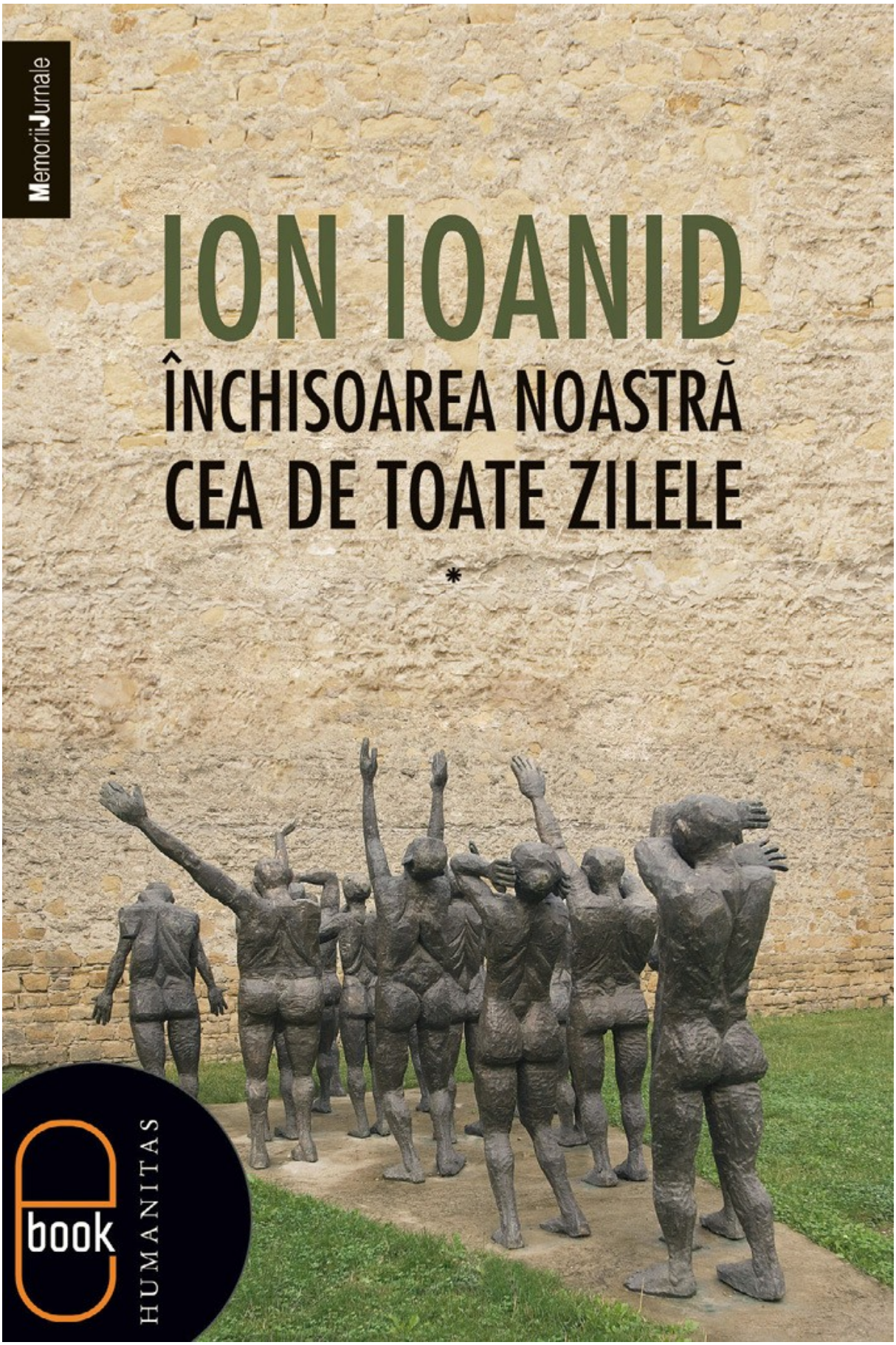
MemoriiJurnale

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

*

ebook

HUMANITAS

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL I
1949, 1952-1954

EDITURA HUMANITAS
2013

Ion Ioanid
ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE
VOL. 1

Foto copertă © Fundaţia Academia Civică
„Cortegiul Sacrificaţilor”, grup statuar de Aurel Vlad
Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei

© Humanitas, 1999, 2000, 2002, 2013 (ediţia print)
© Humanitas, 2013 (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-50-4271-4 (general)
ISBN: 978-973-50-4273-8 (epub)

EDITURA HUMANITAS

Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Ion Ioanid s-a născut în 1926, la 28 martie, la moşia tatălui său din comuna Ilovăţ, judeţul Mehedinţi. Tot acolo, în casa părintească, a fost botezat de preotul din sat. Naş l-a avut pe Octavian Goga, căruia tatăl lui, Tilică Ioanid, i-a fost „prieten nedespărţit de-a lungul întregii vieţi atât de agitate a generaţiei lor, de la înfăptuirea României Mari şi în perioada dintre cele două războaie mondiale”.

Ion Ioanid a urmat cele patru clase primare la şcoala din satul natal. Liceul l-a făcut la Bucureşti: primele şase clase la Colegiul Naţional „Sf. Sava” şi ultimele două la Liceul „Spiru Haret”. Bacalaureatul şi l-a luat în 1944, împreună cu absolvenţii liceelor din Turnu Severin, în localul şcolii din comuna Sişeşti, comună în care, din cauza bombardamentelor anglo-americane, se aflau refugiaţi şi profesori, şi candidaţi.

În toamna aceluiaşi an, din cauza invaziei sovietice, ajungând cu întârziere în Bucureşti, a pierdut termenul de înscriere la facultate. În 1945, a intrat la Facultatea de Drept, dar în anul III a fost exmatriculat din cauza „originii sociale nesănătoase”.

Arestat în 1949, a fost eliberat după numai câteva zile, pentru ca în 1952 să fie din nou arestat, judecat şi condamnat, pentru „înaltă trădare”, la 20 de ani muncă silnică.

A fost eliberat după 12 ani, în 1964, în urma decretului nr. 411 de graţiere a deţinuţilor politici.

În 1969 a plecat în străinătate; în R.F. Germania i s-a acordat azil politic, statut de care s-a bucurat până la moartea sa. Stabilit la München, a lucrat în primul an ca muncitor necalificat. După aceea, timp de douăzeci de ani, până la pensionare, a fost crainic la secţia română a postului Radio Europa Liberă. A murit pe 12 octombrie 2003, la München, unde a şi fost înmormântat alături de soţia sa, Nora Ioanid.

Încep să-mi dau seama că numai caracterul importă.
Convingerea politică, părerile filosofice, originea
socială, credinţa religioasă nu sunt decât accidente;
numai caracterul rămâne după filtrările produse

în anii de puşcărie ori de viaţă...
N. STEINHARDT, Jurnalul fericirii

Nota autorului

Când, cu ani în urmă, m-am apucat să-mi aştern pe hârtie amintirile din închisoare, am făcut-o cu gândul ca tot ceea ce memoria mea a reţinut (nume de oameni, fapte şi întâmplări) să rămână mărturie şi să folosească, împreună cu multe alte dovezi ce vor trebui strânse, la reconstituirea întregului adevăr despre viaţa deţinuţilor politici sub regimul comunist din România.

Am încercat să fiu cât mai obiectiv posibil, relatând fără patimă despre cele trăite şi văzute în jurul meu în cei doisprezece ani de detenţie.

Am descris oamenii pe care i-am întâlnit de-a lungul acestei perioade aşa cum i-am cunoscut.

Am cunoscut oameni minunaţi, care prin caracterul lor ireproşabil, prin demnitatea atitudinii şi-au dovedit în cele mai grele situaţii iubirea faţă de aproape, camaraderia şi spiritul de solidaritate şi care au fost pentru noi exemplu şi stimulent, întărindu-ne moralul şi încrederea în semenii noştri.

În schimb, dacă pentru alţii am întrebuinţat cuvinte prea aspre şi calificative prea grele, n-am făcut-o atât pentru a-i judeca şi condamna pe ei, cât pentru a-i acuza de crimă pe cei care, folosind împotriva lor ameninţarea, teroarea, tortura fizică şi morală, frigul şi înfometarea, i-au împins pe panta compromisurilor până la ultima limită a degradării morale.

Faptul că unii din ei au ajuns să se desolidarizeze de masa deţinuţilor sau să decadă într-atât încât să-şi denunţe camarazii nu-i exclude de pe lunga listă a victimelor dictaturii comuniste.

Nu ştiu dacă voi reuşi să parcurg din nou, până la capăt, cei doisprezece ani de închisoare, despre care mi-am propus să depun mărturie. Voi persevera însă pe calea pe care am pornit-o, bucurându-mă în continuare de sprijin şi încurajare din partea soţiei mele.

PRIMA ARESTARE. MALMAISON, 1949

În 1949, aveam douăzeci şi trei de ani, locuiam în Bucureşti la o bună prietenă, la primul etaj al unui imobil pe bd. Dacia.

Era toamna, când într-o zi, pe la orele două noaptea, au dat buzna în casă patru securişti în civil, cu pistoalele în mână. Cei şase locatari ai etajului au fost toţi adunaţi în salon şi luaţi apoi rând pe rând în camerele lor, pentru a fi prezenţi la percheziţie. Primul am fost eu.

Pe măsuţa de noapte, seara înainte de culcare, pusesem cartea lui Hitler, Mein Kampf. Avusesem peste zi o discuţie cu un prieten şi consultasem seara cartea pentru a vedea cine avusese dreptate. Unul dintre securişti, răscolind patul şi trântind cartea jos, a ridicat-o şi, fără să se uite la ea, a pus-o din nou pe măsuţă. Apoi a luat toate cărţile din bibliotecă pe rând şi le-a scuturat, ţinându-le de coperte.

Toate lucrurile din dulap au fost scoase, pipăite şi aruncate pe jos şi pe pat. În partea de sus a dulapului, pe un raft, se aflau diferite scule, un aparat vechi de radio demontat, sârme etc.

Cu câteva zile înainte, ţinusem acolo un pachet cu capse şi fitil Bickford, pe care apoi îl dădusem mai departe. Conţinutul pachetului, plus muniţie şi alte arme şi grenade proveneau de la Fortul Bragadiru. Ajungând cu percheziţia la acest raft, unul din securişti a găsit un pachet cu fitile şi capse, în ambalajul lui original militar, care rămăsese rătăcit în dulap. L-a desfăcut, l-a examinat cu curiozitate, l-a mirosit şi neştiind ce este, imaginându-şi că aparţine radioului demontat, l-a aruncat în grămada de lucruri scotocite de pe jos.

La un moment dat, unul din securişti şi-a pus pistolul pe masă, lângă scaunul pe care mă aşezaseră. Cum la acea vreme eram pasionat de arme, mi-am dat seama că era un Beretta 9 mm, fără încărcător. Am remarcat cu voce tare şi cu oarecare mândrie că nu mă las păcălit de astfel de trucuri.

Cu timpul aveam să mă lecuiesc de a mă arăta că nu sunt prost!

Când s-a terminat percheziţia la mine în cameră, am fost luat numai în cămaşă şi pantaloni între doi securişti, am coborât scările până la intrare, unde a mai apărut un al treilea şi astfel încadrat am mers până la o maşină, oprită pe str. Polonă, la vreo treizeci de metri. Unul din agenţi s-a suit lângă şofer în faţă, iar eu între ceilalţi doi, în spate. Mi-au pus cătuşe la mâini, ochelari negri pe ochi şi unul din cei doi m-a culcat cu capul pe genunchii lui.

Am mers cam un sfert de oră, pierzând complet simţul direcţiei.

La un moment dat am auzit cum se deschid nişte porţi metalice, maşina a mai mers câţiva metri şi s-a oprit. Mai târziu am aflat că eram la Malmaison pe Calea Plevnei.

Am fost scos din maşină şi, susţinut şi dirijat de coate, am mers câţiva metri pe un drum pavat. Un câine m-a adulmecat mârâind. Am urcat două-trei trepte, o uşă s-a închis în urma mea şi mi s-au scos ochelarii. În spatele unui birou era un civil, care mi-a cerut să-mi golesc buzunarele, să-i dau cureaua şi pantofii. M-a pipăit de sus până jos fără să mă dezbrace şi mi-a aruncat o pereche de cipici din stofă militară kaki, mult prea mari pentru mine, murdari şi umezi. Mi s-au pus din nou ochelarii şi am fost dus pe un coridor până în dreptul unei uşi. Au deschis-o, m-au împins înăuntru şi mi s-au scos ochelarii.

Celula avea cam doi metri şi jumătate pe doi. De-a lungul peretelui din stânga, două paturi de fier suprapuse. Pe peretele din fund, un calorifer. Paturile erau făcute cu saltea de paie, cearceafuri, pătură, pernă umplută cu paie şi faţă de pernă. Era foarte cald şi mirosea a motorină. Uşa era din lemn gros şi avea o vizetă.

Gardianul care mă adusese era în cămaşă şi purta şi el cipici, iar la centură îi atârna un toc de pistol. Din uşă mi-a dat instrucţiunile pe şoptite; a început prin a-mi spune că mă aflu la „regimul tăcerii”, că n-am voie să vorbesc, să cânt, să fluier sau să bat în pereţi. Peste zi n-am voie să mă culc. Numai dacă am ceva foarte important, pot bate la uşă. Când aud că se deschide uşa, să mă întorc cu spatele. Apoi a închis uşa şi a tras zăvorul. Deasupra uşii, foarte sus, celula fiind foarte înaltă, era o ferestruică răspunzând spre coridor. La mijlocul plafonului atârna un bec, în permanenţă aprins.

Cu câteva zile înainte de arestare, o prietenă, Anca Tyllo, mă rugase să-i dau la reparat lănţişorul unei cruciuliţe de aur. Îl reparasem şi pentru a nu-l pierde, fiind foarte fin, mi-l pusesem la gât împreună cu cruciuliţa. La percheziţie scăpase neobservat. L-am scos de la gât şi l-am pus în buzunarul de ceas de la pantaloni. Nu mi l-au găsit şi, după opt zile când mi-au dat drumul, i l-am dat înapoi Ancăi.

La început, pe coridor, mi s-a părut a fi o linişte absolută, dar încet, încet, auzul mi s-a ascuţit şi am început să disting paşi în cipici de pâslă, uşi închizându-se şi deschizându-se, pocnituri din degete sau plesnituri din palmă. (Aşa se chemau gardienii între ei, ca să nu vorbească.) Uneori auzeam plânsete, vaiete, care erau urmate de paşi repeziţi, uşi deschise şi închise, stigăte înăbuşite şi apoi linişte. Când am fost băgat în celulă, mi s-a spus să mă culc cu faţa spre uşă şi cu mâinile peste pătură, astfel ca să mi se vadă faţa şi mâinile de la vizetă. Am adormit imediat. Mă simţeam istovit. Probabil reacţia nervoasă! Am fost trezit de câteva ori prin bătăi uşoare în uşă, de câte ori, prin somn, mă întorceam cu faţa la perete. Probabil că gardianul se uita prin vizetă la fiecare minut.

Cred că la ora cinci era deşteptarea. Trebuia să-mi fac patul apoi, celulă după celulă, eram scoşi la closet. Gardianul îmi dădea o foaie de hârtie igienică şi asista cu uşa deschisă la tot ce făceam. În aceeaşi încăpere era şi o chiuvetă, unde te spălai pe mâini şi pe faţă. Prosop nu era; foloseam o batistă pe care mi-o lăsaseră. Toate drumurile afară din celulă se făceau cu ochelarii la ochi, cu mâinile la spate şi dirijat de gardian. După toaletă şi spălat, primeam în celulă o gamelă cu surogat de cafea şi un sfert de pâine pentru toată ziua. Era pâine făcută în formă, cleioasă, după modelul rusesc. I se şi spunea bulcă rusească. O puneam pe calorifer, unde în câteva ore se întărea că abia o mai puteam rupe. La prânz primeam puţină supă limpede şi un polonic de mâncare: fie cartofi, fie varză, fie arpacaş, uneori cu o bucată de carne. Seara primeam numai felul doi de la prânz. În prima zi n-am băut decât cafeaua şi n-am mâncat decât pâinea.

Seara am fost scos din celulă, dus într-o încăpere, aşezat pe un scaun în faţa unei măsuţe mici, cu faţa spre perete. Când mi s-au scos ochelarii, am văzut în dreapta mea un colţ de birou pe care se aflau trei lămpi metalice, cu braţ flexibil şi abajur, îndreptate spre măsuţa mea. Din cauza luminii puternice, dacă întorceam capul spre dreapta, nu vedeam nimic dincolo de lămpi. Spre stânga vedeam uşa prin care intrasem şi care era capitonată.

Pe măsuţă era hârtie, toc şi cerneală. Vocea anchetatorului venea de dincolo de biroul pe care se aflau lămpile.

În următoarele şase zile am pierdut complet noţiunea timpului, fiind adus în această cameră de nenumărate ori, apoi în subsol, la bătaie, şi în celulă, ciclul repetându-se fără întrerupere zi şi noapte, cu stagii de şedere diferite în aceste încăperi şi la intervale neregulate. Uneori, când ajungeam în celulă, găseam gamele cu mâncare rece şi nici n-apucam să mănânc şi eram din nou dus la anchetă. Alteori, când eram adus în celulă, mi se spunea să mă culc că e noapte şi cum aţipeam, eram din nou luat. A şaptea zi de la arestare eram complet abrutizat şi adormeam în timpul anchetei. Primele anchete s-au succedat într-un ritm accelerat: cam două ore în anchetă şi apoi câte un sfert de oră în celulă. După aceea, timpul în anchetă s-a lungit – sau aşa mi s-a părut – fiind tot mai dezorientat în privinţa timpului, pe măsură ce oboseala şi lipsa de somn creşteau.

În primele ore de anchetă, întrebarea care revenea sistematic era: ce acţiune duşmănoasă ai întreprins împotriva regimului? Negând că aş fi făcut ceva ilegal, urmau întrebări despre trecutul meu, despre familie, şcoală, facultate, prieteni etc. Apoi se revenea la întrebarea primă şi totul se relua de la început. Toate răspunsurile date verbal trebuia apoi să le scriu. De fiecare dată când eram adus la anchetă lucrurile se repetau, astfel că am scris, cât am stat la Malmaison, zeci de pagini dând la infinit aceleaşi răspunsuri. Pe la jumătatea primei zile, s-a precizat obiectul anchetei, pe care de altfel îl bănuiam: „Ce ştiam şi cum contribuisem la activitatea de spionaj a vărului meu George Boian”, care fusese arestat în primăvara aceluiaşi an şi despre care nu se mai ştia nimic de atunci. Voi reveni mai târziu asupra acestui subiect.

Mai întâi, câteva episoade din cursul anchetelor (până la precizarea obiectului interogatoriului) şi despre care îmi mai amintesc.

La un moment dat, întrebările concentrându-se asupra vieţii petrecute de mine la ţară, la Ilovăţ în jud. Mehedinţi, şi cerându-mi-se numele oamenilor de încredere din sat, răspunsul meu a fost că îmi amintesc foarte multe nume, dar nu ştiu ce să înţeleg prin „oameni de încredere”. Am fost atunci trimis în celulă şi mi s-a spus că voi primi cele necesare pentru a scrie o listă cu toate numele de care îmi amintesc. Într-adevăr, peste câteva minute uşa s-a deschis, mi s-a băgat în celulă o măsuţă, un scaun, toc, hârtie şi cerneală şi mi s-a spus să bat la uşă când voi fi terminat. Pe câteva pagini am înşirat toate numele familiilor (bărbaţi, femei şi copii), luând casă cu casă, de la un cap la altul al satului. Când am terminat, am bătut la uşă. Gardianul a venit cu un plic şi mi-a cerut să bag paginile scrise înăuntru şi să lipesc plicul. După scurt timp am fost din nou dus la anchetă. Despre oamenii din sat şi despre lista mea, n-a mai fost vorba niciodată.

Altă dată mi s-a pus întrebarea: „Ce oameni periculoşi veneau la tatăl dumitale în casă?” (Aici trebuie să menţionez că tatăl meu murise de nouă ani, iar eu la acea dată aveam paisprezece ani!) Întrebând ce înseamnă „periculoşi”, mi s-a spus: „oameni politici, duşmani ai clasei muncitoare!” Şi de data asta mi s-a cerut să fac o listă în celulă. Ritualul cu masa, scaunul, tocul, hârtia şi la urmă plicul lipit s-a repetat. Cu toate că eram

încă un copil când a murit tatăl meu, îmi erau clare în minte nume şi personaje care ne veneau în casă pe acele vremuri. Cum tatăl meu se dedicase cu pasiune vieţii politice, am înşirat pe lista mea nume de-a valma, de ţărănişti, liberali, legionari, oameni de stânga, de dreapta etc., dar în capul listei am scris: Dr. Petru Groza! (Şi acest spirit de frondă ieftină, pe care, cu toată teama, atunci îl practicam, mai târziu, cu experienţa puşcăriei, l-am abandonat.) Nici despre această listă nu avea să mai fie vorba niciodată în anchetă.

Într-o zi, între două anchete, am fost dus la câteva uşi distanţă de celula mea, într-o celulă amenajată în frizerie. Pe stânga, cum intrai, o oglindă, o chiuvetă şi un scaun de frizer. Frizerul, cu o haină scurtă albă şi cu pistol la şold. Pe peretele opus, o lozincă din litere roşii, înfipte cu ace în zid. Imposibil de descifrat! Abia când m-au aşezat pe scaun şi am privit în oglindă, am înţeles ce scria: „Moarte duşmanului poporului!” Era numai la adresa celui de pe scaun, adică a arestatului, fiind scrisă invers.

Dar să revin la anchetă. Când mi s-a dat de înţeles că sunt arestat în cazul Boian, am început prin a nega orice amestec. Dacă până aici ancheta decursese într-un limbaj civilizat şi comportarea fusese destul de corectă, de aici înainte avea să se schimbe. Nu s-a trecut la insulte, deoarece anchetatorul, pe care nu-l văzusem încă niciodată la faţă, avea o limbă românească aleasă şi stăpânea perfect limbajul juridic. În schimb, ancheta devenea tot mai presantă şi se făceau aluzii la metode care mă vor face să declar adevărul, despre ceea ce făcuse Boian cu complicitatea mea.

Iată pe scurt despre cazul Boian, atât cât ştiam eu la vremea aceea: G.B. primea (din nu ştiu ce surse) informaţii, pe care apoi le transmitea, prin intermediul unei ambasade străine, lui Nicolae Caranfil, care se afla în Vest. O astfel de scrisoare, cu informaţii economice, politice şi despre diverse unităţi militare sovietice, mi-a încredinţat-o într-o zi, pentru a fi bătută la maşină de urgenţă. La rândul meu, am rugat-o pe prietena mea, la care locuiam (N.Z.) şi care lucra ca dactilografă, să-mi facă acest serviciu. Totodată, vrând să-l ajut pe prietenul meu Baby Ivanovici, a mai fost bătută la maşină o scrisoare, dictată de el, către firma Remington din S.U.A. Era vorba de procentele reprezentanţei Remington, pe care el o moştenise de la tatăl lui, care valorau o sumă destul de importantă ce se afla în Statele Unite. Din cauza războiului, legăturile reprezentanţei cu firma fuseseră întrerupte. Baby dorea ca firma Remington să nu pomenească într-o eventuală corespondenţă cu el despre această sumă, pe care să i-o ţină la dispoziţie acolo. La rugămintea mea şi cu asentimentul lui Baby, Boian a acceptat ca o dată cu scrisoarea lui cu informaţii să expedieze, pe aceeaşi cale, şi această scrisoare. I-am dat scrisorile lui G.B. în cursul dimineţii, iar în aceeaşi zi, seara, el a fost arestat. Când din anchetă am înţeles că la arestare scrisorile au fost găsite asupra lui, am început prin a nega orice participare.

Mi s-au pus ochelarii la ochi şi am fost condus în afara clădirii. Am simţit din nou prezenţa unui câine care m-a mirosit şi, după câţiva metri, după ce s-a deschis o uşă, am coborât o serie de trepte înguste şi abrupte, susţinut şi dirijat de gardian. Ajuns jos, m-a izbit un miros de pivniţă

umedă şi de cartofi. Fără să mi se dea ochelarii jos, mi s-a spus să-mi scot pantalonii, să mă aşez pe jos cu genunchii la gură şi să-mi cuprind picioarele cu braţele. Mi-am dat seama că în jurul meu erau mai multe persoane. Apoi mi s-au legat mâinile cu o sfoară şi mi s-a trecut o rangă pe sub genunchi după care, cu o mişcare bruscă, am fost ridicat de capetele răngii în aer. Capetele răngii au fost aşezate pe două bare de fier care ieşeau din perete şi astfel, atârnat cu capul în jos, prezentam în cea mai avantajoasă poziţie fundul, peste care mi-au aplicat o cârpă udă. A urmat prima lovitură... cred că de ciomag. Din câte mi-aduc aminte, nu durerea loviturii era atât de mare, cât spaima. După câteva lovituri, nu multe, cred că vreo şase-şapte, am început să urlu. Cineva m-a întrebat dacă m-am hotărât să spun adevărul. Am spus că da. Am fost coborât din agăţătoare, dezlegat, mi-am îmbrăcat pantalonii şi am fost dus în camera de anchetă. Şedinţele din pivniţă s-au repetat de trei ori. Am mai fost bătut de două ori în acelaşi fel ca prima dată, numai că numărul loviturilor s-a ridicat la vreo douăzeci. La a treia şedinţă din pivniţă, în timp ce mă loveau, legăturile de la mâini mi s-au desfăcut şi am rămas atârnat ca la trapez de ranga care-mi trecea pe sub genunchi. Instinctiv, cu mâinile libere, mi-am smuls ochelarii de la ochi şi am putut vedea pentru câteva clipe scena: pereţi de cărămidă netencuită şi într-un colţ, o grămadă de cartofi. Din cei trei indivizi care erau în pivniţă, unul ţinea în mână ciomagul cu care mă lovise, iar pe altul l-am recunoscut ca fiind unul din gardienii de pe coridorul celularului. Imediat unul din ei s-a repezit la mine înjurând şi mi-a legat brutal peste faţă o cârpă de sac udă, care se afla pe jos. Mi-a strâns-o atât de tare că mi-a rupt buza, care a început să-mi sângereze. Apoi operaţiunea a continuat. A patra oară când am fost dus în beci, înainte de a mă lega pe rangă şi a mă agăţa sus, nu mi s-au mai scos pantalonii. Mi-au scos cipicii şi mi-au dat să încalţ o pereche de bocanci scorojiţi, fără şireturi şi cu câteva numere mai mari, probabil buni pentru orice picior. În timp ce-i încălţam, mi-am dat seama pe pipăite (fiind cu ochelarii la ochi) că nu aveau tocuri. Atârnat în aceeaşi poziţie, cu capul în jos, a urmat o serie de lovituri la tălpi, cu o rangă – vreo zece, cred. Îmi amintesc că în afara durerii pe locul unde lovea ranga şi a usturimii pe întreaga talpă a piciorului provocată de plesnitura bocancului prea larg, simţeam lovitura în ceafă şi în creştetul capului.

Şi aşa, cu şedinţele din pivniţă, alternând cu cele din camera de anchetă, au trecut câteva zile. De aşezat pe scaun nu-mi prea venea la îndemână, iar după ultima bătaie tălpile mi se umflaseră şi călcam greu. Nedormit de câteva zile, mai mult de abrutizare, spaima mi se atenuase, aşa că ceea ce simţeam, în primul rând, era o totală extenuare. În anchetă, încet, încet, cedasem şi recunoscusem tot ceea ce ei ştiau deja. Încercasem să spun că eu bătusem la maşină textele scrisorilor, ca s-o scot din cauză pe prietena mea N.Z. Anchetatorul, intrând în amănunte şi cerându-mi să-i spun exact cât timp mi-a luat dactilografiatul textelor, cum nu bătusem în viaţa mea la maşină, am dat un timp care nu putea fi real. Apoi faptul că prietena mea, la care locuiam, era dactilografă, având maşină de scris acasă, i-a dus repede la adevăr. Am fost obligat să recunosc, rămânând până la urmă cu o idee fixă în cap, aşa buimăcit cum eram: să spun că atât ea cât şi prietenul meu Ivanovici habar nu aveau de ceea ce făcea G.B. şi pe ce căi urma să trimită scrisorile. Am reuşit să

rămân pe poziţia asta până la urmă. Şi cum, aşa cum am mai spus, în toate anchetele scriam mereu şi mereu aceste răspunsuri, cu timpul ajunsesem să le redau, să le redactez exact cu aceleaşi cuvinte şi aceleaşi fraze, aşa încât, la un moment dat, anchetatorul mi-a spus enervat: „Ai învăţat răspunsurile pe dinafară!” De mai multe ori în timpul anchetei am auzit mai multe persoane care vorbeau pe şoptite cu anchetatorul. Era şi o voce de femeie. O dată, când ancheta se oprise asupra informaţiilor cu privire la unităţile sovietice, a intervenit cu câteva întrebări o altă voce, cu un puternic accent rusesc. Aveam să aflu mai târziu, în închisoare, că pe acea vreme erau consilieri sovietici.

Într-o altă zi (sau noapte), după ce din nou, pentru a nu ştiu câta oară, se revenise la întrebări cu privire la activitatea politică a tatălui meu, într-un moment de extenuare maximă mi-am lăsat capul pe masă, pătând cu sângele care-mi curgea din buza ruptă hârtia de scris. M-am trezit deodată cu o mână pe umăr şi cu vocea anchetatorului, spunându-mi: „Lasă, că n-a făcut numai rău tatăl dumitale!” Am întors capul şi atunci l-am văzut prima dată la faţă pe anchetator. Părea să aibă în jur de patruzeci de ani, cu părul negru lucios, piele destul de închisă şi ochi verzi. Era un bărbat frumos, îngrijit îmbrăcat, iar la mână purta o şevalieră de aur. Mi-a spus să întorc capul la perete, s-a retras din nou în întuneric şi m-a avertizat că dacă vreodată îl văd pe stradă să traversez şi să plec în direcţie opusă. Mi-am dat seama că în acel moment fusese singur cu mine în cameră, iar vorbele lui mi-au adus o licărire de speranţă.

În a opta zi de la arestare, dimineaţa, am fost scos pentru ultima dată la anchetă. Cum am intrat pe uşă, gardianul mi-a scos ochelarii, iar anchetatorul mi-a spus să mă întorc cu spatele şi să-mi dau pantalonii jos. Imediat m-am gândit că voia să constate în ce stare mă aflu şi cât de vizibile sunt urmele anchetei. Am făcut cu un gest destul de rapid ce mi se cerea, ridicându-mi imediat din nou pantalonii. Apoi m-a întrebat dacă mă mai dor tălpile. Am răspuns că nu, deşi nu era adevărat şi când mi-a spus să mă aşez la locul meu în faţa măsuţei, m-am îndreptat cu un pas sigur spre ea, cu toate că la fiecare pas simţeam junghiuri în tălpi. Bănuiam că-mi vor da drumul şi nu voiau să fie vizibile urmele tratamentului. În această ultimă şedinţă s-a trecut din nou în revistă tot ce declarasem de atâtea ori până atunci, însă tonul se schimbase. Între altele mi s-a spus, apropo de bătăile din pivniţă, că aceste metode nu le aparţin lor, că ei sunt împotriva acestor procedee şi că nu le-ar aplica niciodată, dacă nu le-ar cere anchetatul prin atitudinea lui duşmănoasă.

După ce am fost adus înapoi în celulă, cu toate că era ziuă, mi s-a spus că am voie să mă întind pe pat. M-am culcat şi am adormit pe loc, netrezindu-mă decât seara, scuturat de umăr de un gardian. Mi-a pus iar ochelarii şi m-a scos din celulă. Când mi i-a luat de la ochi, mă aflam în camera în care, cu opt zile înainte, îmi făcusem intrarea la Malmaison. Mi s-au dat cureaua, pantofii şi obiectele ce-mi fuseseră reţinute atunci. Am fost pus să semnez o declaraţie-formular prin care mă obligam să nu spun nimănui tot ce văzusem şi ce mi se întâmplase în aceste opt zile, în caz contrar făcându-mă vinovat de divulgare de secrete de stat şi pasibil de condamnare. Mi-am încălţat cu greu pantofii, având încă tălpile umflate. Mi s-au pus iar ochelarii şi am fost scos din clădire. Pe drum, până la maşina în care m-am urcat, am simţit iar răsuflarea câinelui. De data asta eram

fără cătuşe şi numai cu un singur securist lângă mine, în spate. În faţă, şoferul şi încă unul. Din nou am fost culcat cu capul în poala celui de lângă mine. După vreun sfert de oră, maşina s-a oprit. Am fost ajutat să cobor şi, o dată în picioare pe trotuar, mi s-au tras ochelarii de pe ochi, uşa s-a trântit şi maşina a demarat în viteză.

Eram pe bd. Dacia la colţul cu str. Dimitrie Orbescu. Era ora zece seara. După cinci minute eram acasă, unde şi prietena mea se întorsese cu câteva minute mai înainte. Fusese şi ea ridicată de acasă, în noaptea următoare arestării mele. Ancheta ei fusese mai uşoară, fără atâta insistenţă şi fără maltratări. Recunoscuse că bătuse scrisorile la maşină, fără să cunoască rostul şi destinaţia lor. În aceeaşi noapte cu mine, fusese arestat şi B. Ivanovici. După o anchetă de trei zile, fusese eliberat. O dată acasă, prima dorinţă mi-a fost să fac o baie caldă. Spatele mi-era vânăt, iar tălpile încă umflate. Durerile cedaseră locul unor mâncărimi, care urmau să mai dureze câteva zile.

În săptămâna care a urmat, aveam să aflu câteva lucruri care mi-au dat explicaţia unei anumite comportări a anchetatorului şi care aveau să-mi ofere încă trei ani de libertate. Cu ani de zile în urmă, înainte de război, într-o noapte la Iaşi, la uşa doctorului Gatoski, se prezintă, disperat, un tânăr. Îl roagă pe doctor să-i salveze nevasta însărcinată, care se afla acasă în stare gravă. Doctorul răspunde apelului, pleacă împreună cu tânărul în toiul nopţii, intervine în ultimul moment şi salvează femeia de la moarte. Tânărul de la acea vreme era avocat şi se numea Grigore Burdan. Acum, în 1949, purta numele de Grigoriu Burdea (nume conspirativ) şi era unul din cei trei atotputernici ai serviciilor de anchetă de la Malmaison din Calea Plevnei. Era cel care mă anchetase. Grigore Burdan era originar din regiunea Panciu şi, după ani, în închisoare, aveam să cunosc mulţi deţinuţi care trecuseră prin grozăviile anchetelor lui, anchete pe lângă care cea pe care o suferisem eu fusese floare la ureche. Şi, revenind acum la dr. Gatoski (care urma să devină celebrul radiolog de mai târziu), el nu era altul decât tatăl vitreg al bunului meu prieten B. Ivanovici. Aşa se face că, în acele zile în care noi ne aflam în arest la Malmaison, dr. Gatoski a fost anunţat de Grigore Burdan, de care nici nu-şi mai amintea, că B. Ivanovici va fi în curând eliberat, în amintirea binelui făcut la Iaşi.

Tot în aceleaşi zile în care noi ne aflam la Malmaison, mama a primit un telefon. O voce de femeie, care nu şi-a dat numele, i-a spus să nu fie îngrijorată, pentru că în câteva zile voi fi din nou acasă. Mama a ajuns la convingerea că în spatele acestei comunicări se afla Tutu Georgescu, care de pe atunci era bănuită a avea legături cu Securitatea.

Oricum, aşa se face că ne-am trezit din nou liberi, iar primul meu contact cu Securitatea a fost ca un vis urât, pe care foarte repede l-am uitat. Cu lipsa de experienţă, inconştienţa şi entuziasmul tinereţii, n-am înţeles nimic din fenomenul pe lângă care doar trecusem şi am considerat episodul încheiat. Ca mai toţi tinerii de vârsta mea din acele timpuri, eram în căutarea oricărei ocazii care mi s-ar fi oferit, ca să facem ceva împotriva regimului. Eram plin de iluzii, de entuziasm, mă vedeam pe baricade! Eram un adevărat „amator”, frizând ridicolul prin felul în care gândeam şi vedeam lucrurile. Nici nu puteam bănui la acea vreme că abia peste câţiva ani îmi voi începe ucenicia adevărată, nu a unei lupte active deschise, făţişe şi eroice, ci a acelei lupte pasive, de rezistenţă fizică şi morală

nespectaculoasă şi lipsită de glorie, dusă în întunericul temniţelor, alături de mii şi mii de alţi deţinuţi. Numai după un număr bun de ani petrecuţi în închisori, amatorismul meu a făcut loc încet, încet unui adevărat „profesionalism”, dacă aş putea să-l numesc aşa.

A doua arestare, iulie 1952. La Interne

Un individ se prezintă la uşă legitimându-se şi o invită pe prietena mea N.Z. (care fusese arestată cu mine în 1949) să meargă să dea o declaraţie la Securitate. A aşteptat-o afară la uşă, până când s-a îmbrăcat. În acest timp ea m-a pus la curent cu ce se întâmplă. După ce a plecat cu securistul, am ieşit şi eu din casă şi i-am urmărit de la distanţă, fără să fiu văzut. Am mers pe jos până pe str. 11 Iunie şi aproape de colţul cu Calea Rahova au intrat pe o poartă în curtea unei case boiereşti, înconjurată cu gard de fier. Pe partea interioară a zăbrelelor gardului era fixată tablă ondulată, care împiedica vederea în curte. Mai târziu aveam să aflu că această curte comunica cu clădirea fostei Primării a sectorului Trei Albastru de pe Calea Rahovei, care devenise sediul Securităţii. Nevrând să risc să fiu văzut, m-am întors acasă şi am aşteptat. Cam după două ore, prietena mea s-a întors. Mi-a povestit că a fost introdusă într-un birou unde un sublocotenent de securitate, foarte amabil, a poftit-o să ia loc şi i-a spus că este vorba de îndeplinirea unei simple formalităţi, în legătură cu cele declarate de ea în 1949. În trei sau patru întrebări, pe care le-a formulat în acelaşi timp şi în scris, ofiţerul a rezumat întreaga poveste care făcuse obiectul anchetei de la Malmaison. Dacă a bătut la maşină scrisoarea lui G. Boian, dacă eu i-am dat scrisoarea, ce conţinut avea scrisoarea. Nicio vorbă însă despre scrisoarea lui B. Ivanovici. În dreptul fiecărei întrebări, la rubrica „răspuns”, scria: Da. Apoi, după ce a semnat în dreptul formularului unde scria „anchetator”, cu numele de Vasilescu, i-a dat să semneze şi ei. După aceea s-a scuzat că a deranjat-o, i-a deschis uşa şi condus-o până la ieşire, asigurând-o că e o simplă formalitate, care nu va avea niciun fel de alte urmări.

Abia apucase prietena mea să-mi povestească cele de mai sus, că acelaşi individ suna la uşă, invitându-mă, în aceiaşi termeni amabili, să-l însoţesc pentru a da o declaraţie. Şi cu mine lucrurile au decurs la fel. Aceleaşi întrebări, acelaşi sublocotenent Vasilescu, aceeaşi politeţe şi aceleaşi asigurări că nu este vorba decât de o formalitate, de simplă rutină birocratică.

Câteva zile am trăit sub emoţiile provocate de reamintirea visului urât din 1949. Încet, încet, neîntâmplându-se nimic, din nou s-a aşternut uitarea liniştitoare. Au trecut câteva săptămâni, o lună, două. Viaţa obişnuită de toate zilele îşi urma cursul. Problemele de slujbă, autobiografii mai mult sau mai puţin mincinoase, probleme de bani, de aprovizionare etc. Era o perioadă de mari lipsuri alimentare. Perioada în care toată lumea era îmbrăcată în doc şi se zbătea cu sărăcia. Dar tinereţea făcea minuni!

Eu şi toţi prietenii de vârsta mea treceam prin toate greutăţile vremii cu uşurinţă, cu nepăsare, chiar veselie. Reuşisem, după ce fusesem dat afară de la I.P.R.O.M., să fiu angajat portar la I.P.U.C. Dădusem o autobiografie, bineînţeles falsă, şi până la o verificare mai atentă speram să am un răstimp de linişte. Trăiam de azi pe mâine şi n-aveam grija zilei de

poimâine. Cum începuse vara, aşteptam cu nerăbdare sâmbăta pentru a pleca la mare, cu prietenii, cu trenul C.G.M.

Într-o duminică, la sfârşitul lunii iulie, tocmai mă întorsesem de la mare. Trenul sosea foarte târziu noaptea în gara Obor. Pe la 1 noaptea eram în pat. Două ore mai târziu, năvăleau în cameră vreo patru-cinci securişti. A urmat o percheziţie obişnuită, care în câteva minute a răvăşit camera în aşa fel, încât am putut profita de un moment de neatenţie a celui care mă supraveghea pentru a lăsa să alunece în spatele unei biblioteci livretul militar. Găsirea livretului ar fi produs neplăceri celui care îmi facilitase obţinerea lui. Voi reveni mai târziu asupra acestui subiect. O dată îmbrăcat, doi din securişti m-au apucat fiecare de un braţ şi am pornit pe coridor spre ieşire. În drum, mi-a ieşit înainte doamna Răcaru, şi ea una din locatarele casei. Am îmbrăţişat-o şi i-am strecurat în mână inelul pe care îl purtase tatăl meu şi la care ţineam foarte mult. Ea l-a predat a doua zi mamei.

Cei doi m-au apucat iar de braţ şi am coborât în curte, unde am mai observat câteva siluete care se piteau pe după colţurile mai întunecate ale casei. Am ajuns în stradă, mi s-au pus ochelarii şi am fost urcat între cei doi, în maşina care aştepta în faţa casei. Drumul a fost scurt. Maşina s-a oprit şi am fost dat jos. Ţinut de braţ şi dirijat, am urcat o scară şi am ajuns într-o încăpere unde mi s-au scos ochelarii. Un sergent aşezat la un birou, după ce a completat o fişă cu datele mele personale, mi-a luat ceasul, şireturile de la pantofi, cureaua şi tot ce aveam în buzunare. A înşirat toate obiectele pe o listă şi mi-a dat să semnez. Pe urmă, un alt sergent în uniformă, dar încălţat cu cipici de postav, mi-a pus ochelarii, m-a luat de braţ şi, după ce am cotit pe diverse coridoare, am coborât destul de multe trepte. O dată jos, am mai parcurs o bucată de drum şi ne-am oprit. S-au tras nişte zăvoare, mi s-au scos ochelarii şi m-am trezit singur într-o celulă. Uşa s-a trântit la loc. Am stat aici aproape o săptămână, fără ca cineva să mă întrebe ceva.

Dimineaţa primeam o cană de surogat de cafea şi un sfert de pâine, raţia pentru toată ziua. La prânz şi seara, câte un castron de ciorbă, cu cartofi, fasole, varză sau arpacaş şi chiar cu carne. Mi se părea mult, fiindcă n-aveam poftă de mâncare. Pâinea o mâncam cu plăcere. De două ori pe zi eram scos la „program”, ceea ce însemna la closet. Singurul chin în aceste zile, în afară de toate gândurile care mă frământau, era o permanentă nevoie de a urina. Credeam că sunt bolnav. Mai târziu am aflat de la vechii deţinuţi că era o reacţie nervoasă pe care toţi o avuseseră. Trebuia deci să bat de fiecare dată la uşă, ca să fiu dus la W.C., şi asta se întâmpla aproape la fiecare două minute. Mi se striga să nu mai bat, să aştept. Băteam din nou după câteva minute. Eram lăsat să aştept. Pot spune că toată ziua eram obsedat de această problemă.

Peste tot celularul domnea o linişte absolută. Singurele zgomote estompate care-mi parveneau erau închisul şi deschisul zăvoarelor, ciocăniturile în uşi şi sunetul aproape imperceptibil al vizetei, pe care gardianul o deschidea ca să mă supravegheze. Ca şi la Malmaison, celula era luminată zi şi noapte şi n-aveai voie să dormi cu faţa la perete şi nici cu mâinile sub pătură. De data asta mă aflam la Ministerul de Interne din

Calea Victoriei. Eram în celularul de la subsol, cunoscut în vocabularul deţinuţilor sub numele de „submarin”. A doua sau a treia zi, am fost dus într-o cameră unde mi s-au luat amprentele şi am fost fotografiat din faţă şi profil cu un număr agăţat de haină.

După aproximativ o săptămână, într-o dimineaţă, gardianul deschide uşa celulei, îmi pune ochelarii şi-mi dau seama că nu mă conduce la W.C., cum credeam. Am urcat nişte trepte, am urmat un coridor întortocheat şi m-am trezit din nou în faţa biroului unde fusesem percheziţionat la sosire. Mi s-a restituit tot ce-mi fusese reţinut. Mi s-au pus cătuşe la mâini şi din nou ochelarii. Am fost scos din clădire şi urcat într-o maşină. După câteva minute de mers, mi s-au scos ochelarii şi curând după aceea maşina s-a oprit în faţa Gării de Nord. Un plutonier de securitate, pe care nu-l mai văzusem, a coborât cu mine. Purta un toc cu pistol la centură. Am pornit cu el spre peroane. Trecătorii, care observau că am cătuşe la mâini, mă priveau pe furiş şi întorceau apoi capul, făcându-se că n-au băgat de seamă nimic. Ne-am îndreptat spre unul din peroane, unde era tras trenul de Craiova-Turnu Severin-Timişoara. N-aveam nicio idee unde voia să mă ducă, dar nici n-am încercat să-l întreb. Mă deprinsesem cu gardienii, care nu răspundeau la nicio întrebare.

În celula de la Interne, pierzând noţiunea timpului, dintr-un simplu reflex de om liber, l-am întrebat pe gardian când a venit la celula mea, cât e ceasul. Nu mi-a răspuns, a închis uşa şi după câteva minute a revenit însoţit de ofiţerul de serviciu, care a început o adevărată anchetă ca să-i spun de ce vreau să ştiu cât e ceasul.

Ne-am suit în tren. Plutonierul a evacuat lumea dintr-un compartiment, pe motivul că însoţeşte un arestat. Lumea, docilă, s-a supus. Până la plecarea trenului, vagonul se supraaglomerase. La un moment dat, un soldat din Securitate, pasager, care stătea în picioare pe coridor, a bătut la uşa compartimentului nostru. Plutonierul meu i-a deschis şi l-a primit înăuntru. Tot drumul au stat de vorbă. După ce plutonierul l-a pus în temă în privinţa mea, spunându-i că sunt un contrarevoluţionar, noul venit a ţinut să spună că nu înţelege de ce statul îşi dă atâta osteneală cu cei ca mine; dacă ar fi fost după el, ne-ar fi împuşcat imediat. După aceea nu s-au mai ocupat de mine şi au vorbit de-ale lor. N-am reţinut din conversaţiile lor decât că soldatul era din comuna Leordeni.

ÎN ARESTUL SECURITĂŢII PITEŞTI

Am coborât la Piteşti. În gară ne aştepta un Jeep al Securităţii. Am trecut prin centrul oraşului şi ne-am oprit la sediul Securităţii, care la acea vreme se afla într-o casă veche, cu un etaj, probabil fostă particulară. Am fost dus în biroul şefului arestului. Nu purta decât pantalonii şi cizmele de uniformă. În partea de sus avea un maiou care lăsa să i se vadă muşchii de boxeur. Un cap de brută, cu ochii mici şi apropiaţi, şi o frunte îngustă completau portretul. Cu o intonaţie batjocoritoare, în jargonul securist (cu

care aveam să încep să mă familiarizez) şi tratându-mă când de „bandit”, când de „bucureştean”, mi-a luat datele personale, în timp ce eram percheziţionat de un sergent, care şi el mi-a reţinut aceleaşi lucruri ce-mi fuseseră reţinute şi la Interne. Aceste formalităţi o dată terminate, un sergent m-a condus la o celulă.

Ca o derogare de la ceea ce părea o regulă a tuturor Securităţilor, aici ochelarii erau suprimaţi pentru drumurile de la celulă la closet şi înapoi sau la spălat şi înapoi. De îndată ce intrai în celular, îţi dădeai seama că el fusese improvizat în curtea fostei case particulare, în care se instalase Securitatea.

Curtea din mijloc era înconjurată de un zid cam de doi metri înălţime şi era acoperită cu o plasă de sârmă. Celulele aveau şi ele aceeaşi înălţime. De-a lungul zidului care înconjura curtea, cam la un metru şaizeci înălţime, se aflau ferestre care permiteau gardianului care se plimba pe coridor să aibă vedere spre curte. Celulele aveau uşi simple de lemn, care se închideau cu broaşte primitive, cu zăvor şi clanţă numai pe dinafară. Fiecare uşă avea în partea de sus o deschizătură de treizeci pe treizeci centimetri, peste care, pe dinafară, se încrucişau, vertical şi orizontal, câte două zăbrele din fier-beton, cam de un centimetru în diametru. Mai sus, în zid, deasupra uşii, o altă deschidere, cam de douăzeci pe treizeci de centimetri, în care se afla becul permanent aprins, şi care servea şi de aerisire. Celulele erau de diferite mărimi, toate cu ciment pe jos. În cele două luni cât am stat aici, am fost mutat de mai multe ori. Prima lună am stat singur într-o celulă. Era aşa de mică, încât neîncăpând paturile-tip de fier, cu care erau mobilate toate Securităţile şi închisorile, puseseră în ea două capre de lemn peste care erau culcate două scânduri, nebătute în cuie. Mi s-a mai dat o pătură veche şi murdară şi cu asta se încheia inventarul celulei. Fiind încă vară, nu era frig. Primul lucru cu care a trebuit să mă învăţ a fost mirosul. Duhoarea pe care o răspândeau cele trei W.C.-uri turceşti, unde apa nu funcţiona decât cu intermitenţe sau uneori nu se mai oprea şi inunda şi coridorul cu conţinutul closetelor care se înfundau, pătrundea în toate celulele. După câteva zile însă nu mai simţeam mirosul.

Apoi a început lupta cu trecerea timpului. Cum disperarea nu era departe, am început prin a-mi face un program zilnic de mers. Doi paşi mici dus, doi paşi mici întors, atât îmi permitea spaţiul. Deoarece după câteva minute ameţeam, am perfecţionat procedeul, făcând întoarcerea când spre stânga, când spre dreapta. Îmi propusesem să fac câte zece mii de paşi pe zi. Numărătoarea îmi ocupa mintea, aşa că, practic, în timpul plimbării nu gândeam la nimic. Timpul astfel câştigat nu acoperea însă întreaga zi. Îmi întrerupeam mersul când începea „programul”, care dura destul de mult. Doi gardieni îşi împărţeau treaba pe celular, fiecare deschizând câte o uşă de celulă de la câte un capăt de coridor şi trimiţând pe arestaţi către cele trei W.C.-uri numerotate, dar în aşa fel, ca ei să nu se încrucişeze pe drum. Secretul trebuia păstrat. Operaţia se petrecea cam aşa: unul din gardieni deschidea uşa şi-ţi striga „la unu!” (asta însemna W.C.-ul 1) şi se aşeza în aşa fel pe coridor ca să aibă vizibilitate spre uşa closetului. Cum intrai în W.C., îl auzeai pe celălalt gardian deschizând altă celulă şi strigând „la doi!”, după care urma strigătul „la trei!” Apoi urmau pe rând strigătele: „ieşi unu!”, „ieşi doi!”, „ieşi trei!” şi ciclul se repeta. Totul trebuia să se desfăşoare în maximum de viteză şi tot

acest du-te-vino se făcea în pas alergător. Între aceste ordine foarte precise, care asigurau buna desfăşurare a operaţiunii, fiecare gardian, în funcţie de calităţile sale personale, de zelul său, de temperament, îşi exersa limbajul M.A.I., răcnind diverse îndemnuri pentru a grăbi ritmul: „Dă-i drumul, banditule! Ieşi că te bag cu capul în W.C.!” La asta se adăugau şi toate înjurăturile posibile, însoţite de epitete din care mai puteai deduce ceva din identitatea colocatarilor tăi: „Mişcă, şchiopule, că-ţi rup şi piciorul celălalt!” sau „Hai, popo, că nu eşti la biserică!” etc.

Când „programul” se termina şi înceta această sarabandă dementă de tropăituri pe coridor, de uşi trântite, de răcnete, o dată cu ultimul zăvor tras, peste celular se lăsa brusc o linişte de-ţi venea să crezi că ceea ce se petrecuse visaseşi.

Cum la closet nu se găsea niciun fel de hârtie (poate nu atât din lipsă de îngrijire, cât din cauză că hârtia de orice fel era cel mai prohibit produs în toate închisorile), am fost nevoit să recurg la căptuşeala unei haine de piele, pe care o luasem cu mine la arestare. Cât am stat aici, am consumat întreaga căptuşeală şi partea de jos a singurei cămăşi pe care o aveam.

Scurt timp după ce lua sfârşit „programul” de dimineaţă, urma spălatul, care se defăşura în acelaşi fel. Celulă după celulă, eram trimişi, unul „la baie”, altul „în curte”. În acelaşi ritm, cu aceleaşi răcnete şi înjurături, eram hăituiţi şi fugăriţi pe coridoare. Baia, care se afla în clădirea cea veche, era o încăpere destul de mare, în care se afla şi o cadă, cu un cazan cu lemne pentru apă caldă. Cam o dată pe săptămână ne venea rândul la duş şi numai atunci se încălzea apa. Altfel, te spălai la repezeală pe mâini şi pe faţă cu apă rece, fie la robinetul din baie, fie la cişmeaua din curte, după cum îţi venea rândul.

Cu ocazia „programului” şi „spălatului” am reuşit (cu toată vigilenţa gardianului) să observ că se găseau aici şi George Boian şi N.Z., prietena mea. Mai târziu am aflat că fusese ridicată de acasă în aceeaşi noapte cu mine. Pe G. Boian abia l-am recunoscut, aşa de palid şi slab era.

În prima sâmbătă după sosirea mea am fost din nou scoşi din celulă, în „baie”, unde un deţinut de drept comun, în prezenţa unui gardian, ne-a bărbierit. Pe mine m-a şi tuns cu maşina nr. 0. Pe toţi ne tundea aşa, o dată pe lună.

Şi aşa, încetul cu încetul, căpătasem aspectul deţinutului: mai mult sau mai puţin zdrenţăros, tuns, slab, palid şi cu acel miros specific care era şi al celularului; aş putea spune fetid. Un amestec de mirosuri de clor cu care se dezinfectau closetele, de D.D.T., care se pulveriza săptămânal în celule, de fecale şi urină, de mucegai şi de neaerisit. După o săptămână mă obişnuisem cu toate zgomotele celularului şi le desluşeam sensul. Ştiam când se petrece ceva care ieşea din programul curent al zilei. Ştiam când cineva era dus sau adus de la anchetă după scârţâitul scării de lemn de lângă camera de baie, care urca la etaj. Când se făcea o mişcare mai mare şi gardienii răcneau ca nimeni să nu se uite prin gratiile de la uşi, ştiam că era adus un nou arestat. De asemenea, începusem să cunosc apucăturile fiecărui gardian, din fiecare schimb.

La două-trei zile după sosire, am fost scos din celulă, mi s-au pus ochelarii şi am urcat scările de lemn, la etaj. Mi s-au scos ochelarii şi am fost aşezat într-un colţ, la o măsuţă. În colţul opus al camerei, rezemate de perete, vreo şapte-opt bastoane de diferite lungimi şi grosimi, de la nuiele

şi cozi de mătură, până la ciomege şi bâte din salcâm proaspăt cojite. Gardianul a ieşit. În faţa mea, aşezat la un birou şi privindu-mă, un locotenent-major. M-a privit lung, în tăcere. Apoi m-a întrebat câţi ani am. Douăzeci şi şase, i-am spus. „Ce studii ai?” „Trei ani de facultate la Drept.” Iar m-a privit un timp, după care, cu o voce destul de plăcută, cu o intonaţie blândă, părintească, mi-a vorbit cam în termenii următori: „Eşti tânăr, sănătos, eşti un băiat cu carte, ai fi putut trăi liber, învăţa mai departe... şi te-ai fi bucurat de viaţă. Dar nu ţi-ai văzut de treabă! Faci parte din duşmanii de clasă şi ai fost descoperit de organele de Securitate. Îmi pare rău de dumneata, eşti tânăr şi ai mai fi putut trăi, dar nu mai ai nicio şansă. Ai să mori în puşcărie. Păcat! Păcat de dumneata!” Asta a fost tot. A sunat. A apărut gardianul cu ochelarii şi m-a dus înapoi în celulă. Întâi m-am gândit că mi-a ţinut acest discurs de impresionare pentru a mă condiţiona pentru ancheta care va începe. Dar... sus n-am mai fost dus.

Am uitat să spun că înainte de a ieşi din biroul locotenentului-major, a intrat o femeie cu un dosar sub braţ. Era îmbrăcată civil şi cu o sarcină foarte avansată. Nu ştiu de ce m-a izbit aşa de tare apariţia ei. Părea aşa de nepotrivită în acel loc... Mai târziu am aflat de la alţi deţinuţi că era anchetatoare şi că-i schingiuia şi-i bătea personal pe anchetaţi. Cam două luni mai târziu, în penitenciarul din Piteşti, am aflat de la alţi deţinuţi, din Piteşti, şi arestaţi mai de curând, că pe locotenent-majorul meu îl chema Iordache, că fusese unul din cei mai sadici anchetatori şi schingiuitori ai Securităţii şi că fusese omorât de un camion. Accidentul s-a întâmplat cam la două săptămâni după ce îmi vorbise.

Într-o seară, mare mişcare pe celular. Mi-am dat seama că au fost aduşi mai mulţi deţinuţi sau arestaţi noi, printre care şi femei. Au fost repartizaţi în mai multe celule. Şi la mine s-a deschis uşa şi a fost împins în celulă un om în jur de patruzeci de ani. Mic de statură, cu îmbrăcăminte uzată şi peticită. După ce gardianul s-a îndepărtat, bucuros că nu mai eram singur, cu toate că abia ne puteam învârti amândoi în celulă, am încercat să intru în vorbă cu noul venit. Întâi nu mi-a răspuns; mai apoi mi-a mormăit ceva ce n-am înţeles. În fine, m-am lămurit: nu era român, nu ştia decât cinci-şase cuvinte româneşti. Era grec şi-l chema Platon. Prenumele nu mi-l amintesc. E tot ce am putut afla în seara aceea de la el. A venit ora stingerii şi gardianul, mai activ ca de obicei, venea tot timpul la vizetă, aşa că a trebuit să ne culcăm, ceea ce nu era prea uşor. Pe cele două scânduri alăturate nu încăpeam, aşa că, după mai multe încercări, le-am distanţat una de alta şi în felul acesta, cu chiu, cu vai, am reuşit să ne culcăm. La fiecare mişcare prin somn ne pierdeam însă echilibrul şi trebuia să ne regăsim poziţia iniţială. Chinul a încetat o dată cu deşteptarea. Când programul obişnuit al dimineţii (spălat, closet, împărţitul cafelei) s-a terminat, am încercat să aflu mai mult despre camaradul meu de celulă. Cu mare chin, mimică şi gesturi am putut înţelege că era ţăran dintr-un sat din nordul Greciei. Când partizanii comunişti ai lui Marcos au fost înfrânţi de trupele guvernamentale, în drumul lor de retragere spre Bulgaria, au luat cu sila cu ei, ca ostatici, femei, bărbaţi şi copii din satele de munte din regiunea prin care treceau. Împreună cu partizanii, aceşti oameni au ajuns în România, unde o parte din ei au fost instalaţi la Florica, fosta moşie a lui

Brătianu, devenită fermă de stat. Aici au fost supuşi la un fel de regim de lagăr de muncă şi reeducare. Erau scoşi la munca câmpului şi li se ţineau cursuri de educaţie marxistă, de către grecii comunişti. Bineînţeles, se aflau sub pază. De la Platon n-am putut înţelege mai mult şi nici de ce se afla acum în celulă cu mine. Mă privea cu ochii lui blânzi, în care era toată resemnarea ţăranului în faţa soartei.

Către ora prânzului au început scoaterile la anchetă. L-au luat şi pe Platon, dar l-au adus destul de repede înapoi. Mi-am dat seama că se ocupau de cei arestaţi cu o zi înainte şi că toţi erau greci. La un moment dat, în cursul după-amiezii, la câteva celule mai departe a pornit un fel de cântec jalnic: un glas de femeie. Mai întâi încet, apoi tot mai tare. A intervenit imediat gardianul cerându-i să facă linişte, dar glasul devenea tot mai tare şi pe măsură ce gardianul răcnea şi înjura, pe atât mai puternic se făcea glasul. Semăna cu un bocet de-al nostru, dar mi-am dat seama că e pe greceşte. A apărut şi un al doilea gardian în ajutor pentru a restabili liniştea, dar în zadar. Ba mai mult, în alt capăt al celularului s-a pornit un al doilea bocet şi în curând al treilea. Tot voci de femei, pe greceşte. Pe coridor, o tevatură de nedescris: alergături, uşi trântite, zăvoare trase, ameninţări, înjurături, năvală de gardieni, însă totul în zadar. Vacarmul nu făcea decât să crească şi să ia amploare. La un moment dat, două din voci au tăcut. Toţi gardienii s-au concentrat la uşa unde vaietele nu conteneau. În cele din urmă a încetat şi ultimul glas şi când credeam că totul s-a liniştit, a izbucnit din nou cel din fundul coridorului. Toţi gardienii s-au îndreptat într-acolo şi când vocea a tăcut, s-a pornit alta, în altă parte. Era de necrezut, dar alternanţa de bocete a continuat ore în şir, toată după-masa, seara şi aproape toată noaptea. Mi-am dat seama că gardienii au intrat în celule şi au început să le lovească pe femei, dar ţipetele deveneau şi mai ascuţite, vaietele şi mai puternice. La două celule distanţă de uşa mea, împreună cu una din grecoaicele care se văitau, se mai afla o femeie, româncă, pe care am auzit-o spunându-le gardienilor să n-o mai bată, că va încerca ea s-o potolească. Am aflat mai târziu că femeia era dna Milcoveanu, mama doctorului Milcoveanu.

În tot acest timp am încercat de mai multe ori să aflu de la Platon ce se întâmplă, dar mi-a făcut semn cu degetul pe buze să tac şi apoi, la ureche, semn că ascultă. Într-adevăr, era foarte atent. Explicaţia celor ce se întâmplau am avut-o abia trei luni mai târziu, în penitenciar, de la alţi deţinuţi. Grecii de la Florica se revoltaseră, îi luaseră la bătaie pe reeducatorii lor comunişti şi încercaseră să evadeze. Avertizată, Securitatea noastră intervenise, operase o serie de arestări şi încercând prin anchetă să stabilească vinovaţii principali, instigatorii, stârnise această reacţie în celular. Prin bocetele şi vaietele lor pe greceşte, femeile şi-au transmis tot ce aveau să-şi transmită şi au stabilit o versiune comună, pe care s-o susţină cu toţii în anchetă. Cum am spus, noaptea târziu bocetele au încetat, s-au auzit iar uşile celulelor şi grecii au fost luaţi. Şi la mine s-a deschis uşa şi i-au făcut semn lui Platon să iasă. Tot aşa liniştit cum venise şi cu gesturi măsurate şi-a luat haina peticită de pe scândurile patului, mi-a întins mâna şi a ieşit. Nu mai ştiu ce s-a ales de el şi de ai lui.

Am rămas iar singur şi mi-am reluat programul de plimbări, gen ticul ursului din cuşcă: doi paşi dus, doi paşi întors.

După câteva zile mi se aduce un tovarăş. E foarte înalt şi voinic. Are părul roşcat şi poartă mustaţă. Este directorul fabricii de pielărie „Căprioara" din Piteşti şi a fost ridicat de Securitate din biroul lui. Nu ştia de ce l-au arestat şi era convins că trebuie să fie o eroare, deoarece era membru de partid şi „comunist adevărat", cum ţinea să-mi repete, într-o română cam stricată. Era sârb din Banat. Seara a fost dus la anchetă. S-a întors cam abătut. Mi-a spus că-l anchetaseră pentru sabotaj. Cu câtva timp înainte izbucnise la fabrică un incendiu, care, după spusele lui, nu produsese decât pagube minore şi fusese stins. Pretindea că-l duşmănesc unii colegi de fabrică şi că-l reclamaseră, dar că el nu avusese niciun amestec în problema cu incendiul. Cele trei zile cât am stat cu el, au fost un calvar. S-a dovedit de un primitivism rar. Ca să nu-şi mudărească pantofii când eram scoşi la W.C., se descălţa şi la întoarcere se ştergea pe picioare de murdăria, în care eram obligaţi să călcăm, pe unica noastră pătură. Când i-am cerut să n-o mai facă, s-a supărat. La fel s-a supărat când l-am rugat să nu mai scuipe pe jos, ceea ce făcea din două în două minute.

A treia zi, trecând în inspecţie şeful arestului (bruta cu muşchi de boxeur), i-am cerut să ne mute, fie pe mine, fie pe sârb, deoarece ne era imposibil să încăpem noaptea pe cele două scânduri ale priciului. Spirit practic, bruta a dat ordin gardianului să mai aducă o scândură. Soluţia n-avea însă succes, fiindcă una din capre nu era suficient de lată ca să se poată sprijini pe ea şi capul celei de a treia scânduri. Enervat, şeful arestului a trântit uşa înjurând. După scurt timp însă, gardianul a reapărut, mi-a spus să-mi iau bagajul, adică haina, şi m-a mutat în celula II. Mi s-a părut o cameră imensă. Era de două ori mai mare decât cealaltă, avea un pat de fier cu salteaua umplută mai mult cu pleavă şi praf, dar oricum saltea, şi o pătură.

M-am bucurat şi că am scăpat de sârb şi datorită lui am apreciat, pentru prima dată de când eram arestat, şi singurătatea. Şi totuşi, cât am stat aici n-am fost chiar singur. Seara, prin firida în care atârna becul, a apărut un şoarece. În zilele care au urmat, cu răbdare, l-am ademenit cu firimituri de pâine, până la picioarele patului. Încercarea mea de dresaj n-a progresat mai mult de atât. Când întindeam mâna spre el, fugea. Ca să nu-l pierd de tot, n-am mai insistat şi m-am mulţumit să-l aştept să vină la picioarele patului şi să-l observ cum îşi mănâncă firimiturile. Venea întotdeauna seara, după ce primeam mâncarea şi se potolea agitaţia de pe coridor. Devenise tot mai încrezător, încât chiar se ridica pe picioarele dinapoi şi-şi freca mustăţile cu labele dinainte, uitându-se la mine. Pe lângă plimbarea zilnică (acum puteam face câte trei paşi dus-întors), am avut aici ideea să încerc să intru în legătură cu celula vecină. Am bătut mai întâi câteva lovituri cu degetul în perete, după ce mă asigurasem că gardianul nu e prin apropiere. Mi s-a răspuns la fel. Mi-a venit apoi ideea să stabilesc un alfabet prin lovituri în perete: a = o lovitură, b = două lovituri etc. Mai târziu, intrând în circuitul puşcăriilor, aveam să aflu că mai toţi trecuseră prin faza acestei descoperiri, care era numită alfabetul idioţilor. Oricum, vecinul meu mi-a înţeles intenţia şi am început un fel de conversaţie. Procedeul s-a dovedit însă a fi total nepracticabil. Din cauza numărului

prea mare de lovituri necesare pentru a exprima un cuvânt, nu numai că pierdeai şirul, dar riscai şi să fii surprins de gardian. Tot în aceeaşi perioadă, probabil încurajat de ciocăniturile pe care le auzea, vecinul din cealaltă celulă a început să-mi bată şi el în perete. Oricât am încercat să desluşesc semnalele lui, n-am reuşit! Abia când am ajuns în penitenciar am aflat că îmi transmitea într-un alfabet mai evoluat, care se numea „Afelere” şi care reducea simţitor numărul loviturilor pentru exprimarea literelor. În penitenciar, l-am învăţat şi eu. Acolo era utilizat curent.

Iată sistemul: literele alfabetului erau împărţite în patru grupe a câte cinci litere, în afară de ultima grupă care cuprindea şase. Prima grupă mergea de la A la E, a doua de la F la J, a treia de la L la P, a patra de la R la Z. Literele de început ale grupelor dăduseră numele acestui alfabet: A.F.L.R. Mai în toate celulele din penitenciar era zgâriată pe perete tabela acestui alfabet. Se utiliza în felul următor: de exemplu, pentru a transmite litera O mai întâi trei ciocănituri (care indicau grupa în care se afla litera), o scurtă pauză, după care patru lovituri (adică a patra literă din grupă). Procedeul era mai practic, dar în decursul anilor de puşcărie a fost şi el abandonat şi înlocuit cu alfabetul Morse.

Într-o dimineaţă, agitaţie neobişnuită pe celular. Mare curăţenie. Ni s-a dat, pe rând, în celulă o mătură. Gardianul stătea în uşă până ce măturam celula şi împingeam gunoiul afară, pe coridor. Apoi ne-a dat o găleată cu apă şi o cârpă ca să spălăm pe jos. Aceeaşi treabă, pe coridor, o făceau gardienii. Am mai primit o cârpă muiată în motorină, cu care am frecat uşa celulei pe dinăuntru; pe dinafară o făcea gardianul. Nu se putea spune că după terminarea operaţiunii celulele şi coridorul dădeau o impresie de mai mare curăţenie ca înainte, dar şeful arestului, după inspecţia pe care a făcut-o, s-a declarat mulţumit. Observând printre gratiile uşii o altă mişcare neobişnuită, am văzut cum câţiva gardieni cărau de la etajul clădirii în curticica arestului teancuri de hârtii, reviste, cărţi şi fotografii. Unul a apărut cu un braţ de beţe şi ciomege. Le-am recunoscut, le văzusem rezemate într-un colţ în biroul lui Iordache. Tot acest material a fost îngrămădit în mijlocul curţii, stropit cu motorină, şi i s-a dat foc. Fumul s-a răspândit pe tot celularul, împreună cu foiţe de hârtie carbonizată. De la etajul clădirii s-au pornit răcnete şi înjurături la adresa gardienilor de pe celular. Focul a fost stins cu furtunul de la cişmeaua din curte. Toţi gardienii s-au concentrat în curticică pentru a strânge în diverse cutii şi lădiţe resturile de hârţoage, parte arse, parte nu şi pentru a curăţa toată mizeria provocată de foc. Resturile au fost cărate în afară.

Apoi a fost împărţită masa de prânz: un fel de iahnie de fasole cu multă carne de porc şi foarte grasă. Diferenţă ca de la cer la pământ faţă de ce ni se dădea de obicei. Cum nu eram încă un vechi puşcăriaş, n-am tras nicio concluzie din tot ce se întâmplase. Încă nu ştiam că orice derogare cât de mică de la obişnuitul zilei îşi avea o raţiune şi nu era întâmplătoare sau un capriciu. Mai târziu aveam să mă deprind să interpretez toate aceste semne. De data aceasta, o parte din explicaţie am avut-o chiar după masă. Uşile au început să se deschidă pe rând, de la capul celularului. La fiecare uşă se opreau mai mulţi paşi şi se auzea murmur de voci. În fine, s-a deschis uşa. Un colonel de Securitate, înconjurat de un

întreg stat-major de ofiţeri, m-a privit lung, cu toţii şi-au rotit ochii prin celulă şi apoi colonelul m-a întrebat cum mă cheamă şi de când sunt arestat. După ce i-am răspuns, a continuat cu întrebările: „Cum a fost masa?” „Bună”, am zis. „Ai fost maltratat?” „Nu.” „Ai a te plânge de comportarea gardienilor?” „Nu.” „Ai ceva de raportat?” „Da. Aş vrea să ştiu de ce sunt ţinut aici şi ce aveţi de gând cu mine?” „Asta vor hotărî organele de anchetă!” mi-a răspuns colonelul şi uşa s-a trântit.

Explicaţia completă am avut-o tot la penitenciar de la puşcăriaşii mai vechi. O dată cu căderea grupului Vasile Luca, Ana Pauker, Teohari Georgescu, toate dosarele fuseseră revizuite, ceea ce dusese la noi anchete şi noi arestări. Aşa se face, probabil, că şi dosarul meu, care fusese lăsat deoparte de Grigoriu Burdea în 1949, a fost reexaminat şi eu rearestat. Se pare că tot aparatul M.A.I. fusese primenit şi probabil şi Grigoriu Burdea înlocuit. Totodată s-a dat ordinul de încetare a bătăilor în anchetă. Ceea ce explica arderea ciomegelor înainte de inspecţia colonelului care, aşa cum am aflat, venea din partea Ministerului de Interne. Măsura a durat însă foarte puţin. În primăvară am avut ocazia să stau cu oameni schingiuiţi cu şi mai mult zel ca înainte.

Cât priveşte mâncarea mai bună şi curăţenia, aceasta, aveam să aflu în decursul anilor, intra în practica obişnuită dinaintea oricărei inspecţii. Cei care veneau în inspecţie erau de conivenţă cu administraţia închisorii în privinţa procedeului, pentru a nu fi puşi în situaţia de a auzi reclamaţii. Întrebările cu privire la mâncare se puneau cam în felul următor: „Cum e mâncarea? E suficientă?” Dacă deţinutul răspundea: „Proastă, insuficientă, de exterminare!”, urma întrebarea: „Ce ai primit azi?” La care deţinutul, spunând ce primise, adică mâncarea bună şi suficientă pentru ziua de inspecţie, inspectorul respectiv trăgea concluzia cu voce tare că mâncarea pentru duşmanii poporului e mai bună decât a ostaşilor M.A.I., trântea uşa celulei şi pleca mai departe.

Dar s-a terminat şi cu inspecţia şi viaţa pe celular şi-a reluat cursul obişnuit. De mine nu s-a mai ocupat nimeni. Nu am fost nici scos la anchetă şi nici nu m-a mai întrebat nimeni nimic, nici măcar cum mă cheamă. Gardienii se obişnuiseră cu figura mea, eu cu a lor şi cum nu le dădeam nicio bătaie de cap în plus (nu mă plângeam de nimic, nu ceream nimic şi nu reclamam nimic) eram tot mai puţin şi mai rar supravegheat prin vizetă. În schimb, începusem eu să supraveghez şi să înregistrez tot ce se întâmpla pe celular. Cunoşteam după figură pe aproape toţi cei arestaţi. Îmi făcusem o imagine destul de exactă a planului celularului şi-mi încolţise în minte ideea unei încercări de evadare. La un moment dat devenise chiar o obsesie, dar nu găseam nicio soluţie. Această idee nu m-a părăsit niciodată de-a lungul întregii mele detenţii, cu toate că în acea perioadă de început aveam ferma convingere că ceva se va petrece şi vom fi eliberaţi din închisoare. Era perioada când încă mai „veneau americanii”.

Timpul îmi trecea mai uşor, încât erau zile când nici măcar nu-mi făceam exerciţiile de mers (care aveau un efect aproape anestezic) şi recurgeam la ele doar atunci când mă încerca deznădejdea sau plictiseala.

Într-o bună zi, pe neaşteptate, sunt mutat în celula III, de pe un coridor care scăpase până acum posibilităţilor mele de observaţie. Chiar după primul „program”, cu toate că în timpul desfăşurării lui mi se acoperea deschizătura din uşă cu un carton, l-am putut vedea pe vărul meu G. Boian. Dacă nu mi-ar fi şoptit numele când a trecut prin dreptul uşii mele spre closet, cred că nici nu l-aş fi recunoscut, în aşa hal de slab şi palid era. Pe sub peticele care îi acopereau mai peste tot hainele, i-am recunoscut unul din costumele gri, atât de bine croite şi călcate altădată. Celula în care mă aflam acum era cam tot atât de spaţioasă ca şi precedenta; în schimb, din cauza unei infiltraţii de apă de la closetul de alături, pe jos, cimentul era în permanenţă ud, iar de miros să nu mai vorbim!

În zilele următoare am stat mereu la pândă la ora când începea scosul la closet. Voiam să-i comunic lui G.B. câte ceva din cele ce se întâmplaseră în ultimii trei ani de când fusese arestat. Să-i spun că ai lui (nevasta şi fetiţa) se mutaseră în apartamentul unor mătuşi ce stăteau cam înghesuite, dar că erau sănătoase; că fetiţa îşi continua învăţătura fiindcă reuşiserăm să acreditărm la şcoală versiunea că el îşi părăsise familia şi plecase în provincie etc.

Scurta lui trecere însă prin faţa uşii mele, sub supravegherea gardianului care stătea la trei-patru metri distanţă, a făcut imposibilă comunicarea. Ba chiar am fost surprins într-o zi, în tentativa mea, de un gardian, care s-a apropiat tiptil fără să-l aud şi a deschis brusc uşa celulei. Rezemat fiind de uşă şi cu capul în dreptul deschizăturii acoperite de cartonul pe lângă care încercam să transmit mesajul, era cât pe-aci să cad pe coridor. Cu urletele şi înjurăturile de rigoare, mi s-au pus ochelarii şi am fost dus în camera de gardă. Aici m-a luat în primire şeful arestului. Credeam că am să am de-a face cu pumnii brutei, dar s-a mulţumit cu o serie de înjurături şi ameninţări şi m-a trimis din nou în celulă. După câteva minute a venit personal pe celular şi mi-am dat seama că procedează la câteva mutări. La urmă, m-a scos şi pe mine şi m-a mutat în altă celulă, ultima în fundul coridorului, zicându-mi că de aici nu-i voi mai putea pândi pe cei care merg la W.C. pentru a vorbi cu ei.

Noua cameră era mai mare decât toate cele prin care stătusem până aci. Cam patru metri pe patru. Un pat de fier cu saltea de paie şi pătură, într-un colţ. Vizavi de uşă, pe cealaltă parte a coridorului, o fereastră prin care se vedea cam la doi metri gardul de scânduri al curţii Securităţii, spre curtea vecină. Din loc în loc, de-a lungul gardului, câte un plop. Mi-au trebuit câteva zile să mă acomodez cu noua acustică a celulei, pentru a putea percepe şi explica toate zgomotele celularului, care aici ajungeau mai estompate. Când m-am simţit iar acasă, ca să zic aşa, am luat o hotărâre care, trebuie să recunosc, mi-a pus nervii la încercare.

Observasem că după ce tura gardienilor din timpul zilei preda serviciul schimbului de noapte, deschizând celulă cu celulă şi verificând după o listă numărul arestaţilor, plecau cu toţii în camera de gardă. Acolo lăsau uşa deschisă spre celular şi timp de zece-cincisprezece minute îi auzeam vorbind şi glumind între ei. Apoi, schimbul de zi pleca acasă, iar cei din tura de noapte îşi începeau patrulatul pe coridor şi supravegheatul prin vizete. Într-o seară, după ritualul de predare-preluare a schimbului, când toţi gardienii se aflau în camera de gardă, m-am pus pe treabă. Am lărgit

distanţa dintre vergelele care formau gratiile deschizăturii din uşă, am scos braţul afară şi cu vârful degetelor am ajuns la zăvor. L-am tras cât mai fără zgomot, am ridicat mâna mai sus, am apăsat pe clanţă şi uşa s-a deschis. Cu urechea la vocile care veneau din camera de gardă, aplecat ca să nu fiu văzut din celelalte celule, am trecut prin faţa a trei uşi şi m-am oprit la a patra, unde se afla G. Boian. L-am chemat pe şoptite. De emoţie îmi auzeam bătăile inimii. G.B. a apărut îngrozit la vizetă. Într-un suflet i-am înşirat tot ce ştiam de ai noştri. Şi bune şi rele, fără menajamente. Aşa a aflat că mama lui (şi mătuşa mea) murise, singură, în domiciliu obligatoriu la Târgu-Neamţ. Iar fratele lui, care era grav bolnav de anghină pectorală, murise cu doi ani în urmă, în momentul când Securitatea venise să-l ridice. Inima îmi bătea tot mai tare şi mi se făcuse frică de-a binelea. Probabil că şi lui George pentru mine, fiindcă mi-a spus: „Dacă nu te întorci imediat în celulă, strig gardianul!” Întoarcerea în celulă a decurs la fel de bine ca şi ieşirea. Am închis clanţa, am tras zăvorul, am îndreptat gratiile şi m-am trântit pe pat. Eram istovit şi ud de transpiraţie. După scurt timp s-a auzit şi pasul gardianului. A doua oară n-am mai cutezat să repet isprava. Totuşi, îndrăzneala de a fi făcut-o o dată, cu toată frica ce o simţisem, mi-a dat o nouă încredere în mine, care mi-a prins bine. Am început să mă învăţ, nu să-mi stăpânesc frica şi nici s-o înlătur, ci să mă obişnuiesc să trăiesc cu ea. În anii următori, de multe ori aveam să fiu pus în situaţia de a întreprinde ceva riscant şi, de câte ori m-am decis pentru acţiune, mi-a fost frică, dar am făcut-o. Niciodată n-am renunţat, de frică.

Într-una din zile, stând întins pe pat şi cu ochii în tavan, observ o găurică în tencuială. M-am sculat în picioare pe pat, ca s-o cercetez mai îndeaproape. Nu numai că băgând degetul nu i-am dat de fund, dar uitându-mă prin ea, mi-am dat seama că răspunde în pod. Se vedeau chiar raze de lumină care străbăteau întunericul podului. Lumina pătrundea printre ţiglele acoperişului. Am apăsat cu palma pe tavan şi am constatat că e elastic. Era din paiantă şi, dacă aş fi apăsat mai tare, aş fi putut face să cadă o bucată din el. Deci aş fi putut face o gaură spre pod, oricât de mare aş fi dorit. Câteva zile nu m-am gândit decât la asta, observând cu atenţie tot ce cădea în raza mea vizuală, prin deschizătura din uşă şi mai departe, peste coridor, prin geamul care dădea spre gardul şi curtea vecină. De asemenea, când eram scos la spălat la cişmeaua din curticică, m-am uitat mai atent la acoperişul celulelor. Din curticică, vedeam celălalt versant al acoperişului, dar nu era niciun motiv ca versantul care se afla deasupra celulei mele să fie altfel. Era acoperit cu ţiglă obişnuită şi nu se vedea nimic deosebit. De sus, de la etajul clădirii Securităţii, unde se aflau birourile, se putea vedea tot celularul şi acoperişul cu ambele versante.

Începusem să pun la punct toate amănuntele unui plan de evadare. Trebuia să aştept ora stingerii, când gardianul îşi făcea tura pe la toate vizetele, ca să vadă dacă ne-am culcat. Observasem în timp că unul din gardieni, spre deosebire de ceilalţi, nu mai apărea la vizete până dimineaţa. Deci trebuia să aştept tura lui de noapte şi, imediat după stingere şi după ce ar fi trecut pe la vizeta mea, să împing tavanul în sus, având grijă ca bucăţile ce urmau să se desprindă să cadă pe pat, ca să nu facă zgomot. Ar fi urmat urcarea în pod, scosul câtorva ţigle şi săritul de pe acoperiş direct pe crengile unuia din plopii care se aflau de-a lungul gardului. Şi de aici în curtea vecină. Mai departe... văzând şi făcând.

Bineînţeles că riscul ca gardianul să mai vină pentru a doua oară la vizetă rămânea, ca şi eventualele zgomote neprevăzute care s-ar fi putut produce la prăbuşirea tavanului şi la scosul ţiglelor. La fel, ieşirea prin acoperiş şi săritul peste gard ar fi putut fi observate de la una din ferestrele clădirii Securităţii. Am uitat să spun că existau câteva becuri instalate pe nişte stâlpi, care noaptea se aprindeau şi luminau de sus întregul celular. O lumină destul de slabă, dar totuşi lumină!

Cele câteva zile cât am observat toate cele de mai sus şi am cântărit şansele pro şi contra ale planului s-au scurs nespus de repede. Totuşi, încă mai şovăiam, când într-o dimineaţă aud voci şi paşi pe coridor, care se îndreptau spre uşa celulei mele. Mai mult adus pe sus şi împins din spate, vreo patru-cinci gardieni îmi bagă în celulă un tânăr cu cătuşele la mâini. Se zbătea şi-i insulta. I-au scos cătuşele şi au plecat, dar unul din gardienii din schimb, încercând să nu se facă simţit, a rămas pe coridor în apropierea celulei. Îi vedeam umbra pe coridor. Tânărul n-avea mai mult de douăzeci şi opt de ani. Era neras de câteva zile, avea părul mare, negru şi încâlcit. În picioare purta bocanci cu talpă groasă, plini de noroi. Pantalonii negri de dimie erau şi ei murdari de noroi. O cămaşă, fostă albă şi ea, şi un cojocel de oaie fără mâneci, îi completau echipamentul. După închiderea uşii, rămăsese în picioare în mijlocul camerei frecându-şi încheieturile mâinilor unde i se imprimaseră dungile cătuşelor. M-am apropiat de el, i-am spus numele meu întinzându-i mâna şi l-am întrebat cum îl cheamă. S-a uitat cu o privire întunecată la mine, nu mi-a răspuns şi nu mi-a dat mâna. I-am spus atunci că poate să se întindă pe pat, dacă e obosit. Fără o vorbă, s-a trântit pe pat şi după câteva clipe a început să sforăie. Am început să mă plimb prin celulă făcând tot felul de presupuneri cu privire la noul venit şi la planul meu de evadare, pe care trebuia să-l amân.

Mai târziu, când am ajuns la închisoare, am aflat cum, cu un an sau doi înaintea mea, un alt arestat folosise aceeaşi cale de evadare, pe care o imaginasem eu. Într-o seară, insistând să fie scos să-şi facă nevoile, pătrunsese în pod prin tavanul closetului şi ieşise prin acoperiş spre curtea vecină. Cum însă gardianul venise să vadă de ce nu mai iese din closet şi constatase că deţinutul evadase, a dat alarma. Întreaga noapte l-au căutat. S-au făcut razii în curţile şi în toată zona din jurul Securităţii, dar fără niciun rezultat. A doua zi unul din anchetatorii de la etajul clădirii Securităţii, uitându-se cu totul întâmplător pe fereastră, îl zăreşte pe fugar într-unul din plopii de la gardul curţii. Ce se întâmplase? În momentul în care auzise alarma, evadatul abia ajunsese la gard. Dându-şi seama că nu mai avea timp să se îndepărteze, se urcase în plop, stătuse toată noaptea între crengi şi acum aştepta din nou întunericul pentru a-şi continua drumul. Bineînţeles, a fost prins. Eu n-am mai ajuns să-mi pun planul în aplicare.

Când gardianul a ajuns cu distribuitul cafelei la uşa noastră şi l-a văzut pe tânăr dormind, a început să strige la el ca să-l trezească. Fără rezultat însă. Gardianul mi-a dat din găleata cu aşa-zisă cafea o cană şi pentru el şi mi-a spus să i-o duc la pat şi să-l trezesc. L-am scuturat de umăr tot mai tare, până ce a sărit speriat din somn. I-am întins cana cu cafea, iar

gardianul, din uşă, a început să-şi bată joc de el, spunându-i că nu se poate plânge că nu e tratat boiereşte, că i se aduce şi cafeaua la pat. Tânărul, care se dezmeticise, mi-a luat cana din mână şi a azvârlit-o cu toată puterea spre uşă. Gardianul abia a avut timp să se ferească. A urmat un potop de înjurături şi de o parte şi de alta, după care gardianul a plecat, iar tânărul a adormit din nou. Până la ora prânzului a fost linişte. Când ni s-au adus castroanele cu ciorbă, l-am trezit din nou. A spus că nu mănâncă, s-a întors pe partea cealaltă şi a continuat să doarmă. După câteva minute a venit şeful arestului. N-a încercat să-l trezească şi m-a întrebat pe mine de ce nu mănâncă şi ce mi-a povestit. I-am răspuns că nu mi-a vorbit deloc, că pare frânt de oboseală şi că doarme tot timpul.

Peste puţin timp, uşa se deschide din nou şi gardianul introduce în celulă un nou deţinut. Un om de vreo patruzeci şi cinci de ani, de statură mijlocie, mai mult gras şi roşu în obraz. Purta o mustăcioară neagră. Îmbrăcămintea: pantaloni şi cămaşă kaki şi pe deasupra un pulover gri. De cum s-a îndepărtat gardianul, foarte jovial mi-a întins mâna, s-a prezentat (din păcate, i-am uitat numele), mi-a spus că e colonel din vechea armată şi că a fost prins în munţi, unde ca partizan lupta împotriva Securităţii. Cu toată naivitatea mea de la acea epocă, omul nu mi-a inspirat încredere. Poate şi prin faptul că limbajul şi comportarea lui nu mi se păreau a fi de nivelul unui colonel. Oricum, omul era extraordinar de vorbăreţ, povestindu-mi fel de fel de păţanii din viaţa lui, de pe front, din Rusia, unde comandase o unitate de tancuri, din munţi unde luptase împotriva trupelor de Securitate etc. Se arăta foarte optimist că vor veni americanii şi că ne vor salva. Printre toate cele pe care mi le înşira, îmi mai punea din când în când şi câte o întrebare: De ce sunt arestat? Cine e tânărul care doarme? Ce mi-a povestit? În ceea ce mă priveşte, i-am spus că nu ştiu de ce am fost arestat, că nu am fost anchetat. Iar despre tânăr nu ştiam nimic. Tot el mi-a spus însă, că din celula în care se afla înainte de a fi adus aici, i-a auzit pe gardieni vorbind că tânărul ar fi fost prins în pădurile din regiune cu un aparat de radio-emisie. În tot timpul acestei discuţii cu noul venit, ne aşezaserăm amândoi pe marginea patului. Deodată privirea mi s-a oprit pe pieptul păros al tânărului, care continua să doarmă, pe spate şi cu cămaşa larg descheiată. M-am uitat mai atent şi – într-adevăr! – ceea ce, la început, numai mi se păruse era realitate. Păduchi! Şi nu unul... Mişunau! Am sărit ca ars, de-a dreptul în panică. Am început să bat la uşă. I-am spus gardianului, care după câteva minute a venit cu şeful arestului. Au adus o găleată cu D.D.T. şi cu pumnii au început să presare praful peste pat şi peste tânărul care dormea înainte. Restul de D.D.T. din găleată l-au deşertat într-un colţ, pe jos. La insistenţele mele să-l mute pe tânăr din celulă sau să-l ducă la baie şi să ne mai dea un pat, au zis că nu se poate, au trântit uşa şi au plecat. Noul venit, atât de vorbăreţ până atunci, n-a scos o vorbă.

Ni s-a adus masa de seară. Tânărul, pe care am reuşit să-l trezesc, a refuzat din nou să mănânce. A cerut apă de băut. Atmosfera camerei era învăluită în praf de D.D.T., ca într-o ceaţă cu miros înecăcios. I-am explicat tânărului ce se întâmplase şi, pentru prima oară, mi-a vorbit, spunându-mi, pe un ton normal şi parcă puţin trist, că de două luni nu s-a mai putut nici spăla, nici schimba.

Presupusul colonel a intrat şi el în vorbă, punându-i fel de fel de întrebări asupra împrejurărilor în care a fost arestat şi de ce. Tânărul şi-a reluat privirea întunecată şi l-a întrebat răstit: de ce vrei să ştii? Colonelul a tăcut, iar tânărul a început să se plimbe prin celulă fără să mai scoată o vorbă. După un timp s-a culcat din nou, spre perete, lăsând jumătate de pat liberă. De frica păduchilor, nici nu m-am apropiat de pat. Am presărat într-un colţ al camerei D.D.T., mi-am împăturit haina de piele de mai multe ori, m-am aşezat pe ea şi, rezemat de perete, am dormit cu întreruperi până dimineaţa. Colonelul s-a făcut ghem la picioarele tânărului, după ce mai întâi s-a prăfuit bine cu D.D.T.

Aşa mi-am petrecut ultima noapte în Securitatea din Piteşti. Dimineaţa, imediat după deschidere şi schimbul gardienilor, am fost scos din celulă, mi-au pus cătuşe şi într-un Jeep am fost transportat la penitenciarul oraşului. Aici aveam să aflu de la alţi deţinuţi mai vechi că aşa-zisul colonel era condamnat de drept comun, nu fusese niciodată colonel şi era utilizat ca turnător în celulele arestului, pentru a-i iscodi pe ceilalţi arestaţi. În privinţa tânărului, am aflat că într-adevăr fusese prins în munţii din regiune cu un aparat de radio-transmisie. Mult mai târziu, în alte închisori, întâlnind deţinuţi care stătuseră după mine în arestul Securităţii, mi-au spus că tânărul fusese judecat, condamnat la moarte şi executat. Nu ştiu dacă aceste informaţii sunt exacte, fapt este că tânărul nu a mai apărut niciodată în circuitul închisorilor.

Un episod pe care am uitat să-l amintesc la timpul său. Într-o după-amiază, pe când mă aflam încă în celula I, au apărut pe celular mai toţi gardienii din toate schimburile. Stăteau de vorbă în grupuri de câte doi-trei, fie lângă uşa camerei de gardă, fie lângă scara care ducea la camerele de anchetă de la etaj, fie în curticica interioară unde era cişmeaua. Pe cei din curticică i-am putut şi vedea. M-a mirat faptul că peste uniformă purtau cojoace mari ciobăneşti şi în cap căciulă, în loc de chipiu. Afară era o zi frumoasă şi caldă de toamnă! N-am putut înţelege nimic din ce discutau, decât că aşteptau un camion cu care să plece. S-au întors a doua zi către prânz, ca să predea cojoacele şi căciulile.

Tot de la deţinuţii mai vechi, am aflat că şi securiştii care făceau de serviciu în schimburi pe celular, nu numai trupele de Securitate, plecau periodic în misiune în munţii şi pădurile din regiune, la vânătoare de partizani. Cojoacele şi căciulile erau pentru camuflarea uniformelor. În toată regiunea nu se vorbea decât de aceste acţiuni împotriva partizanilor de sub conducerea colonelului Arsenescu şi a fraţilor Arnăuţoiu, deveniţi eroii locali ai rezistenţei din munţi, şi de atrocităţile pe care le comitea Securitatea în satele de munte. Oameni împuşcaţi, ţărani, femei şi copii schingiuiţi pentru a afla cine-i găzduieşte, aprovizionează sau ajută pe partizani. Nenumăraţi alţii au fost arestaţi şi condamnaţi, luând drumul puşcăriilor. Cu o bună parte din ei am stat şi eu în diverse închisori, încât voi reveni asupra subiectului.

LA PENITENCIARUL PITEŞTI

Construcţie în formă de T, aşezată la bariera oraşului spre Găvana şi orientată NV-SV, trecea drept clădire modernă. Fusese terminată sub guvernarea lui Armand Călinescu şi folosită încă în acea vreme ca închisoare pentru deţinuţi politici în timpul prigoanei împotriva legionarilor. Avea două etaje, parter, subsol şi pivniţă. Descrierea mai amănunţită a clădirii o voi face mai târziu, când voi ajunge cu povestea mea în anul 1955, când am stat pentru a treia oară în această închisoare.

Adus la grefa închisorii, după ce mi s-a completat fişa de încarcerare, am fost condus de un gardian la o celulă de la etajul al doilea de pe coada T-ului. După ce uşa s-a trântit în urma mea şi gardianul a răsucit cheia în broască şi a tras cele două zăvoare, am făcut cunoştinţă cu cei patru locatari ai celulei: Radu I. Gr. Radu, un ţăran de vreo treizeci şi ceva de ani, din comuna Picior de Munte, Dobrin, tot ţăran din regiune, Păun Lepădatu, fost plutonier de jandarmi, acum întors în satul lui şi Jean Milcoveanu, un om în vârstă de peste şaizeci de ani, tatăl doctorului Milcoveanu, unul din capii studenţimii naţionaliste dinainte de război.

După celulele mizerabile şi întunecoase ale Securităţii, aici mi s-a părut raiul pe pământ. Celula avea patru metri lungime, pe doi şi ceva lăţime. Pe una din laturile scurte ale dreptunghiului era uşa, pe cealaltă, fereastra, cam micuţă, prin care însă pătrundea lumina soarelui, pe care eu n-o mai văzusem de la arestare. Geamul era deschis şi temperatura plăcută. Pe lângă asta, felul în care am fost primit de cei din celulă m-a emoţionat. Era prima dată, după multe săptămâni, că întâlneam oameni, oameni de omenie, fiecare din ei încercând să mă ajute într-un fel, să mă primească aici, de parcă mi-ar fi oferit ospitalitatea la ei acasă. De-a lungul peretelui din dreapta, mai aproape de uşă, erau două paturi suprapuse. În cel de jos stătea J. Milcoveanu, în cel de sus, Dobrin. Către fereastră, la peretele din stânga, alte două paturi suprapuse: jos dormea Păun Lepădatu, deasupra Radu I. Gr. Radu. Cu toate protestele mele, Radu s-a mutat jos, în pat cu Păun Lepădatu, lăsându-mă pe mine singur în cel de sus. Dobrin, care era cel mai vechi arestat din cei patru şi care de doi ani de când era în anchetă fusese de mai multe ori mutat în acest răstimp, când la penitenciar, când la Securitate, cunoştea cel mai bine viaţa şi obiceiurile puşcăriei. Cu toate că era cel mai tăcut şi rezervat din ei, nu făcea niciun secret din povestea lui. Făcea parte, împreună cu alţii, care şi ei se aflau în diferite celule, dintr-o organizaţie clandestină, pe care o numiseră „Frăţie şi libertate”. Organizaţia luase oarecari proporţii în satele din regiunea lui, răspândise manifeste şi devenise cunoscută prin acele sate, unde pe toate gardurile apăreau scrise cu cretă literele F.L. Nu mai ştiu cum le dăduse de urmă Securitatea. După ce-i arestase pe câţiva din ei, încerca acum să-i descopere pe toţi membrii organizaţiei. Dobrin fusese de multe ori bătut în anchetă. Jean Milcoveanu era arestat de câteva luni, împreună cu soţia lui, din cauza unei scrisori pe care o primiseră de la fiul lor, doctorul Milcoveanu, care era ascuns şi căutat de Securitate. De la el am aflat că soţia lui stătuse la Securitate în aceeaşi celulă cu una din grecoaicele de la Florica, despre care am spus că i-am auzit vocea şi am remarcat limba aleasă pe care o vorbea.

Bătrânul îmi povestea tocmai că îl cunoscuse pe tatăl meu când Dobrin, cu urechea lui adaptată la toate zgomotele celularului, ne-a anunţat că vine gardianul. Într-adevăr, uşiţa de sub vizetă s-a deschis şi gardianul a

început să ne dea pe rând gamelele pe care i le întindea un deţinut de drept comun, care târa după el pe coridor un hârdău. Aşa am făcut cunoştinţă cu „terciul”, atât de apreciat de deţinuţi. Era făină de porumb opărită şi puţin îndulcită.

În celulă nu se afla decât o singură lingură de metal care, cu aprobarea tacită a gardianului, avea coada ascuţită pe o parte. Ascuţitul se făcea pe cimentul de la closet. Cu acest cuţit improvizat mi s-a confecţionat şi mie un fel de lopăţică, dintr-o scândurică de brad, găsită pe coridor şi păstrată cu grijă de Radu, pitită în paiele din saltea. Toţi aveau astfel de lopăţele, în chip de lingură. Tot Radu făcuse, cu aceeaşi coadă de lingură ascuţită, câte o cruciuliţă sculptată într-o bucăţică de lemn de fag, pentru fiecare. A doua zi după sosire mi-a făcut şi mie una. Cu fire de aţă trase din pânza de doc a saltelei şi răsucite, ne făcuse câte un şnur cu care ni le atârnasem la gât pe sub cămaşă, spre a nu fi văzute. De-a lungul anilor de puşcărie, saltelele au fost o sursă permanentă de aţă pentru nevoile noastre. După regulamentul închisorii, de câte ori am fi avut nevoie, ar fi trebuit să batem la uşă şi să-i cerem gardianului ac şi aţă. Cum însă în practică nu primeai niciodată, aţa se scotea din saltele, iar acele, în cazul nostru, de pildă, erau fabricate tot de Radu, dintr-o bucată de sârmă electrică pe care o găsise într-o zi pe coridor. Îi îndoise vârful la nouăzeci de grade şi cu un ciob de sticlă, prin frecare, îi zgâriase un şanţ chiar la locul îndoiturii. Apoi o îndoise tot la nouăzeci de grade în acelaşi loc, dar în sens invers. Şi din nou cu ciobul de sticlă zgâriase iar un alt şanţ, până ce străpunsese sârma în dreptul şanţului de pe cealaltă parte. După aceea îndreptase sârma la loc şi o ascuţise la celălalt cap, pe cimentul de la closet. Treaba era tare migăloasă, dar rezultatul era un ac care nu se deosebea de cele originale decât prin faptul că nu era de oţel.

Fiecare din celulă avea felul lui de a-şi trece timpul. Radu era cel mai activ. Tot timpul avea ceva de făcut, dacă nu pentru el, pentru ceilalţi. Ne-a peticit la toţi hainele, ne-a cusut nasturii. Era plin de bunăvoinţă şi totdeauna bine dispus. Bătrânul Milcoveanu, foarte respectat de ceilalţi, avea şi el o fire blândă şi avea întotdeauna ceva de povestit atunci când timpul trecea cel mai încet, mai ales de la masa de seară şi până la stingere. Singura lui îngrijorare era soarta soţiei lui. Spunea că erau o pereche foarte unită şi ar fi dat orice ca ei să-i dea drumul şi să-l ţină numai pe el. Ştiind-o liberă, ar suporta şi el mai uşor închisoarea. Dobrin era cel mai nervos şi cât era ziua de lungă se plimba ca un leu în cuşcă. Era cu gândul numai la ancheta grupului lui care nu se terminase şi trăia într-o tensiune permanentă, aşteptându-se în orice moment să fie dus din nou la Securitate. Din când în când se oprea din mers ca să asculte la uşă zgomotele celularului, care pentru el nu mai aveau niciun secret. Numai povestirile lui Milcoveanu aveau darul să-l calmeze. Păun Lepădatu era cel mai tăcut din toţi. Mai tot timpul stătea aşezat pe marginea patului, cu gândul aiurea. Avea vreo cincizeci de ani. Era voinic. Bărbat frumos. Semăna cu pozele haiducilor din cărţile copilăriei mele. Se gândea numai la ce lăsase acasă şi se frământa de grija porumbului necules, a arăturii, a tot ce lăsase baltă în gospodăria lui. Îl ridicaseră de la câmp şi nici n-apucase să vorbească cu nevastă-sa. De câte ori ieşea din îngândurarea lui şi dădea cu ochii de mine, îmi făcea loc pe pat lângă el şi începea să-mi povestească de acasă. Avea un băiat de vârsta mea şi spunea că-i

amintesc de el. În băiat îşi pusese toată nădejdea până la întoarcere, „Până om scăpa de comunişti”, cum spunea el. Într-o zi, văzându-l parcă mai abătut ca de obicei, m-am aşezat lângă el şi l-am întrebat ce-l frământă. Multe lucruri şi întâmplări din anii puşcăriei s-au estompat ori mi s-au şters din minte, dar răspunsul lui nu l-am uitat: „Mă gândeam ce-o fi făcând mânza mea, d-le Leonid!” (Nu-mi putea pronunţa altfel numele.) Îmi pare rău că n-am talentul să redau cu cât drag mi-a vorbit apoi de mânza lui.

Zilele în care aveam cea mai mare linişte pentru diversele ocupaţii nepermise, erau cele în care era de serviciu sergentul Guliman. Nepermis era: să coşi, să scoţi aţă din saltea, să ai ac, să te aşezi pe caloriferul de sub geam şi să priveşti pe fereastră, să comunici cu vecinii vorbind pe lângă ţeava caloriferului care trecea prin perete dintr-o celulă în cealaltă, să scrii zgâriind pe săpunul de rufe care ni se dădea, să sculptezi cruciuliţe, cum făcea Radu, să stai culcat pe pat în timpul zilei, să cânţi, să vorbeşti tare etc., etc. Serg. Guliman (zis „ăl mare” fiindcă mai avea un frate mai mic, care făcea de serviciu la poarta închisorii) era cel mai cumsecade din toţi, cu toate că la prima vedere părea o fiară. Era slab şi pirpiriu, dar avea o voce extraordinar de puternică. De altfel, nu l-am auzit niciodată vorbind. Nu ştia decât să răcnească. Zbiera, înjura şi ameninţa tot timpul. Camarazii mei de celulă îşi dăduseră seama însă că totul nu era decât teatru. Juca acest rol de zbir pentru a se face auzit de ai lui, de ceilalţi gardieni şi de ofiţeri, iar pe deţinuţi îi lăsa în pace şi nu se uita pe vizetă. Nu numai atât, dar în momentul în care venea cineva din administraţie pe secţia noastră şi Guliman începea să răcnească „linişte!” ştiam că e un fel de a ne avertiza şi toate obiectele nepermise dispăreau, cei care se uitau pe fereastră coborau de pe calorifer şi cei culcaţi se sculau până ce trecea pericolul.

Toţi simţeam nevoia să stăm câteva ore în plus culcaţi, fiind destul de slăbiţi şi anemiaţi. Mâncarea era insuficientă. Dimineaţa primeam, cum am spus, terciul, cam două sute de grame. La prânz, o gamelă cu ciorbă, fie cu câţiva cartofi, fie cu varză acră, fie cu arpacaş. O dată, şi uneori de două ori pe săptămână, era „carne”. Asta însemna că într-unul din cele trei feluri de ciorbă găseai câteva bucăţi de burtă, spălată aproximativ şi deci mirosind puternic sau câteva şuviţe din bruma de carne ce se găseşte pe un cap de vită. (Capetele de vită veneau de la abatorul oraşului fără creier şi fără limbă.) Putea să-ţi cadă în gamelă ori un ochi, ori o bucată de buză de vită cu părul pe ea, împreună cu o puzderie de cioburi de oase şi măsele de vită. A treia posibilitate în zilele de carne şi cea mai frecventă în acea epocă erau copitele. Fiecare primea în gamelă o copită de vită, fără unghie; aşa veneau de la abator. Practic, era vorba de oasele de la extremitatea piciorului, care erau acoperite cu un zgârci, pe care rozându-l şi sugându-l, nu te alegeai cu mai nimic. În acest ultim fel de mâncare găseai deseori caìele rupte. Seara primeai aceeaşi ciorbă de la prânz, însă mai subţire sau, uneori, urluială de porumb, mai mult opărită decât fiartă. Singurul lucru consistent în alimentaţia noastră era sfertul de pâine zilnic.

Un lucru ar mai fi de spus pentru a completa tabloul din celula noastră. Pe jos, în colţul dinspre fereastră, se afla o oală de noapte, acoperită cu o bucată de placaj. O oală de noapte pentru cinci inşi, care se golea de două ori pe zi, dimineaţa şi după-amiaza, când eram scoşi la „program”, adică la

closet. Cum din cauza alimentaţiei foarte lichide, a stării nervoase şi slăbiciunii sufeream toţi de o diureză exagerată, capacitatea oalei era departe de a fi satisfăcătoare, mai ales în răstimpul de la ultimul „program” (cam la patru după-amiază) şi până la primul „program” al zilei următoare (cam la şase dimineaţa). Peste zi, între „programe”, cu toate răcnetele, înjurăturile şi amânările, tot mai obţineam de la gardian să ne permită s-o golim la closet; în timpul nopţii însă, de la ora închiderii şi până la deschidere, uşa celulei nu mai putea fi deschisă decât în prezenţa ofiţerului de serviciu. Şi asta numai în cazuri grave, de moarte sau dacă era adus sau luat de Securitate vreun deţinut. Pentru noapte deci, trebuia găsită o soluţie şi o găsise Dobrin. De două sau chiar de trei ori pe noapte, când oala era plină, din patul al doilea de lângă fereastră, se sprijinea cu un picior pe calorifer, unul din noi îi dădea oala, iar el, din două sau trei mişcări bine calculate, azvârlea tot conţinutul printre gratiile ferestrei, în curte. Îşi făcea chiar o mândrie că nu-i cădea nicio picătură pe pervazul geamului. Patentul lui Dobrin fusese preluat şi de alte celule, ceea ce nu era în avantajul miresmelor care ne veneau pe geam. Într-o bună zi l-au luat pe Dobrin şi l-au dus din nou la Securitate, la anchetă. Nu l-am mai întâlnit.

După câteva zile m-au luat şi pe mine. Tot la Securitate. M-am despărţit în grabă de camarazii de celulă, sub presiunea gardianului care-mi striga din uşă: „dă-i drumu’ mai repede”. O strângere de mână, o îmbrăţişare, o urare de bine pe şoptite, un Doamne-ajută... ca toate despărţirile din puşcărie. Şi de câte n-am avut parte în anii următori! În afară de Păun Lepădatu, nu i-am mai întâlnit pe niciunul din ei. Pe tocul uşii crestasem într-un colţ mai dosit numele meu şi data arestării. Din dorinţa de a lăsa măcar o urmă a trecerii mele pe acolo. Mai sus, în colţ, era crestat numele lui Roger Micescu, fiul lui Istrate Micescu.

PROCESUL

Ajuns la Securitate, am fost din nou băgat singur într-o celulă. Gândeam că de data asta va începe ancheta şi-mi treceau prin minte toate cele ce mi le povestiseră despre anchetele lor camarazii de celulă pe care-i părăsisem. Celularul Securităţii, a cărui topografie şi viaţă mi-erau cunoscute, îmi dădea o stranie senzaţie de siguranţă, nu mă simţeam străin. Tot restul zilei am stat în aşteptare, crezând că voi fi scos la anchetă, dar nu s-a întâmplat nimic. Pe de-o parte doream să înceapă ancheta, pentru a trece şi de etapa aceasta, pe de alta, pe măsură ce se apropia seara, speram să nu fiu scos. Când s-a dat stingerea, am răsuflat uşurat şi mi-am amânat frământările şi temerile pe a doua zi.

În dimineaţa următoare, după împărţirea surogatului de cafea, am fost scos din celulă şi dus în camera de gardă. După puţin timp, i-au adus şi pe George Boian şi pe N.Z. Ni s-au dat instrucţiuni să nu vorbim, să nu facem semne, să nu ne uităm în stânga şi în dreapta. Am fost duşi în curte şi

urcaţi într-un Jeep. G. Boian şi N.Z. în spate, cu un gardian între ei, eu în faţă, lângă şofer. În momentul urcării, G.B. mi-a şoptit că mergem la proces. Maşina a pornit-o prin oraş. Priveam cu coada ochiului la lumea de pe stradă. Trecătorii care observau Jeep-ul Securităţii, ca şi noi, nu întorceau capul. Şi ei se uitau pe furiş. Nu cunosc Piteştiul, aşa că nu pot spune pe unde am mers. Oricum, clădirea în faţa căreia ne-am oprit părea a fi în centru. Am aflat mai târziu că ar fi fost un sediu al partidului. Am fost introduşi într-o încăpere şi ţinuţi fiecare într-un colţ, sub pază. În clădire, o agitaţie febrilă: uşi care se închideau şi se deschideau, gardieni, ofiţeri, ordine pe şoptite. După un timp a venit un ofiţer şi ne-a condus într-o sală mai mare. Într-un capăt al ei, două mese alăturate, acoperite cu o pânză roşie, în stânga şi-n dreapta câte încă o masă, apoi un spaţiu liber şi, la distanţă unul de altul, patru-cinci scaune, cu faţa la masa roşie. Mai în spate, mai multe rânduri de scaune. Pe pereţi, lozinci. Am fost aşezaţi pe scaunele din faţă. În spatele nostru s-au aşezat gardienii. Era vizibil că sala fusese amenajată ad-hoc şi că nu ne aflam în clădirea unui tribunal. Pe scaunele rezervate publicului s-au aşezat câţiva ofiţeri de securitate. Vreo şase-şapte.

Am aşteptat în tăcere vreo zece minute. Nu ştiu dacă în sală era răcoare sau dacă numai mie, din cauza emoţiei, mi-era frig. La un moment dat s-a produs o rumoare, o uşă s-a deschis în stânga mesei roşii şi cinci inşi în uniforme au intrat în sală. Gardienii din spatele nostru ne-au spus să ne sculăm în picioare. Din cei cinci intraţi, unul purta gradul de general. S-a aşezat pe scaunul din mijloc, la masa roşie. În stânga şi-n dreapta lui s-au mai aşezat câte unul. Completul de judecată cu preşedintele. Ultimii doi erau grefierul şi procurorul, care s-au dus şi ei la cele două mese mai mici din stânga şi dreapta.

Eram aşa de uluit şi tot ce a urmat s-a petrecut aşa de repede, încât n-am parvenit să reţin decât câteva crâmpeie din puţinul cât s-a vorbit. Procurorul a citit acuzarea. Câteva fraze din care n-am reţinut decât că G.B. se făcuse vinovat de transmitere de informaţii şi secrete militare unei puteri străine, iar eu şi N.Z. , de complicitate. Generalul, care avea o figură destul de distinsă, puţin cărunt la tâmple şi cu o oarecare eleganţă în ţinută şi mişcări, îşi plimba privirile când în sală, când asupra dosarului din faţa lui, schimbându-şi alternativ cele două perechi de ochelari. Când procurorul a terminat, generalul şi-a pus ochelarii fumurii, cu un gest măsurat şi studiat, şi l-a întrebat pe G.B. dacă a ascultat acuzaţia şi dacă mai are ceva de spus. G.B. a vrut să spună ceva despre anchetă, dar generalul l-a întrerupt. La a doua încercare, l-a întrerupt din nou. Atunci a spus că-şi asumă toată răspunderea şi că noi, ceilalţi doi, nu avem nicio vină. I s-a spus să stea jos.

A venit rândul meu. Mi-a pus aceeaşi întrebare. N-am spus decât o singură frază: că N.Z. nu avea nicio vină, că nu ştiuse despre ce era vorba, că bătuse acea scrisoare la maşină numai fiindcă o rugasem eu să-mi facă acest serviciu. „Dacă e vinovată sau nu, asta hotărâm noi!” m-a întrerupt generalul.

Când i-a venit rândul, N.Z. a cerut tribunalului să ţină seama în hotărârea lui de faptul că are un copil de crescut. „La asta trebuia să te gândeşti înainte de a trăda poporul!” i-a strigat generalul.

Apoi a dat cuvântul apărării. Abia atunci a fost introdus în sală avocatul. Avea aerul îngrozit. A început prin a spune că a fost numit din oficiu, că niciodată n-ar fi acceptat să ia apărarea unui astfel de caz şi unor duşmani ai poporului, iar când generalul i-a spus să-şi înceapă pledoaria, a cerut Tribunalului să ne dea o pedeapsă exemplară, aşa cum prevede legea. Asta a fost tot. Şedinţa s-a ridicat, noi am fost scoşi din sală şi l-am auzit pe general spunând: „Următorul.” Totul durase cam douăzeci de minute.

Mai târziu am aflat că în acea perioadă toate aresturile Securităţii şi toate închisorile din ţară erau supraaglomerate cu arestaţi. După căderea grupului Vasile Luca, Ana Pauker, Teohari Georgescu, urmaseră valuri, valuri de arestări. Aşa s-a făcut că am ajuns de la Ministerul de Interne în „depozitul” Securităţii şi penitenciarului Piteşti. Dar şi aici, ca şi în toate celelalte Securităţi şi închisori regionale, nu mai era loc. Atunci a luat fiinţă Tribunalul Militar Revoluţionar, care urma să se deplaseze în toate regiunile ţării, să judece şi să-i condamne pe cei arestaţi, care apoi să ia drumul închisorilor de execuţie, al minelor de plumb sau al lagărelor de muncă de-a lungul Canalului Dunăre-Marea Neagră. Acest tribunal în deplasare, la începutul activităţii lui, ne judeca acum pe noi. Iar generalul nu fusese altul decât celebrul general Petrescu, preşedintele acestui Tribunal. Provenea din vechea magistratură militară şi se spunea că-şi datora nu numai menţinerea dar şi promovarea de după 23 august 1944 faptului că ajutase câţiva comunişti care erau închişi în timpul războiului. Herbert Zilber, comunist din ilegalitate, mi-a confirmat mai târziu în închisoare acest lucru, spunându-mi chiar că generalul colaborase cu ei în acea perioadă.

Încă pe când eram liber, auzisem de Petrescu. Avea gradul de colonel când, în fruntea Tribunalului Militar, prezidase în procesul Maniu. De asemenea, în toate procesele mai importante, cărora regimul le făcuse publicitate: procesul Sumanelor Negre şi al diferitelor loturi prin care s-a căutat compromiterea unor asociaţii şi legaţii străine. Aceste procese au fost cunoscute sub numele de: procesul Y.M.C.A., al Nunţiaturii, al Bibliotecii engleze, al Legaţiei franceze, al Legaţiei turce şi multe, multe altele, de care aveam să aflu abia în închisoare. Petrescu avea la activul său sentinţe de condamnări la închisoare care totalizau mii şi mii de ani şi nenumărate condamnări la moarte. Şi tot atâtea mii şi mii de deţinuţi şi familiile lor l-au blestemat ani şi ani de zile în şir.

În închisori circula o poveste pe seama lui. Se spunea că logodnica unui arestat reuşise să pătrundă până la el, ca să intervină în favoarea iubitului ei. Generalului îi plăcuse aşa de mult femeia, încât acceptase să-i salveze logodnicul, cu condiţia să se mărite cu el. Se spunea că femeia acceptase tranzacţia. Multă vreme am crezut că e o legendă, dar acum câţiva ani am avut confirmarea că povestea era autentică. Cu puţin înainte de a ieşi din închisoare, am aflat de la un arestat mai proaspăt că generalul ieşise la pensie şi că putea fi văzut plimbându-şi nepoţii la Şosea. Mai târziu, la München, am descoperit în România liberă din 21 noiembrie 1977, ferparul în care familia anunţa moartea generalului-maior (în retragere) Alex. Petrescu. În ferpar nu se dădeau detalii, dar cum generalul trebuia să fi fost destul de în vârstă, bănuiesc că a murit de moarte bună. Singura

satisfacţie pe care am putut-o avea este că am sesizat pe unul din redactorii de la Europa Liberă despre apariţia ferparului şi am sugerat ideea că moartea lui Petrescu ar trebui pomenită într-o emisiune. Într-adevăr, i s-a făcut un necrolog, în care s-a menţionat rolul odios jucat de el în uriaşa campanie a regimului de lichidare a zeci de mii de oameni. Cel care i-a făcut acest necrolog (aşa cum se obişnuieşte în astfel de ocazii) a fost un coleg de breaslă, Emil Georgescu, fost procuror în acelaşi aparat de împărţit dreptatea, în România comunistă.

Pe coridorul clădirii unde am fost ţinuţi până ce am fost din nou suiţi în Jeep, am putut vedea un alt grup de arestaţi, care erau introduşi în sala de proces. De asemenea, mi s-a părut a-l zări printr-o uşă întredeschisă pe Păun Lepădatu. După o jumătate de oră de la despărţirea de generalul Petrescu, eram iar în celula pe care o părăsisem dimineaţa. Până la prânz am tot auzit închizându-se şi deschizându-se uşi. Era o circulaţie neobişnuită, un du-te-vino de gardieni care însoţeau arestaţii, când spre ieşirea din celular, când spre celule. Pe la orele trei-patru după-amiaza am fost scos din celulă şi dus într-o cameră mai mare, fără niciun mobilier, care se afla sub scara ce ducea la etajul clădirii Securităţii. Aici, am dat de vreo cinci arestaţi. Printre ei, Păun Lepădatu, care m-a îmbrăţişat cu căldură, dar cu aceeaşi privire plină de îngrijorare. În următoarele minute, uşa camerei s-a tot deschis, de fiecare dată fiind adus câte un alt arestat, aşa că în cele din urmă ne aflam înghesuiţi vreo cincizeci şi patru sau cincizeci şi cinci de inşi. Printre ei şi G. Boian. Toţi fuseseră judecaţi de Petrescu în aceeaşi dimineaţă, în câteva ore. Vreo patruzeci de procese, fiindcă în afară de noi, care fuseserăm trei în lot, mai erau un grup de cinci şi încă unul sau două grupuri de câte doi. Restul, făcuseră fiecare singuri obiectul câte unui proces. Un adevărat record de viteză. Marea majoritate a celor adunaţi în cameră erau chiaburi sau chiar ţărani mai săraci, de toate vârstele. Apoi, câţiva învăţători şi mici negustori din regiune. Voi reveni mai târziu asupra componenţei camerei, pentru că am rămas în această formaţie o lună şi am avut timpul să ne cunoaştem mai bine. Până una-alta, pe toţi ne cuprinsese o adevărată excitaţie. Ni se spusese că ni se vor comunica sentinţele.

După ce făcusem oarecum cunoştinţă unii cu alţii şi ne împărtăşisem pe scurt câteva date personale şi motivele pentru care fusesem arestaţi şi judecaţi, spiritele s-au mai calmat şi au început presupunerile în privinţa sentinţelor. În afară de cazul nostru, unde existau fapte concrete, al unui grup de tineri care făcuseră manifeste şi al altor doi sau trei care dăduseră de mâncare unor fugari sau partizani din munţi, toţi ceilalţi erau absolut nevinovaţi şi, după părerea noastră, necondamnabili. Mai toţi dăduseră declaraţii sub tortură în anchetă şi fuseseră obligaţi să recunoască fie că au insultat guvernul, fie că au instigat oameni din sat împotriva regimului, fie că au făcut propagandă pentru ţărănişti sau liberali. Mulţi nu-şi predaseră cotele obligatorii la timp şi cu toate că dovediseră că nu recoltaseră cantitatea necesară de produse, fuseseră acuzaţi de sabotaj. Cum însă la proces toţi retractaseră declaraţiile date sub bătaie şi teroare la Securitate, chiar dacă generalul Petrescu nu-i lăsase să-şi expună în amănunt cazurile, erau mai toţi ferm convinşi că nu puteau fi condamnaţi.

Cei mai sceptici credeau că vor primi câteva luni, din care scăzându-se timpul de şedere în arest preventiv, vor scăpa şi ei foarte curând. Cei mai pesimişti credeau că vor putea fi chiar condamnaţi doi sau trei ani, dar nu-şi făceau prea multe griji, fiindcă în scurt timp şi aşa americanii vor interveni. Cam asta era pe scurt starea de spirit. Pe lângă tot ce se spunea, se simţea totuşi la fiecare o urmă de îngrijorare, o urmă de dubiu în privinţa viitorului pe care-l prevedeau cu atâta optimism.

După câtva timp de aşteptare, în camera care nu avea fereastră şi niciun fel de aerisire, aerul devenise irespirabil. Am bătut la uşă şi spre mirarea noastră gardianul nu ne-a refuzat şi a acceptat să lase uşa întredeschisă. Atunci am putut s-o văd pe N.Z. care, fiind singura femeie din toţi cei judecaţi de Petrescu, era ţinută pe coridor, şi ea, în aşteptarea sentinţei. În fine, mecanismul s-a declanşat şi am fost chemaţi pe nume şi pe loturi şi conduşi în susul scării, într-un birou unde se aflau mai mulţi ofiţeri. Pe rând, am trecut prin faţa unei mese, unde ni s-a comunicat sentinţa, am fost puşi să semnăm de luare la cunoştinţă şi apoi, din nou, duşi în camera din care plecaserăm. Totul într-un ritm accelerat. În câteva minute treaba a fost gata şi ne găseam iar toţi împreună.

Surpriza a fost generală, în sensul că tot atât de uimiţi ca noi erau şi gardienii. În afară de doi sau trei inşi care primiseră sub cinci ani, toate sentinţele erau de la zece ani în sus, majoritatea erau de cincisprezece ani muncă silnică. Cea mai mare era a lui G. Boian, muncă silnică pe viaţă pentru crimă de înaltă trădare. Cea mai mică, a lui N.Z.: trei ani. Eu primisem douăzeci de ani muncă silnică pentru complicitate la înaltă trădare. Toţi aveam şi confiscarea averii şi câte trei sau cinci ani degradare civică. Pentru cei cincizeci şi patru sau cincizeci şi cinci de oameni judecaţi în acea zi, totalul anilor de condamnare depăşea cifra de opt sute de ani. Nimeni, nici cei mai pesimişti dintre noi nu făcuseră acest pronostic. Condamnările erau aşa de disproporţionate, chiar faţă de fapte, acolo unde existau, încât după primele momente de uluială totul mi s-a părut o farsă. Şi din nou au început discuţiile şi presupunerile. Majoritatea credeau că era vorba de pedepse exemplare pentru înfricoşare, atât a noastră cât şi a celor liberi, şi că totul se va rezolva prin recursuri (semnasem cererile de recurs, o dată cu luarea la cunoştinţă a sentinţelor). Până şi gardienii se mirau şi ne priveau cu alţi ochi ca până atunci. Mai târziu am aflat că fusesem printre primele serii de condamnaţi după nişte decrete-legi care apăruseră de curând şi care prevedeau pedepse mult mai mari ca până atunci.

Şi cum, probabil, stă în natura omului să nu dispere, fiecare şi-a regăsit echilibrul. Niciunul nu credea că-şi va executa sentinţa, unii gândind că recursul o va modifica, alţii punându-şi nădejdea în răsturnarea situaţiei politice care ne va pune pe toţi în libertate. Optimiştii trăgeau chiar concluzia că evoluţia situaţiei politice, cu care noi nu mai eram la curent, era aşa de avansată, încât ziua eliberării era foarte apropiată şi că tocmai de aceea condamnările erau atât de exagerate. Gardianul care stătea în uşa deschisă l-a întrebat pe unul din tinerii condamnaţi: „câţi ani ai luat, mă?”

Tânărul, pe care îl chema Gheorghe (Gică) Muşat, i-a răspuns: „douăzeci de ani”. „Şi crezi că poţi să-i faci?” a mai întrebat gardianul. „Douăzeci de ani trec ca mâine!” i-a răspuns Muşat.

Răspunsul lui Gică Muşat a provocat destindere. Ca la un semnal, s-a pornit o veselie generală. Râsetele şi glumele pe socoteala condamnărilor nu mai conteneau. Gardienii erau înmărmuriţi. Nu mai înţelegeau nimic. Pe toţi ne cuprinsese o adevărată euforie, care n-a încetat nici când a venit un ofiţer care ne-a spus să ne pregătim fiindcă vom fi transportaţi la penitenciar.

Am fost scoşi în curtea Securităţii, unde aştepta un camion cu prelată. Am fost toţi suiţi în el şi înghesuiţi spre partea din faţă, pentru ca doi securişti să poată sta în partea dinapoi, cu pistoalele automate îndreptate spre noi. Cum însă în ziua aceea eram „puşi în porţie” la Securitate şi nu la penitenciar, în micul spaţiu care ne despărţea de cei doi securişti au fost urcate două hârdaie cu ciorbă, care reprezentau raţiile noastre pentru masa de seară. Camionul a pornit şi la primele hopuri, ciorba din hârdaie (care nu aveau, capac) a început să împroaşte în toate părţile. Când am ajuns la penitenciar, conţinutul hârdaielor se înjumătăţise, iar noi eram stropiţi din cap până în picioare. Nici securiştii nu fuseseră cruţaţi.

DIN NOU LA PENITENCIARUL PITEŞTI

Ne-am dat jos din camion şi am fost luaţi în primire de gardienii închisorii. Dacă paznicii celularului Securităţii se purtaseră relativ bine cu noi, aici lucrurile aveau să se schimbe. Gardienii puşcăriei îşi însoţeau fiecare vorbă pe care ne-o adresau cu insulte, înjurături, îmbrânceli şi chiar lovituri. De îndată ce am coborât din camion, au început să răcnească: „Încolonarea! Ia pe doi! Ţine aproape! Dă-i drumul mai repede! Lasă vorba!” Ploua cu înjurături şi pumni, distribuiţi celor care nu executau ordinele destul de repede. Am fost îndreptaţi spre o uşă. Am pătruns pe un coridor. Aici se afla o masă şi un plutonier de la grefa închisorii. Sub privirile ofiţerului de serviciu, am trecut pe rând, fiecare, prin faţa mesei şi am răspuns întrebărilor puse de plutonier, care ne-a completat fişele de încarcerare. Mi-a venit şi mie rândul. Mi-am spus numele, prenumele, data şi locul naşterii şi când la întrebarea „ce înălţime ai?”, am spus 1,76, plutonierul a ridicat ochii la mine şi mi-a replicat răstit: „Cum o să ai, bă, 1,76?!” „Atât am avut la recrutare”, am zis eu. „Fugi, bă, de-acolo!”

M-a mai măsurat din ochi o dată şi a scris 1,68. N-am înţeles niciodată ce s-a întâmplat în mintea lui. M-am gândit că avea complexe, deoarece el într-adevăr era foarte mic de talie, dar toţi eram mai înalţi ca el şi nu eram eu cel mai înalt. Poate că tot scriind înălţimi mai mari ca a lui, s-a umplut paharul tocmai când mi-a venit mie rândul!

După terminarea formalităţilor, cu acelaşi cor de răcnete am fost escortaţi până la o celulă de la parter, cu două ferestre mari, orientate spre nord-est. Camera era destul de mare, cu câte două paturi suprapuse. Câţi oameni, atâtea paturi, cu câte o saltea de paie, o pernă umplută tot cu paie şi o pătură. Într-un colţ, două tinete cu capac, într-altul, un hârdău cu apă de băut. Se vedea clar că celula fusese pregătită special pentru

noi, iar saltelele fuseseră proaspăt umplute cu paie, din şira pe care o văzusem în curtea închisorii. Era toamnă şi în ultimele zile plouase mărunt. Mirosea a paie ude.

În timp ce fiecare ne alegeam câte un pat şi încă nu terminasem cu instalatul, uşa s-a deschis şi au apărut câţiva ofiţeri. Cel mai mare în grad (nu mai ţin minte exact, dar cred că era căpitan) ne-a ţinut un mic discurs. Ne-a spus că nu-l interesează ce am făcut, dar din moment ce am fost condamnaţi, înseamnă că suntem vinovaţi şi trebuie să ne ispăşim pedeapsa. Că vom fi trimişi la muncă spre reabilitare şi că la Piteşti nu vom sta decât provizoriu. Că dacă vom fi disciplinaţi şi nu-i vom crea nemulţumiri, ne vom bucura de un tratament bun. Cam aşa a şi fost. Am putut chiar să ne dăm seama că din acel moment gardienii s-au mai îmblânzit şi chiar aveam un regim privilegiat faţă de deţinuţii din celelalte celule, unde răcnetele şi înjurăturile gardienilor continuau să se audă. Am putut chiar remarca o intenţie de supraalimentare, cu toate că termenul nu e tocmai potrivit. După ce se împărţea mâncarea pe tot celularul, ce mai rămânea în hârdaie se aducea în celula noastră în chip de supliment.

Eu îmi luasem patul de deasupra celui al lui G. Boian. În zilele care au urmat mi-am dat seama cât se frământa acesta din cauza mea, considerându-se vinovat de arestarea şi condamnarea mea. Oricât îi argumentam că ceea ce făcusem, făcusem din toată inima şi cu toată convingerea, şi nu pentru că mi-o ceruse el, continua să se considere vinovat. Şi eu, la rândul meu, aveam acelaşi sentiment de culpabilitate faţă de N.Z.

Aceste complexe de vinovăţie le-am remarcat la mai toţi cei din cameră şi făceau parte din starea sufletească prin care treceam cu toţii. Mai târziu, în limbajul nostru de închisoare aveam să cuprindem toate aceste sentimente, precum şi alte apucături specifice, în expresia „complexe de celulită”. Aproape fiecare îşi amintea de anumite comportări din libertate pe care le regreta şi-ţi dădeai seama că punea pe socoteala acestor fapte nenorocirea care se abătuse asupra lui. Mai ales ţăranii considerau că era o pedeapsă de la Dumnezeu pentru faptul că-şi bătuseră nevasta, îşi nedreptăţiseră copilul, îşi înşelaseră vecinul sau pentru cine mai ştie ce alte păcate. O altă preocupare caracteristică „celulitei”: visele! O bună parte a dimineţii şi-o petreceau povestindu-şi visele şi tălmăcindu-le. Mai toate interpretările erau optimiste şi stabileau data eliberării noastre. Termenele se plasau cam toate în jurul Crăciunului.

A doua zi, acelaşi ofiţer care ne ţinuse discursul la sosire a apărut din nou în uşă şi ne-a spus că ni se dă dreptul să scriem acasă pentru a cere un pachet cu îmbrăcăminte. Am primit fiecare câte o carte poştală şi un singur creion chimic, care a trecut din mână în mână. Ni s-a spus ce trebuie să scriem: „Dragă... sunt bine şi sănătos. Te rog să-mi trimiţi trei cămăşi, trei izmene, un pulover, un cojoc sau haină groasă, trei perechi de ciorapi, o pereche de bocanci, pantaloni groşi şi o căciulă.” Apoi, semnătura. Cine scrie altceva sau mai mult decât indicaţiile primite, nu i se expediază cartea poştală şi nu mai primeşte alta. Păun Lepădatu a cerut voie să-i scrie nevestei în legătură cu muncile pe care le lăsase neterminate. Nu i s-a permis, ceea ce a fost interpretat ca o confirmare a confiscării averii, cum prevedea sentinţa. Această parte a sentinţei, aşa cum am aflat mai târziu, nu s-a aplicat, mai ales la sate, unde

colectivizarea avea să rezolve problema generală a proprietăţii ţărăneşti. O dată scrise, cărţile poştale au fost strânse şi când uşa s-a închis au reînceput discuţiile pe marginea pachetului, a confiscării averii şi deci a lipsei de mijloace a celor de acasă de a ne trimite pachete. Până la urmă însă, concluziile n-au fost atât de sumbre pe cât fuseseră primele păreri şi spiritele s-au mai liniştit.

În zilele următoare, viaţa în celulă a început să se organizeze. Lumea a început să se cunoască mai bine şi să se grupeze pe simpatii, pe vârste etc. Şi ca întotdeauna în astfel de împrejurări, calitatea majorităţii a dat tonul. Cei mai mulţi fiind ţărani din regiunea de deal şi munte din Râmnicu-Vâlcea şi Argeş, atmosfera de bună-cuviinţă şi înţelegere a dominat de la început. Cei câţiva intelectuali, oameni mai în vârstă, cu înţelepciunea şi prin comportarea lor au câştigat încrederea şi respectul tuturor şi au contribuit la reechilibrarea sufletească a fiecăruia. Numai doi inşi nu s-au integrat în atmosfera creată şi au fost izolaţi ca nişte corpuri străine. Fără să se producă vreun conflict sau discuţie, lumea s-a îndepărtat de ei şi i-a evitat. Limbajul ordinar, poveştile şi glumele lor indecente îi şocau pe toţi şi în special pe ţărani. Reţin numele celor doi: Burcuş şi Turcu. Amândoi erau plecaţi de la ţară, dar, cum spunea Păun Lepădatu, se stricaseră la oraş. Erau exemplare ale acelei categorii dintre cele două lumi, a satului şi a oraşului, şi care nu aparţineau nici uneia din ele. Cel mai în vârstă din celulă era ing. agronom Moise Nicoară, fost şef al organizaţiei Partidului Naţional Liberal din Mehedinţi. Îl ştiam de mic. Era una din personalităţile Severinului. Avea peste 60 de ani şi purta un cioc care-l făcea să semene cu Micescu. Fusese ridicat din Turnu-Severin după ultimele alegeri şi i se dăduse domiciliu obligatoriu în regiune. Cred că la Câmpulung. Aproape în fiecare seară, la întrebarea câte unui ţăran, se lăsa antrenat în discuţii despre agricultură, creşterea vitelor, apicultură etc. şi împreună cu G. Boian îi ţinea pe toţi atenţi până ce clopotul care anunţa stingerea rupea farmecul şi toată lumea se culca. În patul de deasupra lui Nicoară, dormea av. Răuţ. Era moldovean din Iaşi. Şi el, tot liberal şi tot cu domiciliu obligatoriu în regiune. Era înalt şi slab şi cu moralul tare scăzut. Delicat şi sensibil, îşi făcea griji pentru familia rămasă fără sprijinul său. Era tare deprimat şi G. Boian, care se legase de el, se străduia să-l încurajeze. Păun Lepădatu îşi găsise un consătean, pe Costică Cătănoiu. Tot aşa de treabă ca şi el, dar mai împăcat cu soarta, mai fatalist. „Când o vrea Ăl de Sus, scăpăm noi şi de necazul ăsta!” îi tot spunea el lui Păun, când îl vedea căzut pe gânduri.

Eu îmi împărţeam ziua între diverse îndeletniciri. Reuşisem să reţin în cameră, fără să se remarce, o lingură de metal pe care o ţineam ascunsă în saltea. Zile în şir i-am tot frecat coada de ţeava caloriferului de sub geam sau pe cimentul din closet, unde eram scoşi de două ori pe zi. Îi făcusem un tăiş ca de brici şi toată celula recurgea la lingura mea ca să taie câte ceva când avea nevoie. Într-o zi chiar, vrând să tai o bucată din săpunul de rufe care ni se dădea, mi-a scăpat în deget şi m-am tăiat până la os. Cum mi se dădea (tot ca un privilegiu, fiindcă urma să plecăm la muncă) ac şi aţă, m-am pornit să-mi cos şi să-mi peticesc hainele, care începuseră să mă lase. G. Boian, ca orice vechi puşcăriaş, avea o traistă cu tot felul de petice şi zdrenţe, din care mi-a dat ce avea mai bun: o cămaşă

plină de petice şi... o pereche de chiloţi de damă! Erau bleu şi dintr-un material foarte fin. Spre hazul tuturor, ne-a istorisit povestea lor.

Cu un an în urmă se afla tot în acest penitenciar, singur într-o celulă. Cum fusese arestat de pe stradă într-o noapte de vară, tot ce avea pe el ajunsese în zdrenţe, după doi ani de perindări prin diverse celule şi anchete. Într-o zi, gardianul îi bagă un alt deţinut în celulă. Era evreu şi-l chema Mark. Era şchiop. A intrat în celulă cu o boccea sub braţ. Fusese ridicat de acasă, împreună cu nevastă-sa. Fiecare avusese voie să-şi facă o valiză cu lucruri de schimb. După câteva săptămâni de anchetă la Securitate, în celule separate, s-au întâlnit din nou în camera de gardă a închisorii când au fost transferaţi la penitenciar. Li s-a făcut foaia de încarcerare şi nevastă-sa a fost dusă prima la magazie, pentru a-şi preda valiza cu surplusul de îmbrăcăminte (după regulament, nu aveai voie să ai mai mult de trei schimburi în celulă). Apoi i-a venit şi lui Mark rândul. Când a ajuns la magazie şi a deschis valiza, a constatat că era a neveste-sii. Valizele erau la fel şi nevastă-sa o luase din greşeală pe a lui, iar el rămăsese cu a ei. I-a explicat gardianului eroarea şi i-a cerut să schimbe valizele. Gardianul a început să-l înjure, i-a spus să-şi ia două schimburi din valiza pe care o are şi... „dă-i drumul la celulă”. Aşa s-a făcut că Mark a apărut în celulă la G. Boian cu două rânduri de lenjerie feminină. Probabil că la magazie şi soţia lui păţise acelaşi lucru cu schimburile bărbăteşti. Văzându-l pe G. Boian în zdrenţe, Mark îi dăduse o pereche de chiloţi şi o bluză a soţiei lui. Bluza se uzase şi ajunsese petice, iar chiloţii erau al doilea schimb al lui G. Boian şi erau încă în stare bună. Cum eu nu mai aveam deloc şi purtam pantalonii (şi ei plini de petice) direct pe piele, chiloţii dnei Mark mi-au prins foarte bine, până la sosirea pachetului. Dar peripeţiile chiloţilor dnei Mark nu se încheie aici. Voi reveni la timpul cuvenit.

O bună parte din zi mi-o petreceam cu un grup de tineri. Erau din aceeaşi comună din Argeş şi fuseseră condamnaţi pentru „organizaţie subversivă”. Împrăştiaseră în comuna lor şi în cele din jur manifeste anticomuniste. Şeful lotului era Gică Muşat, de care am mai pomenit. Făcuse câteva clase de liceu în Ploieşti. Din acea perioadă se împrietenise cu Sviatoslav Tăbăcaru, care şi el făcea parte din lot. Era dintr-o familie refugiată din Basarabia, iar tatăl lui avea un mic atelier de vopsitorie în Piteşti. Avea totdeauna neplăceri cu numele. Cu ocazia unuia din apelurile nominale care se făceau din când în când, gardianul îi citise de pe fişă numele de familie, dar după câteva încercări nereuşite de a-i silabisi şi prenumele de „Sviatoslav”, se înfuriase şi răcnise la el: „Cum p.m. te cheamă, bă?” În afară de Tăbăcaru, toţi ceilalţi din lot erau din comuna lui Muşat. Alexandru Duţă era dogar de meserie. Era un băiat foarte isteţ şi plin de vitalitate. Ion Băcescu era opusul lui, calm şi tăcut. El confecţionase, artizanal, literele cu care tipăriseră manifestele, acasă la Duţă. Tăbăcaru procurase hârtia, iar Folea, şi el din grup, le lipise noaptea pe garduri, împreună cu Duţă. Muşat, care avea o bicicletă, le împrăştiase tot noaptea prin comunele vecine. Nu mai ţin minte cum au fost descoperiţi, dar în 1951, când fuseseră arestaţi, anchetele erau deosebit de sălbatice. Au fost bătuţi îngrozitor de lt.-major Iordache, de care am

mai vorbit, până ce au mărturisit totul. Muşat povestea cu mult umor detalii din anchetă. Iordache avea sadica plăcere să ceară victimei să-şi aleagă singură instrumentul de tortură din mănunchiul de nuiele, beţe, cozi de mătură şi ciomege, rezemate de perete, în colţul camerei de anchetă. Apoi, bătaia nu se oprea până ce anchetatul nu era complet istovit sau leşinat. După ce toţi recunoscuseră totul, Iordache a continuat să-i scoată la anchetă şi să-i bată, ca să spună care din ei era şeful organizaţiei. În toate cazurile pe care le-am întâlnit în închisoare, de câte ori era vorba de anchetarea unui grup, Securitatea ţinea să stabilească prin declaraţiile anchetaţilor că unul din ei fusese şeful. Numai că în cazul lui Muşat şi al prietenilor lui, niciodată ei nu se gândiseră să-şi stabilească o astfel de ierarhie. Aşa că, în toată sinceritatea, negau că vreunul din ei ar fi fost şef. Dar bătăile continuau şi, ne povestea Muşat, „nemaiputând răbda chinurile, când am fost din nou scos la anchetă, i-am spus lui Iordache: dle lt.-major, nu mă mai bateţi, că preiau eu şefia!” Iordache, scos din minţi de furie, l-a bătut mai crunt ca niciodată până atunci, dar la urmă l-a pus să semneze declaraţia. Ca şef al organizaţiei, la proces, Muşat primise condamnarea cea mai mare.

Numele celor mai mulţi din celulă le-am uitat. Îmi mai amintesc de Nacu, ţăran; de un învăţător Roşu şi de un măcelar, bine cunoscut tuturor celor din regiune. Toţi îi spuneau Nea Nicu Porcişteanu. Aşa se şi prezenta şi cu toate că Porcişteanu era o poreclă, era foarte mândru de ea. Numele lui adevărat l-am uitat. Bună parte din cei care-l cunoşteau de-afară nici nu i-l ştiau. Nea Nicu Porcişteanu era un uriaş. Muncise şi făcuse avere. Era foarte mândru că făcuse negustorie cinstită şi nu înşelase pe nimeni. Cei care-l cunoşteau o confirmau. Era iubit de toţi. Dar figura cea mai interesantă sau, mai bine zis, cazul cel mai deosebit era Moş Caliţu. N-avea mai mult de cincizeci şi ceva de ani, dar aşa i se spunea. Era mărunt, purta mustaţă şi avea părul de timpuriu încărunţit. Trecea neobservat, aşa de tăcut şi retras era. A fost băgat în seamă de ceilalţi în momentul când Duţă şi Muşat, fiind scoşi de gardian ca să aducă hârdaiele cu mâncare de la capul coridorului, s-au întors în celulă cu un pumn de chiştoace. Imediat s-au pus pe confecţionat ţigări. Cineva avea o şapcă al cărei cozoroc era din carton, acoperit cu stofă. Duţă i-a scos cartonul, din care a jupuit câteva straturi cât mai subţiri, care au servit de foiţă. Muşat avusese ascunse în căptuşeala hainei câteva beţe de chibrituri şi o bucăţică de catran de cutie. Cele câteva beţe de chibrituri fuseseră folosite cu maximum de economie, de fiecare dată când se iviseră ocazii similare. Cu vârful acului şi cu mare răbdare, Duţă crăpa fiecare băţ în două cu gămălie cu tot. De câteva ori reuşise chiar să împartă băţul în trei. De data asta însă, rezerva se terminase şi nici soare nu era ca să aprindă cu ochelarii inginerului Nicoară. Atunci a ieşit pentru prima oară din tăcerea lui Moş Caliţu. Le-a spus băieţilor să stea de pază la uşă, că le face el foc. Din căptuşeala de oaie a hainei lui de dimie, a scos iască, cremene şi un amnar. Şi de aici înainte, n-a mai fost problemă cu focul. După câteva zile, l-am văzut pe Moş Caliţu legat la un deget. Mi-a spus că-i coace o unghie. Cum Duţă vânase iar nişte chiştoace, Moş Caliţu i-a spus că nu poate scăpăra cu amnarul, din cauza degetului beteag.

Când eram la ţară, fiindcă îmi plăcea mirosul de iască, îmi aprindeam ţigările cu amnarul, aşa că m-am oferit să aprind eu. Asta m-a ridicat în

ochii lui Moş Caliţu. Şi aşa încet, încet, în zilele următoare Moş Caliţu s-a apropiat de mine, s-a dezlegat la limbă şi mi-a spus povestea lui. O redau şi eu pe scurt. Era dintr-un sat de munte din Argeş. Cu puţin înainte de război se însurase. Era cioban şi mai tot timpul anului era la stână cu oile. Odată, a plecat cu oile la păşunat în Câmpia Bugeacului. Era tocmai în anul în care ruşii ne-au răpit Basarabia. Cum Moş Caliţu stătea tot timpul cu oile, departe de aşezările omeneşti, s-a trezit într-o bună zi că nu mai era în România, ci în U.R.S.S. Mai mult, a devenit automat cetăţean sovietic. Cioban a rămas în continuare, dar la un colhoz. Mare lucru în viaţa lui nu se schimbase; tot cu oile trăia. După un timp a fost mutat în stepele Ucrainei la o mare crescătorie, tot de oi. Om simplu cum era, n-a înţeles prea bine ce se întâmpla cu el, dar cât timp îl lăsau la oi, tot era bine. Să le explice că nu era din Basarabia de origine, că era român din Argeş, că avea nevastă şi casă acolo... n-a putut, că nu ştia ruseşte. Şi nici n-a încercat, fiind supus şi resemnat din fire.

„Aşa erau vremurile, ce puteam eu face?” spunea Moş Caliţu, fatalist. „Şi domnii de la Securitate s-au mirat prin câte am trecut!” mai spunea el, cu oarecare mândrie. Moş Caliţu a luat viaţa aşa cum se prezenta. În Ucraina s-a însurat din nou şi a avut şi un copil. Dar istoria îşi urma cursul. A început războiul şi într-o bună zi, Moş Caliţu s-a trezit la uşa bordeiului de la stână cu ostaşii români. A aflat şi el că era război şi s-a bucurat că a putut vorbi româneşte, dar a rămas la oile lui. N-a trecut mult însă şi a început retragerea şi s-a întors şi el cu trupele în România; auzise că ruşii îi vor omorî pe cei care au rămas sub ocupaţie. Nevastă-sa, rusoaica, se refugiase cu trupele ruseşti în retragere. Luase şi copilul. Aşa s-a întors Moş Caliţu în satul lui de munte din Argeş. Aici şi-a găsit nevasta măritată şi cu doi copii. Îl crezuseră mort. Moş Caliţu a înţeles. L-au primit şi pe el în casă, a ajutat şi el un timp la muncile gospodăriei şi pe urmă s-a dus iar cioban, la o stână, în munte. Într-o zi i-a dat o bucată de mămăligă şi de brânză unui străin flămând, care a trecut pe la stână. Era un fugar, care a fost prins de Securitate şi în anchetă a spus pe unde a trecut şi cine l-a ajutat. Aşa a fost condamnat Moş Caliţu la zece ani de muncă silnică, pentru omisiune de denunţ.

O zi, două mai târziu mi-a spus că nu mai poate de durere la deget. Când i-am scos legătura, m-am îngrozit. Avea un panariţiu şi infecţia îi cuprinsese tot degetul. Am bătut la uşă şi i-am cerut gardianului să-l scoată la cabinetul medical. Ne-a spus că plutonierul sanitar lipseşte câteva zile. În noaptea care a urmat, Moş Caliţu n-a dormit aproape deloc de durere, iar dimineaţa i se prinseseră ganglionii de sub braţ. Trebuia neapărat intervenit şi el a fost de acord să încerc să dau drumul la puroi. Cu coada lingurii, pe care am ascuţit-o mai bine ca niciodată, i-am făcut o incizie la vârful degetului. A gemut de durere, dar puroiul a ţâşnit şi durerea s-a uşurat. După câteva zile, era aproape vindecat. Cam tot atunci s-a produs şi ultimul episod din viaţa lui Moş Caliţu, la care am fost martor. Un grup de ofiţeri şi-a făcut într-o zi apariţia la uşa noastră. Unul din ei a deschis un dosar pe care-l avea în mână. L-a strigat pe Moş Caliţu. După ce i-a verificat numele şi prenumele, data şi locul naşterii, l-a întrebat unde se afla în 1940, unde a avut domiciliul în U.R.S.S. şi când a venit în România. Moş Caliţu, disciplinat, cu căciula în mână, răspundea la întrebări. Când a terminat, ofiţerul, care era de la procuratură, i-a citit o

hârtie oficială în care i se aducea la cunoştinţă că, având în vedere că era cetăţean sovietic, va fi repatriat. I s-a spus să-şi strângă lucrurile şi să aştepte, că va fi scos din celulă. Şi uşa s-a închis. Toţi am rămas înmărmuriţi. Numai Moş Caliţu, tot aşa liniştit cum primise toate loviturile soartei pe care ni le povestise, şi-a luat haina şi a început să dea mâna cu fiecare şi să-şi ia rămas-bun. Când a ajuns la mine, a scos amnarul, iasca şi cremenea şi mi le-a pus în mână. Pe urmă, cuminte, s-a dus să aştepte lângă uşă. După câteva minute a venit gardianul şi l-a luat. S-a mai întors o dată către noi, ne-a zis un Doamne-ajută şi s-a dus. Uşa s-a închis în urma lui şi de Moş Caliţu n-am mai auzit niciodată nimic.

Au mai trecut câteva zile şi ne-au sosit pachetele de acasă. Am fost scoşi pe rând, pe coridor. Un gardian desfăcea pachetul, controla conţinutul bucată cu bucată şi ţi le arunca la picioare, rând pe rând. Când s-a terminat distribuirea, a mai rămas un pachet pe coridor: al lui Moş Caliţu.

O dată operaţia încheiată şi fiecare cu cele primite pe patul lui, s-a lăsat liniştea. Fiecare îşi examina pe rând lucrurile. Unele şi le recunoştea, altele nu. Unele erau noi, altele erau vechi, chiar uzate. Fiecare, privindu-le şi cercetându-le, încerca să desluşească în ele un mesaj de acasă. Pe la câte unii se mai strecurase, neobservat de gardian, câte un obiect neprevăzut în cartea poştală (o batistă, un fular etc.). Unul a găsit în buzunarul hainei primite un spic de grâu uscat. Interpretările nu mai conteneau.

Eu primisem, în afară de lenjerie, un trening nou, o pereche de bocanci pe care i-am recunoscut şi cărora li se mai aplicase o talpă groasă, un pulover gros şi unul mai subţire şi un cojocel din piele de cerb căptuşit cu blăniţă măruntă de miel. Cojocelul avea o poveste. Îl purtase tatăl meu pe sub uniformă, în timpul campaniei din primul război mondial. După luptele de pe Valea Jiului, în retragere, s-a întâlnit cu Păstorel Teodoreanu, care-şi pierduse toate bagajele. I-a dat cojocelul lui. Luni de zile mai târziu, în perioada armistiţiului, s-au reîntâlnit la Iaşi şi Păstorel i-a dat înapoi cojocelul. Păstorel fusese rănit şi cojocelul avea acum două găurele în mâneca stângă, pe unde intrase şi ieşise glonţul. L-a purtat din nou tatăl meu în Moldova, la Odesa şi Kiev, unde l-a surprins Revoluţia din 1917. A scăpat şi a reuşit să se întoarcă în ţară. Cojocelul a ajuns într-o ladă cu naftalină, împreună cu mantaua militară, în podul casei de la ţară. Aici l-am redescoperit eu, în timpul celui de-al doilea război şi am început să-l port la vânătoare. Atunci i-am aflat şi trecutul şi a fost botezat Păstorel. Acum venise şi el în puşcărie şi povestea lui avea să continue. Am mai găsit în pachet un săpun de toaletă. Era verde şi scria pe el Romarta. La control, gardianul îl luase în mână şi, după o ezitare, mi-l aruncase printre celelalte lucruri. Faţă de toate mirosurile în care trăiam de atâtea luni, parfumul săpunului părea divin, aşa că l-am păstrat în fundul sacului meu de puşcăriaş. Am mai găsit în toate buzunarele hainelor seminţe şi flori uscate de levănţică. Am recunoscut mâna mamei, care în toate dulapurile de rufărie punea săculeţi cu floare de levănţică.

Cu sosirea pachetelor, în afară de nostalgiile, dorurile şi strângerile de inimă pe care le produseseră, o parte din îngrijorarea faţă de iarna care se apropia s-a mai risipit. Zilele de toamnă se făcuseră mai răcoroase şi

majoritatea, fiind arestaţi vara cu ce avuseseră pe ei, începuseră să simtă frigul. Doar eu continuam să mă plimb prin celulă numai în chiloţi şi cămaşă. Nu am fost niciodată friguros şi în anii care au urmat rezistenţa la frig mi-a prins bine. Zilele se scurgeau în atmosfera pe care am încercat s-o descriu, fără alte evenimente şi încet, încet, ne-a cuprins o nelinişte şi o nerăbdare. Ne voiam plecaţi mai repede, cu toate că nu ştiam ce destinaţie aveau să ne dea. Voiam ceva nou, o schimbare oricum ar fi fost ea, numai schimbare să fie. Ca şi cum nu trecerea timpului urma să ne apropie de sfârşitul puşcăriei, ci trecerea cât mai rapidă prin toate fazele ei.

În primele zile ale lui octombrie au început pregătirile în vederea plecării. Mai întâi ni s-a făcut o sumară vizită medicală. Sergentul sanitar Cioltar ne-a întocmit un fel de fişă medicală. Ne-am dat seama că nu era vorba decât de o formalitate, un fel de viză de „bun de transportat”, viză pe care am primit-o toţi, indiferent de vârstă sau de vreo suferinţă oarecare. Toţi voiam să plecăm mai departe, în afară de vreo cinci-şase care, din cauza vârstei sau a unei infirmităţi (unul era şchiop, altul destul de grav bolnav de inimă), se temeau şi ezitau în faţa necunoscutului. Dar Cioltar i-a asigurat că acolo unde vor merge se vor bucura fiecare de un regim potrivit stării lui şi de îngrijire medicală. Când G. Boian a ajuns la rând, am remarcat o schimbare în atitudinea lui Cioltar. Spunea cu voce tare tot ce trecea în scris pe fişa lui şi, la fiecare afecţiune pe care o consemna, înălţa capul spre el şi-l întreba: „Nu-i aşa că din cauza rinichilor nu poţi sta mult în picioare?” sau: „Tot aşa te supără inima?” etc. Părea că voia să-l declare netransportabil. Dar G. Boian, cu toată starea lui fizică dezastruoasă şi slăbiciunea extraordinară, nu l-a ajutat cu răspunsurile lui. Nu voia să se despartă de mine şi-i răspundea sanitarului că se simte bine, că a prins putere, că nu-l mai doare nimic. La vizita medicală asistau şi câţiva gardieni şi ofiţerul de serviciu, care aveam impresia că-l stânjeneau pe Cioltar, aşa că acesta i-a spus în cele din urmă lui G.Boian: „Bine, treaba dumitale, eu mi-am făcut datoria!” Şi aşa s-a terminat şi cu vizita medicală şi am ajuns iar cu toţii în celulă. Aici, G.B. mi-a povestit că după aproape doi ani de anchetă la Malmaison, unde trecuse prin toată gama de torturi, după două tentative de sinucidere şi când ajunsese într-o stare fizică cu mult mai proastă decât acum, când îmi povestea, fusese trimis la Piteşti, unde avusese pentru prima oară de-a face cu Cioltar.

Voi reda pe scurt tot ce mi-a povestit G.B. în câteva zile, despre anchetele lui. Ca şi mine, fusese legat şi ridicat pe rangă, bătut la fund şi la tălpi, dar nu de câteva ori ca mine, ci zile şi nopţi în şir. După aceea, bătaia la tălpi era alternată cu „manejul”. Într-o cameră goală cu ciment pe jos, pe care se arunca din când în când câte o găleată de apă, era pus să se plimbe în cerc, desculţ. Un timp într-o direcţie, apoi, când începea să ameţească, în sens invers. Şi acest „manej” dura ore, zeci şi sute de ore! Am spus ore şi nu zile, fiindcă după câteva ore era întrerupt, îl duceau la anchetă, apoi la beci pentru bătaia la tălpi şi apoi din nou la „manej”. Despre aceste chinuri de la Malmaison mi-au vorbit mai târziu în închisoare mulţi din cei care au trecut prin ele. Scopul „manejului” era dublu: mai întâi tortura de a umbla pe tălpile tumefiate, învineţite şi umflate de loviturile primite în beci. (În ancheta mea din 1949, eu nu primisem decât câteva lovituri la tălpi şi fiecare pas pe care-l făceam era

un chin.) În al doilea rând, mersul pe cimentul rece şi ud menţinea circulaţia şi împiedica cangrenarea ţesuturilor zdrobite ale tălpilor. Pe lângă asta, primea mâncare foarte sărată şi nu i se dădea apă de băut. Ajuns la capătul răbdării, cu o bucăţică de tablă găsită la closet şi-a tăiat într-o noapte o venă de la picior, la gleznă. Tentativa de sinucidere nu a reuşit, a fost dus la infirmerie, cusut şi pansat şi pentru un timp ancheta a fost suspendată. Apoi a fost reluată, repetându-se ciclul: anchetă – bătaie la tălpi – „manej”. A găsit din nou o bucată de tablă scăpată de vigilenţa gardianului. În scurtele momente de pauză, în care era lăsat în celulă, prin îndoirea repetată a tinichelei a reuşit să obţină cinci-şase bucăţele cu colţuri cât mai ascuţite, pe care le-a înghiţit în speranţa că-i vor perfora stomacul şi intestinele. Dar nu s-a întâmplat nimic şi G.B. îmi povestea că nu a putut niciodată să înţeleagă ce au devenit acele bucăţele de tablă, despre care îmi spunea că nu a remarcat că le-ar fi eliminat pe cale naturală. Anchetele au continuat până când, într-o bună zi, numai piele şi os, cu o inimă slăbită, cu ptoză renală şi dureri frecvente în abdomen, a fost aruncat într-o celulă a penitenciarului din Piteşti. Într-o noapte a avut o criză acută. Făcuse ocluzie intestinală. Gardianul a chemat sanitarul, pe Cioltar, care i-a făcut o clismă mai mult după indicaţiile lui G.B., cunoştinţele lui Cioltar fiind mai mult decât limitate în medicină. În noaptea aceea, i-a salvat viaţa. Cioltar a continuat să-l viziteze cu regularitate în celulă, tot timpul cât a stat în Piteşti. Şi cum gardianul de serviciu îl lăsa singur în celulă cu G.B., încet, încet Cioltar s-a abătut de la regulament şi a început să vorbească mai liber. Pe scurt, s-a creat un fel de încredere reciprocă şi Cioltar a ajuns atât de departe, încât să-i dea chiar informaţii despre situaţia politică. Cioltar va fi unul din cazurile pe care nu mi le voi putea explica niciodată. Spun asta pentru că, după câteva luni, aveam să aflu că în aceeaşi perioadă Cioltar a fost una din figurile sinistre ale celebrei „reeducări”, care se desfăşura pe alte secţii ale aceluiaşi penitenciar Piteşti. Să fi ajuns Cioltar să aibă o slăbiciune pentru G. Boian, impresionat fiind de suferinţele lui? În multe cazuri similare n-a dat dovadă de cea mai mică urmă de omenie, necum de intenţia de „complicitate” cu deţinuţii (aşa era calificată orice fel de comunicare de informaţii unui deţinut şi pedepsită cu condamnare politică). Să fi încercat din oportunism, cu toate riscurile, să-şi găsească un sprijin în G.B. pentru cazul vreunei schimbări a situaţiei? Ipoteza n-ar fi exclusă, având în vedere că în 1952, aşa cum am mai spus, lumea încă mai credea într-o intervenţie salvatoare a Statelor Unite.

În ziua următoare vizitei medicale, am fost cu toţii scoşi într-una din curţile interioare ale închisorii. Ni s-au dat bagajele de la magazie şi, perindându-ne prin faţa unei mese la care stătea sergentul de la magazie, am semnat fiecare de primirea lor. La altă masă, alt sergent ne-a „arătat” obiectele de valoare pe care fiecare le avusese asupra sa la arestare (ceas, stilou, inel etc.) şi ne-a pus şi el să semnăm tot de „primire”. Teoretic, le luasem astfel în primire, ele urmând să ne însoţească, dar fiind date în grijă gărzii din escorta transportului. Altora dintre noi, cărora cu ocazia arestării li se mai ridicaseră şi alte lucruri, cum ar fi cărţi, reviste, scrisori, acte sau fotografii, ni s-au pus respectivele hârtii în faţă şi ni s-a

spus să aruncăm ce nu ne mai interesează într-un colţ al curţii. Mie mi s-a dat portofelul în care se aflau câteva hârtii fără importanţă, dar în care aveam două versiuni diferite ale actului meu de naştere. După ce fugisem de la ţară, pentru formalităţile de buletin de populaţie şi slujbă în Bucureşti îmi trebuise actul de naştere şi-l cerusem în scris de la primăria din comună. Îl primisem, dar la rubrica profesiunii tatălui, a mamei şi a martorilor, stătea scris: mare proprietar, rentieră, moşier etc. Scrisesem din nou la ţară, de data asta personal notarului şi primisem un al doilea exemplar, cu profesiunile modificate: avocat, casnică etc. Acest exemplar din urmă l-am multiplicat şi l-am folosit la autorităţi şi la serviciul de cadre al întreprinderilor unde am lucrat, pentru a dovedi o origine socială ceva mai „sănătoasă”. Anchetatorul însă nu remarcase deosebirea dintre cele două exemplare; din fericire pentru notarul Alexandru Niculescu! Am rupt toate hârtiile din portofel, le-am aruncat şi am răsuflat uşurat!

O dată întorşi în celulă cu toate bagajele asupra noastră, febra plecării, care părea iminentă, ne-a cuprins din nou. Totuşi am mai stat în situaţia asta două sau trei zile până ce am fost scoşi din celulă, strigaţi pe nume, număraţi şi duşi în curtea mare a închisorii. Aici ne-au luat în primire gardieni ai Securităţii. Pe vremea aceea, cei de la Securitate purtau uniforme kaki, iar cei de la penitenciare, albastre. Mai târziu au devenit toate kaki. În afară de câţiva care stăteau la distanţă şi cu pistoalele automate îndreptate spre noi, ceilalţi, fiecare cu câte o bâtă groasă în mână, s-au năpustit asupra noastră, răcnind să ne aliniem pe rânduri de câte patru, cu distanţă între noi şi să ne aşezăm pe jos. Pe ici, pe colo, mai dădeau şi câte o lovitură de bâtă celui care nu executa destul de repede ordinul. Când mişcarea s-a potolit şi fiecare ne aflam aşezaţi pe jos cu bagajul în faţă, aşa cum ni se ordonase, un sublocotenent, care era şeful escortei, a venit în faţa noastră cu pistolul în mână şi ne-a anunţat că vom fi transportaţi la tren, că la orice pas în afara coloanei sau tentativă de fugă, se va trage fără somaţie. Ne-a avertizat să nu vorbim între noi, să nu ne uităm în stânga şi-n dreapta şi să nu încercăm să facem semne sau să comunicăm în vreun fel cu lumea. După o bună bucată de timp de aşteptare, în care securiştii cu bâtele circulau printre noi, mai lovind pe câte unul care mişca, mai înjurându-l pe altul, care şoptea ceva vecinului, s-au deschis porţile şi şi-au făcut apariţia două dube auto. Cu acelaşi alai de răcnete, înjurături şi lovituri am fost înghesuiţi în cele două dube, cu bagaje cu tot. Duba nu avea niciun fel de fereastră şi când uşa s-a închis, am rămas în beznă. O rază indirectă de lumină pătrundea din tavan, unde era un ventilator care se punea în mişcare numai când maşina era în mers. Ni se părea că ne vom sufoca, aşa de înghesuiţi eram, dar ulterior, în alte ocazii, ne-am putut da seama că poate fi şi mult mai rău. Dubele au pornit şi drumul ni s-a părut o eternitate. În fine, ne-am oprit. Am auzit voci, strigăte şi chiar insulte. Securiştii le îndemnau pe cele câteva persoane din apropiere să se îndepărteze.

PLECAREA SPRE BUCUREŞTI

Dubele se opriseră de-a lungul liniilor ferate în afara gării Piteşti. Când ni s-a strigat să coborâm, am văzut că se formaseră două cordoane de securişti, printre care trebuia să trecem câte unul, în pas alergător, traversând câteva linii ferate, până la vagonul-dubă, oprit pe o linie moartă. Destul de greu pentru ing. Nicoară şi cei câţiva mai în vârstă sau infirmi, purtând şi greutatea bagajului. S-au mai împărţit şi aici câteva lovituri şi înjurături. De la distanţă, priveau scena câţiva ceferişti.

Vagonul-dubă avea intrarea pe la mijlocul lui. Cum intrai, un spaţiu mai larg şi apoi un coridor îngust la stânga şi la dreapta, cu uşi de celule pe o parte şi pe alta. A început înghesuitul în celule. G. Boian şi cu mine căutam să ne ţinem împreună. Am avut norocul ca în momentul urcării noastre în vagon să fim primii într-o celulă încă goală. Spun norocul, fiindcă ultimii au fost cei mai maltrataţi. Celula era prevăzută pentru cinci persoane aşezate: pe o parte, o banchetă îngustă de trei locuri, pe cealaltă una la fel, dar numai de două locuri, din cauza spaţiului necesar pentru uşă, care se deschidea spre interior. Distanţa dintre cele două banchete era aşa de mică, încât o dată aşezaţi faţă în faţă, trebuia să-ţi bagi genunchii între genunchii celor de vizavi. La peretele din fund, între banchete, era o sobă-godin de tablă, care mai ocupa şi ea o parte din spaţiu. De câte ori am fost transportat cu duba, iarna, niciodată nu mi s-a întâmplat ca soba să fie pusă în funcţiune. Exista şi o fereastră deasupra banchetei de trei locuri, de dimensiunea obişnuită a celor din vagoanele de pasageri. După geam, spre exterior era mai întâi un rând de gratii de grosimea degetului, lăsând între ele spaţii de circa doi centimetri pe doi. Urma o plasă de sârmă deasă prin care de abia ar fi putut trece un chibrit. Apoi, la exterior, un fel de jaluzele fixe, din lamele de tablă, dispuse vertical şi înclinate în aşa fel, încât nu puteai vedea prin spaţiul dintre ele decât spre urma trenului. Pentru a încheia descrierea celulei, ar mai fi de adăugat că, de pe locul din mijloc al banchetei de trei locuri, se putea ridica un capac, sub care se afla closetul metalic, care se termina tronconic, cu o deschidere de circa zece centimetri, direct între şine. Deasupra banchetelor, aproape de plafon, mai erau două poliţe în chip de portbagaj, dar aşa de înguste şi apropiate de tavan, încât nu puteau fi folosite, neîncăpând nici măcar o bocceluţă.

După ce am ajuns în fundul celulei, am început să fim presaţi de următorii, care erau împinşi de gardieni în celulă. Până la al cincilea, chiar al şaselea, a mers cum a mers, dar gardienii au continuat să-l împingă şi pe al şaptelea şi chiar pe al optulea. Când au început să-l împingă şi pe al nouălea, eram de-a dreptul striviţi, abia mai puteam respira. Traistele şi sacii stăteau pe capetele noastre, fără să-i mai ţinem. Nicio mişcare nu mai era posibilă, iar câţiva erau aproape de leşin. Şi totuşi presiunea a mai crescut când a fost vorba să se închidă uşa care se deschidea spre interior. Preţul pentru închiderea uşii l-au plătit cel mai greu cei doi de la intrare, al optulea şi al nouălea. Ceilalţi ne-am ales cu coşul pieptului strivit, pe jumătate sufocaţi şi cu diverse vânătăi, dar cei doi de lângă uşă au fost loviţi sălbatic cu ciomegele şi cu pumnii. Amândoi aveau faţa plină de sânge. Unul avea nasul spart de patul pistolului cu care-l lovise securistul. Şi toată scena era acompaniată de răcnete turbate. Când uşa a fost în cele din urmă închisă, puţinul spaţiu câştigat a fost salvator. Am putut respira mai în voie, dar cred că ne-a trebuit mai mult de o jumătate de oră până ce ne-am găsit câte o poziţie, dar una în care nu puteai sta mai multă

vreme fiindcă amorţeai. Orice mişcare a unuia din noi obliga la deplasarea tuturor. Se făceau tot felul de calcule pentru cea mai mică mişcare. Când unul din noi trebuia să folosească closetul, era o adevărată problemă, care ne preocupa şi ne ocupa o bună bucată de timp. Nu mai e nevoie, cred, să intru în detalii în privinţa mirosului într-un volum de aer şi aşa mult sub necesarul pentru nouă oameni. Cu toată fereastra deschisă, nu se putea vorbi de vreo aerisire şi toţi eram transpiraţi leoarcă. La toate uşile se auzea bătând şi strigând: „Apă!” Gardienii strigau şi ei: „Lasă gura! Nu mai bate!”... şi potop de înjurături. Într-un târziu s-a deschis vizeta din uşă şi ni s-a dat apă. O căniţă pe care o umplea gardianul dintr-o găleată şi care era dată din mână în mână în celulă, nu fără greutate din cauza înghesuielii. După un timp, ni s-a dat şi „hrana rece”, raţia pe o zi. Consta dintr-un sfert de pâine, o bucăţică de slănină cam de volumul unei cutii de chibrituri, două cocoloaşe de brânză frământată, cât două nuci şi o bucată de marmeladă, cam tot cât o cutie de chibrituri. Slănina era râncedă şi foarte sărată, iar brânza iute. Înghesuiala, lipsa de aer, amorţeala din cauza nemişcării şi setea ne chinuiau din ce în ce mai tare. Am stat aşa câteva ore, până ce am simţit că suntem ataşaţi la alt tren. Abia după ce trenul s-a pus în mişcare a început să se facă puţin curent de aer, care a mai împrospătat şi răcorit atmosfera.

VĂCĂREŞTI

Târziu, după-amiază am ajuns la Bucureşti, în Triaj, unde după multe manevre şi iar aşteptări pe diverse linii, vagonul nostru dubă a fost oprit pe o linie lângă podul Basarab. Aici am aşteptat. Se lăsase seara când uşile celulelor au început să se deschidă şi, cu răcnetele de rigoare, am fost îndrumaţi spre coborâre şi apoi, iar printre securişti înarmaţi, îndreptaţi, peste câteva linii ferate, spre trei dube-automobil, în care am fost urcaţi. Pe distanţa dintre vagon şi dubele auto ne împleticeam şi ne împiedicam de parcă am fi fost beţi, aşa eram de amorţiţi şi cu picioarele umflate de atâta nemişcare, ceasuri de-a rândul. Unul din securişti a avut bunăvoinţa să-mi trântească şi mie un pat de pistol automat între umeri, fiindcă mă oprisem să-l ajut pe ing. Nicoară să-şi care bagajul, pe care nu şi-l putea duce. Tot grupul nostru a fost din nou înghesuit în două dube şi uşile s-au închis. Agitaţia şi strigătele securiştilor au continuat totuşi şi ne-am dat seama că şi în cea de-a treia dubă au fost urcaţi oameni. Peste vreo două ore am înţeles că era vorba de deţinuţi de drept comun, care fuseseră şi ei transportaţi de la Piteşti cu acelaşi vagon. În fine, dubele s-au pus în mişcare.

Fiecare făcea presupuneri cu privire la noua destinaţie, sperând să se termine cu chinul drumului, să putem măcar să ne aşezăm şi să ne odihnim. În fine, duba a încetinit, s-au auzit un schimb de vorbe, nişte ordine şi o poartă deschizându-se. Apoi, linişte un timp, până a izbucnit o adevărată ceartă între securişti. Am înţeles că nu trebuia să fim predaţi

aici unde ne aflam şi că voiau să-i facă pe cei din escorta dubelor să-şi continue drumul cu noi până la Jilava. Aşa am aflat care ne era destinaţia, dar nu ne puteam dumiri unde ne aflam. După multă pălăvrăgeală şi argumente aduse de şeful escortei noastre, din care nu înţelegeam decât frânturi, s-a decis să rămânem aici până a doua zi.

Uşile celor două dube s-au deschis. Cea de-a treia dubă dispăruse. Ne-au strigat să coborâm şi să ne aliniem. Şeful escortei şi un ofiţer în uniformă albastră, deci din Direcţia penitenciarelor, au trecut de-a lungul coloanei, ne-au numărat şi au făcut formele de predare-preluare. Ne aflam într-o curte pavată şi slab luminată. Burniţa şi bătea un vânt rece, în rafale. De jur-împrejur, clădiri cu ferestre zăbrelite, iar noi ne aflam în mijlocul curţii, în faţa unei biserici. Cineva a recunoscut-o şi pe şoptite s-a transmis din om în om: suntem la Văcăreşti. Atunci am înţeles de ce nu trebuia să rămânem aici. Văcăreştiul era închisoare pentru dreptul comun. Şi totuşi, din cauza cine ştie cărui motiv, am rămas. Explicaţia n-am avut-o niciodată. Eram acum pe mâna a vreo şapte-opt gardieni, care ne-au spus să intrăm în pridvorul bisericii, probabil din cauza ploii. Aici ne-au înghesuit în partea stângă. Totul se petrecea în semiîntuneric, aşa că n-am băgat de seamă că biserica era în reparaţie decât după ce ne-am împiedicat şi am călcat în lăzile cu var din pridvor. Ni s-a spus să ne dezbrăcăm în pielea goală şi, cu toate hainele şi bagajul în braţe, să trecem la percheziţie şi apoi în partea dreaptă a pridvorului. Percheziţia, aproape pe întuneric, era un simulacru; mai mult un pretext ca să-şi bată joc de noi, ţinându-ne dezbrăcaţi în frig, până ce un gardian ne pipăia fiecare lucru şi apoi îl arunca pe jos în partea dreaptă a pridvorului, indiferent dacă lucrurile cădeau în vreo ladă cu var sau în noroiul de pe jos. Când îţi termina aşa-zisul control al tuturor lucrurilor, îţi dădea şi ţie voie să treci în partea dreaptă, să-ţi strângi lucrurile şi să te îmbraci.

După ce primii şase-şapte fuseseră percheziţionaţi şi se aflau în partea dreaptă, m-am simţit tras de mână de Alexandru Duţă. M-am luat după el pe lângă marginea pridvorului şi, pitiţi după o putină cu apă pentru făcutul mortarului, am pândit momentul când niciun gardian nu se uita în direcţia noastră şi ne-am strecurat spre dreapta, printre cei percheziţionaţi. Ceilalţi, săracii, goi şi tremurând de frig, fie îşi aşteptau rândul, fie îşi căutau pe bâjbâite lucrurile aruncate pe jos. Încă nu fuseseră toţi trecuţi prin percheziţie, când şi-a făcut apariţia un ofiţer şi a dat ordinul să ne încolonăm şi să-l urmăm. Ne-a condus prin curte către stânga bisericii şi ne-a oprit în faţa unei porţi de lemn, cu gratii în partea de sus. Părea o poartă de beci şi printre zăbrele ne-a lovit un puternic miros de hazna. Un gardian a descuiat lacătul, a tras zăvorul, a deschis uşa şi, pe măsură ce intram, ne-a numărat din nou. Am aflat că intram în fostele pivniţe domneşti.

Spectacolul, încă de la intrare, era demn de Infernul lui Dante. O scară cu nenumărate trepte. Pe fiecare din primele şapte-opt trepte, în stânga şi-n dreapta, se afla câte o tinetă cu conţinutul la limită sau revărsat pe scări până jos şi formând un fel de mocirlă de fecale şi urină. Mirosul era îngrozitor. Nu spun insuportabil, fiindcă n-ar fi adevărat. Nu numai că l-am suportat, dar după câteva ore nici nu l-am mai simţit. Aproape lângă fiecare tinetă era câte un om care-şi făcea nevoile, fie de un fel, fie de altul, fie în tinetă, fie alături. Halul în care arătau aceşti oameni era de

necrezut: majoritatea slabi şi neraşi şi toţi cu hainele zdrenţuite şi peticite, cum nu mai văzusem vreodată, nici măcar la un cerşetor. Becul chior, care atârna la capătul de sus al scării, făcea priveliştea şi mai impresionantă. La intrare, când gardianul ne-a deschis uşa, stătea un tânăr care distona cu tot ce apucasem să vedem în faţa noastră. Destul de înalt, bine legat, bărbierit şi purtând în partea de jos nişte izmene lungi albe, iar în sus o cămaşă albastră, amândouă de o curăţenie ireproşabilă. Oricât de ridicolă ar fi fost aprecierea, avea în ţinută ceva elegant şi distant în acelaşi timp, faţă de cei din jur. Era şeful de cameră, căruia gardianul i-a spus numărul nostru şi i-a cerut să-i spună de câte porţii avea nevoie pentru a doua zi. N-am putut înregistra răspunsul, atât eram de uluit de ceea ce vedeam împrejur. Şi ăsta nu era decât începutul. Când am ajuns jos, la capătul scării se făcea o deschizătură spre dreapta. Aici ne-am oprit şi ne-am îmbulzit unii într-alţii ca oile, înmărmuriţi de privelişte. O încăpere care ni s-a părut imensă, cu pereţii de cărămidă, ce se pierdeau în partea de sus în întuneric. Un singur bec slab atârna la vreo doi metri înălţime, de un pilier central, şi el de cărămidă. Încet, încet, pe măsură ce ochii ni se obişnuiau cu întunericul, pătrundeam mai departe cu privirea. Instinctiv, strânşi şi mai tare unii într-alţii şi în grup compact, ne-am dus lângă stâlpul central, unde ne-am oprit. Cu spatele la stâlp, ne simţeam apăraţi de mulţimea de oameni din jur. Toţi ne priveau cu curiozitate şi în halul de bărboşi, murdari şi slabi cum erau, la care se adăuga şi faptul că ştiam că sunt condamnaţi de drept comun, era departe de a ne face să ne simţim în siguranţă. Ne-am pus averea, adică bagajele, pe jos şi ne-am aşezat pe ele, cu spatele la stâlp. Pe jos era pământ bătătorit. De-a lungul pereţilor, câte cinci paturi suprapuse!

De peste tot atârnau tot felul de zdrenţe, iar locul unde lipsea câte o cărămidă era folosit ca nişă, în care stătea câte o cană, gamelă sau cratiţă; toate turtite, ciocnite, cu smalţul sărit şi ruginite. Bolţile încăperii, care se sprijineau pe pilierul central, erau aşa de înalte că se pierdeau în întuneric şi mai mult le ghiceai decât le vedeai. Paturile suprapuse care acopereau pereţii păreau nişte spaliere, pe care, cu mişcări de păianjen, se căţărau şi coborau oameni. Şi toată această schelărie de paturi se clătina, scârţâia şi zdrăngănea la orice mişcare.

Duţă, Gică Muşat şi cu mine, după primele momente de zăpăceală, am început să prindem curaj şi să ne îndepărtăm de grup. Mai întâi cu prudenţă, dar, după ce am mai schimbat câte o vorbă şi cu unul şi cu altul, ne-am întors la grupul nostru cu informaţii, care au mai schimbat ceva din primele impresii. Încăperea în care ne aflam era destinată deţinuţilor în tranzit, fie de la o puşcărie la alta, fie spre alt lagăr de muncă, fie aduşi pentru noi anchete sau procese. Puţini din cei peste cinci sute de inşi câţi se aflau aici erau hoţi, spărgători sau escroci profesionişti, iar criminal nu era niciunul. Majoritatea erau ţărani, dar şi alte categorii de cetăţeni, cărora neputându-li-se înscena un proces politic, fuseseră inculpaţi pentru delicte de drept comun. Aflând toate astea, ne-am mai liniştit. Cum alt loc pentru noi nu era, am rămas lângă stâlp şi ne-am organizat un fel de culcuşuri, dar cu toată ziua istovitoare pe care o trecusem, aproape nimeni n-a dormit. De altfel pământul era rece şi umed şi nici siguranţă totală nu exista din partea celor din jur. La un moment dat, s-a apropiat un tânăr şi ne-a întrebat dacă printre noi este vreun doctor, fiindcă e cineva foarte

bolnav. Nu era niciun doctor printre noi, dar gândindu-ne că-i putem fi de vreun folos bolnavului, câţiva ne-am dus la patul lui. Care n-a fost mirarea lui G. Boian când s-a auzit strigat pe nume de către bolnav. Mai bine zis i-a şoptit numele. Omul era întins pe pat şi abia vorbea. Era de o slăbiciune şi paloare cadaverică. Avea febră şi frisoane. L-a recunoscut şi G. Boian, dar eu nu-i mai reţin numele. Era inginer. Fusese condamnat într-un proces politic şi după aceea trimis la Canal. Acolo, un vagonet încărcat se răsturnase şi-i zdrobise piciorul. Nu mai ţin minte unde şi în ce condiţii i se amputase piciorul, imediat sub genunchi, şi fusese trimis cu duba la Văcăreşti, pentru a fi îngrijit în spitalul pentru deţinuţi politici, care se afla într-o aripă a închisorii. Ajunsese în această încăpere de tranzit unde era adus orice nou-venit cu duba. Trecuse aproape o lună şi, cu toate insistenţele, nu fusese dus la spital. Între timp, cu pansamentul neschimbat, apăruse infecţia şi puroiul trecuse prin pansament. În ultimele zile făcuse febră şi avea dureri mari. N-am mai avut ocazia să aud de el, dar aşa cum arăta atunci, nu cred să fi scăpat cu viaţă. De altfel, o mulţime dintre deţinuţii din acest loc de tranzit se aflau aici de luni de zile, cei mai mulţi neştiind nici măcar de ce fuseseră aduşi.

Începusem şi noi să ne gândim că s-ar putea să avem aceeaşi soartă şi aveam toate motivele să nu fim prea bucuroşi de această perspectivă. Eram singurii care nu am dormit în noaptea aceea. Stăteam şi mai moţăiam din când în când pe bagajele noastre. Ce vedeam în jurul nostru nu era un imbold spre optimism. Toţi dormeau. Cei din paturi, ca în rafturi, iar ceilalţi, care n-aveau loc în paturi, pe jos, peste tot în jurul nostru. Unii mai aveau câte o bucată de rogojină ruptă şi destrămată, alţii câte o bucată de scândură, care-i mai apăra de contactul direct cu pământul umed şi rece, dar majoritatea n-aveau decât zdrenţele de pe ei. În liniştea care se lăsase nu se mai auzea din când în când decât câte unul sforăind sau gemând prin somn. Alteori, cobora câte unul din pat ca să meargă la tinetă şi toate paturile se mişcau şi scârţâiau. În fine, a început să se lumineze de zi. Lumina pătrundea numai indirect, din capul scărilor, printre gratiile uşii. Deodată am auzit gardianul bătând cu cheile în uşă. Şeful de cameră a alergat la uşă. Apoi a retransmis ordinul gardianului: „Lăsaţi gura, şi cei care-şi aud numele să-şi ia bagajul şi să iasă afară.” Toată lumea s-a îmbulzit pe scări, între tinetele revărsate, în speranţa că-şi va auzi numele şi va scăpa din acest infern. Era vorba însă de noi, numai de noi cei veniţi de la Piteşti. Am fost toţi scoşi în curte şi urcaţi în două dube care aşteptau. După condiţiile în care petrecusem noaptea, duba nu ni s-a mai părut aşa de chinuitoare cum ni se păruse cu o zi înainte. Acum ştiam şi unde mergem: la Jilava.

JILAVA. FORTUL NR.13

După un drum cu destule hârtoape, duba a cotit brusc la dreapta şi a început să coboare. După vreo două sute de metri, s-a oprit. Iar s-au auzit

discuţii, ordine şi uşa dubei s-a deschis. Afară, iar burniţă. Am văzut mai întâi drumul în pantă pe care venisem. Am fost încolonaţi cu răcnetele obişnuite: „Ia pe doi, banditule! Dă-i drumu' mai repede! Alinierea!" Un ofiţer ne-a strigat numele, noi am răspuns prezent, apoi ne-a numărat şi ne-a ordonat stânga-mprejur. În faţa noastră se afla poarta metalică de intrare, iar deasupra, pe zidul văruit, stătea scris cu negru „Fortul nr.13 Jilava." Iar mai sus, când se termina zidul, pământ cam de un metru înălţime şi iarbă; iarbă îngălbenită de toamnă, care se profila pe cerul plumburiu. Aşa încolonaţi am trecut prin poartă, cu bagajele în braţe, şi pe un coridor boltit am ajuns la altă poartă. Gardianul de pază a deschis-o şi a răcnit cât l-a ţinut gura: „Alarmăăă!" Strigăt reluat de toţi gardienii care precedau coloana noastră. Acest strigăt se auzea zi şi noapte în Jilava şi însemna un avertisment pentru toţi deţinuţii care se aflau în curţi sau pe coridoare la diferite munci, că trebuia să se întoarcă cu spatele în direcţia de unde venea strigătul. Eventual cu faţa la zid, dacă se afla vreunul în apropiere. Nu trebuia să vadă alţi deţinuţi! Am trecut şi de a doua poartă, am traversat o curte, apoi din nou un gang, o altă poartă, alt gang şi am fost băgaţi în nişte încăperi boltite. Peste tot, pereţi de cărămidă de peste 1 m de groşi. Ici, colo, câte un bec slab. Pe jos, ciment. Miros de pivniţă, de mucegai, de clor dezinfectant şi acel miros de tinetă de care n-am mai scăpat ani de zile. În câte un loc, o crăpătură în boltă, din care picura. Era umed şi răcoarea de beci te pătrundea.

În fundul hrubei, un morman de rogojini vechi, pe jumătate putrede. O dată uşa închisă în urma noastră, am încercat să ne organizăm. După atâta drum, în condiţiile pe care le-am descris, şi nesomn, eram frânţi de oboseală şi nu mai doream decât să ne întindem şi să ne odihnim. Am căutat un loc unde cimentul era mai uscat şi am început să întindem rogojinile din stivă. De bine, de rău, ne-am instalat, dar umezeala a început repede să ne pătrundă şi ne-am mai înghesuit unul într-altul ca să ne ţinem de cald. Nimeni n-a reuşit să adoarmă, nu atât de frig, cât probabil de prea mare oboseală. Au început schimburi de păreri, presupunerile obişnuite cu privire la viitoarea destinaţie, convinşi fiind că Jilava nu era decât o nouă etapă. Cu toţii eram însă de acord că felul în care fusesem primiţi la Jilava diferea mult de cel din Piteşti şi Văcăreşti. Gardienii erau adevărate fiare dezlănţuite şi viaţa noastră nu părea să mai aibă aici prea mare preţ. Ne-am decis deci să fim cât mai prudenţi şi docili. Văzusem pe drumul de la intrare în fort şi până aici cu câtă uşurinţă se distribuiau pumni, picioare şi lovituri de bâtă celor care rămâneau în urma coloanei, chiar dacă erau infirmi sau bătrâni. Foarte mulţi din gardienii de aici erau ţigani.

Discuţiile noastre n-au durat mult. Uşa s-a deschis de perete şi un grup de gardieni, înjurându-ne în fel şi chip, ne-au strigat să punem rogojinile la loc şi să ne înghesuim într-un colţ. Şi iar s-au împărţit câteva lovituri. Au adus în celălalt capăt al sălii o masă şi un scaun pe care s-a aşezat un sergent. În spaţiul liber dintre noi şi masă s-au înşirat vreo şapte-opt gardieni şi fiecare din ei ne-a făcut semn câte unuia din noi, să venim cu bagajul la el. Ne-am dus şi ne-am depus fiecare bagajul la picioarele gardianului respectiv, care ne-a dat ordin să ne descălţăm şi să ne dezbrăcăm în pielea goală şi să ne aruncăm şi hainele peste bagaje. De data asta fără grabă, bucată cu bucată, pipăiau fiecare haină, fiecare rufă

şi apoi o aruncau în spatele lor, pe jos. Fiecare căptuşeală o rupeau fără menajamente ca să scotocească înăuntru. Tuburile de pastă de dinţi le-au strivit cu cizma şi le-au împins cu piciorul spre hainele percheziţionate. La doi dintre noi au găsit în reverul hainei câte un ac de cusut. Au fost bătuţi sălbatic cu pumnii peste faţă până i-au umplut de sânge. Mă felicitam că avusesem inspiraţia să ascund cremenea, iasca şi amnarul de la Moş Caliţu în grămada de rogojini.

În tot timpul cât dura percheziţia bagajului, aşteptai gol, desculţ pe cimentul umed şi tremurând de frig. Când se termina cu bagajul, îţi venea şi ţie rândul. Ţi se ordona: „Deschide gura! Arată palmele! Arată tălpile! Ridică” (asta însemna să-ţi ridici testiculele) şi apoi: „Întoarce-te! Apleacă-te şi trage de buci!” Cu asta erai gata şi puteai merge în spatele gardianului, să-ţi strângi hainele şi să te îmbraci, nu fără a primi în treacăt câte un pumn sau picior, aşa, gratuit. De aici, începea iar graba. Alţi gardieni, răcnind şi înjurând, te loveau, grăbindu-te să te prezinţi în faţa sergentului de la masă, care-ţi completa fişa de încarcerare. Ajungeai în faţa mesei mai mult gol şi cu toate lucrurile în braţe, ca să scapi de lovituri. De aici trebuia să alergi, în aceleaşi condiţii, în celălalt colţ al sălii, ca să faci loc următorului. Acolo, în fine, erai lăsat în pace să te îmbraci şi să-ţi refaci traista cu hainele descusute şi tăvălite prin murdăria de pe jos. După vreo oră, s-a terminat operaţia şi gardienii şi-au luat masa şi scaunul şi au plecat, lăsând în urma lor o linişte aproape apăsătoare. Timp de o oră, sala vuise de urletele şi înjurăturile lor.

Părerile şi temerile noastre în privinţa regimului din Jilava se confirmaseră şi aveau să se mai confirme şi în restul timpului cât am stat aici. Încă nu terminasem bine să ne strângem lucrurile şi iar s-a deschis uşa. Am fost încolonaţi, număraţi şi mânaţi cu acelaşi concert însoţitor pe uşă afară. Înaintea noastră, iar se striga „Alarmă!” Am ieşit din nou în ultima curte prin care trecusem la venire şi, înainte de a ajunge la cea de-a doua poartă, am cotit la stânga pe lângă zid şi am ajuns în faţa unui grilaj de vreo cinci metri lăţime şi vreo trei înălţime. De fapt, era o poartă cu două canate, închisă cu un lanţ şi cu lacăt. Într-unul din ele se deschidea o uşă de dimensiuni obişnuite, tot din zăbrele. Cam la un metru dincolo de grilaj, o altă poartă, tot din două canate, dar din lemn. Şi aici, într-unul din canate, se deschidea o uşă de dimensiuni normale. În partea de deasupra porţilor de lemn, până la zidul boltit, era un oberliht, deschis spre interior. Am fost opriţi în faţa grilajului. Din interior, prin oberlihtul deschis, se auzea un fel de vuiet continuu. Ni s-au deschis cele două uşi şi-am fost împinşi înăuntru. Uşile s-au trântit. Ne aflam într-o încăpere cam de cinci metri lăţime şi trei metri înălţime la mijlocul bolţii tavanului. Cât era de lungă, nu ne-am putut da seama în primul moment, fiindcă fundul ei se pierdea în întuneric pentru ochii noştri neadaptaţi. Numai la intrare atârna un bec din plafon. Cu tot oberlihtul deschis, aerul era greu şi, bineînţeles, domina izul fetid de tinetă şi clor. Frig nu era, din cauza căldurii animale, camera fiind suprapopulată: cam o sută optzeci de deţinuţi. Am aflat însă că fuseseră momente când efectivul atinsese cifre mult mai mari. Încăperea părea mai mult un tunel. Cum am mai spus, era boltită, lată de vreo cinci metri şi lungă de vreo douăzeci-douăzeci şi cinci de metri. Cum intrai, în stânga trei tinete, iar în dreapta un hârdău cu apă.

Un mic spaţiu liber, iar apoi, pe stânga şi pe dreapta, priciuri de lemn suprapuse până în fundul hrubei, cu un coridor cam de un metru între ele.

După legea nescrisă a puşcăriilor, ultimii veniţi primeau locurile cele mai proaste, aşa că şeful de cameră a apelat la cei de pe priciul de sus din stânga deasupra tinetelor, să se strângă, ca să încăpem şi noi. N-am încăput toţi, iar unii au preferat să rămână jos, aşezaţi pe bagaje, din cauza mirosului de la tinete. G. Boian, ing. Nicoară, grupul lui Duţă şi Muşat şi cu mine ne-am suit pe prici. Pe scândurile priciului erau întinse rogojini, peste care ne-am întins şi noi hainele pe care le aveam, ca să ne fie ceva mai moale. O dată instalaţi, am coborât, curios să cunosc lumea şi să aflu cât mai multe de la cei din jur despre viaţa din închisoare. Abia acum, în Jilava, ne începeam adevărata existenţă de puşcăriaşi.

Cea mai amestecată lume posibilă, din toate punctele de vedere, ne înconjura: ţărani, muncitori, intelectuali, foşti ofiţeri, de toate vârstele, de la douăzeci la peste şaptezeci de ani. Unii, arestaţi de câteva luni, alţii, de câţiva ani; cu condamnări între cinci ani şi muncă silnică pe viaţă, pentru crime de război, pentru organizaţii politice (legionari, ţărănişti, liberali), pentru organizaţii subversive, pentru arme ascunse, pentru nepredare de cote, pentru omisiune de denunţ, pentru insulte aduse regimului şi tot felul de alte încadrări. Erau şi unii necondamnaţi, închişi numai pentru că fuseseră în Siguranţa veche sau în Poliţie, chiar dacă făcuseră serviciu la Circulaţie. Cei mai de curând arestaţi se cunoşteau după starea mai bună a îmbrăcămintei, dar majoritatea erau numai petice, iar mulţi erau îmbrăcaţi în zeghe vărgate date de penitenciar, dar şi ele rupte şi cârpite. Culoarea generală dominantă era un cenuşiu murdar, în care numai noi, „piteştenii” şi câţiva mai proaspeţi veniţi mai distonam, cu hainele noastre în stare bună şi relativ curate. Timpul însă avea să ne aducă la acelaşi numitor şi pe noi. Cu toate că şi noi eram palizi, nu aveam încă acea piele uscată şi de culoare pământie a celor din jur.

Cele circa zece zile petrecute aici nu au fost lipsite de interes şi în niciun caz nu se poate spune că au fost monotone. Am aflat o mulţime de lucruri noi pe care, receptiv cum eram la tot ce se petrece în jurul meu, le înregistram şi aveam să-mi formez acel început de bagaj de cunoştinţe şi experienţe ale altora, atât de utile pentru noua viaţă care mă aştepta. Cum spuneam, nu ne puteam plânge de monotonie. De cel puţin zece ori pe zi se deschidea uşa celulei şi erau fie introduşi oameni noi, fie se striga câte o listă şi cei chemaţi erau luaţi din cameră. În tot fortul era un du-te-vino permanent şi o pritoceală a deţinuţilor care uneori nu înceta nici după ora stingerii. În curte răsuna în permanenţă strigătul „Alarmă!”

Cei vechi mi-au explicat că se făcea o triere a deţinuţilor după diferite criterii, pentru trimiteri la muncă sau în alte închisori. De câteva luni, dubele transportau deţinuţi din toate penitenciarele ţării la Jilava, care gemea de lume. După aprecierea lor, la acea vreme se aflau în Jilava între patru şi cinci mii de deţinuţi, care se primeneau tot timpul, unii plecând spre diferite destinaţii şi alţii noi fiind aduşi din diverse regiuni ale ţării.

Camerei noastre i se spunea „la zarzavat”, fiindcă doar cu câtva timp în urmă folosise la depozitarea cartofilor, morcovilor, cepei etc. şi aici erau aduşi deţinuţii la curăţatul cartofilor. Fiecare deschidere de uşă era prilej de bucurie, dacă printre cei aduşi era câte un cunoscut, prieten sau chiar rudă, sau motiv de întristare, dacă pe lista celor strigaţi să iasă se afla

cineva apropiat. Chiar în ziua sosirii noastre „la zarzavat” au fost scoşi G. Boian, ing. Nicoară, av. Răuţ şi alţii. Cei vechi din Jilava ştiau că era data de plecare a dubei spre Aiud. Cu G. Boian nu m-am mai întâlnit mulţi ani.

Cu toate că toţi ne aşteptam să fim scoşi şi duşi cine ştie unde, în orice moment, nervozitatea în faţa necunoscutului care ne pândea se atenuase. Începusem să nu-mi mai pun probleme insolubile şi nu mă mai frământam cu întrebări cărora tot nu le puteam găsi răspuns: unde mă vor duce? Când? Va fi mai bine sau mai rău ca aici?

Viaţa din cameră, în afară de surprizele pe care ni le aducea deschiderea uşii, a fost pentru mine plină de interes şi de la deşteptare până la stingere nu mă săturam ascultând tot ce povesteau veteranii Jilavei. Seara cădeam frânt de oboseală pe prici. Dormeam între Duţă şi Muşat; pe o parte, altfel nu era loc. Când unul voia să se întoarcă pe partea cealaltă, trebuia să se întoarcă tot rândul, ca să încăpem. Aglomeraţia era aşa de mare, că se dormea şi la „şerpărie”. Aşa se chemau locurile de sub primul prici. Adică spaţiul de vreo jumătate de metru înălţime, dintre cimentul de pe jos şi scândurile primului prici. Dacă găseai o rogojină, era bine, dacă nu, dormeai direct pe ciment, cum mi s-a întâmplat în ultimele două-trei nopţi. Fusesem strigat, printre alţii, pe o listă, duşi pentru câteva ore într-o altă celulă şi din nou aduşi „la zarzavat”. Probabil dintr-o eroare! Dar, între timp, ne pierduserăm locurile, camera se aglomerase şi mai tare şi n-am mai găsit loc decât la şerpărie.

Ciorba foarte lichidă şi neconsistentă, de obicei de varză acră, morcovi şi foarte rar de arpacaş, ne făcea să simţim foamea şi, slăbind, suportam tot mai greu scândura tare a priciului sau cimentul şerpăriei. Şoldurile şi umerii ne dureau şi începuseră să se învineţească.

Din cele câteva sute de persoane câte s-au perindat „la zarzavat”, în aproximativ o lună cât am stat aici, nu mai reţin decât prea puţine. Îmi amintesc de un domn Corjescu, boier moldovean, mare vânător, cu care am stat ore întregi de vorbă. Era destul de în vârstă şi din anchetă se alesese cu o pareză facială în partea dreaptă. Toată musculatura părţii drepte a obrazului era inertă. Când vorbea, îşi ridica şi susţinea cu palma obrazul şi partea dreaptă a gurii, care nu mai avea niciun fel de mobilitate. Nu mai ştiu de ce fusese arestat. Stătea de mai bine de doi ani la Jilava, nejudecat şi fără să se mai sinchisească cineva de el. Creţulescu, din familia boierilor (care dăduseră numele pasajului şi Bisericii Creţulescu de pe Calea Victoriei), era şi el de mai multe luni în Jilava şi acum cu noi „la zarzavat”. Era luat periodic la anchetă, la Ministerul de Interne. Căutau un pretext oarecare ca să-l condamne şi să justifice astfel confiscarea valorilor în obiecte de artă şi bijuterii, pe care i le luaseră de acasă cu ocazia unei percheziţii. Fusese un om foarte bogat şi pasiunea vieţii lui fusese chimia. Mi-a spus cum în timpul războiului şi-a pus la dispoziţia armatei laboratorul pe care-l avea lângă Afumaţi şi unde făcea cercetări în domeniul gazelor de luptă. Creţulescu era mic de talie şi foarte slab. Fiind foarte meticulos şi pedant, îşi luase obligaţia să împartă raţiile de marmeladă în cameră. În fiecare zi, pe o bucată de scândură, ni se dădea o bucată de marmeladă, care corespundea în greutate cu totalul raţiilor numărului de deţinuţi din cameră. Nu mai reţin câte grame era raţia pe cap de om, dar ca volum era cam cât jumătatea unei cutii de chibrituri. Creţulescu, ca un adevărat om de laborator, tăia cu un fir de aţă blocul de

marmeladă în cubuleţe perfect egale şi apoi le distribuia. Pâinile de câte un kilogram jumate, care ni se dădeau zilnic, tot el le împărţea. Pâinile veneau întregi şi numai crestate în şase, raţia fiind de două sute cincizeci de grame. Cum crestăturile erau făcute după ochi, Creţulescu confecţionase o balanţă: un beţigaş echilibrat la mijloc de o sfoară, pe care o ţinea în mână de celălalt capăt. De fiecare vârf al beţigaşului atârnau alte două sfori, care se terminau cu câte o pană de lemn, care se înfigea în pâine. După nenumărate cântăriri, scotea din fiecare pâine câte şase porţii egale în greutate.

De tăiat, se tăia cu „costică”, termen generalizat în toate puşcăriile pentru cuţit. Cum era interzis să ai cuţit sau orice fel de obiect tăios, pentru ca gardienii să nu înţeleagă când ascultau pe la uşă şi vreun deţinut cerea altuia cuţitul, i se spunea „costică”. Costicii din puşcărie erau departe însă de vreo asemănare cu cuţitele. Singura asemănare era că tăiau. Cât mai mici ca să poată fi uşor ascunşi, erau meşteriţi fie dintr-o bucăţică de tablă, fie dintr-un placheu de bocanc.

Mi-aduc aminte de un episod penibil petrecut chiar în prima zi a venirii noastre în camera zisă „la zarzavat”. Seara, la închidere, în afară de numărătoare s-a făcut şi un apel nominal. Am auzit atunci strigat numele de Cavadia şi un bătrânel ştirb, neras şi zdrenţăros a răspuns prezent. După plecarea gardianului m-am dus la el şi l-am întrebat dacă e rudă cu Petre Cavadia. S-a uitat lung la mine şi mi-a spus: „Cum? Chiar aşa de mult m-am schimbat, Ioane?” Cred că atunci n-avea mai mult de patruzeci de ani şi părea de şaizeci. Îl cunoscusem elegant, petrecăreţ, cam snob, un fel de play-boy al anilor 1945-1947. Auzisem că fusese arestat, pe când eram încă liber. O seară întreagă mi-a povestit prin ce trecuse. Mai ales în ultimele luni, înainte de a ajunge aici. Fusese mai întâi trimis la Canal şi a fost primul care mi-a vorbit despre grozăviile muncii şi regimului de acolo. Readus la anchetă la Bucureşti, fusese din nou trimis, prin Jilava, la Canal. Dintr-o greşeală însă, ajunsese într-o Colonie de drept comun. Timp de câteva luni a ieşit la raportul tuturor gardienilor şi ofiţerilor, ca să le semnaleze eroarea, de fiecare dată nefiind luat în serios, fiind înjurat şi lovit. Într-un târziu au descoperit greşeala şi ajunsese iar de câteva zile în Jilava. Îmi spunea că dacă ar mai fi rămas acolo, îşi pusese în gând să se sinucidă. Nu din cauza regimului impus de administraţia lagărului, ci a mediului în care se afla. Hoţi şi borfaşi din adevărata lume interlopă, cei mai mulţi ţigani, care îşi impuneau legea lor, legea junglei, în interiorul lagărului. Cei mai tari îi exploatau, îi băteau şi-i furau pe cei mai slabi. Administraţia nu intervenea şi nu se amesteca. Toţi primeau pachete de acasă cu haine, alimente şi ţigări. Ţigările erau monedă de plată pentru toate tranzacţiile posibile. Homosexualitatea era lucru curent şi se practica pe faţă în barăcile din lagăr. Tinerii prostituaţi îşi primeau răsplata tot în ţigări. La Cavadia am văzut prima dată „bocanci cu şenile”, încălţămintea curentă a celor de la Canal. Din cauza muncii la săpături de pământ şi transportat cu roaba, încălţămintea nu rezista prea mult timp. Împotriva acestei uzuri, deţinuţii imaginaseră întărirea încălţămintei cu fâşii de fier, dispuse transversal pe talpă, îndoite la capete şi fixate de rama bocancului. Sistemul se răspândise la toate lagărele de muncă de pe traseul Canalului. Tălpile arătau într-adevăr ca nişte şenile de tanc. Petre Cavadia, care era un om cu o frumoasă cultură şi cu o memorie bună, ne-a

vorbit câteva seri în şir de istoria Revoluţiei franceze şi epoca napoleoniană. Povestirea s-a întrerupt într-o seară, când au venit şi l-au luat. Nu l-am mai întâlnit.

Mai reţin numele unui evreu, fost misit de petrol. Îl chema Berlin. Era mic, cu o faţă zbârcită ca de foetus şi teribil de miop. Cum ochelari nu avea şi nici prea sănătos la minte nu era, făcea tot felul de boacăne, care-l puneau în conflict cu cei din jur. Culmea a fost într-o noapte, când ne-am trezit cu el bătând cu pumnii în uşă şi zbierând cât îl ţinea gura: „Domnu' şef, săriţi, ajutor, mă omoară legionarii!" Ce se întâmplase? Şeful de cameră îl surprinsese că-şi făcea nevoile în hârdăul cu apă de băut. Sărise din pat şi-l îmbrâncise, la care Berlin se repezise la uşă ţipând. Cum Berlin nu mai contenea, gardianul a chemat ofiţerul de serviciu şi a descuiat uşa. Judecata a fost scurtă: Berlin a primit câţiva pumni şi s-a refugiat la şerpărie unde dormea, iar noi n-am mai putut bea apă până a doua zi, când ni s-a dat voie să clătim hârdăul, care apoi a reintrat în funcţie pentru apă de băut. Într-una din zile, într-un grup de nou-veniţi, mare surpriză: slab, înalt, puţin adus de spate, cu o tichie croşetată pe cap şi cu o cergă oltenească în spinare, şi-a făcut apariţia Aristică Schileru. Ne-am mai strâns pe priciul nostru şi l-am luat între noi. Era optimist şi de o vervă nesecată. Radia bună dispoziţie în jurul lui. Peste două zile l-au luat din nou, pentru ca în aceeaşi după-amiază să-l mai aducă o dată şi iar să-l ia după două ore, de data asta definitiv.

Tot acest triaj şi această mutare de deţinuţi, după criterii neînţelese de noi, funcţionau haotic.

Comandantul Jilavei în acea vreme era căpitanul Maromet. Găgăuz de origine, bâlbâit rău, era celebru pentru bestialitatea şi sadismul său. Bătea personal deţinuţii şi una din pedepsele lui favorite era ca vara, în celulele supraaglomerate, să bată geamurile în cuie până când, de căldură şi lipsă de aer, deţinuţii începeau să leşine. Cât am stat la Jilava nu am avut ocazia să-l văd niciodată. Mai ţin minte numele căpitanului Vişinescu, care într-o zi a scos un deţinut din celulă şi, fără nicio justificare sau explicaţie, a început să-l lovească. Nenorocitul, un inginer, a intrat apoi în celulă în patru labe şi plângând de durere. Vişinescu îl lovise cu vârful cizmei în fluierele picioarelor până ce căzuse jos, plin de sânge. Nimeni n-a ştiut de ce. Probabil nici Vişinescu. Mai erau două figuri de tristă celebritate în Jilava: plutonierul Roşu, înalt şi foarte voinic, şi plutonierul Iamandi, ţigan. Se ştia că cei doi executau deţinuţii condamnaţi la moarte. Mai ţin minte pentru bestialitatea lui pe plutonierul Vanciu, cel care împreună cu alţi gardieni ne-a scos la baie. Singura baie (dacă se poate numi aşa) pe care am făcut-o cât am stat la Jilava. Înainte de a povesti cum s-a desfăşurat baia, voi încerca să descriu şi să schiţez Fortul Jilava, atât cât îmi amintesc, şi mai ales părţile pe care i le cunosc mai bine, fiindcă am trecut prin ele.

Fortul făcea parte dintr-un sistem de apărare a Bucureştilor. Avea o formă semicirculară şi se afla sub nivelul pământului, aşa încât nu se vedea nimic la suprafaţă.

Într-o zi gardianul a bătut cu cheile în uşă şi a strigat: „pregătirea pentru baie!" şi aproape imediat a şi deschis şi a răcnit: „hai, dă-i drumul! Ieşi afară, banditule! Mai repede!"

Între camera noastră „la zarzavat” şi baie, era o distanţă de vreo patruzeci de metri. Am spus că în cameră eram vreo sută optzeci de deţinuţi, care în grabă am început să ieşim din celulă, dornici să ne putem spăla. Pe distanţa dintre uşa noastră şi cea a sălii de duşuri erau înşiraţi vreo şase-şapte gardieni cu ciomege în mână care, răcnind şi înjurând, ne grăbeau, lovind pe unde-l nimereau pe cel care trecea prin dreptul lor. O adevărată hăituială, din care nu scăpai decât fugind şi ferindu-te cum puteai. Cei mai tineri ne-am strecurat mai uşor. Şi eu am ajuns teafăr în sala de baie. Cei mai bătrâni şi infirmi au primit lovituri, date cu toată sălbăticia, pe spinare, în cap, peste picioare. Nimeni nu putea face nimic pentru nimeni! N-aveai cum să-ţi ajuţi vreun prieten neputincios.

Sala de duşuri era slab luminată. Pe jos erau grătare de lemn, iar de-a lungul tavanului, vreo trei ţevi paralele care din loc în loc erau prevăzute cu câte un duş. În capătul sălii se afla o altă încăpere cu boilerul şi robinetele de apă caldă şi rece, pe care le manipula un gardian. Şi asta se făcea tot în bătaie de joc: câteva secunde curgea apă clocotită, apoi câteva secunde apă rece şi în acest timp gardienii răcneau la noi să ne grăbim. Când să te dezbraci? Unde să-ţi pui hainele? Cum să te bagi sub duş cu riscul să fii opărit sau îngheţat? Întrebări fără răspuns. Îţi treceau numai prin cap şi n-aveai timp să gândeşti la vreo soluţie, buimăcit cum erai de răcnetele gardienilor, de ciomegele printre care trecuseşi şi pe care trebuia din nou să le înfrunţi la întoarcere. Cred că eram foarte aproape de ceea ce se petrece când într-o turmă de oi intră lupii. Unele îşi pierd capul şi fug fără nicio socoteală încoace şi încolo, altele rămân locului, paralizate de spaimă. Cam în condiţiile astea s-a desfăşurat programul de baie, care n-a durat mai mult de douăzeci de minute. Drumul de întoarcere printre ciomege părea o scenă dintr-o casă de nebuni: oameni îmbrăcaţi aşa cum plecaseră spre baie, alţii pe jumătate goi, alţii complet goi cu hainele în braţe, unii uscaţi, alţii plini de spumă de săpun fugind în zig-zag ca să evite ciomegele, mânuite de gardienii răcnind şi râzând de panica pe care o stârniseră. Am scăpat teafăr şi la dus şi la întors. Săpunul nu am reuşit să-l folosesc. Am reuşit doar să mă ud, o dată opărindu-mă şi o dată îngheţând sub apa rece. Faţă de ce înduraseră alţii, era un succes.

Într-o bună dimineaţă, în primele zile ale lui noiembrie, am fost şi eu strigat pe o listă. Împreună cu mine şi lotul lui Muşat. „Ia-ţi bagajul, ieşi afară, dă-i drumul mai repede” şi strigătele de alarmă ne-au însoţit până la noua destinaţie. Cum intrai în fort, pe mâna stângă se aflau trei camere care comunicau între ele prin nişte deschideri boltite, fără uşi. În prima se aflau o tinetă şi un hârdău cu apă de băut; următoarea, drept în faţă, era goală; la stânga, cea mai mare, avea două rânduri de priciuri, cu rogojini pe ele şi chiar saltele umplute cu paie. Când uşa s-a încuiat în urma noastră, am început prin a face cunoştinţă cu cei vreo douăzeci de deţinuţi, care şi ei fuseseră aduşi cu puţin înaintea noastră aici de prin diverse celule ale Jilavei. De la ei am aflat că în aceste camere erau aduşi cei care trebuiau să formeze viitorul lot de deţinuţi care urma să plece cu duba spre alte locuri de detenţie. Unde anume, nu ştia nimeni. Toţi credeau că era vorba de Canal, care în acea vreme înghiţea loturi după

loturi. Singurul lucru care părea să pledeze împotriva acestei ipoteze era că mai înainte cu două zile plecase un mare transport spre Canal. Tot de la ei am aflat că transportul fusese de câteva sute de puşcăriaşi şi se făcuse cu un tren special, numai cu vagoane-dubă. În cele şapte-opt zile cât am stat aici, nu aveam să aflăm răspunsul la întrebarea care ne frământa: unde ne vor trimite?

În toate aceste zile am foarte ocupat şi excitat. Mai întâi am început să cercetez metodic pereţii celor două camere goale, care până la înălţimea de doi metri erau vopsiţi în negru şi erau acoperiţi de inscripţii. Sute de date şi nume, ani de condamnare şi destinaţia spre care plecaseră toţi cei ce trecuseră pe aici. Mesaje lăsate pentru alţii ce urmau să treacă prin această sală de aşteptare. Toate, zgâriate cu vreun cui sau corp ascuţit, apăreau în alb pe fondul negru al peretelui, ca o adevărată evidenţă contabilă a marilor migraţii de deţinuţi, care de câteva luni de zile îşi aveau ca punct de plecare Jilava. Am găsit numele multor cunoscuţi, despre care nici nu ştiam că fuseseră arestaţi, cum şi ale unora care fuseseră scoşi de la „zarzavat” înaintea noastră. Am găsit şi numele lui G. Boian. Alături de nume, scrisese: Aiud. Ne-am zgâriat şi noi numele în acest registru al Jilavei, cu toate că mai găseai cu greu câte un loc liber. Întrerupeam descifratul inscripţiilor de câte ori se deschidea uşa şi erau introduşi câte unul sau mai mulţi deţinuţi în completarea lotului nostru. Apoi reluam cititul de unde îl lăsasem. Încetul cu încetul, punând cap la cap toate crâmpeiele de ordine şi discuţii ale gardienilor, surprinse de fiecare din noi care făceam cu rândul la ascultat la uşă, am putut stabili că trebuia să formăm un lot de o sută cincizeci de inşi, care să îndeplinim următoarele condiţii: să fim sub treizeci şi cinci de ani, să fim sănătoşi şi să avem condamnări de la cincisprezece ani în sus. Concluzia logică: ne trimiteau la muncă. Şi cum în ultimul transport spre Canal fuseseră selecţionaţi oameni şi mai în vârstă şi numai cu condamnări sub cincisprezece ani, era evident că noi nu vom fi trimişi la Canal. Mai mult n-am putut stabili cu privire la soarta noastră viitoare.

Uşa se deschidea de zeci de ori pe zi, fie pentru a mai aduce pe cineva, fie pentru a se face apelul, verificându-se datele din dosar. În primele zile, numărul nostru a sporit destul de repede. În cinci zile ajunsesem vreo sută douăzeci şi uşa începuse să se deschidă tot mai rar. Între timp, aflasem că duba noastră urma să plece peste două zile şi dându-ne seama că în Jilava nu se mai găseau oameni care să îndeplinească condiţiile cerute (tineri, sănătoşi şi cu condamnări mari) eram îngrijoraţi că va trebui să mai aşteptăm, până cine ştie când, o altă dubă. Eram nerăbdători să ne vedem plecaţi din Jilava, chiar dacă nu ştiam unde, dacă la mai bine sau la mai rău.

Când uşa s-a deschis iar şi noul venit ne-a spus că are patruzeci de ani, ne-am liniştit. Administraţia găsise soluţia ca să formeze lotul de o sută cincizeci de oameni, pentru duba de peste două zile. Renunţase la condiţia de vârstă, aşa că până în după-amiaza zilei ne făcusem o sută patruzeci. A urmat iar o pauză mai lungă, după care ne-au băgat vreo trei-patru inşi cu condamnări de zece ani. Cu aducerea celui de-al o sută patruzeci şi nouălea, au renunţat şi la criteriul „sănătate”, fiindcă Ion Costache, tâmplar de lângă Ploieşti, era invalid. Avea un picior anchilozat de la genunchi. Noaptea târziu, administraţia ne-a demonstrat că singurul punct

unde nu înţelegea să facă niciun compromis era cifra de o sută cincizeci. Spre completarea lotului, a fost împins pe uşă colonelul Petrescu. Slăbuţ şi complet cărunt, avea peste şaizeci de ani.

În tot acest răstimp de o săptămână, cât a durat completarea lotului, mai toţi ne-am ocupat de îmbunătăţirea hainelor, după sfaturile celor mai vechi şi mai cu experienţă. Ne-am întărit cu petice pantalonii la genunchi şi puloverele în coate. Ne-am cusut diverse buzunare şi ascunzători pentru ace şi „costici”. Toată această activitate începea mai ales seara după închidere şi se prelungea până noaptea târziu, când ascultam în acelaşi timp şi poveştile din puşcărie ale celor mai vechi. Aşa am ajuns să-l cunosc pe Constantin Teofănescu şi să stau multe ore de vorbă cu el. Era legionar şi îşi petrecuse o bună parte din viaţă prin închisori, sub Carol al II-lea, sub Antonescu şi acum sub comunişti. M-a impresionat ataşamentul lui neclintit la cauza legionară. Mi-a povestit din trecutul Mişcării legionare, despre organizarea lor, despre prigoanele prin care au trecut şi mai ales despre educaţia legionarului, în care credinţa, cinstea, munca, onoarea şi caracterul, în general, ocupau primul loc. Mi-a vorbit de spiritul de sacrificiu care i-a animat în lupta lor împotriva celor care-i considerau duşmani ai intereselor ţării. De la el am aflat o mulţime de lucruri care-mi erau complet necunoscute despre Mişcarea legionară şi care m-au ajutat, în anii care au urmat, să-i înţeleg mai bine şi să-i admir pentru ţinuta lor în diferite ocazii. Deşi nu împărtăşeam toate punctele lor de vedere, din toate grupările sau categoriile de deţinuţi pe care le-am cunoscut de-a lungul anilor de puşcărie, la ei am întâlnit procentul cel mai mare cu ţinută demnă, comportare onorabilă şi caracter integru. Am convieţuit cu ei în mai toate închisorile, respectându-ne reciproc şi bucurându-mă de încrederea lor, ceea ce am considerat, nu fără mândrie, ca o apreciere a încercărilor mele de a avea o atitudine de care să nu-mi fie vreodată ruşine. Mi-au fost totdeauna de ajutor, mai ales moral, şi tăria de caracter a unora dintre ei mi-a fost exemplu, chiar dacă eu nu am putut-o atinge.

Tot aici am mai cunoscut alţi doi legionari. Pe Stamati şi Pivniceru. Erau cumnaţi. Amândoi moldoveni, din Iaşi. Stamati avea studii de Drept şi era un băiat înalt, cu trăsături frumoase. Fusese şi el de mai multe ori închis, încă din şcoală începând. I-am remarcat din toată lumea asta care se agita şi nu-şi găsea astâmpărul în faţa necunoscutului care ne aştepta, tocmai prin atitudinea lor rezervată şi retrasă. Nu erau deloc contaminaţi de excitaţia generală şi priveau liniştiţi la toată zarva din jur. Aş putea generaliza, spunând că la marea majoritate a legionarilor am observat această atitudine de rezervă, care pe mulţi îi irita, văzând în ea un fel de dispreţ. Dispreţ nu era, dar o mai mare stăpânire de sine, o mai mare detaşare de mărunţişurile vieţii de toate zilele (veşti bune sau rele, zvonuri, foame, frig etc.), principiile spartane ale educaţiei lor le dădeau conştiinţa unei superiorităţi faţă de ceilalţi. Nu era ostentaţie în această atitudine, nu era orgoliu. Erau spectatori retraşi şi distanţi ai inutilei agitaţii din jur. Oricât de paradoxală ar fi afirmaţia, dar priveau cu modestie şi înţelegere. Şi asta supăra, jignea, umilea. Cred că... şi unii, şi alţii aveau dreptate. Grigore Ionescu, un student din Frăţiile de Cruce, avea şi el aceeaşi atitudine.

Pe priciul de sus, vizavi de locurile unde ne înghesuisem noi (grupul Muşat şi cu mine) stătea Mitică Ciubotaru. Era ţigan din comuna Leordeni.

Îşi făcea stagiul în armată când fusese arestat. Datorită originii lui sănătoase fusese recrutat şi încorporat în trupele M.A.I., într-un batalion de intervenţie. Era şofer pe un camion al unităţii. Într-una din expediţiile batalionului de intervenţie împotriva partizanilor din munţii Muscelului, Mitică spusese unui camarad: „De ce să tragem în ei? Ei nu e tot români!?” Fusese turnat, arestat, judecat şi condamnat la 15 ani muncă silnică. Abia se însurase când plecase în armată şi acum era cu gândul numai la piranda lui, cum spunea el, cu toate că n-o chema aşa. Era un băiat bun, vesel şi s-a dovedit mai târziu a fi un bun camarad, curajos şi de caracter. În serile în care pe Mitică îl apucau nostalgia şi dorul de casă, culcat pe spate pe priciul lui şi cu ochii în tavan de parcă ar fi fost singur, începea să cânte cântece de jale. Mitică avea o voce plăcută şi, încet, încet, discuţiile în celulă se potoleau şi lumea îl asculta. Era impresionantă durerea cântată a ţiganului. Şi când cânta Mitică „Inimă de putregai” ţi se puneau noduri în gât. Cu toată tendinţa noastră spre dispreţ şi bătaie de joc la adresa ţiganilor, Mitică s-a făcut simpatic tuturor şi ne-a devenit multora un prieten de nădejde.

Într-o seară, când rând pe rând conversaţiile încetaseră şi lumea se culcase, am remarcat un om voinic, foarte bine îmbrăcat, cu hainele în perfectă stare, cu paltonul pe el şi cu o şapcă pe cap, care se plimba printre priciuri. Nu i-am dat importanţă şi m-am culcat şi eu. Târziu noaptea, când m-am trezit întâmplător, am văzut omul care continua să se plimbe. L-am întrebat de ce nu se culcă. Mi-a răspuns că aşteaptă să fie eliberat. Acest răspuns straniu mi-a stârnit interesul. Am coborât de pe prici şi am stat de vorbă cu el. Îl chema Katz, era evreu şi croitor de meserie. De fapt, el ne spunea cu emfază că e coupeur şi se ofensa dacă-i spuneai că e croitor. Fusese turnat că ar fi criticat regimul, arestat şi foarte repede judecat. Mi-a spus că la proces reieşise foarte clar nevinovăţia lui şi probabil dintr-o eroare, în loc să fie eliberat, fusese adus la Jilava. Aştepta în orice moment să se descopere greşeala şi să i se dea drumul, de aceea nu se culca. O spunea cu atâta convingere, că l-am crezut şi eu. A doua zi, de câte ori se deschidea uşa, se repezea, crezând că e pentru el. Încerca să-i explice gardianului situaţia lui specială şi de fiecare dată se alegea cu o înjurătură şi cu uşa închisă în nas. Dar el nu se lăsa şi la fiecare deschidere de uşă îşi repeta tentativa. Când a apărut ofiţerul de serviciu să facă apelul nominal după o listă, i-a raportat şi lui povestea. Prea mult n-a apucat să-i spună, că s-a şi ales cu un pumn în faţă însoţit de înjurăturile de rigoare. Katz i se adresase cu „tovarăşe locotenent” şi o dată cu pumnul venise şi răspunsul indignat al ofiţerului: „Bă, banditule, tu nu eşti tovarăş cu mine.” Peste câteva zile, Katz a plecat cu noi cu duba şi peste alte câteva săptămâni, o dată ajunşi la noua noastră destinaţie, tot insistând în a atrage atenţia administraţiei că era victima unei erori, i s-a examinat dosarul şi i s-a citit sentinţa Tribunalului: zece ani muncă silnică!

A doua zi după completarea lotului nostru de o sută cincizeci de deţinuţi, pe la ora prânzului, mare agitaţie pe coridor în faţa uşii noastre. Tropăit de cizme, ordine, strigăte şi, în fine, pe uşa deschisă am ieşit unul câte unul cu bagajele în braţe pe măsură ce un ofiţer ne striga numele. Ne-am încolonat sub bolta de zid în faţa porţii, în obişnuitele răcnete: „Mişcă, banditule! Ia pe doi! Ţine aproape! Alinierea!” etc. În fine, s-a deschis şi poarta mare a fortului şi câte unul, în pas alergător printre două

şiruri de gardieni înarmaţi, ne-am îndreptat către cele câteva dube care aşteptau. Şi iarăşi, mai îmbrânciţi, mai loviţi în treacăt de gardieni, am fost ticsiţi în dube, uşile s-au închis, am rămas în întuneric un timp şi apoi am pornit.

PLECAREA DIN JILAVA

Lipsa de aer, striviţi unul de altul, hârtoapele care ne aruncau când într-o parte, când într-alta, ne-au făcut să ne pară drumul fără sfârşit. Dar a dat Dumnezeu şi ne-am oprit. Şi iar o lungă aşteptare. Am auzit trenuri, scârţâit de frâne, lovituri de tampoane. Au trecut ore. Când ne-au deschis uşa, afară înserase. Tot printre gardieni, am fost îndreptaţi spre două vagoane-penitenciar, care ne aşteptau. Aveam de traversat câteva linii de cale ferată până la dube. În stânga, se vedea podul Basarab. Pe cerul care începuse să se întunece, se profilau câteva siluete care se opriseră pe pod şi ne priveau. Unul din gardieni le-a observat şi le-a spus să circule că n-au ce vedea. Oamenii au dispărut.

Înghesuitul nostru în celulele vagonului a fost şi mai chinuitor decât cu ocazia primei mele călătorii de la Piteşti la Bucureşti. De necrezut, dar de data asta am încăput unsprezece într-o celulă, bineînţeles, factorul determinant în realizarea acestei performanţe fiind o brutalitate şi mai mare din partea gardienilor. Fiind cel mai subţire şi agil din cei unsprezece, am reuşit să mă caţăr pe poliţa de bagaje, o scândură lată de mai puţin de două palme. Cum însă din cauza curburii tavanului nu încăpeam decât până la jumătatea lăţimii scândurii, după multe eforturi am reuşit să mă leg cu cureaua de la pantaloni de partea de sus a coşului sobei din celulă. Aşa am reuşit să-mi păstrez un oarecare echilibru şi chiar să aţipesc în câteva rânduri în această poziţie, în cele două nopţi şi o zi cât a durat călătoria. Sub mine, pentru cei care stăteau aşezaţi sau în picioare, chinul era şi mai mare. Din cauza înghesuielii, aveau în primul rând dificultăţi de respiraţie.

Ni s-a dat pe vizetă hrană rece pentru două zile şi iar au început presupunerile cu privire la destinaţie. Cele două bucăţele de slănină râncedă şi sărată ne-au făcut sete, care tot drumul ne-a chinuit, gardienii nedându-ne apă decât când voiau ei. Deschiderea şi închiderea uşii pentru introducerea unei căni de tablă cam de doi litri cu apă erau o adevărată performanţă. Cum spuneam, uşa se deschidea spre interior şi deci însemna o şi mai mare comprimare a conţinutului uman al celulei. O dată cana introdusă, urma o trecere a ei din mână în mână; dar mâinile nu erau libere în neînchipuita înghesuială şi învălmăşeală de corpuri din celulă, aşa că urmau o serie de manevre complicate, ca fiecare să-şi scoată la iveală o mână, să poată apuca cana şi să bea. Eu o primeam ultimul. Aşa cum mă instalasem, sus pe poliţă şi legat cu cureaua, eu aveam întotdeauna o mână liberă, în schimb, fiind imediat sub tavan n-aveam loc să înclin cana ca să pot bea, mai ales că la mine ajungea aproape goală.

Cel care bea ultimul, înainte de a-mi da mie cana, era maiorul Dimitriu. Mă voi opri puţin la acest personaj, anticipând asupra a ceea ce ştiam atunci despre el. Dimitriu fusese printre cei mai buni elevi în şcoala militară, dacă nu mă înşel, chiar şef de promoţie. Făcuse războiul în Rusia, pe front. După 23 august 1944, a fost printre rarele exemplare care s-au înscris imediat în partid, ceea ce i-a asigurat pe mai departe poziţia în noua armată, avansând până la gradul de maior. S-a arătat devotat noului regim, străduindu-se cu orice ocazie să aplice cât mai prompt linia partidului în armată. Cam cu un an înainte de a-l cunoaşte în Jilava, înaintase din proprie iniţiativă partidului un memoriu autocritic. Îşi amintise că în Rusia, în timpul războiului, luase nişte măsuri de represalii împotriva partizanilor din zona în care se afla cu trupele sale. Ca o dovadă de supremă sinceritate faţă de noua lui orientare politică, pusese totul pe hârtie şi predase declaraţia la Cadre. Scurt timp după aceea fusese arestat, judecat în baza propriei lui declaraţii şi condamnat la douăzeci de ani muncă silnică pentru crime de război. Menţionez că cele de mai sus ne-au fost povestite chiar de el, pe un ton neutru, din care nu reieşeau nici regretul pentru prostia pe care o făcuse, nici indignarea faţă de felul cum înţelesese partidul să-i răsplătească sinceritatea. Aveam toţi convingerea că nu era în toate minţile şi tot timpul cât am mai stat cu el în aceeaşi închisoare, am remarcat la el un fel de apatie şi indiferenţă la ce se petrecea în jurul lui. Cam la două-trei zile după ce ajunsesem la noul nostru loc de detenţie, în urma unei vizite medicale, s-a constatat că maiorul Dimitriu era bolnav de sifilis, cu plăgi deschise în gură. Toţi cei zece din fosta celulă de dubă care făcuserăm drumul cu el şi băuserăm apă din aceeaşi cană am intrat într-o adevărată panică. Îngrijorarea noastră a durat vreo două săptămâni până ce s-a stabilit că nu fusesem contaminaţi. Maiorul Dimitriu a rămas însă mai departe printre noi, primind tratamentul antiluetic.

Între timp vagonul nostru dubă îşi continua drumul, ataşat ba la un tren, ba la altul. Între un tren şi altul stăteam ore întregi pe câte o linie moartă. Pe măsură ce timpul trecea, eram din ce în ce mai obosiţi, mai amorţiţi şi cu picioarele mai umflate. Se mai adăuga setea, lipsa de aer, iar în ultima noapte şi frigul. Tot ce putusem prinde prin gări, din conversaţiile lumii de pe peron, era că ne aflam în Transilvania şi că ne îndreptam spre nord. În fine, în dimineaţa celei de a treia zile de la plecarea noastră din Jilava, după multe manevre, vagoanele-dubă au fost detaşate de tren într-o gară şi o locomotivă le-a tras în afara staţiei. Cu ocazia acestor manevre, ascultând la discuţiile gardienilor cu ceferiştii, am aflat că eram la Baia Mare. Nu mai auzisem niciunul până atunci ca în această zonă să fi fost vreun loc de detenţie sau de muncă pentru „politici”. După vreo două ore de şedere şi când afară se luminase de tot, am auzit motoare de automobile şi ordine militare. A dat Dumnezeu şi ne-au deschis uşa. Unul după altul, abia putând păşi de amorţiţi ce eram, toţi cei o sută cincizeci de inşi am fost coborâţi din vagoane şi încolonaţi. Ne aflam în plin câmp. Mai exact spus, în afara vreunei localităţi, căci cât puteam cuprinde cu ochii nu se vedeau decât dealuri şi păduri. La vreo douăzeci de metri de vagoanele oprite, un drum pietruit, unde aşteptau trei camioane militare; primele două cu prelată, ultimul descoperit. Mai la o parte, un Jeep, iar în

stânga lui, suit pe un dâmb, un colonel de Securitate care supraveghea scena.

Tot acest perimetru, cuprinzând vagoanele, coloana noastră, maşinile, vreo douăzeci de gardieni şi colonelul, era înconjurat de securişti înarmaţi cu pistoale automate. Dincolo de drum, terenul urca. Acolo se afla şi o puşcă mitralieră, pusă în bătaie în direcţia noastră. O impresionantă desfăşurare de forţe! Colonelul (am aflat mai târziu că se numea Popa şi era răspunzător cu paza) a cerut linişte şi ne-a făcut o scurtă comunicare, care suna cam aşa: „Vă suiţi în cele două camioane cu prelată şi vă aşezaţi călare pe băncile dinăuntru, cât mai îndesaţi ca să încăpeţi. Nu aveţi voie să vorbiţi, să întoarceţi capul sau să vă sculaţi în picioare. Drumul va dura cam două ore şi e prost, fiindcă a plouat. În cazul că vreunul din camioane se răstoarnă, rămâneţi pe loc şi nu vă mişcaţi. Cine nu respectă ordinul, va fi împuşcat fără somaţie!” După această punere în gardă, din care am înţeles că pe lângă riscul împuşcării mai exista şi cel al răsturnării, am fost urcaţi în camioane. Cu chiu, cu vai am încăput, capacul de la spate a fost ridicat şi doi securişti cu pistoalele spre noi s-au agăţat de el. În cabina şoferului mai erau doi. Jeepul cu colonelul a luat-o înainte, după el camionul fără prelată, plin de securişti. Puşca mitralieră a fost adusă şi ea în acest din urmă camion şi îndreptată spre noi, peste cabina şoferului. Cam asta e tot ce am putut fura cu coada ochiului. Din drum n-am văzut nimic. În schimb, l-am simţit. Hârtoape care ne aruncau în toate părţile. Urcuşuri şi coborâşuri şi uneori simţeam cum derapăm şi ne aminteam de vorbele colonelului.

Cu toată înghesuiala am început să simţim frigul. Nu ştiu cât a durat drumul, dar mi s-a părut tare lung.

LA MINA DE LA CAVNIC (CAPNIC)

Deodată camionul a încetinit, a cotit scurt la stânga şi s-a oprit. Prelata s-a deschis la spate şi ne-au dat jos. Cât a durat coborâtul şi încolonarea am privit în jur. Se vedea ultima bucată de drum pe care venisem. Urcasem pe firul unei văi. Pe stânga curgea un râu mic de munte, pe dreapta, pe poalele dealului, un sat. Când cotisem la stânga, înainte de a opri, trecusem podul peste apă. Iar acum ne aflam în faţa unei case, gen vilă, din nou cu cordonul de securişti format în jurul nostru. În spatele vilei, munte. Mai întâi împădurit şi apoi vârfuri stâncoase. În stânga vilei, o poartă de lemn dublă, uriaşă de cel puţin patru metri înălţime, care se continua în sus cu trei sau patru rânduri de sârmă ghimpată. Într-o parte şi alta pornea un gard, tot de scândură deasă, tot aşa de înalt şi sus tot cu sârmă ghimpată. În stânga porţii, mai înalt decât ea, un prepeleac de pază, cu soldat înarmat şi reflector. Ce era dincolo de poartă nu se putea vedea, dar peste înălţimea porţii se zărea o coamă stâncoasă, care se continua spre vale cu un versant defrişat de curând. Se vedeau tăieturile proaspete şi în jurul celor câteva trunchiuri încă neridicate trebăluiau vreo

douăzeci-treizeci de deţinuţi în haine vărgate. Asta ne-a făcut să credem că vom fi folosiţi la munci de pădure şi prin minte mi-a şi licărit speranţa unei eventuale posibilităţi de fugă. Unul din canatele porţii s-a dat de-o parte şi, încadrată de gardieni, coloana noastră a pătruns în interior. Incinta, destul de mare, cuprindea câteva barăci, de tipul barăcilor militare germane din timpul războiului. Toate uşile şi ferestrele erau ferecate, iar în curte, în afară de câţiva gardieni, nu se vedea ţipenie de om. Pe la geamuri însă, am observat mişcare şi ne-am dat seama că erau deţinuţi. De-a lungul gardului, spre interior, era o fâşie de teren de vreo trei metri, săpată şi greblată, apoi venea alt gard, cam de doi metri înălţime, făcut din stâlpi aşezaţi cam la şase metri unul de altul şi între care era o ţesătură deasă de sârmă ghimpată. Urma o nouă fâşie de teren săpat, latã tot de circa trei metri, limitată spre interiorul lagărului de nişte ţăruşi înalţi de cincizeci de centimetri, legaţi între ei de un fir de sârmă ghimpată. În această ultimă fâşie, din loc în loc era înfipt câte un ţăruş pe care era fixată transversal câte o scândurică. Scria pe ele cu vopsea roşie: Împuşcarea fără somaţie!

Am fost cu toţii conduşi în baraca 3 şi încuiaţi. Cum intrai în baracă, drept în faţă dădeai în spălător. Un jgheab lung de tablă, având deasupra lui o ţeavă din care, din loc în loc, se făcea câte un robinet şi pe o parte şi pe alta, ocupa mijlocul încăperii. În stânga şi în dreapta, câte patru cabine cu closete turceşti. Înainte de a intra în spălător, în dreapta şi stânga se făcea câte o uşă spre cele două dormitoare, fiecare cu o capacitate de circa cincizeci de locuri, în paturi suprapuse câte două. Paturi de fier, tip militar, cu saltele de paie, două cearceafuri, pătură, pernă şi faţă de pernă. În fiecare dormitor era câte o sobă ţărănească de zid. Pe una din laturi, ferestre cu zăbrele. Totul era nou şi curat. Unul din cele două dormitoare n-avea decât câteva paturi. Când ne-a încuiat, gardianul ne-a spus să aşteptăm că ni se va da de mâncare.

Încă buimăciţi de oboseala drumului, ne-am aşezat pe paturi şi am început să comentăm plini de optimism noua situaţie în care ne aflam. Spaţiul, curăţenia şi impresia unei mai mari libertăţi decât cea din închisoare ne încurajau să privim mai încrezători la soarta noastră viitoare. Mai rămâneau o serie de nedumeriri: unde ne aflam, la ce muncă aveam să fim puşi şi cum va fi tratamentul. Tocmai atunci am auzit un ciocănit în geam şi, întorcând capul, am văzut un tânăr slab, privind speriat în stânga şi în dreapta, care îmi făcea semn să mă apropii. Am deschis fereastra. Tânărul, îmbrăcat în zeghe, mereu atent să nu fie surprins de vreun gardian, mi-a întins printre zăbrele o pâine întreagă de două kilograme. A urmat un schimb de informaţii şi tânărul a fugit. I-am spus câţi suntem şi de unde venim. M-a întrebat dacă avem turnători. Nu i-am putut răspunde. Încă nu ştiam cât de mare importanţă avea în viaţa noastră de puşcăriaşi să ştii cine e turnător. Pe tânăr îl chema Mircea Vueric. Bunicul lui venise din Italia în România. Era din Udine. Fusese pietrar. În cele două minute cât stătuse la geam, Mircea Vueric îmi dăduse pe nerăsuflate răspunsul la toate întrebările pe care le tot pritoceam. Ne aflam la Cavnic, la vreo treizeci de kilometri de Baia Mare. Urma să lucrăm în mină. Lagărul în care ne găseam era nou înfiinţat şi fusese inaugurat cu câteva zile înainte de un lot de circa o sută cincizeci de deţinuţi aduşi de la Baia Sprie, care fusese prima mină de plumb, având ca mână de lucru deţinuţi politici.

Luase fiinţă cam cu doi ani în urmă. După câtva timp s-a deschis cea de-a doua mină cu deţinuţi politici, la Valea Nistrului, iar acum Cavnicul. Nici n-am apucat bine să le împărtăşesc celorlalţi cele aflate şi Vueric a apărut din nou la geam. A mai scos două pâini de sub haină şi un pumn de ţigări şi înainte de a fugi mi-a spus să n-avem grijă de mâncare, că se dă suficientă.

După plecarea lui, atmosfera în baracă s-a înveselit de-a binelea. Pâinile s-au împărţit şi cu toate că abia a putut gusta fiecare o bucăţică, gândul că nu ne va mai chinui foamea ne-a liniştit. Trântiţi pe paturi şi fumând din ţigările primite, am început să vorbim şi să glumim, de parcă necazurile noastre ar fi luat sfârşit. Aşa ne-a surprins deschiderea uşii şi strigătul gardianului, să ne pregătim de masă. Ni s-a spus să ne luăm bagajul şi să ne încolonăm. Am fost conduşi la baraca 2, unde era sala de mese. Mai multe mese lungi, cu bănci de o parte şi de alta. În capătul sălii, o tejghea. Pe ea, stive de castroane, linguri şi furculiţe. Dincolo de tejghea, hârdaiele cu mâncare, iar mai în fund se vedea bucătăria cu cazanele. Ne-am înşirat în coadă la tejghea. Cei câţiva bucătari erau deţinuţi. Am primit fiecare câte un castron de ciorbă de fasole şi apoi câte un polonic de mâncare de cartofi cu carne. Pe mese era pâine la discreţie.

Nu ne venea să credem! Depăşea chiar închipuirea noastră, stârnită de ce ne spusese Vueric. Cel care, împreună cu câţiva gardieni, ne-a dat indicaţiile cum să ne aşezăm la coadă şi să ne primim mâncarea, era tot un deţinut: inginerul agronom Vlădescu. Unul din ţăranii din loturile de la Piteşti i s-a adresat cu „domnule şef”. Vlădescu, roşu de furie (cu toate că, aşa cum l-am cunoscut mai târziu, era un om calm şi blând) l-a repezit cu asprime: „Eu sunt deţinut ca şi dumneata! Şefi aici nu sunt decât gardienii şi turnătorii!” Încet, încet pătrundeam în adevărata viaţă a puşcăriei, cu legile ei nescrise, care stabileau relaţiile între oamenii din diversele categorii care formau această societate: deţinuţii obişnuiţi, turnătorii, gardienii. Vlădescu umbla printre noi şi se apropia de cei mai slabi, unii chiar distrofici şi îi sfătuia să nu mănânce prea mult deodată, asigurându-i că nu vor duce lipsă de mâncare nici în viitor. Când masa s-a terminat, unii au mai ascuns totuşi pe sub haină câte o bucată de pâine. Erau din cei care ani de zile răbdaseră de foame în Jilava.

Am fost din nou conduşi şi încuiaţi în baraca din care plecasem. După tot frigul îndurat în tren şi camion şi oboseala acumulată, masa caldă şi îndestulătoare şi căldura din baracă ne-au moleşit şi mai toţi am adormit, trântiţi pe paturi.

Ni se spusese să stăm pregătiţi pentru vizita medicală. După vreun ceas, ni s-a spus să intrăm toţi în dormitorul cu paturile complete, iar în celălalt au fost adusă o masă şi câteva scaune. Au apărut câţiva ofiţeri (unul cred că era medic) şi doi deţinuţi, şi ei doctori. Ofiţerii s-au aşezat la masă împreună cu unul din doctorii deţinuţi, cel mai mic şi mai gras din cei doi. Cel înalt şi slab a rămas în picioare în faţa mesei. Primul era dr. Miltiade Ionescu, al doilea era dr. Paul Iovănescu. Amândoi condamnaţi în acelaşi lot şi prieteni nedespărţiţi. Fuseseră porecliţi, din cauza fizicului lor, 9-lung şi 9-scurt, după cele două feluri de cartuşe de 9 mm ale pistoalelor din acea epocă. Pe masă, în faţa comandantului lagărului, teancuri de dosare. În faţa doctorului cel mic şi gras, câteva foi de hârtie cu pătrăţele.

Începuse să însereze, iar la lumina destul de slabă a becului din cameră, scena care a urmat a fost cu atât mai impresionantă.

Ni se dăduse ordin să ne dezbrăcăm „la piele”, după expresia unuia din ofiţeri. Din camera cu paturi, unde toţi eram acum în pielea goală, în ordinea în care ne-au strigat după dosare, am început să ne înşirăm pe un rând până în cealaltă cameră. Primul ajuns în faţa mesei era identificat după dosar de comandantul lagărului: nume, prenume, data naşterii, numele mamei şi al tatălui şi condamnarea. Apoi dr. Iovănescu îl punea să se aplece şi-i pipăia şira spinării. Îl punea să tuşească şi-i observa abdomenul, să vadă dacă are hernie. Îl întorcea cu spatele şi îl ciupea de fesă, ca să constate starea muşchilor (am aflat mai târziu că muşchii fesieri sunt cei care se topesc ultimii în cazul unei slăbiciuni extreme şi denotă atunci o distrofie avansată). Toate constatările le comunica doctorului Miltiade Ionescu, Mache, cum urma să-i spunem toţi mai târziu, care le nota pe foile din faţa lui. Apoi era rândul lui Mache, care îl întreba de ce boli a suferit în trecut şi ce suferinţe are acum. În fine, deţinutul era luat în primire de unul din ofiţeri şi de un plutonier. Plutonierul părea să aibă un rol foarte important. Aveam să aflu că îl chema Şeremet, era găgăuz de origine şi deţinea funcţia de comandant al producţiei. Deţinuţii îl botezaseră „Tămâie”. Era prost şi rău.

Tot timpul cât a durat vizita medicală, am remarcat că cei doi doctori căutau să constate la fiecare deţinut o stare fizică cât mai proastă. Au fost chiar momente când ofiţerii se opuneau consemnării câte unei constatări, iar Mache insista că el nu-şi poate lua răspunderea ca medic s-o treacă cu vederea. Când deţinutul ajungea în faţa ofiţerului şi a plutonierului Tămâie, intenţia lor era cu totul alta. I se dădea de înţeles deţinutului că dacă nu va putea munci, nu va fi forţat, dar va fi trimis cu prima dubă la penitenciar. Viaţa pe care o îndurasem în penitenciar, faţă de cea care părea să ne aştepte aici (după ce văzusem dormitoarele şi fuseserăm la masă) ni se părea un infern, aşa că mai toţi am declarat că ne simţim bine, că nu suferim de nimic şi vrem să muncim. În lumina acestor declaraţii ale noastre se poate trage concluzia superficială că nu am fost supuşi la muncă forţată. În funcţie de datele notate de doctori, ţi se stabilea un calificativ, exprimat sub formă de fracţie. Cifra romană de sus privea constituţia fizică (în funcţie de înălţime, lăţimea umerilor etc.) şi mergea de la I la III. Cifra de jos indica starea fizică, adică gradul de slăbiciune, deficienţe fizice, infirmităţi etc. şi era exprimată în cifre arabe, începând de la 1. În funcţie de acest calificativ, din care reieşea capacitatea de muncă a deţinutului, urma să se facă repartizarea lui la un loc de muncă mai greu sau mai uşor. Toate astea au rămas însă numai pe hârtie, fiindcă nu s-a ţinut niciodată seama de ele. Îmi aduc aminte că eu am primit calificativul I/2. Întreaga vizită medicală a durat până seara târziu, când defilarea celor o sută cincizeci de oameni goi şi în majoritate scheletici (în special cei care stătuseră la Jilava) a luat sfârşit. Mesele şi scaunele au fost scoase, ofiţerii şi-au luat dosarele şi au plecat împreună cu cei doi doctori, iar noi, o dată îmbrăcaţi, am fost din nou încolonaţi şi duşi în sala de mese. Ni s-a dat câte o porţie de ceai cu zahăr, pâine şi o felie cam de doi centimetri de groasă de salam aşa-zis popular. Readuşi în baracă, ni s-a spus să ne culcăm. Cum paturi nu erau destule, dar era cald, ne-am găsit fiecare câte un loc, chiar şi pe jos, pe duşumele.

A doua zi dimineaţă, ni s-a descuiat uşa, dar ni s-a spus să nu părăsim baraca. Gardianul însă a plecat şi ne-am trezit cu o adevărată invazie a celorlalţi deţinuţi din lagăr, pe care încă nu-i văzusem. Fiecare îşi căuta fie un prieten, fie o rudă, fie un cunoscut. Fiecare voia informaţii de la Jilava, despre procese, despre situaţia politică, iar noi voiam detalii din lagăr, despre munca din mină etc. Discuţiile nu mai conteneau. Personal, nu am găsit niciun cunoscut, însă mai mulţi m-au identificat după nume, fiindcă îl cunoscuseră pe tatăl meu. Pentru început am aflat numai că cei aduşi de la Baia Sprie veniseră cu o săptămână înaintea noastră, că lucraseră la ultimele amenajări ale lagărului şi că munca în mină nu începuse. Erau foarte mulţumiţi de felul în care se făcuse selectarea lor de la Baia Sprie. Lucrurile se petrecuseră aşa: Direcţia lagărului de la Baia Sprie primise ordin de la Ministerul de Interne să transfere un lot de circa o sută douăzeci de deţinuţi la Cavnic. Ofiţerul politic stabilise lista şi, ca să scape de ei, îi alesese pe cei mai recalcitranţi şi dârzi. Deci, din punctul nostru de vedere, pe cei mai buni.

În cele cinci zile cât am stat la suprafaţă, s-a desfăşurat un întreg program administrativ. Am primit „cazarmamentul”, cum se numea în jargon militar: pătura, perna şi cearceaful. Ni s-a dat la fiecare câte un costum vărgat, o manta şi o bonetă şi am fost obligaţi să predăm la magazie hainele şi pantalonii civili. Am primit pentru lucru în mină câte o salopetă, cizme de cauciuc şi căşti de miner, care însă n-au fost suficiente, aşa că majoritatea am rămas fără. Ni s-a completat până la trei numărul de cămăşi şi izmene. Toată această operaţiune se făcea în curtea lagărului, sub supravegherea gardienilor. Magazioner era un deţinut venit de la Baia Sprie. Îl chema Dindelegan, era ardelean şi de o conştiinciozitate de funcţionar al Imperiului austro-ungar, ceea ce îl făcea antipatic. Prin toată această forfoteală din curtea lagărului, îţi auzeai din când în când numele strigat, ca să te prezinţi fie într-o parte, fie într-alta, ca să-ţi primeşti obiectele de îmbrăcăminte. Din grămada de pantaloni, ţi-i alegeai pe cei mai potriviţi, semnai de primire şi aşteptai din nou să fii chemat la grămada de haine şi aşa mai departe. Aşa s-a făcut că auzindu-mi numele strigat, a venit la mine un deţinut să mă întrebe dacă sunt fiul lui Tilică Ioanid. Era căpitanul de artilerie Ion Mitucă, şi el din Mehedinţi. Era foarte slab, dar plin de vioiciune şi optimism. Fusese condamnat în procesul Sumanelor Negre. Fusese la Jilava, la Canal şi acum venea de la Baia Sprie. M-a luat imediat sub protecţia lui, în sensul că, prin relaţiile pe care le avea printre deţinuţii mai vechi, mi-a schimbat parte din hainele primite, care nu mi se potriveau şi mi-a dat cele mai preţioase sfaturi şi informaţii pentru începutul vieţii mele în lagăr şi mină.

Cu toate că repartiţia noastră în barăci se făcuse după o listă a administraţiei, a aranjat în aşa fel ca să fiu mutat în acelaşi dormitor cu el. Tot el mi-a spus să nu mă las înşelat de primele aparenţe, că intenţiile Securităţii faţă de noi erau aceleaşi, că pentru moment eram supraalimentaţi ca să fim buni de muncă, dar că mai târziu, încetul cu încetul, tratamentul va deveni tot mai prost. Avea experienţa celor petrecute la Baia Sprie. Mitucă era convins că scopul Securităţii era lichidarea noastră, fie prin munci extenuante, fie prin înfometare, după cum o permitea locul de detenţie sau situaţia politică internaţională a momentului. Cum însă era tot aşa de convins că americanii ne vor elibera

în curând, datoria noastră e să încercăm să rezistăm, să ne menajăm forţele, să chiulim cât putem de la muncă pentru a ne economisi puterile şi să ne ţinem cât mai bine informaţi despre situaţia internaţională. Fiind bine informaţi, vom putea scăpa cu viaţă în momentul cel mai critic, atunci când vor intra trupele aliate şi când s-ar putea ca Securitatea să ne împuşte pe toţi. În virtutea acestei teorii, Mitucă devenise unul din cei mai mari vânători de ştiri pe care le-am întâlnit în puşcărie.

Dar să revin la tratamentul nostru din lagăr şi la explicaţia, în parte, a acestei întreţineri mai bune. Printr-un contract între Combinatul minier Baia Sprie şi M.A.I., acesta din urmă furniza mână de lucru Combinatului (deţinuţi politici, care în toate scriptele apăreau sub denumirea de „braţe speciale”). Toţi deţinuţii, în funcţie de munca pe care o îndeplineau, erau încadraţi în categoriile de salarizare respective, întocmai ca muncitorii liberi (sau civili, cum li se spunea). La sfârşitul fiecărei luni, se întocmeau statele de salarii, exact ca cele ale muncitorilor civili, iar aceste salarii erau încasate de M.A.I. Din aceste salarii, Ministerul de Interne reţinea cheltuielile noastre de cazare, încălzire, îmbrăcăminte, hrană şi chiar cheltuielile de pază. Asta însemna preţul cearceafului, păturii, lemnelor de foc, al hainelor vărgate, cămăşilor şi izmenelor, precum şi al hranei prevăzute de Direcţia Generală a Penitenciarelor. Raţia de alimente era stabilită în calorii, însă nu ni s-a spus niciodată cât era de mare. Cert este că această raţie fixă figura numai pe hârtie, fiindcă de-a lungul puşcăriei a variat în diverse perioade între suficientă şi „de exterminare”, după cum hotăra Ministerul de Interne în funcţie de momentul politic. Singurul aliment stabil până prin 1957 a fost raţia de două sute cincizeci de grame de pâine. Reţinerea acestor cheltuieli cu întreţinerea noastră echivala în general cu reţinerea întregului salariu. Totuşi, din când în când, în unele cazuri de depăşiri de normă, deţinutului îi mai revenea, după toate aceste reţineri, câte o mică sumă de bani pe care o primea sub forma unui bon cu ştampila lagărului şi suma respectivă imprimată pe el. Cu acest bon îşi putea cumpăra anumite lucruri care se aduceau lunar în lagăr, la aşa-numita „cantină”. În baza aceluiaşi contract cu Ministerul de Interne, Combinatul minier se obliga să dea fiecărui muncitor-deţinut haine de protecţie, adică salopetă, cască şi cizme de cauciuc, care mai târziu au fost înlocuite cu opinci din anvelope vechi, şi un supliment de hrană de un kilogram de pâine şi nu ştiu câte grame de marmeladă sau slănină, de persoană, pe zi.

Exploatarea minei se făcea după planurile conducerii tehnice a Combinatului, care erau comunicate biroului tehnic al lagărului, alcătuit din ingineri de specialitate, deţinuţi. În biroul tehnic de la Cavnic, încadrat ca inginer-şef era Klein, inginer miner, sas de origine, şi încă alţii doi. În biroul tehnic de la Baia Sprie era ing. Ionel Bujoiu, iar la Valea Nistrului ing. Alexandru Balş. Tot din conducerea noastră, încadrat contabil-şef, făcea parte avocatul Virgil Negrescu, fost la Societatea româno-germană „Solagra”. El era presupus a avea contactul direct cu administraţia lagărului. Toţi aceştia aveau rolul ingrat de a explica măsurile hotărâte de administraţie, care în general ne năpăstuiau. Erau între ciocan şi nicovală şi trebuiau să manevreze cu multă înţelepciune şi îndemânare, ca să nu ajungă simple unelte ale administraţiei împotriva noastră şi deci să devină pentru noi turnători sau să piardă încrederea administraţiei, dacă aceasta

băga de seamă că nu colaborează sincer cu ea. În acest caz, riscau represalii personale sau chiar înlocuirea lor cu oameni devotaţi administraţiei, ceea ce ar fi fost cu atât mai rău pentru noi. Era deci un post de sacrificiu şi nu pot spune că aceşti oameni nu au fost la înălţime, făcând tot ce puteau pentru a atenua sau chiar nerespecta, atunci când se putea, dispoziţiile, uneori criminale, ale conducerii lagărului.

În fine, a patra sau a cincea zi înainte de a intra în mină, am fost toţi adunaţi în curtea lagărului. Comandantul, câţiva ofiţeri, ofiţerul politic, comandantul cu producţia (plutonierul Şeremet, zis Tămâie) şi biroul nostru tehnic, în jurul unei mese cu dosare şi hârtii, au început să ne strige pe rând şi să ne repartizeze pe echipe şi locuri de muncă. Treaba a durat o dimineaţă întreagă. Şefii echipelor de perforatori, dulgheri, instalatori, mecanici, rulători şi vagonetari au fost aleşi dintre cei aduşi de la Baia Sprie, fiind consideraţi cu experienţă minieră. Când mi-a venit rândul, am fost repartizat la dulgherie, şef de echipă fiind Fădor. Înalt, foarte voinic, era din Bucovina. Mitucă a venit imediat să-mi spună că îl cunoştea de la Baia Sprie şi că era un turnător periculos.

A urmat împărţirea noastră în două schimburi de lucru. Am căzut în schimbul de zi şi urma să intru în mină în dimineaţa următoare, în primul „şut” de lucru, după expresia minerească. Primul şut începea dimineaţa în zori şi se termina seara, în total unsprezece ore, cu drumul dus şi întors. Urma apoi treaba artificierilor civili, care încărcau găurile de la fronturile de lucru ale perforatorilor noştri şi provocau exploziile, după care intra în şutul de noapte schimbul următor. Schimburile se succedau până în noaptea de sâmbătă. Duminică nu se intra în mină, iar luni dimineaţă intra schimbul care lucrase în săptămâna precedentă noaptea. Deci, o săptămână lucram ziua, o săptămână noaptea.

A doua zi când a bătut toaca, era încă întuneric. Uşile barăcilor au fost descuiate şi gardienii au început să ne grăbească. Îmbrăcarea şi spălarea în fugă şi tot în fugă la sala de mese. Ni s-a dat o porţie de ciorbă şi una de mâncare mai consistentă. Din când în când intra câte un gardian, care ne striga să ne grăbim. Când am terminat, ne-am înşirat la tejgheaua dinspre bucătărie şi fiecare am primit suplimentul de mină: o felie cam de doi centimetri de groasă de salam şi pâine. După prima săptămână de salam, a urmat o săptămână de slănină, iar după aceea suplimentul de mină s-a stabilizat pe marmeladă. A urmat răcnetul: „Adunarea!” Ne-am strâns cu toţii în spaţiul din faţa porţii prin care intrasem în prima zi în lagăr. În stânga ei, era încă o poartă, dar mai mică. Pentru început însă, am trecut fiecare pe lângă o tablă mare şi ne-am luat „marca”, adică numărul de înmatriculare care ne fusese indicat cu o zi înainte. Era o bucăţică de tablă cu numărul ştanţat pe ea şi agăţată de un cui în dreptul căruia mai scria o dată acelaşi număr. La întoarcerea din mină, trebuia să-ţi agăţi marca la loc pe tablă.

În stânga celei de a doua porţi, era o baracă mai mică, având două încăperi. Una era frizeria şi frizer era unul din cei mai nesuferiţi turnători. Îl chema Peceriţă. Lipovean din Deltă, când veniseră ruşii se făcuse imediat comunist şi ajunsese preşedinte de Gospodărie colectivă, după colectivizare. Am aflat de la alţii din regiune că era urât de toţi, pentru cât de rău se purtase la colectivizare. Nu mai ştiu pentru ce era condamnat. Era de o slugărnicie revoltătoare faţă de gardieni şi le raporta tot ce auzea

sau vedea şi i se părea neregulamentar. Ca răsplată, nu intra în mină şi era frizer, iar deţinuţii nu vorbeau cu el decât ca să-l batjocorească. A doua încăpere era lămpăria, de unde fiecare am primit câte o lampă de carbid. Deţinutul care făcea serviciul la lămpărie şi se ocupa de întreţinerea, umplerea cu carbid şi distribuirea lor se numea Mirea. Era dobrogean şi din cauza tipului lui de arab, cu ochi mari negri şi gene lungi ca de femeie, toţi îi spuneau Marocanul. Era tânăr, dar se îmbolnăvise foarte grav de ficat la Baia Sprie. Mache obţinuse de la administraţie să nu-l mai bage în mină. În fine, gardianul a deschis portiţa din stânga şi în şir, câte unul, printre două rânduri de garduri de sârmă ghimpată, am parcurs cei zece-cincisprezece metri până la gura minei, care se deschidea în peretele de stâncă de la picioarele muntelui.

Era prima oară că intram într-o mină şi cu toate că ascultasem în ultimele zile tot felul de poveşti ale celor veniţi de la Baia Sprie, nu reuşisem să-mi fac decât o vagă idee despre viaţa în mină, cu care urma să mă familiarizez în următoarele zile. Înşiraţi unul câte unul, am intrat în galeria care se deschidea în faţa noastră. Nu era mai largă de un metru, iar înălţimea ei te obliga să umbli puţin aplecat. Primul lucru cu care a trebuit să mă învăţ a fost acel mers specific al minerului: cu genunchii puţin îndoiţi, cu umerii aduşi şi capul plecat. În această primă zi m-am lovit de zeci de ori cu capul de tavan (în limbaj mineresc „cerime”). Trebuia să fii cu ochii în patru; să te uiţi şi unde calci şi să te fereşti de neregularităţile cerimii, ca să nu te loveşti la cap. Pe jos erau podele transversale de lemn, pe sub care se scurgeau într-un fel de pârâiaş infiltraţiile de apă subterane. Podelele erau vechi, putrede şi acoperite cu un fel de mâzgă lunecoasă. Lămpile de carbid aruncau o lumină slabă, gălbuie, pe pereţii de stâncă, pe care se profilau umbrele noastre şovăitoare. Din când în când se rupea câte o podea şi piciorul îţi intra până sub genunchi într-un fel de humă galbenă. Erau porţiuni de galerie unde infiltraţiile de apă cădeau ca o adevărată ploaie. Această galerie de acces era una din cele mai vechi ale minei, de pe vremea când sistemele de forare erau primitive. Se foloseau răngi, baroase şi focul. Se făcea focul lângă perete până ce se încingea roca şi apoi se aruncau găleţi de apă rece. Aşa se provocau fisuri şi dislocări în rocă, fiind mai departe exploatate cu ranga şi barosul. În primele zile, parcurgerea acestei galerii de o jumătate de kilometru a fost un adevărat calvar: aveam numai cucuie în cap şi vânătăi pe fluierele picioarelor. La capătul ei, pe ultimii douăzeci de metri, galeria se bifurca şi ambele ramuri se terminau într-un fel de sală largă cam de şase metri pe patru, luminată de un bec. La unul din capete se făcea lateral o fundătură, un început de galerie (o „breşă”, în limba minerilor) de vreo trei metri adâncime. La celălalt capăt era puţul unde circulau în sus şi în jos, alternativ, cele două „corfe” (lifturi), iar alături „suitoarea”, adică scările. Locul acesta mai larg, ca şi întreaga galerie, purta numele de „Rainer”, probabil după numele unui miner care lucrase la ele.

Capacitatea fiecărei corfe (lift) era de şase oameni, iar adâncimea la care coborau era de o sută de metri. Întreaga operaţie de coborâre a unui schimb de deţinuţi (peste o sută douăzeci de inşi) cred că dura aproape o oră. În tot acest timp, până ne venea rândul la suit în corfă, ne aşezam pe jos pe câte o stâncă sau bârnă, aprindeam câte o ţigară şi stăteam de

vorbă. Cei de la Baia Sprie râdeau, glumeau, povesteau; noi, cei nouveniţi, eram numai ochi şi urechi. Cum pe drum mă ţinusem de Fădor, şeful meu de echipă, şi observasem că era evitat şi că nimeni nu se angaja în vorbă cu el, m-am apropiat de alte grupuri. Lângă puţ stătea un muncitor civil care, de fiecare dată când se umplea o corfă, trăgea de un mâner, care semnaliza sus, undeva la suprafaţă, mecanicului de la motoare, să pună corfa în mişcare. Alături stătea un gardian, care cred că avea rolul să ne împiedice să stăm de vorbă cu muncitorul şi să păzească accesul către suitoare, adică scările care urcau şi coborau de-a lungul casei corfei.

În fine, mi-a venit şi mie rândul şi m-am înghesuit cu alţi cinci pe platforma corfei. Mai repede decât cu un lift obişnuit, am coborât până la orizontul -100, cum se spunea. Şi aici, la ieşirea din corfă, erau un muncitor civil la semnal şi un gardian. De aici am pornit mai departe, de data asta pe o galerie largă şi înaltă, cu şine de vagonet pe mijloc şi cu un pârâiaş de canalizare pe lângă peretele din stânga. Din distanţă în distanţă, când în stânga, când în dreapta, se deschidea câte o galerie laterală. Accesul însă spre aceste galerii era închis de câte un grilaj din şine de cale ferată sudate, în care era prevăzută câte o poartă, tot din gratii, încuiată cu lacăt. În întunecimea acestor galerii se vedeau licărind lămpi de carbid. La acest orizont al minei lucrau muncitori civili, liberi care, aşa cum am aflat, aveau ordin ca la ora trecerii deţinuţilor să nu se apropie de porţile de gratii, care atunci se încuiau. Am mers pe această galerie un kilometru şi jumătate şi cam pe la mijlocul ei, pe mâna stângă, am trecut pe lângă o încăpere mare, luminată. Era sala unde se găseau compresoarele, şi ea despărţită de noi printr-un grilaj. Un mecanic civil, ascuns după maşini, ne-a privit cu curiozitate.

Şi această galerie se termina la un puţ, ca şi precedentul, cu două corfe şi o suitoare, care coborau încă o sută de metri până la orizontul – 200, orizont la care urma să lucrăm noi, deţinuţii. Când am ieşit din corfă, ne-am trezit într-un fel de peşteră cât o biserică de mare. Aici ne aştepta comandantul cu producţia, plutonierul Şeremet, zis Tămâie. Striga şefii de echipă pe nume şi le mai spunea o dată locul de muncă, explicându-le unde se află, oamenii nefiind încă orientaţi şi nici obişnuiţi cu denumirile. Fădor cu echipa lui de dulgheri, printre care şi eu, trebuia să mergem pe galeria Gheorghe, să reparăm şi să întărim cofrajele.

În ziua aceea am aflat că această mină aparţinea înainte de război unei societăţi româno-belgiene, care renunţase la exploatarea ei din cauză de nerentabilitate. Filonul era sărac şi procentul de mineralizare al rocii era prea mic pentru ca munca să fie rentabilă, aşa că mina fusese închisă. Stătuse abandonată ani de zile şi acum urma să reintre în exploatare, cu mână de lucru de la Ministerul de Interne. Cu puţin timp înainte de sosirea noastră fuseseră repuse în funcţie corfele, instalaţiile de ţevi de apă şi aer comprimat şi pompa de apă. Toate canalele şi pârâiaşele de apă urmau să fie curăţate, desfundate de noi, pentru ca apele să fie drenate către puţul de apă (un fel de groapă săpată în rocă, lângă puţul corfelor) şi de unde o pompă aspira şi refula conţinutul spre suprafaţă.

În prima săptămână, cei mai mulţi deţinuţi am fost afectaţi la munci de reamenajare, de reparaţii şi de asigurare a locurilor de muncă. S-a reparat calea ferată, s-au întărit cofrajele, s-a înlocuit lemnăria putrezită, s-a

instalat într-o breşă atelierul de reparaţii mecanice şi într-alta postul de prim-ajutor.

Pentru a mă face înţeles, va trebui să intru în câteva detalii de muncă minieră, cu denumirile respective.

În toate galeriile principale sunt instalate şine de cale ferată, care se continuă până la corfă, deoarece cu aceleaşi corfe cu care circulam noi erau transportaţi şi vagoneţii.

În general, galeriile urmăresc filonul de minereu, fiindcă, la vremea când au fost perforate, au fost galerii de exploatare. Acum serveau numai pentru transport şi ca acces spre abatajele de exploatare. Abatajele nu erau decât nişte galerii şi ele, în general mai înguste, adică de lăţimea filonului, perforate deasupra galeriei principale. Din loc în loc, din galeria principală aveai acces spre abataj prin câte o suitoare, care pătrundea prin roca ce forma planşeul dintre galerie şi abataj. Era de fapt o gaură de doi metri pe doi, care se deschidea în tavanul galeriei şi la care urcai pe o scară de lemn, de circa trei metri, asemănătoare celor de coteţ. Pe toată înălţimea, la fiecare trei metri, suitoarea era podită, podul având într-o parte un orificiu pătrat, de lăţimea umerilor unui om.

O dată ajuns pe primul pod, trecând prin acest orificiu, făceai doi paşi până la capătul opus al podului şi urcai din nou o scară de trei metri, până la următorul orificiu al următorului pod. Şi aşa mai departe, până ajungeai în abataj sau în altă galerie. Ceea ce însemna să urci fie numai două sau trei scări, fie cincisprezece-douăzeci sau chiar mai multe.

Minereul exploatat în abataj era aruncat în rostogoale. Rostogol se numea un orificiu de un metru pătrat, care străpungea şi el planşeul abatajului până în galeria principală, unde se termina, la înălţimea vagoneţilor de pe linie, printr-un dispozitiv din scândură groasă, în formă de trunchi de piramidă cu baza mică în jos. Această gură a rostogolului era închisă cu o scândură groasă, care putea fi ridicată cu o rangă şi astfel lăsa să curgă minereul în vagonet.

În locurile unde galeriile sau abatajele prezentau pericol de prăbuşiri, se făceau cofraje sau se propteau cu stâlpi. Confecţionarea, repararea şi întreţinerea suitorilor, rostogoalelor şi cofrajelor cădeau în sarcina echipelor de dulgheri. Uneltele noastre erau toporul, joagărul scurt de mână, cleştele şi cuiele. În afară de mânuirea acestor scule cu o oarecare îndemânare şi chiar pricepere, lucru la care aproape toţi cei repartizaţi la dulgherie am ajuns, efortul cel mai mare consta în căratul şi ridicatul bârnelor, grinzilor şi scândurilor, toate aduse de la suprafaţă cu corfa şi care în atmosfera umedă din mină se îmbibau cu apă şi-şi dublau greutatea. Munca era mai ales îngreunată de această extraordinară umezeală care făcea ca totul să fie lunecos, şi materialele cu care lucram, şi roca, şi fuşteiele scărilor. Tot pe ce puneai mâna sau piciorul era acoperit cu o mâzgă lunecoasă. Bineînţeles, în primele săptămâni au fost nenumărate accidente. În primele două-trei zile, cât am fost în echipa lui Fădor, am lucrat la cofraje şi reparaţii de cofraje.

Dacă la începutul şutului lăsai pe jos o bucată de pâine, până la plecarea din mină era aproape acoperită de un mucegai alb, care se dezvolta în câteva ore din cauza căldurii umede, încât părea o blană de iepure angora. În general, toată mina era umedă, dar erau şi galerii uscate. La fel, temperatura varia de la o galerie la alta. Erau locuri unde

tremurai de frig cu salopeta pe tine şi altele unde erau plus patruzeci şi două de grade. Erau galerii unde puteai respira normal şi abataje unde oxigenul lipsea în aşa grad, încât flacăra lămpii de carbid se micşora aproape până la stingere. În mină nu exista niciun fel de instalaţie de ventilaţie şi aceste deosebiri de climă de la un loc la altul se datorau jocului întâmplării, curenţilor naturali care se creau între puţuri sau lipsei lor în galeriile sau abatajele care se terminau în fund de sac.

În privinţa infiltraţiilor de apă sau chiar a micilor izvoare naturale din mină, cei vechi ne avertizaseră că apa lor nu era totdeauna potabilă, uneori chiar periculoasă. Erau locuri unde apa de infiltraţie cădea sub formă de ploaie, câteodată aşa de rece, încât cei care erau obligaţi să lucreze sub ea erau candidaţi siguri la pleurite. Foarte mulţi din cei de la Baia Sprie sufereau de pe urma consecinţelor pleuritei. Erau locuri însă unde această ploaie era de apă acidulată. De la uşor acidulată, care-ţi provoca usturimi suportabile, dacă-ţi intra în ochi, până la puternic acidulată, care-ţi irita şi ardea pielea. Mai ales pe mucoase şi acolo unde pielea era mai fină îţi provoca ulceraţii, peste care se instalau ciuperci (micoze) de care scăpai foarte greu. Ştiu oameni care, chiar după luni de zile după ce plecaseră de la mină în puşcărie, încă mai erau chinuiţi de eczeme între degetele de la picioare şi alte locuri mai sensibile. Multe cazuri de conjunctivită erau urmarea aceleiaşi ape acidulate, de fapt acid clorhidric şi sulfuric în diverse concentraţii. Îmi amintesc că pe una din aceste galerii, echipa CF (cale ferată) trebuia să schimbe lunar linia ferată, care era literalmente tăiată de apa care, picurând în acelaşi loc, o coroda.

Această echipă de întreţinere a liniei ferate era formată din doi deţinuţi, amândoi legionari, vechi puşcăriaşi şi prieteni: Busuioc şi Vasile Mancici. Vasilică Mancici, de o blândeţe rară şi foarte sentimental, era iubit de toţi. Echipa avea avantajul de a nu fi legată de un loc fix de muncă şi în felul acesta cei doi circulau în toată mina de-a lungul şinelor, făcând legătura între toate echipele. N-o să-l uit niciodată pe nea Vasilică Mancici cum se oprea în câte un abataj, unde pericolul de prăbuşiri era mai mare şi unde gardienii pregetau să se aventureze, şi se aşeza la vorbă cu noi; cum povestea cu nostalgie de îndepărtata lui tinereţe, de om liber. Îşi pierduse mai toţi dinţii din faţă şi, cu toate că nu cred că avea mai mult de treizeci şi cinci de ani, părea un om bătrân. Numai ochii, mari, albaştri mai păstrau din tinereţea de care-şi amintea. Era, pe cât de grotesc, pe atât de înduioşător să-l vezi aşa, numai cu nişte chiloţi rupţi pe el, plin de ulei şi mânjit de noroi, ştirb şi cu faţa chinuită, povestind de o dragoste a lui de adolescent. Trecuseră douăzeci de ani, dar viaţa i se oprise atunci, o dată cu arestarea, şi asta era cea mai vie amintire a lui. Pe cât era de mudar şi urât, pe atât era de curată şi frumoasă povestea lui de dragoste. Câteodată se aşeza şi ne cânta romanţe vechi şi întotdeauna încheia cu „Frumoasa mea cu ochii verzi”. Vocea îi tremura şi ochii i se înlăcrimau. Şi totdeauna termina făcând câte o glumă pe socoteala lui. Ţi se rupea inima...

O altă echipă ambulantă era cea numită „de întreţinere” sau de „copturit”. În limbajul de mină, „copturi” se numesc bucăţile de rocă desprinse din masa de stâncă şi care stau să cadă. Merg de la dimensiunea cea mai mică a unei aşchii până la stânci imense, de o tonă şi mai mult. Orice echipă de orice fel, înainte de a începe lucrul, trebuia să-

şi asigure locul de muncă. Cu o rangă lungă de fier, turtită ca o daltă şi puţin îndoită la un cap, ciocăneai cerimea deasupra ta şi după sunet îţi dădeai seama dacă roca era şubredă. Acolo unde sunetul era dogit, căutai fisura sau o asperitate şi cu vârful răngii acţionând în pârghie, detaşai şi făceai să cadă coptura. Operaţia se chema copturit. În funcţie de rocă şi felul ei de mineralizare, operaţia trebuia repetată o dată sau de mai multe ori într-un şut. Minereul cupros era cel mai periculos, deoarece lucra în permanenţă şi uneori, chiar imediat după copturire, când cerimea părea sigură, se desprindea pe neaşteptate câte o coptură sau se producea o prăbuşire. De multe ori, o dată urechea formată, erai prevenit de prăbuşire de pârâituri uşoare şi chiar de un zgomot ca de detunătură. Atunci te salvau de accident reflexul şi repeziciunea cu care săreai în lături.

Într-unul din abatajele în care am lucrat, unde minereul era cupros, se auzeau în permanenţă nişte plesnituri şi din cerime săreau cu putere ţăndări, aşchii fine de minereu. Porneau ca din puşcă. Erau cioburi de câte un centimetru sau doi lungime şi de grosimea unei lame de ras. Cum din cauza căldurii lucram fără cămăşi, foarte repede tot spatele ni se roşea de sânge de la sutele de aşchiuţe, care ne provocau tot atâtea tăieturi şi înţepături fine. Aşa de fine, că nici nu le simţeai usturimea decât târziu, din cauza sudorii sărate.

De întreţinerea, adică de copturitul galeriilor şi abatajelor, în porţiunile unde nu erau locuri de muncă, se ocupa o altă echipă specială, formată din doi inşi: preotul Sebastian Popescu şi Mitran. Sebastian Popescu era dintr-o comună de munte din jud. Râmnicul Sărat sau Buzău. Fusese implicat în revolta din Vrancea, în urma căreia sute de oameni, familii întregi fuseseră aruncate în puşcărie. Când Securitatea a venit să-l aresteze, popa prinsese de veste şi, împreună cu preoteasa, fata şi băiatul, luase drumul pădurii. Din câte îmi amintesc, cam doi ani trăise popa prin pădurile din munţii Vrancei. Îşi făcuse bordeie, îşi schimba din timp în timp ascunzişul mutându-se în altă regiune şi trăise din vânat. Mai ales porci mistreţi. În cele din urmă s-a predat din cauza acestei vieţi prea grele pentru nevastă şi copii şi a americanilor care n-au venit, cum spunea el.

Popa Scai, cum îi spuneam noi, fiindcă avea o limbă foarte ascuţită, era naţional-ţărănist. Era un bărbat slab dar vânjos, înalt, brunet, cu trăsături frumoase. Purta mustaţă. La Baia Sprie avusese o fractură la un picior, de pe urma căreia mai suferea încă şi de aceea, prin insistenţele doctorilor noştri, fusese repartizat la această muncă mai uşoară, însă periculoasă. Popa Scai ducea o luptă permanentă cu turnătorii. Îi apostrofa cu orice ocazie, chiar de faţă cu gardienii şi ofiţerii lagărului. În ironiile şi glumele lui usturătoare pe socoteala turnătorilor, cu multă măiestrie şi haz, amesteca vocabularul bisericesc cu cel lumesc. Nu rata nicio ocazie să le explice gardienilor că turnătorii noştri îi toarnă şi pe ei la superiorii lor, ceea ce ajuta la neutralizarea şi discreditarea delatorilor. Uneori, chiar la persecutarea lor de către gardieni. Popa Scai era un om de nădejde, curajos şi plin de vitalitate. Era şi un mare vânător de informaţii, reuşind să stabilească legături de încredere cu câţiva artificieri civili, care-i aduceau veşti de afară, din ziare şi chiar de la radio. Cu felul lui de a fi, reuşea să tragă de limbă şi gardienii.

Îmi amintesc că într-o duminică, pe când eram în curtea lagărului, a apărut, furios şi înjurând, Tămâie, comandantul cu producţia. S-a legat de

primul dintre noi, care s-a întâmplat să fie tocmai popa Scai. Dialogul a fost cam următorul:

— Ascultă, bă! Care-mi zice mie Tămâie?

— Toţi, domnule plutonier! a răspuns popa.

— Dar cine mi-a scos, bă, porecla asta?

— Eu, d-le plutonier!

A urmat un potop de înjurături şi când Tămâie se pregătea să dea ordin să fie băgat la carceră, popa i-a spus: „Nu trebuie să vă supăraţi, d-le plutonier, dar când am văzut ce frică le e deţinuţilor de dumneavoastră, le-am spus că fug de dumneavoastră ca dracii de tămâie şi aşa v-a rămas porecla.”

Plutonierul, cu fruntea lui îngustă şi ochii mici şi bănuitori, a stat puţin pe gânduri şi apoi, zâmbind măgulit, a plecat foarte mândru, fără să mai ia vreo măsură împotriva popii.

Ajutorul lui popa Scai la copturit, Mitran, era student din Constanţa. Era din Frăţiile de Cruce şi fusese arestat împreună cu logodnica lui. După anchetă, ea scăpase necondamnată. Circula zvonul că în schimbul căsătoriei cu anchetatorul, acesta îi distrusese dosarul şi o eliberase. Nu ştiu dacă povestea era adevărată. Mitran nu vorbea de ea. Era un băiat înalt şi tare slab. Cu o privire puţin tristă. Popa Scai îi purta de grijă şi-l menaja ca pe copilul lui. Făcea el partea grea şi periculoasă a muncii şi-l lăsa pe Mitran să se odihnească sau să doarmă în câte un cotlon mai ferit al minei şi-l păzea să nu fie surprins de gardieni sau de vreun turnător.

În cele câteva zile cât am lucrat în echipa lui Făbor, nu am fost decât pe galeriile principale, cu viaţa cărora m-am obişnuit foarte repede. Cum eram cel mai slab din cei cinci din echipă şi nu prea eram în stare să fac muncile mai grele, eram utilizat la treburile anexe. Eram trimis la magazie să iau cuie şi scoabe sau la atelier, să ascut topoarele. Sau să mă duc până la puţul corfei şi să împing înapoi, până la locul de muncă, un vagonet încărcat cu bârne sau scânduri. Asta m-a făcut să cutreier mai toate galeriile şi să cunosc o serie de oameni. Şi în felul acesta, încetul cu încetul, am ajuns să mă orientez perfect în mină, să învăţ să mă feresc de gardieni atunci când mă opream să stau de vorbă cu alţi camarazi, să am totdeauna aerul de a umbla după o treabă precisă când treceam pe lângă unul din ei. De fapt, o dată cu schimbul nostru, nu intrau în mină decât doi gardieni, din care unul trebuia să stea tot timpul şutului la puţul corfei, iar celălalt să circule pe la diversele locuri de muncă şi să ne supravegheze. Cei mai mulţi rămâneau însă şi ei la puţ, unde aerul era bun şi nu era pericol de accidente. În general, le era foarte frică de mină.

În timpul şutului însă, îşi mai făceau apariţia când Tămâie, când câte un inginer sau maistru civil, însoţiţi de un gardian de la suprafaţă. Atunci se îndepărta şi cel de-al doilea gardian de la puţ, ca să nu fie surprins că nu-şi face datoria. De câte ori gardianul pleca de la puţ prin mină sau venea în inspecţie Tămâie sau altcineva, primul deţinut care observa mişcarea dădea câteva lovituri în conductele de aer comprimat, care erau fixate de-a lungul pereţilor galeriilor. Aceste conducte se ramificau în toată mina şi ciocăniturile se repercutau de-a lungul lor pe lungi distanţe, iar în punctul unde sunetul slăbea, ciocăniturile erau repetate de alt deţinut, astfel că acest semnal de alarmă ajungea până la cel mai îndepărtat punct de lucru. Era numai un anunţ de atenţie pentru toată lumea, care nu dădea indicaţia

direcţiei pe care o lua inspecţia. În întunericul minei, lampa pe care fiecare o purta nu lumina decât slab, pe o rază de cel mult câţiva paşi în jur, aşa încât de la distanţă nu vedeai decât o pată de lumină gălbuie, dar nu puteai distinge persoana care se apropia. Precizarea direcţiei pericolului se făcea de la primul loc de muncă unde ajungea inspecţia. Unul din deţinuţi îşi balansa de câteva ori lampa de la stânga spre dreapta şi invers. Acest semnal luminos era observat la următorul punct de muncă, la treizeci, cincizeci sau o sută de metri distanţă şi era transmis în acelaşi fel mai departe. În acest fel, orice vizită a lui Tămâie sau a altui membru al administraţiei era precedată de acest avertisment şi deţinuţii erau găsiţi muncind.

Voi aminti aici de echipa de instalatori de ţevi, şi ea o echipă mobilă, fără loc fix de muncă. Şeful echipei era Berlescu, de pe lângă Urziceni de origine. Toţi îi spuneau „Chiaburul”, ceea ce şi era şi pentru care motiv se afla în închisoare. Avusese maşină de treierat şi tractor. Ajutorul lui în echipa de instalatori şi, mai târziu, ajutorul lui când a devenit perforator, era acelaşi pe care îl avusese ajutor şi la maşina de treierat, când era liber. Fuseseră arestaţi, judecaţi şi condamnaţi împreună şi tot nedespărţiţi rămăseseră şi în mină. Se tachinau mereu în glumă, acuzându-se reciproc: ajutorul (al cărui nume nu-l mai ştiu), că îl exploatează chiaburul; Berlescu, că-l trage pe sfoară proletarul leneş şi hoţ. Erau foarte legaţi între ei şi amândoi oameni de încredere.

O altă categorie din lumea galeriilor erau vagonetarii, repartizaţi în mai multe echipe pe diverse ramuri. La prima vedere, părea o muncă nu prea grea, dar cu timpul s-a dovedit a fi una din cele mai distructive pentru sănătate. Aproape tot timpul şutului împingeau vagoneţii într-un du-te-vino continuu, fie goi spre fundul galeriilor, fie încărcaţi spre puţul corfelor. Prima tendinţă a celor veniţi o dată cu mine de la Jilava şi fără experienţa minei, era să reducă numărul curselor, formând ceea ce se numea trenuri de vagoneţi (câte opt, zece, cincisprezece) pe care să-i împingă o dată şi apoi să facă o pauză mai lungă de odihnă. Efortul era mare, dar nu peste puteri, încărcătura vagonetului fiind de o tonă şi jumătate, în afară de greutatea lui proprie. Vagoneţii erau din tablă groasă de fier. Cei de la Baia Sprie le-au explicat că este preferabil să rişte tot ce decurgea din neîndeplinerea normei şi să împingă câte un singur sau maximum doi vagoneţi. Aveau dreptate, deoarece orice efort cât de mic, chiar şi un ritm mai susţinut în orice fel de muncă, în condiţiile de lipsă de oxigen din mină, erau extrem de dăunătoare. Unii n-au ţinut seama de sfat. În cele câteva luni cât am stat la Cavnic, am văzut cu ochii mei cum câţiva din aceşti oameni, deosebit de voinici, aşa cum fuseseră aleşi ca vagonetari, s-au dărâmat încet, încet. Primul organ care a cedat a fost inima. Afecţiuni cardiace, care au rămas definitive şi au progresat, chiar dacă ulterior au fost mutaţi la alte munci mai uşoare.

Unul din ei, Adorian, din Arad sau Oradea, fost măcelar şi care ulterior s-a ocupat şi cu exportul de vite, venise o dată cu mine de la Jilava. Era extraordinar de voinic şi cu o oarecare tendinţă de obezitate. Muncea ca un disperat şi era foarte mândru de performanţele lui fizice. Într-o zi a căzut. A fost internat pentru un timp la infirmerie, pentru afecţiune cardiacă. După o vreme a fost iar băgat în mină, dar nu mai era acelaşi.

Peste câteva luni a fost transferat la închisoare cu un lot de inapţi. Ajunsese o umbră.

Aceeaşi soartă o avusese şi Albu Pamfil, şeful iehoviştilor. Dintr-un om zdravăn şi foarte voinic, după o muncă de câteva luni la vagoneţi în care n-a precupeţit efortul, a ajuns o epavă.

Tot din lumea deţinuţilor, care-şi aveau locul de muncă pe galeriile principale, erau cei de la atelierul mecanic. În schimbul în care eram eu, echipa de doi sau trei mecanici de la atelier avea în frunte pe ing. Gh. Georgescu-Topuslău. Un om tare de treabă, cu o mentalitate de burghez împăciuitor, pentru care esenţialul în viaţă părea a fi casa şi familia, meseria şi buna înţelegere cu cei din jur. Era un om bun şi concesiv. Realizase înainte de război o mică întreprindere proprie pe Valea Prahovei, care în timpul războiului produsese anumite piese pentru Uzina de avioane I.A.R. După 23 august fusese naţionalizat şi cu pecetea de fost industriaş şi exploatator lucrase ca inginer în diferite întreprinderi. Apoi fusese numit la biroul tehnic al Întreprinderii Canalului Dunăre-Marea Neagră, unde ing.-şef era prietenul lui, ing. Cernătescu. Se pare că acestuia din urmă i se oferise să aleagă: ori acceptă postul de ing.-şef la Canal, ori un proces pentru trecutul lui de simpatizant legionar. El alesese prima formulă. Când falimentul lucrărilor de la Canal a devenit transparent şi când se pare că regimul intenţiona deja să renunţe la lucrări, s-a început pregătirea propagandistică a justificării acestui eşec. S-au căutat duşmanii de clasă şi sabotorii, adică ţapii ispăşitori. Concretizarea: procesul sabotorilor de la Canalul Dunăre-Marea Neagră care de fapt a cuprins o serie de procese succesive. La primul proces au apărut în boxa acuzaţilor vinovaţii principali: ing. Cernătescu, ing. Gh. Georgescu-Topuslău, ing. Vasilescu zis Colorado (fiindcă făcuse un stagiu de specializare în Colorado, SUA), ing. Rozei şi mecanicul Nichita. Sentinţa pentru toţi: condamnare la moarte. După pronunţarea sentinţei au fost închişi în câteva celule alăturate la Securitatea din Constanţa, în aşteptarea răspunsului la cererea lor de graţiere. După câteva zile, într-o noapte, s-au auzit paşi de cizme pe coridor, s-a deschis uşa unei celule şi a fost strigat Vasilescu-Colorado. I s-a spus să iasă din celulă şi să nu-şi ia nimic cu el. După un răstimp, scena s-a repetat cu Nichita şi, după o altă pauză, cu Rozei. Unul din cei trei a fost scos din celula lui Georgescu-Topuslău (nu mai ţin minte care din ei). Când s-a luminat de ziuă, un ofiţer de Securitate i-a anunţat pe Cernătescu şi Georgescu-Topuslău că cererea lor de graţiere a fost admisă şi că li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viaţă. Ştiu povestea de la Cernătescu şi Georgescu-Topuslău, care erau încă obsedaţi de acea noapte de groază, în care, timp de câteva ore, aşteptaseră să le vină rândul la execuţie.

La aşa-zisul post de prim-ajutor, în schimbul meu, se afla dr. Paul Iovănescu. Înalt, slab şi flegmatic, făcea tot ce-i stătea în putinţă să mai uşureze soarta celor mai neputincioşi, reţinându-i sub diverse pretexte medicale la postul lui, ca să se mai odihnească. Cum breşa în care se afla postul de prim-ajutor era aproape de corfă, era foarte des vizitat de gardianul de la puţ, care trimitea din nou oamenii la muncă.

Şi pentru a termina cu cei care lucrau la galerii, trebuie să pomenesc de cei doi burajeri din schimbul meu: avocatul Radu Boroş din Bucureşti, specializat în drept aeronautic internaţional şi Octav (Tavi) Rădulescu, tot

din Bucureşti, naţional-ţărănist. Locul lor de muncă era într-o breşă pe una din galeriile principale, unde li se aducea de la suprafaţă o grămadă de lut, din care trebuiau să confecţioneze „buraje”, adică un fel de cârnăciori de lut, pe care îi tăvăleau în nisip şi care le serveau artificierilor la înfundarea găurilor perforate, după ce în prealabil introduceau explozibilul. Până la sfârşitul şutului, trebuiau să facă între opt sute şi o mie de buraje, pe care ajutorii de perforatori veneau să le ridice şi să le pună pe o scândurică în faţa fiecărui front de perforaj din abataje, pentru a fi găsite de artificieri. Munca nu cerea efort fizic, cei doi nefiind prea tineri şi destul de slăbiţi. Totuşi, trebuiau să lucreze susţinut pentru a putea termina numărul destul de mare de buraje. Amândoi erau ahtiaţi după informaţii, pe care dacă le aflau le comunicau mai departe înflorindu-le, iar dacă nu le aflau, din interpretarea celor mai neînsemnate fapte sau vorbe ale vreunui gardian, trăgeau concluzii optimiste, pe care le transmiteau mai departe ca ştiri certe. Breşa unde lucrau fusese din această cauză numită de noi Radio-Şanţ. De fapt, bieţii oameni îşi întreţineau propriul lor moral cu acest optimism exagerat şi nejustificat. Indiscreţia lor însă ne-a făcut pe toţi să ne ferim a le împărtăşi adevăratele informaţii pe care reuşeam să le culegem, pentru ca de la ei să nu ajungă la turnători şi de la aceştia la urechea ofiţerului politic. El ar fi putut porni pe fir înapoi şi ajunge la sursa informaţiei, care era fie un artificier civil, fie chiar un gardian.

Relaţiile mele cu Fădor în acele câteva zile cât am lucrat cu el au fost cât se poate de normale. Cred că a remarcat că fusesem avertizat în privinţa lui de căpitanul Mitucă şi alţi câţiva, pe care văzuse că-i frecventez, cât şi prin faptul că adoptasem o atitudine mai rezervată faţă de el decât în momentul când ne cunoscusem, la început. De îndată ce şutul se termina şi ajungeam la suprafaţă, nu-l mai vedeam până la şutul următor. Stăteam şi într-un alt dormitor.

Cum ieşeam din mină şi ajungeam în lagăr, începea alergătura. Îmi luam rufe curate, prosopul şi săpunul şi fugi la sala de duşuri! Era una din marile plăceri, nu ca la Jilava, fiindcă de foc, apă caldă şi boiler se ocupa tot un deţinut (un fost poliţist, Roşeală), şi gardienii nu se amestecau. După duş, repede la masă. Mai rămâneau vreo douăsprezece ore până la şutul următor, în care timp, teoretic, erai liber să faci ce vrei, să dormi, să-ţi speli sau coşi rufele, să te plimbi în curtea lagărului sau să stai de vorbă. În acest timp liber, fiecare şef de dormitor (care era ales de noi) era obligat să trimită câţiva oameni de corvoadă pentru diverse treburi: tăiat lemne pentru bucătărie, curăţat cartofi, cărat lemne la cabinetul medical, greblat şi măturat prin curte (sau iarna, curăţat zăpada, curăţenie în barăci). În fiecare zi mergeau alţii la corvezi, aşa că ne venea rândul destul de rar, ceea ce nu era pe placul administraţiei şi mai ales al ofiţerului politic, care voia să ne vadă tot timpul ocupaţi. Cei doi-trei gardieni de serviciu în lagăr erau deci într-o permanentă vânătoare după oamenii pe care-i vedeau neocupaţi, punându-i la tot felul de treburi, care mai de care mai inutile: mutatul lemnelor de foc dintr-un loc într-altul, smulsul ierbii care creştea pe lângă barăci şi multe altele, după cât de inventiv era gardianul respectiv. Învăţasem să mă feresc din calea gardianului pe care îl vedeam în căutare de clienţi. Cum era iarnă şi geruri mari, ne petreceam

timpul liber în dormitoare, unde unii dormeau, alţii coseau, alţii discutau. Cum apărea gardianul în căutare de muşterii, ne trânteam în paturi şi ne făceam că dormim. În această primă perioadă de refacere şi de regim mai blând, somnul ne era respectat; mai târziu însă, lucrurile s-au schimbat treptat tot în mai rău. Când lucram în schimbul de zi, la întoarcerea la suprafaţă, după duş şi masă, abia mai rămânea ceva timp să mai vezi pe un prieten din celălalt schimb care se pregătea să intre în mină. Urma „numărul", operaţie de lungă durată; aproape niciodată nu „ieşea" numărul, decât după a doua sau chiar a treia numărătoare. Apoi urma închiderea, adică încuierea uşii de acces în baracă, circulaţia între cele două sau patru dormitoare, câte cuprindea baraca, fiind liberă.

După câteva zile, căpitanul Mitucă, prin legăturile sale de prietenie cu cei mai vechi din biroul tehnic, a venit să mă anunţe că a reuşit să mă mute din echipa lui Fădor în echipa lui, tot de dulgherie. Am fost fericit că am scăpat de Fădor, cu toate că personal n-am avut a mă plânge de el. În închisoare însă, cei care-şi căpătau reputaţia de turnători îşi păstrau această pecete definitiv (cu rare excepţii), ceea ce însemna că erau supuşi unui proces de izolare şi boicot din partea celorlalţi şi deveneau un fel de „paria" ai închisorilor. Reputaţia îi preceda în toate închisorile unde erau transferaţi şi peste tot erau înconjuraţi de tăcerea ostilă şi dispreţul celorlalţi deţinuţi.

În echipa lui Mitucă, în afară de mine mai erau Dumitru Spânoche, învăţător din Dobrogea, şi Ion Costache, tâmplar dintr-un sat de lângă Ploieşti, amândoi legionari. Mitică Spânoche era foarte slăbit de anii lungi de închisoare şi suferea de ficat. Venise de la Baia Sprie. Avea în jur de patruzeci şi cinci de ani şi, cu toate puterile lui reduse, se străduia să lucreze la rând cu noi. Suferinţele, neputinţa şi chinurile nu-i alteraseră nimic din delicateţea sufletească şi din bunătate. Ion Costache venise cu mine din Jilava. Era infirm, avea un picior anchilozat. Aşa şchiop cum era, făcea cel mai bine faţă la muncă; era un meseriaş adevărat, nu un dulgher improvizat ca noi. Totdeauna bine dispus şi gata să ajute. Era o adevărată enciclopedie de zicale populare şi umorul lui ţărănesc autentic a întreţinut o atmosferă permanentă de veselie la locul nostru de muncă. Era şi nevoie, căci locul nostru de muncă se afla în abatajul galeriei „Sfinţi". Prima zi de lucru am crezut că e şi ultima. Când am pătruns în abataj, flacăra lămpii de carbid a scăzut la minimum, iar la cea mai mică mişcare mai bruscă se stingea. Atmosfera era uscată. Temperatura, patruzeci şi două de grade! Din cauza lipsei de oxigen suflam ca nişte locomotive. Transpiraţia curgea şiroaie şi te simţeai istovit, fără să fi făcut niciun efort. Şi totuşi, în condiţiile astea, am lucrat mai bine de o săptămână. Lucram în chiloţi sau numai cu o sfoară în jurul taliei, de care atârnam în faţă o cârpă şi desculţi în cizmele de cauciuc. Din când în când, ridicam pe rând câte un picior ca să scurgem sudoarea care se aduna în cizme. După câteva zile, pielea de pe talpă şi de la degetele picioarelor se zbârcise, albise şi începuse să se macereze. Din cauza extraordinarei deshidratări, beam neînchipuite cantităţi de apă, pe care ne-o aduceam cu bidoanele din galeria principală. În câteva minute apa devenea clocită şi căpăta un gust metalic. Sigurul noroc pe care-l aveam era că din cauza climei din acest

abataj eram scutiţi de vizitele gardienilor, iar Tămâie şi-a făcut apariţia o singură dată. De lucrat, am lucrat numai strictul necesar; un cofraj într-o zonă periculoasă, pentru protecţia celorlalţi camarazi care lucrau în acel abataj şi reparaţii la scările suitoarei. Oricum, în acele condiţii, nu se putea vorbi de o muncă cu spor. De altfel, în acele câteva zile de când ajunsesem la Cavnic îmi stabilisem şi eu punctul de vedere în privinţa muncii. Mă refer la munca de deţinut. Mai exact, m-am alăturat punctului de vedere al marii majorităţi: să munceşti numai strictul necesar, ca să nu fii pedepsit. Să chiuleşti deci pe cât posibil, dar nu în detrimentul unui camarad. Un foarte mic număr de oameni se plasa la cele două extreme ale acestei poziţii faţă de muncă. Unii care chiuleau cu orice preţ, chiar cu riscul pedepsei, iar dacă li se reproşa că în lucrul pe echipă, prin chiulul lor, lăsau partea lor de muncă pe spinarea celorlalţi, aveau răspunsul gata: „Să chiulească şi ceilalţi ca şi mine!” Din păcate însă, nu toţi puteau să-şi ia riscul pedepselor (care mergeau de la a fi băgat iarna, dezbrăcat, în carceră şi până la bătaie) fiind bolnavi, bătrâni sau lipsiţi de rezistenţă fizică. Unul din adepţii acestei extreme era Mitucă.

La cealaltă extremă se aflau fanaticii muncii, care erau de mai multe categorii. Cea mai mare parte erau turnătorii, care căutau aprecierea administraţiei şi sperau o recompensă, fie imediată – o muncă mai uşoară la suprafaţă, fie, în perspectivă mai lungă, o eliberare înainte de termen. Apoi, majoritatea iehoviştilor şi baptiştilor, care munceau ca disperaţii şi îşi justificau acest cult pentru muncă, chiar în detenţie, prin interpretarea simplistă a unor texte biblice. Şi mai erau câţiva indivizi răzleţi, oameni de treabă şi nu turnători, în general cu moralul foarte scăzut şi naivi, care şi ei sperau într-o recunoaştere a zelului lor şi deci o eliberare înainte de termen. Aceşti fanatici ai muncii nu numai că şi-au ruinat sănătatea, lăsându-se ademeniţi de nădejdea unei eliberări timpurii, dar s-au plasat şi ei într-o categorie urâtă de toţi deţinuţii, ca şi turnătorii. Li se spunea „stahanovişti” şi erau şi ei sabotaţi de toată lumea. Cu drept cuvânt, erau acuzaţi de a colabora cu administraţia la distrugerea noastră. Datorită lor creştea ritmul de muncă, iar cei ce nu puteau ţine pasul, fiind slăbiţi, bolnavi sau bătrâni, pe lângă efortul pe care îl depuneau, erau supuşi şi represaliilor bestiale ale administraţiei. Tot lor li se datora şi ridicarea permanentă a normelor. Strădania noastră era să muncim în aşa fel, încât să fim cu puţin sub normă şi să dovedim că realizarea normei este peste puterile noastre.

După prima zi de muncă în abatajul de pe galeria „Sfinţi”, de îndată ce am ajuns în lagăr, m-am gândit să mă echipez mai potrivit pentru căldura care mă chinuise. Am primit de la unul din băieţii din dormitor un bidon pentru apă. Fuseseră distribuite astfel de bidoane (reformate de la armată), dar nu ajunseseră pentru toată lumea. Apoi, scotocind printre zdrenţele din traista mea de puşcăriaş, din care să-mi improvizez un slip, am dat peste chiloţii d-nei Mark, primiţi (cum am mai spus) de la G. Boian, la Piteşti, unde şi el îi primise mai înainte de la Mark. Mi s-a părut soluţia ideală pentru noul loc de muncă, aşa că a doua zi m-am îmbrăcat cu salopeta şi un pulovăr, ca să fac faţă gerului de la poartă în aşteptarea intrării în mină şi frigului de pe galerii, iar o dată ajuns în căldura de iad a

abatajului, am rămas numai cu chiloţii d-nei Mark. A fost mare haz în echipa noastră şi le-am povestit despre proveniența chiloţilor. De câte ori am coborât însă pe galeria principală după apă sau m-am dus până la puţ ca să aduc câte un vagonet cu materiale, toţi cei pe care i-am întâlnit în drum s-au uitat lung după mine. N-am dat nicio atenţie faptului, considerând că eram oricum mai decent îmbrăcat decât cei ce nu purtau decât o sfoară în jurul taliei şi cu o cârpă atârnată în faţă. Zilele care au urmat, cu toate că erau aceleaşi condiţii de muncă, ni s-au părut mai uşoare; căldura grozavă şi lipsa de aer ne-au chinuit mai puţin. Deşi nu se prea omora cu munca, Mitucă găsise toată înţelegerea la noi. Nu pentru teoria lui ca nimeni să nu muncească la fel ca el şi să rişte consecinţele, ci pentru starea lui fizică proastă şi halul de slăbiciune şi neputinţă. Încât, cu asentimentul nostru, era tot timpul pe drumuri prin mină, ferindu-se de ochii gardienilor şi în căutare de noutăţi. Voia cu orice preţ să intre în contact cu un muncitor liber, de la care să afle noutăţi politice. Singurii oameni liberi care pătrundeau până la noi erau, rareori, câte un inginer de la Combinatul minier sau vreun maistru civil, care erau însă întotdeauna însoţiţi de Tămâie sau de vreun gardian, şi artificierii civili.

Cu puţin timp înainte de terminarea lucrului, pe care gardianul o anunţa prin lovituri bătute în conductele de aer comprimat şi care erau reluate şi retransmise de deţinuţi mai departe, coborau în mină artificierii. Ta... Ta... Ta – Ta – Ta era cadenţa loviturilor (sau a „şutului” cum îi spuneam) când toţi ne îmbrăcam, ne adunam la puţ şi aşteptam să fim scoşi cu corfele la suprafaţă. Cu primele corfe, care coborau pentru a începe transportarea noastră, veneau artificierii, care se duceau la toate fronturile de perforaj şi luau în primire găurile. Adică, numărau găurile, le măsurau adâncimea cu o „botă” şi calculau cantitatea necesară de explozibil, fitil Bickford şi capse, necesare pentru împuşcături. Urcau iar la suprafaţă, se reîntorceau cu cele necesare pentru împuşcături şi începeau încărcatul găurilor, pornind de la puţ spre cele mai îndepărtate locuri de muncă. În tot acest timp, operaţia de evacuare a noastră, a deţinuţilor, continua. Abia după ce ultimii deţinuţi se urcau în corfă, artificierii, retrăgându-se spre puţ, aprindeau fitilele rând pe rând, la toate fronturile.

Timp de câteva zile, Mitucă i-a ţinut calea artificierului care venea să ia în primire găurile de la perforatorii din abatajul nostru. Cu o perseverenţă nemaipomenită a reuşit până la urmă să-i câştige încrederea, să-i alunge frica şi să-l facă să vorbească. Durata acestor contacte cu artificierul era limitată, el trebuind să-şi termine treaba până la capătul abatajului nostru şi să coboare în galeria principală, unde era aşteptat de un alt coleg al lui, care îşi terminase şi el treaba pe altă ramură. De multe ori artificierul de pe galerie era însoţit de un gardian. Strategia lui Mitucă era să-l aşepte pe artificier la suitoare, când acesta urca în abataj şi să stea cu el de vorbă însoţindu-l pe o distanţă de vreo cincizeci de metri, până la primul front de lucru. De aici înainte nu se mai putea ţine de el, deoarece la următorul front lucra un turnător, pe nume Ceatău. Pentru o mai mare siguranţă a întâlnirii, fiecare din noi avea un rol. Unul pândea la suitoare, ca să anunţe în cazul când urcă cineva nedorit. Altul mergea la locul de muncă al lui Ceatău şi, sub un pretext oarecare, îl ţinea de vorbă, ca nu cumva, din cine ştie ce motiv, să se îndrepte spre porţiunea de abataj unde se aflau Mitucă şi artificierul. Toată grija noastră era să-l apărăm pe artificier, ştiind

că orice indiscreţie l-ar fi putut costa libertatea. Şimi Rujinski îl chema pe artificier care, pe măsură ce căpăta încredere, prindea tot mai mult curaj.

Din primele convorbiri, am aflat de la el că li se spusese să se ferească să intre în vorbă cu noi pentru că suntem criminali periculoşi. La început a crezut, dar de câte ori intra în mină, trecând pe lângă deţinuţi, auzea crâmpeie de discuţii şi l-a mirat că vorbeam „domneşte”, cum spunea el. Apoi i-a auzit chemându-se între ei d-le colonel, d-le avocat, d-le doctor, şi asta i s-a părut curios. Acum Mitucă l-a lămurit că suntem deţinuţi politici şi nicidecum deţinuţi de drept comun. Şimi era chiar din Cavnic şi, în afară de veşti din ziare sau chiar uneori de la radio, ne-a făcut primul contact cu lumea din afară şi ne-a arătat că e de partea noastră, riscându-şi chiar libertatea. A şi plătit cu libertatea pentru curajul de a ne fi întreţinut moralul, cu veştile pe care ni le-a dat. Veşti din Scânteia, dar pe care noi, deţinuţii, nu aveam dreptul să le aflăm! A fost şi el victima unui turnător, ca atâţia alţii. Voi reveni la timpul potrivit asupra acestui caz.

De la Şimi Rujinschi am aflat cam tot ce scria în acea vreme la pagina cu ştiri externe din Scânteia. De câteva ori ne-a şi adus câte o pagină de ziar, ascunsă în cizmă, cu toate că artificierii care veneau la orizontul nostru erau percheziţionaţi la intrare. În toate zilele care au urmat, aşteptam cu nerăbdare ora sosirii artificierilor. O dată în posesia ştirilor, urmau comentariile de rigoare pe marginea lor, în cadrul echipei noastre în mină, iar o dată la suprafaţă, erau transmise din om în om unui cerc foarte restrâns de oameni siguri. Abia două sau trei zile mai târziu erau comunicate mai departe şi altora, pentru ca să le poată afla toată lumea, dar pe cât posibil, turnătorii nu. Stabiliserăm această măsură de prudenţă pentru că dacă ofiţerul politic ar fi fost informat de vreun turnător că în lagăr circulă o ştire care apăruse tot în aceeaşi zi în ziar, i-ar fi fost mai uşor să depisteze sursa ei, limitând numărul suspecţilor la cei din schimbul respectiv. Sistemul s-a dovedit a funcţiona destul de bine pentru asigurarea discreţiei.

Tot în acea vreme a mai apărut încă o sursă de informaţii, la locul de lucru al pontatorului din schimbul nostru. Nicu Enescu, tânăr avocat şi şef al organizaţiei Partidului Liberal tătărăscian din Câmpulung Muscel, fusese condamnat, dacă nu mă înşală memoria, în legătură cu partizanii din munţi. Din cauza unui accident la un picior, în mina de la Baia Sprie, i se dăduse dreptul să poarte baston şi fusese repartizat în schimbul nostru. Pe o masă improvizată, în breşa postului de prim-ajutor, îşi ţinea fişele de pontaj la zi. La zi, dar în două versiuni diferite: una reală, pentru uzul lui personal şi care-i servea numai de ghid pentru a putea elabora cealaltă versiune, care era predată biroului nostru tehnic, unde era şi la dispoziţia administraţiei. Tot timpul cât am stat la Cavnic a mânuit cu multă măiestrie aceste fişe, în aşa fel ca toată lumea să aibă norma îndeplinită şi să nu fie pedepsită. Cum la unele munci, norma legală era imposibil de realizat, iar la altele se putea realiza, chiar depăşi, cu consimţământul nostru, al tuturor, depăşirile erau ajustate în favoarea celor care erau sub normă. Cu toată fosta lui apartenenţă politică criticată de toţi, Tătărescu fiind considerat un trădător al Partidului Liberal, din care se desprinsese pentru a merge cu disidenţa lui alături de Blocul Partidelor Democrate (creat de comunişti), Nicu Enescu era un om cumsecade, un bun român şi un om onest. Ca pontator, avea zilnic contact cu maiştrii civili care, după

ce îşi făceau turele prin mină, se opreau la el pentru a discuta chestiunile de producţie, dar şi pentru a se odihni, a mânca din pachetul adus de acasă şi a fuma o ţigară. Nicu Enescu nu rata ocazia să mai devieze de la discuţia de serviciu la alte subiecte, mai întâi personale, apoi mai generale ale deţinuţilor şi pe măsură ce inspira mai multă încredere, conversaţia aluneca spre teme politice. Unul din maiştri a căzut în plasa ţesută cu răbdare de Nicu Enescu şi a ieşit din prudenţa prescrisă. În câteva săptămâni s-au stabilit între ei legături de toată încrederea, Nicu Enescu folosindu-le în interesul general, în chestiunile de muncă, dar şi în căpătarea de informaţii.

Zilnic se făcea o confruntare a ştirilor provenite din cele două surse, cele care se confirmau fiind reţinute, revenindu-se asupra celor care nu apăreau decât dintr-o sursă, spre a le verifica autenticitatea. Trebuie să adaug aici că neîncrederea noastră în ştirile primite nu se datora numai faptului că sursa era de multe ori un om simplu (cum era cazul lui Şimi) şi care nu o înţelegea bine şi deci o reda inexact. De multe ori, însuşi ofiţerul politic lansa prin turnătorii lui (sau mai bine zis, ai noştri) ştiri false, pentru a crea confuzie şi descurajare.

Încet, încet, în toate aceste zile mi-am lărgit cercul cunoştinţelor. Abia mai târziu mi-am dat seama că şi eu fusesem în acest timp sub observaţia celor mai vechi care, din obişnuinţă (şi eu am căpătat-o cu vremea), îmi urmăreau atitudinea şi felul de a mă purta. La capătul acestui examen, la care erai supus fără să-ţi dai seama, urma sau nu acceptarea.

Cum eram tânăr, plin de energie, entuziast şi vesel din fire, foarte repede m-am bucurat de simpatie, totuşi simţeam parcă o reţinere, abia perceptibilă, la mai toţi cei de care mă apropiasem. Am simţit-o, dar nu i-am dat importanţă, punând-o pe seama vreunei deformaţii datorate anilor de închisoare.

Într-o bună zi, a venit şi explicaţia.

Fiind cu tot schimbul la poartă, în aşteptarea intrării în mină, s-a apropiat de mine un deţinut pe care-l remarcasem mai demult din cauza fizicului lui deosebit. Era foarte înalt şi extrem de voinic. Roşu la obraz, ochii albaştri, părul blond şi o mustaţă tunsă scurt şi care-i stătea ca o perie, semăna leit cu Killinger, din pozele pe care le văzusem în ziare, în timpul războiului.

M-a întrebat direct dacă sunt fiul lui Tilică Ioanid. Am spus că da.

— Aveţi moşie în comuna Ilovăţ, judeţul Mehedinţi?

— Da. Dar de unde ştiţi? l-am întrebat.

— L-am cunoscut pe tatăl dumitale; a fost un suflet mare, mi-a spus, şi abia atunci mi-a întins mâna şi s-a prezentat: preotul Costache, din Bucovina.

Apoi ne-a venit rândul să intrăm în mină şi tot drumul am stat de vorbă. M-a întrebat de mama, unde este, ce face, din ce trăieşte, spunându-mi că îşi aminteşte de ea.

— Şi pe dumneata te-am cunoscut, dar erai mic şi nu-ţi mai poţi aduce aminte de mine. Te jucai în curte cu nişte câini boxeri.

— Când aţi fost la Ilovăţ? l-am întrebat.

— Demult, în 1937; am avut nişte treburi cu tatăl dumitale.

Atunci am făcut unele legături în mintea mea (amintiri din copilărie şi cu ce mi se povestise mai târziu) şi l-am întrebat:

— Nu cumva aţi fost la alegerile, de atunci, din Mehedinţi?

— Ba da! Am venit cu un grup de bucovineni, cu Nichifor Robu, dar să nu mai spui asta, că n-o ştie nimeni.

Mi-a povestit o bucată de drum despre alegerile de atunci, ferindu-se să fie auzit de deţinuţii din jur şi apoi m-a întrebat brusc, schimbând subiectul:

— De când îl cunoşti pe Mitucă?

I-am spus că de aici, din lagăr, că fiind şi el mehedinţean a fost foarte săritor cu mine şi m-a ajutat să mă mut din echipa lui Fădor.

— Şi ce părere ai despre el?

— Bună! i-am spus.

— Ştii că nu toţi au aceeaşi părere?

Exprimându-mi mirarea, m-a întrebat:

— N-ai observat nimic dubios la el?

Gândindu-mă că face aluzie la turnătorie, am sărit ca ars, spunându-i că e o prostie şi o ticăloşie şi că numai de turnătorie nu poate fi bănuit Mitucă.

— Nu la asta m-am referit. Ştiu că nu e turnător. Altceva n-ai remarcat la el?

— Nu, am zis, şi nici nu înţeleg ce vreţi să spuneţi.

Şi atunci, popa, care era un coleric, şi-a pierdut răbdarea şi a explodat, spunându-mi în puţine vorbe, dar pe şleau, că Mitucă era homosexual. Mi-a explicat că la Baia Sprie fusese bătut de un tânăr cu care încercase să fie mai întreprinzător.

Spusele popii au fost pentru mine un adevărat şoc, cu toate că dintr-o dată mi s-au lămurit toate acele atitudini şi gesturi, cam prea graţioase, ale lui Mitucă, prea delicate, prea feminine pentru un bărbat şi pe care le pusesem pe seama unei fandoseli de ofiţer de Calea Victoriei.

Popa Costache mi-a vorbit şi despre impresiile pe care le stârnisem în lagăr, fiind în permanenţă văzut în compania lui Mitucă. Apoi, mutarea mea dintr-o altă echipă în echipa lui Mitucă. Culmea fusese însă în ziua în care mai şi apărusem cu chiloţii doamnei Mark. Şi încă ceva: am avut totdeauna obiceiul să mă rad la subraţ, ceea ce am continuat să fac şi în puşcărie când era posibil. Cum la Cavnic frizerul lagărului, turnătorul Peceriţă (de care am vorbit), nu prididea cu tunsul şi bărbieritul, se mai dădeau şi câteva brice la fiecare baracă, pentru ca să ne radem singuri. Profitasem şi eu şi, neştiind să folosesc briciul, îl rugasem pe Mitucă să mă radă la subraţ.

— Recunoaşte, mi-a spus popa Costache, că lumea are toate motivele să creadă că şi dumneata eşti tot din tagma celor cu aceleaşi apucături ca ale lui Mitucă!

Se vede treaba că popa se lămurise că nu eram din acea tagmă, văzându-mi surprinderea şi reacţia faţă de tot ce-mi spusese. Într-adevăr, căzusem din pod şi nu-mi reveneam. Cum am ajuns în mină şi am putut rămâne singur cu Mitică Spânoche, i-am spus tot ce aflasem de la popa Costache. Jenat de subiect, mi-a confirmat totuşi incidentul lui Mitucă de la Baia Sprie.

Zilele care au urmat n-am avut linişte. Pe de o parte, personal nu aveam niciun motiv să-mi schimb atitudinea faţă de Mitucă, fiindcă se purtase cu mine foarte corect, ba chiar îi eram îndatorat pentru tot sprijinul şi ajutorul dat. Pe de altă parte, independent de voinţa mea, am început să simt o repulsie faţă de el, pe care cu greu mă stăpâneam să n-o exteriorizez. N-aş fi vrut s-o remarce şi să mă considere un ingrat. Pentru a evita o situaţie care îmi devenea tot mai penibilă, am hotărât să fac tot posibilul să mă mut din echipă sub un pretext oarecare, păstrând faţă de el o atitudine neschimbată. Am reuşit această manevră fără să-i dau de bănuit care era adevăratul motiv ce mă determina să mă mut şi am rămas în cei mai buni termeni. În fundul sufletului am păstrat însă întotdeauna un sentiment de culpabilitate.

Câteva zile mai târziu, întâmplarea m-a ajutat. Tămâie a procedat la o reorganizare a lucrului în mină, ivindu-se nevoia înfiinţării unor noi locuri de muncă pentru perforatori şi ajutori de perforatori.

Perforatorul era un lucrător calificat, care nu putea fi improvizat, aşa cum se putea face în toate celelalte munci din mină. Numărul perforatorilor veniţi de la Baia Sprie era insuficient, iar ajutorii lor, care erau din cei veniţi cu mine de la Jilava, nu avuseseră încă timpul să deprindă meseria, pentru a deveni la rândul lor perforatori. Selecţia oamenilor pentru diversele munci era făcută de administraţie sau, altfel spus, la munca la care te trimitea (dulgherie, vagoneţi etc.) erai obligat să te duci. Perforatorii şi ajutorii însă erau selecţionaţi prin voluntariat. Or, tocmai de această muncă se fereau toţi, aşa că, nefiind obligatorie şi amatorii fiind puţini la număr, administraţia încerca prin diverse mijloace să-i ademenească.

La prima vedere, munca perforatorului părea îngrozitoare. Zgomotul asurzitor al aparatului, scânteile care ţâşneau din rocă şi aspectul perforatorilor după terminarea lucrului, murdari de ulei din cap până-n picioare, ca nişte adevăraţi diavoli, cărora numai albul ochilor le strălucea la lumina lămpilor de carbid, impresiona şi chiar îngrozea pe oricine. E adevărat că din cauza zgomotului, cu timpul, intervenea o slăbire a auzului; e adevărat că acele scântei impresionante, care de fapt erau fragmente mici de rocă şi cuarţ incandescente, care săreau în toate părţile, au provocat unele accidente, mai ales la ochi şi tot adevărat este că uleiul pulverizat de aparat dădea nişte iritaţii de piele foarte neplăcute, totuşi această muncă prezenta şi unele avantaje faţă de celelalte. Dacă-ţi îndeplineai norma de găuri perforate, adică dacă îţi „băteai frontul”, cum se spunea, erai liber să stai restul şutului şi nu mai erai pus la altă muncă, ceea ce nu era şi cazul celorlalţi, care trebuiau să muncească tot şutul fără întrerupere. Era una din concesiile făcute de administraţie, tocmai pentru a ne atrage spre această muncă, după cum şi dreptul perforatorilor şi ajutorilor de a purta părul de trei-patru centimetri lungime, în loc de a fi tunşi numărul zero, ca toată lumea. Alte avantaje oferite de administraţie au fost refuzate de perforatori. Era vorba de raţii alimentare suplimentare sau de câte un ou pe zi. Toţi au refuzat o diferenţiere de regim faţă de ceilalţi camarazi, spunându-i ofiţerului politic că nu acceptă oul şi suplimentul decât dacă această îmbunătăţire se extinde asupra tuturor.

Când am auzit totuşi că se caută ajutori de perforatori, m-am dus la Nicu Enescu, pontatorul nostru, i-am relatat povestea cu Mitucă şi despre

hotărârea mea de a profita de această ocazie pentru a mă muta şi l-am rugat să mă plaseze ajutor pe lângă un om cumsecade, eu necunoscând pe nimeni. Nicu Enescu, prin poziţia lui, căuta prin toate mijloacele să-i protejeze şi să-i ferească pe cei mai tineri de procesul lent de distrugere fizică la care eram supuşi şi de care noi încă nu ne dădeam seama. În primul moment s-a opus, încercând să mă convingă să renunţ la intenţia mea, şi mai ales la ideea de a munci ca ajutor de perforator, fiind mult prea slab pentru astfel de efort. M-am încăpăţânat însă şi peste două zile, datorită lui, am devenit ajutorul lui Mielu Greculescu.

Nicu Enescu m-a pus în temă. Mielu Greculescu era încă în liceu când fusese arestat. Trecuse scurt timp prin procesul de reeducare şi apoi trimis la Canal, în brigăzile de elevi. Trecut la o vârstă fragedă prin acea maşină de deformare a sufletului, capotase, devenise dacă nu chiar delator, în orice caz „stahanovist”. Muncise ca un disperat şi-i obligase şi pe alţii să muncească peste puterile lor. Cu această reputaţie, ca o adevărată tinichea de coadă, fusese transferat la Baia Sprie, unde-şi întâlnise fratele mai mare, pe Costică Greculescu, fost ofiţer, şi el arestat. Cum a aflat despre purtarea lui Mielu la Canal, Costică i-a întors spatele. Şi cum amândoi erau din Muscel, ca şi Nicu Enescu, care le cunoştea familia, acesta din urmă s-a ocupat de redresarea lui Mielu. I-a devenit ca un al doilea părinte şi Mielu nu mai ieşea din vorba lui. Începuse să se maturizeze, efectul teroarei prin care trecuse se ştersese şi, cu ajutorul câtorva oameni de bine, şi mai ales al lui Nicu Enescu, se dovedise tot timpul cât stătuse la Baia Sprie un băiat de caracter. Legea aspră şi neiertătoare a puşcăriei îi făcea însă pe foarte mulţi să-l ţină încă la distanţă. Fratele lui, care şi el fusese adus la Cavnic, reluase aici relaţiile cu Mielu, totuşi era destul de rece şi aspru cu el. După ce mi-a povestit tot acest trecut al lui Mielu Greculescu, Nicu Enescu mi-a cerut să-l ţin la curent cu felul în care se va purta cu mine la muncă.

Două zile mai târziu am intrat în mină ca ajutor de perforator, într-un abataj cu o temperatură plăcută şi cu aerul mai respirabil decât cel din galeria „Sfinţi”. Prima săptămână a fost tare grea, chiar chinuitoare din punct de vedere fizic şi mai având de luptat şi cu teama pe care nu voiam s-o arăt. În schimb, o dată ajuns la suprafaţă, mă bucuram de vizibila schimbare care se produsese în jurul meu. Convorbirea pe care o avusesem cu popa Costache ne lămurise pe amândoi iar efectele se făceau simţite. Se spărsese gheaţa şi, cu toate că nu avusesem a mă plânge de nimic nici înainte, abia acum mă simţeam adoptat. Am simţit-o în priviri, am simţit-o în tonul cu care mi se vorbea. Abia acum intrasem în puşcăria cea adevărată şi începeam s-o înţeleg, bucurându-mă de acea căldură comună care te făcea să te simţi mai sigur, mai apărat şi mai tare. Unii, cu toate că au stat şi ei ani de zile în puşcărie, n-au înţeles-o aşa. Pentru mine a fost ca o revelaţie şi cred că de aceea toţi care au reuşit să treacă acest prag au mers mai uşor mai departe.

Iar azi, în libertate, când întâlnesc câte un fost puşcăriaş pe care nu l-am cunoscut şi-mi vorbeşte cu drag de închisoare, ştiu imediat că e unul de-ai noştri, care a înţeles la fel. Care a înţeles că închisoarea n-a fost nici clădirea, nici gardienii, nici tratamentul, ci puşcăriaşii. Cei care au parvenit să facă abstracţie de cele mai concrete lucruri cu care a vrut să-i

înconjoare regimul – gratii, ziduri, foame, frig, suferinţe de tot felul şi chiar moartea. Cei care în închisoare au fost mai liberi ca afară.

În funcţie de locul de muncă, perforatul era de patru feluri. Perforatul în înaintare sau deschidere se făcea în general de-a lungul filonului pentru exploatarea minereului şi în acelaşi timp realiza prelungirea galeriei sau a abatajului. Perforatul în breşă se făcea din loc în loc, când în stânga când în dreapta, în pereţii laterali ai abatajului, în roca sterilă. Se perforau un fel de începuturi de galerii (breşe), de numai câţiva metri, din care, după fiecare explozie, se transporta şi se răspândea piatra sfărâmată pe planşeul abatajului; se „rambleia”, în termeni minieri. În felul acesta se ridica nivelul planşeului abatajului, pentru a permite accesul la cerime, adică la perforatul în abataj, care însemna exploatarea unui nou strat de minereu al filonului (din cerime) de-a lungul întregii lungimi a abatajului, şi perforatul în suitoare, adică perforatul în sus, vertical, pentru a face suitori, rostogoale sau puţuri.

Şi acum, iată cum lucram. Aveam un aparat perforator, sovietic, cu o greutate de vreo treizeci de kilograme, care se monta pe o coloană telescopică. Atât coloana cât şi aparatul erau acţionate cu aer comprimat. De la compresoare, aerul comprimat era refulat pe conducte de fier în toată mina, până în apropierea fiecărui loc de muncă, de unde echipa respectivă de perforat racorda câte un furtun de cauciuc de câţiva metri lungime, care către celălalt capăt se bifurca, una din ramuri mergând la aparat, cealaltă la coloană. Tot la aparat se mai racorda un furtun subţire, care la celălalt capăt se monta la conducta de apă, care şi ea venea de la suprafaţă sub presiune.

Coloana era înfiptă în sol, între picioarele lucrătorului, în poziţie verticală-înclinată; el, perforatorul, ţinea şi dirija aparatul cu mâna dreaptă, iar cu stânga acţiona dispozitivul cu care era prevăzută coloana, pentru a da acces unei cantităţi mai mari sau mai mici de aer comprimat. În funcţie de cantitatea de aer comprimat care pătrundea în coloană, aceasta fiind telescopică, se lungea sau se scurta, ridicând sau coborând o dată cu ea aparatul, la înălţimea dorită.

La intrarea în mină, fiecare echipă de perforatori îşi încărca de la puţ într-un vagonet sfredelele necesare pentru munca din acel şut. La sfârşitul şutului, toate sfredelele uzate la vârf (la floare) trebuiau aduse înapoi la puţ, de unde erau trimise la suprafaţă, la atelierul muncitorilor civili, unde erau reascuţite la o maşină specială, numită „lainer”.

Cum în medie numărul de sfredele necesare într-un şut era de treizeci-patruzeci (în funcţie de duritatea rocii de la locul de muncă), transportarea lor era munca cea mai penibilă. Nu atât împinsul vagonetului pe galeria principală până la suitoarea cea mai apropiată de locul nostru de muncă din abataj, cât manipulatul lor şi urcatul şi coborâtul lor cu spinarea prin suitoarea strâmtă. Sfredelele erau din oţel hexagonal (cam treizeci şi cinci de milimetri diametru) mergând până la o lungime de doi metri. Erau deci de o greutate apreciabilă.

În mod obişnuit, pentru a bate o gaură, era nevoie de trei sfredele. Primul sfredel cu care se începea gaura era cel mai scurt, se numea „brustar” şi avea cam treizeci-patruzeci de centimetri lungime. Avea

floarea cu diametrul cel mai mare. Adică acea parte care aşa-zis se ascuţea la „lainer”, de fapt se încălzea la roşu şi printr-un fel de forjare (nu cunosc exact procedeul, noi neavând acces la „lainer”) şi apoi o trecere printr-o matriţă, i se dădea o formă de floare, care avea un diametru mai mare decât cel original al fierului sfredelului.

În primul şut în care am intrat cu Mielu Greculescu în mină, după ce am transportat sfredelele împreună la locul de muncă, şi tot împreună am montat furtunele şi am pus aparatul în stare de funcţionare, Mielu mi-a explicat care urma să fie mai departe treaba mea de ajutor de perforator. După ce brustarul era fixat în aparat, iar capătul cu floarea era aplicat pe peretele de rocă în punctul unde urma să fie dată gaura, trebuia să-l ţin cu mâna în aşa fel, ca să nu se deplaseze din acel punct atunci când el dădea drumul la aparat. Ceea ce însemna că în acel moment, pe lângă declanşarea zgomotului asurzitor, sfredelul începea să izbească în rocă, învârtindu-se în acelaşi timp şi producând acea jerbă de scântei ca la polizor. Trebuia să-ţi fereşti ochii, privind printre gene, ca să nu-ţi sară vreo schijă de piatră în ochi. Totodată, prin mijlocul sfredelului (care era găurit) tâşnea apă, adusă prin furtun în aparat şi care, din perete, stropea în toate părţile. Concomitent, erai pulverizat cu ulei, printr-o clapă a aparatului (un fel de eşapament).

Din momentul pornirii aparatului, floarea brustarului începea să trepideze învârtindu-se şi avea tendinţa să se plimbe pe peretele de rocă, ceea ce eu trebuia să împiedic, menţinând-o pe locul dorit până când pătrundea vreo doi centimetri în piatră. O dată gaura „prinsă”, nu mai trebuia ţinut. Secretul era să nu strângi sfredelul în mână, ceea ce la început, până deprindeai mişcarea, făceai instinctiv. Rezultatul: în primele două zile, amândouă palmele şi faţa interioară a degetelor erau scrijelite de tăieturi, până la sânge, în care pătrundea acel noroi cenuşiu, format din grăunţele de piatră măcinată de floarea sfredelului, amestecate cu apă. Am avut norocul să scap fără să mă infectez, cum se întâmpla în multe cazuri. După chinul primei săptămâni, când abia mai puteam închide pumnul şi orice mişcare a degetelor îmi provoca dureri aproape insuportabile, încetul cu încetul, pe de o parte am căpătat îndemânarea necesară, iar pe de alta, palmele mi s-au tăbăcit.

În timp ce brustarul pătrundea în rocă, eu trebuia să torn din când în când ulei în aparat. Înaintând în rocă, floarea brustarului se uzează şi treptat i se micşorează circumferinţa, astfel că forma găurii este uşor tronconică şi nu cilindrică. La sfârşitul cursei, brustarul e retras din gaură, ajutorul îl scoate din aparat şi-l înlocuieşte cu un sfredel ceva mai lung, numit „mijlocaş”, care are o floare mai mică şi care continuă forarea găurii tot în formă tronconică, deoarece şi el se uzează. Şi mijlocaşul este înlocuit cu un alt sfredel şi mai lung („lungimea”) şi cu o floare şi mai mică. În rocile mai puţin dure, ca de exemplu cele sterile, cu cele trei sfredele de mai sus se putea fora o gaură de doi metri lungime. În cele foarte dure, cu patru sau chiar cinci sfredele susccesive abia se putea ajunge la o lungime de patruzeci de centimetri.

Când frontul era bătut, amândoi, din nou, demontam furtunele şi coloana, le puneam la distanţă, la adăpost de viitoarea explozie, pe care urmau s-o provoace artificierii după plecarea noastră. Apoi, dacă mai rămânea timp până la sfârşitul şutului, ne odihneam, fumam, stăteam de

vorbă sau îi ajutam pe alţii care nu reuşeau să-şi facă norma. Fiecare deţinut îşi ascundea prin diverse cotloane câte o bucată de scândură cam de un metru lungime, pe care se aşeza sau se întindea, totul în jur fiind umed şi chiar de se întâmpla să fie uscat, piatra era rece.

M-am înţeles foarte repede şi foarte bine cu Mielu Greculescu, care era un camarad bun. I-am arătat toată încrederea şi asta l-a scos din rezerva de la început. Suferea de lipsa de încredere a celorlalţi şi îşi ducea cu resemnare proasta reputaţie căpătată în primii ani de puşcărie. Cred şi sper că l-am ajutat şi eu în mare măsură pe drumul reabilitării lui în ochii celorlalţi. Era un drum greu şi de lungă durată, cu toate că se redresase din căderea lui de la Canal. Înfruntând cu resemnare umilinţele şi dispreţul din jur, făcuse cale întoarsă, mai întâi singur, izolat, apoi cu ajutorul lui Nicu Enescu. Începuse să recucerească înţelegerea şi încrederea pierdută, mai întâi a celor cu care lucra şi apoi, încetul cu încetul, şi a altora. Înainte de a pleca eu din Cavnic fusese reacceptat şi reintegrat în marea familie a deţinuţilor. Cred că am lucrat mai mult de o lună cu Mielu. Până mi-am învăţat meseria de ajutor de perforator a muncit din greu ca să mă menajeze, dar foarte repede am intrat şi eu pe linia de plutire şi totul a început să meargă strună. Îmi găsisem şi eu echilibrul fizic şi pe zi ce trecea mă integram mai mult în mediul, viaţa şi mentalitatea lagărului. Vârsta (aveam 26 de ani), sănătatea, moralul bun şi viaţa regulată, cu hrană suficientă, m-au făcut nu numai să suport munca grea şi în condiţii mizerabile, dar chiar am început să mă întremez.

Pe zi ce trecea, cunoşteam mai mulţi oameni; pe unii mai îndeaproape. Aşa m-am trezit într-o zi cu Nicolae Ungureanu, care auzind de numele meu a venit să-mi spună că-mi este fin. Era dintr-o comună din sudul judeţului Mehedinţi. Tatăl lui fusese cununat de tatăl meu. Colea, cum îi spunea toată lumea, era ceva mai în vârstă ca mine. Ne-am legat foarte repede unul de altul. Inspira încredere de la prima vedere. Voinic, cu un mers apăsat, se legăna ca un urs când umbla. Din pasul şi firea lui domoală nu părea să-l poată scoate nimeni şi nimic pe lume. Nu l-am văzut niciodată frământându-se când eram puşi în faţa unei situaţii mai grave şi trebuia să luăm o hotărâre majoră. Totdeauna lua drumul cel mai bun, atitudinea justă, condus parcă de un instinct sigur. Cu un bun-simţ nativ, se afla întotdeauna acolo unde alţii ajungeau numai după ce judecau îndelung problema. O dată hotărârea luată, nimic nu-l mai abătea din drum. Încăpăţânarea lui pe poziţia adoptată devenise proverbială în grupul nostru, care s-a constituit mai târziu. Mie mi-a spus de la început „naşule”, aşa cum era obiceiul la noi la ţară, în Oltenia.

Colea făcuse câteva clase de liceu şi apoi intrase în Jandarmerie. Fusese în Rusia în timpul războiului, iar după 23 august 1944 ajunsese la Legiunea de Jandarmi Oradea. Aici intrase în organizaţia clandestină care se constituise în rândurile Jandarmeriei. Organizaţia purta numele de „Vlad Ţepeş 2” şi era continuarea în ţară a celei care luase naştere în lagărele de prizonieri din Rusia. Câţiva din cei care scăpaseră din Rusia s-au reorganizat în ţară şi i-au dat acest nume. Pe scurt: „VE-ŢE-DOI”. Reţeaua organizaţiei s-a întins în sânul Jandarmeriei, cuprinzând elemente din toate gradele. Astfel, la Oradea, şeful organizaţiei fusese însuşi comandantul

Legiunii de Jandarmi, maiorul Dinescu. Apoi: căpitanul Narcis Triandaf, locotenentul Cornel Onaca, locotenentul Doca, plutonier-major Petrică Balanov şi Colea Ungureanu, tot plutonier-major. De alte nume nu-mi mai amintesc. În perioada de câţiva ani, până la descoperirea lor, a avut loc şi reforma care a transformat Jandarmeria în Miliţie. În tot acest timp, membrii organizaţiei şi-au îndreptat toată activitatea în a depista , aresta şi ancheta orice acţiuni contrare legii, în care erau implicaţi membri ai partidului comunist. Lucru nu prea greu, având în vedere calitatea acestor comunişti, majoritatea recrutaţi din lumea interlopă şi cu trecut penal. Apoi, în anumite acţiuni de noapte, fie lipeau afişe liberale şi ţărăniste şi scriau slogane anticomuniste pe ziduri, fie spărgeau geamurile şi devastau sediile partidului comunist. A doua zi dimineaţă, tot Legiunea de Jandarmi avea sarcina să facă cercetările care, fie nu duceau la niciun rezultat, fie incriminau sau compromiteau tot câte un comunist, provocând confuzie şi neîncredere în organizaţia de partid locală. Şi multe alte poveşti de acest fel mi-au povestit Colea şi camarazii lui.

Totuşi, activitatea principală a organizaţiei era pregătirea pentru ora H (ora la care aliaţii occidentali urmau să pornească împotriva ruşilor). Pentru acel moment pregătiseră totul, ca imediat să ocupe punctele strategice, să paralizeze orice contrareacţie a comuniştilor. Toate obiectivele erau pe planul lor: calea ferată, şosele, poduri şi chiar şi un aeroport din regiune. La fel şi telefoanele şi clădirile publice care trebuiau ocupate. De asemenea, toţi membrii organizaţiilor comuniste care se făcuseră vinovaţi de abuzuri şi crime împotriva populaţiei urmau să fie eliminaţi, după liste deja stabilite. Pentru acel moment, Colea avea misiunea de călău. O declarase şi la anchetă , tot aşa de senin cum mi-o spusese şi mie când mă mirasem că-şi alesese voluntar acest rol: „Am considerat că vinovaţii trebuie să fie pedepsiţi, ca să se facă dreptate.” Colea era departe de a fi un om crud, dimpotrivă, era bun la suflet, generos şi gata să-ţi sară în ajutor cu toate riscurile.

Printre primii descoperiţi de Securitate au fost maiorul Dinescu şi căpitanul Narcis Triandaf, care au fost judecaţi şi condamnaţi după legile vechi, încă în vigoare atunci, condamnarea maximă fiind de optsprezece ani. Abia câţiva ani mai târziu au fost descoperiţi şi ceilalţi, printre care şi Colea. Între timp însă, apăruseră alte legi, mai aspre, aşa că ultimii arestaţi primiseră câte douăzeci şi douăzeci şi cinci de ani condamnare. Cu toţii se reîntâlniseră la Baia Sprie, şefii organizaţiei având pedepse mai mici decât ceilalţi, veşnic motiv de glume şi tachinării între ei. Tot grupul era foarte solidar şi cu o ţinută impecabilă în închisoare. Toţi îl adorau pe maiorul Dinescu şi-i duceau dorul, fiindcă rămăsese la Baia Sprie.

Colea este primul om căruia i-am vorbit despre intenţiile mele de a căuta o cale de evadare. A fost imediat de acord şi zilnic ne întâlneam şi discutam despre acest subiect. Foarte repede am ajuns la concluzia că din lagăr nu era nimic de întreprins şi că soluţia trebuia căutată în mină. Am început să cercetăm şi să prospectăm toate colţurile minei şi după fiecare şut ne comunicam unul altuia tot ce ni se părea interesant pentru scopul nostru. Cu timpul, a început să se contureze un plan, care părea să facă posibilă o evadare. A rămas să continuăm să mai căutăm şi alte posibilităţi. Oricum, până nu înfrunzea pădurea nu trebuia încercat nimic şi până în primăvară mai era timp.

Prima săptămână cu regimul ei de refacere şi cu o muncă destul de suportabilă trecuse de mult. Treptat, hrana se mai prostise, severitatea în lagăr crescuse, iar munca devenise tot mai grea. Mai întâi hrana: cantitativ rămăsese aceeaşi, calitativ însă, nu. Îşi făcuseră apariţia cartofii stricaţi, aşa că aproape jumătate din cantitatea pe care trebuia s-o curăţăm era aruncată. Oasele şi zgârciurile începuseră să ia locul cărnii. Şi când totuşi era carne, era vorba de capre atât de slabe, de parcă ar fi murit de foame. Ca să nu mai vorbim de gustul şi mirosul de carne de capră. Uleiul care se băga la cazan era ulei de rapiţă, cu un miros greu şi pe care mulţi nu-l suportau. Dar la toate astea s-a adăugat apariţia lipsei de poftă de mâncare. Mai întâi la cei mai în vârstă şi apoi la mai toţi deţinuţii. Era rezultatul unui proces lent de intoxicaţie din cauza gazelor din mină. Mulţi sufereau de dureri de cap. Nimeni nu mai putea mânca marmelada, care dădea arsuri insuportabile. Doctorii ne-au explicat că era tot din cauza gazelor. Regimul se înăsprise. Pedepsele se ţineau lanţ pentru orice fleac. În lagăr: dacă nu salutai gardianul, dacă nu mergeai în pas alergător de la baracă la masă, de la baracă la duş, de la duş la baracă sau pentru tot felul de pretexte, care variau de la gardian la gardian. În mină: dacă nu-ţi făceai norma, dacă erai surprins odihnindu-te. Carcerele funcţionau în permanenţă. Erau nişte gherete din scânduri, plasate în spatele lămpăriei. Cu greu încăpea un om în picioare, dar erau băgaţi şi câte doi. Printre scânduri suflau vântul şi viscolul, iar de sus te ploua sau te ningea, după vreme, căci nu erau acoperite. Tămâie a adus personal o îmbunătăţire: a bătut pe pereţii interiori ai carcerelor sârmă ghimpată, ca să nu poţi sta rezemat. Pedepsele se executau în timpul nostru liber. Dacă primeai trei zile de pedeapsă, intrai în mină cu schimbul tău şi la ieşire erai închis în carceră până-ţi venea iar rândul să intri în mină. După trei zile erai în culmea epuizării: de munca din mină, de nesomn şi de frigul din carceră unde n-aveai voie să intri nici cu pulovăr, nici cu cojoc.

În ce priveşte munca din mină, situaţia s-a înrăutăţit progresiv, tot timpul cât am stat la Cavnic. La început, norma prevăzută pentru producţia unui întreg schimb pe zi era de optsprezece vagoneţi de minereu. Când am plecat de la Cavnic, depăşise optzeci de vagoneţi. Bineînţeles că şi normele individuale au crescut în acelaşi ritm. Sub pretextul că planul nu era îndeplinit, am început să intrăm în mină şi duminica, aşa că nemaiexistând zi liberă, nu se mai putea face schimbul la sfârşitul săptămânii. Aşa se face că am lucrat în schimb de noapte aproape trei luni în şir.

După cum am aflat de la biroul nostru tehnic, toate aceste ridicări de norme şi creştere a producţiei erau raportate ca realizări şi depăşiri de plan, care aduceau prime de producţie conducerii Combinatului şi conducerii lagărului. Reacţia noastră de apărare faţă de regimul tot mai aspru şi tot mai greu, care ne ameninţa sănătatea şi viaţa, a fost o tot mai mare solidaritate. Fiecare se ferea cum putea mai bine din calea gardianului, la suprafaţă, ca să nu cadă pradă cine ştie cărui gând sadic al acestuia, de a te băga la carceră sub un pretext oarecare. Iar în mină s-a recurs la tot felul de subterfugii, pentru ca aparent normele să fie satisfăcute, fără a depune, în realitate, eforturi supraomeneşti pentru a le îndeplini, ceea ce ar fi dus inevitabil la distrugerea noastră fizică. Se fura unde se putea, la măsurători, la perforat, la numărătoarea vagoneţilor de

minereu şi totuşi munca era foarte grea pentru toţi, şi pentru mulţi, cei slăbiţi şi suferinzi, peste puteri. A venit şi ziua când cota de vagoneţi cu minereu pe care trebuia s-o predea un schimb a crescut peste ceea ce produceau împuşcăturile. La sfârşitul schimbului, minereul era literalmente măturat de la toate fronturile şi totuşi numărul de vagoneţi cerut nu era atins. Cum această evidenţă nu era acceptată ca argument valabil pentru neîndeplinirea normelor, Tămâie şi ciracii lui procedau în continuare la pedepse cu carcere. S-a găsit şi aici soluţia: se umpleau vagoneţii cu piatră sterilă şi numai deasupra se presăra într-un strat de o palmă de gros, minereu, şi... aşa se îndeplinea planul! Singura grijă era să nu se descopere şiretlicul. Pentru asta trebuia să ne ferim de turnători. Am spus că la Cavnic erau puţini şi nu erau în posturile-cheie. Cei doi sau trei care fuseseră totuşi impuşi de politruc în posturi de brigadieri pe galerii sau în abataje, se temeau să pătrundă în anumite locuri mai izolate. Li se dăduse de înţeles că în mină, oricând, un accident e posibil şi că ar fi preferabil să evite astfel de riscuri.

Aşa s-a întâmplat cu Botea, care de teama unui astfel de accident a preferat să înfrunte riscul pedepselor din partea gardienilor, refuzând să mai intre în mină. Botea făcuse parte din Securitatea din Constanţa şi o bună parte din dobrogenii din lagăr avuseseră de suferit de pe urma lui, când fuseseră arestaţi şi anchetaţi. Acum, venind de la Jilava la Cavnic, cu acelaşi lot de deţinuţi cu care venisem şi eu, s-a trezit înconjurat de dobrogeni, care rând pe rând i-au adus aminte în ce împrejurări au avut de-a face cu el. Totul s-a petrecut însă în modul cel mai paşnic. Fiecare i se adresa pe un ton amabil şi discuta cu el despre ancheta sau bătăile pe care le primise, cu nostalgia cu care oamenii îşi deapănă amintirile comune. Botea se făcea tot mai mic şi mai palid şi devenea tot mai umil.

Mi-a duc aminte cum Alecu Caranica, după ce l-a întrebat dacă-şi mai aminteşte de el pe când se afla închis la Securitatea din Constanţa, l-a întrebat dacă fumează şi dacă vrea o ţigară. Cei veniţi de la Jilava nu aveam ţigări şi le duceam dorul. Botea, care era vizibil îngrozit şi nu ştia la ce să se aştepte, auzind oferta s-a mai înseninat şi i-a răspuns că e fumător. Caranica a scos încet o ţigară din buzunar şi Botea, ceva mai sigur pe el, a întins mâna. Caranica i-a aruncat ţigara pe jos, la picioare. Atunci, gestul lui Caranica m-a indignat. Eram încă nou; mai târziu l-am aprobat întru totul. Pe faţa lui Botea am văzut spaima. Începuse chiar să tremure. Apoi s-a repezit la picioarele lui Caranica, a ridicat ţigara şi, cu o atitudine umilă de ţi-era scârbă, i-a spus „mulţumesc, să trăiţi!” Acceptase poziţia ce i se oferise: de câine umil. Parcă s-ar fi înţeles, ca prin farmec, dobrogenii s-au împrăştiat fără o vorbă prin curtea lagărului, lăsându-l pe Botea în plata Domnului. De aici înainte, Botea ne saluta pe mai toţi cu „să trăiţi” şi nimeni nu-l băga în seamă, dar nici nu se lega de el. Şi lucrurile ar fi rămas aşa, dacă nu s-ar fi dovedit că Botea a început să „toarne” la ofiţerul politic. Abia atunci a fost ameninţat de dobrogeni cu accidentul în mină. Spaima lui Botea a fost aşa de mare, că nu numai că a refuzat să intre în mină în acea zi, lucru pentru care a fost băgat la carceră, dar când a fost adus ofiţerul politic i-a spus acestuia că a fost ameninţat cu moartea, însă n-a vrut să-i spună în ruptul capului cine l-a ameninţat. Cum biroul politicului se afla în lagăr, în capătul barăcii în care erau bucătăria, sala de mese şi biroul tehnic, mai mulţi deţinuţi care ascultau sub

fereastră cum ofiţerul politic voia sub ameninţări de tot felul să-l oblige să intre în mină, l-au auzit pe Botea spunându-i: „Trimiteţi-mă la penitenciar sau împuşcaţi-mă, dar eu în mină nu mai intru.” Până la urmă, politrucul l-a repartizat la echipa de inapţi de la suprafaţă, unde se ocupa de curăţatul coşurilor, de căratul lemnelor şi tot felul de alte corvezi. Cu prima dubă de inapţi care au fost trimişi la penitenciar, a plecat şi Botea. Nu cred că dacă ar fi continuat să intre în mină i s-ar fi întâmplat ceva, deşi cu mocanii şi macedonenii din Dobrogea nu era de glumit. În orice caz, noi am scăpat de un turnător în mină.

Botea fusese arestat şi condamnat pentru crimă de război. Securitatea, anchetând asupra cazului unui spion sovietic care, în timpul războiului, fusese prins în portul Constanţa, judecat de un tribunal militar, condamnat la moarte şi executat, a descoperit, pe lângă aşa-zisa vinovăţie a celor care îl arestaseră şi judecaseră, şi complicitatea lui Botea în această afacere. Spionul intrase în legătură cu Botea, care era mobilizat în cadrul trupelor de marină, şi-i ceruse anumite informaţii despre portul Constanţa şi flota noastră militară. Botea promisese să i le aducă, dar îl denunţase superiorului său şi spionul fusese prins.

Într-una din zile, după ce terminasem lucrul în abataj, am coborât cu Mielu Greculescu pe galeria principală. Mai era cam o jumătate de oră până să bată şutul ca să ieşim din mină. Cum oboseala începea să se facă simţită după atâtea şuturi de noapte fără nicio întrerupere, ne-am găsit un loc ferit pe un braţ de galerie părăsită, către galeria Sfinţilor. Pe această galerie nu se mai circula şi avea chiar la începutul ei o scândură atârnată, pe care scria: pericol de prăbuşire. Chiar la începutul ei erau depozitate lângă perete nişte grinzi pe care ne-am aşezat şi, rezemaţi de perete şi cu picioarele proptite pe şine, am adormit, în aşteptarea semnalului de ieşire din mină.

Nu ştiu de cât timp aţipisem, dar la un moment dat am sărit din somn, neputându-mi stăpâni un răcnet de durere. Ce se întâmplase? Fără ca noi să fi ştiut, doi deţinuţi fuseseră puşi să cureţe această galerie abandonată, de tot felul de lemne şi scânduri putrede, care formaseră cândva lucrările de dulgherie. Trebuiau să le adune, să le încarce într-un vagonet, pe care să-l împingă apoi la corfă. Cei doi veniseră cu câteva zile înainte cu duba de la Jilava şi era prima oară că intrau într-o mină. Erau ţărani din Banat, din munţii Caransebeşului, din regiunea Domaşna, condamnaţi în legătură cu partizanii care în acea zonă dăduseră mult de furcă Securităţii.

Lunile de zile petrecute în arestul Securităţii şi apoi în Jilava îi aduseseră într-o stare scheletică, încât abia se ţineau pe picioare de slăbiciune. Pentru acest motiv, Borlovan şi Românu fuseseră puşi la o muncă mai uşoară. Cu toate astea abia reuşeau, opintindu-se din răsputeri, să împingă vagonetul pe şinele ruginite. Ăsta a fost norocul meu: prima roată a vagonetului, ajungând la vârful cizmei mele de cauciuc, a reuşit să-mi strivească două degete de la piciorul drept, dar s-a oprit în acest obstacol. Dacă vagonetul ar fi fost împins cu mai multă putere, ar fi trecut şi la piciorul meu stâng şi la picioarele celorlalţi câţiva camarazi aşezaţi după mine în aceeaşi poziţie. La strigătul meu, toţi au sărit, au împins înapoi vagonetul şi mi-au degajat piciorul. Vârful cizmei era tăiat. Durerea era

aşa de puternică, încât nu puteam propti piciorul în pământ. Borlovan şi Românu erau mai nenorociţi ca mine. Ajutat de Mielu şi de alţii, mai sărind într-un picior, mai luat pe sus, am ajuns la corfă. Până să ajung în lagăr a fost un adevărat chin. Durerile ascuţite şi zvâcniturile nu s-au potolit până ce am ajuns la cabinetul medical. Mache (dr. Miltiade Ionescu) mi-a scos cizma şi ciorapul. Vârfurile celor două degete cu unghii cu tot se înnegriseră complet. În afară de comprese reci, nu era nimic de făcut, iar Mache mi-a spus că speră că ultimele falange nu sunt zdrobite. Am fost scutit cinci zile de muncă şi apoi încă vreo câteva zile am lucrat cu avocatul Boroş şi Tavi Rădulescu la buraje, unde nu era nevoie să umblu. Drumul dus-întors din lagăr îl făceam cu chiu cu vai, dar apoi stăteam jos tot şutul. Cele două unghii mi-au căzut şi degetele s-au vindecat.

Cele cinci zile de la suprafaţă au fost o adevărată mană cerească. M-am odihnit şi am dormit pe săturate. Fiind rănit la picior, am scăpat şi de corvezile cu care eram prigoniţi cei câţiva scutiţi medical. Părea chiar să fie mai avantajos să intri în mină decât să fii scutit medical. În mină puteai să mai şi stai, la suprafaţă însă erai în permanenţă sub supraveghere şi pus la tot felul de munci, cât era ziua de lungă. Şchiop fiind, am fost scutit de adevărat. Nu mergeam decât la curăţatul cartofilor. În aceste zile am stat mult de vorbă cu Mache. Absolvise Institutul Medico-Militar. Fusese excepţional în şcoală şi terminase primul facultatea. Avea o memorie extraordinară. Ne-am povestit reciproc episoade din viaţă şi aşa am aflat că la 8 noiembrie 1946, când am luat parte la manifestaţia din Piaţa Palatului, el era la Institutul Medico-Militar. Pentru a împiedica manifestaţia, regimul a încercat să oprească accesul publicului în piaţă şi a instalat cordoane pe toate străzile care duceau într-acolo. Cum măsura a fost luată în pripă şi probabil că nu aveau alte unităţi la îndemână, au recurs la elevii-ofiţeri ai Institutului Medico-Militar, şi Mache mi-a spus că el cu alţi câţiva camarazi au fost puşi să oprească trecerea spre Piaţa Palatului, pe strada Rosetti, între blocul Angelescu şi blocul Malaxa. Un grup de prieteni, cu care hotărâsem să mergem la manifestaţie, s-a strâns la mine, în blocul Malaxa, unde locuiam. Când am pornit, am încercat să ajungem în piaţă prin str. Wilson, însă n-a fost chip să trecem prin cordoane. Ne-am decis atunci să încercăm prin altă stradă. Am pornit-o către Maria Rosetti. Şi aici am dat de un cordon, dar un ofiţer, mic de talie şi cam grăsuţ, ne-a făcut semn râzând să trecem repede. Acum, după atâţia ani, la Cavnic, ne-am cunoscut: ofiţerul fusese Mache.

Ţinuta lui Mache la cabinetul medical de la Cavnic a fost ireproşabilă. Era pus între ciocan şi nicovală şi a făcut o permanentă echilibristică pentru a-i ajuta cât mai mult pe deţinuţi, fără a da impresia administraţiei că lucrează împotriva intereselor ei. În afară de cazurile grele de boală sau accidentaţi care ocupau cele câteva paturi ale infirmeriei, Mache dădea zilnic scutiri de muncă unui număr de deţinuţi. Limita acestui număr îl aducea veşnic în conflict cu administraţia, mai ales cu Tămâie, care de multe ori venea să asiste personal la vizita medicală, spre a se convinge că cei pe care-i scuteşte sunt în adevăr bolnavi. Tămâie avea un singur criteriu de admitere a scutirilor: bolnavul să aibă peste 38° temperatură. În fiecare zi erau între optsprezece şi douăzeci şi cinci de oameni scutiţi, ceea ce îl înfuria peste măsură. Din acest număr, cinci până la şapte inşi erau zilnic scutiţi de Mache, fără a fi bolnavi propriu-zis. Cunoscând toţi

oamenii din lagăr şi mai ales starea lor fizică, Mache scutea zilnic alţi cinci până la şapte, pentru a le da posibilitatea să se odihnească şi să se mai refacă. Îi alegea pe cei mai slabi, pe cei mai în vârstă şi-i declara bolnavi.

În fiecare zi avea loc o adevărată tocmeală cu privire la scutiri. Se recurgea la tot felul de subterfugii, simulări etc., pentru a-l convinge pe Tămâie. De multe ori, când Tămâie asista la luarea temperaturii, cel care-şi lua temperatura se rezema cu spatele de soba încinsă din cabinet, în aşa fel ca vârful termometrului să atingă soba.

Pe măsură ce lunile se scurgeau, numărul celor inapţi creştea, fie din accidente care provocau infirmităţi, fie din rândul celor mai în vârstă, cu mulţi ani de închisoare executaţi, cu ani de muncă grea la Canal sau Baia Sprie, trecuţi prin perioade repetate de înfometare şi la care ceda câte un organ, mai ales ficatul, inima sau plămânii şi deveneau astfel bolnavi cronici. Afecţiunile se agravau din cauza muncii grele în lipsă de aer, a extenuării şi lipsei de odihnă suficiente, a alimentaţiei nepotrivite, regim medical nefiind prevăzut decât pentru cei câţiva internaţi în infirmerie. De un tratament adecvat cu medicamente nu se putea vorbi. Cabinetul medical ducea o lipsă cronică. Una era lista întocmită de Mache cu medicamentele şi cantităţile necesare şi alta era cota trimestrială care i se repartiza. Am apucat o perioadă de aproape o lună de zile, în care nici vată, nici pansamente nu erau, darmite medicamente.

Cum am spus, cu cât timpul trecea şi numărul infirmilor şi inapţilor creştea în detrimentul numărului celor ce intrau în mină, cu atât conflictul zilnic dintre Mache şi administraţie devenea mai acut în privinţa scutirilor medicale. Iar când îl acuzau că sabotează producţia, scutind oamenii fără motiv şi-l ameninţau că-l bagă la lucru în mină, Mache părăsea cabinetul medical şi se prezenta cu primul schimb la poarta minei. Cum ceilalţi medici (doi sau trei) câţi mai erau în lagăr şi lucrau în mină refuzau să-i ia locul la cabinet, tot administraţia ceda şi se cădea la un compromis: administraţia se angaja să accepte hotărârile medicale ale lui Mache, iar Mache promitea să scutească oamenii cu economie şi numai în cazurile mai grave. Promisiunile erau de obicei respectate până a doua zi, când Tămâie protesta iar că sunt prea mulţi scutiţi, iar Mache justifica şi apăra cu încăpăţânare cazul fiecărui scutit în parte.

În ultimele zile cât am lucrat cu Boroş şi Tavi Rădulescu, am transportat şi eu către sfârşitul şutului burajele la diferite locuri de muncă. Într-unul din aceste drumuri m-am oprit de vorbă cu câţiva deţinuţi. Făceau haz de unul din ei pe nume Canache, macedonean de origine, muncitor din Turnu Severin şi legionar şi căruia Katz îi fusese repartizat ca tovarăş de echipă. Katz, croitor sau coupeur, cum îşi zicea el, este cel despre care am mai spus că la Jilava aştepta să fie eliberat şi care, ajungând o dată cu mine la Cavnic, aflase aici că fusese condamnat. Era unul din singurii doi evrei care se aflau la Cavnic. Era un om voinic, chiar gras şi devenise celebru cu paltonul lui gri pe care-l purta tot timpul. Până şi în mină intra cu el. Fusese repartizat împreună cu Canache pe galeria Sfinţilor unde, în acea căldură aproape insuportabilă de patruzeci de grade, trebuiau să spargă cu baroasele nişte blocuri de minereu. Aceşti bolovani de peste o tonă greutate fiecare şi dintr-o rocă foarte dură, trebuiau fărâmiţaţi pentru a fi apoi aruncaţi în rostogoale. Canache, slăbit de puşcărie, muncea cu resemnare cât îl duceau puterile. Katz, tacticos din fire şi leneş, numai în

chiloţi, mai mult şedea şi se văita de căldură, ştergându-se de sudoarea care curgea şiroaie. Era un mucalit şi vorbele şi aprecierile lui erau pline de umor. Tămâie trecuse ceva mai devreme pe la locul lor de muncă şi le spusese că până la sfârşitul şutului bolovanii trebuie să dispară, de nu, îi va băga la carceră.

Acum era sfârşitul şutului şi mai rămăseseră doi bolovani uriaşi, intacţi. Câţiva camarazi veniseră să-i ajute. Printre ei, Gheza, unul din brigadieri, un ungur din Ardeal. Gheza îşi câştigase simpatia deţinuţilor încă de la Baia Sprie, unde se dovedise a fi un băiat corect şi cum nu avusese niciun conflict cu administraţia, aceasta aprobase propunerea biroului nostru tehnic de a-l numi brigadier. Mai toţi brigadierii de la Cavnic erau oameni de-ai noştri şi nu de-ai administraţiei, cum fusese cazul la Baia Sprie. Pe rând, câte doi din deţinuţii adunaţi, treceau la baroase şi loveau în bolovanii de minereu până ce oboseau, lăsând apoi locul altor doi care între timp se mai odihniseră. Cei care timp de câteva minute bătuseră cu baroasele îşi trăgeau sufletul la câţiva metri de bolovani, în jurul lui Canache şi Katz.

Mă oprisem şi eu lângă ei, când deodată m-am simţit stropit de sus până jos cu... sânge! De la vreo trei metri distanţă, dintr-o lovitură de baros, sărise o aşchie minusculă dintr-un bolovan şi-l atinsese pe Gheza la picior, pe partea interioară a genunchiului. Pornită cu viteza unei schije, aşchia îi secţionase o venă mai aparentă de la picior şi la fiecare pulsaţie, sângele ţâşnea în jeturi la mai mult de un metru distanţă. Tăietura nu era mai mare de un centimetru şi Gheza nici n-o simţise. După primele clipe de nedumerire, mi-am scos chiloţii, singurul lucru pe care-l aveam pe mine, i-am rupt şi i-am făcut o legătură strânsă, imediat deasupra tăieturii. Sângele a încetat să mai tâşnească. Ajutându-l pe Gheza, căruia îi amorţise piciorul din cauza legăturii prea strânse, am pornit cu el spre postul de prim-ajutor, unde dr. Paul Iovănescu s-a ocupat de el. A doua zi, nu mai avea nimic. Aşa s-a terminat şi cu chiloţii d-nei Mark, pe care-i folosisem ca legătură la piciorul lui Gheza. După ce l-am lăsat pe Gheza pe mâna lui Paul, m-am întors să-mi iau bagajele căci se apropia sfârşitul şutului.

Ajungând la capătul galeriei principale, de unde, la dreapta, începea galeria Sfinţilor, aveam drept în faţă (aşa cum se poate vedea în schiţa minei) un puţ părăsit şi înfundat. O stâncă uriaşă se prăbuşise de undeva de sus şi se oprise, prinsă în pereţii puţului, cam la doi metri înălţime. Puţul avea o dimensiune cam de trei metri pe trei. Cu forma ei neregulată, şi stânca avea cam tot atât. Curiozitatea era că această masă de câteva tone putea fi făcută să oscileze într-o parte şi alta, împingând-o fără efort cu o rangă, stânca fiind proptită în pereţii puţului numai în două puncte, care funcţionau întocmai capetelor unei axe. La aspectul înfricoşător al locului se mai adăuga căderea de apă, probabil dintr-un izvor subteran. Într-o adevărată ploaie torenţială, apa curgea continuu pe lângă stânca blocată în puţ, cu un zgomot de cascadă care se auzea de la distanţă. În dreptul puţului, pe galerie, atârna o scândurică pe care scria „pericol de moarte”, ca nimeni să nu se încumete sub stânca gata oricând să se prăbuşească.

Numai Colea Ungureanu şi cu mine cercetasem locul mai îndeaproape, în speranţa găsirii unei scăpări spre libertate. Aflasem însă după aceea de

la un artificier că la gura puţului de la suprafaţă fusese instalat un grilaj din şine de cale ferată sudat şi fixat în beton.

Pe măsură ce mă apropiam de puţ, zgomotul căderii de apă creştea, lucru cu care mă obişnuisem. Ceea ce mi-a atras de data aceasta atenţia era că perdeaua de apă era luminată şi lumina nu venea de la lampa mea, ci de la o lampă de carbid, atârnată chiar de stânca înţepenită în pereţii puţului. Când m-am apropiat, nu mi-a venit să cred: sub stâncă, gol, Katz se săpunea de zor, în modul cel mai firesc, de parcă ar fi fost acasă sub cel mai banal duş. I-am strigat:

— D-le Katz, ai înnebunit? Nu te uiţi ce e deasupra capului dumitale?

La care Katz, cu accentul lui specific ovreiesc, puţin interogativ, mi-a răspuns:

— Păi, dacă mă uit, credeţi că mă mai pot spăla?

Şi, până n-a terminat cu spălatul, n-a ieşit de sub stâncă. Nu ştiu dacă a fost curaj, inconştienţă sau prostie din partea lui Katz, dar în orice caz, răspunsul lui a făcut hazul întregului lagăr.

După perioada de aşa-zisă convalescenţă la echipa de buraje, am revenit la munca mea dinainte, de ajutor de perforator. Întâmplarea a făcut că în acel moment, Mielu Greculescu fusese mutat în celălalt schimb, iar Alecu Caranica, perforator în schimbul meu, rămăsese fără ajutor. Am devenit ajutorul lui. Ne cunoşteam deja de câtva timp. Făcea parte din grupul macedonenilor din Dobrogea. Toţi erau legionari şi fuseseră condamnaţi ca făcând parte din organizaţia cunoscută sub numele de „Babadag”. În momentul în care intrasem în vorbă cu ei, le pomenisem de originea mea macedoneană şi de numele strămoşilor mei care se trăgeau de la Bitolia, fostul Monastir. M-a uimit rapiditatea cu care i-au localizat pe aceşti strămoşi ai mei şi rubedeniile lor, de care eu nici nu ştiam. Cu timpul, cunoscându-i mai bine şi fiind imediat adoptat de ei, mi-am dat seama cât de legaţi sunt, cât de mult ţin la tradiţiile lor şi cum şi-au păstrat limba şi obiceiurile, chiar dacă unii erau născuţi şi crescuţi în România. De fiecare dată când eram prezentat unuia de-ai lor, spunându-mi numele, urma formula explicativă în dialect armânesc: „E fecior de-al nostru, dar şi-a pierdut graiul.” Am spus „explicativă”, pentru că se grăbea să-l asigure pe respectivul că nu sunt grec. Pentru greci, sârbi şi bulgari păstrau în continuare o antipatie de pe vremea când fuseseră minoritari în Grecia, Iugoslavia şi Bulgaria.

Toţi armânii formau un grup aşa de aparte şi omogen, încât nici nu erau categorisiţi de ceilalţi deţinuţi ca legionari, ci ca macedoneni. În general mărunţi de talie, iuţi şi în mişcări şi la vorbă. De înţeles, nu-i înţelegea nimeni fiindcă între ei vorbeau armâneşte şi chiar dacă unii mai prinseseră câte ceva din dialectul lor, nu-i puteau urmări din cauza repeziciunii cu care vorbeau. De o cinste şi solidaritate cu totul ieşite din comun, dacă îţi erau prieteni puteai conta pe ei în cele mai grele situaţii. Pot spune că mă simţeam între ei ca în mijlocul unei familii ideale, iar cu Alecu Caranica m-am împrietenit şi am rămas în echipă cu el până la plecarea mea de la Cavnic. Cred că primul nostru loc de muncă a fost în abatajul galeriei „Gheorghe”.

Nu numai că ne-am înţeles bine din toate punctele de vedere, dar şi la lucru ne-am potrivit: amândoi lucram repede şi bine sincronizaţi în mişcări. Alecu fiind şi un bun perforator, ne terminam foarte repede treaba, iar restul şutului, ori îi ajutam pe alţii din apropiere, ori ne aşterneam la nişte şuete interminabile. Este primul om de la care am aflat despre celebra „reeducare”. Trecuse şi el prin „reeducare”, dar nu prin faza cea mai grea, de la Piteşti, ci la Gherla şi la Canal. Nu fusese marcat de acea perioadă a vieţii lui, cum era cazul cu foarte mulţi alţii care trecuseră prin „reeducare” şi pe care am avut ocazia să-i întâlnesc. Poate fiindcă nu trecuse prin faza ei cea mai virulentă de la Piteşti. Poate şi datorită perfectului lui echilibru, şi fizic şi sufletesc, a acelei robuste constituţii, aproape primitivă, a omului sănătos şi la trup şi la minte, pe care o întâlneai la macedoneni. Tot ceea ce am aflat despre „reeducare” în decursul anilor, din confidenţele ce mi s-au făcut de unii, voi povesti mai pe larg mai târziu.

Cu toată înfăţişarea lui dură şi vorba aspră, Alecu Caranica avea o inimă de aur. Era de talie mijlocie, slab dar musculos, cu mâini foarte puternice. La figură semăna foarte tare cu efigia lui Ion Vodă cel Cumplit, pe care o cunoşteam cu toţii din manualele de istorie. Aşa îi şi spuneam în glumă. Bărbia voluntară, dar mai ales ochii te impresionau. Mari şi negri ca tăciunele. Rar am văzut o privire aşa de pătrunzătoare. Vocea puternică şi groasă, cu o nuanţă autoritară, i-o recunoşteai de la distanţă. Vorbea clar, sigur şi răspicat. Acum, că mă gândesc, cred că nu l-am auzit niciodată vorbind în şoaptă. Prieten nedespărţit şi de altfel văr cu Alecu era Gheorghe Gache, ştiut de toţi după numele armânesc de alint, Guşa. Băiat înalt (lucru destul de rar la macedoneni) brunet, cu trăsături frumoase. Avea un cap de statuie antică, de atlet grec. Şi el era tot perforator şi multă vreme am fost vecini de loc de muncă. Un alt macedonean, mereu în preajma lui Alecu, era Dică Petre, una din figurile ieşite din comun ale lagărului. Toată lumea îi spunea „văru’ Dică”, fiindcă era tocmai felul lui de a se adresa oamenilor, cu formula „măi vere!” Era foarte tânăr; cred că fusese arestat la şaptesprezece ani. Fusese ataşat trup şi suflet lui Gogu Puiu, care devenise o figură aproape legendară a rezistenţei din Dobrogea. Gogu Puiu cutreierase toate satele dobrogene şi reuşise să organizeze întreaga rezistenţă din regiune, care la început anihilase orice reacţie a autorităţilor comuniste locale. Temeritatea acţiunilor lui şi solidaritatea pe care o manifestau localnicii în a-l găzdui şi a nu-i divulga prezenţa, îi timorase şi-i paralizase până şi pe cei câţiva miliţieni din comunele dobrogene. Degradarea autorităţii locale ajunsese în aşa hal încât Gogu Puiu îşi făcea apariţia în plină zi, trecând înarmat pe drumul principal al satului, prin faţa Postului de Miliţie, iar miliţienii se făceau că nu-l văd, pentru a nu-şi risca viaţa. În toate aceste câteva luni, în care într-o bună parte a Dobrogei nu mai funcţiona autoritatea centrală, Dică Petre (văru’ Dică) fusese aghiotantul, omul de încredere şi de legătură al lui Gogu Puiu.

Dar a venit şi reversul medaliei. Bucureştiul a hotărât să lichideze cu orice preţ şi prin orice mijloace focarele de rezistenţă din ţară. Aşa au început acţiunile de mare anvergură ale Securităţii în Munţii Vrancei, în Dobrogea, Banat, Muscel şi peste tot unde se manifesta vreo împotrivire. Batalioane întregi ale trupelor de intervenţie ale Ministerului de Interne au invadat regiunile respective, pe picior de război. Au şi procedat ca în timp de război în teritoriu inamic. Nu s-a cruţat nimic. S-au împuşcat oameni, s-

au împuşcat vite, s-au devastat gospodării. Au fost schingiuiţi în mod bestial bărbaţi, femei, bătrâni şi copii, ca să denunţe, să declare, să spună tot ce ştiu despre cei care se împotriveau regimului. Şi când ordinea a fost restabilită, cei care au scăpat cu viaţă şi care avuseseră o cât de mică legătură, chiar şi numai de rudenie cu cei care puseseră mâna pe arme, au luat drumul puşcăriilor; familii întregi au umplut temniţele: neveste, mame, surori, bătrâni şi tineri. Când satele din Dobrogea au fost năpădite de trupe şi cercul s-a strâns, din stăpânul de ieri, Gogu Puiu a ajuns fugarul şi hăituitul zilei. Şi totuşi, o bucată de timp, cu toate eforturile Securităţii şi preţul pus pe capul lui, ascunzătorile lui n-au fost descoperite. A venit însă şi ziua când satul în care se afla a fost înconjurat de trupe.

Gogu Puiu era ascuns, cu nedespărţitul Dică Petre, într-un pătul de porumb. Nemaifiind scăpare, i-a spus lui Dică să rămână ascuns în ştiuleţi şi să nu iasă de acolo orice s-ar întâmpla. Numai când s-or linişti lucrurile să plece acasă în sat la el şi să-şi vadă de treabă. Şi Dică, din ascunzătoarea lui, l-a văzut coborând din pătul şi l-a urmărit cu privirea cum se îndepărta, adăpostindu-se ca să nu fie văzut. Când a ieşit în teren deschis, îndreptându-se către o şiră de paie, a fost somat. A ripostat cu foc de armă, alergând spre şira de paie. Soldaţii au tras şi ei. Ajuns la şira de paie şi văzându-se înconjurat, s-a oprit şi Dică l-a văzut cum şi-a explodat o grenadă la piept. Povestea asta am auzit-o de la văru’ Dică de mai multe ori şi mi-a fost confirmată de mulţi alţii. De fiecare dată când termina povestea, i se umpleau ochii de lacrimi, se scula şi pleca. O dată mi-a spus că cea mai fericită perioadă din viaţa lui a fost cea pe care a petrecut-o alături de Gogu Puiu. Când l-am cunoscut mai bine, l-am înţeles şi nu m-am îndoit de sinceritatea afirmaţiei lui.

Dică era ţăran simplu, cu câteva clase primare. Crescuse la oi şi de la oi plecase când l-a urmat pe Gogu Puiu. Avea un simţ al dreptăţii şi al cinstei cum rar am văzut. Oricât de grandilocventă ar părea expresia, dar am convingerea că Dică Petre se născuse cu suflet de erou. După moartea lui Gogu Puiu rămăsese ca şi orfan, şi nevoia lui de a crede în cineva şi a i se devota îl făcuse să se ataşeze de Alecu. Nu cu supunere sau slugărnicie şi nici cu manifestări sentimentale. Era foarte mândru şi îşi ascundea cu discreţie sentimentele într-un fel de a fi permanent ironic, sarcastic, chiar batjocoritor. Pe Alecu îl cunoscuse la Canal. Lucraseră împreună la una din coloniile Canalului şi Alecu îmi povestea cum Dică, împingându-şi roaba plină cu pământ până sus, în vârful dealului unde trebuia s-o răstoarne, se oprea, se rezema în coarnele roabei şi privea cu ochii pierduţi în zare. Din acel loc se vedea satul lui şi se putea distinge casa fetei pe care o iubea. Mi-aduc aminte că o chema Leanţa. La capătul fiecărui drum se oprea să privească, şi tot şirul de deţinuţi, care venea în urma lui cu roabele încărcate, trebuia să se oprească şi el. Gardianul observa stagnarea lucrului şi, o dată în lagăr, Dică suferea consecinţele: bătaie şi carceră. Acum fusese repartizat ca rulător la echipa noastră. Lucram cu Alecu la breşe de steril într-un abataj. Cum intram în mină şi ne urcam în abataj, Dică trebuia să ruleze (transporte) roca sterilă rezultată din explozie, liberând mai întâi fundul breşei, pentru ca Alecu şi cu mine să ne putem instala aparatul şi furtunele, ca să începem perforatul. Această primă parte a rulajului o făceam toţi trei împreună. Apoi, Alecu şi cu mine ne apucam de perforat, iar Dică continua să debleieze breşa, încărcând cu

lopata materialul steril în roabă şi cărându-l în abataj, unde îl împrăştia pe jos, pentru a ridica astfel nivelul planşeului şi deci a face accesibilă cerimea perforatorului, care urma să mai exploateze un strat de minereu din filon.

Munca rulătorilor era una din cele mai grele, mai ales a celor care lucrau la minereu, fiindcă aceştia erau supuşi unei presiuni permanente, pentru a alimenta rostogoalele, din care se încărcau vagoneţii de pe galeria principală. Cei care lucrau la rulaj în breşele de rocă sterilă erau mai puţin supravegheaţi, aşa că puteau lucra într-un ritm mai suportabil, având posibilitatea să-şi mai tragă sufletul.

Instrumentele rulătorilor erau covăţica, lopata şi roaba. Covăţica, un recipient din tablă groasă de fier, trebuia umplută cu mâna şi apoi deşertată în roabă. Această operaţie, în poziţie aplecată şi ridicatul covăţichii, încărcată de sute de ori pe zi, era o muncă istovitoare. Datorită celor de la Baia Sprie, mai experimentaţi ca noi, aproape toate covăţicile care se găseau în mina de la Cavnic au dispărut din prima săptămână, ascunse sau îngropate sub rambleu. Vinovaţii nu puteau fi găsiţi, iar din lipsă de covăţici, încărcarea roabelor cu lopeţi a rămas singura posibilitate, ceea ce reprezenta oricum o muncă ceva mai uşoară.

Cât priveşte perforatul la breşele de steril, tehnica nu era prea complicată. Primul grupaj de găuri pe care trebuia să le perforezi purta numele de „einbruch”, expresie împrumutată din germană, din vremea Imperiului Austro-Ungar. Existau mai mult feluri de einbruch: austriac, italian, unguresc etc. Pentru a nu intra în prea multe detalii, care nu-şi au rostul aici, mă voi limita să dau explicaţii numai despre unul din ele.

În centrul peretelui de rocă trebuiau perforate şase găuri, dispuse pe două rânduri verticale (trei în stânga, trei în dreapta). Între găuri, de sus în jos (adică pe verticală) trebuia să fie o distanţă de aproximativ cincizeci de centimetri, iar între cele două rânduri verticale, o distanţă cam de optzeci de centimetri. Aceste găuri se perforau oblic, adică cele de pe rândul din stânga, oblic spre dreapta şi cele de pe rândul din dreapta, oblic spre stânga, deci cu tendinţa ideală de a le face să se întâlnească două câte două în interiorul rocii (adică primele două de sus între ele, următoarele două din mijloc între ele şi cele două de jos, între ele). Urmau apoi alte două găuri care trebuiau plasate în stânga şi alte două în dreapta celor două rânduri verticale, la mijlocul distanţei dintre primele găuri, şi puţin mai spre exterior. Aceste găuri trebuiau perforate tot spre acel centru ideal din interiorul rocii, dar mai puţin oblic ca primele şi se numeau găuri de ajutor. Toate aceste zece găuri formau einbruchul.

Al doilea grupaj de găuri forma „coroana” şi consta dintr-o serie de zece, doisprezece, cincisprezece găuri, care urmau să dea profilul breşei. Aceste găuri trebuiau să fie cât mai lungi posibil şi perforate perpendicular pe peretele de rocă. Încărcatul găurilor şi lungimea fitilelor Bickford erau calculate de artificieri în aşa fel, ca exploziile să se succeadă într-o anumită ordine. Primelor şase găuri ale einbruchului li se puneau fitilele cele mai scurte, deci explodau primele şi, prin felul în care aceste găuri erau perforate, rupeau şi aruncau afară un prim miez din roca compactă. Urma explozia celor patru găuri de ajutor ale einbruchului (prevăzute cu fitile mai lungi decât primele) care mai rupea nişte felii din rocă, mărind golul rezultat din prima explozie. Ultimele găuri care explodau, având

fitilele cele mai lungi, erau găurile din „coroană”, care prăbuşeau restul de rocă spre interiorul care nu mai prezenta rezistenţă, din cauza golului produs de primele două explozii.

Abatajul în care lucram avea aer bun, bucurându-se de o ventilaţie naturală, iar temperatura era potrivită. Munceam goi până la brâu, iar când stăteam ne puneam cămăşile. După plecarea din abataj a primului schimb se scurgeau vreo două-trei ore până la sosirea schimbului următor, răstimp în care aveau loc împuşcăturile (exploziile). Aerisirea era destul de bună, deoarece până ce noi apucam să urcăm cu toate sfredelele la locul nostru de muncă, gazele toxice produse de explozie se împrăştiau aproape complet. Totuşi, unii mai sensibili, cum era şi Dică, se resimţeau. Aveau ameţeli şi dureri de cap.

Mi-aduc aminte de un episod care a făcut hazul întregului lagăr şi al cărui erou principal a fost Dică. Ne-am trezit la începutul şutului cu Tămâie în inspecţie. Văzându-l pe Dică aşezat şi cu capul în mâini, l-a întrebat de ce nu se apucă de lucru. Dică i-a spus că are dureri grozave de cap şi că se va apuca deîndată ce i se vor mai linişti. Pentru o dată, ni s-a părut că Tămâie dă dovadă de înţelegere, pentru că s-a suit pe grămada de rocă sterilă căzută în urma exploziei şi a trasat cu o sapă un şănţuleţ de-a curmezişul ei. Apoi i-a spus că dacă evacuează sterilul din breşă până la dunga trasată de el, restul timpului până bate şutul îi permite să se odihnească şi chiar să coboare pe galeria principală, unde era aer curat.

Cantitatea de steril indicată de Tămâie reprezenta vreo trei ore de muncă. Tămâie a plecat, iar noi am decis să punem mâna pe lopată şi roabă, ca să-l ajutăm pe Dică să termine cât mai repede, ca să poată pleca la aer curat pe galerie. Într-o oră treaba a fost gata şi Dică tocmai îşi punea cămaşa şi se pregătea să coboare din abataj, când a apărut din nou Tămâie. Dică i-a spus că a rulat tot materialul până la locul indicat, dar Tămâie i-a răspuns că munca încetează când bate şutul şi că până atunci să se golească breşa de tot. Tămâie a plecat din nou, iar Dică s-a apucat cu îndârjire de lucru. Dar cum? A început să care înapoi, din abataj în breşă, tot materialul pe care, cu atâta trudă, toţi trei îl rulasem mai înainte în sens invers. Am încercat să-l calmăm, dar n-a fost chip.

Cum şi noi trebuia să ne facem norma din acea zi, ne-am apucat de perforat, iar Dică a muncit îndârjit tot şutul şi nu s-a lăsat până n-a umplut breşa la loc. Când, către sfârşitul şutului, Tămâie a venit din nou şi a văzut isprava, Dică a ţinut să-i mai şi spună că-i pare rău că a crezut în cuvântul lui. Tămâie a plecat înjurând, iar Dică a stat trei zile la carceră. De atunci însă când venea în inspecţie în mină, Tămâie nu se mai oprea la locul nostru de muncă.

În tot acest timp, continuam să mă întâlnesc, fie în lagăr, fie pe drumul de intrare sau ieşire din mină, cu Colea Ungureanu, cu care am sfârşit prin a pune la punct planul nostru de evadare. Ne hotărâsem pentru singura soluţie care ni s-a părut posibilă, cu toate riscurile pe care le prezenta. Observasem că la ieşirea din mină, pe galeria care pornea de la ultima corfă şi mergea până la lagăr, exista o posibilitate de a ne ascunde. Cam pe la jumătatea ei, pe o distanţă de vreo douăzeci de metri, o porţiune unde, probabil, roca nu era prea solidă, galeria fusese căptuşită cu ziduri

pe pereţii laterali, iar sus fusese zidită în boltă. Între această boltă zidită şi bolta naturală cerimea galeriei, rămăsese un spaţiu liber. O dată, la ieşirea din mină, am rămas amândoi în urma celorlalţi patru camarazi cu care urcasem în aceeaşi corfă şi am cercetat locul. Am constatat că ne puteam sui şi strecura în acel spaţiu, cu oarecare dificultate. Prea adânc nu ne puteam vârî din cauză că după vreo doi metri acest mic tunel se înfunda.

În alte două zile ne-am potrivit în aşa fel ca să ieşim ultimii din mină. În corfa care-i transporta pe ultimii deţinuţi se suiau şi cei doi miliţieni care se aflau la puţ. În această corfă ne-am suit ultimii trei deţinuţi din schimb şi cei doi miliţieni.

Când am pornit pe galeria cu pricina (cu ascunzătoarea) spre lagăr, noi, deţinuţii, mergeam înainte, iar cei doi gardieni în urmă. Am făcut de două ori traseul în aceste condiţii, la interval de câteva zile, spre a observa dacă la retragerea lor din mină gardienii controlează spaţiul de deasupra bolţii. La primul drum nici nu s-au uitat, iar a doua oară, unul din ei a ridicat lampa în sus, fără să se oprească din mers. Ne-am dat seama că dacă cineva s-ar fi aflat în ascunzătoare, nu l-ar fi putut vedea. Era clar că era vorba de o delăsare în îndatoririle de pază, din cauza rutinei zilnice şi de care aveam intenţia să profităm. Totuşi, riscul ca tocmai în ziua în care noi aveam să ne aflăm în ascunzătoare, gardianul să aibă o recrudescenţă de vigilenţă, nu putea fi exclus. Ne-am hotărât s-o acceptăm.

Urma deci ca în ziua stabilită să ieşim din mină ca de obicei, cu una din corfele de pe la mijlocul transportului, pe galeria respectivă să rămânem în urma celorlalţi patru şi să ne strecurăm cât mai în fundul ascunzătorii. Apoi să aşteptăm până ce vor trece pe sub noi, spre lagăr, ultimii deţinuţi şi cei doi gardieni şi după ce lumina lămpilor lor va dispărea după primul cot al galeriei, să coborâm din ascunzătoare şi să facem cale întoarsă până la puţul corfei. Urma apoi să urcăm până la suprafaţă prin suitoarea care se afla de-a lungul casei corfei. Din momentul în care începeam să urcăm prin suitorii, ne angajam în necunoscut. Nu ştiam ce ne aştepta sus: ieşire la cerul liber? Vreo poartă sau grilă ferecate? Sau o santinelă înarmată?

Hotărâsem să ne încercăm totuşi norocul, fiindcă numai de noroc era vorba. Discutând cu Colea, am fost amândoi de acord în privinţa celor trei surprize posibile, care ne-ar putea aştepta la capătul de sus al suitorii. Bineînţeles, mizam pe libertate, dar dacă nu va fi să fie, amândoi, fără ezitare, preferam ipoteza santinelei, care va face uz de armă şi va curma scurt aventura noastră, scurt şi fără durere. Nu ne temeam decât de cea de-a doua posibilitate: uşa ferecată sau grilajul. Ceea ce ar însemna să fim prinşi ca şoarecii în cursă şi să cădem pe mâna administraţiei şi pazei lagărului nostru. Ce ar urma? O ştiam din alte cazuri de evadări nereuşite, de la Canal şi Aiud, când cei prinşi de paza propriei lor închisori au fost schingiuiţi îngrozitor şi schilodiţi în bătăi de gardienii furioşi la gândul propriei lor soarte dacă evadarea ar fi reuşit. A rămas deci hotărât că ne vom încerca norocul când va veni primăvara şi va înverzi pădurea. Până atunci vom încerca să ne mai informăm despre situaţia de la ieşirea suitoare la suprafaţă.

Iarna era în toi şi acum mai aveam de făcut faţă şi problemei încălzitului barăcilor cât şi unei corvezi în plus la ieşirea din mină: curăţatul zăpezii în curtea lagărului.

Cota de lemne repartizată de Combinatul minier nu ajungea la destinaţie, adică la barăcile noastre, decât în cantitate mică, fiind deviată spre clădirea administraţiei, care se afla în afara lagărului, şi spre locuinţele ofiţerilor şi gardienilor. Prin decembrie ni s-a adus la cunoştinţă că lemnele pentru noi s-au terminat şi că administraţia a obţinut de la direcţia minei permisiunea să utilizăm pentru foc toate resturile de scânduri, stâlpi şi traverse vechi şi putrede din galerii. Aşa că, la ieşirea din mină, fiecare din noi lua cu el cât putea duce din aceste rămăşiţe putrede şi îmbibate cu apă, care produceau mai mult fum decât căldură. Dar şi această sursă s-a epuizat şi încet, încet, am început să strecurăm printre ţăndările şi putregaiurile pe care le căram sub braţ şi câte o bucată de lemn de lucru. După un timp, acest furt de lemne a fost mai bine organizat. Fiecare echipă de dulgheri lua traverse noi de cale ferată, aduse de la suprafaţă pentru a le înlocui pe cele vechi şi putrezite, le tăia în bucăţi de cincizeci-şaizeci de centimetri lungime şi fiecare din noi luam câte una sub braţ la sfârşitul şutului. Traversele, fiind din lemn de stejar creuzotat, erau un combustibil ideal, ardeau bine şi dădeau căldură mare.

La început ne dădeam osteneala să dăm bucăţilor de traversă tăiată un aspect de lemn vechi mânjindu-le cu noroi, pentru ca la intrarea în lagăr gardienii să nu-şi dea seama de provenienţă. Din când în când a mai fost prins câte unul din noi şi băgat la carceră, dar operaţia a continuat. Iarna însă a fost lungă şi grea şi au început să se termine şi lemnele administraţiei şi ale gardienilor. Din acel moment, furtul şi transportul de traverse pentru foc a luat alt aspect. Gardienii de la intrarea în lagăr închideau ochii la majoritatea deţinuţilor care treceau cu lemnul sub braţ şi se făceau că descoperă furtul numai la ultimii patruzeci-cincizeci de deţinuţi care pătrundeau în lagăr. Aceştia nu mai erau însă pedepsiţi, li se confiscau doar lemnele, care luau drumul sobelor de la clădirea administraţiei. Şi astfel, cu complicitatea tacită a gardienilor, care-şi luau tainul, ne-am încălzit tot restul iernii, spre paguba Combinatului minier. Un aspect caracteristic de organizare şi „economie socialistă”, adaptat la condiţiile specifice ale puşcăriei.

Puţine au fost zilele când n-am avut căldură în baracă. Atmosfera din dormitor însă era departe de a putea fi imaginată de vreun om liber. După ce se făcea focul şi camera se încălzea, toate hainele noastre ude din mină şi întinse pe paturi, atârnate în jurul sobei sau în cuiele din pereţi, dădeau impresia că te afli într-o şatră ţigănească. Aburii care se degajau din haine înceţoşau încăperea şi aşa slab luminată de un singur bec care se vedea ca prin pâclă. Mirosul cred că ar fi fost insuportabil pentru orice om venit din afară. Pentru noi nu, căci nu-l mai simţeam. În această atmosferă şi cu toată oboseala după munca din mină, odată cu dogoarea focului din sobă, revenea şi buna dispoziţie. Şi, până când totuşi, răpuşi de oboseală adormeam, se mai scurgea un timp, în care pot spune că ceea ce domina era veselia şi voia bună.

Dormitorul meu avea vreo douăzeci şi două de paturi. Patul meu era lângă sobă. Deasupra mea dormea căpitanul Mitucă. Cum intrai pe uşă, în dreapta, în patul de sus dormea preotul Sebastian Popescu, zis popa Scai,

iar sub el, un avocat evreu pe care – hazlie coincidenţă! – îl chema Dascălu. „Popa şi Dascălu”, cum le spuneam. Popa Scai, de care am mai vorbit, este cel care mi-a venit în ajutor când ultima din cele trei perechi de ciorapi pe care le aveam s-a rupt şi a trebuit să trec la obiele. Nu mai purtasem şi nu ştiam să mă încalţ cu ele. Era o adevărată ştiinţă să-ţi pui obielele în aşa fel, ca nici să nu ţi se desfacă şi nici să nu te jeneze la umblat. Popa Scai m-a învăţat această tehnică.

Tot popa Scai era cel care îl tot iscodea şi ironiza pe Dascălu, care nu se bucura de prea multă simpatie şi nici de încredere. Trecutul lui ne făcea să-l considerăm dubios. Ca tânăr avocat, avusese idei de extremă stângă şi fusese chiar şi în echipa de simpatizanţi şi apărători ai Anei Pauker, la procesul ei de la Craiova, înainte de război. În timpul războiului, fusese trimis în lagărul de la Vapniarca, iar după 23 august, reclamat de coreligionarii lui că în lagăr ar fi colaborat cu administraţia, fusese judecat şi condamnat (cred că la douăzeci de ani) pentru „crimă contra umanităţii”. Toate aceste antecedente nu pledau în favoarea unui om de caracter. Acum, provocat la discuţii de popa Scai, ne declarase că de ideile comuniste se lecuise. Cât priveşte atitudinea lui de „ciripitor” sau „turnător” de la Vapniarca, după cum spunea popa Scai, iată versiunea lui.

Administraţia militară a lagărului Vapniarca le ceruse deţinuţilor să-şi numească un reprezentant din rândurile lor prin care să fie transmise dispoziţiile, care să primească raţiile de alimente şi cele necesare internaţilor şi să răspundă de împărţirea lor justă. Deţinuţii îl desemnaseră pe el. Ne povestea cum contactul lui cu administraţia fusese în avantajul camarazilor, deoarece reuşise să obţină o serie întreagă de îmbunătăţiri care le-au uşurat viaţa în lagăr. Când însă, într-o perioadă de câteva luni, serviciile de aprovizionare militare din întreaga regiune au avut de suferit şi n-au funcţionat normal, alimentaţia de bază, atât a trupelor române cât şi a evreilor din lagăr, a constituit-o mazărea. Monofagia de mazăre timp mai îndelungat lipseşte organismul de anumite substanţe (cred că este vorba de o vitamină, dar nu vreau să risc să fac o afirmaţie într-un domeniu pe care nu-l cunosc). După un timp de astfel de alimentaţie, au apărut primele semne: greutate în mişcarea picioarelor, ducând până la fenomene de paralizie a membrelor inferioare. Aceste simptome s-au semnalat numai în lagăr, deoarece trupa a reuşit să-şi mai procure şi alte alimente din regiune. Când aprovizionarea şi-a reluat cursul normal, fenomenele de paralizie au dispărut.

După război, propaganda comunistă a speculat la maximum acest episod din viaţa lagărului de la Vapniarca, acuzând administraţia că a aplicat acest regim alimentar în mod intenţionat, în scopul exterminării internaţilor. Aceste acuzaţii au servit în procesul de crimă contra umanităţii, intentat conducerii lagărului, căruia îi căzuse victimă şi Dascălu, judecat şi el de Tribunalul Poporului.

Aici aş vrea să fac o paranteză, povestind o experienţă personală în legătură cu aşa-zisa mazăre furajeră. La ferma noastră din Mehedinţi cultivam o suprafaţă destul de mare cu mazăre, pentru hrana vitelor şi a porcilor. Din aceeaşi mazăre, când era verde, consumam şi noi la masă. Mi-aduc aminte că acest sort de mazăre se numea „Victoria” şi că dădea o mai mare producţie decât alte sorturi, motiv pentru care era cultivată în scopuri furajere, fiind însă tot aşa de bine comestibilă şi pentru oameni. În

anii aceia, cotele de produse care trebuiau predate ruşilor, în baza convenţiei de armistiţiu, făceau ravagii. Porumbul pentru hrana porcilor fiind insuficient, am început să le completăm alimentaţia cu mazăre, din care aveam rezerve mai mari. Totuşi, porumbul apropiindu-se de sfârşit, am hotărât să-l întrebuinţăm numai pentru porcii puşi la îngrăşat, iar scroafelor cu purcei, care tocmai fătaseră, le-am dat numai mazăre. După o săptămână, mare îngrijorare la grajduri: cei peste o sută de purcei, alăptaţi de scroafele hrănite exclusiv cu mazăre, nu se mai puteau ţine pe picioare. Crezând că e vorba de vreo molimă, am chemat de urgenţă medicul veterinar. După ce s-a informat la faţa locului şi a aflat ce hrană primiseră scroafele, doctorul Sobinevski a început să râdă de panica noastră şi ne-a explicat povestea cu „monofagia de mazăre”. Ne-a recomandat să reducem măcar la jumătate cantitatea de mazăre şi să completăm hrana scroafelor cu porumb, orz şi lucernă. După două zile, purceii erau sănătoşi.

Cu toate că Dascălu se comporta ca bun camarad şi la muncă şi în lagăr, nu i se acorda încredere totală. Popa Scai îl ironiza tot timpul, iar vecinul lui din patul de alături, George Sarry, îi făcea tot felul de farse. Dascălu avea caracter bun şi nu se supăra. Dascălu avea însă şi un defect major pentru viaţa în comun pe care eram obligaţi s-o ducem, sforăia îngrozitor. Când începea să sforăie, reuşea să trezească tot dormitorul. Dascălu îi spusese vecinului lui de pat, lui G. Sarry, să-l trezească de fiecare dată când sforăie, ca să se întoarcă pe partea cealaltă şi să nu-i deranjeze pe ceilalţi. Dascălu însă, care în toate se manifesta ca un om normal şi cu un sistem nervos echilibrat, după ce trecuse prin anchetă, prezenta şi el, ca mulţi alţii, un reflex necontrolat: când îl trezeai, oricât de delicat ai fi făcut-o, sărea înspăimântat din somn, dând să strige.

Cum în acea perioadă lucram în schimbul de noapte, când ne întorceam dimineaţa în lagăr, Dascălu se culca imediat. Majoritatea celorlalţi din dormitor ne întindeam pe paturi, însă nu dormeam. Ne mai coseam zdrenţele şi mai stăteam de vorbă. Sarry, care prinsese slăbiciunea lui Dascălu şi era mereu pus pe şotii, se distra să-l trezească, spunându-i cu un aer serios că sforăie, chiar dacă nu sforăia. Dascălu sărea speriat din somn, se dezmeticea, îi mulţumea lui Sarry, se întorcea pe partea cealaltă şi adormea la loc. Iar G. Sarry repeta din două în două minute figura, până se plictisea.

După vreo două luni de la sosirea noastră la mină, Dascălu ne-a câştigat încrederea şi n-a mai fost şicanat. Iată împrejurările în care s-a produs această schimbare. Administraţia lagărului, nemulţumită de reprezentanţii noştri din biroul tehnic şi mai ales de avocatul Negrescu pe care îl acuza că favorizează deţinuţii în detrimentul intereselor producţiei, a hotărât înlocuirea lui cu un alt deţinut mai de încredere. Aşa s-a făcut că într-o zi Dascălu a fost chemat la ofiţerul politic, al cărui birou se afla la capătul barăcii în care era şi sala de mese. Cine era chemat la ofiţerul politic, era din principiu suspectat, în afară de cazul că motivul era vreo anchetă sau comunicarea unei pedepse cu carceră. Or, Dascălu nu se afla în niciunul din aceste cazuri.

Toţi cei din dormitor ne-am dus să ne facem de lucru în curte, pe lângă uşa şi sub fereastra biroului politicului, în nădejdea de a surprinde ceva din ceea ce avea să discute cu Dascălu. Acesta din urmă însă, nici n-a apucat bine să intre în birou să închidă uşa după el că îndată ce a auzit propunerea politicului a şi deschis uşa din nou şi i-a răspuns ofiţerului cu voce tare, în aşa fel ca să auzim şi noi: „Domnule locotenent, eu am mai fost o dată reprezentantul deţinuţilor pe lângă administraţie şi pentru asta sunt condamnat acum. A doua oară nu mai vreau să risc să fiu condamnat pentru colaborare cu administraţia. Căutaţi-vă pe altcineva.”

Pentru acest refuz, Dascălu a stat o zi la carceră, dar şi-a câştigat stima noastră. „Acum pentru noi eşti cuşer!” i-a spus popa Scai. Bănuiesc că ofiţerul politic, cercetând dosarele noastre în căutarea unuia care să colaboreze cu el, a găsit antecedentele lui Dascălu şi i s-a părut omul potrivit. În urma eşecului, administraţia a renunţat la înlocuirea lui Negrescu şi totul a rămas ca mai înainte.

O altă figură din dormitor era avocatul Farmache Menelas din Constanţa, condamnat într-unul din procesele Canalului Dunăre-Marea Neagră.

Foarte slab, cu o figură veşnic tristă şi îngrijorată, care de altfel reflecta pesimismul lui permanent, Farmache se făcuse celebru prin câteva reflecţii făcute în liniştea dormitorului când toţi ne culcaserăm. Astfel, într-o noapte când încă nu adormiserăm toţi, l-am auzit spunând într-un oftat, cu vocea lui cu tremolouri: „Nu... mai scăpăm noi de aici!”

Totuşi era citată şi o concluzie „optimistă” a lui Farmache. Într-o noapte din acea iarnă geroasă, când în dormitorul încălzit, cu un aer greu şi aburul ce ieşea din hainele noastre ude, nu se auzea decât focul din sobă şi respiraţia celor care dormeau, iar afară răsunau cizmele santinelei din prepeleac, care bătea din picioare ca să se încălzească, Farmache a exclamat: „Tot mai bine deţinut în lagăr, decât santinelă în post!”

Într-una din aceste nopţi s-a mai întâmplat o poznă. Dică Petre, tocmai se afla la closet când se făcea schimbul santinelelor. Conform formulei consacrate, când se apropia echipa de schimb, santinela din post striga cât o ţinea gura: „Cine vineeee!?” Acest strigăt şi toate celelalte răspunsuri şi formule de recunoaştere răsunau în liniştea nopţii fără să ne mai trezească din somn şi fără să ne mai impresioneze ca la începutul detenţiei noastre.

De data asta însă, schimbul santinelei n-a mai trecut neobservat, pentru că la strigătul: „Cine vineeee!?”, Dică a deschis geamul şi a răspuns, strigând printre gratii, „americanii!” Apoi s-a dus repede şi s-a culcat. Dar n-au trecut nici cinci minute şi s-a bătut alarma. Au năvălit în lagăr o sumă de gardieni şi după un timp şi comandantul cu statul lui major de ofiţeri. Erau în culmea excitaţiei, nervoşi şi agresivi. Detectaseră că strigătul pornise din baraca noastră şi şi-au concentrat furia pe noi. Ne-au scos pe toţi afară, s-a făcut apelul, ne-au numărat, ne-au pus să ne dezbrăcăm în ger şi ne-au făcut percheziţie. Alţii au făcut percheziţie în dormitoare, răscolind totul şi deşertând saltelele de paie.

În acelaşi timp, ofiţerul politic a început să ne cheme pe rând în biroul lui, pentru a ne ancheta şi descoperi făptaşul. După primii zece inşi anchetaţi, a renunţat. Toţi au spus că dormeau şi că nu ştiau nimic. Tot ei întrebau nedumeriţi ce s-a întâmplat, iar politrucul, neîncumetându-se să

repete cuvântul strigat de Dică, le-a spus că un deţinut „insultase” organele de pază. Ancheta n-a dat niciun rezultat, iar noi am pierdut jumătate de noapte de odihnă, ceea ce nu ne-a împiedicat să facem haz de trăsnaia lui Dică şi mai ales de nervozitatea pe care o provocase în rândurile administraţiei, de parcă într-adevăr veniseră americanii.

Într-una din zile când am intrat în mină cu Caranica, am fost afectaţi la un alt loc de muncă, deoarece în abatajul unde ne era locul nu se putea lucra. Ce se întâmplase? Perforatorul care lucra pe acelaşi loc cu noi, dar în celălalt schimb, în momentul în care fora o gaură în filonul de minereu, s-a trezit deodată că o forţă extraordinară îi împinge sfredelul înapoi iar prin gaură ţâşneşte cu putere un jet de apă. Se mai întâmplase ca în timpul foratului să nimereşti într-un gol din rocă (o geodă, în termeni minereşti) în care se afla apă. În câteva minute apa se scurgea şi puteai continua lucrul.

De data asta însă apa n-a mai încetat să curgă timp de două zile şi două nopţi, întrerupând parţial lucrul şi în abatajul respectiv şi pe galeria principală de sub el, provocând o adevărată inundaţie. Şanţul de scurgere a apelor de pe galerie era prea mic pentru a drena cantitatea mare de apă care nu mai contenea, iar pompa de la puţul de apă nu prididea s-o evacueze spre suprafaţă. Liniile de cale ferată au fost acoperite de apă, iar vagonetarii au trebuit să-şi continue munca în condiţii mizerabile, împingând vagoneţii prin apă. Tămâie nu voia sub nicio formă ca evacuarea minereului să stagneze.

În fine, după două zile, apa din abataj s-a oprit şi cea de pe galerii s-a scurs, lăsând în urmă un strat de mâl alb de o albeaţă şi fineţe la pipăit, ca smântâna. Era vorba de caolin de cea mai pură calitate. Împreună cu Alecu Caranica ne-am reluat lucrul, continuând perforatul.

În şutul următor, după explozii, când ne-am suit în abataj, nu ne mai puteam recunoaşte locul de muncă. În cerimea în care bătusem găurile cu o zi înainte, în loc să găsim ca de obicei după explozie un gol de circa un metru lungime şi câteva tone de minereu prăbuşite, se deschidea acum o văgăună uriaşă. În urma împuşcăturilor, se prăbuşise toată cerimea pe o lungime de vreo optsprezece metri, descoperind o geodă imensă, o adevărată peşteră. Înălţimea geodei era de vreo cinci-şase metri. Această grotă, perfect impermeabilă, conţinuse toată acea cantitate de apă care inundase galeriile precum şi o mare cantitate de caolin, care fusese şi el antrenat de apă. Ceea ce a fost interesant de văzut, au fost pereţii geodei, acoperiţi în întregime cu cristale de ghips, arătând ca nişte ace, cam de un milimetru diametru, incolore, transparente. Creşteau din pereţii de rocă ai geodei ca acele unui arici.

Trebuie să spun aici că amatorii de „flori de mină”, termen general pentru toate cristalele ce se găsesc în mină, au dat năvală ca să pună mâna pe câte o bucată de rocă cu cristale de ghips. Mulţi deţinuţi adunau tot felul de cristale, pe care le ascundeau apoi în diverse locuri din mină, în speranţa că, o dată eliberaţi, vor putea să le recupereze, ca amintire, dar şi pentru frumuseţea lor. Mi-amintesc că cele de barită, care erau foarte rare, erau şi cele mai frumoase. Desigur că denumirile acestor cristale, pe

care le aflasem şi le învăţasem de la inginerii şi geologii deţinuţi, acum le-am uitat.

Ceea ce nu voi uita însă niciodată este aspectul feeric al acestor geode, pe care le descopeream după împuşcături. Mai toate aveau pereţii căptuşiţi cu cristale de cuarţ, peste care erau presărate tot felul de alte cristale de fel de fel de culori. Când în bezna minei ridicai lampa de carbid ca să lumineze geoda, toate aceste cristale cu nenumăratele lor faţete scânteiau în toate culorile, ca o comoară de nestemate din basmele orientale. Toţi amatorii de flori desprindeau cu ţăncuşa (un fel de daltă) şi cu ciocanul câte o bucată de rocă, un fragment din această minune.

Dar toate aceste mici comori, destinate să devină amintiri pentru casele foştilor deţinuţi, au rămas în ascunzătorile lor. Mina şi-a păstrat florile, fiindcă eliberarea noastră nu s-a produs decât ani de zile mai târziu, şi atunci nu aşa cum o aşteptam noi. Dacă la „adevărata” eliberare vor mai fi supravieţuitori dintre amatorii de flori de atunci, poate vor putea să-şi recupereze amintirile.

Dar nu numai deţinuţii strângeau „flori”. Minerii civili, maiştrii, inginerii şi chiar miliţienii vânau aceste flori cu pasiune, fiind cumpărate pe sub mână de amatorii din oraşele din regiune. Cum noi, deţinuţii, eram cei care ajungeam primii după împuşcături la locurile de muncă, tot noi eram primii care descopeream florile, aşa că cele mai frumoase piese dispăreau în ascunzători. În acele câteva cazuri în care am reuşit să stabilim legături cu muncitorii civili, care ne dădeau informaţii politice, cum era cazul cu Şimi Rujinski, ne arătam şi noi gratitudinea, dăruindu-le flori de mină. Florile pe care gardienii le găseau asupra noastră sau la percheziţiile din lagăr erau confiscate.

Să revin însă la locul nostru de muncă, unde în urma împuşcăturilor se deschisese acea imensă geodă cu cristalele ei de ghips. Pe lângă plăcerea de explorator pe care am avut-o cătărându-mă cu scara, cotrobăindu-i toate cotloanele şi cercetându-i pereţii acoperiţi de cristale, geoda ne-a mai produs şi o altă bucurie: la sfârşitul lunii am avut o depăşire de normă de patruzeci la sută, ceea ce ne-a adus ca salariu în mână, după toate reţinerile (mâncare, cazare, încălzire, îmbrăcăminte, pază etc.) o sumă nemaiîntâlnită până atunci la Cavnic. Eu am primit un bon pe care scria 112 lei. Alecu, fiind perforator, cu o încadrare mai mare, a primit cu vreo zece lei mai mult.

Această performanţă se datora sistemului de calculare a normelor de perforat. Perforatorilor nu li se putea măsura cantitatea de minereu pe care o produceau fiecare în parte în decurs de o lună, aşa cum se proceda la rulători, de exemplu, cărora li se ponta zilnic numărul de vagoneţi încărcaţi. Perforatorului i se măsura la fiecare sfârşit de lună volumul excavării realizat prin explozii. În calculul normei noastre din acea lună a intrat deci şi volumul golului imens al geodei. Mulţi au fost ajutaţi de întâmplare să-şi poată realiza norma, dând peste geode, dar norocul pe care l-am avut noi cu geoda noastră uriaşă a făcut senzaţie.

Voi încerca să explic pe scurt cum se făceau aceste măsurători, luând exemplul cel mai simplu, perforatul la „înaintare” sau la „deschidere” de galerii, adică atunci când se perfora propriu-zis o galerie.

La sfârşitul lunii, în punctul unde te aflai cu perforatul, în peretele lateral al galeriei se băteau trei găuri, care reprezentau un punct de reper numit

„ştufă”. Măsurându-se distanţa dintre această ştufă şi cea din luna precedentă, apoi lăţimea şi înălţimea galeriei, se calcula volumul, care reprezenta realizarea ta pe luna respectivă. Am explicat toate acestea ca să pot arăta mai departe ce procedee ingenioase s-au inventat pentru a putea ieşi la sfârşitul lunii cu norma îndeplinită şi a nu suferi rigoarea represaliilor, care de când venisem la Cavnic crescuseră neîncetat. Mă refer la toate subterfugiile la care se recurgea cu ocazia măsurătorilor lunare.

Astfel, cu câteva zile înainte de măsurătoare, ştufa de la măsurătoarea precedentă era astupată cu buraje, în aşa fel ca să nu mai poată fi observată şi se băteau alte trei găuri cu câţiva metri mai înapoi. Se „muta” deci ştufa de la care pornea măsurătoarea şi se câştigau astfel câţiva metri în plus. La fel se proceda şi la perforatul de suitori, mutându-se ştufa mai jos. A rămas celebră păţania lui George Sarry, de la Baia Sprie. Fiind un băiat foarte solid şi îndemânatic, se specializase în perforat de suitori, muncă extrem de grea, deoarece se fora vertical, în sus, şi toată apa cu rumeguşul de rocă îţi curgea în cap, fiind astfel tot şutul ud până la piele. Trebuind să priveşti în permanenţă în sus, apa îţi intra în ochi împreună cu toată acea pulbere de piatră care provoca iritaţii, conjunctivite şi uneori chiar leziuni. Pe lângă asta, la fiecare început de şut trebuia să construieşti împreună cu echipa de dulgheri podul sau platforma pe care urcai apoi aparatul, coloana şi sfredelele şi de pe care urma să începi să perforezi. La fiecare sfârşit de şut, după ce artificierul venea şi încărca găurile, totul trebuia dat jos şi podul demontat. După explozie, în şutul următor, rulătorii transportau materialul căzut, degajau locul şi operaţia se repeta, construind din nou podul, de data asta mai sus, cu atât cu cât avansase forajul, ca să poţi din nou perfora mai departe. La fel se proceda, montându-le şi demontându-le de fiecare dată, şi cu conductele de aer şi apă, al căror traseu se lungea pe măsură ce lucrarea înainta.

George Sarry, care era tânăr şi extrem de voinic, îşi făcuse reputaţia de bun perforator şi, la Baia Sprie, după obiceiul mineresc, una din lucrările lui figura pe planul minei sub numele de „Suitoarea lui Sarry”. Era vorba de o suitoare care trebuia să lege două galerii (una jos şi alta sus) la distanţă foarte mare una de alta. Nu mai ţin minte distanţa care le separa, dar era vorba în orice caz de peste douăzeci de metri. Roca fiind extrem de dură, progresul era lent, suitoarea neavansând după fiecare împuşcătură decât cu câte douăzeci-treizeci de centimetri. Lucrarea a durat câteva luni, timp în care Sarry, pentru a-şi asigura norma, „muta” ştufele la fiecare măsurătoare. Totul a decurs normal şi, într-o bună zi, George Sarry a străpuns cu suitoarea lui în galeria superioară. Pe tot timpul lucrării îşi îndeplinise norma şi chiar avusese depăşiri! Toată lumea era mulţumită. Şi conducerea tehnică civilă a minei şi administraţia lagărului şi G. Sarry. Şi aşa ar fi şi rămas, dacă la nişte verificări contabile şi financiare, câteva luni mai târziu, nu s-ar fi adunat cap la cap toate măsurătorile lunare făcute la suitoarea lui Sarry. În urma acestui calcul, reieşea că suitoarea avea peste treizeci şi cinci de metri înălţime, ceea ce nu numai că depăşea distanţa de, să zicem, douăzeci de metri până la galeria de deasupra, dar ar fi însemnat să fi ajuns până la suprafaţă. Au urmat represaliile obişnuite: carcera. Când Sarry povestea mai târziu despre suitoarea lui, nu-şi mai amintea de ceea ce suferise, ci numai de

partea hazlie a păţaniei. Chiar adăuga: „Mă mir că după calculul făcut nu m-au condamnat pentru evadare, din moment ce la treizeci şi cinci de metri se afla suprafaţa, şi deci libertatea.”

Când, după o vreme, administraţia a prins de veste, prin turnători, despre procedeul „mutatului” ştufelor, a hotărât să schimbe sistemul de măsurătoare. Noile puncte de reper n-au mai fost marcate prin ştufe, ci l-au reprezentat rostogoalele. Rostogoalele erau, aşa cum am mai explicat, acele găuri pătrate de un metru pe un metru, forate vertical din galeria principală prin cerime până în abataj şi prin care se arunca minereul exploatat. Pe planşeul abatajului, deasupra fiecărui rostogol, se instalau trei sau patru rânduri de câte patru grinzi, încheiate la cele patru colţuri, întocmai cum se procedează la puţurile de apă de la ţară. Pentru a preveni accidentele, gaura rostogolului astfel înălţată în abataj, era acoperită cu tablă de fier. De-a lungul abatajului, din loc în loc, la intervale neregulate, se aflau aceste rostogoale care erau numerotate, începând de la suitoare. Deci, după noul sistem, măsurătoarea se făcea pornind de la rostogolul X, de la care porniseşi perforatul la începutul lunii. Dar şi la această nouă formulă, deţinuţii au găsit posibilitatea de a înşela administraţia pentru a-şi asigura norma lunară, aşa de greu de atins şi aşa de scump plătită în caz de nerealizare.

„Mutau” rostogoalele! Sau, mai exact spus, în ziua măsurătorii mutau cu câţiva metri mai înapoi grinzile încheiate de deasupra rostogolului propriu-zis, cel de la care urma să înceapă măsuratul. Apoi, peste gaura rămasă la nivelul planşeului, puneau o altă tablă de fier, peste care presărau pietriş. Grupului de tehnicieni civili (inginer, pontator şi maistru) însoţit de obicei de Tămâie, nu i-a trecut niciodată prin cap să ridice tabla pusă peste cheile de lemn mutate, spre a verifica dacă ele se află într-adevăr deasupra rostogolului. Echipa de deţinuţi, căreia i se făcea măsurătoarea, trebuia însă să stea în aşa fel la trecerea grupului de tehnicieni, ca nu cumva vreunul să calce pe tabla pusă peste gaură. Riscul în acest caz n-ar fi fost numai că planşeul ar fi sunat a gol dacă ar fi călcat pe tablă şi s-ar fi descoperit şiretenia, dar tabla ar fi cedat sub greutate, s-ar fi îndoit şi respectivul s-ar fi prăbuşit în gol.

Nenumărate au fost invenţiile pentru a înşela administraţia la calculatul normelor, nu numai la munca de perforat, dar şi la celelalte munci din mină. Riscul de a nu îndeplini norma era mult mai mare decât cel de a fi prins cu înşelătoria. Pentru majoritatea deţinuţilor care aveau deja ani de puşcărie în spate, slăbiţi, istoviţi de regimul de muncă, mulţi fiind în vârstă şi bolnavi şi cu rezistenţa fizică la limită, era o chestiune de viaţă şi de moarte să scape de pedepsele nesatisfacerii normei. În această lupă pentru supravieţuire, furtul la măsurători, solidaritatea dintre noi şi uneori sprijinul tacit al inginerilor sau maiştrilor civili au fost salvatoare.

Astfel, nu o dată, tehnicianul civil care la începutul lunii venea să stabilească duritatea rocii la locurile de muncă, duritate în funcţie de care se stabilea norma la perforat, ne-a favorizat. Iată cum se proceda. Deţinutul era pus să perforeze o gaură în prezenţa inginerului sau maistrului, care cronometra timpul. Deţinutul avea tot interesul ca rocii de la locul de muncă să i se stabilească o duritate mai mare decât cea reală,

pentru ca norma ce avea să i se ceară să fie cât mai mică. De aceea, în timpul cronometratului, făcea în aşa fel ca foratul să meargă cât mai încet. Pentru asta, instala coloana de aer comprimat pe care se sprijinea aparatul cât mai vertical, ca să nu împingă sfredelul înainte şi chiar făcându-se că împinge în aparat cu pieptul, când de fapt îl reţinea cu mâna. Tehnicianul cu cronometrul, om de meserie, remarca manevra deţinutului, dar în cele mai multe cazuri se făcea că nu vede. Cât îi priveşte pe Tămâie sau pe miliţianul care asista, ei nu-şi dădeau seama de nimic.

În privinţa normelor era o controversă veche, care îşi avea originile la începuturile de la Baia Sprie, când au fost aduşi primii deţinuţi politici ca să lucreze în mină. În acea perioadă, în Aiud domnea de câteva luni un regim de înfometare cruntă. Oamenii ajunseseră nişte schelete ambulante, care rând pe rând intrau în ultima fază a distrofiei, când îşi făceau apariţia edemele şi caşexia şi se umflau, ţesuturile ne mai eliminând apa. Era ultima consecinţă a lipsei de alimentaţie şi totodată stadiul final. Zilnic se semnalau cinci-şase morţi (după unii, media zilnică era de opt morţi). Şi asta a durat luni de zile. Nu ştiu cine va putea să facă vreodată bilanţul. Părea să nu mai existe salvare şi disperarea ajunsese la culme.

Într-una din zile însă, a apărut în închisoare o comisie de la Ministerul de Interne, care le-a fluturat pe la nas acestor epave umane o licărire de speranţă: posibilitatea unei reabilitări prin muncă, pe care regimul se gândea să le-o ofere, în marea lui înţelegere, chiar unor „bandiţi”, „trădători” şi „duşmani ai poporului” cum erau ei. Li s-a spus că în condiţiile pe care le prevedea acest plan era cuprins un regim de hrană şi cazare pe care şi-l puteau câştiga prin muncă. După ce li s-a spus că Ministerul nu înţelege să forţeze pe nimeni, au fost întrebaţi dacă cineva este dispus să se reabiliteze prin muncă. Cum pentru toţi deţinuţii era clar că dacă vor mai rămâne câteva luni în Aiud, în aceeaşi situaţie, vor pieri până la unul, toţi s-au declarat de acord. Aşa s-a obţinut acceptarea muncii „voluntare”!

Reprezentanţii M.A.I. le-au spus apoi că pentru început vor crea „cu titlu experimental” o colonie de muncă. Va depinde de comportarea lor şi de felul cum vor lucra, pentru ca regimul să se convingă de sincera lor intenţie de reabilitare şi abia atunci le va oferi tuturor deţinuţilor posibilitatea de a munci. Dacă experimentul nu va aduce această dovadă, se va renunţa la acest proiect şi deţinuţii vor continua să-şi execute sentinţele în penitenciare.

Şi „experimentul” a început, la scurt timp după plecarea comisiei. Mai întâi au fost selecţionaţi (din câte îmi amintesc din relatările celor care au făcut parte din acest prim lot) două sute de deţinuţi, dintre cei a căror stare fizică dădea speranţe de refacere mai rapidă. Majoritatea erau legionari. Cu acest prim lot s-a făcut inaugurarea muncii în mină, cu „braţe speciale”, denumire sub care apăreau în scripte deţinuţii. Primele luni de la Baia Sprie au depăşit toate speranţele şi chiar şi cei mai sceptici au prins nădejde în viitor. Cazare omenească în barăci noi, cu paturi şi aşternuturi curate, căldură, îmbrăcăminte şi tratament civilizat din partea administraţiei. Dar mai presus de toate, supraalimentaţie!

Cei din acest prim lot mi-au povestit cu lux de amănunte cum era viaţa la Baia Sprie la început, cum s-au refăcut fiziceşte şi cum totul îi

îndreptăţea să aibă încredere în sinceritatea promisiunilor administraţiei. Când s-au deprins cu munca în mină, li s-a amintit că nu numai soarta lor va depinde de cum vor munci şi cât vor produce, dar şi a celor rămaşi în puşcărie. Dacă munca lor se va dovedi rentabilă, experimentul de la Baia Sprie va fi continuat, dacă nu, vor fi trimişi din nou la Aiud.

Această alternativă a creat stimulentul. Zi de zi deţinuţii se străduiau să muncească mai bine, să producă mai mult. Pe măsură ce producţia creştea şi se realizau performanţe, creşteau şi normele. S-au organizat şi întreceri între cei mai buni perforatori deţinuţi şi cei mai buni perforatori civili. Au fost puşi să perforeze găuri alăturate, bineînţeles, sub supravegherea gardienilor, pentru a-i împiedica să stea de vorbă. Au pornit la lucru o dată şi la sfârşitul şutului a ieşit învingător deţinutul cu un număr record de găuri bătute. Dacă îmi amintesc bine, deţinutul se numea Gică Zotu. Era macedonean şi legionar. Realizarea lui a stabilit o nouă normă de lucru, nu numai pentru deţinuţi, ci aşa cum s-a aflat mai târziu, şi pentru muncitorii civili. De teama reîntoarcerii la Aiud şi a spectrului foamei, efortul creştea, creştea şi norma, dar deţinuţilor li s-a părut că datorită muncii lor au obţinut şi primul succes: a mai fost adus un lot de la Aiud!

Şi munca a continuat în acelaşi ritm, până ce a venit reversul medaliei. Au apărut efectele muncii disperate, extenuarea şi căderea celor cu o constituţie fizică mai şubredă. Mina şi-a spus şi ea cuvântul: accidentele, toxicitatea şi lipsa de oxigen au afectat sănătatea majorităţii deţinuţilor. Treptat s-a deteriorat şi regimul alimentar şi s-a înăsprit şi tratamentul din partea administraţiei. Au reapărut pedepsele: carceră şi bătăi. Capacitatea de muncă a scăzut şi odată cu ea şi randamentul. Numai normele au rămas aceleaşi: mari, aşa cum fuseseră stabilite în primele luni. Între timp, de la Aiud şi alte puşcării, soseau periodic loturi după loturi de noi deţinuţi. Toţi slabi, toţi înfometaţi, dar care nu mai găseau acum la Baia Sprie regimul pe care îl găsiseră primii veniţi. Era greu de apreciat acum unde erau cele mai mari şanse de a rezista şi a scăpa cu viaţă: stând flămând într-o celulă de închisoare, dar fără să faci vreun efort, sau irosindu-ţi ultimele puteri, muncind până la extenuare în mină. Ultimilor trimişi la Baia Sprie nu li se mai dăduse posibilitatea să aleagă. Voluntariatul încetase. Asta era situaţia la Baia Sprie unde numărul deţinuţilor se ridicase la vreo mie cinci sute când am ajuns eu la Cavnic.

Dintre cei veniţi la mină cu ultimele loturi, când regimul deţinuţilor se înrăutăţise şi singurele lucruri care se menţinuseră erau normele foarte ridicate, care-i obligau la munci istovitoare, unii aruncau toată vina acestei stări de lucruri asupra primilor veniţi. Ei erau făcuţi răspunzători de ridicarea normelor, de stahanovism şi deci de colaborare cu administraţia la distrugerea fizică a deţinuţilor. Şi cum primii veniţi la mină fuseseră în marea lor majoritate legionari, ei erau vinovaţii. Legionarii, la rândul lor, îşi justificau atitudinea din primele luni spunând că scopul pentru care munciseră peste puteri fusese acela de a-şi salva camarazii de la Aiud, sortiţi acolo exterminării prin înfometare.

Cred însă că adevăraţii vinovaţi trebuie căutaţi în rândul vârfurilor partidului şi Ministerului de Interne, cei care la acea vreme aplicau ceea ce învăţaseră la şcoala crimei de la consilierii sovietici şi care adoptaseră metodele de lichidare a adversarilor, întocmai ca în Uniunea Sovietică.

Părerea aceasta era şi a majorităţii. Numai puţini erau cei care gândeau altfel şi care într-adevăr făceau jocul administraţiei, încercând să semene discordia şi neîncrederea între noi. Din fericire însă fără rezultat, solidaritatea noastră dovedindu-se mai puternică.

Între timp, şi la Cavnic se perfectase fuziunea celor două loturi, cel adus de la Baia Sprie şi cel cu care venisem eu de la Jilava. Cei peste două sute de deţinuţi ajunseserăm să ne cunoaştem foarte bine între noi. Ne deprinsesem şi noi, cei aduşi din Jilava, cu munca în mină, cu viaţa din lagăr, învăţasem din experienţa celor de la Baia Sprie, deosebirile dintre „cei noi" şi „cei vechi" se estompaseră, încât formam acum un tot destul de omogen. Se legaseră prietenii, fiecare găsindu-şi locul, grupându-se în mină, în lagăr şi în dormitoare după simpatii. Pe măsură însă ce eram puşi de către administraţie în faţa unei noi măsuri, care urma să ne îngreuneze viaţa în lagăr sau munca în mină, solidaritatea noastră creştea, renunţam la micile noastre interese personale şi egoiste şi încercam să adoptăm atitudinea cea mai potrivită interesului general. Desigur că mai existau, ca în orice colectivitate mai mare, discuţii contradictorii, mai ales pe teme politice, disensiuni şi chiar adversităţi, dar nu de proporţii atât de mari încât să înrâurească negativ atitudinea noastră comună faţă de administraţie.

În această luptă zilnică pentru supravieţuire s-au impus de la sine, din necesitatea de a ne apăra, nişte reguli nescrise, pe care fiecare le respecta. Orice mijloc de a ne pune la adăpost, de a preveni sau atenua toate măsurile administraţiei care atentau la sănătatea şi viaţa noastră, era utilizat, cu condiţia să nu dăuneze vreunui camarad. Tendinţa generală era să menţinem un ritm de muncă la nivelul posibilităţilor fizice ale celor mai slabi, bolnavi şi neputincioşi dintre noi, care altfel ar fi fost primele victime, fie ale unui efort peste puterile lor, fie ale pedepselor administraţiei, fiindcă erau „codaşi".

Acolo unde totuşi deţinutul nu putea fi ajutat să-şi facă norma, se recurgea la un întreg şir de falsuri în rapoartele de muncă ale deţinuţilor care deţineau posturi de maiştri, pontatori, doctori sau în biroul nostru tehnic. În ultimă instanţă se recurgea, de comun acord, la ajustatul normelor celor cu depăşiri în muncă, în favoarea celor care rămâneau sub normă. Toate aceste operaţiuni comportau şi riscul descoperirii lor, ceea ce făcea ca pontatorii sau cei din biroul tehnic să fie periodic în conflict cu administraţia şi, de multe ori, ei erau pedepsiţi şi ocupau carcerele, acuzaţi de a fi favorizat câte un deţinut. În mină, la muncă, spiritul de ajutor care domnea între noi dădea cele mai bune rezultate, gardienii neputând fi prezenţi în permanenţă şi peste tot. Mina devenise mediul nostru, aliatul nostru împotriva gardienilor, care nu o cunoşteau cum o cunoşteam noi şi care, în general, se temeau de accidente, de prăbuşiri şi preferau să stea pe galeria principală.

Nu o dată, când câte un gardian se aventura în abataj şi se aşeza să supravegheze câte o echipă la muncă, unul din noi, fără să fie văzut, arunca o pietricică în sus spre a o face să cadă lângă miliţian. Imediat, toată echipa, cunoscând jocul, îşi manifesta îngrijorarea şi privea cu teamă spre cerime. De cele mai multe ori, prăbuşirile erau prevestite de câteva

pietricele care se desprindeau mai întâi din rocă. De aceea, gardianul nu mai aştepta urmarea şi se grăbea să plece la loc mai sigur, la corfă, şi aşa scăpam de prezenţa lui.

Într-una din zile, când tocmai mă apucasem de perforat cu Alecu Caranica la locul nostru de muncă, ne-am trezit cu Mitică Ciubotaru (despre care am mai vorbit că venisem cu el de la Jilava) şi pe care toţi îl simpatizam. Mitică lucra la o breşă de steril, la vreo sută de metri de noi, la capătul abatajului. Era ultimul loc de muncă şi între el şi noi nu mai lucra nicio echipă.

Mitică venise să-l cheme pe Caranica pentru a-i spune că la locul lui de muncă se petrecuse ceva neobişnuit. Ne-am dus să vedem despre ce era vorba.

În urma împuşcăturii, fundul breşei nu mai prezenta, cum era normal, un perete de rocă în care ar fi urmat să perforeze în continuare. Cu experienţa veche de la Baia Sprie, Caranica a înţeles imediat. Era vorba de cenuşă vulcanică presată, în care se putea săpa cu uşurinţă, fiind sfărâmicioasă. În această masă sclipea ceva din loc în loc când luminai cu lampa. Scormonind cu o rangă, Alecu a scos la iveală şi a prăvălit din lăcaşul lui de cenuşă un bloc de galenă. Galena pură se găsea foarte rar şi numai în cantităţi mici. Producerea unui vagonet de galenă reprezenta norma pe aproape o lună.

După ce ne-am consultat toţi patru, Mitică, Alecu, eu şi ajutorul lui Mitică, un băiat de încredere, am hotărât că secretul descoperirii trebuie păstrat. În niciun caz administraţia nu trebuia să afle că era vorba de cantităţi mari de galenă. Timp de câteva săptămâni, Mitică n-a mai lucrat efectiv decât câteva minute pe şut, atât cât prin câteva lovituri de sapă şi cu ranga făcută pârghie să disloce câteva blocuri de galenă. Cu această ocazie, mi-a fost dat să văd un bloc compact de galenă, de mai bine de o tonă greutate. Blocurile erau aruncate pe rostogol, într-un vagonet special de pe galeria principală şi atribuite de pontatorul nostru, la fiecare două-trei zile, altui deţinut. Mulţi au avut în felul acesta norma asigurată, datorită faptului că Mitică a înţeles să împartă norocul descoperirii cu alţii. Comoara de galenă s-a epuizat după vreo lună, în care timp însă Mitică îşi atârna aparatul de perforat într-un cui şi-l lăsa să meargă în gol, pentru a fi auzit pe galeria principală unde Tămâie avea obiceiul să asculte, în dreptul fiecărui front de perforat din abataj, dacă aparatul funcţiona. Mitică îşi lăsa aparatul mergând şi venea la locul nostru de muncă, se culca pe spate pe o scândură şi tot restul şutului cânta cântece ţigăneşti de inimă albastră.

Presiunile administraţiei asupra noastră, pentru a produce tot mai mult, însoţite de toată gama de ameninţări, pedepse şi norme mereu mărite, au atins apogeul când, sub pretextul neîndeplinirii planului, am fost obligaţi să intrăm în mină şi duminicile. Am muncit cam două luni fără nicio zi de întrerupere, şi deci, nemaiputându-se face nici inversarea schimburilor pe toată această perioadă, am rămas în tura de noapte. Chiar şi cei mai tineri şi mai de curând arestaţi începuserăm să ne resimţim din cauza efortului continuu. Se mai adăugau efectele toxicităţii, care ne reducea pofta de mâncare, hrana fiind singurul lucru care ne mai întreţinuse până atunci puterile. Începeam să intrăm într-un cerc vicios, din care era greu de ieşit.

Muncă excesivă în mediu toxic, care ar fi cerut pentru menţinerea condiţiei fizice timp de odihnă şi hrană, or, ziua de odihnă fusese suprimată, iar de hrănit nu ne mai hrăneam suficient din cauza intoxicaţiei cu gaze.

Nu mai ştiu exact cine a fost cel care a imaginat atunci un plan, pe care câţiva l-am pus în aplicare, nădăjduind că după un timp îşi va produce efectul, uşurându-ne munca, reducându-i ritmul infernal şi dându-ne un mic răgaz ca să ne mai refacem.

Pentru a-l înţelege, va trebui să dau unele explicaţii prealabile. Sfredelele care se întrebuinţau la perforat, prin utilizare şi reascuţire, se uzau treptat, devenind, aşa cum am mai scris în altă parte, din lungi, semilungi, apoi mijlocaşe şi în ultimă stare de întrebuinţare, brustare. În acest stadiu viaţa sfredelului lua sfârşit. Aceste sfredele se aflau într-un du-te-vino permanent între „lainerul” de la suprafaţă, unde erau ascuţite, şi mină. Pe acest circuit, pe care-l urmau în toate galeriile minei, atât cele în care lucram noi cât şi cele unde lucrau muncitorii civili, evidenţa lor nu era posibil de ţinut.

Ideea planului de care am pomenit, a pornit de la o conversaţie dintre un inginer civil şi inginerii noştri din biroul tehnic. De când se redeschisese mina de la Cavnic, odată cu venirea noastră, exploatarea progresând, galeriile şi abatajele avansând, numărul fronturilor de perforat crescuse mereu. Or, inginerii noştri prevăzând crearea de noi locuri de perforat, aduceau aceasta la cunoştinţa inginerului civil, el trebuind să ceară din timp aprovizionarea şi repartizarea materialelor respective necesare: aparate de perforat, conducte, sfredele etc. În timp ce inginerul civil îşi nota datele, a făcut observaţia că nu va fi nicio problemă să obţină din timp majoritatea materialelor necesare, aparatele fiind primite din Uniunea Sovietică, iar conductele fiind fabricate în ţară. Prevedea însă dificultăţi la obţinerea oţelului de sfredele, care era suedez şi nu se mai importa suficient.

În mare secret, apelându-se numai la perforatorii care prezentau toate garanţiile de încredere şi discreţie şi ai căror ajutori erau şi ei oameni siguri, s-a hotărât punerea în aplicare a planului sugerat de vorbele inginerului civil. Au fost angajate în această operaţie şapte sau opt echipe de perforatori cu ajutorii lor, între care Alecu Caranica şi cu mine. Totul era foarte simplu, numai că riscul de a fi descoperiţi ne putea costa capul, fiindcă era vorba de un act de sabotaj care, la acea vreme, aşa se plătea. Hotărâsem ca fiecare din noi, în fiecare şut, să îngropăm în rambleu câteva sfredele. La început, chiar noi, cei care ne angajasem în această acţiune, nu prea credeam că vom obţine vreun rezultat. Şi nici n-am obţinut vreunul mai bine de o lună de zile. Devenise o chestiune de rutină ca la sfârşitul şutului să îngropăm cele câteva sfredele. O făceam automat. Într-o bună zi însă, la intrarea în mină, echipele de perforatori n-au mai găsit destule sfredele la ieşirea din corfă, în locul obişnuit de unde şi le ridicau. Li s-a spus să facă economie, căci n-au fost încă aduse de la ascuţit, lucru ce se mai întâmplase. Dar şi a doua zi, şi în zilele următoare, situaţia a fost aceeaşi. Până la urmă, succesul nostru a fost deplin. Tot timpul cât am mai stat la Cavnic, s-a resimţit lipsa de sfredele. Din când în când au mai apărut în cantitate suficientă, dar după o vreme iar se împuţinau, căci noi continuam să îngropăm cota zilnică. Îngropam mai

puţin ca la început şi cu mai multă prudenţă, dar am continuat. Efectul sabotajului s-a facut simţit treptat.

Mai întâi, sub o supraveghere mai strictă a lui Tămâie şi a gardienilor, a trebuit să facem „economie”, cum ni se cerea, utilizând sfredelul până la uzura totală a vârfului. După câtva timp, economia n-a mai servit la nimic, deoarece sfredelele, chiar consumându-le la maximum, nu ne mai ajungeau ca să batem numărul de găuri cerut de normă. Deci lucram mai puţin, rămâneam sub normă, dar nefiind din vina noastră nu mai eram pedepsiţi. Acum protestam noi că nu ni se dădea posibilitatea să muncim ca să ne îndeplinim norma. A mai trecut un timp şi s-a luat măsura suspendării lucrului la unele fronturi de perforat, considerate mai puţin importante. Pe scurt, noi lucram mai puţin şi nu mai eram pedepsiţi, dar asta însemna totodată găuri mai puţine, explozii mai puţine, minereu mai puţin.

Toată energia lui Tămâie se concentra asupra rulătorilor şi vagonetarilor pentru a satisface planul, evacuând spre suprafaţă numărul de vagoneţi cerut zilnic. Un timp a reuşit, dar încet, încet, toate grămezile de minereu care se mai aflau în mină s-au epuizat. Ultimele rezerve vechi de minereu au fost evacuate, încât abatajele păreau măturate. Aşa s-a ajuns la ultimul efect al lipsei de sfredele: se evacua zilnic spre suprafaţă tot minereul produs de exploziile din şutul respectiv, ceea ce nu mai reprezenta însă numărul de vagoneţi prevăzuţi de plan. Totodată, asta însemna însă muncă mai puţină pentru rulători şi vagonetari, care nici ei nu mai sufereau represaliile pentru neîndeplinirea normei. Şi aşa s-a ajuns la un ritm de muncă mai suportabil şi la eforturi mai puţin extenuante, care pe majoritatea ne-au ajutat să rezistăm mai departe.

Despre această acţiune nu cred că au ştiut mai mult de douăzeci-douăzeci şi cinci de inşi. Administraţia n-a avut nici cea mai mică bănuială în privinţa acţiunii noastre, fiind convinsă că lipsa de sfredele s-a datorat uzurii lor normale şi imposibilităţii Combinatului minier de a ne asigura reaprovizionarea.

În arsenalul de măsuri represive, pe care administraţia ni le aplica în legătură cu munca, se mai afla o gamă întreagă în legătură cu disciplina, cu măsurile de securitate şi mai ales în legătură cu... nimic, fiind clară intenţia de a ne şicana în permanenţă. Probabil cu scopul de a ne timora şi a ne face cât mai docili. Efectul însă era exact opus. Noi deveneam tot mai refractari, tot mai îndârjiţi pe măsură ce se înteţeau măsurile absurde şi inumane.

Ni se cerea, de exemplu, ca în curtea lagărului să nu circulăm decât în pas alergător atunci când plecam din baracă spre sala de mese sau la duş, sau la cabinetul medical. Noi continuam însă să mergem în pas normal, cu toate răcnetele gardianului care, fie se mulţumea să aleagă la întâmplare unul sau doi deţinuţi şi să-i bage la carceră (pe toţi n-avea cum să ne bage), fie renunţa să observe că nu respectăm ordinul. Sau ni se cerea ca, de câte ori treceam pe lângă un „cadru” – expresia lor pentru gardian sau ofiţer, să ne descoperim. Rezultatul: nu mai purtam bonetă sau căciulă. Observând stratagema, s-a dat ordin să salutăm cu formula: „Să trăiţi, domnule sergent” (plutonier sau locotenent, după caz). Atunci am început

să-i ocolim la distanţă, pentru a nu fi nevoiţi să-i salutăm. Iar dacă totuşi treceam pe lângă vreun gardian, fără să-l salutăm şi eram interpelaţi, pretindeam că nu l-am văzut.

Era o permanentă confruntare de uzură, la care unii gardieni renunţau, iar alţii treceau la represalii, obligându-ne să facem tot felul de corvezi: să spălăm pe jos în dormitoare, chiar dacă era curat, să spălăm geamurile, să ne scoatem aşternutul şi păturile în curte şi să le scuturăm etc., etc. Aproape săptămânal se făcea câte o percheziţie – tot inutilă –, ceea ce echivala de fapt cu un fel de vandalism. Eram scoşi în curte şi în timp ce o parte din gardieni ne făceau percheziţie corporală, rupându-ne cusăturile şi peticele de pe haine, pasămite să n-avem ceva ascuns, alţii răvăşeau totul prin barăci, având grijă să golească de paie câte două-trei saltele în fiecare dormitor. După percheziţie, tot restul timpului liber până la intrarea în mină eram apoi ocupaţi cu refăcutul ordinii în dormitoare, cu măturatul şi spălatul pe jos şi cu cârpitul şi peticitul hainelor. Intenţia era să nu ni se dea nicio clipă de răgaz şi totuşi reuşeam să ne strecurăm prin toate aceste şicane şi, în momentele de acalmie, viaţa noastră comună îşi regăsea cursul normal.

Câţiva gardieni se dovediseră a fi mai înţelepţi sau mai binevoitori. În timpul serviciului lor, nu se osteneau să ne facă viaţa mai amară. Stăteau pe lângă poarta de acces în lagăr şi nu intrau în activitatea obişnuită răcnind ordine şi înjurând, decât când îşi făcea apariţia vreun ofiţer. Pentru noi, răcnetele gardianului erau semnalul de alarmă că vine cineva în inspecţie şi, ca prin farmec, majoritatea dispăream în dormitoare (administraţia nu vedea cu ochi buni statul de vorbă în curte, pe grupuri) unii ne făceam că măturăm, alţii că spălăm, dând astfel impresia că gardianul îşi făcuse datoria şi ne pusese la tot felul de corvezi. Cu timpul, câţiva din aceşti gardieni care nu ne făceau mizerii au înţeles că nu vrem să le creăm dificultăţi cu superiorii lor şi că înţelegeam să ne arătăm recunoştinţa în acest fel. În mod tacit s-a stabilit un fel de acord şi amândouă părţile erau mulţumite. După trecerea inspecţiei, gardianul îşi vedea din nou de treabă la camera de gardă de la poarta lagărului şi ne lăsa în pace. Acest început de încredere care s-a stabilit între noi şi câţiva gardieni a mai dat cu timpul şi alte roade, de care voi pomeni mai târziu.

În schimburile acestor gardieni ca şi serile după închidere, când eram număraţi şi încuiaţi în barăci, cu toată oboseala muncii din mină, mai trecea mult până ce, istoviţi, adormeam. Se înfiripau discuţii de tot felul: se discuta politică, se depănau amintiri din libertate şi din diferitele închisori prin care trecuserăm fiecare. Cei cu memorie bună recitau poezii, iar cei cu voce cântau cântece din acel folclor al închisorilor, care se transmitea din gură în gură, de la o generaţie la alta de puşcăriaşi. Versurile lui Radu Gyr, Nichifor Crainic şi ale multor altora, toate opere inedite din închisori, ne încântau, ne înduioşau sau ne răscoleau sufletul.

Cu cât eram mai chinuiţi fiziceşte, mai istoviţi şi împinşi spre un stadiu de abrutizare de animal de tracţiune, cu atât părea să ne crească sensibilitatea sufletească. Aş spune că se producea un proces de înnobilare a fiinţei umane. Cei care n-au evoluat aşa în închisoare, au decăzut la nivelul dorit şi urmărit de administraţie. Instinctul de conservare al animalului a început să le fie călăuză spre a-şi salva viaţa cu orice preţ. S-au străduit prin orice mijloace să se pună la adăpost de

foame, de frig şi de suferinţă fizică. Egoismul le-a crescut la paroxism şi nemaiţinând seamă decât de fiinţa lor au trădat legea solidarităţii fiind eliminaţi ca nişte corpuri străine din comunitatea deţinuţilor; fiind izolaţi de ea s-au înrăit şi mai tare. Lipsiţi de dragostea frăţească a celorlalţi şi de orice sprijin moral, s-au prăbuşit curând şi fiziceşte, dacă n-au apucat înainte de sfârşit să cadă pe ultima treaptă a dezonoarei, colaborând cu administraţia.

La cântecele de închisoare se adăugau şi cele aduse din stepele Rusiei, de cei care, înainte de a cunoaşte temniţele româneşti, mai făcuseră şi experienţa lagărelor sovietice de la Oranki, Vorcuta, Norilsk şi Magadan.

În mină, pe drumul de intrare şi de ieşire, luasem obiceiul să cântăm în cor „Imnul minerului”, cântec de pe vremuri al minerilor, sub actualul regim interzis. În cântec se vorbea de munca grea a minerilor care trudeau în subteran. Acum, sub regimul „muncitorilor”, nu se mai putea vorbi de chinul muncii din mină, ci doar de elanul şi bucuria cu care se avântau muncitorii în galerii.

CAVNIC. CRĂCIUNUL 1952

Noaptea de Crăciun am petrecut-o în mină.

În închisori, atât sărbătorile noastre, religioase sau naţionale, cât şi sărbătorile oficiale ale regimului erau marcate de o vigilenţă mărită din partea administraţiei.

În preajma Crăciunului, a Paştelului şi înainte de 10 Mai, ca şi în zilele premergătoare lui 23 August, 1 Mai sau 30 Decembrie, se perindau tot felul de indivizi de la Ministerul de Interne, în civil sau în uniforme, care convocau în şedinţe nocturne toate cadrele penitenciarului, după care, pe toată durata sărbătorii respective, domnea un fel de stare de alarmă. Prima măsură era izolarea în celule separate şi cu lanţuri la picioare a celor câţiva deţinuţi consideraţi a fi periculoşi. Gradul de periculozitate era stabilit după datele din dosarele lor penale sau după cum se aflau încondeiaţi în caracterizările din dosarele ofiţerului politic pentru comportarea lor în detenţie. Urma o percheziţie generală, care le depăşea în sălbăticie pe cele obişnuite, periodice. Mâncarea era de obicei o ciorbă chioară, ostentativ mai proastă decât până atunci.

Posturile de pază de pe gardul sau zidul incintei închisorii sau lagărului erau dublate. Plimbarea în curte a deţinuţilor era suspendată. În interiorul lagărului sau pe celularele puşcăriilor, gardienii, şi ei dublaţi ca număr, erau mai excitaţi şi mai nervoşi ca de obicei, căutând să ne provoace în toate chipurile. Pentru cel mai mic pretext de insubordonare, se aplicau pedepse cu carceră sau bătaie, după epocă. În noaptea respectivă se făcea întotdeauna un exerciţiu de alarmă. Se trăgeau focuri de rachete deasupra penitenciarului, iar deţinuţii erau obligaţi să se culce pe jos în celule cu faţa la pământ şi cu picioarele spre uşă.

Cu trecerea anilor, ne-am obişnuit şi cu acest ritual de sărbători, care se desfăşura uneori cu mici variaţiuni, dar mereu după acelaşi tipic. Din povestirile celor mai vechi, reţin o variantă petrecută de un 23 august, la Aiud. În obişnuita defilare organizată cu această ocazie în oraş, coloanele de demonstranţi au fost îndreptate spre închisoare, scandând două lozinci cu totul inedite. Demonstranţii au fost puşi să strige: „Unde sunt americanii?” şi tot ei răspundeau: „S-au ascuns ca şobolanii!” A doua o scandau aşa: „Cei ce zac în închisori, / Sunt bandiţi şi trădători. / Moarte lor! Moarte lor!” După cum vedeţi, luase naştere şi un folclor M.A.I.

Şi în lagăr, la Cavnic, de Crăciunul 1952 am avut parte de acelaşi teatru: alarmă, percheziţie, mâncare proastă, izolarea câtorva camarazi.

Când am intrat însă în mină, în galeriile întunecoase care ne deveniseră prietene, toată mina a început să răsune de colindele pe care le cântam. Mai ales vocile preoţilor, printre care a lui popa Scai sau basul extraordianr al unui legionar ardelean, pe nume Ciumău, cutremurau galeriile. Când am ieşit din corfe, la orizontul -200, unde lucram noi, din cerime atârna o creangă de brad împodobită cu panglici colorate. O puseseră acolo artificierii civili. Pe măsură ce corfele descărcau deţinuţii, creştea numărul vocilor din corul condus de popa Scai. Mai bine de o jumătate de oră nimeni n-a plecat la locul lui de muncă şi s-au cântat colindele cunoscute de tot românul, dar şi cele cunoscute numai de lumea închisorilor.

Cei doi gardieni de la corfă au schiţat gestul de a interveni şi a ne face să ne ducem la locurile noastre de muncă. Au şi dat nişte ordine în acest sens, dar vocile lor au fost acoperite de glasul corului care, sub bolta înaltă de la corfă, tuna amplificat ca sub cupola bisericii. Nimeni nu i-a băgat în seamă şi, impresionaţi probabil de numărul nostru şi de atitudinea noastră hotărâtă de a nu ceda, au socotit că e mai bine să renunţe.

Numai după ce ne-am epuizat repertoriul, ne-am împrăştiat pe galerii către abatajele noastre, cântând în continuare, pe grupuri, colindul lui Radu Gyr „O, ce veste minunată”, pe care îl dau mai jos:

A venit şi-aici Crăciunul
Să ne mângâie surghiunul.
Cade alba nea
Peste viaţa mea.

Peste suflet ninge.
Cade alba nea
Peste viaţa mea,
Care-aici se stinge.

Tremură albastre stele
Peste lacrămile mele.
Dumnezeu de sus
În inimi ne-a pus
Numai lacrămi grele.
Dumnezeu de sus
În inimi ne-a pus
Pâlpâiri de stele.

Numai temniţa posacă
A-mpietrit sub promoroacă.
Stăm în beznă grea,
Pentru noi nu-i stea,
Cerul nu s-aprinde.
Pentru osândiţi,
Îngerii grăbiţi
Nu aduc colinde.

O, Isuse împărate,
Iartă greşeli şi păcate.
Vin’ să-nchizi uşor
Rănile ce dor.
Visul ni-l descuie.
Noi te-om aştepta,
Căci pe crucea Ta
Stăm bătuţi în cuie.

Maica Domnului Curată,
Ad-o veste minunată,
Înflorească-n prag
Zâmbetul Tău drag
Ca o zi cu soare.
Zâmbetul Tău drag
L-aşteptăm în prag
Noi, din închisoare.

Peste fericiri apuse,
Tinde mila Ta, Isuse.
Cei din închisori
Te aşteaptă-n zori,
Pieptul lor suspină...
Cei din închisori
Te aşteaptă-n zori
Să le-aduci lumină.

De lucrat, n-am lucrat nimic în acea noapte de Crăciun, dar nici n-a venit nimeni să ne forţeze, nici măcar zelosul Tămâie. Abia când ne-am întors la suprafaţă, au încercat să ne plătească poliţa. Gardienii de la corfă sau poate vreunul din turnători au raportat cele întâmplate şi, pe lângă o serie de mizerii, cu percheziţii şi corvezi, ofiţerul politic a pornit o anchetă, pentru a descoperi „instigatorii”, care însă s-a soldat cu un eşec. Concomitent s-a anchetat şi printre minerii civili, pentru a-l descoperi pe cel care atârnase cetina în mină. Şi aici au dat greş. Informaţia despre ancheta printre muncitorii civili am obţinut-o de la prietenul Şimi Rujinski, artificierul.

Dar în aceeaşi noapte de Crăciun, în timpul cât schimbul nostru era în mină, la suprafaţă, în lagăr, se mai întâmplase ceva. Căpitanul Tudoran, comandantul lagărului, fusese în acea seară la cârciuma din sat. Se

îmbătase, ceea ce se pare că făcea destul de des, şi se luase la harţă cu un localnic. Cum purtătorii de uniforme M.A.I. nu se bucurau de simpatia populaţiei, cearta degenerase foarte repede într-o încăierare, din care căpitanul Tudoran abia scăpase cu viaţă, maramureşenii fiind dintotdeauna renumiţi pentru iuţeala cu care scot cuţitul. Cu viaţă scăpase, dar nu teafăr. Cu epoleţii rupţi şi uniforma sfâşiată, lovit la faţă, în fugă îşi pierduse şi chipiul. Încă ameţit de băutură şi furios, venise direct la lagăr cu gândul să se răzbune pentru ruşinea şi umilinţa suferită pe nişte oameni lipsiţi de apărare.

În barăci, schimbul de zi dormea. Singurii treji erau cei cinci sau şase bucătari, care pregăteau mâncarea pentru noi, cei care urmam să ieşim din mină, şi deţinutul de la sala de duşuri, care, tot în aşteptarea noastră, încălzea apa în cazan. Pe cel de la duşuri îl chema Roşeală. Era fost poliţist. Dintre bucătari nu-mi amintesc decât de Nicolae Vătămanu şi Ion Cojocaru, amândoi din Moldova. Ei au căzut victime furiei oarbe a comandantului. I-a scos răcnind în curtea lagărului, i-a obligat să se dezbrace în cămaşă şi izmene şi le-a ordonat să se culce pe burtă în zăpadă. Apoi a început să-i lovească pe unde nimerea cu cizmele. Lui Roşeală i-a rupt o coastă. Când obosea, se oprea să mai răsufle şi apoi iar începea. Dezlănţuirea furiei a durat cam o jumătate de oră, deţinuţii fiind obligaţi să stea dezbrăcaţi şi culcaţi pe zăpadă până când, în fine, satisfăcut şi gâfâind, căpitanul a părăsit lagărul. Afară era un ger de ţi se lipeau nările.

Când am ieşit noi din mină, la bucătărie nu se mai întorseseră decât doi bucătari, şi ei loviţi şi cu urme de sânge pe faţă. Ceilalţi şi Roşeală erau internaţi la infirmerie şi Mache (dr. Miltiade Ionescu) se ocupa de ei. Doi dintre ei au făcut congestie pulmonară şi au rămas multă vreme internaţi până s-au pus din nou pe picioare.

Ceea ce se întâmplase la cârciuma din sat am aflat tot de la Şimi Rujinski.

Cu toată iarna lungă şi grea, al cărei sfârşit încă nu se întrevedea, continuam la fiecare două, trei zile să mă duc la locul de muncă al lui Colea Ungureanu, ca să vorbim despre planul nostru. Elemente noi nu mai interveniseră, planul nu mai suferise nicio modificare. Nu făceam decât să-i trecem de fiecare dată în revistă toate detaliile.

În drumul meu spre locul lui Colea treceam prin dreptul altor deţinuţi, care lucrau ca rulători la o breşă de steril. Unul din ei, Faloveghe Dionisie, ungur din Ardeal şi iehovist, om blând şi cumsecade, era ca toţi din secta lui un fanatic al muncii. Cu iehoviştii am avut mult de furcă din cauza acestei apucături. Munceau cu convingerea că munca fusese hărăzită de Dumnezeu omului pentru a-şi ispăşi păcatele şi era imposibil să-i faci să înţeleagă că prin munca forţată la care eram supuşi se urmărea exterminarea noastră. În zadar li s-a spus că, depăşind normele, nu făceau decât să se asocieze la această operă de distrugere a noastră şi implicit deveneau astfel colaboratori ai administraţiei la această crimă. Neobţinându-se niciun rezultat cu aceşti oameni cinstiţi şi bine intenţionaţi, dar mărginiţi, mai toţi au fost afectaţi la muncile de rulători şi vagonetari, unde norma era stabilită pentru întreaga echipă şi în felul

acesta nu se puteau remarca stahanoviştii, iar realizările lor se împărţeau între toţi.

Împreună cu Faloveghe Dionisie, lucra Dan Cernovodeanu. Băiat inteligent şi cultivat, fusese ales din liceu ca să facă parte din clasa regelui Mihai. Cu toată comportarea lui demnă şi distantă faţă de administraţie, ajunsese să-şi alieneze simpatia de care se bucurase la început. Şi despre el se zvonise că era homosexual, ceea ce, ca unul păţit, contestam energic, combătându-i pe cei care cu atâta uşurinţă bârfeau şi răspândeau calomnii asupra unor oameni, fără a avea dovezi. Eram convins că i se scosese această vorbă, ca şi în cazul meu, fiindcă era tot timpul în compania lui Mitucă. Ştiam însă că Dan Cernovodeanu era foarte interesat de informaţii şi că Mitucă îl punea totdeauna la curent cu tot ce afla de la Şimi Rujinski. După un timp însă s-a dovedit că versiunea care circula pe seama lui era întemeiată. Dan se împrietenise cu un tânăr ceangău, care fusese arestat în timp ce-şi făcea stagiul militar. Chipeş la înfăţişare, Toth, care venise cu mine de la Jilava, era un băiat simplu şi nu prea inteligent. Ne-a mirat această prietenie între doi oameni care nu aveau nimic comun şi nu vedeam ce afinităţi i-ar fi putut apropia. După o vreme însă, natura legăturii lor n-a mai prezentat niciun dubiu. S-au mutat în aceeaşi echipă de lucru şi în mină au fost surprinşi de mai multe ori în atitudini fără echivoc. La început, în afară de repulsia firească, ce ne-a îndepărtat de ei, nimeni nu le-a spus nimic. Cam toată lumea a adoptat formula: treaba lor! Cum însă, pe zi ce trecea, Cernovodeanu îşi pierdea controlul celei mai elementare discreţii şi pudori (chiar dacă patul lui din dormitorul unde stătea era într-un colţ), a ajuns să depăşească limita toleranţei celorlalţi. Iar în curtea lagărului umblau... ca doi îndrăgostiţi! Unii începuseră să-i spună Dana. Situaţia devenise intolerabilă, riscând să ajungă la urechile administraţiei, care atât ar fi aşteptat, să bată monedă pe acest caz izolat şi să arate halul de decadenţă morală a „duşmanilor de clasă” şi „duşmanilor poporului”.

Într-una din zile, fiind liberi în curtea lagărului, în grupul în care mă aflam se discuta tocmai cazul lui Dan. Se ajunsese la concluzia că trebuia evitat cu orice preţ ca administraţia să afle ceva. Dar cum, când lucrul devenise aşa vizibil? Unul a emis părerea că ar trebui să i se spună lui Dan punctul nostru de vedere, căci din moment ce nu mai păstra discreţia, nu mai era treaba lui, ci devenise a noastră, a tuturor. Toţi eram de acord că ar trebui să i se spună, dar când a fost să se treacă la fapte, fiecare refuza s-o facă, misiunea fiind penibilă.

În acel moment a venit în grupul nostru comandorul de marină Romeo Snaidero, iubit de toţi pentru firea lui veselă şi binecunoscut pentru expresiile marinăreşti şi din lumea interlopă a portului, pe care se distra să le întrebuinţeze. S-a informat despre subiectul discuţiei noastre, a fost pus în temă şi a aflat că ne codeam să stăm de vorbă cu Dan. La care, Romică Snaidero, spontan ca de obicei, ne-a spus: „Lăsaţi, măi băieţi, că-i spun eu mai pe departe şi-n mod delicat.” Apoi s-a întors şi l-a interpelat pe Dan, care tocmai trecea la câţiva paşi de noi. Dan s-a apropiat şi Romeo, cu cel mai firesc ton amical, l-a întrebat: „Ascultă, măi Dane, e adevărat ce-am auzit, că suferi de bătaie de... ?”

Cum a mai decurs conversaţia şi dacă a mai continuat, n-am mai ştiut niciunul, fiindcă de ruşine şi ca nişte laşi ne-am împrăştiat toţi ca

potârnichile. Misiunea diplomatică a lui Romică Snaidero sau poate „delicateţea” cu care a fost dusă, a avut un oarecare efect, dar numai câteva zile, Dan arătându-se mai rezervat în exteriorizarea pasiunii lui. Până la urmă s-a recurs la altă stratagemă, de conivenţă cu cei din biroul nostru tehnic. Sub pretextul unei reorganizări a echipelor, Toth a fost mutat în celălalt schimb, aşa că cei doi nu se mai puteau întâlni decât în scurtul răstimp cât cele două schimburi se aflau concomitent la suprafaţă. Faptul că se aşteptau unul pe altul la ieşirea din mină, şi tot aşa se conduceau reciproc până la gura minei când începea lucrul, putea trece mai uşor neobservat.

În toţi anii de puşcărie care au urmat, un al doilea caz ca cel al lui Dan şi Toth n-am mai întâlnit, cu toate că am mai stat cu câţiva homosexuali notorii din Bucureşti, dar care în închisoare nu s-au manifestat niciodată ca atare.

La câteva săptămâni după Crăciun, într-o dimineaţă, la ieşirea din mină ne-au primit în lagăr mai mulţi gardieni ca de obicei. Ni s-a interzis accesul la duşuri, am fost încolonaţi de la poartă, duşi în sala de mese, grăbiţi să mâncăm mai repede şi apoi încuiaţi în barăci. Celălalt schimb a fost şi el în mare grabă băgat în mină. Cu tot misterul în care se complăcea ofiţerul politic să învăluie operaţia pe care o conducea personal, cum intrasem în sala de mese bucătarii ne şoptiseră marele secret: fusese adus un lot de vreo treizeci de oameni de la Baia Sprie, care se afla închis în sala de duşuri.

Acest procedeu stupid de carantină-izolare, cu interdicţia de a lua contact cu noii veniţi, era pus în aplicare de fiecare dată când erau aduşi alţi deţinuţi. Spun că era stupid, pentru că după câteva ore, după ce îşi predau bagajul la magazie, li se făcea percheziţia de rutină şi li se dădea „cazarmamentul” (pătură, pernă, cearceaf etc.), carantina se ridica şi noii veniţi intrau în rândurile noastre.

Bucătarii şi Roşeală de la duşuri au aflat imediat câţi sunt şi cum erau foşti colegi de-ai lor de la Baia Sprie, i-au recunoscut şi ne-au spus şi numele lor. Aşa am aflat că printre ei se afla Ion Pantazi, de care ştiam că se găsea la Baia Sprie. M-am bucurat tare de vestea dată de bucătari, fiindcă, după George Boian şi ing. Moise Nicoară la Piteşti, era cel de-al treilea om pe care, cunoscându-l de afară, îl întâlneam în închisoare. La Cavnic dusesem lipsa unui om cunoscut în care să am încredere şi trecuse destul de mult timp până ce mă încumetasem să-i împărtăşesc lui Colea Ungureanu intenţia mea de a încerca să evadez. Acum, aşteptam cu nerăbdare să vorbesc cu Ion.

O dată schimbul de zi intrat în şut şi noi închişi în barăci, peste lagăr se aşternuse liniştea. După o bucată de vreme, ofiţerul politic a plecat şi vigilenţa gardienilor s-a atenuat. Unul din gardieni a venit la dormitorul nostru, ca să scoată o echipă la corvezile obişnuite. Nu mi-era rândul, dar am vorbit cu şeful dormitorului, un moldovean, Nazarie, să mă treacă pe listă. Am fost scos cu alţi câţiva în curte şi gardianul a început să ne împartă: cei mai mulţi la curăţat de cartofi, doi la spart lemne, doi să aducă lemne la cabinetul medical cu targa. Eu am rămas la lemne.

Observasem că la uşa băii stătea de pază un gardian, cu care de câtva timp întreţineam relaţii mai bune. Când era de serviciu şi nu-l vedea vreun tovarăş de-al lui, stătea de vorbă şi glumea cu noi şi se arătase mai omenos. Eu începusem să-l cultiv şi de câte ori aveam ocazia să-i vorbesc fără să fiu auzit de alţii, încercam să-l trag de limbă. Era destul de vorbăreţ şi de multe ori mi-a servit informaţii preţioase în ceea ce priveşte administraţia şi măsurile pe care intenţiona să le mai ia. Ştiri politice şi mai ales externe nu era capabil să-mi dea, fiind mult prea simplu şi neinformat. În simplitatea lui totuşi, era de partea noastră şi îşi dădea osteneala să ne arate că ne compătimea şi că nu se solidarizează cu cei care ne impuneau regimul inuman la care eram supuşi. La început l-am bănuit că ar putea fi un agent provocator al ofiţerului politic, dar apoi ne-am convins că nu era decât un om cumsecade, rătăcit prin cine ştie ce întâmplare în rândurile M.A.I.-ştilor, cum am mai întâlnit în timp şi alte câteva cazuri. Din păcate însă avea şi un defect (de fapt o calitate a omului simplu şi cinstit) care ne-a făcut să nu împingem prea departe raporturile cu el: era prea încrezător şi deci mult prea imprudent. Se lăsa antrenat la vorbă de oricine, chiar şi de unii turnători din rândurile noastre, cu toate că-l avertizasem să se ferească de ei. E de mirare cum de i-a scăpat politicului atitudinea lui.

Văzându-l deci pe acest gardian (al cărui nume, din păcate, nu mi-l mai amintesc) păzind intrarea la baie, am încărcat un braţ de lemne şi m-am îndreptat spre el. I-am spus că sub pretextul că duc lemnele pentru cazanul cu apă îl rog să mă lase să intru ca să-l pot vedea pe vărul meu care se află printre cei veniţi de la Baia Sprie. Mi-a deschis uşa şi mi-a spus să nu stau mult, căci s-ar putea ca ofiţerul politic să vină din nou.

Aşa am ajuns să mă îmbrăţişez cu Ion, care fusese arestat cu patru ani înaintea mea şi care nu ştia că şi eu eram închis. El fusese prins într-o tentativă de trecere de frontieră şi condamnat la cinci ani. L-am pus repede la curent cu tot ce ştiam despre familia lui (mama şi nevasta), despre câţiva prieteni comuni şi i-am spus că vreau să discut cu el ceva foarte important când va ieşi din carantină. Apoi am ieşit din sala de duşuri şi mi-am văzut de treabă.

Trei-patru ore mai târziu li s-a dat şi lor drumul, iar a doua zi au intrat cu noi în mină şi am putut sta de vorbă în voie cu Ion, care era acum perforator în schimbul meu. L-am pus la curent cu planul meu şi al lui Colea şi l-am întrebat dacă e de acord să meargă cu noi. Sub aparenţele unui temperament apatic, îl ştiam gata oricând de o acţiune temerară. În plus, contam pe experienţa lui: fusese căpitan la Cavalerie şi făcuse frontul din Rusia. Era cu şase ani mai în vârstă ca mine. Desigur, în trei, urma să vedem cum vom reuşi să ne ascundem în acel cotlon din bolta galeriei care şi aşa numai pe Colea şi pe mine abia ne-ar fi putut adăposti. Mă gândeam însă că, răzleţindu-ne câteva zile consecutiv de cei cu care ieşeam din corfă, puteam să mai dislocăm de fiecare dată câteva pietre, în aşa fel încât să facem ascunzătoarea mai încăpătoare.

Spre decepţia mea, răspunsul lui Ion a fost că nu trebuie să ne grăbim să luăm o hotărâre şi că să-i mai las timp de gândire. Am pus totuşi acest răspuns pe seama faptului că el mai avea cam un an până la expirarea pedepsei şi considera că nu merita să-şi ia riscurile unei evadări, când eliberarea lui era aşa de aproape. L-am înţeles. Şi totuşi, a doua zi m-a pus

la curent cu planul de evadare de la Baia Sprie al mai multor deţinuţi, printre care se afla şi el. Totul căzuse baltă, fiindcă o parte din ei fuseseră trimişi la Cavnic cu primul lot, iar acum şi el cu cel de-al doilea. Faptul că avusese totuşi intenţia să evadeze la Baia Sprie contrazicea explicaţia pe care o găsisem la refuzul lui de a evada acum de la Cavnic. După alte câteva zile mi-a spus că a reluat contactul cu cei câţiva cu care plănuise fuga de la Baia Sprie şi că toţi sunt dispuşi să încerce acelaşi lucru la Cavnic, studiind şi ţinând seama de condiţiile locale. Promisese să nu divulge numele celor din complot, dar mi-a spus că sunt mai mulţi, ceea ce făcea calea de fugă imaginată de Colea şi de mine nepracticabilă, din lipsa de spaţiu a ascunzătorii. Au urmat zile întregi de tergiversări şi discuţii, până când Colea şi cu mine am fuzionat cu grupul lui Ion Pantazi şi până când am început să contribuim cu toţii la înjghebarea unui plan comun de evadare.

Ceea ce Ion nu mi-a spus niciodată şi am aflat mai târziu de la Mache (care şi el făcea parte din complot) este că în momentul în care Ion le-a spus că mai are un prieten (era vorba de mine) pe care îl propune să fie cooptat în grup, s-a lovit de opoziţia mai multora. Nu mă cunoşteau şi nu aveau încredere în mine. Garantând pentru mine, a insistat să fiu acceptat şi când totuşi au refuzat, Ion le-a declarat că în acest caz se retrage şi el. Abia atunci au cedat şi Ion ne-a prezentat pe unii altora. Erau unsprezece.

Alexandru Ciocâlteu (Ducu), fiul doctorului Ciocâlteu (fratele prof. dr. Ciocâlteu, fost decan al Facultăţii de medicină din Bucureşti). Familia lui se trăgea din comuna Galiciuica, judeţul Dolj. Primise o condamnare de douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani de muncă silnică în celebrul proces în care fusese implicată Nunţiatura Vaticanului de la Bucureşti. Acestui proces „de spionaj” i se făcuse publicitate în presa comunistă şi în urma lui fusese închisă Nunţiatura, iar Nunţiul retras. Şefii lotului, Vasile Ciobanu şi ofiţerul de marină comercială Nic. Vâlsan, secund pe vasul „Transilvania”, fuseseră condamnaţi la moarte. Mai târziu li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viaţă. Ducu Ciocâlteu urmase Facultatea de Drept. Cu vreo trei ani mai mare ca mine, eminent la studii, era un băiat subţire, înalt, brunet şi de-o energie extraordinară. Şi-a cheltuit toată această vitalitate în organizarea evadării, fără a precupeţi niciun efort, neobosit şi agitându-se în permanenţă.

Constantin Coşereanu (Titi), fiu de colonel, el însuşi elev la Şcoala Militară, fusese trimis în Germania, în timpul războiului, pentru specializare. Ca elev-plutonier la Şcoala Militară, în Germania, în perioada de practică, luptase pe frontul din regiunea Baltică. La retragerea de pe insula Osel, din faţa Rigăi, fusese rănit, evacuat într-un spital militar în Germania, iar la sfârşitul ostilităţilor se întorsese în ţară. Prin sora lui, logodită şi apoi căsătorită cu un american din misiunea militară a Statelor Unite de la Bucureşti, şi prin câţiva prieteni din serviciile Siguranţei româneşti, cu care întreprinsese o reţea de informare a americanilor despre adevăratele acţiuni ale comuniştilor din acea vreme, căzuse victimă unui proces de spionaj şi fusese condamnat la douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani muncă silnică. Băiat entuziast şi bun, din cauza felului grandilocvent de a se exprima şi puţin fanfaron, i se mai spunea şi Cyrano. Profilul lui, cu un nas mai proeminent, îi dădea şi o asemănare fizică cu eroul gascon.

Dr. Miltiade Ionescu (Mache), fiu de cârciumar din Galaţi, fusese şef de promoţie la Facultatea de Medicină. Excepţional de inteligent şi cu o memorie fenomenală, avea o condamnare de cincisprezece ani pentru „organizaţie subversivă”. Era mic de talie şi rotofei. Tot în lot cu el şi prieten nedespărţit era dr. Paul Iovănescu din comuna Băileşti (sau de lângă), jud. Dolj. Foarte slab şi înalt, flegmatic ca un englez.

Ion Pantazi, fost ofiţer şi fiul generalului Pantazi, ministru de război în guvernul mareşalului Antonescu. Primise o condamnare de cinci ani pentru o tentativă nereuşită de trecere de frontieră.

Fraţii Ion şi Simion Cojocaru, ţărani din munţii Vrancei, se aflau printre cei cu condamnări mari; participaseră la răscoala din regiunea lor şi aproape toată familia li se afla la închisoare. Fraţii Ion şi Gheorghe Brânzaru, ţărani, fii de pădurar din Soveja. Şi ei implicaţi în răscoala din munţii Vrancei.

George Sarry din Constanţa, de care am mai vorbit, şi Mircea Vueric, mecanic de prin Moldova. Familia lui era de origine italiană. Bunicul lui, care se chema Vuerico, venise de lângă Udine, ca pietrar şi se stabilise în ţară. Mircea, destul de mic de talie, cu picioare strâmbe, cu ochi scotocitori, era destul de greu de caracterizat. Sentimental şi foarte labil, capabil uneori să-şi asume riscuri dând dovadă de curaj, iar alteori prudent până la laşitate. Povestea cu haz tot felul de păţanii, din care era imposibil să desluşeşti care era adevărul şi care minciuna. Nu se putea conta pe spusele lui, dar ne era la toţi simpatic.

Cu mine, eram acum doisprezece.

După ce am făcut cunoştinţă cu cei pe care nu-i cunoşteam încă, am ridicat şi eu pretenţia să fie luat şi Colea Ungureanu, de care nu înţelegeam să mă despart. Cum toţi îl cunoşteau mai de mult de la Baia Sprie, au fost de acord.

Eram deci treisprezece, prea mulţi ca să ne mai gândim la ascunzătoarea din bolta galeriei de la Rainer şi se cerea găsirea unei soluţii potrivite numărului. Câteva săptămâni a urmat o adevărată perioadă de investigare metodică a minei. N-a rămas colţ necercetat.

Fiecare, în măsura în care puteam să ne sustragem de la muncă, de unul singur sau câte doi, porneam prin abataje în căutarea mai ales a acelor galerii abandonate şi prăbuşite parţial, care nu mai erau exploatate. Nădăjduiam să cădem pe vreo galerie părăsită, care să aibă acces spre abatajele unde lucrau civilii. Aceste expediţii erau extrem de periculoase, abatajele părăsite de ani de zile în care ne angajam prezentând riscul permanent de prăbuşiri. Scările, suitorile, cofrajele, grinzile şi stâlpii de susţinere, chiar acolo unde păreau intacte şi la locul lor, erau inutilizabile. Lemnul era putred şi la prima atingere se năruia, de multe ori declanşând un fel de reacţie în lanţ, o serie de prăbuşiri succesive, care te puteau prinde şi strivi sub ele sau puteau înfunda galeria în urma ta, tăindu-ţi retragerea. Fiecare din noi a avut în această perioadă tot felul de păţanii şi aventuri, din care numai norocul ne-a ajutat să scăpăm teferi.

Cu frica în sân, înaintam prin câte o astfel de galerie, când căţărându-ne pe grinzile şi rocile nesigure, când târându-ne până şi pe burtă prin câte o gaură, acolo unde totul era prăbuşit în jur şi galeria părea înfundată.

De zeci de ori ni s-a părut că, în fine, am descoperit o deschidere spre galeriile unde lucrau civilii şi de tot atâtea ori speranţa ni s-a spulberat, când după alţi câţiva metri constatam că trecerea era definitiv blocată.

În fiecare zi, către sfârşitul şutului, ne întâlneam pe galeria unde mi se întâmplase accidentul cu vagonetul care îmi strivise degetele de la picior, unde scria „Pericol de moarte”. Nimeni nu ne deranja pe această galerie. Aici ne puneam reciproc la curent cu rezultatele cercetărilor din acea zi şi hotăram planul pentru şutul următor.

Părea o treabă fără sfârşit şi totuşi, într-o bună zi, am epuizat toate posibilităţile. Nu mai rămăsese niciun loc neexplorat şi totul fusese în zadar.

Paralel cu această activitate, care ne-a costat multe emoţii şi energie consumată inutil, am mai pornit şi o campanie intensă pentru câştigarea unor surse de informaţii, şi deci pentru a stabili legături cu muncitorii civili.

Continuam să întreţinem relaţiile cu Şimi Rujinski şi cu gardianul cu care mă aflam în termeni buni. Fără să le dăm ceva de bănuit despre intenţiile noastre, de câte ori aveam ocazia să stăm de vorbă cu ei, aduceam conversaţia în aşa fel ca să aflăm câte ceva despre topografia zonelor la care noi nu aveam acces, atât din mină, cât şi de afară, de cealaltă parte a porţii şi gardului lagărului.

Încet, încet, punând cap la cap cu multă răbdare aceste fragmente de informaţii, ajunsesem să ne facem o imagine destul de reală despre terenul şi paza din jurul lagărului.

Dr. Miltiade Ionescu (Mache), fiind la cabinetul medical, primea deseori vizita gardianului de serviciu care se plictisea când unul din schimburile de deţinuţi era în mină, iar celălalt dormea şi în lagăr se aşternea liniştea.

În timpul acestor vizite, Mache angaja discuţia cu gardianul respectiv pe diverse teme; mai întâi despre chestiunile de serviciu (bolnavii din infirmerie, lipsa de medicamente etc.), deviind apoi treptat spre subiecte mai delicate, despre tratamentul ce ni se aplica, despre măsurile inumane şi despre regimul comunist în general. În acelaşi timp căuta să-i inspire încredere gardianului în discreţia lui.

Tatonând astfel terenul cu fiecare din ei, ajunsese în scurtă vreme să constate că unul din gardieni era foarte receptiv la punctele de vedere expuse de el. Relaţiile cu el progresau de fiecare dată, până când plutonierul Cuhart s-a „demascat” şi s-a stabilit şi o încredere reciprocă totală. Cuhart era profund anticomunist şi abia aştepta şi el, nenorocitul, ca şi noi, să vină americanii! În 1953, lumea era în general convinsă că va începe războiul cu ruşii. Cuhart i-a declarat lui Mache că, în ziua în care va simţi că se apropie deznodământul, va deschide poarta lagărului, ne va preda armele de la corpul de gardă şi va porni alături de noi.

Cuhart ne-a făcut servicii enorme, prevenindu-ne din vreme despre intenţiile şi măsurile administraţiei, dar ţinându-ne la curent şi cu situaţia politică. Prevenit, n-a avut relaţii decât cu Mache, urmând astfel să-l punem la adăpost de riscul de a fi turnat.

Despre relaţiile lui cu Mache n-am ştiut decât noi, cei din complotul de evadare, ceea ce, totuşi, mai târziu s-a dovedit a nu fi fost suficient ca măsură de precauţie. Voi reveni la timpul potrivit cu toate detaliile. Cu toată încrederea care se stabilise, Mache nu i-a vorbit niciodată despre

evadare, încercând să afle de la el, pe căi ocolite, tot ce ne-ar fi putut fi util în această privinţă. Prea ar fi fost să ne dăm legaţi pe mâinile lui!

Un alt succes în domeniul informaţiilor l-a avut Ion Pantazi, stabilind o legătură cu inginerul civil al minei. Din păcate, acesta îşi făcea rar apariţia în mină. Cu toate astea şi el ne-a adus servicii.

Cel mai mare succes l-a avut însă George Sarry, care şi-a încercat norocul cu mecanicul de la compresoare.

Cum am explicat mai la început, compresoarele de aer se aflau într-o breşă spaţioasă, la orizontul -100, pe galeria lungă cam de o mie şase sute de metri, dintre cele două corfe. Când intram sau ieşeam din şut, treceam pe lângă această breşă, care era despărţită de galerie printr-un grilaj de fier, prevăzut cu o portiţă, încuiată pe durata trecerii noastre. În breşă era lumină electrică şi de fiecare dată vedeam silueta mecanicului civil care se ocupa de maşini, dar care niciodată nu se apropia de grilajul despărţitor. George Sarry a făcut o încercare. A scris pe o foaie de hârtie că suntem deţinuţi politici, că suntem ţinuţi într-o izolare totală şi îi cerea să ne ajute. Îi propunea să ne lase din când în când câte un ziar într-una din conductele care erau stivuite pe galerie, în dreptul sălii compresoarelor. La ieşirea din mină, pe drumul de întoarcere, a aruncat bileţelul printre gratii, la picioarele mecanicului. Întreprinderea era riscantă, mecanicul putând preda mesajul gardienilor.

A doua zi, la intrarea în şut, George Sarry a căutat în ţeava indicată de el în bilet. În gura ţevii era pusă o piatră. A scos-o băgând mâna mai adânc şi a găsit ziarul Scânteia.

În acest fel s-a stabilit o cutie poştală care a funcţionat cu regularitate, fără ca Sarry să fi ajuns să vorbească sau măcar să-l cunoască la faţă pe mecanic. Mai mult: într-o bună zi, pe marginea ziarului a găsit scrise ştiri cu menţiunea că au fost ascultate la posturile străine de radio: Radio Londra şi Europa Liberă. Bineînţeles că şi despre această legătură n-a mai ştiut nimeni, în afară de grupul nostru. Informaţiile erau difuzate mai departe, de la om la om, respectând aceleaşi reguli de prudenţă (adică nu în aceeaşi zi) pentru ca în cazul în care ar fi ajuns la urechile Politicului, să nu-i fie uşor să descopere sursa. Ziarul era ars în mină şi nu era adus niciodată în lagăr.

Prin acest mecanic reuşisem să fim mereu alimentaţi cu ştiri şi la curent cu situaţia politică internaţională, hrana cea mai de preţ a deţinuţilor.

Şi tot datorită lui, Mache a putut salva şi viaţa a doi deţinuţi. Nicu Enescu şi încă un camarad al nostru se aflau internaţi în infirmerie cu congestii pulmonare, într-un moment când cabinetul nostru medical nu mai dispunea de niciun fel de medicamente. De o lună de zile, lipsea până şi vata! Soarta bolnavilor atârna de cota de medicamente, care nu mai sosea.

Printr-un bilet pus în ţeava de pe galerie, mecanicul a fost întrebat dacă ar putea să ne procure penicilină. La următoarea poştă, am primit răspunsul pozitiv, dar omul nu avea bani. După două zile de corespondenţă, s-a găsit soluţia. Afară erau lipsuri de tot felul, iar mecanicul ne-a scris că dacă i-am putea da câteva cearceafuri, el le-ar putea valorifica şi cu banii ar cumpăra penicilină. S-a trecut în grabă la fapte.

Dindelegan, deţinutul care răspundea de magazia de efecte, a fost convins de Mache să ne ajute. Iată cum: decontarea cearceafurilor reformate se făcea după metoda întrebuinţată de magaziile unităţilor militare. Fiecare cearceaf trecut la reformă se justifica prin prezentarea celor două tivuri de la capete. S-a luat deci un cearceaf bun, care a fost tăiat în fâşii de câte trei-patru centimetri lăţime, iar Titi Spânu, croitorul lagărului, le-a tras câte un tiv la maşină. S-au realizat astfel vreo zece perechi de fâşii tivite, reprezentând justificarea pentru tot atâtea cearceafuri reformate. În locul lor, Dindelegan ne-a dat zece cearceafuri noi din magazie, care au luat imediat drumul minei, ascunse de noi prin pantaloni sau în sân. Au fost înfundate în conducta de pe galeria compresoarelor, iar a doua zi George Sarry a găsit, în locul lor, flacoanele de penicilină.

În câteva zile, cei doi bolnavi erau puşi pe picioare.

Într-una din zile, pe când ne aflam în lagăr, iar celălalt schimb abia intrase în şut de câteva ore, s-au auzit bătăi în poarta de acces spre mină. Era unul din mină care bătea în poartă ca să-i fie deschisă şi striga să fie chemat de urgenţă doctorul.

A trecut un timp până ce a venit ofiţerul de serviciu, singurul care avea dreptul să deschidă poarta. Împreună cu gardianul, au intrat patru deţinuţi, purtând pe braţe pe un al cincilea, pe care nu l-am putut recunoaşte. Era plin de sânge şi gemea slab. A fost dus la cabinetul medical, unde Mache s-a ocupat de el. Am aflat că era vorba de Ion Băcescu, unul din tinerii din lotul lui Gică Muşat, care venise cu mine de la Piteşti.

Băcescu lucra singur ca rulător la o breşă de steril. Punându-şi lampa de carbid pe jos ca să-i lumineze locul de muncă, n-a băgat de seamă că din peretele de rocă atârna fitilul de la încărcătura unei găuri care nu explodase. Acest lucru se întâmpla destul de frecvent, fie din cauza fitilului defectuos, fie din cauza explodării mai întâi a unei găuri alăturate, care reteza fitilul de la altă încărcătură, întrerupându-i arderea.

În timp ce Băcescu încărca cu lopata materialul steril într-o roabă, capătul fitilului se aprinsese de la flacăra lămpii şi, arzând până la focos, declanşase explozia. Norocul lui Băcescu a fost că detunătura nu a provocat prăbuşiri. Gaura fiind perpendiculară în roca masivă, a funcţionat ca o adevărată ţeavă de armă, toată împuşcătura ţâşnind înapoi spre Băcescu, care se afla la vreo trei metri distanţă, cu faţa spre explozie.

Totuşi, burajele din lut amestecat cu nisip, pulverizate de detunătură, l-au împroşcat de sus până jos. Băcescu lucra numai în chiloţi şi toată pielea feţei, pieptului, braţelor şi picioarelor îi fusese ciuruită de aceste particule minuscule. Din miile de găurele ca înţepăturile de ac, cu toate că superficiale, tâşnise sângele. Suflul exploziei îl trântise la pământ, unde rămăsese fără cunoştinţă din cauza şocului, până ce alergaseră alţi camarazi, alarmaţi de detunătură. Partea cea mai gravă s-a constatat la cabinetul medical, când şi-a revenit din şoc: îşi pierduse complet vederea la amândoi ochii.

Timp de câteva săptămâni a fost îngrijit cu un devotament extraordinar de Mache şi de Paul Iovănescu, după ce acesta din urmă ieşea din şut.

Încet, încet, datorită tratamentului lui Mache, şi-a recăpătat vederea. Iar Paul pierdea zilnic câteva ore lângă patul lui, extirpându-i pietricelele de sub piele cu vârful unui bisturiu şi cu o pensetă. Treabă migăloasă pe care Paul o făcea cu o răbdare fără seamăn. În cele din urmă, amândoi doctorii au avut satisfacţia să-l vadă iar pe Băcescu sănătos, care s-a ales cu câteva cicatrici pe faţă şi cu pieptul care-i părea pistruiat, din cauza micilor pietricele rămase şi care se vedeau prin transparenţa pielii.

Cum am mai spus, sub pretextul neîndeplinirii planului, timp de aproape două luni, am fost băgaţi în mină şi duminicile, tura de zi nemaiputându-se schimba în această perioadă cu tura de noapte.

După câteva săptămâni de muncă, fără zi de odihnă, mai ales cei din schimbul de noapte, începusem să ne resimţim. Eram extenuaţi şi foarte mulţi se îmbolnăviseră, ajunşi la capătul puterilor. Rezultatele muncii noastre erau tot mai slabe şi, cu toate că administraţia remarcase acest lucru, presiunea continua.

În această perioadă, comandantul ne-a strâns într-o zi în curtea lagărului şi ne-a ţinut un discurs cam în termenii următori: „Dacă duminica următoare, în loc de cei douăzeci şi şapte de vagoneţi de minereu care reprezintă planul de producţie zilnică, faceţi un efort suplimentar şi produceţi patruzeci şi doi de vagoneţi, vom reuşi să acoperim restanţele faţă de cifrele planului şi vă promit (şi-a dat chiar cuvântul de onoare) că nu veţi mai intra duminicile în mină.”

Abia mai târziu am aflat că de fapt planul era de mult realizat, iar eforturile la care eram supuşi erau pentru a obţine o cât mai mare depăşire a producţiei, ceea ce reprezenta pentru membrii administraţiei lagărului prime în bani la sfârşitul lunii.

Propunerea comandantului a stârnit discuţii aprinse în lagăr.

Cu toate că, în halul de extenuare în care ne găseam, toţi ne doream mai presus de orice o zi de odihnă, opiniile erau împărţite. Cam jumătate din deţinuţi au fost de părere ca duminica următoare să facem efortul cerut, pentru a obţine mult dorita zi de odihnă promisă de căpitan.

Ceilalţi nu împărtăşeau acest punct de vedere, considerând că dacă vom produce patruzeci şi doi de vagoneţi de minereu într-un şut, nu vom face decât să dovedim administraţiei că această performanţă este posibilă şi o dată precedentul creat, ni s-ar putea cere să realizăm zilnic această cantitate. De această părere eram şi eu.

Câştig de cauză au avut însă primii, iar noi am cedat. Argumentul decisiv a fost acea duminică de odihnă promisă, salvatoare pentru câţiva din camarazii noştri mai slabi şi bolnavi, care erau la limita extremă a puterilor lor fizice. Într-adevăr, continuarea muncii în acelaşi ritm şi fără întrerupere, lor le putea fi fatală.

Am hotărât deci să acceptăm propunerea comandantului.

În duminica respectivă, s-a muncit în disperare, iar la sfârşitul şutului ne-am întors în lagăr sleiţi de puteri, dar mulţumiţi totuşi fiindcă reuşisem să predăm cei patruzeci şi doi de vagoneţi.

Toată săptămâna care a urmat, ne-am resimţit din cauza efortului, dar ne mângâiam cu gândul că ne vom recupera din forţe în duminica liberă,

când ne vom putea odihni şi se va putea realiza şi schimbarea echipei de zi cu cea de noapte.

În fine, a venit şi duminica mult aşteptată, în care urma să fim lăsaţi în pace şi să ne putem trage sufletul.

Şi totuşi, la ora obişnuită, a început să bată toaca şi gardienii au început să ne îndemne ca de obicei, răcnind, să ne grăbim să ieşim din barăci ca să intrăm în mină. Ne-am adunat cu toţii la poartă, dar am refuzat să intrăm în mină, explicând gardienilor că comandantul ne promisese ziua liberă. Gardienii ne-au răspuns că nu primiseră niciun fel de dispoziţie în acest sens.

Cu toate că atmosfera era cam încordată, am refuzat să intrăm în mină până ce nu vine comandantul. Unul din gardieni a ieşit pe poartă şi peste câteva minute a venit cu ofiţerul de serviciu, care şi el ne-a spus că n-a primit niciun fel de ordin şi că nu-l poate întreba pe comandant, deoarece plecase la Baia Mare.

Deţinuţii au început să vocifereze şi tensiunea a crescut într-atât, încât ofiţerul de serviciu i-a strigat ostaşului din turnul de pază de deasupra noastră să încarce arma; ceea ce a şi făcut. Momentul devenise critic, ofiţerul acuzându-ne de revoltă.

Ne dădeam seama că sub acest pretext ar fi putut face uz de armă împotriva noastră şi, o dată ireparabilul produs, tot ei ar fi judecat şi justificat actul.

Vociferările şi tumultul s-au mai temperat, cu toate că am refuzat mai departe să ne luăm lămpile şi să intrăm în mină. Câţiva deţinuţi mai ponderaţi au început să discute cu ofiţerul, în numele nostru.

Se făcuse linişte şi toţi ascultam.

Ofiţerul, care luase un ton împăciuitor, ne-a explicat că fără ordin, el nu poate lua nicio hotărâre. Că probabil comandantul, chemat cu treburi la Baia Mare, în graba plecării, uitase să-i comunice hotărârea pe care o luase în privinţa noastră. Ne-a cerut să-i înţelegem situaţia şi ne-a propus următoarea soluţie: să intrăm în mină, el promiţându-ne că-l va contacta pe comandant de îndată ce se va întoarce şi că dacă acesta va confirma spusele noastre, vom fi scoşi din mină.

Neavând încotro, am acceptat tranzacţia, cu toate că povestea plecării comandantului ni se părea cusută cu aţă albă.

Am ţinut însă să subliniem ofiţerului că intrăm în mină pentru a dovedi că nu ne răsculăm, dar că nu vom munci, aşteptându-l pe comandant să-şi onoreze cuvântul dat, lăsându-ne ziua liberă.

Lumea s-a mai calmat şi am intrat în mină.

O dată ajunşi la orizontul nostru, ne-am oprit chiar în faţa corfelor, unde galeria era foarte largă şi înaltă şi ne-am aşezat pe grinzile depozitate de-a lungul pereţilor. Cei doi gardieni care se aflau cu noi n-au făcut nicio încercare de a ne obliga să plecăm spre locurile de muncă. Asistaseră la scena de la suprafaţă şi se temeau de vreo reacţie pe care n-ar fi putut-o stăpâni. Nici chiar cei câţiva turnători din schimbul nostru n-au plecat la muncă.

O bună bucată de vreme, încă sub imperiul excitaţiei celor petrecute în lagăr, au mai continuat discuţiile, dar încetul cu încetul, oboseala şi-a spus cuvântul şi fiecare şi-a găsit un loc mai comod şi mai toţi am început să moţăim.

Cam după o oră a coborât o corfă şi, din ea, plutonierul Şeremet (Tămâie), cu încă doi gardieni. Turbat de furie, a început să răcnească să ne apucăm de lucru, ameninţându-ne cu proces de sabotaj, cu condamnarea la moarte, cu trimiterea noastră în lanţuri la Aiud etc.

Câţiva din deţinuţi au încercat să parlamenteze cu el şi să-i explice că-l aşteptăm pe comandant. N-a acceptat nicio discuţie şi văzând că nu ne împrăştiem spre locurile de muncă, s-a calmat brusc, a scos un carnet şi un creion din buzunar şi a cerut celor care nu vor să muncească şi sunt capii revoltei şi instigatorii, să treacă de-o parte, iar ceilalţi, care sunt „conştienţi”, să se ducă să-şi vadă de treabă.

A urmat un moment de ezitare, s-au mai auzit nişte proteste şi s-au produs primele defecţiuni. Primii care au rupt rândurile au fost cei câţiva turnători care şi-au luat lămpile şi au plecat spre abataje. În acest timp, Tămâie a început să promită că administraţia nu va ţine seama de greşeala pe care au făcut-o unii deţinuţi, care s-au lăsat induşi în eroare de câţiva instigatori.

Treptat, rândurile noastre au început să se răărească.

Istoviţi, şi fizic şi nervos, cu convingerea că administraţia e în stare să ia cele mai drastice măsuri de represalii şi că orice rezistenţă e inutilă, oamenii au pornit resemnaţi spre locurile lor de muncă. Mai întâi câte unul, apoi în grupuri mici, aşa încât în câteva minute, hala mare din faţa corfelor s-a golit.

Tămâie nu-şi mai încăpea în piele de mândrie pentru succesul repurtat şi mai ales pentru teama pe care o inspirase. Privea satisfăcut, cu mâinile în şold, cum deţinuţii se retrăgeau spre galerii şi abataje.

Totuşi, câţiva rămăseseră aşezaţi pe nişte grinzi, chiar lângă corfă. Când s-a întors şi a dat cu ochii de noi, mai întâi nu i-a venit să creadă, apoi, bănuitor, chiar prudent, ne-a întrebat, cu un ton foarte neutru, ce e cu noi, de ce stăm. I-am spus şi noi foarte liniştit că, având cuvântul de onoare al comandantului că azi nu vom fi puşi la muncă, nu vom munci.

A rămas un moment nedumerit, apoi, tot calm, ne-a cerut să-i predăm mărcile. Fiecare din noi, la intrarea în mină, îşi lua de pe un tablou numerotat care se găsea la poartă o plăcuţă de tablă pe care era imprimat numărul lui.

I le-am predat şi Tămâie a plecat, fără să mai spună o vorbă, să-şi facă tura prin mină.

Am aflat de la băieţi că în ziua aceea s-a arătat foarte înţelegător, ca niciodată, n-a forţat pe nimeni la muncă, n-a răcnit şi n-a înjurat.

După ce şi-a terminat inspecţia, a venit iar la puţ şi, trecând pe lângă noi, care nu ne mişcasem din loc, ne-a spus cu un ton aproape amical şi chiar zâmbind: „Ei! Cred că v-a trecut necazul şi vreţi să vă vedeţi de treabă.”

Caranica i-a răspuns că nu avem de gând să revenim asupra hotărârii noastre şi că noi contăm pe cuvântul comandantului. Stăpânindu-şi furia, Tămâie ne-a spus: „Treaba voastră, numai să nu vă pară rău!”

S-a urcat în corfă şi a dispărut.

Noi am rămas tot şutul aşezaţi sau culcaţi pe grinzile noastre, fumând şi sfătuindu-ne. Ştiam că de aici înainte ne va aştepta greul, dar eram toţi hotărâţi să mergem până la capăt.

Din păcate nu-mi amintesc numele tuturor celor care au refuzat lucrul în acea zi şi nici numărul exact (nouă sau unsprezece?). Cei de care-mi amintesc sunt: părintele Sebastian Popescu (popa Scai), Alexandru Caranica, Nicolae Ungureanu (Colea), Dică Petre (văru' Dică), Dumitru Ciubotaru (Mitică ţiganu'), Gheorghe Gache, Tiberiu Hentea (Tibi) şi cu mine.

Am stabilit cu toţii să rămânem fermi pe poziţia noastră şi să nu ne lăsăm provocaţi în niciun fel. Ştiam că administraţia era foarte sensibilă la refuzul de a munci, fiindu-i teamă de o generalizare a fenomenului. Cei veniţi de la Baia Sprie aveau încă vie în memorie soarta preotului Şerban. Preotul, după ani de puşcărie şi muncă grea în mină, îşi ruinase complet sănătatea. Ajuns într-o stare de slăbiciune extremă şi bolnav de ficat, ceruse să fie trimis la penitenciar. Ceruse acest lucru ani de zile în şir, nu numai direcţiei lagărului, dar şi diverselor comisii de inspecţii M.A.I. care se tot perindau pe la Baia Sprie. În sprijinul cererii lui, invoca şi constatarea cabinetului medical, fişa lui medicală atestând boala de ficat şi starea fizică ce-l făcea inapt de muncă. De fiecare dată i se spunea că i se va examina cazul şi că va fi trimis la penitenciar cu primul lot de inapţi. Lunile însă treceau, sănătatea preotului devenea tot mai precară şi puterile îl lăsau. Când într-o zi au fost strigaţi deţinuţii inapţi pentru a fi trimişi cu duba către penitenciare, pe listă nu figura numele preotului Şerban.

Ajuns la capătul răbdării şi puterilor, a doua zi, preotul a refuzat să mai intre în mină. Toate presiunile făcute asupra lui (intimidări, promisiuni, ameninţări şi în final carceră) n-au dat niciun rezultat. Preotul n-a cedat. În cele din urmă, ofiţerul politic a decis că nu va mai intra în mină, va rămâne ca inapt la suprafaţă şi va presta corvezi uşoare în lagăr, până ce va fi trimis cu următoarea dubă la penitenciar.

Succesul obţinut de preotul Şerban şi mai ales faptul că administraţia cedase, risca să devină un precedent periculos pentru viitorul muncii forţate la care erau supuşi deţinuţii politici. Mulţi deţinuţi se găseau într-o stare fizică asemănătoare celei a preotului, mulţi erau bolnavi şi reuşita preotului a făcut să le încolţească în minte ideea să-i urmeze exemplul.

Despre noua stare de spirit din lagăr, ofiţerul politic era informat prin turnătorii, care, la Baia Sprie, ocupau toate posturile-cheie (în biroul tehnic, pontatori, brigadieri, maiştri etc.).

La scurt timp după ce preotul Şerban fusese lăsat la suprafaţă, într-una din zile, gardianul de serviciu l-a chemat de la bucătărie unde, împreună cu alţi inapţi şi infirmi, curăţa cartofi, şi l-a pus la altă corvoadă, şi anume să consolideze ţăruşii care, legaţi între ei cu un fir de sârmă, delimitau zona interzisă, ce se întindea până la următorul gard de sârmă ghimpată al incintei lagărului. Trebuia să pună câteva pietre în jurul fiecărui ţăruş. Preotul s-a apucat de treabă sub supravegherea gardianului. După un timp, acesta din urmă a plecat spre bucătărie. Cum a trecut de colţul barăcii, s-a auzit o rafală de pistol automat şi apoi strigăte de alarmă.

Deţinuţii de la corvezi ca şi cei din schimbul de noapte care dormeau au ieşit din barăci să vadă ce se întâmplase. Lângă unul din ţăruşi, zăcea preotul Şerban într-un lac de sânge, iar ostaşul din turnul de pază cel mai apropiat care trăsese rafala bătea alarma.

În câteva clipe lagărul s-a umplut de gardieni, în frunte cu ofiţerul politic. Deţinuţii au fost închişi în barăci şi n-au mai avut voie să părăsească dormitoarele.

Când a intrat în lagăr schimbul care lucrase în mină şi au fost descuiate barăcile, urmele dramei dispăruseră. Corpul preotului fusese ridicat şi pe locul unde căzuse fuseseră aruncate câteva lopeţi de nisip. Singurul lucru neobişnuit: paza fusese întărită, iar la intrarea schimbului următor în mină, a asistat de data aceasta şi ofiţerul de serviciu.

Reveniţi din consternarea care domnise la început, deţinuţii începuseră să murmure şi să-l apostrofeze pe ofiţer, acuzând administraţia de crimă.

Când ofiţerul îngrijorat că nu reuşeşte să menţină disciplina a început să răcnească ordine, să-i acuze de revoltă şi le-a spus că preotul Şerban fusese împuşcat în timp ce încerca să evadeze, deţinuţii au început să-l huiduiască. Până la urmă, deţinuţii au intrat în mină, dar liniştea n-a fost restabilită, toţi vorbind în gura mare de asasinat şi crimă contra umanităţii.

A doua zi, când deţinuţii din lagăr l-au recunoscut într-unul din turnurile de pază pe ostaşul care trăsese în preotul Şerban, au început să-l huiduiască. Din ziua aceea, nu l-a mai văzut nimeni; a fost retras din pază şi s-a aflat că a fost mutat la altă unitate.

Tot în acea zi, un alt ostaş din turnul de pază de la poartă, prinzând momentul când nu se afla în apropiere niciun gardian, i-a interpelat pe câţiva deţinuţi care treceau prin curtea lagărului şi le-a spus că ei, ostaşii, nu avuseseră niciun amestec în asasinarea preotului, că totul fusese premeditat şi aranjat între ofiţerul politic şi ostaşul care trăsese. S-a aflat şi de la alţi gardieni că tot ofiţerul politic dăduse ordin ca preotul să fie pus să aşeze pietrele din jurul ţăruşilor de la gard, fără ca gardianul să fie pus la curent cu planul de asasinat.

Încercarea ofiţerului politic de a deghiza crima într-o tentativă de evadare era cusută cu aţă albă. Starea fizică a preotului pleda de la început împotrivă. I-ar fi fost imposibil să treacă prin gardul de sârmă ghimpată şi să escaladeze apoi gardul de aproape cinci metri înălţime. Ca să nu mai vorbim de faptul că nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să încerce o evadare, direct sub ochii ostaşului din turnul de pază.

De altfel nici nu mai era nevoie de alte argumente pentru a infirma teoria politicului. Evidenţa se arăta chiar la locul crimei: preotul fusese omorât pe loc de rafala trasă şi căzuse în interiorul curţii şi nu dincolo, în zona interzisă. Soldatul trăsese fără niciun fel de somaţie prealabilă.

În zilele următoare, au apărut la Baia Sprie mai mulţi ofiţeri care au anchetat cazul.

Au stat de vorbă cu deţinuţii, au cules informaţii şi au dat de înţeles că vor întocmi un raport obiectiv asupra celor întâmplate şi că vinovaţii vor fi traşi la răspundere. Singurul rezultat vizibil pentru deţinuţi a fost înlocuirea ofiţerului politic.

Sfârşitul tragic al preotului Şerban a lăsat însă o puternică impresie în memoria deţinuţilor de la Baia Sprie, care deseori îşi reaminteau toate amănuntele celor întâmplate.

Eu n-am făcut decât să le reproduc pe cele pe care le-am reţinut din povestirile lor şi nădăjduiesc că alţii vor aduce amănunte suplimentare

care să ajute la reconstituirea datelor, faptelor şi numelor, pentru a restabili cândva întregul adevăr.

Am făcut această digresiune de la firul povestirii, pentru că şi noi ne aflam acum pe o poziţie periculoasă: refuzasem să muncim, ca şi preotul. E drept că refuzasem lucrul numai în acea zi, că argumentul nostru era „cuvântul comandantului” şi că eram mai mulţi. Şansele ca administraţia să ne însceneze o piesă similară celei căreia îi căzuse victimă preotul Şerban erau mult mai reduse. Totuşi, ne dădeam seama că păşisem pe un teren periculos.

Până la sfârşitul şutului nu s-a mai întâmplat nimic şi nimeni nu s-a mai ocupat de noi.

Când am ieşit din mină împreună cu tot schimbul, ne-am dus fiecare în dormitorul nostru. Singura măsură de prevedere pe care o puteam lua în aşteptarea evenimentelor era să ne îmbrăcăm cât mai gros, pentru eventualitatea carcerei. Fiecare ne-am pus câte un pulover pe piele (pe sub cămaşă, ca să nu se vadă) iar pe deasupra câte un cojoc. În carceră erai băgat fără haine groase şi speram că luându-ne cojoacele nu vor observa că avem şi pulovere pe sub cămăşi.

În fine, ne-am auzit strigat numele. Am fost adunaţi în curtea lagărului, încolonaţi şi conduşi de un gardian către baraca din faţa cabinetului medical. Spre nedumerirea noastră, am fost introduşi într-o cameră cam de trei metri pe trei, care avea geamurile acoperite cu un strat de vopsea neagră şi care servea de magazie. Era plină cu cizme vechi de cauciuc, reformate. Am fost încuiaţi şi gardianul a plecat. Eram convinşi că situaţia era provizorie.

N-am aşteptat mult şi şi-a făcut apariţia ofiţerul politic.

În câteva vorbe ne-a spus că pentru a ne învăţa minte suntem pedepsiţi să stăm o lună la „neagra” (aşa era numită camera din cauza geamurilor vopsite şi opace) cu regim de penitenciar. Adică, izolaţi de ceilalţi, cu hrana redusă şi un sfert de oră de plimbare pe zi, sub supravegherea gardianului. Ni se va aduce şi o tinetă în cameră.

Nu ne venea să credem! În loc de pedeapsă, era o recompensă.

În starea de epuizare în care ne aflam, visul nostru permanent, care devenise un fel de obsesie, era să ne putem odihni, să dormim. Ameninţarea cu raţia de mâncare de penitenciar, cu toate că redusă, nu-şi atingea scopul. Pentru noi, mâncarea cădea pe planul doi şi un astfel de regim de o lună de zile ni se părea o adevărată binecuvântare.

Pentru a nu-i da de bănuit politicului cât de mulţumiţi eram, am început să protestăm, invocând din nou „cuvântul comandantului” şi plângându-ne de nedreptatea care ni se făcea. Satisfăcut, politrucul a plecat trântind uşa şi gardianul a încuiat-o.

Noi am mai păstrat câteva minute tăcerea până ce ofiţerul a părăsit baraca, după care am dat frâu liber veseliei care ne cuprinsese.

După emoţiile prin care trecusem în aşteptarea realizării celor mai sumbre prevederi, destinderea nervoasă parcă ne-a luat oboseala cu mâna şi discuţiile, glumele şi râsetele nu mai conteneau. Când euforia s-a mai calmat, ne-am amenajat camera. Am împrăştiat mormanul de cizme vechi pe podea. S-a făcut un strat de aproape un metru, elastic, pe care

ne-am tolănit ca pe un divan. Lumină ne venea de la un bec din tavan, iar căldura de la o sobă, care nu putea fi alimentată decât de pe coridor.

După închidere, camarazii noştri din cele patru dormitoare ale barăcii puneau lemne pe foc, iar prin gaura cheii de la uşa noastră ne împingeau, una câte una, ţigări.

Tot prin uşă ne ţineau la curent cu ultimele noutăţi din lagăr şi eventualele ştiri aflate în mină.

Primele două zile am dormit în neştire. Ne trezeam numai când ni se aducea mâncare, fie raţia oficială cu care venea gardianul, fie cea pe care ne-o aducea Mircea Vueric, care confecţionase în atelierul mecanic din mină o cheie potrivită cu care ne deschidea uşa.

După ce am mai recuperat din restanţele de somn şi odihnă, ziua ne-o petreceam în discuţii nesfârşite. Mitică Ciubotaru ne cânta cântecele lui de inimă albastră.

Alecu Caranica începuse să-şi tricoteze un pulover cu andrelele aduse tot de Mircea Vueric. Din tot felul de ciorapi şi pulovere vechi şi rupte, pe care le deşirase, recuperase firele scurte şi inutilizabile, împreună cu Dică le scărmănase şi torsese din nou lâna.

După trei zile, când ne obişnuisem cu ideea că timp de o lună de zile viaţa noastră nu va mai fi tulburată de alte măsuri, am primit vizita politrucului. Poate că numai privindu-ne sau poate informat de turnători şi-a dat seama că apreciase greşit măsura luată împotriva noastră.

Privirea i s-a oprit asupra câtorva dintre noi, care fiind perforatori şi ajutori de perforatori, aveam dreptul să purtăm părul de trei centimetri lungime. Privilegiul fusese acordat tot de el, pentru a ademeni şi alţi deţinuţi spre aceste meserii.

Sub pretextul că acum ne găsim la regim de penitenciar şi nu la muncă, ne-a spus să ieşim afară ca să fim tunşi. Eram patru sau cinci în această situaţie, printre care şi Alecu, Colea, Mitică şi cu mine. Ne-a dus până lângă poarta lagărului, în faţa lămpăriei, unde era şi frizeria şi l-a strigat pe Peceriţă (lipoveanul turnător, fost preşedinte de Gospodărie agricolă, de care am mai vorbit). I-a spus să vină cu maşina de tuns. Peceriţă s-a executat şi s-a apropiat de mine, care eram primul.

Cu toate că nu ţineam deloc la cei trei centimetri de păr şi cu toate că hotărâsem să nu reacţionez la niciun fel de provocare, când i-am văzut figura spânatecă şi graba slugarnică de a executa ordinul, mi-am pierdut cumpătul. Am făcut un pas înapoi şi i-am spus ofiţerului că nu mă las atins de un turnător şi i-am cerut să ne dea nouă maşina că ne vom tunde noi unul pe altul. Ofiţerul a răcnit la mine că nu se poate şi i-a dat din nou ordin lui Peceriţă să mă tundă. I-am spus atunci lui Peceriţă să nu îndrăznească să se apropie de mine. După o scurtă ezitare, a mai făcut un pas şi a ridicat maşina de tuns. I-am dat peste mână şi maşina i-a căzut pe jos.

În clipa următoare am fost şi eu trântit la pământ de un pumn în ochi. Mă lovise plutonierul Văcaru, care era ofiţer de serviciu şi asista la scenă. Când m-am ridicat am fost imediat înşfăcat de Văcaru şi, din ordinul ofiţerului politic, am fost băgat într-una din carcerele din spatele lămpăriei. Mi-a luat cojocul, dar n-a observat puloverul.

Cum am mai spus, carcera era un fel de gheretă din scânduri, în care nu puteai sta decât în picioare. Pentru a o face şi mai incomodă, pe pereţii ei

interiori fuseseră bătute mai multe rânduri de sârmă ghimpată. În felul acesta nu puteai sta nici rezemat. Acoperiş nu avea, aşa că zăpada care căzuse se transformase din cauza moinei din timpul zilei într-un fel de mocirlă, amestecată cu pământul de pe jos.

La început nu i-am simţit toate neajunsurile, fiind încă încălzit de ciocnirea care avusese loc.

Mai întâi a început să mă supere ochiul, care se umflase, îmi lăcrima şi mă durea. Dar nici nu apucasem bine să mă liniştesc şi am auzit din nou paşi apropiindu-se. În carcera de alături a fost închis Colea. Când gardianul s-a îndepărtat, mi-a povestit ce se întâmplase. După ce fuseseră tunşi şi duşi din nou la „neagra”, venise iar politicul şi le spusese să se ducă la dormitoarele lor, fiindcă i-a iertat de restul pedepsei. Colea nu voise să plece, spunând că refuză să fie iertat. Aşa ajunsese şi el la carceră.

Cele două carcere fiind una lângă alta, am putut sta de vorbă şi ziua ne-a trecut mai uşor. Colea reuşise să păstreze şi nişte ţigări, din care mi-a aruncat şi mie pe deasupra pereţilor carcerei, lipsa de acoperiş avantajându-ne.

Către seară însă, a început să se lase ger. Când tocmai ne gândeam la noaptea nu prea plăcută care ne aştepta şi începusem să tropăim ca să ne mai încălzim, am auzit o voce şoptindu-ne numele. Era popa Scai, care se strecurase neobservat printre barăci până lângă carceră. În clipa următoare mi-a căzut în cap scurta de dimie a popei, căptuşită cu blană de miel. Şi lui Colea i-a aruncat un cojoc şi apoi a dispărut.

Dar n-a trecut mult şi a apărut şi Dică Petre, care ne-a aruncat câteva bucăţi de pâine.

Ajutorul camarazilor a fost salutar. Mai ales cojoacele, fără de care nu ştiu ce s-ar fi ales de noi până la ziuă. Şi aşa, a doua zi dimineaţă eram complet rebegiţi, iar picioarele nu ni le mai simţeam în bocanci, când gardianul ne-a scos din carceră şi ne-a spus să ne pregătim să intrăm în mină cu schimbul de zi.

Eram aşa de îngheţat şi sleit de puteri din cauza şederii în picioare o zi şi o noapte, încât i-am spus lui Colea că, indiferent ce se va întâmpla, nu voi intra în mină. Mă voi duce în dormitor şi mă voi culca. Ceea ce am şi făcut. Şi Colea s-a dus să se culce la el în baracă.

După frigul tras, căldura din dormitor m-a toropit, aşa că am adormit imediat, Nu ştiu cât timp a trecut, dar din somnul greu în care căzusem, m-a trezit un gardian care mă scutura de umăr: „Îmbracă-te şi hai cu mine!”

M-am dezmeticit şi mi-am zis că gluma se îngroaşă, gândind că e vorba iar de carceră. Într-adevăr, gardianul pe care îl urmam, se îndrepta spre carceră. Dar, ajuns în dreptul lămpăriei, în loc s-o ia la stânga, a mers tot înainte spre poarta de ieşire din lagăr. A descuiat-o şi, de partea cealaltă, un alt gardian, cu pistolul în mână, mi-a spus s-o pornesc încet, încet, fără să întorc capul.

Nu m-am putut împiedica să nu mă gândesc la soarta preotului Şerban şi mă simţeam mergând ca mielul la tăiere.

La vreo treizeci de metri de poarta lagărului, era o vilă (probabil fostă particulară) unde acum se aflau birourile administraţiei. Noi o botezaserăm „căsuţa cu zorele”. Spre ea mi-a spus gardianul să mă îndrept. În faţa celor câteva trepte de la intrare, era oprită o motocicletă cu ataş, cu

număr militar, plină de noroi. Când mi-a spus să urc treptele, gândurile negre ce mi le făcusem mai înainte s-au spulberat. Totuşi, nu mă puteam dumiri asupra intenţiilor ce le aveau cu mine.

Am fost introdus într-o cameră cu gratii la fereastră. Două birouri cu câte un scaun erau singurul mobilier. Gardianul mi-a spus să mă aşez la cel din fund şi să aştept. A ieşit apoi, încuind uşa în urma lui.

Rămas singur, primul gest pe care l-am făcut (gest reflex de puşcăriaş) a fost să cercetez biroul. În primul sertar am găsit ziarul Scânteia din ziua respectivă. O adevărată comoară pentru noi! L-am lăsat însă la locul lui, neştiind ce se va întâmpla cu mine.

După câteva minute de aşteptare, uşa s-a descuiat şi a intrat un căpitan, în uniforma forţelor armate şi nu a M.A.I.-ului. Avea petliţele şi epoleţii negri şi semnele unităţilor de blindate. După cizmele murdare de noroi, am dedus că el venise cu motocicleta pe care o văzusem afară. Nu-mi puteam imagina ce să aibă de-a face cu mine un ofiţer M.F.A.

Prima surpriză a fost că mi-a spus bună ziua, ceea ce mi-a trezit reminiscenţe de bună creştere şi m-a făcut să mă simt prost, fiindcă nu schiţasem niciun gest la intrarea lui. Pe securişti evitam să-i salutăm, fiindcă ne pretindeau s-o facem cu formula „Să trăiţi”, ceea ce refuzam; cât despre ei, nici vorbă să ne salute. De data asta, am răspuns şi eu cu bună ziua.

După ce şi-a pus dosarul pe care-l avea sub braţ pe celălalt birou, s-a aşezat şi a început să mă privească atent, dar şi oarecum stingherit. Am tras concluzia că nu avea rutina contactului cu deţinuţii.

Prima întrebare pe care mi-a pus-o, pe un ton politicos şi cu o nuanţă de omenie pe care n-o mai întâlnisem de mult, a fost: „Eşti bolnav, domnule Ioanid?”

I-am răspuns că nu şi abia după aceea mi-am dat seama de ce îmi pusese întrebarea. Pentru cineva care nu era obişnuit cu aspectul deţinuţilor, apăream într-adevăr ca un om bolnav. Paloarea caracteristică, pielea pergamentoasă a feţei, hainele vărgate, peticite şi ponosite, la care se adăuga o barbă de câteva zile, ar fi fost suficiente pentru a justifica întrebarea. Dar, pe lângă astea, cele douăzeci şi patru de ore de carceră în frig îşi mai puseseră şi ele amprenta, iar spre completarea portretului, mai aveam şi un ochi învineţit şi umflat. Căpitanul a insistat şi m-a întrebat de ce arăt aşa.

Cu un ton înverşunat, i-am spus că datorită tratamentului la care suntem supuşi, şi în câteva vorbe, i-am povestit tot ce se întâmplase în ultimele zile. Pe măsură ce vorbeam, îmi dădeam seama că pe de o parte nu-i venea să creadă că spun adevărul, iar pe de altă parte aspectul meu îmi confirma spusele. Când i-am descris carcera cu sârmă ghimpată în care stătusem, s-a indignat şi mi-a spus că aşa ceva nu-i posibil şi că încerc să abuzez de buna lui credinţă. Am protestat spunându-i că ceea ce relatez este purul adevăr şi poate fi uşor verificat, dar că nu-mi fac nicio iluzie şi ştiu dinainte că va ţine partea administraţiei.

A stat un moment pe gânduri şi apoi m-a întrebat: „Eşti dispus să-ţi iei răspunderea să pui pe hârtie tot ce mi-ai povestit?”

La răspunsul meu afirmativ, mi-a pus în faţă o coală de hârtie şi un toc. Pe cele două pagini ale colii, am înşirat toate abuzurile la care eram supuşi în general şi cele pe care le suferisem în special în ultimele zile. Am

pomenit de isprava comandantului cu bucătarii culcaţi pe zăpadă, de pumnul dat de plutonierul Văcaru şi de carcera cu sârmă ghimpată.

Am semnat decalaraţia şi i-am dat-o.

A luat-o, a citit-o, a pus-o în dosar şi mi-a spus că, dacă ceea ce am scris este adevărat, vor fi luate măsurile necesare, iar dacă cele declarate sunt false, voi suporta consecinţele.

I-am replicat că n-am spus decât adevărul, dar că nu cred că ni se va face dreptate.

„Îţi promit că mă voi ocupa personal de acest caz şi vei vedea că se va face dreptate!”

Mi s-a părut că a rostit aceste vorbe cu toată sinceritatea.

Apoi mi-a spus că misiunea lui la Cavnic e cu totul alta şi mi-a cerut să-i răspund la câteva întrebări. În fine, m-am lămurit de ce fusesem adus la „căsuţa cu zorele”. Era vorba de un supliment de anchetă. Căpitanul fiind de la serviciul de informaţii al armatei.

Voia să ştie ce relaţii avusesem în rândurile armatei, ce militari cunoscusem şi ce informaţii cu caracter militar primisem de la ei şi transmisesem mai departe vărului meu George Boian care la rândul lui le comunicase mai departe în străinătate.

La răspunsul meu că nu avusesem relaţii cu niciun fel de militar din noua armată şi că nu cunoşteam decât câţiva ofiţeri din vechea armată, acum deblocaţi, interogatoriul s-a prelungit mai bine de o oră, devenind tot mai insistent, dar civilizat. Când a văzut că ancheta bate pasul pe loc, căpitanul mi-a înşirat pe birou vreo douăzeci-treizeci de fotografii de indivizi în uniformă şi m-a întrebat dacă recunosc pe cineva.

Am remarcat imediat figura unui plutonier-major, de loc din comuna Ilovăţ, unde mă născusem şi trăisem şi eu, până la exproprierea din 1949.

Însă pentru a intra în temă, va trebui mai întâi să fac o incursiune în trecut. În primăvara lui 1944 am fost recrutat, urmând ca în toamna aceluiaşi an să fiu încorporat, lucru care nu s-a mai întâmplat din cauza ocupării ţării de către ruşi. De unde până atunci fusesem nerăbdător să-mi fac armata şi să plec cât mai repede pe front, în 1945 m-am grăbit să profit de dreptul de a-mi amâna stagiul militar, fiind student. În 1948, fiind exmatriculat din facultate, amânarea pentru studii n-a mai fost valabilă şi am primit ordinul de încorporare. Cum cei cu „originea socială nesănătoasă” erau încorporaţi în unităţi de muncă (D.G.S.M.) nu ştiam cum să scap din această situaţie.

Atunci şi-a făcut apariţia plutonierul-major din fotografia pe care mi-o prezenta acum căpitanul anchetator. Nu-l cunoşteam, dar mi-a spus că ducându-se pe acasă, la Ilovăţ, aflase la Primăria din sat că primisem ordin de încorporare. De aceea, întorcându-se la serviciu, în Bucureşti, se informase de adresa mea şi venise să se ofere să mă ajute. Lucra la un Comisariat Militar din Bucureşti şi era în măsură să facă acest lucru, vrând să se revanşeze astfel pentru ajutorul pe care şi eu îl dădusem familiei lui.

Mi-am amintit atunci că la începutul războiului el fusese primul rănit din sat. Vestea rănirii lui a coincis cu altă nenorocire pentru familia lui: le arsese casa. Am luat atunci hotărârea să-i ajutăm şi i-am donat familiei lemnele necesare pentru construcţia unei case noi, angajând şi zidarii şi dulgherii pentru lucru. După ce ieşise din spital şi venise în permisie acasă, eu plecasem la Bucureşti la liceu, aşa că nu l-am văzut. Apoi fusese tot

timpul pe front, iar la sfârşitul războiului se reangajase în armată, aşa că n-apucasem să-l cunosc personal niciodată.

Recunoştinţa lui m-a salvat din încurcătură. Prin relaţiile pe care le avea, mi-a făcut mutarea la Comisariatul unde lucra, mi-a eliberat un livret militar şi mi-a adus şi fişa mea de la serviciul de evidenţă al Comisariatului, pe care am distrus-o. În felul acesta nu mai figuram în fişierul lor şi nu mai puteam fi chemat la armată, în schimb puteam prezenta la orice eventual control un livret militar în perfectă ordine.

Cu plutonierul-major Gheorghiţă am rămas în relaţii până la arestarea mea în 1952. Ne întâlneam din când în când, fie în oraş la o bere, fie venea să-mi facă o vizită acasă, niciodată însă la Comisariatul la care lucra. Relaţiile cu o „bestie moşierească” l-ar fi compromis grav în acea epocă. La arestarea mea în 1952, avusesem posibilitatea, profitând de un moment de neatenţie a securiştilor care veniseră să mă ridice, să fac să alunece în dosul unei biblioteci livretul meu militar.

Punându-mi-se acum în faţă poza lui Gheorghiţă, primul gând mi-a fost că livretul fusese găsit şi aşa ajunsese Securitatea să creadă că între el şi mine exista o legătură. Totuşi, căpitanul anchetator nu-mi vorbise în acest context decât de informaţii militare şi nu de situaţia mea militară.

Mult timp nu aveam de gândit şi orice ezitare a mea ar fi fost remarcată. Negând că l-aş cunoaşte, mi-am făcut socoteala că n-aş face decât să întăresc suspiciunile. Poate călăuzit de instinct, poate numai întâmplarea m-a făcut să exclam foarte natural, punând degetul pe poza lui Gheorghiţă: „Pe ăsta îl cunosc!”

Foarte interesat, căpitanul şi-a tras scaunul în faţa biroului meu şi mi-a cerut detalii: în ce împrejurări l-am cunoscut, ce realţii am avut cu el?

Fără să pomenesc absolut nimic de povestea cu livretul, i-am spus că îl cunoşteam fiindcă era din aceeaşi comună cu mine şi că mă întâlnisem întâmplător cu el în Bucureşti, prin anul 1950. Mă văzusem cu el de mai multe ori şi stătusem de vorbă la un pahar de bere, amintindu-ne de locurile noastre natale. Chestiuni militare nu discutasem cu el niciodată. De altfel, informaţiile cu caracter militar din mesajele transmise de George Boian în străinătate şi care făcuseră obiectul procesului în care fusesem şi eu implicat datau dinaintea întâlnirii mele în Bucureşti cu plutonierul-major Gheorghiţă.

După încă un timp de anchetă insistentă, acest ultim argument al necorespondenţei datelor (George Boian fusese arestat în 1949, iar eu îl întâlnisem pe Gheorghiţă abia un an mai târziu, în 1950), a părut să fie edificator, şi căpitanul mi-a cerut să dau o declaraţie scrisă, în care să rezum tot ce spusesem până atunci.

În timp ce scriam, a ieşit din cameră, lăsându-mă singur. Am profitat să scot Scânteia din sertarul biroului şi s-o ascund pe cracul pantalonului, având grijă s-o împăturesc în aşa fel ca să nu foşnească în timpul mersului. Rămânea riscul percheziţiei la întoarcerea în lagăr, dar tentaţia ziarului era prea mare.

Când am terminat declaraţia, a intrat şi căpitanul, care m-a asigurat din nou că se va ocupa de ceea ce scrisesem în prima declaraţie. Apoi m-a luat în primire acelaşi gardian care mă adusese şi tot cu pistolul în spate m-a dus până la poarta lagărului unde m-a predat.

Cum am ajuns în dormitor, am ascuns ziarul într-o saltea şi m-am dus să-l caut pe Colea, care dormea în baraca lui. I-am spus tot ce mi se întâmplase şi am încercat să găsim împreună explicaţia anchetei şi cum ajunsese Securitatea să descopere că-l cunoşteam pe plutonierul-major Gheorghiţă.

Va trebui să anticipez, fiindcă explicaţia am avut-o abia unsprezece ani mai târziu, în 1964, când am fost eliberat.

În 1952, după ce fusesem arestat, timp de mai multe zile Securitatea pusese locuinţa mea sub supraveghere şi toate persoanele care veniseră să mă viziteze, neştiind că fusesem ridicat, fuseseră legitimate. Într-una din acele zile, venise şi acest Gheorghiţă, care nu aflase de arestarea mea.

Revăzându-l în 1964, când am fost pus în libertate, mi-a povestit că fusese întrebat despre relaţiile pe care le avea cu mine şi declaraţiile lui coincideseră cu cele date de mine la Cavnic. Astfel, bănuielile Securităţii că mi-ar fi furnizat secrete şi documente militare s-au stins şi Gheorghiţă n-a avut nimic de suferit, chestiunea livretului militar neieşind niciodată la iveală.

Făcând bilanţul, ancheta căpitanului s-a dovedit a fi pozitivă din punctul nostru de vedere, nu numai în ce-l privea pe Gheorghiţă, dar ne-a dat posibilitatea să avem în mână un ziar întreg, lucru preţios pentru noi şi greu de înţeles pentru cei care n-au trăit niciodată în izolarea de lume şi evenimente cum era cazul nostru. Cel mai important efect însă şi la care nu ne aşteptam, l-am înregistrat în chiar după-amiaza aceea, când ofiţerul de serviciu a dat ordin ca sârma ghimpată din carcere să fie scoasă.

Căpitanul se ţinuse de cuvânt!

Faptul că nici Colea, nici eu nu intrasem în mină în ziua aceea, a fost trecut cu vederea şi n-a avut nicio urmare, iar începând de la sfârşitul acelei săptămâni, nu s-a mai intrat în mină duminicile.

Probabil că acest lucru s-a datorat acţiunii noastre, combinate cu fericita întâmplare a sosirii căpitanului tocmai în acel moment.

Un timp, am putut chiar remarca o oarecare îmblânzire în atitudinea administraţiei faţă de noi, presiunea în muncă s-a redus, oamenii nu mai erau pedepsiţi pentru orice fleac sau pretext, iar cabinetul medical a căpătat mai multă autoritate în privinţa scutirilor de muncă şi internărilor în infirmerie a celor bolnavi.

Această acalmie, chiar dacă nu a durat decât câteva săptămâni, ne-a prins bine şi ne-a ajutat să ne mai refacem forţele. Primele semne ale primăverii, cu nopţi mai puţin friguroase şi zile însorite, ne-au mai înseninat şi ele sufletele. Când, după unsprezece ore de stat în bezna minei, ieşind la suprafaţă, dădeam acum de puţină căldură şi cer senin, în loc de zăpadă şi ger, ne simţeam parcă mai puţin istoviţi şi mai optimişti.

La prima nouă repartizare a echipelor la locurile de muncă, am simţit însă şi mâna ofiţerului politic. Toţi cei care refuzaserăm să muncim şi fuseserăm închişi la „neagra”, am fost repartizaţi la cele mai proaste şi periculoase locuri de muncă.

Alecu Caranica, Dică Petre şi cu mine am fost trimişi să perforăm la breşele de steril din abatajul galeriei Iosif-Nord. În acest abataj, fără niciun fel de sistem de aerisire şi unde nu se făcea niciun pic de curent, gazele de la explozii dăinuiau aproape tot şutul.

La câteva zeci de metri de noi, la capătul abatajului, a fost trimis Colea, să perforeze la înaintare. În acel fund de sac, concentraţia de gaze şi lipsa de oxigen erau şi mai mari. Flacăra lămpii de carbid abia pâlpâia, iar roca filonului de pe Iosif-Nord era cea mai dură din toată mina. Schimbând câte cinci sfredele şi cu mare chin, Colea nu reuşea să perforeze găuri mai lungi de treizeci de centimetri.

Colea şi Văru' Dică suportau cel mai greu toxicitatea din abataj, având dureri de cap permanente. După câteva zile de lucru în acest mediu toxic, ne-a dipărut complet pofta de mâncare, fasolea şi raţia de marmeladă ne provocau arsuri insuportabile şi resimţeam o permanentă stare de uşoară greaţă.

Ofiţerul politic îşi lua revanşa!

Din fericire, de când venise primăvara, în săptămâna în care lucram în schimb de noapte, ziua ne-o petreceam în curtea lagărului şi ne mai dezintoxicam, respirând aerul curat de munte.

Într-una din zilele acelei primăveri, cu toată vremea senină şi soarele blând de afară, eu dormeam în patul meu din baracă. Fusesem scutit de cabinetul medical, iar schimbul meu era în mină, aşa că eram singur în tot dormitorul. Din cauza unui panariţiu care mă chinuise câteva zile, Mache îmi făcuse o incizie la un deget, de la care trebuise să-mi scoată şi unghia. După incizia care dăduse drumul la puroi, uşurat de durerea şi zvâcniturile din deget, mă culcasem şi adormisem tun.

La un moment dat, prin somn, am auzit uşa deschizându-se şi paşi pe duşumele. Am simţit chiar că cineva se aşază pe patul meu şi, fără să mă trezesc complet, mi-am zis că se întorseseră băieţii din mină. Chiar mă gândeam, trăgându-mi pătura peste cap şi încercând să mă cufund din nou în somn, că timpul trecuse prea repede şi că aş mai fi dormit.

Cineva m-a scuturat însă de umăr şi am auzit o voce care-mi spunea ceva. Am crezut mai întâi că e vreunul din camarazi, care avea chef de glume, dar când am început să percep sensul vorbelor, am întors capul încă buimac de somn şi am văzut o uniformă de gardian. M-am dezmeticit şi l-am recunoscut pe gardianul cel cumsecade, cu care ne simpatizam. Era vesel şi repeta mereu acelaşi lucru: „Scoală, c-a murit tătucu! S-a dus în... !" Era 5 martie 1953 şi aşa am aflat că a murit Stalin.

La început nu mi-a venit să cred, dar gardianul m-a asigurat că e adevărat, că se anunţase la radio. În simplitatea lui se bucura din toată inima şi-mi spunea cu convingere: „Acum scăpaţi şi voi de puşcărie şi vă duceţi acasă!"

I-am mulţumit pentru veste şi i-am spus să fie totuşi prudent şi să n-o mai spună nimănui, ca să nu rişte să fie turnat.

M-am îmbrăcat repede şi m-am dus la Mache să-i împărtăşesc ştirea. Cunoscându-l pe gardian, care nu prezenta garanţii nici de prea mult discernământ, nici de seriozitate, am rămas neîncrezători şi am hotărât să păstrăm secretul informaţiei până la sosirea celor din mină.

Cum au ieşit din mină, am făcut tura celor pe care-i ştiam că se ocupă cu informaţiile şi au legături cu muncitorii civili.

Mitucă nu avusese o ocazie favorabilă ca să poată sta de vorbă cu artificierul Rujinski, dar i se păruse că acesta îi făcuse un semn cu mâna la plecare.

Popa Scai remarcase că Tămâie nu-şi făcuse obişnuita inspecţie în acea zi, iar unul din gardienii de la corfă, care era foarte sever de obicei, se arătase foarte indiferent la mersul muncii în mină. Ba mai mult, intrase tam-nisam în vorbă cu el, punându-i o serie de întrebări personale: de unde este originar, pentru ce era condamnat şi la câţi ani?

Nici Enescu, la rândul lui, nu putuse schimba nicio vorbă cu maistrul civil, care fusese tot timpul însoţit de un gardian. Deci nimic concret, doar câteva semne neobişnuite, dar concludente.

Peste alte douăsprezece ore însă, la ieşirea următorului schimb din mină, totul avea să se lămurească: Într-adevăr, Stalin murise!

Toate aşteptările de mai bine s-au dovedit neîntemeiate însă, şi speranţele legate de dispariţia tiranului, deşarte. S-a remarcat totuşi un timp, o oarecare delăsare şi nehotărâre în atitudinea şi măsurile administraţiei. În lupta noastră pentru supravieţuire, zi cu zi, erau bune şi astea!

La câteva zile după moartea lui Stalin, şi-a făcut apariţia o comisie formată din vreo patru-cinci inşi, toţi îmbrăcaţi civil.

Timp de câteva ore, cât au stat în incinta lagărului, au avut o comportare foarte stranie.

Era duminică şi amândouă schimburile erau la suprafaţă. Majoritatea deţinuţilor erau în curte, profitând de vremea frumoasă. Unii stăteau de vorbă plimbându-se la soare printre barăci, alţii se aşezaseră pe jos pe câte o bucată de lemn, pământul fiind încă jilav, în urma zăpezii care tocmai se topise.

Numai în dreptul barăcii unde se afla cabinetul medical, era un taluz în pantă, unde pământul se mai zvântase şi dăduse iarba. Aici, când erau liberi, îşi făcuseră obiceiul să se strângă macedonenii. Aşezaţi în cerc, pe călcâie, le auzeai de la distanţă vorba repezită în dialectul lor armânesc.

Gardienii nu se vedeau şi nu-şi mai găseau de lucru prin curte, vânând deţinuţii pentru cine ştie ce corvezi inutile, cum făceau de obicei. Stăteau şi ei de vorbă la poarta lagărului, în faţa camerei de gardă.

Cei patru sau cinci civili, probabil de la Ministerul de Interne, se împrăştiaseră prin curtea lagărului şi se plimbau printre grupurile de deţinuţi, observând atmosfera , nevrând în mod vădit să dea impresia unei inspecţii cu caracter oficial, administrativ. Căutau chiar câte un pretext banal, ca să intre în vorbă cu deţinuţii, ca şi cum ar fi fost nişte simpli vizitatori într-o localitate turistică, gata să-şi facă relaţii printre localnici.

Succes prea mare nu aveau, fiindcă în mod ostentativ nu erau băgaţi în seamă, şi deţinuţii îşi continuau discuţiile, făcând abstracţie de prezenţa lor. Simţind atmosfera, erau tot mai intimidaţi şi mai stingheriţi.

Unul din ei se apropiase de grupul macedonenilor de pe tăpşanul cu iarbă şi chiar se aşezase pe un butuc, lângă ei. Nimeni n-a părut că-i observă prezenţa, discuţiile urmându-şi cursul. După un timp, neînţelegând nimic din graiul lor, nu ştia cum să se scoale şi să plece, fără să-şi piardă faţa.

Mă aflam tocmai în dormitorul meu, când unul din civili şi-a făcut apariţia. Când a intrat pe uşă, compunându-şi o figură amabilă şi degajată, a spus bună ziua. I s-a răspuns la fel, fiecare văzându-şi mai departe de treabă. Eram vreo cinci în dormitor, printre care preotul Costache (bucovineanul) care stătea pe patul lui şi îşi cârpea cămaşa. Faţă de

liniştea care se lăsase, civilul a avut un moment de ezitare, dar apoi i s-a adresat popii, întrebându-l ce face.

— Îmi cârpesc cămaşa, i-a răspuns popa, cosând înainte.

Văzând că nu se înfiripă conversaţia, l-a întrebat dacă se poate aşeza pe patul lui. Popa i-a făcut loc, spunându-i:

— Nu-i al meu, e al statului.

Hotărât să intre în vorbă cu orice preţ, civilul a continuat efortul. Dialogul, cu răspunsurile laconice ale preotului Costache, care în tot acest timp îşi cosea înainte cămaşa, a fost cam următorul:

— Ce meserie aveţi?

— Miner.

— Cum, întotdeauna aţi fost miner?

— Nu!

— Ce-aţi fost ... înainte?

— Preot!

— Şi, ce condamnare aveţi?

— Cincisprezece ani. (Nu mai ţin minte exact la câţi ani fusese condamnat părintele Costache.)

— Pentru ce fapte aţi fost condamnat?

— Pentru că m-am rugat la Dumnezeu în biserică să ne scape de Ana Pauker!

Civilul s-a sculat şi fără a mai spune vreo vorbă a ieşit din dormitor.

Tot lagărul a râs de răspunsul popii.

După câteva ore de stat printre noi, civilii au plecat aşa cum veniseră, fără să ne putem da seama de scopul vizitei lor. Dacă, aşa cum bănuiam, veniseră să facă un sondaj al stării de spirit a deţinuţilor, cred că raportul pe care l-au înaintat a fost clar.

Vreau să menţionez aici un fapt ciudat, care s-a petrecut tot într-una din zilele acelei primăveri.

Pe creasta muntelui care domina lagărul, au apărut într-o zi două siluete. Câţiva deţinuţi care se aflau în curte le-au remarcat întâmplător. Din cauza distanţei n-au putut distinge alte detalii, decât că cei doi purtau în spate raniţa şi că privind în jos spre lagăr, au dus la ochi, fie binocluri, fie aparate fotografice. Între timp însă, au fost observaţi şi de unul din ostaşii din turnurile de pază, care a dat alarma. Cele două siluete au dispărut după muchia de stânci, în pădure.

Ştirea s-a răspândit în lagăr, dar până să prind şi eu de veste şi s-apuc să ies din baracă, cei doi s-au făcut nevăzuţi. În schimb am putut urmări efectele alarmei care se dăduse: vreo zece-cincisprezece soldaţi înarmaţi, desfăşuraţi în trăgători, au început să urce povârnişul muntelui. Panta, mai întâi lină, dar apoi tot mai abruptă, se termina la poalele unui perete de stâncă. Acolo s-a terminat şi urmărirea, peretele de stâncă, de cel puţin două sute de metri înălţime, fiind inaccesibil.

Niciodată n-am aflat cine fuseseră cei doi şi ce urmăriseră.

Pentru noi însă, cei care plănuiam evadarea, reacţia unităţii de pază în momentul alarmei a fost un prilej de comentarii nesfârşite.

Numărul ostaşilor disponibili care au plecat în urmărire, timpul care le-a trebuit pentru a intra în acţiune şi mai ales planul de organizare a urmăririi, care nu ni s-a părut prea bine pus la punct, au fost discutate sub toate aspectele. Pe lista informaţiilor, pe care trebuia să le colectăm, s-a mai înscris astfel un punct: paza exterioară. Urma să încercăm să aflăm efectivul ostaşilor din unitatea de pază, câţi din aceştia se găseau în posturi la un moment dat şi câţi rămâneau în acelaşi timp disponibili. De asemenea, unde erau cazaţi şi armamentul de care dispuneau. O bună parte din aceste informaţii le-am putut afla concomitent cu celelalte pregătiri pentru evadare, care-şi urma cursul. Începusem chiar să grăbim aceste pregătiri, o dată cu venirea primăverii.

După ce explorasem fără succes toate galeriile şi abatajele abandonate, în căutarea unei căi posibile de ieşire spre galeriile unde lucrau muncitorii civili, ne concentrasem un timp atenţia asupra galeriei dintre cele două corfe. Cea pe care o parcurgeam zilnic la intrarea şi ieşirea din mină, din care porneau ramificaţiile galeriilor unde lucrau civilii şi care erau închise cu grilaje de fier şi lacăte la ora trecerii noastre. Am abandonat însă ideea de a înlătura aceste obstacole pentru a pătrunde în galeriile civililor, când am aflat că nu exista altă ieşire spre exterior. Şi minerii civili utilizau aceeaşi singură cale de ieşire din mină ca şi noi, cu singura deosebire că, în loc să coboare la galeria Rainer (de unde noi ne continuam drumul pe jos încă un kilometru şi jumătate până în lagăr), ei urcau mai departe cu corfa până la suprafaţă. Această porţiune din parcursul minerilor civili, cuprinsă între staţia Rainer (unde coboram noi) şi punctul unde corfa atingea suprafaţa, ne era complet necunoscută.

Prin cei câţiva civili cu care unii din noi aveam contacte, am încercat să aflăm cum se prezenta situaţia pe această porţiune de puţ şi mai ales la gura lui, la suprafaţă. Lucru foarte greu, deoarece întrebările nu puteau fi puse direct, pentru a nu le da nimic de bănuit asupra intenţiilor noastre. Abia către sfârşitul lui aprilie, punând cap la cap toate frânturile de informaţii culese, ne-am putut face o oarecare idee în această privinţă. Spun oarecare, pentru că certitudinea datelor obţinute n-am avut-o, unele informaţii fiind nesigure, altele contradictorii.

În acea primăvară, s-a mai petrecut un eveniment demn de remarcat; pentru mine şi cei veniţi de la Jilava, inedit, pentru cei de la Baia Sprie, deja cunoscut, pe care de altfel cred că l-au şi provocat prin permanentele lor reclamaţii: a început să funcţioneze „cantina”.

Am povestit cum la sfârşitul fiecărei luni, după ce din salariul care apărea pe statele de plată se scădeau toate reţinerile, primeam un bon ştampilat, pe care era înscrisă suma neto în lei de care puteam dispune pentru cumpărături. De când se înfiinţase lagărul de la Cavnic, în fiecare lună, administraţia adusese ţigări, pe care deţinuţii le cumpărau cu aceste bonuri. Numai ţigări. La Baia Sprie li se aduceau şi diverse alimente: unt, marmeladă, halva, zahăr, peşte sărat şi chiar alte produse cum ar fi săpun, pastă de dinţi, uneori ciorapi şi cămăşi.

În limbajul de lagăr, camera dintr-una din barăci, unde o singură zi pe lună se distribuiau aceste alimente, purta numele de cantină. Printre curiozităţile semnalate la cantina de la Baia Sprie, şi despre care am aflat

de la cei veniţi de acolo, a fost apariţia unor produse care au stârnit uimire în lagăr. Astfel, s-au pus în vânzare lădiţe cu heringi afumaţi, import din Danemarca, unt din Olanda şi chiar saci cu zahăr tos pe care scria „Made in England”. Mai mult decât straniu pentru acea vreme (1950-1951), când în magazinele şi pieţele din ţară domnea cea mai cumplită sărăcie, lipsind până şi cele mai obişnuite mărfuri din producţia autohtonă. Cu timpul s-a aflat şi explicaţia fenomenului.

Printre puţinele tranzacţii comerciale încheiate în acea perioadă cu Vestul, regimul de la Bucureşti era interesat în achiziţionarea de maşini şi produse tehnice şi industriale, ţările „capitaliste” condiţionând acest livrări de cumpărarea de către România şi a unor bunuri de larg consum, excedentare pe pieţele occidentale. Am aflat chiar de la oamenii care lucraseră în acest domeniu şi care acum se aflau printre noi în închisoare, că unele din aceste produse proveneau din tranzacţiile ruşilor cu occidentul şi că ruşii, prin operaţii de clearing, le plasau României. Zahărul englezesc şi untul olandez apăreau astfel în alimentele din ţară la preţuri mult mai ridicate decât preţurile aceloraşi produse indigene. Pentru sărăcia populaţiei ele reprezentau un lux inaccesibil şi nu se vindeau. Cum însă Alimentara respectivă trebuia să-şi realizeze planul de vânzare, ingeniozitatea şi iniţiativa responsabilului magazinului rezolvau problema în cel mai perfect spirit al principiilor „pieţei libere”. Bineînţeles, dacă întâmplarea făcea să fie în apropiere lagărul de muncă de la Baia Sprie!

Aşa fusese cazul cu Alimentara din Baia Mare, al cărei destoinic responsabil intrase imediat în legătură cu administraţia lagărului şi îi livrase marfa nevandabilă. Rezultatul: responsabilul a putut în acest fel raporta îndeplinirea planului de vânzări.

Membrii administraţiei lagărului s-au bucurat de înlesniri la aprovizionare la Alimentara respectivă, fiind anunţaţi din vreme când apăreau anumite produse şi obţinându-le fără neplăcerile statului la coadă. Iar deţinuţii, care tot n-aveau ce face cu banii (bonurile), cumpărau oricum tot ce se aducea la cantină, chiar dacă era scump. Ca să nu mai vorbim de plăcerea contactului cu „Lumea liberă”, când mâncau unt din Olanda şi zahăr din Anglia. Deci, toată lumea mulţumită!

Dar să revin la Cavnic, unde la sfârşitul lui martie, s-a deschis cantina. N-am avut însă parte decât de produse indigene. Poate chiar prea indigene! Posesori de bani în bonuri, cred că erau cam o treime din noi, iar eu şi Caranica eram printre cei bogaţi, datorită geodei peste care dădusem şi care ne ajutase să avem mari depăşiri de normă. Probleme prea mari la alegerea cumpărăturilor n-am avut. Singurul lux pe care mi l-am permis a fost un săpun de toaletă şi trei perechi de ciorapi gri de bumbac. Săpunul, întrebuinţat cu economie, m-a ţinut vreo patru luni şi mi-a mai oferit o alternativă la săpunul de puşcărie care, cum spuneam noi, mirosea a câine mort. Ciorapii, supuşi condiţiilor din mină, nu rezistau. Săptămâna şi perechea! Dar măcar în aceste trei săptămâni am scăpat de obiele. Restul articolelor erau raţionalizate: cincizeci de grame de unt, o sută de grame de halva şi vreo patru-cinci bucăţi de rahat de persoană. Am luat din fiecare, iar de restul banilor, ţigări.

Cu toate că ţigara era cel mai preţuit articol pentru deţinuţi, nu ştiu să se fi întâmplat vreodată ca cineva să aibă ce fuma, iar altul să rabde. Fiecare fuma de la fiecare şi, dacă ţigările se terminau până la următoarea

„cantină”, toţi răbdam. Toţi nefumătorii, posesori de bonuri, la sfârşitul lunii cumpărau ţigări pentru fumători.

Cu distribuirea raţiilor şi colectarea bonurilor de plată de la deţinuţi era însărcinat un plutonier. Porţia fiecăruia o punea pe o bucată de hârtie de sac de ciment. Marea atracţie a constituit-o untul. Unii nu mai văzuseră unt de luni de zile, dar marea majoritate, de foarte mulţi ani. Când, împreună cu cei din baraca mea, mi-am luat raţia, am plecat direct spre dormitor, unde fiecare din noi şi-a invitat la patul lui câţiva camarazi care nu avuseseră bonuri în acea lună. Urma să ne înfruptăm din bunătăţile luate de la cantină. Prin împărţire însă, porţia fiecăruia devenea un fel de doză homeopatică, aşa că masa cu invitaţi avea un caracter mai mult simbolic. Totuşi, ideea că vom simţi gustul untului ne făcea mare plăcere. Fiecare făcuse rost de pâine de la bucătărie.

Cum am băgat însă în gură prima bucată de pâine, cu un vârf de cuţit de unt pe ea, am simţit că mi se face rău. În acelaşi timp, şi din alte grupuri adunate pe paturile vecine, s-au pornit exclamaţii de scârbă. Untul mult dorit era unt de oaie!

Gustul şi mirosul puternic de oaie erau insuportabile. Majoritatea nu l-am putut mânca. În schimb, o mică minoritate a fost avantajată; de două ori avantajată: a mâncat şi unt, şi pe săturate, primind şi porţiile noastre. Macedonenii au colectat tot untul, neînţelegând cum de puteam noi dispreţui un produs al animalului lor sacru, oaia. Până la urmă am făcut şi noi haz de necaz. Câteva zile mai târziu însă, macedonenii s-au revanşat.

PAŞTELE LA CAVNIC

Paştele în acel an a căzut în primele zile ale lunii aprilie. În sâmbăta Paştelui am lucrat în mină în schimb de zi. De fapt, nimeni n-a lucrat aproape nimic, iar gardienii nu s-au arătat pe galerii. Nici Tămâie nu şi-a făcut apariţia.

Către sfârşitul şutului, cu mult înainte de ora obişnuită la care se dădea semnalul de oprire a lucrului, deţinuţii au început să coboare din abataje pe galeria principală şi să se îndrepte spre hala cea mare din faţa corfelor. Popa Scai anunţase că va ţine o slujbă şi vestea fusese transmisă din om în om, până la cele mai îndepărtate locuri de muncă.

Cei doi gardieni, văzând mulţimea de deţinuţi, care, fără să fi primit vreun ordin, se scurgea în şiruri neîntrerupte spre locul unde se aflau ei, în faţa corfelor, au încercat să-şi impună autoritatea, strigându-ne să ne întoarcem la locurile noastre de muncă. Ne-au ameninţat chiar că vor raporta numele celor care nu se supun ordinului, pentru a fi pedepsiţi. Ameninţările n-au avut niciun efect. Deţinuţii continuau să vină, fără să-i bage în seamă. I-am văzut atunci cum erau pe punctul să intre în panică, crezând probabil că e vorba de vreo revoltă. Popa Scai şi câţiva deţinuţi le-au explicat că nu avem intenţii rele, că am părăsit mai devreme locurile de muncă pentru a sărbători Paştele.

Văzându-ne paşnici, gardienii s-au liniştit în privinţa noastră, cu toate că erau vizibil intimidaţi de mulţimea din jurul lor. Au mai încercat să argumenteze că dacă vine cineva în inspecţie vom avea neplăceri. De fapt se temeau de venirea vreunui superior, care i-ar fi făcut pe ei responsabili de indisciplina noastră. Dar nimeni nu s-a mai ocupat de ei, pentru că începuse slujba.

Sub bolta înaltă de la corfă, a început să răsune glasul preoţilor. Un singur bec slab lumina încăperea, făcând şi mai impresionantă atmosfera, cu umbrele noastre care se reflectau pe pereţii de stâncă. Toţi ne stinseserăm lămpile şi ascultam emoţionaţi slujba celor cinci sau şase preoţi: părintele Costache, părintele Sebastian Popescu, părintele Lazarov...

Unul din gardieni se retrăsese chiar lângă puţ, în umbră, cât mai departe de noi. Părea să vrea să dovedească astfel că nu era de acord cu ceea ce se petrecea şi să se pună la adăpost de a fi acuzat de complicitate. Celălalt însă rămăsese printre noi şi cu toate că se străduia să-şi menţină o atitudine indiferentă şi degajată, cu o mână în buzunar şi fumând, era vădit atras de slujbă. Fiind chiar în apropierea mea, i-am urmărit atitudinea. La un moment dat, l-am văzut cum, foarte discret, a lăsat să-i cadă ţigara încă neterminată pe jos.

Toţi eram descoperiţi şi ne ţineam bonetele sau căciulile în mână, el fiind singurul din toată mulţimea care avea chipiul pe cap. Nu voi uita niciodată cum unul din deţinuţi, prinzându-i privirea, i-a făcut un semn abia perceptibil, indicându-i chipiul. Gardianul a avut o ezitare, a privit pe furiş în stânga şi-n dreapta. Deţinutul care-i făcuse semnul nu se mai uita la el. Încet, şi-a dus mâna la cap şi şi-a scos chipiul. Deţinutul a întors iar capul spre el şi i-a zâmbit cu blândeţe. Era Marinică Dumitrescu. Fusese student şi trecuse prin „reeducarea” de la Piteşti. Din cauza maxilarului fracturat, vorbea cu greutate.

Când s-a auzit vocea preotului spunând „veniţi să luaţi lumină”, ne-am apropiat pe rând de el şi ne-am aprins lămpile de mină de la lampa lui.

În acea clipă, s-au pornit să bată clopotele! Nu-mi venea să cred.

Nu ştiam că, aşa cum făcuseră cu un an în urmă la Baia Sprie, câţiva deţinuţi pregătiseră şi acest detaliu pentru ca ritualul să fie complet. Atârnaseră cu sârmă de una din conductele de aer comprimat de pe galerie, mai multe sfredele de oţel de diferite lungimi. La momentul potrivit, lovindu-le pe rând cu un alt sfredel, realizaseră întocmai sunetul clopotelor.

Toţi ne-am îmbrăţişat spunându-ne „Cristos a înviat”. Pe mulţi i-am văzut cu lacrimi în ochi.

Popa Scai s-a apropiat de gardianul care la slujbă stătuse printre noi şi i-a spus: „Domnule sergent, ştiu că nu-mi puteţi răspunde cum se cuvine, dar eu tot vă spun «Cristos a înviat» şi să ştiţi că noi ne rugăm şi pentru dumneavoastră.”

Cum se făcuse ora oficială de ieşire din mină, corfele au început să funcţioneze. Tot drumul, de-a lungul galeriilor, s-a cântat Prohodul şi pe măsură ce intram pe poarta lagărului, unde celălalt schimb se pregătea să intre în mină, eram primiţi cu „Cristos a înviat” şi răspundeam cu „Adevărat a înviat”.

Cum am ajuns în dormitor, Mitucă m-a chemat de o parte şi mi-a spus că se întâlnise în mină cu Şimi Rujinski, care-i urase „Cristos a înviat” şi-i adusese un dar. Era vorba de o bucată de cozonac şi de o ploscă plină cu palincă, pe care Mitucă reuşise să le aducă în lagăr, trecând prin mari emoţii, la gândul că ar fi putut fi percheziţionat la poartă.

Noaptea, după închiderea barăcii, când toţi dormeau, Mitucă s-a dus cu darurile de la Şimi în spălător, iar eu m-am dus pe rând la paturile câtorva camarazi, de discreţia cărora eram siguri, i-am trezit şi le-am spus să se ducă la toaletă. Fiecare a primit aici câte o fărâmă de cozonac şi a băut câte un gât de ţuică. Primul care a onorat plosca a fost popa Scai amintindu-şi de ţuica din regiunea lui, de la Râmnicul Sărat.

Mi-aduc încă aminte că era o ploscă de tip militar, din aluminiu, şi că pe lângă dopul original care se înşuruba, mai fusese înfundată cu un cocean de porumb, peste care, ca să nu curgă, Şimi mai legase cu sfoară şi o băşică de bou. După ce am reuşit să destupăm plosca însă, am intrat de-a dreptul în panică din cauza mirosului, care a umplut încăperea şi care risca să ne dea de gol. Am deschis geamurile ca să aerisim şi ne-am grăbit să golim plosca. N-a fost uşor: era ţuică de Maramureş, trecută de două ori prin alambic şi îngrozitor de tare. Nouă, care nu mai gustasem alcool de atâta vreme, ni s-a părut otravă curată. Cu toate că eram vreo zece care ne treceam plosca unul altuia, nu cred că am fi pridiit-o, dacă nu ne ajuta substanţial căpitanul Narcis Triandaf, care se lăuda că fusese mare băutor afară. Ne-a şi dovedit-o, golind plosca. Am spălat-o, am făcut să dispară firimiturile de cozonac şi ne-am dus să ne culcăm, convinşi fiind că nu lăsasem nicio urmă.

A doua zi dimineaţa, m-am trezit în exclamaţiile câtorva camarazi, care se întrebau ce miros curios se simte în dormitor: cel mai aproape de adevăr a fost Dascălu, care spunea că dacă n-ar şti unde se află, ar zice că miroase a cramă. Cu tot aerul greu din dormitor, încărcat de mirosul aglomeraţiei de oameni, al hainelor umede, amestecat cu cel de motorină, cu care se dădea pe duşumele, se distingea totuşi şi un iz de ţuică. Venea de la respiraţia noastră, a celor care băusem! Cei cu musca pe căciulă, ne-am grăbit să dispărem, ca să ne spălăm. Oamenii s-au dus şi ei să mănânce, impresia mirosului straniu de la trezire a fost uitată, camera între timp s-a aerisit şi incidentul n-a avut urmări.

Administraţia nu şi-a făcut simţită prezenţa prin niciuna din şicanele şi măsurile disciplinare obişnuite, nici în ziua aceea, nici duminică, a doua zi, când n-am intrat în mină. Gardienii se arătau cât mai puţin în curtea lagărului şi închideau ochii la mici derogări de la disciplină, care altfel nu erau tolerate. Evitau să ne provoace cu obişnuitele mizerii zilnice, dându-şi probabil seama că în starea de spirit care domnea, ar fi putut stârni reacţii imprevizibile. Compromisul s-a dovedit profitabil ambelor părţi: ei au avut linişte, iar noi ne-am putut bucura netulburaţi de Duminica Paştelui.

Vremea frumoasă şi rezerva administraţiei au creat o atmosferă de destindere, care ne-a dat senzaţia unei relative libertăţi. Circulam prin curtea lagărului, şi de la o baracă la alta, fără a mai fi prigoniţi de gardieni pentru diverse corvezi. Unii se întinseseră la soare pe peticul de iarbă de lângă cabinetul medical. De peste tot, din toate grupurile, se auzeau discuţii, glume, râsete sau cântece. În faţa uneia din barăci se încinsese chiar o „bâză”. Dacă n-ar fi fost gratiile, gardul înalt de lemn şi cele din

sârmă ghimpată din jurul nostru, dominate de turnurile de control, cu ţevile ameninţătoare ale pistoalelor automate îndreptate spre noi, versantul pe care se afla lagărul ar fi fost în perfectă armonie cu cel opus. De la noi din lagăr se vedea o parte a văii de pe celălalt mal al râului Cavnic. Se vedeau câteva case răzleţite ale satului de munte, printre pomii care începuseră să înmugurească. Se zăreau şi grupuri de ţărani care coborau spre vale, probabil spre centrul satului, spre biserică. Străbătea până la noi şi sunetul clopotului şi câteodată şi un chiot. Mulţi, mai ales ţăranii care se aflau în lagăr, se aşezau într-un loc cu vizibilitate mai bună şi priveau peste sârmele ghimpate, încercând să desluşească şi să înţeleagă viaţa satului din faţa noastră.

În fiecare baracă se constituiseră grupuri, adunate pe prietenii, pe provenienţe regionale şi după toate criteriile care-i fac pe oameni să se strângă laolaltă; şi fiecare dormitor îşi sărbătorea Paştele în legea lui: bucovinenii, ardelenii, bănăţenii...

Dar marea atracţie a zilei a constituit-o baraca unde se concentraseră mai toţi macedonenii. Toţi prietenii lor din lagăr erau invitaţi din oficiu. Aproape toată ziua am petrecut-o cu ei. Fiecare armân păstrase tot ce luase cu ocazia ultimelor cumpărături de la cantină. În afară de untul de oaie, bineînţeles, pe care îl mâncaseră. Acum, pe două paturi alăturate, întinseseră nişte şervete şi puseseră pe ele toate alimentele: halva, rahat, marmeladă, slănină şi pâine. În jurul acestui „bufet”, aşezaţi turceşte pe paturi, am petrecut una din zilele de neuitat de la Cavnic. La această masă mai mult simbolică şi în mijlocul macedonenilor, am văzut şi am simţit plăcerea simplă a ospitalităţii, a unei fraternităţi umane, a unei comunităţi sufleteşti de care şi acum îmi aduc aminte cu emoţie şi căreia îi duc dorul. S-au povestit tot felul de amintiri din libertate, din închisoare, s-a făcut haz de necaz, s-a glumit şi s-a râs. Am ascultat o sumedenie de poveşti dintr-o lume despre care auzisem prea puţine până atunci. Din lumea unor oameni care-şi evocau în povestiri şi folclor istoria unui trecut şi prezent zbuciumat, exaltând actele de bărbăţie ale eroilor lor legendari, pe care îi cântau în balade, alături de cei contemporani. Dialectul cu rezonanţe latine, cadrul vieţii păstoreşti şi melodiile cu influenţe orientale dădeau un farmec straniu cântecelor lor. Vocea caldă a lui Dică se remarca în mod deosebit.

Dar a venit şi seara şi o dată cu ea ne-am trezit şi noi la realitate. Ziua s-a încheiat ca toate cele de până atunci, cu gardienii răcnind „adunarea”, cu numărătoarea, cu încuiatul barăcilor şi alte strigăte care ne anunţau stingerea. Armistiţiul tacit al administraţiei încetase.

Perioada detenţiei mele în lagărul de la Cavnic se apropia de sfârşit. Înainte de a trece mai departe, întrerup firul povestirii pentru a da mai întâi câteva detalii despre deţinuţii de care îmi amintesc. Am reconstituit din memorie o parte din numele celor aproximativ trei sute de inşi, cât era efectivul lagărului până în momentul în care l-am părăsit. Le voi da mai jos, consemnând în dreptul fiecărui nume orice amănunt de care îmi amintesc în legătură cu persoana respectivă. Dau această listă – fatalmente incompletă! – de nume şi date personale, în speranţa că

amintirile altora vor completa lacunele. Iată deci această listă, cu numele înscrise în ordine alfabetică, şi pe care o las deschisă.

1. ADORIAN..., ardelean. Măcelar, ocupându-se şi cu exportul de vite. Om foarte voinic, care s-a prăbuşit fiziceşte muncind ca vagonetar.

2. AMARANDEI...

3. ALBU PAMFIL, ardelean. Predicator iehovist. Din câte îmi amintesc, era şeful acestui cult. După ce fusese arestat şi deţinut prin închisorile titoiste, fusese predat românilor. Muncind din răsputeri, ca toţi coreligionarii lui, ajunsese şi el în câteva luni într-o stare deplorabilă.

4. BALABAN...

5. BĂDESCU STELIAN, din aceeaşi organizaţie cu Nicolae Nicolae: Legiunea albastră.

6. BADECA..., ţăran macedonean din Dobrogea.

7. BALANOV PETRE, fost în Jandarmeria din Oradea şi rămas în continuare când s-a transformat în Miliţie. Din acelaşi lot cu Colea Ungureanu şi prieten cu el. Condamnat în procesul organizaţiei Vlad Ţepeş II. S-a îmbolnăvit foarte grav de ficat, motiv pentru care Colea nu l-a pus la curent cu planul nostru de evadare. Om de toată încrederea, hotărât şi curajos.

8. BARDILA..., armân din Dobrogea. Cu toate că nu era aşa de bătrân, toată lumea îi spunea Moş Bardila. Mi-aduc aminte de indignarea lui de profesionist, când a văzut cu câtă nepricepere au fost jupuite câteva capre aduse pentru bucătăria lagărului. Era cioban.

9. BAŢU SOTIR. I se spunea Sota. Mărunt de statură, ca majoritatea macedonenilor, cu un păr negru şi creţ ca blana de astrahan şi cu ochii verzi. Fusese student când îl arestaseră.

10. BĂNILĂ ALEXANDRU, ţăran din comuna Lespezi, jud. Iaşi. Avea obiceiul să se adreseze celorlalţi cu vorbele „Măi judeţ”, motiv pentru care toată lumea îl cunoştea sub numele de „Judeţ”. Fusese condamnat pentru că bătuse şi dezarmase doi soldaţi ruşi, după 23 august 1944. Ruşii intraseră în casa unei vecine a lui din sat, vrând s-o jefuiască. Femeia strigase după ajutor şi el... o ajutase! Primise cincisprezece ani şi-mi povestea că era mulţumit că în urma percheziţiei scăpase aşa de ieftin. Sub grămada de bălegar de lângă grajd, mai era îngropat un rus pe care nu-l descoperiseră! Mi-a făcut această confidenţă un an mai târziu, când am stat cu el în aceeaşi celulă. Voi reveni asupra lui, când voi ajunge cu povestea la acea perioadă. Era un om cinstit şi bun camarad, plin de inimă şi săritor la nevoile altora.

11. BĂCESCU ION, de lângă Piteşti. Am mai vorbit de el. Din lotul lui Gică Muşat.

12. BECA TAŞCU, macedonean.

13. BERLESCU..., din Urziceni.

14. BILECA VANGHELE, macedonean. Îmi amintesc că graseia şi că era un susţinător al renunţării la tradiţiile armâneşti şi al asimilării totale în masa românească. Din această cauză era ţinut la marginea comunităţii macedonene.

15. BIRO FRANCISC, secui din Arad. Fiind iehovist, în momentul când fusese chemat să-şi facă stagiul militar, declarase că nu pune mâna pe armă, religia lui interzicându-i acest lucru. Când totuşi fusese obligat să ia arma în mână, o aruncase în closet. Primise pentru acest lucru o

condamnare de zece ani. Biro se deosebea de cei din secta lui prin atitudinea pe care o avea faţă de muncă. În mină muncea ca rulător şi declarase că faţă de starea lui fizică (era foarte slab) norma, pe care consideră că trebuie s-o îndeplinească, este de o tonă, indiferent de ceea ce stabilise administraţia (şapte tone şi jumătate). Suferise bătăi, carceră şi tot felul de pedepse, dar nu-şi schimbase atitudinea. Declarându-l nebun, administraţia renunţase să se mai ocupe de el, aşa că Biro, în fiecare şut, rula „egytona”, cum spunea el pe ungureşte, după care se aşeza pe jos şi nu mai lucra.

16. BIŞOC EUGEN.

17. BLÂNDU ION, din Leordeni. Legionar.

18. BOIERU ILIE, din Făgăraş. Legionar.

19. BORLOVAN..., ţăran din Banat.

20. BOROŞ RADU, avocat din Bucureşti.

21. BOTEA..., din Constanţa. Turnător al administraţiei, despre care am mai vorbit.

22. BOURCEANU...

23. BRATU ALEXANDRU, avocat din comuna Lespezi, jud. Iaşi. Făcea parte din tineretul naţional-ţărănesc. Tânăr, plin de entuziasm. În 1978 mi-a scris din Statele Unite.

24. BREDICEANU CORNEL, legionar.

25, 26. BRÂNZARU, GHEORGHE şi ION, fraţi, din comuna Soveja.

27, 28. BRÂNZAŞ..., doi fraţi, ardeleni, legionari.

29, 30. BRÂNZEI..., doi fraţi, ardeleni, legionari.

31. BUJIN..., macedonean din Dobrogea, cioban. I se spunea moş Bujin.

32. BUSUIOC..., legionar.

33. CALEIA PUIU, condamnat în procesul Sumanelor Negre. Prin soţia lui avea o proprietate lângă Turnu Severin, nu departe de proprietatea noastră de la Ilovăţ. Cunoscându-l la Cavnic, mi-a povestit că a fost la Ilovăţ ca să stea de vorbă cu generalul Aldea, care, după căderea lui de la guvern, a stat ascuns la noi la ţară. Stătuse cu Aldea numai câteva ore şi eu, nefiind acasă în acel timp, nu ajunsesem să ne cunoaştem. Puiu Caleia era şi el suferind de ficat.

34. CANACHE..., muncitor din Turnu Severin, macedonean.

35. CARANICA ALEXANDRU, macedonean. Trecut prin „reeducare”. După ce am fost eliberaţi în 1964, m-am întâlnit întâmplător cu el pe stradă, în Bucureşti. Mi-a spus că se străduieşte să plece la fratele lui, la Paris. Când în 1970 am ajuns la Paris, l-am căutat pe fratele lui, dr. Caranica, pentru a-i da unele veşti despre el. Nu l-am găsit acasă. După un timp, aflându-mă la München, am aflat că Alecu reuşise în cele din urmă să iasă din ţară şi se stabilise în Grecia. Până să apuc să-i dau de urmă, ca să iau legătura cu el, mi-a parvenit vestea că a murit într-un accident de automobil.

36. CĂLINOIU CONSTANTIN, ţăran din Vrancea. Era în echipa de bucătari.

37. CEATĂU..., din Ardeal. Numit brigadier de Tămâie. Era turnătorul administraţiei.

38. CERNĂTESCU..., inginer. Condamnat la moarte în primul proces al Canalului. Ulterior graţiat, urmând să execute o condamnare de muncă silnică pe viaţă.

39. CERNOVODEANU DAN. Am vorbit despre el.

40. CHIPER GHEORGHE, moldovean.

41. CHIRIŢĂ..., din Olteniţa. Absolvent al unei şcoli de meserii. La Cavnic lucra la suprafaţă, la atelierul de tâmplărie al lagărului. Tânăr, glumeţ, se ţinea numai de farse. Mi-amintesc că Dan Cernovodeanu ţinea cu tot dinadinsul să nu fie tuns şi se străduia să-şi ţină părul cât mai lins, pentru a scăpa neobservat. Cum avea un păr foarte des şi ondulat, lucrul era destul de greu de realizat. Chiriţă a prins de veste şi i-a spus că are o soluţie. L-a chemat în atelierul de tâmplărie şi i-a spus să-şi dea pe păr cu un lichid călduţ, pe care îl pregătise din timp în acest scop. Era o soluţie de clei de tâmplărie care, după ce s-a uscat pe capul lui Dan, i-a făcut din tot părul un fel de crustă compactă. Abia a mai reuşit să fie tuns chiar cu maşina. Dan Cernovodeanu nu i-a iertat-o niciodată.

Adevăratul duşman al lui Chiriţă era însă Tămâie, care voia cu orice preţ să-l facă să intre în mină. Chiriţă lucra la suprafaţă, datorită insistenţelor lui Mache, care ştia că fusese bolnav de plămâni. În cele din urmă, Tămâie a trecut peste recomandaţiile cabinetului medical şi Chiriţă a fost obligat să intre în mină. Nu pentru mult timp, fiindcă în urma unei hemoptizii, a rămas iar la suprafaţă şi Tămâie n-a mai insistat. Una din ocupaţiile permanente ale lui Chiriţă era executarea mobilierului comandantului, care-i cerea când un dulap, când un pat, când masă şi scaune. Ceilalţi gardieni îl pândeau în momentele libere, ca să le confecţioneze „valize”. Era un fel de modă, ca fiecare să aibă o astfel de aşa-zisă valiză care n-avea decât forma valizei. Era făcută din scândurile de la lăzile de dinamită, cu balamale făcute la atelierul mecanic din mină, şi cu mânerul dintr-o bucată de furtun de apă. Partea de tâmplărie o făcea Chiriţă, iar balamalele, Mircea Vueric. Tot Chiriţă le şi vopsea, cu vopseaua adusă de client. Într-o zi, când unul din gardienii cei mai proşti şi răi i-a cerut sfatul lui Chiriţă în privinţa vopselei pe care s-o cumpere de la Baia Mare, pentru ca „valiza” lui să fie mai frumoasă ca a celorlalţi, Chiriţă l-a învăţat să ceară de la magazin „vopsea bleumarin în dungi”. A doua zi gardianul s-a întors de la Baia Mare şi a venit direct în lagăr, furios. L-a băgat pe Chiriţă la carceră, fiindcă îşi bătuse joc de el.

42. CIOCÂLTEU ALEXANDRU, de origine din comuna Galiciuica, judeţul Dolj. Părinţii lui erau medici. Tatăl lui, frate cu prof. dr. Vintilă Ciocâlteu, fost decan al Facultăţii de medicină din Bucureşti. Ducu, cum i se spunea, fusese condamnat la douăzeci şi cinci de ani muncă silnică, pentru înaltă trădare, în procesul Nunţiaturii Vaticanului. Voi avea ocazia să vorbesc mai pe larg despre el mai târziu.

43. CIUBOTARU DUMITRU, Mitică ţiganul, pe care l-am mai prezentat.

44. CIUCĂ ION, TÂNĂR, inteligent, se străduia să înveţe englezeşte, luând lecţii de la Puiu Caleia.

45. CIUMĂU VICTOR, învăţător din Ardeal. Legionar. Un uriaş cu o voce extraordinară de bas.

46. COJOCARU ION, ţăran din munţii Vrancei, condamnat în procesul răscoalei din acea regiune. Împreună cu fratele lui mai tânăr,

47. COJOCARU SIMION, solid ca un urs, purta nişte mustăţi fioroase, dar avea o fire blajină.

48. COPILU ION era din comuna mea, Ilovăţ, jud. Mehedinţi. Pentru a-l descrie mai bine, va trebui să fac o mai lungă incursiune în trecut. Ion

Copilu era dintr-un cătun al comunei mele, din Dâlbociţa. În timpul războiului, căzuse prizonier la ruşi. În 1945 s-a întors cu divizia de panduri „Tudor Vladimirescu” şi, fiind rănit, a fost demobilizat. În sat a început să facă agitaţie comunistă, urmărind să ajungă primar, cum el însuşi mi-a mărturisit în acea perioadă: „ca să n-ajungă vreun ciocănar străin de sat”. Primar n-a ajuns, dar fiind membru al partidului comunist, lucru rar pe acele timpuri printre ţărani, toată lumea din sat îl privea cu ochi răi. Pe acea vreme, un tânăr dintr-o comună vecină, Şovarna, pe nume Trocan, împreună cu un prieten al lui fugiseră în pădure şi dădeau mult de furcă Securităţii. Trocan făcuse armata în cadrul unei unităţi de paraşutişti, iar camaradul lui, Vâlcănescu, tot din regiune, era legionar. Înarmaţi până în dinţi, toate încercările Securităţii de a-i prinde eşuaseră. De fiecare dată scăpaseră, împuşcând câţiva securişti. Ajunseseră nişte figuri legendare în regiune şi în jurul lor se ţeseau tot felul de poveşti. Într-o iarnă, au fost detectaţi într-o colibă din pădure. Scăpaseră şi de data aceea, împuşcându-l pe şeful postului de miliţie din sat, dar coliba îi aparţinea lui... Copilu! Mai mult, s-a descoperit că el îi aprovizionase cu alimente. Aşa a ajuns Copilu, considerat în satul lui periculos fiindcă era comunist, la închisoare. După ce a fost schingiuit în anchete, a fost condamnat şi trimis la Baia Sprie, unde a ajuns turnătorul ofiţerului politic. De când venise la Cavnic, nu mai păruse să aibă legături cu administraţia, dar reputaţia îi rămăsese şi lumea îl ocolea. Suferea de această izolare ostentativă şi mi-era milă de el. Din când în când mă căuta şi venea să stea de vorbă cu mine. De la el şi de la alţii am aflat amănunte despre Trocan şi Vâlcănescu. Fără să admită că fusese delator la Baia Sprie, îmi spunea de fiecare dată că a încercat să nu facă rău nimănui. Greu de spus care era adevărul şi ce era în sufletul lui. O dramă, în orice caz, ca atâtea altele.

49. COSTACHE..., preot bucovinean, de care am mai pomenit.

50. COSTACHE ION, tâmplar de lângă Ploieşti. Legionar. Avea un picior anchilozat.

51. COŞEREANU CONSTANTIN, fiu de colonel. Şi el făcuse şcoala militară. Trimis pentru specializare în Germania. La sfârşitul războiului s-a întors în ţară. Era condamnat la douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani pentru spionaj în favoarea americanilor.

52. COŞERIU...

53. COSTESCU GRIGORE, inginer petrolist.

54. CRĂCIUN..., inginer. Condamnat într-unul din loturi în procesul Canalului. Era frate cu Constanţa Crăciun. Această înrudire nu-l ajutase să scape de închisoare şi nu-l făcea nici să fie simpatizat de ceilalţi deţinuţi. A avut însă o comportare corectă.

55. DALE REMUS, student, la arestare. Legionar.

56. DASCĂLU..., avocatul evreu de care am mai vorbit.

57. DĂBULEANU..., cizmar, din Oltenia.

58. DĂINEANU..., fost aviator.

59. DĂRUIALĂ..., unul din cei câţiva orfani din primul război, pe care tatăl meu i-a întreţinut şi ajutat în timpul şcolii şi facultăţii. Erau toţi din Mehedinţi. Îl cunoşteam de mic, când venea să-şi petreacă vacanţa la noi, la ţară. Timid şi tare cumsecade. Ajunsese inspector şcolar la Turnu Severin. Fiindcă discutase cu alţi câţiva despre isprăvile lui Trocan în luptele cu Securitatea, l-au implicat în procesul acestuia, care tocmai

fusese prins. Camaradul lui, Vâlcănescu, fusese împuşcat mai înainte. Dăruială nici nu-l cunoscuse pe Trocan şi totuşi a fost condamnat pentru complicitate. Trocan, după ce a fost torturat îngrozitor în anchetă (lucru povestit de alţi deţinuţi, care se aflau în acelaşi timp în arestul Securităţii) a fost judecat cu un întreg lot, care nu avusese niciodată nicio legătură cu el. A fost condamnat la moarte şi, după câteva luni, executat la Craiova. Ceilalţi, aşa-zişi complici, au fost şi ei condamnaţi la diverse termene de închisoare.

60. DIACONESCU STELIAN, scriitorul care semna sub pseudonimul Ion Caraion.

61. Maiorul DIMITRIU, cu care venisem în dubă de la Jilava.

62. DINDELEGAN..., ardelean, magazionerul lagărului.

63. DJURCOVICI ILIA, sârb din Banat. Fusese partizan de-al lui Mihailovici, era monarhist sârb şi antititoist.

64. DOCA..., locotenent de jandarmi şi apoi de miliţie, condamnat în acelaşi proces cu Colea Ungureanu (Vlad Ţepeş II).

65. DICĂ PETRE, văru' Dică, pe care îl cunoaştem din paginile anterioare.

66. DUMITRESCU..., inginer agronom din Bucureşti. Legionar.

67. DUMITRESCU MARIN (Marinică) era elev, la arestare, şi legionar. Trecuse prin „reeducare" şi fusese chinuit ca toţi cei supuşi acestui regim. Se exprima greu din cauza unei fracturi a maxilarului, osul sudându-se cum dăduse Dumnezeu. Avea o privire blândă, dar puţin stranie, părea ba melancolică, ba puţin pierdută, privire pe care am întâlnit-o la mulţi din cei ce fuseseră „reeducaţi" şi care îţi dădea fiori când ştiai ce înduraseră aceşti oameni.

68. DUMITRIU..., colonel. Foarte mic de talie. Venise o dată cu mine de la Jilava, unde stătuse mai mulţi ani, trecând printr-o lungă perioadă de foamete. Era obsedat de mâncare. Suferea de o foame psihică, pe care nu şi-o mai putea stăpâni.

69. DUŢĂ ALEXANDRU, din Muscel şi din acelaşi lot cu Tăbăcaru.

70. EGRI Constantin (Titi). Student, la arestare, şi el trecut prin „reeducare". Stătea ore întregi (când eram liberi, la suprafaţă) privind în gol, fără a vorbi cu nimeni. Se izola voit, evita contactele cu alţii, nu fiindcă era ursuz sau cu mintea rătăcită, ci de teamă, căci aştepta să înceapă în orice moment procesul de reeducare şi aici la Cavnic. Aşa li se spusese, şi amintirea terorii prin care trecuse era încă proaspătă. Nu ştiu ce m-a atras spre el şi, încet, încet, am reuşit să înjgheb cu el o legătură. S-a apropiat şi el de mine, dar sufletul nu şi l-a deschis. Din câte o frântură de frază, pe care n-o mai termina, am început să cred că înţelesesem ce se întâmplase la „reeducare". Mă înşelasem însă... eram încă departe de a înţelege. Atât cât am simţit de la Titi Egri şi de la alţii (din câte o vorbă neterminată, din câte o privire, un gest sau din tăcerile lor nesfârşite) m-a ajutat să înţeleg mai târziu, când mi s-a povestit totul. Mult mai târziu, când spaima dispăruse şi mi s-a povestit tot, fără reticenţe.

71. ENESCU NICOLAE, din Muscel. Liberal din organizaţia lui Guţă Tătărescu. Le-a fost de mare ajutor tuturor, în postul de pontator în mină.

72. FALOVEGHE DIONISIE, ţăran ungur. Iehovist.

73. FARMACHI MENELAS, avocat din Constanţa, condamnat într-unul din loturile Canalului.

74. FLOAREŞ... Nu-mi mai amintesc decât că era un om înalt, cu ochi albaştri.

75. FODOR..., bucovinean. Fusese student, trecuse prin „reeducare” şi rămăsese turnător al administraţiei.

76. FOTIADE..., inginer din Bucureşti. Un om cu o cultură frumoasă şi pare-se foarte capabil în meserie. Legionar.

77. FRANGOPOL..., inginer. Condamnat tot într-unul din loturile Canalului.

78. GACHE GHEORGHE, după diminutivul armânesc, Guşa. Un bărbat înalt şi chipeş. Avea pe pectoralul stâng un tatuaj făcut într-o altă perioadă de închisoare pe care o executase când era încă adolescent. Tatuajul îl reprezenta pe arhanghelul Mihail. Fusese destinat să facă parte din garda personală a mareşalului Antonescu, dar n-apucase să-şi ia funcţia în primire, fiindcă relaţiile dintre Mareşal şi Mişcarea legionară se stricaseră.

79. GÂRBEA... Nu-mi amintesc decât numele.

80. GEORGESCU..., căpitan. Condamnat pentru crime de război. Avea o cicatrice la tâmplă, de la o rană de război. Era căzut într-un fel de pasiune maladivă pentru meseria de miner. Şi după ce ieşeam din mină, el continua să fie preocupat de munca din mină şi să discute despre ea, întrebuinţând cu multă mândrie limbajul tehnic al meseriei. Fusese poreclit Georgescu-vagonet, pentru a-l deosebi de ceilalţi Georgeşti din lagăr.

81. GEORGESCU TOPUSLĂU, condamnat la moarte în primul proces al Canalului. I s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viaţă. Inginer. În mină lucra la atelierul mecanic.

82. GHEZA..., ungur din Ardeal.

83. GHIAŢĂ SEVER, din Turnu Severin. Frate cu Petre Ghiaţă, care în primii ani ai regimului comunist se despărţise de Partidul Liberal şi formase un partid disident, care în primele alegeri de după război avusese ca semn pe listele electorale litera „H”. Li s-a spus „haşiştii”. Sever Ghiaţă fusese agentul lui electoral în acele alegeri în care Petre Ghiaţă depusese lista lui electorală numai în jud. Mehedinţi. În oportunismul lui politic din acel moment, servise Partidului Comunist, slăbind poziţia Partidului Naţional Liberal în judeţ. Răsplata fusese că mai târziu Petre Ghiaţă intrase şi el în închisoare. Sever Ghiaţă fusese implicat în procesul lui Trocan. Stând de vorbă cu el la Cavnic şi indignat de felul în care îl critica pe Trocan, tratându-l de bandit şi de criminal, i-am spus că ar trebui să fie mândru că fusese condamnat în acelaşi proces. Faptul că stătuse în boxa acuzaţilor alături de Trocan, care trăise şi murise ca un erou, ar fi trebuit să-l onoreze şi era pentru el o reabilitare a atitudinii pe care o avusese în alegeri, când trădase Partidul Liberal şi cochetase cu comuniştii. N-a mai vorbit cu mine la Cavnic şi se plângea la toţi mehedinţenii de lipsa mea de solidaritate „oltenească”.

84. GOGA NICOLAE, arhitect din Bucureşti. Legionar. Un om de caracter şi de mare calitate sufletească.

85, 86. GRECULESCU (Mielu), din Muscel. Am mai vorbit de el şi de fratele lui, CONSTATIN, fost căpitan. Am aflat în 1980, de la Ion Pantazi, că după eliberare a murit la Câmpulung.

87. HARALAMBESCU SPIRU, constănţean. Figură cunoscută a portului Constanţa, fiind un fel de şef al camionagiilor. Fusese liberal. Era cărunt şi purta nişte mustăţi enorme şi stufoase de care era foarte mândru.

88. HENTEA TIBERIU, legionar, din Ardeal. Foarte credincios. A fost imposibil să-l convingem să nu mai postească vinerea şi mai ales de Paşte, când timp de trei zile a făcut post negru cu toate că muncea din greu în mină. Era extrem de slăbit de anii lungi de puşcărie pe care îi executase. Era întotdeauna înconjurat de mai mulţi tineri din organizaţiile Frăţiilor de Cruce, ocupându-se de educaţia lor religioasă. Om de un caracter ireproşabil.

89. ILEA PETRU, ardelean, fost căpitan în armată. S-a îmbolnăvit grav de silicoză.

90. IONESCU GRIGORE, student, legionar.

91. IONESCU MILTIADE, doctor. Originar din Galaţi. Am mai vorbit şi voi mai vorbi despre el.

92. IORGOVEANU..., macedonean.

93. IOVĂNESCU PAUL, de origine din comuna Băileşti, jud. Dolj. Doctor. Am mai vorbit de el şi voi mai reveni asupra lui.

94. IZU CONSTANTIN, fost căpitan. Căzut în lotul Sumanelor Negre. Moldovean, fiu de ţăran. Fire veselă şi cu mult umor. Îmi amintesc că spunea că tatăl lui purta pantofi cu hăţuri, adică opinci.

95. KATZ..., croitorul evreu de care am mai pomenit.

96. KLEIN..., inginer de origine germană.

97. LAZAROV..., preot. Legionar.

98. LIPAN..., marinar. Toată viaţa şi-o petrecuse pe diferite cargouri, cutreierând toate mările şi porturile lumii. Era plin de tatuaje.

99. MAGEARU CONSTANTIN, din Moldova. Vechi legionar. Om de bună calitate, şi intelectuală şi morală. Avea mulţi ani de închisoare, executaţi sub toate regimurile.

100. MĂLEANU..., basarabean. Ajuns în străinătate, am aflat că s-ar fi stabilit în Canada.

101. MANCICI VASILE, legionar. Şi el executase mulţi ani de temniţă.

102. MANOLESCU ARISTIDE, legionar.

103. MĂRĂSCU..., ardelean. Căzut cu un grup întreg de tineri elevi şi studenţi constituiţi în organizaţii de Frăţii de Cruce după 23 august. Plin de entuziasm şi cu ţinută frumoasă.

104. MEDREA..., din Oltenia, legionar. Un băiat foarte inteligent.

105. MELNIC..., legionar. Basarabean.

106. MIHOC..., bănăţean. Naţional-ţărănist.

107. MIHĂILESCU DAN, legionar.

108. MIREA ALEXANDRU. I se spunea Marocanul. Fiind bolnav de ficat, lucra la suprafaţă, la lămpărie. În urma unei explozii a gazelor de acetilenă care umpluseră încăperea din cauza apei care pătrunsese într-o ladă de carbid, şi-a pierdut pentru un timp vederea.

109. MITRAN..., student din Constanţa. Legionar.

110. MITUCĂ ION, căpitan de artilerie din jud. Mehedinţi. L-am prezentat mai înainte.

111. MOSCU..., fost în poliţia de moravuri din Bucureşti.

112. MUŞAT GHEORGHE (Gică). Am povestit despre el şi grupul lui, cu care am fost la Piteşti.

113. MUŞAT ION, ţăran înstărit din Dobrogea. Mocan. Bărbat înalt, voinic, bun camarad, simpatizat de toţi.

114. NACU CONSTANTIN. Cred că era avocat. Macedonean.

115. NAZARIE ION, fost plutonier în armată. Din Moldova.

116. NEGRESCU VIRGIL, avocat din Bucureşti. În timpul războiului, fusese directorul firmei româno-germane „Solagra”. La Cavnic ocupa funcţia cea mai importantă în ierarhia deţinuţilor. Era contabil-şef şi se afla între ciocan şi nicovală; între administraţia lagărului, care periodic îl acuza şi-l pedepsea pentru că favoriza deţinuţii şi între deţinuţi înşişi, care-l puteau taxa de „om al administraţiei”. A evoluat cu multă abilitate, dar şi riscând în acelaşi timp, şi de câte ori a putut a ţinut partea deţinuţilor.

117. NICOLAE NICOLAE, condamnat ca şef al unei organizaţii subversive, împreună cu un grup de tineri din Bucureşti. Un fel de Gavroche de pe malurile Dâmboviţei. Tânăr din periferia Capitalei, exprimându-se într-un jargon al mahalalelor aproape de neînţeles pentru noi. Când era întrebat de unde este, chiar dacă întrebarea era pusă de vreun membru al administraţiei, răspunsul lui era: „De pe Bul!” Asta însemna bulevardul Elisabeta, pe unde-şi făcea veacul când era liber. Limbajul lui pitoresc, dar ordinar şi împestriţat cu înjurături, făcea notă discordantă cu ţinuta noastră, de o tendinţă ostentativ puritană, mai ales faţă de administraţie. Totuşi, de câte ori se ivea o situaţie mai dificilă în raporturile cu administraţia, Nicolae cu grupul lui se plasau pe baricada cea bună.

118. ONACA CORNEL, locotenent de jandarmi şi apoi de miliţie, condamnat în procesul Vlad Ţepeş II de la Oradea. Băiat de toată încrederea.

119. PALADE..., inginer. Mai în vârstă şi foarte timorat.

120. PANTAZI ION, căpitan de cavalerie. Fiul generalului Pantazi, fost ministru de război în guvernul mareşalului Antonescu.

121. PARIZIANU GHEORGHE (Gioga), care fusese student la Medicină când îl arestaseră. Era macedonean. Plin de energie şi entuziast, avea o inimă de aur.

122. PECERIŢĂ..., lipovean din Deltă. Turnător şi una din figurile odioase, unanim detestat.

123. PETRESCU..., fost colonel, condamnat pentru crime de război. Venise cu mine de la Jilava. Era cel mai în vârstă din lagăr. Modest, tăcut, cu atitudine demnă, suporta cu stoicism chinul muncii în mină.

124. PIVNICERU..., din Moldova. Legionar.

125. PLOSCARU..., turnător „de calibru mic”, după expresia consacrată la Cavnic.

126. POPA DUMITRU, avocat şi căpitan în rezervă, din Moldova. Condamnat în procesul Sumanelor Negre. Pasionat de politică şi de principiile democratice, pe care le cita curajos în faţa administraţiei ori de câte ori aceasta lua câte o măsură inumană şi abuzivă. Era o limbă pe care administraţia n-o cunoştea. Expresiile pe care le folosea stârneau râsul gardienilor şi al ofiţerului politic, care-l considerau probabil puţin nebun. Recunosc, şi nouă ni se păreau ridicole şi deplasate, când în jurul nostru domnea legea bunului-plac şi viaţa noastră era la cheremul unei mentalităţi criminale.

127. POPA ION, student. Nu-i mai reţin decât figura. Purta ochelari.

128. POPESCU SEBASTIAN, preot. Din Râmnicu Sărat. Naţional-ţărănist. Despre popa Scai, cum i se spunea, am vorbit pe larg înainte.

129. RADU ION, din lotul lui Nicolae Nicolae, şi el, tot „de pe Bul!”

130. RĂDULESCU OCTAVIAN (Tavi), naţional-ţărănist. Om de afaceri din Bucureşti. Lucra în mină la buraje.

131. RAŢĂ..., pe numele de călugăr catolic Fratele Tarcisius. Slab, cu ochelari. Stătuse la închisoarea de la Sighet cu Iuliu Maniu, până înainte de moartea acestuia.

132. RÂŞNOVEANU..., lucra la instalaţiile de conducte în mină.

133. ROŞEALĂ..., poliţist. Slab, înalt, cu părul roşu. Lucra la suprafaţă, la sala de duşuri.

134. ROTARU ION, tânăr preot greco-catolic.

135. ROTARU... Nu-mi mai amintesc decât numele.

136. SARRY GHEORGHE VALENTIN (George), din Constanţa. Condamnat pentru spionaj în favoarea consulatului Britanic de la Constanţa unde, după 23 august, era consul fratele lui. Jumătate frate, numai după mamă. Crescut cum a dat Dumnezeu, pe maidanele Constanţei, fără niciun fel de educaţie, intrase în închisoare la şaptesprezece ani. Educaţia şi-a făcut-o în închisoare, pe lângă alţii, iar calea cea bună, pe care a mers până la eliberarea lui, şi-a găsit-o singur, condus de o inteligenţă nativă şi de un instinct sigur. Avea o conformaţie atletică, o elasticitate şi o rapiditate în mişcări, de felină. După eliberare, a reuşit să plece în Anglia şi de acolo în Canada, unde s-a căsătorit cu o canadiană de origine franceză, cu care are două fete. În corespondenţa pe care o port cu el, se dovedeşte în continuare a fi un băiat bun, ataşat sentimental de trecutul nostru comun şi de cei pe care i-am stimat şi ne-au fost apropiaţi în închisoare. Va mai veni vorba de el.

137. SAVEL GHEORGHE (Gheorghiţă), fost căpitan în armată. Moldovean, voinic, înalt şi domol. Cu câţiva ani în urmă, fiind în fabrica penitenciarului de la Gherla, fusese luat într-o zi şi dus în celular, unde deţinuţii simţeau că se petrec lucruri stanii. Sub pretextul că unii deţinuţi cu comportare bună se bucură de condiţii speciale, administraţia amenajase celularul pentru desfăşurarea regimului de „reeducare”, izolându-l de restul puşcăriei. Fusese adus Ţurcanu, cu o echipă de „reeducaţi” de la Piteşti, pentru a continua experimentul la Gherla. Din celular se auzeau sunete de instrumente muzicale, administraţia explicând că, printre privilegiile acordate celor din celular, era şi dreptul de a-şi alcătui o orchestră. Dar, două zile mai târziu, a izbucnit pe poarta celularului, în curte, Gheorghiţă Savel. Plin de sânge şi cu doi sau trei „reeducatori” în cârcă sau agăţaţi de el care încercau să-l reţină. Gheorghiţă era însă, la vremea aceea, solid ca un taur şi se dezlănţuise. Aşa au aflat deţinuţii ce se întâmpla în celular şi că orchestra n-avea decât rol de bruiaj, trebuind să acopere eventualele strigăte sau urlete, pe care „reeducatorii” nu parveneau să le înăbuşe din timp. Gheorghiţă a fost totuşi din nou dus pe celular, fiind crunt bătut şi schingiuit zile în şir. Acum, la Cavnic, era iar blajin, domol şi tăcut. Avea lungi momente de absenţă, cu privirea aţintită în gol. Trebuia să-l strigi de mai multe ori şi atunci se trezea, tresărind ca din somn. Şi de la el am aflat câte ceva despre „reeducare”.

138. SĂNDULESCU MIHAI (Mişu), fost poliţist.

139. SÂNGIORZAN..., învăţător din Transilvania. Legionar.

140. SILVESTRU VICTOR, moldovean. Tip de vagabond şi derbedeu, total lipsit de caracter. Turnător, tot de „calibru mic”, fiind mărginit.

141. ŞOVĂILESCU... Reţin numai că era un om jovial şi simpatic.

142. ŞERCĂIANU..., doctor veterinar. Legionar.

143. SNAIDERO ROMEO, comandor de marină. Am mai vorbit despre el.

144. SPÂNOCHE DUMITRU (Mitică), învăţător din Dobrogea. Legionar. Slab şi epuizat de mulţi ani de închisoare. De o mare sensibilitate sufletească, dacă era vorba de alţii. În ceea ce îl privea, răbda chinul muncii din mină, fără o vorbă de disperare sau revoltă.

145. SPÂNU CONSTANTIN (Titi), din comuna Cogealac, Dobrogea. Băiat simplu, dar foarte isteţ. În lagăr era croitor.

146. STAMATI ION, tânăr avocat din Iaşi. Legionar. Cumnat cu Pivniceru.

147. STĂNCESCU..., basarabean. Fratele lui, Mihai Stăncescu, mi-a fost coleg de clasă la Sf. Sava. Familia se refugiase din Basarabia, la cedarea provinciei, înainte de război. Se stabiliseră în Bucureşti. Tatăl lor, cu puternice sentimente naţionaliste, se afla şi el în închisoare.

148. ŞTEFĂNESCU GHEORGHE, căpitan în armată, cunoscut în toate închisorile sub numele de Gogu Minerul. Era din Bucureşti, din Obor, şi foarte mândru de obârşia lui. Plin de spirit, cu un extraordinar talent de improvizator şi cu o uşurinţă înnăscută de versificare, toată lumea era de acord că-şi ratase meseria. Scheciurile şi cupletele lui, în diversele puşcării prin care trecuse, rămăseseră de pomină, înveselind atmosfera şi redresând moralul multora, chiar şi în vremuri foarte grele, când plătise cu pedepse şi carceră această îndeletnicire. Una din aşa-zisele lui „reviste”, pe care o imaginase la Baia Sprie, şi unde-şi povestea viaţa de miner-deţinut sub numele de Gogu Minerul, făcuse să-i rămână această poreclă. La Cavnic, la sfârşitul unui şut, apăruse aşezat pe un vagonet plin cu minereu. Gol, numai cu un fel de slip în faţă, tatuat pe tot corpul lui scheletic cu caolin alb şi diverse argile colorate ce se găseau prin mină, aşezat într-o atitudine marţială cu un sfredel în mână, a fost împins până la corfă, în chip de zeu al infernului. Bineînţeles, însoţind totul cu declamarea unor cuplete pline de un haz amar. Despre isprăvile lui de la Piteşti, unde l-am întâlnit din nou, voi povesti la timpul potrivit. La Cavnic, ca şi în toate puşcăriile prin care a trecut, Gogu a avut probleme cu îmbrăcămintea; fiind foarte înalt, pantalonii şi mânecile îi erau întotdeauna prea scurte. Problema lui insolubilă era însă încălţămintea. Cred că avea patruzeci şi şapte sau patruzeci şi opt la picior, aşa că nici cea mai mare pereche de bocanci reformaţi şi lăbărţaţi nu-i încăpeau. Ani de zile, vară-iarnă, la Aiud purtase numai galenţi. Dăbuleanu, cizmarul nostru de la Cavnic, l-a făcut fericit: i-a făcut „pe comandă”, din mai multe perechi de bocanci vechi, o pereche pe măsură. Familia lui Gogu moştenise din tată în fiu o cârciumă în Obor, deschisă de străbunicul lui. Firma înfăţişa un bătrân cu barbă albă (străbunicul), care ţinea un copil în braţe (tatăl lui Gogu), iar deasupra scria: „La bunicul cu nepotul în braţe”. Bineînţeles că la venirea comuniştilor cârciuma fusese naţionalizată şi firma îi fusese schimbată. Gogu ne spunea că visul lui, când vom fi iar liberi în ţara liberată, era să redeschidă cârciuma familiei cu o nouă firmă, pe care va sta scris: „La nepotul cu bunicul în braţe!”

În iarna lui 1964, când eram cu toţii liberi, dar în ţara tot neeliberată, l-am văzut pe Gogu la un colţ de stradă în Bucureşti vânzând bilete „loz în plic”. Era seara, ningea şi Gogu nu era cu mult mai bine îmbrăcat ca în închisoare. Lipseau doar dungile de pe hainele lui ponosite.

149. TARR..., avocat ungur din Cluj. Fusese condamnat pentru crime contra umanităţii şi acum muncea cot la cot în mină cu câţiva membri ai „Gărzilor lui Maniu”, care răspunseseră şi ei cu violenţă la atrocităţile comise de unguri împotriva populaţiei româneşti. Tot pentru crime contra umanităţii erau şi ei închişi.

150. TĂBĂCARU SVIATOSLAV venise cu mine de la Piteşti, prin Jilava. Am mai vorbit de el şi voi reveni pentru a povesti destinul lui tragic.

151. TEOFĂNESCU COSTACHE, vechi legionar.

152. TOTH..., arestat când era ostaş în termen. Ceangău.

153. TRIANDAF NARCIS, căpitan al Legiunii de jandarmi şi apoi al Miliţiei din Oradea. Condamnat în procesul organizaţiei Vlad Ţepeş. Foarte simpatic, dar cam fanfaron.

154. TUDOSE TRAIAN, doctor. I se spunea „Titanul”. Din acelaşi lot cu Mache şi Paul. Un băiat bun în fond, dar timorat.

155. TUDOSE..., student. Trecut prin „reeducare”.

156. TUFEANU..., student în momentul arestării.

157. UNGUREANU NICOLAE. Îl cunoaştem din cursul povestirii.

158. VĂDUVA CONSTANTIN, legionar.

159. VĂTĂMANU NICOLAE cred că era din aceeaşi comună cu Bănilă, din Lespezi, jud. Iaşi. La Cavnic era bucătar.

160. VLĂDESCU..., inginer. Legionar.

161. VUERIC MIRCEA. Am mai vorbit şi va mai fi vorba de el.

162. ZĂGAN..., avocat. Fruntaş naţional-ţărănist.

Memoria mea se opreşte aici. Cum am mai spus, sper că alţii vor aduce propriile lor informaţii, care să completeze, să corecteze sau să dea amănunte, care mie mi-au scăpat, pentru a reconstitui în întregime lista deschisă de mine mai sus.

NE PREGĂTIM DE EVADARE, MAI 1953

Trecerea de la iarna grea pe care o îndurasem la vremea minunată a acelei primăveri de la Cavnic a fost destul de bruscă. În câteva zile, temperatura a crescut, încât de la pulovere şi cojoace am ajuns chiar să ne scoatem cămăşile şi să stăm la soare în curtea lagărului. Zăpada s-a topit, transformând curtea lagărului într-o adevărată mocirlă. Dar vremea bună se menţinea constantă şi, în scurtă vreme, pământul s-a uscat. Pe versantele văii a dat iarba şi în câteva săptămâni pomii erau în floare. Cei din complotul evadării urmăream cu nerăbdare progresul naturii. În fiecare zi, când ieşeam din mină, prima privire o aruncam spre pădure. Pădurea însă reacţiona mai încet şi era încă departe de a ne putea oferi adăpostul frunzişului pe care contam în cazul reuşitei planului nostru, pe care în acest răstimp îl pusesem la punct. Mai bine zis, ne hotărâsem să pornim pe singura cale care ne părea posibilă, în urma investigaţiilor făcute şi anume, în drumul nostru de ieşire din mină, la staţia Rainer, unde coboram din corfă, să imobilizăm gardianul şi lucrătorul civil care manipula

semnalul corfei şi să urcăm pe scările suitorii până la suprafaţă. Data trecerii la înfăptuire a rămas în suspensie, până când va înfrunzi pădurea.

Între timp, am început pregătirile preliminare, care cuprindeau o sumedenie de treburi şi operaţii privind punerea la punct a încălţămintei şi îmbrăcămintei, aprovizionarea cu alimentele pe care trebuia să le luăm cu noi şi înarmarea. Fără a-i pune la curent cu intenţiile noastre, atât Dăbuleanu, cizmarul, cât şi Titi Spânu, croitorul lagărului, ne-au reparat, pingelit, cusut şi întărit încălţămintea şi hainele. Haine civile, care să mai fie şi într-o stare prezentabilă pentru ochii oamenilor liberi nu prea mai existau în lagăr, aşa că am decis că salopeta va fi îmbrăcămintea noastră de drum. Salopetele noastre erau identice cu cele pe care le purtau muncitorii liberi, aşa că nu ar fi bătut la ochi dacă reuşeam să evadăm. În privinţa alimentelor, problema procurării lor era ceva mai dificilă. Din tot ceea ce intra în alimentaţia noastră, singurele produse cu calităţi nutritive, nealterabile şi cu volum mic şi deci mai uşor de transportat, erau zahărul şi slănina. Magazia cu alimente pentru deţinuţi se găsea în lagăr, la celălalt capăt al bărăcii în care se afla sala de duşuri. Cheia magaziei era la administraţie şi, în fiecare zi, un gardian preda bucătarilor noştri raţiile pentru ziua respectivă.

Ion Cojocaru şi mai târziu Ghiţă Brânzaru, amândoi făcând parte din complot, erau bucătari şi ne-au asigurat că vor putea sustrage din magazie alimentele de care aveam nevoie în momentul în care gardianul îi chema ca să ridice raţiile pentru bucătărie. Cum însă întreaga cantitate de care aveam nevoie nu putea fi furată dintr-o dată, urma ca operaţia să fie repetată de mai multe ori. Alimentele astfel obţinute nu puteau fi ascunse în lagăr, riscând să fie descoperite. Deci, singurul loc sigur era mina, unde însă s-ar fi alterat din cauza căldurii sau umezelii. S-a hotărât deci ca alimentele să fie sustrase numai cu câteva zile înaintea evadării, să fie ascunse în mină, dar pentru a le feri de stricăciune vor fi puse în nişte pungi izolante. Pungile au fost confecţionate din pânză cauciucată, impermeabilă, obţinută prin jupuirea furtunelor de aer comprimat.

La capitolul înarmare, era prevăzută dotarea fiecăruia dintre noi cu un cuţit. Treabă încredinţată lui Mircea Vueric, care lucrând la atelierul din mină a confecţionat cele douăsprezece cuţite. Lamele de oţel le-a făcut dintr-un joagăr, iar plăselele din lemn. Şi cuţitele au fost ascunse tot în mină. Tot la acest capitol s-a hotărât fabricarea unor grenade artizanale, pe care, în caz de nevoie, să le folosim la ieşirea din puţ, dacă vom întâmpina rezistenţă. Ion Pantazi şi cu mine ne-am luat obligaţia să le confecţionăm. De altfel, concepţia acestor aşa-zise grenade ne-a aparţinut. Şi confecţionarea grenadelor avea să aibă loc în două etape. De prima operaţie ne-am apucat imediat. Am tăiat dintr-o ţeavă de apă vreo şapte-opt bucăţi, de aproximativ douăzeci şi cinci de centimetri lungime. Pentru tăiatul ţevii de fier mi-au trebuit câteva pânze de fierăstrău, de care atelierul din mină cam ducea lipsă şi avea puţine. Am fost nevoit să le fur, în timpul unor vizite pe care le-am făcut la atelier, inginerului Georgescu-Topuslău. O dată tăiate, am turtit şi apoi îndoit cu lovituri de ciocan unul din capetele fiecărei bucăţi, celălalt capăt rămânând deschis. Apoi le-am ascuns într-o geodă. Urma acum ca prin capătul rămas deschis să introducem în fiecare bucată de ţeavă astfel pregătită câte un baston de dinamită. Ne-a trebuit un timp ca să ne procurăm explozibilul necesar.

Zile în şir, de îndată ce intram în mină, Ion Pantazi şi cu mine urcam fiecare în abatajul nostru, înaintea celorlalţi, ca să cercetăm fronturile de muncă unde avuseseră loc împuşcături, pentru a găsi vreo gaură neexplodată şi a recupera dinamita scăpată intactă. O dată cantitatea trebuincioasă strânsă, fiecare bucată de ţeavă şi-a primit încărcătura respectivă şi şi-a reluat locul în ascunzătoare, faza următoare, a construirii grenadelor, neputând fi efectuată decât cu puţin timp înainte de data evadării. Pentru a fi în stare de funcţionare, mai trebuiau montate fitilele şi capsele, a căror procurare era mai dificilă, chiar periculoasă. Cum şi fitilul Bickford şi focoasele, după o şedere mai lungă în umezeala din mină, riscau să devină inutilizabile, am hotărât să ne ocupăm de ele în preajma evadării.

Toate aceste pregătiri, confecţionarea pungilor impermeabile, punerea la punct a îmbrăcămintei şi încălţămintei, fabricarea cuţitelor şi a grenadelor, până la stadiul de care am vorbit mai sus, ne-au luat câteva săptămâni, în care timp viaţa din lagăr şi mină şi-a urmat cursul, fără să mai fie tulburată de vreun eveniment deosebit. Va trebui totuşi să menţionaz un fapt divers, ţinând de gospodăria lagărului, de muncile de întreţinere la care trebuia să participăm după ce ieşeam din mină.

Se constatase de câteva zile că latrina din curtea lagărului se înfundase şi nu mai putea fi folosită. Cazul fusese raportat administraţiei, dar măsurile de remediere se lăsau aşteptate. Totuşi, într-o bună zi, şi-a făcut apariţia comandantul lagărului, înconjurat de un întreg stat-major, compus din ofiţerul politic, ofiţerul de serviciu, nelipsitul Tămâie şi câţiva gardieni. Au constatat la faţa locului situaţia closetului şi au început să discute şi să-şi dea cu părerea despre felul cum ar putea fi rezolvată. Pe taluzul cu iarbă unde ţineau sfatul, fiecare îşi însoţea cu gesturi expunerea planului pe care îl propunea. Păreau un grup de ofiţeri de Stat-Major care urmau să ia decizia hotărâtoare înaintea unei bătălii. Cel puţin aşa comentam noi în bătaie de joc, privind scena. Consfătuirea a durat destul de mult. În cele din urmă a fost adoptat planul lui Tămâie, care a fost pus în aplicare, începând chiar din aceeaşi zi. Am primit ordin să mutăm closetul, un fel de baracă din grinzi şi scânduri, aşezată direct deasupra haznalei. Haznaua,o groapă cam de şase metri pe patru şi adâncă de vreo doi metri, era plină ochi. Baraca ce fusese construită deasupra ei, depăşea cu câte o jumătate de metru fiecare latură a gropii şi se sprijinea cu grinzile ei din partea de jos, direct pe pământul din jurul haznalei.

Am muncit ca la piramide, ore întregi. Cu răngi şi bârne vârâte sub capătul grinzilor de la baza barăcii şi făcute pârghii, abia reuşeam s-o clintim din loc. Şi totuşi, coordonându-ne efortul, closetul a început să fie deplasat centimetru cu centimetru. Seara, când a bătut toaca de intrare în mină, baraca era mutată şi haznaua descoperită şi-a răspândit mirosul asupra întregului lagăr. Cum săptămâna aceea schimbul meu lucra în mină noaptea, tot noi am dus la bun sfârşit întreaga operaţie în următoarele trei zile. Când a doua zi dimineaţa am ieşit din mină, în loc să mai simţim plăcerea de a ne umple plămânii cu aerul proaspăt de la suprafaţă, ne-a trăsnit mirosul degajat de hazna.

Tămâie ne-a luat imediat în primire şi ne-a explicat cum va trebui lucrat mai departe, foarte mândru de ingeniozitatea procedeului imaginat de el. A trebuit să recunoaştem că simţul lui de improvizaţie era remarcabil. La

marginea haznalei era trasă o căruţă cu doi cai. În căruţă, puse în picioare şi fără capace, erau patru butoaie goale de câte două sute de litri, din cele care se aduceau la bucătăria noastră, cu varză murată. Rezemate de căruţă, vreo şapte-opt prăjini cam de trei metri lungime, care aveau fixate la un capăt câte o cască militară germană. Cu aceste „polonice ale lui Tămâie”, cum au fost imediat botezate, am început să luăm din conţinutul haznalei şi să punem în butoaiele din căruţă. Când se umpleau, un gardian se suia pe capră să mâne caii şi scotea căruţa pe poarta lagărului. După vreo douăzeci de minute, se întorcea cu butoaiele goale şi treaba se repeta până seara când intram în mină. Unde şi cine golea butoaiele nu ştiu. În atmosfera care domnea în jurul haznalei şi care ne-a obligat să ne legăm peste nas câte o cârpă, s-a găsit loc şi pentru haz. În afară de glumele la care se preta toată această activitate, una din distracţii a fost să umplem butoaiele până la gură, ceea ce făcea ca în drumul căruţei până la poartă, din cauza hopurilor, gardianul de pe capră să fie împroşcat cu conţinutul care stropea în toate părţile.

De la Ion Stamati şi Pivniceru, care lucraseră şi la mina de la Valea Nistrului, am aflat că şi acolo avusese loc o golire a haznalei după acelaşi procedeu şi cu acelaşi utilaj. Ne-au mai povestit, cum cu acest prilej, inginerul Costescu (o figură cunoscută a uneia din societăţile de petrol de pe valea Prahovei), care era turnătorul administraţiei, alunecase pe marginea gropii şi căzuse în hazna, scufundându-se în conţinutul ei până la talie. Văzându-l în această situaţie, toţi deţinuţii au început să-şi bată joc de el. Nenorocitul încerca să iasă din groapă şi nu reuşea din cauza malurilor prea înalte. După un timp, un deţinut şi-a făcut loc printre ceilalţi, apostrofându-i pentru atitudinea lor şi i-a întins lui Costescu o prăjină ca să-l tragă afară din groapă. Costescu s-a apucat cu mâinile de prăjină şi, proptindu-se cu picioarele de peretele haznalei, s-a lăsat ajutat. Când ajunsese aproape de marginea gropii, deţinutul binevoitor a dat drumul prăjinii. Costescu a căzut din nou în groapă, dar de astă dată pe spate, scufundându-se complet şi dispărând vederii celor din jur. Nu ştiu dacă această pedeapsă i-a servit de învăţătură, dar ani de zile mai târziu, când l-am întâlnit în altă închisoare, Costescu nu mai avea relaţii cu administraţia. Reputaţia pe care şi-o făcuse la Valea Nistrului l-a urmărit însă tot restul puşcăriei, ca şi păţania cu haznaua, de pe urma căreia a rămas şi cu porecla puţin măgulitoare de Costescu-”că... t”.

La Cavnic, operaţia s-a încheiat fără astfel de incidente. Baraca a fost din nou mutată deasupra haznalei golite, în acelaşi fel şi cu aceeaşi caznă, şi aerul curat de pimăvară a şters urmele acestui episod.

Către sfârşitul lunii mai, s-a făcut o nouă ordine de bătaie, adică o nouă împărţire a locurilor de muncă şi a echipelor, în urma căreia Caranica şi cu mine am fost repartizaţi la „intermediarul” de pe galeria Gheorghe. Aşa se numea un abataj nou început, la care numai accesul crea un efort deosebit. Suitoarea care ducea la el cuprindea mai mult de zece scări ude şi alunecoase. Din cauza infiltraţiilor de apă căzând ca o adevărată ploaie, urcarea noastră şi mai ales transportarea sfredelelor erau extrem de anevoioase. La fiecare început şi sfârşit de şut, eram nevoiţi să facem câte două drumuri pentru a le transporta. E drept că sus, în „intermediar”,

datorită cine ştie cărui capriciu natural, aerisirea era perfectă şi temperatura plăcută. Din cauza dificultăţii accesului, eram scutiţi de vizitele prea frecvente ale lui Tămâie, aşa că ritmul de muncă ni-l determinam singuri, după puterile noastre şi nu sub presiunea şi ameninţările lui. Mie însă, această mutare mi-a îngreunat deplasările prin mină, tocmai într-o perioadă în care mă ocupam de pregătirile pentru evadare.

Pe de altă parte, în mod surprinzător, Tămâie se arăta mai înţelegător cu noi şi accepta cu uşurinţă pretextele pe care le invocam de câte ori mă întâlnea pe altă galerie, atunci când trebuia să fiu la „intermediar”. Dacă alteori, când mă întreba de ce nu sunt la locul meu de muncă şi-i răspundeam, în funcţie de punctul din mină unde mă surprinsese, fie că mă duc să cer vreo sculă de la atelierul mecanic, fie un antinevralgic de la postul de prim-ajutor, rareori scăpam nepedepsit, acum, în cele două sau trei ocazii în care m-a întâlnit, mi-a acceptat explicaţiile şi s-a mulţumit să-mi spună că dacă nu ne facem norma, ne bagă la carceră. Motivul îmblânzirii l-am aflat de la inginerii noştri din biroul tehnic. Extracţia minereului de la „intermediar” avea să-i aducă lui Tămâie o primă specială, deoarece laboratorul Combinatului de la Baia Mare stabilise că filonul din acel abataj conţinea, într-o oarecare proporţie, şi rocă auriferă. Tot de la inginerii noştri am aflat că procentul de minereu de aur era aşa de redus, încât în exploatările de dinainte vreme nu s-ar fi trecut la extracţie, investiţia nefiind rentabilă. Acum însă, datorită probabil mâinii de lucru cu „braţe speciale”, se pare că devenise rentabilă. Destul de repede ne-am acomodat şi la acest nou loc de muncă, unde nu erau decât două fronturi de perforat. La unul din ele lucram eu şi Alecu, avându-l rulător pe Dică, la celălalt, Gache cu alţi doi. Toţi şase ne înţelegeam foarte bine, ceea ce făcea ca esenţialul să fie realizat: atmosfera de încredere reciprocă şi bună camaraderie.

Încetineala cu care dădeau mugurii în pădurea de pe culmile din jurul lagărului era în contrast cu progresul vegetaţiei de pe valea Cavnicului. În timp ce pe firul văii totul era verde, iarba acoperise pământul, sălciile înfrunziseră, pomii fructiferi începuseră chiar să înflorească şi în fiecare zi peisajului din jur i se mai adăuga o nouă podoabă, pădurea cu crengile golaşe parcă încremenise în iarnă, nevrând să ţină pasul cu mersul primăverii. După ce cu greu apăruseră primii muguri, trecuseră câteva săptămâni de când priveam zilnic spre culmi şi frunzişul de un verde crud abia reuşise să-i dea pădurii o tentă de culoare. Până s-o facă de nepătruns privirii, mai era. Urmărirea acestui proces lent, care ne împiedica să putem fixa din timp o dată pentru evadare, şi pregătirea echipamentului de care ne ocupam zilnic deveniseră rutină. Pot chiar spune că ne cam obişnuisem cu ideea acestei stări de aşteptare şi pregătire permanentă. Cu atât mai puternic a fost şocul hotărârii pe care am fost obligaţi s-o luăm de pe o zi pe alta.

Totul a pornit de la un fapt, care nu ne-am gândit niciun moment că ar putea influenţa cu ceva evadarea noastră. Într-o zi au fost aduse în curtea lagărului materiale de construcţie pentru încă o baracă: vreo câteva căruţe cu piatră pentru fundaţii, grinzi şi scânduri. În ziua următoare au şi început

săpăturile pentru temelie, dincolo de ultima baracă din lagăr, unde mai era teren liber. Pentru noi însemna o corvoadă în plus când ieşeam din mină. Prin cei de la biroul tehnic am aflat că baraca era destinată unui nou lot de deţinuţi, care urma să fie adus chiar înainte de terminarea construcţiei. Se zvonea că intenţia administraţiei era să preluăm şi exploatarea orizontului -100, unde lucrau muncitorii liberi, astfel ca munca în întreaga mină să fie executată numai de deţinuţi. Între timp, când ieşeam din mină după schimbul de noapte eram trimişi să lucrăm la baracă. Săpăturile s-au terminat în câteva zile şi începusem zidăria la fundaţii.

Într-una din acele zile, cred că era într-o duminică, la ieşirea din mină, un deţinut mi-a comunicat că sunt chemat de Mache (dr. Miltiade Ionescu) la cabinetul medical. Cum am ajuns la el, m-a pus la curent cu ceea ce aflase de la plutonierul Cuhart, care fusese de serviciu în lagăr peste noapte şi cu care stătuse de vorbă. Din cauza măririi numărului deţinuţilor din lotul ce urma să sosească în curând, se luaseră măsuri şi în privinţa pazei: avea să se sporească şi efectivul soldaţilor din paza exterioară şi vor fi aduşi şi câţiva câini poliţişti. Aceste întăriri erau aşteptate săptămâna viitoare. Cum Mache era ocupat cu vizitele medicale la cabinet şi n-apucase să comunice ştirea tuturor celor din complot, mi-a spus să iau contact cu ceilalţi, pentru a-i informa. Când toţi au aflat vestea, ne-am strâns lângă o stivă de scânduri, aduse pentru construcţia barăcii, şi ne-am pus la sfat. Toţi consideram că mărirea pazei şi mai ales aducerea câinilor-lup era o piedică serioasă în calea planului nostru de evadare. Însemna că administraţia ar avea nu numai soldaţi disponibili, dar şi posibilitatea să ne urmărească cu câinii, ceea ce reducea şansele noastre de a ne pierde urma prin pădurile înconjurătoare.

Ducu Ciocâlteu, care până atunci se arătase cel mai activ dintre noi în explorarea minei pentru căutarea unei ieşiri şi la organizarea tuturor operaţiunilor pregătitoare, a tras concluzia că trebuie să dăm lovitura înainte de sosirea întăririlor, adică până la sfârşitul săptămânii. Am discutat propunerea lui sub toate aspectele. Prezenta următoarele dezavantaje:

1) Pădurea nu era încă bine înfrunzită ca să ne ofere adăpost.

2) Încă nu aveam date mai exacte cu privire la situaţia de la punctul de ieşire din puţ la suprafaţă. Dacă era pază sau nu.

3) Trebuiau strânse alimentele, capsele şi fitilul şi confecţionate grenadele, lucru care cerea timp.

4) Nu toţi cei din complot ne aflam în acelaşi schimb de lucru. Mircea Vueric era mutat în celălalt schimb şi câţiva lucrau la suprafaţă; unii la bucătăria lagărului, iar Mache la cabinetul medical. Concentrarea tuturor în acelaşi schimb cerea nu numai timp, dar şi anumite demersuri ce trebuiau făcute cu abilitate pentru a nu da de bănuit.

Examinând fiecare punct în parte, am ajuns la concluzia că toate s-ar putea rezolva în timp util, în afară de primul, care nu stătea în puterea noastră: pădurea care nu era încă destul de înfrunzită. Toţi am acceptat acest risc, considerându-l mai mic decât cel de a fi puşi în situaţia de a nu mai putea nici măcar gândi la o evadare, dacă vom aştepta mărirea pazei şi aducerea câinilor.

Hotărârea definitivă a fost ca evadarea să aibă loc sâmbătă seară, căci observasem că mai toţi gardienii, ofiţerii şi comandantul aveau obiceiul să

plece sâmbăta, fie la Baia Mare, fie la cârciuma din sat. Chiar şi cei care erau de serviciu în mină şi în lagăr miroseau a băutură şi erau mai delăsători. Sâmbătă seara deci, la ieşirea din mină, urma să ne punem în aplicare planul pe care îl pritocisem atâta vreme.

În momentul hotărârii definitive, câţiva din complot nu se mai aflau de faţă, fiind chemaţi la corvezi. Cei prezenţi ne-am pronunţat pentru. A urmat informarea celor ce lipsiseră. Toţi s-au declarat de acord, câţiva mai ridicând obiecţiuni sau fiind mai reticenţi. Punctul negru rămânea lipsa de informaţii cu privire la gura puţului. Această necunoscută ne îngrijora pe toţi.

Mi-amintesc că zărindu-l pe Paul Iovănescu, care trecea prin curtea lagărului spre baraca lui, l-am strigat, ca să-l punem şi pe el la curent. Ne-a răspuns că are treabă. La insistenţa noastră a catadicsit să se întoarcă din drum şi să vină la noi. Când i-am spus că ne-am hotărât să evadăm sâmbătă, n-a manifestat niciun fel de surprindere şi ne-a răspuns, cu calmul lui care devenise proverbial, că din moment ce mai e o săptămână până atunci, nu era motiv să-l reţinem de la treabă acum. Apoi ne-a întors spatele şi şi-a văzut de drum mai departe. Toată săptămâna, fiecare din noi a dus o adevărată luptă cu timpul.

Ion Cojocaru şi Ghiţă Brânzaru au reuşit să sustragă din magazia de alimente zahărul şi slănina, care au fost repartizate în mai multe pungi impermeabile şi ascunse în mină, urmând ca fiecare să-şi primească porţia în ziua evadării. Pe la jumătatea săptămânii, Mache a propus administraţiei ca doi bucătari să fie trimişi să lucreze în mină, pentru a lăsa locul altor doi deţinuţi care vor fi eliberaţi din infirmerie, dar care până la completa restabilire nu puteau încă face faţă muncii grele din mină. Astfel de propuneri erau totdeauna bine primite de Tămâie, iar Ghiţă Brânzaru şi Ion Cojocaru s-au oferit să intre voluntari în mină, pentru a face loc celor doi la bucătărie.

Mircea Vueric a simulat un accident în mină şi a fost adus pe braţe în lagăr şi internat în infirmerie. Mache i-a diagnosticat o hernie de disc şi după două zile a pretins tratament. Mircea putea fi văzut târându-se prin curtea lagărului, sprijinit într-un fel de cârjă improvizată, de-ţi era mai mare mila să-l priveşti. A jucat tot acest teatru ca să se poată muta în schimbul nostru, şi a reuşit. Sâmbătă dimineaţă s-a dus la Tămâie şi i-a spus că nu mai suportă viaţa în infirmerie şi l-a rugat să-i dea voie să intre în mină ca să ajute în atelierul mecanic. I-a spus că îi este greu să umble, dar că stând jos în atelier poate lucra cu mâinile. Încântat că-i mai intră un om în plus în mină, Tămâie i-a aprobat cererea, lăudându-l chiar faţă de ceilalţi deţinuţi pentru conştiinciozitatea şi intenţia lui sinceră de a se reabilita prin muncă.

La rândul nostru, Ion Pantazi şi cu mine am început vânătoarea după fitil şi focoase. În cele din urmă am recurs la un procedeu cam periculos, dar care ne dădea siguranţa că fitilul va arde şi capsele se vor aprinde, în cazul că vom fi obligaţi să întrebuinţăm grenadele. Am rămas printre ultimii la ieşirea din mină şi, după ce artificierii au început să încarce găurile, ne-am strecurat neobservaţi în urma lor şi am tras afară din câteva găuri încărcate fitilele. În capătul fiecărui fitil era fixată capsa. Dinamita din fundul găurii în care era înfiptă capsa ca şi burajele cu care era înfundată până la gură opuneau o oarecare rezistenţă când trăgeai de

fitil şi exista riscul declanşării exploziei. Mai ales prima parte a operaţiei era periculoasă, până ce capsa se plasa în prelungirea fitilului, întorcându-se în gaură prin tragere. Capsa antrenată de fitil făcea o rotaţie de o sută optzeci de grade, riscând să se înţepenească în pereţii găurii cu cele două capete, în momentul când se plasa în diagonală. Dacă în acel moment simţeam o rezistenţă mai mare la tracţiune, renunţam, şi ne încercam norocul la altă gaură. Când operaţia reuşea, tăiam o bucată de fitil şi-i înfigeam un capăt în burajele din gaura dezamorsată, iar pe celălalt îl lăsam să atârne, astfel ca atunci când artificierii se întorceau ca să aprindă fitilele să nu-şi dea seama de nimic. Bineînţeles că acea gaură nu mai exploda. Trebuie să recunosc însă, că în timp ce trăgeam cu cea mai mare grijă de fitil, îmi auzeam bătăile inimii şi transpiram, şi după fiecare capsă astfel recuperată, mă aşezam jos să răsuflu, ca după un efort fizic istovitor. Am reuşit astfel să ne procurăm cele necesare şi am avut norocul ca totul să se petreacă fără accident.

Finisatul grenadelor a fost un joc faţă de procurarea fitilului şi capselor, cu toate că şi aici mai era risc de explozie. După introducerea dinamitei cu capsa înfiptă în ea şi cu fitilul depăşind capătul tronsonului de ţeavă, trebuia turtit cu ciocanul, lăsând numai un mic orificiu deschis. Prin el ieşea capătul fitilului, care la întrebuinţare urma să fie aprins cu ţigara. Calculasem lungimea fitilului în aşa fel ca explozia să aibă loc cam la cinci-şase secunde de la aprindere.

Până la sfârşitul săptămânii, proviziile şi micul nostru arsenal se aflau depuse în diverse geode şi ascunzători, în grija câtorva dintre noi, care aveau misiunea ca în ziua hotărâtă să ni le distribuie. Nu mai ştiu în grija cui au fost date cuţitele fabricate de Mircea Vueric şi din care urma să primim fiecare câte unul. Cred că Paul Iovănescu răspundea de ele. M-am oprit asupra acestui detaliu, fiindcă soarta cuţitelor a fost cu totul alta decât cea prevăzută iniţial.

Cei patru vrânceni din grupul nostru, cu toată firea lor blândă, erau animaţi de o ură neîmpăcată împotriva tuturor purtătorilor de uniforme M.A.I. În judecata lor simplă dar dreaptă, cei care le pustiiseră satele, le schingiuiseră nevestele, copiii şi bătrânii, le batjocoriseră casele şi le împuşcaseră vitele în ogradă nu meritau nicio milă creştinească. Discutându-se în grupul nostru executarea diferitelor faze ale evadării, când s-a pus problema felului în care trebuia imobilizat gardianul de la corfă, astfel ca să nu aibă timpul să dea alarma, Simion Cojocaru şi Ghiţă Brânzaru s-au declarat imediat gata să se ocupe de el. Spontaneitatea cu care s-au oferit să rezolve această problemă, asigurându-ne că gardianul nici nu va avea timpul să-şi dea seama ce se întâmplă cu el, ne-a pus pe gânduri. Eram hotărâţi să evităm orice vărsare de sânge inutilă şi, cu toate că şi ei se declaraseră de acord cu acest punct de vedere, câţiva dintre noi am început să avem rezerve în privinţa atitudinii lor în momentul trecerii la acţiune. Am hotărât deci, fără ştirea lor, ca înainte de evadare, când fiecare urma să-şi primească partea din cele depozitate în mină, Paul Iovănescu să facă uitate cuţitele. Aşa s-a şi procedat. Toţi am rămas fără cuţite şi tare le-am dus lipsa, dar cred că precauţia n-a fost inutilă.

Paralel cu toată activitatea febrilă pe care am desfăşurat-o în timpul săptămânii, s-au mai întâmplat şi o serie de evenimente, care au fost departe de a domoli tensiunea nervoasă sub care trăiam. A doua zi după

ce stabilisem data şi ora evadării, ne-am trezit cu George Sarry, care a venit să ne spună că s-a gândit bine şi că nu va merge cu noi. Motivul ni l-a spus cu toată sinceritatea: „E prea periculos şi mi-e frică.”

Pentru noi a fost o lovitură, George fiind un băiat de nădejde, pe care contam. Toţi l-am înţeles însă, fiindcă sunt convins că frică ne era la toţi; mie în orice caz. Nimeni nu i-a luat-o în nume de rău. Totuşi, defecţiunea lui, în afară de faptul că ne descompleta numărul, a mai provocat şi alte urmări. Câţiva au început să şovăie. În schimb, pe alţii ne-a îndârjit.

Cum ultimele informaţii de la gura puţului erau contradictorii, două surse indicând că n-ar fi nicio pază, iar una vorbind de un post de puşcă-mitralieră, ezitările în faţa acestei nesiguranţe n-au făcut decât să crească.

Titi Coşereanu a venit la mine să mă întrebe dacă nu cred că ar fi mai cuminte să ne amânăm acţiunea, pentru a putea între timp afla cu certitudine situaţia de la gura puţului. „Şi dacă aflăm cu certitudine că e o puşcă-mitralieră, ce faci?” l-am întrebat. Mi-a răspuns că în acel caz ar fi clar că trebuie să renunţăm, fiindcă n-avem nicio şansă să scăpăm cu viaţă. I-am explicat atunci, că eu şi în acel caz aş fi pentru evadare şi că de aceea sunt dispus să plec şi fără informaţii certe despre situaţia de la suprafaţă. Nu risc decât să am o surpriză plăcută; să nu fie nicio pază, căci cealaltă alternativă tot nu mi-ar lăsa timpul să constat că am fost imprudent. Titi a plecat, tratându-mă de nebun, iar eu m-am dus la Mache şi am comentat cu el discuţia avută cu Titi, gândind că şi el are poate de gând să se retragă. Ducu Ciocâlteu, care asista la discuţie, ne-a asigurat că acest lucru nu se va întâmpla: „Titi va merge cu noi de ruşine, că prea a făcut pe eroul în toată perioada de pregătire a evadării.”

Într-adevăr, Titi a mers cu noi, dar a aflat mai târziu ce spusese Ducu despre el şi nu i-a iertat-o niciodată.

Orgolios şi plăcându-i fanfaronada, Titi nu era un laş, dar n-ar fi recunoscut niciodată că se teme. Pentru el curajul era o calitate bărbătească obligatorie, iar frica un defect ruşinos şi degradant. Primul care suferea de pe urma acestei convingeri era el, neputându-se încadra în limitele acestei intransigenţe. Şi în el, ca şi în noi ceilalţi, era un amestec egal de curaj şi teamă.

În ziua următoare, Ion Cojocaru şi Ion Brânzaru ne-au anunţat şi ei că nu mai evadează, riscurile încercării fiind prea mari.

Puşi în faţa acestei situaţii, chiar şi evadarea noastră, a celor hotărâţi să o întreprindem cu toate riscurile, era pusă în cauză, din pricina descompletării numărului. Cum am mai spus, trebuia să fim doisprezece; ca să ocupăm la ieşire două corfe, în care să nu mai poată intra şi alţii, străini de complot.

Mai era o soluţie, cu tot timpul scurt pe care îl mai aveam în faţă: să propunem altora să ia locul celor ce se retrăseseră. Toţi cei care prezentau garanţii de seriozitate şi discreţie, pe care în discuţiile noastre i-am trecut în revistă, nu îndeplineau însă condiţiile fizice necesare. Puiu Caleia era bolnav şi prea în vârstă. Petrică Balanov era grav bolnav de ficat. Altul era prea slăbit ş.a.m.d.

În faţa impasului în care ne găseam, am obţinut aprobarea celorlalţi să încerc eu să recrutez doi înlocuitori. La început propunerea mea n-a fost acceptată, dar în faţa situaţiei disperate şi fără altă ieşire, s-a căzut de acord. M-am oferit să încerc să vorbesc cu doi prieteni, despre discreţia

cărora garantam, şi numai dacă-şi vor da adeziunea la planul nostru, să le divulg numele celor din complot. Şi azi mă felicit pentru acest exces de prudenţă pe care l-am avut atunci. Se va vedea mai târziu de ce.

Cei doi prieteni la care mă gândisem erau Alecu Caranica şi Gheorghe Gache (Guşa). Cum am ajuns la locul meu de muncă, la „Intermediar", m-am retras cu cei doi într-un cotlon al abatajului şi le-am spus despre ce era vorba. Au fost imediat de acord. Am trecut în revistă împreună toate fazele planului, aşa cum îl concepusem şi n-au avut nicio obiecţie. Când le-am povestit despre marele semn de întrebare pe care nu reuşisem să-l lămurim şi anume situaţia de la gura puţului, atitudinea lor nu s-a schimbat. Au fost de acord că riscul era prea mare, dar că merita să fie luat, dacă eram hotărâţi să ieşim din această stare de resemnare, a mielului care merge la tăiere fără să se împotrivească. La sfârşitul convorbirii mi-au spus că sunt gata să meargă cu noi, dar că le pare rău că nu-şi pot da răspunsul definitiv decât a doua zi. Crezând că vor să mai chibzuiască şi să gândească în linişte la ceea ce dicutasem, am convenit ca a doua zi să-mi dea răspunsul.

Seara în lagăr, am aflat că Ion Cojocaru şi Ion Brânzaru încercaseră să-şi convingă fiecare fratele mai tânăr, pe Simion Cojocaru şi respectiv Ghiţă Brânzaru, să renunţe şi ei la evadare. Cu toate că cele două perechi de fraţi erau strâns legate, demersul celor doi fraţi mai mari n-a reuşit. Simion şi Ghiţă venind să ne spună că ei nu renunţă şi că putem conta pe ei.

În şutul următor, am intrat în mină cu convingerea că voi fi întâmpinat de Alecu şi Guşa, care-mi vor da un răspuns pozitiv. Entuziasmul cu care primiseră ideea evadării mă făcea să nu am îndoieli asupra răspunsului. Când ne-am retras din nou într-un colţ mai liniştit al abatajului, pe figurile lor nu mai radia entuziasmul din ziua precedentă. Alecu a vorbit pentru amândoi. În câteva vorbe mi-a spus că regreta că s-au grăbit cu o zi mai înainte să-mi dea speranţe. Că amândoi nu făcuseră decât să dea glas dorinţei lor spontane, dorinţă egoistă, pe care n-aveau dreptul să şi-o satisfacă. Văzându-mi probabil nedumerirea, mi-a explicat în continuare că ei nu-şi pot permite să ia iniţiativa vreunei acţiuni personale, fără să ţină seama de camarazii lor. Mi-a dat de înţeles că, înainte de a-mi aduce răspunsul, avuseseră o consfătuire (nu mi-a spus cu cine şi nici eu nu l-am întrebat) şi că ajunseseră la concluzia că orice acţiune întreprinsă de vreun legionar va provoca represalii împotriva tuturor legionarilor, atât asupra celor din închisori, cât şi asupra familiilor şi prietenilor lor din afară. Evadând, s-ar face vinovaţi de repercusiunile actului lor asupra celorlalţi şi astfel ar călca legea camaraderiei. Am acceptat explicaţiile şi i-am spus că îi înţeleg, cu toate că nu i-am înţeles deloc. Mi-a vorbit cu seriozitate, pe un ton grav şi cu atâta hotărâre, încât orice insistenţă nu şi-ar fi avut rostul.

Abia mai târziu, în decursul anilor de închisoare, am avut confirmarea riguroasei exactităţi a celor spuse de Alecu. De câte ori a avut loc o acţiune împotriva regimului, în care era implicat un singur membru al Mişcării legionare, fie în închisoare, fie în ţară sau chiar în străinătate, mecanismul represaliilor se declanşa automat, aş putea spune aproape instantaneu şi cu maximă brutalitate, împotriva tuturor legionarilor. Afară, se făceau arestări masive printre cei ce avuseseră o cât de mică contingenţă cu Mişcarea legionară, iar în închisori urmau adevărate

perioade de exterminare îndreptate numai împotriva legionarilor. Aşa s-a întâmplat când au fost paraşutate din străinătate câteva „grupuri de spioni şi trădători” (aşa cum i-a numit Securitatea) din care majoritatea erau legionari, la fel s-a procedat când au început să circule clandestin prin ţară poeziile din închisoare ale lui Radu Gyr şi tot aşa când a avut loc atacul de la Ambasada R.P.R. din Berna, condus de Beldeanu, care fusese legionar. Voi reveni la timpul cuvenit asupra acestei teme.

Ani de zile mai târziu, abia după ce am aflat toate acestea şi am înţeles motivul pentru care Alecu şi Guşa au refuzat sau mai bine zis şi-au călcat pe inimă şi n-au vrut să evadeze, am putut aprecia şi sacrificiul pe care l-au făcut pentru ceilalţi camarazi ai lor. Nefiind legionar, nu mi-am făcut astfel de probleme de conştiinţă, dar mă întreb şi azi dacă aveam dreptul să mă gândesc numai la mine când am evadat, provocând necazuri şi suferinţe celor care, cu voie sau fără voie, au fost implicaţi în această acţiune a mea. Cu justificarea clasică a omului care ar avea nu numai dreptul dar chiar şi obligaţia de a-şi salva libertatea şi viaţa, n-am reuşit niciodată să-mi îndepărtez din minte regretul şi remuşcările pentru ceea ce am provocat altora, chiar dacă ei nu mi-au reproşat-o niciodată. Înainte de a pleca la locurile noastre de muncă, Alecu şi Guşa m-au îmbrăţişat şi mi-au urat noroc, spunându-mi încă o dată cât de mult regretă că nu pot participa şi ei la evadare.

La sfârşitul şutului, când am ieşit la suprafaţă şi m-am dus la cabinetul medical, care devenise un fel de punct de întâlnire al nostru, unde se centralizau toate datele, vrând să-l informez pe Mache despre eşecul demersului meu, situaţia se schimbase radical. Ion Cojocaru şi Ion Brânzaru, nevrând să se despartă de fraţii lor mai tineri, se răzgândiseră din nou şi tocmai îl anunţaseră pe Mache că se hotărâseră definitiv să evadeze cu noi sâmbătă seara.

În cele două-trei zile cât mai era până la data fatidică, nimic nu ne-a mai tulburat planul. Am mai avut o ultimă întâlnire în mină, pentru a ne repeta rolurile până în cele mai mici amănunte. Toată atenţia şi grija noastră se îndreptaseră asupra evadării propriu-zise, adică asupra traseului care pornea de la corfa de la orizontul nostru şi până la punctul critic de la gura puţului. Din cauza incertitudinii informaţiilor, ştiind că acolo ne aşteaptă fie libertatea, fie gloanţele mitralierei, planul nostru, aşa de precis calculat până în cele mai mici detalii, se oprea la acel punct. Mai bine zis, de la gura puţului înainte, în cazul variantei fără mitralieră, planul de urmat era abia schiţat. În mare, stabiliserăm că vom merge prin munţi până în regiunea Vrancei, unde fraţii Brânzaru şi Cojocaru cunoşteau locurile şi mai aveau ascunzători, bordeie şi chiar arme neştiute de nimeni. Principial, eram toţi de acord să mergem împreună până în pădurile din munţii Vrancei.

SÂMBĂTĂ, 6 IUNIE 1953, EVADAREA DE LA MINA CAVNIC

În fine, a sosit şi mult aşteptata zi de sâmbătă, 6 iunie 1953.

În zorii zilei, am intrat ca de obicei în mină. La o eventuală percheziţie, lucru care din fericire nu se întâmpla decât la ieşirea din mină, s-ar fi descoperit lucruri ciudate asupra a doisprezece deţinuţi. Pe sub salopetă purtam câte două, chiar trei cămăşi, pulovere şi cojoc, iar în traistele în care în mod obişnuit ne luam câte ceva de mâncare, s-ar fi găsit unele obiecte, care cu siguranţă că ar fi dat de gândit administraţiei: periuţe de dinţi, săpun, câte o faşă, vată şi chiar ceva medicamente. Mache, care a intrat ceva mai târziu în mină sub pretextul vizitei lunare obligatorii, prevăzută de regulament, avea asupra lui o listă nominală a tuturor deţinuţilor din lagăr.

Cum am intrat în mină, am şi urcat la „intermediar”. Muream de căldură şi abia aşteptam să mă dezbrac de toate câte le aveam pe mine. Primele două trei ore am lucrat normal cu Caranica la perforat. Apoi mi-am rostuit surplusul de îmbrăcăminte într-un sac din pânză de doc, care stătea în mod obişnuit atârnat la capul patului meu din baracă. Era un sac de vânătoare, pus de mama în pachetul pe care-l primisem de acasă, după proces. Mi-am mai luat o dată rămas bun de la Alecu şi Guşa. Nu ştiu care din noi era mai emoţionat când ne-am îmbrăţişat pentru ultima oară. Am pornit-o pe scări, urmărit de privirile lor îngrijorate.

Trebuia să mă duc să-mi iau în primire cele trei grenade care erau ascunse în altă parte a minei. Ion Pantazi, cu mine şi cu un al treilea dintre noi eram singurii prevăzuţi să avem grenade asupra noastră. Am coborât pe suitoare până la ultimul pod, înainte de galeria principală. De aici mai aveam o singură scară până jos şi am stat la pândă până ce s-a nimerit să treacă pe sub ea mai mulţi deţinuţi. Voiam să am câţiva martori la accidentul pe care urma să-l simulez. La momentul prielnic, am început să cobor pe ultima scară, m-am făcut că alunec şi am căzut de-a lungul ei, cu capul în jos. Înălţimea era de vreo trei metri şi din dorinţa de a da impresia unui accident autentic, era cât pe-aci să şi reuşesc. M-am lovit zdravăn la un şold şi la coaste, dar fără să mă scol de jos, am început să mă vait de dureri la un cot. Cei câţiva deţinuţi care asistaseră la scenă s-au repezit să mă ajute să mă ridic şi susţinându-mă, m-au dus la postul de prim-ajutor.

Aici m-a luat în primire Paul Iovănescu, şi, de faţă cu unul din gardienii de la corfă, care tocmai venise să-i ceară un antinevralgic, mi-a scos salopeta şi cămaşa. Eu continuam să-mi joc rolul şi la orice mişcare a braţului, acuzam dureri insuportabile. Paul m-a examinat, m-a palpat şi a declarat că am o luxaţie a cotului. Mi-a făcut apoi un bandaj ca să-mi imobilizeze braţul, mi l-a atârnat de gât cu o faşă făcută eşarfă şi m-a trimis să stau până la sfârşitul şutului pe galeria Gheorghe, unde era aerul cel mai curat (tot acolo erau însă şi grenadele). Gardianul şi-a dat şi el consimţământul, când Paul i-a explicat că nu mai pot lucra şi că la ieşirea la suprafaţă va trebui să mi se reducă luxaţia sub anestezie, la cabinetul medical.

Aşa am fost liber să-mi fac ultimele treburi, aveam doar grijă, când mă întâlneam cu câte cineva, să mă fac că mă plimb de colo până colo, din cauza durerilor acute la cot.

Când a bătut şutul şi lumea a început să se adune la corfă, a venit spre mine văru’ Dică şi m-a întrebat ce am păţit. Am vrut să-i răspund, dar nu m-a lăsat şi, văzând că nu-i nimeni în imediata apropiere, mi s-a uitat

drept în ochi, cu o privire pe care n-am s-o uit niciodată, m-a îmbrăţişat şi, înainte de a pleca mai departe spre corfă, mi-a spus: „Noroc, grecule, şi Doamne ajută!” Avea lacrimi în ochi şi, în acelaşi timp, zâmbetul lui ironic pe buze. A fost singurul care, cu spiritul lui extraordinar de observaţie, a înţeles ce aveam de gând.

George Sarry, care era la curent cu totul, a preluat toate legăturile cu civilii şi în special s-a obligat să facă să funcţioneze mai departe căsuţa poştală prin care să menţinem legătura cu mecanicul de la compresoare. Acest serviciu clandestin de informaţii al lagărului urma să-l asigure el în continuare, transmiţând toate ştirile pe o filieră de oameni siguri şi discreţi, înainte de a fi difuzate tuturor deţinuţilor, pentru a nu periclita această sursă atât de preţioasă.

O dată cu toaca bătută în conducte, care anunţase sfârşitul şutului, începea pentru noi desfăşurarea acţiunii coordonate, aşa cum o discutaserăm de atâtea ori. M-am grăbit deci spre corfă, unde unul după altul au venit şi ceilalţi. Ne-am adunat toţi doisprezece la locul stabilit dinainte, strecurându-ne printre ceilalţi deţinuţi care se îngrămădiseră deja în spaţiul din faţa corfei. Cele două ascensoare au început să funcţioneze alternativ, unul urcând cu şase deţinuţi, în timp ce celălalt cobora gol.

I-am lăsat să urce mai întâi pe cei mai grăbiţi. După ce au plecat vreo treizeci de inşi, Ducu Ciocâlteu ne-a făcut un semn şi a şi deschis grila de la corfa care tocmai coborâse. Cei şase desemnaţi să plece cu prima corfă s-au înghesuit pe platforma ei şi au pornit. Erau: Ducu Ciocâlteu, Simion Cojocaru, Ion Pantazi, Ghiţă Brânzaru, Colea Ungureanu şi Titi Coşereanu. În momentul în care corfa lor s-a oprit la staţia Rainer, cealaltă, goală, s-a oprit la orizontul nostru. Ne-am suit şi noi: Ion Cojocaru, Ion Brânzaru, Paul Iovănescu, Miltiade Ionescu, Mircea Vueric şi cu mine.

În cele câteva minute de avans pe care le aveau faţă de noi, primii şase trebuiau să se facă stăpâni pe situaţie la Rainer. Şi anume, trei din ei să neutralizeze gardianul, doi pe muncitorul civil care manipula semnalul de punere în mişcare a corfei, iar al şaselea să se substituie acestuia din urmă la semnal. Din cauza caracterului acestei acţiuni, în prima corfă s-au suit cei mai voinici dintre noi, în afară de Ion Pantazi, care avea obligaţia să preia semnalul. Cei cinci urmau să procedeze cât mai repede, profitând de elementul surpriză, în aşa fel încât nici gardianul, nici muncitorul să n-aibă timp să strige sau să dea în vreun fel alarma. Pentru a-i imobiliza şi a le pune căluş în gură, aveau asupra lor sârmă şi cârlţi, luate de la atelierul mecanic.

Drumul cu corfa, acest ultim drum pe care-l mai făceam cu corfa, mi s-a părut fără sfârşit. Cred că şi celorlalţi. Toţi tăceam şi cred că tensiunea nervoasă era maximă. De îndată ce am pornit, m-am descotorosit de bandajul care-mi împiedica mişcările. Cu toate simţurile încordate, aşteptam. În penumbra puţului, am întâlnit privirea lui Paul Iovănescu. Mi-a zâmbit, în aparenţă la fel de flegmatic ca de obicei. Cred că mi-a transmis ceva din calmul lui molipsitor. Deodată însă a început să se lumineze. Ne apropiam de Rainer, unde atârna un bec chiar la ieşirea din corfă. Ascensorul s-a oprit. Am dat grila de-o parte şi am ieşit.

Ţin şi acum minte în toate amănuntele scena pe care am avut-o în faţa ochilor. În stânga, impasibil, stătea Ion Pantazi, cu mâna pe semnalizator.

Drept în faţă, sub becul care lumina spaţiul mai larg de la ieşirea din corfă, căzut pe jos şi încercând să se ridice, Colea Ungureanu. Pe jos, lângă el, un cuţit şi pete de sânge. Din breşa din fund, pe dreapta, se auzeau sunete înăbuşite şi gâfâituri şi tot de acolo se reflectau, jucându-se pe pereţii încăperii, umbre uriaşe. Toţi ne-am oprit locului, într-un moment de ezitare.

M-am dezmeticit când l-am auzit pe Ion Pantazi spunându-ne: „Ce mai staţi? Daţi-i drumul sus! Aici e totul în regulă!”

Cu toate că nu mi se păruse a fi „totul în regulă”, am reintrat imediat în rolul pe care mi-l repetasem în minte de atâtea ori. Am făcut cei câţiva paşi spre stânga, unde era suitoarea şi am pornit-o pe scări în sus. După mine au venit şi ceilalţi.

Cum am mai spus, această suitoare mergea paralel cu corfele, de-a lungul puţului până la suprafaţă. Nu mai reţin numărul exact al scărilor până la suprafaţă, dar erau cel puţin cincisprezece, a câte circa trei metri fiecare. Cea mai mare parte le-am urcat la lumina lămpilor de carbid pe care le aveam cu noi. Urcam repede, în tăcere, foarte aproape unul de altul. Mă străduiam să nu gâfâi din cauza efortului şi orice pas pe podele sau scârţâit de fuştei de scară erau zgomote care luau proporţii asurzitoare. Mă obseda ideea că paza de la gura puţului ne va auzi şi astfel prevenită, ne va aştepta gata să deschidă focul.

Când am ajuns pe penultimul pod, mi-am stins lampa şi după mine toţi ceilalţi au făcut la fel. În cea mai perfectă linişte şi foarte aproape unul în urma celuilalt, am urcat şi penultima scară. Am ajuns pe ultima platformă. După mine venea Ion Cojocaru, căruia i-am făcut un semn, pe care, la rândul lui, l-a transmis din om în om mai departe. Toţi s-au oprit şi, nemişcaţi, ţinându-ne respiraţia, am stat câteva secunde să ascultăm. Liniştea era absolută, iar de sus nu se auzea nimic. Deasupra mea, printre podelele care acopereau gura puţului, pătrundea până la noi o foarte slabă lumină. Suficientă însă, ca să putem distinge că deschiderea din podele, de la capătul de sus al ultimei scări pe care o mai aveam de urcat, era închisă cu un capac. Emoţia era mare şi sunt sigur că fiecare îşi punea aceeaşi întrebare pe care mi-o puneam şi eu: „Dacă acest capac era închis cu vreun lacăt?”

Cu cea mai mare precauţie am început să urc, până ce am atins aproape capacul cu capul. Am văzut că pe o latură avea două balamale simple şi ruginite. Am întins mâna şi l-am împins uşor în sus. A cedat! N-avea nicio încuietoare, se deschidea!

L-am ridicat câţiva centimetri cu capul, până ce ochii mi-au ajuns peste nivelul podelelor. Afară se lăsase întunericul, dar mai dăinuia o urmă din lumina amurgului. Cu ochii deja adaptaţi la întunericul puţului, am început să cercetez tot ce cădea în raza mea vizuală. O stivă de grinzi, un colţ de magazie din bârne, nişte scânduri era tot ce se vedea în imediata apropiere. Mă străduiam să pătrund cu privirea câteva colţuri întunecate, căutând să disting vreun contur de siluetă omenească. Căutam să prind vreun zgomot insolit, de paşi sau de respiraţie, care să-mi trădeze prezenţa unei santinele. Nimic însă! Liniştea era deplină şi nu simţeam decât o uşoară adiere de aer răcoros de munte. Nu-mi venea să cred. Tăcerea absolută, lipsa oricărei mişcări mi se păreau o înscenare. Mă gândeam că e o cursă, că dintr-unul din colţurile întunecoase eram pândiţi

de gardieni înarmaţi, care ne aşteptau să ieşim la suprafaţă pentru a deschide focul asupra noastră.

Am coborât cu un fuştei mai jos şi tot aşa de încet cum îl ridicasem, am închis capacul la loc. Mi-am apropiat capul de cei care se înghesuiseră în urma mea, le-am şoptit că n-am văzut şi n-am auzit nimic suspect şi apoi mi-am aprins cu multă grijă o ţigară, acoperind flacăra chibritului cu pulpana hainei de la salopetă. Ţinând într-o mână ţigara, cu jarul în pumnul închis, am urcat din nou pe fuşteiul pe care stătusem înainte, şi cu cealaltă mână am săltat din nou capacul, câţiva centimetri. Am privit iar zona pe care o puteam cuprinde cu ochii, proptind capacul cu capul. După câteva clipe am început să-l ridic treptat. Balamalele au scârţâit un pic şi una din scânduri a trosnit. M-am oprit aşteptându-mă la vreo reacţie. Dar nu s-a întâmplat nimic. Am continuat să ridic capacul până ce am deschis capacul de tot, dându-l complet peste cap. Stând cu picioarele pe acelaşi fuştei al scării, cu mâna liberă am scos una din grenadele pe care le aveam în buzunar. Voiam să-i scarmăn vârful fitilului, ca să scot la iveală primele grăunţe de pulbere, astfel ca la primul contact cu jarul ţigării, să se facă aprinderea.

Nerăbdarea celor care erau încă în puţ, pe scări şi pe podul de dedesubt se făcea simţită până la mine, printr-o presiune crescândă, fiecare împingându-l pe cel de dinaintea lui. Ion Cojocaru n-a mai rezistat. S-a strecurat pe lângă mine şi a ieşit la suprafaţă. A făcut câţiva paşi până la colţul barăcii care era la gura puţului şi tot aşa de repede a făcut cale întoarsă, a trecut pe lângă mine, care tocmai ieşeam cu grenada pregătită şi s-a îndreptat spre celălalt colţ al barăcii. Nu ştiu de ce, dar şi eu m-am dus spre acelaşi colţ spre care se îndreptase mai întâi Ion Cojocaru. La vreo douăzeci de metri pe albul prăfuit al drumului, am distins o căruţă cu caii opriţi şi silueta unui om umblând în jurul ei.

Am luat-o şi eu înapoi şi m-am înscris în şirul camarazilor care ieşeau din puţ şi cu paşi grăbiţi mergeau spre celălalt colţ al barăcii. Aveam vreo şase sau şapte înaintea mea. Şi astfel, în şir câte unul, la vreo zece metri distanţă, am defilat prin faţa unei alte barăci. Baraca era luminată şi prin cele două porţi larg deschise am văzut un tambur imens pe care se desfăşura un cablu. Se auzea şi un zgomot înăbuşit de motor. Cred că era motorul şi cablul care puneau în mişcare corfele. Şirul nostru se îndrepta spre un mal de vreo trei metri înălţime, care mărginea în acea parte această curte cu tot felul de acareturi. În uşa barăcii, a apărut deodată o femeie. Era îmbrăcată ţărăneşte. Când ne-a văzut, s-a oprit locului, a dus mâna la gură şi ne-a petrecut cu privirea, nemişcată şi fără să scoată vreun sunet.

Camarazii de dinaintea mea, pe măsură ce ajungeau la mal, îşi aşezau lămpile de mină pe jos şi o porneau de-a lungul malului, căutând un loc de urcare mai accesibil. Deasupra malului se înălţa coasta împădurită a muntelui. Pe măsură ce mă apropiam de mal, reflectam la gestul ridicol al celor dinaintea mea, de a pune cu grijă lămpile pe jos. Când am ajuns la locul cu pricina, erau şase sau şapte lămpi aşezate frumos una lângă alta. Fără să gândesc, instinctiv, mi-am desprins lampa pe care o aveam agăţată de un buzunar al salopetei şi am pus-o şi eu lângă celelalte. Mai târziu, când ne-am reîntâlnit şi am vorbit despre toate câte ni s-au întâmplat, niciunul nu-şi aducea aminte ce făcuse cu lampa. Am fost

singurul care remarcasem această curioasă comportare. De altfel, fiecare din noi reţinuse alte fapte şi alte imagini din acele momente de tensiune nervoasă extremă.

Până la acest punct se putea spune că acţiunea noastră se desfăşurase aşa cum fusese prevăzută, că fiecare din noi îşi îndeplinise rolul cu calm şi disciplină. Şi asta, nu numai din cauză că până aici totul fusese plănuit în amănunt, dar şi pentru că eram convinşi că numai respectând întocmai ceea ce stabilisem, puteam înfrunta, cu oarecare şansă de reuşită, pericolul care ne aştepta la gura puţului.

Informaţia în privinţa puştii-mitralieră şi a pazei de la suprafaţă se dovedise falsă. Şi nu numai atât, dar nici măcar capacul de la suitoare nu-l găsisem încuiat. Pur şi simplu, drumul ne fusese liber, fără niciun fel de dispozitiv de pază.

Cu nervii încordaţi la extrem, cu teama în suflet, dar hotărâţi să facem faţă cu orice risc confruntării, urcasem până la suprafaţă. Faptul că la gura puţului n-am întâmpinat nicio rezistenţă şi că din clipa în care ieşisem la suprafaţă orice pericol dispăruse (cel puţin pentru moment) nu l-am realizat imediat. În virtutea inerţiei, ne-am continuat drumul până la malul care mărginea curtea, în aceeaşi stare de spirit, stăpâniţi de acelaşi amestec de teamă şi hotărâre şi la fel de încordaţi. Cred că abia aici ne-am dezmeticit şi ne-am dat seama că eram cu adevărat liberi.

În ceea ce mă priveşte, ştiu că, ajuns la mal, cuprins de un fel de panică, am început să alerg de-a lungul lui, căutând un loc de urcat. Voiam să mă văd cât mai repede la adăpost, ascuns. Cred că era un fel de agorafobie. În acel spaţiu deschis al curţii, mă simţeam expus vederii şi vulnerabil. Îmi amintesc că trecând pe lângă câţiva camarazi, care şi ei încercau să se caţere pe povârnişul abrupt, l-am recunoscut pe Mache, care reuşise să se agaţe de o rădăcină şi se străduia să se ridice până la primele tufe ale lăstărişului de deasupra malului. În treacăt, i-am pus o mână pe fund şi l-am împins cât am putut de tare în sus. Când la câţiva metri mai departe am găsit o creangă care atârna mai jos şi m-am apucat de ea, am mai avut timpul să-l văd pe Mache dispărând în lăstari, înghiţit de întunericul care se lăsase de-a binelea.

După ce m-am văzut şi eu în desişul lăstarilor, am mai făcut câţiva paşi şi m-am oprit. Simţindu-mă la adăpost şi camuflat de tufele în care intrasem, sentimentul de panică de mai înainte a dispărut ca prin farmec.

Eram singur şi în jurul meu domnea o linişte absolută. M-am gândit la ceilalţi, ceea ce nu mai făcusem din momentul în care începusem să alerg de-a lungul malului, cu singura idee de a mă face cât mai repede nevăzut în pădure. M-am întors la liziera lăstarilor. De-a lungul malului albicios de pământ, nu se mai vedea nimeni. Şi silueta femeii din uşa luminată a atelierului dispăruse. Stăteam nemişcat, căutând să prind un foşnet sau un sunet care să trădeze prezenţa vreunuia din tovarăşii mei, dar... nimic.

Când tocmai mă împăcasem cu gândul că mă pierdusem de ceilalţi şi mă resemnasem s-o pornesc prin pădure de unul singur, am auzit un şuierat scurt. Am stat. Şuieratul s-a repetat foarte aproape de locul unde mă aflam. Am răspuns la fel, şi din tufe a apărut Ion Cojocaru. Păţise la fel ca mine. După ce escaladase malul şi se depărtase câţiva metri prin desiş, se trezise singur şi acum se întorsese să-şi caute fratele şi pe ceilalţi. Cum amândoi ne-am convins că băieţii intraseră în pădure, am decis s-o pornim

şi noi. De altfel nu mai era indicat să pierdem timpul, aşa de aproape de mină. Chiar ne miram că totul era aşa de calm şi că încă nu se dăduse niciun fel de alarmă.

Am făcut vreo douăzeci de metri, oprindu-ne din când în când să mai ascultăm. Aşa am dat peste Titi Coşereanu, şi el rătăcit şi de unul singur. Toţi trei am căzut de acord că nu mai avea rost să căutăm să ne întâlnim cu ceilalţi. Ne-am înţeles asupra direcţiei de mers şi am stabilit că ceea ce aveam de făcut era ca în cel mai scurt timp să ne îndepărtăm cât mai mult de lagăr. Pe când ţineam sfatul pe şoptite, am auzit un foşnet prin frunzele uscate de pe jos şi paşi grăbiţi care se apropiau. Ne-am pitit în tufe şi am aşteptat. Era Mircea Vueric, care absolut din întâmplare dăduse peste noi. Ne făcusem patru şi aşa aveam să şi rămânem pentru o bună bucată de vreme.

Noaptea se lăsase şi începuse o burniţă de ploaie rece şi pătrunzătoare. Norii, care acoperiseră complet cerul, făceau ca bezna să fie totală. Am pornit-o unul după altul prin desiş. După câteva minute am intrat într-o pădure bătrână de fag şi a început urcuşul. Mai întâi în pantă mai lină, apoi tot mai pieptiş. Mergeam repede, cât mai aproape unul de altul, ca să nu ne pierdem. Înaintam cu mâinile întinse în faţă ca să nu ne lovim de copaci. De văzut, nu se vedea deloc. Am intrat într-un fel de automatism, insensibili la stâncile de care ne loveam, la ploaia măruntă şi rece care se înteţise şi ne pătrunsese până la piele. Cu fluierele picioarelor în sânge, ne împiedicam, cădeam, ne ridicam şi continuam să urcăm, suflând greu şi cu inima bătându-ne în gât de efort. Nu ştiu cât am mers aşa. Poate o jumătate de oră, poate mai mult. Nimeni nu vorbea. Eram lac de transpiraţie şi mă usturau ochii de sudoarea care-mi curgea de pe frunte.

La un moment dat, Titi, care era cel mai aproape de mine, mi-a spus că nu mai poate şi s-a trântit jos. Ne-am oprit. Se aşezase jos, rezemat de un copac şi ne-a cerut să-l lăsăm acolo şi să ne continuăm drumul. Era la capătul puterilor, cu respiraţia sacadată şi îşi ţinea mâna apăsată pe inimă. Eu în schimb mă simţeam în formă şi în afară de faptul că gâfâiam din cauza urcuşului, eram departe de a-mi fi irosit ultimele forţe. Peste câteva zile, situaţia avea să se inverseze, Titi revenindu-şi din epuizare, iar eu intrând în declin. Până una alta am luat în spinare şi sacul lui Titi, în care, pe lângă alte lucruri de îmbrăcăminte, îşi vârâse şi cojocul, ceea ce îl făcea extrem de greu şi incomod de purtat. Insistând, l-am convins să nu se lase pradă demoralizării şi să mai încerce să facă un efort.

Tocmai ne ridicam de jos ca s-o pornim din nou, când a răsunat un foc de armă. Ecoul preluat şi reluat de munţii din jur, s-a repetat mereu, până s-a pierdut în depărtare. Se dăduse alarma pentru evadare!

Pentru noi a fost ca un imbold. Ne-am reluat urcuşul cu un nou elan şi, în afara câte unui scurt popas ca să ne mai tragem sufletul, am mers câteva ore în şir.

Într-un târziu, cerul s-a limpezit de nori, iar noi, sfârşiţi de puteri, ne-am prăbuşit toţi patru sub o lespede uriaşă, care făcuse streaşină ploii. Vlăguiţi, ne-am trântit pe patul de foi uscate. N-aş putea spune dacă am dormit cu adevărat, sau numai am zăcut cu mintea goală şi fără să ne mai simţim nici trupurile. După o bucată de vreme, prima senzaţie care ne-a adus la realitate a fost frigul. Ne-am strâns unul într-altul să ne încălzim şi, pe rând, ni s-au trezit şi celelalte simţuri. Pe cerul care se înseninase,

sclipeau câteva stele. Foarte departe, se auzea câte un lătrat de câine sau câte o talangă de vite. Din fundul văii, ne parvenea din când în când sforăitul unui motor de maşină. La început zgomotul era estompat, apoi creştea, devenea mai puternic, probabil la un urcuş unde motorul era ambalat, după care, brusc, nu se mai auzea. Frecvenţa cu care se repeta acest ciclu, ne-a făcut să tragem concluzia că nu putea fi vorba de circulaţia obişnuită pe acea şosea, ci de o activitate excepţională.

Aşa cum am putut verifica mai târziu, presupunerile noastre erau îndreptăţite. După evadare, circulaţia Jeep-urilor Securităţii, pe şoselele Baia Mare-Cavnic-Târgul Lăpuşului-Sighet, nu încetase toată noaptea.

Abia când ne-am trezit de-a binelea, tremurând de frig, am început să-mi simt amorţeala încheieturilor şi durerile musculare din tot corpul. Piciorul stâng mă durea la cea mai mică mişcare. Ridicându-mi pantalonul, am constatat că tot fluierul piciorului mi-era acoperit cu un strat de sânge închegat. Nu suportam nicio atingere. După prima sută de metri de mers şchiopătând, când piciorul se încălzea, durerea dispărea. Suferinţa s-a repetat după fiecare popas, timp de câteva zile, după care rana s-a vindecat.

Am mai zăbovit un timp acolo, ca să ne facem planul pe mai departe. Am stabilit trei puncte care aveau să rămână valabile multe zile de aici înainte:

1) Să continuăm să mergem în marş forţat până la limita puterilor, pentru a ne îndepărta cât mai mult şi cât mai repede de Cavnic.

2) Să ne ţinem la distanţă de şosele, căi ferate şi sate şi să evităm contactul cu oamenii. Pe cât posibil să nu ne arătăm şi să nu ieşim din păduri.

3) Să ieşim din când în când pe câte o culme sau vârf cu vizibilitate, ca să ne putem orienta. Principial, direcţia noastră de mers era spre răsărit, către munţii Rodnei.

Înainte de a ieşi din bârlogul în care ne aciuisem, am vrut să facem inventarul alimentelor de care dispunea grupul nostru. Fiecare din noi credea că ceilalţi trei aveau asupra lor o parte din proviziile distribuite înainte de plecare. Bilanţul a fost prima surpriză neplăcută a drumului pe care pornisem.

Din diferite motive, niciunul din noi nu avea asupra lui vreunul din sacii impermeabili confecţionaţi cu atâta grijă, cu conţinutul lor aşa de preţios în zahăr şi slănină. Eu nu luasem provizii, ca să fiu mai liber în mişcări, în cazul că aveam să folosesc grenadele. Titi Coşereanu de asemenea, pentru că fusese în prima corfă şi trebuia să-l imobilizeze pe miliţian. Ion Cojocaru şi Mircea Vueric îşi pierduseră sacii pe drum, în timp ce urcau scările puţului. Numai Ion Cojocaru avea în buzunar un colţ de pâine din raţia lui de mină. L-a împărţit în patru, revenindu-ne fiecăruia câte două îmbucături pe care le-am înghiţit pe loc. Deocamdată nu ne era încă foame, aşa că n-am mai stat să ne sfătuim cu privire la lipsa noastră de provizii. De altfel, pentru moment, nici nu era nimic de făcut.

Nimic nu trebuia să ne abată acum de la singura noastră preocupare: să mergem fără încetare, ca să batem cât mai mult drum. Mai târziu, când vom considera că ne-am depărtat destul de Cavnic, vom vedea cum ne vom descurca. Până una-alta, nu trebuia să pierdem timpul, aşa că ne-am ridicat şi am plecat mai departe.

Urcuşul era tot mai abrupt. Nici n-am apucat bine să ne încălzim după primele sute de metri parcurşi, şi cerul a început să capete o culoare lăptoasă. Erau primele semne ale zorilor şi printre fagii pădurii, care se făcuse mai rară, am văzut deodată în faţa noastră o perdea de ceaţă. Era liziera pădurii, care aici se termina şi făcea loc jnepilor.

Ne-am oprit şi, pe măsură ce briza dimineţii destrăma negurile, ochii noştri pătrundeau tot mai departe, descoperindu-ne terenul. Pădurea se termina în semicerc iar panta din faţa noastră acoperită cu jnepi urca în continuare. Când ultimele ceţuri, gonite de boarea care se ridicase, s-au risipit, nu ne-a venit să ne credem ochilor: la capătul covorului de jnepi, în punctul cel mai ridicat, se înălţa profilându-se pe cer binecunoscuta stâncă pe care o zăream din lagăr. Era vârful cel mai înalt care se vedea din curtea lagărului.

Cu toate protestele camarazilor mei, le-am spus să rămână pe loc în marginea pădurii, iar eu m-am îndreptat spre stâncă. După primii paşi prin jnepii încâlciţi şi încărcaţi de apă, eram ud până la piele. Ajuns la poalele pintenului de stâncă, i-am dat ocol până în partea opusă celei din care venisem. Pe această latură piscul se continua în jos cu un perete de piatră vertical, care se pierdea în fundul unei prăpăstii, ale cărei întunecimi nu le pătrunsese încă lumina mult prea slabă dinaintea zorilor. Numai crestelor şi vârfurilor din jur li se profila conturul pe cerul palid. În fundul văii, era încă noapte. La picioarele mele, la o adâncime pe care nu o puteam aprecia, ochii mei nedesluşind niciun punct de reper până la poalele muntelui, se vedea o singură pată luminoasă. Un pătrat iluminat, mare cât o bucăţică de zahăr, aşa mi-a apărut pentru ultima dată lagărul de la Cavnic. Toate cele patru laturi ale gardului care-l împrejmuia erau luminate de reflectoarele din turnurile de pază. Altceva nu se distingea şi, de la distanţa la care mă găseam, nimeni nu ar fi putut bănui că în acea mică pată de lumină se consumau vieţile a trei sute de fiinţe omeneşti. Nu m-am putut împiedica să nu mă gândesc la atâţia oameni cumsecade pe care îi lăsasem în urma mea. Pe unii aveam să-i mai revăd, pe alţii... niciodată.

M-am întors la liziera pădurii şi după ce le-am împărtăşit tovarăşilor mei cele văzute, ne-am reluat drumul. De data asta era mai uşor. Coboram la vale. Terenul era mai puţin accidentat, panta era mai lină şi în pădurea, când mai rară, când mai deasă, se deschideau deseori luminişuri de unde puteam observa împrejurimile şi ne puteam corecta direcţia. Am mers toată dimineaţa fără întrerupere, în pas întins, fără să simţim vreo oboseală. Numai Titi se mai resimţea de pe urma slăbiciunii din timpul nopţii. Totuşi, a ţinut pasul cu noi. De câte ori ne apropiam de vreo rarişte, eram mai atenţi şi ne opream să ascultăm. O dată a trebuit să facem un ocol destul de mare, ca să evităm o stână. Ne dăduseră de veste talăngile oilor şi lătratul câinilor. Atmosfera era aşa de limpede, încât am auzit şi glasul ciobanilor de la mare distanţă. În general însă, ne-am menţinut direcţia pe o linie destul de dreaptă, fără a ne abate din drum.

Soarele se ridicase şi începuse chiar să încălzească. Ne-am scos puloverele şi cojoacele. Hainele se uscaseră pe noi. Pe la ora 10 (după soare), am căzut perpendicular pe firul unei văi ceva mai largi şi despădurite. Pe lângă marginea pădurii trecea o şosea pietruită, destul de mare şi pe care se vedeau urme de cauciucuri. Ne-am făcut socoteala că

trebuia să fie şoseaua către Sighet. Dincolo de şosea, până în pădurile prin care voiam să ne continuăm drumul, mai era o fâşie de păşune de vreo două sute de metri lăţime, cu iarba cam de o palmă. O bună bucată de timp am stat la pândă. Nu ne încumetam să ne avântăm în teren deschis. Drumul însă era pustiu. Nici din dreapta, nici din stânga nu venea nimeni şi nu se auzea vreun zgomot de căruţă sau de maşină. La un semn, am sărit toţi patru în drum şi am traversat în fugă terenul descoperit. Ajunşi din nou la scuteala pădurii, ne-am oprit. Eram iar uzi până la genunchi de roua din iarbă. Mai rău era că se vedeau clar, pe covorul uniform de iarbă al păşunii, patru dâre paralele. Iarba scuturată de rouă avea o culoare verde mai intensă. Cred însă că soarele, care era destul de sus, a uniformizat repede culoarea păşunii, ştergându-ne urmele. Peste tot în jurul nostru, roua se ridica în aburi sub razele soarelui. Fac această remarcă pentru că, aşa cum am putut afla mai târziu, pe la prânz, cam la două-trei ore după trecerea noastră, pe firul acestei văi şi de-a lungul şoselei, s-au instalat trupele Securităţii. Au încercuit astfel o întreagă regiune în jurul lagărului şi, instalaţi în corturi, timp de peste trei săptămâni, au păzit acest perimetru şi nenumărate patrule au cutreierat în lung şi în lat pădurile din interiorul cercului, în căutarea noastră. Şi noi prevăzuserăm că vor proceda aşa, dar cum nu ştiam unde se va închide acest cerc, am continuat să mergem în acelaşi ritm forţat încă trei zile, după ce el se închisese în urma noastră.

Voi relua mai târziu firul povestirii peripeţiilor noastre prin munţii Maramureşului, Bucovinei şi mai departe. Mă opresc deci la punctul unde am trecut peste şoseaua Baia Mare-Sighetul Marmaţiei. Mă întorc întâi la momentul evadării, pentru a relata despre acţiunea celor care au urcat cu prima corfă la Rainer, iar apoi despre soarta celorlalţi camarazi evadaţi, de care ne-am pierdut când am intrat în pădure. Toate datele care urmează le-am adunat în timp, pe măsură ce m-am reîntâlnit cu eroii acestei evadări, fiecare povestindu-mi despre acţiunile la care a participat şi scenele la care a fost martor. Primele informaţii despre felul în care s-a desfăşurat operaţiunea de la Rainer le-am avut de la Titi Coşereanu, el fiind unul din cei şase care au urcat cu prima corfă.

Împărţiţi în două grupe, aşa cum fusese dinainte stabilit, de îndată ce au ieşit din corfă, doi din ei s-au repezit asupra muncitorului civil pe care l-au tras de lângă semnalizator, Ion Pantazi luându-i imediat locul, iar ceilalţi trei l-au înşfăcat pe miliţian. Atacul a fost executat cu rapiditate, cei doi fiind târâţi spre fundul încăperii, cât mai departe de corfă, pentru ca în eventualitatea că ar fi început să strige, să nu fie auziţi pe puţ. Surpriza a fost însă totală, aşa că în primul moment n-au reacţionat. Simion Cojocaru, cu toate măsurile noastre de precauţie, îşi procurase un cuţit, i l-a pus miliţianului la gât. Dar nici n-a apucat să-şi formuleze ameninţarea, că acesta, înspăimântat, i-a spus: „Nu mă omorâţi! Duceţi-vă pe puţ, că nu e nimeni sus!”

Era un miliţian nou venit la Cavnic, care nu mai intrase în mină. Îl văzusem pentru prima oară la intrarea în şut şi îi remarcasem privirile îngrijorate spre cerime, de parcă s-ar fi aşteptat să i se prăbuşească în orice clipă în cap. Întâmplarea făcuse ca prima lui zi de serviciu în mină să

coincidă cu evadarea noastră. Spre ghinionul lui şi norocul nostru! Neopunând nicio rezistenţă, Simion i-a spus că, dacă va sta liniştit, nu i se va întâmpla nimic. Înconjurat de cei trei, miliţianul a mers de bunăvoie până la breşa întunecoasă din dreapta încăperii. Aici i s-a spus să se aşeze jos, lângă un vagonet vechi, scos din uz. Îngrozit, crezând că i s-a apropiat sfârşitul, a început iar să-i roage să-l cruţe. S-a liniştit însă când i s-a explicat că-l vor lega şi îi vor pune şi un căluş în gură, iar când va fi găsit, va putea justifica astfel de ce nu a dat alarma. Între timp, muncitorul civil, care-şi revenise din primul moment de surprindere, nu s-a arătat la fel de docil ca miliţianul. S-a zbătut, a scăpat din mâinile celor doi şi a încercat să fugă spre galerie. Dar a fost din nou prins şi a urmat o încăierare, omul arătându-se neaşteptat de voinic şi înverşunat. În învălmăşeala care s-a produs la începutul galeriei care ducea spre lagăr, Colea a alunecat şi a căzut, rănindu-se la genunchi.

Pe acest tablou am picat noi, când am sosit cu a doua corfă la Rainer, iar cuţitul pe care îl văzusem pe jos lângă el era al lui Simion Cojocaru, cu care îl ameninţase pe miliţian şi pe care îl lăsase apoi să cadă. După ce Ion Pantazi ne-a spus celor din corfa a doua să urcăm sus şi noi am dispărut pe scările puţului, situaţia era încă departe de a fi rezolvată. Spre surprinderea tuturor, şi-au făcut apariţia pe scenă două noi personaje: Ghiţă Chiper şi Titi Spânu.

Ce se întâmplase? Cei doi erau buni prieteni cu Ghiţă Brânzaru, care, fără să ne spună nimic, îi pusese la curent cu tot planul evadării. Amândoi ne supravegheaseră toate mişcările de când bătuse şutul de încetare a lucrului şi se plasaseră în faţa noastră, în aşa fel ca să iasă cu o corfă înainte. Ajunşi la Rainer, au pornit pe galeria care ducea la lagăr, au rămas însă în urma celor patru deţinuţi cu care mai fuseseră în corfă, s-au întors din drum când aceştia s-au îndepărtat, şi-au stins lămpile şi s-au ascuns pe un braţ de galerie abandonat, care şi el ducea la staţia Rainer.

Pitiţi în întuneric, au aşteptat până ce le-au parvenit primele zgomote înăbuşite ale încăierării cu muncitorul civil de la corfă. Considerând că a sosit momentul să intervină şi ei, au ţâşnit din ascunzătoarea lor şi primul lucru care le-a atras atenţia, când au ajuns în spaţiul mai larg de la staţia Rainer, a fost grupul celor trei camarazi din breşă care, aplecaţi asupra miliţianului, se osteneau pe întuneric să-l lege de vagonetul răsturnat. Cum auziseră zgomot de luptă, excitaţi, neştiind ce se petrecuse şi văzând în semiîntunericul breşei chipiul miliţianului, au crezut că acolo pot da o mână de ajutor. Fără să apuce să-şi dea seama că miliţianul consimţise să fie legat, fără a se opune, dintr-un salt, Titi Spânu a şi fost în breşă şi i-a aplicat cu lampa de carbid o lovitură în cap. Când s-a lămurit că intervenţia lui fusese inutilă, era prea târziu. Miliţianul ameţit de lovitură gemea, iar din cap începuse să-i curgă un fir de sânge. Din fericire, chipiul amortizase lovitura, aşa că nu s-a ales decât cu pielea capului plesnită, cu un cucui şi din nou cu spaima că-i sunase ceasul.

Mult mai târziu am aflat că, după ce s-a dat alarma, miliţianul a fost găsit, eliberat şi dus la infirmerie pentru a fi pansat. Acolo l-au vizitat ofiţerii de securitate şi un procuror şi i-au cerut să facă o reclamaţie scrisă, pentru a deschide acţiune în justiţie împotriva noastră, ceea ce ar fi însemnat o inculpare pentru tentativă de crimă. Miliţianul a refuzat să facă reclamaţia, declarându-se mulţumit că a scăpat cu viaţă, iar după ce şi-a

reluat serviciul, s-a dovedit a fi unul dintre cei mai cumsecade şi omenoşi gardieni din lagăr.

Între timp, la începutul galeriei care ducea spre lagăr, lupta cu muncitorul civil continua. Cum Ion Pantazi comanda mai departe semnalul, a ajuns la Rainer o nouă corfă cu şase deţinuţi. În faţa spectacolului neaşteptat pe care l-au întâlnit când au ieşit din corfă, reacţiile lor au fost diferite. Cinci din ei au plecat în pas întins spre lagăr, n-au spus nimănui nimic despre ce văzuseră şi s-au pierdut printre ceilalţi deţinuţi. Al şaselea, Bănilă, supranumit „Judeţ”, cum a văzut scena, a avut o ieşire spontană, care a rămas celebră în închisoare. Strigând: „Pă ei, mă!” a sărit să dea ajutor băieţilor la lupta cu muncitorul. Unul din ei i-a spus să profite şi să fugă pe suitoare. După o scurtă ezitare, Bănilă a renunţat şi a plecat şi el spre lagăr. Mai târziu, când ne-am revăzut, mi-a spus că nu se simţea în stare fiziceşte să facă faţă unei fugi. Scurt timp după aceea, muncitorul civil a reuşit să scape definitiv din mâinile camarazilor noştri şi a fugit şi el pe galeria care ducea la lagăr.

Cu toate că acest episod de la Rainer s-a desfăşurat într-un ritm mult mai accelerat decât am reuşit eu să-l redau, nu mai era timp de pierdut, aşa că băieţii au renunţat la urmărirea muncitorului. Galeria având mai bine de o jumătate de kilometru lungime, fiind foarte accidentată, iar muncitorul neavând lampă cu el, şi-au dat seama că nu va putea ajunge în timp util în lagăr ca să dea alarma. Socoteala lor s-a dovedit justă. Până la sosirea următoarei corfe, toţi se angajaseră pe scările puţului. Cu Ghiţă Chiper şi Titi Spânu eram acum paisprezece evadaţi, nu doisprezece, câţi fusesem în complot la început.

Înainte de a relua, de unde am lăsat-o, povestea noastră, a celor patru care ne nimerisem să fim împreună, voi relata pe scurt aventurile celorlalţi zece evadaţi.

Doctorii Miltiade Ionescu şi Paul Iovănescu s-au găsit împreună la intrarea în pădure şi nu s-au mai întâlnit cu ceilalţi. Rămaşi singuri, au încercat şi ei să se îndepărteze cât mai repede de mină. Încă înainte de ivirea zorilor, Mache, care suferea de inimă, n-a mai rezistat efortului şi s-a prăbuşit. Dându-şi seama că nu va mai putea continua drumul, i-a cerut lui Paul să-l lase singur şi să caute măcar el să se salveze. Paul a refuzat să-l abandoneze şi în cursul dimineţii au fost prinşi amândoi lângă o stână în apropiere de Cavnic. Cu mâinile la spate şi prinse în cătuşe, au fost aruncaţi pe podelele unui camion militar şi transportaţi mai întâi (din câte îmi amintesc) la Sighet iar de acolo la Securitatea din Baia Mare.

Ion Pantazi, rămas singur la ieşirea din mină, a luat direcţia Baia Mare. Trecând pe lângă Baia Sprie, a revăzut lagărul din care fusese transferat la Cavnic. După trei sau patru zile a fost arestat la periferia Băii Mari şi dus la Securitatea din localitate.

Ducu Ciocâlteu, Simion Cojocaru, Ghiţă Brânzaru, Colea Ungureanu, Ghiţă Chiper Şi Titi Spânu, care au constituit grupul cel mai mare, au reuşit ca şi noi, mergând în marş forţat, să iasă din zona încercuită de trupele Securităţii. Având provizii de alimente asupra lor, au mers aproximativ zece zile prin păduri, fără a lua contact cu oamenii. Dintr-o eroare de orientare, s-au abătut prea mult spre nord. Într-o dimineaţă, aşteptând să se ridice ceaţa, au văzut în faţa lor un turn de pază. Soldatul din turn

stătea cu spatele la ei şi supraveghea cu un binoclu regiunea dinaintea lui. Uitându-se mai atent, au remarcat că ostaşul purta uniformă sovietică.

Rătăcind prin ceaţă, fără să-şi fi dat seama şi fără să fi fost detectaţi nici de grănicerii români, nici de grănicerii ruşi, trecuseră în U.R.S.S., în Rusia Subcarpatică. Au ocolit turnul de pază, au reintrat pe teritoriul românesc neobservaţi de grănicerii ruşi, dar au fost somaţi cu foc de armă de grănicerii români. Arestaţi, au fost predaţi Securităţii, care i-a transferat şi pe ei la Baia Mare.

Ion Brânzaru, rămas singur, n-a apucat să se îndepărteze în primele ore de Cavnic şi cercul trupelor de securitate s-a închis în jurul lui. A rămas în interiorul cercului timp de aproape trei săptămâni.

Cele patru batalioane de intervenţie ale trupelor M.A.I., care fuseseră mobilizate pentru acţiunea de urmărire şi prindere a noastră, au împresurat regiunea, s-au instalat în corturi şi au cutreierat zilnic toată zona încercuită.

Ion Brânzaru, care n-avea multe alimente în traistă, s-a apropiat de o stână. A stat la pândă în marginea poienii şi a aşteptat până ce toţi ciobanii au plecat cu oile la păşunat. Când n-a mai rămas în stână decât baciul, s-a dus la el cu speranţa de a obţine de mâncare, dar şi pregătit s-o rupă la fugă şi să dispară în pădure, în cazul că acesta s-ar apuca să strige după ajutor. Baciul l-a primit însă bine, cu toate că şi-a dat seama imediat că are de-a face cu unul din evadaţi. Era din Cavnic şi, culmea coincidenţei, era cumnat cu muncitorul de la semnalul corfei care ne dăduse atât de mult de furcă la Rainer.

Primele vorbe ale baciului au fost: „De ce nu l-aţi omorât pe criminalul ăla de cumnatu-meu, că e comunist şi cel mai rău om din sat!”

Baciul s-a dovedit un om de nădejde şi de mare ajutor pentru Ionică Brânzaru. Nu numai că i-a dat atunci de mâncare, dar în fiecare zi, după ce ceilalţi ciobani părăseau stâna cu oile, Ionică venea să se aprovizioneze. În restul zilei, stătea mai tot timpul urcat în câte un fag din frunzişul căruia observa regiunea şi activitatea patrulelor Securităţii, fără să fie văzut.

În fiecare zi apăreau la stână câte doi securişti, deghizaţi în ciobani. Purtau peste uniforme cojoace lungi de oaie. Veneau la stână să întrebe dacă ciobanii nu văzuseră pe vreunul din fugari. Baciul îi asigura de fiecare dată că nu văzuse pe nimeni şi, dacă se va întâmpla să observe vreun străin prin împrejurimi, va coborî imediat în sat să-i anunţe. Securitatea menţinea astfel de contacte cu toate stânile din regiune. Baciul, care avea legături cu oamenii din sat, l-a ţinut la curent pe Ion Brânzaru cu tot ce afla de la ei. Astfel i-a spus că doi deţinuţi fuseseră prinşi chiar a doua zi după evadare. Era vorba de Mache şi de Paul.

Într-o bună noapte însă, profitând de întuneric şi de ceaţă, Ionică şi-a luat inima în dinţi şi, după ce şi-a încropit o traistă cu merinde de la baci, a ieşit din încercuire, chiar pe lângă corturile militarilor instalate de-a lungul şoselei care ducea la Sighet. Aceeaşi şosea, pe care noi o traversaserăm în dimineaţa următoare evadării şi la care Ionică ajunsese câteva ore mai târziu, când trupele Securităţii ocupaseră deja poziţiile şi închiseseră cercul. Cu instinctul lui sigur de ţăran de la munte, Ionică Brânzaru a pornit-o prin pădurile şi munţii necunoscuţi ai Maramureşului şi Bucovinei. S-a mai oprit la câte o casă răzleţită de sat sau la câte o stână. Peste tot a fost omenit şi nimeni nu l-a întrebat de unde vine şi unde se duce. După

aproape o lună, a ajuns la el acasă, în munţii Vrancei, în pădurile din jurul Sovejei. Cunoscând locurile şi obiceiurile oamenilor din satul lui de baştină, a ţinut calea unui văr de-al lui care se ducea cu căruţa la lemne în pădure. I-a ieşit înainte, s-au îmbrăţişat, i-a spus în ce necaz se află, l-a întrebat de pe-acasă şi când s-au despărţit au rămas înţeleşi în ce loc şi la ce vreme să se întâlnească iar. Vărul urma să-i aducă de mâncare şi îmbrăcăminte. Ce avea Ionică de gând să facă mai departe, nu mai ştiu, dar nici nu are importanţă, fiindcă la timpul şi locul stabilit pentru întâlnire, în locul vărului, a venit Securitatea. Şi Ion Brânzaru, după un scurt popas la Securitatea locală, a fost trimis tot la Baia Mare.

Cu acest ultim episod, s-a încheiat povestea celor zece evadaţi. După cum le-a fost soarta, unii s-au bucurat de libertate câteva săptămâni, alţii numai câteva ore, până când în urma lor s-au tras din nou zăvoarele celulelor. Am mai rămas noi patru.

EVADAŢI. PRIN PĂDURILE MARAMUREŞULUI ŞI ALE BUCOVINEI

După ce am traversat şoseaua şi ne-am afundat în pădure, nu ne-am mai oprit. Mergeam cu paşi grăbiţi, tăcuţi, cuprinşi la început de un fel de înverşunare. După o vreme, când senzaţia pericolului iminent s-a mai estompat, ne-am destins şi ne-am găsit ritmul cel mai potrivit. Suflul ni s-a echilibrat adaptându-se pasului vioi şi întins. Terenul, şi el mai prielnic, cu urcuşuri şi coborâşuri mai domoale, ne-a scutit de ocoluri, iar vremea senină ne-a înlesnit orientarea, ori de câte ori ajungeam la locuri deschise, de unde aveam o privelişte asupra regiunii. Cred că a fost una din zilele în care am bătut calea cea mai lungă din tot parcursul nostru. Foamea n-am simţit-o deloc.

Abia după ce se lăsase bine noaptea, ne-am căutat un loc de dormit. Eram într-o pădure bătrână de brad. Pe la jumătatea coastei, am găsit un loc mai drept. De fapt o adâncitură rămasă în locul de unde un brad dezrădăcinat se prăbuşise în vale.

Pământul era jilav, aşa că ne-am pus pe treabă să ne pregătim patul. Am rupt crengi de brad şi le-am aşternut într-un strat gros pe locul ales. Numai când ne-am culcat am simţit oboseala zilei şi plăcerea nespusă de a sta întinşi şi nemişcaţi. Ne-am scos cojoacele şi ne-am învelit cum am putut mai bine, cu toate că încă nu simţeam frigul. Răcoarea nopţii ni se părea plăcută. Înainte de a adormi, am mai schimbat câteva vorbe, declarându-ne satisfăcuţi cu ceea ce realizasem până atunci. Patul de crengi era elastic ca cea mai comodă somieră. Mulţumiţi de noi, ne-am cufundat într-un somn greu şi fără vise, în mirosul aromat al cetinei.

Când, cu puţin înainte de zori, ne-am trezit tremurând de frig, farmecul nopţii din pădurea de brazi şi cadrul idilic în care ne culcasem se spulberase. Peste noapte plouase şi eram uzi până la piele. Nu simţisem nimic. Ploaia nu ne trezise, dar prin somn, instinctiv, ne înghesuisem unul

într-altul. Sub noi, cetina se tasase şi aproape dispăruse în pământul înmuiat de ploaie, care se prefăcuse în noroi.

Ne-am sculat cu greu în picioare. Eram amorţiţi şi ne dureau toate mădularele. Pe locul din care ne-am ridicat, au rămas patru gropi în care mustea apa, ca nişte scăldători de porci în mocirlă. Am făcut câteva mişcări de încălzire, dar până la urmă am hotărât că e mai bine să ne irosim puterile cu folos, umblând şi nu stând pe loc. Am urcat coasta spre culme şi în scurtă vreme ne-am încălzit.

Am ajuns pe un plai şi, după ce ne-am asigurat că locurile sunt pustii, am ieşit din pădure şi am luat-o de-a lungul culmii scăldate de primele raze ale soarelui. Peste tot în jurul nostru se ridicau vapori de apă din vegetaţia suprasaturată de umezeală. Şi din noi, din hainele noastre ude, ieşeau aburi. Soarele se ridica şi încălzea tot mai tare, aşa că în scurtă vreme eram din nou uscaţi şi ne-am dezbrăcat chiar de cojoace. Şi condiţia fizică din ajun ne-am recăpătat-o repede. Amorţeala din încheieturi şi durerile musculare au dispărut şi ne-am reluat mersul vioi din ziua precedentă. Ne simţeam aşa de departe de lume în liniştea şi aerul limpede de pe culme, încât nu mai aveam acel sentiment al omului urmărit şi hăituit, care ne dăduse o stare aproape permanentă de îngrijorare, în ultimele două zile. Nepăsarea şi inconştienţa fericită a tinereţii îşi făceau iar loc, o dată cu buna dispoziţie şi veselia. Mergeam pe culme discutând, glumind şi râzând, ca într-o excursie de plăcere. Într-adevăr, în singurătatea acelor locuri, nu ne pândea niciun pericol. Duşmanul însă, care-şi aştepta momentul potrivit ca să ne atace, era cu noi şi avea să-şi arate în curând colţii. După vreo două ore de mers, a început să ni se facă foame.

Cum încă ne stăpânea ideea că nu ne îndepărtasem destul de Cavnic, ne-am hotărât să răbdăm şi să amânăm cât vom putea problema mâncării, dând deocamdată prioritate tot mersului. Nu ne-a venit prea greu să răbdăm, cu toate că pe măsură ce vremea trecea, nu atât senzaţia de foame, cât golul pe care îl simţeam în stomac ne trăgea tot mai des la opriri şi odihnă. Ne-am mai minţit foamea mâncând frunze de măcriş sălbatic şi bând apă. Într-o poiană am găsit un drob de sare cât pumnul, lins de oi. Ţinându-l mai toată ziua la gură şi sugându-l, ni se făcea sete. Izvoare şi pârâiaşe întâlneam la tot pasul. Bând apă, senzaţia golului din stomac dispărea şi ne învioram iar pentru un timp.

Aşa am mers până după ora prânzului, când, sleiţi de puteri, ne-am trântit sub un fag. Aveam obrajii supţi de oboseală şi până şi vorbitul era un efort care ne costa. Ion Cojocaru părea să reziste cel mai bine. Urmam Titi Coşereanu şi cu mine, care ne prezentam cam la fel. Mircea Vueric era cel mai istovit. Am propus să mergem până dăm de prima stână şi să cerem de mâncare. Ion Cojocaru şi Titi Coşereanu s-au împotrivit. Amândoi erau arestaţi de patru ani şi nimeni nu le putea scoate din cap că toată lumea de afară devenise între timp comunistă şi colabora cu Securitatea. Numai Mircea Vueric a fost de acord cu mine.

Cum Ion Cojocaru era ţăran din munţii Vrancei, om obişnuit cu viaţa în pădure, considerasem de la începutul evadării noastre că el era cel mai nimerit să aibă iniţiativa pe drum. Titi Coşereanu, crescut în oraş şi complet străin de viaţa din pădure, se simţea pierdut în mijlocul acestei

naturi ostile şi nu-şi vedea salvarea decât alături de priceperea lui Ion Cojocaru. În faţa hotărârii lor, am cedat şi am pornit mai departe.

După vreo două ore însă, complet sleiţi de puteri, ne-am oprit iar. La o oarecare distanţă se auzeau talăngi de oi. Am insistat din nou să mergem în căutarea stânei, argumentând că dacă n-o facem acum, mâine tot va trebui s-o facem şi, cum vom fi şi mai slăbiţi, nu vom mai putea nici să ne apărăm şi nici măcar să fugim, dacă vom fi rău primiţi. Am căzut de acord şi am pornit în direcţia de unde se auzeau talăngile. Ţarcurile stânei peste care am dat cuprindeau o bună parte dintr-o poiană şi se întindeau până la liziera pădurii. Ne-am apropiat prin pădure de ţarc, la marginea căruia se afla o colibă, stâna propriu-zisă fiind la celălalt capăt, în poiană. În faţa uşii stânei, un tânăr cioplea un lemn. Lângă el, doi câini stăteau tolăniţi la soare. Oile erau plecate la păşunat.

Titi Coşereanu şi Mircea Vueric au rămas mai în urmă, ascunşi după copaci, iar Ion Cojocaru şi cu mine ne-am apropiat cu grijă de colibă ca să nu dăm de veste câinilor. Eram la vreo şaizeci de metri şi vântul adia spre noi, aşa că nu ne-au simţit.

Uşa colibei era deschisă şi înăuntru, pe un prici, cu faţa la perete, dormea un moş. Ion Cojocaru s-a întins peste gardul ţarcului şi cu o creangă uscată l-a împoldit uşor pe moş în spate. Moşul s-a întors. N-am apucat să văd decât că purta nişte mustăţi mari albe, pentru că în clipa următoare a început să urle ca din gură de şarpe. N-am mai stat pe gânduri. Am rupt-o amândoi la fugă prin pădure spre ceilalţi doi camarazi. De altfel, în poiana aşa de paşnică până atunci, se stârnise o zarvă de nedescris. La primele ţipete ale moşului, mai ieşiseră doi tineri din stână, care, împreună cu cel care cioplea lemnul afară, au început şi ei să strige şi să asmută câinii. Multă vreme cât am alergat prin pădure, i-am auzit în urma noastră, înjurând şi vociferând pe ungureşte, dar ne-am dat seama că au rămas la stână şi n-au îndrăznit să ne urmărească în pădure. Câinii s-au ţinut după noi, dând glas, dar după un timp li s-a urât şi nu ne-au mai urmărit.

Lihniţi de foame şi fără vlagă cum eram când ne apropiasem de stână, după ce se pornise moşul să urle, am ţinut-o tot într-o fugă până în fundul văii. De aici, am luat-o pe firul unui pârâiaş în sus, am trecut o culme, am mai coborât o vale şi am început un urcuş mai greu spre o culme mai înaltă. În urma noastră se aşternuse liniştea. Ne-am oprit pe la jumătatea urcuşului să ne mai tragem sufletul. Am comentat păţania şi am ajuns la concluzia că, de fapt, fusese o neînţelegere. Că ideea lui Cojocaru de a-l trezi pe moş cu băţul fusese nefericită. Bietul moş, buimac de somn, se pomenise deodată cu doi necunoscuţi în faţa lui, care erau departe de a părea oameni cumsecade. Nebărbieriţi de câteva zile, murdari şi fiecare cu câte o bâtă în mână, nu eram făcuţi să inspirăm încredere, aşa că reacţia moşului fusese firească.

Cu chiu cu vai, am mai urcat cele câteva sute de metri până la creasta culmii. Ajunsesem pe un plai înalt, care domina regiunea. Priveliştea era minunată, dar nouă nu ne ardea de contemplaţie. Nu mai simţeam nici foamea; eram sfârşiţi. Întinşi pe spate pe iarbă, cu ochii închişi, ne era şi mintea goală, nu numai stomacul.

Într-un târziu , ne-am sculat şi cu paşi cam şovăitori, proptiţi în câte o bâtă strâmbă culeasă din pădure, am început să ne târâm pe spinarea

dealului. Spre răsărit, aşa cum ne obişnuisem. Ne cuprinsese un fel de lene. Abia mai schimbam câte o vorbă. Şi totuşi, umorul nu ne părăsise încă. Umor cam negru, inspirat de situaţie. Îmi aduc aminte că focul l-a deschis Mircea Vueric, adresându-i-se lui Titi Coşereanu: „Spune drept, nea Titi, n-ai vrea să fi într-o celulă şi „caraliul” (aşa li se spunea gardienilor în jargonul de puşcărie) să-ţi aducă o gamelă cu arpacaş?” Titi, mai înclinat să ia în serios partea tragică a situaţiei noastre, n-a apreciat gluma. Mircea, simţindu-i slăbiciunea, a continuat să-l tachineze până s-a descreţit şi el şi ne-a povestit că acum ar primi cu plăcere o porţie de mâncare de cazan de la Şcoala Militară din Germania, unde fusese în timpul războiului. Atunci nu ştiuse s-o aprecieze. Consta invariabil din Gemüse. Era unul din puţinele cuvinte pe care le mai ştia în germană şi îl pronunţa cu un fel de ură în glas.

Şi aşa, glumind, mai mult împleticindu-ne decât mergând şi mai oprindu-ne din când în când, am ajuns la botul dealului. Surprinşi, ne-am oprit. Pajiştea cobora în pantă lină şi la vreo sută de metri se oprea în pădure. Acolo, la marginea pădurii, înconjurată de ţarcuri, o stână! Era aşezată cu gura spre pădure şi din faţa uşii ei, ascunsă vederii noastre, se ridica spre cer un fir de fum. Altă mişcare nu se observa, dar din moment ce ardea focul, trebuia să fie cineva la stână.

Lângă noi, pe pajişte, un trunchi uriaş de brad trântit la pământ, albit de ploi şi intemperii, părea scheletul unui animal din alte timpuri. La adăpostul lui, ne-am pus să supraveghem stâna şi să facem tot soiul de planuri. Am stat o sumedenie, dar nimic nu s-a clintit în tabloul din faţa noastră. Doar fumul îşi mai schimba câteodată direcţia după cum adia vântul.

Mergem sau nu mergem la stână, era tema discuţiei noastre. Eu eram pentru. Titi şi Ion Cojocaru, nedecişi, ziceau să mai aşteptăm. Mircea Vueric tăcea şi asculta. Deodată s-a sculat de jos, a tras o înjurătură şi, cu mersul lui deşuchiat, proptindu-se într-o strâmbătură de băţ mai înalt decât el, a pornit-o pe pajişte la vale, drept către stână. Numai la asta nu ne aşteptam.

Până să ne dumirim, ajunsese la ţarcuri, aşa că nu mai era nimic de făcut. L-am văzut ocolind stâna şi dispărând după ea, acolo unde era intrarea şi de unde se ridica fumul.

Nu puteam decât aştepta urmarea. Dar n-a urmat nicio reacţie. Acelaşi tablou de mai înainte. Nicio mişcare, niciun sunet. Numai fumul care se ridica. Cred că au trecut mai bine de zece minute. Liniştea devenise îngrijorătoare.

Tocmai ne hotărâsem să coborâm şi noi pe altă parte, să ocolim botul dealului şi, prin pădure, să ne apropiem de stână din partea opusă, ca să vedem ce se întâmplase. Ne ridicasem în picioare s-o pornim, când, de după stână, a apărut un grup de oameni. Se îndrepta spre noi. Erau vreo şase-şapte flăcăi, toţi cu câte un ciomag în mână, cu câţiva câini alergând împrejur, iar în mijlocul lor, Mircea Vueric. Păreau agitaţi, gesticulau şi vorbeau cu aprindere. Prima noastră impresie a fost că Mircea, prins de ei, fusese obligat să-i ducă până la locul unde eram noi. Ne pregăteam să fugim, când am observat că Mircea purta încă în mână băţul lui strâmb şi că şi el vorbea şi gesticula, liber şi neţinut de nimeni. Când au ajuns la vreo cinci-şase paşi de noi, Mircea li s-a adresat cu glas tare tinerilor care

îl înconjurau: „Ăştia sunt tovarăşii mei cu care am reuşit să fug din prizonierat din Rusia şi să ajung până aici!”

Până să ne revenim din uluială, toţi s-au repezit la noi să ne strângă mâna şi să ne bată pe umăr, în timp ce Mircea ne prezenta, dându-ne alte nume: domnul locotenent X, domnul sublocotenent Y, sergentul Z (adică Titi, eu şi Cojocaru). Din conversaţia care a urmat, am mai aflat că Mircea, modest, îşi rezervase numai gradul de caporal.

Am fost cu toţii antrenaţi spre stână. Nu ne puteam reveni din surpriză. Amuţisem privindu-l pe Mircea cu ce volubilitate şi cu câtă naturaleţe şi neruşinare minţea. Nu mai contenea cu poveşti din lagăr şi din Rusia. Improviza cu o uşurinţă nemaipomenită. Excitaţia era aşa de mare, încât stupoarea noastră n-a fost remarcată. Ajunşi la stână, am intrat şi noi în joc, obligaţi de Mircea să-i confirmăm spusele. Am povestit şi noi crâmpeie din presupusa noastră viaţă în lagărele ruseşti, întâmplări de pe front şi tot ce ne puteam aminti din povestirile altora care le trăiseră cu adevărat.

Baciul şi cei cinci-şase tineri ne ascultau cu evlavie şi vedeam cum mila lor faţă de tot ce îndurasem şi respectul faţă de noi creşteau. Mi-era tot mai ruşine de mine şi de minciunile pe care le debitam pentru a le înşela buna-credinţă. Am răsuflat uşuraţi când subiectul s-a schimbat şi, sub pretextul că suntem dezinformaţi despre situaţia din ţară, i-am pus pe ei să ne povestească.

Între timp, ne făcuseră o mămăligă uriaşă, ne-au scos pe o măsuţă joasă brânză şi ne-au pus alături o doniţă cu un fel de zer fermentat, puţin acidulat şi răcoritor. Cât am mâncat n-aş putea spune, dar ştiu că baciul ne-a adus de câteva ori brânză, până ce, sătui, ultimul boţ a rămas neatins pe masă.

Intrasem într-o moleşeală plăcută şi ne venea chiar somnul.

Băieţii ne-au dat tutun şi foiţă şi ne-am răsucit ţigări. Ne-au povestit de necazurile pe care le aveau cu autorităţile locale, de povara tot mai grea a cotelor pe care trebuiau să le predea, de lipsurile şi de sărăcia tot mai mare, care-i obliga să-şi fure şi să-şi ascundă propriile lor produse.

Câţiva oameni din sat fuseseră ridicaţi de Miliţie şi condamnaţi pentru sabotaj, fiindcă nu-şi predaseră cotele. Doi luaseră drumul pădurii şi, după ce mai apăruseră o vreme pe la câte o stână după mâncare şi Securitatea începuse să-şi trimită iscoadele şi patrulele după ei, dispăruseră din regiune.

Toţi credeau că nu mai e mult până ce va veni războiul şi vremurile se vor îndrepta.

Soarele scăpăta către asfinţit, când ne-am sculat să plecăm. Ne-au însoţit toţi până la poiana de deasupra stânii, de unde se vedeau toate împrejurimile. Ajunşi aici, baciul a început să ne arate munţii, plaiurile şi pădurile care se întindeau până la orizont. Ne-a indicat stână după stână, din cele care se înşirau pe drumul nostru, cu scurte explicaţii despre fiecare, sfătuindu-ne cam în felul următor: „Acolo vă puteţi duce fără grijă, sunt oameni cumsecade. Spuneţi-le că aţi trecut pe la noi şi o să vă ajute” sau, „cealaltă e stână ungurească. Ocoliţi-o. Sunt oameni răi şi vă vând!”

La marginea pădurii, baciul ne-a mai dat o legătură cu nişte brânză, ne-a strâns mâinile, ne-a spus un „Dumnezeu să vă ajute” şi ne-am despărţit.

Prea mult n-am mai mers în acel sfârşit de după-amiază, nu numai fiindcă în curând s-a lăsat întunericul, dar şi din cauza unei moleşeli de

saţiu, care ne cuprinsese după ce mâncasem la stână. Totuşi, după ce ne-am făcut un culcuş din cetină, pe jumătate adăpostit sub rădăcinile unui fag răsturnat, am mai stat mult de vorbă până ce am adormit.

Mircea Vueric era foarte mândru de isprava lui de la stână, cu toate că l-am cam certat pentru iniţiativa pe care o luase. N-am făcut-o cu prea multă convingere, având în vedere că fusese un succes.

Cum eram sătui şi bine dispuşi, am schimbat vorba şi am preferat să-l tachinăm pe Titi, săracul, căruia zerul pe care îl băuse la stână îi provocase tulburări la stomac. Fusese obligat să se oprească de mai multe ori pe drum!

Peste noapte ne-a plouat, aşa că dimineaţa eram iar uzi şi înfriguraţi. Am împărţit brânza pe care ne-o dăduse baciul şi am pornit repede la drum, ca să ne încălzim.

Cu toate că în ajun mâncasem pe săturate, ceea ce nu ni se mai întâmplase din ziua evadării, iar acum, în a cincea zi, pentru prima oară nu porneam la drum cu stomacul gol, ne simţeam totuşi obosiţi. Mergeam mai încet şi ne opream des. Şi terenul devenise mai accidentat. Intrasem într-o regiune muntoasă, cu culmi mai înalte şi văi mai prăpăstioase. Mai tot timpul pe drumul nostru spre răsărit culmile erau transversale. Rareori am apucat să prindem o culme orientată est-vest, ca să mergem de-a lungul ei mai uşor şi cu mai mult spor.

Către prânz, în timp ce ne căţăram pe una din aceste coaste abrupte, am simţit un junghi puternic în dreptul inimii care mi-a tăiat respiraţia. Puterile m-au părăsit şi m-am trântit jos, lipsit nu numai de vlagă dar şi de dorinţa de a mai continua. Ceilalţi s-au oprit şi ei, încercând să mă ajute şi să mă încurajeze. Când mi-am mai revenit puţin şi mi-am recăpătat respiraţia, le-am spus că nu înţeleg să mergem mai departe în acelaşi ritm forţat şi cu riscul să flămânzim din nou. Consideram că ajunsesem destul de departe de Cavnic şi că ne găseam în afara pericolului de a cădea în mâna unităţilor de Securitate, mobilizate special pentru prinderea noastră. Propuneam deci să ne apropiem de locuinţele omeneşti mai răzleţe şi de stâne, pentru a ne putea aproviziona şi să folosim chiar drumurile pentru a progresa mai repede pe traseul nostru.

Ion Cojocaru era cel mai refractar la ideea de a lua contact cu oamenii şi în special de a părăsi pădurea şi de a merge pe şosele.

Văzând că nu-i pot convinge, după o discuţie destul de aprinsă, am propus soluţia despărţirii. Nici cu asta n-au fost de acord şi în final am ajuns la un compromis. Vom adopta un ritm mai moderat, tot prin păduri, dar cel puţin din două în două zile, ne vom preocupa de aprovizionarea noastră, fie la vreo stână, fie la vreo casă izolată. Înţelegerea dintre noi s-a restabilit şi cum şi mie îmi trecuse slăbiciunea, am pornit mai departe. Buna dispoziţie a revenit şi ea, dar din păcate, ni s-a făcut iar foame.

Îmi amintesc că înaintând printr-o pădure mai rară, ne-am oprit odată toţi ca la o comandă: la câţiva paşi în faţa noastră, pe un trunchi de fag căzut, o veveriţă rodea o alună. Toţi patru am avut acelaşi gând. Prin semne, ne-am dispus în semicerc şi, tiptil, cu beţele ridicate, ne-am apropiat de veveriţă. Părea să nu ne dea nicio atenţie şi continua cu mişcările ei iuţi şi sacadate să învârtească în labe aluna, căutându-i locul cel mai potrivit unde să-i roadă coaja. Ne apropiasem cam la vreo trei-patru paşi de ea şi ne pregăteam tocmai să-i dăm lovitura de graţie cu

ciomegele, convinşi că nu mai are scăpare. Ne şi vedeam în jurul focului cu veveriţa pusă în frigare, când, deodată a ţâşnit de pe trunchiul de fag, a trecut printre noi şi din câteva zvâcnituri a fost în vârful unui brad.

Loviturile beţelor noastre au căzut toate în urma ei, în afara băţului lui Mircea, care l-a nimerit pe Titi în frunte. Totul se petrecuse într-o fracţiune de secundă şi comicul scenei ne-a făcut să izbucnim în râs. Ne-am consolat repede de pierderea pradei, zicându-ne că patru inşi tot n-ar fi avut ce alege dintr-un animal aşa de mic.

Seara începuse să se lase când am nimerit într-o poiană. Era muncită şi plantată cu cartofi. Vremea era prea timpurie ca plantele să aibă rod. Totuşi, am smuls o tufă şi printre rădăcini am găsit câţiva tuberculi abia formaţi... Nu erau mai mari ca un sâmbure de cireaşă. Ne-am apucat să scurmăm în pământul umed. Mai mult pe pipăite, prin întunericul care se lăsase, am început să dezgropăm cartofii. Pe măsură ce dibuiam câte unul, îl ştergeam de haina salopetei ca să-l curăţăm de pământ, îl frecam puţin între degete ca să-i jupuim pieliţa fină care-l acoperea, şi-l mâncam. Am răvăşit câteva cuiburi, dar recolta era foarte slabă. Dacă găseam doi sau trei cartofi minusculi la o tufă. Într-unele nu găseam nimic. Oricum, erau dulci şi chiar dacă ne scârţâia nisipul în măsele, tot ne-am amăgit foamea cu câte un pumn de cartofi de căciulă.

Culcuşul pentru noapte ni l-am făcut la câteva sute de metri de locul furtului. Ca un făcut, iar ne-a plouat şi iar ne-am trezit dimineaţa muraţi şi dârdâind de frig.

Când am urcat pe prima culme, soarele era sus. Pe veşnica noastră direcţie spre răsărit, se deschidea o vale largă, despădurită. În fundul văii se vedeau casele împrăştiate ale unui sat de munte şi clopotniţa unei biserici.

Ca să ne continuăm drumul tot prin pădure, înconjurând întreg terenul descoperit, ar fi însemnat nu numai să facem un ocol imens, dar şi să ne abatem foarte mult de la direcţia noastră de mers.

Ne-am sfătuit şi am decis să ieşim din pădure şi să mergem de-a lungul văii, cam până la jumătatea coastei. Satul rămânea astfel pe dreapta noastră, în fundul văii. Totuşi, urmând acest traseu, aveam să trecem la vreo câteva zeci de metri de două case mai stinghere. Am hotărât să ne asumăm riscul, dar evitând pe cât posibil să atragem atenţia prin ceva neobişnuit, în cazul că vom întâlni vreun om din sat.

Pentru a nu părea suspecţi, trebuia să ne ocupăm în primul rând de aspectul nostru, care cu siguranţă ar fi trezit bănuieli. Înainte de a ajunge la marginea pădurii, ne-am oprit la un pârâiaş şi pentru prima oară de când plecasem de la Cavnic, ne-am dezbrăcat până la brâu şi ne-am spălat. Apa era ca gheaţa.

Adevăratul chin însă abia începea. Trebuia să ne bărbierim. Operaţia s-a făcut cu singurul cuţit care se afla în grupul nostru: cuiul bătut pe nicovală şi ascuţit la polizor, pe care-l foloseam în mină pentru a-mi întinde marmelada pe pâine. Cu chiu cu vai, mai dând cu el pe obraz, mai frecându-l pe o piatră de la marginea pârâului, mai mult jupuiţi decât bărbieriţi, am reuşit să căpătăm o înfăţişare mai omenească. După ce ne-am mai pus şi câte o cămaşă curată din traistă şi cu haina salopetei sau cojocul aruncat pe un umăr, am ieşit din pădure şi am apucat-o pe

drumeagul care şerpuia printre locurile ţăranilor, fluierând şi vorbind, păream nişte oameni cu totul obişnuiţi.

De pe culmile pe care ne oprisem în cursul ultimelor zile, pentru a observa împrejurimile, văzusem de mai multe ori grupuri de muncitori, îmbrăcaţi ca şi noi în salopete, care se duceau să lucreze fie la o tăiere de pădure, fie la vreo mină din regiune.

Trecând la douăzeci-treizeci de metri de casele care se găseau pe traseul nostru, aşa cum ne făcuserăm socoteala, nu era niciun motiv să trezim vreo suspiciune. Văzuţi mai de aproape, n-am fi rezistat examenului. În afară de Titi, care reuşise să aibă un fel de început de freză, ceilalţi eram tunşi cu maşina. Bocancii mei, cam scorojiţi de neîntrebuinţare, crăpaseră pe la cusături de atâta umezeală, iar salopetele de pe noi erau mult prea murdare, chiar şi pentru nişte muncitori de pădure.

Poteca pe care o luasem mergea de-a lungul răzoarelor care delimitau mici suprafeţe de pământ, cultivate cu cartofi şi trifoi sau plantate cu pruni şi meri.

O femeie care spărgea lemne în curtea primei case prin dreptul căreia am trecut abia şi-a aruncat ochii spre grupul nostru şi şi-a văzut de treabă mai departe.

Ne-am mai întâlnit cu patru copii de şcoală, care ne-au dat bună ziua şi şi-au continuat drumul râzând şi hârjonindu-se, fără să manifeste vreo curiozitate la trecerea noastră.

După o jumătate de oră, am ajuns la celălalt capăt al văii, fără să mai fi întâlnit pe altcineva.

Ne-am îmbrăcat iarăşi cămăşile murdare, iar pe cele curate le-am băgat în traistă.

De aici începeau din nou pădurile.

Încă de la primii paşi, mi-au căzut ochii pe un melc. Dintr-un reflex din copilărie, n-am rezistat tentaţiei de a-l ridica. Dar când m-am aplecat să pun mâna pe el, am mai zărit unul. M-am uitat mai atent şi am mai văzut şi alţii. Ieşiseră după ploaie; dar de ce numai în acea margine de pădure, nu ne-am putut explica. Din mers, fără să ne oprim din drum, am adunat fiecare câte zece-cincisprezece bucăţi.

Intrasem într-o pădure bătrână şi rară de fagi şi încă mai umblam răspândiţi, căutând cu ochii după melci, când ne-au atras atenţia nişte ciocănituri, care ne parveneau de la o distanţă destul de mare. Erau lovituri de topoare de la o exploatare forestieră. Veneau din stânga noastră şi, după aprecierea lui Cojocaru, cam de la un kilometru depărtare. Am înaintat mai cu grijă. Nu ne mai uitam pe jos după melci, încercam să sondăm cât mai adânc cu privirea pădurea înaintea noastră. Ecoul trezit în codru de loviturile de topor era înşelător. Zgomotul părea foarte apropiat. Uneori ne venea şi zvon de glasuri omeneşti. Eram cu ochii în patru.

Deodată, printre trunchiurile albicioase ale fagilor, am zărit o pată mai întunecată. Am mai făcut câţiva paşi şi la vreo cincizeci de metri în faţă am desluşit un bordei. În jurul lui nu era nicio mişcare. De unde ne aflam, îi vedeam uşa închisă şi pământul bătătorit în faţa intrării.

După un timp de supraveghere, neobservând niciun semn de viaţă, ne-am decis să-l cercetăm. Titi şi cu mine am rămas la pândă, gata să intervenim la nevoie, iar Ion Cojocaru şi Mircea Vueric s-au îndreptat spre

el. I-am urmărit cu privirea cum avansau, adăpostindu-se după copaci. Au mai stat un timp la pândă în imediata lui apropiere, apoi au ieşit de după ultimul copac, s-au dus la uşă, au deschis-o şi au intrat. Nu-i mai vedeam. Până ce au apărut din nou, ni s-a părut o veşnicie. Din uşa bordeiului ne-au făcut semn să coborâm la vale. Am pornit-o urmărindu-le siluetele printre copaci şi abia când ne-am regăsit la marginea pârâului din fundul văii, am văzut că nu veneau cu mâna goală.

Ion Cojocaru ducea în spinare o traistă, iar Mircea avea în mână un ceaun. Bordeiul era probabil al muncitorilor pe care îi auzisem tăind la pădure şi adăpostea alimentele pe care le primiseră pentru o perioadă de timp. Mai bine-zis, vreo patru saci de făină de porumb, nimic altceva.

În timp ce Cojocaru ne povestea cum deşertase dintr-un sac mălaiul într-o traistă mai mică, cam de o baniţă, Mircea se îndeletnicea cu o treabă foarte curioasă. Îşi băga mâna în buzunar, apoi îşi ducea degetele la gură şi le lingea. Apoi repeta gestul. Când l-am întrebat ce face, a început să înjure. Găsise într-un colţ al bordeiului două ouă. Pe drum căzuse şi ouăle i se spărseseră în buzunar. Iar acum recupera ce se mai putea din buzunar.

Traista cu mălai şi ceaunul erau o adevărată comoară. Problema hranei noastre pentru o bună bucată de vreme părea rezolvată.

Ne-am îndepărtat cât am putut mai repede de bordeiul prădat, înainte de a ne căuta un adăpost pentru noapte.

Până aici, evitasem să facem focul, cu toate că de multe ori ne-ar fi prins tare bine. Pe drum am discutat problema focului. Am stabilit că era mai puţin periculos să-l facem noaptea, într-un fund de ogaş, unde lumina pe care ar reflecta-o ar fi greu de detectat de cineva în nişte locuri aşa de pustii, decât ziua, când fumul ar putea fi observat de la mare depărtare şi ar putea atrage atenţia unui pădurar sau brigadier silvic.

Aşa am şi procedat. Către seară am coborât într-o vale prăpăstioasă şi, sub un fag bătrân cu coroană stufoasă, am aprins focul. Am pierdut destul timp până ce vreascurile umede au început să ardă şi am pus în funcţie ceaunul. Cu apa de la un izvor din apropiere şi mălaiul din traista pe care o purtasem cu rândul toată ziua, am făcut mămăliga la care visasem tot drumul. Ceaunul fiind destul de mic, cantitatea s-a dovedit insuficientă pentru patru inşi. Am mai pus şi al doilea ceaun pe foc şi între timp ne-am ocupat de melci. Pregătirea lor n-a prea avut de-a face cu canoanele culinare. Le-am spart casa cu o piatră, am smuls animalele din găoace şi, încă vii, le-am înfipt pe tăpuşe. Învârtiţi deasupra jarului, melcii au început să secrete un fel de spumă, destul de puţin apetisantă care, la dogoarea cărbunilor, după câteva minute, dispărea. Ceea ce rămânea, era departe de a mai semăna cu ce fusese un melc. O foarte mică bucată de carne, sfrijită, pe jumătate carbonizată pe dinafară, iar înăuntru de o consistenţă cauciucoasă şi fără niciun gust. E drept că nu aveam nici sare, ceeea ce făcea ca şi mămăliga să fie fadă, dar gustul era ultima noastră grijă. Principalul era că ne hrăneam şi că după ce am stins focul, ne-am culcat sătui chiar pe vatra măturată de cărbuni şi peste care am aşezat cetină. Pământul încins ne-a mai ţinut de cald până am adormit, dar dimineaţa tot tremurând ne-am sculat.

Am plecat la drum pe ploaie măruntă, care, cu scurte intermitenţe, n-a mai încetat câteva zile. Cerul întunecat de nori groşi şi ceţurile care pluteau peste toată regiunea ne-au îngreunat orientarea.

Intrasem într-un masiv muntos cu altitudini mari. Mai târziu aveam să aflăm că ne găseam în munţii Ţibleşului. Nici azi nu ştiu dacă muntele pe care l-am urcat în acea zi n-a fost chiar vârful Ţibleş. Îmi amintesc că rătăcind prin ceaţă, complet dezorientaţi, am nimerit pe un urcuş unde am dat de un stâlp pe care scria: 1400 m.

Continuându-ne drumul, am ajuns pe o creastă de unde am păstrat amintirea unui fenomen natural impresionant. Ne aflam pe un platou dezgolit, scăldat de razele unui soare orbitor. La câţiva paşi sub noi, o masă de nori compacţi astupa vederea spre văile din jur. Tunete se rostogoleau la picioarele noastre pe poalele muntelui şi din când în când câte un fulger lumina norii întunecaţi. Era pentru prima dată că vedeam descărcări electrice, privind de sus în jos.

Am stat un timp pe acest platou, parcă deasupra lumii, în nădejdea că se va face lumină sau se va face o spărtură în nori ca să ne putem orienta. Aşteptarea ne-a fost zadarnică, dar cel puţin ne-am mai încălzit la soare.

Vizibilitatea era aşa de redusă, că nu ne încumetam să coborâm, de teamă să nu nimerim în vreo prăpastie. În cele din urmă, cu mare atenţie şi foarte aproape unul de altul, am pornit la vale, intrând în perdeaua de nori de sub noi. Ne angajasem pe un povârniş foarte înclinat. Grohotişul de sub picioare ne făcea să alunecăm la fiecare pas şi, cum nu se vedea mai departe de doi-trei metri, înaintam cu groaza că la fiecare alunecare am putea să ne trezim la marginea unei prăpăstii invizibile.

Mircea Vueric, căruia îi venise rândul să ducă ceaunul, de frică să nu-l spargă în cădere, şi-l pusese în cap ca pe o cască de război, cu toarta trecută pe sub bărbie. Cu toată situaţia critică, tot mai aveam resurse de optimism şi bună dispoziţie, ca să râdem şi să facem glume pe socoteala aspectului lui ridicol, cu ceaunul în cap. Dar chiar atunci Mircea a alunecat, nu s-a putut redresa şi perdeaua de ceaţă de sub noi l-a înghiţit. Am încremenit. L-am strigat, dar n-am primit niciun răspuns.

Când tocmai ne treceau prin minte cele mai sumbre presupuneri, s-a făcut auzit râsul lui Mircea. Cu vocea lui care părea în schimbare ca la vârsta pubertăţii, ne-a întrebat dacă ne-a părut rău de el, văzând că nu ne răspunde şi crezându-l căzut în prăpastie.

Răspunsul a fost un potop de înjurături pe trei voci.

Mircea nu le-a băgat în seamă şi ne-a strigat să ne lăsăm să alunecăm până la el, că nu e niciun pericol. Ne-am dat drumul, mai mult pe spate decât în picioare şi împreună cu pietrişul de sub noi am alunecat vreo zece metri prin ceaţă şi ne-am oprit, îngropaţi până deasupra genunchilor în zăpadă. După primul moment de surpriză, reacţia ne-a fost să-l bombardăm pe Mircea cu bulgări de zăpadă, ca pedeapsă pentru glumele lui proaste.

Am străbătut cu multă caznă panta acoperită cu zăpadă. La fiecare pas, ne înfundam până peste genunchi. Când am ajuns la liman, după ce că eram uzi leoarcă, am mai intrat şi în ploaie.

Am mers mai departe prin pădure, la întâmplare, cu speranţa de a fi pe direcţia cea bună. Noroc că terenul devenise mai acceptabil şi ceaţa se risipise, aşa că cel puţin vedeam unde călcam. Totuşi, vremea proastă nu ne permitea o orientare pe distanţă mai mare. Cred că în ziua aceea şi în următoarea, am bătut pasul pe loc, învârtindu-ne în aceeaşi regiune, fără să ne dăm seama.

Către seară ne-am oprit unde s-a nimerit. Totul era ud în jurul nostru, pământul mustea de apă, iar de sus, chiar dacă ploaia contenea un răstimp, ne picura din frunzişul copacilor, şi el încărcat de apă.

Abia am reuşit să facem focul. Chibriturile ni se umeziseră şi cu greu am reuşit să găsim nişte putregai de lemn uscat, scormonind într-o scorbură de fag.

Uzi şi înfrigurați, ne-am strâns în jurul focului, care până să ne încălzească, mai întâi ne-a afumat, din cauza vreascurilor îmbibate cu apă. Când fumul s-a mai potolit şi flăcările au început să salte printre surcele, am pus ceaunul de mămăligă pe foc. Dar nici mâncarea n-a fost fără necazuri; traista cu porumb pe care o purtasem toată ziua cu rândul în spinare, se udase şi ea. O pătrunsese ploaia, mălaiul se încinsese şi începuse să miroasă. De foame, am mâncat totuşi mămăliga, făcând iar două ceaune.

În noaptea aceea, ne-a plouat mai tare ca niciodată şi frigul ne-a trezit de mai multe ori, obligându-ne să ne strângem mai tare unul într-altul.

Dimineaţa am plecat la drum obosiţi şi abia către prânz, când ne-am încins de mers şi a apărut şi soarele, ne-am mai înveselit.

Aveam greutăţi la mers din cauza bocancilor, a căror talpă se desprinsese în mai multe locuri. Eram obligat să mă opresc din când în când, ca să-i leg peste bot şi talpă, cu câte un lujer de curpen, care după un timp de mers se rupea şi trebuia să-l înlocuiesc.

Drumul nostru era neschimbat: tot prin păduri, către răsărit şi cu necontenite urcuşuri şi coborâşuri. În ziua aceea am strâns din mers câţiva bureţi de fag, „păstrăvi” cum spunea Ion Cojocaru că li se zicea la el în Vrancea. Galbeni şi stropiţi cu pete mai închise la culoare, erau foarte cărnoşi. Aveam de gând să-i fierbem în ceaun împreună cu mămăliga.

În afară de două sau trei înseninări de scurtă durată, a plouat mai toată ziua. Ne-am oprit înainte de a înserа, într-un fund de vale, unde o muchie de stâncă, asemenea unei streşini, părea să ne ofere puţin adăpost de ploaie.

Am aprins focul cu aceeaşi greutate, iar în ceaunul cu mălai, pe lângă bureţi, am pus şi urzici culese de pe marginea pârâiaşului din apropiere. Mălaiul începuse să mucegăiască şi mămăliga avea un gust iute. Eram flămânzi şi am mâncat-o, dar în silă. Am stins focul şi cu hainele încă ude pe noi, ne-am culcat. Nici în noaptea aceea nu ne-am odihnit ca lumea şi când s-a luminat, burniţa ca într-o zi de toamnă. Şi aşa a ţinut-o toată ziua.

În seara următoare, când am pus ceaunul pe foc şi am dezlegat traista la gură, ne-a izbit un puternic miros de mucegai. Mălaiul se înnegrise şi era fierbinte. Mămăliga nu mai era de mâncat, mirosea şi te ustura pe gât. Am încercat, tăind-o felii, s-o prăjim pe cărbuni, dar tot n-a fost chip s-o mâncăm. Am aruncat traista încă jumătate plină şi ne-am culcat flămânzi. Nu numai în noaptea aceea, dar şi în următoarea, după ce iar ne-a plouat o zi întreagă.

Trecuseră cam nouă-zece zile de la evadarea noastră, când într-o noapte senină şi cu lună, am ajuns la un râu. Voiam mai întâi să profităm de întunericul care se lăsase, ca să tăiem în curmeziş peste o vale deschisă şi abia apoi, când vom intra iar în pădure, să ne culcăm.

Am căutat de-a lungul malului un loc unde apa să fie mai largă, ne-am descălţat, ne-am suflecat pantalonii şi am intrat în apa ca gheaţa. Prima

senzaţie a fost de durere până la os, după aceea picioarele ne-au amorţit. Apa era însă mult mai adâncă decât ne aşteptasem. De la jumătatea ei, a trebuit să ne întoarcem înapoi, ca să ne scoatem pantalonii şi să facem a doua încercare de trecere. Am reuşit, dar la limită. La punctul cel mai adânc, apa ne-a ajuns până la brâu şi pe lângă că nu ne mai simţeam trupul de la talie în jos, curentul era foarte puternic şi pe fund numai bolovani. Ţinându-ne de mâini şi sprijinindu-ne unul de altul ca să nu ne ia curentul, cu ultimele puteri, am ajuns la celălalt mal, înainte de a ne pierde complet controlul mişcărilor în picioare, care începuseră să se împleticească. Ne lovisem şi ne tăiasem în pietrele din fundul apei, fără să simţim. Cu picioarele amorţite, încă insensibilizate şi însângerate, am ieşit deasupra malului stâncos, într-un loc cu ierburi înalte. Cel puţin aşa ni se păruse la lumina lunii. Numai după ce am înaintat câţiva paşi prin ierburile înalte până la brâu şi când pielea şi-a recăpătat sensibilitatea, ne-am dat seama că ne înşelasem. Ierburile erau urzici!

Vreo câteva ore ne-au chinuit băşicile care ne acopereau toată partea de jos a corpului şi mai ales locurile unde pielea era mai fină. Ne-am îmbrăcat şi ne-am continuat drumul, încălziţi de apa îngheţată şi poate şi de urzicile care ne biciuiseră circulaţia. Am trecut peste un fel de islaz şi am traversat o cale ferată, prima pe care o întâlneam în drumul nostru de când evadasem. Nici azi nu ştiu ce râu a fost acela prin care am trecut şi nici punctul de traversare a căii ferate nu l-am putut localiza. Tot ce am putut lămuri mai târziu este că ne aflam pe undeva la sud de Vişeu şi de Borşa.

Ajunşi iar în pădure, ne-am făcut un culcuş, de data asta la loc mai uscat, fiindcă ploile încetaseră, şi am adormit, chinuiţi de foame şi de mâncărimile urzicilor. Ziua următoare a fost una dintre cele mai grele din tot drumul nostru de când plecasem de la Cavnic. Cred că înaintam numai datorită antrenamentului pe care ni-l căpătasem la mers, dar nemâncaţi de trei zile, progresul era foarte lent. În virtutea inerţiei, puneam un picior înaintea celuilalt, dar paşii ne deveniseră nesiguri şi ne împleticeam de parcă eram beţi. Mergând aşa, am dat peste un bordei părăsit, fără uşă. După ce am răscolit prin frunzele uscate pe care vântul le troienise înăuntru, am descoperit în cenuşa din vatră o bucată de mălai cât pumnul, rece şi tare ca piatra. Abia am putut-o rupe în patru ca să ne revină fiecăruia câte o îmbucătură. La mijloc era verde, mucegăit.

Mult n-am mers în ziua aceea. De peste culmea din faţa noastră, se auzeau lătrături de câini şi câte un cântat de cocoş. Bănuiam că trebuia să fie un sat. Ne-am hotărât să ne culcăm şi a doua zi să observăm de pe culme terenul. A fost o noapte mai caldă sau poate n-am simţit frigul din cauză că eram aşa de istoviţi şi am dormit buştean.

La răsăritul soarelui eram pe culme. Sub noi, o vale strâmtă. Pe cele două versante vreo zece-douăsprezece case, presărate printre petice de locuri muncite şi pâlcuri de pădure. Am pus ochii pe casa cea mai singuratică, aşezată la capătul culmii pe care ne aflam. Am mers pe creastă până în dreptul ei, cu gândul să-i dăm târcoale şi să vedem dacă e cazul să ne încumetăm să cerem de mâncare. Casa era aşezată pe coastă cam la treizeci de metri sub noi. Nu-i vedeam faţa şi în ogradă nu era nimeni. În schimb, erau câteva găini la care ne uitam cu jind, când din spatele nostru s-a auzit un lătrat de câine. Ne-am întors şi ne-am aruncat

privirea pe celălalt versant al culmii. Nu departe de unde ne găseam, prin frunzişul fagilor, se vedea un acoperiş de şindrilă. De acolo veneau lătrăturile.

Am coborât prin desiş vreo sută de metri. Aici lăstărişul se termina cu un rând de fagi bătrâni, care mărgineau în semicerc luminişul în care stătea casa. Era destul de mare, din bârne, cu o prispă de lemn cu stâlpi crestaţi şi sub acelaşi acoperiş de şiţă cu grajdul. Câinele, legat în lanţ, lătra întărâtat în direcţia noastră.

Când o femeie a ieşit din grajd să vadă ce se întâmplă, noi ne şi hotărâsem. Am ieşit din pădure şi fără să ne grăbim, ne-am îndreptat spre ea. Femeia a strigat la câine să-l potolească şi ne-a ieşit înainte. Din grajd mai ieşise un copil de vreo zece ani. Alţi locuitori nu păreau să mai fie. Ajunşi lângă ea, i-am dat bună ziua şi, cu tonul cel mai natural din lume, am întrebat-o dacă nu văzuse trecând doi oameni cu doi cai. I-am explicat că eram o echipă de topometri, care făceam măsurători în regiune şi că ne rătăcisem de oamenii care aduceau caii, pe care se aflau aparatele şi bagajele. Minciuna ni s-a părut plauzibilă, fiindcă în ultimele zile dădusem prin pădure de borne topometrice, de curând ridicate. I-am spus că tot pe cai se află şi corturile noastre, încercând s-o facem să-şi explice că eram aşa de murdari şi nebărbieriţi fiindcă trăiserăm mai multe zile pe munte, fără să coborâm în sat.

Femeia ne-a răspuns foarte firesc că nu văzuse pe nimeni, dar ne-a poftit pe prispă, să şedem, să ne odihnim. I-am mulţumit, ne-am suit în tinda casei şi ne-am aşezat. Femeia ne-a spus că se duce să dea de mâncare la vite în grajd şi ne aduce îndată apă proaspătă să ne răcorim. Copilul a plecat după ea. Rămaşi singuri, am început să ne sfătuim pe şoptite, cum să punem chestiunea mâncării, fără să dăm de bănuit. Când femeia a ieşit din grajd, a apărut în poiana în care se afla gospodăria un nou personaj. Înalt, cu plete albe, îmbrăcat în port maramureşean, cu pasul întins şi elastic al muntenilor, ţăranul venea spre casă. Ţinea în mână două căpestre. Femeia i-a ieşit înainte şi venind cu el spre tinda casei, unde ne aflam, i-a spus omului că suntem măsurători de păduri, că ne-am rătăcit, şi că am poposit la ea.

Am dat mâna cu moşul care, cum am aflat din conversaţia care a urmat, avea peste şaptezeci de ani şi era bunicul femeii. Cu tot părul lui alb, nu i-ai fi dat nici şaizeci, aşa se ţinea de drept şi părea zdravăn. Moşul, moş Gheorghe, n-a arătat nicio curiozitate în privinţa noastră. Totuşi, i-am repetat şi lui povestea pe care i-o spusesem nepoatei lui. A părut să accepte fără să manifeste neîncredere, fără să ne iscodească şi cu alte întrebări. Ne-a spus că el stă într-un cătun vecin şi că, ducându-se pe munte să-şi ia caii, se oprise pe la nepoată-sa. Ne-a arătat muntele împădurit din faţa noastră, care în vârf era golaş. Acolo sus pe plai, păşteau liberi caii lui, pe care-i lua numai când avea nevoie de ei la muncă. Într-adevăr, pe poiana din vârful muntelui se vedeau mai mulţi cai, printre care erau şi ai lui. De la distanţa la care ne aflam, arătau ca nişte puncte mai întunecate pe verdele pajiştei. Moşul era vorbăreţ, ceea ce nouă ne convenea de minune, nefiind obligaţi să vorbim şi noi. S-a întrerupt totuşi din povestit, ca să-i spună femeii să facă o mămăligă şi să scoată nişte brânză şi, întorcându-se spre noi, ne-a spus că e vremea prânzului şi că la drum, omul trebuie să plece sătul, aşa că ne pofteşte să

gustăm ceva cu el. Am acceptat, dar stăpânindu-ne să ne arătăm entuziasmul care ne cuprinsese la auzul propunerii.

Moş Gheorghe şi-a reluat firul poveştilor. Ne-a vorbit de tinereţea lui, de primul război mondial, când fusese mobilizat în armata austriacă şi luptase la Verdun împotriva francezilor. Când se produsese contraofensiva trupelor franceze şi unitatea lui se retrăsese în dezordine, abandonându-şi tot materialul de război şi el fugise părăsindu-şi mitraliera, dar nu înainte de a fi luat închizătorul şi a fi făcut-o astfel inutilizabilă. Câteva zile rătăcise, flămând, prin locuri necunoscute, în zona unde francezii spărseseră frontul, până ce şi-a regăsit unitatea sau mai bine-zis, ce mai rămăsese din ea. S-a prezentat la raport la comandant şi i-a predat închizătorul mitralierei. Moş Gheorghe era tare mândru că fusese mitralior şi nu simplu infanterist, dar şi mai mândru era de faptul că atunci când fusese citat pe unitate pentru că nu-şi lăsase arma în stare de funcţionare în mâinile inamicului, comandantul îl întrebase de unde era, iar el îi răspunsese: „Sunt român!”

Până să-şi termine moşul povestea, a venit şi femeia cu mămăliga. A răsturnat-o pe scândura albă a mesei şi cu o sfoară a tăiat-o orizontal pe la jumătate. I-a dat capacul la o parte, cu lingura i-a făcut la mijloc o adâncitură, pe care a umplut-o cu brânză de burduf şi i-a pus capacul la loc. Ne-a pus câte o lingură de lemn în faţă şi ne-a poftit să mâncăm. De îmbiat n-aveam nevoie în halul de flămânzi cum eram. Ne-am stăpânit să nu înfulecăm pe nerăsuflate, cum ne împingea foamea, şi ne-am străduit să mâncăm domol şi tacticos ca moşul. Duceam lingura la gură cu mişcări măsurate şi pe măsură ce înghiţeam mămăliga cu brânza care se topise de fierbinţeală, simţeam cum ne cuprinde o stare de moleşeală şi de bine, care ni se răspândea în tot corpul. Dar mămăliga s-a terminat înainte de a ne fi săturat şi moş Gheorghe, cu toate că povestea înainte, părând cu gândul dus la vremea tinereţii lui de „cătană” în armata împăratului, i-a spus nepoatei să mai facă o mămăligă. Am protestat, dar moşul a insistat, spunând că „domnii” nu sunt învăţaţi cu aerul tare de la munte, care face poftă de mâncare. A doua mămăligă, abia am prididit-o. Mâncasem peste puteri, de nu mai eram în stare nici să ne mişcăm.

Moş Gheorghe şi-a dat cu părerea că şi ţigările trebuie să ne fi rămas în bagaje şi ne-a dat tabachera lui să ne răsucim câte o ţigară. Băgasem de seamă că tot timpul cât povestise, moşul îşi plimbase ochii lui vioi, când la unul, când la altul dintre noi, dar îşi oprea privirea mai ales asupra mea. La început am crezut că observase ceva neobişnuit la mine. Poate fiindcă eram tuns sau că-mi erau bocancii rupţi (cu toate că-mi ţineam picioarele, cât mai ascunse sub bancă). Dar în ochii lui nu era curiozitate. Se uita la mine cu simpatie, cu blândeţe. Mă privea cu un fel de drag şi nu înţelegeam de ce. O dată, în timp ce vorbea, a întins mâna peste masă, m-a mângâiat pe cap şi m-a întrebat câţi ani am. „Douăzeci şi şapte”, i-am spus. „Să-ţi dea Dumnezeu sănătate!” Atât a zis şi a tăcut câteva clipe. Apoi şi-a reluat povestea de unde se oprise.

Când ne-am fumat ţigările, ne-am sculat să plecăm. Moşul s-a sculat şi el, şi-a luat căpestrele pe mână şi ne-a spus că dacă mergem către sat, are acelaşi drum cu noi până la poalele muntelui. I-am mulţumit femeii pentru găzduire şi masă şi am plecat cu moş Gheorghe către marginea pădurii. Bătrânul mergea înainte cu pasul rar şi întins. Nu şi l-a schimbat

nici când poteca a început să urce. Tăcea. Numai din când în când întorcea capul din mers şi dacă-mi întâlnea privirea, îmi zâmbea cu blândeţe.

După vreo jumătate de oră de mers, am ajuns la un loc unde poteca se bifurca. Una o ţinea drept înainte, cam de-a coasta într-un urcuş lin, cealaltă, la stânga, lua muntele mai în piept. Moş Gheorghe s-a oprit, s-a întors spre noi şi ne-a lămurit cam în felul următor: „Amândouă drumurile pe care le vedeţi duc în partea cealaltă a muntelui. Cel din stânga e mai scurt, dar trece pe lângă casa brigadierului silvic. Acum nu mai este ca înainte, om din sat. E venit din altă parte, e înarmat şi om de încredere de-al Securităţii. Drumul din dreapta e mai lung şi mai rău, dar dacă mergi pe el nu te vede nimeni până de cealaltă parte a muntelui. Dumneavoastră pe care vreţi să mergeţi?”

Explicaţia moşului şi mai ales întrebarea de la urmă ne-a luat prin surprindere. A fost un moment de tăcere cam prelungit. Cum moş Gheorghe iar se uita la mine, i-am răspuns scurt:

— Pe cel pe care nu ne vede nimeni!

— Atunci mai întâi stăm jos şi mai fumăm o ţigară, a zis el şi şi-a scos tabachera.

Ne-am aşezat toţi pe covorul de muşchi gros şi moale din marginea potecii. După ce ne-am aprins ţigările, moşul m-a mângâiat iar pe cap şi mi-a spus:

— Dumneata semeni cu un nepot al meu!

Şi ne-a povestit de nepotul lui. Rămas orfan de mic, îl crescuse ca pe copilul lui. Ajunsese flăcău mare, cuminte şi harnic, şi moşul se mândrea cu el în sat. Cu vreo trei ani în urmă, când flăcăul era cu vitele la munte, a venit la sălaşul lui un fugar, „un om necăjit”, cum spunea moşul. Flăcăul l-a găzduit şi l-a omenit şi străinul a plecat mai departe.

După un timp a venit la casa moşului o maşină a Securităţii şi l-a ridicat pe nepot. Cum de aflase Securitatea că flăcăul îl ajutase pe fugar, n-a putut afla moşul niciodată. Nici nepotul n-a putut să-i spună cine îl vânduse când s-a întors acasă după un an. Îl bătuseră şi-l schingiuiseră fără milă, ca să le spună unde se ascundea străinul şi cu cine mai avea legătură, dar tânărul nu ştia nimic. Îl găzduise pe fugar o noapte şi-i dăduse de mâncare, dar nu-l întrebase cum îl cheamă, nici de unde venea, nici unde se ducea. Dar securiştii nu-l credeau şi îl torturau zi şi noapte. După un an de zile de anchete şi chinuri, s-au lămurit că băiatul nu minţea şi, fiindcă se şi îmbolnăvise, i-au dat drumul. Din flăcăul voinic de altădată, se întorsese o umbră. Era numai piele şi oase, tuşea şi se plângea de o durere în piept. Mai tânjise şi zăcuse câteva luni şi se prăpădise, şi de atunci moş Gheorghe rămăsese singur.

Când şi-a terminat povestea, moşul avea ochii în lacrimi. După un timp de tăcere, a mai zis: „Dacă aşa a vrut Ăl de Sus.” Apoi s-a întors spre noi şi, ca şi nepotul, fără să ne întrebe nici de nume, nici încotro vrem să apucăm sau ce aveam de gând, ne-a făcut următoarea propunere: să-l aşteptăm până se întoarce cu caii de pe munte şi să mergem cu el acasă. Casa lui era în afara satului, la marginea pădurii şi nu avea să ne vadă nimeni. Ne sfătuia să stăm la el câteva zile, să ne odihnim şi să ne hrănim ca lumea, ca să căpătăm puteri să ne putem vedea de drum mai departe.

Eram aşa de emoţionaţi de vorbele moşului, că nu i-am putut răspunde imediat. Mi-amintesc că lui Mircea Vueric îi dăduseră lacrimile. În cele din

urmă i-am spus lui moş Gheorghe că-i mulţumim pentru bunătatea şi ospitalitatea pe care ne-o oferea, dar că preferam să nu întârziem pe drum şi să plecăm mai departe. Moşul a mai insistat o dată, dar văzându-ne hotărâţi, ne-a spus: „Dumneavoastră ştiţi cum e mai bine!”

Totuşi, i-am cerut să ne mai ajute cu ceva înainte de plecare: să ne îndrume şi să ne spună pe unde e mai bine s-o luăm. Moşul ne-a făcut pe jos cu băţul un plan al regiunii. Ne-a arătat pe unde sunt sate sau exploatări pe care să le ocolim. Ne-a mai spus să nu ne lăsăm către miazănoapte, către Borşa. Se zvonise prin sat că-n munţii Borşei se aflau multe trupe de securitate în căutarea de partizani şi că avuseseră loc chiar lupte. Am aflat de la el o mulţime de nume de munţi şi de sate, pe care atunci le-am memorat, dar pe care acum le-am uitat. Am mai aflat că pe direcţia noastră, spre răsărit, până în munţii Rodnei, mai erau două sau trei zile de mers.

Înainte de a ne despărţi, am mai fumat câte o ţigară şi moşul ne-a dat tot tutunul pe care îl avea în chimir şi cutia lui de chibrituri. Ne-am ridicat de jos şi moş Gheorghe ne-a strâns pe rând în braţe şi ne-a urat noroc. Când am mai întors o dată capul, înainte de a coti poteca, l-am văzut pe moş Gheorghe cum se închina.

Două zile după despărţirea noastră de moş Gheorghe, ne găseam iarăşi în aceeaşi situaţie dinainte de a-l fi întâlnit. Din nou obosiţi de atâta mers, urcând şi coborând mereu şi mai ales flămânzi.

Soarele era către prânz când am ieşit dintr-un lăstăriş des şi am pătruns într-o pădure mai bătrână. Ne răspândisem şi avansam în linie, la distanţă unul de altul, cât să nu ne pierdem din ochi, cu gândul că acoperind astfel mai mult teren, aveam mai mari şanse să găsim ceva de mâncare. Eram cu ochii în toate părţile. Pe jos, după melci, ciuperci sau urzici; pe sus, după bureţi de fag sau orice altceva ce ar fi fost comestibil. Dar, ca un făcut, nu ne ieşea nimic în cale! Intrasem pe o viroagă şi timp de câteva minute i-am pierdut din ochi pe ceilalţi. Abia când am ajuns în fundul văii, mi-am dat seama că pierdusem contactul cu ei. M-am oprit să ascult, dar liniştea era absolută. Crezând că mersesem mai încet decât ei şi rămăsesem în urmă, am început să urc celălalt versant, grăbind pasul. Mă opream din când în când să mai ascult şi să privesc printre copaci, dar nu se auzea niciun zgomot şi nu se vedea nicio mişcare. Am grăbit pasul spre culmea despădurită, făcându-mi socoteala că, ajunşi înaintea mea sus, mă aşteaptă la marginea poienii. Ajuns pe culme, gâfâind de efortul depus, am constatat că mă înşelasem. Nu era nimeni! Am luat-o de-a lungul lizierei pădurii, oprindu-mă să ascult printre copaci, la vale, în direcţia din care urcasem, dar... nimic! Parcă-i înghiţise pământul.

După mai bine de o jumătate de oră, în care timp m-am dus şi m-am întors de mai multe ori în susul şi în josul culmii, ba chiar am îndrăznit să şi fluier câteodată, am ajuns la convingerea că mă pierdusem definitiv de ceilalţi. Orice încercare de a-i mai căuta ar fi fost pierdere de vreme şi irosire inutilă de puteri. Cam descumpănit de noua situaţie în care mă găseam, am trecut pe cealaltă parte a poienii şi m-am aşezat pe iarbă la marginea pădurii, în locul unde ieşea în culme un drum de car. Şerpuia

prin pădurea rară până în fundul văii, unde printre pietre şi stânci, curgea un torent de munte.

Încet, încet, mă obişnuisem cu ideea că eram singur.

Cum nu mai aveam nici ceaun, nici chibrituri, era evident că trebuia în cel mai scurt timp posibil să mă apropii de o aşezare omenească, pentru a-mi procura de mâncare. Mă gândeam deci să merg pe drumul care cobora la vale şi care cu siguranţă că ducea la un sat, la o gospodărie ţărănească mai izolată. Cât privea planul meu pe mai departe, aveam intenţia să părăsesc pădurile şi munţii, să ies la vreo şosea sau cale ferată şi schimbându-mi direcţia de mers de până acum, să mă îndrept spre sud, având ca ţintă finală Bucureştiul.

Mă pregăteam tocmai s-o pornesc la drum, când pe lângă clocotul torentului din fundul văii, mi s-a părut că mai aud un zgomot venind din aceeaşi direcţie. Zgomotul devenea tot mai pronunţat şi după un timp de aşteptare, am zărit printre copaci, în fundul văii, o căruţă cu cai. Un om, pe jos, ţinând caii de dârlogi, mâna căruţa pe firul văii în sus. Când a ajuns în dreptul drumului care urca prin pădure până în culme şi la capătul căruia mă aflam eu, a oprit căruţa pentru a-şi odihni caii. În linie dreaptă, era la vreo patru sute de metri de mine. Văzându-l singur, m-am hotărât să-l aştept şi să-mi încerc norocul.

N-a trecut mult şi căruţa a pornit la deal. Cu toate că drumul urca şerpuind, panta era iute şi caii se opinteau din greu la fiecare pripor, iar omul îi îndemna şi cu vorba şi cu biciul. Pe la jumătatea coastei au mai făcut un popas.

Când au pornit din nou, am ieşit de după pomul de unde îi observam şi m-am aşezat pe iarbă în poiană, la câţiva metri deasupra locului unde căruţa avea să iasă din pădure. Mi-am scos cojocelul şi l-am potrivit pe iarbă lângă mine, ţinând mâna sub el. Voiam să dau impresia că ascund o armă pentru eventualitatea că omul ar fi avut gânduri rele.

Când a ajuns la marginea pădurii, omul a oprit căruţa, i-a pus o piatră la roată ca să nu pornească la vale şi a dat să se aşeze, ca să-şi tragă sufletul după urcuş. Abia atunci m-a văzut aşezat la numai câţiva paşi deasupra lui. Calm şi fără să se arate surprins de prezenţa mea, mi-a dat bună ziua. I-am răspuns la fel. Foarte liniştit, şi-a pus biciuşca în căruţă, s-a întors din nou, a făcut câţiva paşi şi s-a aşezat şi el pe iarbă, cam la un metru de mine. Întinzând mâna ne-am fi putut atinge.

Omul părea paşnic. Totuşi, am continuat să ţin mâna sub cojoc şi să-l observ. Era îmbrăcat în port maramureşan, cu pantaloni albi, largi, în opinci şi cu pieptar de oaie peste cămaşă. Fără să se uite la mine, şi-a pus pălăria pe iarbă lângă el, a scos din chimir o tabacheră şi mi-a întins-o, întrebându-mă dacă fumez. I-am mulţumit şi l-am rugat să-mi răsucească el o ţigară că eu nu ştiu. Voiam să-l fac să creadă că mint, ca să nu scot mâna de sub cojoc. Adevărul era că nu ştiam să răsucesc ca lumea o ţigară. Ţăranul a învârtit ţigara şi mi-a întins-o împreună cu o cutie de chibrituri. Şi-a făcut şi el una şi a început să fumeze.

M-am decis să rup tăcerea şi l-am întrebat încotro se duce cu căruţa. Mi-a spus că se duce pe munte, la stână, să-şi ridice partea de brânză ce i se cuvine de la oile lui. Am mai aflat de la el că satul era la câţiva kilometri mai la vale şi că până la stână mai avea vreo două ore de mers cu căruţa. După ce am stat un timp de vorbă, eu mai mult întrebând şi el

răspunzându-mi, mi-am luat inima în dinţi şi fără alte ocolişuri, i-am spus: „Să ştii că eu sunt fugar şi ar fi bine să nu spui la stână că m-ai întâlnit!”

Eram pregătit la orice reacţie din partea ţăranului, numai la cea pe care a avut-o nu mă aşteptam. Mai bine zis, n-a avut niciuna, nici măcar nu s-a arătat surprins. Surprins am fost tot eu când, după ce a mai tras o dată din ţigară, mi-a răspuns: „Numai muierile vorbesc prea mult şi ce nu trebuie.”

Văzând cu cine am de-a face, am trecut imediat la ceea ce mă durea şi l-am întrebat dacă are să-mi dea ceva de mâncare. Mi-a spus cu părere de rău că nu are nimic de mâncare la el, dar mi-a propus imediat să-l aştept până se va întoarce cu brânza de la stână. Am şi făcut planul împreună cum să procedăm. Fiindcă de la stână se va întoarce cu încă doi inşi, cu care era vorbit să le transporte şi lor brânza, va lăsa să cadă din căruţă o traistă cu merinde. Va da drumul la traistă când va ajunge cu căruţa în fundul văii, înainte de a trece apa, fără ca tovarăşii lui să bage de seamă, iar eu voi sta ascuns în pădure şi voi supraveghea locul respectiv, fără să mă arăt. Cam peste patru-cinci ore va fi înapoi, adică în cursul după-amiezii.

Eram mai mult decât fericit de felul cum începea aventura mea de unul singur.

Am mai stat o bună bucată de vreme de vorbă cu ţăranul. Între altele, mi-a spus că un băiat din sat de la el se întorsese cu câteva zile în urmă de la Baia Mare şi-i povestise că lumea vorbea de fuga unor deţinuţi politici, care evadaseră de pe Valea Nistrului. Se spunea că omorâseră un securist. Pe un ton foarte normal, omul m-a întrebat dacă eram unul din ei. I-am spus că nu şi nu m-am putut impiedica să mă gândesc la felul cum reuşesc zvonurile să denatureze realitatea.

Mult mai târziu, aveam să-mi amintesc vorbele ţăranului şi să-mi dau seama că nu era chiar aşa.

După ce s-a mai plâns un timp de sărăcia care se abătuse asupra oamenilor de când veniseră comuniştii, ţăranul s-a sculat să plece. Mi-a dat mâna şi mi-a urat noroc, s-a îndreptat spre căruţă, dar apoi s-a răzgândit. S-a întors iar la mine, s-a scotocit în chimir, a scos un pachet neîncepu t de tutun şi cutia de chibrituri şi mi le-a întins. A dat să plece şi iar s-a întors, întrebându-mă: „Ai cuţit la dumneata?” I-am spus că nu. A băgat mâna în buzunarul pieptarului, a scos un briceag şi mi l-a întins. S-a suit apoi în căruţă şi a dat bice cailor.

Am rămas cu briceagul în mână, petrecându-l cu privirea până ce căruţa a dispărut după un cot de pădure. Nu mi s-a întâmplat de multe ori să fiu aşa de mişcat. Poate tocmai din cauza gestului firesc şi fără vorbe de prisos, aşa cum numai ţăranul ştie să te ajute.

Am coborât până în fundul văii, am trecut râul pe pietre şi mi-am căutat pe versantul opus un loc de pândă. Panta era abruptă şi pe sub fagii bătrâni creşteau puieţi de brad, într-un desiş greu de străbătut. Mi-am găsit un culcuş bine camuflat de cetina puieţilor de brad, de unde aveam vedere directă, la vreo două sute de metri, asupra drumului care cobora în pietrişul din vale. Vremea era caldă, aşa că răcoarea din umbra brădetului îmi prindea bine. Foamea şi oboseala mă ajunseseră şi cum aveam de aşteptat câteva ore până la întoarcerea căruţei, m-am culcat şi curând am

aţipit. Cred că nu trecuse o oră de când adormisem şi m-am trezit. Chiar în somn, simţurile mele de om hăituit se dovedeau treze. Instinctiv mi-am aruncat ochii pe drumul din vale, crezând că ceea ce mă trezise era zgomotul căruţei pe care o aşteptam. Dar în afară de apa pârâului care licărea în soare, nu se mişca nimic.

În clipa următoare am auzit pe coastă, sub mine, foşnet de tufe. M-am aplecat şi m-am uitat în jos, pe povârniş, pe unde urcasem cu o oră mai devreme. Nu mi-a venit să cred... Ţinându-se de tufe ca să se ajute la urcuş şi gâfâind, Titi Coşereanu, Mircea Vueric şi Ion Cojocaru trudeau din greu la deal. Veneau direct spre mine, răspândiţi în linie, fiecare croindu-şi drum prin brădetul stufos! Mircea Vueric urma să treacă la câţiva paşi de mine, fără să mă vadă. L-am strigat. A urmat un moment de panică, dar când m-au recunoscut, s-au repezit la mine şi efuziunile regăsirii nu mai conteneau.

Mi-au povestit apoi cum şi ei mă căutaseră când îmi observaseră lipsa. În timp ce eu îi căutam înainte, ei făcuseră cale întoarsă şi cutreieraseră pădurea în lung şi în lat, până când, pierzând nădejdea să mai dea de mine, renunţaseră şi ei şi porniseră mai departe. Întâmplarea, ca după atâtea ore să nimerească exact în locul în care mă aflam eu, era într-adevăr extraordinară. Titi era convins că nu era un accident şi nu-i găsea decât o explicaţie supranaturală.

La rândul meu, i-am pus şi eu la curent cu întâlnirea mea cu maramureşeanul. După ce le-am arătat briceagul şi am fumat câte o ţigară din tutunul pe care îl primisem, le-am spus să se aşeze şi să-l aşteptăm, căci la întoarcerea de la stână, ne va lăsa o traistă cu merinde. Dar camarazii mei nici n-au vrut să audă de aşa ceva. Mi-au povestit cum, după ce mă pierdusem de ei, fuseseră simţiţi de câinii de la o stână şi că ciobanii alarmaţi de lătrături îi urmăriseră un timp prin pădure. Din cauza acestei păţanii, voiau să ne îndepărtăm cât mai repede.

Ne-am ciorovăit un timp, eu nefiind de aceeaşi părere, dar până la urmă am cedat. M-au convins că ceea ce avea să-mi lase ţăranul în traistă tot nu ne-ar fi ajuns la toţi patru decât pentru o masă. Ca argument în plus, mi-au arătat o traistă cu bureţi pe care îi culeseseră pe drum. Am căzut deci la învoială şi am plecat mai departe.

Către asfinţitul soarelui, aşa cum ne luasem obiceiul de când aveam ceaunul, am făcut focul şi am pus bureţii la fiert. Am mai cules şi nişte urzici, care, cu toate că erau bătrâne şi cu seminţe au mai înmulţit fiertura noastră, nu prea gustoasă. Prea mulţumiţi de masă nu ne-am culcat în noaptea aceea, iar dimineaţa ne-am trezit tot flămânzi.

Următoarele trei sau patru zile le-am trăit cam în aceleaşi condiţii. N-a intervenit nimic care să ne tulbure rutina zilnică, niciun eveniment deosebit nu ne-a schimbat nici în bine, nici în mai rău situaţia. Am mers numai prin păduri, când de fag, când de brad, uneori prin desişuri de lăstari, alteori prin codri bătrâni şi umbroşi, într-o veşnică succesiune de urcuşuri abrupte şi coborâşuri repezi, fără să mai întâlnim ţipenie de om. Când mai prindeam câte o culme pe direcţia noastră şi o apucam în lungul ei, mersul pe iarba plaiului, la lumina soarelui, ni se părea o fericire, pe

lângă văgăunile prăpăstioase şi întunecate prin care trecusem. Dar fericirile astea erau rare.

Cu toate că eram mereu flămânzi, începusem să ne obişnuim cu acea senzaţie de gol permanent în stomac şi mergeam înainte. E drept că opririle erau tot mai dese şi tot mai greu ne venea să ne sculăm de jos ca să plecăm mai departe.

Fiertura de zeamă de urzici şi bureţi, pe care ne-o făceam în fiecare noapte şi care ne potolea foamea pentru moment, era departe de a ne hrăni suficient pentru a compensa pierderile pe care le sufeream prin efortul fizic pe care îl depuneam zilnic. Forţele noastre erau într-un declin lent, dar care, inexorabil, se accentua cu fiecare zi care trecea. Cu rezistenţa şi vigoarea tinereţii mai făceam încă faţă degradării. Moralul era bun, şi asta era foarte important.

Din fericire, frigul, un element care ne defavorizase în prima parte a evadării, dispăruse. Eram la jumătatea lunii iunie, vremea se încălzise şi nici nu mai ploua prea des. În schimb, toţi începuserăm să avem probleme cu încălţămintea. Cazul meu era cel mai disperat, fiind în permanenţă obligat să mă opresc ca să-mi improvizez tot felul de legături peste tălpile bocancilor, care se desprinseseră aproape de jur împrejur. La aspectul mizerabil al îmbrăcăminţii şi încălţămintei se mai adăugau şi feţele noastre supte şi bărboase.

Cam într-a treisprezecea sau a paisprezecea zi de la evadarea noastră, am fost surprinşi de o ceaţă cum nu mi se mai întâmplase să văd. Soarele răsărise de mult, dar razele lui nu pătrundeau prin pătura de ceaţă care se aşternuse. Era aşa de densă şi opacă, de parcă s-ar fi lăsat o cortină albă. La un metru în faţa noastră nu se mai vedea nimic.

Am continuat totuşi să înaintăm prin pădurea rară în care ne găseam, terenul fiind prea puţin accidentat. Mergeam unul lângă altul, ca să nu pierdem contactul.

Am nimerit din întâmplare peste un drum; drum de pământ, cu urme de roţi, dar care nu părea prea umblat. Am pornit-o pe el, că ne venea mai uşor la mers. De la o vreme, pomii se răriseră şi ne-am dat seama că ieşisem la loc deschis. Pereţii ca de vată, prin care ne făceam drum, nu ne îngăduiau să vedem decât la un pas sau doi înainte şanţurile lăsate pe iarbă de roţile de car. Când ne opream să mai ascultăm, aveam senzaţia de a fi surzi, aşa de grea era liniştea din jur. Ceaţa învăluia şi înăbuşea totul. Nu se auzea niciun foşnet, niciun ciripit de pasăre, nici măcar un ţârâit de greier, care ne petrecuse mai tot drumul ca un zgomot de fond.

Deodată, ne-am oprit toţi patru ca la o comandă. Simţisem o adiere de vânt. Curentul de aer, stârnit din senin, ca un prim semn de mişcare, în această mare de linişte şi tăcere, ne surprinsese şi ne făcuse să stăm locului. Se ridicase brusc o briză, care începea să mâne în faţa noastră pale de ceaţă. Văzând cu ochii, pâclele se destrămau, deschizând pentru o clipă câte un tunel în peretele compact de ceaţă, ca imediat după aceea să-l astupe din nou. Văluri, văluri de neguri se mişcau în jurul nostru, când despărţindu-se, când adunându-se, iar jocul vălurilor albe, mai întâi domol, a început să se iuţească. Se învolburau tot mai repede şi păreau să se

lumineze. Erau razele soarelui, care se infiltrau prin spărturile din ceaţa care-şi pierdea densitatea, gonită şi împrăştiată de boarea de vânt.

Insuliţa de pământ de numai câteva palme pe care stăteam începuse să crească tot mai repede în jurul nostru, pe măsură ce pereţii din ceaţă se retrăgeau şi în câteva clipe ne-am trezit în plin soare. Dar totodată am încremenit!

Eram într-o vale deschisă, pe ale cărei versante domoale era aşezat un sat, iar noi ne aflam pe un fel de drum de tarla, cam în mijlocul văii şi nu departe de centrul satului. Se vedeau, la vreo trei sute de metri, turla bisericii şi câteva case mai arătoase. În jurul nostru se întindeau pretutindeni locurile, grădinile oamenilor. La douăzeci de metri în stânga noastră, era cea mai apropiată casă, iar pe o potecă, de la altă casă, veneau spre drumul pe care ne aflam trei oameni. Am intrat în panică şi fără să ne mai gândim, fiecare a reacţionat cum l-a tăiat capul.

De ceilalţi nu-mi amintesc să-i fi văzut încotro au luat-o. Ştiu numai că eu am ieşit din drum la dreapta şi, la adăpostul unui pâlc de pomi care mă ascundeau vederii celor trei ţărani, am alergat vreo cincizeci de metri printr-o fâneaţă şi m-am trântit într-o viroagă, lângă un răzor de mărăcini. Oamenii nu mă observaseră şi îşi vedeau de drum. În atmosfera limpezită i-am auzit încă multă vreme, chiar după ce se depărtaseră.

Când am ridicat capul printre mărăcini, nu se mai vedeau. În schimb, peste tot în jurul meu pe vale era mişcare şi se auzea glas de oameni, de păsări sau de vite. Oamenii îşi vedeau de treburi prin gospodării, prin grajduri şi prin grădini şi în şanţul în care stăteam pitit, îmi parveneau tot felul de zvonuri. Mă simţeam înconjurat şi prins ca într-o capcană.

Când m-am mai obişnuit cu zgomotele din jur şi m-am asigurat că în şanţul meu eram bine camuflat şi nu putea să dea nimeni peste mine, am ridicat capul printre mărăcini, în speranţa să-mi descopăr camarazii. Dar, oricât am scrutat fiecare tufă, fiecare boschet, fiecare pâlc de copaci în parte, în nădejdea de a surprinde vreo mişcare, n-am descoperit nimic. Rămăsesem iar singur şi mă gândeam că cel mai bun lucru pe care-l puteam face era să stau pe loc până se va lăsa noaptea şi abia atunci, la adăpostul întunericului, să ies din ascunzătoare.

Studiind terenul, mi-am ales calea cea mai scurtă până la cel mai apropiat punct de acces din pădure, ocolind două case ce-mi stăteau în drum. Mi-am fixat bine în minte punctele de reper şi m-am lăsat în fundul şanţului, înarmat cu răbdare şi cu dorinţa de a nu fi descoperit de vreun câine hoinar. Ca să-mi mai treacă timpul şi să mai uit de foame, am hotărât să mă culc. Vremea era plăcută şi soarele bătea în fundul şanţului şi mă încălzea.

Dădeam tocmai să aţipesc, când, nu departe de mine, am auzit o foşnitură. Am rămas atent. Zgomotul s-a repetat. Venea tot din răzorul de mărăcini în care mă aflam eu, dar de la vreo zece metri mai la vale. Am ridicat puţin capul şi, supraveghind locul cu pricina, am văzut mărăcinii mişcându-se. M-am gândit la vreun animal. Poate un câine sau un iepure. Făceam tot felul de supoziţii cu ochii pe tufele care se zbătuseră, când peste vârful lor a apărut o mogâldeaţă neagră. Nu-mi dădeam seama ce putea să fie. Încet, încet însă, centimetru cu centimetru, negreaţa a început să se ridice. Înainte de a-i apărea fruntea şi ochii, am recunoscut basca lui Titi! L-am strigat pe şoptite...

În momentul următor, era şi el lângă mine în şanţ. Nici Titi nu ştia nimic despre ceilalţi doi. Şi el, ca şi mine, fugise din drum şi nimerise în răzorul de mărăcini, unde se ascunsese şi de unde nu mai văzuse nimic. Ne-am sfătuit un timp şi în cele din urmă ne-am decis: vom ieşi din nou în drum şi, în pas normal, fără să ne ferim, vom apuca pe un drumeag care se pierdea spre marginea de sus a văii, în direcţia pădurii. Aşa am şi făcut.

Primele două sute de metri ne-au dat ceva emoţii, fiindcă trebuia să trecem pe lângă trei sau patru case. În dreptul uneia din ele, am trecut chiar prin faţa porţii. O singură femeie ne-a remarcat prezenţa. Ne-a purtat multă vreme cu privirea, uitându-se peste gardul ogrăzii. Noi ne-am văzut liniştiţi de drum şi, fără niciun alt incident, am ajuns la liziera pădurii, unde am răsuflat uşuraţi. Dar nu pentru multă vreme, căci am pornit-o iar ca să ne depărtăm cât mai tare de sat. Ne gândeam la femeia care ne privise cu atâta insistenţă şi căreia cu siguranţă îi păruserăm suspecţi. Prea trecusem aproape de casa ei ca să nu fi remarcat halul în care eram.

Era încă devreme, aşa că până la jumătatea zilei am mai bătut o bună bucată de drum, trecând peste câteva spinări de dealuri mai domoale, care nu ne-au solicitat un efort prea mare.

Ne-am oprit la marginea unui pârâiaş, într-o vale strâmtă, să ne facem planul pe mai departe. Primul punct de discuţie: mâncarea. Ceaunul rămăsese la ceilalţi doi, în schimb briceagul şi chibriturile erau la mine. Trebuia deci neapărat să intrăm în contact cu oamenii de la vreo casă sau stână, ca să cerem de mâncare. Titi, care tot drumul îşi pusese nădejdea în Ion Cojocaru, cu care conta să ajungă până în Vrancea, era acum complet dezorientat. În câteva cuvinte i-am spus care erau intenţiile mele.

Ţinta mea era Bucureştiul. În principiu, eram hotărât să intru în contact cu ţăranii, pentru a mă aproviziona, dar procedând cu prudenţă. Aveam de gând să-mi continui drumul pe şosele sau de-a lungul căilor ferate spre o mai bună orientare şi parcurgerea unor distanţe mai mari, într-un timp mai scurt. O dată ajunşi în Bucureşti, unde puteam conta pe sprijinul unor prieteni, voiam să-mi procur îmbrăcăminte şi bani, pentru a mă putea deplasa cu trenul. Voiam să ajung în Oltenia, unde aveam legături, ca să încerc să trec Dunărea în Iugoslavia şi de acolo mai departe în Vest. Încheind expunerea punctului meu de vedere, i-am spus lui Titi că sunt hotărât să procedez în acest fel de aici înainte şi că dacă şi el e de acord să meargă pe aceeaşi cale, vom împărţi frăţeşte totul. Dacă nu, va trebui să ne vedem fiecare de drumul nostru.

Lipsit de prezenţa lui Cojocaru, care îi dăduse o siguranţă de supravieţuire prin păduri şi certitudinea unui ţel final în munţii Vrancei, Titi s-a declarat de acord să meargă cu mine. Îl simţeam rănit în orgoliul lui şi totodată resemnat. A ţinut să remarce însă că ar reprezenta un balast pentru mine, neputându-mi fi de niciun folos în Bucureşti, unde nu avea nici prieteni, nici cunoştinţe. I-am spus că, aşa cum speram să mă descurc de unul singur, ne vom descurca şi în doi, dacă vom avea puţin noroc şi soarta ne va ajuta. Cu asta am încheiat subiectul despre viitorul nostru mai îndepărtat şi foarte nebulos şi problematic.

Ceea ce era mai precis şi stringent era să facem rost de mâncare. Prea ne simţeam slăbiţi ca să mai suportăm o amânare. Am decis deci să plecăm spre sud, pe firul pârâului, unde drumul era mai uşor, până vom da

de prima aşezare omenească. Atunci vom stabili cum să procedăm, în funcţie de cum se va prezenta situaţia.

Valea mergea lărgindu-se şi, după mai multe cotituri, am văzut în depărtare, pe versantul drept, câteva case. Versantul stâng era împădurit, iar mult mai departe se exploata un parchet de pădure, loviturile de topoare făcând să răsune valea până la noi. Drumul de-a lungul pârâului se îmbunătăţea pe măsură ce ne apropiam de sat. Ne-am oprit să observăm locul.

După primele două case, era un spaţiu larg ocupat cu câteva livezi cu pomi. Abia după vreo două sute de metri, începeau din nou să se înşire casele satului. Prima casă era în construcţie şi nu ni s-a părut încă locuită, lucru care ne convenea de minune. Cea de-a doua, mai mică şi sărăcăcioasă, avea în faţă o grădiniţă plină de flori. O femeie aşezată pe un scaun, la soare, în faţa uşii, cosea.

Trecând pe drum, prin faţa portiţei, i-am dat bună ziua. Femeia ne-a răspuns, ridicându-şi ochii de pe cusătură. Ca să intrăm în vorbă, ne-am oprit şi am întrebat-o dacă mai e departe până la exploatarea forestieră. Am avut succes. Femeia ne-a spus că dacă suntem interesaţi să muncim la tăierea din pădurea Ierboasa, ar fi bine să-l aşteptăm pe bărbatul ei, care ne va putea lămuri. Îl aştepta şi ea să se întoarcă de la exploatare, de unde avea să primească nişte bani pentru cele câteva zile pe care le muncise la pădure.

Nu ne-am lăsat rugaţi, i-am mulţumit pentru sfat şi am vrut să ne aşezăm pe taluzul din marginea drumului. Femeia însă ne-a poftit înăuntru, ca să stăm ca lumea. Şi-a dat cu părerea că arătăm a veni de departe şi că suntem desigur osteniţi de drum. N-am refuzat invitaţia, căci nu ne-ar fi convenit să mai fim văzuţi şi de altă lume care ar fi trecut întâmplător pe drum. Am intrat în casă, în singura cameră de locuit. Două paturi, o masă, un scaun şi o ladă formau tot mobilierul. În perete, o icoană sub care ardea o candelă. Se vedea imediat sărăcia, dar casa era îngrijită şi curată, cu duşumelele frecate şi pereţii văruiţi. Ne-am aşezat pe unul din paturi, ascunzându-ne cât puteam mai bine bocancii rupţi.

Femeia a deschis fereastra şi a strigat de câteva ori un nume; apoi s-a întors spre noi şi ne-a spus că-i vorba de băiatul ei, care păştea mieii în livada din spatele casei. După câteva minute a intrat pe uşă un băieţel de vreo şapte-opt ani. Era într-o cămaşă lungă, desculţ şi cu o pălărie de paie pe cap. Slăbuţ şi palid, dar vesel, băiatul, intimidat de prezenţa noastră, a şi fugit pe uşă când maică-sa i-a spus să se ducă să culeagă pentru noi nişte fragi de pe coastă. Femeia ne-a adus un ulcior cu apă proaspătă. N-am avut încotro şi am băut, făcându-ne că ne e sete, cu toate că numai bine nu ne cădea apa rece pe stomacul gol.

I-am dat de înţeles femeii că suntem plecaţi de mult de acasă, lucrând pe la diferite întreprinderi forestiere, ca să câştigăm ceva bani pentru a face faţă nevoilor familiei. Ne-am dat originea dintr-un sat din Muntenia, ca să nu se mire de graiul nostru, deosebit de cel maramureşean. Am aflat din conversaţie că de când începuse exploatarea de la Ierboasa, veniseră în sat oameni din toate părţile ţării, împinşi de nevoile de acasă. Ne-a spus că înainte, oamenii stăteau la gospodăriile lor şi aveau de toate, dar că de când veniseră ruşii, venise şi sărăcia şi lumea pleca la muncă oriunde, numai să câştige un ban ca să facă faţă dărilor către stat. Mai înainte o

duceau şi ei bine, aveau vite multe, iar bărbatul ei lucra câteva luni pe an ca plutaş. Acum, din cauza cotelor mari de lână şi de carne, trebuiseră să vândă din vite. Anul fusese rău şi, după ce predaseră cotele de grâne şi de ţuică, nu le mai rămăsese de ajuns de mâncare nici pentru vite, nici pentru ei. Am mai aflat că satul lor se chema „Leşu” şi din vorbă în vorbă, ne-am ales cu o mulţime de informaţii preţioase despre împrejurimi şi distanţe.

Am fost întrerupţi de întoarcerea copilului, care a intrat pe uşă cu pălăria lui de paie plină cu fragi. Şchiopăta şi-i curgeau şiroaie de lacrimi pe obraz. Dăduse cu piciorul într-o piatră ascuţită şi îşi despicase până la os un deget.

I-am cerut femeii nişte apă caldă şi ne-am ocupat de rănit. După ce i-am spălat piciorul cu apă şi săpun, am presărat pe tăietură praf de sulfamidă şi, cu vată şi faşă, din mica trusă de medicamente pe care o aveam în traistă, i-am făcut un bandaj mai strâns ca să-i opresc sângele. Copilul răbda şi îşi înghiţea plânsul de ruşine, iar mama nu ştia cum să ne mulţumească. S-a mirat ea de faşă şi medicamente, dar i-am spus că făcusem o şcoală de sanitari, pe care n-o terminasem, fiindcă nu-mi mai putusem plăti taxele.

Tocmai pusesem copilul în pat cu piciorul mai ridicat pe o pernă, când s-a deschis uşa şi a apărut bărbatul. Un om înalt şi zdravăn, care s-a aplecat ca să intre pe uşa joasă a camerei. Întâi s-a îndreptat îngrijorat spre copil, dar femeia i-a spus ce se întâmplase şi l-a lămurit şi în privinţa noastră.

Omul ne-a dat mâna, ne-a mulţumit pentru grija ce o avusesem de copil şi s-a aşezat la vorbă cu noi.

Cred că mai mult după înfăţişare mi-a inspirat încredere şi, când femeia a ieşit în curte să-şi vadă de treburi şi copilul a plecat şi el în livadă să păzească mieii, i-am spus clar despre ce era vorba: eram fugari, eram flămânzi şi l-am întrebat dacă ne poate ajuta.

Omul a primit destăinuirea mea cu cea mai mare seninătate. N-a arătat nici teamă, nici mirare şi nici curiozitate. Nu ne-a pus întrebări suplimentare, mulţumindu-se cu explicaţia mea laconică. S-a întors spre uşă şi şi-a strigat nevasta, iar nouă ne-a spus că nu trebuie să ne ferim de ea. Când femeia a intrat pe uşă, i-a cerut să ne facă de mâncare şi în câteva vorbe a pus-o în temă cu situaţia noastră. La fel de liniştită ca mai înainte, femeia a pus o oală pe foc în bucătărioara de alături, scuzându-se de sărăcia mesei. Ne-a făcut o ciorbă de cartofi, în care a tăiat dintr-o bucată de slănină cât palma, două sau trei feliuţe. Ne-a mai pus la fiecare în faţă câte o bucată de turtoi, din făină de porumb amestecată cu foi de ştevie. Ne-a explicat, ruşinată, că aşa mai înmulţea mălaiul de care duceau mare lipsă. Femeia n-a stat cu noi la masă. Am mâncat numai noi trei.

După masă, omul ne-a spus că ar fi bine să ne bărbierim şi ne-a oferit briciul lui. Cum nu ştiam să-l folosim, ne-a bărbierit el. Şi tot el, cu o sulă şi nişte petice vechi de piele, mi-a cusut tălpile la bocanci. Cu ghetele reparate, mă simţeam alt om. În ultimele zile căpătasem un fel de complex de neputinţă, cu tălpile desprinse care mă chinuiau la mers şi care, cu siguranţă, la nevoie, m-ar fi împiedicat să fug.

Omul nu mai ştia cu ce să ne vină în ajutor şi îşi arăta părerea de rău că din sărăcia lui n-avea să ne dea mai mult. Singurul om care ne-ar fi putut ajuta, spunea el, era preotul din sat, dar era plecat la un botez într-o altă

comună. Îl cunoştea bine şi de mult timp pe popă. Era om de toată nădejdea, pe care te puteai bizui la nevoie. Ne-am făcut socoteala şi i-am spus ţăranului că suntem dispuşi să-l aşteptăm pe preot până se va întoarce. Discutând această ipoteză, ţăranul ne-a informat că preotul îşi avea casa în mijlocul satului, lângă Postul de Miliţie, unde nu erau decât doi miliţieni. Nu vedea niciun risc ca să mergem pe uliţa satului până acolo. Lumea fiind obişnuită cu muncitori străini, nici noi, îmbrăcaţi cu salopete cum eram, nu am bate la ochi. Dar ca să stăm în centrul satului, în aşteptarea întoarcerii preotului, nu era recomandabil, mai ales că ar fi putut întârzia. Putea să vină în cursul nopţii sau chiar a doua zi. Pe de altă parte şi el, ţăranul, trebuia să plece după-amiază într-un alt sat, pentru nu ştiu ce treburi şi nu se putea deci informa de sosirea preotului, ca să ne facă legătura cu el.

Aici a intervenit în discuţie femeia, spunând că preotul plecase la botez cu cantorul şi că în momentul în care acesta din urmă se va întoarce acasă, vom şti că s-a întors şi popa. Aşa am aflat că singura casă, care se învecina cu ei şi pe care noi o crezuserăm nelocuită, era a cantorului. Era neterminată, dar acoperişul şi o cameră erau gata şi în ea locuia toată familia.

Cantorul plecase singur cu preotul. Soţia, care avea un copil mic şi era din nou însărcinată, rămăsese acasă. Întrebându-ne gazdele dacă n-am putea vorbi direct cu cantorul, ne-au spus că era venit de curând în sat la ei şi nu-l cunoşteau încă bine. Cu toate că li se păruse că popa se înţelegea bine cu el, ei nu ştiau ce fel de om era şi nu ne puteau îndemna să avem încredere. „În ziua de azi nu te mai poţi încrede în oricine”, ne-a subliniat de câteva ori ţăranul.

Ne-am mai sfătuit un timp şi, cum omul trebuia să plece, ne-am hotărât şi noi să părăsim casa, mulţumindu-le gazdelor pentru tot ajutorul dat. Femeia a ieşit afară, s-a asigurat că nu vine nimeni pe drum şi ne-a făcut semn că putem pleca.

Am trecut repede drumul, ne-am strecurat printre sălciile şi plopişul care creştea de-a lungul pârâului şi am urcat coasta opusă, cam până la jumătatea ei. Între tufele rare de lăstari de fag, ne-am găsit un loc potrivit, de unde puteam supraveghea casa cantorului, fiind totodată bine camuflaţi. Mai aveam toată după-amiaza înaintea noastră, căci ne hotărâsem să nu mergem la cantor decât la căderea nopţii, chiar dacă s-ar întoarce mai devreme acasă. Tolăniţi în culcuşul nostru de frunziş, cu foamea potolită şi mulţumiţi de înfăţişarea mai omenească pe care o căpătasem de când eram bărbieriţi, spălaţi şi cu bocancii reparaţi, am mai stat de vorbă un timp, după care ne-am culcat cu rândul, unul rămânând treaz să supravegheze casa. Ziua s-a scurs în tihnă. Pe drum n-a trecut niciun om. Nu se auzea decât pârâul curgând la vale şi din când în când câte un câine în sat. La casa gazdelor noastre, am mai văzut-o pe femeie ieşind din grădină după diferite treburi. La casa cantorului, nicio mişcare.

Când soarele a scăpătat după deal şi primele umbre ale înserării s-au lăsat pe vale, copilul şi-a adunat mieii din livadă şi i-a mânat în grajd. Apoi, pe rând, s-au luminat geamurile la amândouă casele. Întunericul s-a lăsat de-a binelea şi ne-am dat seama că de la distanţa la care ne aflam, nu l-am mai putea vedea pe cantor când se va întoarce acasă. Am mai stat totuşi un timp până ce ne-am decis să coborâm în vale.

Cerul se acoperise de nori şi bezna era totală. Coborârea până în vale la pârâu ne-a luat destul de mult timp şi ne-am ales cu câteva vânătăi de pe urma căzăturilor. Orbecăiam pe întuneric, nevăzând nimic înaintea noastră. Singurul punct de reper era fereastra luminată de la casa cantorului. În fine, am ajuns în faţa porţii. Nu era încuiată, aşa că am intrat în curte şi ne-am îndreptat spre casă fără grijă, ştiind din observaţia făcută în timpul zilei că nu erau câini. Am urcat cele două-trei trepte şi am bătut la uşă. O femeie tânără, cu o sarcină foarte avansată, a întredeschis uşa şi când i-am spus că vrem să vorbim cu cantorul, ne-a poftit înăuntru. Ne-a spus că bărbatul ei era plecat la un botez şi că trebuie să se întoarcă dintr-un moment în altul. Am întrebat-o dacă îl putem aştepta afară, în tindă, dar femeia ne-a poftit să stăm înăuntru, la căldură. O dată cu căderea nopţii se lăsase frigul.

Camera era destul de mare şi încă provizoriu aranjată. Într-un colţ erau stivuite lăzi şi cufere încă nedesfăcute. Un pat mare dublu, unul mai mic, unde dormea un copil de câteva luni, dulapul, masa şi câteva scaune erau mobile de calitate mai bună şi indicau o oarecare bunăstare, pe care n-o mai întâlnisem până aici. Femeia se arăta binevoitoare şi nu era interesată de motivul vizitei noastre. Era evident că nu se amesteca în treburile cantorului şi că preocupările ei erau numai casnice, fiindcă de îndată ce ne-am aşezat pe scaune, a început să ne povestească de necazurile ei cu mutatul în casa nouă, neterminată, cu copilul cel mic etc. Era tare vorbăreaţă, ceea ce ne convenea mai mult decât să fi fost curioasă şi să ne pună întrebări. Dar timpul trecea şi cantorul nu mai venea. Se făcuse târziu şi ne gândeam că se cuvenea să plecăm, ca să lăsăm femeia să se culce. Nu ne prea trăgea inima, tot sperând să vină cantorul ca să nu trebuiască să petrecem iar o noapte afară, mai ales că începuse şi ploaia.

Când tocmai ne resemnasem şi ne pregăteam să plecăm, s-au auzit zgomote în curte şi femeia, uitându-se pe geam, ne-a anunţat că era căruţa bărbatului ei, care deshăma caii în faţa grajdului. Peste câteva minute şi-a făcut apariţia şi cantorul, şi o dată cu intrarea lui s-a răspândit în cameră un miros puternic de băutură. Înalt, blond şi cu ochii albaştri, se putea spune că era un bărbat frumos. Pe picioare se ţinea bine, dar era buimăcit de băutură şi obosit. De altfel, după ce femeia i-a spus că vrem să-i vorbim, omul ne-a dat mâna, ne-a spus că a băut cam mult şi că e frânt de oboseală, aşa că va sta de vorbă cu noi a doua zi. Ne-a întrebat dacă avem unde dormi. I-am spus că abia către seară ajunseserăm în Leşu şi că veniserăm direct la el, fără să avem timp să ne interesăm de o gazdă. Fără să ezite, cantorul s-a dus către colţul unde erau îngrămădite bagajele încă nedesfăcute, din care a scos câteva cojoace şi cergi, pe care ni le-a întins, spunându-ne să ni le aşternem pe jos şi să ne culcăm. Am făcut cum ne-a spus şi curând după aceea, când femeia a stins lampa, am adormit cu toţii. Dascălul sforăia îngrozitor.

Dimineaţa ne-am trezit, când femeia umbla să aprindă focul în sobă. Dascălul mai dormea. În cameră se răcorise, dar geamurile aburite arătau că afară fusese şi mai frig. După ce ne-am strâns lucrurile de pe jos, ne-am înghesuit în jurul sobei. Afară roua generoasă care se aşternuse sclipea

sub primele raze ale soarelui. Din cauza evaporării, iarba părea că fumegă, ridicând o pânză străvezie de ceaţă peste toată valea.

Femeia a pus pe masă pâine, unt şi trei ceşti. Apoi a pus la fiert o oală cu lapte în camera de alături, care urma să fie bucătăria, dar în care deocamdată nu era decât o maşină de gătit. Camera n-avea geamuri şi de câte ori femeia deschidea uşa, venea un curent de aer rece, tăios, care a sfârşit prin a-l trezi pe cantor. Când a dat cu ochii de noi, încă buimac de somn şi mahmur de băutura din ajun, ne-a privit nedumerit. Treptat şi-a adus aminte şi cum nevastă-sa adusese laptele fierbinte, ne-a poftit să stăm cu el la masă. Femeia s-a apucat să deretice prin casă şi să se ocupe de copil, care se trezise şi începuse să plângă. Văzând-o preocupată de ale ei şi îngrijindu-se să liniştească copilul, am intrat şi noi în vorbă cu cantorul, care mânca tăcut şi nu ne încuraja la conversaţie.

Am început prin a-i mulţumi pentru găzduire şi ne-am pornit să-i explicăm că muncisem pe la diverse şantiere şi exploatări din regiune şi că totuşi rămăsesem fără bani de întoarcere acasă. Povestea noastră era destul de vagă. Nu voiam să precizăm nimic, în speranţa că se va lega o conversaţie, din care să ne putem da seama cam cu ce fel de om aveam de-a face. Dar cantorul rămânea tăcut. Ne asculta, privindu-ne cu nişte ochi inexpresivi, cu mintea încă tulbure, ceea ce ne dezorienta, neştiind cum să continuăm ca să stabilim un contact mai apropiat. Din când în când, mai punea câte o întrebare sau făcea câte o apreciere, din care ne dădeam seama că nu parvenea să înţeleagă mare lucru din ce-i povesteam. Am tot dat târcoale subiectului, până când am îndrăznit să-i spunem că speram într-un ajutor creştinesc din partea lui şi că ne gândisem că puteam avea încredere în el, fiind un om al Bisericii.

La această insinuare, cantorul s-a dezmeticit brusc. În fine, pricepuse că nu eram nişte oameni obişnuiţi, care încercam să ne ducem zilele muncind în cadrul sistemului existent. Privirea i s-a întunecat, s-a sculat în picioare şi, pe un ton autoritar, ne-a cerut să-i arătăm buletinele de populaţie. Chiar la o astfel de reacţie nu ne aşteptam. A fost un moment de surprindere, care ne-a lăsat fără replică. Conştient de efectul produs, cantorul a devenit ameninţător, ne-a somat din nou să-i arătăm buletinele şi chiar a schiţat un pas înainte spre noi, care de asemenea ne sculasem în picioare. Sperând încă într-o neînţelegere, i-am spus dascălului că nu aveam buletine, dar să nu aibă nicio grijă, că nu suntem răufăcători şi că am apelat la el ca la un bun român, fiindcă suntem urmăriţi de Securitate din motive politice. Cu asta, cărţile au fost date pe faţă!

Cantorul a devenit însă şi mai ameninţător, spunându-ne că trebuie să mergem cu el la Miliţie, fiindcă el este un cetăţean devotat guvernului şi partidului.

Ne-am dat seama de situaţia critică în care ne aflam şi cu toate că nu o prevăzusem, am reacţionat perfect coordonat, de parcă am fi fost vorbiţi dinainte. Titi s-a îndreptat spre geam iar eu mai spre mijlocul camerei, astfel încât dascălul să se afle între noi. Amândoi am băgat în mod semnificativ mâna dreaptă în buzunar şi, completându-ne unul pe altul, i-am explicat pe un ton răspicat, că dacă va sta liniştit, nu i se va întâmpla nimic, nici lui, nici soţiei lui şi nici copilului. I-am spus că nu vrem să-i luăm nimic cu forţa şi că dacă el n-a vrut să ne ajute de bunăvoie, vom pleca

fără să-i facem vreun rău. L-am sfătuit însă, să nu încerce să întreprindă ceva împotriva noastră şi să nu iasă din casă până nu ne vom îndepărta.

În tot acest timp, soţia lui se aşezase pe pat şi ne privise înmărmurită. Prin atitudinea noastră, situaţia se răsturnase. Preluasem iniţiativa! Cantorul se făcuse palid la faţă şi bărbia începuse să-i tremure.

Bluful nostru reuşise. Omul era aşa de speriat, că amuţise. Totuşi, în timp ce ne strângeam lucrurile şi ne puneam cojoacele, nepierzându-l din ochi, şi-a mai revenit şi compunându-şi o mimică binevoitoare, a început să ne spună că nu trebuie să-l înţelegem greşit, că nu are nimic cu noi şi că i-a fost numai teamă că suntem hoţi, de aceea se purtase aşa cum se purtase. A insistat să ne aşezăm şi să terminăm masa întreruptă. Ca să ne convingă, s-a aşezat el mai întâi şi ne-a poftit să stăm şi noi jos.

M-am înţeles din priviri cu Titi. Prefăcându-ne că acceptăm explicaţiile, cu toate că nu credeam deloc în sinceritatea lor, ne-am aşezat şi am continuat să mâncăm. Omul îşi recăpătase glasul şi vorbea cu volubilitate, despre vreme, despre casă sau despre gospodăria lui. I se citea şiretenia pe faţă, şi în timp ce mâncam, încercam să-i ghicim intenţiile. S-a sculat de câteva ori să mai pună lemne pe foc şi să-l aţâţe, neîntrerupându-se din vorbit. La un moment dat, când se întorcea de la sobă, a făcut un pas spre uşa de la intrare şi ne-a spus că se duce să dea de mâncare vacii. Până să apucăm să zicem ceva, ieşise pe uşă.

Ne-am uitat pe fereastră şi l-am văzut intrând în grajd. După câteva minute a ieşit, şi s-a îndreptat cu paşi grăbiţi spre poartă. Când a ieşit în drum şi a pornit-o în pas întins spre sat, ne-am sculat şi noi de la masă şi ne-am adunat hainele şi trăiştile.

Femeia, încercând să-şi păstreze un ton firesc, s-a oferit să ne mai aducă ceva de mâncare, în intenţia evidentă de a ne reţine. Bănuia probabil că bărbatul ei avea să se ducă la Miliţie să ne denunţe. Pe un ton ameninţător, i-am spus să nu se mişte de lângă copil.

În tot acest timp, nu-l slăbisem din ochi pe cantor, care, aproape în pas alergător, ajunsese în dreptul casei la care fusesem găzduiţi cu o zi înainte. Aici s-a oprit şi ne-am dat seama că fusese interpelat de nevasta ţăranului, care i-a şi ieşit în cale. Gesticulând şi arătând în direcţia noastră, cantorul îşi povestea păţania.

N-am mai stat pe gânduri. I-am spus nevestei dascălului să nu cumva să iasă din casă, am ieşit afară şi profitând de o denivelare de teren care ne ascundea vederii cantorului, ne-am strecurat până la o cotitură a drumului, l-am traversat şi am coborât în plopişul de lângă pârâu. Ne-am oprit să răsuflăm o clipă şi i-am propus lui Titi un plan cam îndrăzneţ, dar care tocmai de aceea mi se părea realizabil. Să mergem de-a lungul pârâului către sat şi când vom ajunge în apropierea primelor case, să ne ascundem în tufele din marginea drumului. Cu siguranţă că îl vom vedea venind pe cantor cu cei doi miliţieni din sat. Îi vom lăsa să treacă spre fundul văii, iar noi vom ieşi în drum şi, ca nişte muncitori obişnuiţi, ne vom duce până în mijlocul satului la casa preotului.

Speram că preotul ne va putea ascunde şi apoi îndruma spre următorul sat, unde să ne recomande altui preot de încredere. Aveam convingerea că intrând pe această filieră a preoţilor, vom putea ajunge până la Bucureşti.

Lui Titi planul i s-a părut nebunesc, dar a fost de acord să-l punem în aplicare.

Am pornit-o deci la vale prin plopişul de lângă pârâu. După vreo două sute de metri, ajunşi în dreptul casei ţăranului, am auzit un fluierat. În uşa deschisă, chiar puţin retrasă în interior, pentru a nu fi văzută de la casa cantorului, femeia ne făcea semne disperate s-o luăm spre pădure. I-am făcut şi noi semn că am înţeles şi renunţând la planul de mai înainte, am făcut la stânga şi ne-am pornit să urcăm prin lăstărişul versantului opus, spre pădurea mare din culme.

Atitudinea şi gestul femeii ne-au urmărit multă vreme în gând, ajutându-ne să ne păstrăm optimismul şi încrederea în oameni. De altfel, întâmplarea cu cantorul a fost singura decepţie de acest fel pe care am avut-o pe tot drumul nostru până la Bucureşti.

În ziua aceea am mers aproape fără întrerupere. Am mers cu spor din cauza terenului mai puţin accidentat. Intrasem într-o regiune cu munţi mai rotunjiţi şi văi mai domoale. Pădurile se ţineau lanţ. Vremea senină ne deschidea orizontul până la mari depărtări. Către seară prinsesem o culme în lung şi ne gândeam tocmai să înnoptăm în podul cu fân al unui sălaş de vite pe lângă care treceam. Tot plaiul, cât vedeam cu ochii, era presărat cu astfel de sălaşe din bârne şi cu acoperişuri de şindrilă, nelocuite în acest timp al anului.

Tocmai ne pregăteam să ne aciuim la unul din ele, când am zărit venind pe drumul de culme, în urma noastră, o femeie. Umbrele înserării îi estompau conturul formelor şi abia când a ajuns la câteva zeci de metri de noi, ne-am dat seama că era o fetiţă. Îmbrăcată în costum bucovinean şi legată la cap cu o basma, părea o femeie în miniatură. Ajunsă în dreptul nostru, a încetinit pasul şi ne-a dat bună seara. Am întrebat-o unde se duce aşa de târziu şi singură prin locuri atât de pustii. Fără nicio teamă, sigură pe ea şi deloc timidă, ne-a spus că se duce acasă. Fusese la o mătuşă într-un alt sat şi mai avea o bucată bună de drum până la ea. Avea doisprezece ani. I-am spus că şi noi mergem tot la ea în sat, dar că eram tare osteniţi şi ne gândeam să înnoptăm pe culme. Fetiţa ne-a spus însă că dacă mai mergem cu ea o bucată, ne arată o stână unde putem cere adăpost peste noapte. Am pornit cu ea pe culme şi am descusut-o despre cei de la stână. Baciul era rudă cu ea şi mai avea trei ciobani tineri cu el. După vreo zece minute, fetiţa s-a oprit şi ne-a arătat cu mâna spre stânga, unde pajiştea cobora în pantă lină şi se termina la vreo două sute de metri în pădure. Acolo, chiar la lizieră, am mai putut distinge prin întunericul care se lăsa, oile albe, înghesuite în ţarcuri şi coliba stânei, care-şi pierdea treptat conturul pe fondul întunecat al pădurii.

Ne-am luat rămas-bun de la fetiţă, care şi-a văzut grăbită de drum.

Cât am mai stat să cântărim dacă e bine sau nu să mergem la stână, noaptea s-a lăsat de-a binelea. Totuşi, cerul senin lăsa destulă lumină ca să vedem poteca albă care ducea la stână. Ne-am hotărât şi am pornit pe ea. Dar nici n-am apucat bine să facem câţiva paşi şi deodată s-au pornit să latre câinii. În câteva clipe, au fost lângă noi cinci-şase dulăi albi, gata să se năpustească asupra noastră. Cred că dacă n-am fi procedat aşa cum ştiam încă de copil, ne-ar fi sfâşiat. Spate la spate, ne-am lăsat jos, ciuciţi în potecă. Câinii, nedumeriţi şi bănuitori, nu s-au mai apropiat, dar au început să ne dea roată, lătrând cu şi mai mare îndârjire. De la stână se

auzeau glasuri de oameni şi fluierături şi după puţin timp a apărut pe potecă baciul. Printre lătrăturile întărâtate ale câinilor, l-am auzit strigând:

— Care eşti acolo, mă?

— Oameni buni, i-am răspuns.

Baciul a domolit câinii şi s-a apropiat. Ne-am sculat în picioare şi i-am spus în două vorbe că suntem drumeţi, că voiam să înnoptăm la stână şi că ne îndreptase la el nepoata lui, cu care ne întâlnisem pe culme. I-am spus şi numele fetiţei, pe care îl reţinusem. Fără multă vorbă, baciul ne-a luat cu el la stână.

Cei trei flăcăi, băieţi de şaptesprezece-optsprezece ani, se ocupau de foc şi de o căldare în care fierbea lapte. Baciul le-a spus să pună de o mămăligă mai mare, că aveau oaspeţi.

Cu toate că nu ne-a cerut niciun fel de explicaţii, ne-am simţit obligaţi să-i completăm povestea noastră cu minciuna de care mai uzasem şi altă dată. I-am spus că facem parte dintr-o echipă de topometri şi că a doua zi aveam întâlnire cu colegii noştri, la primăria din sat (i-am spus numele satului pe care îl aflasem de la fetiţă, dar pe care acum nu-l mai ţin minte).

În timp ce aşezaţi pe jos în gura colibei, mâncam cu toţii mămăligă cu lapte, câinii au început să latre din nou, năpustindu-se către culme. Deodată însă au tăcut şi baciul nu s-a mai sculat de jos, spunând că trebuie să fie nevastă-sa. Într-adevăr, după puţin timp, a apărut o femeie. Venise în fugă şi era tare excitată, dar când a dat cu ochii de noi, a tăcut. Spre mirarea noastră, baciul i-a spus că poate să vorbească fără grijă şi femeia şi-a dat drumul la gură. Venise să-l anunţe că a doua zi de dimineaţă va veni la stână o comisie, care va număra oile pentru a stabili apoi cotele cu care să-i impună. Din comisie făceau parte primarul, miliţianul şi încă câţiva de la Partid. Baciul a ascultat-o liniştit pe nevastă-sa şi apoi i-a spus să se întoarcă acasă şi să nu spună nimănui că fusese la stână. Înainte de a pleca, femeia a scos dintr-o traistă două sticle, pe care i le-a dat.

După plecarea femeii, toţi am continuat să mâncăm în tăcere, iar noi ne gândeam că nu nimeriserăm la stână în momentul cel mai potrivit. Când am terminat masa, baciul s-a adresat celor trei flăcăi, fără să se ferească câtuşi de puţin de noi. Le-a spus că vor trebui să se scoale înainte de a se lumina de zi, ca să împartă oile în trei turme şi să plece cu ele la păşunat. Două din turme le vor scoate la păscut în apropiere, iar cu cea de-a treia, cel mai destoinic din băieţi va pleca în pădure, înainte de ivirea zorilor. El, baciul, va rămâne la stână.

Când a terminat cu ciobanii, s-a întors spre noi şi ne-a spus că aşa au ajuns vremurile ca omul să-şi ascundă averea, ca să şi-o poată apăra şi să n-ajungă în sapă de lemn. Cu cele două sticle de rachiu pe care i le adusese nevastă-sa, era sigur că-i va convinge pe cei de la primărie să nu se mai obosească până la locurile de păşunat ca să numere oile. Iar dacă totuşi vor insista, îi va duce la cele două turme din apropiere, care însumează numărul de oi declarat de el.

Mult n-am mai stat de vorbă. Fiecare şi-a găsit un culcuş în colibă. Baciul ne-a dat o cergă cu care ne-am învelit amândoi şi la scurtă vreme am adormit. Nu înainte însă de a mă fi pus de acord cu Titi pe şoptite, în privinţa plecării noastre în zori, pentru nu a fi surprinşi de comisie.

Când ne-am trezit, turma care trebuia ascunsă plecase de mult. Baciul supraveghea scoaterea celorlalte două turme din ţarcuri şi le dădea indicaţii flăcăilor. În câteva minute, poiana a rămas pustie. Oile au dispărut după culme, zgomotul talăngilor şi lătratul câinilor s-au stins.

Prin roua groasă a dimineţii ne-am îndreptat spre ţarcuri, unde baciul se apucase să bată nişte pari cu toporul.

— Nu mai staţi să iasă soarele şi să se ia roua? ne-a întrebat baciul, văzându-ne gata de plecare.

I-am spus că ne grăbim să ajungem mai repede în sat.

Baciul a lăsat toporul jos şi ne-a spus să mergem după el, ca să ne arate pe unde să apucăm. Ne-am ţinut după el până la marginea pădurii. Aici s-a oprit şi printre trunchiurile brazilor, ne-a arătat drumul care şerpuia în fundul văii.

— Drumul pe care-l vedeţi duce în sat. Dacă nu mergeţi în sat, luaţi-o drept în jos prin pădure, treceţi drumul şi urcaţi în culmea cealaltă. Să nu spuneţi la nimeni că aţi fost la noi la stână.

Ne-am adus aminte de moş Gheorghe. Ca şi el, fără să ne contrazică sau să ne arate că se îndoieşte de poveştile pe care i le înşirasem, baciul înţelesese că situaţia noastră era cu totul alta. Nici el nu ne ceruse lămuriri. Îşi făcuse numai datoria de a ne găzdui şi ajuta, aşa cum o cerea legea simplă, creştinească, a celor care trăiesc la munte, departe de oameni, şi ştiu ce înseamnă să fii la nevoie. I-am strâns mâna şi l-am asigurat că nu vom pomeni niciodată de el şi de stână. Şi iar am auzit în urma noastră, când am pornit-o la vale prin pădure, vorbele lui moş Gheorghe: „Dumnezeu să vă ajute!”

Începeam a şaisprezecea zi de la evadarea noastră, când ne-am despărţit de baci. I-am urmat sfatul. Am coborât în vale, am trecut drumul şi am urcat în culmea cealaltă.

În jurul nostru, numai munţi împăduriţi. Verdele întunecat al codrilor de brad, care acoperea culmile rotunjite ale munţilor Rodnei, se pierdea în zare şi doar petele mai deschise ale păşunilor crude mai înveseleau decorul sumbru. În orice direcţie ne uitam, peisajul era acelaşi şi ne cuprinsese un fel de deznădejde gândind că ne trebuiau zile întregi de mers ca să le dăm pădurilor de capăt.

Priveliştea de pe înălţimi era însă înşelătoare, căci planurile succesive ale culmilor şi munţilor, care se suprapuneau, ascundeau vederii adâncul văilor largi, unde aşezările oamenilor îmblânzeau aspectul sălbatic al naturii. Când, uneori, dintr-un unghi favorabil, cuprindeam cu privirea câte o vale în toată lungimea şi deschiderea ei, ne simţeam mai puţin pierduţi. Satele, cu grădini şi livezi de pomi înfloriţi, drumurile albe şi islazurile pe care păşteau vitele, privite de la distanţă, ne dădeau un fals sentiment de siguranţă.

Când ne apropiam însă de locurile umblate de oameni, instinctul de animal hăituit se trezea şi ne dădeam seama câte pericole ne pândeau. De altfel, mai tot drumul l-am trăit în această dilemă, dorind pe de o parte apropierea de oameni, în nădejdea unui sprijin, pentru ca apoi să râvnim la adăpostul sigur al codrilor neumblaţi, unde nu riscam să întâlnim oameni.

S-a întâmplat însă ca în acea zi să întâlnim, în mijlocul pădurii, trei oameni. Cu topoarele pe umăr, urcau în susul pârâiaşului, la marginea căruia poposisem să ne odihnim. I-am văzut venind de departe, prin pădurea bătrână de brazi şi i-am aşteptat. Ca singură măsură de prevedere, ne-am ţinut mâna dreaptă sub cojoacele puse pe jos lângă noi.

Ajunşi în dreptul nostru, ne-au zis bună ziua şi le-am răspuns. Ne-au depăşit în acelaşi pas şi când tocmai gândeam că întâlnirea nu avea să aibă alte urmări, unul din ei s-a oprit şi ne-a întrebat unde mergem. Luaţi prin surprindere, am avut un moment de ezitare. Apoi, i-am spus numele unui sat pe care îl reţinusem din discuţiile de la stână din ziua precedentă. Probabil că a fost o gafă, satul de care pomenisem aflându-se cine ştie unde şi neexplicând prezenţa noastră în acel loc.

Cel care ne vorbise a făcut câţiva paşi spre noi şi cu un ton care devenise brusc autoritar, ne-a cerut să ne legitimăm, spunându-ne că prin partea locului au fost semnalaţi „duşmani ai poporului” şi că vrea să se asigure că nu suntem unii dintre aceştia. Jargonul de partid al individului, ca şi cuvântul „tovarăşe”, cu care nu mai avusesem de mult de-a face, ne-au sunat aşa de strident, încât abia atunci ne-am dat seama de gravitatea situaţiei în care ne aflam. Tot atunci am remarcat că omul purta la reverul hainei o insignă roşie, probabil cu iniţialele PCR.

Cred că Titi a fost acela care a salvat situaţia. Sculându-se de lângă mine şi cu cojocul acoperindu-i mâna dreaptă, s-a deplasat câţiva paşi lateral. Totodată m-am sculat şi eu şi, pentru a mai câştiga timp, i-am spus omului că numai autorităţile au dreptul să legitimeze pe cineva.

Individul, bănuindu-ne înarmaţi şi văzându-se într-o poziţie precară, plasat între noi doi, se oprise la vreo trei metri de mine. Ceilalţi doi, care rămăseseră mai departe şi tot timpul observaseră scena, fără să-şi manifeste niciun moment intenţia de a interveni, şi-au strigat tovarăşul:

— Hai, mă, şi lasă oamenii în pace!

După o scurtă şovăială, omul a schimbat brusc tonul şi ne-a spus râzând:

— Am glumit, oameni buni. De ce vă supăraţi?!

Avantajul trecuse iar de partea noastră! Titi a profitat de moment ca să-i spună, cu o voce calmă dar plină de ameninţări subînţelese: „Ar fi bine să-ţi vezi de drum, omule!”

Bluful nostru şi-a produs iar efectul. Omul n-a mai stat pe gânduri. Ne-a întors spatele şi a plecat bombănind spre tovarăşii lui. Ne-am asigurat că-şi văd de drumul lor şi i-am urmărit cu privirea până ce au dispărut după prima denivelare de teren.

Am răsuflat uşuraţi şi am pornit-o şi noi la drum, căutând să ne depărtăm cât mai repede de locul întâlnirii cu cei trei. Până târziu după-amiază nu ne-am oprit aproape deloc.

Considerându-ne în afară de pericol, am încetinit ritmul. De altfel, începusem să simţim şi oboseala şi foamea.

Pe o pantă destul de abruptă, am ajuns într-o vale strâmtă şi sinuoasă, prin care trecea o cale ferată. Traversând-o şi urcând malul opus, ne-am trezit pe un fel de podiş, plantat cu brazi. Copacii nu depăşeau doi-trei metri înălţime, erau plantaţi în rânduri şi acopereau o suprafaţă destul de mare, împărţită prin drumuri paralele şi perpendiculare, în parchete dreptunghiulare. Ne-a frapat de la început o curiozitate: drumurile erau

podite. Trunchiuri de brad necioplite, cu un diametru de circa douăzeci de centimetri, puse unul lângă altul transversal, acopereau toată suprafaţa drumului, lat de vreo patru metri. O luasem pe unul din aceste drumuri, nedumeriţi de rostul ce-l puteau avea aceste podele. E drept că şi plantaţia avea ceva straniu. Brazii erau cam gălbejiţi şi nu părea să le meargă prea bine, iar între pomi, tot terenul era acoperit cu un covor gros de muşchi, care nu mai lăsa să crească niciun fel de altă plantă.

La un moment dat, la vreo două sute de metri în faţa noastră, venind către noi pe drum, şi-a făcut apariţia o turmă de vaci. Era limpede că trebuia să le mâne cineva din urmă şi deci tot aşa de limpede că trebuia să dispărem din calea lor. Soluţia era s-o luăm prin plantaţie şi să ne depărtăm cât mai mult de drum, pentru a nu fi văzuţi printre brazi, care nu erau nici prea deşi, nici stufoşi.

Cu această ocazie am dezlegat şi misterul verdelui bolnăvicios al brazilor şi al drumurilor podite. Cum am ieşit din drum şi am păşit în plantaţie, covorul de muşchi a cedat sub picioarele noastre şi ne-am afundat în mocirlă. La început până la glezne, iar mai apoi, pe măsură ce ne depărtam de drum, tot mai adânc. Cu tot mai mare greutate ne smulgeam câte un picior din nămolul cleios, pentru ca la pasul următor să ni-l afundăm din nou şi mai adânc. Nămolul negru degaja un miros puternic şi puturos. În urma noastră, din locul de unde ne smulgeam picioarele, mocirla de sub muşchi bolborosea şi miasmele care se ridicau duhneau fetid, a sulf. Cu cât încercam să avansăm mai repede şi făceam mişcări mai bruşte, cu atât ne scufundam mai mult. Intrasem aproape în panică, văzând că începem să ne afundăm până la şolduri şi nu mai reuşim să ne extragem din nămol, decât apucându-ne de bradul cel mai apropiat.

A fost un adevărat coşmar până ce am ajuns la liman, adică la următorul drum podit, paralel cu cel pe care îl părăsisem. Eram într-un hal fără de hal, istoviţi de efort, năclăiţi de nămol până la brâu şi mirosind îngrozitor.

Noroc că la capătul drumului, unde se termina plantaţia, după câteva zeci de metri de mers printr-un lăstăriş de fag, am dat peste un pârâiaş în care ne-am spălat fără să ne dezbrăcăm. Ne-am aşezat pur şi simplu în el, cu picioarele întinse în lungul curentului şi ne-am clătit de mâlul cleios. În cele două-trei ore cât am mai mers, până ce s-a lăsat noaptea, hainele s-au uscat pe noi. Numai mirosul mai persista!

După toate aventurile şi oboselile zilei, ne-am culcat pe patul de frunziş uscat şi am adormit imediat.

Tot ce am putut lămuri mai târziu în privinţa fenomenului din plantaţia prin care trecusem m-a făcut să ajung la concluzia că era vorba de o turbărie. Adică, un teren mlăştinos, unde avea loc un anumit proces de putrefacţie a plantelor, care se transformă cu timpul în turbă, un cărbune de calitate inferioară. Această explicaţie am primit-o de la mai mulţi geologi cu care am stat în închisoare.

În dimineaţa următoare, când ne-am trezit, primul gând ne-a fost să urcăm pe o înălţime, de unde să avem o perspectivă mai largă asupra zonei, ca să ne putem orienta.

Ajunşi pe prima coamă cu vedere deschisă în toate direcţiile, am constatat că numai la câteva sute de metri de locul unde ne aflam, era o gară. În jurul nostru vedeam numai fragmente din calea ferată, care, când dispărea după o culme, când apărea din nou pe un alt versant, pentru ca să dispară într-un tunel şi să reapară iar după un cot de pădure. Ne gândeam să ne continuăm drumul, mergând de-a lungul terasamentului, dar ne era imposibil să ne lămurim asupra direcţiei generale a căii ferate.

Am coborât panta, apropiindu-ne de gară până când am putut să-i distingem inscripţia numelui. Era gara Ilva, nu-mi mai amintesc dacă Ilva Mare sau Ilva Mică. Necunoscând regiunea, nici asta nu ne spunea nimic în privinţa poziţiei noastre. Am ocolit gara, am ieşit după prima cotitură la calea ferată şi am luat-o pe poteca de picior de-a lungul şinelor, la întâmplare, într-una din cele două direcţii posibile. Am mers o bucată de vreme aşa, până când la o curbă am văzut în dreapta noastră o vale largă, despădurită. Pe păşunea din fundul văii, păşteau nişte vite.

Am părăsit calea ferată şi am pornit-o drept la vale prin pădure. La marginea din vale a pădurii, am dat de o şosea, pe care n-o văzusem de sus, iar dincolo de ea, la vreo două sute de metri păşteau vitele. Nu era ţipenie de om. Numai femeia care păzea vacile sta aşezată la umbra unui fag singuratic din mijlocul islazului şi cosea.

După ce ne-am sfătuit un timp, cu toate că ne răzbise iar foamea, am hotărât să mai răbdăm şi să dăm întâietate informării asupra locului unde ne aflam, a localităţilor din regiune şi mai ales a oraşelor mai importante legate de calea ferată pe care o întâlnisem.

Singura soluţie la îndemână, pentru a primi un răspuns la aceste întrebări, era să stăm de vorbă cu femeia care păzea vacile. Ne-am făcut repede planul şi, după ce ne-am pus cămăşile mai curate din saci şi ne-am mai scuturat salopetele de praf, am traversat şoseaua şi am ieşit în islaz. În drum am cules fiecare vreo două-trei pietre şi cu ele în mână, discutând cu voce tare şi degajat, ne-am îndreptat către fagul din păşune. Stabilisem să ne dăm drept geologi.

După ce i-am dat bună ziua femeii şi ne-am aşezat şi noi la umbra fagului, gata să ne jucăm mai departe rolul cât mai convingător, ne-am dat seama că tot efortul era inutil: femeia era arierată mintal, probabil idioata satului, bună numai de păzit cireada comunei. Poate a fost spre norocul nostru, fiindcă am putut s-o descoasem în voie, femeia nemanifestând niciun fel de suspiciuni. Singura dificultate era să ne înţelegem cu ea. Se exprima greu şi se bâlbâia.

Pe scurt, am reuşit să aflăm că ne găseam cam între Ilva Mare şi Ilva Mică şi că mergând pe şosea, aveam să întâlnim din nou calea ferată. Prima comună în acea direcţie se chema Dorna Cândreni, după care, la nu mai ştiu câţi kilometri, urma Vatra Dornei. Nu ne venea să credem că eram aşa de departe de Cavnic şi aşa de aproape de Vatra Dornei. Cel mai surprins a fost însă Titi, când m-a auzit întrebând-o pe femeie dacă ştie unde sunt Iacobenii, iar pe aceasta răspunzându-mi: „La câţiva kilometri de Vatra Dornei.” Când femeia s-a sculat şi s-a dus să mai adune vitele, care păscând, se răzleţiseră, i-am explicat lui Titi cum, auzind de Vatra Dornei, îmi amintisem brusc de localitatea Iacobeni.

Iată explicaţia. Cu câteva săptămâni înainte de a fi arestat, în vara anului 1952, m-am întâlnit întâmplător pe stradă în Bucureşti cu Gheorghe

Tarie. Îl cunoşteam de mic, fiindcă venea deseori la noi în casă. Fusese ajutat de tatăl meu în tinereţe şi ne rămăsese devotat. Prea multe nu-mi amintesc despre el. Ştiu că era originar din Brăila. Făcuse Dreptul, ocupase nu ştiu ce funcţie administrativă la Cameră sau la Senat, iar în timpul războiului, datorită faptului că fusese coleg de facultate cu Mihai Antonescu, ajunsese Şeful Serviciului Protocolului, pe lângă Consiliul de Miniştri. După 23 august dispăruse din circulaţie. Când cu un an în urmă îl întâlnisem pe stradă, mi-a povestit, în câteva vorbe, cum de teama arestării plecase din Bucureşti, ca să-şi piardă urma şi că în ultima vreme era angajat la o întreprindere de explorări miniere la Iacobeni, lângă Vatra Dornei. Mi-a explicat că era bine văzut profesional şi că era în termeni buni cu cei de la Serviciul de cadre, unde dăduse o autobiografie falsă, reuşind să-şi ascundă trecutul. Mai mult chiar, aflând de situaţia mea precară, mi-a propus să mă mut şi eu cu mama la Iacobeni, unde îmi poate asigura un loc de muncă la întreprinderea lui. Ne garanta angajarea, tot sub autobiografie falsă, şi mie şi mamei. Principial am fost de acord şi am rămas înţeleşi că în două-trei săptămâni îmi va comunica toate condiţiile de angajare, urmând să ne găsească şi locuinţă.

Comunicarea lui n-am mai primit-o, fiindcă între timp am fost arestat.

Încheindu-mi povestea, i-am spus lui Titi că dacă ajungem la Iacobeni, calvarul nostru prin munţi se va termina, putând conta pe tot sprijinul din partea lui Tarie. Cu toată foamea care ne chinuia, ne înveselisem. Era prima dată în tot drumul nostru că aveam un ţel, care, chiar dacă nu era cel final, reprezenta un punct de sprijin sigur, un punct care odată atins însemna odihnă, mâncare, îmbrăcăminte şi suspendarea pentru un timp a oricărei urmăriri. Cu un nou elan stârnit de speranţa trezită, am ieşit în şosea şi am pornit-o spre Dorna Cândreni.

După atâtea zile de drum prin locuri prăpăstioase, cu urcuşuri şi coborâşuri, pe povârnişuri pietroase sau prin hăţişuri, umblatul pe poteca de pe marginea şoselei ni se părea o plimbare de plăcere. Rareori trecea câte o căruţă în trapul mărunt al cailor de munte şi nimeni nu ne băga în seamă. Eram şi noi nişte drumeţi obişnuiţi. Începeam să ne reînvăţăm cu lumea de care până aici ne feream. Către seară ne-a ajuns din urmă o şatră de ţigani. Vreo patru-cinci căruţe cu coviltir.

Oboseala începuse să ne cuprindă şi, ca să mai scutim din mers, ne-am gândit să-i rugăm pe ţigani să ne ia în căruţă. Unul din ţigani ne-a făcut loc pe capră lângă el şi aşa am mai străbătut câţiva kilometri. Am ajuns la marginea satului Dorna Cândreni când se lăsa întunericul şi cu toate că ţiganii noştri aveau acelaşi ţel ca noi, Vatra Dornei, le-am mulţumit şi ne-am dat jos din căruţă. Mă consultasem cu Titi şi hotărâsem că nu era prudent să rămânem cu şatra. Ştiam că ţiganii erau întotdeauna rău văzuţi de Miliţie şi puteau fi oricând opriţi şi cercetaţi pentru cine ştie ce furtişaguri, riscând să fim şi noi legitimaţi în acest caz. I-am lăsat să se îndepărteze şi am pornit-o şi noi în urma lor.

Noaptea era senină. Casele satului se înşirau de-a stânga şi de-a dreapta şoselei, cu ferestrele luminate. Treceam pe lângă grupuri de oameni care stăteau de vorbă pe la porţi. Dădeam bună seara şi ni se răspundea, fără să stârnim vreo curiozitate. Cu toate astea, eram crispaţi şi nu ne-am liniştit decât când am depăşit ultima casă a satului. Chiar la

capul satului, şoseaua cotea uşor la stânga şi se întretăia cu calea ferată. Ne-am oprit şi am răsuflat uşuraţi.

În acel moment am auzit un şuierat de locomotivă şi i-am văzut luminile care se apropiau. Era un mărfar cu multe vagoane, încărcate cu blocuri de piatră, care abia se târa. Mergea în direcţia Vatra Dornei. Atât ne-a trebuit. N-am mai stat pe gânduri şi, când vagoanele au început să defileze prin faţa noastră, am sărit din mers pe treptele unuia din ele, eu la un capăt, Titi la celălalt. Înainte de a ne agăţa de vagon, mai avusesem timpul să ne înţelegem, ca înainte de a intra în Vatra Dornei, să ne facem un semn cu mâna şi să sărim din tren.

Dar, ca şi în alte dăţi, socoteala de-acasă nu s-a potrivit cu cea din târg. După câteva minute, trenul şi-a accelerat mersul şi a prins viteză tot mai mare, astfel că orice încercare de a sări ar fi fost curată sinucidere. Nu ne-am îngrijorat însă, gândind că în apropiere de Vatra Dornei, locomotiva va încetini din nou.

Între timp, cerul se acoperise de nori, iar trenul gonea prin beznă tot mai tare. După o vreme, în direcţia spre care ne îndreptam, cerul a prins culoare şi ne-am dat seama că era reverberaţia luminilor oraşului. Trenul îşi continua cursa cu aceeaşi viteză, iar întunericul ne împiedica să vedem cum arăta terenul de-a lungul terasamentului. Stăteam amândoi pe ultima treaptă a scărilor vagonului, pregătiţi să sărim de îndată ce trenul îşi va încetini mersul. Era aşa de întuneric că abia zăream silueta lui Titi, agăţat de celălalt capăt al vagonului. Am aşteptat în zadar momentul potrivit. Am trecut prea iute pe lângă primele case luminate, pe lângă un canton şi prin mai multe macazuri. Să fi sărit, riscam să ne rupem gâtul, aşa că am renunţat. Trenul a frânat abia pe ultimii două sute de metri, înainte de a se opri pe o linie secundară, imediat după clădirea gării care se vedea luminată.

Ne-am dat jos şi am pornit înainte, de-a lungul trenului, în direcţia opusă gării. Atât cât ne-am putut da seama pe întuneric, ne aflam într-un fel de mic triaj, cu vagoane oprite pe diverse linii, cu magazii şi stive de cherestea, clădite pe o parte şi pe alta. Când am trecut pe lângă locomotiva trenului cu care venisem, mecanicul ne-a spus bună seara, crezându-ne probabil angajaţi ai căilor ferate. Am răspuns şi am mers mai departe. După vreo douăzeci de metri, am dat de un drum care trecea peste liniile ferate. Am luat-o pe el, la stânga, spre nord. Ştiam că din Vatra Dornei trebuie s-o luăm spre nord pentru a ajunge la Iacobeni.

Am ieşit din zona triajului şi am nimerit pe o stradă pavată. Eram în plin oraş, foarte aproape de gară. Străzile erau prost luminate şi pustii. La prima încrucişare cu o stradă care ducea la gară, ne-am întâlnit cu un trecător. L-am întrebat de drumul către Iacobeni. „Mergeţi înainte pe strada pe care vă aflaţi. În continuarea ei, la ieşirea din oraş, este şoseaua către Iacobeni.”

Nu ne venea să credem că întâmplarea făcuse să ne găsim pe drumul cel bun. I-am mulţumit cetăţeanului, de la care am mai aflat că până la Iacobeni sunt zece kilometri, şi ne-am văzut de drum. Începuse să plouă mărunt.

În curând am ieşit din oraş şi ne-am angajat pe şosea. Ploaia se înteţise, întunericul era deplin şi nu vedeam nimic, decât la câţiva paşi înaintea noastră, albul şoselei. După o vreme, a apărut în faţa noastră o luminiţă

gălbuie. Venea de la un canton de cale ferată. Când ne-am apropiat, am văzut că şoseaua trece peste o linie ferată şi că bariera era ridicată. Cantonul fiind pe dreapta, am luat-o pe marginea din stânga a şoselei. Liniştea era absolută. În afară de ţârâitul mărunt al ploii, nu se auzea nimic. Cu atât mai înspăimântător a fost strigătul care a izbucnit lângă noi, în momentul când traversam calea ferată:

— Stai! Cine e?

Am încremenit pe loc. O clipă ne-am gândit s-o rupem la fugă. Apoi, instinctiv, am răspuns:

— Oameni buni!

Vocea din întuneric s-a auzit din nou:

— Luaţi-o pe dreapta! Pe stânga, pe lângă pod, nu e voie!

Am ascultat ordinul şi numai după câteva minute ne-a revenit glasul şi am comentat faptul şi spaima prin care trecusem. Am avut şi explicaţia: câteva zeci de metri mai jos, în stânga şi paralel cu şoseaua, curgea Bistriţa, iar calea ferată, după ce traversa drumul, trecea peste un pod, pe cealaltă parte a văii. Santinela de pază ne somase fiindcă trecusem prea aproape de capul podului.

După incidentul cu santinela, am mers într-un pas susţinut încă vreo oră, până ce puterile au început să ne lase. Oboseala, mai ales slăbiciunea provocată de foame, şi poate şi emoţiile prin care trecusem ne-au făcut să ne oprim şi să ne căutăm un loc de odihnă. Lucru destul de greu din cauza întunericului şi a ploii care nu mai contenea.

În stânga şoselei era o râpă şi în fundul văii se auzea apa Bistriţei. În dreapta şoselei, terenul urca în pantă dulce. Am orbecăit zadarnic prin întuneric în căutarea unui pom sub care să ne adăpostim. Ne-am împotmolit în pământul ud al unei arături proaspete, am nimerit în tot felul de mărăcinişuri şi în cele din urmă, zgâriaţi, plini de noroi şi uzi până la piele, ne-am oprit într-un lăstăriş, care deşi foarte des, nu ne-a scutit de ploaie. Făcuţi ghem unul într-altul pe pământul ud, am adormit imediat şi nu ne-am trezit decât când se lumina de ziuă.

Plouase mult peste noapte, dar nu simţisem nimic. Eram uzi leoarcă şi nu ne puteam stăpâni tremuratul. Clănţănind din dinţi, am pornit imediat la drum, ca să ne încălzim. Şoseaua era plină de bălţoace, iar apele Bistriţei, galbene, nămoloase. Ploaia stătuse şi cerul limpezit prevestea o zi senină.

La o aruncătură de piatră de locul unde dormisem, patru fagi bătrâni cu coroanele împreunate ne-ar fi oferit un loc uscat şi adăpost de ploaie, dacă i-am fi descoperit. Ceva mai departe, o baracă părăsită şi pe jumătate năruită ne-ar fi găzduit şi mai bine, dacă noaptea atât de întunecoasă nu ne-ar fi ascuns-o.

După câteva minute ne-am încălzit şi cu toată oboseala şi slăbiciunea, imboldul pe care ni-l dădea apropierea de sfârşitul chinurilor noastre ne-a făcut să parcurgem următorii trei-patru kilometri, într-un pas destul de vioi. La o cotitură a drumului, ne-am oprit. Şoseaua cobora şi la câteva sute de metri intra în Iacobeni. Soarele tocmai răsărea şi primul lucru care ne-a atras privirile a fost clopotniţa şi acoperişul bisericii. Ţiglele smălţuite şi viu colorate în roşu, galben şi verde străluceau sub primele raze ale soarelui. Înveseliţi şi plini de speranţe, am pornit pe drum la vale.

Prima clădire pe stânga, la intrarea în localitate, era o cârciumă – Bufet de stat. Era închisă. N-am luat faptul în seamă şi am mers mai departe. Case frumoase, cu grădini îngrijite şi flori la ferestre, se înşirau pe ambele părţi ale drumului. Ceva mai departe, tot pe stânga, am văzut staţia de cale ferată. Prin grădinile din spatele rândului de case, care mărgineau şoseaua pe stânga, curgea Bistriţa, iar pe celălalt mal se întindea localitatea, clădirile concentrându-se în jurul bisericii, unde părea să fie şi centrul. Mai departe, casele se răreau, împrăştiate pe covorul de iarbă verde al văii. Am trecut podul peste Bistriţa şi ne-am îndreptat către biserică. Îmi aminteam de spusele lui Tarie că întreprinderea la care lucra se afla în centrul localităţii.

Ne străduiam să mergem în pas normal şi să nu ne arătăm bucuria, cu toate că ne venea să alergăm de nerăbdare. Eram aşa de obsedaţi de ideea că ne găseam la sfârşitul calvarului, încât gândurile ne erau numai la casa în care vom fi primiţi, la masa pe care o vom primi, la o baie şi la o ţigară şi la hainele curate pe care le vom îmbrăca. Nicio clipă nu am luat în seamă faptul că nu întâlnisem ţipenie de om pe străzi şi că în afară de câteva ferestre care se deschiseseră, localitatea părea pustie.

Ajunşi în faţa bisericii, am şi văzut, pe o vilă din apropiere, firma întreprinderii pe care o căutam. Am luat hotărârea să intru singur şi să-l caut pe Tarie, iar Titi să mă aştepte afară.

Portiţa grădinii din faţa vilei era deschisă. La fel şi uşa de la intrare. Am pătruns pe un coridor. Prin mai multe uşi deschise, se vedeau birouri şi rafturi pline de hârtii şi dosare, dar niciun suflet de om. Am bătut de câteva ori în uşa deschisă, strigând: „Tovarăşe!”

Din capătul coridorului şi-a făcut apariţia o femeie. Legată la cap, cu o găleată şi o mătură în mână, a venit spre mine. Dându-mi seama că e femeia de serviciu, am întrebat-o cu cine pot vorbi, căci vin cu camionul de la Năsăud şi am de predat o corespondenţă. Femeia mi-a răspuns că până la ora şapte nu vine nimeni la serviciu.

Era 6 dimineaţa şi aşa se explica lipsa de circulaţie pe străzi! La asta nu ne gândisem!

Am încercat atunci să aflu unde locuieşte Tarie. I-am spus femeii că sunt grăbit, că n-am timp să aştept şi că o rog să-mi dea adresa tovarăşului Tarie. După un moment de tăcere, pe care l-am pus pe seama simplităţii ei şi crezând că nu m-a înţeles, am repetat ceea ce spusesem.

În loc să-mi dea adresa pe care i-o ceream, m-a întrebat ce treabă am cu tovarăşul Tarie. Ca să-i satisfac curiozitatea, i-am explicat că sunt şofer pe un camion al I.P.I.L.-ului (întreprindere forestieră) şi că i-am adus tovarăşului Tarie un pachet de la fratele lui din Năsăud.

— Îl cunoaşteţi pe tovarăşul Tarie? a continuat femeia să mă iscodească.

— Da. L-am văzut o dată la fratele lui, i-am răspuns, cu gândul că în fine se va decide să-mi dea adresa.

Femeia m-a privit lung, s-a mai codit puţin şi apoi s-a hotărât:

— Atunci nu ştiţi ce s-a întâmplat?

— Nu, i-am răspuns, presimţind o nenorocire.

— Săracul domnul Tarie! Un om aşa de cumsecade! Astăzi vine biata soţie a dânsului să-şi ridice bagajele pe care le mai are în casă şi pleacă la Bucureşti.

— Dar ce s-a întâmplat?

— Vă spun, dar nu spuneţi că ştiţi de la mine. Alaltăieri noapte l-a ridicat Securitatea!

Parcă primisem o lovitură în cap! Complet buimăcit am ieşit din casă fără să-i mai zic nimic femeii, care continua să-l plângă pe „dl. Tarie... un om aşa de cumsecade... „

Mai târziu am aflat de la Titi că se speriase, văzându-mă ieşind din vilă, livid şi descompus la faţă.

De altfel, când am ieşit pe portiţa grădinii, am trecut pe lângă el fără să-i spun nimic şi m-am aşezat pe marginea şanţului. Îngrijorat de atitudinea mea, a venit şi el lângă mine să mă întrebe ce mi s-a întâmplat. L-am pus la curent cu cele ce aflasem. Apoi, aşezaţi unul lângă altul pe marginea şanţului, am rămas tăcuţi şi ca prostiţi de năruirea speranţelor noastre. Fuseserăm aşa de siguri că-l vom găsi pe Tarie şi că vom primi sprijinul lui, încât vestea arestării lui ne lovise ca un trăsnet. Neprevăzând o astfel de nenorocire, nu ne gândisem la o alternativă şi planuri pe mai departe nu ne făcusem.

Optimismul care ne stăpânise în ultimele două zile ne făcuse să uităm şi de oboseală şi de foame. Brusca dispariţie a stimulentului moral care ne dăduse puterea necesară să ne continuăm drumul, fără să ne simţim slăbiciunea, ne-a pus cu brutalitate în faţa realităţii. Ne găseam acum, aşezaţi pe marginea şanţului, lipsiţi de vlagă şi înfometaţi, cu mintea goală şi demoralizaţi.

Timpul trecea şi nu ne reveneam din starea de apatie în care căzusem. Soarele se ridicase scăldând în lumină întreaga vale, localitatea începuse să prindă viaţă, oamenii mergând grăbiţi spre locurile lor de muncă. Străzile, pustii la sosirea noastră, se însufleţiseră, dar noi, abătuţi cum eram, nu înregistram nimic din toată mişcarea din jurul nostru.

Ne-a trezit din starea de prostraţie în care căzusem dangătul puternic al clopotului bisericii, care se afla la numai câţiva paşi de noi. Când am realizat cât de neobişnuită putea părea trecătorilor prezenţa şi înfăţişarea noastră, primul gând ne-a fost să ne punem la adăpost de privirea şi curiozitatea oamenilor, ca să încercăm, în linişte, să ne punem puţină ordine în idei.

Auzind clopotele, instinctiv ne-am îndreptat ochii spre biserică şi am văzut cum câteva femei, în port bucovinean, urcau poteca spre ea. Ne-am zis că locul cel mai apropiat şi liniştit unde ne puteam refugia era acolo, aşa că am luat-o şi noi pe drumeag, spre biserica ce se ridica pe un mamelon care domina casele din jur. Cum pierdusem socoteala zilelor, am crezut că prilejul slujbei era duminica, dar puţin timp după aceea am aflat că era sărbătoarea Naşterii Sf. Ioan Botezătorul sau Sânzienele, cum i se spunea acolo.

În biserică erau vreo cincisprezece femei şi un singur bărbat, aşezat în strană. Ne-am aşezat şi noi mai la o margine şi curând a apărut popa şi a început slujba. Preotul era tânăr. Bărbat înalt, frumos şi cu voce plăcută, ne-a atras imediat atenţia. Simpatia pe care ne-a inspirat-o mi-a retrezit în minte ideea mea de a apela, în drumul nostru, la ajutorul preoţilor.

I-am împărtăşit din nou lui Titi ideea mea şi ne-am sfătuit pe şoptite, în timp ce se desfăşura slujba. Am căzut de acord să încercăm să-l contactăm pe preot după terminarea serviciului religios.

Între timp, ni s-a dat tuturor celor prezenţi câte o lumânare şi, atenţi la comportarea celorlalţi, am procedat şi noi la fel în tot timpul slujbei.

Singurul bărbat din biserică, în afară de noi, ne-a atras atenţia. Era un om în vârstă, o figură distinsă, cu barba şi părul alb, îmbrăcat în haină neagră şi pantaloni reiaţi. Cămaşa albă cu gulerul scrobit, cravata îngrijit înnodată, ca şi atitudinea lui sobră îţi dădeau impresia unei apariţii din alte timpuri. Îmi aduc aminte că m-a izbit frumuseţea mâinilor lui îngrijite. Purta o verighetă lată de aur, aşa cum mai văzusem când eram copil, la persoanele foarte în vârstă. Am aflat mai târziu că bătrânul era un profesor universitar din Iaşi, care se afla cu domiciliul obligatoriu în Iacobeni.

Când slujba s-a terminat, preotul s-a adresat celor care vor să se spovedească, spunându-le să iasă în curtea bisericii şi să se prezinte la uşa care dădea acces spre altar. El însuşi s-a retras apoi în altar, aşa că am fost nevoiţi să ieşim şi noi cu toată lumea şi n-am mai putut să stăm de vorbă cu el. Vreo cinci-şase femei s-au înşirat în faţa uşii ce dădea spre altar, iar restul credincioşilor au plecat spre casele lor. Titi şi cu mine am rămas lângă bradul din faţa bisericii, cu gândul să-l pândim pe preot când va termina cu spovedaniile şi va părăsi biserica, pentru a sta cu el de vorbă.

Popa a deschis uşa şi prima femeie a intrat la spovedit. În acea clipă mi-a venit o idee pe care i-am împărtăşit-o lui Titi. Ce ar fi să mergem şi noi să ne spovedim? Pe măsură ce luam în considerare această posibilitate, o găseam tot mai nimerită decât aceea de a-l acosta pe preot la plecare. Mai întâi, convorbirea ar avea loc la adăpost de priviri nedorite. Apoi, nu puteam prevedea reacţia preotului la cele ce urma să-i spunem. Una era să afle că suntem căutaţi de Securitate, fiind în afara bisericii şi ca simplu cetăţean, şi alta era să primească destăinuirile noastre sub legământul tainei spovedaniei. În această din urmă situaţie, chiar dacă n-ar fi vrut sau i-ar fi fost frică să ne ajute, nu ne-ar fi putut denunţa, fără să-şi calce jurământul preoţesc şi obligaţia de a păstra secretul spovedaniei.

Am optat deci pentru formula spovedaniei. Mai greu a fost să-l conving pe Titi să meargă el la preot, considerându-l mai convingător decât mine în felul de a pune problema. Amândoi o dată oricum nu puteam intra la spovedit. În cele din urmă, Titi s-a aşezat şi el după cele două femei care-şi mai aşteptau rândul să intre la preot, iar eu am rămas mai departe sub bradul din faţa bisericii. Priveam în curtea unei grădiniţe de copii, plasată mai jos decât locul unde mă aflam şi urmăream, pentru prima oară după multă vreme, mişcările unei tinere educatoare, care mi s-au părut nespus de graţioase.

Abia când i-a venit rândul şi lui Titi, şi în curtea bisericii nu mai rămăsesem decât eu, m-a apucat nerăbdarea şi am avut impresia că timpul se oprise pe loc. Mi s-a părut o veşnicie până ce l-am văzut ieşind din biserică. Pe măsură ce se apropia de mine, încercam să-i desluşesc expresia ca să-mi pot da seama dacă demersul lui avusese succes sau nu. Era, evident, peste măsură de tulburat. Când a ajuns lângă mine, am văzut că avea lacrimi în ochi. Cu vocea tremurând de emoţie, abia a putut articula: „E un om extraordinar!” Apoi s-a mai liniştit şi mi-a relatat ce se întâmplase.

Îi spusese preotului că eram fugari, căutaţi de Securitate şi că-l rugam să ne ajute.

Fără să-i ceară detalii suplimentare, fără să manifeste surprindere sau teamă la auzul destăinuirii, preotul îl întrebase cu ce ne poate ajuta. Titi i-a spus că eram nemâncaţi de câteva zile şi eram la capătul puterilor.

Preotul a stat puţin pe gânduri şi l-a îndemnat apoi să iasă afară şi să aştepte împreună cu mine, până ce se va dezbrăca de odăjdii, va încuia biserica şi va pleca spre casă. Să-l urmărim atunci de la distanţă până ce-l vom vedea intrând în casă, să mai aşteptăm câteva minute şi apoi să intrăm şi noi. I-a spus că va lăsa uşa descuiată. O dată intraţi pe uşă, să urcăm fără zgomot scara din faţa noastră, fiindcă la parter locuieşte un membru de partid. La etaj era locuinţa lui. Într-adevăr, popa părea să fie un om extraordinar!

După şocul provocat de dispariţia lui Tarie şi deznădejdea care ne cuprinsese câteva ore mai devreme, acum, din nou, soarta părea să ne favorizeze.

Câteva minute mai târziu, popa a ieşit din altar, a încuiat uşa şi a pornit-o spre casă. Cu pasul măsurat, răspunzând la salutul trecătorilor, se îndrepta pe podul de peste Bistriţa, peste care trecusem şi noi, fără să arunce nicio privire în urmă. După pod, a luat-o la dreapta, pe acelaşi drum pe care venisem şi noi în zori. L-am urmărit cu privirea de la distanţă şi l-am văzut intrând într-o casă cu etaj. Curtea din spatele casei se întindea până la malul Bistriţei. Am mai zăbovit un timp la capul podului şi am pornit-o şi noi. Căutând să adoptăm o atitudine cât mai firească, am împins portiţa grădiniţei din faţa casei şi în câţiva paşi am fost la uşă. Era într-adevăr descuiată şi nimeni nu ne-a văzut intrând.

În capul de sus al scării, ne aştepta popa zâmbind. Ne-a primit în casă şi a încuiat uşa în urma noastră.

Preoteasa, o femeie de talie mică, blondă şi cu ochii albaştri, după ce ne-a poftit să stăm jos, s-a retras în bucătărie. Preotul, ca şi când ne-ar fi cunoscut de când lumea, ne-a dus la un spălător, ne-a dat săpun, un aparat de ras şi ne-a spus că în curând e gata şi masa.

Un sfert de oră mai târziu, raşi şi spălaţi, eram aşezaţi la masă cu preotul şi preoteasa, care din când în când se scula să ne servească. Făceam eforturi să ne stăpânim emoţia: trecuse atâta vreme de când nu mai văzusem faţă de masă, farfurii şi tacâmuri normale! La început, le-am folosit cu oarecare stângăcie, dar, încet, încet, vechile reflexe s-au trezit. Mai greu ne-a fost să nu înfulecăm aşa cum ne împingea foamea s-o facem.

N-am ştiut niciodată dacă popa o pusese la curent pe preotească cu situaţia noastră. Ştiu însă că nici nu apucam bine să golim farfuria şi ne-o umplea din nou fără să întrebe, scutindu-ne astfel de a fi siliţi să refuzăm din bună cuviinţă. Aşa se face că am mâncat două sau trei farfurii de supă cu găluşte şi tot de atâtea ori ni s-au umplut farfuriile cu ghiveci.

De vorbit, s-a vorbit puţin şi numai banalităţi, despre vreme, despre iarna grea care trecuse etc.

La sfârşitul mesei, ne-am retras cu preotul într-o altă cameră. Abia aici am încercat să-i mulţumim, dar preotul ne-a întrerupt cu o întrebare: „Ce aveţi de gând să faceţi acum?”

I-am explicat că intenţia noastră era să ajungem la Bucureşti; fie pe jos, fie agăţându-ne de vreun tren, aşa cum făcusem de la Dorna Cândreni până la Vatra Dornei.

Preotul ne-a ascultat răspunsul şi a rămas pe gânduri. Cu toată figura lui senină şi deschisă, nu era un om vorbăreţ şi nici nu încuraja la vorbă. Am rupt tăcerea rugându-l să ne mai facă un serviciu: să ne dea un ziar, să aflăm şi noi ce se întâmplă în lume. Ne-a adus din camera vecină Scânteia şi în timp ce o răsfoiam, ne-a spus că trebuie să plece pentru câteva minute; să citim liniştiţi ziarul până ce se va întoarce. Preotesei, care tocmai ne aducea nişte clătite cu dulceaţă, i-a spus că se întoarce imediat. Şi-a luat pălăria şi a ieşit pe uşă. Preoteasa s-a dus din nou în bucătărie, lăsându-ne singuri.

Cu toată toropeala de saturaţie care ne cuprinsese, am avut acelaşi gând, de care avea să ne fie foarte curând ruşine. Instinctul fugarului din noi se trezise din nou: dacă se duce să ne toarne?! Ne-am repezit la geam şi l-am văzut pe preot mergând cu pasul lui liniştit spre capul satului, pe drumul pe care intrasem noi de dimineaţă în Iacobeni. La primul colţ a dispărut din raza noastră de vedere.

Îngrijoraţi, ne-am dus la fereastra care dădea spre curtea din spate. Apa Bistriţei, umflată de ploi, curgea printre sălciile din fundul curţii, iar în stânga şi în dreapta se ridicau garduri înalte către curţile vecine. Ne vedeam prinşi în capcană! Mai era o singură scăpare posibilă. Să ieşim din casă pe uşa pe care intrasem şi să ajungem cât mai repede în pădurile din împrejurimi. Trebuia însă să ne hotărâm fără întârziere, orice clipă pierdută micşorându-ne şansele de a mai scăpa. Şi totuşi, puşi în situaţia de a decide imediat, am optat pentru rămânerea pe loc. Încrederea pe care ne-o inspirase popa a fost mai tare şi ne-a învins suspiciunea.

Am stat însă la geam, privind cu nerăbdare şi emoţie spre colţul străzii unde dispăruse popa. Deodată, l-am văzut. Venea cu acelaşi mers liniştit spre casă. Şi venea singur!

L-am auzit intrând în casă. Când a deschis uşa camerei în care ne aflam, ne-a zâmbit şi ne-a întrebat dacă nu ne-am odihnit. Apoi s-a dus către masa de lângă perete, a scos din sertar o cutie şi ne-a făcut semn să ne apropiem.

A intrat direct în subiect:

— Am fost la gară şi m-am informat. Două bilete până la Bucureşti costă atât (nu-mi mai aduc aminte preţul, dar nu era o sumă neglijabilă). Din daniile enoriaşilor am strâns nişte bani pentru reparaţia bisericii. Vă dau ca să vă cumpăraţi biletele. Trenul pleacă la ora X (prin jurul orei 7 seara).

Eram înmărmuriţi. La aşa ceva nu ne gândisem. Când ne-am recăpătat glasul, am început prin a-i spune că în situaţia noastră nu ştim dacă îi vom putea da vreodată banii înapoi. Ne-a întrerupt spunându-ne că nu are importanţă. Şi la mulţumirile noastre a răspuns:

— Banii sunt daţi pentru fapte creştineşti. Şi ajutorul la nevoie este tot faptă creştinească, aşa că luaţi-i şi mulţumiţi lui Dumnezeu!

Nu mai era nimic de spus, după cum nici acum nu sunt în stare să comentez gestul, vorbele şi comportarea preotului. Ar fi păcat să încerc să prind în cuvinte atitudinea lui; i-aş schimba dimensiunile.

Împreună cu preotul, am căzut de acord să părăsim casa înainte de întoarcerea de la serviciu a comunistului de la parter. De asemenea, am

stabilit pentru orice eventualitate, că în cazul că vom fi prinşi la ieşirea din casă, vom declara că preotul ne împrumutase banii de întoarcere acasă, fără să ne cunoască adevărata situaţie, deoarece ne dădusem drept muncitori, nevoiţi să plecăm din motive familiale, înainte de primirea salariului.

De altfel, preotul nu-şi manifestase niciun fel de curiozitate în privinţa noastră. Nu ştia că eram condamnaţi şi evadaţi. Se mulţumise cu explicaţia dată de Titi, că eram căutaţi de Securitate. E drept că şi în acest caz, faptul de a ne fi ajutat n-ar fi găsit înţelegerea autorităţilor.

Nici noi nu ştiam cum îl chema pe preot şi n-am putut să-i aflu numele, nici chiar ani de zile mai târziu, când am încercat să-i dau de urmă. Nu mi-au permis-o nici vremurile dominate încă de teroarea Securităţii, nici posibilităţile de deplasare limitate de lipsa de bani şi nici timpul până la plecarea mea din ţară.

O dată cu ultimele detalii puse la punct, ne-am ridicat să plecăm. La uşă, preotul ne-a îmbrăţişat, cu vorbele: „Dumnezeu să vă ajute!”

Am pornit-o drept spre gară. O clădire mică, pustie la ora aceea. Ne-am luat biletele de la un funcţionar, care moţăia în spatele ghişeului. La suma rotundă pe care ne-o dăduse popa, am mai primit câţiva lei rest, cu care ne-am cumpărat ţigări şi chibrituri, de la o tutungerie din faţa staţiei. Apoi ne-am întors în gară, unde eram mai puţin în văzul lumii. Mai aveam câteva ore de pierdut până să vină trenul.

Ziua era frumoasă şi caldă. Am trecut peste linia de cale ferată şi ne-am aşezat pe marginea parapetului de piatră, cu picioarele atârnând în gol. Jos, curgea Bistriţa. Ne simţeam bine, ne era cald, eram sătui şi mai ales optimişti. Cu toate astea, oboseala acumulată se făcea simţită. Am mai discutat un timp pe marginea celor întâmplate şi am stabilit că, în cazul că vom fi prinşi la Bucureşti, nu vom pomeni nimic despre preot şi vom spune că drumul îl făcusem clandestin, fără bilet.

Cu o jumătate de oră înaintea sosirii trenului nostru, gara, până aici pustie, a început să prindă viaţă. În câteva minute, s-a umplut de lume. Crezând că e vreo neînţelegere asupra orei de sosire a trenului pe care îl aşteptam, am plecat să mă informez. Amestecându-mă prin mulţimea călătorilor care invadaseră peronul, am aflat că era vorba de un alt tren, care trebuia să vină din direcţie opusă, de la Suceava. În timp ce bătrâna pe care o întrebasem îmi dădea această lămurire, m-am trezit strigat pe nume. Şi încă pe numele mic, aşa cum numai un grup de prieteni apropiaţi sau colegi de liceu obişnuiau să-mi spună: „Tilică! Ce-i cu tine aici?!”

Înmărmurit de surpriză, mă uitam la tânărul din faţa mea, fără să-l pot recunoaşte. În clipa următoare însă, ne îmbrăţişam, unul mai uluit decât celălalt de asemenea coincidenţă.

Era Vlaicu Maltezeanu. Cu o clasă în urma mea la liceul Spiru Haret, nu-l mai văzusem de aproape doi ani. Între timp, terminase Politehnica, se căsătorise şi ajunsese într-un post de inginer, la Iacobeni. Se îngrăşase, ceea ce mă făcuse să nu-l recunosc în primul moment. Aflase că fusesem arestat şi strângându-mă în braţe, îmi spunea cât de mult se bucura că mă vede liber. Între două vorbe i-am explicat că nu fusesem eliberat, aşa cum îşi închipuia el. I-am relatat, pe scurt, aventura noastră.

M-a ascultat până la sfârşit şi, fără nicio ezitare, cu acelaşi elan şi căldură, s-a oferit să ne ajute. Mi-a spus că se duce cu nevastă-sa la Vatra Dornei să-şi ridice salariul de la centrala întreprinderii la care lucra şi mi-a propus să-l aştept până se va întoarce cu primul tren, în aceeaşi seară. Insista să vin cu Titi la el, ca să ne refacem câteva zile, să ne dea îmbrăcăminte ca lumea şi bani de drum.

I-am explicat la ce riscuri s-ar expune ajutându-ne, dar nici n-a vrut să audă, pretinzând că nu puteam pleca mai departe în halul în care eram.

Tentaţia de a-i accepta propunerea era mare. Totuşi, i-am rezistat, iar Vlaicu, sincer dezamăgit că nu ne poate ajuta, s-a scotocit prin buzunare şi ne-a dat ultimii zece lei care îi mai rămăseseră până la leafă.

Sub privirile uimite ale lui Titi, care ne observa de la distanţă, mi-am continuat conversaţia cu Vlaicu până la sosirea trenului. Pe soţia lui, care stătea la coadă la ghişeul de bilete, n-am cunoscut-o. De la el am avut primele veşti despre mama, pe care o văzuse cu vreo lună înainte, cu ocazia unui drum pe care îl făcuse la Bucureşti. O întâlnise la familia Boceanu, prieteni comuni de ai noştri şi de-ai Maltezenilor. Era sănătoasă şi o admira pentru curajul ei. Mi-a vorbit apoi de o mulţime de lume cunoscută. Mulţi fuseseră arestaţi.

De când fusesem arestat de Securitate, teroarea se înteţise şi lipsurile erau tot mai mari. Situaţia politică externă era încordată şi lumea spera, mai mult ca niciodată, într-o salvare din Occident.

I-am comunicat şi eu numele câtorva cunoscuţi pe care îi întâlnisem în închisoare şi de a căror soartă nu se mai ştia nimic afară. Fluieratul trenului care-şi anunţa sosirea ne-a întrerupt schimbul de informaţii. Cu un ultim îndemn la absolută discreţie şi prudenţă, ne-am îmbrăţişat şi ne-am despărţit. Când trenul a intrat în staţie şi lumea se îmbulzea la urcare, eu mă aflam din nou lângă Titi pe cheiul Bistriţei şi-i povesteam despre coincidenţa întâlnirii cu Vlaicu şi tot ce aflasem de la el.

Câteva clipe mai târziu ne aflam din nou singuri, în urma plecării trenului, staţia rămânând iar pustie. Cum totuşi ora trenului nostru se apropia, am discutat şi stabilit un plan în privinţa comportării noastre în timpul călătoriei.

Presupunând că pe parcurs ar fi posibile controale, nu numai de bilete, dar şi de legitimaţii, am hotărât să stăm în permanenţă atenţi. Unul din noi va sta pe coridorul vagonului pentru a supraveghea orice mişcare suspectă sau apariţia vreunui control. Celălalt va sta în apropierea unui semnal de alarmă, gata de a face uz de el în caz de pericol, pentru a putea sări din tren.

Dar şi de astă dată lucrurile au decurs altfel decât le prevăzusem.

În fine, a sosit şi momentul mult aşteptat. Am auzit şuieratul locomotivei! În staţie îşi mai făcuseră apariţia câteva persoane. Când trenul a oprit în faţa peronului, a urmat o adevărată luptă ca să ne putem găsi un loc. Nu în vagoane, care erau ticsite până la refuz, ci... pe scară! Cu chiu cu vai am reuşit să prindem amândoi picior pe treptele aceluiaşi vagon. Pe fiecare scară de vagon, atârna un ciorchine de oameni.

Când trenul a pornit, staţia a rămas iar goală. Numai în poarta dinspre stradă a unei case, un om cu mâna ridicată făcea un semn de salut către vagoanele care se puseseră în mişcare. În afară de noi, nimeni nu ştia cui îi erau adresate semnele, căci omul care le făcea nu era altul decât preotul

din Iacobeni: silueta lui a fost ultima imagine pe care am mai înregistrat-o la Iacobeni.

Eram în 24 iunie 1953, optsprezece zile după evadarea noastră de la Cavnic.

La Câmpulung Moldovenesc, trenul s-a mai decongestionat. Mare parte din lume s-a dat jos. Titi reuşise să se strecoare în vagon, iar eu mă aşezasem pe una din treptele vagonului. Lângă mine îşi făcuse loc un caporal din trupele de securitate. Era curier în misiune şi purta în bandulieră geanta de piele cu corespondenţă, închisă cu lacăt. Ne-am oferit unul altuia ţigări şi am intrat în vorbă. Îmi amintesc că era băiat de ţăran din Dolj şi că s-a bucurat când i-am spus că şi eu eram oltean. Era necăjit că era departe de casă şi mi-a vorbit tot timpul de greutăţile şi sărăcia în care se zbătea tată-său, ca să facă faţă cotelor ce trebuiau predate. La Gura Humorului, înainte de a coborî, mi-a strâns mâna şi mi-a urat drum bun. Securistul, care ura drum bun unui evadat!

Stând cu Titi la un geam pe coridorul vagonului, am râs cu poftă de această întâmplare. De altfel, de când ne suisem în tren, eram bine dispuşi şi veseli, de parcă am fi scăpat de toate necazurile. Am mai glumit o vreme privind pe fereastra vagonului, până ce a înserat şi ne-a cuprins oboseala. Am hotărât atunci să ne punem planul în aplicare. În primul compartiment de la capătul vagonului, se făcuse un loc liber. Am stabilit să fac primul schimb de pază pe coridor, iar Titi să ocupe locul şi să doarmă, până ce îl voi trezi ca să inversăm rolurile. În caz de alarmă îl voi scula, vom trage semnalul şi vom sări din tren. După Suceava, trenul s-a golit de-a binelea şi am rămas singur pe coridor. În compartimentul lui Titi mai erau două persoane, care dormeau şi ele. Începuse şi mie să mi se închidă ochii şi în curând m-a cuprins un somn pe care nu-l mai puteam stăpâni. N-am respectat planul prestabilit. M-am aşezat pe banchetă lângă Titi, fără să-l mai trezesc şi am căzut într-un somn de plumb.

EVADAŢI. LA BUCUREŞTI

Când ne-a trezit controlorul de bilete, era ziuă şi ne apropiam de Bucureşti. De la Iacobeni la Bucureşti, trenul făcea cam douăsprezece-paisprezece ore, iar noi dormiserăm vreo opt ore fără întrerupere. Lumea în compartiment se schimbase, cei doi coborâseră şi alţi trei stăteau acum de vorbă pe bancheta din faţă. Nu simţiserăm nimic din toată această mişcare şi nici opririle şi pornirile trenului în diferite staţii nu ne treziseră.

După trecerea controlorului, am ieşit pe coridor ca să putem sta de vorbă în voie. Am suportat reproşurile lui Titi pentru imprudenţa făcută, care ne-ar fi putut costa scump. Erau perfect justificate, dar cum totul se sfârşise cu bine, am mulţumit soartei că nu ne fusese potrivnică.

Mai aprigă a fost însă discuţia pe care am avut-o în privinţa coborârii din tren, Titi susţinând că trebuie să ne dăm jos la Chitila, pentru a evita Gara

de Nord, unde cu siguranţă că era mai multă pază. Cum ştiam însă înainte de a fi arestat, că la Chitila se făceau mari controale pentru a-i descoperi pe ţăranii care veneau să-şi vândă clandestin produsele la oraş, eram de părere să coborâm în Gara de Nord şi să profităm de aglomeraţia de pe peroane, pierzându-ne prin mulţime. Cum niciunul nu voiam să cedăm şi ne încăpăţânasem fiecare pe punctul nostru de vedere, i-am propus lui Titi să coboare la Chitila, iar eu în Gara de Nord şi să stabilim un punct de întâlnire în oraş. Până la urmă Titi a renunţat la ideea lui şi nu s-a mai dat jos la Chitila.

N-a mai trecut mult şi trenul s-a oprit în Gara de Nord. Am coborât. Vârându-ne unde era înghesuiala mai mare şi cu ochii în toate părţile, spre a descoperi din vreme pericolul vreunei razii sau un control de legitimaţii, am ieşit de pe peron cu puhoiul de lume în hala mare a gării şi de acolo, afară, pe treptele clădirii, fără vreun neajuns.

După nouăsprezece zile de la evadare, ajunsesem în Bucureşti.

Era în ziua de 25 iunie, înainte de prânz şi Bucureştiul se topea sub caniculă. Soarele era orbitor şi zidurile caselor dogoreau. Asfaltul se muiase.

Pe stradă, bărbaţii umblau în cămăşi cu mâneci scurte şi femeile în rochiţe subţiri, de vară. Iar noi, cu hainele salopetelor închise până la gât, ca să nu ni se vadă puloverele şi cojoacele, transpiram ca la baia de aburi. Să fi mers cu cojoacele în mână ar fi părut şi mai suspect!

Primul gând ne-a fost să ne îndepărtăm cât mai repede, gara fiind unul din locurile publice în mod deosebit supravegheat de autorităţi. Am sărit deci pe platforma ultimului vagon al unui tramvai, care tocmai pleca din staţie. Din cei zece lei primiţi de la Vlaicu Maltezeanu, la Iacobeni, am luat două bilete de la taxatoare şi am rămas pe platforma deschisă, unde curentul de aer ne mai răcorea puţin.

Priveam într-un fel de stare euforică la trecători şi la casele ce defilau prin faţa noastră şi, pentru prima oară, oraşul mi se părea nespus de frumos. Trăisem toată copilăria şi prima tinereţe la ţară şi întoarcerile în Bucureşti fuseseră pentru mine motiv de tristeţe: începea şcoala, facultatea, constrângerile. Pentru prima dată mă simţeam acasă şi oraşul mi-era aproape şi drag.

Pe măsură ce priveam la lumea din jur, ne dădeam tot mai bine seama cât de insolit era aspectul nostru. Oricât de simplu, sărăcăcios sau chiar mizerabil era cineva îmbrăcat, nimeni nu arăta ca noi. Lumina puternică a zilei scotea şi mai bine în evidenţă halul de murdărie al salopetelor. Ca să nu mai vorbim de bocancii rupţi, cu tălpile căscate şi fără tocuri, pe care le pierdusem pe drum şi de faptul că umblam cu hainele închise până la gât, când lumea pe stradă nu ştia cum să se mai răcorească de arşiţă. Iar pe deasupra eu mai purtam şi o bască pe cap, ca să-mi ascund tunsoarea de ocnaş. Mi-o dăduse Titi, care era mai prezentabil, având părul ceva mai lung ca mine. Nespălaţi de atâtea zile şi transpirând de căldură, nu mai e nevoie să pomenesc de mirosul pe care îl răspândeam în jurul nostru.

Cu toate astea, alta era problema care ne frământa şi altele întrebările pe care le ridica. Titi îmi spusese că nu are niciun fel de relaţii în Bucureşti. În schimb, toată lumea cunoscuţilor mei era aici. Rude, prieteni şi

cunoştinţe care, chiar în acele vremuri primejdioase şi cu riscurile implicite, ne-ar putea da, din primul moment, ceea ce ne trebuia urgent: un prim adăpost. Dar şi un pat, mâncare, îmbrăcăminte, apă şi săpun ca să putem apoi reflecta în linişte la ceea ce vom face mai departe.

Se năştea însă întrebarea, dacă Securitatea presupunea că putusem ajunge până în Bucureşti sau continua să ne caute în regiunea Cavnic. Greu de răspuns! Oricum, ne-am gândit că, după ce vânătoarea împotriva noastră din munţii Maramureşului se va solda cu un eşec, Securitatea îşi va îndrepta investigaţiile spre locurile noastre de origine, asupra familiilor şi prietenilor noştri.

Punând răul înainte şi admiţând că ne aflam în această fază a urmăririi noastre, am început să punem primele jaloane ale drumului pe care-l aveam de urmat. Am exclus deci primul contact cu rudele şi prietenii foarte apropiaţi, cunoscuţi de Securitate prin supravegherea mea dinaintea arestării şi prin ancheta care urmase. Rămânea acum să-mi aleg, din cei rămaşi, persoanele care prezentau mai multă încredere, prin trăsăturile lor de caracter. Oameni mai de curaj şi discreţi.

Ajunsesem tocmai la aceste concluzii, consultându-mă cu Titi, când tramvaiul, care o luase pe Ştefan ce Mare, a oprit în staţia de la intersecţia cu Calea Dorobanţi. Cartierul cunoscut mi-a sugerat o idee şi i-am spus lui Titi să coborâm. Am pornit-o pe Dorobanţi către str. Romană şi, imediat după clădirea Ambasadei turceşti, am luat-o la stânga pe o stradă îngustă şi liniştită, al cărei nume nu mi-l mai amintesc azi.

I-am explicat lui Titi că aici locuia avocatul Nicolae Cilică. Era fiul unui pădurar de-al nostru de la Ilovăţ, pe care tatăl meu îl întreţinuse şi ajutase în liceu şi facultate. Aceste relaţii cu familia mea, ca şi raporturile mele ulterioare cu el nu erau cunoscute. Speram ca prin el să aflu primele informaţii despre ai mei şi despre tot ce se întâmplase, de când fusesem arestat, cu un an în urmă. Mai rămânea să ne ajute norocul să-l găsim acasă.

Am sunat la uşă. Ne-a deschis soţia lui. Se căsătorise cu puţin înainte de arestarea mea. După expresia feţei când a dat cu ochii de mine şi m-a recunoscut, mi-am dat seama că era la curent cu ridicarea şi condamnarea mea.

De altfel, ştiam de pe vremea când eram liber, cât de repede se propagau ştirile despre persoanele care dispăruseră peste noapte, în cursul arestărilor care se ţineau lanţ în acea epocă.

După primul moment de surpriză şi apoi de bucuria de a mă revedea liber, ne-a poftit înăuntru. Cum între timp născuse un copil, nu mai lucra şi stătea acasă. Nicolae era la serviciu. Nedându-i vreo lămurire cu privire la felul în care ajunsesem să ies din puşcărie, i-am cerut să-i dea un telefon şi sub un pretext oarecare să-l cheme acasă, fără să-i pomenească de mine. O jumătate de oră mai târziu era acasă. Inutil să mai vorbesc de reacţia lui când a dat cu ochii de mine: surprindere mai întâi, apoi îmbrăţişări de bucurie şi după ce i-am spus că evadasem din închisoare, îngrijorare şi teamă amestecată cu admiraţie.

Reacţii aproape identice au avut toţi cei pe care i-am întâlnit în acele zile în Bucureşti.

Era ora prânzului. Am stat cu ei la masă şi Nicolae Cilică mi-a dat toate informaţiile pe care le doream. Am aflat că mama era bine sănătoasă şi

locuia la aceeaşi adresă. Mi-a mai vorbit de diverşi prieteni şi cunoscuţi şi de tot ceea ce se petrecuse în lipsa mea (schimbări de adrese, căsătorii, arestări). I-am povestit şi noi pe scurt păţaniile noastre, dându-i relaţii despre diverse persoane întâlnite în închisoare. Când în cele din urmă ne-a întrebat ce avem de gând mai departe şi unde vom locui, i-am răspuns cu toată sinceritatea că nu ştim încă, dar că vom găsi o soluţie.

Cu toate că nu aveam încă niciun punct de reper şi nicio perspectivă, aveam ferma convingere că ne vom descurca.

Prinzând un moment prielnic când Titi ieşise la toaletă, Nicolae mi-a spus că e gata să mă ţină ascuns la el, că aş putea dormi pe canapeaua din hol, unde se afla şi patul copilului. Îmi cerea însă să-l înţeleg că nu e dispus să-şi asume riscurile decât în privinţa persoanei mele. I-am mulţumit pentru ofertă, dar i-am explicat că nu mă pot despărţi de Titi şi să nu-şi facă griji că am deja o soluţie şi că venisem la el mai întâi, numai pentru a mă informa.

Adevărul era departe de aşa ceva. De soluţie, nici vorbă! Habar n-aveam unde ne vom adăposti peste noapte şi încă nu realizam că în Bucureşti nu ne vom putea culca acolo unde ne apucă noaptea, aşa cum făcusem în pădurile Maramureşului şi Bucovinei.

Înainte de a pleca de la Cilică, mi-am adus aminte că în apropiere locuia Ion Vorvoreanu, bun prieten, de o discreţie şi un caracter ireproşabile.

Ne-am despărţit de Nicolae şi de soţia lui şi am pornit-o pe Dorobanţi spre b-dul Dacia. La numărul 1, la etajul întâi, am sunat la uşă. Ne-a deschis Anca, nevasta lui Ion Vorvoreanu. Era fata doctorului Tyllo. Ne cunoşteam din facultate, fusesem martor la căsătoria lor şi ne vedeam aproape zilnic înainte de arestarea mea, locuinţa mea de atunci fiind în apropiere.

Aceeaşi stupoare şi aceeaşi bucurie a revederii; nu-şi mai putea potoli plânsul nervos care o cuprinsese! Era singură acasă. Doctorul Tyllo era în oraş şi Ion la cooperativa la care lucra.

O duceau greu, iar Ion scăpase cu greu de valurile de arestări de până atunci. Ameninţarea plana însă în continuare asupra lui. Fusese, după 23 august 1944, ofiţer de legătură pe lângă Misiunea Militară Britanică din Bucureşti şi toţi cei care avuseseră aceeaşi situaţie cu el luaseră de mult drumul închisorilor.

În timp ce Anca mă punea la curent cu necazurile lor şi cu soarta grupului nostru de prieteni apropiaţi, ochii mi-au căzut pe un acvariu cu peşti, aşezat pe o măsuţă. L-am recunoscut şi Aimée (cum îi spuneam toţi prietenii) mi-a povestit că după ce mă ridicase Securitatea, luase de la mine de acasă peştii şi îngrijise mai departe de ei. Am întrebat-o dacă le-a schimbat vreodată nisipul. Mirată, mi-a spus că nu. Şi mai mirată a fost, când m-a văzut băgând mâna în apă şi scormonind nisipul din fundul acvariului. În scurtă vreme am găsit ce căutam. O monedă olandeză, un gulden de aur. Cu vreo doi ani în urmă, când pentru o piesă de aur riscai puşcăria, fără să spun nimănui, ascunsesem moneda în nisip. Cu un ciocan am turtit-o, reducând-o la dimensiunea unui bob de porumb şi i-am dat-o Ancăi. În această stare, nu mai prezenta nicio primejdie dacă ar fi fost găsită.

Am mai stat o mulţime de vorbă.

Nu ştiu nici azi, cum deodată mi-a venit ideea următorului pas concret pe care aveam să-l fac. De altfel, tot ce am întreprins în zilele următoare a fost numai sub îndemnul inspiraţiei de moment şi mergând din improvizaţie în improvizaţie.

Am rugat-o pe Anca să-l cheme la telefon pe Baby Ivanovici şi să-i dea o întâlnire în Grădina Icoanei, în spatele casei părinţilor lui. Baby mi-era cel mai bun prieten şi, cu toate că Securitatea cunoştea relaţiile noastre, voiam să-l întâlnesc. Zis şi făcut. Fără să-i vorbească de mine, l-a chemat şi a stabilit rendez-vous-ul la ora cinci. Până la ora fixată am continuat să stăm de vorbă.

I-am povestit despre evadare şi nu-i venea să creadă.

De la Aimée am aflat că în Bucureşti se făceau pregătiri pentru Festivalul Mondial al Tineretului, care va începe la 2 august şi la care vor participa delegaţii de tineret din toate ţările, chiar şi din Vest. Înainte de ora cinci, ne-am luat rămas-bun, cerându-i să fie de o discreţie absolută în privinţa noastră. Mare mi-a fost mirarea, câteva săptămâni mai târziu, când i-am făcut o nouă vizită: nu-i spusese nici măcar bărbatului ei!

Am ajuns în Grădina Icoanei înaintea orei fixate şi ne-am aşezat pe o bancă mai retrasă, spre ieşirea din parc din spatele Bisericii Anglicane. Cu tot aspectul nostru neobişnuit, n-am atras atenţia nimănui. În parc era lume puţină. Numai câteva mame cu copii care se jucau în nisip. În colţul în care ne aşezasem, nu era nimeni, aşa că ne-am scos puloverele şi cojoacele şi ne-am putut răcori la umbră, pândind apariţia lui Baby. L-am văzut de la distanţă, când a intrat în parc. L-am lăsat pe Titi pe bancă şi i-am ieşit înainte. O căuta din ochi pe Aimée, aşa că nu m-a remarcat decât când m-am oprit în faţa lui. Şi atunci, în reacţia lui spontană, l-am regăsit imediat, de parcă ne-am fi despărţit ieri.

M-am reîntors cu el la banca pe care o părăsisem, i l-am prezentat pe Titi şi după ce l-am pus în temă cu toată aventura noastră, am început să ne consultăm asupra problemei care cerea o rezolvare urgentă: unde puteam fi găzduiţi?

Am trecut în revistă zeci de nume şi am examinat, în parte, situaţia fiecăruia. Acolo unde respectivul prezenta toate măsurile de siguranţă, ori el însuşi era sub observaţia Securităţii, ori vreun membru al familiei era dubios, ori i se băgase în casă un locatar, membru de partid. Şi astfel, rând pe rând, îi eliminam de pe lista gazdelor noastre posibile. În cele din urmă am căzut de acord, ca primă soluţie, măcar pentru noaptea aceea, să încercăm la Titi Boceanu. Era un bun prieten al familiei şi un om curajos. Locuia pe strada General Praporgescu şi Baby îl mai întâlnise din când în când. Am mai stabilit cu Baby că nu e prudent să fie în legătură cu noi şi că în niciun caz să nu-i spună mamei de sosirea mea, deoarece era normal ca ea să fie prima persoană care să fie supravegheată de Securitate, pentru a da de urma noastră. Ne-am despărţit, rămânând înţeleşi că tot eu voi intra în contact cu el, fie prin acelaşi procedeu, prin Aimée, fie pe altă cale.

Apartamentul lui Titi Boceanu era la parterul unei case cu un singur etaj, la începutul străzii Praporgescu, aproape de colţul cu strada Şcoalei. Casa era dispusă perpendicular pe stradă, unde era şi uşa de acces a unuia din

cele două apartamente de la parter. Bocenii locuiau în celălalt. Se intra pe o poartă de fier, într-o curte îngustă, care se întindea de-a lungul casei, până la scara din fund. La picioarele scării era uşa Bocenilor.

Trecând prin curte pe lângă ferestrele apartamentului lor, am observat că storurile erau lăsate, cu toate că era încă ziuă. Am sunat la uşă, dar nu ne-a răspuns nimeni. Am mai insistat, cu toate că era evident că nu era nimeni acasă. Pe când ne sfătuiam ce să facem, am auzit paşi pe scară şi până să mă dezmeticesc, m-am trezit cu exclamaţii de surpriză de la persoana care cobora scările, care mă recunoscuse şi mă striga pe nume. Era Neli Vlădoianu, care locuia la etaj, proprietăreasa casei şi prietenă cu Bocenii.

Uitasem complet de existenţa ei. O cunoşteam prea puţin, întâlnind-o numai rareori, din întâmplare, când mergeam pe la Titi Boceanu. Ea în schimb mă ţinea minte, cunoscând-o pe mama, pe care o întâlnea mai des în casă, mai ales după arestarea mea.

Avea vreo şaizeci de ani şi se vedeau încă urmele frumuseţii din tinereţe. Era o femeie inteligentă, energică şi autoritară. M-a luat în braţe, m-a îmbrăţişat şi nu mai contenea cu exclamaţiile şi cu întrebările cu voce tare: când am scăpat, dacă sunt sănătos şi cum de nu i-a spus mama şi ei că mă întorsesem?

Când am reuşit şi eu să plasez prima vorbă, cerându-i să nu vorbească aşa tare, a înţeles imediat că nu-i lucru curat cu noi şi, pe un ton care nu mai admitea vreo discuţie, ne-a spus s-o urmăm şi a luat-o pe scări în sus. Am intrat cu toţii în apartament, a închis uşa în urma noastră, ne-a făcut semn să stăm, s-a aşezat în faţa noastră şi n-a zis decât două vorbe: „Acum spune!”

Şi i-am spus. Tot, în afară de întâlnirile cu Cilică, Aimée şi Baby. Cum am terminat, a şi hotărât ce era de făcut imediat. „Vă dau ceva să mâncaţi, fiindcă trebuie să fiţi flămânzi şi, în timp ce eu mă reped pentru nişte treburi prin oraş, faceţi o baie căci sunteţi îngrozitor de murdari!”

Apoi, dându-şi seama că nu avem lucruri curate de îmbrăcat, a trebuit să duc o adevărată luptă cu ea, ca s-o conving să nu o anunţe pe mama, de la care voia să ne facă rost de haine. Spunându-ne că Bocenii erau plecaţi din Bucureşti pentru câteva săptămâni, că apartamentul era încuiat şi cheia se afla la doamna Schileru (soacra lui Titi Boceanu), tot ea s-a gândit că ar fi o ascunzătoare ideală, dacă am putea obţine cheia. Şi aşa, din vorbă în vorbă, s-a înjghebat un plan. M-am gândit la M.C., o foarte bună prietenă a mea din acea vreme, care locuia la doi paşi, pe strada Gogu Cantacuzino (Alexandru Sahia) şi pe care Coana Neli o cunoştea.

O jumătate de oră mai târziu, Titi şi cu mine intram în baie, iar Neli Vlădoianu pleca în oraş, însărcinându-se să o caute pe M.C., s-o pună la curent cu sosirea noastră şi s-o roage să obţină cheia de la dna Schileru, cu care ştiam că era în bune relaţii.

Baia noastră cred că a durat o oră. Şi nu atât spălatul nostru, cât al căzii, pe pereţii căreia se depusese un strat de murdărie apreciabil. Din cauza nenumăratelor ace de brad care ni se imprimaseră în piele pe tot corpul şi pe care cu multă trudă le-am dat jos, am reuşit să înfundăm şi scurgerea. Pielea de pe tălpi şi picioare ni se jupuia în fâşii, lăsând să apară pe dedesubt o piele nouă, subţire şi foarte sensibilă. Am reuşit să curăţăm şi să desfundăm baia, cu puţin înainte de întoarcerea Coanei Neli,

aşa că am scăpat de ruşine. Totuşi, când a intrat pe uşă, ne-a găsit cu chiloţii şi cămăşile soţului ei, pe care ni le dăduse înainte de plecare.

O găsise pe M.C., care se şi dusese după cheie. Nu mai aveam decât de aşteptat şi de sperat că va reuşi s-o obţină, fără să-i spună dnei Schileru motivul real pentru care îi trebuia. Fiind o femeie în vârstă, ne gândisem că era mai bine s-o menajăm pe ea de astfel de şocuri şi pe noi de vreo eventuală indiscreţie. A trecut o bună bucată de vreme până ce M.C. şi-a făcut apariţia. Aducea însă cheia mult aşteptată! Pretextase că era pentru un rendez-vous personal şi se obligase s-o predea după aceea dnei Vlădoianu, ceea ce dna Schileru acceptase fără dificultate.

M.C. fusese implicată în procesul de tentativă de trecere ilegală de frontieră, intentat lui Ion Pantazi, şi stătuse aproape doi ani în închisoare pentru omisiune de denunţ. Cu toate astea, n-a pregetat să-şi asume noile riscuri pe care le implica ajutorarea noastră şi ne-a fost de cel mai mare sprijin pe toată durata şederii noastre în Bucureşti, făcând legătura între noi şi diversele persoane pe care nu le-aş fi putut contacta direct. Trebuia chiar să-i ponderăm exaltarea, cerându-i mai multă prudenţă şi numai vizite strict necesare, la noi şi la persoanele respective.

Totuşi, pentru început am rugat-o să ia legătura cu mama, ca să-mi recupereze ceva îmbrăcăminte, şi cu Elena Pantazi, soţia lui Ion, pentru a o preveni de posibila lui apariţie şi a putea astfel intra în legătură cu el. Cu ocazia acestor două vizite, urma să încerce să-şi dea seama dacă locuinţa mamei şi a Elenei Pantazi erau puse sub observaţie. Plecând de la ele, trebuia să meargă pe străzi mai puţin circulate, ca să poată remarca dacă este urmărită.

Când am intrat în apartamentul Bocenilor, care se compunea din două camere şi o bucătărie la subsol, am primit o mulţime de instrucţiuni de la Coana Neli. Să nu ridicăm storurile, ca să nu dăm de bănuit, vecinii ştiind că locatarii sunt plecaţi; să nu aprindem lumina, mai ales seara, căci s-ar fi văzut printre jaluzele; să nu facem zgomot, fiindcă în apartamentul vecin, cel cu intrarea la stradă, locuia un evreu, cu funcţie importantă la Ministerul de Interne; să nu deschidem nimănui, care nu bate la uşă cu un anumit semnal, pe care l-am stabilit cu ea. Pentru orice nevoie vom avea, s-o chemăm bătând cu o coadă de mătură în tavan, deasupra fiind locuinţa ei.

Rămaşi singuri, am deschis cu grijă ferestrele, căldura fiind înăbuşitoare. În aceeaşi seară, am primit încă o dată vizita lui M.C., care ne-a adus pâine şi ceva provizii alimentare. Apoi, la slaba lumină care se filtra printre şipcile jaluzelelor, ne-am culcat, Titi în pat, iar eu pe o canapea. Cu toată oboseala drumului şi a emoţiilor zilei şi deşi, după atâta vreme aveam pentru prima oară ocazia să dormim omeneşte, mi-a fost imposibil să închid ochii. Până ce nu mi-am luat o pernă şi m-am mutat pe jos, pe covor, nu am putut adormi. Canapeaua era prea moale şi mi-era prea cald. Titi a râs de mine, dar dimineaţa următoare mi-a dat dreptate: se frământase toată noaptea din cauza patului prea moale.

Scurt timp după ce ne-am trezit, auzind semnalul convenit, am deschis uşa. Era Coana Neli, care, înainte de a ieşi în oraş, venea să se informeze de soarta noastră. Ceva mai târziu, M.C. i-a adus lui Titi o pereche de pantofi, urmând să ia contact cu mama, pentru a-mi completa şi mie echipamentul. Pe la ora prânzului, am auzit din nou semnalul la uşă. Când

am deschis, am rămas încremenit: era mama şi în urma ei Coana Neli, care a ţinut imediat să-mi spună: „Ce? Credeai că o să mă iau după tine? Cum era să n-o aduc să te vadă, când ştiu că de un an nu trăieşte decât cu gândul la tine!”

Greu să reproduc revederea cu mama. Îmi aduc însă aminte că după ce m-a îmbrăţişat, m-a îndepărtat de ea, şi s-a uitat la picioarele mele, întrebându-mă dacă sunt sănătos.

Aveam să aflu mai târziu că pe când mă aflam în închisoare, venise s-o vadă o femeie necunoscută, spunându-i că îi aduce veşti de la mine. Pretinsese că era rudă cu un gardian de la Aiud şi că putea să facă să-mi parvină prin el îmbrăcăminte şi medicamente. I-a spus că avusesem un accident la lucru, că mi se amputase un picior şi că aveam nevoie de antibiotice.

Cu toată lipsa de mijloace şi scumpetea medicamentelor (care erau străine) mama le procurase şi, împreună cu un pachet de haine, i le dăduse. Bineînţeles că nu mi-a parvenit nimic, aşa cum nimic din ce povestise femeia nu era adevărat.

Cum între timp, obişnuindu-i-se ochii cu semiobscuritatea din apartament, mama se asigurase că eram întreg şi nevătămat, a urmat a doua întrebare, pusă cu o jumătate de glas şi cu vizibilă îngrijorare în priviri: „Aţi omorât pe cineva când aţi fugit?” Am pufnit în râs şi s-a liniştit când i-am spus că nu făcusem nicio crimă.

În cele aproximativ trei-patru săptămâni cât am locuit în apartamentul Bocenilor, am primit zilnic vizitele Coanei Neli şi sporadic pe cele ale lui M.C., care încet, încet, ne-a completat necesarul de îmbrăcăminte, pentru mine de la mama, iar pentru Titi, care avea alte măsuri, din diverse alte surse. Mi-a adus şi o pereche de pantofi de la Baby Ivanovici, care purta acelaşi număr ca şi mine, treizeci şi opt şi jumătate, mărime puţin obişnuită şi greu de găsit. Primisem şi ceva bani de buzunar de la mama.

Câteva zile după instalarea noastră în apartament, a venit să mă vadă Dumitru Gheorghiu, căruia mama îi încredinţase secretul fugii noastre. Dudu, cum îi spuneau toţi prietenii, era un uriaş. Atletic construit şi sportiv, fusese membru al echipajului bobului românesc, care ieşise câştigător la jocurile olimpice dinainte de război. Părinţii mei îi fuseseră naşi la căsătoria cu Gigi, şi ea sportivă şi profesoară de gimnastică. Nunta se făcuse la Ilovăţ.

Dudu era ofiţer de artilerie. Înainte de război, stătuse câţiva ani ca specialist la Zbruiovska pentru comenzile noastre de armament din Cehoslovacia. La începerea războiului plecase pe front, cu un regiment de artilerie grea, cu gradul de căpitan. Căzuse prizonier la Stalingrad şi multă vreme nu se mai ştiuse nimic de el. După şase ani şi jumătate se întorsese, slăbit şi distrofic, dar cu acelaşi moral nezdruncinat. Trecuse prin grozăvia lagărelor sovietice, între care cel de la Oranki. Se opusese propagandei pe care o făcea în acea vreme Ana Pauker, care venea în uniformă de colonel sovietic şi încerca să recruteze voluntari în Divizia Tudor Vladimirescu, şi fusese anchetat şi condamnat la închisoare. Îşi păstrase tot timpul ţinuta demnă de ofiţer al armatei române, pentru care avea un adevărat cult. Întors în ţară, fusese solicitat personal de Emil

Bodnăraş, cu care fusese coleg de şcoală militară, să reintre în cadrele armatei, dar refuzase şi acum era pensionat.

Pe toată durata cât fusese pe front, şi apoi în prizonierat, Gigi, soţia lui, locuise la noi. Acum, locuia mama la ei, în Cotroceni.

Când se întorsese din Rusia, Dudu îmi povestise toată odiseea lui, care mă impresionase. Mulţi alţii care îl întâlniseră pe front şi în lagăre îmi vorbiseră cu admiraţie de el şi de ţinuta lui ireproşabilă. Pentru mine era un model.

Când l-am văzut intrând pe uşă, aplecându-se din cauza înălţimii, m-am repezit la el în braţe. Era tot aşa de emoţionat ca şi mine. A stat numai câteva minute şi n-a vorbit mult, dar acele câteva cuvinte nu le-am uitat. Nu m-am simţit niciodată mai măgulit! „Măi Ioane! Sunt mândru de tine că măcar tu ai evadat! Mi-am reproşat întotdeauna că n-am avut curajul s-o fac şi eu când eram în lagăr în Rusia.”

Am mai stat puţin de vorbă şi înainte de plecare ne-a dat un sfat, pe care l-a formulat cam aşa: „Să ştiţi că cei mai mari duşmani ai bărbaţilor într-o acţiune sunt femeile, indiferent ce sunt, mame, neveste sau amante!”

Trecuseră câteva zile de când locuiam în apartament. Oricât de paradoxal ar părea, dar începuse să mă apese o senzaţie de claustrofobie, pe care în închisoare n-o resimţisem aşa de acut. Poate că efortul de voinţă de a-ţi impune singur claustraţia este mai mare decât acela de a o suporta când ţi-o impune altul!

Din cauza jaluzelelor veşnic lăsate, apartamentul era supraîncălzit şi lumina care se strecura printre ele era aşa de slabă, încât nu puteam nici citi. Toată ziua făceam planuri peste planuri, discutând pe şoptite.

M.C. ne spusese că era în tratative cu Rici Tailer, un evreu pe care-l cunoscusem şi eu înainte de arestare. Cu toate că era un om foarte bine şi care avusese în trecut o situaţie bună, două argumente care excludeau în mod normal posibilitatea să aibă vreo simpatie pentru actualul regim, era totuşi considerat dubios de foarte multă lume, din cauza legăturilor pe care le avea cu diverşi oameni sus-puşi ai partidului. El însă explica aceste contacte ca relaţii de afaceri, fiind un om cu foarte multe legături comerciale cu firme străine din Occident. Se pare că mijlocea între aceste firme şi statul român.

M.C. ne spusese că Rici Tailer spera să poată organiza, prin legăturile pe care le avea în ţară şi în străinătate, o cale de trecere clandestină a frontierei spre vest. Ieşirea din ţară urma să se facă prin ascunderea respectivilor pe şlepurile care transportau cherestea pe Dunăre până în Austria. Punerea la punct a sistemului mai cerea însă timp. Pentru noi reprezenta soluţia ideală şi ne pusesem nădejdea în ea.

Totuşi, mai speram şi în apariţia lui Ion Pantazi, cu care gândeam că vom putea încerca o trecere a frontierei în Iugoslavia. Personal, cunoşteam destul de bine anumite puncte de frontieră de-a lungul Dunării şi aveam şi legături cu câţiva oameni din zona de frontieră. Punând împreună cunoştinţele mele cu ale lui Ion, care era şi el din regiune, speram să putem stabili un plan de fugă cu cât mai mari şanse de reuşită.

Pe marginea acestor două posibilităţi de fugă discutam cât era ziua de lungă. Nişte crâmpeie de premize, pe care clădeam ipoteze şi variante, care mai de care mai bine gândite până în cele mai mici amănunte. Din păcate, însuşi punctul de plecare, baza pe care construiam erau numai iluzii. Cel puţin ipoteza apariţiei lui Ion era de mult spulberată. Nu ştiam că fusese prins încă din primele zile după evadare.

Soluţia lui Rici Tailer, chiar dacă s-a dovedit reală, a avut o viaţă scurtă şi într-un moment când noi nu mai eram în măsură să uzăm de ea. (Voi mai reveni asupra acestui subiect.)

Până una-alta, pentru a căpăta o înfăţişare cât mai normală, ne-am apucat să ne tundem unul pe altul. Mai bine zis, să ne potrivim pe la ceafă şi pe la urechi, astfel ca părul, încă mic, să dea impresia unei frizuri voit mai scurte. Pentru prima ieşire în oraş, am aranjat o întâlnire cu Elena Pantazi, în Grădina Icoanei.

Aspect de puşcăriaş sau de fugar prin păduri nu mai aveam. Trebuia însă să nu mai semăn, măcar la prima vedere, nici cu mine însumi, pentru a nu fi identificat cu prea mare uşurinţă de vreun cunoscut.

În acele vremuri de sărăcie, când lumea purta aceeaşi rochie sau aceeaşi pereche de pantaloni luni de zile în şir, primul lucru după care îţi recunoşteai de la distanţă prietenii pe stradă era îmbrăcămintea. Pantalonii de doc bej şi cămaşa ecosez pe care mi-o procurase mama se deosebeau de felul de îmbrăcăminte pe care o purtasem înainte de arestare.

Dacă înainte de a fi condamnat eram foarte slab, acum, în schimb, în urma muncii grele din mină, căpătasem un aspect atletic, muşchii braţelor şi ai spatelui fiind aşa de dezvoltaţi, încât vechile mele cămăşi recuperate de la mama nu mă mai încăpeau. De asemenea, eram foarte bronzat de soare, ceea ce lumea din Bucureşti nu era încă, în acel început de vară, iar părul „en brosse”, cum nu-l purtasem niciodată, îmi dădea un cu totul alt aspect decât îl avusesem vreodată. Pentru a-mi ascunde trăsătura caracteristică a figurii (ochii puţin oblici) îmi pusesem nişte ochelari de soare, rotunzi. Până aci nu purtasem niciodată ochelari de soare.

Şi astfel, oarecum deghizat, am pornit la întâlnirea cu Elena care, spre satisfacţia mea, nu m-a recunoscut de la prima privire. Pe o bancă din parc, am stat o mulţime de vorbă cu ea, povestindu-i tot ce era de povestit. Era îngrijorată de soarta lui Ion, care nu dăduse niciun semn de viaţă.

I-am explicat că dacă noi ajunsesem la Bucureşti într-un timp relativ scurt, aceasta se datora faptului că de la Iacobeni luasem trenul şi, dacă Ion nu recursese la acelaşi mijloc, era normal să nu fi ajuns încă. Putea chiar să mai întârzie destul de mult, până să-şi facă apariţia. Am rămas înţeleşi să mă anunţe prin M.C., de îndată ce va apărea, şi ne-am despărţit. M-am întors înapoi în bârlogul nostru şi i-am raportat lui Titi toată conversaţia cu Elena.

Pentru ziua următoare am plănuit o întâlnire cu Margot Boian, pentru a-i da veşti din puşcărie despre vărul meu şi soţul ei, George Boian.

Cu toate că Titi era de părere că aveam datoria să informăm familiile câtorva deţinuţi despre soarta celor închişi, pregeta să se aventureze în

oraş şi, la toate insistenţele mele, găsea totdeauna pretexte să amâne ieşirea din casă.

A doua zi deci, am plecat din nou singur şi, fără niciun anunţ prealabil, am sunat la uşa lui Angi Doncos, vara mea, care stătea în blocul Capriel de pe str. Romană colţ cu Dorobanţi. O ştiam săritoare, plină de suflet, curajoasă şi mai ales discretă. Locuia singură într-o garsonieră. Era acasă. M-a primit cu căldura ei obişnuită. Când i-am spus povestea mea, a fost aşa de emoţionată că nu ştia ce să-mi ofere şi ce să facă pentru a-mi fi de folos. I-am spus că am venit numai s-o văd şi s-o rog să-i dea lui Margot Boian o întâlnire, la care mă voi duce eu. Zis şi făcut. A pus mâna pe telefon şi, o oră mai târziu, plecam de la Angi. Nu însă înainte ca ea să-mi fi băgat cu de-a sila în buzunar nişte bani.

Locul de întâlnire cu Margot era pe strada Visarion. Când am ajuns, era deja acolo. Pentru ea a fost un adevărat şoc când m-a văzut. Pentru a opri eventualele efuziuni care ar fi atras atenţia trecătorilor, din primele câteva vorbe i-am spus că sunt evadat şi nu eliberat legal. A înţeles şi s-a stăpânit, dar nu-şi putea opri lacrimile. Pentru ea, tot ceea ce i-am povestit au fost primele veşti pe care le avea despre George, de patru ani, de când într-o noapte fusese ridicat de pe stradă.

Tot ce mi-a povestit ea însă despre Sandra, fetiţa lor, şi despre viaţa lor în ultimul an, încă nu ştiam că avea să se constituie, doi ani mai târziu, pentru George, cele mai proaspete veşti de la familia lui!

Până la jumătatea lui iulie, cât am mai stat în apartamentul Bocenilor, am mai ieşit din când în când în oraş. Mă obişnuisem să evit străzile şi bulevardele centrale, unde riscam vreo întâlnire nedorită cu persoane care m-ar fi recunoscut. Mă obişnuisem să observ trecătorii de la distanţă, pentru ca în cazul că aş fi remarcat vreun cunoscut, să-l pot evita, înainte ca el să mă vadă. Totuşi, de câteva ori mi s-a întâmplat să mă întâlnesc nas în nas cu persoane cunoscute.

Într-o zi, în piaţa Lahovari, m-am trezit faţă în faţă cu Bebe Belu. Ne cunoşteam destul de puţin, totuşi s-a bucurat sincer să mă vadă liber. După câteva ezitări, mi-am făcut socoteala că e mai bine să-i spun adevărul şi să-i cer totala discreţie, decât să-l las să creadă că fusesem eliberat şi astfel să mai povestească şi altora că mă văzuse. Zvonul eliberării mele s-ar fi răspândit prin cercurile cunoscuţilor şi ar fi sfârşit prin a ajunge şi la urechile Securităţii care ar fi aflat că mă găsesc în Bucureşti.

N-am să-i uit reacţia! În loc să se sperie de riscurile pe care le comporta simplul fapt că stătea de vorbă cu un evadat, ceea ce-l făcea automat complice, m-a mai strâns o dată în braţe şi imediat s-a oferit să mă ajute. Mi-a spus că dacă nu am unde să mă ascund, să vin să locuiesc la el şi că-mi stă la dispoziţie cu orice mi-ar putea fi de folos. Cu greu l-am convins că pentru moment nu duceam lipsă de nimic. Voia cu orice preţ să-mi fie util cu ceva. Nu m-a lăsat până ce n-am primit de la el o sută de lei, ceea ce nu era o sumă mică pentru acele vremuri, mai ales că erau singurii bani pe care îi avea în buzunar.

Bebe Belu era foarte înalt şi slab. Era tare miop şi purta ochelari. Din cauza picioarelor lungi, mersul îi părea nesigur. Era foarte distrat din fire,

de multe ori absent, chiar visător. Foarte bine crescut, mereu politicos, discret şi timid. Toate aparenţele pledau pentru un produs specific al saloanelor bucureştene, din care de altfel era nelipsit.

Adevărul însă apărea cu totul altul, căci spre uimirea tuturor, în timpul războiului se întorsese de pe front cu mai multe decoraţii, între care Crucea de Fier germană. Despre faptele lui din Rusia, am aflat de la alţii. Am ţinut să fac această digresiune de la firul povestirii mele, pentru că sunt sigur că de la el nu se va afla niciodată nimic despre atitudinea pe care a avut-o faţă de mine. M-am despărţit de el, promiţându-i că voi apela la ajutorul lui când voi avea nevoie. Nu l-am mai văzut.

Tot într-una din acele zile, întorcându-mă spre casă, am mai avut o întâlnire neprevăzută. Mergeam grăbit pe strada Gogu Cantacuzino, când la un colţ, m-am ciocnit piept în piept cu un trecător care venea de pe o stradă laterală. Mi-am cerut scuze şi mi-am continuat drumul în acelaşi pas, cu toate că-l recunoscusem. Probabil instinctul mă îndemnase să nu mă opresc şi să-i vorbesc. După vreo douăzeci de metri am întors capul şi l-am văzut că rămăsese locului şi privea după mine. Era avocatul Vasile Cameniţă.

Originar din Turnu Severin, dintr-o familie de oameni de ispravă, îl cunoşteam de mic. Venea foarte des la noi în casă, şi la ţară şi la Bucureşti. Copil fiind, mă impresionase statura lui uriaşă şi vocea lui de stentor, dar mai ales contrastul între înfăţişare şi atitudinea linguşitoare şi chiar servilă, pe care o avea faţă de tatăl meu. Ştiu că tatăl meu l-a ajutat şi sprijinit în cariera pe care a făcut-o şi că Vasile Cameniţă îi era foarte îndatorat.

Mai târziu, cunoscuţii lui din Severin îl criticau pentru arivismul şi lipsa lui de caracter. Divorţase de soţia lui cu care avea doi copii şi se căsătorise cu fiica lui Stănescu, proprietarul hotelului cu acelaşi nume din Bucureşti. Se spunea că urmărise zestrea, Stănescu fiind bogat.

După 23 august şi-a instalat biroul pe Intrarea Armaşului, iar apartamentul de la etaj l-a oferit unui ofiţer englez din Misiunea Militară Britanică, ceea ce punea întreaga casă la adăpost de abuzurile ruşilor şi comuniştilor. Mânat de acelaşi oportunism, Cameniţă s-a înscris în Partidul Naţional Ţărănesc, în care toată lumea îşi pusese nădejdea în acea vreme şi cu siguranţă că ar fi ajuns să guverneze, dacă alegerile nu ar fi fost măsluite.

După instaurarea dictaturii comuniste, îl pierdusem din vedere. Auzisem numai că fusese acceptat în Colegiul avocaţilor, lucru cel puţin surprinzător pentru un om cu trecutul lui. Ceea ce nu ştiam atunci era că se număra printre figurile remarcabile ale Colegiului, cu influenţă şi legături cu persoane sus-puse. Se pare că tot datorită acestor legături, fiul lui, Marius Cameniţă, fusese trimis la Paris ca medic al Ambasadei Române.

Faptul că Vasile Cameniţă se dovedise a fi toată viaţa un oportunist nu m-ar fi făcut să-l menţionez, fiind doar unul din exemplarele destul de numeroase ale acestei categorii, care în acele vremuri înflorea, profitând de tulburarea apelor. Ticăloşia lui de mai târziu faţă de mama, căreia i-ar fi datorat măcar bunăvoinţă şi respect, dacă nu recunoştinţă, m-a făcut să

nu-l uit niciodată şi să-l consemnez şi aici. Privit cu înţelegere, nu se poate spune că n-a avut o linie constantă de conduită în viaţă: umil şi linguşitor cu cei care-i puteau fi de folos şi arogant şi infatuat cu cei care nu-i puteau sau nu-i mai puteau fi de folos. A trăit slujindu-i pe cei care-i slujeau interesul, a atins la sfârşitul vieţii apogeul carierei lui, ca maestru respectat al Baroului, şi acum câţiva ani a murit. Nu sunt în stare să mă rog pentru sufletul lui de slugă.

Pe scurt, nu pentru a-mi justifica patima, ci numai pentru a o explica, iată cum a înţeles să se poarte Vasile Cameniţă cu mama. Doi ani mai târziu, când mama a fost judecată pentru complicitate la evadarea mea, cu toate că nu apelase la el şi refuzase oferta lui de a o apăra, spunându-i că nu are bani să-i plătească onorariul, Cameniţă îi fusese totuşi avocat din oficiu. După proces, când mama nu avea niciun mijloc de existenţă, Cameniţă i-a cerut onorariul, somând-o şi ameninţând-o chiar că va recurge la judecată.

Unsprezece ani mai târziu, în 1964, când în urma decretului de graţiere, am ajuns din nou în Bucureşti, l-am zărit pe Cameniţă pe stradă. M-a văzut şi el. Prin Nicolae Cilică, i-am trimis vorbă să se ferească din calea mea, pentru că oriunde îl voi întâlni îl voi pălmui. Totodată i-am transmis că voi povesti la toată lumea că m-a întâlnit în timp ce eram evadat şi nu m-a denunţat. Va fi ghinionul lui, dacă această vorbă aruncată va ajunge şi la urechea Securităţii. Bineînţeles că nu am povestit nimănui acest lucru, dar sper că i-am provocat o stare de îngrijorare la gândul că reputaţia lui de fidelitate faţă de regim i-ar putea fi prejudiciată. De întâlnit, nu l-am mai întâlnit niciodată. Eram în străinătate când i-am văzut ferparul în România liberă.

Zilele treceau şi în situaţia noastră nu intervenea nimic nou, care să ne deschidă vreo perspectivă în direcţiile aşteptate de noi. Organizarea căii de fugă în străinătate prin R. Tailer se tot amâna, iar Ion Pantazi nu-şi mai făcea apariţia. Totodată se apropia termenul când familia Boceanu urma să se întoarcă în Bucureşti şi nu mai puteam locui la ei.

Cei câţiva care ştiau de existenţa noastră în Bucureşti se străduiau să ne găsească o nouă ascunzătoare, dar întâmpinau dificultăţi neaşteptat de mari. Mai întâi din cauza puţinelor persoane la care puteau apela. Apoi din cauza spaţiului locativ şi aşa foarte redus la acea vreme. La aglomerarea locatarilor se mai adăuga şi cazarea de persoane străine, de multe ori miliţieni, securişti sau membri de partid, în apartamentul unei familii, ceea ce făcea imposibilă găzduirea noastră. O altă dificultate în calea găsirii unei posibilităţi de găzduire era şi faptul că eram doi. În acele vremuri, fiecare ştia foarte bine ce riscuri îşi asuma ascunzând un fugar şi, dacă câţiva prieteni s-au arătat totuşi gata să mă ţină la ei pentru un timp, nu erau dispuşi s-o facă şi pentru Titi, pe care nu-l cunoşteau. Mi-au spus-o limpede şi i-am înţeles!

Nu mai rămăseseră decât câteva zile până la data la care trebuia să părăsim apartamentul şi rezultatele tuturor demersurilor erau negative. Începusem să ne gândim că va trebui să plecăm din Bucureşti şi eventual să rătăcim prin satele din jur, unde, sub pretextul unei însărcinări oarecare

din partea serviciului la care lucram, să dormim în fiecare noapte în altă parte.

Din cauza lipsei de legitimaţii însă, riscul era foarte mare. Dacă am fi avut buletine de identitate, am fi putut dormi la mănăstirile din jurul Bucureştiului, ca mulţi excursionişti, fără să dăm ceva de bănuit.

Când eram pe punctul de a pierde nădejdea, mama mi-a transmis că ne-a găsit o „gazdă de hoţi”. Prietena ei Lizica Goga, văduva lui Eugen Goga, pleca pe timpul verii cu cei patru nepoţi ai ei, la ţară, la Răşinari. Acasă nu mai rămâneau decât fata ei, Aniţa, cu soţul ei, Dinu Hariton, şi cu bătrâna lor mătuşă, doamna Odobescu. Cât timp lipseau copiii, puteam sta la ei. Ne-am mutat deci în strada Ocolului, care pornea din Vasile Lascăr, în apropiere de întretăierea cu str. Romană. O stradă mică şi liniştită ca de oraş de provincie. Casa, cu un etaj, retrasă de la stradă, avea în faţă o grădină cu flori şi câţiva pomi. La parter locuia familia Hariton. Deasupra lor stătea un comunist, de care trebuia să ne ferim. Din cauza acestei vecinătăţi, la început pregetaseră să ne găzduiască, dar în cele din urmă, negăsindu-se o altă soluţie pentru noi, au acceptat şi riscul acesta şi ne-au primit cu inima deschisă. Urma numai să luăm toate măsurile de prudenţă, pentru ca vecinii de la etaj să nu prindă de veste că ne aflăm acolo.

Pe Aniţa Goga o cunoşteam de când eram copil. Era cu câţiva ani mai mare ca mine. Pe cât era de subţire şi firavă la înfăţişare, atât era de curajoasă şi plină de suflet. Animată de puternice sentimente româneşti, ducea mai departe moştenirea familiei ei de luptători naţionalişti ardeleni. Era prezentă la tot felul de manifestări folclorice, cunoştea toate dansurile populare, la care purta costumul naţional cu o notă de mândrie şi seriozitate, aş zice specific ardelenească, distonând în mediul intelectual bucureştean, mai pervertit şi mai înstrăinat de viaţa satului românesc. Pe bărbatul ei, arhitectul Dinu Hariton, nu-l cunoscusem înainte. Fire blândă şi cinstită, serios şi muncitor, trudea din greu ca să facă faţă la întreţinerea unei familii numeroase şi foarte unite. El şi Aniţa erau singurii în „câmpul muncii”.

Parterul casei era destul de spaţios, cu multe camere şi ocupat numai de familia lor. Fiind numeroşi, scăpaseră de locatari nedoriţi. Întâmplarea făcea că locuinţa îmi era cunoscută. Stătuse în ea familia unuia din cei mai buni prieteni ai mei, Dinu Mitache. Cele două familii făcuseră schimb de locuinţă.

Camera în care ne-am instalat era o ascunzătoare ideală. Un fel de fostă cămară, lungă şi îngustă, cu o ferestruică foarte sus plasată şi care se deschidea într-un unghi al acoperişului, fiind astfel invizibilă de afară. Singura uşă de acces din camera vecină era mascată de un covor care acoperea tot peretele. În cursul zilei, toată casa ne stătea la dispoziţie, puteam umbla în bibliotecă, puteam merge la baie sau circula pentru a ne dezmorţi picioarele. Ne retrăgeam în bârlogul nostru numai noaptea ca să ne culcăm sau, peste zi, când venea cineva în vizită. Cum Aniţa şi Dinu Hariton nu se întorceau decât după-amiaza de la serviciu, noi eram mai toată ziua singuri în casă cu doamna Odobescu. Din prima zi ne-a cerut să-i spunem Tante Hélène, ca toată lumea.

Puţin adusă de spate, dar vioaie, activă şi plină de energie, cu toată vârsta înaintată, ea era cea care se ocupa de casă, curăţenie, gătit şi chiar de piaţă, ceea ce însemna pe acele timpuri, statul la cozi interminabile.

Avea optzeci de ani. Fusese Doamnă de onoare la Palat, cred că pe vremea regelui Ferdinand. Făcea parte din generaţia care trăise entuziasmul intrării noastre alături de Aliaţi, în războiul din 1916 şi al împlinirii idealului naţional.

Cu toată vârsta ei, de câte ori ne povestea de luptele din primul război mondial, de refugiul în Moldova şi de toate frământările politice interne, premergătoare înfăptuirii României Mari, se înviora şi privirea i se aprindea. Patriotismul înflăcărat care o însufleţise în tinereţe părea să se trezească din nou în ea. Pe cât de mare îi era exaltarea când îşi amintea de acele vremuri glorioase şi de personalităţile politice care le-au ilustrat, pe atât dispreţuia perioada următoare şi culmina într-o ură fără margini pentru regele Carol II.

Sentimentele ei naţionaliste aveau puritatea şi vigoarea tinereţii. De aici se trăgea şi gluma Aniţei pe socoteala ei. În fiecare joi după-amiază, Tante Hélène avea „jour fixe” şi primea în vizită patru prietene de aceeaşi vârstă şi cu aceleaşi opinii. Toate cinci îşi beau ceaiul şi puneau ţara la cale. Aniţa le numise: Sfânta tinereţe legionară!

Primele zile după mutarea noastră la Aniţa, n-am ieşit din casă.

În acea perioadă, situaţia aprovizionării oraşului cu alimente ajunsese în aşa hal, încât cu drept cuvânt i s-a zis „postul festivalului”. Regimul făcea economii stocând mărfurile pentru a le pune pe piaţă numai pe durata Festivalului Tineretului şi a da străinilor care urmau să vină o impresie de bunăstare şi abundenţă.

Delegaţiile de tineret au început să sosească cu câtva timp înainte de deschiderea Festivalului. Primele au fost cele din ţările socialiste şi apoi, treptat, au venit cele din lumea liberă. Curiozitatea stârnită de apariţia unor străini, mai ales din Vest, făcea ca oraşul să fie de nerecunoscut. Pavoazarea clădirilor, care de data asta se abătea de la regula sărbătorilor comuniste, când tot oraşul era îmbrăcat în kilometri de pânză şi drapele roşii, era acum primul lucru neobişnuit. Nuanţa dominantă de astă dată era bleu-ul, urmată de nenumăratele culori ale drapelelor diferitelor ţări, ici şi colo, cu discreţie, apărând şi câte un steag roşu.

Cea mai izbitoare schimbare în viaţa de toate zilele a oraşului, în afară de modificarea în coloritul pavoazării şi apariţia străinilor, o constituiau puhoaiele de oameni care invadau străzile. Toată periferia oraşului se revărsase spre centru şi asemenea unor şuvoaie, se scurgea pe străzi, în toate direcţiile, de dimineaţă şi până noaptea târziu.

Cu câteva zile înainte de începerea Festivalului, când oraşul nu era încă aşa de aglomerat, am ieşit de câteva ori din casă, fie cu Titi, fie singur. Decisesem să facem câteva vizite la familiile unor foşti camarazi de puşcărie. Memorasem adresa inginerului Georgescu-Topuslău: str. Fundaţiei nr. 5.

Nu-mi pot explica nici azi, dacă din simplă distracţie sau datorită unei stranii asociaţii de idei, am plecat să căutăm numărul 5 al străzii Fundaţiei, pe strada Boteanu; poate că din cauza Fundaţiei Carol, am avut convingerea că şi strada din spatele ei trebuie să se numească strada Fundaţiei. Ajunşi deci în faţa blocului de la numărul 5, am început să cercetăm numele locatarilor de pe tabloul cu sonerii. Am găsit un singur Georgescu care era inginer, dar nu purta şi numele de Topuslău. Consultându-ne, am căzut de acord că probabil nevastă-sa renunţase la

cel de al doilea nume, care era deochiat, păstrându-l numai pe cel de Georgescu, ca să se piardă astfel în anonimatul miilor de oameni care purtau acest nume.

Am urcat deci la etajul respectiv. Titi a rămas pe palier, iar eu am sunat la uşă. Mi-a deschis o femeie frumoasă şi tânără, în orice caz mai frumoasă decât m-aş fi aşteptat să fie nevasta lui Georgescu-Topuslău. Cum însă nu vorbise niciodată cu mine despre vârsta nevestei lui, m-am mulţumit să constat diferenţa de vârstă şi cum femeia se uita la mine, nedumerită de vizita unui străin, i-am spus că-i aduc veşti de la soţul ei. S-a luminat la faţă şi m-a poftit înăuntru. Scena care a urmat ar fi fost demnă de un film, de o comedie ieftină americană. Voi încerca să reconstitui ceva din dialogul şi atmosfera momentului.

— Sunteţi probabil un coleg de-al soţului meu! Luaţi loc.

— Da! am răspuns eu, cam mirat, dacă nu chiar puţin şocat de dezinvoltura cu care se referea la soţul ei.

— Să vă fac o cafea?

— Nu, mulţumesc, aş prefera să vă spun mai întâi tot ce ştiu despre domnul inginer. În orice caz, să ştiţi că e sănătos şi cu un moral foarte bun, m-am grăbit s-o asigur.

— Asta ştiu, fiindcă mi-a mai adus cineva veşti de la el!

M-am gândit că Georgescu-Topuslău reuşise să comunice cu casa, fie prin vreun artificier, fie prin vreun deţinut inapt, transferat de la Cavnic la alt penitenciar şi care avusese ocazia să vorbească cu cineva care se elibera. Totuşi, ţinuta degajată şi figura zâmbitoare a femeii erau cel puţin stranii, dacă nu chiar nelalocul lor.

— Ştiţi deci că lucrează în mină la Cavnic!? am continuat.

— Nu ştiu exact unde, dar ştiu că e în regiune... (Şi aici mi-a spus o localitate din munţii Apuseni, al cărei nume l-am uitat).

Crezând că primise o informaţie greşită, aşa cum deseori se întâmpla în acea vreme când era vorba de subiectul tabu al închisorilor şi când zvonurile şi legendele alimentau dorinţa de veşti de la cei dispăruţi, am vrut s-o lămuresc.

— Doamnă, cred că aţi fost greşit informată. Soţul dumneavoastră se află la Cavnic, în munţii Maramureşului şi lucrează la atelierul mecanic din mină. A venit odată cu mine de la Jilava, după ce a fost condamnat...

La ultimele mele cuvinte, femeia a pălit la faţă, a sărit în picioare şi cu vocea pierită a început să bâlbâie:

— Dar ce a făcut?... De ce?... Când a fost condamnat?

Abia atunci am realizat ce gafă uriaşă făcusem. În câteva cuvinte am liniştit-o, explicându-i că e vorba de o confuzie regretabilă.

Ceea ce ajutase la menţinerea confuziei pe toată durata conversaţiei noastre fusese şi coincidenţa că soţul ei era inginer minier, cu serviciul în Bucureşti, dar plecat în interes de serviciu în regiunea munţilor Apuseni.

Calmată şi din nou veselă, într-un acces de sinceritate, mi-a mărturisit că şi soţul ei trăia sub teama arestării, pentru nu mai ştiu ce trecut nedeclarat în autobigrafie. Mi-a promis că nu va pomeni nimănui despre vizita mea şi, jenat, am rugat-o încă o dată să mă ierte pentru spaima pe care i-o produsesem. Femeia m-a condus până la uşă. Era iar veselă şi zâmbitoare, poate chiar mai veselă decât atunci când mă primise. Eu, în

schimb, mă simţeam prost cum cred că nu mi se mai întâmplase. Pe drum i-am povestit lui Titi toată păţania.

Au trecut mulţi ani de atunci, dar povestea cu doamna Georgescu n-am spus-o decât la puţină lume. Şi acum când o scriu, mi-e încă ruşine de lipsa mea de minte şi de distracţia nepermisă de care am dat dovadă, într-o situaţie aşa de critică cum era a noastră.

Pentru a ne recâştiga stima în propriii noştri ochi, ne-am consolat cu explicaţia că fusesem aruncaţi de soartă în situaţia de a fi urmăriţi şi nefiind instruiţi pentru ilegalitate, încercam să ne descurcăm în viaţa subversivă, învăţând din practică. Că nu eram nişte profesionişti este lucru cert, dar chiar şi pentru nişte amatori, păţania cu doamna Georgescu fusese o gafă enormă... ca să nu mai vorbim de lumina ridicolă în care ne pusesem.

După penibilul eşec al vizitei la doamna Georgescu, două zile n-am mai ieşit din casă. Apoi am făcut o nouă incursiune în oraş. De astă dată, la adresa colegului nostru de la Cavnic, arhitectul Niculiţă Goga. Soţia lui stătea cu copiii, undeva pe bulevardul Ardealului, pe lângă Facultatea de Medicină. De data aceasta am inversat rolurile. Titi a fost cel care a sunat la uşă şi eu am rămas afară.

După o jumătate de oră, când a ieşit şi mi-a povestit cum a decurs întrevederea, era cu lacrimile în ochi, emoţionat şi plin de respect pentru doamna Goga, care luptând cu sărăcia îşi creştea copiii în demnitate, educându-i în spiritul şi admiraţia tatălui lor.

Într-o altă zi, aflând de la M.C. că fostul meu prieten şi coleg de liceu, Sandu Popescu-Necşeşti, era grav bolnav, suspect de poliomielită, m-am decis să mă duc să-l văd.

În acele zile premergătoare Festivalului, se declarase în Bucureşti o epidemie de paralizie infantilă, care afecta mai ales persoanele adulte. Pentru a nu compromite ţinerea Festivalului, regimul luase cele mai drastice măsuri de păstrare a secretului şi, în toate cazurile unde exista suspiciunea contaminării, bolnavii erau ridicaţi de acasă şi izolaţi în spitale. Această campanie de internări urgente, învăluită în mister, luase un aspect asemănător operaţiilor de arestări pe care le efectua Securitatea. Cu tot secretul ordonat, zvonul se răspândise şi lumea aflase că în spitalele brusc aglomerate, îngrijirea lăsa de dorit şi medicamentele lipseau. Principalul obiectiv al regimului fiind depistarea cazurilor şi izolarea lor, pentru a stăvili răspândirea epidemiei, toate măsurile se îndreptau în această direcţie, grija pentru bolnavii internaţi căzând pe planul doi şi fiind neglijată.

Lumea era speriată la gândul unei internări în asemenea condiţii, aşa că până şi cei care se îmbolnăveau de o simplă gripă nu se mai duceau la policlinici, ci recurgeau la medici prieteni, de frică să nu li se pună în grabă diagnosticul de poliomielită şi să fie ridicaţi de acasă. Au fost multe cazuri de diagnostice pripite şi internări arbitrare.

Acesta era şi cazul lui Sandu Necşeşti, care prezenta toate simptomele de început de poliomielită şi care, îngrijit de un doctor prieten şi de Lili-Jeanne (care urma să-i devină mai târziu nevastă), era ţinut în cel mai mare secret acasă.

Neanunţat, mi-am făcut apariţia la locuinţa lui de atunci de pe strada Gogu Cantacuzino. Mi-a deschis Lili-Jeanne Nicolescu. Ştiindu-mă în închisoare, a rămas înmărmurită: se uita la mine ca la o fantomă. I-am spus în câteva cuvinte care era situaţia şi revenindu-şi din şocul revederii, mi-a spus că nu-l pot vedea pe Sandu, din cauza riscului de contagiune.

Nu-mi pot explica de ce în perioada cât am fost evadat, aveam sentimentul de a fi invulnerabil la orice fel de ameninţare. Toată fiinţa mea se concentrase asupra singurului pericol care ne ameninţa, singurul permanent prezent în minte: Securitatea. În rest, în faţa altor riscuri, sentimentul de teamă îmi dispăruse. Nu era vorba nici de curaj, nici de temeritate, ci mai degrabă de o atrofiere parţială a instinctului de conservare.

Am convins-o deci pe Lili-Jeanne să mă lase să intru. Sandu era întins pe un pat tare, fără pernă şi condamnat de doctor la imobilitate absolută. La cea mai mică mişcare, avea dureri de cap insuportabile. Am stat câteva ore la el, povestindu-i din aventurile mele pentru a-l distra. Câteva zile mai târziu, bănuielile de poliomielită s-au spulberat, simptomele înşelătoare de la începutul bolii dovedindu-se a fi fost provocate de o astenie nervoasă.

În zilele următoare, ieşind dimineaţa din casă, după ce comunistul de la etaj pleca la serviciu şi întorcându-ne după ce se lăsa întunericul, am vizitat o serie de inşi. Tante Hélène era cea care ne făcea semn din grădină, când puteam ieşi din casă fără a fi văzuţi de locatarii de la etaj. În prima parte a acestei perioade, plecam amândoi. Mai târziu însă, din cauza unei întâmplări care era cât pe-aci să pună capăt libertăţii noastre, Titi n-a mai vrut să iasă din casă.

Voi relata pe scurt câteva din aceste vizite.

La Maya Sculy, fiica ing. Ionel Bujoiu. Locuia în Vatra Luminoasă, lângă stadionul „23 August”, care tocmai se construia şi la care se lucra de zor, pentru a fi dat în folosinţă cu ocazia deschiderii Festivalului. Titi, care stătuse cu ing. Bujoiu la Baia Sprie şi care avea pentru el o mare admiraţie, i-a povestit Mayei toate detaliile despre tatăl ei şi despre viaţa pe care o dusese cât timp fusese la mină. Între timp, ing. Bujoiu fusese ridicat de la Baia Sprie şi transportat spre o destinaţie necunoscută. Am aflat mult mai târziu că, lipsit de îngrijire medicală, avea să moară în închisoare. (Cred că la Aiud.)

Într-una din acele zile, am aranjat o întâlnire în oraş cu Georgel Teodorescu, fiul preotului Titu Teodorescu din Ilovăţ. Georgel se stabilise în Bucureşti şi se ducea destul de rar pe acasă, unde preotul şi familia lui erau rău văzuţi de autorităţile locale. Totuşi, am aflat de la el o mulţime de lucruri care mă interesau despre oamenii din sat. Pentru eventualitatea nerealizării planului lui Rici Tailer de fugă în străinătate, păstram în rezervă ideea de a ne retrage în regiunea Ilovăţului, unde cunoşteam şi locurile şi oamenii. Ştiam că acolo, bizuindu-mă pe anumiţi oameni de nădejde, puteam să ne ascundem o bucată de vreme şi plănui pe cont propriu o trecere a Dunării în Iugoslavia. Iar în cazul că, aşa cum încă mai speram atunci, situaţia internaţională va înclina spre un conflict cu ruşii, vom rămâne în acea zonă sălbatică şi împădurită şi vom pune şi noi mâna

pe arme. Expresia nu era o simplă figură de stil, pentru că, înainte de a fi părăsit Ilovăţul, lăsasem la loc sigur o cantitate destul de importantă şi de arme şi de muniţii. Tot Georgel mi-a promis că va încerca să-mi procure un buletin de populaţie.

Riscul de a fi legitimat pe stradă se putea ivi în orice moment. La o traversare greşită sau la o razie pe străzi, dacă nu-ţi arătai buletinul, erai dus la Miliţie, ceea ce în cazul nostru ar fi însemnat sfârşitul escapadei noastre. Pentru o simplă formalitate de prezentare a buletinului, într-un astfel de caz, în care nu se făcea o cercetare amănunţită a documentului, ne-ar fi fost de mare folos chiar şi un buletin cu o poză nu prea asemănătoare sau chiar unul al cărui proprietar l-ar fi anunţat pierdut.

Ca un făcut, câteva zile mai târziu am fost puşi în situaţia de a ne convinge, pe propria piele, de primejdia care ne pândea la orice colţ de stradă. Cum am mai spus, dacă apucam să ne părăsim ascunzătoarea dis-de-dimineaţă, cu vreun scop oarecare, trebuia să pierdem vremea prin oraş până se lăsa întunericul, spre a nu fi văzuţi când ne întorceam acasă. Vremea fiind frumoasă, preferam să ne aşezăm în câte un parc, decât să umblăm pe străzi, unde oricând puteam avea vreo întâlnire nedorită cu persoane care mă cunoşteau.

Aşa se face că într-o zi, după ce ne petrecusem toată după-amiaza prin parcul de pe malurile Herăstrăului, către seară, ne întorceam spre oraş, pe şoseaua Jianu. De la statuia Aviatorilor, am pornit-o la stânga pe una din străzile din Parcul Jianu, pentru a tăia drumul către şoseaua Ştefan cel Mare. Cartierul, cu casele lui boiereşti şi vilele înecate în verdeaţă, părea să fi supravieţuit schimbării vremurilor. Neschimbat, zăcea acum încremenit sub căldura acumulată în timpul zilei. Pe străzile cu asfaltul încins, nu era ţipenie de om. Toropiţi de căldură, abia ne târam picioarele în liniştea desăvârşită care ne înconjura. Cu atât mai mare ne-a fost surpriza, când, în acea linişte şi nemişcare din jur, deodată, din ungherul mai retras al unei porţi, ne-a răsărit în faţă un individ. Când ne-a mai şi strigat: „Legitimaţia, tovarăşi! Unde mergeţi?”, am simţit că inima-mi sare din loc. O fracţiune de secundă am ezitat, între paralizia care mă cuprinsese şi gândul de a o rupe la fugă. În clipa următoare însă, ducând mâna la buzunar, făcându-mă că vreau să scot buletinul, i-am zis omului din faţa noastră, cu o voce ce se voia calmă şi firească:

— Vrem să ieşim în Ştefan cel Mare! Nu putem merge pe aici, tovarăşe?

Noroc că răspunsul individului a fost prompt, căci cu tot calmul pe care îl arătam, vrând să câştig timp, nu mai puteam prelungi durata simulării gestului de a scoate buletinul din buzunar, fără ca încetineala mea să-i pară suspectă.

— Fără legitimaţie specială, nu puteţi intra pe strada asta!

Întrerupându-mi gestul de a scoate buletinul şi fără să-i mai dau timpul de a zice ceva, am adăugat repede:

— N-am ştiut, tovarăşe! Suntem din provincie şi am venit să asistăm la Festival. Pe unde o putem lua, ca să ieşim în Ştefan cel Mare?

Securistul (căci securist era individul care păzea strada interzisă circulaţiei publicului) ne-a arătat pe unde s-o luăm şi, după ce i-am mulţumit şi am pornit în direcţia indicată, s-a retras din nou la umbră, la locul lui de pândă.

Până la primul colţ, am mers fără să scoatem o vorbă. Eram leoarcă de transpiraţie, şi nu numai din cauza căldurii! Titi mi-a mărturisit că şi el avusese în primul moment intenţia s-o ia la sănătoasa. Ne-am felicitat că rezistasem instinctului şi că avusesem totuşi prezenţa de spirit să procedăm cum procedasem. Fugind, cred că n-am fi putut face mai mult de o sută de metri, în urma alarmei care s-ar fi dat.

Câteva străzi din acel cartier erau condamnate pentru public şi păzite de securişti în civil, postaţi prin diverse curţi sau intrări. Niciodată n-am ştiut exact ce se afla în acele case aşa de păzite, dar nici n-am mai trecut pe acolo cât am mai stat în Bucureşti. Iar Titi, din acea zi, n-a mai ieşit din casă.

Cu fiecare zi care trecea, oraşul devenea tot mai animat, pe măsură ce sosea câte o nouă delegaţie de străini. Începuseră să-şi facă apariţia şi primele delegaţii din Vest, care stârneau o adevărată vâlvă în jurul lor. Lumea nu se mai sătura privindu-i cum erau îmbrăcaţi, cum erau tunşi sau mai bine zis netunşi, ce ţigări fumau, ce brichete, aparate fotografice şi alte obiecte purtau cu ei. Totul era uimitor la ei şi peste tot unde circulau erau înconjuraţi de un cerc de curioşi, care nu mai conteneau să-i admire. Se putea trage uşor o concluzie despre viaţa de privaţiuni la care era supusă de atâţia ani populaţia Bucureştiului şi despre starea de izolare de restul lumii în care era ţinută.

Cu toate că explicaţia pentru care aceşti străini erau priviţi ca nişte oameni veniţi de pe o altă planetă era de înţeles, spectacolul, asemănător cu apariţia primilor albi într-un trib de negri, era jenant şi umilitor. Am văzut scene degradante, în care roiul de admiratori care-i însoţea pe aceşti tineri răsfăţaţi ai bunăstării din Occident se cobora până la a le cerşi câte o brichetă de doi bani.

M-am simţit roşind la fel ca în puşcărie, când am văzut flămândul umilindu-se în faţa temnicerului, pentru o lingură în plus din lăturile care ni se dădeau de mâncare, sau când altul culegea de la picioarele gardianului chiştocul de ţigară pe care acesta îl aruncase.

Dacă în închisoare, aceste cazuri au fost excepţii, acum, pe străzile Bucureştiului, păreau generalizate. Observând însă această lume mai atent, îţi puteai da seama că prima impresie era falsă şi că de fapt aveai de-a face cu o concentrare a unor „excepţii” în jurul grupurilor de străini. Proveneau din pleava de la periferia Capitalei şi mai ales din rândurile ţiganilor.

Îmbulzeala provocată pe străzi de mulţimea care se scurgea în dezordine spre tot felul de puncte de atracţie crea un fel de haos, în care cred că şi supravegherea Securităţii, care trebuia să fie discretă, pentru a nu fi remarcată de străini, îşi pierdea eficacitatea, ceea ce mă avantaja, căci mă pierdeam în această mare de oameni şi mergeam cu puhoiul.

Într-una din zile, amestecându-mă prin lumea unuia din şuvoaiele care se îndreptau spre Parcul Carol, unde nu mai ştiu ce delegaţie străină dădea un spectacol folcloric în aer liber, am ajuns până în apropierea locuinţei lui Dumitru Dădârlat. Voiam să-l întâlnesc. Nu numai pentru plăcerea de a-l revedea, dar aveam impresia că ducându-mă la el, în situaţia mea de fugar, îi aduceam dovada încrederii şi aprecierii mele.

Era un om cinstit şi de caracter. Naţionalist şi bun român, făcea parte din acea mică burghezie sănătoasă, care suporta cu răbdare urgia vremurilor, fără să facă compromisuri, fără să se pervertească, păstrându-şi credinţa şi sentimentele nealterate.

Îl cunoscusem în perioada dinainte de arestare, când intrasem în „câmpul muncii”, ascunzându-mi „originea” sub o „autobiografie” mincinoasă. Era şeful secţiei aprovizionării la I.P.R.O.M., unde reuşisem să fiu angajat. Ne-am apropiat foarte repede şi curând n-am mai avut secrete unul faţă de altul. Mi-a fost un adevărat prieten şi m-a ajutat cât a putut în acea vreme. Am rămas în aceleaşi relaţii cu el şi după ce am fost dat afară din întreprindere.

Am fost primit cu braţele deschise de toată familia. O familie ideală, cum îţi făcea plăcere să descoperi că mai există încă, într-o vreme când şi acest nucleu de armonie şi înţelegere omenească era lovit şi începuse în atâtea cazuri să se destrame. Profitând de potemkiniada belşugului de moment al Festivalului, apucasem să cumpăr o tabletă de ciocolată pentru Bogdan, care n-avea decât vreo cinci ani, dar era crescut ca un mic lord. Şi aici, dragostea şi înţelepciunea părinţilor făcuseră minuni.

Am stat o după-amiază întreagă de vorbă, povestindu-ne despre viaţa celor două lumi pe care le reprezentam. El, despre iadul de zi cu zi al celor oropsiţi de afară, care luptau să supravieţuiască, eu, despre lumea celor scutiţi de a mai lupta şi a căror viaţă sau moarte o hotăra acum destinul.

M-a întrebat de prieteni şi cunoscuţi, care dispăruseră şi ei în lumea din care veneam. Despre unii am ştiut să-i spun, despre alţii, nu. Dădârlat mi-a mărturisit că are un complex de inferioritate faţă de cei ce au luat drumul puşcăriilor, chiar un sentiment de vinovăţie, fiindcă prudenţa şi grija de soarta familiei îl făcuseră să nu se angajeze în nicio activitate şi să rămână pasiv. Considera că, din moment ce gândea la fel ca cei ce intraseră în închisoare pentru idealul lor, locul lui ar fi trebuit să fie lângă ei. Părerea mea este că cei ce vor sta la temelia societăţii viitoare, care se va înjgheba din nou cândva, sunt tocmai cei ca Dădârlat. Ei păstrează şi asigură încă continuitatea unor valori pe durata vremurilor vitrege, până la venirea zilelor mai bune. Lupta lor este cea care va da roade!

Când am plecat de la Dădârlat se lăsase seara.

O scurtă vizită i-am făcut şi lui Puia Volvoreanu. Scurtă, fiindcă m-am simţit nedorit. Era prieten cu vărul meu George Boian, care îl aprecia şi îl apăra faţă de toată lumea care-l cunoştea şi îl antipatiza pentru înfumurarea lui. George pretindea însă că e un prieten de nădejde. Fusese procuror, iar după 23 august, scos din magistratură, lucra la ADAS (Asigurările de stat). M-am dus la el, gândind că i-ar face plăcere să-i aduc veşti de la prietenul lui, George Boian.

Întâlnirea a fost penibilă. Nu numai că s-a arătat puţin interesat de soarta lui George, criticându-l chiar pentru „prostia” de a fi întreprins o acţiune subversivă, dar totodată nu-şi putea ascunde frica de a sta de vorbă cu mine. Dezamăgit şi dezgustat, am plecat. Conversaţia a avut loc în vestibul, nici n-am mai intrat. La plecare, i-am spus să nu aibă nicio grijă, căci nu voi pomeni niciodată de vizita pe care i-am făcut-o. Când am

pus mâna pe clanţă, nu şi-a putut stăpâni trăsăturile feţei, care-i trădau uşurarea.

Pe drum, am reflectat, nu la cât se înşelase George în privinţa lui, ci la faptul că şi eu mi-l închipuisem un om curajos şi dintr-o bucată, din cauza aerului lui superior, dispreţuitor şi îngâmfat. Mult mai târziu, în închisoare, am aflat de la un fost comisar că Puia Volvoreanu fusese informator al Siguranţei pe vremea regelui Carol II. Pe Puia nu l-am mai văzut niciodată. Fiind în străinătate, acum câţiva ani, i-am citit ferparul în România liberă.

Câteva zile mai târziu, m-am întâlnit din nou cu Georgel Teodorescu, fiul preotului Titu de la Ilovăţ. Ne-am aşezat la o masă mai retrasă, într-o cârciumă de pe lângă Piaţa Gemeni, plină de şoferi pe jumătate beţi. Gălăgia şi râsetele chefliilor ne obligau să răcnim şi noi ca să ne putem înţelege. Nu ştiu dacă şi alţii au mai fost vreodată puşi în situaţia să-şi strige în gura mare secrete, pe care şi pe şoptite ţi-ar fi fost teamă să le comunici.

Georgel primise veşti de la Ilovăţ: Securitatea făcuse percheziţii în câteva case din sat. Descinderile nu dăduseră niciun rezultat. După câteva zile, prin indiscreţia unuia din miliţienii din sat, secretul operaţiei transpirase: mă căutaseră pe mine! Deci, zona de cercetări din munţii Maramureşului pentru a ne prinde se extinsese. Cu siguranţă că şi Bucureştiul era acum în vederile Securităţii şi cu precădere casa mamei şi a celor câţiva prieteni.

Senzaţia întâlnirii noastre a fost însă alta: Georgel mi-a întins peste masă un ziar împăturit, în care se afla un buletin de identitate. Îl furase din buzunarul şefului lui, când acesta îşi lăsase haina pe spătarul scaunului şi ieşise din birou. Cum am aflat mai târziu, nu şi-a dat seama decât după câteva zile de lipsa lui şi l-a anunţat pierdut, la Miliţie. Tovarăşul Dumitru Topliceanu era cam de aceeaşi vârstă cu mine, dar din păcate poza din buletin nu-mi semăna deloc.

Totuşi, Georgel fusese extraordinar! Înainte de a ne despărţi, am mai discutat cu el despre eventualitatea unei soluţii de a mă stabili cu Titi în afara Bucureştiului, când va veni timpul să părăsim casa Aniţei. Mi-a promis să facă prospectări în această direcţie, printre prietenii lui care lucrează pe şantiere în provincie. Ne-am strâns mâna şi Georgel a plecat înainte, eu urmând să mai rămân pe loc, pentru a nu fi cumva văzuţi împreună de vreun cunoscut.

Îmi beam tocmai ultima înghiţitură de bere, când unul din şoferii de la masa gălăgioasă a chefliilor s-a sculat şi, cam nesigur pe picioare dar cu mâna întinsă şi surâzându-mi, s-a apropiat de mine. Abia atunci l-am recunoscut şi am încremenit. Nu fiindcă omul ar fi fost dubios din punct de vedere politic sau al caracterului, ci fiindcă mi-am dat seama că băuse prea mult. Era Dicu Maxim care, de când veniseră comuniştii la putere, se angajase şofer pe camion.

La „munca de jos” aveai mai puţine probleme cu autobiografia. Cu toate că era un om cu educaţie bună, firea lui labilă îl făcuse să cadă pradă mediului în care trăia. Îmbrăcămintea îi era neglijentă, curăţenia cam lăsa de dorit şi căzuse şi în darul băuturii. Totuşi, brutalitatea, destul de frecventă în tagma şoferilor de camioane, nu reuşise să-i altereze

bunătatea din fire şi generozitatea. M-a îmbrăţişat şi s-a aşezat lângă mine. După un moment de ezitare, m-am hotărât. I-am explicat că am evadat şi că mă ascund şi l-am rugat să se gândească bine, că trebuie să uite că m-a văzut.

De la primele mele vorbe, parcă s-a trezit din beţie. Ochii, tulburi până aci, i s-au limpezit, ca apoi să i se umezească de emoţie. M-am sculat să plec şi când i-am dat mâna, mi-a strâns-o cu căldură şi mi-a spus că-mi doreşte mult noroc. La uşă, m-a ajuns din urmă şi mi-a băgat în mână douăzeci de lei, părându-i rău că nu are mai mult. Am încercat să refuz, dar mi-a explicat că dacă nu-i primesc îi bea şi asta ar însemna că se va îmbăta mai rău. I-am primit şi am ieşit în stradă. Niciodată Dicu n-a pomenit nimănui de întâlnirea noastră.

Seara, la Aniţa, mare consiliu în jurul buletinului. Eram toţi de acord că poza lui Topliceanu era mult prea departe de vreo asemănare cu unul din noi doi, aşa că legitimaţia era inutilizabilă. În cele din urmă, Dinu Hariton ne-a sugerat să apelăm la Bubi Gane, care era un bun grafician şi foarte îndemânatic. Era convins că el va fi în stare să înlocuiască poza lui Topliceanu cu una de a noastră şi pe colţul ei să completeze ştampila, reproducând timbrul-sec al Miliţiei.

Pe Ştefan (Bubi) ca şi pe fratele lui, Gigi Gane, îi cunoşteam încă de la Sf. Sava. Erau amândoi cu câteva clase mai mari ca mine. Amândoi avuseseră dificultăţi în liceu, fiindcă erau membri în Frăţiile de Cruce. Bubi Gane fusese căsătorit cu Ruxandra Goga, sora Aniţei, de care divorţase, dar rămăsese mai departe în bune relaţii de prietenie cu familia.

Zis şi făcut: s-a apelat la el. A doua zi am ieşit cu Titi în oraş şi ne-am făcut fiecare câteva fotografii. În după-amiaza în care am intrat în posesia pozelor, Bubi, anunţat de Aniţa, şi-a făcut apariţia. Titi a insistat ca pe buletin să fie substituită poza mea, eu fiind cel care, având legături şi cunoştinţe în Bucureşti, aveam mai multă nevoie de el în drumurile pe care le făceam. Rămânea ca, ulterior, să încercăm să ne mai procurăm unul şi pentru el.

Cu o remarcabilă dexteritate, Bubi s-a pus pe treabă. Cu o lupă şi nişte simple instrumente de manichiură ale Aniţei, a imitat perfect timbrul-sec şi în mai puţin de o jumătate de oră, am avut o legitimaţie, de autenticitatea căreia nu s-ar fi putut îndoi nimeni. Cum am mai spus însă, la o verificare mai atentă nu rezista, din cauza numărului de înregistrare, care se afla pe lista buletinelor pierdute. După ce a terminat operaţia de falsificare, Bubi s-a retras cu noi în cămăruţa noastră şi ne-a făcut o destăinuire şi în acelaşi timp o propunere foarte interesantă. Avea legături cu o filieră clandestină, prin care se puteau obţine buletine perfect valabile. Multe detalii nu ne-a dat despre această organizaţie şi nici noi nu i-am cerut.

Era vorba despre o reţea (bănuiesc că legionară) care cuprindea în rândurile ei şi pe şeful unei Secţii de Miliţie, dintr-un cartier periferic al Bucureştiului. De câte ori, pe teritoriul de sub jurisdicţia Secţiei, era găsit câte un cadavru, lucru destul de frecvent într-un oraş mare, cu o populaţie flotantă numeroasă, se făceau cercetările de rigoare. Dacă se stabilea că moartea respectivului survenise în urma unui accident (de exemplu, atac de inimă, înec în Dâmboviţa sau altă cauză) care nu impunea continuarea cercetărilor poliţieneşti (cum ar fi fost în caz de crimă) şi dacă buletinul găsit asupra lui era emis de autorităţi din provincie, Secţia de Miliţie

trebuia să anunţe acestor autorităţi decesul şi să le restituie actul de identitate al mortului.

Dacă însă, în urma cercetărilor, se stabilea că mortul nu avea rude apropiate şi era din vreun sat din celălalt capăt al ţării, lucru obişnuit în acea vreme, consecinţă a sărăciei de la sate, care provoca un exod spre diferite şantiere şi zone industriale care ofereau posibilităţi de muncă, atunci şeful Secţiei de Miliţie (de care ne vorbise Bubi Gane) nu mai dădea curs procedurii legale. Dosarul mortului se încheia cu menţiunea „neidentificat”, iar buletinul lui, reţinut de şeful secţiei, lua calea reţelei clandestine. Cel care urma să-l folosească îi schimba fotografia, după acelaşi procedeu pe care ni-l demonstrase Bubi Gane, iar buletinul prezenta o garanţie absolută, numărul lui nefigurând pe lista buletinelor pierdute sau anulate.

Bineînţeles că rezultatul acestor explicaţii date de Bubi a fost că am acceptat imediat oferta lui de a ne procura şi nouă astfel de buletine. I-am dat câte o fotografie, urmând să aşteptăm până ce se vor ivi două buletine care să ni se potrivească. Adică, până ce în cartierul Secţiei de Miliţie cu pricina, se vor găsi doi morţi care să îndeplinească condiţiile descrise mai înainte şi care să aibă, mai mult sau mai puţin, vârsta noastră. Bubi ne-a mai spus că, având în vedere aceste condiţii, al căror termen de îndeplinire nu poate fi prevăzut, nu ne poate preciza o dată la care vom primi buletinele. Spre uimirea noastră, ne-a spus însă că, după câte ştie, nu va dura mai mult de o lună sau două, ceea ce însemna o cifră apreciabilă de morţi în statisticile nepublicate ale Capitalei, dar în acelaşi timp şi un termen destul de scurt până când aşteptarea noastră macabră, de a ni se găsi doi morţi pe măsură, se va încheia cu succes.

Perspectiva de a avea nişte legitimaţii, cu care să ne putem deplasa oriunde şi chiar de a ne putea angaja în orice loc de muncă, ne-a injectat o doză de optimism, pe deplin justificat. Nu va mai fi nevoie să ne ascundem şi vom putea trăi ca orice alt cetăţean al ţării, muncind pentru a ne întreţine, în aşteptarea ivirii unei posibilităţi de a fugi în străinătate, fie prin Rici Tailer, fie pe altă cale, dacă formula lui nu va funcţiona. Singurul risc pe care îl vom mai avea va fi cel de a fi recunoscuţi de cineva, dar şi această primejdie va putea fi înlăturată sau măcar redusă în mare parte, dacă vom pleca în provincie şi ne vom angaja într-o regiune unde nu ne cunoaşte nimeni.

Până una-alta însă, încurajat nu numai de perspectiva viitoare a buletinelor ce urma să le obţinem prin Bubi, dar şi de buletinul mai puţin perfect pe care îl aveam în buzunar, mi-am continuat peregrinările prin Bucureşti.

Mi-am dat o nouă întâlnire cu Elena Pantazi, la un cinema de pe şoseaua Ştefan cel Mare, unde rula pentru prima oară în Bucureşti un film, la care visa toată lumea de ani de zile şi care, cu toate că se afla în ţară de multă vreme, fusese reţinut de cenzură: Hamlet cu Lawrence Olivier.

Datorită aceleiaşi faţade false ce trebuia arătată străinilor, pe durata Festivalului, pe ecranele Capitalei au apărut o serie de filme occidentale, înlocuind veşnicele filme cu teme propagandistice, mai ales sovietice.

Elena nu avea nicio veste de la Ion şi începuse să piardă nădejdea că l-ar mai putea vedea apărând. Nu i-am spus-o, dar nici eu nu mai credeam să fi scăpat neprins. Trecuse prea multă vreme de la evadare şi de când Ion ar fi trebuit să dea un semn de viaţă.

Într-o altă zi, pe când mă îndreptam spre cartierul Dudeşti-Văcăreşti, unde aflasem că se mutase de curând Păstorel Teodoreanu, în casa fratelui lui, Ionel, am fost acostat de un grup de tineri elevi, care mi-au cerut să le dau autografe.

Nu ştiu ce i-a făcut să mă ia drept străin! Pentru hazul situaţiei, am intrat în joc şi, dându-mă drept francez, am început să le scriu fiecăruia câteva cuvinte pe carneţelele pe care mi le întindeau. De semnat, am semnat ceva mai indescifrabil, dar cu numele meu. Abia am scăpat de ei ca să-mi pot vedea de drum.

Mă duceam la Păstorel, numai de plăcerea de a-l revedea. Fusese unul din bunii prieteni ai tatălui meu, iar eu mă simţeam foarte ataşat de el.

Mi-a deschis uşa soţia lui Ionel, pe care o văzusem numai de câteva ori şi care nu m-a recunoscut. Mi-am dat un nume oarecare şi i-am spus că-l caut pe Păstorel. S-a uitat cu o privire plină de subînţelesuri la ceas (era ora prânzului) şi mi-a spus că Păstorel venise foarte târziu acasă şi că se culcase, rugând să fie sculat la ora două. Cum probabil trăsese concluzia, din felul în care mă exprimasem, că eram în relaţii apropiate cu Păstorel, mi-a spus că dacă vreau să aştept, pot să intru la el în cameră şi să-l trezesc peste o jumătate de oră. A ţinut să mă avertizeze însă că, de când se mutase, Păstorel nu-şi aranjase încă lucrurile şi să nu mă mir de dezordine.

Am intrat în cameră şi am închis uşa după mine. Pe o somieră, pusă direct pe jos, dormea Păstorel. Pe peretele din faţă, un dulap şi lângă fereastră un scaun, pe care îşi pusese hainele. Tot mijlocul camerei era ocupat de un morman de lucruri, care se vedea că fuseseră îngrămădite acolo în momentul mutării, cu două săptămâni în urmă, şi acolo rămăseseră. Câteva valize desfăcute, pantofi, cărţi, hârtii, ciorapi, toate claie peste grămadă, prin care se vedea că Păstorel cotrobăise din când în când, ca să-şi extragă un obiect de care avusese nevoie.

Mi-am tras scaunul mai aproape de somiera pe care dormea Păstorel, mi-am ales din grămada de lucruri o carte şi m-am aşezat, cu gândul să treacă timpul, până se va face ora la care să-l trezesc. Am citit o vreme, până ce Păstorel, agitându-se prin somn şi deschizând ochii pentru o clipă, m-a văzut. A mormăit ceva nedesluşit şi s-a întors pe partea cealaltă. În momentul următor însă, dintr-o mişcare bruscă, s-a întors din nou şi s-a ridicat în capul oaselor. Încă mahmur, dar surprins în acelaşi timp, a exclamat:

— Ce-i cu tine, mânzule?! Când ai scăpat?

S-a sculat din pat, m-a îmbrăţişat şi s-a mirat că mama, pe care o văzuse nu de mult, nu-i spusese nimic despre mine. I-am istorisit şi lui împrejurările prin care ajunsesem în Bucureşti şi că statutul meu de fugar cerea o discreţie absolută din partea celor cu care luam contact, pentru a nu fi acuzaţi de complicitate.

— Mă îmbrac şi mă duc la mamă-ta! Spune-mi, ce vrei să-i spun?

L-am oprit, dându-mi seama că din explicaţiile mele înţelesese că mama nu ştia încă de prezenţa mea în Bucureşti. I-am spus că luasem contact cu ea şi că era la curent cu toată povestea mea.

— Spune-mi ce pot face pentru tine! Cu ce te pot ajuta? Dacă n-ai unde sta, poţi să stai la mine! Ştii bine că pentru fiul lui Tilică fac orice!

Abia l-am putut convinge că nu am nevoie de nimic şi că nu venisem decât să-l văd. În cele din urmă, l-am rugat să treacă într-una din zilele următoare pe la mama şi să-i spună că mă văzuse, deoarece, de când mă mutasem la Aniţa, din motive de siguranţă, întrerupsesem orice legături cu ea, chiar prin terţe persoane şi chiar prin telefon, bănuind că va fi supravegheată de Securitate.

Am stat apoi o mulţime de vorbă. I-am povestit, printre altele, că evadasem îmbrăcat cu cojocelul pe care i-l dăduse tatăl meu şi pe care şi el îl purtase în primul război mondial. Ca întotdeauna, de câte ori vorbea de tatăl meu, Păstorel se emoţiona, îşi aducea aminte de un trecut comun, care-i evoca scene de tinereţe, din nişte vremuri când generaţia lor însufleţită de entuziasm, generozitate şi idealism, privea, trăia şi preţuia altfel viaţa.

Relata, cu o nostalgie din care nu lipsea umorul, câte un episod şi pe măsură ce-l năpădeau amintirile, se cufunda cu gândul tot mai tare în trecut şi se detaşa într-atât de prezent, încât, când relua contactul cu realitatea, se întuneca la faţă şi tăcea brusc. Aşa l-am lăsat pe Păstorel, când m-am ridicat să plec, şi asta-i ultima mea amintire despre el.

La mama s-a dus chiar în după-amiaza aceea. După câţiva ani, în închisoare, am aflat că fusese şi el arestat. La eliberarea mea, după unsprezece ani, am aflat că murise. Nepoata lui, Maricica Musicescu, mi-a dat un ţigaret de chihlimbar, care-i aparţinuse şi pe care Păstorel îl primise de la tatăl meu. Mi-a spus să-l păstrez în amintirea marii lor prietenii.

Într-una din seri când mă întorceam acasă, Aniţa şi Dinu mă aşteptau. Voiau să mă pună în legătură cu Baby Fay, un bun prieten al lor, care venise să-i vadă şi pe care şi eu îl cunoscusem cu mulţi ani în urmă. Am reţinut, ca o curiozitate, faptul că părinţii lui, nu mai ţin minte datorită căror împrejurări, au trăit o vreme în Japonia şi, dacă nu mă înşel, el se născuse la Tokio.

Baby Fay lucra pe un şantier foarte izolat, undeva în Bărăgan. Avea posibilitatea să ne ia pe şantierul lui, chiar fără acte de identitate. Ne-a explicat care era situaţia la faţa locului, cu foarte mulţi muncitori temporari, venind din toate părţile ţării, şi imposibilitatea unei verificări a evidenţei acestui du-te-vino de oameni. Argumentul convingător pe care ni-l aducea era că mai avea doi inşi căutaţi de Securitate, ascunşi pe şantierul lui. Or, tocmai acest argument ne-a făcut să ezităm, gândind că şansele de a fi descoperiţi erau astfel sporite. Dacă Securitatea ar fi dat de urmele unuia din cei ascunşi, cu siguranţă că în plasa ce ar fi aruncat-o asupra şantierului pentru a-l prinde, am cădea şi ceilalţi. Totuşi, pentru orice eventualitate, a rămas stabilit că vom ţine legătura cu el prin Aniţa şi, în caz de urgenţă, vom apela la el.

Dându-ne seama că soarta noastră se putea schimba oricând, obligaţi fiind să părăsim Bucureştiul, fie pentru a adopta unul din planurile a căror

perfectare o aşteptam, fie în mod precipitat, din cauza vreunui pericol neprevăzut, m-am hotărât s-o mai întâlnesc o dată pe mama. Prin intermediul lui M.C., i-am comunicat să ia toate măsurile pentru a nu fi urmărită şi să vină într-o dimineaţă la sculptorul Oscar Han, care locuia tot în Cotroceni, nu departe de ea. Eu însumi m-am dus înainte de ora întâlnirii şi de pe o stradă paralelă am observat împrejurimile. Am văzut-o pe mama ieşind din casă şi am urmărit-o de la distanţă. Asigurându-mă că nu era filată şi neremarcând nimic suspect, am intrat în urma ei la Han, pe portiţa din dos a curţii, de unde se putea pătrunde direct în atelier. Uşa atelierului era crăpată. Mama cu Han mă aşteptau.

Han fusese un bun prieten al tatălui meu. Cu toate că în vârstă, îşi păstrase aceeaşi înfăţişare, care îmi inspirase teamă de câte ori îl vedeam, pe când eram copil. Scurt şi gros, cu umerii laţi şi capul mare, cu ochii albaştri oţelii, care-i trădau originile teutone, îţi sugera imaginea unui câine boxer, gata de atac. Vocea groasă şi tonul agresiv completau portretul. O forţă brutală, gata să se dezlănţuie, aşa părea la prima vedere Oscar Han, care în fond era un om blând şi afectuos. Cât am stat cu mama de vorbă, Han a mai ieşit de câteva ori din atelier, ca să se asigure că totul era în ordine.

Am pus-o pe mama la curent cu descinderile care se făcuseră la Ilovăţ şi care ne îndreptăţeau să presupunem că Securitatea era pe cale de a-şi concentra acum atenţia şi asupra urmelor şi legăturilor mele din Bucureşti. Era normal deci ca ea să fie prima vizată şi pusă sub supraveghere. Am rămas înţeleşi că nu ne vom mai întâlni şi că voi căuta să-i dau din când în când câte un semn de viaţă prin alte persoane. Pentru a nu risca să cadă în vreo cursă întinsă de Securitate, am stabilit să nu acorde încredere persoanei care va pretinde că vine din partea mea, decât dacă aceasta îi va pomeni de Hermes, zeul grec gravat pe inelul ce-l aveam de la tatăl meu şi pe care acuma îl purta ea. Această parolă de cod a rămas multă vreme valabilă între noi şi ne-a fost foarte utilă în toţi anii care au urmat.

Ne-am despărţit, plecând pe rând din atelier, aşa cum venisem şi luând aceleaşi măsuri de precauţie ca şi la sosire. Pe mama n-am mai revăzut-o decât în 1955, iar în 1964 când am ieşit din închisoare, Oscar Han îmbătrânise tare, când m-am dus să-l văd.

Cu ocazia acestei ultime întrevederi, mama mi-a comunicat dorinţa lui Dudu Gheorghiu de a mă mai vedea. Am fost invitatul lui câteva zile mai târziu, la o grădină de vară de pe lângă Piaţa Kogălniceanu. A venit cu cel mai bun prieten al lui, fost camarad de arme şi de sport, al cărui nume complet nu-l mai reţin.

Pe cât era Dudu de bine proporţionat, voinic dar înalt, pe atât era şi Tită de puternic şi lat în umeri, dar scurt. Niciodată n-am ştiut dacă Tită fusese pus la curent de Dudu despre situaţia mea, dar toată seara cât am stat în grădină, nu s-a făcut nicio aluzie la acest subiect.

Grădina gemea de lume. Masa noastră, mai retrasă în umbra unui pom, care ne apăra de lumina becurilor din grădină, s-a desfăşurat ca în vremurile bune ale Bucureştiului, pe care, fiind prea tânăr, abia apucasem să le gust. S-a mâncat şi mai ales s-a băut, pe măsura celor doi giganţi, cu dimensiuni fizice şi morale croite pentru alte timpuri. Şi, despre acele timpuri s-a vorbit mai mult! Ne-am despărţit noaptea târziu. Mi-au strâns

mâna în palmele lor uriaşe şi mi-au spus amândoi, ca înţeleşi: „Noroc şi Doamne ajută!”

La o nouă întrevedere pe care am avut-o cu el, Georgel Teodorescu mi-a vorbit de un fost coleg de-al lui de şcoală, care acum era contabilul şef al mai multor şantiere din provincie şi la care s-a gândit că ne-ar putea fi de folos. După primele detalii date, ideea mi s-a părut interesantă şi când Georgel m-a asigurat că se putea conta pe seriozitatea şi discreţia lui Paul Petrescu, mi-am dat consimţământul să stea de vorbă cu el. Dacă în urma acestui prim contact va constata că există o perspectivă pentru noi, l-am rugat să-mi stabilească un rendez-vous cu Petrescu. Ceea ce s-a şi întâmplat câteva zile mai târziu, când împreună cu Georgel, m-am dus la Petrescu acasă.

Paul Petrescu era un „oltean şmecher”, cum obişnuiesc să spună neoltenii, dând calificativului o nuanţă simpatică şi de haz, dar nelăsând să-i scape şi sensul peiorativ. Şmecheria lui Petrescu consta într-o isteţime de minte, care-i dădea uşurinţa de a găsi cu promptitudine soluţiile cele mai potrivite. Cu o abilitate şi cu un dar înnăscut al prefăcătoriei, evolua cu o adevărată măiestrie în apele tulburi ale vremurilor. Mânuia limbajul confuz şi gol de sens al lozincilor, ca pe o limbă maternă. Dialectica marxistă n-avea secrete pentru el. Exprimarea lui ambiguă te făcea să-ţi scape printre degete şi să nu-l poţi niciodată învinovăţi de vreo afirmaţie neconformă, citându-i vorbele.

Utilizându-şi inteligenţa, şiretenia şi însuşirile, aşa cum am încercat să le schiţez mai înainte, Petrescu străbătea toate barierele, filtrele şi reţelele ridicate de regim pentru îngrădirea cetăţenilor, fie ele economice, de partid sau poliţieneşti. Pe unde trecea, nu lăsa urme şi nu făcea zgomot. Drumul lui era lin şi fără brutalităţi. Toate piedicile ce-i stăteau în cale le ocolea, strecurându-se, infiltrându-se, eludându-le legal. Bun român, suflet mare şi generos, incapabil să facă vreun rău cuiva, aşa-zisa „şmecherie oltenească” a lui Petrescu, pusă în slujba omeniei, îşi pierdea sensul peiorativ pe care răuvoitorii îl dau acestei expresii.

În prima parte a întrevederii n-am reuşit să-i citesc prea bine caracterul şi nu pot spune că mi-a inspirat încrederea de care-mi vorbise Georgel. E drept că şi el îmi dădea târcoale, vrând să mă cunoască, tatonându-mă cu întrebări indirecte şi răspunzând la ale mele în doi peri. Încet, încet însă, personajele noastre prindeau contur şi se precizau în ochii celuilalt, ca până la urmă încrederea reciprocă să se stabilească şi să se discute „la concret”, după expresia lui favorită. Mi-a declarat că va putea aranja aşezarea noastră pe unul din şantiere. Pentru asta, trebuia însă să se pună mai întâi de acord cu inginerul şef şi împreună cu el să hotărască şantierul cel mai potrivit pentru noi şi data la care să plecăm într-acolo. Deci, încă un personaj căruia i se va încredinţa secretul nostru: inginerul Arsenescu!

Când i-a pomenit numele, Paul Petrescu mi-a spus despre el numai atât: „E băiat bun!” Am înţeles că trebuia să-mi ajungă această asigurare laconică.

Toată discuţia noastră s-a purtat în jurul unor aperitive compuse din trandafiri olteneşti, brânză telemea şi slăninuţă afumată, iar Paul ne tot umplea păhărelele cu o ţuică cum nu mai băusem de mult.

Proveniența bunătăților: „De la țară! Eu nu cumpăr de la stat!”, spunea Petrescu.

Ne-am despărțit, urmând ca peste zece zile, după ce se va întoarce dintr-un turneu pe la șantiere, pe care îl va face cu ing. Arsenescu, să ne întâlnim din nou pentru hotărârea definitivă. Nici azi nu pot spune de ce, dar am plecat de la Petrescu încredințat că se va ține de promisiune și cu un sentiment de ușurare, că în curând vom părăsi Bucureștiul.

Titi s-a declarat și el satisfăcut de perspectivele deschise de întâlnirea pe care o avusesem cu Petrescu.

Până la întoarcerea lui Paul Petrescu din provincie, mi-am continuat aproape zilnic vagabondajul pe străzile Bucureștiului. Așa am ajuns într-o zi în Cotroceni, pe str. Sf. Elefterie și am sunat la ușa lui Dan Cantacuzino. Era unul din ultimii prieteni pe care îi văzusem înainte de arestarea mea în 1952. (Seara mă întorsesem cu el cu trenul de la mare, iar noaptea am fost ridicat de Securitate.) Locuia în casa socrului său, avocatul Pâslaru; o vilă mare din care reușiseră să nu fie încă evacuați. Interesul lui Dan și al meu pentru arme și vânătoare ne apropiase și aveam o serie de amintiri comune în legătură cu această patimă.

Când m-a văzut în ușă, a încremenit de uimire.

Am stat o mulțime de vorbă. Încuiase ușa, ca să nu fim deranjați. I-am povestit toate pățaniile mele, iar el, care fusese dat afară din facultate pentru „origine socială nesănătoasă”, mi-a spus că spera acum să fie reprimit și să-și poată continua studiile de medicină. Văzându-mi mirarea, mi-a spus că făcuse cerere să fie reprimit în facultate, încurajat de cazul mult mai grav al lui Ionică Struțeanu. Se întâlnise cu acesta, care abia ieșise din închisoare și care îi spusese că fusese imediat reprimit la studii.

Am încercat să-i explic lui Dan că auzisem în închisoare despre Ionică Struțeanu că trecuse prin „reeducarea” de la Piteşti și că era considerat dubios. L-am prevenit să se ferească de el. Lui Dan nu-i venea să creadă, știind ca și mine ce băiat de caracter și curajos fusese Ionică înainte de arestare. I-am povestit atât cât știam la acea vreme despre „reeducare”, dar n-am fost prea convingător. I se părea neverosimil.

Am aflat mai târziu că demersurile lui Dan n-au avut niciun rezultat, cu toate că nu fusese în închisoare și, deci, avea o situație mai ușoară decât a lui Struțeanu. Au mai trecut niște ani până ce Dan a primit permisiunea să-și continue studiile.

La un moment dat, în timp ce stăteam de vorbă, cineva a încercat să intre. Ușa, cum am mai spus, era încuiată. Era Irinel, nevasta lui Dan.

Mi-aduc și acum aminte vorbele lui:

— Ai încredere în discreția lui Irinel, sau nu vrei să știe că ești aici?

— Cred că tu trebuie să știi mai bine, i-am răspuns.

Dan a deschis ușa. Din nou, surpriză și bucurie. Am mai stat de vorbă toți trei și, la despărțire, Irinel mi-a propus să ne revedem a doua zi la Ștrandul Tei. Era un ștrand nou deschis, unde venea lume puțină. Am fost de acord. Dan n-a vrut să vină. Învăța ca un disperat pentru medicină, nădăjduind că va fi primit la examen.

Nu numai că m-am întâlnit cu Irinel a doua zi, dar aproape toate zilele următoare le-am petrecut acolo. Locul era ideal. Nu era aglomerație și nu

era frecventat de lume cunoscută. În plus, stând la soare pe malul lacului, aveam în faţa ochilor singurul drum de acces spre ştrand şi puteam observa de la distanţă orice mişcare. Tramvaiul îşi avea staţia de cealaltă parte a lacului. De acolo, persoanele care veneau la ştrand trebuia să-şi continue drumul pe jos, ocolind lacul, ceea ce îmi permitea să le supraveghez pe tot traseul şi eventual să recunosc din timp vreo figură nedorită. N-a fost însă niciodată cazul.

Ştrandul Tei mi-a devenit un fel de reşedinţă permanentă pe timpul zilei. Aici venea M.C. să mă ţină la curent cu planul lui Rici Tailer, care încă nu putea fi pus în funcţie, ca şi Bubi Gane, care încă nu primise nicio veste despre buletinele noastre. Într-una din zile a venit toată familia Goga: Aniţa, cu Dinu şi Ruxandra. Într-altă zi m-am pomenit cu Gigi Gane, fratele lui Bubi. Cu mare greutate l-am convins şi pe Titi să vină. N-a venit decât o dată. A doua oară n-am reuşit să-l mai scot din bârlogul nostru, unde se simţea mai în siguranţă.

În general însă, eram mai mult singur şi stăteam toată ziua la soare sau înotam în lac. De mâncat, găseam câte ceva la bufetul ştrandului, care datorită Festivalului se bucura de o oarecare aprovizionare, fie cu şuncă, fie cu crenvurşti şi întotdeauna cu câteva lăzi de bere, care însă pe la ora prânzului se consumau.

Devenisem un obişnuit al locului şi după ce oferisem de câteva ori câte o bere responsabilei, chelnerului şi chiar miliţianului ştrandului, mă găseam în relaţii de mare simpatie cu ei. Aproape în fiecare zi stăteam de vorbă cu ei şi ciocneam câte un pahar. Mai ales responsabila, tovarăşa Maricica, mă îndrăgise grozav. Era ţigancă din Tei. Cred că fusese frumoasă în tinereţe. Acum însă, era într-un hal fără de hal de murdară, cu dinţii, pe care-i mai avea, negri de tutun şi umblând mai tot timpul beată.

De câte ori îi mai turnam câte un pahar, luase obiceiul să mă sărute pe obraji şi să-mi propună să-mi facă cunoştinţă cu o nepoată a ei. Din fericire, până a doua zi, uita. Mă străduiam din răsputeri să nu-mi observe repulsia, când se apropia de mine, duhnind a tutun şi băutură. Fiind şi garderobieră, aveam interesul să cultiv relaţiile cu tovarăşa Maricica, în nădejdea că voi putea subtiliza într-o zi din hainele depuse un buletin de populaţie pentru Titi. Am şi reuşit de câteva ori să scotocesc, fără să fiu văzut, prin hainele clienţilor, dar de fiecare dată, datele personale din buletinele peste care am dat erau mult prea nepotrivite, căci majoritatea celor care frecventau ştrandul erau mult prea tineri.

De obicei părăseam ştrandul seara, când se închidea şi, până se întuneca de-a binelea, ca să pot intra la Aniţa, mai rătăceam pe străzi şi priveam la diferitele manifestaţii ale delegaţiilor străine.

În unele pieţe din centrul oraşului se improvizaseră estrade de scânduri, pe podiumul cărora orchestre de amatori sau grupuri folclorice cântau şi dansau până noaptea târziu.

Mi-aduc aminte că, într-o noapte, am asistat la un spectacol de muzică şi dansuri sud-americane, executat de o echipă braziliană, în Piaţa Universităţii. Mă căţărasem, ca mulţi alţi cască-gură, pe soclul statuii lui Mihai Viteazu şi mă aşezasem între picioarele calului. Nu mâncasem aproape nimic toată ziua. Îmi cumpărasem un borcan de şerbet de

ciocolată de la o cofetărie şi mi-amintesc că l-am mâncat tot, în timp ce mă uitam la dansurile brazilienilor. Ţin minte episodul, fiindcă linguriţa cu care am mâncat şerbetul o furasem de pe o masă din cofetăria plină de lume.

Într-una din seri când mă întorceam spre casă, pe Vasile Lascăr, am auzit strigând în urma mea: „Domnu' Ioanid! Domnu' Ioanid!"

M-am întors şi l-am recunoscut. Era domnu' Costel, frizerul de la Cooperativa Igiena din blocul ARO, la care ne tundeam, George Boian, eu şi tot grupul meu de prieteni!

Mă recunoscuse când mă dădusem jos din tramvai. Când m-am oprit, s-a repezit la mine şi bucuros că mă revede, m-a strâns în braţe. Apoi, jenat de intimitatea pe care şi-o permisese, a început să se scuze, explicându-mi că aflase că fusesem arestat de la prietenii mei, care continuau să se tundă la el. Mi-a spus că-i pare bine că mă vede liber şi m-a întrebat dacă i-a dat drumul şi lui George Boian. Mi-am făcut repede socoteala că dacă îl las să creadă că am fost eliberat legal, în câteva zile, toţi cunoscuţii mei, pe care îi avea clienţi la tuns, vor afla de la el că mă găsesc în Bucureşti. L-am tras pe o stradă laterală, mai puţin circulată şi i-am spus care era situaţia reală, cerându-i să nu spună nimănui că mă văzuse. Impresionat de faptul că îndrăznisem şi chiar reuşisem să evadez, a tăcut pentru un moment. M-am gândit că de teamă, dar după câteva clipe mi-a vorbit cam în felul următor: „Să n-aveţi nicio grijă, n-am să spun nimănui că v-am văzut ..." S-a mai codit puţin şi a continuat: „Vă rog să nu vă supăraţi, dar cred că în situaţia în care sunteţi, aveţi nevoie de bani. Eu vă pot da şi vă rog să-i primiţi!"

Dusese mâna la buzunar, dar l-am oprit, mulţumindu-i şi spunându-i că n-am nevoie. Abia l-am convins să renunţe şi să nu mai insiste. Mi-a amintit că mă ştie de când eram în şcoală şi umblam cu pantaloni scurţi şi că era firesc să mă ajute. Nu ştiu care din noi doi era mai emoţionat! Ne-am mai plimbat un timp pe stradă, stând de vorbă. Printre altele, mi-a povestit de proprietăreasa casei în care locuia, care era şi ea necăjită, bărbatul ei fiind arestat. Nu mai ştia nimic de el de ani de zile. Când mi-a spus numele, a fost rândul meu să rămân uimit de coincidenţă. Era vorba de soţia comandorului de marină Romică Snaidero! Bucuros că-i pot transmite veşti prin domnu' Costel, i-am spus tot ce ştiam de Nenea Romică, şi anume că acum două luni era la mina de plumb de la Cavnic, lângă Baia Mare. Că în afară de o suferinţă cronică, dar nu gravă, de ficat, era sănătos, cu un moral excepţional, mereu vesel, bine dispus şi iubit de toţi camarazii din închisoare, pentru atitudinea şi optimismul lui. M-am despărţit de domnu' Costel, fericit şi el că-i poate duce veşti dnei Snaidero.

Mi s-a mai întâmplat într-o zi să fiu recunoscut pe stradă şi să fiu strigat pe nume. De data astă însă, în amiaza mare şi în plină lume. Dădeam tocmai să traversez bulevardul în Piaţa Brătianu, când am auzit pe cineva strigând: „Tilică! Tilică!" Numai puţini prieteni îmi spuneau aşa.

Erau Toto Mitache şi vărul lui, Dinu Mitache sau Tase, cum îi spuneam noi. Tase, ca şi Baby Ivanovici, mi-era unul din cei mai buni prieteni şi cu toate că mi-era tare dor să-l revăd, evitasem s-o fac, tocmai fiindcă strânsele noastre legături erau cunoscute şi de Securitate. Acum,

neprevăzutul provoca întâlnirea noastră în condiţii favorabile, adică fără comunicări prin intermediari şi fără oră şi loc precis de întâlnire. Un singur lucru neplăcut, strigatul pe nume în gura mare! Şi încă ceva care m-a indispus: prezenţa lui Toto!

Departe de mine gândul de a-l fi socotit turnător sau rău intenţionat, dar Toto era tipul perfect al flecarului. Inteligent, simpatic, cu un umor şi o vervă nesecate, cunoscând tot Bucureştiul, cu toate cancanurile lui, era indiscreţia personificată. Pe cât era Tase de timid, rezervat şi tăcut, pe atât era vărul lui de lăudăros şi vorbăreţ. M-am grăbit să le fac semn că i-am auzit şi le-am ieşit înainte prin mulţime, ca să-i fac să înceteze cu strigătele. Au urmat îmbrăţişări şi o ploaie de întrebări, mai ales din partea lui Toto: „Când ai ieşit? De unde? Cum a fost? Eşti sănătos?” Pentru a-i potoli şi neconvenindu-mi să le răspund, mai ales într-un loc aşa de expus, le-am promis să le spun totul, propunându-le să ne aşezăm într-un loc mai liniştit, ca să putem sta de vorbă în voie. Am traversat şi ne-am aşezat la o masă liberă, la un bufet improvizat în aer liber, pe colţul de lângă Spitalul Colţei. Era un teren viran, pe care fusese amenajat un mic parc, cu iarbă, flori şi alei cu pietriş.

Îmi amintesc că i-am întrebat dacă au timp de pierdut şi mi-au răspuns că sunt liberi şi n-au nimic de făcut. Am comandat câte o îngheţată şi când am rămas singuri, le-am spus de-a dreptul şi fără înconjur că evadasem. După şocul pe care l-am provocat cu această declaraţie, am intrat în amănunte, răspunzând la întrebările şi la lămuririle pe care mi le cereau. Curiozitatea pentru senzaţionalul aventurii mele îl excitase la maximum pe Toto, care nu mai contenea cu întrebările. Totuşi, după câteva minute s-a calmat şi am observat chiar că îşi pierde atenţia de la început. Apoi a pornit să se frământe pe scaun, s-a uitat de câteva ori la ceas şi în cele din urmă ne-a spus că are o întâlnire, de care uitase şi că trebuie să plece.

Tase, uimit de pretextul acestui rendez-vous, a dat să-şi exprime surprinderea, dar, întâlnindu-mi privirea, ne-am înţeles din ochi, şi a tăcut. Toto şi-a luat rămas-bun şi în timp ce-i strângeam mâna, i-am spus să aibă grijă, să nu spună nimănui că mă văzuse. Am ţinut să-i explic că dacă face vreo indiscreţie, ştirea se va întinde de la om la om şi Securitatea, sfârşind prin a prinde de veste, va porni pe firul zvonului înapoi şi va ajunge la punctul lui de pornire, adică la el. Toţi cei aflaţi pe acest parcurs şi care, fiecare în parte, va spune de la cine a aflat vestea că am fost văzut în Bucureşti, nu vor păţi cine ştie ce. În schimb, el va risca o anchetă fără sfârşit, în care nu va putea niciodată convinge pe anchetator că nu ştie unde mă aflu.

După plecarea lui, am mai rămas cu Tase de vorbă şi am râs amândoi de dilema în care se zbătuse bietul Toto: să asculte povestea mea senzaţională, ca să-şi satisfacă curiozitatea, sau să asculte de glasul prudenţei, care-i spunea să plece cât mai repede din preajma mea, pentru a nu risca să fie văzut de cineva. Ştiam amândoi din diverse întâmplări din tinereţea noastră cât de prudent era Toto şi cum ştia întotdeauna să dispară la timp, sub diverse pretexte, când lucrurile se încurcau. Am făcut haz la gândul că Toto va fi pedepsit pentru excesul lui de prudenţă: o pedeapsă de lungă durată, aproape sadică. Din momentul în care se despărţise de mine, Toto devenise purtătorul unui secret extraordinar, senzaţional şi trebuia să-şi muşte buzele ca să nu-l împărtăşească

nimănui. Pedeapsă mai mare pentru Toto nici că se putea. Oricum, Toto a tăcut. Poate chiar mai mult decât alţii, fiindcă nici când am fost eliberat legal din închisoare, unsprezece ani mai târziu, nu-i plăcea să i se aducă aminte că mă întâlnise în timpul Festivalului.

În fine, a sosit şi mult aşteptata zi a întoarcerii lui Paul Petrescu în Bucureşti. Pusese totul la punct: urma să plecăm pe şantier, la Drăgăşani, împreună cu inginerul Arsenescu, peste o săptămână. Am făcut cunoştinţă şi cu Arsenescu şi ne-am înţeles asupra zilei şi orei la care să ne întâlnim în Gara de Nord, pentru a lua trenul spre Drăgăşani. Mai mult n-am vorbit cu el, Arsenescu nepunându-mi niciun fel de întrebări, spunându-mi numai că e la curent cu situaţia, prin Petrescu, şi că totul se va aranja fără vreo dificultate. Arsenescu mi-a făcut o impresie bună şi mi-a inspirat încredere de la început.

M-am întors acasă entuziasmat de ideea că peste o săptămână vom pleca din Bucureşti, unde părea că ne împotmolisem, ca să-i împărtăşesc şi lui Titi vestea cea bună şi să-i spun să se pregătească de drum. Care nu mi-a fost însă surpriza, când l-am auzit pe Titi spunându-mi că el preferă să aştepte în Bucureşti apariţia buletinelor de la Bubi Gane. Mi-a fost imposibil să-l conving să părăsească oraşul. Până la urmă, am rămas înţeleşi că voi pleca numai eu cu Arsenescu pe şantier, unde voi putea constata, la faţa locului, dacă şederea noastră acolo prezintă într-adevăr garanţiile de securitate pe care contam. Mă voi reîntoarce apoi la Bucureşti la 14 septembrie, când se va împlini o lună de la data la care îi dădusem lui Bubi Gane fotografiile şi când speram să obţinem buletinele. Chiar dacă buletinele nu vor fi gata la acea dată, vom pleca atunci amândoi pe şantier, deoarece cam în aceeaşi vreme se va întoarce din vacanţă Lizica Goga cu copiii Aniţei şi nu vom mai putea locui la ei. În acest caz, va trebui să mă mai întorc ulterior în Bucureşti, pentru a intra în posesia legitimaţiilor.

În săptămâna care îmi mai rămânea până la plecare, am trecut din nou în revistă chestiunile rămase în suspensie. Am mai luat o dată contact direct cu Elena Pantazi şi, prin M.C., cu Rici Tailer. În ambele cazuri nu intervenise nicio schimbare. Nicio veste despre Ion, şi niciun progres încă, în punerea la punct a sistemului de trecere clandestină a frontierei.

Într-o seară, după ce am supravegheat un timp casa de pe Vasile Lascăr în care locuia Baby Ivanovici, neobservând nimic suspect, am intrat neanunţat la el. Voiam să-l mai văd o dată înainte de plecare. Totodată, voiam să-i spun că nu reuşisem să găsesc în magazinele din oraş o pereche de pantofi, care să mi se potrivească, aşa că-i purtam în continuare pe ai lui. În general, era o problemă să găseşti încălţăminte, dar când mai căutai şi numărul treizeci şi opt jumate, lucrul era aproape imposibil.

Tot în acele zile şi tot pe neaşteptate, i-am făcut o vizită şi lui Giorgi Lahovary, pe care doream să-l revăd.

O altă noapte, am rătăcit prin oraş cu Bubi Gane şi cu un grup de prieteni de ai lui, care nu-mi cunoşteau adevărata identitate. Amestecaţi prin mulţime, am trecut pe rând prin toate pieţele şi prin faţa tuturor estradelor, unde grupurile de străini cântau şi dansau. Festivalul continua

să se desfăşoare, producând tot mai multă îmbulzeală pe străzi, ţinând tot mai târziu noaptea oraşul treaz şi stârnind, pe lângă curiozitatea din primele zile, şi mai mult curaj, mai ales din partea tineretului şi studenţilor. Un exemplu: chiar unul dintre prietenii lui Bubi, care era cu noi în acea noapte, avea asupra lui, în buzunar, un pumn de bileţele, din care strecura câte unul în mâna fiecărui străin din Vest, pe lângă care trecea. Până când se dezmeticea străinul, prietenul lui Bubi se făcea nevăzut prin mulţime. Bileţelele, scrise de mână, în franceză sau engleză, nu erau decât nişte buletine informative, menite să-l lămurească pe tânărul naiv din Occident, asupra regimului de teroare şi a vieţii reale din ţară şi să nu se lase înşelat de falsele aparenţe, create de autorităţi, pentru a-l induce în eroare.

Încă un prieten, pe care ţineam foarte mult să-l văd înainte de plecare, era Ion Vorvoreanu, pe care nu-l găsisem acasă în prima zi a sosirii noastre în Bucureşti. Vorbisem atunci, după cum am amintit la timpul cuvenit, numai cu soţia lui şi de atunci nu mai dădusem niciun semn de viaţă.

Într-o după-masă am sunat la uşa lor. Faţă de uimirea manifestată de Ion când m-a văzut, a fost rândul meu să fiu şi mai mirat. Anca, nevasta lui, nu-i spusese nimic despre mine, respectând ad litteram promisiunea de a păstra secretul absolut al prezenţei mele în Bucureşti. Departe de a se supăra, Ion, care avea aproape un cult pentru discreţie, a fost foarte satisfăcut de atitudinea ei. De altfel, amândoi am glumit pe socoteala calităţilor ei subversive.

Ca întotdeauna când stăteam de vorbă cu Ion şi de astă dată mi-a inspirat acelaşi sentiment de absolută securitate şi încredere. Onestitatea, caracterul lui ireproşabil, judecata limpede şi echilibrată, exprimată calm şi fără grandilocvenţe, îmi făceau totdeauna plăcere. Era un prieten sigur în cel mai strict sens al cuvântului. Când m-am despărţit de el, cu gândul că soarta ar putea face să nu ne mai vedem, nu puteam bănui că, doi ani mai târziu, vom avea ocazia să mai stăm mult de vorbă. Dar în închisoare!

Tot în aceste ultime zile ale şederii mele în Bucureşti, am făcut una din cele mai mari imprudenţe gratuite, din toată perioada evadării. Cu cât termenul plecării se apropia, cu atât mi se accentua sentimentul unei invulnerabilităţi fiindcă, o dată cu părăsirea Bucureştiului, aveau să mi se şteargă şi urmele, nimeni neştiind exact unde plecam.

Georgel, Paul Petrescu şi Arsenescu, singurii care îmi cunoşteau destinaţia, n-aveau nicio legătură cu cercul meu de prieteni sau cu persoanele cu care luasem până atunci contact. Dacă s-ar produce vreo indiscreţie de la cei cu care mă întâlnisem şi Securitatea ar porni pe urmele mele din om în om, investigaţiile ei s-ar împotmoli, pierzându-mi urma în punctul unde firul se întrerupea, nimeni neputând indica direcţia spre Georgel, Petrescu şi Arsenescu.

Şi totuşi trebuie să recunosc că actul de bravadă inutilă, pe care l-am făcut în ultima zi în care m-am mai dus la Ştrandul Tei, a fost o acţiune gratuită. Norocul a făcut să n-aibă urmări funeste, aşa că pot spune că m-am ales totuşi cu ceva: cu satisfacţia de a fi spus ce aveam pe suflet!

Iată întâmplarea cu pricina. Stăteam întins la soare pe marginea lacului, pe spate şi cu ochii închişi şi, tot gândind la drumul ce aveam să-l

întreprind şi la ce mă va aştepta pe şantier, începusem să aţipesc. Plaja era aproape goală.

Cu toată starea de somnolenţă în care căzusem, am realizat totuşi că cineva se apropie şi se aşază la soare, nu departe de locul unde mă aflam. Mi-a parvenit la urechi şi sunetul confuz al unei conversaţii: un glas de femeie şi unul de bărbat. Nu desluşeam însă sensul cuvintelor şi nici nu mi-am dat osteneala să ascult. Totuşi, la un moment dat, o intonaţie neobişnuită în discuţia lor m-a intrigat şi luptând cu toropeala, am început să fiu mai atent. Atunci mi-am dat seama că vorbeau franţuzeşte.

Curiozitatea m-a împins să urmăresc conversaţia şi chiar să mă aşez, făcându-mă că privesc lacul, astfel încât, cu coada ochiului, să-i pot observa pe noii veniţi. Amândoi erau tineri şi îşi vorbeau cu formule de politeţe, care arătau că relaţiile lor nu erau prea apropiate. Ea vorbea bine franţuzeşte, dar accentul o trăda: era românca. El era francez.

Tocmai făcusem aceste constatări, când l-am auzit pe presupusul meu francez întrebând-o pe fată ce înseamnă iniţialele de pe firma care se afla la intrarea ştrandului. Văzând că fata nu cunoştea semnificaţia celor patru iniţiale, I.C.A.B., i-am tradus în franceză înţelesul, scuzându-mă pentru nepoliteţea de a fi intrat în vorbă.

Străinul însă, dornic de relaţii şi foarte interesat de tot ce vedea în jurul lui, s-a arătat încântat de intervenţia mea şi m-a invitat să vin lângă el. Mi-am luat sacul de plajă şi prosopul şi mi le-am mutat lângă ale lor. Au urmat prezentările, la care am avut grijă să-mi spun cât mai neclar numele de pe buletin. M-a mirat că fata a evitat să şi-l spună pe al ei. Cât priveşte pe al belgianului, căci nu era francez, cum crezusem, din păcate l-am uitat. Tare mi-ar fi plăcut să-l caut, acum, de când mă aflu în Occident, ca să-i aflu părerea pe care şi-a făcut-o atunci despre conversaţia noastră, despre ce a înţeles din ce a văzut şi a auzit în România şi, mai ales, dacă iluziile, pe care şi le făcea în acea vreme despre viaţa în societatea socialistă, mai persistă ori s-au spulberat.

Tânărul era proaspăt licenţiat în Drept şi abia angajat la Liège, în contenciosul celebrei firme „Fabrique Nationale d’armes de guerre – Herstal”. Era membru al unei delegaţii belgiene, ce urma să participe la un Congres studenţesc, probabil „progresist”, care se ţinea la Varşovia, imediat după încheierea Festivalului Mondial al Tineretului de la Bucureşti. Cum voise să profite de această călătorie ca să asiste şi la Festivalul din România, nişte cunoscuţi români din Belgia îi dăduseră adresa fetei (cu care erau înrudiţi) şi o rugaseră să-l găzduiască şi să se ocupe de el pe durata şederii lui în Bucureşti. Sosise de câteva zile, fata îl plimbase peste tot prin oraş, arătându-i tot ce crezuse că l-ar putea interesa, iar în dimineaţa aceea, prevăzând canicula, venise cu el la ştrand. În timp ce el îmi povestea toate astea, fata asculta şi am remarcat că era vădit contrariată, când străinul a pomenit de rudele ei din Belgia.

Belgianul, politicos, a ţinut să facă vreo câteva aprecieri admirative referitoare la frumuseţea oraşului şi la faptul că atât de multă lume ştie franţuzeşte. Nu m-a răbdat inima să nu-i atrag atenţia că lumea cu care a avut ocazia să vorbească franceza este pe cale de dispariţie şi că generaţiile viitoare sunt pregătite să vorbească ruseşte. Belgianul s-a grăbit să tragă concluzia că faptul se datoreşte probabil simpatiei de care se bucură ruşii în România, pentru că ne-au eliberat de sub ocupaţia

germană. A fost cam mirat când i-am spus că n-am fost niciodată ocupaţi de nemţi, ci, dimpotrivă, aliaţi cu ei împotriva veşnicului nostru duşman, ruşii, ei fiind aceia care ne răpiseră şi ocupaseră o parte din teritoriul ţării. După încă vreo câteva schimburi de păreri de felul acesta, mi-am dat seama că tânărul era cinstit şi de bună credinţă, dar intoxicat de propaganda comunistă.

Atunci mi-a venit foarte greu să înţeleg cum se putea întâmpla aşa ceva cu un om de dincolo de cortina de fier. Acum, de când am ajuns şi eu în Occident şi văd la tot pasul ravagiile făcute de propaganda comunistă în rândurile tineretului, exploatându-i cele mai frumoase elanuri ale vârstei, abuzând de buna lui credinţă şi înşelându-l, nu mă mai mir.

Eram tocmai pe punctul să renunţ de a-l mai contrazice şi de a schimba subiectul, când belgianul a avut nefericita inspiraţie să laude felul sărbătoresc în care populaţia şi-a pavoazat casele şi străzile pentru primirea oaspeţilor străini. N-am rezistat provocării şi am izbucnit, spunându-i ce privaţiuni a fost obligată să îndure această populaţie înainte de Festival şi ce mizerie o aşteaptă după încheierea lui, că nu populaţia şi-a pavoazat casele, ci statul a atârnat peste tot drapele şi lozinci. Am întrebuinţat pentru „drapele roşii” expresia „torchons rouges” (cred că echivalentul ar fi „cârpe” sau „otrepe roşii”), ceea ce l-a indignat pe belgian, care mi-a spus că nu se aştepta să întâlnească pe cineva aşa de „reacţionar” într-o ţară unde ne bucurăm de un regim socialist, care a înlăturat exploatarea capitalistă, a adus libertate, progres etc., etc. (Nu mai înşir toate clişeele bine cunoscute pe care mi le-a recitat ca pe o poezie.)

I-am cerut să-mi ierte ieşirile pătimaşe pe care le-am avut şi l-am întrebat dacă e dispus să primească nişte informaţii obiective despre realizările acestui regim socialist, urmând să-şi tragă singur concluziile. S-a declarat de acord şi chiar foarte interesat. I-am cerut însă un răgaz de câteva minute, cât să mă răcoresc, şi am sărit în apă.

Adevărul era că voiam să schimb câteva cuvinte cu fata, care asistase un timp la discuţia noastră, aprobându-mă din priviri, dar apoi intrase în apă şi acum înota în larg. M-am îndreptat spre ea şi înotând alături, am intrat în vorbă. De fapt, ea a început prin a-mi mulţumi că i-am spus belgianului câteva adevăruri, pe care ea nu îndrăznise să i le spună. Mi-a spus apoi cât de disperată a fost de iniţiativa luată de rudele ei de a i-l trimite pe cap. Era studentă şi îi era teamă că va avea neplăceri de pe urma acestei vizite, de care, cu siguranţă, Securitatea era informată. De belgian nu se putea plânge. Avea o comportare ireproşabilă, era amabil, prevenitor şi delicat, dar îi punea tot felul de întrebări despre viaţa de toate zilele, despre salarii, preţuri etc., la care nu îndrăznea să răspundă, mai ales când văzuse şi cu ce idei preconcepute venise. I-am spus să n-aibă nicio grijă, că voi încerca eu să-i satisfac curiozitatea belgianului, răspunzând la întrebările lui. Am lăsat-o în apă şi m-am întors la mal.

Timp de vreo trei ore, cât am stat cu belgianul de vorbă, m-am străduit să-i expun, în modul cel mai convingător posibil, tabloul realităţii socialiste din România. Am început cu salariile şi preţurile alimentelor şi obiectelor de primă necesitate. I-am vorbit de lipsurile de tot felul şi de cozile interminabile, pe care în timpul războiului nu le cunoscusem. Spre a se convinge, i-am sugerat să meargă la magazinele de la periferia oraşului,

care nu se bucurau de o aprovizionare specială pentru Festival, ca acelea din centru.

Când a făcut observaţia că la noi nu mai există şomaj ca în ţările capitaliste, i-am făcut socoteala exactă a salariului unui muncitor şi a cheltuielilor lui pentru strictul necesar şi am comparat condiţiile de viaţă ale acestuia cu cele ale unui muncitor belgian fără lucru şi care primeşte ajutor de şomaj. Am tras concluzia că pentru muncitorul român ar fi fost mai convenabil să renunţe la locul lui de muncă din România şi să se „angajeze" şomer în Belgia.

Tânărul belgian era uluit de ce auzea şi, dacă la început fusese cam neîncrezător, acum sfârşise prin a-şi nota pe un carneţel datele pe care i le dădeam. Din când în când, recurgeam la cunoştinţele fetei, care venise şi ea lângă noi şi care era mai la curent decât mine cu salariile şi preţurile. Belgianul s-a arătat mirat că fata, care până atunci nu-i spusese nimic din toate astea când îi ceruse vreo lămurire, acum răspundea la toate întrebările pe care i le puneam, cu multă competenţă. I-am explicat de ce fusese aşa de reţinută cu el şi aşa am ajuns la capitolul „teamă".

Am încercat să-l fac să înţeleagă cum se instaurase „teroarea", care era exercitată asupra tuturor cetăţenilor de către Securitate, prin „turnătorii" infiltraţi peste tot, prin arestările pentru orice vorbă spusă sau simplă bănuială, prin procesele înscenate, prin condamnările abuzive dinainte hotărâte tot de Securitate şi doar pronunţate de aşa-zisele tribunale ale poporului sau revoluţionare.

Bineînţeles că am intrat în toate amănuntele procedeelor de anchetă, de detenţie în închisori şi de muncă forţată. Am pomenit cifre, am citat cazuri, am dat nume de persoane şi personalităţi, în fine, tot ce ştiam, din tot ce văzusem şi trăisem în ultimul an.

Belgianul era numai ochi şi urechi şi stupoarea din expresia lui mă încuraja să intru în tot mai multe detalii.

Cât am reuşit să fiu de convingător, nu ştiu, dar că i-am zdruncinat încrederea oarbă pe care o avea în regimurile „socialiste", de asta sunt sigur. Sunt convins că tot ce a mai văzut şi auzit cât a stat în România şi apoi în Polonia, n-a mai luat de bun, aşa cum venise predispus s-o facă şi că a folosit cheia pe care am încercat să i-o dau pentru a pătrunde şi a arunca un ochi şi dincolo de uşile închise. Povestea mea despre închisoare şi munca din mină a stârnit însă întrebarea legitimă: de unde am aflat toate aceste detalii? „Din experienţă pe propria mea piele", i-am răspuns.

Dacă la început, când îl cunoscusem, convingerile lui de stânga mă indignaseră şi mi-l făcuseră antipatic, treptat, îmi schimbasem opinia. Mi-am dat seama că nu era decât victima cântecelor de sirenă ale propagandei comuniste din Occident. Cinstit şi de bună credinţă, căzuse în mrejele ei, crezând că într-adevăr, viaţa într-o „Republică Socialistă" este ideală. Dar tot datorită aceleiaşi cinste şi bune credinţe, când era pus în faţa evidenţei şi i se arăta realitatea, o accepta, o recunoştea, chiar aşa dureroasă cum era pentru un idealist ca el.

Pe măsură ce discutasem cu el, îmi devenise tot mai simpatic şi nu ştiu de ce, dar şi încrederea între noi crescuse. Am sfârşit prin a-i spune că evadasem din puşcărie şi că aveam de gând să plec la Constanţa, pentru a încerca să mă îmbarc clandestin pe un vas străin, ca să ajung în Occident. O urmă de reticenţă şi de prudenţă m-au făcut să adaug această minciună

la destăinuirea pe care i-am făcut-o. Apoi, mi-am luat rămas-bun de la fată şi de la el şi am plecat de la ştrand, lăsându-i acolo.

Într-o zi, când aceste însemnări vor putea fi publicate fără riscuri pentru nimeni, poate că belgianul sau fata le vor citi şi se vor recunoaşte în acest episod. Doar aşa vor putea să afle numele celui cu care au stat de vorbă la ştrand şi poate-mi vor da un semn de viaţă şi voi afla şi eu cum îi cheamă.

Printre ultimele dispoziţii pe care le-am luat înainte de plecare, a fost înţelegerea cu M.C., ca la reîntoarcerea mea în Bucureşti, să mă întâlnesc cu ea, înainte de a mă duce la Aniţa. În felul acesta, M.C. mă putea preveni, în cazul că la Aniţa ar fi intervenit ceva neprevăzut în lipsa mea; Aniţa neavând telefon, nu m-aş fi putut informa pe această cale.

În principiu, data întoarcerii mele o fixasem la 14 septembrie. Admiţând însă că s-ar putea întâmpla ceva care să mă oblige să părăsesc mai curând şantierul, am stabilit următorul procedeu: până la 14 septembrie, M.C. va trece în fiecare dimineaţă, când va ieşi din casă, pe strada Şcoalei. În ziua în care va observa pe zidul şcolii „Clemenţa”, într-un anumit loc pe care i l-am indicat, o cruciuliţă făcută cu creta, aceasta va însemna că sosisem în Bucureşti şi că în aceeaşi seară mă va întâlni la intrarea bisericii Batişte. Abia după ce vom sta de vorbă, mă voi putea duce fără grijă la Aniţa. Pentru orice eventualitate, M.C. mi-a dat şi adresa unor prieteni ai ei (familia Seceleanu), unde i-aş fi putut scrie la nevoie.

În ziua de 15 septembrie, urma să mă întâlnesc cu Bubi Gane.

Cu programul pentru întoarcere pus la punct şi plin de speranţe în soluţia şantierului pentru o perioadă de tranziţie, mi-am luat rămas-bun de la Titi şi am pornit-o spre Gara de Nord, unde aveam întâlnire cu ing. Arsenescu.

L-am găsit pe Arsenescu în restaurantul Gării de Nord, aşa cum ne înţelesesem. M-am aşezat la aceeaşi masă, am băut cu el o bere şi mi-a dat biletul de tren pe care mi-l luase deja de la ghişeu. Mi-a spus că ar fi mai prudent ca în tren să nu stăm împreună, ceea ce am găsit foarte normal şi am fost imediat de acord. Râzând, mi-a explicat că această măsură de prudenţă nu este pentru el, cum credeam eu, ci pentru mine. Nu el trebuia să se ferească să fie văzut în compania mea, ci eu eram în pericol dacă mă găseam în tovărăşia lui. Paradoxal, dar aşa era!

Mi-a povestit atunci, cum de mai multe ori i se întâmplase ca Miliţia să facă razii în tren, în timp ce călătorea pe acest traseu şi să fie legitimat. De două sau de trei ori, în astfel de împrejurări, după ce prezentase buletinul la control, fusese dat jos din tren la prima staţie, dus la Secţia de miliţie locală şi cercetat. De fiecare dată, după un ceas-două de interogatorii, de telefoane la întreprinderea la care lucra şi la Securitate, i se ceruseră scuze şi fusese eliberat.

Explicaţia era că purta acelaşi nume cu colonelul Arsenescu, eroul rezistenţei din Munţii Muscelului. Numele devenise aproape legendar pentru populaţia din partea locului, iar pentru Securitate, care nu reuşea să-l prindă, aproape o obsesie.

Numai o minte îngustă de miliţian putea să-şi imagineze că bravul Arsenescu va călători cu trenul şi având un buletin de identitate pe numele lui!

Era totuşi un motiv serios pentru Arsenescu să considere că, dacă s-ar întâmpla să avem de-a face cu o razie, n-ar fi indicat să fiu şi eu arestat, fiind găsit în compania lui. La cercetările care ar urma, la care s-ar constata din nou că el nu e una şi aceeaşi persoană cu colonelul Arsenescu, cu siguranţă s-ar descoperi că nici eu nu sunt Topliceanu.

Călătoria noastră a decurs însă fără incidente şi după-amiază am coborât la Drăgăşani. Cu o birjă am pornit-o spre una din ieşirile din localitate.

Pe măsură ce ne depărtam de centrul micului târg, strada, la început pavată, devenea tot mai proastă, sfârşind prin a se transforma într-o şosea de ţară, parţial pietruită, prăfuită şi plină de hârtoape. La fel şi orăşelul de provincie, cu case mai ridicate, cu cerdacuri cu geamlâc, cu grădiniţe înflorite la stradă, către periferie căpăta aspectul unui sat, cu case mai modeste, ţărăneşti, cu grajduri şi şoproane în ogrăzi şi cu păsări în bătătură.

Birja ne-a oprit în dreptul uneia din ultimele gospodării, pe partea dreaptă a drumului. În tinda casei ne aştepta Paul Petrescu, sosit cu o zi înainte de la un alt şantier din regiune. Ne aştepta cu masa pusă.

Femeia, stăpâna casei, de la care Petrescu şi Arsenescu închiriaseră una din cele trei camere, pentru popasurile lor de câteva zile pe lună la şantier, ne-a adus o mămăligă şi nişte carne de porc friptă. Petrescu se îndeletnicea cu o damigeană de vin „de la producător”, procurată bineînţeles clandestin.

După-masă, ne-am retras toţi trei, în camera unde urma să locuiesc. Un pat mare de fier, un scaun şi nişte rafturi pentru hârtiile şantierului formau tot mobilierul. Pe masă, un radio cu baterii şi acumulator, la care cei doi ascultau Radio Europa Liberă şi Radio Londra, când veneau pe şantier. Curent electric nu era decât în centrul Drăgăşanilor, aşa că pe masă stătea şi o lampă cu gaz.

Le-am cerut să mă pună la curent cu ceea ce aveam de făcut pe şantier. Arsenescu mi-a spus că indicaţiile în această privinţă mi le va da contabilul, adică Petrescu, dar mai întâi vrea el să-mi dea câteva lămuriri. Mi-a dat un carneţel cu formulare-tip de delegaţii de serviciu, semnate şi ştampilate în alb de centrala din Bucureşti a I.S.C.A.Z. (Întreprinderea de Stat de Construcţii agro-zootehnice), de care ţinea şantierul. Mi-a completat una din delegaţii pe o durată de şapte zile, cât prevedea legea, şi mi-a spus ca la sfârşitul fiecărei săptămâni să-mi completez alta pentru următoarele şapte zile. În mod normal, cu această delegaţie ar fi trebuit să mă duc la Miliţie şi să-mi anunţ şederea în localitate, dar Arsenescu mi-a spus că nu e nevoie şi că explicaţia o voi avea diseară.

Apoi mi-a vorbit despre maistrul de pe şantier. Mi l-a descris ca pe un om cumsecade, care cunoştea toate problemele şantierului, dar mi-a spus că nu e cazul să-i vorbesc despre situaţia mea. În schimb, dacă se vor ivi complicaţii cu autorităţile în privinţa şantierului, maistrul va primi dispoziţia să se prezinte la mine. Într-o asemenea situaţie, îi voi da, din plicul pe care mi l-a pus în mână Arsenescu, suma pe care mi-o va cere. Plicul nu conţinea nici mai mult, nici mai puţin decât cinci mii de lei. Bani

pentru mită! Toată lumea ştia cum funcţiona pe acea vreme lanţul slăbiciunilor la orice şantier din ţară.

Mi-a dat şi mie o mie de lei, spunându-mi că sunt pentru nevoile mele. Toate aceste sume mi se păreau fabuloase şi gândul nu mi-era decât să mă revanşez, făcându-mă cât mai util şi dovedind, prin munca pe care o voi depune, recunoştinţa pentru sprijinul pe care mi-l dădeau. După această scurtă iniţiere, Arsenescu ne-a spus că se duce pe şantier şi ieşind pe uşă, mi-a spus, zâmbind, că mă lasă pe mâna lui Petrescu, să-mi arate ce voi avea de făcut. Când vom termina, să venim să-l luăm de pe şantier.

Petrescu a început să-mi explice că, în mod legal, plata muncitorilor se face pe şantier, în prezenţa unui delegat al Sfatului Popular, care îşi pune viza pe ştatele de salarii. „La noi, mi-a spus Petrescu, plata se face pe şantier, dar după aceea, dumneata te duci la Sfatul Popular la tovarăşul... (i-am uitat numele) ca să-şi pună viza pe state. Pentru asta, te prezinţi la tovarăşul respectiv şi îi dai din partea mea un plic, în care pui cinci sute de lei din cei cinci mii pe care ţi i-am lăsat. Plicul nu-l lipeşti, ca să ştie că ştii despre ce e vorba. Fii atent să nu mai fie nimeni de faţă, cu toate că de asta va avea el grijă când îi vei spune că vii din partea mea."

Cât eram de nepriceput în astfel de afaceri, am înţeles totuşi că era vorba de nişte ştate de salarii, pe care apăreau muncitori fictivi. Petrescu m-a asigurat că totul este o simplă treabă de rutină, că toate rotiţele mecanismului sunt „unse" şi să nu-mi fie teamă, că nu există niciun risc. Mi-a spus că peste câteva zile va veni din nou la Drăgăşani, ca să facă plata oamenilor, urmând să treacă şi pe la celelalte şantiere pe care le avea în regiune.

Apoi, mi-a vorbit cam în felul următor: „Şi acum să-ţi spun ce vei avea de făcut. După ce te scoli, dimineaţa, dai o raită pe şantier ca să se înveţe oamenii cu dumneata. Să fii tăcut şi rezervat. Vom avea grijă să iasă zvonul că eşti membru de partid, venit de la Centrală, din Bucureşti. Nu uita când pleci de acasă să-ţi iei costumul de baie, fiindcă de la şantier, n-ai decât vreo trei sute de metri până la Olt. La prânz, poţi mânca pe şantier, unde tot cu „ciubucuri" am aranjat ca mâncarea să fie destul de bună. Majoritatea muncitorilor sunt ţărani, care pleacă câte o săptămână de la Gospodăriile Colective şi vin să lucreze pe şantier. Pleacă de mizerie şi sărăcie şi vin mai mult pentru mâncare decât pentru bani.

Dacă nu vrei să mănânci pe şantier, te duci pe drum către oraş şi, la vreo cinci sute de metri pe mâna dreaptă, dai de un Bufet de Stat.

După masă te culci şi, dacă n-ai chef să mai treci pe la şantier, ai câteva cărţi de citit în cameră, ai radio sau te plimbi."

Şi, cu aerul lui mucalit, Petrescu a încheiat cu vorbele: „Cam asta ar fi!"

M-a bătut amical pe umăr şi, râzând de figura mea surprinsă, m-a întrebat dacă îmi convine programul de lucru!

Am plecat împreună pe şantier, unde l-am găsit pe Arsenescu inspectând lucrările şi dând dispoziţiile cuvenite.

Amândoi mi se adresau cu formula „tovarăşe" şi afectau o atitudine ostentativ respectuoasă faţă de mine, arătându-se totodată stingheriţi de prezenţa mea.

Reprezentaţia era pentru muncitorii de pe şantier şi şi-a atins din plin ţelul. Cât am stat la Drăgăşani, am simţit tot timpul că oamenii se fereau de mine, tăceau când mă apropiam de ei sau schimbau vorba. Eram considerat omul partidului.

Maistrul, convins şi el că eram membru de partid, era singurul care ştia că nu eram chiar aşa de periculos. I se sugerase că nu eram chiar aşa de integru cum voiam să par şi că mă lăsasem şi eu cumpărat, pentru a închide ochii asupra unor nereguli. I se spusese că pentru a-mi consolida poziţia la Centrală, eram interesat ca şantierul să progreseze şi că mi se explicase că, fără unele mici abateri de la lege, n-ar exista mână de lucru, n-ar fi materiale, iar autorităţile locale ne-ar face tot felul de dificultăţi.

Reputaţia şi poziţia mea au fost bine stabilite, aşa cum dorise Petrescu.

Şantierul era plasat peste drum de casa în care locuiam. Era în curtea fostului conac al lui Bebe Brătianu, în care acum se aflau birourile Gospodăriei Agricole de Stat.

Între conacul care era la drum şi curtea cu grajduri şi acareturi, aşezată o sută de metri mai jos, către Olt, se întindea fostul parc al casei, acum în paragină, în care câţiva brazi, nişte tufe de trandafiri sălbăticiţi şi urmele unor alei, năpădite de bălării, mai aminteau că foştii stăpâni îi purtaseră cândva de grijă.

În acest parc, I.S.C.A.Z.-ul construia două sau trei clădiri, destinate administraţiei fermei şi locuinţelor muncitorilor.

Sub pretextul de a mă prezenta celor din administraţia fermei, care şi ei se înfruptau din avantajele şantierului (cărămidă, var, ciment etc.) în schimbul nu mai ştiu căror contraservicii, Arsenescu m-a dus să vizitez conacul. O casă destul de modestă, faţă de cât se pare că fusese de mare moşia. Numai cu parter, întinsă, fără vreo arhitectură specială şi acoperită cu tablă, avea totuşi camere spaţioase. Ici, colo, câte un fotoliu desfundat sau o masă cu marmura crăpată mai făceau să dăinuie ceva din atmosfera familiei care trăise între aceste ziduri, pe care acum stăteau atârnate portretele veneraţilor zilei, morţi şi vii, ruşi şi români.

În rest, murdărie şi mirosul specific al tuturor birourilor administraţiei comuniste.

Arsenescu a ţinut să mă ducă într-o cămăruţă unde se afla tabloul de siguranţă al fostei instalaţii electrice a casei, acum scoasă din funcţie. Pe placa de marmură, sub butoanele şi heblurile înţepenite, mai stătea încă scris: Sufragerie. Salon. Dormitor Coana mare etc.

Parcă citeam, într-un cimitir, numele de pe cruci!

Începuse să se lase seara, când am plecat toţi trei spre Bufetul de Stat, unde Petrescu, cum spunea el, organizase o masă. Asta înseamnă că nimic din ce am mâncat nu era din aprovizionarea localului, care nu avea în galantar decât câteva farfurii cu piftii şi chiftele, mai mult decât suspecte la înfăţişare. Petrescu mai invitase patru inşi la masă. Unul singur din ei n-avea nevoie să se prezinte pentru a şti ce hram poartă: era în uniformă de locotenent-major de miliţie. Ceilalţi trei comeseni erau de la Sfatul Popular şi de la nu mai ştiu ce autorităţi locale, cu care Petrescu întreţinea relaţiile necesare pentru „bunul mers” al şantierului.

S-a stat până târziu noaptea. S-a mâncat şi s-a băut după toate tabieturile. A apărut până şi un lăutar. Petrescu era la largul lui. Părând cu chef, vesel şi nepăsător, povestea tot felul de întâmplări cu haz, întreţinând mai mult singur toată atmosfera. Era o adevărată delectare să-l asculţi şi să-i urmăreşti măiestria cu care jongla, cu vorbele în doi peri, cu glumele ambigue şi expresiile cu dublu sens. Neobosit şi plin de vervă, s-a depăşit pe el însuşi şi cred că dacă l-aş fi putut înregistra pe o bandă, vorbele lui ar putea sta cu cinste în paginile unei antologii, pentru a ilustra această nouă artă de a vorbi.

Masa s-a spart când ing. Arsenescu s-a sculat să plece la gară. Avea un tren de noapte spre Bucureşti. Am mai ciocnit câte un pahar cu ofiţerul de miliţie şi cu ceilalţi trei, înainte de a ne despărţi de ei. Au luat-o la dreapta spre oraş şi din uşa cârciumii, i-am urmărit cum se împleticeau în mers. Rămas cu Petrescu, mai treaz şi mai limpede la minte decât înainte de a se fi aşezat la masă, am pornit-o spre casă.

Cred că nu mai e nevoie să spun că masa o plătise Petrescu.

În noaptea aceea am dormit amândoi în cameră, iar dimineaţa Petrescu a plecat, urmând să se întoarcă peste câteva zile, pentru a face plăţile pe şantier.

Până la întoarcerea lui, totul a decurs normal.

De două-trei ori pe zi dădeam câte o raită pe şantier, aşa cum fusesem învăţat şi prezenţa mea începuse să intre în cadrul obişnuit şi banal al vieţii de toate zilele. Restul timpului mi-l pierdeam la plajă pe malul Oltului, lenevind la soare şi gândindu-mă că atunci când va veni şi Titi, ne vom putea petrece în linişte şi siguranţă timpul, până la următoarea etapă, când vom trece la punerea în practică a planului de fugă din ţară.

Într-una din dimineţi a apărut şi Petrescu, a făcut în mare grabă plăţile şi a plecat mai departe în aceeaşi zi, la alte şantiere din regiune.

A doua zi m-am prezentat cu ştatele de salarii şi cu plicul cu bani la „tovarăşul” de la Sfatul popular. Emoţiile pe care totuşi le aveam s-au dovedit nemotivate. A fost o simplă formalitate: plicul a dispărut în buzunarul „tovarăşului”, care mi-a pus semnătura şi ştampila pe ştate, mi-a strâns mâna şi mi-a spus că având în vedere că tov. Petrescu este un om serios, poate avea încredere în el şi nu mai are rost să se deplaseze pe şantier.

Pe drumul de întoarcere am văzut atelierul unui croitor particular, la care m-am dus de câteva ori în zilele următoare, pentru nişte reparaţii la cele două perechi de pantaloni, care constituiau toată garderoba mea.

Cu una din aceste ocazii, m-am încumetat să merg până în centrul oraşului, unde am avut norocul să-mi găsesc pantofi pe măsura mea. Mi-amintesc şi acum de ei. Erau maro, îngrozitor de rigizi şi cu o talpă groasă dintr-un fel de cauciuc roşu, căruia i se spunea foarte pretenţios „microporos”. I-am şi luat la purtare, chinuindu-mă cu ei, în speranţa că se vor mai muia şi menajându-i astfel pe ai lui Baby Ivanovici, pentru a-i da înapoi, când mă voi întoarce în Bucureşti.

Numai două evenimente ieşite din comun au întrerupt monotonia vieţii pe care am dus-o în acea perioadă la Drăgăşani. Într-una din zile, în timp ce-mi făceam obişnuitul tur pe şantier, oprindu-mă câteva momente la

fiecare loc de muncă, ocolind o stivă de cărămizi, am dat pe neaşteptate peste meşterul de şantier, care stătea de vorbă cu doi muncitori. Nu mă auziseră venind şi păreau stingheriţi, chiar speriaţi, că-i surprinsesem în acest loc ferit. Se simţeau cu musca pe căciulă şi în uluiala provocată de apariţia mea, meşterul n-a avut timp să dosească hârtia pe care o ţinea în mână şi care părea să fie obiectul discuţiei lor în acel loc mai dosnic.

Bănuind că este vorba de una din misterioasele şi dubioasele afaceri ale şantierului, ca să-mi dau importanţă şi să mă impun, aşa cum îmi cerea rolul pe care-l jucam, i-am spus meşterului să-mi dea hârtia. Cu toate că era pus în situaţia de a nu mă putea refuza, meşterul nu şi-a pierdut cumpătul. S-a întors mai întâi spre cei doi muncitori şi le-a spus să se ducă la lucru şi numai după ce aceştia, bucuroşi, s-au grăbit să plece, mi s-a adresat mie. A început să-mi explice că unul dintre salahori, venind din satul lui pe o scurtătură peste deal, găsise într-o fâneaţă nişte foi de hârtie tipărite şi îi adusese şi lui una. Se lansase într-o explicaţie cam confuză şi era evident că improviza pe loc o poveste, la care nu se gândise mai înainte. Voia să mă convingă că nu apucase să citească hârtia şi că nu se lămurise despre ce era vorba.

Cum continuam să aştept, cu mâna întinsă, să-mi dea hârtia, meşterul şi-a dat seama că nu mai poate prelungi scena mai mult şi mi-a dat-o. De data asta a trebuit să fac eu un efort ca să nu-mi pierd cumpătul şi să-mi păstrez o expresie cât mai ermetică. Hârtia, velină, de dimensiunea unei jumătăţi de foaie normală de scris, avea imprimată în mijlocul ei Crucea lui Mihai, de culoare galbenă. Pe margine avea un chenar tricolor, iar textul, tipărit cu tuş albastru, începea cu „Români!” Urma un apel la rezistenţă împotriva regimului comunist. Nu mai ţin minte conţinutul manifestului, dar ştiu că am tras concluzia că proveniența lui nu era din ţară. Calitatea hârtiei, a tiparului, ca şi expresiile folosite în redactarea lui pledau pentru o sursă din străinătate. Probabil că fusese aruncat din avion.

În timp ce-l citeam, meşterul, tăcut, mă privea cu îngrijorare, pândindu-mi reacţia. Când am terminat, l-am împăturit la loc şi fără să fac vreun comentariu cu privire la manifest, l-am întins meşterului spunându-i: „Cred că ar fi bine să-l rupi, ca să n-ai neplăceri. Eu n-am văzut nimic!” Şi fără să-i dau timp să mai zică ceva, m-am întors şi am plecat.

Din ziua aceea am simţit că meşterul mă privea cu alţi ochi. Îi devenisem mai simpatic, cu toate că păstram mai departe aceeaşi atitudine distantă. Cred că mă plasase într-o altă categorie. Tot membru de partid rămâneam, dar om de treabă!

La câteva zile după întâmplarea cu manifestul, eram tot pe şantier, când am auzit voci răstite şi chiar un început de ceartă. Am ieşit din clădirea în construcţie în care mă aflam, ca să văd ce se întâmplă. Meşterul era într-o discuţie aprinsă cu un sublocotenent de miliţie, care părea că-i reproşează ceva. În primul moment m-am gândit să dispar de pe şantier, luând-o către conacul în care era administraţia fermei. Dar abia atunci am văzut că lângă grupul de brazi, pe lângă care trecea poteca spre conac, stătea un miliţian. În partea cealaltă, spre curtea cu grajduri şi magazii, stătea altul. La fel şi la poarta dinspre drum. Pe unul din salahorii care voia să iasă pe poartă, miliţianul l-a întors înapoi.

M-am deplasat către colţul clădirii şi dintr-un unghi mort cât mai apropiat de locul unde se încinsese discuţia dintre meşter şi ofiţerul de miliţie, am încercat să prind despre ce era vorba. Trăgând cu urechea, am aflat şi m-am mai liniştit. Ofiţerul pretindea că era informat că o parte din muncitorii de pe şantier nu se anunţaseră la miliţia locală şi deci lucrau ilegal. Şantierul, respectiv meşterul, se făcuse vinovat de a-i fi angajat, fără să fi verificat dacă aveau pe buletine viza Miliţiei. În consecinţă, ofiţerul voia să controleze buletinele tuturor muncitorilor, pe cei în defect urmând să-i expedieze acasă în satele lor, iar pe meşter voia să-l pună să semneze procesul-verbal al celor constatate, ceea ce echivala implicit cu recunoaşterea vinei de a-i fi angajat ilegal.

Mi-am luat inima în dinţi, am ieşit de după clădire şi m-am îndreptat spre meşter, exprimându-mi, pe un ton iritat, indignarea că lucrul pe şantier stagnează şi că în felul acesta planul nu poate fi realizat. La vremea aceea eram mai stăpân pe limbajul de rigoare. Cred că am pomenit şi cuvântul magic, care în acele timpuri speria pe oricine: sabotaj! Abia atunci m-am făcut că descopăr prezenţa ofiţerului şi, schimbând tonul, l-am întrebat ce doreşte. Meşterul s-a grăbit să mă prezinte miliţianului, cam nedumerit de apariţia şi rostul meu pe şantier: „Tovarăşul e venit de la Centrală, de la Bucureşti.”

Am dat mâna cu ofiţerul, care mi-a repetat tot ceea ce îi spusese şi meşterului mai înainte, însă de data asta pe un ton respectuos. Era evident prudent, nevrând să-şi ia riscuri inutile, admiţând că aş fi vreun grangur de la Bucureşti. Când a terminat, l-am luat deoparte şi i-am explicat că abia venisem de la Bucureşti, tocmai ca să pun ordine pe şantier. Lucrările trebuiau urgentate, planul prevăzând darea în folosinţă a clădirilor înainte de venirea toamnei. Dacă din neglijenţa meşterului, muncitorii în neregulă vor fi obligaţi să părăsească şantierul, asta ar însemna o oprire a lucrului şi deci întârzieri în realizarea planului.

I-am propus un compromis, în interesul lucrărilor, şi anume, să le vizeze acum buletinele muncitorilor care nu îndepliniseră această formă legală şi să închidă ochii asupra neglijenţei de până acum. I-am promis că voi avea grijă ca pe viitor să nu se mai întâmple asemenea nereguli.

Am pledat cauza cât am putut de bine, punând accentul pe muncă şi pe realizarea planului, care nu trebuia să sufere din cauza unei rigidităţi birocratice.

După câteva ezitări, ofiţerul a sfârşit prin a ceda. Mai mult, mi-a spus că are toată încrederea în cuvântul meu şi mă lasă pe mine să verific buletinele oamenilor, ca să nu mai încurce treaba pe şantier. Mă aşteaptă după-masă la Secţia de miliţie cu buletinele care nu vor avea viză şi cu câte o dovadă purtând ştampila şantierului, cum că respectivul lucrează ca muncitor zilier la I.S.C.A.Z. Ne-am despărţit în cei mai buni termeni.

După-amiază, punctual, m-am prezentat la Miliţie cu buletinele şi cu dovezile semnate de meşter şi ştampilate de mine cu ştampila pe care mi-o încredinţase Petrescu. Sublocotenentul mi-a pus viza pe toate buletinele aduse şi când mi le-a predat, l-am invitat să bem o bere. Ne-am dus la cârciuma unde luasem masa cu Petrescu şi cu celălalt ofiţer de miliţie. Când a aflat că-l cunoşteam pe acesta din urmă, care era şeful lui, s-a arătat şi mai prevenitor.

Până la plecarea mea din Drăgăşani, m-am mai întâlnit de câteva ori cu el pe drum şi de fiecare dată l-am invitat la câte un pahar. Începuse să-mi facă tot felul de confidenţe, de acasă, de la serviciu. Mi-amintesc că într-o zi i-am spus în glumă că sunt în neregulă cu actele. S-a uitat mirat la mine şi când i-am mărturisit că am uitat să vin la el cu buletinul ca să-mi pună viza de şedere, a izbucnit în râs.

Începusem să prind curaj şi situaţia în care mă aflam mă distra. Mă obişnuisem cu locurile, nu mă mai simţeam străin şi oamenii pe care îi întâlneam zilnic, în aria redusă în care îmi petreceam viaţa, chiar dacă nu mă cunoşteau, nici ei nu mă mai priveau ca pe un străin. Simţeam că pericolul nu mă mai pândea din interiorul acestui cadru în care mă integrasem.

Poate aşa se explică şi neliniştea şi îngrijorarea mea crescândă, pe măsură ce timpul trecea şi mă apropiam de data fatidică la care trebuia să plec, să ies din această ambianţă cunoscută şi prietenoasă, pentru a porni din nou în necunoscut, cot la cot cu frica. Şi totuşi, trebuia să plec, fiindcă... aşa hotărâsem.

Aflasem întâmplător de la meşterul de pe şantier că în ziua de 14 septembrie începeau şcolile şi că din această cauză, cu două zile înainte, trenurile vor fi foarte aglomerate. Preocupat de riscurile călătoriei cu trenul, m-am gândit să profit de înghesuiala ce se prevedea şi să plec cu o zi înainte de data fixată. O razie în trenul supraaglomerat era mai puţin probabilă.

Trebuia deci s-o previn pe M.C. de schimbarea care intervenea. I-am scris câteva rânduri în acest sens, pe adresa familiei Seceleanu, aşa cum ne înţelesesem. Ştiind-o superstiţioasă, am găsit de cuviinţă să-i anunţ schimbarea datei sosirii mele în Bucureşti, printr-o glumă. Cam în felul următor: „După cum ştii, stabilisem să mă întorc în septembrie, pe data de 14, dar pentru tine las la 13!”

Făceam astfel aluzie la bancul care circula pe seama spiritului de afaceri al evreilor: „Crainicul israelian anunţă începutul emisiunii: Aici e Radio Tel Aviv! Transmitem pe lungimea de undă de 36 de metri, dar pentru dumneavoastră, dragi ascultători, lăsăm la 35!”

În dimineaţa zilei de 13 septembrie eram în trenul de Bucureşti. În picioare, pe culoarul vagonului, într-o înghesuială nemaipomenită şi o căldură sufocantă, transpiram ca la baia de aburi. Elevi şi studenţi, unii singuri, alţii cu părinţii, dar toţi cu geamantane, lădiţe sau boccele, stăteau claie peste grămadă în compartimente şi pe culoare. Se suiseră până şi în plasele de bagaje. Pe fiecare scară de vagon, stăteau ciorchine. De vreun control al legitimaţiilor nu mai putea fi vorba în asemenea condiţii. Nici măcar controlul biletelor nu s-a putut face.

Fără să vreau, gândul mă purta mereu înapoi, la Drăgăşani, unde mă obişnuisem să trăiesc fără grijile care acum începeau din nou. Eram hotărât ca, indiferent dacă buletinele pe care le aşteptam vor fi gata sau nu, să-l conving cu orice preţ pe Titi să vină peste câteva zile împreună cu mine la Drăgăşani. Dorinţa mea nu s-a realizat şi la Drăgăşani nu m-am mai întors niciodată.

Voi face o digresiune, amintind aici că pe Petrescu nu l-am mai întâlnit de atunci. Am aflat că trăieşte în Bucureşti. Capriciile soartei şi viaţa aventuroasă pe care eram obligaţi s-o ducem m-au făcut să mai întâlnesc două din personajele actului care s-a jucat la Drăgăşani.

Zece ani mai târziu, aflându-mă în lagărul de muncă forţată de la Salcia, am auzit într-o seară, în baraca în care îmi aveam patul, o conversaţie care mi-a atras atenţia. Se dăduse stingerea şi într-un colţ al dormitorului, un grup de deţinuţi mai stăteau de vorbă, nu departe de patul meu. Nu-i cunoşteam pe toţi. Eram peste o mie de deţinuţi în acel lagăr!

Unul din ei povestea o întâmplare petrecută cu ani în urmă, în 1953, nu departe de locuinţa lui din Drăgăşani. Auzind numele localităţii, am ciulit urechea. Omul povestea cum într-o zi, pe un şantier de construcţii de la Gospodăria de Stat din apropiere, avusese loc o mare descindere a Securităţii. Câteva zile în şir, securiştii făcuseră cercetări şi anchetaseră o mulţime de funcţionari ai fermei şi localnici din cartier. De la unul din cei interogaţi, care îi era client la croitorie, aflase că Securitatea căuta un spion care fusese ascuns pe şantier. Din cele relatate de clientul lui, şi-a dat seama că cel căutat fusese şi la el în atelier pentru nişte reparaţii. Îşi amintea că era un băiat tânăr şi deţinutul povestea că se bucurase că tânărul prinsese de veste şi dispăruse înainte de sosirea Securităţii.

Am sărit din pat şi m-am dus la croitorul meu de la Drăgăşani, căci el era. L-am întrebat dacă mă recunoştea. S-a uitat lung la mine şi mi-a spus că nu. De altfel, nici eu nu-mi mai aminteam de figura lui. Numai după ce am stat de vorbă, ne-am identificat. I-am explicat că cercetările făcute atunci la Drăgăşani au avut loc câteva zile după arestarea mea. Nu mă mai căutau pe mine. Voiau să descopere eventualii complici.

Croitorul era sincer dezamăgit. Îi spulberasem bucuria convingerii pe care o avusese atâţia ani, că scăpasem neprins. Din păcate, numele lui nu mi-l mai amintesc. Mai ştiu doar că era condamnat pentru „ajutor legionar”.

În 1981, fiind refugiat la München, într-o seară când tocmai mă pregăteam să mă culc, a sunat telefonul. O voce de bărbat m-a întrebat dacă mi-aduc aminte de Drăgăşani. Cerând lămuriri suplimentare, m-a întrebat dacă îmi amintesc de inginerul de pe şantier. Imediat am exclamat: Arsenescu!

Un sfert de oră mai târziu şi douăzeci şi şapte de ani după episodul de la Drăgăşani, mă îmbrăţişam cu inginerul Arsenescu pe peronul gării München. Primise un paşaport turistic şi se ducea să-şi vadă băiatul, care era în Olanda. Coborâse special la München ca să mă întâlnească şi urma să plece mai departe cu alt tren, peste două ore.

În acest răstimp, am stat de vorbă în restaurantul gării. Am răscolit trecutul. Mi-a povestit că după arestarea mea, fusese întrebat de Securitate despre mine, dar că din declaraţiile lui reieşise că fusese de bună-credinţă când mă angajase pe şantier, neştiind că eram evadat şi urmărit. Mi-a spus că datorită faptului că nu declarasem nimic despre el, scăpase nearestat şi necondamnat, fapt pentru care mi-era recunoscător.

Tot el mi-era recunoscător, când eu nu mi-aş putea niciodată plăti datoria ce o aveam faţă de el!

M-am bucurat totuşi că am putut să-i fac unele mici servicii fiului său, doctorul Arsenescu, cu care tatăl lui m-a pus în legătură telefonică. Avea dificultăţi la obţinerea azilului politic în Olanda şi i-am trimis o declaraţie autentificată spre a-i folosi la Tribunalul de la Haga. Acum câteva zile (în aprilie 1981) mi-a telefonat să-mi mulţumească, spunându-mi că situaţia lui e pe cale de rezolvare şi speră să plece în curând în Statele Unite. Tatăl lui, la întoarcerea în ţară, avusese neplăceri cu Securitatea din cauza cererii lui de azil politic, dar în cele din urmă lucrurile se mai liniştiseră.

Pentru mine, Arsenescu rămâne în continuare o datorie nestinsă!

Revin la firul povestirii întrerupte, la momentul când trenul s-a oprit în Gara de Nord. Am coborât cu puhoiul de lume, luat mai mult pe sus, leoarcă de transpiraţie şi fără câţiva nasturi la cămaşă. Era aproape de ora 12. Aerul era fierbinte, iar în tramvaiul pe care l-am luat spre centrul oraşului era tot aşa de sufocant ca în tren.

M-am dus de-a dreptul la şcoala „Clemenţa”, pe zidul căreia am făcut, cu creta pe care o aveam în buzunar, o cruciuliţă. Aşa cum mă înţelesesem cu M.C., era semnul că sosisem în Bucureşti şi că aveam să ne întâlnim, la lăsatul serii, în faţa bisericii Batişte.

Era aproape de ora prânzului şi până seara mai era mult. Aveam cele mai bune intenţii de a respecta cele convenite înainte de plecarea la Drăgăşani, de a nu mă duce la Aniţa până nu voi afla mai întâi de la M.C., dacă la Haritoni totul este în regulă. M-am îndreptat spre Grădina Icoanei, înarmat cu răbdare. Aşezat pe o bancă mai retrasă, pentru a nu fi în calea trecătorilor care traversau parcul, am aprins o ţigară, resemnat să aştept căderea serii.

Încet, încet însă, plictiseala care şi-a făcut loc şi, cu ea, şi nerăbdarea au început să-mi pună nervii la încercare. Eram şi obosit. În tren stătusem toată vremea în picioare. Mă simţeam murdar şi lipicios. Continuam să transpir căci, cu toată umbra copacilor, nu se simţea nicio adiere şi zăpuşeala era mai mare aici decât pe străzi.

Toate aceste incomodităţi erau tot atâtea argumente pe care mi le ridicam singur, împotriva hotărârii de a aştepta atâtea ore, până la întâlnirea cu M.C., şi deci până când voi putea să fac un duş şi să mă odihnesc.

Am făcut un adevărat efort ca să rezist tentaţiei de a renunţa la întâlnire şi a mă duce direct la Aniţa. Am mai aprins o ţigară şi am încercat să mă plimb pe aleile parcului. Apoi m-am aşezat din nou pe bancă şi, în căutarea unei preocupări, ca să-mi treacă timpul, am început să notez pe o foaie de hârtie tot ceea ce îmi propuneam să rezolv în cele câteva zile cât intenţionam să stau în Bucureşti. Era vorba de câteva mici cumpărături strict necesare pentru mine şi pentru Titi, în vederea plecării noastre la Drăgăşani. În capul listei, cuprinzând săpun, lame de ras, pantofi pentru Titi etc., scrisesem „pantofi Baby”, ca să-mi amintesc că trebuie să-i restitui încălţămintea pe care mi-o împrumutase. Am băgat lista în portofel şi m-am uitat iar la ceas. Mi se părea că timpul stă pe loc şi nerăbdarea m-a cuprins din nou. Începusem să găsesc ridicolă această măsură de prudenţă excesivă pe care mi-o impusesem singur şi datorită căreia mă chinuiam acum.

Nu mai lungesc vorba, descriind toate ezitările şi nehotărârea mea în faţa dilemei. În cele din urmă, după ce mi-am adus singur toate argumentele, că nu aveam niciun motiv să-mi închipui că Securitatea putuse descoperi în lipsa mea ascunzătoarea noastră din Bucureşti, m-am sculat de pe bancă şi am pornit cu pas hotărât spre casa Aniţei, unde mă trăgea aţa.

Mult mai târziu am aflat că M.C. m-a aşteptat în zadar în seara aceea în faţa bisericii Batişte, ca să-mi spună să nu mă duc la Haritoni. Şi tot mai târziu, reflectând la ceea ce mă făcuse să nu-mi respect planul iniţial şi să mă duc totuşi la Aniţa, am ajuns la concluzia că factorul determinant fusese dorinţa de a face duş. Împins de nevoie, săptămâni întregi cât cutreierasem munţii Maramureşului şi Bucovinei, stătusem nemâncat şi nespălat. Fuseseră suficiente doar câteva săptămâni de viaţă cât de cât civilizată, pentru ca perspectiva unei băi să-mi întunece pentru o clipă mintea şi simţurile omului hăituit. Hotărât lucru, nu eram decât un ageamiu într-ale vieţii în ilegalitate!

Se zice că omul învaţă din experienţă, dar zicala nu prevede şi situaţia în care repetarea experienţei nu mai e posibilă. Oricum, în momentul când am pornit spre Aniţa, experienţa nu se consumase încă, aşa că starea mea de spirit era optimistă. Mă bucuram, cum am mai spus, mai întâi de baie şi rufele curate pe care aveam să le îmbrac şi apoi de revederea cu Titi şi de veştile bune pe care i le aduceam de la Drăgăşani.

DUMINICĂ, 13 SEPTEMBRIE 1953. DIN NOU ARESTAT. LA INTERNE

Era duminică şi străzile la ora aceea erau aproape goale. Festivalul Tineretului se terminase şi o dată cu el şi falsa animaţie a oraşului. Bucureştiul revenise la aspectul normal al vieţii de atunci, din timpul „puterii populare”. Oamenii pe care îi întâlneam aveau din nou în privire acea nuanţă anxioasă, caracteristică. Prost îmbrăcaţi, munciţi şi îngânduraţi de grijile zilei, de serviciu, de locuinţă, de aprovizionarea cu alimente. Magazinele pe lângă care treceam îşi recăpătaseră şi ele înfăţişarea dinaintea Festivalului. În vitrinele Alimentarelor, aceleaşi cutii de conserve, clădite în piramidă, şi sârmă de parchet. În magazinele de textile, doc şi câteva modele de stambă „stas”.

Din Vasile Lascăr, am intrat pe strada Ocolului. Nu se vedea ţipenie de om. Ultimele urme de suspiciune mi s-au spulberat. Am deschis fără zgomot portiţa de la grădiniţă, am intrat şi am închis-o în urma mea. Uşa bucătăriei spre care ducea poteca era deschisă.

Aniţa, în picioare, cu spatele spre grădină, deşerta orez dintr-o pungă de hârtie într-un borcan. Totul era paşnic împrejur şi nu se auzea decât ţârâitul orezului care curgea în borcan. Am intrat tiptil în bucătărie şi când am fost la un pas de Aniţa, care nu mă simţise venind, am spus: „Sărut mâna.”

Voiam s-o fac să tresară de surpriză, dar nu mă aşteptam la reacţia pe care a avut-o. Punga, pe jumătate goală, i-a scăpat din mână, s-a spart şi orezul s-a răspândit pe masă şi pe jos. Cu greu şi-a stăpânit un ţipăt, care i s-a oprit în gât şi, cu toate că se întorsese şi mă recunoscuse, o apucase un tremur nervos. Palidă la faţă, mă privea fără să zică nimic.

În clipa în care i-am văzut privirea, am înţeles. Dacă reacţia ei mi s-a părut exagerată şi m-a surprins, Aniţa nefiind o femeie sperioasă din fire, când i-am prins privirea, n-am mai avut niciun dubiu. Cuvintele n-ar fi putut exprima cu mai multă elocvenţă intensitatea dramatică a mesajului pe care mi l-a transmis din ochi în acel moment. Am înţeles imediat dimensiunile catastrofei şi dialogul care a urmat a fost mai ermetic decât comunicarea mută a privirii.

În mare, pricepusem. Voiam numai câteva detalii. Am strâns-o în braţe încercând s-o liniştesc. Tremura ca varga. Mi-amintesc că prima întrebare pe care i-am pus-o a fost mai mult o afirmaţie care cerea o confirmare:

— Titi nu mai e aici. Nu?

Cu vocea strangulată, mi-a spus că Titi a trebuit să părăsească locuinţa, care începuse să fie supravegheată. Cu câteva zile înainte, Dinu Hariton îl dusese cu motocicleta la un unchi îndepărtat, singura rudă pe care Titi o mai avea în Bucureşti.

— Mai e cineva în casă?

— Nu, sunt singură.

— Eu pot să mai stau sau trebuie să plec imediat?

— Cum vrei. Dacă tot ai venit, nu mai are nicio importanţă.

Eram lămurit şi n-am vrut să mai întreb altceva. Simţeam că era un chin pentru ea să-mi răspundă!

— Îmi iau valiza din cameră şi plec imediat.

Am intrat în casă. Mi-am strâns cele câteva lucruri pe care le aveam şi, cu toată căldura de afară, mi-am îmbrăcat haina care nu mai încăpea în valiză.

Înainte de a ieşi, m-am ridicat până la ferestruica odăii noastre şi am cercetat curtea vecină şi un crâmpei de stradă, cât puteam cuprinde cu ochii. Nicio mişcare, niciun om. Linişte absolută. O clipă mi-a trecut prin minte să sar în curtea vecină, dar m-am răzgândit; cu siguranţă că erau supravegheate şi împrejurimile.

Când m-am întors în bucătărie, Aniţa era tot acolo unde o lăsasem. Ne-am îmbrăţişat. Avea ochii plini de lacrimi. Mi-a spus numai „îmi pare rău” şi am ieşit în grădină şi apoi în stradă.

Am luat-o în direcţia opusă celei pe care venisem. La colţ, strada Ocolului se termina într-alta, de al cărei nume nu-mi amintesc. Am luat-o pe ea la stânga, către Vasile Lascăr. În afară de doi inşi care citeau ziarul pe trotuarul de vizavi, strada era pustie. Cu toate că după ce mă depărtasem de la colţ spre Vasile Lascăr, cei doi strânseseră ziarul şi porniseră şi ei în urma mea, mi se trezise totuşi o licărire de speranţă.

Strada pe care înaintam dădea într-un fel de piaţetă, din care se deschideau patru străzi: Vasile Lascăr, perpendicular în dreapta şi în stânga. Oblic, în faţă, porneau alte două străzi mai mici, una în dreapta, alta în stânga. Presupunând că cei doi cu ziarul erau singurii care mă

urmăreau, odată ajuns în piaţetă, aş putea-o rupe la fugă pe una din străzi şi încerca să-mi semăn urmăritorii. Fără să grăbesc pasul şi fără să dau impresia de a le fi remarcat prezenţa, îi urmăream cu coada ochiului. Pe măsură ce mă apropiam de Vasile Lascăr, i-am văzut cum întindeau şi ei pasul în urma mea. Ajuns la colţ, am cuprins dintr-o privire terenul care se deschidea în faţa mea, continuându-mi drumul către mijlocul piaţetei. În afară de câţiva foarte rari trecători, şi aceia destul de departe de intersecţie, în piaţă nu era nimeni. În schimb, la începutul fiecărei străzi care pornea din încrucişare, stăteau câte doi inşi, vizibil de aceeaşi factură şi meserie cu cei ce veneau în urma mea. Şi totuşi, oricât era de neconceput, una din cele cinci străzi părea neglijată. Numai o maşinuţă mică verde era parcată la începutul acestei străzi. Părea în pană şi complet inofensivă; şoferul, pe jumătate vârât sub capota ridicată a motorului, era ocupat cu reparaţia.

Mai aveam câţiva paşi până la mijlocul pieţei, când toţi securiştii, probabil la un semn al unuia din ei, au pornit-o concentric spre mine. Îmi auzeam bătăile inimii de emoţie. Îmi dădeam seama că ceea ce aveam de gând avea foarte puţine şanse de reuşită, dar consideram că merita să-mi încerc norocul. Securiştii se apropiau. Ajunseseră la vreo cincisprezece metri de mine. Mă pregăteam tocmai să dau drumul la valiză şi să-mi iau startul în direcţia maşinii verzi, când unul din primii doi indivizi care se luaseră după mine m-a strigat pe nume. Şi încă pe ce nume: „Tovarăşe Topliceanu! Tovarăşe Topliceanu!”

În aceeaşi clipă, şoferul care repara maşina a trântit capacul la motor şi s-a îndreptat şi el spre mine, iar din intrândul unei case, de pe strada care mi se păruse liberă, a mai apărut un individ. Nu mai era nimic de făcut.

M-am oprit şi am lăsat valiza jos. Plasa era aşa de strânsă în jurul meu, că nu-mi lăsa nicio portiţă de scăpare. În faţa evidenţei, m-am resemnat. Oprit, cu faţa spre primii doi urmăritori, i-am aşteptat să mai facă cei câţiva paşi care-i despărţeau de mine. Într-un gest firesc, mi-am băgat mâna în buzunar. În acelaşi moment toţi agenţii şi-au dus şi ei mâinile la buzunare. Într-o clipă mi-am dat seama ce se întâmplase în mintea lor şi tot atât de repede mi-am scos mâna din buzunar.

Convinşi că nu voiesc să scot pistolul sau cine ştie ce armă ascunsă, au grăbit pasul spre mine, simulând, pentru rarii trecători, care priveau intrigaţi de curioasa aglomeraţie din piaţă, bucuria unei revederi prieteneşti. Fiecare din ei se întrecea să exclame: „Ce mai faci, tovarăşe? De când nu te-am mai văzut!” etc. Culmea entuziasmului şi-a manifestat-o primul ajuns lângă mine, care mi-a sărit de gât, mi-a luat capul între mâini şi m-a sărutat pe amândoi obrajii, spunându-mi: „Dacă ai şti de când te aştept!”

Judecând după înfăţişarea lui, neras şi cu ochii roşii, cred că a fost singurul care s-a bucurat sincer că mă poate strânge în braţe. Cred că avusese schimbul cel mai greu, cel de noapte, la postul fix de supraveghere în aşteptarea întoarcerii mele. Ceilalţi erau raşi şi curat îmbrăcaţi. Niciunul nu arăta aşa ponosit ca el.

Ceea ce a urmat s-a petrecut cu o dexteritate şi într-o viteză demne de nişte experţi. În învălmăşeala simulatei bucurii a revederii, unul mi-a luat valiza, alţi doi mi-au pus câte un braţ peste umeri, iar ceilalţi, într-o clipă, m-au pipăit de sus până jos. Toată operaţia a avut loc în mers, căci în

acelaşi timp, luat aproape pe sus, am ajuns la maşinuţa verde, în care nici azi nu ştiu câţi am intrat, claie peste grămadă. Eu eram dedesubt şi mi-amintesc şi acum că mă sufocasem sub greutatea celor care se aşezaseră peste mine. Mai ales la hopuri şi la curbele luate în viteză, presiunea se accentua.

Drumul a fost scurt şi, când maşina s-a oprit şi am fost scos afară, am apucat să trag o dată aer în piept şi să-mi dau seama unde mă aflu, înainte de a mi se pune ochelarii. Eram la Ministerul de Interne, în faţa intrării laterale dinspre fosta stradă Regală, acolo unde fusese cândva cinematograful Excelsior.

Luat de braţ şi condus, am urcat câteva trepte şi am intrat într-un lift. Cred că ne-am oprit la ultimul etaj. Am trecut apoi de câteva uşi şi mi s-au scos ochelarii. Mă aflam într-un birou cu pretenţii de lux, faţă de aspectul din acea vreme, chiar şi al unui birou de director de mare întreprindere. Perdele la ferestre, mobilă de calitate bună şi, mai ales, lucru cu totul neobişnuit, pe jos, un covor persan, aproape cât suprafaţa camerei. Fâşia de parchet neacoperită era ceruită şi lustruită.

Cei doi agenţi care mă aduseseră mi-au scos tot ce aveam în buzunare, mi-au luat cureaua şi şireturile de la pantofi şi le-au depus pe colţul unei mese lungi, în apropiere de uşa pe care intrasem. Mi-au tras un scaun lângă celălalt capăt al mesei, m-au pus să mă aşez şi mi-au spus să nu mă mişc din loc. Le-am cerut să-mi dea ţigările şi chibriturile. Au ezitat, dar la un semn al unuia, celălalt mi le-a adus şi mi-a pus şi o scrumieră pe colţul mesei. Apoi au ieşit din cameră, lăsându-mă aparent singur. Eram sigur însă că mă supravegheau, aşa că mi-am aprins o ţigară şi m-am apucat să examinez camera, fără să mă mişc de pe scaun. Părea biroul unei persoane importante. Până la fereastră, de la locul meu, era o oarecare distanţă şi nu vedeam decât partea de sus a unei clădiri. Am identificat-o însă. Era fostul Palat Regal, deci fereastra dădea spre Piaţa Palatului.

După câte se petrecuseră în răstimpul ultimei ore, căci nu trecuse mai mult de când intrasem în casă la Aniţa, răgazul acesta mi-a prins bine. Mai întâi, fiindcă m-am răcorit după căldura de afară şi după ce transpirasem în maşină sub greutatea agenţilor aşezaţi peste mine. Mi-am putut apoi pune puţină ordine în idei, căci eram încă zăpăcit. M-am liniştit şi destul de repede mi-am regăsit un echilibru, cel puţin teoretic, pentru noua situaţie în care mă aflam. Probabil că instinctul de conservare mă împingea spre adaptarea la noua viaţă ce mă aştepta şi pot spune cu toată sinceritatea că, dacă din când în când mă mai încerca regretul libertăţii pierdute, disperarea nu m-a cuprins niciodată.

Ca primă măsură de autoapărare, am hotărât să-mi îndepărtez din minte întrebările la care nu puteam găsi răspunsuri, să nu mă mai frământe: cum ajunsese Securitatea să ne dea de urmă? Ce greşeală făcusem? Făcuse Titi vreo imprudenţă cât timp fusesem eu la Drăgăşani? Sau fuseserăm denunţaţi? Şi atunci, de cine? Am lăsat toate aceste preocupări deoparte şi m-am gândit numai la ce va urma.

Desigur, ancheta! Am presupus că metodele pe care le vor întrebuinţa nu vor fi din cele mai blânde, dar mi-am fixat ca obiectiv, ca atât cât va sta în puterile mele, să nu-mi pierd capul şi, înainte de a declara ceva, să încerc să desprind din anchetă esenţialul: ce ştie şi ce nu ştie Securitatea. Numai aşa aş mai putea salva ceva, din ce se mai putea salva.

M-am hotărât deci să adopt în anchetă o atitudine în aparenţă docilă şi nu îndărătnică, recunoscând ceea ce îmi voi da seama că Securitatea ştie deja, pentru a-mi păstra credibilitatea, atunci când voi nega ceea ce voi observa că anchetatorul nu ştie cu certitudine.

De fapt, un principiu banal pe care cred că oricine intră pe mâinile Securităţii îl adoptă. Cunoaşterea sau deducerea lui logică este la îndemâna oricui. Dificultăţile apar abia la punerea în practică, în anchetă, unde ponderea pe care o vor avea o mulţime de alte elemente care intră în joc nu mai poate fi prevăzută şi raţionamentul logic poate fi alterat.

Raportul dintre tortura din anchetă (morală, fizică, de scurtă sau lungă durată) şi rezistenţa fizică şi morală a anchetatului nu poate fi determinat dinainte. De felul în care anchetatorul îşi drămuieşte ancheta, de felul în care îţi administrează şi-ţi dozează torturile în timp, depinde totul. După părerea mea, în teorie, anchetatorul perfect ar trebui să câştige totdeauna partida, chiar şi atunci când ar avea de-a face cu cel mai rezistent şi rutinat arestat. Asta ar presupune un anchetator inteligent, bun psiholog, înzestrat cu o răbdare de fier, un adevărat robot care să aplice dozele de cruzime numai din calcul şi căruia superiorii să-i acorde timp nelimitat pentru încheierea anchetei. Or, toate aceste condiţii sunt greu de îndeplinit.

Trecuse mai bine de o jumătate de oră de când fusesem adus şi nimic nu tulburase liniştea biroului, în care, fumând ţigară de la ţigară, făceam tot felul de presupuneri cu privire la soarta mea viitoare.

Deodată, pe uşa capitonată din dreapta ferestrei, a intrat un bărbat de vreo patruzeci de ani, de talie mijlocie, brunet şi purtând un costum maro. Am remarcat că avea şi cravată, obiect vestimentar considerat neconform de canoanele sobrietăţii revoluţionare de atunci. Omul s-a dus drept la biroul masiv, aşezat de-a curmezişul colţului din stânga ferestrei, s-a aşezat şi a început să răsfoiască un teanc de hârtii. Nicio clipă n-a privit spre mine. Timp de câteva minute cât a cercetat hârtiile de pe birou, notând din când în când câte ceva, n-a ridicat niciodată capul şi, cu toate că nu eram decât la cel mult trei metri în faţa lui, am fost convins că nu-mi remarcase prezenţa.

La început situaţia m-a stingherit. Aveam senzaţia penibilă de a fi un intrus, care surprinde pe cineva în intimitate. Tentat să fac un zgomot sau un gest care să-i atragă atenţia, mi-am tras puţin scaunul, care a scârţâit pe parchet. Nicio reacţie! Şi totuşi, era imposibil să nu mă fi auzit. Mi s-a părut suspectă această atitudine. Acum eram convins că omul ştia foarte bine că mă aflam acolo şi simula că nu-mi remarcase prezenţa. Dar de ce această atitudine?

Au trecut câteva minute bune, până când individul s-a oprit din răsfoitul hârtiilor, s-a lăsat pe speteaza fotoliului şi a început să se uite la mine. Mă privea cu ochii unui cercetător care are în faţă un exemplar dintr-o specie rară. Mă examina, măsurându-mă cu privirea de sus până jos, şi tăcea. De altfel şi eu făceam acelaşi lucru. Mi-am aprins chiar o ţigară.

Gestul meu a părut să-l scoată din contemplaţia în care căzuse. Cu o mişcare nervoasă, a luat de pe birou un buletin de identitate, pe care a început să-l examineze cu un fel de zâmbet de dispreţ pe buze. Mi-am dat seama că era buletinul meu. Mai bine zis, al lui Topliceanu. În fine, personajul a rupt tăcerea:

— Cum credeai că vei putea induce în eroare organele noastre cu un astfel de buletin ? Se vede cât de colo că ştampila e falsificată!

Nu ştiu de ce mi-a venit să-i răspund că fusesem legitimat de două ori pe stradă şi că „organele” nu băgaseră de seamă că era fals.

Vădit enervat de răspunsul meu, a aruncat buletinul pe birou, s-a sculat şi s-a îndreptat spre uşa pe care venise. Înainte de a ieşi, mi-a spus:

— Nu ştiu ce mai e de făcut cu dumneata. O să mai vedem!

Am rămas iar singur. Mă gândeam la personajul care ieşise şi la rostul acestei întrevederi. Presupuneam că este unul din anchetatorii cu care desigur voi avea de-a face. Cât priveşte atitudinea lui, mi-am zis că avusese scopul să mă impresioneze. Efectul psihologic scontat nu fusese însă realizat. Nu ştiu dacă din cauza lipsei de talent şi a jocului de proastă calitate din „scena mută” petrecută în birou, sau datorită oboselii şi unei stări de apatie şi indiferenţă care mă cuprinsese. Nu mai aveam decât o singură dorinţă: să mă culc, să dorm şi să nu mai ştiu de nimic. Cred că era efectul tensiunii nervoase sub care trăisem evenimentele din cursul dimineţii. Câteva minute mai târziu, în timp ce, cu ochelarii la ochi, eram scos din birou, am surprins următorul schimb de cuvinte:

— De unde îl aduci pe ăsta, mă?

Cu toate că cel care mă ducea de braţ i-a răspuns pe şoptite celui care îi pusese întrebarea, l-am auzit:

— De la tovarăşul ministru!

Cine a fost acest ministru sau poate ministru-adjunct, care voise să vadă, cu ochii lui, cum arată un exemplar aşa de rar cum eram eu, unul care evadase, nu am aflat niciodată.

Cu liftul şi apoi pe nesfârşite coridoare, am străbătut toată clădirea Ministerului de Interne, până la capătul celălalt, unde se afla arestul. Şi astfel, după exact o sută de zile de la evadare, am fost din nou împins pe o uşă şi în urma mea s-au tras zăvoarele.

Evadasem la 6 iunie şi acum eram în 13 septembrie.

Mă găseam în celularul din subsolul ministerului, botezat de lumea închisorilor „submarinul”. Celula, cu câte două paturi suprapuse, aşezate în unghi drept, de-a lungul peretelui din fund şi al celui din dreapta uşii, mai avea trei locatari. În micul spaţiu din faţa intrării, am făcut cunoştinţă. Inginerul Lubomirov, de origine rus alb, specialist în ranfluări de vase, arestat de câteva luni. Avocatul Diceanu, din Brăila. Condamnat cu doi-trei ani în urmă, fusese adus de la Canal pentru o nouă anchetă. Petre Stănescu, comisar din vechea Siguranţă a Statului, menţinut în continuare în Securitate într-un serviciu administrativ până de curând, când fusese dat afară şi apoi arestat. Era în „submarin” de câteva luni.

Nu-mi amintesc detalii despre situaţia fiecăruia în parte, dar niciunul nu era un caz grav, ceea ce nu însemna că nu urmau să primească condamnări mari, dar cel puţin scăpaseră mai uşor în anchetă, neprezentând un interes deosebit. De altfel, Stănescu şi Diceanu nici nu mai erau scoşi la anchetă. Numai Lubomirov a mai fost scos de două sau trei ori „sus”, în răstimpul de aproximativ o lună, cât am stat împreună.

Destul de repede m-am readaptat la viaţa de celulă, care nu mi-era necunoscută. Deşteptarea şi făcutul patului. Primitul feliei de pâine şi al

cănii de surogat de cafea şi după câteva minute, restituitul cănii. Operaţia se făcea prin ghişeul pătrat din uşa metalică a celulei, care în mod normal nu se deschidea decât de două ori pe zi: o dată în cursul dimineţii şi o dată după-masă, când eram scoşi la „program”. Toţi patru, în monom, fiecare cu mâna pe umărul celui din faţă, iar primul ţinut de braţ de gardian, eram conduşi la „veceu”. Aici ni se scoteau ochelarii.

La Ministerul de Interne, fiecare primea câte o foaie de hârtie igienică! În aceeaşi încăpere cu cele două closete erau şi două spălătoare. Câteodată găseam şi săpun. Prosoape nu se dădeau, aşa că te ştergeai cu batista. Dacă aveai. Dacă nu, te zvântai pe drum. Totul decurgea în absolută tăcere şi în cea mai mare grabă. Pe tot celularul nu se auzea decât zgomotul metalic al zăvoarelor de la uşile care se deschideau şi se închideau la loc.

La prânz şi seara, tot prin ghişeu, primeam castronul cu mâncare şi lingura. Cartofi, arpacaş sau varză, uneori cu urme de carne. Cantitatea: un polonic, cam trei sute de grame. Consistenţa: între ciorbă şi mâncare scăzută.

În tot restul zilei, n-aveai voie să te întinzi pe pat sau să dormi, nici să cânţi sau să vorbeşti tare. Puteai sta aşezat pe marginea patului. La fiecare două-trei minute, gardianul privea prin vizetă şi lovea cu cheile în uşă, dacă acest regulament nu era respectat.

În celula noastră domnea tensiunea clasică a perioadei de cercetări. Cei cu ancheta terminată aşteptau cu nerăbdare procesul şi transferul într-o închisoare sau lagăr de muncă, cu condiţii de viaţă mai bune. Sperau să se bucure de mai mult spaţiu, să vadă cerul şi lumina zilei, să lucreze în aer liber. Nimeni din noii arestaţi nu bănuia cu ce preţ va plăti spaţiul, aerul, soarele şi peticul de cer albastru la care râvnea, în închisoare sau lagăr. Ceilalţi, a căror anchetă era în curs (cazul lui Lubomirov) sau pe cale de a începe (cazul meu), aşteptam în orice clipă, ziua şi noaptea, să fim luaţi „sus” şi tresăream la orice uşă care se deschidea.

Dar şi această stare de încordare nervoasă am reuşit s-o depăşesc, făcând apel, în parte, la o doză de nesimţire şi în parte la fatalism liniştitor, justificat de argumentul că nu era în puterile mele de a-mi determina soarta de-aci înainte.

De altfel şi zilele care se scurgeau fără să fiu scos la anchetă acţionau şi ele ca un calmant. Am reuşit, aşadar, să-mi şterg din minte toate gândurile negre şi chinuitoare (că fusesem prins, că urma o anchetă care nu justifica optimismul etc.) şi cu moralul refăcut şi chiar bine-dispus, mă întreţineam toată ziua cu Stănescu şi Diceanu.

Petru Stănescu, Diceanu şi cu mine eram nişte veterani ai puşcăriilor. Şi unul şi altul povesteam din experienţele şi întâmplările noastre, din aresturile şi închisorile prin care trecusem. De la Diceanu am aflat şi eu o mulţime de noi grozăvii de la Canal. Extraordinar a fost însă când ne-a vorbit despre cei câţiva camarazi cu care lucra la o carieră de piatră, fiindcă unul dintre ei era... Gheorghe Tarie!

Fără să-i spun de faptul că îl căutasem pe Tarie la Iacobeni, i-am povestit lui Diceanu că îl cunoşteam de mic, când încă mai trăia tatăl meu, şi i-am cerut amănunte despre el. Mi-a spus că Tarie ajunsese la Canal condamnat administrativ, că se îmbolnăvise grav de dezinterie şi că ajunsese în aşa hal de slăbiciune, încât fusese pe punctul de a-şi pierde

viaţa. Cu toată starea lui gravă, fusese obligat să iasă la muncă şi scăpase cu zile numai datorită ajutorului celorlaţi camarazi care îl îngrijiseră şi munciseră pentru el.

Desigur că cel mai mare interes l-au stârnit poveştile mele despre evadare. Bineînţeles că din prudenţă, le-am prezentat o variantă din care lipseau anumite episoade şi nume de persoane.

Diceanu mi-a spus că înainte de a fi transferat la Interne, în toate lagărele de pe traseul Canalului se introduseseră măsuri de pază sporite şi că regimul impus deţinuţilor se înăsprise. Dubele, care în permanenţă alimentau Canalul cu noi loturi de deţinuţi din diferitele închisori ale ţării, aduseseră totodată şi felurite zvonuri, despre una sau mai multe evadări, care ar fi avut loc la minele din Maramureş. Se vorbea de revolte în masă ale deţinuţilor, de provocarea unor explozii, de morţi şi răniţi. I-am explicat că nimic din toate aceste zvonuri nu era adevărat, că evadarea noastră decursese în mod paşnic. Şi totuşi, aşa confuze şi exagerate cum erau, aceste ştiri aveau şi un sâmbure de adevăr. Dar asta aveam să aflu mai târziu.

De la cei trei camarazi de celulă am primit o informaţie, dacă nu foarte preţioasă, în orice caz liniştitoare. Niciunul din ei nu fusese maltratat în anchetă! Nici măcar insultat!

Diceanu, singurul care mai trecuse prin cercetările Securităţii, pretindea că metodele erau cu totul altele decât cele pe care le apucase în prima lui anchetă. Că nu se mai întrebuinţau bătaia şi tortura şi că numai rezultatul final rămăsese acelaşi, indiferent de ceea ce declarai la cercetări: condamnarea!

Cu toată această constatare îmbucurătoare, când, într-o seară, uşa celulei s-a deschis şi gardianul mi-a întins ochelarii, inima a început să-mi bată mai repede la gândul că poate totuşi ancheta mea nu va fi chiar aşa de blândă. Trecuse o săptămână de când eram la Ministerul de Interne. Părea că mă uitaseră, iar eu mă liniştisem după primele emoţii şi-mi recăpătasem optimismul. Şi iată că, dintr-o dată, toate gândurile negre şi temerile pe care le alungasem erau din nou prezente.

Ţinut şi dirijat de braţ de gardian, am străbătut coridoare, am urcat trepte, uşi s-au deschis şi s-au închis în urma mea. Am fost aşezat pe un scaun şi mi s-au scos ochelarii. Mi s-a înfăţişat tabloul clasic: eram faţă-n faţă cu un ofiţer de securitate, el aşezat la un birou, eu, în spatele unei măsuţe mici, de felul celor întrebuinţate de dactilografe.

Pe drum mă reculesesem şi-mi rememorasem punctele principale ale atitudinii pe care hotărâsem s-o adopt la anchetă. Răspunsuri bine gândite şi scurte. Atenţie mărită, pentru a putea surprinde în întrebările ce-mi vor fi puse cea mai mică nuanţă sau aluzie, care să-mi dea o indicaţie despre ceea ce Securitatea ştia deja, numai bănuia sau nu ştia deloc.

După întrebările de rutină: nume, prenume, data şi locul naşterii, ofiţerul a pus tocul jos, a aprins o ţigară, s-a lăsat pe spate în scaun şi, cu o singură vorbă, mi-a răsturnat tot planul făcut pentru cum prevăzusem eu că se va desfăşura ancheta: „Povesteşte!”

Mai întâi surprins şi nepregătit pentru un asemenea debut neaşteptat, am tăcut. Ofiţerul a reluat: „Povesteşte tot ce ai făcut din momentul când aţi evadat şi până când ai fost arestat din nou de organele noastre.”

Convins că totuşi ancheta va intra pe făgaşul prevederilor mele şi că după primele fraze mă va opri, ca să-mi pună întrebări suplimentare şi să-mi ceară detalii şi precizări, m-am hotărât să vorbesc. Am început povestea din momentul plecării din mină.

Am relatat cu lux de amănunte despre configuraţia galeriilor, despre corfă, despre urcarea pe suitoare până la suprafaţă, trecând sub tăcere confecţionarea grenadelor, informaţiile primite de la artificierii civili şi legăturile noastre cu ei.

Ajuns cu povestirea la punctul unde am dispărut în pădure, am făcut din proprie iniţiativă o pauză, mai mult decât mirat că anchetatorul mă lasă să vorbesc fără să mă întrerupă. Când am tăcut, a intervenit, dar nici de data asta n-a fost pe linia aşteptărilor mele. Cu un ton cam plictisit, mi-a spus că vrea un rezumat al acţiunii la care am luat parte, fără atât de multe detalii. Să fiu mai scurt şi mai concentrat! Nu-mi venea să cred! Un anchetator care cere exact contrariul a ceea ce-i porunceşte meseria: să nu-i dau amănunte! Nu mai înţelegeam nimic!

Cum însă ideea expunerii în rezumat a evadării îmi convenea de minune, i-am satisfăcut dorinţa. În câteva minute am terminat, sărind episoade întregi. Chiar şi acolo unde firul istorisirii mele nu curgea firesc şi era evidentă lipsa de continuitate, anchetatorul nu părea să remarce lacuna. De altfel avea aerul mai degrabă neatent, ceea ce eu însă bănuiam că este numai o stratagemă. Când mi-am terminat expunerea, a sunat şi, fără să-mi spună vreo vorbă, i-a făcut semn gardianului care a intrat, să mă ia.

Ajuns în celulă, m-am dezbrăcat şi m-am culcat. Între timp se dăduse stingerea şi ceilalţi dormeau. O bună parte din noapte, m-am gândit la rostul acestei aşa-zise anchete la care fusesem dus. Am ajuns la concluzia că fusese numai o primă luare de contact şi că în următoarele şedinţe se va trece la amănunte. Explicaţia la care mă oprisem era plauzibilă, mai ales că la această primă întrevedere cu anchetatorul, nu se încheiase niciun proces-verbal, nu semnasem nicio declaraţie şi nici măcar el nu luase niciun fel de note. Deci, sabia lui Damocles continua să-mi atârne deasupra capului, făcându-mă să mă frământ până a doua zi seara, când am fost iar dus „sus”, cam la aceeaşi oră.

Da data asta, ofiţerul avea în faţa lui hârtie şi toc. Cum a ieşit gardianul, mi-a spus să-i repet povestea de ieri, însă cât mai concentrat şi rar ca să poată să scrie. A pus mâna pe toc şi pe măsură ce dictam, el scria. N-a făcut nicio remarcă şi n-a cerut nicio lămurire. Doar de câteva ori a formulat altfel câte o frază, însă fără să modifice sensul şi întrebându-mă în prealabil dacă sunt de acord.

Când a terminat de scris cele câteva pagini, mi le-a adus la măsuţa mea şi mi-a spus să le citesc şi să-i semnalez dacă găsesc ceva care nu corespunde celor declarate de mine. Din acest punct de vedere, totul era însă în regulă, aşa că am semnat, iar el a sunat, ca să fiu dus în celulă.

În timp ce reciteam textul, nu m-am putut împiedica să fac în gând constatarea că declaraţia nu era numai un simplu rezumat al celor trei luni de evadare. În afară de numele celor care evadaserăm, nu mai apărea

niciun alt personaj. Nu exista niciun complice, nu era pomenită dinamita, nu luasem contact cu nimeni, nu explicam unde dormisem, unde mâncasem, de unde luasem hainele şi de unde aveam bani. Iar de Titi mă despărţisem la sosirea în Bucureşti şi nu ştiam unde plecase. Era mai mult decât neruşinare, era de-a dreptul obrăznicie şi eram îndreptăţit să cred că va trebui s-o plătesc scump.

Eram însă mulţumit că hora începuse, că intrasem în ea şi că va trebui să joc. Trecusem de perioada de nelinişte şi de teamă care îţi macină nervii când eşti în aşteptarea anchetei. Dar, iar mă înşelam! Cât timp am mai stat la Ministerul de Interne, aproape trei săptămâni, n-am mai fost scos niciodată la anchetă.

Viaţa noastră în celulă a decurs într-o armonie perfectă. Toţi s-au dovedit a fi buni camarazi, astfel că odată încrederea între noi stabilită şi faptul că nu mai trăiam sub încordarea anchetei, s-a creat o atmosferă de bună dispoziţie care domnea de la deşteptare şi până la stingere.

Petre Stănescu se obişnuise cu ideea că nu va fi judecat, aşa cum crezuse la început. Omul se ştia absolut nevinovat şi de aceea aşteptase cu nerăbdare să ajungă la proces, convins că va fi achitat, neputându-i-se reţine vreo culpă.

Diceanu şi cu mine, care cunoşteam soarta rezervată foştilor poliţişti şi a celor ce făcuseră parte din Siguranţă, treptat şi cu menajamente, i-am spus la ce trebuia să se aştepte, ca să nu-şi mai facă iluzii deşarte. Nu va fi judecat, ci va primi regim de „lăgărist”, ca toţi cei din fosta poliţie şi Siguranţă. Aşa s-a şi întâmplat. Am aflat mai târziu că a fost transferat la închisoarea din Făgăraş, unde se aflau toţi camarazii lui. Stănescu se împăcase repede cu ideea soartei pe care i-am prezis-o şi moralul lui era excelent.

Mai mult chiar, adevărata lui fire veselă şi hazul cu care ne povestea tot felul de întâmplări din viaţa lui făceau ca timpul să treacă pe nesimţite, întreţinând o bună dispoziţie permanentă în celulă. Până şi pe bietul Lubomirov reuşea să-l facă să râdă din când în când, înainte de a cădea iar în neagra disperare care îl stăpânea. Acest munte de om plângea ca un copil, până şi noaptea în somn. Adevărat suflet slav, sensibil, labil, nestăpânit, îşi cultiva pesimismul ca pe o nouă religie. Cu toate că ne povestise ancheta lui, din care reieşea clar că acuzaţia care i se aducea era un fleac şi avea să-i aducă o condamnare minimă (ceea ce însemna în acele vremuri cam cinci ani), totuşi el ajunsese la altă convingere. Va fi condamnat la moarte şi predat ruşilor, care îl vor împuşca! Nu ştiu ce-l făcuse să mă aleagă pe mine confident! Mă ruga cu lacrimi în ochi să memorez adresa nevestei lui şi să mă duc s-o văd când voi fi eliberat. Degeaba încercam să-i explic că nu sunt omul potrivit fiindcă aveam o condamnare de douăzeci de ani şi că mai degrabă el ar putea să-mi facă acest serviciu, ducându-se la mama, fiindcă va fi eliberat înaintea mea. Ţinea aşa de mult la teoria lui că va fi împuşcat, încât, dacă încercai să-l convingi de contrariu se întrista şi mai tare şi sfârşea prin a plânge în hohote. Dacă n-ai fi înţeles drama care-i pustia sufletul, scena, care se repeta de câteva ori pe zi, părea mai mult decât grotescă: uriaşul, aşezat pe marginea patului, cu capul în mâini, cu umerii lui laţi, scuturaţi de

plâns, lăsându-se consolat pe rând de fiecare din noi! După ce se mai potolea, reuşeam să-i îndepărtăm, pentru o vreme, gândurile de la obsesia execuţiei, făcându-l să ne vorbească despre meseria lui.

De la el am aflat cum, cu ocazia transportării monumentului de la Adamclisi, din Dobrogea în Bucureşti, la trecerea Dunării, câteva blocuri de piatră cu basoreliefurile cunoscute, căzuseră în apă. Ca specialist, participase la operaţiile de recuperare a lor. Câteva din aceste uriaşe blocuri nu putuseră fi scoase din fundul Dunării.

Doi sau trei ani mai târziu, întâlnindu-mă într-un transport cu duba, cu un grup de deţinuţi care veneau din Jilava, am aflat că Lubomirov se afla acolo. Fusese judecat şi condamnat la numai câţiva ani de închisoare.

Într-una din zile, luând măsurile de pază de rigoare, am încercat să iau contact cu celula de alături. Stănescu s-a postat lângă uşă, ca să mă anunţe când va auzi apropiindu-se pasul gardianului, iar eu am început să ciocănesc în peretele vecin. Am avut succes. Mi s-a răspuns. După mult chin, neştiind încă pe vremea aceea Morse şi întrebuinţând „alfabetul idioţilor”, de care am mai vorbit (adică A o lovitură, B două lovituri etc.), am reuşit să-mi fac înţeles numele meu şi l-am putut recepţiona pe cel al interlocutorului. Era Simina Caracaş! Am schimbat numai câteva fraze, dar cu atâta greutate, încât până la urmă am renunţat. Simina mi-a comunicat să caut între perete şi tubul de aeraj, când voi fi scos la W.C.

Am utilizat locul indicat ca pe o căsuţă poştală, făcând un schimb de mesaje, zgâriate pe o coajă de săpun. De fiecare dată, Simina ne-a pus în ascunzătoare şi câte o ţigară. După trei-patru zile, comunicările au încetat. Probabil că Simina fusese luată din celulă. Întâmplarea făcuse ca Diceanu să fi fost dus tocmai în acele zile la anchetator, pentru a semna o declaraţie, aşa că cerându-i gardianului să-i aprindă ţigara, acesta nu s-a mirat de provenienţa ei, crezând că i-o dăduse anchetatorul.

Într-altă zi, în timp ce mă plimbam, făcând cei doi paşi dus şi doi întors, cât îmi permitea spaţiul din celulă, l-am auzit pe Stănescu exclamând: „Mi s-a făcut dor de Călin! Ce o fi cu el de nu mai vine pe la noi?” La aceste vorbe, pentru mine de neînţeles, Diceanu a izbucnit în râs. Apoi m-au lămurit şi pe mine.

Într-o noapte, înainte de a mă fi adus pe mine în celula lor, au fost treziţi de gardian, care, deschizând uşa, le-a împins înăuntru un tânăr. Era inginer, cu funcţie de răspundere la Uzinele Grozăveşti.

De data asta au rămas ei miraţi, căci la acest punct al explicaţiei pe care mi-o dădeau, am spus:

— Îl chema Călin Mihăileanu!

— De unde ştii? m-au întrebat amândoi.

Le-am spus că-l cunoşteam. Că bietul Călin devenise subiect de glume pentru toţi prietenii şi cunoscuţii lui din Bucureşti care, de câte ori se producea o pană de curent şi se stingea lumina, exclamau: „Săracul Călin! Iar doarme la Securitate!”

Una din obsesiile regimului era „sabotajul”, aşa că de fiecare dată (şi asta era lucru destul de frecvent pe atunci) când se întrerupea curentul în oraş, prima măsură de „vigilenţă” care se lua era arestarea inginerului-şef de la Uzinele Grozăveşti. Şi aşa ajungea Călin Mihăileanu să stea o noapte

sau două la „submarin” şi apoi să fie eliberat, când se constata că nu avea nicio vină.

Atunci când fusese adus în celula lor, Călin nu mai era la primul lui contact cu celularul de la Interne. Era deja un blazat al nopţilor petrecute aici şi ştia că urmează să fie eliberat cu aceeaşi uşurinţă cu care fusese ridicat de-acasă. Apăruse deci în faţa lui Diceanu şi Stănescu destins şi fără trac, iar ei îi purtau o amintire plăcută, fiindcă le adusese, pentru câteva ceasuri în celulă, un suflu de libertate şi optimism.

Toate aceste mici întâmplări sau crâmpeie de discuţii, pe care le-am pomenit şi care în viaţa de celulă capătă cu totul alte proporţii şi altă valoare (dovadă că le-am reţinut după atâţia ani de zile) ne-au făcut să trecem mai uşor peste mizeriile permanente ale regimului la care eram supuşi.

Mă voi opri numai asupra uneia din cele mai chinuitoare şi degradante torturi din beciurile tuturor securităţilor, nu numai de la Interne, greu de realizat de mintea unui om care n-a trecut prin ele.

Am mai spus că eram scoşi de două ori pe zi la „program” şi că dacă cineva avea nevoie să iasă la toaletă în restul zilei sau în timpul nopţii, trebuia să bată la uşă, pentru ca gardianul să-l ducă la W.C. Aşa stăteau lucrurile în teorie numai, căci în practică, dacă băteai în uşă, ţi se spunea să nu mai baţi, să aştepţi sau erai ameninţat şi batjocorit. Numai dacă insistai la infinit, acceptând să suporţi toate aceste umiliri, erai în cele din urmă dus la toaletă, de multe ori prea târziu.

Medicii deţinuţi cu care am stat de vorbă în închisoare mi-au dat şi explicaţia fenomenului care făcea ca toţi arestaţii să sufere de o diureză cu totul anormală. Prima cauză era de natură nervoasă, la care se adăuga o hrană foarte lichidă şi de multe ori cistitele contractate din cauza celulelor reci.

Faptul că nu erai scos la W.C. la cerere l-am interpretat la început ca pe un abuz din partea gardienilor, care-şi satisfăceau astfel nişte plăceri sadice de a te chinui. Şi totuşi, faptul că absolut toţi se comportau la fel îţi dădea de gândit. Cu timpul, am ajuns la convingerea că măsura era dictată de sus şi făcea parte din procedeele de a te condiţiona pentru anchetă. Greu de explicat starea de timorare şi simţământul de degradare pe care ţi le provoca această tortură. Una din dovezile că acest tratament nu era întâmplător, ci ţinea de un regim studiat şi hotărât de sus, este următoarea: cei care „cooperau” cu ancheta, pretându-se să-i facă jocul, prin declaraţii false, printre alte mici favoruri care li se făceau (ţigări, regim alimentar mai bun) obţineau şi o oală de noapte sau o tinetă în celulă.

În celula noastră, toţi sufeream chinul de a nu putea urina când simţeam nevoia, fiindcă nu eram scoşi la toaletă. Pe lângă chinul fizic propriu-zis, se mai adăuga şi cel de a fi obligaţi să ne rugăm în toate chipurile de gardian şi de a-i suporta batjocura sau argumentele, care, desprinse din contextul dat, păreau logice: „Vă bateţi joc de mine! Cine a mai pomenit să aveţi nevoie la fiecare cinci minute!”

Cel mai chinuit era Stănescu. Nu cred că poate fi scenă mai penibilă decât să vezi un om în toată firea, făcând efortul să se abţină ca astfel să

evite să bată la uşă. Mai apoi însă, necesitatea tot mai imperioasă îl silea totuşi să bată, cu timiditate, la uşă. Urmau vociferările gardianului, rugăminţile lui Stănescu, mai întâi cu glas normal şi apoi sfârşind prin a-l implora pentru a-l îndupleca.

Jena firească a omului, pus în situaţia de a se ruga şi a pleda faţă de alţii pentru a obţine dreptul de a-şi satisface o nevoie, pe cât de naturală, pe atât de intimă, făcea loc unei disperări mute, pe măsură ce tratativele cu gardianul se prelungeau şi necesitatea crescândă se trasforma în durere fizică. Ca un copil, cu lacrimile în ochi, dansa pe loc în faţa uşii şi se contorsiona, încercând, cu amândouă mâinile strânse pe partea de jos a abdomenului, să oprească vezica să-şi evacueze conţinutul. Şi când, în fine, gardianul deschidea uşa, era de obicei prea târziu. Stănescu era dus la W.C. ca să-şi clătească pantalonii şi pe drumul de întoarcere trebuia să suporte glumele ordinare, debitate de gardian pe socoteala lui.

Scenele de acest fel se repetau de câteva zeci de ori pe zi şi nu numai cu Stănescu, ci cu fiecare din noi şi nu numai în camera noastră, ci pe tot celularul. Nu ştiu de ce însă, atunci când îl vedeam pe Stănescu frământându-se lângă uşă, scena îmi devenea de-a dreptul insuportabilă. Poate fiindcă Stănescu suferea cel mai mult. Nu atât fizic, cât moral. Era un om echilibrat. Nici fricos, nici curajos din cale afară. Gata oricând la glume pe socoteala altuia, nu depăşea niciodată limita şi nu devenea jignitor. Era emotiv şi sensibil la suferinţa celorlalţi. Un simţ exagerat al pudoarei îl făcea aproape să roşească la poveştile pornografice ale lui Diceanu, care avea o predilecţie pentru astfel de subiecte. O mulţime de prejudecăţi bine înrădăcinate îi călăuzeau comportarea. Pe scurt, era reprezentantul acelei mici burghezii din mahalalele Bucureştiului, cu toate calităţile şi defectele ei, nici prea mari, nici prea mici, toate, bine îngrădite şi delimitate de nişte tabuuri, mai puternice decât orice lege.

Prima săptămână cât am trăit sub ameninţarea anchetei, tortura psihică era predominantă, astfel că mizeriile ce ni le făceau gardienii în celular cădeau pe planul al doilea. Când mi-am dat seama că mi se oferă un răgaz, că perspectiva unei anchete imediate era înlăturată, cel puţin pentru o vreme şi m-am mai liniştit în această privinţă, chinul la care eram supuşi de a nu ni se da drumul la W.C. a devenit preocuparea noastră principală, mergând până la obsesie. Dar mai ales, cum am mai spus, mă impresiona Stănescu. Când îl vedeam chinuindu-se, fără să-i pot veni în ajutor, indignarea creştea în mine până ce mă cuprindea o furie oarbă, întreţinută tocmai de acest simţământ de neputinţă. Timp de câteva zile m-a frământat ideea de a recurge totuşi la un procedeu, despre care auzisem în închisoare că fusese întrebuinţat de câţiva arestaţi şi care, pare-se, dăduse rezultate.

Ezitam, din cauza eventualelor represalii ce puteau urma. În cele din urmă, m-am decis. Am bătut la uşă şi i-am cerut gardianului să mă scoată la toaletă. Am primit răspunsul obişnuit: „Aşteaptă!”

Am aşteptat şi peste câteva minute am bătut din nou. De la distanţă, de pe coridor, am auzit vocea gardianului: „Nu mai bate!” Am continuat însă să bat cu insistenţă.

Gardianul a mai răcnit de câteva ori, dar, văzând că bătăile nu încetează, a venit şi m-a apostrofat de la vizetă. I-am spus pe un ton calm, dar hotărât, că bat la uşă fiindcă am nevoie urgentă să ies la toaletă şi că

regulamentul prevede că în asemenea cazuri trebuie să mă conducă la W.C. „Vrei să mă înveţi tu ce am de făcut?! Fiindcă mai eşti şi obraznic, nu te mai scot deloc! Poţi să baţi până ţi-o veni rău!” Şi s-a îndepărtat, înjurând.

Până aici, totul decursese după tipic. Am mai bătut de câteva ori, fără să primesc vreun răspuns. Adresându-mă celor din celulă, le-am cerut să mă ierte şi până să se dumirească despre ce e vorba, m-am întors şi am urinat la marginea de jos a uşii.

Între uşa de metal şi prag, era un mic spaţiu, aşa că toată urina s-a scurs pe coridor, al cărui nivel era cu câţiva centimetri mai jos decât al celulei. Când am terminat, m-am dus şi m-am aşezat pe pat lângă ceilalţi trei camarazi, care, consternaţi, aşteptau tăcuţi şi îngrijoraţi consecinţele actului meu.

N-a trecut mult şi gardianul, făcându-şi tura pe la vizete, a ajuns la uşa noastră. Remarcând băltoaca de pe coridor, a deschis precipitat uşa şi, congestionat de furie, a întrebat: „Care e porcul şi măgarul care s-a p...t prin uşă?!”

I-am spus că eu şi l-am rugat să-mi dea o cârpă ca să şterg. S-a dezlănţuit într-un adevărat potop de insulte şi înjurături. M-a ameninţat că mă pune să ling pe jos, că mă pune în lanţuri, că mă bagă la carceră. Străduindu-mă să iau un ton cât mai paşnic şi afectat de cele întâmplate, i-am spus că din moment ce n-a avut timp să mă ducă la W.C., n-am putut face altfel. Roşu de furie, a trântit uşa şi a încuiat-o. Câteva minute mai târziu l-am auzit venind cu o găleată şi ştergând pe coridor. Chiar la aşa ceva nu mă aşteptam!

Abia mai târziu am aflat de ordinele stricte din celularele Securităţii, care prevedeau că arestaţii nu puteau fi scoşi pe coridor decât pentru a fi duşi la W.C. sau la anchetă şi numai cu ochelari la ochi. Era interzis să fim folosiţi la curăţenie pe coridor, această treabă căzând în sarcina gardienilor.

Succesul acţiunii mele a fost total. Din ziua aceea şi până la plecarea mea din Submarin, de câte ori cineva din celula noastră bătea la uşă, era imediat dus la W.C., fără niciun fel de comentariu din partea gardianului.

Se împlinise aproape o lună de când eram la Interne, când, într-o noapte, ni s-a adus un nou arestat în celulă. Un băiat tânăr, ridicat cu o jumătate de oră mai devreme de la locul lui de muncă. Era frânt de oboseală. L-am luat în patul meu. După regula puşcăriaşilor, când nu mai erau paturi libere în celulă şi era introdus un nou deţinut, ultimul venit (cazul meu) urma să împartă patul cu el. Ne-am culcat, cap la picioare. Tânărul a adormit imediat.

Dimineaţa, la deşteptare, când ne-am făcut patul, am strâns de pe cearşaf un pumn de boabe de grâu. Căzuseră din buzunarele şi manşetele pantalonilor noului venit. Mi-a explicat că lucra în schimbul de noapte în gară. Fusese arestat, tocmai când descărca un vagon de grâu. Pretindea că nu ştia de ce fusese arestat. Mult nu am putut sta de vorbă. L-au luat la anchetă şi nu l-au adus înapoi decât pe la jumătatea zilei. Nici n-a apucat bine să-şi mănânce ciorba şi a fost luat din nou. S-a întors după ora stingerii. Ritmul s-a menţinut acelaşi şi în următoarele două zile, aşa că

era mai mult absent din celulă. Ancheta lui părea să se desfăşoare cu mare insistenţă, dar fără brutalităţi.

Într-una din acele zile, când uşa s-a deschis şi credeam că vine ca de obicei să-l ia pe tânăr la anchetă, gardianul mi s-a adresat mie: „Ia-ţi bagajul şi ieşi afară!”

În chip de bagaje, n-aveam decât haina. În timp ce mi-o luam de pe pat, am profitat să strâng mâna celor trei camarazi de celulă, pe care nu aveam să-i mai întâlnesc niciodată. Gardianul mă grăbea din uşă. Mi-a pus ochelarii şi am ieşit pe coridor.

ÎN ANCHETĂ. LA SECURITATEA DIN CALEA RAHOVEI

Înainte de a ieşi din clădirea Ministerului de Interne, mi s-au scos un moment ochelarii, ca să-mi pot pune şireturile la pantofi şi cureaua la pantaloni. Apoi mi-au pus cătuşele şi din nou ochelarii, am fost condus spre ieşire, am coborât câteva trepte şi m-au urcat într-o dubă mică, unde mâna altui însoţitor m-a apucat de braţ. M-au aşezat pe o banchetă, cu un gardian de fiecare parte şi duba s-a pus în mişcare.

Cu toate eforturile, care de obicei aveau succes, n-am reuşit ca prin mişcări succesive de încruntare şi descreţire a frunţii să-mi ridic cu câţiva milimetri mai sus ochelarii. Erau noi şi aveau elasticul foarte strâns. Când mi se puseseră cătuşele, mi se atrăsese atenţia să nu mai vorbesc. În dubă era linişte absolută. Şi totuşi, simţeam şi prezenţa altor persoane, în afară de mine şi de cei doi gardieni care mă încadrau. Mi-am dres glasul şi am tuşit de câteva ori. După câteva secunde, mi s-a răspuns la fel şi când unul din paznici s-a răstit la noi, zicându-ne să nu mai tuşim, era deja prea târziu: îi recunoscusem vocea lui Titi.

Coşereanu mi-a povestit mai târziu că fusese mai norocos cu ochelarii lui. Reuşise să-i deplaseze puţin mai sus şi mă recunoscuse după picioare. Orice altă comunicare între noi era însă imposibilă. De altfel, drumul n-a fost lung. Maşina s-a oprit şi, cu ocazia coborârii, mi-am dat seama că în dubă fuseserăm patru sau cinci arestaţi.

Am fost dus de braţ câţiva paşi şi mi s-a spus să stau pe loc şi să nu mă mişc. Am auzit cum şi celorlalţi li s-a spus acelaşi lucru. Forfota gardienilor s-a potolit, pe măsură ce le auzeam paşii îndepărtându-se. Am tuşit iar şi Titi mi-a răspuns din stânga. Imediat a urmat strigătul gardianului, care rămăsese să ne păzească: „Lasă gura!”

Cred că am aşteptat aşa mai bine de o jumătate de oră. Începusem să obosesc şi mă lăsam când pe un picior, când pe celălalt. De cum coborâsem din dubă, mă izbise un miros puternic de var şi în cei câţiva paşi pe care îi făcusem, călcasem pe nisip şi mă împiedicasem de cioburi de cărămidă. Eram pe un şantier şi bănuiam că trebuie să fie vorba de un celular nou, în construcţie.

Nicio clipă nu m-a dus gândul la ceea ce mi-a spus Titi mai târziu că se gândise. Imaginaţia lui, cu înclinaţia spre dramatizare, îl făcuse să trăiască

momente de groază: fusese convins că aveam să fim supuşi unei execuţii sumare şi aruncaţi într-o groapă deja pregătită, peste care va fi turnat var şi beton. Cu toate că regimul pe mâna căruia căzusem justifica asemenea presupuneri, temerile lui Titi nu s-au adeverit şi au constituit ani de-a rândul subiect de tachinerii şi glume macabre pe socoteala lui.

În fine, s-au auzit din nou paşi de cizme şi unul câte unul, la intervale destul de mari, am fost luaţi. Mi-a venit şi mie rândul. Drumul mi s-a părut un adevărat labirint. Când mi s-au scos ochelarii, mă aflam într-o cameră cu rafturi, încărcate cu tot felul de bagaje: valize, boccele, legături.

Am depus pe masa din faţa securistului-magazioner cureaua şi şireturile şi am fost percheziţionat de cel care mă adusese. Pe aceeaşi masă se afla şi valiza cu care fusesem prins. Am semnat de predare pentru „una valiză cu obiecte personale”, mi s-au pus iar ochelarii şi după alte ocolişuri pe diferite coridoare, m-am trezit singur, într-o celulă cu două paturi suprapuse.

O uşă de fier cu vizetă, un bec aprins în mijlocul tavanului înalt, inaccesibil, şi o mică deschizătură deasupra uşii, pentru aerisire. Era o celulă, cum probabil mai erau nenumărate altele în Bucureşti, în diversele clădiri ale Securităţii. Nu-mi dădeam seama unde mă aflu. Din clădirile unde lumea ştia că sunt ţinuţi arestaţii, una o puteam şterge de pe lista posibilităţilor: Ministerul de Interne, de unde tocmai veneam.

Mai rămâneau:

1) Fosta închisoare militară de pe strada Uranus. Şi pe aceasta am exclus-o, fiindcă pe drum nu urcasem cu duba pe vreo stradă cu o pantă aşa de înclinată cum era strada Uranus.

2) Malmaison, unde mai fusesem închis în 1949. Celula în care stăteam acum nu semăna cu cea de atunci, dar aflasem că între timp se făcuseră modificări.

3) Sediul Securităţii de pe Calea Rahovei, din fosta clădire a Primăriei sectorului albastru. Din auzite ştiam că aici se afla un celular subteran, ceea ce corespundea cu situaţia. Mai erau însă nenumărate case conspirative pe tot cuprinsul Bucureştiului, camuflate în spatele a tot felul de firme de întreprinderi şi institute cu cele mai variate şi nevinovate îndeletniciri.

N-au mai trecut însă multe zile şi am avut confirmarea că mă găseam la Securitatea din Calea Rahovei. Până a doua zi am fost lăsat în pace. În afară de „program” şi de mâncarea care mi se dădea prin vizetă, nimeni nu s-a ocupat de mine, aşa că reflectam din nou la ce avea să mă aştepte. Eram convins că acum va începe cu adevărat ancheta. Şi nu m-am înşelat.

A doua zi dimineaţă, mi s-au pus ochelarii şi am fost dus într-un birou la etajul întâi al clădirii. A urmat procedura obişnuită. Am fost aşezat într-un colţ, în spatele unei măsuţe şi când mi s-au scos ochelarii, aveam în faţa mea un birou la care stătea un căpitan. De talie mijlocie, destul de gras, chel, cu toate că încă tânăr, avea o figură care în alte împrejurări ar fi părut jovială. Ca semn distinctiv: o cicatrice profundă în mijlocul frunţii. După ieşirea gardianului care mă adusese, căpitanul a mai răsfoit un timp dosarul destul de voluminos pe care îl avea în faţă, înainte de a ridica ochii spre mine. S-a informat mai întâi dacă am fost bine tratat în celular, dacă duc lipsă de ceva şi dacă am ceva de raportat.

Acest gen de introducere, aproape stereotip, îl cunoşteam şi nu m-am lăsat momit de aparenta bunăvoinţă a vorbelor, ştiind că de cele mai multe ori aşa începeau şi anchetele care se terminau cu scoaterea arestatului pe braţe, leşinat şi plin de sânge. I-am răspuns că n-aveam nimic de reclamat.

Cu acelaşi ton amabil, căpitanul m-a pus în temă cu sarcina pe care o avea, cerându-mi să-l ajut ca să poată încheia cât mai repede dosarul, atât în interesul meu cât şi într-al lui. Formularea mi s-a părut cam neobişnuită, ceea ce m-a făcut şi mai suspicios în privinţa fazei următoare a anchetei. Şi căpitanul a continuat cam în felul următor: „Domnule Ioanid, trebuie să-ţi atrag atenţia că ar fi de dorit să fii sincer în declaraţiile pe care le vei face. Ancheta va ţine seama de felul în care vei răspunde. Noi ştim adevărul şi ar fi bine ca dumneata să ni-l confirmi, fără să ne induci în eroare şi fără să ne obligi să recurgem la procedee care vor fi în defavoarea dumitale. Te sfătuiesc să răspunzi sincer la întrebări şi să nu ne pui în situaţia de a-ţi dovedi că ne-ai ascuns adevărul, fiindcă în felul acesta îţi vei agrava şi mai mult situaţia. Noi nu ameninţăm pe nimeni şi nu întrebuinţăm metode inumane în anchetă, fiindcă avem mijloace perfecţionate de a afla adevărul. Te previn că situaţia dumitale este din cele mai grave şi depinde numai de dumneata ca să ţi-o uşurezi!”

Cu toată această lungă declaraţie, în care mă sfătuia aproape părinteşte să-mi dovedesc sinceritatea pentru a-mi uşura situaţia, n-am dat doi bani pe vorbele lui. N-am luat în seamă nici insinuarea că viaţa mi-era în joc, şi nici n-am crezut vreun moment în afirmaţia pe care o făcuse, că în anchetă nu se întrebuinţează metode inumane. Un singur lucru mă preocupa şi-mi repetam tot timpul în gând cele ce hotărâsem: să-mi păstrez calmul şi mintea lucidă, să fiu extrem de atent la întrebări şi răspunsuri, fără a da însă această impresie anchetatorului, pe care trebuia să-l conving prin atitudinea mea că răspund spontan şi sincer. Eram chiar nerăbdător să înceapă o dată cu ancheta propriu-zisă.

Căpitanul m-a privit câteva clipe în tăcere, scontând pe efectul ce trebuia să mi-l producă micul lui discurs, după care mi s-a adresat cu o voce gravă:

— Îţi dai seama de situaţia în care te afli? Te-ai gândit bine? Eşti hotărât să cooperezi cu ancheta?

— Întrebaţi-mă şi vă voi răspunde cât se poate de sincer!

Spre uimirea şi chiar dezamăgirea mea, căpitanul mi-a cerut să-i povestesc tot ce am făcut de la evadare şi până la arestare. Aceeaşi întrebare ce mi se pusese la Interne, cu singura deosebire că de data asta trebuia să-mi încep povestea de la ieşirea pe suitoare la suprafaţă şi nu din momentul sosirii în Bucureşti.

Până la ora prânzului, când am fost trimis în celulă, am povestit întruna. Căpitanul asculta şi, din când în când, mă oprea ca să-şi noteze, pe scurt, diferitele etape ale drumului. Povestea mea, pe cât de lungă, pe atât de plină de lacune, mai ales când am ajuns la perioada petrecută în Bucureşti, se asemăna în mare cu versiunea pe care o dădusem la Ministerul de Interne. Şedinţa a fost reluată după-masă şi a durat până seara, când am încheiat istorisirea, fără niciun incident deosebit de semnalat. Căpitanul asculta şi nota, şi nu părea deloc interesat să

elucideze anumite faze, care, vădit, necesitau explicaţii şi lămuriri suplimentare. Din ziua aceea, pe căpitan nu l-am mai văzut.

A doua zi, pe locul lui era aşezat un locotenent-major, care a continuat ancheta, reluând frază cu frază toate cele notate de predecesorul lui, intrând în cele mai mici amănunte şi umplând pagini după pagini de „procese-verbale de anchetă”, în care erau formulate în scris întrebările şi consemnate răspunsurile mele. Timp de trei săptămâni, am fost scos zilnic la anchetă, în general de trei ori pe zi: de dimineaţă până la prânz, după-masă, şi încă o dată seara, până noaptea destul de târziu. De fiecare dată când eram dus în birou, toată povestea evadării mele era reluată de la început, anchetatorul cerându-mi precizări suplimentare, astfel încât prima mea versiune, mai vagă şi plină de lacune, pe măsură ce ancheta avansa, devenea tot mai completă şi se apropia tot mai mult de realitate.

Aproape toate punctele unde încercasem să ascund adevărul, dând câte o explicaţie falsă, dar cât mai plauzibilă, pentru a nu dezvălui numele diferitelor persoane care ne ajutaseră, locotenentul-major le consemna cu conştiinciozitate în procesul-verbal. În şedinţa următoare se oprea asupra primului punct mincinos din declaraţia mea anterioară şi insista să-i spun adevărul. Văzând că îmi menţineam declaraţia, pe un ton neutru, fără niciun fel de manifestare de enervare sau măcar comentariu, îmi relata el versiunea reală a episodului respectiv. În majoritatea cazurilor, eram astfel pus în situaţia de a recunoaşte şi a confirma spusele lui, pe care, cu tot atâta calm, le aşternea pe hârtie într-un nou proces-verbal. Şi aşa, punct cu punct şi zi de zi, a decurs această anchetă surprinzătoare, fără nicio vorbă insultătoare măcar, necum vreo lovitură sau tortură.

În schimb, rezultatul cercetărilor era dezastruos. Mai tot adevărul ieşise la iveală şi Securitatea ştia numele şi rolul jucat în evadarea noastră al mai multor persoane. După cum nu-mi puteam explica în ce împrejurări ajunsese Securitatea să prindă de veste că ascunzătoarea noastră era la Aniţa şi astfel să-l aresteze pe Titi, la fel nu puteam înţelege cum de aflase atât de multe amănunte despre persoanele cu care avusesem contacte. Unele răspunsuri la întrebările pe care mi le puneam le-am avut încă în timpul cât am stat în arestul Securităţii din Calea Rahovei, altele însă, mult mai târziu.

Cum a dat Securitatea de urma noastră? Fusese o întâmplare sau un denunţ? Şi dacă fusese „turnătorie”, pe cine să bănui? Abia după un an, intrând în posesia unor date noi, mi-am îndreptat bănuielile într-o direcţie anume, dar confirmarea n-am avut-o decât unsprezece ani mai târziu, când am ieşit din închisoare.

Din felul în care decurgea ancheta şi din unele aluzii ale ofiţerului, am dedus că ducea în paralel şi ancheta cu Titi Coşereanu şi cu prietena mea M.C. Aş fi dat orice ca să pot intra în legătură cu ei. Încă din prima zi a anchetei îmi dădusem seama că se întâmplaseră şi se spuseseră lucruri pe care nu le ştiam şi nu le înţelegeam, fiind ultimul care fusesem arestat. Numai ei m-ar fi putut pune la curent cu tot ce se petrecuse în Bucureşti după plecarea mea la Drăgăşani. Dar cum să comunic cu ei, când eram aşa de păziţi şi izolaţi unul de altul!

Tot gândindu-mă la o posibilitate, mi-a venit o idee. Singurul loc unde aş fi putut lăsa şi eventual primi un mesaj era W.C.-ul. În celular erau două încăperi cu această destinaţie, fiecare cu câte două closete turceşti şi cu

câte o chiuvetă. Şansele ca să ne succedăm în aceeaşi încăpere şi mai ales de a lăsa un mesaj, care să nu fie descoperit de gardian, care atunci când te scotea de la closet controla totul în urma ta, erau foarte reduse. Câteva încercări discrete făcute de alţi arestaţi, de a zgâria pe vopseaua uşilor de la closet o iniţială sau cine ştie ce indicaţie, fuseseră râcâite de paznici.

Mi-am încercat totuşi norocul! Observasem că într-unul din closete, o placă de faianţă de pe perete era spartă. Prin locul ciobului lipsă, am strecurat în spaţiul din spatele faianţei o bucăţică din foaia de hârtie igienică pe care o primisem de la gardian când mă scotea la „program”. De cele mai multe ori, la ieşirea din closet eram percheziţionat, dar reuşisem să dosesc hârtie şi s-o duc în celulă. Cu multă trudă, cu un pai mai tare, scos din saltea şi cu urechea ciulită la uşă, ca să nu fiu surprins, am reuşit să scriu câteva rânduri. Perforam hârtia cu paiul făcând găurele dese şi astfel formam litere de tipar.

La următorul „program”, n-am mai nimerit în acelaşi closet, aşa că a trebuit să aştept altă ocazie. Când, în fine, întâmplarea m-a favorizat, am rulat peticul de hârtie, l-am legat cu un fir de aţă albă tras din cămaşă şi i-am dat drumul în crăpătura dintre faianţă şi perete, lăsând să atârne afară un capăt al firului. Apoi, stând în poziţia de folosire a W.C.-ului, am zgâriat cu unghia, pe vopseaua din partea de jos a uşii, următoarea indicaţie, care, chiar dacă ar fi fost descoperită de gardian, n-ar fi avut pentru el niciun fel de înţeles: TIRFILDERIER. Indicaţia, în limba franceză, scrisă fonetic şi într-un singur cuvânt, însemna pe româneşte: TRAGE FIR SPATE.

Erau puţine şanse ca ea să fie descoperită de gardian, dar tot aşa de puţine ca M.C. sau Titi să nimerească în aceeaşi cabină, să observe inscripţia mea, s-o înţeleagă şi apoi să remarce firul de aţă, aproape invizibil în camera prost luminată. Şi totuşi, după câteva zile, când am ajuns în aceeaşi cabină, inscripţia fusese ştearsă şi mesajul legat cu aţă dispăruse. În cursul aceleiaşi zile, am bătut de mai multe ori la uşă, cerând să fiu dus la toaletă. Abia seara, când m-au adus înapoi de la anchetă şi am cerut iar să fiu dus la W.C., am găsit răspunsul la mesajul meu. Îl găsise M.C., şi în răspunsul ei întrebuinţase acelaşi procedeu ca şi mine.

Acest schimb de corespondenţă n-a avut loc decât de două sau de trei ori, după care ultimul mesaj n-a mai fost ridicat timp de câteva zile, ceea ce m-a făcut să-l distrug, spre a nu risca să cadă în mâinile gardianului. Prea multe n-am aflat din cele câteva vorbe, câte se puteau scrie pe micile bileţele primite. M.C. mi-a comunicat că recunoscuse că îmi procurase cheia de la apartamentul familiei Boceanu, fără ca să le spună în ce scop şi că ne făcuse rost de haine şi bani de buzunar. Nu ştia nici ea cum de ajunsese Securitatea să ne descopere ascunzătoarea la Haritoni. La rândul meu, i-am transmis să declare la anchetă că, la sosirea mea în Bucureşti, luasem personal legătura cu ea şi nu prin intermediul lui Baby Ivanovici, pentru a-l scoate astfel din cauză. În afară de câteva mici detalii, asupra cărora ne-am pus de acord, pentru ca declaraţiile noastre să coincidă, scurta noastră corespondenţă n-a prea servit la mare lucru.

În tot acest timp, ancheta continua în aceleaşi condiţii, progresând pas cu pas. Voi consemna câteva momente din această anchetă.

Astfel, când am fost întrebat despre provenienţa buletinului găsit asupra mea, am declarat că la rândul meu îl găsisem pe stradă şi că înlocuisem

fotografia lui Topliceanu cu a mea, falsificând singur timbrul-sec al Miliţiei. Anchetatorul a scris întocmai spusele mele în procesul-verbal, m-a pus să semnez şi a trecut mai departe. La următoarea înfăţişare, a revenit la problema buletinului şi consultând dosarul pe care îl avea în faţa lui, mi-a spus că Georgel Teodorescu declarase că el îmi dăduse buletinul, pe care îl furase din haina lui Topliceanu şi că Ştefan Gane (Bubi) recunoscuse că-mi schimbase poza şi contrafăcuse ştampila. Nu mai încăpea nicio îndoială că anchetatorul avea în faţă declaraţiile celor doi. Nu mai aveam nimic de făcut decât să recunosc şi eu.

Şi această a doua declaraţie a mea, care o contrazicea pe prima, a consemnat-o cu tot atâta conştiinciozitate şi mi-a dat-o la semnat. La întrebarea: „I-ai cerut lui Gane să-ţi mai procure şi alte buletine?”, am răspuns că nu. Mă aşteptam să mi-l citeze din nou pe Gane, spunând că într-adevăr urma să-mi procure două buletine, dar spre surprinderea mea, ofiţerul s-a mulţumit cu răspunsul dat şi n-a mai insistat.

Despre Aniţa şi Dinu Hariton, am spus că ne-au găzduit, fără să le fi spus că suntem evadaţi. Ofiţerul ştia că ajunseserăm să locuim la Haritoni datorită mamei.

La întrebarea dacă îl cunosc pe Paul Petrescu, am spus că numele nu-mi spune nimic. Tot anchetatorul mi-a relatat atunci cum Georgel Teodorescu mă prezentase lui Paul Petrescu, care mă angajase pe şantierul de la Drăgăşani. În faţa evidenţei, am recunoscut că fusesem angajat pe şantierul din Drăgăşani, datorită unui prieten al lui Georgel, pe care nu-l văzusem decât o singură dată şi nu-i reţinusem numele. De asemenea, nu-l pusesem la curent cu situaţia mea de condamnat evadat. Numele inginerului Arsenescu n-a ieşit la iveală în cursul anchetei şi bineînţeles că nici eu nu l-am pomenit.

Cu toate că Securitatea ajunsese să descopere o parte din adevăr, mă bucuram că mulţi din cei cu care avusesem de-a face în timpul evadării rămăseseră necunoscuţi. Era o slabă consolare, faţă de toţi ceilalţi care erau acum compromişi şi implicaţi în această afacere.

Într-o bună zi, interogatoriul mi s-a părut încheiat, ofiţerul mulţumindu-se numai să mai reia pentru a nu ştiu câta oară toată povestea evadării de la început, fără a mai pune întrebări noi. Ne aflam în acest stadiu, în care nu făceam decât să repet pentru a mia oară aceleaşi răspunsuri, când ofiţerul a scos din sertarul biroului portofelul găsit asupra mea la arestare. Cei vreo sută cincizeci de lei pe care îi conţinea nu mai constituiau o problemă. Declarasem că-i primisem de la mama. Abia când anchetatorul m-a întrebat cine este Baby, am înţeles ce rost avea în mâna lui portofelul. Pe lângă bani, se mai găsea şi lista pe care îmi însemnasem tot ce îmi propusesem să fac în cele câteva zile, cât intenţionam să stau în Bucureşti, înainte de a mă reîntoarce cu Titi la Drăgăşani. Cred că dacă anchetatorul m-ar fi privit mai atent ar fi putut să-şi dea seama de tulburarea mea, când am realizat ce imensă prostie făcusem: în capul listei scrisesem: „Pantofi Baby”, pentru a nu uita să-i restitui pantofii împrumutaţi. Am căutat să câştig timp, spunându-i că Baby este numele pe care mi-l dăduse mama. Desigur că această afirmaţie, adevărată de altfel, nu era o explicaţie satisfăcătoare pentru însemnarea de pe listă. Între timp, mă gândeam la tot felul de alte posibilităţi şi cred că mintea îmi funcţiona cu turaţia maximă.

În momentul în care luasem hotărârea să mă încăpăţânez şi să rămân până la capăt pe această poziţie, mi-am adus aminte de Fay, care şi el purta numele de Baby. Într-o clipă am făcut următorul raţionament: dacă nu-i voi da un răspuns satisfăcător anchetatorului (şi cel pe care i-l dădusem, hotărât că nu era), Securitatea îşi va începe investigaţiile, printre cei deja implicaţi în afacerea evadării noastre, pentru a da de urma misteriosului „Baby”. Era foarte probabil ca, cercetând în jurul familiei Hariton şi al relaţiilor lor, să descopere că un bun prieten al casei se numea Baby, şi anume, Baby Fay. Pornind pe urmele lui, vor ajunge pe şantierul din Bărăgan, unde lucra şi unde ţinea ascunşi alţi câţiva inşi, căutaţi de Securitate. Perspectiva descoperirii acestor oameni mă îngrozea.

În faţa dilemei, ezitam şi, pentru a câştiga timp de gândit, mă făceam că nu înţeleg de ce anchetatorul nu mă crede că mi se spune şi Baby. Când s-a decis să-mi arate lista pe care o avea în mână, menţionându-mi că scrisesem cu mâna mea numele de Baby, mă hotărâsem şi eu. Cred că am fost convingător când am exclamat: „Acum înţeleg despre ce este vorba!” Şi i-am povestit apoi cum, sosind în Bucureşti cu bocancii rupţi şi negăsind încălţăminte pe măsura mea, m-am dus la un fost coleg de liceu, care ştiam că poartă acelaşi număr şi l-am rugat să-mi împrumute o pereche de pantofi. Colegului, care se numeşte Baby Ivanovici, care ştia că fusesem arestat, i-am spus că fusesem eliberat din închisoare şi că urma să lucrez pe un şantier. I-am promis să-i restitui pantofii, de îndată ce-mi voi putea cumpăra alţii şi cum într-adevăr îmi cumpărasem o pereche la Drăgăşani, îmi notasem pe listă numele lui, ca să nu uit să-mi achit datoria. Am încercat să dau aparenţa unei totale sincerităţi, povestind episodul întâlnirii cu Baby, fără niciun fel de întrerupere sau ezitare în glas, în speranţa că Baby va da aceleaşi explicaţii când va fi întrebat.

Un an de zile am trăit cu această îngrijorare şi povară pe suflet, neştiind dacă Baby îşi reamintise de înţelegerea asupra versiunii întâlnirii noastre, pe care stabilisem s-o povestim în cazul că vom fi arestaţi. Un an mai târziu, când am fost din nou judecat, l-am văzut pe Baby în sala tribunalului. Şedinţa era publică şi prietenul meu venise să asiste la proces. Abia atunci m-am liniştit, văzându-l liber, iar la eliberarea mea, după alţi zece ani, am aflat că fusese reţinut de Securitate, interogat şi la scurt timp eliberat.

Povestea lui coincisese cu spusele mele, Baby susţinând că luase de bună afirmaţia mea că fusesem eliberat legal din închisoare, atunci când venisem la el să-i cer pantofii şi că nu avusese niciun motiv să bănuie că evadasem.

În ceea ce-l priveşte pe Baby Fay, din fericire pentru el şi pentru protejaţii lui de pe şantier, numele lui nu a apărut în anchetă.

De altfel, aceasta părea într-adevăr să se fi terminat. În cele două, trei zile cât am mai fost dus „sus”, pentru a relua, de fiecare dată de la început, toate declaraţiile făcute până atunci, anchetatorul îmi dădea impresia unui elev care-şi face lecţiile, dar e cu gândul în altă parte. Părea distrat sau preocupat de chestiuni personale. În timp ce-mi repetam povestea, pe care o învăţasem aproape pe de rost, îşi scotea portofelul, făcea inventarul conţinutului, îşi număra banii, se uita lung la câteva poze şi se dezmeticea din gândurile lui numai când tăceam şi se făcea linişte în

birou. Ancheta lâncezea şi aducerea mea în birou părea să continue numai în virtutea inerţiei. Mă întreb dacă orele de anchetă nu erau mai bine plătite şi dacă ofiţerul nu trăgea de timp ca să-şi rotunjească leafa.

Într-una din zilele următoare, gardianul a deschis uşa celulei şi înainte de a-mi întinde ochelarii, cum făcea de obicei când mă ducea „sus”, mi-a spus să-mi iau tot bagajul. Mi-am luat haina, mi-am pus ochelarii şi m-am lăsat condus. Am mers către fundul coridorului, unde încăperea se lărgea. În peretele din faţă, se deschideau patru uşi. Erau patru celule, care din cauza lipsei de aerisire aveau uşile întredeschise cam de un lat de palmă, menţinute astfel cu câte un lanţ, prins cu un lacăt. De câte ori era adus sau luat un arestat, pentru a nu fi văzut de ceilalţi prin crăpăturile uşilor, gardianul striga „trage uşa!” şi locatarii celor patru celule îşi închideau singuri uşile.

Am fost introdus în prima celulă din stânga şi mi s-au luat ochelarii de pe ochi. Mă găseam într-o cameră ceva mai mare, cu şase paturi, suprapuse două câte două şi cu patru arestaţi. M-am bucurat că nu mai eram singur şi totodată fiindcă mutarea mea împreună cu alţii era un semn că ancheta se terminase, sau, în orice caz, nu mai prezenta un interes deosebit.

Cum a plecat gardianul, s-au făcut prezentările. Le voi face şi eu.

George Silviu, evreu, fost gazetar înainte de război, iar după instalarea regimului comunist, ajuns subsecretar de stat la Ministerul de Interne sub Teohari Georgescu. Ancheta încerca să-l implice într-o organizaţie sionistă.

Francisc Por. Un tânăr biolog evreu, sionist convins şi el, arestat şi anchetat de câteva luni împreună cu soţia lui, care se afla într-o altă celulă.

Un fost comisar de poliţie, al cărui nume l-am uitat. Fusese arestat cu cinci-şase ani în urmă şi închis ca „lăgărist” (adică fără proces şi fără sentinţă de condamnare) la închisoarea din Făgăraş, destinată celor ce făcuseră parte până în 1944 din cadrele Poliţiei şi Siguranţei.

Cred că numele celui de al patrulea era Cocoş, dar nu o pot afirma cu certitudine. În orice caz, era portar la Fabrica de ţigări „Belvedere” (vechea denumire a fabricii) şi era arestat numai de câteva săptămâni, împreună cu mai mulţi salariaţi ai întreprinderii, din cauza unui incendiu care izbucnise.

Ancheta căuta să stabilească cu orice preţ că fusese un act de sabotaj şi să găsească vinovatul. Focul se stârnise într-o baracă din curtea fabricii, unde erau depozitate deşeurile şi gunoaiele. De altfel, fusese imediat stins şi nu se înregistraseră pagube. Portarul bănuia că fusese un simplu accident, provocat probabil de un muc de ţigară încă aprins, aruncat din neglijenţă în gunoaie. Pretindea că cel de la serviciul de Cadre semnalase cazul la Securitate pentru a-şi arăta vigilenţa şi a-şi da importanţă.

Cele aproape două săptămâni petrecute în compania celor patru le-am gustat din plin. Le-am povestit despre cele trăite de mine în închisoare şi mi-au povestit şi ei multe despre ei. Personajul cel mai interesant mi s-a părut tânărul sionist, Francisc Por. Era un băiat inteligent şi cultivat. Militant convins pentru cauza sionistă, îşi susţinea cu înverşunare punctul de vedere. Por mi-a povestit cum, împreună cu un grup de prieteni evrei,

care aveau aceleaşi vederi politice, îşi petreceau zilele libere şi vacanţele în diferitele regiuni mai sălbatice ale ţării. De fapt, se constituiseră într-un fel de unitate paramilitară şi se antrenau pentru a-şi face o cât mai bună condiţie fizică. Se supuneau la eforturi fizice de rezistenţă în teren accidentat, indiferent de starea vremii: marşuri forţate pe trasee dinainte stabilite, prin regiuni muntoase şi prăpăstioase, pe arşiţă, ploaie sau ninsoare! Învăţau să se descurce în mijlocul naturii, să sufere frigul, foamea şi oboseala şi să dea îngrijiri de prim-ajutor în caz de accident. Cultivau spiritul de camaraderie şi de disciplină. Îmi spunea că se inspiraseră în privinţa programului şi exerciţiilor din educaţia aspră a organizaţiilor de tineret hitleriste. Aveam o sinceră admiraţie pentru tenacitatea şi hotărârea lui Por, mai ales că după înfăţişarea lui, îmi dădeam seama că viaţa aspră la care se supunea de bunăvoie îi cerea cu siguranţă un efort dublu faţă de cel necesar unui tânăr obişnuit, căci Francisc Por era departe de a avea o constituţie atletică. Destul de înalt, slab, cu umeri înguşti şi pieptul scobit, dădea impresia unui băiat firav şi neajutorat din punct de vedere fizic. Impresie întărită de mişcările lui neîndemânatice şi de o puternică miopie care îl obliga să poarte ochelari cu lentile foarte groase. O minte ageră, o fire de luptător, cultivând spiritul de sacrificiu şi înclinând spre acţiuni eroice, calităţi de care natura nu ţinuse seamă, dăruindu-i acest fizic ingrat.

Cu elanul lui tineresc şi dăruirea pentru cauza sionistă era firesc să fie într-un conflict permanent de idei cu George Silviu, reprezentant specific al evreului fără ţară sau, mai bine zis, al evreului obişnuit de generaţii să-şi schimbe ţara adoptivă după împrejurări şi interese. Por era foarte categoric în această privinţă, manifestându-şi dispreţul pentru tipul evreului rătăcitor, al evreului din ghetouri, pentru mentalitatea lor. Această veche mentalitate a comunităţilor evreieşti, împrăştiate prin diferite ţări ale lumii, când tolerate, când persecutate, şi care crease un evreu umil şi complexat, trebuia să dispară. Evreii aveau acum un stat al lor, o ţară pentru care trebuia să lupte. Locul lor era acum în Israel, unde să meargă şi să muncească la clădirea şi propăşirea acestui stat. Trebuia să-şi recapete demnitatea de om şi mândria naţională. Cei care nu văd lucrurile aşa n-au dreptul să se mai declare evrei şi n-au decât să se integreze în ţările în care trăiesc. Adevăraţii patrioţi evrei nu au decât un singur ţel: Israelul. Pe scurt, cam astea erau vederile lui Por, cu care George Silviu nu era deloc de acord.

George Silviu declara că originea lui evreiască nu-l împiedica să se simtă român, la care Por zicea că acest ataşament şi sentimentul acestei duble apartenenţe erau un experiment care îşi dovedise falimentul. Un exemplu era antisemitismul pe care îl stârnise, tocmai fiindcă, prin atitudinea lor, evreii n-au acţionat pe linia intereselor ţării în care trăiau. Şi aici, ajungea chiar la atitudinea lui George Silviu care, cu toate că pretindea că se simte român, la venirea ruşilor, trecuse de partea inamicilor ţării şi se înscrisese în partidul comunist. Acceptase chiar să fie ministru într-un guvern, impus cu forţa şi urât de poporul român, ceea ce dovedeşte că n-a simţit româneşte, după cum n-a simţit nici evreieşte, regimul comunist fiind un duşman al Israelului.

Por era un anticomunist feroce. Aproape zilnic asistam la astfel de rechizitorii, pe care Por i le făcea lui George Silviu. Termenii şi

argumentele făceau parte din arsenalul clasic antisemit. Cu toate că disputa dintre cei doi se purta în mod civilizat şi George Silviu se apăra cu mult talent de acuzaţiile ce i se aduceau, uneori chiar cu vervă avocăţească, totuşi se simţea încolţit când Por îi reproşa colaborarea cu comunişti, şi atunci argumentele lui îşi pierdeau vigoarea şi nu mai erau convingătoare. Hărţuit fără milă de Por, recunosc că nu era prea elegant să-l mai atac şi eu. N-am rezistat însă tentaţiei de a-i aminti un episod din viaţa lui, care nu-i făcea deloc cinste şi la care fusesem martor.

Eram student la Drept, prin 1947-1948, când am citit, pe afişierul de pe coridorul facultăţii, numele lui George Silviu. Era înscris pe lista celor care urmau să-şi susţină teza de doctorat. George Silviu era atunci subsecretar de stat la Interne. Mi-amintesc că vestea a stârnit multă vâlvă printre studenţi. Eram pe-acele timpuri foarte angajaţi politiceşte şi refractari la influenţa şi presiunile crescânde ale comuniştilor. Participam la toate manifestaţiile ţărăniste şi liberale, distribuiam voluntar pe străzi Liberalul şi Dreptatea, luam parte la toate ciocnirile de stradă cu grupurile de comunişti care încercau să zădărnicească întrunirile la care urma să vorbească Iuliu Maniu. Mulţi dintre colegii noştri fuseseră târâţi în câte un sediu al partidului comunist sau în subsolurile Ministerului de Interne şi schilodiţi în bătăi.

Şi acum, George Silviu, subsecretar de stat tocmai la acel minister, urma să se prezinte la noi la facultate pentru doctorat. Eram toţi foarte excitaţi şi porniţi să-i facem candidatului o atmosferă ostilă. Până atunci nu-l văzusem pe George Silviu decât în pozele din ziarele vremii. Acum stătea pe scaunul candidatului, cu faţa la estrada pe care se aflau catedrele comisiei. Pe scaunele de pe latura din stânga a sălii, erau membrii familiei, care veniseră să asiste la examen. Tumultul pe care l-am provocat în sală nu s-a potolit decât la intrarea comisiei. Toată lumea s-a sculat în picioare şi s-a făcut linişte. Preşedintele comisiei era prof. Bulgaru, de curând venit de la Iaşi. Nu-i cunoşteam încă atitudinea politică, dar eram convinşi că aducerea lui de la Iaşi era o maşinaţie a regimului, că Bulgaru era omul lui, introdus în corpul profesoral al facultăţii, pentru a-i dilua caracterul naţionalist şi anticomunist. Cu toată suspiciunea noastră în privinţa lui şi a intenţiei pe care o aveam de a tulbura liniştea în sală, transformând evenimentul într-o manifestaţie politică, prof. Bulgaru a ştiut să se impună şi ne-a obligat să adoptăm ţinuta cuvenită, examenul desfăşurându-se în atmosfera lui solemnă, tradiţională. E drept însă că ne-a dat şi satisfacţie. O satisfacţie de bună calitate intelectuală şi la nivel academic, nu ca aceea pe care ne pregătisem noi să ne-o luăm.

Odată liniştea restabilită, comisia şi publicul s-au aşezat, numai George Silviu a rămas în picioare. Prof. Bulgaru avea în faţa lui teza de doctorat a candidatului. Speculând, cu un oarecare simţ teatral, tăcerea care se lăsase în sală, a luat broşura în mână, a examinat-o pe toate părţile şi apoi şi-a fixat privirea pe copertă unde era înscris subiectul lucrării. S-a uitat lung la el. Mult mai lung decât ar fi fost necesar ca să descifreze cele două cuvinte care compuneau titlul. Apoi s-a adresat candidatului şi în câteva fraze şi-a arătat satisfacţia pentru subiectul pe care şi-l alesese, alegere care dovedea nu numai convingerile democratice ale autorului lucrării, dar şi lăudabila lui preocupare pentru o temă atât de actuală. După această introducere, a tăcut, până ce rumoarea de nemulţumire ce se stârnise în

sală s-a potolit. A urmat prima întrebare pusă candidatului: „L-aş ruga pe domnul candidat să ne explice, care au fost motivele care l-au determinat să-şi aleagă acest subiect şi tocmai acum?”

Şi, înainte de a primi răspunsul, ni s-a adresat nouă, publicului: „Pentru a putea urmări discuţiile şi a înţelege rostul întrebării mele, vă voi citi titlul lucrării domnului George Silviu.” Aici a mai făcut o pauză, privind, cu o lumină maliţioasă în ochi, peste publicul în care mocnea ostilitatea, calculând probabil efectul anunţului pe care urma să-l facă: „Subiectul pe care şi l-a ales candidatul este «Libertatea presei!»„

Efectul scontat a fost atins. După primul moment de surpriză, un hohot general de râs a izbucnit în sală.

Dacă n-am putut reproduce întocmai, în forma lor exactă, cuvintele rostite de profesorul Bulgaru, nu m-am îndepărtat însă de spiritul şi sensul lor.

Mă limitez la această introducere, suficientă, cred, pentru a sugera atmosfera pe care a determinat-o pe toată durata examenului, în următoarele două-trei ore.

Subiectul „Libertatea presei”, tocmai în momentul în care guvernul lua primele măsuri de sugrumare a ei, era un prilej pentru a aminti şi sublinia libertăţile democratice prevăzute în Constituţie. Însă faptul că subiectul fusese ales chiar de un membru al guvernului, care încălca acest drept, a transformat examenul într-un fel de proces, în care George Silviu nu mai era candidatul, ci acuzatul. Hărţuit de întrebările membrilor comisiei, formulate, care mai de care mai insinuant, cu aluzii la situaţia actuală şi ironii la adresa poziţiei lui în Ministerul de Interne, George Silviu nu mai avea nimic din atitudinea arogantă şi siguranţa de sine cu care îşi făcuse intrarea în sala de examen. Încerca să mai salveze aparenţele, refugiindu-se în ambiguitatea unor explicaţii, care generau alte întrebări şi mai stingheritoare. Iar dacă la începutul examenului privea spre public cu un zâmbet dispreţuitor, ori de câte ori auzea câte un murmur de dezaprobare sau ostilitate, acum nu mai îndrăznea nici măcar să arunce o privire spre sală.

Intrase cu capul sus, sfidător, lăsând parcă a se înţelege că la examen nu intrase numai candidatul, ci şi adjunctul de la Interne. E drept că, două ore mai târziu, ieşea cu doctoratul în buzunar, dar cu ce preţ! Era aşa de lamentabil la plecare, încât nu i s-au mai acordat nici măcar huiduielile pe care i le pregătisem. Pe coridor l-au însoţit doar câteva strigăte de „Ruşine! Ruşine!” din rândul studenţilor.

Manifestaţia pe care i-o pregătisem lui George Silviu s-a deplasat spontan către comisie, care a părăsit şi ea sala, în ovaţiile şi aplauzele publicului. Cred că asistasem la una din ultimele manifestări de independenţă şi demnitate ale corpului profesoral de la Facultatea de Drept. Iar pentru George Silviu, doctoratul a fost mai mult o lecţie decât un examen.

Toate astea i le-am reamintit în celula din Calea Rahovei. Nu l-am cruţat cu întrebările nici eu, nici Por, care mi se alăturase: Ce îl făcuse să aştepte atâţia ani, până când să se prezinte la examenul de doctorat? Considerase că în calitate de subsecretar la Interne era momentul mai potrivit? Cum de avusese neruşinarea să-şi aleagă ca subiect „Libertatea presei”, când regimul era tocmai pe cale s-o suprime?

Nu ştia că dălcăucii lui de la Ministerul de Interne ne prigoneau pe străzi, ne atacau, ne băteau şi ne confiscau ziarele pe care le distribuiam? Cum de-l lăsase conştiinţa să vorbească în acele vremuri despre libertatea presei, tocmai el, care se pretindea gazetar? Întrebări penibile, care primeau şi răspunsuri penibile.

În cele din urmă, George Silviu îşi justifica atitudinea de atunci, pretinzând că fusese de bună-credinţă şi crezuse în sinceritatea intenţiilor democratice ale guvernului. Voia să ne convingă că fusese naiv. Cam greu, fiindcă noi, cu toate că mult mai tineri, ne pierdusem această calitate a tinereţii. În acele vremuri, credulitatea şi naivitatea erau defecte care-ţi puneau viaţa în primejdie.

Mai căpătasem şi alt năravv: devenisem necruţători faţă de cei care sprijiniseră regimul şi căruia sfârşiseră şi ei prin a-i cădea victime. Generozităţii tinereţii îi luase locul, când era vorba de ei, o plăcere aproape sadică de a-i judeca, fără milă, atunci când ajungeau şi ei să sufere alături de noi sălbăticia regimului cu care colaboraseră.

De la viaţa de sprijin şi ajutor reciproc, pe care o practicam în celulă, nu erau excluşi. Le ofeream camaraderia şi solidaritatea noastră, a celor din spatele uşilor încuiate faţă de inamicul comun, reprezentanţii administraţiei, şi nu le ceream decât reciprocitate. Cei care nu se integrau şi preferau să meargă pe calea colaborării cu administraţia îşi primeau pecetea definitivă de „turnători”, stigmat de care nu mai scăpau de-a lungul anilor de puşcărie şi nici chiar după eliberare.

Cât a mai stat în închisoare şi pe ce drum a apucat George Silviu nu ştiu, fiindcă n-am mai auzit de el niciodată după ce am plecat din Calea Rahovei. În puţinul timp cât am stat împreună, s-a purtat ca un om civilizat. Totuşi, anumite slăbiciuni de caracter nu te încurajau să-i acorzi încredere.

Într-una din zile, am auzit deschizându-se pe rând uşile celulelor. Când s-a deschis şi a noastră, am avut explicaţia: căpitanul Gogu Chifane, şeful arestului, făcea o inspecţie a celulelor. Nu numai numele, dar şi înfăţişarea îi trădau originea ţigănească. Pielea închisă, buzele vinete, albul ochilor gălbui erau caracteristice. Cu toate că tânăr, era gras şi buhăit la faţă, iar uniforma pe care o purta cu vădită mândrie crăpa pe el. Până şi ţinutei militare reuşise să-i dea o notă personală, care şi ea te edifica asupra originii lui: gulerul cămăşii, care depăşea cu câţiva milimetri tunica închisă la gât, era... roz!

Dacă reputaţia lui de bătăuş nu ar fi fost notorie în lumea puşcăriilor, ai fi fost înclinat să priveşti cu oarecare simpatie acest personaj pitoresc. Mai ales că, datorită inexplicabilei atmosfere de relativă îmblânzire a regimului din Securitate, ne privea din cadrul uşii cu un zâmbet ce se voia prietenos.

Eram toţi în picioare, în faţa uşii. Când a dat cu ochii de George Silviu, s-a luminat mai tare la faţă şi, bătându-l amical pe umăr, i-a spus: „Ce mai faci, nea Silviule?”

Avea tonul protector al şefului, care catadicseşte să coboare la nivelul subalternului ca să-şi arate bunăvoinţa. Dar mai era şi o nuanţă de orgoliu în gestul lui: el, micul şef din subsolurile Securităţii, îl bătea pe umăr pe un fost ministru, care acum ajunsese la mâna lui.

Ceea ce a urmat ne-a dovedit că Gogu Chifane îşi cunoştea omul. La gestul lui de intimitate, George Silviu i-a spus mai întâi: „să trăiţi, domnule căpitan!”, după care a început să i se plângă, pe un ton umil, de suferinţele lui. Începându-şi frazele cu formule linguşitoare, ca „dumneavoastră care ne purtaţi de grijă” sau „dumneavoastră care sunteţi un om inteligent”, l-a rugat să intervină să fie scos la anchetă ca să-şi poată dovedi nevinovăţia şi i-a cerut să i se dea din nou câteva ţigări pe zi, aşa cum i se dăduseră în primele zile. Cel mai penibil moment a fost când a început să se vaite de foame şi să-i arate ţiganului cum fusese nevoit să facă un clin la pantaloni, ca să nu-i cadă din cauza slăbiciunii.

Mâncarea era într-adevăr insuficientă şi toţi simţeam foamea şi pierdusem din greutate.

Gogu Chifane îl privea cu ironie, iar răspunsurile pe care i le dădea sunau aşa: „Păi vezi, unde ai ajuns dacă nu ţi-ai văzut de treabă! Dacă nu munceşti, mâncarea care ţi se dă este suficientă. Eu nu pot să-ţi fac nimic. Voi raporta mai departe şi dacă tovarăşul anchetator este de acord să-ţi dea ţigări şi mâncare suplimentară, vei primi, dacă nu, nu!”

Şi cu asta a terminat cu George Silviu şi s-a întors spre noi. Ne-a întrebat pe fiecare cum ne cheamă şi apoi, dacă avem ceva de raportat. La a doua întrebare a primit de la toţi acelaşi răspuns: nu!

La urmă l-a zărit şi pe Cocoş (nume de care nu sunt sigur) care era mai mic de talie. L-a privit cu mai multă atenţie decât pe noi şi l-a întrebat:

— Mă, de unde te cunosc eu pe tine?!

— De la fabrica de ţigări, d-le căpitan! Şi eu vă cunosc pe dumneavoastră, fiindcă veneaţi câteodată pe la coana Caterina şi treceaţi pe la mine pe la poartă!

Căpitanul n-a mai spus nimic şi s-a întors să plece. Înainte de a împinge uşa, George Silviu, care-l pândea, a mai apucat să-i spună: „domnule căpitan, vă rog, nu mă uitaţi!”

Nici nu se îndepărtase bine Gogu Chifane, când l-am auzit pe Por, spunându-i lui George Silviu: „Dumitale nu ţi-e ruşine să vorbeşti aşa cu bruta asta? Cum poţi să te umileşti în halul ăsta! N-ai un pic de demnitate?”

De fapt, Por i-a spus tot ceea ce gândeam şi noi despre atitudinea pe care o avusese. Nu m-am mai amestecat în discuţie. Am preferat să ascult povestea lui Cocoş, care ne-a explicat că cea căreia îi spusese „coana Caterina” era sora lui Gogu Chifane. Înainte, fusese muncitoare la fabrica de ţigări, dar acum intrase în partid şi fusese scoasă din producţie. Nu mai ştiu ce „sarcină de partid” ne-a spus că avea, ceea ce se datora probabil în mare parte poziţiei fratelui ei, căci ţiganca abia ştia să scrie şi era aproape tot timpul beată.

Poate că faptul că Cocoş cunoştea aceste intimităţi ale familiei îl făcuse pe Gogu Chifane să plece fără să mai zică nimic. Sau poate fiindcă fusese măgulit şi nu protestase, cum s-ar fi cuvenit, la formula burgheză de „coana Caterina”.

Mai rămâne să spun câteva vorbe despre comisarul de poliţie, pentru a încheia prezentarea camarazilor mei de celulă. Era fiu de ţăran sărac din Oltenia. Intrase de tânăr în poliţie şi funcţionase undeva, într-un oraş de

provincie. În 1938 îşi luase inima în dinţi şi venise în Bucureşti. Mi-a povestit cum se dusese la tatăl meu, care pe atunci era subsecretar de stat la Interne, în guvernul Goga, îi explicase situaţia lui grea, cu serviciul în provincie, cu leafă mică şi cu familia în Bucureşti şi îl rugase să-l ajute. Îmi spunea cât îi rămăsese de recunoscător, fiindcă intervenise pentru el, ca să fie mutat în Bucureşti. Pe timpul războiului se distinsese în serviciu şi ajunsese comisar-şef la o circumscripţie de pe Calea Griviţei. Era foarte mândru de isprava lui de atunci şi mi-a povestit-o cu lux de amănunte. Reuşise să descopere şi să aresteze faimoasa bandă a lui Argintaru, care dăduse mult de furcă poliţiei şi despre care vorbiseră, în acea vreme, toate ziarele. Era o bandă de tâlhari care, îmbrăcaţi în uniforme militare, profitau de întunericul camuflajului antiaerian ca să-şi dea loviturile. Aveau la activul lor multe jafuri şi crime.

Tot în acea epocă, în căutarea unor obiecte furate, comisarul făcuse o descindere într-o casă. Cu ocazia percheziţiei la unul din locatarii imobilului, descoperise un geamantan cu manifeste comuniste. Omul era muncitor la căile ferate şi pretindea că n-avea nimic de-a face cu geamantanul, că fusese numai rugat să-l ţină la el. Cum în timpul războiului, pentru activitate comunistă, respectivul risca să ajungă înaintea Tribunalului Militar, comisarul i-a cerut să pună manifestele pe foc în faţa lui şi i-a promis că nu aduce cazul la cunoştinţa Siguranţei Statului.

Or, acum, după atâţia ani de la întâmplare şi după ce zăcuse cinci ani în închisoare, fusese adus la Securitatea din Calea Rahovei, tocmai pentru acest fapt. Fusese anchetat în această privinţă, relatase întocmai cum se petrecuseră lucrurile şi, fără să i se mai dea vreo explicaţie, fusese trimis în celulă unde, de mai bine de trei săptămâni, nimeni nu se mai ocupase de el.

Nu înţelegea ce rost avusese această anchetă şi, împreună cu el, făceam şi noi tot felul de presupuneri. Dezlegarea am avut-o chiar în zilele următoare. Comisarul a fost scos la anchetă. N-a stat mult şi când a fost adus din nou înapoi în celulă şi gardianul s-a îndepărtat de la uşă, ne-a spus, în câteva vorbe, ce se petrecuse. Fusese confruntat cu omul cu manifestele! Comisarul abia l-a recunoscut. Trecuseră mulţi ani şi omul se schimbase. Pe lângă vârstă, mai era însă ceva. Cetăţeanul era bine îmbrăcat, sigur pe el şi în cei mai amicali termeni cu anchetatorul şi cu încă un ofiţer de Securitate care îl însoţea.

A confirmat faţă de cei doi că el era comisarul care îl salvase în vremea activităţii lui în ilegalitate şi că o făcuse conştient că ajută cauza comunistă, în care credea şi el, cu toate că ajunsese în slujba poliţiei burgheze. Întâmplarea făcuse ca să se întâlnească cu nevasta comisarului, care îi spusese că soţul ei se afla arestat şi de aceea venise aşa de târziu să dea această declaraţie în favoarea lui. Comisarul, în schimb, mi-a spus că era convins că soţia lui, care era o femeie destoinică, îşi amintise de întâmplarea cu manifestele şi aflând că cel pe care îl salvase ajunsese om cu trecere, apelase la el.

Oricum, eram îndreptăţiţi să credem că omul nostru avea şanse să fie eliberat, dacă cel pe care îl protejase ajunsese o persoană mai influentă. Comisarul era şi el optimist şi, în mod discret, ferindu-se de ceilalţi din celulă, mi-a cerut adresa mamei, promiţându-mi că-i va da veşti despre mine.

După-amiază a fost din nou scos din celulă. La reîntoarcere n-am mai putut sta de vorbă cu el. Gardianul care îl însoţise a stat în cadrul uşii, l-a supravegheat până ce şi-a adunat cele câteva rufe de pe pat şi i-a pus iar ochelarii. Înainte de a fi scos din celulă, comisarul a mai apucat să ne zică: „Sănătate şi Doamne ajută!”

Nu l-am mai văzut niciodată. Când am ieşit din închisoare, în 1964, am aflat că fusese într-adevăr eliberat atunci, căci se ţinuse de cuvânt: fusese la mama!

Din cauza poziţiei celulei noastre şi a direcţiei în care se deschidea uşa, nu aveam nicio vizibilitate spre coridorul unde se aflau toaletele, aşa că în timpul desfăşurării „programului” ni se permitea să ţinem uşa crăpată, în limita pe care o permitea lanţul. Auzeam numai paşii pe ciment ai celor din celulele vecine, când erau scoşi la W.C. Aşa se face că am remarcat în celula vecină un deţinut şchiop. I se auzea pasul neregulat şi ciocănitul bastonului pe mozaic. M-am mirat de privilegiul ce i se acordase, de a avea baston.

Por mi-a explicat că deţinutul avea un picior mult mai scurt şi că umbla foarte greu fără sprijin; de aceea, numai pentru deplasările în afara celulei, primea bastonul, care în restul timpului era lăsat pe coridor în dreptul camerei lui.

Care nu mi-a fost mirarea să aflu că numele lui era Mark! Era cel căruia la penitenciarul din Piteşti i se schimbase valiza cu cea a nevestei lui (şi ea arestată) şi care ajunsese apoi în celulă cu George Boian. Aşa cum am mai povestit, Mark îi dăduse lui George Boian, care era în zdrenţe, o pereche de chiloţi de-ai soţiei lui. Acesta, la rândul lui, mi-i dăduse mie când ajunsesem şi eu în Piteşti, iar eu îi purtasem în mină la Cavnic, provocând comentarii şi îndoieli asupra apucăturilor mele. Le-am povestit şi celor din celulă păţania cu chiloţii doamnei Mark.

Por mi-a povestit că Mark era implicat în aceeaşi afacere cu el, şi că dificultăţile principale pe care le avea în anchetă proveneau tocmai din faptul că nu ştia ce declaraţii făcuse Mark, care fusese arestat înaintea lui.

I-am propus atunci să încercăm să intrăm în legătură cu el: aveam o idee. Remarcasem că ţevile de calorifer, dispuse de-a lungul peretelui din fundul celulei, pe sub paturi şi aproape de nivelul planşeului, treceau prin peretele despărţitor în celula vecină, în care se afla Mark. Cu riscul de a fi denunţat de vreun turnător, care s-ar fi putut găsi în celula lui, m-am pus totuşi pe treabă. Cocoş şi Por pândeau la uşă, ca să nu fiu surprins de gardian, iar eu, culcat pe burtă sub pat, am început să zgâlţâi ţeava, pentru a lărgi gaura din zidul despărţitor prin care trecea. George Silviu, care nu voia să aibă de-a face cu această operaţie, se ţinea deoparte.

Încercam să fac cât mai puţin zgomot şi întrerupeam munca de câte ori se semnala apropierea gardianului. Perseverând însă, după câteva ore, am considerat că spaţiul din perete, din jurul ţevii, se lărgise suficient pentru a permite comunicarea. Praful de moloz măcinat l-am suflat spre celula vecină, pentru a degaja gaura. Ciocănind apoi în perete, am reuşit să-i facem pe vecini să înţeleagă ce urmăream şi să-i atragem spre gaura de lângă ţeavă. Celui care s-a prezentat la „vorbitor”, i-am spus că vreau să intru în legătură cu Mark.

Cu toate că peretele nu era prea gros, condiţiile pentru a purta o conversaţie ca lumea erau destul de grele. Nu numai poziţia incomodă de sub pat, din care trebuia să te redresezi cât mai repede când erai anunţat că vine gardianul, pentru a nu-i da nimic de bănuit, dar nici nu puteai vorbi prea tare, aşa că te înţelegeai destul de greu. Totuşi, am luat primul contact cu Mark. Nu ne cunoşteam, aşa că m-am recomandat, uzând de povestea cu chiloţii şi de alte câteva detalii pe care mi le dăduse George Boian despre viaţa lor comună când stătuseră împreună la Piteşti. I-am inspirat încredere, căci şi-a reamintit de acele mici amănunte, pe care nu le ştiau decât el şi George Boian. I-am spus că Por vrea să intre în legătură cu el şi l-am întrebat dacă poate avea încredere în camarazii lui de celulă. Mi-a răspuns cu glasul scăzut: „Nu chiar totală!” Am înţeles şi i-am comunicat acest lucru şi lui Por, înainte de a-i ceda locul sub pat ca să stea de vorbă cu Mark. Între timp, am trecut eu de pază la uşă. După ce au stat un timp de vorbă, Por a ieşit de sub pat şi mi-a spus că nu s-a încumetat să discute problemele mai arzătoare ale anchetei lor, de teama vreunei urechi indiscrete. Ar fi vrut să se pună de acord cu Mark în privinţa unor declaraţii la anchetă.

După alte câteva ore de lucru, am putut aduce o îmbunătăţire sistemului de comunicare cu vecinii. Şi iată cum. Becul care ne lumina celula era plasat într-o nişă în peretele dinspre coridor. Pentru a nu avea acces la el, firida era acoperită cu o plasă de sârmă, prinsă într-un cadru metalic, care la rândul lui era bine fixat în perete. După multe chinuri, am reuşit să extragem din plasă două fire de sârmă. Înnădindu-le cap la cap, am realizat o lungime de circa cincizeci de centimetri. Era suficient pentru ceea ce ne trebuia.

În zilele următoare, Por a avut posibilitatea unui schimb de corespondenţă cu Mark, la adăpost de orice indiscreţie. Pe câte o foaie de hârtie igienică (am mai spus că ni se dădea, din când în când, nu întotdeauna!) Por îşi scria mesajele, cu o bucată din sârma pe care ne-o procurasem. Funcţiona ca o mină de creion, lăsând dâre destul de vizibile pe hârtie.

Biletul, odată scris, îl făceam sul ca pe o ţigară şi îl împingeam cu sârma în celula vecină, prin gaura pe care o practicasem pe lângă ţeava de calorifer. Por şi Mark şi-au pus la punct astfel o serie de răspunsuri pe care aveau să le dea la anchetă.

După ce insistasem zile în şir pe lângă gardienii din diferitele ture ca să ni se dea rufe de schimb din bagajele noastre de la magazie, a dat Dumnezeu şi într-o dimineaţă am obţinut aprobarea. Ni s-au pus ochelarii şi toţi patru, în monom, ţinându-ne de mână, am fost scoşi din celulă şi conduşi la magazie. Aici ni s-au scos ochelarii şi fiecăruia, pe rând, i s-a dat bagajul depus, pentru a-şi lua câte o pereche de ciorapi sau o cămaşă. Cum operaţia se făcea sub atenta supraveghere a gardianului, ca nu cumva să recuperăm din bagaj vreun obiect nepermis, am stat destul de mult în magazie. Aşteptându-mi rândul, am zărit, pe scaunul gardianului-magazioner, un ziar. Era Scânteia din acea zi. Cu toată distanţa la care se afla ziarul, între scaun şi mine fiind şi un birou, am reuşit să descifrez titlul unui articol, tipărit cu litere mari şi chiar câteva cuvinte din text. Titlul

suna cam aşa: „Descoperirea şi arestarea unei bande de spioni şi trădători.”

Din puţinele cuvinte pe care le-am putut citi, am înţeles că era vorba de câţiva români din străinătate, care fuseseră paraşutaţi în Ardeal. Un singur nume am putut desluşi: Golea. Mai târziu, în închisoare, m-am întâlnit cu câţiva inşi care fuseseră condamnaţi pentru complicitate cu cei paraşutaţi şi am aflat amănunte despre acţiunea şi moartea lor eroică în luptă cu trupele Securităţii. Mult mai târziu, în 1969, când m-am refugiat la München, unul din primii oameni care mi-au dat o mână de ajutor a fost Traian Golea, fratele celui al cărui nume îl citisem în ziarul din celularul Securităţii din Calea Rahovei.

Trecuseră zilele fără să se mai ocupe nimeni de mine. Angrenat în viaţa de toate zilele a celulei, cu discuţiile, povestirile şi contactele cu vecinii noştri, nici nu mă mai gândeam la anchetă. Renunţasem să mai caut o explicaţie a faptului că fusesem dat uitării şi lăsam timpul să se scurgă în voia lui fără să încerc să-i mai prevăd cursul. Într-o zi, când mă aşteptam mai puţin, a venit gardianul cu ochelarii şi m-a luat. Abia avusesem timpul să ies de sub pat, când mă anunţase Por că se apropie de uşa noastră. Mă străduiam tocmai să mai lărgesc gaura de comunicare dintre celule.

Am ajuns în acelaşi birou şi în faţa aceluiaşi anchetator care, cu aceeaşi inexplicabilă răbdare şi calm, a luat-o iar de la început, de la ieşirea din mină. În vreo două-trei ore am parcurs din nou tot drumul evadării până la momentul arestării. Întrebările şi răspunsurile se succedau, fără ezitări sau bâlbâieli. Amândoi învăţasem lecţia pe dinafară.

Şi iar se adunau pe biroul lui, foaie după foaie de proces-verbal, în care consemna, pentru a nu ştiu câta oară, exact aceleaşi întrebări şi răspunsuri ca în prima zi.

Când a terminat, mi-a pus tot teancul în faţă, pe măsuţa mea, cerându-mi, cu aceeaşi formulă stereotipă, să citesc cu atenţie şi să-i atrag atenţia dacă constat ceva ce nu corespunde declaraţiilor mele. Am citit şi am semnat în stânga, în josul fiecărei foi. În dreapta, era locul rezervat pentru semnătura anchetatorului. După ce a semnat şi el, a aşezat cu grijă foile într-un dosar, s-a lăsat pe speteaza scaunului şi m-a întrebat:

— Mai spune-mi, te rog, o dată, cum aţi plecat de la Iacobeni?

I-am repetat versiunea pe care o dădusem de la început şi de la care nu mă îndepărtasem cu o iotă. Ca de fiecare dată, şi-a manifestat mirarea:

— Eşti sigur că nu v-a ajutat nimeni să luaţi bilete?

— Am călătorit clandestin până la Bucureşti. N-aveam niciun cunoscut în Iacobeni, la care să fi putut apela.

— Bine, a zis, şi m-a trimis în celulă.

Tot restul zilei m-a persecutat ideea că insistenţa anchetatorului asupra acestui punct nu era determinată de o simplă bănuială. Aveam sentimentul neplăcut că ştia ceva mai mult.

A doua zi când am fost din nou dus sus, temerile mele s-au dovedit îndreptăţite. La fel de calm şi pe acelaşi ton liniştit, ofiţerul mi s-a adresat cam în felul următor:

— Domnule Ioanid, ancheta dumitale s-a încheiat şi a venit momentul să pleci de la noi. Nu ştiu unde vei fi transferat, fiindcă nu eu hotărăsc acest lucru.

În sinea mea, am respirat uşurat. Bucuria mi-a fost însă de scurtă durată, căci anchetatorul a continuat:

— A mai rămas un singur amănunt de lămurit. Într-un anumit punct al anchetei, declaraţia dumitale nu corespunde cu cea a lui Coşereanu. Trebuie să vă puneţi de acord! Cred că mă înţelegi că nu pot încheia dosarul cu declaraţii contradictorii?

Cu toate că vorbele lui îmi produseseră îngrijorare, gândul ducându-mă la insistenţele lui din ajun, speranţa că totuşi ar putea fi vorba de un detaliu fără mare importanţă m-a făcut să-i spun pe un ton ce se voia degajat:

— S-ar putea ca, fie mie, fie lui Coşereanu, să ne fi scăpat vreun detaliu. Vă rog să-mi spuneţi despre ce nepotrivire este vorba în declaraţiile noastre. Dacă îmi veţi reaminti ceva ce eventual am uitat să declar, sunt gata să recunosc!

Anchetatorul s-a uitat lung la mine şi, fără să-şi schimbe expresia, mi-a spus:

— Dumneata zici că de la Iacobeni la Bucureşti aţi călătorit clandestin cu trenul, iar Coşereanu declară că aţi primit bani de bilete de la preotul din Iacobeni!

Am simţit că mi se prăbuşeşte tavanul în cap! Cu toate presentimentele mele, la aşa ceva nu mă aşteptam. Cum de putuse Titi pomeni de preot, când numai noi doi ştiam despre el şi nu exista niciun fel de indiciu care să pună Securitatea pe urmele lui! Şi, mai ales, când era singurul lucru pe care îl stabilisem foarte clar între noi: în cazul că vom fi prinşi, vom da versiunea călătoriei noastre clandestine până la Bucureşti şi nu vom pomeni nimic despre preot! Deşi buimăcit de această lovitură, am judecat cât mai repede situaţia. Era evident că anchetatorul nu minţea, căci numai de la Titi putuse afla despre existenţa preotului. Nu mi-am mai pierdut timpul să încerc să înţeleg ce îl făcuse pe Titi să vorbească. Faptul era consumat. Securitatea ştia că preotul ne dăduse banii de tren. Orice aş fi spus, n-ar mai fi putut şterge informaţia înregistrată de Securitate, în schimb, cu orice vorbă în plus pe această temă riscam să mă înfund în minciuni fără ieşire. Chiar dacă nu puteam înţelege ce îl determinase pe Titi să recunoască că primisem banii de drum de la preot, m-am gândit că, poate totuşi, nu spusese tot adevărul. Poate că prezentase o versiune care să mai uşureze situaţia popii, versiune pe care n-aveam de unde s-o ştiu. Din moment ce el luase iniţiativa, am considerat că e mai bine să i-o las tot lui. Prin urmare, să vorbesc cât mai puţin, ca să nu intru în contradicţie cu declaraţiile lui. Am încercat să pun întârzierea răspunsului meu pe seama ruşinii de a fi fost prins cu minciuna. Cu un aer jenat, am recunoscut că aşa era, că într-adevăr ne procurasem banii de tren de la preot.

— De ce până acum, la anchetă, ai ascuns adevărul?

Chiar pus în faţa flagrantei mele nesinceităţi, dovedită şi recunoscută de mine, tonul anchetatorului nu se schimbase. Într-o astfel de situaţie, după propria mea experienţă cât şi după a altora care mi-o împărtăşiseră pe a lor, atitudinea anchetatorului meu era de neînţeles. În loc să curgă şi

să plouă cu înjurături şi lovituri, ţinuta în anchetă a rămas neschimbată. Nici măcar n-a fost întrebuinţat cuvântul „minţi!” ofiţerul folosind, aş putea chiar spune, cu reticenţă, expresia „ai ascuns adevărul”. Răspunsul meu a fost următorul:

— N-am spus nimic despre biletele de tren, fiindcă ar fi însemnat să spun şi de la cine am luat banii. Or, ştiu că de îndată ce Securitatea află un nume, îl şi arestează pe respectivul, înainte de a cerceta dacă omul este vinovat sau nu!

— Şi vrei să spui că popa nu s-a făcut vinovat de complicitate când v-a ajutat?

— Nu! Pentru că nu i-am destăinuit că eram evadaţi. Nu-l cunoşteam şi nu puteam avea încredere în el. Ne era teamă să nu ne denunţe!

— Povesteşte-mi în amănunt, cum v-aţi întâlnit cu popa?

Şi i-am povestit, aşa cum îmi schiţasem în minte, varianta pe care să i-o dau. I-am spus cum am ajuns la biserică şi cum am asistat la slujbă, apoi cum ne-a venit ideea să apelăm la preot să ne ajute. Până aici, am redat cu fidelitate realitatea, cu toate amănuntele posibile, în speranţa că şi Titi făcuse acelaşi lucru. Mă gândisem că dacă ofiţerul va constata că declaraţiile noastre corespund din nou, va trage concluzia că sunt pornit pe calea sincerităţii şi va accepta şi explicaţiile mele ulterioare, care de la acest punct înainte aveau să se îndepărteze de adevăr.

Anchetatorul, care notase tot ce-i spusesem până aici, a ridicat ochii de pe hârtie şi mi-a cerut să continui. I-am spus atunci, cum după slujbă am ieşit în curtea bisericii. Acolo ne-am sfătuit şi, în cele din urmă, Titi s-a decis să intre la spovedanie şi să-i ceară preotului bani de drum. Când a ieşit din biserică, Titi mi-a spus că preotul acceptase să ne împrumute banii de drum până acasă, la Bucureşti. Apoi, am aşteptat până ce preotul a încuiat uşa la biserică şi toţi trei am mers la el acasă, unde i-a dat lui Titi banii, după care ne-am dus la gară.

Pe măsură ce povesteam, anchetatorul scria, întrerupându-mă din când în când, pentru a-mi cere amănunte. Din aceste întrebări, îmi dădeam seama că amănuntele pe care voia să le audă de la mine îi erau deja cunoscute. Tot din întrebările pe care mi le punea, am avut însă şi indicaţia că Titi nu-i spusese chiar întregul adevăr. De exemplu, în relatarea mea nu pomenisem nimic despre faptul că preotul ne primise în casă, că ne dăduse de mâncare şi cu ce să ne bărbierim, în timp ce el se dusese personal la gară să se informeze de tren şi de preţul biletelor. Or, anchetatorul acceptase şi scrisese în procesul-verbal, fără să mai ceară vreo explicaţie suplimentară, exact ceea ce declarasem, şi anume că îl însoţisem pe preot numai până la uşa casei, unde ne dăduse banii, după care plecasem.

Bineînţeles că au urmat întrebările fireşti:

— Ce l-a făcut pe preot să ajute nişte necunoscuţi? Ce explicaţie i-aţi dat ca să-l convingeţi?

Răspunsul îl aveam pregătit şi eram hotărât să nu mă mai abat de la el:

— Coşereanu a apelat la spiritul lui de ajutor creştinesc, iar explicaţia pe care ştiu că i-a dat-o a fost cea pe care stabilisem s-o dăm în orice împrejurare pe drum: eram muncitori, rămăsesem fără lucru şi fără bani şi voiam să ne întoarcem acasă.

Cu această afirmaţie, nu puteam să intru în niciun fel în contradicţie cu declaraţiile pe care le făcuse Titi despre întrevederea cu preotul. El era singurul care putea relata cum decursese convorbirea.

Cu toate insistenţele depuse, cu întrebări puse în toate chipurile, în scopul de a mă prinde pe picior greşit, eforturile ofiţerului au rămas zadarnice. Nu ştiam nimic mai mult şi am rămas la declaraţia pe care o dădusem. Chiar atunci când, pe un ton grav, m-a avertizat că îmi complic inutil situaţia, încăpăţânându-mă să nu declar adevărul deoarece Coşereanu a recunoscut că i-a spus preotului că suntem evadaţi şi că, la ieşirea de la spovedanie, m-a pus la curent cu acest lucru, am rămas pe aceeaşi poziţie. M-am arătat chiar indignat de această minciună a lui Titi şi i-am cerut ofiţerului să mă confrunte cu el, pentru a se convinge că spun adevărul.

În cele din urmă, anchetatorul a încheiat procesul-verbal cu declaraţiile mele, mi l-a dat să-l semnez şi înainte de a mă trimite în celulă, şi-a mai manifestat o dată regretul că nu vreau să-mi uşurez situaţia. Mi-a spus că îmi mai dă timp de gândit şi că mă va mai chema. Poate mă răzgândesc. I-am răspuns că este inutil, că nu ştiu mai mult şi că ceea ce am declarat este adevărul.

Faptul că în zilele următoare n-am mai fost scos la anchetă m-a făcut să cred că declaraţia mea fusese acceptată ca adevărată. Mai important era însă ceea ce declarase Titi. Recunoscuse sau nu că-i spusese preotului că suntem evadaţi? Era întrebarea care mă frământa, căci de ea depindea soarta preotului. Câteva zile mai târziu, aveam să primesc răspunsul chiar de la Titi!

Într-una din zilele următoare, un gardian a deschis uşa celulei, mi-a spus să-mi iau bagajul şi să ies afară. A urmat despărţirea de cei cu care trăisem o vreme împreună, cu care împărţisem spaţiul strâmt al celulei, împărtăşindu-ne gândurile şi speranţele şi de care eram legat prin nenumăratele confidenţe reciproce şi micile noastre secrete comune de puşcăriaşi. Despărţire, ca toate despărţirile în închisoare: în pripă, fără vorbe şi fără efuziuni, sub ochiul rece şi indiscret al gardianului. Tot ce am fi vrut să ne spunem era în priviri şi în căldura mâinilor strânse în grabă.

Cu ochelarii la ochi, am fost dus la magazie. Mi s-a dat valiza, am semnat de primire şi tot cu ochelarii la ochi am fost dus la W.C., unde gardianul mi-a spus să aştept, după care a închis uşa. După un timp a venit să mă ia. Condus de braţ, am parcurs probabil acelaşi drum ca la sosire, căci la capătul lui am simţit aerul proaspăt de afară, dar şi mirosul de zidărie şi tencuială nouă cu care mă întâmpinase clădirea Securităţii din Calea Rahovei, cu o lună în urmă. Gardianul m-a pus cu faţa la un perete, fără să-mi scoată ochelarii şi mi-a spus iar să aştept. O vreme a fost linişte. Apoi, am auzit iar paşi, vorbe schimbate în şoaptă, dar n-am putut desluşi nimic. Forfoteala s-a potolit şi o lungă bucată de timp numai câte o tuse sau un scârţâit de cizmă trădau prezenţe în jurul meu.

Într-un târziu, s-a auzit o poartă de fier şi motorul unui automobil. O voce mi-a spus să duc mâinile la spate şi mi s-au pus cătuşe. Am fost condus spre automobilul, al cărui motor nu se oprise. La urcare mi-am dat

seama că nu era o dubă, ci o maşină obişnuită. Am fost aşezat în spate. Am simţit că se mai urcă şi alţii şi maşina a pornit.

După o scurtă distanţă parcursă pe un teren neregulat, am simţit că trecusem pe pavajul unei străzi. În acel moment, cineva mi-a scos ochelarii. Lumina zilei m-a orbit pentru o clipă. Apoi, întorcând capul, am văzut că cel care-mi scosese ochelarii era un sergent, aşezat în dreapta mea, între mine şi... Titi Coşereanu! Încă uluit şi el de lumina puternică, făcea în acel moment aceeaşi constatare ca şi mine. Sergentul ne-a poruncit să nu încercăm să stăm de vorbă, aşa că n-am schimbat decât un zâmbet, bucuroşi că ne revedem.

Ne-am resemnat în privinţa posibilităţii de a sta de vorbă şi, în aşteptarea unor împrejurări mai prielnice, priveam pe fereastra maşinii. Era o dimineaţă frumoasă de toamnă târzie; cred că sfârşit de octombrie. Străzile, cam goale, nu mai aveau nimic din animaţia dinainte de arestarea mea. Canicula verii trecuse şi un soare mai blând arunca lumina lui aurie de toamnă peste oraş. M-am surprins din nou, privind cu drag oraşul de care nu mă simţisem niciodată legat sentimental.

Abia ieşit din subsolurile Securităţii, tot ce vedeam mi se părea minunat de frumos, cu toate că maşina străbătea cartiere puţin atrăgătoare, evitând arterele mai importante. Pe străzi dosnice şi urmând un traseu întortocheat, nu ne-am dat seama decât în ultimul moment că ţinta finală era Gara de Nord.

Nimeni nu scotea nicio vorbă. Numai cel de-al doilea sergent, care ne însoţea şi stătea în faţă lângă şofer, fredona tot timpul „Periniţa”, reminiscenţă din zilele Festivalului, când se cânta pe toate străzile.

Maşina s-a oprit în faţa intrării principale a gării. Înainte de a ne da jos, sergentul ne-a dezlegat mâinile de la spate şi ne-a legat pe amândoi cu o singură pereche de cătuşe, pe Titi de mâna dreaptă, pe mine de stânga. Unul din sergenţi s-a plasat în dreapta mea, iar celălalt la câţiva paşi în faţa noastră şi, în această formaţie, am urcat scările, am intrat în hala acoperită a gării, pe care am traversat-o în curmeziş, până în capătul din stânga al ultimului peron. Nimeni, din toată lumea pe lângă care am trecut, n-a observat că aveam cătuşe la mâini.

În dreptul ultimului peron, sergentul care ne preceda a deschis o uşă pe care scria „Miliţia Gării.” Am intrat cu toţii înăuntru. Ne-a primit un plutonier de miliţie, care părea prevenit de sosirea noastră. Nu s-a arătat deloc surprins şi a intrat imediat în vorbă cu escorta noastră, după ce ne-a făcut mai întâi semn să ne aşezăm într-un colţ pe două scaune puse lângă perete. Un birou, câteva scaune şi un dulap compuneau tot mobilierul. Pe duşumelele date cu motorină, mucuri de ţigări şi chibrituri arse. Pe pereţii murdari, portretele „dascălilor” şi lozinci, şi ele murdare, decolorate şi pătate de muşte. Prin ferestrele care dădeau spre peroane, văruite pentru a împiedica vederea, pătrundea o lumină palidă, adăugând o notă tristă la aspectul mizerabil al încăperii. În stânga uşii, o tablă neagră ne-a atras atenţia. Scria pe ea cu cretă: „M.S.S. – Transfer.” Nu încăpea îndoială că inscripţia se referea la noi. Nu înţelegeam însă sensul iniţialelor M.S.S. Dezlegarea enigmei am avut-o chiar de la plutonierul de miliţie. Trăgând cu urechea la discuţia cu sergenţii noştri, am înţeles că nu mai erau „supuşii” M.A.I.-ului, ci ai M.S.S.-ului, adică ai Ministerului Securităţii Statului, de curând înfiinţat.

Profitând de momentele când niciunul din cei trei militari nu se mai uita spre noi şi când vorbeau cu glas mai tare, am reuşit să schimbăm şi noi câteva vorbe pe şoptite. Mi s-a ridicat o piatră de pe inimă când am aflat de la Titi că declarase la anchetă că nu-i spusese preotului din Iacobeni că eram evadaţi. Alte amănunte n-am putut afla, conversaţia noastră fiind laconică şi pe furate. Întrebându-l de ce pomenise de preot la anchetă, mi-a răspuns că nu se putuse altfel. Dialogul nostru a durat mult, dar de vorbit propriu-zis s-a vorbit puţin, căci întrebările şi răspunsurile se succedau cu intermitenţe, după cum prindeam câte un moment favorabil.

— Cum de au dat de urma noastră?

Titi mi-a răspuns scurt:

— Hariton!

— Te-au bătut?

— Nu. Dar pe tine?

— Nici pe mine!

La întrebarea pe care ne-am pus-o amândoi concomitent, „Ce crezi că au de gând cu noi?” n-am mai putut răspunde niciunul. Sergenţii noştri, care terminaseră discuţia cu plutonierul, ne-au făcut semn să ne ridicăm şi, în aceeaşi formaţie în care venisem, am ieşit şi am pornit-o de-a lungul peronului. Ne-am oprit destul de departe, dincolo de ultima persoană care se afla pe-acolo.

Peste câteva minute a venit şi trenul în care urma să ne suim. În timp ce trecea pe lângă noi, încetinindu-şi mersul înainte de a opri, am văzut scris pe unul din vagoane: Cluj.

Călătoria ne-am început-o într-un compartiment de la capătul unui vagon de clasa a doua, pe care îl reţinuse sergentul care se urcase înaintea noastră. Cu perdelele trase spre culoarul vagonului şi uşa încuiată, aşezaţi pe banchete faţă în faţă cu gardienii noştri, orice comunicare între noi era imposibilă. Ne limitam la un schimb de impresii banale, care nu ne-a fost interzis.

Trenul, cum am avut ocazia să constatăm, trăsese în gară cu multă vreme înainte de ora plecării. Unul din sergenţi a scos din porthartul pe care îl purta un pachet. L-a desfăcut şi ne-a împărţit „hrana rece” pentru acea zi. Câte un sfert de pâine, veşnicele bucăţele de slănină râncedă şi îngrozitor de sărată şi câte un cubuleţ de marmeladă de căciulă. Ultima masă o luasem cu o zi înainte pe la ora şase seara. Ni se făcuse foame, aşa că în câteva minute n-a mai rămas nimic din raţia pe care o primisem. În timp ce mâncam şi pe măsură ce ne apropiam de ora plecării, pe peron intra tot mai multă lume.

Călătorii care se urcau în vagonul nostru încercau în trecere clanţa compartimentului în care ne aflam şi, găsind-o încuiată, renunţau şi-şi căutau loc mai departe. Afluxul de călători însă continua să crească, locurile se ocupaseră şi o bună parte începuseră să se instaleze pe coridor, aşezaţi pe bagaje. Încercările şi bătăile la uşa noastră se făceau tot mai dese şi mai insistente. Când trenul s-a pus în mişcare, unul din sergenţi, exasperat, a deschis uşa şi le-a explicat celor ce se încăpăţânau să bată că acel compartiment era rezervat. Conta probabil pe efectul de intimidare al uniformei M.A.I., dar nu şi-a atins scopul. Lumea, enervată de înghesuiala

de pe coridor, a început să vocifereze. Degeaba le-a spus sergentul că escortează nişte deţinuţi. Lumea pretindea că n-aveau dreptul să blocheze compartimentul în care mai erau patru locuri libere, când pe coridor erau femei care stăteau în picioare, într-o înghesuială neînchipuită. Tensiunea creştea şi furia mulţimii devenea tot mai ameninţătoare. Până la urmă, sergentul a cedat şi a deschis uşa.

În câteva clipe, plasele de bagaje din compartiment s-au umplut şi, cu toate protestele, tot mai slabe, e drept, ale escortei noastre, pe cele patru locuri libere, s-au înghesuit şase femei. Trei sau patru din ele erau studente, care mergeau la Cluj. O dată compartimentul ocupat, atmosfera s-a calmat. Studentele, vorbăreţe şi vesele, au sfârşit prin a descreţi şi frunţile cerberilor noştri, care, contrariaţi de invadarea compartimentului, au încercat un timp să-şi păstreze atitudinea oficială, gravă şi rezervată. Până la urmă, glumele şi râsetele fetelor le-au destins şi lor feţele şi s-au lăsat angajaţi şi ei în conversaţia generală.

Cu toate că pe noi, fetele păreau să nu ne bage în seamă, le-am surprins privindu-ne pe furiş şi cu curiozitate. La un moment dat, una din ele l-a întrebat pe sergentul din faţa noastră pentru ce faptă fuseserăm condamnaţi, pentru că nu arătam a fi răufăcători. După o ezitare, sergentul i-a spus că suntem „contrarevoluţionari” şi nu condamnaţi de drept comun. Faptul că escorta nişte „politici” şi nu nişte „borfaşi ordinari” le înnobila misiunea şi de aceea probabil divulgase acest secret, vrând să-şi dea importanţă în ochii studentelor. Efectul destăinuirii s-a arătat a fi cu totul altul.

Din acea clipă, între cele trei studente din faţa noastră şi noi s-a stabilit un dialog mut, o complicitate din priviri. Compătimirea şi simpatia lor pentru noi erau evidente.

M-a uimit abilitatea cu care îşi ascundeau aceste sentimente faţă de cei doi paznici, cu care continuau să se întreţină, strecurând din când în când şi câte o părere politică „pe linie”, exprimată în cel mai autentic jargon de partid ce se putea citi în Scânteia sau auzi în şedinţe. Cu acest procedeu, au reuşit să creeze treptat un climat de încredere, în aşa fel încât, atunci când una din ele a scos din geantă un pachet de ţigări şi le-a oferit şi sergenţilor, aceştia au acceptat. Mai devreme, într-o situaţie similară, refuzaseră, invocând prescripţiile regulamentului, căci se aflau în misiune.

O jumătate de oră mai târziu, fata a scos iar pachetul de ţigări, a oferit din nou la toată lumea, dar de data asta şi nouă. Prompt, sergentul de lângă noi a întins mâna şi i-a oprit gestul la jumătatea drumului, spunându-i că nu e permis contactul între deţinuţi şi persoanele libere. Tot aşa de prompt, fata a abandonat pachetul în mâna sergentului şi, cu un zâmbet plin de farmec, i-a spus pe un ton resemnat: „Iartă-mă, tovarăşe, nu ştiam că n-am voie şi nu vreau să-ţi fac vreun neajuns. Nu vreau să calc dispoziţiile, aşa că dă-le dumneata ţigările!”

Luat aşa de repede şi pe neaşteptate, sergentul, care rămăsese cu pachetul în mână, a mai avut o scurtă ezitare; situaţia creată era însă de aşa natură, încât n-o putea refuza din nou pe fată, care de altfel reluase subiectul conversaţiei de unde îl întrerupsese, fără să pară a observa nehotărârea sergentului. Momentul de suspans nu s-a mai prelungit mult. În clipa următoare, sergentul ne-a întins pachetul de ţigări, evitându-ne privirea.

Am luat fiecare câte o ţigară şi i l-am dat înapoi, fără să scoatem o vorbă. Ne era parcă teamă să rupem vraja! La rândul lui, securistul l-a restituit fetei, care l-a luat cu un gest natural, mecanic, fără să se întrerupă din povestire. La fel am primit şi focul şi, o dată cu primele fumuri trase adânc în piept, am savurat şi succesul fetei. Asistasem la un exerciţiu de corupţie în mic, dar de un rafinament admirabil! De altfel, în privirea pe care ne-a aruncat-o fata la un moment dat am putut citi şi satisfacţia reuşitei, pe lângă mulţumirea de a ne fi putut da ţigările.

Primul pas fusese greu. Precedentul o dată creat, de aci înainte, de câte ori fata îşi aprindea câte o ţigară, întindea pachetul sergentului, făcându-i un semn discret şi spre noi. Şi aşa, am fumat tot drumul până la Cluj.

Când am prins un moment prielnic, i-am făcut fetei un semn din ochi, spre plasa atârnată lângă ea şi în care se găsea un ziar. A înţeles! L-a scos din plasă şi făcându-se că citeşte, l-a ţinut larg despăturit, în aşa fel ca să putem şi noi vedea. Din păcate, nu conţinea nimic care să ne intereseze. Cu toate că amorţiţi de nemişcare în orele nesfârşite de călătorie pe băncile incomode de lemn ale compartimentului, nu mă înduram să cedez oboselii şi somnului. În jurul nostru, mai toţi sfârşiseră prin a aţipi.

Nu ştiu dacă cele trei studente, care adormiseră şi ele, au realizat vreodată valoarea sprijinului pe care ni-l dăduseră. Cred că nu! Erau mulţumite că ne dăduseră ţigări şi posibilitatea să citim ziarul şi sunt sigur că le părea rău că nu putuseră face mai mult pentru noi. Nu puteau însă să-şi dea seama ce a reprezentat pentru noi faptul că ne-au făcut să simţim, prin atitudinea lor, că sunt de partea noastră. Şi asta, pentru noi, era dovada, confirmarea, că ne găseam de partea cea bună.

La Apahida am schimbat trenul. De la fereastra vagonului, fetele, care-şi continuau drumul la Cluj, au mai făcut o dată semne de rămas-bun cu mâna, spre grupul nostru care rămânea pe peron.

Străini de mentalitatea lumii, care menţinea cu ei contacte false, izolaţi prin uniforma pe care o purtau şi casta căreia îi aparţineau, nemaivorbind aceeaşi limbă şi nemaigândind ca cei din jurul lor, sergenţii noştri s-au mai lăsat o dată înşelaţi: ei au fost cei care au răspuns la batistele care fluturau la fereastra vagonului care se pusese în mişcare.

Noi n-am fi avut voie s-o facem. Dar nici n-aveam nevoie. Doar eram de aceeaşi parte şi ştiam că fetele ne înţelegeau gândurile.

Legătura cu trenul următor am aşteptat-o multă vreme. Se făcuse noapte şi vremea se răcorise. Aşezaţi pe o bancă pe peronul pustiu, am adormit în mai multe rânduri, trezindu-ne de fiecare dată, tremurând de frig. La fel şi gardienii noştri, care făceau de pază cu rândul. Către zori, au început amândoi să se plimbe pe peron ca să se mai încălzească.

Poate că din cauza oboselii care îi ajunsese şi pe ei, dar poate şi din cauza docilităţii noastre, vigilenţa, pe care o arătaseră la începutul călătoriei, scăzuse. Nu ne mai supravegheau cu aceeaşi stricteţe, iar în privinţa interdicţiei de a sta de vorbă, intervenise o delăsare, pe care, e drept, am încurajat-o, schimbând din când în când câteva banalităţi între noi, fără a ne feri de ei. Cred că se convinseseră că n-aveam nimic deosebit a ne spune, auzindu-ne cum ne povesteam amintiri din şcoală, care nu prezentau niciun interes. Sunt convins, de altfel, că nu aveau nicio

cunoştinţă despre cazul nostru, fiind nişte simpli subalterni, însărcinaţi numai cu paza pe drum şi predarea noastră, o dată ajunşi la destinaţie, timp în care se conformau unor dispoziţii generale, valabile pentru orice misiune de acest fel.

Am putut astfel sta de vorbă în voie, în timp ce şi ei discutau, plimbându-se în susul şi în josul peronului, mulţumindu-se numai să ne aibă sub ochi.

Aşa am ajuns să ne punem reciproc la curent cu tot ce ni se întâmplase fiecăruia, de când ne despărţisem. I-am povestit lui Titi despre perioada de timp petrecută la Drăgăşani şi cum fusesem arestat la întoarcerea în Bucureşti. De la el am aflat că la vreo zece zile după plecarea mea pe şantier, fusese informat de Aniţa că locatarul comunist de la etaj prinsese de veste că în apartamentul lor locuia un străin şi că îşi manifestase curiozitatea în acest sens, punându-le întrebări indiscrete când îi întâlnea. Haritonii, speriaţi şi îngrijoraţi de această situaţie, au ajuns, împreună cu Titi, la concluzia că era mai înţelept să părăsească locul cât mai repede. În aceeaşi după-amiază, Dinu Hariton îl dusese cu motocicleta la o rudă îndepărtată a lui Titi. Un bătrân pensionar, căruia Titi i-a cerut găzduire pentru câteva zile, fără să-i spună nimic despre situaţia lui. De acolo fusese arestat de Securitate, chiar în acea noapte.

Titi era convins că Dinu Hariton îl denunţase, fiind singurul care ştia unde se află. Faptele pledau în favoarea acestei teorii, dar nebulos pentru mine era ce se petrecuse mai înainte în casa Hariton. Acolo se petrecuse ceva ce noi nu ştiam. Acolo se afla explicaţia care stătea la originea desfăşurării ulterioare a evenimentelor, care duseseră la arestarea noastră. Aveam ferma convingere că Haritonii nu ne denunţaseră, că iniţiativa pornise din altă parte. De altundeva primise Securitatea informaţia iniţială, care pusese în funcţie mecanismul de urmărire şi prindere a noastră. Eram convins că Haritonii fuseseră ei înşişi primele victime ale acestui presupus denunţ şi că, o dată descoperiţi că ne găzduiau, sub presiunea Securităţii, acceptaseră să joace mai departe un rol pasiv, până la arestarea noastră, care din acel moment, practic, nu mai era decât o chestiune de timp.

N-aveam argumente pentru a-mi susţine punctul de vedere spre a-l convinge pe Titi. Aveam o singură dovadă, valabilă numai pentru mine, dar care mi-ajungea, pentru a nu avea nicio îndoială în privinţa Haritonilor: toată tragedia pe care o citisem în ochii Aniţei, când mă întorsesem de la Drăgăşani!

De când ne reîntâlnisem, observasem la Titi un fel de resemnare, iar acum că puteam sta de vorbă, în tot ce spunea se strecurase o notă de fatalism, pe care nu i-o cunoşteam şi care nu-i semăna. L-am bănuit că-mi ascunde ceva, că e bolnav, că are vreo suferinţă sau că nu-mi spusese tot adevărul despre felul cum decursese ancheta lui. După mai multe întrebări şi insistenţe, mi s-a destăinuit. A făcut-o cu greu. Mai întâi din orgoliu, ca nu cumva să pun explicaţia stării lui de spirit pe seama fricii sau laşităţii. În al doilea rând, a făcut-o cu menajamente pentru mine, considerând că, în inconştienţa mea, eu nu realizam ce soartă ne aşteaptă. Pentru el, nu subzista niciun dubiu că vom fi executaţi!

Am rămas pentru un moment înmărmurit. Întâi am crezut că glumeşte, dar m-am convins că vorbea serios. De altfel, pe teme serioase, Titi nu glumea niciodată şi umorul negru pe care îl practicam cu el, ca să-l tachinez, nu-l aprecia deloc. Trebuie să mărturisesc că ipoteza că ne vom pierde viaţa n-o admisesem decât în momentul ieşirii noastre din mină, când santinela din eventualul post de pază, de a cărui existenţă nu eram siguri, ar fi putut deschide focul împotriva noastră. Totul se soldase însă fără focuri de armă şi de atunci nu mă mai gândisem niciodată la alternativa împuşcării noastre. Eram convins că organele de represiune ale regimului erau capabile de orice, dar felul în care se desfăşurase arestarea, ancheta, transferul, ca şi tratamentul care ni se aplicase nu justificau presupunerea că aveau intenţia să ne facă de petrecanie.

Cu râsetele şi glumele pe socoteala gândurilor pe care şi le făcea, n-am reuşit să-i zdruncin lui Titi sumbra perspectivă pe care o avea asupra viitorului nostru. Treptat însă, enumerând toate argumentele mele şi discutându-le cu el, Titi a convenit că mai existau şi şanse să scăpăm cu viaţă. Totuşi, ideea nu l-a părăsit complet, decât luni de zile mai târziu, când timpul a trecut peste toate consecinţele evadării noastre, scoţându-le din actualitatea emoţională şi aşezându-le în rândul amintirilor.

În orice caz, până la încheierea acestui capitol al urmărilor evadării noastre, Titi a fost mereu stăpânit de ideea lichidării noastre, ceea ce i-a determinat şi o anumită comportare în toată această perioadă. Fără să părăsească drumul onoarei şi fără să facă concesii, s-a luptat din răsputeri, cramponându-se în declaraţiile ce urma să le mai dea, pe anumite poziţii ce lui i se păreau vitale şi cărora noi nu le acordam nicio importanţă. Faptul că pomenise de popa din Iacobeni nu se datorase slăbiciunii lui în anchetă, aşa cum crezusem la început, văzându-i starea de spirit. Mi-a repetat raţionamentul pe care mi-l făcuse şi după ce ne despărţisem de preot, când îi propusesem că în cazul că vom fi prinşi, să declarăm că până la Bucureşti călătorisem clandestin. Considerase atunci că o astfel de afirmaţie nu era credibilă şi, după ce un timp, fiecare ne susţinusem punctul de vedere, renunţasem şi unul şi altul să mai discutăm. Rămăsesem totuşi cu convingerea că în cazul prinderii noastre, Titi va recurge la explicaţia pe care o sugerasem şi care mi se părea perfect plauzibilă.

Din fericire, aşa cum am aflat unsprezece ani mai târziu, când am ieşit din închisoare, preotul fusese cercetat timp de câteva zile de Securitatea din regiune, fără să aibă altceva de suferit. Din moment ce nu i se făcuse proces, am dedus că declarase că ajutase nişte muncitori, care veniseră să i se spovedească şi să-i ceară bani ca să se poată întoarce acasă. Era versiunea pe care o stabilisem cu preotul, pentru cazul că vom fi prinşi în casă la el sau la plecarea din casă. Am încercat să-l găsesc pe preot după ieşirea din puşcărie, dar fusese mutat cu câţiva ani înainte din parohia de la Iacobeni şi nu i-am mai putut da de urmă.

De la o vreme, gardienii începuseră să se obişnuiască să ne vadă vorbind şi chiar când treceau prin faţa noastră, în cei câţiva paşi pe care îi făceau încoace şi încolo pe peron, nu ne mai spuneau nimic. Am discutat aşadar nestingheriţi timp de câteva ore şi bineînţeles, în cele din urmă, am

ajuns şi la subiectul care ne preocupa pe amândoi: ce se întâmplă cu noi, unde ne duc? Având în vedere direcţia în care călătorisem până aici, spre nord, primul răspuns care ne venea în minte la aceste întrebări era tocmai cel de care ne temeam mai tare: ne duc înapoi la Cavnic! Ceea ce însemna să ne dea pe mâna celor de sub paza cărora evadasem.

Nu era greu de imaginat ce soartă avea să ne aştepte, dacă încăpeam din nou pe mâna administraţiei de la Cavnic. Răzbunarea comandantului lagărului, a lui Tămâie şi a întregii lor echipe, pentru eşecul suferit prin reuşita evadării noastre, mă făcea să mă gândesc că nu era deloc imposibil să sfârşim totuşi aşa cum credea Titi. Nu printr-o execuţie, îmbrăcată în toate formele legale, cu anchetă, proces şi condamnare la moarte, în virtutea încadrării în cine ştie ce articol de lege, care prevedea o astfel de pedeapsă, ci o lichidare a noastră, camuflată în accident de muncă în mină sau o presupusă tentativă de fugă, aşa cum se procedase cu preotul Şerban, la Baia Sprie.

Când, în cele din urmă, trenul pe care îl aşteptam şi-a făcut intrarea în gară, temerile noastre au părut să se confirme. Pe vagonul în care am fost urcaţi, scria: Baia Mare! De la Baia Mare, mai erau vreo treizeci-patruzeci de kilometri până la Cavnic.

Nu mi-a venit uşor să accept ideea că ne mai despărţeau poate numai câteva zile de un sfârşit, la care optimismul meu mă împiedicase să mă gândesc cu seriozitate, dar care acum începuse să se impună, aproape ca o certitudine. N-am rezistat totuşi tentaţiei de a-l necăji pe Titi cu una din glumele mele proaste, care-l indignau de fiecare dată. În timp ce ne urcam pe treptele înalte ale vagonului, ajutându-ne fiecare cu singura mână liberă, i-am şoptit lui Titi că poate totuşi vom avea noroc şi ne vor arunca într-o groapă comună, ca să ne putem continua conversaţia întreruptă. Tot pe şoptite, Titi mi-a răspuns cu bine cunoscuta expresie cu rezonanţe turceşti!

Câteva minute mai târziu, eram instalaţi în vagon, de data asta unul necompartimentat, cu aproape toate locurile ocupate. De cum am intrat, am atras atenţia călătorilor asupra noastră. Văzându-ne cătuşele şi pe cei doi însoţitori, au înţeles despre ce era vorba. Conversaţiile s-au întrerupt brusc şi pentru câteva minute s-a lăsat o linişte aproape apăsătoare. Ochii tuturor se îndreptau spre noi, fiecare ferindu-se să fie remarcat de cei doi securişti. În toate privirile pe care le prindeam descifram acelaşi mesaj, aşa de clar transmis de expresia schimbătoare a ochilor, încât puteam discerne rând pe rând cum se perindau sentimentele pe care le stârnea grupul nostru: teamă pentru ei, compătimire pentru noi, ură pentru securişti. Simpatia pentru noi era generală şi foarte limpede manifestată în acest mesaj, pe care nu-l interceptam decât noi.

Gardienii noştri nu remarcau nimic din toate aceste schimburi de priviri. N-o remarcaseră nici măcar pe femeia aşezată pe o bancă, din dreptul nostru, dar de pe cealaltă parte a vagonului, şi care, de cum se urcase, nu-şi mai lua ochii de la noi.

Era o ţărancă ardeleancă, avea şorţ şi basma neagră, cum părea să fie portul în regiune. Pe jos, lângă ea, avea mai multe coşuri cu fructe. Se ducea să le vândă la oraş.

Se urcase în tren, câteva staţii după noi şi, după ce îşi găsise loc şi se aşezase, rotindu-şi ochii împrejur, ne descoperise. De atunci rămăsese cu

privirea pironită la noi. Ochii i se umpluseră de lacrimi. Dacă n-am fi observat că se ştergea din când în când la ochi cu colţul broboadei, nu ne-am fi dat seama că plângea. Se uita la noi, dar nu ne mai vedea. Privea în gând la altcineva. Era evident că ceea ce o tulburase erau cătuşele noastre, care îi amintiseră de cineva apropiat care se afla în închisoare. Poate bărbatul, poate fiul sau poate amândoi.

La un moment dat, dezmeticindu-se din gânduri, s-a aplecat şi a început să umble într-unul din coşurile de la picioarele ei. S-a ridicat apoi de la locul ei, în doi paşi a trecut peste spaţiul dintre bănci, care o despărţea de noi şi abia atunci ne-am dat seama că în palmele alăturate ţinea doi pumni de prune brumării, pe care a vrut să le deşerte în poală la Titi. N-a apucat însă să-şi termine gestul. Unul din sergenţi a prins de veste şi dintr-o mişcare bruscă s-a sculat, i-a dat peste mână, îmbrâncind-o şi strigând:

— Ce, ai înnebunit, femeie?

Prunele se rostogoliseră peste tot, pe jos, pe podelele vagonului.

— Nu sunt nebună, maică! Am văzut că flăcăii sunt la necaz şi am vrut să le dau şi lor nişte prune!

Femeia spusese aceste vorbe în graiul ei ardelenesc, pe care nu-l pot reproduce, dar cu glas tare şi apăsat, care nu suna a scuză, ci mai degrabă a reproş.

— Vrei să ajungi lângă ei? a răcnit sergentul.

— Dacă aşa va fi voia lui Dumnezeu, eu nu mă împotrivesc! i-a răspuns femeia, cu aceeaşi voce sigură, în timp ce-şi aduna prunele ce se răspândiseră pe jos.

Scena a produs rumoare în tot vagonul şi chiar murmure de indignare. Îngrijoraţi de această reacţie, care tindea să ia proporţii, cei doi sergenţi, neobişnuiţi să facă faţă unei opoziţii din partea publicului, s-au speriat şi şi-au scos pistoalele.

Cu toată tensiunea momentului, călătorii îşi păstraseră locurile, nimeni nu ridicase tonul, nimeni nu li se adresase direct sergenţilor şi nimeni nu ameninţase să iasă din atitudinea pasivă pe care o avusese până aici. O tensiune, care lăsa numai să se presupună ura şi indignarea surdă care mocnea, dar care, neexteriorizându-se prin nicio acţiune agresivă, nu justifica măsura extremă la care recurseseră sergenţii. Poziţia de defensivă, ca în faţa unui atac, spate la spate, cu picioarele depărtate şi bine înfipte în pământ, fiecare dintre ei ţinând sub ameninţarea pistolului jumătatea de vagon din faţa lui, contrasta atât de puternic cu atitudinea paşnică a pasagerilor, încât după primele clipe de surpriză şi poate de teamă, provocate de armele îndreptate spre lume, scena a scos cât se poate de clar în evidenţă panica celor doi sergenţi.

Situaţia, cu toată gravitatea ei, a luat o întorsătură grotescă. Când unul din sergenţi a mai şi strigat, pe un ton poruncitor: „Linişte! Nimeni nu mişcă! Staţi jos că vă arestez pe toţi!”, s-a produs destinderea nervoasă.

Ordinul sergentului, în vagonul în care nimeni nu-şi părăsise niciun moment locul şi în care domnea cea mai perfectă linişte, a declanşat un râs general. Descumpăniţi şi realizând postura ridicolă în care se aflau, sergenţii au mai rămas un moment nedecişi.

Titi şi cu mine, provocatorii involuntari ai incidentului, fuseserăm singurii spectatori neangajaţi în confruntarea care avusese loc. Trăisem cu sufletul la gură clipa culminantă a încordării, când dintr-o simplă vorbă sau gest

necugetat, situaţia ar fi putut scăpa de sub control, iar acum deodată asistam la momentul penibil prin care treceau securiştii noştri, care căutau o ieşire onorabilă din încurcătură. Îi vedeam cum, nehotărâţi, căutau cu ochii în jur un pretext, un gest, o vorbă a vreunui călător, de care să se lege, ca să poată avea ultimul cuvânt, să se impună.

Însă lumea nici nu-i mai băga în seamă. Fiecare, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, îşi vedea de treabă în cea mai firească atitudine a călătorului la drum. Unii îşi despachetaseră merindele, alţii priveau pe geam, alţii discutau. Numai femeia cu desagele cu fructe, care îşi reluase locul, continua să ne privească în tăcere, ştergându-şi din când în când ochii.

Faţă de indiferenţa din jur, nu mai era nimic de făcut. Gardienii noştri au sfârşit prin a-şi băga pistoalele în tocuri şi s-au aşezat pe locurile lor. Înfrângerea suferită i-a făcut tăcuţi tot restul drumului. Până la Baia Mare, unde ne-am dat jos, ne-au evitat privirile.

ÎN ANCHETĂ. LA SECURITATEA DIN BAIA MARE

În gară la Baia Mare ne aştepta un Jeep al Securităţii. Aşezaţi în spate cu unul din sergenţi, ni s-a ordonat din nou să nu vorbim. Încercam să-mi alung din minte gândurile negre cu privire la soarta ce mă aştepta, pregătindu-mă să-mi umplu ochii cu priveliştea drumului până la Cavnic. Era dimineaţa. Oboseala drumului şi aerul de munte care pătrundea prin hainele noastre subţiri, de vară, ne făcea să simţim frigul. Tremuram.

Jeepul gonea pe străzile oraşului. În scurtă vreme am ajuns în faţa unei clădiri, cu mult mai mare decât toate cele din jur. O văzusem încă de la distanţă. Era nouă şi încă la roşu pe afară. Maşina a oprit şi am fost daţi jos. Am fost introduşi pe un coridor, ni s-au pus ochelarii şi am aşteptat cu faţa la perete o lungă bucată de timp, până ce am simţit că ne lasă picioarele de oboseală. În schimb, înfiguraţi cum eram, ne-am încălzit.

Mi-am închipuit că ne aflăm la Securitatea din localitate şi că era numai o etapă a drumului nostru către Cavnic, urmând să ni se schimbe garda. De vorbit, nu puteam vorbi între noi. Simţeam prezenţa unui gardian în apropiere. Nu greşeam. Ne aflam la Securitatea din Baia Mare. Era într-adevăr o nouă etapă pe drumul nostru, dar nu spre Cavnic!

După o lungă aşteptare, am fost luaţi. Ni s-au scos cătuşele şi am fost despărţiţi. De aci înainte am urmat drumul clasic: la magazie, unde am semnat de predare pentru valiza care mă însoţise. Dezbrăcarea şi percheziţie amănunţită. Răspuns la întrebări pentru completatul fişei de încarcerare, luatul amprentelor digitale şi fotografiatul din faţă şi din profil. Toate astea în diferite încăperi, condus de braţ printr-un labirint de coridoare, scoţându-mi-se şi punându-mi-se de fiecare dată ochelarii. După toate aceste peregrinări, am ajuns şi la destinaţia finală: gardianul care mă condusese tot drumul m-a împins pe o uşă, mi-a scos ochelarii şi mi-a recitat, ca pe o poezie, toate punctele „regulamentului” pe care va

trebui să le respect în celulă. Apoi a trântit uşa, a tras zăvoarele şi am rămas singur.

Mă aflam într-o celulă care, probabil, întrunea condiţiile optime, după cele mai noi concepţii în materie de construcţie penitenciară. I-am apreciat dimensiunile la trei metri pe trei şi înaltă tot de trei metri. Un bec inaccesibil în mijlocul tavanului. Pe jos, asfalt. Uşa metalică, prevăzută cu vizetă şi dedesubt o uşiţă pătrată, cât să încapă gamela sau castronul de mâncare. În partea de jos, un mic orificiu dreptunghiular de aerisire, cu un grătar, în aşa fel construit încât nu puteai vedea prin el decât o fâşie de câţiva centimetri din mozaicul de pe coridor. Deasupra uşii, de lăţimea ei şi mergând până în tavan, o plasă de sârmă groasă şi deasă pe partea dinlăuntru a celulei, iar pe partea de din afară, o fereastră pe care numai gardianul o putea închide sau deschide, de pe coridor. În chip de paturi, din fiecare perete lateral, pornea câte o placă de beton, groasă de zece centimetri, cu una din laturile înguste sprijinite în peretele din fund. Sub unul din paturi era caloriferul, iar pe unul din ele, o saltea nouă de paie, cearceaf, pătură şi o pernă umplută cu paie. Între cele două paturi, o masă: un soclu de beton, pe care era fixată, cu două şuruburi, o placă pătrată de lemn, cu latura de cincizeci de centimetri, din scândură groasă de zece centimetri.

Deşi clădirea intrase în funcţiune numai de câteva luni, procedeele de construcţie din acea vreme, dominate de spiritul întrecerilor socialiste, al depăşirilor de plan şi al stahanovismului, îşi arătau deja roadele. Cele două plăci de beton care serveau drept paturi prezentau crăpături îngrijorătoare, iar tăblia mesei era desprinsă. Sub presiunea lemnului verde care se curbase, cele două şuruburi fuseseră smulse din lăcaşurile lor de beton. Nici uşa nu mai funcţiona ca lumea. La deschiderea ei, gardianul trăgea din răsputeri, pentru că partea de jos atingea cimentul de pe coridor, în care începuse să-şi sape un şanţ. Singurul lucru care părea să funcţioneze bine, poate chiar prea bine, era caloriferul. Cel puţin nu sufeream de frig.

În schimb, rigurozitatea cu care eram supravegheat depăşea toate limitele întâlnite până aici. Gardienii din Baia Mare păreau să fi atins perfecţiunea speciei. Neobosiţi, nu se lăsau pe tânjeală. Zi şi noapte, la intervale de maximum două minute, priveau prin vizetă. E drept că în acel moment nu aveau prea mulţi locatari, căci remarcasem cu ocazia „programului” că nu se deschideau multe uşi. Totuşi, vigilenţa era cu totul neobişnuită şi respectarea strictă a regulamentului era realizată la perfecţie.

Dacă încercam să mă întind pe pat în timpul zilei, mi se bătea imediat în uşă. Tot cu bătăi în uşă eram trezit şi peste noapte, dacă mă surprindeau dormind cu faţa la perete, cu pătura peste cap sau dacă n-aveam mâinile la vedere. După câteva nopţi, am reuşit să-mi controlez mişcările inconştiente din timpul somnului şi m-am obişnuit să dorm „reglementar”, pentru a nu mai fi trezit de fiecare dată.

Culmea vigilenţei mi-au demonstrat-o însă la câteva ore după sosire, când am fost scos la „program”. Condus pe coridor cu ochelarii la ochi, nu mi s-au scos decât în mica anticameră a cabinei propriu-zise, în care se afla un closet turcesc. Gardianul, care se oprise în cadrul uşii dintre anticameră şi coridor, mi-a întins o foaie de hârtie igienică. Am păşit în

cabina W.C.-ului, dând să închid uşa după mine, când l-am auzit pe gardian spunându-mi pe şoptite (numai când nu se puteau face înţeleşi prin semne, recurgeau la câteva cuvinte, dar şi acelea rostite în şoaptă): „Las-o deschisă!” Am încercat să protestez, invocând sentimentul de pudoare, atât de firesc într-o asemenea ocazie. Răspunsul a fost un „ssst!”, care nu mai admitea nicio discuţie. Inutil să mai subliniez că scosul meu la W.C. s-a limitat de fapt la o plimbare dus-întors.

M-am chinuit două zile, până ce inhibarea m-a părăsit şi m-am adaptat şi la această nouă situaţie. M-am obişnuit să-mi fac şi nevoile „reglementar”, fără să mă mai tulbure prezenţa gardianului, care, la mai puţin de doi metri în faţa mea, stătea cu braţele încrucişate şi nu mă slăbea din ochi, privindu-mă cu o insistenţă, de parcă s-ar fi aşteptat în orice moment să întreprind cine ştie ce acţiune „contrarevoluţionară”. După o săptămână, devenisem complet insensibil la privirea lui, care nu mă mai jena câtuşi de puţin. Dresajul reuşise: ajunsesem să asociez persoana gardianului la unul din actele cele mai intime ale fiinţei umane. Şi nu numai persoana gardianului, care-şi pierduse identitatea în ochii mei, ci uniforma de securist, cu petliţe albastre, pentru că fiecare din ei, în schimbul lui, proceda la fel.

În primele câteva zile, mă aşteptam, la fiecare deschidere de uşă, să fiu luat şi dus mai departe la Cavnic. Mi-am dat seama că mă înşelasem în privinţa intenţiilor Securităţii numai în ziua în care am fost dus la anchetă.

Scos din celulă şi condus pe un drum întortocheat pe care nu-l mai făcusem, când gardianul mi-a scos ochelarii, mă găseam încadrat în tabloul clasic de anchetă: eu, într-un colţ, aşezat la o măsuţă; în faţa mea, la un birou, anchetatorul. Numai încăperea se deosebea de cele în care fusesem până atunci cercetat. Mult mai spaţioasă şi mai luminoasă, cu tot mobilierul nou, cu parchetul şi pereţii curaţi, camera mi s-a părut de-a dreptul agreabilă. Cele două geamuri mari din spatele anchetatorului, cu toate că mate, lăsau să pătrundă razele soarelui până în mijlocul camerei. În stânga şi în dreapta fiecărei ferestre, trasă de o parte şi de alta, câte o perdea de catifea verde, lungă până în pământ. Camera mai mirosea încă a tâmplărie nouă şi a zugrăveală.

La biroul din faţa mea era aşezat un locotenent-major. Tânăr, de talie mijlocie, subţire, cu părul şaten deschis, mi s-a părut că distona prin înfăţişarea lui plăcută cu uniforma pe care o purta. M-a pus în temă de la început cu obiectul anchetei, pe care l-a împărţit în trei puncte: pregătirea şi organizarea evadării; complicii, deţinuţi şi civili, care ne ajutaseră; evadarea propriu-zisă, până în momentul în care ieşisem la suprafaţă şi intrasem în pădure.

M-a avertizat că nu era cazul să ascund ceva, fiindcă ancheta ştia totul de la ceilalţi evadaţi, care recunoscuseră întreg adevărul. Nu ştiu de ce, dar nu i-am dat niciun moment crezare. Eram convins că afirmaţia era făcută numai în scopul de a mă stimula să declar totul şi că de fapt camarazii noştri de evadare nu fuseseră prinşi. Dorinţa, ca măcar o parte din ei să fi reuşit până la capăt în acţiunea pe care o întreprinsesem împreună, reprezenta nu numai o consolare pentru eşecul nostru. Succesul lor îmi dădea şi satisfacţia de a fi participat la o acţiune care se dovedise

totuşi a-şi fi atins scopul. Nu puteam accepta ideea inutilităţii atâtor eforturi, suferinţe şi riscuri pe care ni le asumasem. Şi totuşi, pe măsură ce ancheta progresa, aveam să înregistrez decepţie după decepţie.

La prima întrebare pe care mi-a pus-o despre organizarea şi pregătirea evadării, am răspuns în câteva propoziţiuni scurte: „Nu cunoşteam din tot lagărul decât pe Ion Pantazi. Împărtăşindu-i intenţia mea de a evada, Ion a fost de acord. Pe ceilalţi din grup îi selecţionase el, eu abia cunoscându-i. Cu toţii am fost de acord în privinţa planului de a adopta calea suitorii, unde singura piedică de înlăturat era un gardian pe care l-am imobilizat, continuându-ne apoi drumul până la suprafaţă, unde ne-am împrăştiat, pierzându-ne unii de alţii la intrarea în pădure.” Considerând că astfel răspunsesem la întrebare, m-am oprit, aşteptând-o pe următoarea.

M-am înşelat amarnic! Ancheta în jurul „organizării şi pregătirii evadării” abia începuse şi, din câte îmi amintesc, cred că a durat mai bine de douăzeci de zile, în care timp nu eram dus în celulă decât la vremea mesei şi pentru câteva ore de somn în timpul nopţii.

După primul meu răspuns, ofiţerul a încercat să mă convingă că Securitatea cunoştea toate amănuntele evadării noastre, din declaraţiile celorlalţi, care fuseseră prinşi înaintea mea şi a lui Titi şi că, prin atitudinea mea, nu făceam decât să întârzii încheierea dosarului. Ca dovadă, mi-a pomenit câteva amănunte, pe care nu le putea şti decât de la unul din grupul nostru. Aşa am ajuns să cred că mai fuseseră prinşi şi alţii.

Treptat, cu o răbdare extraordinară şi fără să recurgă la insulte şi brutalităţi, ofiţerul consulta foile dosarului voluminos din faţa lui, punându-mi întrebare după întrebare. În fiecare din ele, era cuprinsă aluzia la câte un fapt, menţionat câte un episod sau câte un nume, toate numai de noi ştiute şi care îmi demonstrau că într-adevăr Securitatea aflase totul.

Mi se cerea în felul acesta să completez şi să confirm, cu propriile mele cuvinte, începuturile de informaţii schiţate în întrebări. Eram consternat! Mai ales că, neavând niciun motiv să cred că ancheta – celui sau celor care mai fuseseră prinşi – se desfăşurase altfel decât a mea, adică fără torturi şi bătăi, nu înţelegeam cum de putuseră face declaraţii aşa de complete. În faţa acestei situaţii, mi-am schimbat atitudinea iniţială şi am adoptat o altă tactică. Am decis să recunosc numai faptele şi activitatea care constituiseră participarea mea personală la evadare, şi asta numai atunci când eram convins că acestea îi erau deja cunoscute anchetatorului. Ancheta a durat cam o lună şi în tot acest timp nu m-am abătut niciun moment de la acest principiu. În fapt, n-am avut decât de confirmat lucruri pe care anchetatorul le ştia deja, din dosarul plin de declaraţii pe care îl avea în faţă.

În legătură cu faptele privitoare la participarea mea directă la evadare, mi-amintesc de un episod, singurul de altfel, când anchetatorul şi-a pierdut calmul şi s-a enervat. Făcuse aluzie la grenadele pe care le confecţionasem împreună cu Ion Pantazi şi-mi cerea să-i confirm faptul. Era clar că ştia de acele grenade artizanale şi totuşi am avut o ezitare să mărturisesc. Mă gândeam că ar fi însemnat să recunosc implicit şi rolul jucat de Ion la fabricarea lor, ceea ce era contrar hotărârii pe care o luasem, de a nu vorbi decât de actele mele. Am negat deci, şi cu toate insistenţele ofiţerului, care mi-a servit o serie de amănunte, cum ar fi

galeria unde le fabricasem şi felul în care ne procurasem explozibilul, m-am încăpăţânat pe poziţie. Dialogul a fost cam următorul:

— Vrei ca întreaga răspundere să cadă asupra prietenului dumitale? Să ştii că Ion Pantazi a fost sincer şi a declarat tot adevărul!

— Nu cred că Ion Pantazi a declarat aşa ceva! (În acel moment nu credeam nici că Ion Pantazi fusese prins.)

— Şi dacă îţi dovedesc?

— Dacă mi-l aduceţi pe Pantazi şi el declară de faţă cu mine acest lucru, atunci recunosc şi eu!

— Asta nu se poate. Dar îţi voi arăta declaraţia lui.

Anchetatorul s-a sculat şi mi-a pus pe măsuţă o declaraţie scrisă la maşină, în care era relatată, cu exactitate, toată operaţia colectării explozibilului, a fitilului şi capselor, ca şi tăierea ţevilor şi confecţionarea grenadelor, întocmai cum procedasem, împreună cu Ion, cu câteva luni în urmă. Nu mai încăpea nicio îndoială că declaraţia îi aparţinea lui Ion, cu toate că în josul paginii, la locul iscăliturii, numele lui era bătut la maşină.

De necaz că nădejdea pe care încă o mai aveam, că Ion nu fusese prins, se spulberase, i-am spus pe un ton ironic provocator anchetatorului, care aştepta efectul ce avea să mi-l producă citirea declaraţiei:

— Cum vreţi să-i recunosc iscălitura lui Ion Pantazi, când semnează cu maşina de scris!?

Ofiţerul s-a roşit la faţă şi, furios, ridicând pentru prima dată tonul, m-a acuzat că abuzez de bunăvoinţa pe care mi-a arătat-o, că îndrăznesc să-l insult insinuând că mi-a prezentat un act fals. I-am replicat că meseria pe care o are îi cere să întrebuinţeze astfel de mijloace şi că reprezintă deci metode profesionale obişnuite. În cele din urmă, anchetatorul s-a calmat şi cercetările şi-au reluat cursul în atmosfera dinainte.

Din câte l-am putut observa şi cunoaşte de-a lungul atâtor ore şi zile de anchetă, am rămas cu impresia că explozia ofiţerului fusese sinceră şi spontană, nejucată. Cred că fiind foarte tânăr şi fără experienţă şi debutând în activitatea lui profesională într-o perioadă în care instrucţiunile pe care le primise nu mai prevedeau procedeele din anchetele de până atunci, nu apucase să se înrăiască şi mai păstra încă o doză de puritate şi de sentimente omeneşti. Bănuiesc că şi faptul că, după ce termina de scris câte o foaie din procesul-verbal de anchetă, cu întrebările lui şi răspunsurile mele, semna el mai întâi în josul paginii, înainte de a mi-o da mie s-o iscălesc, se datora tot acestui spirit nepervertit încă de toate apucăturile unui adevărat securist. Era o abatere gravă de la legea secretului, care cred că nu i-ar fi fost iertată. Aşa se face însă că i-am aflat numele. Semna: „Anchetator penal de securitate, lt.-maj. Velniciuc.”

Cu toate că progresând, ancheta ajunsese pe un nou teren, al faptelor şi acţiunilor camarazilor de evadare, teren pe care eu nu m-am aventurat, negând în permanenţă că aş şti ceva despre activitatea celorlalţi, Velniciuc nu şi-a schimbat comportarea faţă de mine. Răbdător, îmi punea mereu aceleaşi întrebări sub diferite forme, strecurând în ele, de câte ori le repeta, câte un element nou, care să-mi arate că era vorba de lucruri cunoscute ce se aflau în declaraţiile din dosar.

La toate, răspunsul meu era invariabil acelaşi: „V-am spus sincer tot ce ştiu şi ce am făcut eu. Ce au făcut ceilalţi nu ştiu!” Dar, pe măsură ce din

întrebările lui Velniciuc îmi dădeam seama de tot ceea ce aflase Securitatea, mă cuprindea un fel de deprimare. Luptam împotriva decepţiei şi a neîncrederii, care-şi făceau din ce în ce mai mult drum în suflet. Neputând deduce cine anume din grup vorbise atât de mult, eram decepţionat de toţi şi dezamăgit de întreaga acţiune la care participasem şi căreia îi atribuisem până aici o aureolă eroică, chiar dacă nu reuşise. Or, din cele ce le aflam din anchetă îşi pierdea treptat orice valoare. Începuse chiar să-mi fie ruşine că participasem la ea.

Dacă s-ar fi vorbit în anchetă numai despre ceea ce făcuse fiecare din noi, n-ar fi fost nimic grav. N-aş fi considerat-o nici măcar ca pe o slăbiciune din partea celui care ar fi vorbit. În fond, pentru noi nu avea nicio importanţă dacă Securitatea afla sau nu nişte detalii, din care nu mai aveam nimic de pierdut sau de câştigat. Lucrul cel mai grav ce ni se putea imputa rămânea evadarea în sine. Amănuntele nu mai contau! Deci nu de astfel de declaraţii era vorba, ci de faptul că Velniciuc era la curent cu contactele pe care unii din noi le avusesem cu muncitorii civili. De mai multe ori în cursul anchetei îmi făcuse aluzie la aceste legături şi chiar mă întrebase direct, dacă ştiam cine era Rujinski. La negaţia mea, mi-a spus că ceilalţi declaraseră că avusesem legături cu el.

Am protestat cu vehemenţă şi indignare la această minciună sfruntată şi i-am cerut o confruntare cu cel care făcuse declaraţia, ca să se convingă de neadevărul ei. Bineînţeles că ofiţerul nu a dat curs cererii mele de confruntare, dar a continuat să insiste zile în şir asupra acestui subiect. Nu numai privitor la artificierul Şimi Rujinski, dar şi la toate celelalte legături care se stabiliseră între muncitorii liberi şi deţinuţii de la Cavnic. Din întrebările care mi se puneau, am avut impresia că toate aceste contacte fuseseră detectate.

Părea să fie vorba de un denunţ de vaste proporţii, care informase Securitatea despre toate aspectele vieţii secrete a lagărului, despre toate relaţiile dintre deţinuţi, despre diversele grupuri şi tendinţe politice, despre toate procedeele şi subterfugiile uzitate pentru a ne apăra şi a putea supravieţui muncii istovitoare la care eram supuşi în mină şi represiunii din partea gardienilor în lagăr. Trădarea depăşise limitele informaţiilor legate direct de pregătirea evadării noastre, dând în vileag toată acea organizare şi activitate tainică de apărare, care se înjghebase în galeriile întunecoase ale minei şi în barăcile de la suprafaţă şi care ne ajutase să rezistăm, fizic şi moral, la regimul destructiv care ni se aplica.

Niciodată administraţia nu reuşise să pătrundă în intimitatea acelei vieţi şi să-i înţeleagă mecanismul. Prin turnătorii care se aflau printre noi (şi pe care cunoscându-i, îi izolasem), ofiţerul politic înregistrase din când în când câte un succes, dar totdeauna limitat la un caz, pe care îl considera singular şi astfel nu-i dezvăluise o vedere de ansamblu, ca să poată cuprinde fenomenul în întregime.

Mai mult din dorinţa ca turnătorul să nu fie unul din grupul nostru, începusem să admit şi ipoteza că ar putea fi unul din cei din lagăr. Speram să nu fie unul dintre noi. M-aş fi simţit într-un fel solidar răspunzător faţă de ceilalţi camarazi rămaşi în lagăr, pentru consecinţele ce le aveau de suferit de pe urma trădării unuia dintre noi.

Cât priveşte soarta artificierilor şi lucrătorilor civili, la care făcuse aluzie Velniciuc în cursul anchetei, nici nu îndrăzneam să mă gândesc. Era o pată

pe obrazul tuturor deţinuţilor politici de la Cavnic, cărora aceşti oameni le acordaseră creditul, mergând până la a-şi risca libertatea pentru a ne ajuta. Avuseseră toată încrederea în noi şi nu se gândiseră niciun moment că tocmai din rândurile noastre s-ar putea produce vânzarea. Era o trădare care ne compromitea pe toţi!

Frământat de aceste gânduri şi de toate întrebările pe care mi le puneam şi cărora nu le găseam răspuns, bănuielile mele s-au îndreptat rând pe rând asupra fiecăruia din grupul nostru, neputându-mă opri cu certitudine asupra nici unuia.

Cu toate că abătut, dezamăgit şi dezgustat, am reuşit să fac faţă mai departe anchetei, fără să-mi schimb atitudinea. Prea greu n-a fost. Am luptat cu atenţia şi răbdarea împotriva aceloraşi arme pe care le întrebuinţa şi Velniciuc, căci ancheta a rămas până la sfârşit pe acelaşi făgaş: fără metode brutale.

Am avut chiar impresia că se stabilise, cu timpul, un fel de înţelegere tacită între Velniciuc şi mine; cred că înţelesese oferta mea neexprimată de tranzacţie, de a spune tot ceea ce făcusem eu în cadrul complotului de evadare şi de a nu mi se cere, în schimb, să vorbesc despre acţiunile celorlalţi. Părea să fi acceptat compromisul. Desigur, nu din bunăvoinţă sau simpatie pentru mine, ci pentru că mărturia mea era superfluă, faptele pe care nu voiam să le declar fiindu-i deja cunoscute. Din câte am înţeles, era însă un vot de blam pentru el să nu obţină şi recunoaşterea mea. L-a acceptat totuşi, considerând probabil că l-ar fi costat prea mult timp să insiste şi poate că întrevedea posibilitatea de a fi nevoit să ajungă şi la alte mijloace de constrângere, la care, în acea perioadă, nu părea să fie autorizat să recurgă.

În afară de pisălogeala zilnică a întrebărilor, care devenise rutină, relaţiile de la anchetator la anchetat (dintre Velniciuc şi mine) pe măsură ce timpul trecea, îşi pierduseră treptat caracterul rigid de la început, ajungând, către sfârşit, să se degradeze până la un anumit nivel de intimitate. Velniciuc nu-şi mai dădea osteneala să se impună, ca în primele zile, printr-o ţinută foarte corectă şi prin discuţii care se limitau strict la obiectul anchetei. Acum, de cele mai multe ori, după ce gardianul care mă aducea pleca, Velniciuc îşi descheia nasturii de la tunică şi chiar şi-o scotea câteodată, când era prea cald în birou. Tot mai des, sătul şi el probabil să pună mereu aceleaşi întrebări şi să primească mereu aceleaşi răspunsuri, se depărta de la subiectul anchetei, ajungând să discute despre vreme şi chiar despre lipsurile şi scumpetea vieţii de afară. Comentarii aproape pasibile de condamnare, dacă ar fi fost martori de faţă şi în care mă angajam şi eu, pentru a întârzia cât mai mult reluarea anchetei. Într-una din zile, nici nu s-a mai ferit de mine, când s-a sculat de pe scaun, şi-a pus rând pe rând câte un picior pe pervazul ferestrei şi şi-a şters cizmele stropite de noroi cu partea de jos a perdelelor. Atunci am avut şi explicaţia petelor negre, de cremă, pe care le remarcasem pe catifeaua verde.

Din când în când, în primele zile, Velniciuc îmi oferea câte o ţigară. Nu i-am cerut niciodată, dar când îmi oferea, primeam. Cu timpul, luase obiceiul să-mi ofere câte o ţigară de câte ori îşi aprindea şi el una. Se jena

parcă să fumeze singur. Într-altă zi, l-am văzut că scoate din sertar un pachet de foiţă şi un capac de cutie de carton, plin cu chiştoace de ţigări. Cam ruşinat, s-a simţit obligat să-mi explice: mai erau câteva zile până la salariu şi rămăsese fără bani, aşa că îşi răsucea ţigări din chiştoacele strânse din scrumieră. Pachetul început de foiţă pe care îl ţinea în sertarul biroului m-a făcut să deduc că nu era la prima criză şi că era o practică obişnuită de sfârşit de lună. Şi-a răsucit ţigara şi, după ce şi-a aprins-o, m-a întrebat cam reticent dacă vreau să-mi fac şi eu una. Spunându-i că nu ştiu să răsucesc ţigări, mi-a învârtit el una şi – culmea „manierei”! – mi-a întins-o ca să mi-o lipesc singur. Cred că a fost recordul de intimitate atins vreodată în raporturile dintre anchetat şi anchetator!

În legătură cu ancheta, voi aminti de două întrebări, asupra cărora Velniciuc revenea cu perseverenţă aproape în fiecare zi: pe cine cunoşteam în lagărul de la Valea Nistrului şi prin cine îmi procurasem de la atelierul din mină „bomfaierele” cu care tăiasem bucăţile de ţeavă care folosiseră la confecţionarea grenadelor.

La prima întrebare, răspunsesem cu o minciună, pe care am susţinut-o de fiecare dată, când a revenit asupra ei: nu ştiam de existenţa unui lagăr cu deţinuţi politici la Valea Nistrului şi nici nu ştiam unde se află această localitate. La a doua, am spus adevărul: furasem personal „bomfaierele”, care erau la îndemâna oricui în atelierul mecanic din mină. Nu înţelegeam rostul celor două întrebări, dar insistenţa cu care le repeta de fiecare dată m-a făcut să le reţin. Cum aveam să aflu în curând, îşi aveau rostul şi nu erau aşa de absurde cum mi s-au părut.

Vântul de blândeţe care părea să sufle prin securităţi, umanizând procedeele de până aci din anchete, se oprea la uşile celularelor. Dincolo de ele, nu numai că nu se remarca nicio îmbunătăţire, dar regimul devenise mult mai sever. Măsurile drastice de supraveghere se înăspriseră la maximum. Solicitarea nervoasă în celulă ajunsese aşa de mare, încât aşteptam cu nerăbdare să fiu scos la anchetă. Acolo mă destindeam!

Tot aşa de paradoxală, prin raport cu îmblânzirea care intervenise în anchete, era şi situaţia regimului alimentar. Zi de zi, se succedau aceleaşi supe chioare, în care o dată pluteau câteva foi de varză acră, altă dată câteva paste făinoase sau nişte bucăţi de gulii. Mi-a trebuit aproape o săptămână ca să identific acele bucăţele de forma unor cartofi pai, pe care după ce le mestecam un timp, îmi rămâneau în gură un fel de fibre lemnoase, pe care nu le puteam înghiţi. Îl auzisem într-o zi pe gardian, răspunzându-i ofiţerului de serviciu, care-l întrebase ce era la masă: „ciorbă de caralabe!”

Am considerat cuvântul „caralabe” ca făcând parte din argoul local şi doar mai târziu am aflat că aşa li se spunea guliilor în acea parte a ţării. Ani de zile, după aceea, la München, am descoperit originea cuvântului: germanul Kohlrabi! Oricum, până atunci nu mai mâncasem gulii, iar gustul era departe de a fi măcar acceptabil, mai ales că cele pe care le primeam nu mai erau comestibile, fiind prea bătrâne.

De obicei, ca o raritate, duminicile îşi făceau apariţia arpacaşul şi uneori cartofii. Un arpacaş mai gros, cu fibre de carne, sau o ciorbă de cartofi cu

câte o bucăţică de carne, cam de mărimea unei cutii de chibrituri. Erau singurele zile când mă simţeam mai sătul. În restul săptămânii, răbdam de foame de la o masă la alta, căci senzaţia de saturaţie nu dura mai mult de o oră după ce mâncam. Nădejdea era sfertul de pâine pe care îl primeam zilnic şi care era singurul aliment consistent.

De altfel, pierdusem câteva kilograme bune în cele câteva luni de când mă aflam în subzistenţa securităţilor, iar din muşchii pe care îi aveam la arestare nu mai rămăsese cine ştie ce. Şi totuşi, era încă bine! În acel moment, eram departe de a putea bănui măcar ce mă aştepta...

Într-o dimineaţă, pe neaşteptate, gardianul a deschis uşa, mi-a întins ochelarii şi mi-a spus: „Ia-ţi bagajul şi ieşi afară!”

Au urmat apoi traseul şi procedura obişnuită: magazie, percheziţie, scos şi pus de ochelari de fiecare dată şi, în final, aşteptarea pe coridor, cu mâinile la spate şi faţa la perete. În jurul meu, forfotă de paşi, şoapte, pocnituri din degete. Un gardian mi-a luat mâna stângă de la spate şi mi-a prins-o în cătuşe. Aşteptam docil, să mi-o prindă şi pe cealaltă, în speranţa că mă va lega cu mâinile în faţă şi nu la spate. Era mai suportabil. Dar n-a fost niciuna, nici alta. De cealaltă brăţară a cătuşelor a fost prinsă mâna dreaptă a altui deţinut. Convins că era Titi, am tuşit încet de câteva ori, ca semn de recunoaştere. „Lasă tusea!” s-a auzit vocea gardianului. Răspunsul a venit totuşi, dar nu era tusea lui Titi. Alte contacte n-am putut lua cu cel de care eram legat, din cauza gardienilor care mişunau în jurul nostru. M-a izbit însă un puternic miros de oaie şi când vecinul mi-a strâns discret mâna care era legată de a lui, am simţit blana de la capătul mânecii. După câteva minute de aşteptare, am auzit iar paşi şi o tuse pe care o cunoşteam. Îl aduseseră şi pe Titi.

Am fost scoşi din clădire şi am simţit aerul rece de afară. După socoteala aproximativă a timpului pe care o ţinusem, eram pe la începutul lui decembrie. Am fost urcaţi într-un camion cu prelată şi puşi să ne aşezăm pe jos, pe podelele de lemn, lângă cabina şoferului. Mi-am dat seama că nici Titi nu era singur. Şi el era legat cu un altul.

Împreună cu noi, s-au suit mai mulţi gardieni şi camionul a pornit. Prin oraş a mai fost cum a fost, dar când am ieşit pe şosea, a început calvarul. Drumul prost, cu hârtoape, ne zgâlţâia şi ne arunca în toate părţile la fiecare hop. Nu aveam niciun punct de sprijin şi singurul lucru de care mă ţineam agăţat cu o mână era un cauciuc, pe care-l descoperisem pe pipăite, dar care şi el sărea, când într-o parte, când într-alta, la fiecare curbă, suiş sau coborâş. Eram scuturaţi ca nişte saci de cartofi!

Tot drumul, camionul Praga ne-a zdruncinat, gonind pe şoseaua desfundată, într-un zgomot asurzitor de fierotenii, de obloane care se scuturau şi de prelată care se zbătea de vânt. La toate astea se mai adăuga şi gerul. Începuseră să-mi amorţească mâinile şi nu-mi mai puteam stăpâni tremuratul. Chinul cel mai mare însă erau ochelarii. Elasticul nou, foarte tare şi prea scurt, mă strângea. Apăsarea ramelor metalice pe arcadele ochilor, pe frunte şi pe umerii obrajilor a început să-mi provoace dureri aproape insuportabile. Îmi simţeam capul ca prins într-o menghină. Am încercat de câteva ori să mă adresez gardienilor noştri invizibili, dar de câte ori deschideam gura, răcneau la mine să tac.

După o vreme, am reuşit să-i spun gardianului că simt nevoia să urinez. „Acum nu se poate! Aşteaptă să ajungem!” a venit răspunsul răstit. Am

mai aşteptat, dar din cauza frigului, necesitatea devenea tot mai imperioasă. Rând pe rând, i-am auzit şi pe ceilalţi cerându-se afară şi fiind şi ei refuzaţi tot aşa de brutal. Dar, pe măsură ce nevoia creştea, cererile se făceau tot mai dese şi mai insistente.

Când, la un moment dat, Titi s-a plâns că nu mai poate răbda şi gardianul i-a răspuns: „Pişă-te pe tine, banditule!”, ca la o înţelegere, am început toţi să vociferăm, fără să mai ţinem cont de înjurăturile gardienilor. Reacţia noastră i-a convins probabil că ajunsesem la limita extremă a răbdării şi i-a determinat să cedeze. Dar, cum? Fără să oprească maşina, fără să ne scoată ochelarii şi fără să ne scoată cătuşele!

Câte doi, aşa cum eram încătuşaţi, am fost sculaţi în picioare şi, susţinuţi de ei, am fost îndreptaţi spre partea dinapoi a camionului. L-am auzit pe unul din ei spunându-i altui tovarăş de-al lui: „Ridică prelata!” Apoi ne-a spus şi nouă: „Hai! Daţi-i drumul!” Şi aşa, orbeşte, ajutându-ne cu singura mână pe care o aveam liberă, pierzându-ne echilibrul la fiecare zdruncinătură şi redresaţi şi sprijiniţi de mâinile care ne susţineau, am urinat peste bord.

Uşurarea chinului provocat de abstinenţa prelungită n-a durat mult şi cu toate ameninţările şi înjurăturile gardienilor, au trebuit să dea din nou curs insistenţelor noastre, căci necesitatea de a urina s-a făcut din nou simţită.

Frigul, abstinenţa şi inhibarea ne produseseră o retenţie urinară dureroasă, care nu permitea evacuarea conţinutului vezicii, aşa că senzaţia necesităţii s-a repetat tot restul drumului, ceea ce îi făcea pe gardieni să devină din ce în ce mai furioşi şi brutali.

Cam pe la ora prânzului, camionul şi-a încetinit mersul.

Drumul s-a mai îndreptat şi am simţit că intrasem pe strada pavată a unei localităţi.

Camionul s-a oprit. Am auzit o poartă de fier deschizându-se în faţa noastră, care, după ce am trecut de ea, s-a închis din nou.

Ne-am oprit iar.

Am fost daţi jos şi ni s-au scos ochelarii.

Eram într-o curte mare, mărginită pe o latură de o clădire, iar pe alta de o serie de garaje, mai toate ocupate de Jeep-uri şi camioane. Prin curte şi pe treptele de la intrarea în clădire, miliţieni care umblau cu treburi încoace şi încolo sau stăteau de vorbă.

Lângă camionul nostru, doi ofiţeri şi un subofiţer de miliţie discutau cu şoferul şi plutonierii care ne aduseseră. Numai din atitudinea pe care o aveau unii faţă de ceilalţi, îţi puteai da seama că adevărata ierarhie între ei nu era reprezentată de gradele ce le purtau pe epoleţi. Securiştii noştri, cu toate că numai plutonieri, discutau cu ofiţerii de miliţie ca de la superiori la inferiori.

Dar, toate astea nu le-am remarcat decât după câteva momente, când m-am mai dezmeticit şi când mi s-a mai alinat durerea acută a frunţii, descătuşată de strânsoarea ochelarilor.

Tovarăşul meu de cătuşe şi cu mine, ca şi Titi cu al lui, am fost lăsaţi împreună, în timp ce garda noastră discuta la câţiva paşi mai departe cu miliţienii.

Titi, profitând de ocazie, a fost primul care mi-a adresat cuvântul, pe şoptite şi privindu-mă cu o îngrijorare, căreia nu-i înţelegeam rostul. Cu atât mai nedumerit am fost de întrebarea lui: „Te-au bătut?” În scurta

conversaţie care s-a înfiripat, lucrurile s-au lămurit. Aveam amândouă orbitele învineţite, de la arcade până la umerii obrajilor. M-am ridicat pe vârful picioarelor şi m-am privit în geamul de la uşa camionului. Parcă aş fi coborât de pe ringul de box! L-am liniştit pe Titi, explicându-i că aveam ochii vineţi din cauza strânsorii ochelarilor.

Am făcut apoi cunoştinţă cu camarazii noştri de drum. De cel care era încătuşat cu Titi, nu-mi mai aduc aminte. În schimb, de tovarăşul meu, de care fusesem legat atâtea ore în şir, fără să-l fi putut vedea, mi-amintesc perfect. Numele i l-am uitat însă. Era un băiat tânăr, mult mai înalt ca mine şi foarte voinic. Avea părul blond şi ochii albaştri. Mai ales privirea lui adâncă şi plină de bunătate n-am s-o pot uita niciodată. Părea un cioban de prin partea locului. Purta în picioare opinci, era îmbrăcat cu iţari şi suman de dimie albă, iar pe deasupra cu un cojoc mare de oaie. În cap, o cuşmă înaltă, albă.

Mica noastră discuţie pe şoptite s-a întrerupt. Unul din plutonieri s-a apropiat de noi şi ne-a dat hrana rece pentru ziua aceea. Obişnuita slănină râncedă, cubuleţul de marmeladă şi sfertul de pâine. Ne-a scos cătuşele şi ne-a spus să mâncăm repede că plecăm mai departe. În afară de tânărul cioban, toţi ceilalţi tremuram de frig, în hainele noastre subţiri de vară. Cum ne-au scos cătuşele, tânărul mi-a pus cojocul lui pe umeri, mi-a strâns mâna şi, privindu-mă în ochi, mi-a spus pe un ton de profundă convingere: „Dacă Dumnezeu a vrut să fim înlănţuiţi împreună, înseamnă că acum suntem fraţi de cruce!” Vocea gravă, cu nuanţe dramatice, febrilitatea cu care mi-a strâns mâna şi vorbele lui exaltate mi s-au părut stranii ca şi exprimarea într-o limbă românească îngrijită şi cultivată, care nu corespundea înfăţişării lui.

Nu mi-am putut satisface curiozitatea pe care mi-o stârnise misteriosul tânăr din cauza plutonierului care se apropiase de noi, grăbindu-ne să mâncăm mai repede, ca să ne îmbarce din nou în camion. Când am terminat, i-am cerut totuşi cu insistenţă să fim duşi la closet. Nemulţumit de această nouă întârziere în program, după ce s-a dezlănţuit într-un potop de înjurături, plutonierul a cedat în cele din urmă.

Pe rând, câte unul, pentru a nu putea sta de vorbă între noi, ne-a trimis către garajele de automobile, indicându-ne o uşă întredeschisă, pe care era scris cu cretă un cuvânt pe care îl întâlnisem deseori în vocabularul miliţienilor, dar pe care nu-l văzusem până aci corect ortografiat: „veceu”!

Plutonierul ne-a spus să traversăm curtea în pas alergător, în linie dreaptă, fără să ne abatem din drum, până la uşa cu pricina. La fel şi la întoarcere. Am pornit primul. Din fugă, pe distanţa de vreo douăzeci de metri până la „veceu”, mi-am aruncat ochii pe „ziarul de perete”, afişat între uşile a două garaje. Am putut citi primul rând, scris cu litere mai mari. Aşa am aflat că ne găseam la sediul Miliţiei din Careii Mari. Ajuns la uşă, am deschis-o şi am dat să intru. Din fericire, m-am oprit la timp. Din prag, priveam şi nu-mi venea să cred!

Camera care se deschidea în faţa mea era destul de mare pentru destinaţia ce o avea. Cam patru metri pe patru. Pe peretele din fund, două rezervoare îţi indicau locurile în dreptul cărora trebuiau să fie cele două closete. Nu le puteai determina locul decât prin deducţie, căci de văzut nu se vedeau, toată duşumeaua camerei, pe toată suprafaţa ei, până în prag, fiind acoperită de un strat de fecale. Posibilitatea de a te deplasa către

cele două presupuse closete din fundul încăperii fusese totuşi prevăzută şi amenajată. Din loc în loc, la intervale reprezentând lungimea unui pas normal, câte trei cărămizi suprapuse ieşeau la suprafaţă şi îţi indicau calea de urmat. Problema aerisirii, chiar dacă nu perfect, era şi ea parţial rezolvată prin uşa lăsată întredeschisă, camera neavând fereastră.

Cu toată posibilitatea de a pătrunde în cameră, păşind pe insulele de cărămizi, am preferat să nu-mi pun la încercare simţul echilibrului şi mi-am făcut nevoile din prag. Mai târziu, în închisoare, amintindu-ne de popasul nostru la Careii Mari şi referindu-ne la „veceul” miliţiei, îl numisem „grădina japoneză”. Îl asemuisem cu bazinele din acele grădini, pe care le puteai traversa păşind pe lespezile de piatră, care ieşeau la suprafaţă din loc în loc. Cu puţină imaginaţie, pretindeam chiar că bucăţile de ziar întrebuinţate şi mototolite, presărate pe suprafaţa haznalei, ne sugerau florile de nufăr. După ce fiecare din noi s-a perindat la aşa-zisul closet, ni s-au pus iar cătuşele şi ochelarii şi ne-am reluat călătoria în aceleaşi condiţii.

A doua etapă mi s-a părut mai chinuitoare decât prima, din cauza frigului care mă pătrunsese. Tremuram ca varga, îmi clănţăneau dinţii şi fruntea îmi zvâcnea de durere, din cauza apăsării ochelarilor.

Când, după câteva ore, camionul s-a oprit şi am fost daţi jos, eram amorţit, nu mai simţeam nici frigul, nici durerea. Stăteam ca prostit alături de tânărul cu care eram încătuşat, acolo unde ne plasaseră gardienii şi ne spuseseră să aşteptăm.

După o destul de lungă aşteptare, am fost luaţi din locul unde fuseserăm puşi să stăm şi conduşi prin mai multe încăperi, până când, în fine, ni s-au scos ochelarii.

Eram într-o cămăruţă devenită un fel de magazie de mobile vechi. Câteva birouri sparte, câteva scaune rupte, stivuite unele peste altele ocupau o bună parte a spaţiului în care noi abia mai aveam loc. În cămăruţa nelocuită era rece, dar cel puţin nu mai era gerul de afară, iar prin uşa întredeschisă spre biroul vecin, supraîncălzit, veneau valuri de căldură cu miros de cărbune. În câteva minute, temperatura între cele două camere s-a egalizat şi ne-am încălzit şi noi. Începuse chiar să mă cuprindă o moleşeală plăcută şi o dată cu ea se risipeau şi resemnarea şi deznădejdea de până aci.

ÎN LANŢURI. LA PENITENCIARUL DIN ORADEA

Plutonierii care ne însoţiseră pe drum dispăruseră. Alte figuri de gardieni, cu căciuli, şube şi pâslari în picioare, se perindau prin biroul de alături. Din când în când, câte unul băga capul pe uşă şi ne privea îndelung, de parcă am fi fost nişte animale rare. Niciunul nu ne-a adresat cuvântul. Numai în biroul de alături, vorbeau pe şoptite între ei. Trăgeam şi noi cu urechea, dar n-am prins cine ştie ce. Totuşi, un lucru am aflat din

conversaţiile lor: ne găseam în penitenciarul din Oradea Mare! N-auzisem până atunci de vreo închisoare pentru deţinuţi politici în Oradea. Ne-am gândit că poate e iar vorba numai de un popas, ca la Careii Mari, şi că vom fi duşi mai departe. Aşa am interpretat atmosfera de expectativă care ne înconjura. Am profitat de relativa lipsă de supraveghere din partea gardienilor, pentru a mai sta de vorbă între noi.

M-am lămurit astfel în privinţa misteriosului cioban de care eram legat: fusese student la Cluj, cred că la Litere. Într-o zi, lăsase totul şi plecase în munţi, la un grup de partizani. Prea multe detalii n-am putut afla, deoarece abia acum, când aveam ocazia să stau cu el de vorbă, mi-am dat seama că tânărul nu era în toate minţile. Explicaţiile pe care mi le dădea erau confuze. Pornea să-mi răspundă la întrebări, dar se abătea mereu de la subiect, intra în consideraţii filosofice şi morale şi, în cele din urmă, dând frâu liber maniei religioase în care căzuse, devenea tot mai exaltat, până ce, brusc, tăcea. Rămânea aşa, mut, privindu-mă cu ochii lui mari, albaştri, plini de bunătate, urmărind în mintea lui rătăcită cine ştie ce gânduri sau viziuni, care păreau să-l desprindă de realitate. Faţa lui exprima linişte şi mulţumire şi o stare de seninătate, pe care nu mai îndrăzneam să i-o tulbur cu alte întrebări.

Am aflat mai târziu, în închisoare, că fusese bătut îngrozitor când fusese prins şi că atunci înnebunise, iar ancheta lui ulterioară la Securitate nu mai dăduse niciun rezultat. După un timp, l-au internat în infirmeria penitenciarului Oradea. Se îmbolnăvise de tuberculoză şi avusese o hemoptizie. L-am mai zărit într-o zi, în curtea închisorii, când l-au scos la aer. Slăbise şi păşea ca un automat, învârtindu-se în cerc în curticica de plimbare, cu aceiaşi ochi mari, albaştri, privind în gol. De atunci, n-am mai auzit de el.

În fine, în biroul de alături s-a produs mişcare. Un gardian şi-a făcut apariţia în cămăruţa noastră; ne-a scos cătuşele de la mâini şi i-a luat cu el pe cei doi tovarăşi ai noştri. Am rămas numai eu cu Titi.

După un timp s-a produs o nouă rumoare şi mişcare de gardieni. Am fost chemaţi amândoi în birou şi ni s-a spus să ne dezbrăcăm „la piele”. Odată percheziţia terminată, ni s-au pus lanţuri la picioare.

Brăţările de fier gros care ne cuprindeau gleznele aveau câte o gaură, prin care în mod normal se trecea un nit, care apoi era bătut pe nicovală. De data aceasta însă, brăţările lanţurilor ne-au fost fixate în jurul gleznelor cu câte un lacăt, a cărui toartă a fost trecută prin găurile prevăzute pentru nituri. Astfel, la greutatea lanţurilor se mai adăuga la fiecare picior şi greutatea câte unui lacăt „Sfinx”. Aceste lacăte, făcute dintr-un bloc masiv de metal, aveau mai multe modele. Bineînţeles că cele care ni s-au atârnat la picioare au fost din modelul cel mai mare.

Procedeul lanţurilor prinse cu lacăte nu l-am mai întâlnit în nicio altă puşcărie, de-a lungul întregii mele perioade de detenţie.

Faptul că ne-au pus lanţuri la picioare ne-a întărit convingerea că Oradea nu era decât o etapă şi că, de aici înainte, ne vom continua drumul pe calea ferată într-un vagon penitenciar. Credeam chiar că vom pleca dintr-un moment într-altul, fiindcă nu ne-au mai scos din birou. Ne-au spus să stăm lângă perete iar cei patru-cinci gardieni păreau şi ei să aştepte

ceva. Ne-am gândit că urma să vină duba-automobil, care să ne transporte la gară.

Deodată, uşa s-a dat de perete şi a apărut un grup de ofiţeri. În fruntea lor, un căpitan. Gardienii au luat poziţie de drepţi. Căpitanul abia le-a răspuns la salut. În tăcerea care se lăsase, căpitanul ne-a măsurat din cap până-n picioare, cu o privire dispreţuitoare, după care a început să ne apostrofeze pe un ton batjocoritor: „Bandiţilor! Aţi vrut să vedeţi Festivalul! Credeaţi că scăpaţi de vigilenţa organelor de stat? Acum vi s-a înfundat, mama voastră de bandiţi!” Am redat numai o mostră din tot ceea ce ne-a spus căpitanul, care nu se mai putea opri din tirada lui, înconjurat de râsetele şi aprobările subalternilor săi.

Eram hotărât să tac şi îmi compusesem o expresie indiferentă. Din când în când, îi aruncam câte o privire, în care mă străduiam să pun maximum de dispreţ. Mica mea răzbunare mută şi-a produs efectul. Căpitanul spumega de furie şi limbajul lui devenea tot mai ordinar. Titi n-a mai putut răbda şi a protestat, spunându-i că ne aflam aici pentru a fi supuşi legii şi regulamentelor şi nu abuzurilor şi insultelor, tocmai din partea unui reprezentant al ordinii.

Căpitanul i-a tăiat vorba cu un nou potop de înjurături, după care, întorcându-se spre unul din gardieni, un uriaş cu figură de brută, i-a ordonat: „Gherdan! Du-i pe celular!” Apoi, întorcându-se iar spre noi: „Vă arăt eu lege şi regulament!”

Am ieşit din birou, împleticindu-ne în lanţuri şi împiedicându-ne, de câte ori Gherdan ne îmbrâncea din spate, strigându-ne: „Dă-i drumu’ mai repede, banditule!” Gardienii, aşa de tăcuţi şi rezervaţi la sosirea noastră, se adaptaseră imediat la tonul pe care îl dăduse căpitanul, în privinţa comportării şi limbajului faţă de noi.

Am ieşit de sub bolta clădirii, unde se afla poarta de intrare în închisoare, într-o curte pavată cu piatră de râu. Pe dreapta, clădirea în care fusesem se întindea dincolo de ceea ce putea cuprinde privirea noastră. Pe stânga, o curticică, mărginită pe două laturi de un zid înalt, cu sârmă ghimpată pe coamă, peste care se vedeau acoperişuri de case. Cea de-a treia latură o constituia o clădire dreptunghiulară cu trei etaje, aşezată perpendicular pe cea de-a lungul căreia mergeam noi. În punctul unde cele două clădiri se apropiau, lăsând între ele numai spaţiul de lăţimea unui drum, sergentul Gherdan ne-a comandat „la stânga” şi ne-a îmbrâncit spre cele două-trei trepte de piatră tocite, de la intrarea în „celular”, cum îl numise căpitanul.

Era de fapt o temniţă de pe vremea ungurilor, cu ziduri de aproape un metru, cu ferestre pe care le văzusem de afară zăbrelite cu drugi de fier, în spatele cărora, geamurile cu ochiurile sparte, ca şi tencuiala faţadei căzută, ne dăduseră impresia unei clădiri părăsite. După cum aveam să aflu, aşa şi fusese până cu câteva luni în urmă, singurele celule, folosite pentru deţinuţii de drept comun, aflându-se în clădirea pe lângă care trecusem şi care, deşi tot veche şi într-o stare de întreţinere tot aşa de mizerabilă, nu avea aspectul medieval al celei în care intram acum, împinşi de la spate de Gherdan.

Am trecut de prima uşă de lemn şi am pătruns într-un fel de anticameră, din care, la dreapta, pornea o scară de piatră către etajele superioare. În faţă, o deschidere joasă, boltită, închisă cu un grilaj în două canate, din

şine groase de fier. Am trecut prin ea aplecându-ne, căci bolta, în punctul ei cel mai înalt, nu avea mai mult de un metru şi jumătate.

Înaintea noastră se deschidea un coridor înalt, lung cât toată clădirea, cu ciment pe jos şi cu aproximativ douăsprezece uşi de celule pe fiecare parte. La jumătatea lui, şi pe stânga şi pe dreapta, lipsea câte o celulă, astfel că se lărgea pe toată lăţimea clădirii, până la zidurile exterioare. În aceste ziduri, în fiecare parte, se deschidea câte o fereastră, plasată sus, ca să nu vezi afară, constituind singurele surse de lumină ale coridorului. Tot aici se aflau şi două jgheaburi de beton cu câteva robinete.

Am trecut mai departe, târându-ne lanţurile pe cimentul care le amplifica zornăitul, de parcă am fi fost o coloană întreagă, nu numai doi. Gherdan continua să ne îmbrâncească, la fiecare câţiva paşi. Totuşi, cu coada ochiului, observam mişcare la fiecare din vizetele prin dreptul cărora trecusem.

Uşilor de lemn gros, care păreau tot atât de vechi ca şi celularul, li se aduseseră îmbunătăţirile cerute de sistemele moderne de detenţie ale regimului. La înălţimea capului, în fiecare uşă, fusese sfredelită câte o gaură rotundă, cam de diametrul unui ou. Adaptarea la noile necesităţi se oprise aici. Mai departe se improvizase. Pentru ca vizetele să nu rămână deschise, fiecare din ele a fost acoperită cu câte un fund de cutie de conservă, bătut într-un cui deasupra găurii, în aşa fel încât putea fi împins la o parte de gardian pentru a privi în celulă. Dar, tot aşa de bine putea să-l deplaseze şi cel din celulă, pentru a privi pe coridor. La trecerea noastră, surprinsesem la fiecare vizetă câte un deget care mişcase aproape imperceptibil tinicheaua respectivă.

La a doua uşă, pe dreapta, după spaţiul mai larg unde se aflau spălătoarele, Gherdan s-a oprit, a descuiat lacătul ce ţinea ranga transversală ce bara uşa şi m-a îmbrâncit în celulă. Pe Titi l-a băgat vizavi.

Aşa-zisa cameră în care mă aflam era o grozăvie! Avea cam trei metri pe trei. Pe jos era ciment. Pereţii aveau tencuiala căzută, iar pe alocuri pete mari de igrasie. Fereastra, destul de sus plasată, era în două canate. Unul din ele avea ochiurile de geam, fie sparte, fie crăpate. Celălalt lipsea cu giurgiuvea cu tot. Lângă unul din pereţi, un pat de fier, ruginit, pe care se găsea o saltea, cândva umplută cu paie. Acum, nu mai conţinea decât paie tocate şi pleavă. Peste ea era aruncată o pătură veche, murdară şi cu ţesătura rărită de lungă întrebuinţare. Nu era nici măcar întreagă; fusese scurtată din lungime, aşa că era aproape pătrată. În colţ, sub geam, o tinetă fără capac. (În închisorile din Transilvania i se spunea „chiblă”.) Înaltă cam cât o găleată, dar cu un diametru ceva mai mare şi cu două toarte, era din fontă şi foarte grea. Fusese cândva întrebuinţată şi nu o golise nimeni. Mirosul fetid şi penetrant pe care îl degaja persista, cu toată lipsa geamului.

La frigul de afară se mai adăuga şi umezeala zidurilor. Cu pantalonii mei de doc, cu chiloţi scurţi pe dedesubt, cu o cămaşă de vară, ecosez, singura pe care o aveam, şi cu o haină de stofă subţire, nu mă vedeam supravieţuind în asemenea condiţii. În picioare aveam tot pantofii daţi de Baby Ivanovici şi o pereche de şosete scurte.

N-am apucat însă să reflectez mult asupra situaţiei disperate în care mă aflam, că mi-am auzit numele strigat pe coridor; pe al meu şi pe al lui Titi. M-am apropiat de vizetă şi, cu prudenţă, am dat încet tinicheaua care o

acoperea la o parte. Toate rondelele de tablă de la cele patru sau cinci vizete de pe cealaltă parte a coridorului, care intrau în unghiul meu de vedere, erau împinse deoparte. Prin fiecare gaură, ieşea câte un deget, care le menţinea în această poziţie. Descoperirea şi recunoaşterea celor care mă strigaseră m-au făcut să uit pentru o bună bucată de timp şi frigul şi situaţia disperată în care mă găseam. Pe măsură ce luam contact cu fiecare din cei de la vizetele celulelor, mă cuprindea o stare nemaiîntâlnită de sentimente contradictorii, împărţite între o profundă decepţie şi o nespusă bucurie.

Tot grupul nostru de evadaţi se afla presărat pe celular, repartizaţi câte unul singur în celulă! Nu lipsea decât Ion Cojocaru, despre care nu se ştia nimic. Toate speranţele pe care le nutrisem, ca măcar unii dintre noi să fi scăpat, s-au spulberat. Aceeaşi decepţie au avut-o şi camarazii noştri, când am apărut în lanţuri pe celular, împinşi de la spate de Gherdan. Cum de la arestarea lor trecuseră câteva luni şi în tot acest răstimp nu auziseră nimic despre Titi şi despre mine, fuseseră convinşi că scăpaserăm, făcându-şi chiar iluzii că trecuserăm frontiera spre Vest.

Fiecare, din celula lui, ne interpela prin vizetă, şi pe Titi şi pe mine, aşa că, pe lângă faptul că nu înţelegeam nimic din cauza vocilor care se suprapuneau, pe coridor se produsese o zarvă, care îmi închipuiam că nu putea scăpa neauzită de gardian. Fiecare din ei voia să afle totul despre noi şi păţaniile noastre, de când ne despărţisem, la ieşirea din mină, aceeaşi curiozitate stăpânindu-ne şi pe noi în privinţa lor.

Nu eram familiarizat cu zgomotele celularului, nu ştiam să le interpretez şi nici nu ştiam dacă nu se mai află şi alţi deţinuţi în afara grupului nostru, printre care vreun eventual turnător. După primele efuziuni şi manifestări mai zgomotoase, gălăgia s-a mai potolit şi am început să ne înţelegem.

Unul din primii cu care am reuşit să mă înţeleg mai bine a fost Ion Pantazi, care se afla într-o celulă de vizavi, dar nu chiar în faţa uşii mele. Mi-a spus că pot vorbi fără grijă, pentru că gardianul are obiceiul să plece de pe celular şi să închidă în urma lui grila de la intrare, iar la întoarcere poate fi observat de cei din primele celule care vor da alarma. Primele informaţii pe care ni le-am împărtăşit reciproc au fost de ordin general. În amănunte am intrat mai târziu, cu timpul.

Am aflat astfel că Ion Pantazi, care fusese prins în periferia Băii Mari, a făcut mai întâi un scurt popas în vechea clădire a Securităţii locale, după care a fost transferat la Securitatea din Sighet. Aici urma să fie aduşi, pe rând, pe măsură ce au fost prinşi, şi ceilalţi evadaţi.

Doctorii Paul Iovănescu şi Miltiade Ionescu, capturaţi, lângă o stână din apropierea minei, de soldaţii unuia din cele patru batalioane de intervenţie ale trupelor M.A.I., după ce li s-au pus cătuşele cu mâinile la spate, au fost aruncaţi într-un camion, care i-a dus la Sighet. Pe drumul desfundat, zdruncinaţi şi aruncaţi dintr-o parte într-alta pe podelele camionului, cătuşele, aşa-zis americane, li s-au strâns în aşa hal, încât au ajuns cu mâinile umflate, cu circulaţia întreruptă şi cu dureri insuportabile. Au fost ţinuţi în continuare şi la Sighet în aceste condiţii chinuitoare. Li s-au scos cătuşele numai după câteva zile.

De acelaşi tratament au avut parte şi ceilalţi şase, care, rătăcind drumul din cauza ceţii, fără să-şi dea seama şi fără să fie detectaţi de grăniceri, trecuseră frontiera în U.R.S.S. Când şi-au dat seama de eroare şi au vrut să

se întoarcă pe teritoriul românesc, au fost somaţi de focuri de armă de grănicerii români şi prinşi. Toţi au răbdat câteva zile de foame şi au avut de suportat chinurile transportului, barbaria cătuşelor prea strânse, cu mâinile la spate şi brutalităţile securiştilor, care, pe drum, pentru a-i teroriza, au simulat pregătirile unei execuţii sumare.

Mai târziu, li s-a alăturat şi Mircea Vueric, prins la o stână din zona trecătorii Ghimeş Palanca, după ce se pierduse pe drum de Ion Cojocaru. Ultimul adus a fost Ion Brânzaru, care ajunsese până la Soveja, în regiunea lui de baştină din munţii Vrancei. Acolo, luase legătura cu un văr al lui, care îl denunţase.

Abia după ce toţi au fost transferaţi la Baia Mare, fiind primii locatari ai noii clădiri a Securităţii, tratamentul li s-a mai îmblânzit. Au fost anchetaţi tot de Velniciuc, în aceleaşi condiţii ca şi noi, adică fără să se recurgă la tortură, dar cu mai multă insistenţă. Cu două-trei luni în urmă, fuseseră transferaţi la Oradea, unde, aşa cum aveam să mă conving şi eu pe propria-mi piele, fuseseră supuşi la un regim special, prescris de Securitate.

După ce am aflat toate astea de la Ion Pantazi şi de la ceilalţi, care mai interveneau din când în când în discuţia noastră cu completări, a fost rândul nostru să-i punem la curent cu păţaniile noastre. Şi Titi şi eu le-am povestit aventurile noastre de pe drum şi apoi din Bucureşti, anchetele de la Interne, Rahovei şi Baia Mare.

Toată această informare reciprocă – am încercat şi voi încerca şi în continuare – s-o redau într-un mod mult mai ordonat decât s-a realizat atunci. Nu voi mai insista asupra celor povestite de Titi şi de mine, faptele fiind cunoscute. Mă voi opri numai asupra momentului când, povestind păţaniile noastre din Bucureşti, Ion Pantazi m-a întrebat dacă n-am întreprins ceva pentru a încerca să fugim din ţară. L-am pus la curent cu legătura ce o făcusem prin M.C. cu Rici Tailer, pe care şi Ion îl cunoştea. I-am vorbit de posibilitatea de a ajunge până în Austria, îmbarcându-ne pe un şlep cu cherestea. I-am explicat că planul lui Rici Tailer nu putuse fi pus imediat în aplicare şi că mai necesitase o perioadă de aşteptare, timp în care Securitatea ne dăduse de urmă şi ne prinsese. Cum despre acest plan şi despre Rici Tailer, Securitatea nu ştia nimic, în timp ce îi dădeam aceste amănunte lui Ion, coborâsem instinctiv vocea.

Tot atunci, am auzit şi glasul lui Ion Brânzaru, a cărui celulă se afla tocmai la capătul opus al celularului: „D-le Ioanid, ai grijă, prăduială!” (Era expresia utilizată în grupul vrâncenilor pentru „trădare” sau „turnătorie”.)

Nu ştiam ce să cred. La început, camarazii noştri ne spuseseră că putem vorbi fără grijă, toţi angajându-se în discuţie prin vizete, iar acum venea acest avertisment! Poate că Ion Brânzaru era mai suspicios decât ceilalţi, poate că se temea că vorbeam prea tare şi s-ar putea auzi afară sau poate că tocmai s-o fi apropiat gardianul de uşa celularului! Din celula de alături, Colea Ungureanu mi-a şoptit prin vizetă: „Naşule, povesteşte mai departe, dar nu mai spune nume!”

Mi-amintesc că, în cele câteva fraze pe care le-am mai spus, pentru a-i termina lui Ion povestea cu fuga din ţară, nu i-am mai pronunţat numele lui Rici Tailer. În dialogul care a mai urmat pe această temă, atât eu cât şi Ion ne-am referit la Rici Tailer, numindu-l „jidanul”.

Acest episod, căruia nu i-am dat atunci o importanţă deosebită, avea să-mi fie reamintit un an mai târziu, în cu totul alte împrejurări, pe care le voi relata la timpul cuvenit.

În prima fază a conversaţiei noastre prin vizete, excitarea reîntâlnirii, senzaţionalul păţaniilor fiecăruia şi poate şi căldura înmagazinată în biroul în care stătusem mai înainte m-au făcut să nu înregistrez frigul din celulă.

Cu timpul însă, din cauza poziţiei incomode, în picioare, rezemat de tabla de fier rece a uşii, întorcând mereu capul când într-o parte, când într-alta, pentru a avea în dreptul vizetei fie gura, fie urechea, am început să simt oboseala. Şi o dată cu ea a început să mă pătrundă şi frigul.

Apăsarea fierului rece al brăţărilor lanţurilor pe fluierele picioarelor îmi provoca o amorţeală aproape dureroasă. Aceeaşi senzaţie o aveam şi în umărul proptit de uşă.

Încet, încet se lăsase noaptea. Celula nu era luminată. De la capătul celularului, unul din băieţi a dat alarma. Conversaţiile au încetat brusc şi fiecare a lăsat să cadă rondela de tablă peste vizetă.

S-a auzit grilajul de la intrarea în celular şi pasul greu al lui Gherdan, care a aprins lumina pe coridor. Urmat de un deţinut de drept comun, care târa după el un hârdău, a început să distribuie masa. Când s-au mai apropiat, împingând puţin tabla de la vizetă, i-am putut vedea.

Gherdan descuia şi dădea deoparte ranga transversală, iar „plantonul”, stând în dosul uşii întredeschise, îi întindea celui din celulă gamela, în care în prealabil turnase un polonic din conţinutul hârdăului. Mi-a venit şi mie rândul şi celor câteva celule de vizavi, după care, „plantonul” a părăsit celularul cu hârdăul şi Gherdan s-a pornit din nou să deschidă uşile celulelor, pe rând. Fiecare deţinut trebuia să-şi clătească gamela la spălătorul de pe coridor şi tot în ea să-şi ia apa de băut, până la masa următoare.

Mâncarea pe care o primisem în gamelă întrecea tot ce întâlnisem până aci prin diversele închisori prin care trecusem: o zeamă transparentă! După ce am băut-o, pe fundul gamelei au rămas cam două linguri de cartofi fărâmiţaţi. Un fel de nisip de cartofi care stătuse în suspensie şi care prin decantare se depusese pe fundul gamelei. Zeama imundă, la suprafaţa căreia nu se vedea nicio steluţă de grăsime, avea o singură calitate: era fierbinte şi m-a încălzit.

Nici nu s-a terminat bine cu spălatul gamelelor şi Gherdan a răcnit din capul celularului: „Pregătirea pentru număr!”

De altfel, toate ordinele, care marcau momentele importante ale programului zilnic, începeau cu aceeaşi formulă. Dimineaţa: „Pregătirea pentru număr!” De trei ori pe zi: „Pregătirea pentru masă!” „Pregătirea pentru veceu!”, aceasta din urmă, la început, de două ori pe zi, redusă ulterior la o singură dată, din cauza... lipsei noastre de interes! Ziua se încheia cu formula cu care începea: „Pregătirea pentru număr!”

În toate închisorile, ziua începea cu „deşteptarea”, anunţată după obiceiul local, fie prin răcnete, fie prin câte un clopot, fie printr-un fel de toacă, pe care gardianul o bătea într-o bucată de şină de cale ferată, atârnată undeva în curtea puşcăriei. Aici, la Oradea, era o talangă. Tot aşa

se anunţa şi sfârşitul zilei: „stingerea!” În toate penitenciarele, între „deşteptare” (cam la 5 dimineaţa) şi „stingere” (la 10 seara), nimeni nu mai avea voie să doarmă şi nici să stea întins pe pat. La Oradea, pentru noi, evadaţii, se făcuse o derogare de la regulament; talanga care anunţa „deşteptarea” şi apoi „stingerea” nu ne privea!

De altfel, mai toată ziua eram lăsaţi în pace, gardianul de serviciu având obiceiul să încuie în urma lui grilajul de acces în celular şi să-şi facă veacul prin alte cotloane, mai calde, ale puşcăriei. Cât priveşte supravegheatul nostru prin vizetă în timpul nopţii, tot nu ar fi servit la nimic, celulele fiind cufundate în întuneric, de când se lăsa noaptea până se lumina de ziuă.

După ce Gherdan a anunţat „numărul”, pe cimentul coridorului s-a auzit o tropăială de cizme, de parcă ar fi intrat o întreagă unitate militară. Se opreau destul de mult la fiecare celulă. Auzeam numai glasurile răstite sau râsetele celor de pe coridor. Vocile celor din celule nu le puteam distinge. Când s-au apropiat, am recunoscut vocea căpitanului care ne apostrofase în birou, la sosire. Şi acum avea aceeaşi atitudine batjocoritoare, distribuind la fiecare celulă câte o insultă, o înjurătură sau o glumă proastă, care dezlănţuia corul de râsete grosolane şi slugarnice ale suitei.

În fine, s-a deschis şi uşa mea şi becul de pe coridor mi-a luminat celula. În cadrul uşii a apărut căpitanul, iar în spatele lui se înghesuiau vreo şapte-opt inşi. Am remarcat printre ei vreo trei ofiţeri. Restul erau gardieni, sergenţi şi plutonieri. Toţi purtau şube peste uniforme şi căciuli în cap. Iar eu, în cămaşă de vară, cu pantalonii de doc şi cu haina cu gulerul ridicat, stăteam în pata de lumină din dreptul uşii deschise, cu mâinile în buzunar şi încercam să-mi stăpânesc tremuratul.

„Bă, banditule! Nu ştii să dai raportul?!” a răcnit căpitanul.

M-am hotărât să tac.

Căpitanul s-a dezlănţuit iar într-un potop de insulte şi a încheiat cu o ameninţare care a stârnit râsul celorlalţi: „Ţi-arătăm noi ţie Festival!”

Au trântit uşa şi au plecat. L-am auzit răstindu-se vizavi, la Titi, care a protestat împotriva condiţiilor inumane de detenţie, cerând geamuri, îmbrăcăminte şi încălzire. „Ce, bă? Crezi că aici eşti la hotel? Bandiţi ca voi ar trebui împuşcaţi!” i-a spus căpitanul şi i s-a trântit şi lui uşa.

Tot grupul a părăsit celularul, grilajul s-a trântit şi, după câteva clipe de linişte, vizetele s-au deschis iar şi discuţiile noastre au reînceput. Am vorbit până târziu în noapte, când, învinşi de oboseală şi de frig, unul după altul am închis vizetele şi ne-am culcat. Am rămas printre ultimii de vorbă cu Colea Ungureanu, care mi-era vecin de celulă. Ne-am dozat tăria vocilor, reglându-ne în aşa fel, încât să nu mai poată fi auzite mai departe, la alte celule. Multe seri de-a rândul, după culcarea celorlalţi, am procedat aşa.

Voi concentra aici tot ce am mai aflat peste zi din discuţiile generale care se angajau, cât şi de la Colea, din convorbirile noastre nocturne. Mai întâi, în afară de noi, cei care evadasem (cu excepţia lui Ion Cojocaru, care nu apăruse), se mai aflau pe celular şi alţii. La grupul nostru de treisprezece inşi, se mai adăugau încă patru camarazi de-ai noştri de la Cavnic, care fuseseră implicaţi în afacerea evadării: inginerul Georgescu-Topuslău, George Sarry, Bănilă şi avocatul Dumitru Popa. Aceştia patru

erau pe celularul nostru şi am putut sta de vorbă şi cu ei. Dar fuseseră implicaţi în legătură cu evadarea încă cinci inşi, care se găseau încarceraţi în alt corp al clădirii penitenciarului din Oradea. Era vorba de următorii angajaţi civili (liberi) ai minei: mecanicul de la compresoare, doi artificieri, dintre care unul era Şimi Rujinski, inginerul cel tânăr care intra în inspecţii în mină, şi unul din miliţienii lagărului nostru, plutonierul Cuhart.

Colea mi-a lămurit toate nedumeririle pe care mi le stârnise Velniciuc în ancheta de la Baia Mare, când îmi dădusem seama că Securitatea ştia mult mai mult decât ar fi fost normal să ştie. El era convins că tot acest dezastru era opera lui Alexandru (Ducu) Ciocâlteu, care făcuse mărturisiri complete la anchetă, denunţându-i nu numai pe ceilalţi patru camarazi ai noştri din lagăr, care acum se aflau şi ei pe celular, dar şi pe angajaţii civili ai minei, care avuseseră legături cu noi.

În urma denunţului, toţi aceştia fuseseră aduşi la Securitatea din Baia Mare, unde, puşi de Velniciuc în faţa faptelor, mai toţi recunoscuseră acuzaţiile, unii în totalitate, alţii numai parţial. Declaraţiile lor de recunoaştere au fost utilizate apoi de anchetă pentru a smulge şi de la evadaţi o confirmare, cu intenţia de a-i folosi ulterior, la proces, ca martori ai acuzării. Această stratagemă nu a reuşit însă.

Deşi derutaţi de declaraţiile de recunoaştere care le-au fost supuse, şi chiar mărturisirile respectivilor, făcute personal în câteva confruntări în timpul anchetelor, evadaţii au rămas în general fermi pe poziţie, negând orice fel de relaţii cu ceilalţi.

În primul moment, am refuzat să cred tot ce mi-a povestit Colea. Nu puteam crede că Ciocâlteu făcuse aşa ceva, mai ales că nu vedeam ce-l determinase să facă astfel de mărturisiri, când în anchetă nu se recursese la metodele dure din alte perioade. Nu-l cunoscusem prea bine pe Ducu Ciocâlteu, dar datorită atitudinii lui din faza pregătitoare a evadării noastre, îmi făcuse o impresie foarte bună. Inteligent, energic, extrem de dinamic, fusese, poate, cel mai activ şi eficace dintre noi în ducerea la bun sfârşit a acţiunii de evadare.

Şi totuşi, Colea avea dreptate! De îndată ce fusese prins, Ducu Ciocâlteu pusese în slujba Securităţii aceleaşi calităţi pe care le desfăşurase cu toată dăruirea pentru reuşita evadării. Inteligenţa şi memoria lui excepţională au fost calităţi care au făcut ca trădarea lui să fie cu atât mai nocivă.

Înainte de a trece în revistă cazul fiecăruia dintre cei care căzuseră victimă declaraţiilor lui Ducu Ciocâlteu, voi încheia mai întâi inventarul conţinutului uman al celulelor de pe coridorul nostru. În afară de noi, cei treisprezece evadaţi şi cei patru complici, care ocupam fiecare câte o celulă, se găseau pe celular încă alţi patru deţinuţi. Şi ei erau repartizaţi câte unul în celulă şi suportau acelaşi regim ca şi al nostru. Numele lor, cum mi le amintesc: Marin Ţucă, Românu, Coţofană, Miron. Marin Ţucă – tânăr ofiţer de Geniu, căpitan. Fiu de preot din comuna Albeşti, judeţul Dolj. Condamnat ca legionar, fusese trimis la mina de la Valea Nistrului, nu departe de Cavnic, tot în regiunea Baia-Mare. Românu era ţăran din Banat, din zona Teregova, unde participase la acţiunile partizanilor din munţi. Prins şi condamnat, fusese trimis şi el în lagărul de la Valea Nistrului. Fuseseră prinşi, ca şi noi, la un timp, după ce evadaseră din lagărul de la Valea Nistrului. Voi relata, atât cât îmi mai amintesc, din cele ce mi-au povestit.

Galeria principală a minei de la Valea Nistrului, în care munceau deţinuţii politici, era la orizontul zero, adică ieşea din munte direct la suprafaţă şi tot minereul care se extrăgea era evacuat cu vagoneţii prin această galerie. Gura galeriei era închisă cu o poartă de fier, pe care o deschidea un gardian, de câte ori deţinuţii vagonetari împingeau câte o garnitură de vagoneţi încărcaţi către ieşire. Pe măsură ce vagoneţii împinşi defilau prin faţa gardianului, acesta lovea cu un ciocan de lemn în pereţii laterali, constatând astfel, după sunet, dacă erau plini cu minereu. Era prevenită astfel posibilitatea ca vreun deţinut să evadeze, ascuns într-un spaţiu pe care l-ar fi amenajat în interiorul vagonetului, sub un strat de minereu. În acest caz, sub lovitura de ciocan, vagonetul ar fi sunat a gol şi gardianul ar fi prins de veste. Vagonetarii-deţinuţi nu depăşeau linia porţii de la gura minei. Se opreau la poartă, iar trenul de vagoneţi continua să ruleze câţiva metri în aer liber, în virtutea inerţiei. De partea exterioară a porţii, se mai afla un gardian, înarmat cu un pistol. Adevărata pază exterioară era compusă din doi ostaşi din trupele M.A.I. Unul, instalat într-o groapă, la câţiva metri distanţă şi înarmat cu o puşcă mitralieră, celălalt, înarmat cu un pistol-automat, se afla într-un prepeleac care domina poziţia.

Pe galerie, la oarecare distanţă de ieşirea ei la suprafaţă, era locul unde se concentrau vagoneţii cu minereu aduşi de la diferitele locuri de muncă şi unde se forma garnitura ce urma să fie împinsă afară. Munca aceasta finală, de a forma trenul şi de a-l împinge până la gura galeriei, cădea în sarcina a doi deţinuţi, dintre care unul era un turnător notoriu. Tot în apropierea locului de formare a trenului de vagoneţi, într-o breşă, era amenajată magazia pentru explozibil, fitil şi capse. Gura breşei era închisă cu o poartă încuiată cu lacăt, a cărei cheie o aveau artificierii civili, care la sfârşitul şutului veneau să-şi ridice cele necesare pentru împuşcături. În acest cadru, s-a desfăşurat acţiunea celor patru băieţi de la Valea Nistrului.

La momentul hotărât, fiecare şi-a părăsit locul de muncă din abatajul în care lucra, urmând să-şi îndeplinească rolurile aşa cum se înţeleseseră. Trei dintre ei aveau misiunea să-i imobilizeze pe cei doi vagonetari, iar unul, înarmat cu o rangă, trebuia să pătrundă în magazia cu explozibil. Succesul întreprinderii depindea de rapiditatea executării acestor operaţii şi de o perfectă sincronizare.

Unul din vagonetari s-a supus imediat, acceptând să se lase legat şi să i se pună căluşul în gură. Celălalt, turnătorul, a încercat să se opună. Numai intervenţia lui Marin Ţucă l-a salvat de furia lui Coţofană şi Miron, care erau porniţi să-l lovească cu rângile. După o scurtă luptă, a fost şi el imobilizat şi i s-a pus căluş.

În timp ce-i legau mâinile la spate, procedând fără menajamente, i-au sucit un braţ, iar turnătorul şi-a pierdut cunoştinţa. Reflectând ura generală pe care deţinuţii o nutreau împotriva turnătorilor, Miron şi Coţofană regretau şi acum, când ne povesteau prin vizetă episodul, că nu-i făcuseră de petrecanie.

În a doua fază a planului, urmau să îngroape în minereul din ultimul vagonet al trenului explozibilul luat din magazie. Amorsarea şi calcularea lungimii fitilului intrau în atribuţiile lui Marin Ţucă, fiind specialitatea lui de „genist”.

Încă în zilele premergătoare evadării, Marin Ţucă stabilise lungimea fitilului, socotind timpul ce urma să se scurgă de la aprinderea lui şi până la explozie. Acest timp trebuia să coincidă cu durata necesară trenului ca să depăşească poarta de ieşire. Explozia trebuia să se producă în momentul în care ultimul vagonet, cel încărcat cu explozibilul, avea să se găsească dincolo de linia porţii, în spaţiul dominat de prepeleacul de pază. Ceea ce nu putuse prinde în calculul lui era trecut în seama „riscurilor meseriei de evadat” cum spunea Ţucă. Era vorba de posibilitatea ca gardianul, din cine ştie ce motiv imprevizibil, să întârzie cu deschiderea grilajului, pentru ieşirea garniturii de vagoneţi, ceea ce ar fi însemnat ca explozia să se producă în interiorul galeriei, spulberând astfel nu numai întregul plan al evadării, ci şi pe cei ce porniseră la această acţiune.

Totul a decurs însă normal şi nicio necunoscută n-a venit să le tulbure planul. Toţi patru au început să împingă spre poartă garnitura de vagoneţi. Ajunşi la locul ce-l stabilise prin calculele lui, Ţucă a aprins fitilul, iar gardianul, văzând trenul apropiindu-se, a deschis grilajul şi a început, ca de obicei, să lovească cu ciocanul vagoneţii care îi treceau prin faţă. La câţiva metri de poartă, cei patru s-au opintit într-un ultim efort, dând un puternic impuls vagoneţilor, după care s-au adăpostit, lipindu-se de pereţii laterali ai galeriei. Au mai apucat să vadă ultimul vagonet depăşind poarta şi dispărând în cotitura pe care o făcea linia ferată, imediat ce ieşea din galerie. În clipa următoare, o explozie extraordinară a zguduit pământul în jurul lor. Cei patru au ţâşnit afară prin norul de praf stârnit de detunătură, fugind care încotro, fiecare căutând să se pună cât mai repede la adăpost, intrând în pădure.

Singurul care a putut înregistra ceva din scena ce i s-a deschis în faţa ochilor la ieşirea din mină a fost Marin Ţucă. El a ieşit ultimul pe poartă. A trecut pe lângă gardianul cu ciocanul, care buimăcit şi înspăimântat, n-a schiţat niciun gest să-l oprească. În schimb, al doilea gardian, care probabil fusese trântit la pământ de suflul exploziei, îşi revenise din şoc şi se scula tocmai de jos. Văzându-l pe Ţucă, a încercat să-l reţină. Acesta însă a reuşit să se smulgă din prinsoarea lui şi a fugit şi el spre pădure, parcurgând o distanţă de vreo zece metri în teren descoperit. Gardianul, din mâinile căruia abia scăpase, şi-a scos pistolul din toc şi l-a somat să stea. Din fugă, înainte de a dispărea în pădure, Ţucă a mai avut timp doar să-l vadă cum îndrepta pistolul în direcţia lui, dar ţintind mult mai sus. Apoi a auzit focurile. Ţucă era ferm convins că gardianul îl cruţase şi că trăsese intenţionat mai sus. La o distanţă aşa de mică, oferise o ţintă sigură, chiar pentru un trăgător prost. În acele câteva clipe de tensiune, până să intre în pădure, Ţucă a mai remarcat că prepeleacul fusese deteriorat de explozie şi că ostaşul de la puşca mitralieră din şanţ era culcat cu faţa la pământ şi, într-un gest de apărare, îşi acoperise capul cu mâinile.

Nu mai ţin minte exact ce cantitate de explozibil folosiseră, dar era vorba de o cantitate mare, douăzeci, poate treizeci de kilograme de dinamită. Detunătura fusese aşa de puternică, încât toate geamurile lagărului, care se afla la câteva sute de metri distanţă, fuseseră sparte. Acest detaliu l-am aflat mai târziu, în puşcărie, de la alţi deţinuţi, care în momentul evadării lui Ţucă se aflau în lagărul de la Valea Nistrului. Tot de

la ei am aflat că în lagăr circulase zvonul că ostaşul din prepeleac fusese rănit la un picior cu ocazia exploziei.

Cum şi în ce împrejurări au fost prinşi membrii grupului lui Ţucă nu îmi mai amintesc, dar ştiu că nu s-au bucurat decât puţine zile de libertatea pentru care îşi riscaseră viaţa. Şi ei fuseseră anchetaţi tot de Velniciuc la Baia Mare şi apoi trimişi la Oradea, în aşteptarea procesului.

Am lăsat la sfârşitul acestei relatări ceea ce ar fi trebuit să menţionez încă de la început: evadarea de la Valea Nistrului s-a petrecut cu numai câteva ore înainte de fuga noastră de la Cavnic!

Această extraordinară coincidenţă era motivul pentru care Velniciuc ne întrebase, cu atâta insistenţă, despre legăturile noastre cu cei de la Valea Nistrului. Abia acum înţelegeam rostul întrebărilor lui din timpul anchetei. Bănuia (şi cine n-ar fi bănuit!) că cele două acţiuni fuseseră coordonate şi că legătura între cele două grupuri fusese făcută prin intermediul, fie al unui muncitor civil, fie al unui miliţian.

Cu siguranţă că dacă una din aceste evadări s-ar fi produs cu câteva zile mai devreme, cea de-a doua ar fi fost zădărnicită de măsurile excepţionale de pază, ce i-ar fi urmat şi n-ar mai fi putut avea loc.

Prima noapte petrecută la Oradea a fost un adevărat chin. Ceea ce nu înseamnă că următoarele au fost altfel. Ba chiar aş putea spune că, pe măsură ce avansam în iarnă şi îmi pierdeam din greutate din cauza subnutriţiei, chinul a crescut.

Orice început este greu, spune o vorbă. Am avut ocazia să-i verific valabilitatea. Şi nu numai a celor ce le exprimă în cele patru cuvinte, dar şi a ceea ce nu spune, dar lasă să se subînţeleagă: că ceea ce urmează după început nu mai e aşa de greu.

În primele zile şi nopţi eram năpădit de gânduri negre. Raţiunea îmi spunea că, în condiţiile date, nu voi putea supravieţui. Pe măsură însă ce timpul trecea, momentele de descurajare apăreau tot mai rar şi deveneau tot mai scurte. În locul deznădejdei de la început, mă cuprinsese un fel de îndârjire. O încăpăţânare de a rezista cu orice preţ, o hotărâre de a nu le da satisfacţia unei înfrângeri. Împotriva oricărei logici, care îmi spunea limpede că timpul era factorul principal, care, în mersul lui implacabil, ne apropia încet, dar sigur de deznodământul fatal, cu fiecare zi care trecea, moralul meu devenea tot mai bun.

Cât priveşte suferinţa fizică, şi ea acută la început, şi peste limita suportabilului, s-a supus şi ea legii obişnuinţei. Nu ştiu dacă a intervenit un grad de insensibilizare fizică, poate mai corect spus desensibilizare, sau dacă eu însumi m-am obişnuit cu suferinţa permanentă cu care trăiam douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru. Fapt este că, în timp, senzaţia de suferinţă s-a atenuat, a intrat în limitele suportabilului. Suferinţele cărora a trebuit să le fac faţă în cele aproape cinci luni cât am stat la Oradea au fost frigul şi foamea. Toate celelalte mizerii – murdăria, singurătatea, lipsa de îngrijire medicală şi în general comportarea administraţiei faţă de noi erau floare la ureche. Pe locul întâi, în ceea ce mă priveşte cel puţin, a stat frigul. Frigul, care, cu cât înaintam în iarnă, devenea... ger!

Eram în celebra iarnă 1953-1954. Nu ştiam încă de grozăvia înzăpezirilor din restul ţării, în acea iarnă excepţional de grea şi nu-mi puteam explica asprimea vremii din Oradea, cunoscută pentru clima ei mai blândă. În prima noapte n-am dormit aproape deloc; dimineaţa eram mai obosit decât când mă culcasem. Tremuram de frig încontinuu. Mă făceam ghem, ca să mă cuprindă pătura prea scurtă, acoperindu-mă şi peste cap. Mi-aduc aminte că dacă mă culcam cu faţa spre fereastră, prin ţesătura uzată şi rărită a păturii, puteam să văd becul care atârna de un stâlp şi lumina curtea închisorii. După câteva minute, la căldura propriei mele respiraţii sub pătură, încetam să mai tremur, dar picioarele îmi rămâneau tot timpul îngheţate, în contact cu fierul rece al lanţurilor care nu se încălzeau niciodată. Acesta era momentul când totuşi aţipeam. Cred că somnul nu dura mai mult de un sfert de oră. Mă trezeam iar tremurând şi cu picioarele şi braţele amorţite din cauza poziţiei chircite, cu genunchii la gură. Mă dădeam jos din pat şi încercam să fac mişcări de încălzire. Mă limitam la braţe; cu picioarele nu puteam din cauza lanţurilor. Tot din cauza frigului, începusem iar să simt nevoia să urinez foarte des. Bănuiesc că era vorba de o cistită, care a mers accentuându-se cu timpul, până la a mă obliga să folosesc tineta de câte cincisprezece-douăzeci de ori pe noapte. Cea mai mare parte a nopţii mi-o petreceam în drumuri la tinetă, în exerciţii de încălzire şi, după fiecare întoarcere în pat, în strădania de a mă înveli în aşa fel ca să nu pătrundă pe nicăieri niciun fir de aer rece, în afară de ce lăsa să filtreze pătura prin urzeala ei uzată. Când reuşeam să adorm, nu furam mai mult de un sfert de oră de somn până ce frigul şi nevoia de a merge la tinetă mă trezeau iar.

Dimineaţa, când au început să se deschidă uşile pentru „număr”, eram frânt de oboseală şi abia-mi puteam stăpâni tremuratul, când mi-a venit rândul să fac faţă glumelor batjocoritoare ale căpitanului, care numai rareori, cât timp am stat la Oradea, a lipsit la acest ritual. Părea să fie una din plăcerile lui!

Cu vremea, aveam să aflu numele întregii echipe de ofiţeri şi gardieni de la Oradea, a „caraliilor”, cum îi numeau deţinuţii de drept comun, termen pe care îl adoptasem şi noi.

Pe căpitan îl chema Tilici şi era comandantul închisorii. Roboiu era ofiţerul politic. Era de o prostie remarcabilă. Abia putea să lege două cuvinte şi, uneori, când venea în câte o inspecţie inopinată, ţinea neapărat să se angajeze în discuţie cu noi. Probabil că intra în atribuţiile lui ca, periodic, să facă un sondaj al stării noastre de spirit, pentru a raporta mai sus.

Câte unul mai protesta împotriva tratamentului care ni se aplica, dar în general se izbea de un zid de tăcere. Numai Mache (Miltiade Ionescu) îşi făcuse o distracţie să se angajeze în discuţii cu el, pe care le urmăream şi noi cu urechea la vizetă, pentru a nu pierde „perlele” lui Roboiu.

Mache îi dădea impresia că era resemnat, că regreta educaţia greşită pe care o primise şi atitudinea lui „reacţionară” din trecut, care îl adusese în închisoare. Pentru un ofiţer politic, era o bază ideală de discuţie cu un deţinut politic. Roboiu se şi vedea recrutând un turnător. Ademenit de Mache, se lăsa antrenat în discuţie. Mache ataca întotdeauna o temă de doctrină marxistă, pe care o cunoştea perfect. Roboiu încerca să ţină pasul şi se hazarda să facă şi el anumite afirmaţii. Era ceea ce şi urmărea

Mache. Abia aştepta să facă Roboiu o afirmaţie, ca, pornind de la ea, să-i arate, cu o argumentaţie în cel mai pur stil marxist, că de fapt ceea ce spusese nu era conform doctrinei şi reflecta gândirea şi atitudinea unui duşman al poporului, tot aşa de vinovat faţă de lege ca şi el, care se afla condamnat pentru idei similare. Nemaiputând ieşi din încurcătură, Roboiu găsea câte un pretext ca să se degajeze şi să plece. Dar cum Mache avea grijă să nu-i ia toate speranţele că l-ar putea converti să devină omul administraţiei, la prima ocazie, Roboiu se oprea iar la celula lui. A trecut mult până ce şi-a dat seama de stratagema lui Mache şi a început să evite să mai discute cu el. Până atunci însă, ne-a furnizat o distracţie periodică.

Unul din cei trei ofiţeri, care făceau de serviciu pe închisoare în turele de schimb ale gardienilor, era locotenentul Zaharia. Cred că i-am reţinut numele, pentru că se deosebea de ceilalţi şi prin ţinută şi prin comportare. Purta totdeauna o uniformă curată şi îngrijită şi era singurul care se purta civilizat cu noi. Nu l-am auzit niciodată înjurând sau ameninţând pe cineva.

Numele gardienilor le-am uitat. Nu-i mai ţin minte decât pe cei doi fraţi Gherdan. Unul din ei era cel care ne primise la sosire. O adevărată brută primitivă, pe care îl botezasem „Gherdan cel mare”, spre deosebire de fratele lui, care părea mai cumsecade, făcând în orice caz o impresie mai bună ca înfăţişare şi pe care îl supranumisem „Gherdan cel mic”.

Cu Gherdan cel mare am avut de furcă tot timpul cât am stat la Oradea. Dacă ceilalţi gardieni se limitau la a ne aplica strict regimul dur care ne fusese impus, Gherdan îşi depăşea atribuţiile de serviciu cu iniţiative personale. Un aport personal de sadism în plus, o perversă plăcere de a ne mări suferinţele. Uneori, când era gerul mai mare, ne obliga să deschidem ferestrele, care şi aşa nu se închideau ermetic, ca să aerisim celulele. Cu căciula în cap, cu şuba pe umeri şi pâslari în picioare, stătea în uşa celulei, pe care o ţinea deschisă pentru a face curent şi privea cu satisfacţie la efectul pe care îl producea. La percheziţiile care ni se făceau aproape săptămânal, dacă se nimerea să fie Gherdan de serviciu, eram ţinuţi cât mai mult dezbrăcaţi, în frig. Marea lui plăcere în aceste ocazii era să-ţi descoase salteaua la un capăt şi să-i deşerte conţinutul pe jos. Apoi, ridicând nori de praf, împrăştia grămada de pleavă şi paie tocate cu cizmele. Îngheţam de frig, în pielea goală, cu pantalonii lăsaţi jos până la lanţuri şi desculţi pe ciment, aşteptând să ne percheziţioneze restul hainelor, aruncate pe jos în faţa noastră. Gherdan, cu vădită plăcere, prelungea cât mai mult operaţia, procedând tacticos, pipăind centimetru cu centimetru fiecare cusătură.

Când totul se termina şi ne puteam iar îmbrăca, eram obligaţi să umplem la loc saltelele, adunând, cu mâinile învineţite de frig, paiele tocate de pe jos. Pe măsură ce timpul trecea, conţinutul saltelelor se micşora şi paiele uscate se prăfuiau tot mai tare, făcând ca nici ele să nu ne mai apere de frig, între corp şi „fierul-balot” care forma somiera patului nemaifiind decât cele două foi de doc ale saltelei.

Chiar a doua zi după sosirea la Oradea, am avut de-a face cu Gherdan. A venit, m-a scos din celulă şi, cu răcnetele de rigoare, împingându-mă de la spate, în timp ce mă împleticeam în lanţuri, m-a dus spre poarta puşcăriei. Aici, sub bolta de la intrare, am luat-o la stânga pe scara largă de piatră, cu treptele tocite de vreme, care ducea la etaj. Am intrat la grefa închisorii, unde mi s-au luat amprentele şi mi s-a completat fişa de

încarcerare. Cât au durat formalităţile, m-am bucurat ca niciodată de căldura din biroul supraîncălzit, cu miros de cărbune, în care, într-o sobă de tuci, duduia focul. Când am ieşit din nou pe coridor, pe drumul de întoarcere, Gherdan, în mod curios, nu şi-a mai manifestat brutalitatea. Nu mai răcnea, nu mai înjura şi nu mă mai împingea de la spate. Nu-i cunoşteam încă apucăturile, aşa că îmblânzirea lui nu mi-a dat nimic de bănuit. Ajuns în capul scării, nici n-am apucat bine să cobor două trepte, că m-am trezit îmbrâncit pe neaşteptate. Mi-am pierdut echilibrul şi, împiedicându-mă în lanţuri, am căzut şi m-am rostogolit până în josul scării, sub boltă. Totul a survenit aşa de brusc, că n-am avut timp decât să-mi ridic mâinile ca să-mi feresc capul. De jos, m-a ridicat tot Gherdan, zbierând la mine că nu sunt atent la coborâre şi că dacă mi-aş fi spart capul, aş fi aruncat vina pe el că m-a bătut. Cred că ceea ce îl enerva cel mai tare pe Gherdan era faptul că nu spuneam nimic.

O dată sculat de jos, m-am îndreptat şchiopătând spre celular. De pe urma căderii pe scări, mă alesesem cu diferite contuzii şi vânătăi, pe care le-am simţit abia mai târziu. Simţeam însă o durere puternică la piciorul stâng, deasupra gleznei. Ajuns în celulă, am văzut că ciorapul mi-era năclăit de sânge. Deasupra gleznei aveam o tăietură, provocată de muchia fierului de la brăţara lanţului. Era sursa sângerării, dar tăietura era totuşi prea superficială pentru a justifica durerea mult prea puternică. Locul m-a mai durut încă vreo câteva săptămâni după vindecarea rănii şi am rămas convins că lovitura fierului îmi produsese o fisură la os. După ce piciorul s-a dezumflat, în locul respectiv mi-a rămas o proeminenţă de mărimea unei alune. După eliberare, am fost operat şi mi s-a spus că avusesem o leziune pe tendon.

Începusem să mă adaptez vieţii din celular şi, treptat, intram în rutină. Programul zilei, mereu acelaşi de la „deschidere” şi până la „închidere”, marcat de aceleaşi jaloane (cele trei „mese” şi două ieşiri la „veceu”) intrase în monotonia specifică vieţii de celulă. Cu trecerea timpului, toate aspectele stridente, care la început mă şocaseră şi mă impresionaseră, îşi pierduseră eficacitatea. Insultele lui Tilici, răcnetele lui Gherdan etc. îmi parveneau acum estompate, aproape că nu le mai auzeam. Nu mai luam act de ele.

Singurele „constante” ale regimului la care eram supuşi şi pe care nu le puteam combate prin acest exerciţiu de atrofiere voită a simţurilor au rămas foamea şi frigul. Mai ales că nu era vorba de nişte senzaţii trecătoare, de scurtă durată, aşa cum se întâmplă într-o viaţă normală, când ai un termen şi vine scadenţa, adică mănânci şi te saturi, intri la căldură şi nu-ţi mai e frig. Asociate cu timpul şi mai ales când nu ai perspectiva unui termen limită, foamea şi frigul capătă cu totul alte dimensiuni. Din fericire pentru mine, n-am avut de luptat cu foamea psihică, aşa cum o numeam, şi de care mulţi au suferit în închisori, i-au căzut robi şi s-au prăbuşit până la ultimele trepte ale decăderii morale, devenind neoameni.

După primele zile, în care, flămând, îmi simţeam stomacul gol şi maţele chiorăindu-mi, n-am mai suferit decât de urmările fireşti ale înfometării: am început să slăbesc şi treptat m-am îndreptat spre stadiul de distrofie,

cu primele semne de edeme, stare în care am ajuns cu toţii, în cele câteva luni cât am stat la Oradea Mare. Puteam urmări de la o zi la alta efectele subnutriţiei. Muşchii mi se topeau văzând cu ochii. Pielea, uscată, îşi pierdea elasticitatea şi culoarea, căpătând un aspect pergamentos. Avitaminoza îşi arăta şi ea efectele. Dacă mă frecam pe braţe sau pe picioare, pielea se descuama şi se desprindea într-o pulbere fină ca făina.

Paralel cu degradarea fizică, progresa şi starea de slăbiciune, care la rândul ei ne scădea rezistenţa la frig. Totodată, din cauza istovirii forţelor, nu mai aveam nici puterea să facem exerciţii şi mişcări de încălzire. Era un lanţ de cauze şi efecte, care decurgeau unele din altele, şi care, încet dar sigur, avea să ducă la sfârşitul nostru. Nu mai era decât o chestiune de timp.

Frigul mi-a fost duşmanul cel mai mare în acea iarnă, depăşind cu mult toate celelalte chinuri. O suferinţă obsedantă, cu care am trăit patru luni şi jumătate, zi şi noapte, fără întrerupere.

În prima parte a detenţiei noastre la Oradea, ne mai minţeam foamea şi frigul, stând de vorbă la vizetă. Înfăşurat în pătură, lăsându-mă când pe un picior, când pe celălalt, vorbeam până ce îngheţam de nemişcare şi mă lăsau puterile. Atunci, mă retrăgeam pe pat, unde mă făceam covrig ca un câine şi, cu pătura trasă peste cap, încercam să mă mai încălzesc. Cu cât timpul şi forţele ne părăseau, simpla ridicare din pat fiind un efort prea mare, conversaţiile deveneau tot mai rare şi tot mai scurte. Atâta vreme însă cât ne-au mai ţinut puterile şi am putut sta de vorbă la vizetă, am aflat şi eu şi Titi o mulţime de lucruri pe care nu le ştiam.

Era vorba de ceea ce se petrecuse la Cavnic, imediat după plecarea noastră. Primul care a avut de suferit de pe urma evadării noastre a fost colonelul Popa, comandantul pazei, responsabil cu măsurile de siguranţă la toate cele trei mine din regiune, unde lucrau deţinuţi politici: Baia Sprie, Cavnic şi Valea Nistrului. A fost imediat înlocuit şi măsurile de vigilenţă au fost sporite. S-a mărit numărul ostaşilor din unitatea însărcinată cu paza exterioară, s-au adus câini lupi etc. Consecinţe au avut de suferit şi comandantul lagărului şi mai ales ofiţerul politic, căruia i s-a imputat faptul că fusese neglijent şi nu prinsese de veste din timp că se organiza o evadare.

În schimb, crescuse ponderea plutonierului Şeremet, comandantul responsabil cu producţia, supranumit de noi Tămâie. Cu mult înaintea evadării noastre, acesta înaintase un raport, care cuprindea o listă de deţinuţi, consideraţi de el periculoşi. Îi acuza că întreţin un spirit de rezistenţă şi de revoltă, că sunt refractari la ordine şi sabotează producţia. Pentru menţinerea disciplinei şi bunul mers al muncii, cerea ca respectivii deţinuţi să fie transferaţi la un penitenciar. Tămâie semnalase acest lucru administraţiei şi ofiţerului politic, care nu luaseră nicio măsură şi nu dăduseră curs raportului lui. Or, pe lista de vreo douăzeci-douăzeci şi cinci de deţinuţi, alcătuită de Tămâie, figuram aproape toţi cei care evadaserăm. Acţiunile lui Tămâie crescuseră aşa de mult în urma acestui fapt, încât, după plecarea noastră, el era cel care tăia şi spânzura în lagăr.

A urmat o perioadă de represalii cumplite împotriva deţinuţilor. La suprafaţă, percheziţiile se ţineau lanţ, iar în mină munca forţată, cu norme de lucru peste puteri, era condusă sub controlul direct al lui Tămâie. Orice nerealizare de normă, orice vorbă de protest, orice plângere atrăgeau

după sine pedepse fără milă: carceră, lanţuri, bătăi. Răutatea şi cruzimea lui Şeremet atinseseră paroxismul. O adevărată criză de furie a făcut atunci când, după evadarea noastră, a găsit lângă corfă, cârja abandonată de Mircea Vueric. După ce Mircea simulase infirmitatea, pentru a se putea ocupa de pregătirile în vederea evadării, obţinuse scutirea oficială de a mai munci în mină. Apoi, în preajma evadării, ceruse să intre voluntar la muncă în mină, ceea ce Tămâie îi aprobase imediat şi chiar îl lăudase în faţa deţinuţilor, dându-l de exemplu pentru râvna lui de a munci şi a se reabilita. Pentru a-i timora pe deţinuţi, s-a recurs la tot felul de măsuri spre a li se îngreuna cât mai mult viaţa. Pe lângă munca istovitoare din mină, o dată întorşi la suprafaţă, deţinuţii erau puşi la tot felul de corvezi suplimentare. Hrana se deteriorase; tratamentul medical de asemenea. Orice deplasare de la o baracă la alta, spre sala de mese, cabinetul medical sau oriunde în curtea lagărului, se făcea în pas alergător.

Un număr sporit de gardieni supravegheau toate mişcările din lagăr şi inventau mereu noi corvezi şi şicane, pentru a nu le da deţinuţilor nicio clipă de răgaz. La cea mai mică abatere şi chiar fără niciun motiv, pedepsele se ţineau lanţ. Carcerele şi izolările funcţionau din plin.

Cei câţiva turnători, atât de izolaţi şi inofensivi înainte de evadarea noastră, primiseră posturi de brigadieri în mină şi făceau exces de zel în serviciul administraţiei, denunţând tot ce vedeau şi auzeau. Unul din ei, Silvestru, pe care aveam să-l mai întâlnesc peste câţiva ani în închisoare, a fost la originea unui incident cu urmări tragice pentru unul din camarazii noştri. În urma unei altercaţii pe care a avut-o în mină cu Sviatoslav Tăbăcaru, denunţându-l lui Tămâie, acesta din urmă l-a lovit în cap cu un piolet sau ciocan de mină. (Un fel de târnăcop în miniatură, cu coadă scurtă.) Vârful ascuţit al instrumentului a perforat casca de protecţie pe care o purta Tăbăcaru şi i-a pătruns în cap. Căzut în nesimţire şi plin de sânge, a fost transportat la cabinetul medical din lagăr, unde după îngrijirile primite, rana s-a vindecat, dar băiatul nu şi-a mai revenit niciodată dintr-o amnezie totală, rezultat al leziunii pe creier.

Ani de zile mai târziu, am aflat amănunte despre el. Ajunsese în spitalul închisorii Văcăreşti şi fusese repartizat într-o celulă cu un legionar, şi el suferind de o boală cronică, fără şanse de însănătoşire. Acesta din urmă se ataşase de Tăbăcaru şi îl îngrijea şi se ocupa de el cu atâta devotament, încât stârnise până şi administraţiei admiraţie şi respect. Din punct de vedere fizic, Tăbăcaru era perfect sănătos. Era un băiat înalt, subţire, dar bine legat. În schimb, din punct de vedere mintal, se prezenta ca un copil care abia începea să vorbească. Vocabularul lui se limita la câteva zeci de cuvinte. Camaradul lui de celulă (nu-i mai reţin numele), cu o răbdare şi o dăruire cu adevărat creştine, s-a ocupat de reeducarea lui. După luni de zile de eforturi, rezultatele au fost uimitoare chiar pentru doctorii spitalului, care urmăreau progresele, aşa încât, atunci când au primit ordinul de transferare a legionarului în alt penitenciar, au intervenit şi au reuşit să obţină rămânerea lui pe loc. Tăbăcaru învăţase să se exprime normal şi luase cunoştinţă de mediul în care trăia. Tot ce se găsea dincolo de cei patru pereţi ai celulei îi era absolut necunoscut şi aceste cunoştinţe despre lumea exterioară şi le-a însuşit în mod teoretic. Se pare că memoria şi inteligenţa îl ajutau să înveţe foarte repede.

Încet, încet, camaradul lui de celulă, care era un intelectual, i-a transmis toate cunoştinţele lui, ajungând să-i predea un fel de cursuri de cultură generală, abordând toate materiile. Medicii spitalului, care urmăreau experimentul, au intervenit la Ministerul de Interne şi au obţinut o favoare cu totul specială, o derogare de la regulamentul care interzicea contactul deţinuţilor cu familia. Sperau ca, la şocul revederii cu părinţii, să-i revină memoria. Era ultima nădejde!

Minunea nu s-a produs şi Tăbăcaru, care nu fusese prevenit de vizită, pentru a fi realizat efectul surprizei, s-a uitat la părinţii lui ca la nişte necunoscuţi.

Nenorociţii au plecat acasă plângând. Toate întâmpinările pe care le-au făcut solicitând eliberarea fiului lor, cereri ce se sprijineau pe însuşi diagnosticul medicilor închisorii, s-au lovit de intransigenţa autorităţilor şi au fost respinse.

Toate aceste amănunte le-am aflat de la nenumăraţi deţinuţi, care în cursul anilor s-au perindat prin spitalul închisorii Văcăreşti şi apoi au ajuns să stea cu mine în celulă. Povestea tragică a lui Tăbăcaru m-a impresionat mai mult decât multe alte drame care s-au jucat în jurul meu, în timpul anilor de detenţie. Făcea parte din grupul de tineri cu care mă împrietenisem încă din primele zile ale închisorii. Fusese judecat în aceeaşi zi cu mine, de acelaşi general Petrescu şi avusesem aceeaşi soartă, până ce evadarea ne despărţise. Trecusem împreună prin primele încercări din Piteşti, Jilava şi Cavnic, şi Tăbăcaru fusese tot timpul acelaşi băiat bun, cinstit, cu suflet curat şi entuziast.

Cu tot regimul de teroare instaurat la Cavnic ca urmare a evadării, în afară de cei câţiva turnători ai administraţiei, nimeni nu ne-a reproşat acţiunea noastră. Niciun deţinut nu ne-a considerat vinovaţi de suferinţele care s-au abătut asupra lagărului. Dimpotrivă, toţi erau solidari cu noi şi se bucurau de reuşita noastră. Erau entuziasmaţi de curajul pe care îl avusesem şi chiar ne atribuiau virtuţi pe care eram departe de a le avea. Nimeni nu credea în zvonurile de tot felul, pe care administraţia le lansa în lagăr, prin intermediul turnătorilor, în privinţa noastră: ba că fuseserăm împuşcaţi la ieşirea din mină, ba că fuseserăm prinşi, judecaţi, condamnaţi la moarte şi executaţi.

Cu ocazia unor astfel de afirmaţii, făcute chiar de Tămâie în faţa deţinuţilor, în curtea lagărului, s-a produs rumoare. S-au auzit murmure de neîncredere, reflexii ironice şi râsete batjocoritoare la adresa minciunilor pe care le debita Tămâie. Furia lui şi a membrilor administraţiei faţă de această manifestaţie, considerată act de răzvrătire, s-a dezlănţuit cu brutalitatea obişnuită. Una din victime a fost bunul meu prieten Gioga Parizianu, care a fost lovit în cap de un gardian cu o tijă metalică, folosită în mină la măsuratul adâncimii găurilor perforate. Tija de aproape doi metri lungime, din oţel flexibil, atingându-l în cap, s-a îndoit şi vârful ei l-a lovit în ochi. Plin de sânge şi cu globul ochiului ieşit din orbită, Gioga a fost dus la cabinetul medical. S-a crezut multă vreme că-şi va pierde ochiul, mai ales că n-a putut beneficia de îngrijirile unui specialist. Natura şi poate şi norocul au făcut însă ca, încet şi după multe suferinţe, Gioga să-şi recapete vederea.

Pe şoptite şi pe apucate, mai întâi de la Colea, vecinul meu de celulă, şi apoi de la ceilalţi, în două ocazii când Ducu Ciocâlteu a fost dus la ofiţerul politic, am aflat despre dezastrul provocat de Ducu. Nu numai că a declarat la anchetă totul despre evadarea noastră, dar s-a pus total la dispoziţia Securităţii, furnizându-i şi cele mai mici secrete din viaţa lagărului de la Cavnic. A denunţat toate relaţiile dintre deţinuţi, de prietenie sau de grup (politic sau religios), care constituiau configuraţia lagărului. A mers până la a face portretele psihologice ale deţinuţilor sau ale acestor grupări şi a le stabili coeficientul de periculozitate pentru regim. O adevărată mană cerească pentru ofiţerii politici, care au putut completa fişele cu caracterizarea deţinuţilor din dosarele respectivilor.

A dezvăluit toate legăturile pe care le-am avut cu muncitorii civili şi astfel au fost arestaţi Şimi Rujinski, inginerul Conţiu şi doi artificieri. Tot de la el a aflat Securitatea de relaţiile pe care plutonierul Cuhart le avusese cu grupul nostru de evadaţi. Şi el era acum arestat. Un alt gardian, care se arătase binevoitor cu deţinuţii, fusese mai întâi arestat şi apoi eliberat, dar dat afară din serviciu. Era acelaşi sergent care venise cu atâta bucurie la mine în baracă să-mi anunţe moartea lui Stalin. Datorită prodigioasei lui memorii, Ducu n-a uitat nimic şi pe nimeni. A vorbit de legătura noastră cu mecanicul de la compresoare, cu care stabilisem un fel de căsuţă poştală (în ţevile depozitate pe galerie) şi care ne făcuse atâtea servicii preţioase. Ducu n-a omis să spună că, în vederea evadării noastre şi pentru a nu priva lagărul de această valoroasă legătură, îi încredinţasem lui George Sarry secretul şi sarcina de a face ca această legătură să funcţioneze mai departe şi după plecarea noastră.

Profitând de prilejul oferit, Securitatea s-a interpus şi a interceptat corespondenţa dintre George Sarry şi mecanicul de la compresoare. Cum nici George Sarry, nici mecanicul nu aveau cea mai mică bănuială că legătura lor era cunoscută, schimbul de corespondenţă continua normal. La intrarea în mină, mecanicul introducea în ţeava de pe galerie, la locul convenit, ziarul sau biletul cu informaţiile pe care le ascultase la radio, iar în gura ţevii punea o pietricică, afumată la flacăra lămpii de carbid. Era un surplus de precauţie, care trebuia să-i dea de veste lui George Sarry că cineva descoperise ascunzătoarea, în cazul că nu găsea pietricica la locul ei. În momentul în care schimbul de deţinuţi intra în mină, George scotea din ţeavă ziarul sau biletul, după ce se asigura mai întâi că pietricica nu fusese deplasată. Lăsa apoi în loc corespondenţa lui, de obicei un bilet prin care cerea lămuriri suplimentare sau precizări la informaţiile primite şi aşeza din nou piatra la locul ei, pentru ca şi mecanicul să poată verifica, prin prezenţa sau lipsa ei, dacă căsuţa poştală fusese violată sau nu. Ducu Ciocâlteu îl informase pe anchetator şi asupra rostului pietrei, aşa că securistul care cerceta ascunzătoarea după trecerea fiecăruia din cei doi corespondenţi avea grijă să respecte regula şi să pună piatra la loc.

După ce a interceptat şi citit câteva din mesajele schimbate între cei doi, punându-l pe George sub observaţie discretă, Securitatea a descoperit şi calea pe care ştirile erau difuzate în lagăr. George Sarry preda biletul sau foaia de ziar primită avocatului Dumitru Popa, care, ca măsură de prudenţă, păstra secretul ştirilor primite încă douăzeci şi patru de ore. Abia a doua zi împărtăşea informaţiile câtorva oameni siguri, care, la rândul lor, le difuzau mai departe, astfel că în afară de turnători, le aflau toţi deţinuţii.

Odată această filieră descoperită, mecanicul a fost arestat, iar George Sarry şi Dumitru Popa au fost ridicaţi din lagăr. Toţi trei au ajuns la Securitatea din Baia Mare, în ancheta lui Velniciuc. Ultima corespondenţă din căsuţa poştală (atât biletul lui George Sarry către mecanic cât şi foaia de ziar lăsată de acesta din urmă, pe marginea căreia scrisese şi ultimele ştiri ascultate la radio) se afla pe biroul anchetatorului. În faţa evidenţei, mecanicul n-a mai putut nega. A recunoscut şi acum se afla şi el într-o altă secţie a penitenciarului Oradea, în aşteptarea procesului.

În cadrul presiunilor din timpul anchetei asupra lui Sarry şi Mitică Popa, care nu voiau să confirme ceea ce mecanicul recunoscuse, Velniciuc, spre a-i convinge să mărturisească, a recurs şi la declaraţia semnată de Ciocâlteu, în care acesta afirma că înainte de evadare, îi predase lui Sarry „căsuţa poştală” şi-i recomandase să-i transmită ştirile lui Dumitru Popa.

Dacă, în această ocazie, Velniciuc îl deconspirase pe Ducu Ciocâlteu, în privinţa celorlalte delaţiuni ale lui, atâta timp cât toţi cei anchetaţi se aflau izolaţi în celule separate, suspiciunile se îndreptau asupra altora din grupul nostru. Chiar şi după ce am ajuns la Oradea şi am putut lua contact unii cu alţii prin vizetă, confuzia a mai durat o bucată de vreme, Ducu întreţinând-o şi contribuind la încurcarea iţelor. Prin afirmaţii false, a încercat să îndrepte bănuielile spre Ion Pantazi, Ghiţă Brânzaru şi Simion Cojocaru. Punându-şi în joc toată inteligenţa, cu un remarcabil spirit de intrigă, utilizând cu astuţie insinuările şi calomniile, n-a reuşit totuşi decât scurtă vreme să menţină confuzia, în încercarea de a ieşi basma curată.

Nu contase, în socotelile pe care şi le făcuse, pe prezenţa lui Mache (dr. Miltiade Ionescu)! Cu memoria lui fenomenală, Mache a reconstituit pas cu pas toată ancheta, elucidând punct cu punct toate fazele ei, pe care Ducu le prezentase în mod denaturat. Un adevărat rechizitoriu, condus atât de riguros, de logic, şi bazat pe date şi fapte atât de precis redate, încât toată reţeaua de fapte şi argumente false, dar verosimile, alcătuită de Ducu s-a destrămat şi adevărul a ieşit la suprafaţă, evident pentru toată lumea. Ducu a început să bată în retragere, recunoscând o parte din cele trădate la anchetă, dar justificându-şi atitudinea fie invocând momente de slăbiciune, fie încercarea de a câştiga bunăvoinţa Securităţii, spre a evita condamnarea noastră la moarte.

Fiind clar pentru toată lumea că numai Ducu fusese cel care trădase şi spulberând deci toate bănuielile care planaseră asupra altora, Mache, în înţelegere cu ceilalţi, n-a exploatat până la capăt succesul. Lăsându-i lui Ducu impresia că mai poate găsi înţelegere printre noi pentru atitudinea lui şi că va fi în continuare acceptat, Mache spera să-l determine să mai îndrepte măcar o parte din tot răul pe care îl pricinuise. Cum Ducu Ciocâlteu urma să fie principalul martor acuzator împotriva civililor pe care îi denunţase, nădăjduia să-l convingă să-şi retracteze declaraţiile în instanţă. I s-a dat de înţeles că şansa de a se reabilita în ochii noştri atârna de atitudinea pe care o va avea în viitor. Era un fel de târg tacit, în care fiecare din părţi gândea s-o înşele pe cealaltă! Într-un fel, aşa s-a şi întâmplat! În timp însă, cel care a pierdut totul a fost Ducu Ciocâlteu.

Pe celularul nostru se mai aflau două victime ale lui Ducu Ciocâlteu, acuzate, din cauza lui, de complicitate la evadarea noastră. Una era

Alexandru Bănilă, cunoscut de toţi sub numele de „Judeţ”. Nici pe el nu-l uitase Ducu. Povestise în anchetă scena care se desfăşurase în galeria Rainer, în momentul evadării. Ducu relatase toate amănuntele în legătură cu imobilizarea miliţianului şi lupta cu muncitorul civil, la care participaseră primii şase evadaţi, printre care el însuşi. Mai explicase cum, din cauza rezistenţei opuse de muncitorul civil, întârziaseră peste prevederi, chiar şi după sosirea celui de-al doilea grup de şase evadaţi, care se angajaseră deja pe suitoarea puţului către suprafaţă. Aşa se face că au fost surprinşi de sosirea următoarei corfe cu deţinuţi, printre care se afla şi Bănilă, care, fără nicio ezitare, de îndată ce înţelesese despre ce era vorba, sărise să le dea o mână de ajutor. După aceea, fiindu-i teamă să profite de ocazie şi să evadeze cu noi, alergase să-i ajungă din urmă pe cei cinci tovarăşi de corfă şi toţi şase intraseră în lagăr, fără să pomenească nimănui nimic despre cele ce văzuseră. Din fericire, Ducu nu-i recunoscuse pe ceilalţi cinci din corfa lui Bănilă, ceea ce i-a salvat de a fi învinuiţi şi ei de complicitate, fiindcă nu anunţaseră imediat administraţia de ce se întâmpla la Rainer.

Velniciuc n-a putut să le afle numele nici de la Judeţ, care a ţinut-o morţiş că nu-şi mai aducea aminte cu cine fusese în corfă. Tot aşa mucalit cum îl cunoscusem în lagăr, el ne povestea acum, la Oradea, cu umorul lui de ţăran moldovean, prima întrevedere pe care o avusese cu Velniciuc, la ancheta din Baia Mare. După ce fusese adus în camera de anchetă şi i se scoseseră ochelarii, Velniciuc, aşezat la biroul lui, îl privise un timp în tăcere, după care rostise exact cuvintele pe care le pronunţase Judeţ la Rainer, când sărise în ajutorul camarazilor noştri: „Pe ei, mă!” Nici acest amănunt nu-i scăpase lui Ducu!

În privinţa inginerului Georgescu-Topuslău, ultimul nostru aşa-zis complice de la Cavnic, nu se putea vorbi de o turnătorie directă a lui Ciocâlteu. El declarase în anchetă că Ion Pantazi şi cu mine confecţionaserăm grenadele şi că bomfaierele, cu care tăiasem bucăţile de ţeavă necesare, le procurasem eu. Întrebat de unde le luasem, Ducu a răspuns că de la atelierul mecanic din mină. Aşa se şi întâmplase într-adevăr, bomfaierele le luasem de la atelierul mecanic, dar fără ştirea nimănui. Pur şi simplu, le furasem! Securitatea împinsese cercetările mai departe, căutând să afle prin cine obţinusem bomfaierele, bănuindu-l de complicitate pe ing. Georgescu-Topuslău, care lucra la atelierul din mină, în acelaşi schimb cu mine.

Cu mentalitatea lui de om cumsecade, care trăise în vremuri normale, văzându-şi numai de treabă şi de familie, departe de orice preocupări politice şi în respectul legilor şi al prejudecăţilor mic-burgheze, nepregătit nici fiziceşte, nici sufleteşte să facă faţă noilor timpuri, Georgescu suferise un adevărat şoc, când, brusc, regimul i-a schimbat cursul vieţii lui paşnice. Smuls cu brutalitate din mijlocul familiei şi de la munca lui de inginer, pe care şi-o îndeplinea cu conştiinciozitate, implicat pe nedrept în procesul de sabotaj al Canalului Dunărea-Marea Neagră (născocire a regimului, pentru a arunca vina eşecului proiectului în spinarea unor ţapi ispăşitori), judecat şi condamnat la moarte, trăise momente de groază în aşteptarea execuţiei. Aşteptase toată noaptea să-i vină rândul, după ce, unul câte

unul, prietenii şi colegii lui, ing. Rozei, ing. Vasilescu-Colorado şi mecanicul Nichita, fuseseră scoşi din celulă şi împuşcaţi. În zorii zilei, i se comunicase că fusese graţiat. Cu sentinţa comutată în muncă silnică pe viaţă, ajunsese la Cavnic, unde-şi continua calvarul, muncind în condiţii care-i depăşeau puterile fizice şi încă obsedat de coşmarul prin care trecuse.

Am înşirat din nou toate grozăviile care s-au abătut asupra lui Georgescu-Topuslău, pentru că numai datorită lor îmi pot explica starea de spirit în care se afla când a fost anchetat de Velniciuc şi care l-a determinat să declare că el mi-a dat bomfaierele. Iar acum, prin vizetă, mă implora ca la proces să revin asupra declaraţiei mele din anchetă, în care spusesem că furasem fierăstraiele. Mă ruga să recunosc că mi le dăduse el! Un asemenea caz aberant nu mai întâlnisem: cineva care cerea retractarea unei declaraţii adevărate, care îl disculpa, şi înlocuirea ei cu una falsă, care să-l acuze!

Georgescu-Topuslău ne-a povestit cum decursese ancheta lui. Velniciuc îi făcuse introducerea clasică, atrăgându-i atenţia că soarta lui va depinde de atitudinea pe care o va adopta în anchetă. Apoi, îl întrebase ce condamnare avea.

— Muncă silnică pe viaţă, îi răspunsese Georgescu.

La care Velniciuc exclamase:

— Păi, dumitale, ce condamnare să-ţi mai dăm?!

Concluzia pe care o trăsese Georgescu din vorbele lui Velniciuc era că după pedeapsa de muncă silnică pe viaţă pe care o primise nu mai putea urma decât pedeapsa cu moartea. Fiindcă se arătase „cooperativ” în anchetă şi declarase că îmi dăduse bomfaierele, ceea ce îl satisfăcuse pe Velniciuc, mai trăgea nădejde într-o posibilă bunăvoinţă a tribunalului.

Şi acum, veneam eu să-i spulber şi această slabă speranţă, cu declaraţia mea, în care nu recunoşteam că mă ajutase. N-a fost chip să-l conving că interpretase greşit vorbele lui Velniciuc, care aflând că era condamnat pe viaţă, voise să spună că orice altă pedeapsă i s-ar mai da, nu-i mai putea înrăutăţi situaţia.

Ca să închei povestea lui Georgescu-Topuslău, trebuie să anticipez. În faţa tribunalului, câteva luni mai târziu, el a declarat că mi-a dat bomfaierele, iar eu am negat faptul şi am declarat că le-am furat.

Rezultatul la pronunţarea sentinţelor: Georgescu-Topuslău a primit un an, cea mai mică condamnare din tot lotul!

Încă din primele zile când sosisem la Oradea afară se aşezase zăpada. Prin ochiurile lipsă ale ferestrei, când viscolea, fulgii pătrundeau şi în celulă. Într-o dimineaţă, după ce gerul se înteţise, a venit un deţinut de drept comun, însoţit de gardianul de pe secţie, a scos din balamale cele două geamuri şi a plecat cu ele să le pună ochiurile care lipseau. Operaţia se făcea în nişte clădiri dărăpănate din curtea închisorii, unde erau câteva ateliere în care lucrau deţinuţi de drept comun. Suindu-mă pe marginile tinetei, puteam urmări pe fereastră cum erau aduse geamuri din întreaga puşcărie. Până ce toată stiva care se adunase în faţa atelierului n-a fost reparată, geamurile n-au fost aduse înapoi, aşa că până după-amiază am stat fără.

După multe alte zile, am primit şi o manta de zeghe vărgată. După cât era de murdară, uzată şi găurită, cred că o purtaseră multe generaţii de deţinuţi până să ajungă la mine. A fost totuşi bine venită. Între timp, temperatura scăzuse aşa de mult, încât chiar cu geamurile reparate, îngheţa până şi urina din tinetă. Cu toate că tremuram de frig toată ziua, aşteptam cu nerăbdare zorile, nopţile fiind şi mai chinuitoare. Slăbisem tare şi, cu toate că oboseala mă dobora, mă trezeam de frig de zeci de ori pe noapte, amorţit şi cu o imperioasă nevoie de a urina. Eram istovit şi, cu fiecare zi care trecea, puterile îmi scădeau, aşa că apariţiile mele la vizetă deveneau tot mai rare. De altfel şi ale celorlalţi, situaţia fiind identică în toate celulele.

Într-o dimineaţă, mi-a bătut în perete Colea Ungureanu. M-am dus la vizetă şi am auzit: „Naşule! Am descoperit ceva! Vrei să-ţi fie cald la noapte?” Şi apoi mi-a explicat că desfăcuse salteaua la un capăt, intrase în ea şi toată noaptea nu simţise frigul.

Abia am aşteptat „numărul” de seară, ca să pun şi eu în aplicare patentul lui Colea. Într-adevăr, era extraordinar! Câteva minute după ce am intrat în saltea, m-am şi încălzit. Docul din care era făcută era aşa de des ţesut, încât era un izolant perfect contra frigului.

Din păcate, aveam să descopăr şi neajunsurile invenţiei lui Colea. În afară de praful de paie tocate şi pleava care îmi pătrundea peste tot, lucru cu care de bine de rău mă puteam obişnui, mai era problema ieşitului din saltea. În momentul ieşirii şi mai ales când îmi scoteam picioarele, o dată cu lanţurile, trăgeam afară şi bună parte din conţinutul saltelei. Trebuia apoi să mă scutur de pleava pătrunsă prin haine şi lipită de corp, să adun cu mâinile tot ce se deşertase pe jos din saltea şi s-o umplu la loc. Trebuia să mă trezesc dimineaţa din timp, ca la „număr” să nu se mai vadă nicio urmă, temându-mă să nu fiu surprins. Tilici ar fi fost în stare să ne ia saltelele.

Dar şi asta ar fi fost suportabil, dacă ar fi trebuit să fac toată această manevră numai o dată, dimineaţa, înainte de „număr”. Din păcate însă, cistita de care sufeream (nu numai eu, ci şi Colea şi majoritatea celorlalţi) mă obliga să mă scol de zece-cincisprezece ori pe noapte şi deci să repet de tot atâtea ori şi această operaţie. Procedeul prezenta un dublu defect: mai întâi, timpul pierdut din orele de somn şi, în al doilea rând, efortul pe care trebuia să-l depun. Din cauza slăbiciunii, începusem să mă resimt aşa de mult la orice mişcare mai susţinută pe care o făceam, încât toată operaţia descrisă mai sus lua proporţia unei munci istovitoare. După noaptea zbuciumată, în care e drept că nu mai suferisem de frig, dar care îmi pusese la grea încercare puterile, dimineaţa eram extenuat.

Când s-a făcut linişte pe celular şi am putut lua din nou contact cu Colea, căruia voiam să-i arăt inconvenientele invenţiei lui, acesta mi-a luat-o înainte. Mi-a explicat că şi el îşi dăduse seama de defectele procedeului şi că în cursul nopţii experimentase o nouă versiune, ameliorată. Făcuse o gaură în saltea şi trăsese tineta în dreptul ei, sub pat. În acest fel, nu mai fusese nevoit să iasă peste noapte din saltea.

Vreo câteva nopţi am încercat şi aşa, dar în cele din urmă am renunţat. Era totuşi prea obositor şi riscurile de a nu mă trezi şi de a fi surprins de

gardian dimineaţa deveneau tot mai mari, pe măsură ce slăbiciunea se accentua şi cădeam tot mai des într-o stare de somnolenţă, în care pierdeam noţiunea timpului.

Pentru găsirea unor astfel de soluţii de supravieţuire în mizerabila existenţă la care eram reduşi, ne iroseam mintea şi spiritul inventiv! Cu timpul însă, ne-am resemnat şi ne-am lăsat în voia soartei. Orice efort ne costa prea mult şi am intrat într-un fel de viaţă vegetativă, în care senzaţiile de foame şi chiar de frig s-au estompat.

Ore în şir, nici treaz, nici adormit, pluteam între vis şi realitate, insensibil la tot ce mă înconjura. Aşa se face că n-am simţit decât după o vreme că aveam un început de degerături la degetele picioarelor. Nu mi-am dat seama decât când au început să mă doară. Atunci am remarcat că luaseră şi o culoare albă, suspectă. Am făcut efortul să mă deplasez la vizetă ca să-l consult pe Mache. Şi el păţise acelaşi lucru la un călcâi şi mi-a recomandat să mă fricţionez. După acest tratament, circulaţia s-a restabilit, degetele şi-au revenit la culoarea normală şi chiar s-au înroşit şi s-au înfierbântat. Timp de câteva zile, s-au instalat nişte mâncărimi insuportabile, după care pielea a început să se jupoaie.

Cu tineta nu mai ieşeam decât la două-trei zile. Gardianul nici nu mai insista asupra acestui punct al programului, mulţumit că scăpa şi el de o treabă. În zilele în care totuşi ieşeam ca s-o deşert, apucam tineta de o toartă şi o târam după mine pe ciment până la capătul coridorului, unde o răsturnam în gura de canalizare. Era din fontă grea şi n-o mai puteam ridica.

În vreme ce toate simţurile mi se atrofiaseră, auzul părea să mi se fi dezvoltat.

Stând în pat, înfăşurat în pătură, percepeam cu o acuitate extraordinară toate zgomotele din celular, cunoscându-le explicaţia şi provenienţa. Recunoşteam orice pas pe coridor, fie că era de gardian sau de deţinut. Iar la ora programului ştiam cine ieşea cu tineta, după zgomot. Câţiva aveau ca şi mine tinetă de fontă, şi atunci îi recunoşteam după mers. Alţii aveau tinete de lemn, tot grele, care sunau altfel când erau târâte pe jos. Singurul căruia nu i se auzea decât pasul când ieşea la „veceu” era Ion Pantazi. Avea o tinetă cu totul originală, din doage de lemn strânse în cercuri, fără toarte, înaltă cam de cincizeci de centimetri şi cu un diametru de cel mult cincisprezece centimetri. Semăna cu un putinei! Chiar aşa prăpădiţi cum eram, tot mai găseam resurse de energie şi umor, pentru ca, după plecarea gardianului, să stăm de vorbă la vizetă şi să schimbăm câteva glume pe socoteala lui Ion şi a felului cum îşi purta în braţe „putineiul”. Şi el făcea haz de necaz, spunându-ne că, din fericire, nefiind supraalimentat, nu-i dădea putineiului decât rareori întreaga întrebuinţare; utilizarea lui completă prezenta dificultăţi insolubile, din cauza diametrului redus. Trebuia să aleagă, care din necesităţi prefera să ajungă în putinei şi care... peste bord. Era dilema putineiului!

Tot pe atunci, am mai avut o distracţie în monotonia cotidiană. Câteva nopţi, am primit vizita unui şobolan, care ieşea dintr-o gaură din pragul uşii. Cercetase toate colţurile celulei şi într-una din nopţi s-a obrăznicit într-atât, încât m-am trezit cu el umblând peste mine în pat. Cu un gest

brusc, l-am azvârlit jos şi a dispărut în gaură. A mai venit şi în noaptea următoare şi pe urmă nu l-am mai văzut. Se convinsese probabil că nu era rost de nimic de mâncare.

Într-o dimineaţă, s-a produs o agitaţie neobişnuită pe coridor. Au fost scoşi din celule şi de pe secţie Ducu Ciocâlteu, Miltiade Ionescu, Mitică Popa şi George Sarry. De ei îmi aduc aminte. S-ar putea să mai fi fost luaţi şi alţii din grupul nostru. Au fost aduşi înapoi abia seara târziu. Fuseseră duşi să depună mărturie la procesul complicilor noştri civili.

Martorul principal al acuzării era Ducu Ciocâlteu. Prelucrat de ceilalţi şi mai ales de Mache, în instanţă, Ducu a revenit asupra declaraţiilor pe care le dăduse în anchetă, la Baia Mare, năruind astfel tot rechizitoriul procurorului, a cărui argumentaţie se sprijinea în special pe acele declaraţii. Văzând că procesul nu se desfăşoară aşa cum scontaseră, şedinţa a fost suspendată până după-amiază.

Câteva ore mai târziu, în sala de aşteptare unde erau ţinuţi sub pază, şi-a făcut apariţia Velniciuc, anchetatorul de la Baia Mare. Fusese chemat de urgenţă ca să restabilescă situaţia şi băieţii pretindeau că n-ar fi putut veni aşa de repede decât cu avionul. Velniciuc a stat de vorbă cu fiecare din ei, pe rând, într-o cameră alăturată, exercitând asupra lor presiuni de tot felul, de la ameninţarea cu o şi mai mare înăsprire a regimului nostru din penitenciar, până la aceea a unor sentinţe capitale în propriul nostru proces. Cele mai mari presiuni le-a făcut asupra lui Ducu, ceilalţi refuzând, de pe poziţii ferme, orice fel de modificare în declaraţiile făcute. În cele din urmă, după o nouă întrevedere cu Velniciuc, Ducu a fost adus înapoi în sala de aşteptare. Gardienii, care până atunci îi supravegheaseră, interzicându-le să stea de vorbă unul cu altul, ca din întâmplare, s-au retras pe coridor lăsându-i singuri. Făcându-se că profită de plecarea lor, Ducu le-a explicat celorlalţi că Velniciuc îi dăduse de înţeles că singura noastră salvare era să facă declaraţiile dorite în proces. A încercat să pledeze pentru adoptarea atitudinii pe care o cerea Velniciuc, uzând de toate argumentele posibile spre a-i convinge şi pe ceilalţi, că numai aşa îşi mai puteau salva viaţa. Principalul lui argument era inutilitatea negării legăturilor cu „civilii”, din moment ce aceştia din urmă le recunoscuseră.

Se pare că Ducu era foarte tulburat de convorbirea pe care o avusese cu Velniciuc şi pleda cu disperare pentru adoptarea unei atitudini de docilitate. S-a lovit însă de intransigenţa celorlalţi, care n-au arătat niciun fel de înţelegere, nici pentru punctul lui de vedere, nici pentru temerile lui în privinţa represaliilor din partea lui Velniciuc.

Prins între ciocan şi nicovală, între ameninţările Securităţii şi perspectiva de a fi definitiv stigmatizat de camarazii lui, care-i vor retrage şi puţina înţelegere pe care i-o acordaseră, Ducu Ciocâlteu a rezolvat dilema în care se afla, optând pentru formula cea mai nefericită, alienându-şi astfel încrederea tuturor. A ales calea de mijloc, care, în acest caz, nu cred că izvora dintr-o judecată înţeleaptă, ci din intenţia de a înşela ambele părţi. În depoziţia din faţa instanţei, care şi-a reluat lucrările după-amiază, Ducu a făcut declaraţii ambigue şi neconvingătoare; acolo unde afirmaţiile lui erau confuze, a dat astfel posibilitatea procurorului să

recurgă tot la declaraţiile lui date anterior în anchetă, pentru a aduce precizările dorite de acuzare.

Mai târziu, în închisoare, am aflat că toţi cei din boxă au fost condamnaţi la diverse termene de închisoare, mergând până la maximum un an şi câteva luni, pedepse neaşteptat de mici pentru acele vremuri. Se părea că declaraţiile categorice ale celorlalţi martori reuşiseră să atenueze, măcar în parte, răul pe care îl făcuse Ciocâlteu.

Toate cele petrecute la proces le-am aflat seara, la întoarcerea lor pe celular, când am asistat şi la penibila tentativă a lui Ducu de a se apăra şi a-şi justifica atitudinea pe care o avusese în instanţă. Mache i-a făcut prin vizetă un rechizitoriu dur şi fără menajamente, care nu i-a mai dat nicio posibilitate de replică.

Tot aici voi relata un episod, povestit de Mache şi de cei care fuseseră duşi în acea zi la proces. În sala de aşteptare din clădirea tribunalului, în afară de ei, se mai aflau două persoane, şi ele aduse din penitenciar, pentru a fi judecate în acea zi, o femeie şi un bărbat, amândoi îmbrăcaţi în port maramureşean. Pe Mache şi pe prietenii noştri i-a frapat în special atitudinea demnă a femeii, care opunea o muţenie totală şi plină de dispreţ glumelor grosolane şi provocatoare ale gardienilor care îi păzeau. În cele din urmă, a reuşit să le impună şi lor prin ţinuta ei şi să-i facă să tacă.

Mache şi cei din grupul nostru n-ar fi aflat niciodată nimic despre cele două personaje, dacă n-ar fi apărut Roboiu, ofiţerul politic al penitenciarului. Acesta, vrând să-şi dea importanţă şi să-şi arate superioritatea, aşa cum avea obiceiul, i-a apostrofat pe cei doi cu una din formulele lui obişnuite: „Vedeţi, mă, unde aţi ajuns, dacă nu v-aţi văzut de treabă? Ce credeaţi, că puteţi scăpa de vigilenţa organelor noastre?”

De aici s-a iscat un dialog între ţăranul maramureşean şi Roboiu. Femeia a rămas pe aceeaşi poziţie şi n-a scos nicio vorbă. Ţăranul era vorbăreţ, iar Roboiu nu-şi putea ascunde curiozitatea de a afla împrejurările care duseseră la arestarea celor doi.

Mache şi grupul lui erau numai urechi. Cei doi inculpaţi erau cumnaţi. Femeia era nevasta, iar ţăranul, fratele lui Paşca, unul care haiducea de multă vreme prin munţii Maramureşului. (Dacă memoria nu mă înşală, în regiunea Borşa.) Era unul din acei partizani solitari, care în acele vremuri luaseră drumul pădurii prin diferite regiuni ale ţării şi care dădeau de furcă Securităţii. Bărbatul cunoştea perfect toate cotloanele munţilor din regiunea lui şi scăpase din toate incursiunile întreprinse de trupele de intervenţie ale M.A.I.-ului, pentru a-l prinde.

Ca pentru toţi cei în situaţia lui, adevăratele dificultăţi începeau o dată cu venirea iernii. Pădurea desfrunzită nu-i mai oferea adăpostul din timpul verii. Zăpada căzută îi interzicea deplasarea în voie, înregistrându-i urmele şi trădându-i prezenţa. Şi încălzitul era o problemă, căci orice fir de fum se vedea de la mare depărtare în pădurile dezgolite. Iarna îi obliga pe partizani să se retragă în câte un bordei sau văgăună bine ascunsă, unde nu făceau focul decât în nopţile cu vreme rea şi fără lună. Nu ieşeau din bârlog decât pe ninsoare sau viscol, pentru ca zăpada să le şteargă urmele şi hibernau astfel, aşteptând să dea din nou frunza în primăvară.

Aşa procedase şi Paşca în munţii lui, dar iarna grea se aşezase mai devreme ca de obicei şi-l prinsese nepregătit şi fără provizii. Pentru a face faţă situaţiei neaşteptate, luase legătura cu fratele lui, care era pădurar şi a cărui casă izolată era chiar în marginea pădurii. Acesta din urmă a coborât în sat, a vorbit cu nevasta lui Paşca şi împreună au pus la cale aprovizionarea partizanului. Soţia lui Paşca, aşa cum se înţeleseseră, ducea merindele cumnatului ei, care, la rândul lui, le ducea în pădure fratelui.

Cu toate măsurile de precauţie luate, acest du-te-vino n-a scăpat neobservat şi nici el nu ştia cum şi prin cine, dar informaţia ajunsese la Securitate, care i-a întins o cursă şi l-a surprins când intra în pădure cu desaga cu provizii. Adus înapoi în propria lui casă, ameninţat şi bătut, n-a putut da o explicaţie plauzibilă pentru destinaţia ce voia s-o dea unei aşa mari cantităţi de alimente şi a sfârşit prin a recunoaşte totul. Aici, Roboiu l-a întrerupt, acuzându-l că nu spusese totul, că indusese în eroare organele de securitate, pentru a-l salva pe „banditul de frate-său!”

Voi încerca să redau cât mai exact ceea ce s-a întâmplat mai departe, aşa cum ne-a fost relatată întâmplarea de Mache, care repeta, la rândul lui, povestea fratelui lui Paşca. Nu voi putea însă să-i dau toată savoarea pe care i-a dat-o Mache, care-i imita, cu un real talent, limbajul pitoresc în grai ardelenesc.

După ce a recunoscut că îl aprovizionase pe Paşca, securiştii l-au obligat să le servească de călăuză până la ascunzătoarea lui. A pornit deci cu ei prin pădure şi după o bucată de drum s-a oprit şi le-a arătat cu mâna versantul prăpăstios al culmii următoare. Le-a spus că acolo, între stâncile care se vedeau, se afla peştera în care se ascundea fratele lui. Mai departe n-a vrut să-i urmeze nici în ruptul capului, cu toţi pumnii pe care i-a primit. Le-a spus că din locul în care se găsea, Paşca avea sub ochi toată regiunea şi putea observa orice mişcare. „Îl cunosc pe frate-miu! Dacă ne apropiem, trage! Mai bine mă puşcaţi dumneavoastră aici, decât să mă puşte el, fiindcă l-am vândut!” Văzând că nu mai e chip să-l urnească din loc, căpitanul, care conducea operaţia, l-a lăsat sub paza a doi securişti şi cu restul echipei a pornit prin pădure, către ascunzătoarea indicată.

Şi fratele lui Paşca a continuat, adresându-se lui Roboiu: „No! Şi ştiţi, domnule ofiţer, ce mi-o zâs domnul căpitan, înainte de a pleca? Mi-o zâs: măi Paşca, rămâi aici până ne întoarcem, că văd că de frică ai căcat nădragii!”

Apoi, fratele lui Paşca fugarul a povestit cum după un timp a auzit focuri de armă şi rafale de pistoale automate. A mai trecut o vreme şi securiştii s-au întors, purtându-l pe braţe pe căpitan, rănit şi plin de sânge. Paşca scăpase! Şi fratele partizanului, uitându-se la Roboiu, şi-a încheiat povestea cu o întrebare: „Apăi vă întreb eu acuma pe dumneavoastră, domnule ofiţer, cine o căcat nădragii?”

Într-o dimineaţă, imediat după „număr”, s-a dezlănţuit o adevărată campanie de curăţenie în tot penitenciarul. Gardienii nu mai pridideau răcnind şi dând fel de fel de ordine unor deţinuţi de drept comun, care alergau în toate părţile, cu mături şi găleţi cu apă. De fapt, toată tevatura se rezuma la măturatul coridoarelor şi curţii, la spălatul mozaicului de pe

jos cu apă şi la ştersul uşilor cu motorină. Reţeta era standardizată pentru toate puşcăriile. Pe ici, pe colo, pe coridor, unde zidurile erau mai murdare, un deţinut de drept comun, înarmat cu o bidinea şi cu o găleată de var, spoia superficial pereţii. Ni s-a dat şi nouă câte o mătură şi o cârpă udă, să ne curăţăm celulele. Graba cu care se proceda era semn că se aştepta o inspecţie. Am fost convinşi că bănuielile noastre erau juste, când ni s-au înlocuit saltelele. Ne-au adus altele, tot vechi şi murdare, dar cel puţin aveau mai multe paie înăuntru. Marea surpriză a fost însă când uşile celulelor noastre au fost deschise rând pe rând şi fiecare am primit câte două cearceafuri şi câte o pernă umplută cu paie. După câteva minute s-au deschis iar uşile, ni s-a dat câte o faţă de pernă şi ni s-a spus să ne facem paturile. Ni s-a interzis să ne culcăm sau să ne aşezăm pe pat. La scurt timp, altă distribuţie: fiecare am primit câte o cană de aluminiu pentru băut apă. Când zarva curăţeniei s-a potolit, ni s-a împărţit terciul. Altă surpriză: ni s-a dat porţie dublă, câte două polonice. Spre uimirea noastră, terciul era dulce!

Apoi au urmat cam două ore de aşteptare, care mi s-au părut nesfârşite. Măturatul, spălatul pe jos şi făcutul patului mă istoviseră. Abia mă mai ţineam pe picioare, iar pe pat nu mă puteam nici aşeza, nici întinde, gardianul supraveghindu-ne necontenit prin vizetă, ca nimic să nu se clintească în celule.

În fine, s-a produs şi evenimentul aşteptat. Am auzit uşa celularului, o sumedenie de paşi, cizme pocnindu-se în poziţia de drepţi, raportul gardianului de pe secţie, formule de „să trăiţi!” etc. Apoi tropăiala de paşi s-a deplasat iar, ca să se oprească în dreptul primei celule. Am auzit zăngănitul rângii date deoparte şi uşa deschizându-se. Însă nu puteam să disting nicio vorbă din ceea ce se discuta.

De altfel vizita la prima celulă n-a durat mult şi grupul a trecut mai departe, la a doua uşă. În câteva minute au ajuns şi la uşa mea. Stăteam rezemat de piciorul patului când s-a deschis uşa şi primul pe care l-am recunoscut din toţi cei înghesuiţi în cadrul uşii a fost căpitanul Tilici, comandantul închisorii, care mi-a strigat: „Nu ştii, bă, să spui «să trăiţi» şi să dai raportul?”

Am rămas nemişcat şi am tăcut.

În clipa următoare, singurul personaj care distona în tot grupul de uniforme de la uşă, fiindcă era îmbrăcat civil, mi-a pus o serie de întrebări, uitându-se de fiecare dată, în prealabil, la obiectul despre care se informa:

— Ai cearceafuri curate?

— Da, i-am răspuns.

— Ai pernă şi faţă de pernă?

— Da.

— Ai cană personală de băut apă?

— Da.

— Ai primit masa de dimineaţă?

Cum era firesc, şi la această întrebare ca şi la celelalte am răspuns afirmativ. La ultimul meu „da”, tot grupul a făcut un pas înapoi şi, până să mă dezmeticesc, uşa s-a trântit. Inspecţia trecuse la celula următoare! Nici n-avusesem timpul să-i disting pe cei câţiva ofiţeri străini, care se aflau printre cei ai închisorii, pe care îi cunoşteam. Singura persoană pe care o reţinusem a fost interlocutorul meu, civilul.

Slab şi înalt, destul de în vârstă, să fi avut şaizeci de ani, purta un palton negru cu guler de catifea neagră. La gât avea un fular alb de mătase, iar în cap o căciulă neagră de lutru. Mai remarcasem şi o chevalieră de aur la un deget. O apariţie mai mult decât stranie pentru mediul în care ne aflam!

După ce grupul şi-a terminat turul de inspecţie şi a părăsit celularul, s-au dezlănţuit şi discuţiile noastre la vizete. Toţi eram intrigaţi de apariţia acelui personaj îmbrăcat civil şi de rolul lui. De la cei care se găseau în primele celule, lângă grilajul de la intrare şi care putuseră surprinde convorbirile gardienilor şi ofiţerilor de pe coridor, am aflat că civilul nostru era doctor. Fusese deci o inspecţie medicală, sau mai bine-zis, un simulacru de inspecţie.

Discuţiile noastre prin vizetă s-au întrerupt, când uşa de intrare în secţie s-a deschis. Un gardian a trecut din celulă în celulă şi a recuperat căniţele ce ne fuseseră date mai înainte. După câteva momente de linişte, o nouă alarmă! De data asta, un alt gardian ne-a luat pernele. Peste alt răstimp, ni s-au ridicat şi cearceafurile. Părea un film care rula invers, aşa încât, după o jumătate de oră, ne găseam din nou în situaţia dinaintea inspecţiei. Un film în regia tipică a Securităţii!

Din toată afacerea ne-am ales numai cu nişte saltele ceva mai bune, pe care administraţia nu şi-a mai dat osteneala să ni le schimbe cu cele vechi.

Cred că trecuseră aproape două luni de când ajunsesem la Oradea şi nu mă spălasem.

Nu ştiu dacă faptul s-a datorat „inspecţiei medicale”, dar în prima sâmbătă care i-a urmat am fost anunţaţi dis-de-dimineaţă, printr-un răcnet de gardian din capătul celularului: să ne pregătim pentru baie.

În mod obişnuit, în puşcării, asta însemna să-ţi iei rufele de schimb, săpunul şi prosopul şi, cât mai sumar îmbrăcat, să aştepţi lângă uşă venirea gardianului, pentru că şi această operaţie ca şi toate celelalte se desfăşura sub semnul grabei. Pe tot parcursul, până la baie, nu auzeai decât: „Hai! Hai! Dă-i drumu’ mai repede!” Apa caldă şi rece care curgea prin duşuri era parcimonios distribuită şi foarte des una din distracţiile gardienilor era s-o potrivească fie prea fierbinte ca să ne opărească, fie prea rece ca să ne îngheţe şi, în orice caz, insuficientă ca să ne putem săpuni sau clăti ca lumea. Şi totuşi, întotdeauna aşteptam cu nerăbdare ziua de baie, de obicei sâmbăta şi cred că era singurul ordin pe care îl respectam întocmai, grăbindu-ne cât puteam ca să apucăm să stăm cât mai mult sub duş.

În condiţiile în care ne găseam acum la Oradea, ordinul: „Pregătirea pentru baie!” nu avea însă niciun sens. Nu aveam nici rufe de schimb, nici prosop, iar de dezbrăcat nu ne puteam dezbrăca din cauza lanţurilor.

O dată cu împărţirea terciului, ni s-a dat câte o bucăţică de săpun, cu un puternic miros de petrol. Apoi, după un timp, a venit din celulă în celulă un gardian cu un maldăr de chei şi a început să ne descuie lacătele de la lanţuri. Pe tot celularul eram douăzeci şi unu de deţinuţi, deci în total patruzeci şi două de lacăte. La fiecare lacăt, gardianul încerca şapte-opt chei, până o nimerea pe cea potrivită. Vă închipuiţi cât a durat! Când ultimul lacăt a fost descuiat, ni s-a spus să ne luăm lanţurile şi să ieşim din celulă. Am fost mânaţi de gardieni pe coridor, am traversat curtea şi am

intrat în clădirea de vizavi, unde se afla o sală cu câteva duşuri. Cu toate zbieretele gardienilor, traseul nu l-am putut parcurge în pas alergător. Eram prea slăbiţi şi ne cam clătinam pe picioare.

Era prima oară că mă dezbrăcam de când ajunsesem la Oradea. Am avut un adevărat şoc când m-am văzut cum arătam. Eram numai piele şi os, iar partea de jos a corpului mi-a adus aminte de scheletul, care ne era adus în clasă, la ora de anatomie, când eram în liceu. Văzându-mi oasele bazinului complet descărnate şi proeminenţa articulaţiei femurului din şold, m-am gândit pentru prima oară că zilele îmi erau numărate.

De altfel, întreg tabloul din sala de duşuri, înceţoşată de aburi, în care evoluau şaptesprezece schelete (cei patru din grupul lui Ţucă au fost duşi la baie după noi), părea o scenă din infern. Înfăţişarea tuturor era jalnică, iar feţele camarazilor mei erau de nerecunoscut. Din cauza extremei slăbiciuni, aveau o cu totul altă expresie. La prima vedere, mi s-au părut nişte străini, trăsăturile lor mi-erau necunoscute şi nu-mi sugerau nicio asemănare cu cei de care mă despărţisem cu câteva luni în urmă.

Timpul care ni s-a lăsat pentru duş, ca şi apa, au fost relativ acceptabile, aşa că ne-am putut spăla destul de bine. Spaima care mi se strecurase în suflet, la început, la vederea spectacolului sinistru al degradării noastre fizice, s-a risipit repede. Bucuria revederii şi căldura prieteniei, care ne lega pe cei mai mulţi dintre noi, şi-au produs din nou efectul. Cu toate că ni se interzisese să vorbim, conversaţiile sub duşuri erau în toi; la adăpostul aburului şi zgomotului apei care curgea, cerberii noştri neputându-ne supraveghea cu eficacitate. Încet, încet, s-a stabilit chiar o atmosferă veselă. Ce putea fi mai potrivit pentru tabloul din sala de duşuri decât umorul negru? Mache mi-a spus că pe vremea când era student la medicină, ar fi dat orice să primească la masa lui din sala de disecţie un cadavru aşa de slab ca mine, fiindcă pe unul ca acesta se lucra mult mai bine şi mai uşor decât pe cele grase. Cele mai multe glume s-au făcut însă pe seama lui Paul Iovănescu, care, din cauza înălţimii, părea şi mai slab decât ceilalţi. Până şi ing. Georgescu-Topuslău, cel mai timorat şi pesimist dintre noi, se mai înseninase la faţă sub influenţa tonică a euforiei reîntâlnirii, cu toate că îl chinuia o criză de sciatică. Toţi ne înveselisem, în afară de Ducu Ciocâlteu care, după ce încercase şi el să participe la atmosfera generală, simţise că era nedorit şi evitat.

Când duşurile s-au oprit, Colea mi-a dat prosopul lui să mă şterg. Tot de la el am primit şi o pereche de ciorapi. Şi Titi a fost ajutat de ceilalţi, noi doi fiind cei mai dezmoşteniţi. Cămaşa mea ecosez, pe care a trebuit s-o îmbrac din nou, era aşa de murdară încât căpătase o culoare întunecată uni.

Fiecare dintre noi, o dată îmbrăcat, se ducea la uşă, unde doi gardieni luau din grămadă câte o pereche de lanţuri şi i le puneau la picioare, încuindu-le cu lacătele.

Sub efectul biciuitor al duşului fierbinte care ne pusese sângele în mişcare, n-am simţit în primul moment temperatura glacială din celulă. M-am culcat, bine împachetat în pătură şi, cuprins de o dulce toropeală, m-am scufundat într-un somn adânc. Efortul neobişnuit şi emoţia reîntâlnirii cu prietenii mă istoviseră şi fizic şi nervos, dar îmi simţeam sufletul plin şi eram mulţumit.

De-aici înainte am fost duşi la baie aproape cu regularitate în fiecare sâmbătă.

Sâmbăta următoare, am avut năstruşnica idee de a aplica un nou patent de-al lui Colea. De fapt, de astă dată invenţia nu-i aparţinea, ci îi fusese dezvăluită de nişte deţinuţi de drept comun, cu care călătorise împreună într-un vagon penitenciar, în timpul unui transfer dintr-o închisoare într-alta. Colea ne-a explicat prin vizetă că printre aceştia se afla unul condamnat pentru crimă, care, având lanţuri la picioare, l-a învăţat şi i-a demonstrat cum totuşi în această situaţie, îţi poţi scoate pantalonii. Povestea ni s-a părut neverosimilă şi toţi l-am luat peste picior, amintindu-i glumele care circulau pe seama locuitorilor din Pătule, o comună vecină cu cea în care se născuse Colea şi cărora le mersese faima pentru cât erau de hoţi. Se spunea de ei că furau oul de sub cloşcă, tăiau capul calului ca să-i fure clopotul de la gât şi tot felul de astfel de poveşti. L-am tachinat pe Colea în fel şi chip, susţinând că nici măcar cei din Pătule nu şi-ar putea dezbrăca pantalonii având lanţuri la picioare, aşa cum nu putuseră fura clopotul de la gâtul calului, fără să-i taie capul.

Colea susţinea însă morţiş că lucrul era posibil şi ne-a explicat cum. Explicaţie greu de înţeles fără exemplificare, dar pe care până la urmă am priceput-o şi, punând-o în aplicare, am reuşit performanţa. Iată cum: lăsând pantalonii jos până în dreptul lanţurilor, am scos unul din cracii pantalonului, împreună cu o parte din prohab şi din betelia de la talie, prin brăţara lanţului. O dată această parte a pantalonului scoasă dincolo de brăţară, mi-am scos laba piciorului din pantalon şi am tras din nou în sus, de data asta pe lângă picior şi brăţară, întreaga parte de sus a pantalonului, cu crac cu tot, pe care o scosesem mai înainte. După ce în acest fel mi-am degajat un picior din pantalon, nu mi-a mai rămas decât să trag în jos tot pantalonul prin cea de-a doua brăţară şi de-a lungul celuilalt picior. Singura dificultate era să faci să treacă grosimea stofei pantalonului prin spaţiul destul de strâmt dintre picior şi brăţara lanţului.

Sâmbăta următoare, când gardianul a intrat cu cheile la mine în celulă ca să-mi scoată lanţurile şi m-a văzut gol, numai cu mantaua pe mine şi fără pantaloni, a rămas o clipă încremenit, apoi s-a repezit pe coridor, a încuiat uşa după el şi a început să strige cât îl ţinea gura după ofiţerul de serviciu. După câteva clipe, a urmat o tropăială de cizme pe secţie, uşa s-a dat de perete şi în celulă au năvălit vreo doi gardieni, ofiţerul de serviciu (elegantul locotenent Zaharia) şi Roboiu, politrucul.

— Controlează-i lanţurile şi lacătele, tovarăşe plutonier! i-a ordonat acesta din urmă unuia din gardieni.

Plutonierul s-a repezit la picioarele mele, a verificat verigile şi brăţările lanţului, a tras de lacăte şi i-a raportat lui Roboiu că erau intacte.

— Cum ţi-ai desfăcut, bă, lanţurile? m-a întrebat Roboiu.

— Nu le-am desfăcut. Mi-am scos numai pantalonii!

Bineînţeles că nu m-a crezut şi a urmat o întreagă discuţie. Recunosc că mi-am făcut o plăcere în a o prelungi, luând un aer nedumerit faţă de neînţelegerea ofiţerului pentru faptul atât de firesc de a mă fi dezbrăcat în aşteptarea băii. În cele din urmă, i-am demonstrat cum procedasem, făcând operaţia inversă şi îmbrăcându-mi iar pantalonii sub privirile uluite

ale gardienilor şi ale celor doi ofiţeri. Văzând că nu fusese niciun fel de vrăjitorie şi liniştit că n-aveam iarba fiarelor, Roboiu a ieşit cu ciracii lui din celulă, cam ruşinat de panica pe care o arătase la venire. La ieşire şi-a mai dres autoritatea faţă de subalterni, aruncându-mi cu vădit dispreţ expresia magică, argument suprem şi totodată ultimul cuvânt al securiştilor, când voiau să iasă din încurcătură: „Mama voastră de bandiţi şi criminali!” Roboiu a spus-o cu obidă şi utilizând versiunea completă a formulei, nu pe cea prescurtată, folosită de mine în text.

O altă întâmplare cu rezultate mai practice şi-a avut originea tot într-o zi de baie. După duş, la revenirea în celulă, am constatat că lanţurile care mi se puseseră aveau brăţările suficient de largi ca să-mi pot scoate laba piciorului prin ele. A fost o adevărată fericire! Noaptea, sub pătură, mi le scoteam şi nu mai simţeam fierul pe fluierul piciorului. Chiar şi peste zi mă „descălţam” de lanţuri, având grijă să nu fiu surprins de gardian. Bucuria n-a durat însă decât o săptămână, până la duşul următor, când gardianul mi-a pus o altă pereche de lanţuri, luate la întâmplare din grămadă.

Avusesem însă grijă să le identific pe cele cu brăţările mai largi, după anumite semne pe care le-am comunicat prin vizetă camarazilor mei. Din păcate, majoritatea celor care le-au primit în sâmbetele următoare nu le-au putut scoate din picioare. Din câte îmi amintesc, în afară de mine, numai Mircea Vueric s-a mai putut bucura de avantajul acestor lanţuri, având şi el picioarele tot aşa de mici ca ale mele.

Într-una din dimineţile următoare, grupul lui Ţucă a fost scos din celule. Au fost aduşi înapoi, abia către seară. Fuseseră judecaţi. Nimic deosebit de semnalat. Procesul se desfăşurase după tipicul cunoscut. Tribunalul Militar al Regiunii a doua militare Cluj, prezidat de un colonel, flancat de doi asesori cu grade mai mici, ascultase un lung rechizitoriu al procurorului, în care expunerea faptelor acuzaţilor păruse a ocupa un loc secundar, pe lângă nesfârşitele citate din „dascălii” marxismului.

A urmat interogarea acuzaţilor, într-un ritm accelerat, cerându-li-se răspunsuri scurte şi luându-li-se cuvântul de îndată ce declaraţiile nu erau pe placul completului de judecată. S-au succedat cei patru avocaţi desemnaţi din oficiu, cu pledoarii tip, în care s-au rezumat să ceară o condamnare „dreaptă”, după legile şi în spiritul „justiţiei populare”. La ultimul cuvânt al acuzaţilor, timpul acordat a fost atât de scurt, încât, după spusele lui Ţucă, aveai impresia că judecătorul se grăbea să nu piardă trenul. Ţucă a apucat totuşi să spună că îşi asumă întreaga responsabilitate a evadării, cerând indulgenţa tribunalului pentru ceilalţi trei co-inculpaţi, care fuseseră influenţaţi şi antrenaţi de el în această acţiune.

Într-o zi, absolut pe neaşteptate şi fără vreun motiv aparent, s-au produs câteva mutări pe celularul nostru. Şi la mine s-a deschis uşa şi am auzit formula clasică: „Ia-ţi bagajul şi pătura şi ieşi afară!” N-am avut decât câţiva paşi de făcut, cât să traversez coridorul, noua mea celulă fiind exact vizavi.

M-am bucurat de mutare. Mai întâi, fiindcă era o schimbare. În al doilea rând, noua celulă era cu faţa la sud, deci mai puţin friguroasă. De cum am

intrat, i-am văzut geamurile curate şi mai luminoase. Cele din celula părăsită le lăsasem îngheţate, cu flori de gheaţă. Aici se vedea şi soarele. Din celula cealaltă nu-l văzusem niciodată. Un soare palid de iarnă, fără multă putere, dar care totuşi topise gheaţa de pe geamuri şi făcea încăperea mai luminoasă.

De când ne aflam la Oradea, celula nu fusese locuită. Cu o zi înainte, auzisem pentru prima oară deschizându-i-se uşa şi gardianul, cu câţiva deţinuţi de drept comun, intraseră înăuntru. După zgomotul specific pe care l-au făcut, mi-am dat seama că se îndeletniceau cu un pat. Nu mi-am dat seama dacă l-au montat sau l-au demontat. Acum aveam explicaţia. În celulă erau două paturi cu saltele pe ele. M-am şi văzut dormind la noapte pe una din ele şi acoperit cu cealaltă. O dată aceste constatări îmbucurătoare făcute, mi-am îndreptat cercetările spre ferestre.

În faţa celei din dreapta, în curte, la niciun metru distanţă, era un fel de pasarelă de scânduri, montată pe nişte stâlpi. Părea o schelă de şantier de construcţii. Era de fapt amenajată ca post de pază, pentru o santinelă care se plimba încoace şi încolo, pe toată lungimea ei de câţiva metri. În acel punct, zidul care împrejmuia curtea închisorii făcea un unghi şi se apropia de clădirea celularului. Scândurile pasarelei erau exact la înălţimea geamului, aşa că nu vedeam decât cizmele santinelei când se plimba. Soldatul, la rândul lui, ca să privească în celulă, trebuia să se aplece.

Prin fereastra din stânga, suindu-mă pe tinetă, aveam o privelişte asupra întregii curţi, prin capătul căreia trecusem când fusesem adus în celular. În stânga, în faţă, se vedea bolta clădirii de la intrarea în penitenciar, pe sub care pătrunsesem la sosire. Pornind de la această clădire şi mergând spre dreapta, paralel cu celularul nostru, era zidul împrejmuitor, care făcea apoi un unghi drept şi venea până lângă celular unde se afla pasarela santinelei. Drept în faţă, în zidul gros, înalt şi încununat cu sârmă ghimpată, se afla o uşă mică de fier, care m-a intrigat de cum am văzut-o. Nu-i înţelegeam rostul, din moment ce dincolo de zid erau o curte şi o casă particulară. Etajul şi acoperişul, care depăşeau înălţimea zidului, mi-erau de-ajuns ca să-mi dau seama că era o clădire mare, în stilul specific al caselor de oameni bogaţi din oraşele ardeleneşti.

De la camarazii mei care şezuseră de la început în celulele cu vederea spre sud, am aflat că prin uşa aceea îşi făcea zilnic apariţia căpitanul Tilici, care locuia cu întreaga familie în casa de dincolo de zid. Tot prin acea uşă, puteam vedea cum în fiecare zi deţinuţii de drept comun cărau câteva hârdaie cu mâncare, de la bucătăria penitenciarului în curtea casei lui Tilici. Din raţiile prevăzute pentru deţinuţi, Tilici îşi creştea şi întreţinea câţiva porci, pentru nevoile lui şi ale familiei!

Din câte aflasem de la alţii, închisoarea se afla în centrul oraşului, lângă un mic parc cu copaci bătrâni ale căror vârfuri le puteam vedea de pe fereastra celulei. Mai vedeam şi creste de acoperişuri şi turnuleţele unor case care trebuiau să fie arătoase, dar erau ascunse vederii mele. Se pare că una din acele clădiri era palatul episcopal.

De la geamul celulei mele am putut face multe observaţii interesante, curtea spre care aveam vederea fiind mai animată decât cea dinspre nord,

dar scena pe care am înregistrat-o între Crăciun şi Anul Nou a depăşit tot ceea ce mai văzusem vreodată.

Un grup de vreo şapte-opt ţigani, deţinuţi de drept comun, au fost însărcinaţi cu tăierea a doi porci din gospodăria căpitanului Tilici. Toată operaţia s-a desfăşurat în curte, sub ochii noştri, ai celor care aveam ferestrele spre sud. Porcii au fost mânaţi prin portiţa mică din zid, pe unde venea şi Tilici de-acasă.

Au fost înjunghiaţi şi apoi pârliţi la focul pe care ţiganii îl pregătiseră dinainte în mijlocul curţii. Din când în când, venea câte un gardian să asiste la treaba pe care ţiganii o făceau cu vizibilă nepricepere şi neîndemânare. Când au ajuns la faza spintecării, gardianul a adus câteva lighene, în care au fost puse măruntaiele, ficaţii, inimile şi plămânii, care pe urmă au luat drumul gospodăriei lui Tilici.

La spintecarea unuia din porci, echipa de măcelari improvizaţi şi gardianul au avut o surpriză. Scroafa tăiată era în gestaţie! Cei cinci-şase purcei pe care i-au scos din burtă erau cam de mărimea unui şobolan. La ordinul gardianului, au fost aruncaţi la groapa de gunoi, care se afla lângă zid. Când cei doi porci au fost despicaţi şi împărţiţi şi ultimele bucăţi au dispărut pe uşa din zid, gardianul le-a dat ordin ţiganilor să stingă focul şi să facă curăţenie în curte, după care au intrat în clădirea închisorii.

Credeam că spectacolul gratuit care ni se oferise şi care ne ocupase toată dimineaţa se terminase. Amorţisem stând atâta vreme în picioare pe tinetă şi îngheţasem de frig, aşa că mi-am părăsit postul de observaţie. Abia apucasem să mă fac ghem în pat şi să mă înfăşor în pătură, că am auzit o lovitură de pumn în perete. Era semnalul vecinului meu, Titi Spânu, care mă chema din nou la fereastră. M-am dus. De îndată ce rămăseseră singuri în curte, câţiva dintre ţigani se apucaseră să măture. Alţii cărau cu lopata cenuşa şi cărbunii, la groapa de gunoi. Totuşi, la un capăt al vetrei, unul din ei aruncase câteva vreascuri peste jarul încă nestins şi focul pâlpâia din nou. În tot acest timp, ţiganii aruncau priviri furişe spre bolta clădirii dinspre poartă. Era evident că pândeau eventuala apariţie a gardianului.

Abia atunci mi-am dat seama că simulau toată această activitate, măturând şi umblând de colo până colo, numai ca să-i acopere pe doi dintre ai lor, care, ciuciţi lângă groapa de gunoi, se îndeletniceau cu o treabă dubioasă. La un semn discret al unuia dintre ţigani, care ajunsese cu măturatul în dreptul bolţii de intrare în penitenciar, cei doi de la groapa de gunoi s-au ridicat şi s-au îndreptat spre foc, dosind ceva sub haină. În acel moment, toţi ceilalţi şi-au concentrat activitatea cu măturile şi lopeţile, în spaţiul dintre foc şi bolta de la intrarea în puşcărie, făcând astfel un paravan viu în calea privirilor vreunui eventual gardian care ar fi apărut. Atunci am văzut ce făceau cei doi ţigani, ale căror mişcări mi se păruseră suspecte. Ţineau deasupra jărateculuişi flăcărilor care pâlpâiau foetuşii purceilor, pe care îi recuperaseră din gunoi.

Nici nu se apucaseră bine de treabă şi s-a şi auzit vocea unui gardian care se ivise în cadrul bolţii: „Hai! Aţi terminat?”

Cei care măturau l-au asigurat că sunt aproape gata cu curăţenia şi gardianul, după ce i-a mai îndemnat o dată să se grăbească, a dispărut din nou sub boltă. În cele câteva minute care au urmat, n-a mai rămas nicio urmă din purcei. În grabă, fiecare ţigan, pe rând, s-a dus să-şi ia porţia şi

aşa cum erau, mai mult pârliţi şi afumaţi decât fripţi, foetuşii purceilor au fost mâncaţi.

Aşa flămânzi cum eram, festinul ţiganilor a reuşit totuşi să ne dezguste. Ştiam că mâncarea celor de la dreptul comun era relativ suficientă, fiind completată şi de pachetele de alimente pe care aveau dreptul să le primească lunar de-acasă. Oricum, ţiganii, la ospăţul cărora asistasem, erau departe de a fi fost nişte oameni chinuiţi de foame.

Cu totul alta era situaţia noastră şi părea fără ieşire.

Ne-am sfătuit prin vizete să nu ne lăsăm pradă apatiei şi să ne aşteptăm cu resemnare sfârşitul. Am hotărât să începem o campanie pentru a fi scoşi la cabinetul medical, sperând astfel să atragem atenţia asupra stării noastre fizice şi asupra regimului de exterminare prin înfometare, la care eram supuşi. Gândeam că orice medic, fie chiar şi al M.A.I.-ului, constatând gradul de distrofie avansată în care ne găseam, va trebui să dea dovadă de un minimum de probitate şi conştiinţă profesională în privinţa noastră. Chiar dacă nu va putea lua o hotărâre la nivel local, va trebui să semnaleze cazul mai sus, forurilor superioare.

Impresia noastră, în acea vreme, era că ne aflam complet izolaţi şi la discreţia organelor locale ale puşcăriei din Oradea, care ne aplicau acest regim din proprie iniţiativă. Bănuiam că primiseră ordinul să ne supună unui regim sever, dar credeam că interpretarea acelui ordin fusese lăsată la latitudinea lui Tilici, care ni-l aplica cu sadism şi făcând exces de zel. Speram deci, ca prin cabinetul medical, autorităţile superioare conducerii penitenciarului să fie sesizate de abuzul ce se săvârşea împotriva noastră. Au urmat zile întregi, în care insistenţele noastre de a fi duşi la vizita medicală s-au izbit de refuzuri sub diferite forme: indiferenţă, râsete batjocoritoare, înjurături.

Toţi prezentam forme avansate de distrofie, ceea ce ar fi fost de-ajuns pentru a îndreptăţi chiar internarea noastră în spital, dar pentru Tilici şi statul lui major, căruia îi solicitam dimineaţa la „număr” să fim duşi la vizita medicală, starea noastră fizică nu era un argument convingător. Atunci am schimbat tactica. Am început să pretextăm diverse boli. Mi-amintesc că, informându-mă la Georgescu-Topuslău, care realmente suferea de sciatică, mi-am însuşit şi eu simptomele şi câtva timp am simulat aceeaşi suferinţă şi am mers şchiopătând.

Într-o bună zi, s-a spart gheaţa şi am fost scoşi la cabinetul medical. În grupuri de câte trei-patru, am fost duşi în clădirea cu boltă de la intrarea în penitenciar. În timp ce un grup era introdus în cabinetul medical, următorul îşi aştepta rândul într-o anticameră. Un gardian intra cu grupul în cabinet, iar al doilea făcea naveta între celular şi cabinet, aducând grupul următor şi ducându-l înapoi pe cel ce fusese consultat.

Care nu mi-a fost mirarea, când mi-a venit rândul să intru în cabinet, să recunosc în personajul cu halat alb, aşezat la un birou, pe doctorul care venise cu câtva timp în urmă în inspecţie prin celulele noastre, inspecţie pentru care se recursese la potemkiniada înzestrării noastre cu cearceafuri, perne şi căniţe de băut apă, care imediat după aceea ne fuseseră retrase.

Prin toate puşcăriile prin care am trecut, cabinet mai mizerabil decât cel din Oradea nu mi-a fost dat să mai văd. Camera, destul de mare, era aproape goală. Două scaune, un birou, un dulap antediluvian, cu vopseaua cojită şi geamul crăpat, conţinând câteva cutii cu medicamente şi un cântar de persoane, formau tot mobilierul. Într-un colţ, mai era o chiuvetă, iar într-altul un godin de tuci, care cam afuma. Duhoarea gazelor de cărbune se amestecase cu mirosul de motorină cu care fuseseră frecate duşumelele. Atmosfera amintea mai degrabă de cea a unui atelier sărăcăcios, în care prezenţa personajului aşezat la birou făcea o notă cu atât mai discordantă. Pe umeri, peste halatul alb, avea acelaşi palton negru cu guler de catifea şi pe cap, aceeaşi căciulă de lutru, cu care venise şi la inspecţie. Încăperea era supraîncălzită şi mă întrebam tocmai de ce nu se dezbrăca. Aveam să înţeleg numaidecât, după felul în care s-a desfăşurat consultaţia. Omul se grăbea. Cu toate astea, gesturile îi erau măsurate. A deschis un registru pe care îl avea în faţă, a scos din buzunarul interior al hainei un stilou, i-a deşurubat cu grijă capacul şi, ridicându-şi privirea, s-a adresat primului dintre noi:

— Numele şi prenumele?

— Gh. Georgescu-Topuslău.

— Data şi locul naşterii?

După ce a consemnat răspunsurile în registru, a ridicat ochii şi, pe acelaşi ton, parcă lipsit de interes, chiar distrat, l-a întrebat:

— Ce te doare?

Georgescu-Topuslău a început să-i descrie simptomele şi să-i vorbească de durerile care-l chinuiau.

După primele cuvinte, înainte ca Georgescu să-şi fi terminat fraza, doctorul şi-a întors privirea spre mine. Eram următorul.

— Numele şi prenumele?

Apoi, scena s-a repetat întocmai. A scris răspunsurile mele în registru, m-a întrebat ce mă doare, am început să-i spun de durerile sciatice şi m-a întrerupt şi pe mine, îndreptându-şi privirea spre următorul, cu aceeaşi formulă:

— Numele şi prenumele?

I-a răspuns şi Colea Ungureanu, care era ultimul din grup. La întrebarea „ce te doare?”, Colea a început să-i vorbească de condiţiile inumane în care eram ţinuţi, de lipsa de hrană, de încălzire şi de igienă.

— Nu e de competenţa mea. Raportează administraţiei penitenciarului. Eu sunt doctor!

A tăcut şi Colea, iar doctorul s-a apucat să scrie din nou ceva în registru. Între timp, îşi scosese din buzunar un port-ţigaret din aur masiv, pe care îl pusese cu grijă pe birou. Era o piesă veche, frumos cizelată. Alături, cu aceleaşi gesturi studiate şi parcă mângâind obiectele, a aşezat o brichetă Dunhill, tot de aur şi un ţigaret. Apariţia unor astfel de obiecte în mediul în care ne aflam era de-a dreptul o sfidare. Dar şi etalarea lor fără pudoare, de către un medic M.A.I., avea ceva strident în acele vremuri, în care se cultiva cu ostentaţie austeritatea proletară.

Când a terminat cu scrisul, doctorul s-a sculat de la birou, s-a dus la dulapul cu medicamente şi în clipa următoare ne-a pus în palmă, lui Georgescu-Topuslău şi mie, câte trei tablete de antinevralgic.

Până să ne dumirim, l-am auzit spunându-i gardianului care asistase la „consultaţie”:

— Următorii!

Târându-ne lanţurile de la picioare şi împinşi de la spate de gardian, am ieşit din cabinetul medical, în timp ce erau introduşi alţi trei camarazi de-ai noştri. Când ne-am petrecut, privirile ni s-au încrucişat. Ale lor interogative, ale noastre inexpresive. Eram încă uluiţi de rapiditatea şi felul în care decursese vizita noastră medicală. Vocea răstită a gardianului, zornăitul lanţurilor şi mai ales contactul brusc cu gerul de-afară, după căldura din cabinet, ne-au trezit la realitate.

Făcusem imprudenţa să ne lăsăm furaţi de logica unui raţionament sănătos, care ne dusese la concluzia că un membru al corpului medical nu ne poate refuza sprijinul. Avusesem slăbiciunea să lăsăm să ni se strecoare în suflete nădejdea că vom putea găsi, la un doctor al Ministerului de Interne, conştiinţă profesională şi omenie. (La premisă falsă, şi concluzie falsă!) Ne complăcusem în această stare, în care licărea speranţa încetării suferinţelor noastre, şi acum plăteam greşeala. Ne întorceam în celule, abătuţi şi deznădăjduiţi.

Ne-am redresat însă moralul destul de repede. Şi tot cu un argument, dar recurgând la o logică mai potrivită locului. În situaţia în care ne aflam înainte de a ne fi dus la cabinetul medical, nu eram demoralizaţi. După vizita medicală, ne aflam în continuare exact în aceeaşi situaţie ca şi înainte. Deci nu aveam niciun motiv să fim demoralizaţi. Simplist, dar sănătos! Şi foarte practic şi necesar, pentru ieşirea din depresiune.

La terminarea vizitei medicale, când fiecare din noi a fost din nou închis în celula lui şi gardianul a părăsit celularul, ne-am împărtăşit reciproc experienţa făcută la cabinet. Vizita decursese pentru toţi în aceleaşi condiţii, doctorul având aceeaşi comportare cu fiecare. Nici măcar faţă de cei doi colegi de breaslă din grupul nostru, doctorii Miltiade Ionescu şi Paul Iovănescu, nu se arătase mai omenos. Fusese la fel de rece, distant şi impermeabil la intervenţiile lor ca şi la ale noastre. Ne-am hotărât să nu ne dăm bătuţi şi să continuăm şi în zilele următoare să cerem să fim scoşi la vizita medicală. Nu toţi o dată în aceeaşi zi, ci câte trei sau patru numai, pentru a avea mai multe şanse de a fi duşi la cabinet.

Urmarea primei noastre vizite s-a făcut totuşi simţită a doua zi. Căpitanul Tilici găsise pretextul să inventeze un nou chin, ca să ne treacă pofta să ne mai plângem de condiţiile de detenţie. În dimineaţa următoare, după „număr”, uşile celulelor s-au deschis pe rând şi ni s-a spus să ieşim la spălat. Gardianul ne-a ordonat să ne dezbrăcăm până la brâu şi să ne spălăm la robinetele jgheaburilor de pe culoar. Pe coridor era ger ca afară, iar apa de la robinet era rece ca gheaţa. În primul moment, neştiind despre ce era vorba, ne-am conformat ordinului. Când ne-am dat seama însă că nu era decât o nouă manifestare a sadismului administraţiei, am protestat. Unii au refuzat să se dezbrace în atmosfera glacială de pe coridor, alţii n-am vrut să ieşim din celule. Faţă de opoziţia noastră, gardianul a chemat ofiţerul de serviciu, care ne-a spus că măsura fusese luată, în urma plângerii noastre, la cabinetul medical, cu privire la condiţiile neigienice în care eram ţinuţi. Cabinetul medical raportase direcţiei, iar aceasta dăduse curs cererii noastre, permiţându-ne să ne spălăm în fiecare dimineaţă. Am înţeles că era vorba de o răzbunare a lui

Tilici şi i-am declarat ofiţerului de serviciu că renunţăm la acest privilegiu. Ofiţerul a plecat înjurând şi acuzându-ne că nu ştim ce vrem; că mai întâi reclamăm că nu ni se dă posibilitatea să ne spălăm şi, când ni se satisface cererea, refuzăm avantajul obţinut. După ce gardianul şi ofiţerul de serviciu şi-au jucat rolul în piesa montată de Tilici, iar noi ne-am retras plângerea, n-a mai fost vorba de spălat dimineaţa.

Cam la două-trei zile, câţiva dintre noi reuşeau să obţină să fie duşi la vizita medicală. Dusul nostru la cabinet nu mai era un eveniment excepţional ca prima dată. Îşi pierduse treptat din importanţă, devenise o operaţie de rutină şi vigilenţa gardienilor slăbise. Acum, cei care erau duşi la cabinet, erau lăsaţi acolo, gardianul pleca la alte treburi şi după un timp venea să-i ia.

Între timp, profitând de un moment de absenţă a gardianului, aflasem de la un planton de drept comun, care făcea curăţenie pe coridorul nostru, câteva amănunte interesante despre doctorul penitenciarului. Îl chema Boieru, era evreu din Oradea, avusese cabinet particular, iar acum era medic la o policlinică din oraş şi funcţiona cu jumătate de normă în plus la cabinetul medical al închisorii.

După primele vizite, la care gardianul nu mai era de faţă, doctorul fusese scos din stereotipia întrebărilor lui şi reuşisem, fiecare pe rând, când ajungeam în cabinet, să ne facem ascultaţi, fără să mai fim întrerupţi. Îl pusesem astfel la curent (presupunând că n-ar fi fost deja) cu toate amănuntele regimului la care eram supuşi, dar mai mult decât câteva antinevralgice în plus, n-a obţinut nimeni. La toate insistenţele noastre, dr. Boieru îşi găsea refugiul în veşnicul pretext, că puterile lui sunt limitate şi că sprijinul pe care i-l solicitam ieşea din domeniul competenţei lui.

În cele din urmă, văzând că totul era zadarnic, ne-am hotărât să întindem coarda la maximum şi să nu-l mai menajăm pentru a-i câştiga bunăvoinţa, cum făcusem până aci. Nu puteam risca decât să nu mai fim duşi la vizita medicală, ceea ce tot nu ne folosea la nimic. Singurul avantaj fuseseră antinevralgicele pe care le primise fiecare din noi şi pe care i le dădusem lui Georgescu-Topuslău, care avea acum o mică rezervă.

Aşa se face că la cele câteva vizite care s-au succedat, atât Paul Iovănescu, într-o zi, cât şi eu, într-alta, de îndată ce gardianul a părăsit cabinetul, ne-am repezit la cântarul care se găsea într-un colţ al încăperii. Până când doctorul să se dezmeticească, echilibrasem cântarul.

Întorcându-mă spre el şi cerându-i să se uite la gradaţiile cântarului spre a se convinge personal, i-am spus:

— Nu credeţi, d-le doctor, că e de competenţa dumneavoastră să interveniţi atunci când, din cauza tratamentului la care este supus, un deţinut ajunge la greutatea de patruzeci şi cinci de kilograme?

Doctorul s-a înfuriat şi m-a ameninţat că-i va cere gardianului să mă pedepsească pentru indisciplină. Mi-am dat totuşi seama că era cam tulburat de afirmaţia mea, pe care s-a dus s-o verifice pe bara gradată a cântarului. Când gardianul a venit să mă ducă în celulă, doctorul s-a apucat să noteze în registru antinevralgicele pe care ni le dăduse şi nu i-a pomenit nimic de pedepsirea mea.

Scena care s-a petrecut în cabinet, când a fost adus la vizită un alt grup dintre camarazii noştri, a atins un punct mult mai critic. Paul Iovănescu s-a suit şi el pe cântar, fără să ceară voie. Paul avea cam un metru nouăzeci înălţime şi cântărea tot patruzeci şi cinci de kilograme!

Când doctorul, enervat de îndrăzneala lui Paul, a vrut să cheme gardianul, Mache, care se afla şi el printre cei aduşi la vizită, i s-a adresat pe un ton hotărât, uzând de toate atuurile pe care le deţinea:

— Domnule dr. Boieru, fiindcă sunteţi evreu, nu se poate să nu ştiţi că primii condamnaţi pentru crimele contra umanităţii, săvârşite în lagărele de exterminare hitleriste, au fost medicii. Tocmai din cauza profesiunii lor, nu li s-au acordat niciun fel de circumstanţe atenuante!

Vorbele lui Mache şi şocul de a se fi auzit interpelat pe nume l-au făcut pe Boieru să se aşeze din nou la birou. Până la venirea gardianului, Mache a profitat să-i mai expună o dată întreaga noastră situaţie, faţă de care orice medic avea obligaţia profesională să ia atitudine.

— De n-ar fi decât pentru a putea dovedi în viitor că nu v-aţi solidarizat în mod tacit cu crimele Securităţii, a ţinut să adauge Mache.

Când băieţii s-au întors în celule şi ne-au povestit cele întâmplate, ne-am gândit că toate punţile dintre noi şi doctor fuseseră rupte. Eram totuşi mulţumiţi că Mache îi spusese răspicat lui Boieru singurul lucru care i se mai putea spune.

Câteva zile mai târziu am fost iar la cabinetul medical. De data asta m-am nimerit să fiu cu Mache. Când am rămas singuri cu doctorul, Boieru a scos dintr-un dosar o foaie de hârtie şi a început să ne-o citească. Era un raport medical, în care erau consemnate cu exactitate condiţiile noastre de existenţă: frigul din celule, insalubritatea lor, lipsa de îmbrăcăminte, lipsa de igienă şi hrana insuficientă. Mai departe, relata, în termeni medicali, starea fizică a deţinuţilor, subnutriţi şi distrofici. Când a terminat, doctorul ni s-a adresat tuturor celor prezenţi în cabinet, dar cu ochii la Mache:

— Este raportul meu lunar, pe care-l voi încheia şi-l voi înainta Ministerului de Interne. Voi menţiona că, în astfel de condiţii, nu-mi pot lua nicio responsabilitate în privinţa sănătăţii deţinuţilor. Acum sunteţi satisfăcuţi?

Nu ne mai rămânea decât să-i mulţumim. Ceea ce am şi făcut. Ne-am întors mulţumiţi în celule, cu speranţa că raportul îşi va produce efectul. Am aşteptat însă zadarnic! Nu s-a produs nicio schimbare!

Timp de câteva săptămâni, unii dintre noi au mai fost duşi la cabinetul medical, dar după aceea vizitele au încetat cu desăvârşire. La toate insistenţele, gardianul sau ofiţerul de serviciu răspundeau invariabil că doctorul lipseşte.

Prin luna martie, când iarna s-a mai îmblânzit şi gerul s-a mai muiat, gardienii au început să-i scoată la plimbare pe deţinuţii de drept comun. Se plimbau în curtea de sub ferestrele noastre, aceeaşi în care asistasem şi la tăierea porcilor lui Tilici. Gardianul care îi supraveghea ne interzicea să ne uităm pe geam în timpul plimbărilor. Totuşi, vigilenţa lui nu era permanentă, aşa că din când în când mai puteam arunca un ochi în curte. Într-o zi l-am văzut, învârtindu-se reglementar în cerc, cu mâinile la spate

şi cu privirea în jos, pe doctorul Boieru. Purta aceeaşi căciulă de lutru şi acelaşi palton cu guler de catifea, numai că arătau mai ponosite. Aşa se explica absenţa doctorului de la cabinet. Tot de la plantonul de drept comun am aflat că Boieru fusese arestat şi urma să fie judecat pentru că fusese prins făcând chiuretaje clandestine.

În ziua în care fusesem mutat în noua celulă de vizavi, mă bucurasem de orientarea ei mai favorabilă, spre sud, dar mai ales de cel de-al doilea pat cu a cărui saltea speram să mă acopăr noaptea. Socoteala mea nu s-a potrivit însă cu cea a administraţiei, care mi-a rezervat o surpriză. Mi-a adus un colocatar. După atâta vreme de singurătate, m-am bucurat şi de această formulă neaşteptată.

Omul care a fost introdus în celulă avea cam patruzeci de ani. Era destul de subţire îmbrăcat, ceea ce denota că fusese arestat înainte de venirea iernii. N-avea decât o haină peste cămaşă, nişte pantaloni negri băgaţi în cizme şi, în faţă, de la brâu în jos, un şorţ din pânză de sac, de un albastru spălăcit, care-i cobora până la genunchi. Se pare că aşa se îmbrăcau ţăranii unguri din anumite regiuni ale Transilvaniei.

După ce gardianul ne-a lăsat singuri, am dat mâna cu noul venit şi ne-am prezentat. Îl chema Şandor Nemeti. Apoi, a urmat decepţia: omul nu ştia o boabă româneşte! Cu chiu, cu vai a pronunţat în tot timpul cât am stat împreună vreo zece-cincisprezece cuvinte româneşti. Mare lucru n-am aflat de la el, cu toate că ne-am străduit să ne înţelegem, mai ales prin gesturi. Trecuse şi el prin Securitatea de la Baia Mare, unde fusese bătut sălbatic. Mi-a arătat o cicatrice încă proaspătă deasupra ochiului şi, noaptea când se întorcea în pat, gemea de dureri de coaste şi spate.

Şandor Nemeti era iehovist, motiv pentru care şi fusese arestat. După ce oboseam şi unul şi altul de eforturile pe care le făceam gesticulând pentru a ne înţelege, cât era ziua de lungă, Şandor Nemeti fredona încet un imn religios iehovist; mereu acelaşi, pe care, când îl termina, îl lua iar de la început, ore şi ore în şir. Mă obişnuisem cu melopeea care era liniştitoare, chiar adormitoare.

Şandor Nemeti pretindea că soţia lui, ridicată o dată cu el de-acasă, fusese violată la Securitatea din Baia Mare şi apoi omorâtă. La început am crezut că nu înţelesesem bine ceea ce îmi spusese. În cele din urmă, după ce mi-a repetat de mai multe ori povestea, recurgând la mimică, gesturi şi la câteva cuvinte româneşti pe care le cunoştea, m-am convins ca era exact ceea ce voise să-mi spună. Cum aflase Şandor Nemeti acest lucru şi dacă într-adevăr aşa era sau căzuse numai într-o cursă întinsă de anchetator, asta n-am mai putut să precizez, cu mijloacele noastre aşa de reduse de conversaţie. Prin gesturi, arătând mai întâi spre propriii lui ochi şi apoi spre patul în care s-a dus repede să se întindă, cu mâinile pe piept, voia să-mi comunice că o văzuse cu ochii lui pe nevastă-sa moartă. Dar cum de avusese acest prilej, când în arestul Securităţii domneau izolarea şi secretul absolut, avea să rămână pentru mine un mister, pe care nu l-am putut desluşi.

Oricum, prin atitudinea lui, Şandor Nemeti părea să fie împăcat cu loviturile pe care i le rezervase soarta şi se desprindea parcă de realitate când fredona, cu ochii închişi, imnul de slavă al martorilor lui Iehova. Mai

reuşisem să aflu de la Şandor că aştepta cu încredere ziua când „îngerul Domnului, Armaghedon” (i-am citat textual cuvintele) avea să vină pe pământ cu armata lui de îngeri şi să înfrângă oastea Satanei. Atunci se va instaura pe pământ „Împărăţia lui Dumnezeu”. (Am citat.) Aşa spunea el că trebuie înţeles „sfârşitul lumii” de care vorbeşte Biblia. Şandor Nemeti îmi spunea că ziua aceea e foarte aproape.

Într-o dimineaţă a venit gardianul şi l-a luat. Nu l-am mai întâlnit. Stătusem împreună vreo zece zile.

Am rămas singur.

La câteva zile după plecarea lui Şandor Nemeti, s-au produs mişcări pe coridor. Grupul lui Ţucă a fost scos din celule şi dus în clădirea cu boltă de la intrare. Ne-am gândit că urmau să fie transferaţi la altă închisoare. La scurtă vreme am auzit din nou zgomotul lanţurilor pe care le purtau la picioare. Erau aduşi înapoi. Când gardianul s-a retras de pe secţie, eram cu toţii la vizete, curioşi să aflăm unde fuseseră. Ţucă a venit primul la vizetă. Ne-a spus că fuseseră duşi la grefa închisorii, unde li se comunicaseră sentinţele. Unul singur din ei primise muncă silnică pe viaţă. Ceilalţi trei, în frunte cu el, fuseseră condamnaţi la moarte. Înainte de a pleca de la grefă, i se dăduse fiecăruia să semneze câte o cerere de graţiere.

Ţucă ne-a dat aceste veşti pe tonul lui obişnuit, fără niciun comentariu. Nu i-am simţit vocea câtuşi de puţin alterată. Mie, în schimb, mi s-a pus un nod în gât. Cred că acelaşi lucru li s-a întâmplat şi celorlalţi, pentru că toate vizetele au rămas un timp mute. Abia după câteva momente, am auzit câteva voci, printre care şi vocea lui Titi. Ţucă dispăruse de la vizetă. Auzindu-se strigat, a revenit. Titi şi alţi câţiva şi-au exprimat convingerea că scopul condamnării era numai de a produce spaimă şi că în mod sigur vor fi graţiaţi.

Ţucă i-a ascultat un timp, după care le-a mulţumit pentru bunele lor intenţii de a-l încuraja, spunându-le că şi el este convins că cei doi tovarăşi ai lui vor fi graţiaţi, dar că, în ceea ce-l priveşte, crede că cererea lui va fi respinsă. I-a asigurat că a primit sentinţa cu seninătate, că era de mult împăcat cu gândul unei condamnări la moarte. I-a mai rugat să-l ierte că nu stă aşa de mult la vizetă, fiindcă vrea să se roage. Până a doua zi, Ţucă n-a mai revenit la vizetă.

De altfel şi conversaţiile noastre s-au redus, limitându-se la comunicările strict necesare, ca anunţarea sosirii gardianului sau semnalarea apariţiei vreunui ofiţer. Nu ne mai ardea de vorbă. Ni s-ar fi părut indecent şi lipsit de tact să trăncănim ca de obicei, când asupra a trei dintre camarazii noştri plana spectrul morţii. Totuşi, Ţucă venea zilnic la vizetă şi schimba cu noi câteva vorbe în legătură cu evenimentele de pe celular, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Despre condamnarea lui, n-a mai deschis vorba.

Cam tot în acele zile, s-au făcut mutări din celulele de pe secţia noastră. Eu am rămas pe loc şi tocmai când agitaţia de pe coridor se potolise şi nu mă mai aşteptam să fiu afectat de aceste mutări, uşa celulei s-a deschis şi, spre bucuria mea, am primit un nou colocatar. Era Alexandru Bănilă,

supranumit „Judeţ”, care fusese împins la mine în celulă şi în urma căruia gardianul a trântit şi încuiat uşa.

Om de treabă şi bun camarad, Judeţ nu-şi pierduse optimismul lui sănătos, cu toate că starea lui fizică era de-a dreptul îngrijorătoare. Din omul voinic de altădată, ajunsese o umbră. Se încovoiase de slăbiciune şi ochii i se înfundaseră în orbite, dar îşi păstraseră vioiciunea şi licărirea glumeaţă. Vocea de stentor pe care toţi i-o recunoşteam de la distanţă în galeriile întunecoase ale minei suna acum stins. Era aşa de istovit, încât făcea un vădit efort ca să vorbească şi să se facă auzit, dar nu reuşea decât să şoptească. Şi totuşi, rămăsese acelaşi hâtru care ne înveselise la Cavnic cu umorul lui ţărănesc şi vorba lui moldovenească.

În perioada petrecută împreună, m-am trezit de nenumărate ori cu haina lui de dimie, căptuşită cu blană de miel, aruncată peste mine. Mă acoperea cu ea când adormeam peste zi şi mă vedea zgribulit sub pătura subţire şi ruptă. Convieţuirea noastră în aceeaşi celulă a decurs într-o perfectă armonie şi bună înţelegere.

Într-una din acele zile am fost chemaţi la vizetă de Marin Ţucă, cerându-ne să stăm lângă uşă în timpul desfăşurării programului. Voia să ne dea ceva prin vizetă, când îi va veni rândul să se ducă la closet cu tineta şi va trece prin dreptul uşii celulei noastre. Bineînţeles, numai dacă va putea profita în acel moment de neatenţia gardianului, care de cele mai multe ori intra în celula deţinutului când acesta se îndrepta spre W.C., pentru a o percheziţiona.

La ora programului, trecând prin faţa uşii, Ţucă a reuşit să împingă prin vizetă o mică legătură din pânză de cămaşă, pe care am prins-o în mână. Desfăcând-o, am găsit înăuntru o raţie de marmeladă. Când programul a luat sfârşit şi gardianul a plecat, l-am întrebat pe Ţucă ce era cu pachetul de marmeladă pe care ni-l dăduse. Ţucă ne-a spus că era pentru noi şi ne-a rugat s-o acceptăm, pentru că decisese să ne dea pe rând, la fiecare din cei de pe celular, raţia lui zilnică de marmeladă. La protestele noastre, ne-a replicat:

— Eu nu mai am nevoie să rezist, pe când voi aveţi datoria să faceţi totul ca să supravieţuiţi. Cele câteva grame de marmeladă reprezintă totuşi un mic surplus de zahăr şi calorii, care vă va fi de folos. De altfel, trebuie să acceptaţi, fiindcă mi-am luat acest angajament în rugăciunile mele.

Felul în care şi-a formulat hotărârea, nu mai admitea nici refuzul nostru şi niciun fel de discuţie pe această temă.

Câtă vreme a mai stat cu noi pe celular, Ţucă şi-a pus în aplicare hotărârea, făcând să parvină, în fiecare celulă, raţia lui de marmeladă, fie introducând-o prin vizetă, aşa cum procedase în cazul nostru, fie lăsând-o la closet, de unde o ridica cel căruia îi era destinată, atunci când îi venea rândul să iasă cu tineta.

Într-altă zi, Ţucă m-a chemat la vizetă şi mi-a spus că apelează la mine fiindcă sunt şi eu oltean şi probabil mai am legături cu oameni din regiune, ca să-i fac un comision când voi ieşi din închisoare. M-a rugat să iau legătura cu tatăl lui, care era preot în satul lui natal, comuna Albeşti din judeţul Dolj. Voia să-l informez pe tatăl lui despre perioada petrecută împreună în penitenciarul din Oradea şi să-i povestesc tot ce ştiam despre procesul lui şi tot ce-mi voi aminti despre el. Mi-a spus să-i cer iertare

preotului din partea lui, pentru toate necazurile pe care i le pricinuise. Voia ca tatăl lui să nu fie trist şi să nu-l plângă, căci el mersese în viaţă numai pe drumul dictat de conştiinţa şi convingerile lui şi nu regreta nimic. Credinţa l-a ajutat să fie împăcat cu soarta şi să privească moartea cu seninătate. Îi cerea tatălui lui să se roage pentru sufletul lui.

Nu mi se mai întâmplase ca un condamnat la moarte să-mi încredinţeze ultimele dorinţe. Calmul cu care mi-a vorbit şi grija cu care şi-a ales cuvintele, pentru a-mi cere să-i comunic tatălui lui ultimele veşti despre el şi ultimele lui gânduri, m-au impresionat peste măsură şi n-am fost în stare decât să-i promit că, dacă voi ieşi din închisoare, îi voi satisface dorinţa.

N-a mai trecut mult şi, într-o zi, grupul lui Ţucă a fost dus din nou la biroul grefei închisorii. Când s-au întors în celulă, tot Ţucă ne-a informat că li se comunicase răspunsul la cererile de graţiere. Doi din ei fuseseră graţiaţi. Cererea lui Ţucă fusese respinsă, urmând ca sentinţa să fie executată.

Curând după aceea, Ţucă şi cei trei camarazi ai lui au fost luaţi din celule şi n-au mai fost aduşi înapoi.

Abia câţiva ani după aceea, am aflat de la mai mulţi deţinuţi că Marin Ţucă fusese transferat la penitenciarul din Cluj. Acolo, stătuse o perioadă destul de lungă, singur într-o celulă şi tot cu lanţuri la picioare.

Apoi, într-o noapte, fusese scos din celulă, i se tăiaseră lanţurile şi un grup de gardieni înarmaţi, înjurându-l şi lovindu-l cu patul armelor, îl scoseseră pe uşa celularului.

Unsprezece ani mai târziu, printr-un intermediar, i-am putut îndeplini dorinţa. Preotul Ţucă mi-a transmis mulţumiri pentru amănuntele pe care i le-am comunicat şi pe care nu le ştia. Despre execuţia fiului lui aflase mai demult, de la alţi deţinuţi, care fuseseră eliberaţi.

PROCESUL. GREVA FOAMEI

În fine, a sosit şi ziua mult aşteptată a procesului nostru. Nădăjduiam că procesul avea să însemne şi sfârşitul chinurilor noastre de la Oradea, de unde, o dată judecaţi, vom fi transferaţi la o altă închisoare sau lagăr de muncă. Părerea cea mai răspândită printre noi era că tratamentul la care eram supuşi era un regim special de represalii impus de Securitate, pentru a descuraja orice alte eventuale intenţii de evadare. În privinţa procesului, părerile erau împărţite. Majoritatea, printre care şi eu, credeam că vom primi condamnări nesemnificative, considerând că acuzaţiile nu puteau depăşi valoarea faptelor, care nu justificau pedepse excesive. Unii însă, impresionaţi de pedepsele din procesul lui Ţucă, nu excludeau posibilitatea câtorva sentinţe capitale, în intenţia de a statua un exemplu pentru alţi amatori de evadări.

Recunosc că ipoteza nu era lipsită de sens, dar uşurinţa cu care priveam lucrurile, încrederea în viaţă şi optimismul tinereţii ne împiedicau să

admitem deznodămintele grave şi ne făceau să respingem astfel de gânduri. Titi Coşereanu era printre cei îngrijoraţi de această posibilitate, ceea ce a provocat tot felul de tachinări şi glume proaste din partea noastră. Îl tratam de fricos, lucru care avea darul să-l înfurie şi ne acuza de inconştienţă. Până la urmă, când îi spuneam că voi lăsa cu limbă de moarte să nu fiu îngropat lângă el, ci să fiu îngropat la celălalt capăt al gropii comune, ne împăcam într-un râs general.

Singurul care avea interesul să susţină că eram ameninţaţi de condamnări la moarte şi că nu le puteam evita decât făcând declaraţii sincere la proces era Ducu Ciocâlteu, care în felul acesta încerca să-şi pregătească terenul pentru a-şi menţine în instanţă declaraţiile din anchetă.

Într-una din dimineţi, am fost cu toţii scoşi din celule şi, la distanţă unul de altul, am fost îndreptaţi spre bolta de la intrarea în închisoare, sub care era tras un camion. Din cauza lanţurilor care ne împiedicau mişcările, am fost urcaţi în camion de gardieni şi puşi să stăm jos pe podele. Camionul nu avea prelată, aşa că am fost instruiţi să nu privim peste bord. Indicaţie inutilă, fiindcă o dată aşezaţi jos, capetele noastre depăşeau laturile cutiei camionului, aşa că am privit în voie străzile oraşului, pustii la acea oră matinală. Nu cunoşteam oraşul, aşa că nu pot da nicio relaţie în privinţa străzii sau cartierului în care se afla clădirea tribunalului în faţa căreia ne-am oprit.

Ajutaţi de gardienii care ne însoţiseră pe platforma camionului, la care s-au adăugat alţii, dintr-un al doilea camion, care îl urmase pe al nostru, am fost daţi jos şi introduşi în clădire. Am urcat la primul etaj şi am cotit pe un coridor la dreapta. Am intrat într-o cameră mai întâi goală, în care au fost apoi introduse câteva bănci. Era sala noastră de aşteptare, în care ni s-a spus să ne aşezăm şi să nu stăm de vorbă între noi. În cadrul uşii deschise, stăteau doi gardieni înarmaţi care ne supravegheau. Pe coridor stăteau de vorbă şi fumau ceilalţi gardieni din escortă.

Fuseserăm aduşi cu noaptea în cap, aşa că până la începerea procesului, am avut mult de aşteptat. Cu timpul, rigoarea supravegherii a slăbit, gardienii din uşă s-au angajat în discuţii cu cei de pe coridor, ceea ce ne-a permis şi nouă să stăm de vorbă între noi. Am stabilit astfel o poziţie comună, pe care s-o adoptăm în instanţă, cu privire la câteva puncte mai importante, şi anume:

Nu vom recunoaşte niciun fel de legături cu muncitorii liberi sau cu vreun gardian de la Cavnic.

Nu vom recunoaşte că, o dată evadaţi, aveam intenţia să ne procurăm arme şi să luptăm în munţi împotriva regimului sau să trecem clandestin frontiera în Vest.

Vom declara că motivul evadării nu fusese decât acela de a scăpa de regimul barbar de muncă forţată, care demonstra intenţia administraţiei de a ne extermina.

Vom încerca să denunţăm în instanţă abuzul ce se săvârşea împotriva noastră, în penitenciarul din Oradea.

Singurul care încerca să ridice obiecţii, susţinând că nu ne puteam salva de la eventualele condamnări la moarte decât printr-o atitudine docilă în faţa instanţei, era Ducu Ciocâlteu. Mai mult, spunea el, trebuia să câştigăm în acest fel bunăvoinţa Securităţii, pentru a obţine cât mai

repede schimbarea regimului ce ni se aplica şi căruia nu-i mai puteam supravieţui multă vreme. Pentru asta, trebuia să-i dăm satisfacţie lui Velniciuc, ca procesul să decurgă fără incidente. Cu alte cuvinte, să nu ne retractăm declaraţiile din anchetă. Ducu îşi pleda astfel propria cauză, el fiind singurul care dăduse declaraţii pe placul anchetei şi pe care voia acum să le confirmăm şi noi în faţa tribunalului. Încercările lui de a ne convinge nu numai că n-au găsit niciun adept, dar au stârnit diferite reacţii, care i-au demonstrat dezaprobarea şi dispreţul întregului nostru grup. Câţiva, printre care Colea Ungureanu, l-au tratat pe faţă de turnător.

Gravitatea acestui calificativ în lumea puşcăriilor era aşa de mare, încât şi-a produs imediat efectul. Ducu a căutat să se explice, spunând că a fost greşit înţeles. Nenorocitul se zbătea să găsească o ieşire din menghinea în care se simţea prins: Pe de-o parte teama de răzbunarea Securităţii dacă nu-şi va respecta angajamentele luate la anchetă, pe de altă parte, ostilitatea pe care o va întâmpina de-aci înainte din partea deţinuţilor, în orice puşcărie va ajunge, dacă de la proces va ieşi stigmatizat ca turnător. Ştia cât de repede se transmitea din gură în gură, în toate închisorile, numele trădătorilor. Profitând de deruta în care îl pusese această dilemă, Mache a început să exercite presiuni asupra lui, pentru a-l determina să-şi retracteze declaraţiile pe care le dăduse în anchetă şi a-l face să se ralieze la poziţia noastră. Ducu începuse tocmai să cedeze, când s-a produs o rumoare printre gardienii de pe coridor.

Apăruseră nişte ofiţeri străini, care angajaseră o discuţie cu şeful escortei noastre. Se iscase o controversă între ei şi, cum vorbeau destul de tare, am înţeles că era vorba de lanţurile noastre. Noii veniţi cereau să ni se scoată lanţurile. Şeful escortei se opunea, prevalându-se de ordinele primite de la superiorii lui. În cele din urmă, ofiţerii şi-au impus punctul de vedere. După aroganţa cu care se comportau, am dedus că proveneau din Securitate şi nu din cadrele Direcţiei Penitenciarelor.

Un gardian a primit ordinul să se ducă la închisoare şi să aducă cheile lacătelor. Peste o jumătate de oră ni s-au scos lanţurile şi imediat am fost introduşi în sala de judecată, de la celălalt capăt al coridorului.

La un capăt, pe o estradă, era o masă lungă acoperită cu o pânză roşie. În stânga, masa grefierului, în dreapta, a procurorului. În rest, semăna cu o clasă de şcoală, cu bănci înşirate până în fund. Între primele două rânduri de bănci din faţă şi celelalte, era o distanţă mai mare. Erau băncile noastre, ale acuzaţilor, pe care ni s-a spus să ne aşezăm. În spatele nostru, primul rând de bănci era rezervat gardienilor din escortă.

La intrarea în sală, am fost întâmpinaţi de vreo patru inşi, îmbrăcaţi civil şi cu câteva dosare sub braţ. Erau avocaţii din oficiu, fiecare însărcinat cu „apărarea” a câte trei-patru dintre noi. Printre ei, o femeie, care privind la grupul nostru care intra pe uşă se informa, plimbându-şi ochii de la unul la altul:

— Cine este inculpatul Ioanid?

— Eu, am răspuns şi m-am oprit în faţa ei.

Mi-a spus că se numeşte Irma Sebany, că avea mandat să mă apere în proces, dar că primise numai cu puţină vreme înainte dosarul, aşa că nu avusese timp să-l studieze temeinic. Aş putea spune că vorbele ei, pe care le-am redat mai sus, reprezintă aproape o traducere, aşa de prost vorbea româneşte. Era unguroaică. După ce s-a prezentat astfel, m-a întrebat

dacă am să-i dau vreo indicaţie în privinţa pledoariei. Aştepta cu creionul într-o mână şi cu o foaie de hârtie pusă peste dosarul din mâna cealaltă, ca să-şi noteze ce aveam să-i spun.

— Strada Dr. Leonte, nr. 36, Elena Ioanid, i-am dictat.

Şi-a notat şi a ridicat ochii nedumerită spre mine, văzând că m-am oprit.

— Restul nu mai notaţi, i-am spus, coborând glasul, ca să nu fiu auzit de gardieni, care ne împingeau spre bănci şi totodată îi îndepărtau şi pe avocaţi de noi, cu tot atât de puţine menajamente.

Am reuşit să adaug:

— Este adresa mamei mele. Vă rog să-i comunicaţi că m-aţi văzut şi că sunt sănătos şi optimist. Nu-i nevoie să-i spuneţi cât sunt de slab. E singurul serviciu pe care mi-l puteţi face. Pledoaria nu mă interesează.

Apoi, gardienii ne-au despărţit, dar am putut să remarc că avocata, după ce s-a uitat în stânga şi-n dreapta, ferindu-se să fie văzută, a rupt din foaia de hârtie bucata pe care notase adresa mamei şi a băgat-o în buzunarul jachetei. Am fost convins că ascundea biletul pentru a nu fi găsit asupra ei şi a nu fi acuzată că ia legătura cu familia unui deţinut politic, trădând astfel secretul locului unde mă aflam. Şi am fost tot aşa de convins că de îndată ce va pleca de la tribunal, va rupe biletul şi-l va arunca.

Dar m-am înşelat şi am păcătuit gândind astfel. Unsprezece ani mai târziu, când am ieşit din închisoare, am aflat că avocata Irma Sebany îi transmisese mamei mesajul meu.

Amintesc în treacăt că, profitând de informaţia primită, mama a expediat pe adresa penitenciarului din Oradea, pe numele meu, un pachet cu alimente şi îmbrăcăminte de iarnă, care i-a fost returnat cu menţiunea că numele deţinutului Ioanid nu se află în evidenţa închisorii.

Considerând că, mai devreme cu un an, la procesul de la Piteşti, nu schimbasem nicio vorbă cu apărătorul din oficiu ce-mi fusese desemnat, întrevederea de acum cu avocaţii noştri, fie şi aşa, în fugă şi sub presiunea gardienilor, reprezenta un progres în respectarea procedurii, chiar dacă intenţia era nesinceră şi nu urmărea decât crearea unei aparenţe de legalitate.

O dată aşezaţi în bănci, am început să ne uităm împrejur, cu toate că gardienii, care şi ei luaseră loc în spatele nostru, ne atrăgeau atenţia să nu întoarcem capul. În chip de public, care pasă-mi-te venise să asiste la proces, vreo douăzeci-treizeci de ofiţeri de securitate. Şi totuşi, printre uniforme, era şi un civil; unul singur. Mi-amintesc că purta un loden verde, produs al fabricilor de confecţii din acea vreme. Paul Iovănescu, care-l văzuse şi el, ne-a şoptit că era vărul lui, inginerul Iovănescu. Era singurul membru al familiei vreunuia din lotul nostru care a asistat la proces.

Abia în 1964, după eliberare, am avut explicaţia prezenţei lui la proces. Cu totul întâmplător, inginerul Iovănescu se găsea în acea perioadă în deplasare la Oradea, însărcinat de serviciul la care era angajat cu o lucrare de construcţii în localitate. Interesele de serviciu îl obligaseră să aibă relaţii cu autorităţile locale şi din acele cercuri aflase că vărul lui se găsea închis în penitenciarul din oraş, în aşteptarea judecăţii. Prin aceleaşi relaţii, pe care le cultivase, obţinuse şi autorizaţia să asiste la proces.

În fine, şi-a făcut apariţia şi completul de judecată. Preşedintele, un căpitan, flancat de cei doi asesori, locotenenţi-majori, s-au instalat la

locurile lor. De asemenea, grefierul şi procurorul. Nu mai ştiu ce grad avea acesta din urmă; m-a frapat însă că era tuns cu maşina. Dacă n-ar fi fost în uniformă, l-ai fi putut confunda cu un deţinut, dar mai bine hrănit decât noi.

Lucrările au început imediat şi au durat până aproape de prânz. Nu mai reţin decât câteva lucruri demne de remarcat din cursul procesului, câteva incidente şi atmosfera generală, creată de preşedinte în dezbateri. Preşedintele era aşa de departe de vreo pregătire juridică, încât îi lipseau şi cele mai elementare noţiuni din vocabularul profesional, ca să nu mai vorbim de dificultăţile pe care le avea în a formula fraze corecte şi coerente. Limbajul lui era limitat la jargonul de partid. Intervenea mai mult ca să ne insulte, cu sloganurile binecunoscute: scursori ale societăţii, duşmani ai clasei muncitoare, bestii fasciste, trădători ai poporului etc. Îmi amintesc foarte bine, că am surprins de mai multe ori schimburi de priviri foarte grăitoare între cei doi asesori, când preşedintele emitea câte o enormitate.

Actul de acuzare se baza în multe puncte pe declaraţiile făcute de Ducu Ciocâlteu în anchetă, ceea ce, la audierea noastră, a dat naştere la nenumărate incidente, deoarece noi nu recunoşteam faptele. Ceea ce a răsturnat complet desfăşurarea procesului, după dorinţa şi aşteptările completului, au fost declaraţiile lui Ciocâlteu, care şi-a retractat o bună parte din afirmaţiile făcute în anchetă. Surpriza a fost aşa de mare, încât a produs un moment de derută şi consternare. În clipa următoare, furios, preşedintele a trecut la ameninţări, dar Ducu n-a mai revenit la primele declaraţii date la Securitatea din Baia Mare. Căpitanul a mai făcut câteva încercări de intimidare, dar nereuşind să restabilească situaţia, a renunţat şi a suspendat şedinţa. Sala a fost evacuată, iar noi ne-am întors în camera de aşteptare.

Excitarea produsă de proces acţionase ca un stimulent pe toată durata şedinţei şi ne făcuse să nu simţim oboseala. Când m-am aşezat însă pe banca din sala de aşteptare, toate eforturile acumulate din zori şi până atunci şi-au produs brusc efectul: eram istovit. După câteva momente de apatie generală, ne-am mai revenit şi, pe şoptite, am început să ne împărtăşim diferitele impresii şi presupuneri, cu privire la cele ce se vor întâmpla la reluarea şedinţei.

În general, toţi eram satisfăcuţi de întorsătura pe care o luaseră lucrurile şi faptul că Ducu îşi modificase în parte atitudinea ne-a făcut chiar să ne purtăm cu el mai prieteneşte. Cu toate că era sensibil la această manifestare, dându-şi seama că mai toţi eram dispuşi să-i trecem cu vederea comportarea din anchetă şi să-l reacceptăm printre noi, îl simţeam neliniştit şi îngrijorat. Pe de-o parte era bucuros de mâna ce i se întindea, pe de alta însă, ne spunea că era convins că vom avea de suportat represaliile Securităţii şi că ceea ce noi consideram un succes, de fapt, nu fusese decât o bravadă inutilă. Simţindu-l din nou nehotărât, fiecare încercam să-l încurajăm să se menţină în continuare pe noua lui poziţie.

Cu toate că Ducu părea să se lase convins de argumentele pe care i le aduceam şi ne declara că nu se va mai dezice, fiecare din noi, într-o măsură mai mică sau mai mare, eram sceptici. Colea Ungureanu, care

stătea pe bancă lângă mine, nu participa în niciun fel la discuţiile noastre. Nu-i acorda lui Ducu nicio încredere şi rămânea intransigent.

Am încercat să-l conving că eventual s-ar putea obţine mai mult de la Ducu, arătându-i încredere şi indulgenţă, decât respingere totală. Dacă nu-i mai dăm nicio speranţă să se răscumpere şi să fie reintegrat în rândurile noastre, nu facem decât să-l împingem definitiv în braţele Securităţii.

Colea n-a mai avut răbdare să mă asculte. S-a întors spre mine, mi-a tăiat vorba şi, pe un ton cam răstit, şi-a spus, în felul lui, părerea:

— Ascultă, naşule! Turnătorul rămâne turnător!

Mi-am dat seama că nu-l pot clinti pe Colea din convingerile lui şi n-am mai insistat, ştiindu-l cât era de încăpăţânat.

Un an mai târziu, în celulă la Aiud, discutând din nou „cazul Ducu”, care între timp se ilustrase cu alte isprăvi, Colea mi-a reamintit vorbele lui de la proces:

— Naşule, mai ţii minte ce ţi-am spus la Oradea?!

Din păcate, a trebuit să recunosc că avusese dreptate.

Trecuse destul de mult timp de când şedinţa fusese suspendată, aşa că vocile şi mişcarea de paşi care s-au stârnit pe coridor ne-au făcut să credem că era vorba de reluarea procesului. Spre surprinderea noastră, alta era explicaţia: ni se adusese masa de la penitenciar! Nu mai mi-aduc aminte ce conţinea marmita pe care gardienii au depus-o la uşă, dar am remarcat cu toţii că ciorba era mai consistentă ca de obicei. Ni s-au distribuit gamele şi linguri.

Nici nu ni se împărţise bine ciorba şi gardienii au şi început să ne grăbească să mâncăm mai repede. Văzându-le nervozitatea, ne-am gândit că era vorba de reînceperea procesului. La un moment dat, venind în pas alergător, şi-a făcut apariţia un gardian. S-a uitat pe un bilet pe care-l ţinea în mână şi ne-a întrebat:

— Care e Ciocâlteu Alexandru?

Ducu s-a ridicat în picioare, vădit tulburat.

— Hai cu mine! i-a zis gardianul şi amândoi au ieşit pe coridor.

Trecuse mai bine de o jumătate de oră de la plecarea lor, când am auzit paşi şi vocea lui Roboiu, ofiţerul politic. S-a oprit în pragul uşii şi ne-a spus să tragem băncile pe care stăteam spre peretele din stânga al camerei, liberând astfel colţul din dreapta, în care un gardian, la ordinul politrucului, a aşezat un scaun.

— Întoarce-l, s-a răstit la el Roboiu.

O dată dispoziţiile executate, a fost introdus şi Ducu în cameră şi aşezat pe scaunul din colţ, cu faţa la perete. Apoi, înainte de a pleca, pe un ton ameninţător, Roboiu ne-a avertizat să nu încercăm să stăm de vorbă cu Ducu şi totodată i-a ordonat şi gardianului din uşă să ne supravegheze şi să ne împiedice să luăm contact cu el.

Bineînţeles că, după plecarea lui Roboiu, primul nostru gând a fost să găsim modalitatea de a afla de la Ducu unde fusese dus. Ni se părea cu atât mai important să ştim ce se întâmplase, cu cât administraţia se arătase aşa de interesată să păstreze secretul, interzicându-ne să intrăm în contact cu el. De altfel, şi el se frământa pe scaun, căutând un pretext de a întoarce capul spre noi, dar, la fiecare mişcare pe care o făcea,

gardianul din uşă îi atrăgea atenţia să stea cu faţa la perete. Supravegherea era aşa de strictă, încât luarea legăturii cu Ducu părea imposibilă.

După câteva minute însă, gardianul din uşă a fost chemat de un tovarăş de-al lui de pe coridor. A părut să ezite un moment să-şi părăsească postul, dar apoi s-a decis. Ne-a atras atenţia să nu care cumva să îndrăznim să vorbim că „ne ia mama dracului" şi a dispărut din faţa uşii.

Cum i-am auzit paşii îndepărtându-se, l-am şi interpelat pe Ducu. În câteva fraze, ne-a explicat că fusese dus într-un birou, unde îl aştepta Velniciuc, fostul nostru anchetator de la Baia Mare. Furios de întorsătura pe care o luaseră lucrurile în proces, acesta îi spusese că dacă nu-şi recunoaşte declaraţiile date în anchetă, va fi vai şi amar de noi. Îi dăduse în mod clar de înţeles că sentinţele vor fi stabilite de Securitate, în funcţie de declaraţiile pe care le vom face în instanţă.

Paşii apăsaţi ai gardianului care se întorcea ne-au întrerupt convorbirea. Dar nu pentru multă vreme. Răspunzând din nou chemării unui alt gardian, după ce ne-a mai ameninţat o dată să nu vorbim, a plecat iar spre fundul coridorului. De data asta, manevra ni s-a părut suspectă şi, când revenirea şi plecarea gardianului s-au repetat de câteva ori, niciunul din noi n-a mai avut niciun dubiu că era vorba de o înscenare pusă la cale de securişti.

Intenţia era transparentă; dându-ne impresia că nu voiau să ne lase să stăm de vorbă între noi, de fapt urmăreau tocmai ca Ducu să ne relateze întrevederea cu Velniciuc. Întocmai pisicii cu clopoţei, gardianul venea şi pleca la chemarea tovarăşului lui, călcând apăsat cu cizmele pe cimentul coridorului, ca să-i auzim paşii.

În intervalele în care eram singuri, Ducu îşi continua povestea. Am aflat astfel că Velniciuc nu numai că ne ameninţa cu pronunţarea câtorva sentinţe capitale în proces, dar şi cu menţinerea noastră în penitenciarul din Oradea, sub acelaşi regim, până la lichidare, dacă nu ne hotăram să fim „cooperativi" şi „sinceri" în faţa tribunalului. La perspectivele sumbre expuse de Velniciuc se adăuga o adevărată pledoarie a lui Ducu, care îşi punea în joc toată puterea de convingere spre a ne determina să luăm în serios ameninţările anchetatorului. Voia cu orice preţ să ne facă să înţelegem că, dacă nu adoptăm o atitudine mai flexibilă, suntem iremediabil pierduţi. În schimb, ne spunea că obţinuse promisiunea fermă că, dacă în instanţă vom face depoziţii satisfăcătoare, după proces vom fi transferaţi în altă închisoare cu regim obişnuit.

Discuţiile cu Ducu le purta mai mult Mache, aşezat mai aproape de el. Când Ducu a început să argumenteze pentru revenirea pe poziţia avută în anchetă, Mache s-a străduit să-l convingă să nu-şi mai schimbe atitudinea pe care o adoptase în instanţă, dându-i de înţeles că era unicul prilej de a ne spăla ruşinea de a-i fi antrenat în puşcărie pe inginerul şi lucrătorii civili de la Cavnic. Dacă îi disculpăm în declaraţiile din procesul nostru, îi explica el, le mai oferim o şansă, la recurs sau la o eventuală revizuire a procesului lor.

Cum Ducu se crampona pe poziţie, avansând mereu justificarea că era vorba de salvarea propriilor noastre vieţi, toţi ne-am manifestat dezaprobarea. Mi-aduc aminte numai de intervenţia lui Colea, care era lângă mine pe bancă şi care, ignorându-l pe Ducu, i s-a adresat lui Mache:

— Lasă-l, măi Mache, să-şi salveze viaţa, că altceva tot nu mai are de salvat!

Cam în acest stadiu al discuţiilor noastre, ne-a întrerupt pasul gardianului. De data asta însă, a citit de pe o hârtie numele lui Miltiade Ionescu şi i-a spus să-l urmeze. Absenţa lui a fost de scurtă durată. După numai câteva minute, gardianul l-a adus înapoi şi l-a pus să se aşeze la capătul uneia din bănci. Pe câţiva din camarazii noştri i-a mutat, înghesuindu-i pe altă bancă, pentru a crea un spaţiu liber între Mache şi noi. Din acel moment, gardianul nu s-a mai mişcat din uşă, aşa că nicio comunicare cu Mache n-a mai fost posibilă. Scurta absenţă a lui Mache şi stricta supraveghere, de astă dată a gardianului, ne erau însă de ajuns pentru a ne putea închipui ce se petrecuse.

După proces, am avut confirmarea, de la Mache, că presupunerile noastre fuseseră juste. Şi el fusese dus la Velniciuc, care încercase să facă presiuni asupra lui spre a-l determina să fie „cooperativ”, dar Mache fusese categoric de la început, spunând că va relata în faţa tribunalului că-l ameninţase înainte de proces ca să facă declaraţii false. Velniciuc se lămurise şi renunţase să continue discuţia.

Cum mai toate denunţurile făcute de Ducu în declaraţiile lui din anchetă se refereau la scene petrecute în cabinetul medical al lagărului de la Cavnic, Mache era cel mai indicat să-i confirme spusele. La Mache în cabinet venise fiecare din noi înainte de evadare, să raporteze despre stadiul pregătirilor, despre legăturile cu muncitorii civili şi informaţiile primite, acolo se centralizaseră toate datele, acolo se luaseră toate hotărârile şi se discutaseră toate planurile noastre de viitor. Deoarece, în anchetă, Velniciuc nu reuşise să smulgă de la Mache confirmarea celor declarate de Ducu, îşi făcuse probabil socoteala că, după regimul ce ni-l aplicase la Oradea, avea să-l găsească acum mai docil şi sperase să-l folosească drept martor al acuzării, alături de Ducu. Cred că eşecul tentativei lui Velniciuc a determinat şi reluarea şedinţei tribunalului, pentru că, la scurtă vreme după întoarcerea lui Mache, am fost introduşi în sala de judecată. Componenţa în sală era aceeaşi, cu un singur personaj în plus în rândurile „publicului”: Velniciuc.

Procesul a durat până seara târziu, presărat cu tot felul de incidente pe parcurs. În timpul depoziţiior, mai ales în cazul lui Ducu şi Mache, ceilalţi acuzaţi am fost de mai multe ori evacuaţi din sală, făcându-se astfel o ultimă tentativă de presiune asupra lor, pentru a obţine declaraţiile dorite.

Rezultatul nu a fost satisfăcător nici pentru Securitate, nici pentru noi. Mache a fost intransigent, dar Ducu, cum ne spunea chiar el ulterior, a ales o cale de mijloc. În acest caz, cea mai nefericită formulă, fiindcă, vrând să împace şi capra şi varza, a reuşit să ne nemulţumească, şi pe Velniciuc, şi pe noi. A recunoscut pe jumătate, a dat răspunsuri ambigue şi, când i s-au cerut precizări, s-a contrazis. Pe scurt, a scăldat-o, provocând dezaprobarea ambelor părţi.

Atât Mache cât şi ceilalţi, confruntaţi cu declaraţiile lui Ducu, i-am contrazis toate declaraţiile în punctele delicate care-i priveau pe civilii şi gardienii de la Cavnic. Am respins de asemenea declaraţiile care-i incriminau pe camarazii noştri din boxă, acuzaţi de complicitate la evadare

(Georgescu-Topuslău, Mitică Popa şi Bănilă) şi ne-am limitat la a recunoaşte numai propriile noastre acţiuni din cadrul evadării.

Mi-amintesc cum, cu această ocazie, fiind confruntat cu Georgescu-Topuslău, acesta îmi arunca priviri rugătoare ca să-i confirm declaraţia dată la anchetă şi pe care şi-a susţinut-o şi în instanţă. Nu numai că n-am recunoscut că el mi-ar fi dat „bomfaierele” (ferăstraiele), dar am declarat că probabil fusese forţat în anchetă să spună această minciună şi că acum nu îndrăznea să revină asupra ei, de teama represaliilor. În timp ce vorbeam, sub privirea disperată şi încărcată de reproşuri a lui Georgescu-Topuslău, preşedintele, furios, mă ameninţa cu evacuarea din sală şi cu agravarea pedepsei pentru insulte aduse „organelor securităţii statului”.

În timpul depoziţiei mele, când am ajuns la episodul confecţionării grenadelor, s-a iscat un nou incident. Titi a protestat împotriva termenului „grenadă”, pe care-l considera inexact. A cerut tribunalului să nu consemneze în acte termenul „grenadă”, ci „petardă”. Pentru a da mai multă greutate argumentelor pe care le aducea în sprijinul diferenţierii dintre grenadă şi petardă, Titi s-a declarat competent în materie, fiindcă fusese ofiţer. Preşedintele s-a simţit provocat şi, ca să nu se lase mai prejos, s-a grăbit să se răstească la el:

— Ce crezi, bă, că numai tu te pricepi? Şi eu sunt ofiţer şi ştiu ce e aia o grenadă!

A urmat o lungă controversă, în încercarea de a stabili definiţia grenadei şi a petardei, cea mai hazlie fază a procesului, preşedintele prezentându-se în toată splendoarea ignoranţei lui de agramat orgolios şi complexat.

Titi ţinea cu orice preţ să fie consemnat termenul de petardă, pentru a exclude posibilitatea de a fi considerată „armă”, ceea ce, după părerea lui, ne putea atrage inculparea pentru tentativă de crimă. În cele din urmă, preşedintele m-a întrebat din nou pe mine, pentru care din cei doi termeni mă decid.

— Din moment ce explozibilul n-a fost întrebuinţat, mie mi-e indiferent numele pe care i-l daţi. Din partea mea, puteţi să-i spuneţi şi bombă!

Cu acest răspuns, disputa a luat sfârşit, dar mi-am aprins paie în cap cu Titi, care m-a acuzat de imprudenţă şi inconştienţă şi nu m-a iertat decât după pronunţarea sentinţelor, care nu i-au confirmat temerile.

Interogarea fiecărui inculpat din boxă a provocat câte o nouă discuţie, care mai totdeauna tindea spre o ridiculizare a acuzaţiilor ce ne erau aduse. Atmosfera serioasă şi gravă sub care pornise procesul se degradase treptat. Parodia unui proces, ca mai toate procesele politice din vremea aceea, aluneca încet înspre comedie. Pledoariile timide ale avocaţilor, care s-au mulţumit la a cere aplicarea pedepselor minime, prevăzute de articolele de lege în care fuseserăm încadraţi, au readus procesul pe vechiul făgaş. În schimb, când procedura s-a apropiat de sfârşit şi acuzaţii au fost chemaţi să-şi spună ultimul cuvânt, jocul de-a judecata a fost din nou tulburat, fiindcă cei din boxă nu i-au respectat regulile. Trei sau patru dintre noi au apucat să uzeze de această prevedere a procedurii. Nu mai mi-aduc aminte însă decât declaraţiile lui Mache şi Ion Pantazi.

Primul căruia i s-a dat cuvântul a fost Mache, care a pornit prin a se referi la lozinca cu litere mari roşii, care decora peretele din fundul sălii, deasupra completului de judecată: „Omul e cel mai preţios capital”!

Cu o nuanţă de resemnare în ton, într-un limbaj ales şi ponderat, întrebuinţând expresii şi noţiuni de specialitate, Mache a început prin a analiza şi interpreta, cu cea mai mare obiectivitate, conţinutul lozincii. Era o adevărată disertaţie filosofică, de înaltă ţinută academică. Făcând incursiuni în istorie, dând citate din diferiţi gânditori, trecând în revistă evoluţia concepţiilor diverselor şcoli filosofice despre om, Mache a fost de-a dreptul briliant şi cuceritor. Preşedintele, la început nedumerit şi bănuitor, pentru că nu înţelegea mai nimic, a sfârşit prin a-l asculta cu vizibilă admiraţie. Cred că nu atât pentru ceea ce spunea Mache, cât pentru cum se exprima.

Când a mai auzit şi numele lui Engels şi Marx şi citatele din doctrina lor, care îi sunau familiar, suspiciunea i s-a risipit. Era evident mulţumit, fiindcă se aştepta ca, în concluzie, Mache să-şi facă autocritica, să declare că-şi regretă faptele şi să ceară înţelegerea şi îndurarea justiţiei populare. Ar fi fost încheierea ideală a procesului şi desigur meritul personal al preşedintelui pentru felul cum condusese dezbaterile.

Cu toate că, înainte de a fi dat cuvântul acuzaţilor, ne avertizase să fim scurţi în declaraţiile ce le vom face şi să nu ne îndepărtăm de la subiect, Mache, câştigându-i încrederea, fusese lăsat să vorbească în voie. După ce şi-a dezvoltat tema, subliniind nobleţea conţinutului lozincii, care punea fiinţa umană în centrul preocupărilor şi grija de om mai presus de orice, Mache a început să demonstreze cât de demagogic era fluturată această lozincă. Niciodată în istorie nu s-a făcut atâta caz de respectul pentru fiinţa umană, în timp ce, în practică, dispreţul pentru om se manifesta sub forma celor mai barbare şi bestiale metode de opresiune şi exterminare. Începând de la venirea ruşilor s-a instaurat un regim de teroare, care urmăreşte reducerea omului la nivelul de sclav, iar cei ce nu acceptă supunerea oarbă sunt destinaţi lichidării prin tortură, muncă forţată şi înfometare.

Cam atât a mai apucat Mache să spună. Se pregătea chiar să continue, profitând de momentul de surpriză pe care îl produseseră ultimele lui fraze spuse pe nerăsuflate, dar n-a mai putut. Congestionat la faţă, bătând cu pumnul în masă, preşedintele a început să răcnească. Printre insultele şi ameninţările pe care le profera, se mai auzea şi glasul lui Mache. Unul recurgea la expresiile bine cunoscute de bandit contrarevoluţionar, duşman al clasei muncitoare, trădător al poporului. Celălalt îl acuza de crime contra umanităţii, de care va trebui într-o zi să dea socoteală.

După câteva momente de vacarm, sub ameninţarea de a evacua sala şi a nu mai da cuvântul celorlalţi, Mache a tăcut şi s-a aşezat. Atmosfera s-a liniştit şi preşedintele, care între timp se mai calmase, a dat cuvântul următorului de pe banca acuzaţilor, atrăgându-i atenţia, că dacă nu va fi disciplinat, va ridica şedinţa şi ceilalţi nu vor mai avea dreptul la cuvânt.

Următorul era Ion Pantazi, după care veneam eu. Ion s-a sculat în picioare şi s-a adresat completului pe un ton respectuos:

— Domnule preşedinte, eu n-am decât câteva cuvinte de spus.

Această formulare părea să intre în vederile preşedintelui, care i-a făcut semn să înceapă.

— Vreau să spun că nu regret ceea ce am făcut şi, dacă aş mai avea ocazia s-o fac, aş mai face-o o dată. Vreau să mai spun că sunt gata să

lupt împotriva comunismului, dacă voi avea posibilitatea, chiar cu arma în mână. Asta e tot ce am avut de spus!

Şi, fără să mai aştepte să i se spună, Ion s-a aşezat. În sală s-a produs rumoare.

Preşedintele, roşu la faţă, s-a sculat în picioare, imitat de cei doi asesori. De data asta, n-a mai răcnit. S-a mulţumit să ridice şedinţa.

Şi aşa s-a făcut că nici eu, nici ceilalţi n-am mai ajuns să vorbim, fiindcă procesul s-a terminat cu cele spuse de Ion Pantazi, care a avut satisfacţia de a fi avut într-adevăr ultimul cuvânt.

Am fost scoşi din sală, ni s-au pus lanţurile şi, în aceleaşi condiţii în care fuseserăm aduşi dimineaţa, ne-am întors la puşcărie. Eram frânţi de oboseală, când ne-au dat jos din camion, în gangul de la intrare. Era târziu, după ora stingerii. Am fost înşiraţi cu faţa la perete, sub bolta de la intrare, unde, după câteva minute de aşteptare, am început să tremurăm de frig. Oboseala şi trecerea de la căldura din sala tribunalului la gerul de afară ne-au readus la realitate. Starea de excitaţie, care ne stăpânise în timpul procesului şi care ne stimulase puţinele resurse de energie de care mai dispuneam, căzuse brusc. Storşi de puteri, ne lăsam când pe un picior, când pe altul şi ne propteam cum puteam, cu câte un umăr, de peretele la care fuseserăm puşi să stăm cu faţa.

În afară de glasurile gardienilor, nu se mai auzea nicio vorbă. Niciunul dintre noi nu mai încerca să comunice cu vecinul. Căzusem într-un fel de prostraţie. Nu mai aveam decât o singură dorinţă: să mă pot culca; oriunde, numai să mă pot întinde, chiar pe jos. Aşteptarea s-a prelungit destul de mult, până ce a apărut Roboiu, care a dat ordin să fim duşi în celule.

Gardienii care ne escortaseră au plecat. A plecat şi Roboiu şi n-au mai rămas decât doi sergenţi. Cel care era de serviciu la poartă şi care totodată ne supraveghea, şi un altul, care a început să facă naveta între poartă şi celular, ducând-l de fiecare dată pe câte unul din noi la celulă. Nu înţelegeam de ce nu ne ducea pe toţi o dată, în loc să facă atâtea drumuri, din moment ce la plecare, dimineaţa, fuseserăm scoşi împreună. Dimineaţa, înainte de proces, măsurile de izolare pentru a împiedica contactul între noi ar fi fost mai de înţeles decât acum. Dar căile Securităţii ne erau de multe ori ascunse, nouă, oamenilor de rând! De altfel, obosit cum eram, am renunţat să-mi mai frământ mintea, căutând o explicaţie.

De fiecare dată când se întorcea de pe celular, gardianul care făcea naveta consulta o listă şi striga un nou nume. Cum îi auzeam pasul, speram să fiu următorul pe listă, dar mereu sergentul striga un alt nume. În cele din urmă, am rămas numai doi în gang şi-mi făceam socoteala că în curând chinul meu avea să ia sfârşit, chiar dacă voi fi ultimul dus în celulă. Picioarele abia mă mai ţineau şi nu-mi mai puteam stăpâni tremuratul. Afară se stârnise un vânt rece care pătrundea până sub boltă. Becul slab, care abia lumina gangul, nu-mi permitea să-l recunosc pe cel care rămăsese, ca şi mine, nestrigat de gardian. Nu-i distingeam decât vag silueta. Era la celălalt capăt al zidului, aproape de ieşirea în curte, unde becul nu mai avea puterea să lumineze.

Aşteptam cu nerăbdare reapariţia gardianului cu lista, mobilizându-mi ultimele forţe să mai rezist. Aveam impresia că timpul se oprise în loc, dar totodată îmi dădeam seama că din cauza nerăbdării s-ar fi putut să nu mai apreciez cu obiectivitate vremea care se scursese de la plecarea gardianului. Mi se părea că întârzia peste măsură. La un moment dat, n-am mai putut rezista şi m-am lăsat pe vine. Gardianul din poartă mi-a spus să mă ridic, dar când i-am spus că nu mă mai ţin picioarele, n-a mai insistat. Nici aşa însă, nu puteam sta mult, fiindcă amorţeam, aşa că alternam între cele două poziţii. Trecuse atât de mult timp de la plecarea gardianului pe celular, încât nu mai putea fi vorba de o apreciere greşită a timpului, din partea mea. În fine, s-au auzit paşi de cizme. Nu veneau însă din direcţia aşteptată. Cineva cobora scările de la etajul închisorii, unde se aflau birourile. Era ofiţerul de serviciu care îşi făcea tura de inspecţie.

Ajuns în gang, a primit raportul gardianului din poartă. Apoi, evident referindu-se la noi, l-am auzit întrebând: „Ce-i cu ăştia aici?”

Gardianul i-a explicat de ce ne aflam aici, insinuând că probabil tovarăşul lui fusese reţinut pe secţie de alte treburi şi ne uitase.

— Lasă că-i duc eu la celulă, a spus ofiţerul şi, apropiindu-se de mine, m-a întrebat: Din ce celulă eşti, bă?

I-am dat numărul celulei şi mi-a zis s-o iau înainte. Împleticindu-mă, am pornit spre curte. Ajuns la capătul gangului, ofiţerul s-a adresat şi celuilalt camarad al meu, care rămăsese cu mine sub bolta de la poartă: „Hai, bă, şi tu! Ce mai stai?”

Abia atunci am văzut cine era al doilea: Ducu Ciocâlteu! A pornit-o şi el în urma mea. Îngheţat şi tremurând de frig, am ieşit în curte. Cu picioarele amorţite şi târându-mi lanţurile, înaintam greu spre clădirea celularului, mai având de înfruntat şi rafalele de vânt, care mă dezechilibrau. La uşa celularului, ne-a deschis gardianul de serviciu. O figură necunoscută. Nu-l mai văzusem pe secţia noastră. O dată pe coridor, ofiţerul a luat-o înainte, îndreptându-se spre celula mea. Mi-a deschis uşa şi am intrat. Spre mirarea mea, l-a împins şi pe Ducu înăuntru şi a încuiat uşa.

Imediat ce paşii ofiţerului s-au îndepărtat, Ducu s-a repezit să-mi strângă mâna, manifestându-şi satisfacţia că eram împreună. Se bucura de eroarea ofiţerului, care crezuse probabil că eram din aceeaşi celulă şi ne băgase laolaltă. Pot spune că, în primul moment, sentimentele mele au fost împărţite între mulţumirea de a nu fi singur în celulă şi repulsia pentru cel cu care mă pricopsise întâmplarea să convieţuiesc.

Halul de îngheţat şi istovit în care mă găseam mi-a dat prilejul să nu-mi trădez gândurile, justificând lipsa unui răspuns la fel de entuziast din partea mea.

Ducu nu se prezenta nici el mai bine ca mine din punct de vedere fizic, aşa că propunerea mea de a amâna pe mâine orice conversaţie şi de a ne culca a pus capăt primului nostru contact în aceeaşi celulă.

Ne-am culcat.

A mai trecut o bună bucată de vreme până să pot adormi. Stăteam ghemuit sub pătura pe care o trăsesem peste cap şi aşteptam să mă mai încălzesc, la temperatura creată de propria mea respiraţie. Abia atunci, în aşteptarea somnului, perindându-mi-se prin minte evenimentele zilei, mi s-a trezit o suspiciune: dacă nu era o simplă întâmplare că Ducu fusese băgat la mine în celulă? Încet, încet, acest gând a început să-şi facă drum.

Pe măsură ce îmi rememoram toate detaliile, din momentul debarcării noastre din camion şi până ce ajunsesem cu Ducu în celulă, descopeream tot felul de lucruri suspecte, care atunci nu-mi săriseră în ochi. Felul cum procedase administraţia mă făcea să-mi pun o serie de întrebări, cărora nu le puteam găsi răspunsuri satisfăcătoare.

De ce nu ne aduseseră pe toţi o dată în celular, aşa cum ne şi luaseră de dimineaţă pe toţi o dată? De ce trebuiseră să aştepte sosirea ofiţerului politic, pentru a începe să ne ducă din gang în celulele respective? După ce criteriu era stabilită lista de pe care ne strigase gardianul, pentru a ne duce în celule? Acum îmi dădeam seama că nu fusese respectată nici ordinea alfabetică a numelor noastre, nici cea numerică a celulelor.

Cât priveşte aparenţa că ultimii doi fuseseră uitaţi de gardian în gangul de la poartă, era greu de acceptat o astfel de neglijenţă. Iar Ducu, de îndată ce rămăseserăm singuri în celulă, se grăbise parcă să-i dea această explicaţie neverosimilă. La fel de repede trăsese şi concluzia că ofiţerul ne băgase pe amândoi împreună, fiindcă crezuse că eram din aceeaşi celulă.

Or, tocmai astfel de lucruri nu erau niciodată lăsate la voia întâmplării, dispoziţiile în privinţa repartizării deţinuţilor în celule fiind respectate cu cea mai mare scrupulozitate, fiind de domeniul exclusiv de competenţă al ofiţerului politic.

Şi totuşi, cu toată atitudinea pe care o avusese în anchetă, refuzam să cred că Ducu ar fi putut să decadă într-atât încât să accepte să fie introdus în celulă cu un camarad, cu scopul de a-l trage de limbă. Chiar de turnătorie cu premeditare, nu-l credeam în stare.

Mi-am făcut socoteala că nu aveam decât să aştept dimineaţa, când se va lămuri dacă intenţionat, sau din eroare, fuseserăm băgaţi în aceeaşi celulă. La număr se va descoperi eroarea şi Ducu va fi mutat la el în celulă, iar temerile şi bănuielile mele se vor dovedi a fi fost neîntemeiate. Dar dacă totuşi, după număr, Ducu nu va fi mutat? Frământat de toate aceste întrebări şi negăsind răspunsuri care să mă îndrume spre o certitudine, am adormit, cu gândul că ziua de mâine va limpezi lucrurile.

Ca niciodată, dimineaţa, la număr, când au început să se audă zăvoarele celulelor, aşteptam cu nerăbdare să se deschidă şi uşa noastră. În fine, s-a tras şi zăvorul nostru şi, din uşă, gardianul de serviciu a constatat cu voce tare că suntem doi, şi-a consultat carnetul cu evidenţa deţinuţilor şi apoi, satisfăcut că-i iese socoteala, a trântit uşa la loc şi a trecut mai departe. Nu şi-a manifestat nicio surprindere că eram unica celulă cu doi deţinuţi, când toate celelalte n-aveau decât câte un singur locatar. Nici cei doi ofiţeri, care îl însoţiseră, nu se arătaseră câtuşi de puţin miraţi de compoziţia celulei noastre.

Acum nu mai aveam nici eu motive să mai am vreo îndoială. Era limpede că Ducu nu ajunsese din greşeală la mine în celulă, ci fusese mutat din dispoziţia Securităţii. Dar de ce tocmai cu mine? Nu mi-a fost greu să descopăr raţiunea.

Toţi ceilalţi evadaţi fuseseră prinşi în munţii şi pădurile Maramureşului. Scurta lor perioadă de libertate, în mijlocul naturii, nu prezentase interes pentru anchetă. În schimb, Titi şi cu mine, care ajunseserăm în Bucureşti, unde ne descurcaserăm şi reuşisem să supravieţuim o bună bucată de

vreme, era normal să fim bănuiţi că mai deţineam secretele unor legături, care nu ieşiseră la iveală în anchetă. Securitatea se lămurise că, dintre noi doi, eu fusesem acela care avea nenumărate legături în Bucureşti şi de aceea mă alesese pe mine să împart celula cu Ducu. Numai eu puteam tăinui nume de oameni cu care luasem contact în timpul cât fusesem liber şi cu care, eventual, pusesem la cale acţiuni care scăpaseră cercetărilor.

Plecând de la premisa că Ducu se afla cu mine având misiunea de informator, prima mea pornire a fost să-l anunţ că nu căzusem în cursa întinsă a aşa-zisei erori de repartizare în aceeaşi celulă şi să-i spun în faţă, fără menajamente, părerea mea. Spre această atitudine mă împingea şi sila nespusă pe care mi-o inspira, dar şi gândul că-i va transmite cu prima ocazie ofiţerului politic că fusese demascat, şi prin urmare, nemaiputându-şi îndeplini misiunea, va fi din nou mutat în celula lui. Aş fi scăpat astfel de el. Mă hotărâsem să procedez aşa, de îndată ce gardianul, care începuse să ne împartă terciul, va părăsi celularul.

În acest răstimp, care mi-a dat posibilitatea să mai judec o dată toată situaţia, mai calm şi nu sub pornirea primului impuls, am revenit asupra acestei hotărâri. Mi-au trecut prin minte fragmente din nenumăratele convorbiri purtate prin vizetă şi mi-am amintit că şi eu şi Titi le povestiserăm celorlalţi o bună parte din păţaniile noastre din Bucureşti. Cu toate că nu pomenisem nume de persoane, totuşi, din relatarea unor situaţii prin care trecuserăm, se subînţelegea că avusesem destule contacte. În ce măsură reuşise Ducu să urmărească de la vizeta lui aceste conversaţii şi cât înţelesese din ele, nu-mi puteam da seama. În orice caz, era de presupus că raportase ofiţerului politic tot ce surprinsese din indiscreţiile noastre.

Ideea că aş putea repara în parte greşeala făcută şi, de ce să nu recunosc, gândul că poate mă înşelam în privinţa ticăloşiei lui Ducu m-au determinat să renunţ la prima intenţie şi să nu merg la un conflict deschis cu el. Cât timp a durat împărţirea terciului, mi-am făcut tot felul de socoteli şi raţionamente, iar când gardianul a plecat de pe secţie, hotărârea mea era luată. Voi accepta ca firească explicaţia că ajunsesem împreună dintr-o greşeală a ofiţerului politic şi nu mă voi arăta deloc bănuitor. Voi adopta o atitudine naturală şi de sinceră camaraderie faţă de Ducu, arătându-mă încrezător şi eventual chiar naiv. Faptul că relaţiile mele cu Ducu fuseseră foarte reduse mă avantaja. Ne cunoşteam prea puţin, aşa că speram să-l pot aduce a-şi face despre mine o părere în sensul în care doream.

Era pentru prima oară că mă vedeam pus în situaţia de a proceda cu un camarad de celulă întocmai ca faţă de un anchetator. Şi trebuie să spun că la început nu mi-a fost uşor! Mai ales la început, cât Ducu s-a arătat a fi un bun camarad de celulă, plin de solicitudine şi prietenos, am avut un permanent sentiment de culpabilitate, pentru gândurile mele ascunse faţă de el. Bun povestitor, întreţinea o atmosferă veselă şi agreabilă, iar conversaţiile cu el mi-l făceau tot mai simpatic. De o vervă inepuizabilă, avea zile când era de-a dreptul fermecător, ceea ce îmi stârnea şi mai mult remuşcările.

În primele zile de convieţuire nu i-am descoperit decât calităţi. Fără a face cel mai mic efort pentru a-l descoase, Ducu mi s-a prezentat singur în lumina cea mai favorabilă cu putinţă, povestindu-şi viaţa, amintindu-şi din

copilărie, de anii de şcoală de la Sf. Sava şi de studenţie la Facultatea de Drept.

Având ca pretext extrema mea slăbiciune şi exagerându-mi extenuarea, îmi justificam şi şederea permanentă în pat şi lipsa de putere ca să particip la o conversaţie mai susţinută. Refugiat în spatele acestei apatii, în bună parte reală, tăcerea mea era explicabilă. De altfel, zile în şir, Ducu nu mi-a pus nici măcar o singură întrebare indiscretă. Abia mai târziu, sub motivul că nu e bine să mă las pradă inerţiei, mi-a propus să fac un efort şi să mă scutur din toropeala care mă cuprinsese, stimulându-mă la vorbă. La insistenţele lui, m-am lăsat convins.

Auzise că-mi petrecusem copilăria şi cea mai mare parte a adolescenţei la ţară şi că fusesem pasionat de vânătoare. Mi-a sugerat să-i povestesc amintiri din acea perioadă, arătându-se interesat de viaţa la ţară, care, spunea el, îi era total străină, fiindcă fusese un copil crescut la oraş. M-am lăsat antrenat şi am început să-i povestesc diferite amintiri de vânătoare. Subiectul era nevinovat, aşa că vorbeam fără reticenţe şi nu mă întrerupeam decât când realmente oboseam.

Totul părea să decurgă satisfăcător în celula noastră, dacă nu aş fi observat la Ducu o anumită nervozitate. Un fel de neastâmpăr, care îl făcea să se plimbe neîncetat, ca un leu în cuşcă. Nu se oprea ca să se întindă pe pat decât când îl răpunea oboseala. Mă întrebam de unde mai scotea atâta energie, când era tot aşa de slab ca şi mine. Când mă credea adormit şi nu se simţea observat, se suia pe tinetă şi privea pe geam, cu figura crispată şi rozându-şi unghiile, vădit preocupat de gândurile lui şi nu de priveliştea din curtea fără viaţă a puşcăriei. Deşi părea că urmăreşte cu interes poveştile mele, îl surprindeam de multe ori distrat şi cu gândul aiurea.

Totuşi, nu rata nicio ocazie ca să-şi arate admiraţia pentru diversele isprăvi pe care le relatam, măgulindu-mă, uneori chiar ostentativ, în comentariile pe care le făcea pe marginea celor ce povesteam. Pe zi ce trecea se declara tot mai încântat de a mă fi cunoscut mai de aproape şi de a fi găsit în mine un adevărat prieten, cum nu mai întâlnise în închisoare. Recunosc că m-am străduit să-i dau impresia că sunt sensibil la flateriile lui, ceea ce l-a încurajat să devină tot mai sentimental în declaraţiile lui de prietenie. Au fost poate momentele cele mai penibile prin care am trecut, dar eram hotărât să-mi joc rolul până la capăt, chiar dacă, până aici, Ducu nu-mi dăduse niciun motiv care să-mi întărească bănuielile iniţiale.

O dată acest nivel de relaţii atins, Ducu mi-a povestit cu lux de amănunte activitatea sa subversivă, arestarea, ancheta şi procesul în urma căruia fusese condamnat la douăzeci şi cinci de ani, pentru înaltă trădare. M-a lăsat să înţeleg, fără să precizeze în vorbe, că legăturile lui cu serviciile de informaţii engleze şi americane erau mult mai vaste şi la un nivel mult mai înalt decât ieşise la iveală în ancheta Securităţii. Era rândul meu să nu-mi ascund admiraţia şi să mă arăt impresionat.

Tot ceea ce îmi povestise se înşiruia într-o logică perfectă, până în cele mai mici amănunte. Faptele se legau unele de altele cu exactitate, dând naştere la situaţii complicate, care, supuse unei observaţii atente şi unui raţionament lucid, se limpezeau sub argumentaţia infailibilă pe care Ducu o prezenta magistral. Un adevărat film de spionaj de bună calitate.

Povestea nu avea nicio fisură. Poate că păcătuia tocmai prin perfecţiune şi prin faptul că mergea până la limitele extreme ale credibilităţii.

În seara aceea, m-am culcat mai nedumerit ca niciodată în privinţa lui Ducu.

De când mă aflam cu Ducu în celulă, nu mai stătusem decât de puţine ori de vorbă la vizetă. În general, conversaţiile se răriseră. Efectele slăbiciunii se accentuaseră şi statul în picioare la vizetă devenise un efort care ne solicita prea mult puterile.

În prima zi după proces, fusesem chemat de Colea, care îmi strigase prin vizetă:

— Ai grijă, naşule! Vezi ce faci!

Noroc că Ducu nu-l putuse auzi, fiind în acel moment în celălalt capăt al celulei.

În rest, nu se mai transmiteau decât scurte comunicări, care anunţau apariţia gardianului, a vreunui ofiţer sau o concentrare mai mare de gardieni, prevestind de obicei o percheziţie. În urma unui astfel de anunţ, în loc de percheziţia la care ne aşteptam, am fost cu toţii scoşi din celule. Încolonaţi şi escortaţi de mai mulţi gardieni, am fost scoşi din celular şi îndreptaţi spre clădirea administraţiei. Am urcat la etaj, în biroul grefei puşcăriei, unde ne aştepta comandantul închisorii, înconjurat de un întreg stat-major de ofiţeri. Am fost înşiraţi lângă peretele din fund al camerei şi ni s-a spus că ni se vor comunica sentinţele. Într-adevăr, un ofiţer străin, probabil de la Tribunalul Militar, a început să ne strige pe nume. Apoi, pe rând, ne-a citit fiecăruia sentinţa şi ne-a spus să semnăm de luare la cunoştinţă.

Printre cei cinci care am primit condamnările cele mai mari eram Titi Coşereanu, Ion Pantazi şi cu mine.

Sentinţa mea suna aşa: un an pentru evadare; cinci ani pentru întrebuinţare de explozibil (cu toate că nu fusese întrebuinţat!); opt ani pentru organizaţie politică în închisoare. Conform legii, cele două condamnări mai mici (de un an şi de cinci ani) se computau în cea mai mare, de opt ani, la care, în cazul meu şi al celorlalţi patru, se adăugau trei ani circumstanţe agravante, ceea ce însemna, în final, unsprezece ani de executat.

Ceilalţi din lot au primit diferite pedepse, mai mici decât ale noastre. Ultimul căruia i s-a citit sentinţa a fost inginerul Georgescu-Topuslău. Când ofiţerul i-a strigat numele, inginerul, alb ca varul la faţă, a făcut un pas înainte. Se vedea bine că aştepta, aşa cum ne spusese tot timpul, să fie condamnat la moarte. A urmat un timp de suspans, până ce ofiţerul a dat citire formulării sentinţei, care în prima parte cuprindea articolul de lege în care fusese încadrat inginerul Georgescu. Când a ajuns la partea finală şi a citit: „...se condamnă la un an închisoare corecţională...”, spre uimirea lui Tilici şi a întregii asistenţe de ofiţeri, am izbucnit cu toţii într-un hohot de râs.

Nu ne-am potolit decât când Tilici a început să răcnească şi să înjure, luând veselia noastră drept o manifestare de dispreţ şi o insultă la adresa cadrului solemn pe care îl pregătise pentru aducerea la cunoştinţă a sentinţelor pronunţate de tribunal. O dată sentinţele citite, a urmat o altă

formalitate, care a dat iar naştere la scandal. Ni s-a dat fiecăruia din noi, spre semnare, câte un formular imprimat, de cerere de recurs. Câţiva dintre noi, în frunte cu Mache, am refuzat să semnăm. Era un fapt neobişnuit, care depăşea înţelegerea lui Tilici. Furios, considerând refuzul un act de indisciplină, a început să zbiere la noi şi să ne ameninţe, amintindu-ne că suntem deţinuţi şi deci obligaţi să executăm ordinele pe care le primim. Mi-amintesc că Mache l-a înfuriat peste măsură, spunându-i că nu recunoaşte autoritatea tribunalului care l-a judecat şi ca atare nici sentinţa nu are nicio valoare pentru el. Când Tilici a trecut la mine şi m-a întrebat de ce nu semnez, i-am spus că nu fac cerere de recurs, fiindcă „sunt mulţumit cu sentinţa primită”.

Pentru înţelegerea răspunsului meu sunt dator cu o explicaţie. În repertoriul tuturor ofiţerilor sau civililor din Ministerul de Interne, care veneau periodic în inspecţie în închisori şi stăteau de vorbă cu deţinuţii, figurau următoarele întrebări: „Cum te cheamă?”, „Pentru ce ai fost condamnat?” şi, invariabil, în încheiere: „Eşti mulţumit cu sentinţa?” Cred că era un fel de sondaj pe care îl efectuau pentru a testa starea de spirit din închisori sau, mai bine zis, gradul de supunere la care ne aduseseră.

Cu toată furia, insultele, ameninţările şi presiunile pe care le-a exercitat, căpitanul Tilici nu ne-a putut determina să semnăm cererile de recurs, aşa că a renunţat şi ne-a trimis înapoi în celule.

Pe drum, Georgescu-Topuslău, care îşi revenise din emoţiile prin care trecuse, s-a apropiat de mine şi m-a rugat să nu-i iau în nume de rău faptul că se supărase pe mine, fiindcă refuzasem să recunosc că el îmi procurase ferăstraiele pe care le folosisem la confecţionarea grenadelor.

Începând din ziua următoare comunicării sentinţelor, cu ocazia fiecărei deschideri de uşă a celulei, Ducu a început să protesteze împotriva tratamentului la care continuam să fim supuşi. Pretindea că, din moment ce procesul avusese loc şi fuseserăm condamnaţi, nu ne mai aflam în detenţie preventivă, adică în arestul şi la dispoziţia Securităţii, şi că, automat, trebuia să intrăm în regimul obişnuit de detenţie al închisorilor, depinzând de Direcţia Generală a Penitenciarelor. Insista mai ales în privinţa insuficientei alimentaţii, care nu mai putea să ne fie determinată de regimul special pe care ni-l impusese până aci Securitatea.

Dimineaţa, la număr, cu ocazia programului, la împărţirea meselor şi sfârşind cu numărul de seară, de fiecare dată când se deschidea uşa, Ducu îşi repeta protestul. Îşi susţinea teoria, indiferent dacă cel din uşă era un simplu gardian, vreun ofiţer sau căpitanul Tilici. Răspunsurile pe care le primea difereau de la personaj la personaj, dar niciunul nu ieşea din canoanele obişnuite: fie un râs batjocoritor urmat de trântirea uşii, fie un „banditule, vrei mâncare de la restaurant?”, fie o serie de înjurături ordinare, în care excela mai ales Tilici. Dar Ducu nu se lăsa.

După câteva zile însă, m-a anunţat că s-a gândit la un alt procedeu. Va cere să fie scos la raportul comandantului, fiind convins că, între patru ochi, Tilici nu va mai avea aceeaşi atitudine, pe care era obligat s-o aibă în prezenţa celorlalţi ofiţeri şi gardieni, faţă de care nu ne putea arăta înţelegere, pentru a nu risca să fie acuzat şi denunţat că-i favorizează pe duşmanii poporului. După ce şi-a dat silinţa să-mi argumenteze în fel şi

chip ideea, m-a întrebat ce părere am. I-am spus că din principiu sunt împotriva ieşirii la raport, ceea ce l-a nemulţumit vizibil, cu toate că s-a străduit să nu mi-o arate. Mi-a declarat chiar că înţelege acest punct de vedere şi îşi dă seama că, ieşind la raport, se expune bănuielilor celorlalţi deţinuţi, dar că în lupta noastră pentru supravieţuire, îşi asumă riscul de a fi suspectat de colaborare cu administraţia. Mai ales că era convins că va obţine de la Tilici o îmbunătăţire a regimului, iar atunci, cei ce se vor fi grăbit să-l acuze de turnătorie vor trebui să-i ceară iertare şi să-i fie recunoscători. Mi-a ţinut o întreagă teorie a adevăratului curaj al omului mai înţelept, care îşi pune în joc reputaţia, îndrăznind să ia o iniţiativă, reprobabilă în ochii celor mulţi, care nu sunt în stare să se ridice deasupra unei judecăţi simpliste. Succesul oricărui progres n-a fost opera mulţimii, ci rezultatul luptei câte unui individ excepţional, al cărui sacrificiu n-a fost înţeles şi recunoscut decât mai târziu de oamenii de rând.

Citând în sprijin cazuri de personaje istorice sau ale unor personalităţi politice contemporane, Ducu mi-a perorat o zi întreagă pe această temă, într-o pledoarie care friza paranoicul. L-am ascultat toată vremea, fără să-l întrerup. Către seară, considerând că mă convinsese şi văzând probabil în tăcerea mea un asentiment, mi-a declarat pe un ton patetic:

— Am cel puţin satisfacţia că tu, pe care te preţuiesc, mă înţelegi! Părerile celorlalţi nu mă interesează!

— Fă cum crezi că e bine, i-am spus, fără să mă angajez mai mult.

De a doua zi dimineaţa, Ducu a cerut să fie scos la raportul comandantului. Abia peste alte două zile şi-a atins scopul. L-a luat un gardian cu puţin înainte de prânz şi nu l-a adus înapoi decât târziu după-amiază.

Cum a intrat pe uşă, s-a repezit la porţia lui de ciorbă pe care i-o păstrasem, anunţându-mă că-mi povesteşte după ce mănâncă. I-am spus că până atunci voi profita să mai dorm, simţindu-mă tare obosit. Şi fără să mă arăt deloc interesat de ce se întâmplase la raport, m-am întors cu faţa la perete şi am continuat să somnolez, aşa cum făceam cea mai mare parte din timp. Mă hotărâsem, nu numai să fiu mai rezervat faţă de Ducu, dar să-l fac să şi remarce o răceală şi o schimbare în atitudinea mea. Cred că a remarcat-o din primul moment, iar dacă nu, cu siguranţă după ce m-am trezit şi i-am ascultat relatarea întâlnirii pe care o avusese cu comandantul.

Pretindea că fusese introdus în biroul lui Tilici, căruia îi descrisese situaţia disperată în care ne găseam şi îl rugase să dea dispoziţiile necesare pentru trecerea noastră la regimul alimentar normal al penitenciarului. Pentru a nu i se părea că cere o favoare, i-a explicat că nu era vorba decât de o măsură în cadrul procedurii legale, deoarece o dată cu pronunţarea verdictului, nu ne mai aflam sub autoritatea Securităţii, ci intrasem automat sub jurisdicţia Direcţiei Generale a Penitenciarelor. Ducu susţinea că Tilici îl ascultase fără să-l întrerupă şi că discutase apoi cu el civilizat, dar că în cele din urmă nu obţinuse de la el decât promisiunea că va raporta organelor superioare în drept, cerându-le rezolvarea problemei noastre.

Ducu şi-a încheiat povestea, menţionând că mi-a reprodus întocmai întrevederea şi dialogul cu Tilici şi mi-a cerut părerea. Fără să-i răspund la întrebare, am remarcat doar că întrevederea, aşa cum mi-o relatase, nu

putuse dura mai mult de zece sau cincisprezece minute, ceea ce nu explica absenţa lui de câteva ore.

Uşor stingherit, Ducu s-a lansat într-o lungă justificare a întârzierii survenite pe parcurs. Fusese mai întâi lăsat să aştepte pe coridor, până ce venise Tilici. Apoi, după întrevedere, nefiind niciun gardian disponibil pentru a-l conduce înapoi, fusese închis într-o celulă goală, pe secţia dreptului comun. După o lungă vreme de aşteptare bătuse la uşă şi, văzând figura mirată a gardianului care venise să-i deschidă, îşi dăduse seama că fusese uitat acolo de cel care-l închisese.

Îmi povestea toate acestea cu lux de amănunte, tot ce remarcase, tot felul de crâmpeie din conversaţiile gardienilor pe care le surprinsese, devenind, pe măsură ce intra în detalii, tot mai volubil, tot mai degajat. Aş spune chiar, prea volubil şi prea degajat! Ca să nu mai vorbesc de faptul că „fusese uitat” într-o celulă! Părea să fie o practică curentă în închisoarea din Oradea!

Când a terminat, Ducu mi-a cerut din nou părerea despre convorbirea cu Tilici.

— Cred că era mai bine să nu fi ieşit la raport, i-am răspuns fără alte explicaţii.

Văzând că nu sunt dispus la vorbă, Ducu n-a mai insistat în seara aceea.

Eu am continuat să somnolez, iar el, după ce s-a mai plimbat un timp în lungul şi-n latul celulei, s-a aşezat pe marginea patului, unde a rămas încă multă vreme pe gânduri, înainte de a se culca.

Reflectând la cele petrecute peste zi, cu toate că povestea lui Ducu părea verosimilă, instinctul mă împingea să n-o accept. Sau poate că inconştient fiind de faptul că după atâta vreme de convieţuire, ajunsesem să-i cunosc aşa de bine mimica, inflexiunile din glas, cele mai mici reacţii, care se reflectau în gesturile, privirile şi atitudinile lui, îmi dădeam seama că povestea lui era cusută cu aţă albă. Nu aveam nici acum dovezi pozitive, aşa cum nu avusesem nici până aci şi nu-mi pot explica altfel certitudinea pe care o căpătasem, că de data asta Ducu minţise.

Pe de o parte mă simţeam uşurat. Parcă mi se luase o piatră de pe inimă. Nu mă mai simţeam cu conştiinţa încărcată de a-l fi înşelat, prefăcându-mă a-l trata de prieten, când de fapt îl suspectam şi-l ţineam sub observaţie. Puteam de-aci înainte să-mi continuu jocul, fără să-mi fac scrupule. Pe de altă parte însă, dispărând stimulentul subiectiv, din perioada în care simpatia mea pentru el crescuse în detrimentul neîncrederii care se spulberase treptat, gândul că va trebui să împart mai departe celula cu el, acum când nu mă mai îndoiam de rolul lui, mi-a devenit insuportabil. Abia acum îmi dădeam seama că totuşi căzusem într-o oarecare măsură în cursa întinsă. Încetul cu încetul, acordându-i zi de zi mai multă încredere şi devenindu-mi tot mai simpatic, îi trecusem cu vederea o serie de defecte. Voisem inconştient să netezesc calea afecţiunii pe care începusem s-o resimt pentru el. În noua dispoziţie de spirit în care mă găseam, nu mai eram înclinat să-i fac astfel de concesii, ba chiar eram pornit să le retrag pe cele făcute.

Şi aşa, în noaptea aceea, după ce mi-am stăpânit gândurile pătimaşe, am reuşit să refac cu mai multă obiectivitate portretul lui Ducu, retuşându-i trăsăturile, acolo unde fusesem tentat să le îngroş, estompându-le şi întărindu-le acolo unde abia le schiţasem. Punându-i din nou în cauză

persoana şi observându-i retrospectiv atitudinea în anumite momente din viaţa noastră comună din celulă, poziţia adoptată în discuţiile purtate cu el şi felul de a se prezenta pe sine şi de a gândi despre ceilalţi, i-am descoperit o serie de cusururi. Ambiţios şi egoist, cu o bună părere despre el, nerecunoscându-şi niciodată vreo greşeală, în schimb intransigent în a-i judeca pe ceilalţi, recurgând în povestirile lui la inexactităţi, exagerări sau chiar la minciună, numai pentru a se prezenta într-o lumină bună, ros în permanenţă de invidie, nu suporta să fie privat de ceva ce altul avea. Defectul major însă, mai ales asociat cu cele înşirate mai înainte, era altul: Ducu era obsedat de mâncare. Era stăpânit de o foame psihică, bolnăvicioasă. Oricât încerca să-şi ascundă această pornire, nu parvenea. Mi-o arătase din prima zi de când ajunsese cu mine în celulă.

Eram în mod special sensibilizat de această apucătură, pe care o mai întâlnisem în câteva cazuri. Fusesem atât de impresionat de manifestările degradante pe care le genera, mergând de la pierderea oricărui control al ţinutei, al mimicii şi chiar al privirii în faţa gamelei şi până la cele mai umilitoare atitudini faţă de gardieni, încât repulsia mi-era mai puternică decât înţelegerea pentru această slăbiciune.

Din prima zi, Ducu mi-a pus o întrebare, pe care la început n-am înţeles-o:

— Tu când ai obiceiul să-ţi mănânci pâinea?

Şi tot el mi-a lămurit nedumerirea. Mi-a explicat că lui îi este indiferent, că nu vrea decât să adopte procedeul meu, fie că am obiceiul să-mi mănânc sfertul de pâine ce ni se dădea de îndată ce-l primeam, fie că îl împart în două pentru a avea o bucată de pâine la fiecare masă, fie că-l mănânc seara înainte de culcare.

— Dar de ce? l-am întrebat, fiindcă tot nu înţelesesem.

— Pentru ca să ne mâncăm sfertul de pâine împreună. Ştiu cât de neplăcut e pentru cel care şi-a consumat toată pâinea să privească la celălalt, care şi-a mai păstrat o bucată şi o mănâncă mai târziu în faţa lui.

Mi-a fost greu să-i răspund, nu numai fiindcă amuţisem la auzul socotelilor pe care şi le făcea, dar şi pentru că nu aveam niciun „program fix”, în privinţa pâinii. O mâncam când mi se năzărea. De cele mai multe ori, de cum o primeam.

Ducu s-a mirat, dar s-a învoit să se adapteze chiar la neregularitatea programului meu. Cred că se putea face un întreg studiu, urmărind felul în care Ducu îşi mânca pâinea. Depunea cu grijă sfertul de pâine pe o batistă, pe care o întindea în prealabil pe pat. Urma ruperea şi împărţirea. Coaja de o parte, miezul de alta. Pe urmă, separa fiecare bucătură cu atenţie, ca să lase cât mai puţine firimituri şi, în fine, se apuca să mănânce. Dacă până aci fusese numai măsurat şi meticulos în mişcări, de aci înainte, operaţia se desfăşura ca într-un film rulat cu încetinitorul. Prelungea, cu vizibilă plăcere, durata masticaţiei, dincolo de limita justificată de dimensiunile îmbucăturii, amânând cât mai mult posibil înghiţirea ei. Pe măsură ce se împuţina numărul bucăţelelor de pe batistă, ritmul devenea tot mai lent şi cadenţa mestecatului se rărea şi ea. Când, în sârşit, dispărea şi ultimă bucăţică, Ducu rămânea un moment cu ochii pironiţi în batista goală, absorbit de gânduri. Apoi, deodată tresărea, se dezmeticea parcă, şi-şi concentra cu atenţie privirea pe albul batistei, pe care, cu toată grija cu care procedase, căzuseră totuşi câteva firimituri.

Bucuria descoperirii îi lumina faţa şi imediat se punea pe treabă. Cu vârful degetului arătător, ciocănea încet în mijlocul batistei, până ce firimiturile se adunau la un loc. Îşi muia apoi pe limbă buricul degetului, îl aplica pe moviliţa abia vizibilă şi îl ducea la gură, repetând operaţia de mai multe ori. Priveam fascinat, dar pe furiş, la acest spectacol, pe care Ducu mi-l oferea zilnic, nevrând să-şi dea seama că-l observ în această postură jenantă.

Situaţii similare se repetau şi în restul zilei, la fiecare masă. Dinainte chiar de a începe să se audă pe coridor zgomotele hârdaielor şi mişcarea prevestitoare a mesei, Ducu se plimba încoace şi-ncolo, oprindu-se deseori la uşă să asculte. De cum intra în posesia gamelei cu ciorbă, pe care i-o întindea gardianul, i se plângea acestuia că mâncarea era insuficientă, încercând să-l înduplece să-i dea un supliment. De fiecare dată era refuzat, alegându-se doar cu o insultă sau o batjocură. Văzând că nu obţine nimic, ceea ce nu-l împiedica să repete tentativa de fiecare dată, se retrăgea cu gamela pe pat şi începea să-şi soarbă apa chioară care ni se dădea, fără să mai scoată o vorbă şi fără să mai privească în altă parte. Părea să cadă într-un fel de transă, concentrat asupra gamelei şi pierzând orice contact cu ce se întâmpla în jur. Dacă îi adresam cuvântul, nu mă auzea. Nimic nu-i putea întrerupe mişcarea mecanică, de automat, cu care ducea lingura din gamelă până la gură. La sfârşit, punea lingura deoparte şi, metodic, ştergea pe toate părţile suprafaţa interioară a gamelei cu degetul arătător, pe care-l băga apoi în gură, sugându-şi-l de nişte resturi imaginare.

Paturile noastre fiind faţă în faţă, când mânca, Ducu se aşeza pe cât putea cu spatele spre mine. Poate şi pentru a se izola de priviri în timpul ritualului mesei, dar şi fiindcă nu suporta felul meu de a mânca. Îmi spusese o dată că nu putea înţelege procedeul meu.

Mă obişnuisem să duc un colţ al gamelei la gură şi să beau lichidul străveziu cât mai repede, cât încă mai era fierbinte. Cel puţin, dacă nu era hrănitor, profitam să mă încălzesc. Ceea ce mai rămânea pe fundul gamelei, cele câteva boabe de arpacaş, două-trei foi de varză sau sfărâmăturile unui cartof le culegeam într-o singură lingură, după care depuneam gamela la uşă şi mă grăbeam să mă bag sub pătură, ca să nu pierd din căldura înmagazinată.

În orice caz, până aci mă abţinusem de a face vreo apreciere la toate aceste manifestări ale lui Ducu. Ba chiar mă prefăcusem a nu le vedea. În zilele următoare ieşirii la raport, nu l-am mai menajat însă. La prima împărţire a mesei, când din nou şi-a luat expresia şi tonul rugător pentru a obţine un supliment de la gardian şi, ca de obicei, acesta i-a trântit uşa în nas, i-am atras atenţia că ar fi cazul să nu se mai umilească.

S-a născut astfel prima discuţie între noi, Ducu încercând să argumenteze că, în condiţiile de luptă pentru supravieţuire, astfel de noţiuni nu-şi au locul. Nu m-am lăsat şi i-am spus că eu înţeleg să mă raliez la punctul de vedere al marii majorităţi a deţinuţilor, care au reuşit să stabilească nişte norme de ţinută generală demnă de atitudinea unor deţinuţi politici şi să ne diferenţieze de dreptul comun. De asemenea, i-am declarat că sunt de acord cu procedeul de excludere din rândurile noastre şi de izolare a celor ce nu respectă aceste norme. Afirmaţiile mele atinseseră punctul critic, care ar fi trebuit să declanşeze conflictul şi

ruptura totală, dacă Ducu ar mai fi replicat. Brusc însă, şi-a schimbat poziţia. A cedat, mi-a dat dreptate, a recunoscut că nu se gândise la impresia pe care putea s-o producă atitudinea lui, adăugând că nu are rost să ne lăsăm furaţi de patima discuţiei şi să ajungem să ne certăm.

Ştiindu-l cât era de ambiţios şi orgolios, capitularea lui mi-a întărit convingerea că se afla în misiune comandată la mine în cameră şi de aceea nu-şi putea permite să rupă relaţiile cu mine, cum l-ar fi împins în mod normal firea s-o facă, după toate cele ce-i spusesem.

În zilele următoare, la ora mesei, cu o plăcere aproape sadică priveam cum Ducu, vizibil contrariat, îşi lua gamela din mâna gardianului, stăpânindu-se să nu se mai milogească pentru supliment. Începusem să simt o plăcere morbidă, să-l aţâţ. Aşa bunăoară, într-o zi, în timp ce Ducu îşi mânca pâinea după tipicul obişnuit, eu muşcam din sfertul meu de pâine, plimbându-mă prin celulă. Oricât ar fi fost de cufundat în îndeletnicirea lui, aplecat asupra batistei pe care îşi înşirase bucăţelele de miez şi coajă, era imposibil să-i scape din vedere mişcările mele. Pe asta şi contam de altfel, prefăcându-mă totodată că nu remarcam că mă observă.

Mă plimbam, părând căzut pe gânduri şi de fiecare dată după ce muşcam din pâine, cu mâna liberă făceam gestul firesc de a scutura firimiturile care îmi cădeau pe piept şi pe reverele hainei. La al treilea sau al patrulea astfel de gest şi mai cu seamă când câteva firimituri mai mari, pe care le îndepărtasem, căzuseră pe jos fără să mă sinchisesc, Ducu şi-a pierdut cumpătul şi a izbucnit indignat:

— Este o adevărată blasfemie, când suntem în halul ăsta de flămânzi şi când pentru noi fiecare firimitură este vitală, să-ţi baţi joc de pâinea pe care o primeşti!

Făcându-mă că mă trezesc din gândurile mele şi nebăgându-i în seamă iritarea, i-am explicat, foarte calm şi pe un ton liniştit, că obsesia foamei îl face să exagereze şi să-şi piardă controlul. Cele câteva firimituri care-mi căzuseră pe jos nu reprezentau nici măcar volumul a trei boabe de grâu. Cu, sau fără ele, nu se schimba nimic. Nu eram nici mai sătul, nici mai flămând. Soarta noastră era oricum pecetluită, dacă nu avea să se producă o schimbare substanţială în regimul nostru alimentar şi nu una la nivel de firimituri.

— Dar ce, ţie nu ţi-e foame? mi-a zis Ducu încă clocotind.

— Ba da. La fel ca tuturor! Dar cum nu e nimic de făcut, nu mă preocupă gândul mâncării şi uit de foame. Mi-amintesc numai când se deschide uşa şi ni se dă ceea ce ni se dă!

Ducu a tăcut. Cu toate că prin însăşi ieşirea lui se pusese în inferioritate, iar din scurta noastră altercaţie se putea considera umilit, a decis că e mai bine să tacă şi să nu învenineze atmosfera. Mai mult chiar, am putut înregistra din partea lui un nou efort de a-mi câştiga simpatia, pe care simţea că o pierduse. Câteva zile mai târziu, mi-a declarat că n-a renunţat la ideea de a lupta mai departe pentru salvarea noastră. Va cere din nou să fie scos la raportul lui Tilici, pentru a-i reaminti că-i promisese să raporteze „mai sus” cazul nostru. Spera să afle de la el dacă întreprinsese ceva în acest sens şi dacă eventual primise vreun răspuns. A ţinut să adauge că ştie acum că-l dezaprob, dar că era sigur că putea conta pe onestitatea mea, dacă va avea succes, şi că atunci îi voi recunoaşte meritul.

După un timp de insistenţe la uşă, într-o bună zi a fost scos din celulă. De data asta, n-a lipsit mai mult de o jumătate de oră. La întoarcere, nu l-am întrebat nimic, dar nici el nu s-a grăbit să-mi spună. A început să se plimbe de la un capăt la altul al celulei, sumbru şi îngândurat.

Încă nu-mi dădeam seama că pregătea o lovitură de teatru.

Deodată s-a oprit din mers şi s-a aşezat pe patul meu. A dat să zică ceva, s-a răzgândit şi apoi, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi, l-am auzit spunând: „Nu ştiu ce să fac...” Părea profund tulburat. A mai stat un moment nehotărât şi iar s-a sculat şi şi-a reluat plimbarea.

Mă decisesem să tac, convins că va sfârşi prin a vorbi. Gândeam că voia să-mi destăinuie adevărul în privinţa contactelor lui cu administraţia. Mai auzisem de la alţii despre astfel de cazuri de turnători ce se spovediseră camarazilor lor. Respectivul fusese iertat şi reintegrat, bucurându-se de sprijinul şi solidaritatea de care avusese nevoie pentru a suporta perioada de represalii, declanşată împotriva lui de administraţie, pentru a-l recupera. După presiuni de tot felul, când ofiţerul politic ajungea la concluzia că nu-l mai putea face să colaboreze, renunţa şi-l lăsa în plata Domnului.

Când, după câteva minute, Ducu s-a aşezat din nou pe marginea patului meu şi, privindu-mă ţintă în ochi, m-a întrebat cu o voce plină de gravitate dacă pot păstra un secret, subliniind că e vorba de viaţă şi de moarte, am fost convins că presupunerea mea fusese justă. De aceea, i-am şi răspuns, că, atâta vreme cât este vorba de păstrarea unui secret care serveşte cauzei noastre şi nu administraţiei, poate conta pe mine. Ducu m-a anunţat că va trebui să facă mai întâi o lungă incursiune în trecut, pentru ca să pot înţelege situaţia în care se găsea acum şi despre care vrea să-mi vorbească. Va trebui să am răbdare şi să-l ascult. Şi Ducu şi-a început povestea.

O poveste care nu numai că nu avea nicio contingenţă cu ceea ce bănuisem că voia să-mi destăinuie, dar depăşea tot ceea ce nici cea mai bogată imaginaţie nu m-ar fi făcut să-mi închipui. Era vorba de cea mai incredibilă biografie a unui agent secret al serviciilor de informaţii engleze. Un roman de spionaj, cum cred că nu se mai scrisese. Iar acel agent era chiar el, Ducu. A vorbit neîntrerupt, câteva ore în şir, până seara târziu. Redau cât mai pe scurt această poveste halucinantă.

A fost recrutat de serviciile de informaţii engleze încă din timpul războiului. Subliniez că, la vremea aceea, Ducu nu împlinise douăzeci de ani! Culesese şi comunicase tot felul de date despre trupele germane, primind la început misiuni mai uşoare – să înregistreze numerele automobilelor militare germane sau să semnaleze adresele clădirilor din Bucureşti, ocupate de serviciile Wehrmachtului – iar mai târziu, din ce în ce mai grele, fiecare din cele pe care mi le-a citat ca exemplu reprezentând singură o aventură demnă de un roman de spionaj. (Furt de documente secrete, sabotaje de linii ferate etc.) După 23 august 1944, îşi continuase activitatea, de data aceasta obiectivul fiind trupele sovietice. Pe măsură ce îşi dovedise destoinicia, fusese promovat – de la simplu agent şi „căsuţă poştală”, la început – până la şef al unei reţele mai mici, apoi al uneia mai mari şi în cele din urmă „rezident” pentru România. Am reţinut chiar termenul întrebuinţat de Ducu. În această calitate avea totala libertate de iniţiativă să organizeze şi să extindă reţeaua în toată ţara.

Primea dispoziţiile direct de la centru, prin agenţi speciali, prin radio, în emisiuni codificate, bineînţeles, sau personal, la Viena ori Istanbul, unde fusese de câteva ori, ca să participe la reuniuni la nivel înalt ale serviciului. Călătorise cu acte false sub diferite nume sau cu un avion special trimis să-l ridice noaptea, de undeva din Bărăgan, dintr-un punct anume, stabilit şi comunicat tot prin mesaje cifrate, transmise prin radio. Primise, ca sarcini principale, să coordoneze acţiunile diferitelor grupuri de rezistenţă din munţi şi să organizeze o filieră prin care să trimită în Vest diverse personalităţi sau oameni din reţea, deconspiraţi, care trebuiau salvaţi. Depusese o activitate neobosită în acest scop, reuşind să stabilească legături şi să recruteze oameni din toate domeniile care îl interesau: armată, marină, aviaţie etc.

Începând de aici, firul poveştii lui Ducu se împletea cu faptele, datele şi personajele pe care le cunoşteam din procesul în care fusese condamnat, proces despre care scrisese şi presa comunistă a vremii, cunoscut ca procesul Nunţiaturii de la Bucureşti şi despre care aflasem nenumărate episoade de la cei ce fuseseră condamnaţi în acel lot şi care se aflau în închisoare cu noi. Nici din relatările presei şi nici din spusele celor condamnaţi nu reieşise însă că rolul principal îl jucase Ducu Ciocâlteu, capii lotului fiind Niki Vâlsan, ofiţer din marina comercială, şi Vasile Ciobanu, pilot în aviaţia civilă, amândoi condamnaţi la moarte. Ducu mi-a explicat că nimeni din lot nu ştia că el era adevăratul şef al reţelei, şi nici măcar Securitatea nu descoperise acest lucru. Printr-o succesiune de greşeli ale unor membri, Securitatea aflase numai o parte din activitatea organizaţiei, iar el fusese implicat în proces pentru nişte fapte cu totul marginale, singurele care ieşiseră la iveală în anchetă.

Când a ajuns la acest punct al povestirii, Ducu s-a întrerupt, anunţându-mă că va continua a doua zi. Ne-am culcat. Cu toate că era foarte târziu noaptea, am mai rămas treaz o bucată de vreme, reflectând la toate câte le auzisem. Eram de-a dreptul uluit! Aveam oare de-a face cu un mitoman, cu un paranoic sau, pur şi simplu, Ducu socotise credulitatea – pe care mă străduisem s-o simulez – un grad de prostie atât de mare, încât mă considera capabil să înghit asemenea gogoşi? Mai târziu m-am convins că era vorba de toate la un loc.

Pe moment însă, nu vedeam ce motiv îl determinase deodată să treacă la astfel de aşa-zise confidenţe elucubrante, când până aci, tot ce-mi povestise, de când stăteam împreună, se menţinuse în limitele decente ale credibilităţii, chiar dacă, pe ici, pe colo, surprinsesem nişte inexactităţi. Abia în seara următoare aveam să mă lămuresc.

A doua zi dimineaţă, Ducu a început prin a mă întreba ce părere aveam despre cele ce-mi destăinuise. I-am dat un răspuns aproape sincer, spunându-i că povestea lui mă impresionase, că mi s-a părut extraordinar de interesantă şi că niciodată nu l-aş fi bănuit de o astfel de activitate. După „număr”, împărţirea terciului şi programul de dimineaţă, când agitaţia pe coridor s-a potolit şi Ducu s-a asigurat că gardianul a părăsit celularul, am ascultat urmarea istorisirii.

După condamnare, Ducu a fost trimis la Jilava, poarta prin care orice deţinut pătrundea în lumea penitenciarelor. Era deja de multă vreme în

închisoare, când, într-o zi, pe neaşteptate, a fost scos din celulă, suit într-o dubă şi dus la Ministerul de Interne. Nu era vorba de o nouă anchetă, ci de reluarea celei vechi. La început nu i-a înţeles rostul, dar pe măsură ce ancheta avansa, şi-a dat seama că Securitatea descoperise noi elemente din activitatea lui trecută, care o puseseră pe urmele adevăratului lui rol în reţeaua de spionaj. Totuşi, certitudinea lipsea şi, cu toate presiunile la care a fost supus, Ducu n-a recunoscut nimic, convins fiind că, dacă ar fi făcut-o, ar fi deschis calea spre un nou proces, din care nu ar mai fi scăpat fără sentinţa capitală. Cele câteva luni de cercetări, în care metodele au alternat între şedinţe de tortură şi convorbiri civilizate pentru a-i smulge mărturisirea, n-au dat niciun rezultat. Ducu a fost trimis din nou la închisoare. De data asta, la mina de la Baia Sprie. Credea că afacerea fusese înmormântată. Într-o bună zi însă, când se aştepta cel mai puţin, a fost chemat în biroul ofiţerului politic, care s-a retras, lăsându-l singur cu un personaj necunoscut, îmbrăcat civil.

De la primele vorbe schimbate, şi-a dat seama că nu era un anchetator de rând. Elegant, civilizat, vorbind curent engleza şi franceza, Ducu a realizat că avea de-a face cu un om important al serviciilor de informaţii româneşti, care lucra în străinătate. Individul i-a vorbit deschis, de la om la om. L-a invitat să ia loc, i-a oferit o ţigară şi i-a cerut să-l asculte. L-a anunţat de la început că n-a venit să-l ancheteze, că nu se ocupă de aşa ceva, ci de lucruri mai importante, care depăşesc acest nivel. În câteva fraze l-a făcut să înţeleagă că este la curent cu activitatea şi poziţia pe care Ducu o avusese în cadrul serviciilor de informaţii engleze. A făcut aluzie la câteva persoane din ierarhia acestor servicii, pe care Ducu le cunoscuse la Viena şi Istanbul şi i-a pomenit de anumite întrevederi şi convorbiri secrete, despre care omul părea perfect informat.

Toate cele ce i le-a spus constituiau dovezi zdrobitoare împotriva lui Ducu, suficiente pentru a-l trimite în faţa unui tribunal şi apoi în faţa plutonului de execuţie. Dar se pare că nu asta îl interesa.

Venise să stea de vorbă cu Ducu, pentru a-i arăta că toată activitatea lui trecută îi era cunoscută şi că, datorită acestui fapt, se crease o nouă situaţie, pe care voia să i-o expună. Şi iată cum. Dacă până aci, viaţa lui Ducu păruse a avea să se limiteze la următorii douăzeci de ani, cât era condamnat, la raporturile obişnuite dintre un deţinut şi administraţia penitenciară, de-aci înainte, din momentul în care apartenenţa lui la serviciul de informaţii engleze fusese descoperită, i se deschideau alte perspective de viitor. Scopul vizitei era să i le aducă la cunoştinţă, Ducu urmând să aleagă între următoarele două soluţii: să accepte să colaboreze cu el personal, ceea ce i-ar aduce libertatea şi o viaţă lipsită de griji, sau să refuze formula ce i se oferea, rămânând în acest caz mai departe un simplu deţinut, urmând să fie eliberat peste douăzeci de ani, când va fi deja în vârstă. Bineînţeles, dacă va supravieţui regimului penitenciar.

Serviciul special pe care îl conducea nu avea de gând să comunice organelor de Securitate conţinutul dosarului lui Ducu, cu noile dovezi, care i-ar aduce în mod cert condamnarea la moarte. Pentru ei era suficient că Ducu fusese scos din activitate şi condamnarea lui la moarte nu le-ar mai aduce niciun avantaj în plus. Dimpotrivă, în viaţă fiind, dacă acceptă colaborarea, vor avea de câştigat. De aceea ţinuse să vină personal să ia contact cu Ducu, să-i explice cu toată sinceritatea situaţia şi să-i facă

această ofertă. Nu-i cerea răspunsul imediat şi nici nu-i fixa vreun termen limită pentru a se hotărî. Dacă nu accepta propunerea, nu-l va mai vedea niciodată. Dacă va opta pentru colaborare, oricând şi oriunde s-ar afla, nu va avea decât să ceară să fie scos la raportul ofiţerului politic al închisorii, căruia va trebui să-i spună numai un singur cuvânt. Un nume, pe care nu-l mai ţin minte. Numele era fictiv şi de fapt reprezenta o parolă. Ofiţerul politic va şti unde să semnaleze faptul, şi în acest caz se vor întâlni din nou, pentru a discuta şi pune la punct toate amănuntele colaborării. Cu aceste cuvinte, convorbirea lor s-a încheiat şi misteriosul personaj şi-a luat rămas-bun, manifestându-şi speranţa că, după ce va reflecta asupra celor discutate, Ducu va accepta propunerea lui şi îl va anunţa.

Ducu, la rândul lui, i-a promis că se va gândi la oferta făcută, cu toate că era dinainte hotărât să nu-i dea curs. Şi într-adevăr, de-atunci nici nu s-a mai gândit la vizita acelui personaj, resemnându-se la statutul lui de simplu deţinut. Abia acum, la Oradea, când îşi dăduse seama că nu avea prea mari şanse să scape cu viaţă din regimul de exterminare care ni se impusese, s-a gândit să reia contactul cu el. Nu cu gândul să accepte într-adevăr propunerea, ci cu speranţa că va fi transferat, pentru convorbiri, într-un alt loc de detenţie, scăpând, pentru un timp măcar, de regimul de la Oradea. Cu câteva zile înainte de proces şi deci înainte de a ajunge la mine în celulă, procedase aşa cum i se recomandase. Ieşise la raportul „politicului” şi îi dăduse parola, rămânând înţeles cu el că, după proces, va cere din nou să iasă la raport, urmând să fie scos numai atunci când îşi va face apariţia „eminenţa cenuşie”, ca să ia contact cu el. Era o măsură de precauţie, pentru ca ceilalţi deţinuţi să aibă impresia că Ducu a ieşit la raport la cererea lui, pentru a protesta împotriva regimului de închisoare, şi nu la iniţiativa ofiţerului politic, ceea ce ar fi stârnit suspiciuni.

Din acest motiv, şi mai ales că nu mă cunoştea încă destul de bine şi deci nu ştia dacă putea avea încredere în mine, nu-mi spusese adevărul în privinţa primei lui ieşiri la raport, când, de fapt, stătuse de vorbă cu „personajul misterios” şi nu cu Tilici, cum îmi povestise. La fel se întâmplase şi la a doua ieşire la raport.

În cele două întrevederi, după ce Ducu declarase că e de acord să colaboreze, interlocutorul lui îi explicase cum urmează să se desfăşoare această colaborare şi ce aştepta din partea lui. Ducu urma să plece în străinătate! Acolo, va relua legătura cu serviciile engleze şi va continua să lucreze ca şi înainte pentru ele, până ce îşi va consolida din nou poziţia în cadrul reţelei. Abia atunci personajul misterios îl va contacta.

Cu alte cuvinte, va avea misiunea să-şi reia locul în serviciul de informaţii englez, dar, de data asta, lucrând pentru Bucureşti.

Riscul ca Ducu să nu colaboreze sincer, o dată ajuns în străinătate, fusese prevăzut. În această ipoteză, Bucureştiul putea oricând produce dovezi că Ducu era agentul lui, compromiţându-l, sau chiar să-l elimine, aşa cum se întâmplase în alte cazuri de trădare. Pentru avantajele pe care le putea însă avea de pe urma unei colaborări sincere, serviciul românesc considera că merita să-şi asume riscul unui eşec, care nu-l va costa nimic. Numai Ducu avea totul de pierdut şi nu era de presupus că va alege această cale, când îi stătea în faţă alternativa de a avea totul de câştigat.

După ce interlocutorul lui Ducu i-a expus în linii mari planul lui de activitate în străinătate, a trecut la amănunte (de care nu-mi mai

amintesc), dar care toate purtau aceeaşi amprentă fantastică, de roman de spionaj. Era vorba de felul în care Ducu va ieşi din închisoare şi apoi din ţară. Trebuia procedat cu maximum de prudenţă, pentru ca serviciile străine de informaţii, care îşi aveau şi ele informatorii lor în ţară, să nu aibă nici cea mai mică suspiciune în privinţa lui. O simplă bănuială că Ducu ar fi trecut de partea serviciului românesc, ar compromite totul. Aşa că nu putea fi vorba de o eliberare a lui printr-o procedură legală. Ducu trebuia să părăsească închisoarea, evadând.

Prin fuga noastră de la Cavnic, Ducu îşi dovedise intenţia de a uza de această cale, pentru a scăpa din închisoare. Precedentul constituia un argument convingător şi urma să dea credibilitate recidivării actului. Bineînţeles că această a doua evadare va fi facilitată în timpul transferării lui la Ministerul de Interne, sub pretextul unei noi anchete, când i se va da posibilitatea de a fugi de sub escortă.

Până aci, totul putea fi perfect organizat şi la adăpost de orice fel de indiscreţii. De aci înainte însă, „personajul misterios” nu-i mai putea oferi decât un buletin de identitate cu nume fals, cu care Ducu să circule nestingherit. Fuga din ţară, fie prin trecerea clandestină a frontierei, fie folosind o cale organizată de serviciile străine, cădea în sarcina lui Ducu. Numai printr-o fugă autentică în străinătate, putea să se acrediteze în Occident ca persoană de încredere şi să nu fie suspectat. Trecând prin pericolele inerente unei fugi peste frontieră, obţinea cea mai bună recomandare cu care se putea prezenta în faţa serviciilor de informaţii engleze. Cu toate că Ducu i-a reamintit că trecuseră patru ani de la arestarea lui şi că, în acest răstimp, toate legăturile pe care le avusese înainte se pierduseră şi nu mai ştia unde şi cui să se adreseze pentru a găsi o filieră care să-l ajute să fugă din ţară, interlocutorul lui n-a cedat. I-a spus că îi lasă timp de gândit, că e sigur că Ducu va şti să găsească persoana potrivită din fosta lui reţea, acum dezmembrată, care să-l ajute să treacă frontiera. Oricum, organizarea evadării lui de sub escortă cerea timp şi nu trebuia să aibă loc înainte de venirea primăverii, când clima va fi mai prielnică.

Înainte de a pleca, „misteriosul personaj” i-a spus că mai rămâne o săptămână la Oradea, reţinut de anumite treburi şi că în acest răstimp, Ducu poate apela la el, dacă între timp îşi aminteşte de vreo persoană care îi poate fi utilă şi dacă are nevoie de vreo lămurire suplimentară. Apoi îşi luase rămas bun şi plecase, iar Ducu mi-a explicat de ce, o dată revenit în celulă, fusese atât de preocupat şi frământat de gânduri, până ce se hotărâse să-mi vorbească.

După ce examinase în amănunţime propunerea ce i se făcuse, se decisese s-o accepte, bineînţeles cu intenţia ca, o dată ajuns în străinătate, să declare întregul adevăr serviciilor engleze, urmând ca în aparenţă să procedeze conform instrucţiunilor pe care le va primi de la omul de contact al Bucureştiului, dar de fapt să lucreze pentru cauza şi interesele serviciului occidental. Îşi dădea seama de primejdiile la care se expunea, dar găsea că era de datoria lui să continue lupta împotriva comunismului prin orice mijloace şi ori de câte ori i se oferea prilejul.

Faptul că ştia – şi de când stătea cu mine, se convinsese personal – că eram un duşman tot aşa de neînduplecat al regimului comunist ca şi el, îl determinase să-mi facă toate aceste destăinuiri, pentru că avea nevoie de

ajutorul meu. Eram singurul om în care avusese vreodată atâta încredere, încât să se dea pe mâna mea şi totodată să-mi ceară să particip la ceea ce avea de gând să întreprindă. M-a rugat să-l ascult cu atenţie, să reflectez în linişte la propunerea ce-mi va face şi apoi să-i dau răspunsul. Dacă o voi refuza, mă ruga să uit tot ce-mi povestise. Va înţelege atitudinea mea şi prietenia noastră nu va fi afectată de acest refuz. Dacă voi accepta, vom avea ocazia să realizăm împreună un lucru extraordinar.

În cazul în care eram de acord, Ducu avea să-i spună „personajului misterios" că, o dată liber prin pseudoevadarea ce va fi pusă la cale, nu vedea decât o singură soluţie de a-şi croi drum mai departe, atât în ţară în clandestinitate, cât şi peste frontieră, şi anume, să i se faciliteze evadarea împreună cu un alt deţinut. Acel deţinut, dacă bineînţeles îmi voi da asentimentul, voi fi eu, şi Ducu îşi va argumenta astfel propunerea: Ioanid a trăit recent în clandestinitate şi timp de trei luni s-a descurcat datorită legăturilor pe care le-a avut. Nu doar că are legături şi cunoştinţe, dar este şi familiarizat cu viaţa de afară, ceea ce lui, lui Ducu, îi lipseşte fiindcă, de patru ani de când era închis, pierduse orice contact cu realitatea exterioară. Ioanid fusese prins înainte de a-şi realiza intenţia de a fugi în străinătate, ceea ce denotă că are cunoştinţe încă proaspete despre o cale de a trece frontiera, ceea ce el personal nu avea. Propunea deci ca Ioanid să nu fie pus la curent cu nimic, ci pur şi simplu să fie transferat împreună cu el. Ioanid va evada şi el în timpul transferului, fiind convins că profită de o neglijenţă a escortei, neputându-şi închipui că ocazia prielnică de fugă îi este oferită cu bună ştiinţă. În felul acesta, evadând amândoi, se va bucura de întreaga încredere a lui Ioanid, care îl va face părtaş la soluţiile lui de supravieţuire în ilegalitate şi de fugă din ţară.

După ce mi-a expus planul pe care voia să-l supună „misteriosului personaj", Ducu a insistat să nu-i dau niciun răspuns înainte de a mă gândi bine dacă accept sau nu să pornesc cu el pe drumul pe care l-a imaginat. Nu ştiu ce m-a făcut să resping timpul de gândire şi să-i declar că accept fără ezitare formula propusă. Cred că spontaneitatea răspunsului meu fusese provocată de curiozitate. Eram nerăbdător să-l aud pe Ducu punându-mi întrebările-cheie: ce relaţii aveam afară şi cine erau persoanele la care intenţionam să apelez pentru a ne adăposti şi a ne ajuta să trecem frontiera?

Abia mai târziu am realizat că acceptând propunerea lui Ducu, făcusem şi o imprudenţă, acordul meu reprezentând implicit şi o recunoaştere că aveam astfel de relaţii. Nu mai aveam nicio îndoială că Ducu inventase toată această poveste fantastică, numai pentru a obţine de la mine aceste informaţii. Intenţia lui ticăloasă îmi părea evidentă, dar totodată mă convinsesem că Ducu nu era un om perfect normal. Numai un om cu o minte dezechilibrată putea să desfăşoare o imaginaţie atât de prodigioasă, să se îmbete singur cu propriile lui vorbe şi să se identifice în aşa măsură cu rolul pe care şi-l inventase, încât sunt convins că sfârşise el însuşi prin a crede că tot ce spusese în poveştile lui era adevărat.

E drept că, dacă nu aş fi avut ocazia să-l ascult în ultimele două zile, nu aş fi ajuns niciodată la această constatare şi aş fi rămas cu impresia pe care mi-o făcuse până atunci: un băiat inteligent, cu o memorie excepţională, o judecată limpede şi o logică perfectă. Ducu s-a declarat foarte satisfăcut de răspunsul meu, spunându-mi că abia aşteaptă să iasă

din nou la raport, pentru a încerca să-şi pună planul în aplicare. Eu, în schimb, am rămas decepţionat. Ducu nu mi-a pus niciun fel de întrebare cu privire la cunoştinţele mele de afară, pe sprijinul cărora contam după ce vom evada. Avea s-o facă, cu multă discreţie, în zilele următoare. La răspunsurile mele ambigui sau evazive, nu a insistat, mulţumindu-se să revină cu altă ocazie. Începând de a doua zi chiar, Ducu a cerut din nou să fie scos la raport.

Între timp, o altă preocupare a pus stăpânire pe celularul nostru.

Cam tot în acele zile în care Ducu insista să fie scos la raport, convorbirile purtate prin vizetă, care stagnaseră de o bună bucată de vreme, au fost reluate. Nu-mi aduc aminte de la cine a pornit iniţiativa, care ne-a stimulat să ne înfrângem apatia în care căzusem. Subiectul pus în discuţie nu era nou, dar pe zi ce trecea, devenise tot mai acut şi toţi ajunsesem la aceeaşi concluzie: rezistenţa noastră fizică se apropia de sfârşit! Mai toţi eram de părere că trebuie să întreprindem ceva şi să nu aşteptăm ca mieii la tăiere, fără să reacţionăm.

În ipoteza că regimul la care eram supuşi va continua, în decurs de câteva săptămâni vom atinge limita extremă a slăbiciunii şi deci momentul în care organismul cedează. Cum semne de îmbunătăţire nu se arătau şi sfârşitul fatal spre care ne îndreptam părea inevitabil, nu mai vedeam decât două soluţii. Ori să aşteptăm resemnaţi până ce rând pe rând vom pieri, ori să atragem atenţia asupra situaţiei noastre printr-o acţiune disperată, mizând totul pe ipoteza că eram victimele unui abuz local şi că, sesizând forurile superioare, acestea vor interveni.

Aşa am ajuns să ne gândim că în acest sens singura acţiune posibilă era greva foamei. Culmea paradoxului şi ironiei: să faci greva foamei, ca să nu mori de foame!

Dacă regimul ce ni se aplica nu era de iniţiativă locală, ci hotărât de sus, atunci cel puţin ne vom scurta chinul, grăbindu-ne sfârşitul. Dar şi dacă era vorba de un abuz local, o grevă, în halul de slăbiciune în care ne aflam, risca, până la intervenţia forurilor superioare, să ne ducă la acelaşi deznodământ.

Majoritatea ne-am decis totuşi pentru grevă. Nu-mi mai amintesc care au fost cei care n-au fost de acord. N-au fost decât doi sau trei. Când totul a fost decis, într-o bună dimineaţă, spre surprinderea gardianului de serviciu, am refuzat să primim terciul şi am cerut să vorbim cu ofiţerul de serviciu.

Cu această ocazie, s-a întâmplat şi un lucru la care nu mă aşteptam: Ducu s-a solidarizat cu acţiunea noastră, refuzând şi el mâncarea. Ştiindu-l cât era de obsedat de foame, sperasem că nu va participa la acţiune şi că voi scăpa astfel de el din celulă, administraţia având obiceiul, în astfel de cazuri, să recurgă la măsuri de izolare a greviştilor de ceilalţi deţinuţi.

Ofiţerul de serviciu nu şi-a făcut apariţia decât după ce am refuzat şi masa de prânz. La fiecare celulă, aşa cum ne înţelesesem, i s-a cerut acelaşi lucru: să ne dea câte o foaie de hârtie ca să declarăm în scris greva foamei. Răspunsul, cum era de aşteptat, a venit sub formă de ploaie de insulte şi ameninţări cu pedepse pentru indisciplină, dacă nu renunţăm la grevă. Neobţinând niciun rezultat prin tentativa lui de intimidare, a plecat trântind pe rând uşile celulelor şi, în următoarele trei zile, nimeni nu s-a mai ocupat de greva noastră.

Programul se desfăşura după tipicul zilnic, cu singura diferenţă că la ora prânzului, ni se deschidea uşa şi ni se punea gamela cu mâncare jos, iar la ora cinei, ne-o înlocuiau cu mâncarea de seară. Înainte de închidere, gamela era scoasă din celulă, pentru ca a doua zi operaţia să se repete întocmai, începând cu terciul de dimineaţă. Şi toate astea, fără niciun comentariu, nici din partea gardienilor, nici dintr-a noastră. Chiar faptul că stăteam în pat şi nu ne sculam să ne luăm gamela de la uşă părea să treacă neobservat de gardieni.

Numai raţia zilnică de pâine rămânea în celulă şi cu fiecare zi ce trecea, numărul bucăţilor înşirate pe pervazul ferestrei creştea cu câte un sfert de pâine în plus. Un fel de răboj, care arăta de câte zile ne aflam în grevă. Se făcuseră opt bucăţi de pâine în firida ferestrei noastre (patru ale lui Ducu şi patru ale mele), când, în fine, administraţia închisorii s-a hotărât să ne bage în seamă.

Împărţiţi în trei echipe, toţi ofiţerii penitenciarului, însoţiţi de o sumă de gardieni, au năvălit în celular. Una din echipe era condusă de ofiţerul politic Roboiu, iar celelalte două de câte unul din ofiţerii de serviciu. Fiecare a intrat în câte o celulă şi şi-a început „munca de lămurire”, căci despre o astfel de campanie era vorba. Tilici, comandantul, supraveghea întreaga operaţie, intervenind când într-o parte, când într-alta.

Pe un ton liniştit, aş putea spune chiar blând, au început să ne sfătuiască părinteşte să nu ne punem sănătatea şi viaţa în pericol şi să renunţăm la grevă. Recunoşteau că aveam dreptate să ne plângem de regimul neomenos la care eram supuşi, de care nu era răspunzătoare administraţia închisorii, care nu făcea decât să execute întocmai dispoziţiile pe care le primise în privinţa noastră, dar că nu trebuia să protestăm pe această cale. Greva era un act de indisciplină, care nu putea să dea rezultate şi că de pe această poziţie, nimeni nu va sta de vorbă cu noi ca să ne asculte doleanţele. Ne-au sfătuit să renunţăm la grevă, promiţând să treacă cu vederea actul nostru de indisciplină şi să nu-l raporteze organelor superioare. Totodată, ne promiteau că vor raporta „mai sus” situaţia grea în care ne găseam, susţinându-ne cererea de îmbunătăţire a regimului. Ne-au asigurat că numai pe această cale şi prin intervenţia lor vom obţine câştig de cauză.

Cam în acelaşi fel au pledat în fiecare celulă. La noi, a făcut-o Roboiu, ofiţerul politic. În toate celulele s-au izbit de acelaşi refuz. Numai exprimarea lui a fost diferită.

Şi eu, şi Ducu eram întinşi pe pat şi nu schiţasem nicio intenţie de a ne scula în picioare. Roboiu s-a prefăcut a nu remarca abaterea de la regulament, continuând să insiste, cu duhul blândeţii, să-i urmăm sfatul. La un moment dat, s-au auzit pe coridor tonuri mai ridicate şi glasuri mai răstite, care proveneau din alte celule, unde se desfăşura aceeaşi campanie. Reprezentanţii administraţiei începuseră să-şi piardă răbdarea, iar unii din camarazii noştri intraseră cu ei în polemică, spunându-le că nu se vor lăsa ademeniţi de ipocrizia lor atât de transparentă. Încet, încet, tensiunea creştea, spiritele se înfierbântau şi atmosfera se învenina.

Intervenţiile lui Tilici, care se ţinuse până aci în rezervă, au constituit o dezlegare pentru ceilalţi ofiţeri, pentru a reveni la limbajul şi tonul lor de toate zilele, iar pentru noi, picătura care a umplut paharul. La ameninţările şi insultele lui Tilici, la care s-au asociat şi ofiţerii şi gardienii, am răspuns

toţi, din toate celulele, vociferând în fel şi chip, cât ne ţineau puterile. În vacarmul care s-a produs, n-am mai ţinut seamă de nimic, aşa că am ajuns să ne insultăm reciproc, mergând până la înjurături. Nici până aci şi nici în toţi anii de detenţie care au urmat, n-am mai avut ocazia să asist la un asemenea incident şi cred că numai halul nostru de degradare fizică şi aspectul nostru cadaveric, ne-a salvat de ciomăgeală. Oricum, după ce, în încheiere, Tilici ne-a promis că va avea grijă ca să ne rămână oasele la Oradea şi s-a retras cu toată suita lui de pe celular, trântind uşile, eram aşa de epuizaţi de efortul depus, încât n-am mai avut nici puterea să ne ridicăm din pat, pentru a comenta cele petrecute, la vizetă.

A doua zi de dimineaţă, a patra de când nu mâncam, Tilici a apărut din nou pe celular, cu un grup de gardieni. Deschizând pe rând uşile, ne-a întrebat pe fiecare dacă ne-am răzgândit şi, la răspunsul nostru negativ, ne-a spus să ne luăm pătura şi să ieşim afară pe coridor. Afecta un calm şi o răceală care se voiau pline de ameninţări subînţelese, spre a ne impresiona şi înfricoşa. Pot spune că prea multe gânduri nu mi-am făcut cu privire la ceea ce urma să ni se întâmple. Eram peste măsură de obosit de efortul de a mă fi ridicat din pat şi prea preocupat să mă menţin în poziţie verticală, fără să-mi pierd cunoştinţa şi să cad.

O dată toţi pe coridor, ni s-a spus s-o pornim spre ieşire. Clătinându-ne pe picioare, târându-ne lanţurile şi căutând să ne sprijinim de pereţi, ne-am îndreptat spre uşa de la capătul celularului. Ajunşi în dreptul scării care ducea la etaj, ni s-a spus să urcăm. Urcatul scării a fost un calvar. După fiecare două sau trei trepte, trebuia să mă opresc şi să mă reazem de zid. Inima îmi bătea de parcă aş fi alergat şi ameţeala mă obliga să închid pentru câteva clipe ochii, ca să-mi revin. Cu chiu, cu vai, am ajuns sus. Ne aflam pe un coridor cu celule pe stânga şi pe dreapta, identic cu celularul de la parter, pe care îl părăsisem.

Ne-au repartizat câte unul în celulă. Am nimerit într-una cu fereastra spre nord. Geamurile erau acoperite cu flori de gheaţă. Afară nu puteai vedea decât prin ochiurile sparte, pe unde şuiera continuu un curent de aer rece, ce se stabilise între fereastră şi vizeta de la uşă, care era o simplă gaură rotundă, cât palma. Sub geam, o tinetă de fontă fără capac, cu un rest de urină îngheţată pe fund.

Pe pat, o saltea aproape goală, pe care m-am trântit, sleit de puteri, încercând să mă înfăşor în pătură ca să mă încălzesc. M-am ghemuit pe jumătate de pat, cealaltă jumătate neputând fi folosită, lipsindu-i două rânduri din baloturile de tablă transversale, din care era alcătuită somiera, astfel că salteaua cădea printre spaţiile prea mari rămase libere. La toate aceste condiţii mizerabile, vremea a venit şi ea să-şi adauge cuvântul. Ca un făcut, în dimineaţa aceea se pornise din nou viscolul. Vântul şuiera prin geamurile sparte şi spulbera zăpada până în mijlocul camerei, depunând pe ciment, între fereastră şi uşă, o dâră albă, ca un troian în miniatură.

Socoteala zilelor care au urmat, am pierdut-o. Vegetam într-o stare de somnolenţă permanentă. Mă lăsasem în voia soartei şi nu mai gândeam la nimic. Foamea nu o mai simţeam deloc. Nici frigul nu-l mai înregistram cu toată intensitatea simţurilor, care parcă mi se atrofiaseră, deşi tremuram aproape tot timpul. O singură durere mai acută o percepeam la fluierele picioarelor, lângă glezne, acolo unde mă atingea fierul rece al lanţurilor. Mai simţeam o mâncărime obsedantă la degetele picioarelor, pe care nu

mi-o puteam explica. Abia câteva zile mai târziu, când am dat iar de puţină căldură, mi-am dat seama că era vorba de degerături. Mâncărimile m-au chinuit câteva săptămâni, degetele trecând de la culoarea albă, la roşu cu pete vinete şi apoi revenind cu încetul la aspectul normal, după ce mai întâi pielea mi s-a jupuit până aproape de glezne.

Nu mai aveam noţiunea timpului. Ziua nu se mai deosebea de noapte. Pluteam între vis şi realitate, alternând între un somn letargic şi o stare de semitrezie, plăcută, aproape euforică. Prin minte mi se perindau gânduri prizărite, fără şir sau succesiune logică, imagini de locuri şi figuri de oameni cunoscuţi. Nu eram capabil să opresc desfăşurarea anarhică a acestui film şi să mă fixez pe o idee sau imagine. Nu aveam nici puterea, nici voinţa s-o fac.

Zgomotele celularului şi vocile gardienilor îmi parveneau estompate şi-mi păreau că vin de la mare depărtare. Realizam că gardianul intra în celulă, că bătea cu ciocanul în gratii, la „număr”, că-mi vorbea. Sensul cuvintelor îl înţelegeam cu întârziere: „Mai trăieşti, bă?” sau „Ai murit, bă?” O dată, când m-a împins cu ciocanul de bătut gratii, ca să vadă dacă mai mişc, l-am auzit spunând: „Credeam că ai dat în primire!” Auzeam şi înţelegeam totul, dar aveam impresia că participam ca spectator de la distanţă la aceste scene, în care nu eram implicat direct şi care nu mă priveau.

Aşa au mai trecut patru zile, cum am aflat mai târziu. Nu mi-am putut da seama dacă în acest răstimp am coborât vreodată din pat la tinetă sau am avut numai intenţia. Într-o zi m-am dat totuşi jos din pat şi m-am dus la vizetă, răspunzând la bătăile insistente în perete, pe care le auzeam de o bună bucată de vreme, fără să reacţionez. Când mi-am dat seama că ciocăniturile sunt reale şi nu un produs al imaginaţiei mele care divaga, m-am smuls din toropeală şi cu neînchipuite eforturi, m-am dus până la uşă.

Era Colea Ungureanu, care izbutise să mă trezească. Mi-a spus că o parte din grevişti cedaseră şi fuseseră din nou mutaţi la parter, iar cei care mai rămăseseră hotărâseră şi ei să iasă din grevă. Îi auziseră pe gardieni vorbind pe coridor, că se făceau pregătiri pentru a ne hrăni cu forţa, artificial. Rezistenţa nu mai avea niciun rost, spunea el, dovedindu-se că administraţia nu avea de gând să cedeze. Iar dacă până la urmă, tot va trebui să murim de inaniţie, măcar să fim lăsaţi în pace, să nu ne mai chinuie cu furtunul vârât pe gât şi să fim din nou mutaţi la parter, unde nu era chiar aşa de frig. Am fost de acord, argumentul convingător fiind hrănitul artificial, de care mi-era groază, cu toate că nu ştiam exact cum se procedează.

Era cam la ora prânzului, când, în urma înţelegerii prin vizetă, am început să batem în uşă. La venirea gardianului, i-am cerut să anunţe ofiţerul de serviciu că renunţăm la greva foamei. I-am auzit paşii îndepărtându-se pe coridor şi apoi pe scări. Până la sosirea ofiţerului mi s-a părut o veşnicie. Picioarele îmi tremurau şi nu mă mai ţineau, aşa că m-am lăsat să alunec în jos, de-a lungul tocului uşii. Aşa, ciucit pe prag şi rezemat de uşă, m-a găsit ofiţerul de serviciu când a tras zăvorul şi mi-a spus să ies afară.

Sculatul în picioare, mersul pe coridor şi mai ales coborâtul scărilor s-au petrecut ca într-un coşmar, când vrei să păşeşti sau să faci anumite mişcări şi membrele nu te ascultă şi nu răspund la comenzi. Nu-mi puteam

controla lungimea pasului şi nici direcţia. Şi toate mişcările le făceam ca într-un film rulat cu încetinitorul. Cu nenumărate opriri, sprijinindu-ne de pereţi sau unii de alţii, încercând să ne susţinem reciproc şi mai mult dezechilibrându-ne unul pe altul, am ajuns cu toţii la parter. Ofiţerul şi gardienii care ne însoţeau au dat dovadă de o răbdare neobişnuită. Nu ne-au grăbit şi nu ne-au zis nimic.

Pe tot drumul parcurs, care mi s-a părut nespus de lung, nu-mi aduc aminte decât de Colea, care îşi dădea osteneala să mă ajute şi să mă susţină, cu toate că avea aceleaşi dificultăţi la mers ca şi mine. Pe scări, mi-a şoptit la ureche că ofiţerul politic fusese de mai multe ori în celula lui Ducu, cu care stătuse mult de vorbă. Observase personal aceste vizite ale lui Roboiu, celula lui fiind vizavi de a lui Ducu.

Abia când m-am putut întinde pe pat, am realizat că mă aflam în vechea mea celulă de la parter şi în aceeaşi formaţie în care fusesem, cu patru zile în urmă, înainte de a o fi părăsit. Pe patul de alături era trântit Ducu, care-şi trăgea şi el sufletul, după efortul depus pe drumul de la etaj până la parter. Încet, încet, inima, care-mi bătea de parcă aş fi alergat într-o cursă, şi-a recăpătat ritmul normal, respiraţia precipitată s-a mai potolit, gândurile mi s-au ordonat şi am reluat contactul cu mediul înconjurător.

Prima impresie înregistrată a fost de căldură. Cu toate că îmi dădeam seama că nu era chiar vorba de o temperatură de cameră normală, contrastul cu atmosfera glacială din care plecasem, soarele care pătrundea pe fereastra orientată spre sud şi ale cărui raze scăldau încăperea în lumină, îmi dădeau o senzaţie nespus de plăcută. Întinzând mâna, puteam atinge pata aurie de soare, care ajungea până la marginea patului.

Mi-am rotit un timp ochii prin cameră. Aş fi vrut să mă ridic din pat şi să mă urc pe tinetă ca să privesc pe fereastră, dar totodată nu voiam să tulbur prin vreo mişcare liniştea plăcută ce mă înconjura. Obosit de lumina puternică, am închis ochii şi am continuat să savurez atmosfera paşnică ce domnea în celulă. Pluteam într-o stare de mulţumire, de parcă m-aş fi întors acasă şi mi-era aşa de bine, încât nu mi-am dat seama când am alunecat în vis. Nu ştiu cât am dormit.

La un moment dat, am auzit prin somn zgomotul cunoscut al uşilor şi zăvoarelor, paşi de cizme şi voci de gardieni. N-am deschis ochii decât când s-a tras zăvorul uşii noastre. Era un gardian care ne-a adus în poala mantalei sferturile de pâine, rămase în celulele de la etaj. Le-a pus grămadă pe pervazul ferestrei şi a plecat. Pe celular, uşile continuau să se deschidă şi să se închidă.

Ducu, care se sculase şi asculta la uşă, m-a anunţat că ni se aduce mâncarea. Vestea nu mi-a produs nicio impresie. Nu simţeam foamea şi mâncarea nu-mi zicea nimic. Nici când s-a deschis uşa celulei şi mi-a parvenit mirosul ciorbei de cartofi cu carne din hârdăul de pe coridor, nu mi s-a trezit niciun fel de poftă.

Ducu, în schimb, dădea semne vădite de excitaţie. Îşi recăpătase brusc întreaga vioiciune, ca şi cum nu i s-ar fi întâmplat nimic în ultima săptămână. A primit din mâna gardianului prima gamelă plină ochi, mi-a adus-o la pat şi s-a repezit din nou la uşă ca să şi-o ia şi pe a lui. Apoi, înainte ca gardianul să închidă uşa, i-a cerut, pe tonul rugător pe care i-l cunoşteam, să ne mai aducă un supliment, în cazul că îi va mai rămâne

mâncare în hârdău, după ce distribuie masa pe celular. Eram uluit de inepuizabilele resurse de energie ale lui Ducu. Aspectul lui fizic, puternic marcat de privaţiunile prin care trecuse, cu faţa suptă, cu ochii adânciţi în orbite şi cu barba nerasă de o săptămână, care îi sublinia şi mai mult slăbiciunea, contrasta izbitor cu vivacitatea cu care se deplasa.

Primele linguri de ciorbă fierbinte pe care le-am înghiţit m-au încălzit peste măsură. Transpirasem tot, ceea ce nu mi se mai întâmplase de mult.

Nu pot spune că am mâncat cu poftă. Parcă mă dezobişnuisem! M-am străduit să mănânc unul din sferturile de pâine uscată ca un pesmet. Gamela n-am putut s-o golesc, iar Ducu, care în acest timp mâncase tot şi era la al treilea sfert de pâine, atent fiind totodată la zgomotele de pe coridor, mi-a spus să mă grăbesc să-mi termin ciorba, pentru că speră să ni se mai aducă supliment. I-am spus că mă simt aşa de sătul, încât nu-mi pot termina nici porţia. I-am oferit lui restul de ciorbă ce-mi rămăsese în gamelă. Ducu s-a grăbit s-o golească şi s-a instalat la uşă, cu câte o gamelă în fiecare mână, în aşteptarea suplimentului. De data asta, dorinţa i s-a împlinit. Gardianul a deschis uşa şi i-a umplut amândouă gamelele cu restul de ciorbă din ciubăr. Nu mai era decât un lichid transparent cu câteva steluţe de grăsime la suprafaţă. Am asistat înmărmurit la scena care a urmat.

După ce îşi mâncase porţia şi două sferturi de pâine, Ducu a lichidat conţinutul celor două gamele suplimentare, împreună cu al treilea sfert de pâine, ceea ce reprezenta în total aproape trei litri şi jumătate de ciorbă şi şapte sute cincizeci de grame de pâine. După această performanţă, descheiat la pantaloni din cauza stomacului dilatat de cantitatea ingurgitată, s-a întins pe spate pe pat, gâfâind. Peste câteva minute a început să se plângă de dureri de abdomen şi, după ce s-a frământat un timp, s-a năpustit la tinetă. A eliminat întreaga cantitate de lichid pe care o înghiţise şi care n-a făcut decât să treacă prin stomac şi traiectul intestinelor, într-un timp record. Uşurat, s-a întins din nou pe pat.

N-a trecut niciun sfert de oră şi pe coridor s-au auzit din nou zăvoarele. Dintr-o săritură, Ducu a fost la uşă, cu urechea lipită de vizetă. M-a anunţat că se distribuie ceva, dar nu-şi poate da seama despre ce e vorba. Distribuirea începuse de la celălalt capăt al celularului, aşa că uşa noastră a fost ultima care s-a deschis. În cadrul ei a apărut gardianul, purtând pe braţ, în chip de tavă, un fund de putină cam de un metru diametru, pe care se găseau câteva bucăţi de carne de vită fiartă. Erau şase sau şapte bucăţi, tăiate egal, cam cât palma de mari. Gardianul i-a pus câte o porţie în fiecare din cele două gamele, pe care Ducu s-a grăbit să i le întindă. Când a dat să plece, Ducu l-a rugat să ne dea şi restul de patru sau cinci bucăţi care rămăseseră pe fundul de lemn. Gardianul a avut un moment de ezitare, după care, făcându-şi probabil socoteala că n-avea rost să se mai întoarcă înapoi cu cele câteva bucăţi rămase, după ce împărţise porţiile la toate celulele, le-a deşertat în gamelele pe care Ducu le ţinea cu insistenţă întinse. Uşa s-a închis, iar Ducu, radios de fericire, s-a aşezat pe patul meu, punând gamelele pe pătură, cu intenţia de a împărţi prada sub ochii mei. Bucuria i-a fost şi mai mare, când i-am spus că mi-ajunge o porţie de carne, fiindcă mă simt sătul. Fără să mai insiste, s-a grăbit să-mi întindă gamelele ca să-mi aleg o bucată, după care s-a retras pe patul lui cu restul şi a început să mănânce.

Două bucăţi le-a pus deoparte, spunându-mi că le păstrează pentru mai târziu. N-a rezistat însă mai mult de o oră tentaţiei. Le-a mâncat şi pe acelea, împreună cu încă un sfert de pâine şi s-a culcat apoi, declarându-se pentru prima dată sătul, de când era la închisoare. Nici eu nu mai asistasem, de când eram în puşcărie, la asemenea scenă dezgustătoare de bulimie!

În ceea ce priveşte abundenţa de mâncare din ziua aceea şi apariţia, pentru prima dată a cărnii, n-a fost vorba decât despre un fenomen izolat, care nu s-a mai repetat. Cred că a fost o hotărâre excepţională a direcţiei, mulţumită că nu-i mai cream probleme cu greva noastră. De altfel, în toate cazurile de greve, pe care le-am trăit mai târziu în închisoare, procedeul a fost acelaşi. În primele zile după încetarea grevei, foştii grevişti primeau mâncare din abundenţă. La noi, acest regim special n-a durat decât o zi! Seara am mai primit o dată gamelele pline, cu un arpacaş consistent şi cu resturile de carne de la prânz, iar a doua zi, am reintrat în normal, adică am revenit la alimentaţia de înfometare dinainte.

Contrar lui Ducu, care părea şi mai obsedat de foame decât înainte şi nu-şi mai stăpânea mersul de leu în cuşcă, înainte de ora mesei, şi nici insistenţele umilitoare pe lângă gardian, ca să-i mai dea un supliment, la mine, senzaţia de foame dispăruse aproape complet. Prima săptămână după grevă abia mai puteam înghiţi porţia, chinuit fiind de nişte arsuri aproape dureroase de-a lungul esofagului, timp de câteva ore după fiecare masă. Apoi, fenomenul a dispărut, fără ca Mache sau Paul, pe care i-am consultat prin vizetă, să-mi poată da vreo explicaţie. Tot aşa, cei doi doctori nu puteau să-şi explice cum de supravieţuisem acelei săptămâni de grevă fără să fi băut deloc apă. Pretindeau că din punct de vedere medical era o imposibilitate. Dar câte teorii medicale, în privinţa rezistenţei fizice şi a posibilităţilor organice ale omului, n-au fost contrazise în închisoare!

În schimb, alte fenomene îşi găseau explicaţia şi confirmarea medicală. Subnutriţia şi avitaminoza îşi arătau efectele nu numai prin extrema slăbiciune la care ajunsesem. Aveam tulburări de vedere şi pe imaginea prinsă de retină ni se plimbau puncte negre, ca şi cum am fi avut fire de praf în ochi. Îmi sângerau gingiile şi câţiva dinţi începuseră să mi se clatine. Pielea, uscată ca hârtia, îşi pierduse elasticitatea şi se excuama.

La câteva zile după revenirea noastră pe celularul de la parter, am fost scoşi la duşuri. Trecuseră cam trei săptămâni de când nu ne mai spălasem şi nu ne mai dezbrăcasem. De data asta ne-au scos lanţurile în celule, aşa că ne-am putut pregăti din vreme, dezbrăcându-ne pe jumătate, pentru a câştiga timp ca să putem sta cât mai mult sub duşuri. O dată debarasaţi de lanţuri, am început să ne dezbrăcăm. Când Ducu, brun şi extrem de păros pe corp, şi-a dat pantalonii jos, în jurul lui, pe ciment, au început să cadă smocuri întregi de păr. Părul de pe picioare i se desprindea ca şi cum n-ar fi avut rădăcină. Se pare că era efectul avitaminozei.

Vremea trecea încet, fără ca vreun eveniment să mai tulbure apatia în care căzusem. Nu era vorba de demoralizare sau disperare. Mai mult o resemnare în faţa situaţiei, căreia, mai ales în urma eşecului grevei, ne convinsesem că nu-i puteam determina schimbarea. Aşteptam, nu ştiam

nici eu ce, dar cu un fel de dorinţă încăpăţânată de a rezista, pornită poate dintr-un spirit de contrazicere, de a nu sucomba, pentru a nu da această satisfacţie Securităţii.

Din fericire, timpul se îndrepta pe zi ce trecea şi nu mai sufeream de frig, singurul factor care mi-a pus la grea încercare moralul, la Oradea. Începuse primăvara! Erau momente peste zi, când deschideam şi fereastra. De mai multe ori pe zi mă suiam pe marginile tinetei şi, în poziţia asta incomodă, priveam afară, până ce mă lăsau puterile şi trebuia să mă întind iar pe pat, unde, obosit, adormeam sau somnolam, până ce mă simţeam din nou în stare să mă urc la fereastră. Mă uitam peste zidul închisorii, în curtea casei lui Tilici. Urmăream zi de zi apariţia bobocilor din coroanele pomilor care depăşeau coama zidului şi progresul unei perechi de guguştiuci, care îşi clădeau cuibul în streaşina casei. De vorbit, vorbeam foarte puţin cu Ducu, şi el destul de tăcut. Cât despre povestea cu „personajul misterios”, care pasă-mi-te trebuia să ne faciliteze evadarea, n-a mai pomenit niciodată niciun cuvânt. Din când în când mai schimbam câteva vorbe prin vizetă cu ceilalţi, mai mult pentru a ţine contactul şi a ne întreba de sănătate. Pe coridor, nu se mai auzeau conversaţiile nesfârşite de altă dată. Ore întregi domnea tăcerea. Toţi eram obosiţi.

Un singur eveniment de care îmi amintesc a mai trezit celularul din amorţeală în acea perioadă. Într-o dimineaţă, ciocăniturile din pereţi de la o celulă la alta ne-au adus pe toţi la geam. În curtea de sub ferestrele noastre, în mod cu totul neobişnuit, sosise pentru a doua oară în acea dimineaţă „sicriul”. Aşa botezasem căruţa pe care se afla o ladă care semăna a sicriu şi cu care se aducea o dată pe zi pâinea pentru deţinuţi.

De data asta, venise ca de obicei dis-de-dimineaţă cu pâinea, dar apoi plecase din nou. Acum se întorsese, miliţianul care mâna căruţa deshămase caii şi-i dusese în grajdul închisorii, iar sicriul rămăsese părăsit în curtea însorită de sub ferestrele noastre. Alarma în celule se dăduse după vreo jumătate de oră, când miliţianul răspunzător cu bucătăria venise să ia în primire conţinutul „sicriului” şi îi ridicase capacul. Apoi plecase lăsându-l deschis. A mai durat vreo jumătate de oră, până ce au apărut vreo cinci-şase deţinuţi de drept comun, purtând fiecare câte un coş de nuiele, cu care urmau să transporte la bucătărie ceea ce se găsea în sicriu. La început nu putusem identifica marfa adusă. Prin capacul deschis se vedea numai un fel de masă informă, de culoare brună. În timpul ce s-a scurs până la sosirea deţinuţilor cu coşurile, lada rămăsese deschisă, în plină bătaie a soarelui, iar noi, căţăraţi la ferestre, făceam fel de fel de presupuneri. La un moment dat, am avut impresia că suprafaţa masei nedefinite, din sicriu, se mişcă. După câteva minute, când s-a încins şi mai tare sub razele soarelui, ne-am dat seama că înăuntru avea loc un proces de fermentaţie, ceea ce făcea ca suprafaţa materiei suspecte din ladă să se umfle. Încet, încet, s-a format o spumă brun-roşcată, care a început să crească şi să se umfle, depăşind marginile lăzii. Dacă la vedere, nu ne puteam da seama de conţinutul căruţei, mirosul, care se răspândise în curte şi până în celulele noastre, nu mai lăsa niciun dubiu asupra stării lui. Mai mult ca oricând, lada îşi merita numele de sicriu, căci mirosul pe care-l degaja era, neîndoielnic, de stârv.

În acest stadiu al fermentaţiei, au apărut şi deţinuţii cu coşurile, care, cu mâinile la nas, au început să dea târcoale căruţei, neştiind cum să se apuce de treabă. A apărut şi un gardian, care a răcnit nişte ordine şi, în cele din urmă, au găsit soluţia. Un deţinut a adus o furcă de la grajd, s-a suit pe loitrele căruţei şi a început descărcarea; înfigea furca prin spumă în ladă şi cât apuca arunca din căruţă, în coşurile înşirate pe jos. În fine, ne-am lămurit asupra misteriosului conţinut al sicriului, destinat să ia drumul bucătăriei: era vorba de bojoci de vită! După descărcarea căruţei şi dispariţia coşurilor cu bojoci în clădirea bucătăriei, mirosul de hoit s-a mai atenuat, dar nu pentru mult timp. După o vreme s-a făcut din nou simţit şi s-a răspândit prin toată închisoarea, devenind tot mai persistent şi culminând în momentul când deţinuţii de drept comun au început să transporte pe diferite secţii ciuberele cu mâncarea de prânz. În timpul împărţirii mesei pe celularul nostru, duhoarea devenise insuportabilă.

Ca de obicei, când s-a deschis uşa celulei, Ducu era cu cele două gamele pregătite. Împărţitul mesei pornise de la capătul opus celularului, aşa că noi eram ultimii la rând. Hârdăul tras în faţa uşii noastre era cu toate astea aproape plin, căci majoritatea refuzaseră mâncarea. Gardianul, care se nimerise în ziua aceea să fie unul mai cumsecade, după ce a pus în fiecare gamelă câte un polonic (raţia reglementară), ştiindu-l pe Ducu veşnic flămând şi cerşind suplimente, l-a întrebat cam cu jumătate de gură, dacă mai vrea. Cum mai toţi refuzaseră mâncarea şi el însuşi strâmba din nas, scârbit de mirosul ce se ridica din hârdău, nu se aştepta ca oferta lui să aibă succes. Ducu s-a grăbit însă să accepte, şi gardianul i-a umplut gamelele.

În primul moment, când Ducu mi-a adus gamela şi mi-a pus-o pe pat, am crezut că mi se face rău. Mirosul bojocilor stricaţi, amestecaţi cu arpacaş, era de-a dreptul insuportabil şi-mi făcea greaţă. Ducu, în schimb, cu toate că era indignat de conţinutul din gamelă, s-a apucat să mănânce. La început mai cu reticenţă şi încercând să aleagă cu lingura numai arpacaşul. În cele din urmă a reuşit să-şi învingă scârba şi a golit gamela. La fel a făcut şi cu a mea, pentru că n-am putut mânca şi i-am dat-o lui. Am deschis apoi geamul ca să aerisesc celula, dar multă vreme încă, după ce duhoarea s-a risipit, amintirea mirosului de bojoci stricaţi a continuat să mă obsedeze.

La vreo jumătate de oră după masă, am fost chemat la uşă. Titi Spânu, vecinul nostru de celulă, îmi bătea în perete şi striga prin vizetă numele meu. Nenorocitul reuşise să mănânce jumătate din porţia de arpacaş cu bojoci şi acum avea dureri grozave de stomac. Mi-a spus că e transpirat leoarcă, durerile sunt tot mai acute şi nu ştie ce să mai facă. Cuprins de panică mă întreba pe mine, ca şi cum aş fi avut vreo posibilitate să-l ajut. Tot ce mi-a trecut prin minte a fost să-l sfătuiesc să-şi bage două degete pe gât şi să încerce să vomite.

Mache, care de la celălalt capăt al celularului auzise vorbindu-se la vizetă dar, din cauza distanţei, nu înţelesese conversaţia, m-a întrebat ce se întâmplase. Cu riscul de a fi auzit de santinela din dreptul geamului, l-am pus la curent, strigând ca să mă fac înţeles. Mi-a răspuns că probabil Titi Spânu făcuse o puternică indigestie şi că îl sfătuisem bine. Într-adevăr, după câteva minute, Titi m-a chemat din nou ca să-mi spună că, după ce

reuşise să vomite, se simţea mai bine. A fost singurul accident provocat de bojocii alteraţi. Ducu n-a avut de suferit nici cea mai mică consecinţă!

Zi de zi, pe măsură ce înaintam în primăvară, vremea se făcea tot mai blândă. Afară era deja cald. Deţinuţii de drept comun, scoşi la diferite corvezi în curte, umblau în cămăşi. În timpul zilei, cât lăsam geamurile deschise şi soarele bătea în cameră, se ridica şi în celulele noastre temperatura. De îndată ce soarele dispărea însă, se făcea frig, căci zidurile groase şi pline de igrasie ale temniţei nu aveau timpul să se încălzească. Abia după câteva săptămâni de vreme bună, au început să se dezmorţească, şi numai atunci ne-am dat seama că de fapt erau îngheţate, în sensul cel mai strict al cuvântului. Particulele de apă din tencuiala pătrunsă de igrasie îngheţaseră peste iarnă, iar acum, pe măsură ce se încălzea, se dezgheţau. Rezultatul: zidurile se cojeau şi în fiecare zi cădeau pe jos porţiuni din tencuiala udă, de parcă ar fi fost mortar proaspăt. Cu toate astea, prin faptul că nu mai tremuram de frig, că deschideam geamul câteva ore pe zi şi puteam sta şi la soare, cât mă ţineau puterile să stau în picioare pe tinetă, mi se părea că celula devenise de-a dreptul primitoare şi plăcută.

La această stare de spirit mai bună a mai contribuit şi constatarea, pe care am făcut-o cu toţii, a unei îmbunătăţiri, e drept, abia perceptibilă, a hranei. Ciorbele nu mai erau chiar aşa de limpezi şi în fundul gamelei găseai şi câteva linguri mai consistente, fie arpacaş, nişte foi de varză, sau câteva bucăţi de cartofi, în general cam stricaţi, cum se întâmpla mai totdeauna în puşcărie, primăvara, când stocul de iarnă era pe sfârşite. Această aşa-zisă îmbunătăţire a hranei avea pentru noi mai mult o valoare morală, căci din punct de vedere nutritiv era departe nu numai de a ne ajuta să ne refacem, dar chiar de a ne menţine în starea în care ne găseam.

PLECAREA DE LA ORADEA

Aşa s-au mai scurs câteva săptămâni, până la începutul lui mai, când, într-o zi, pe neaşteptate, am fost cu toţii scoşi din celule şi duşi în curtea închisorii. Ni s-au dat bagajele pe care le aveam la magazie (celor care aveam), în locul lacătelor de la lanţuri, ni s-au bătut nişte nituri şi ni s-a dat hrană rece pentru trei sau patru zile, nu-mi amintesc exact.

Urma deci să părăsim penitenciarul din Oradea Mare şi astfel avea să se încheie una din perioadele cele mai negre din anii mei de puşcărie. Faptul că nu ştiam unde ne vor trimite şi ce urma să ne aştepte acolo unde vom ajunge nu ne preocupa. Mai rău decât fusese la Oradea nu putea fi! Aşa gândeam toţi, chiar şi cei mai sceptici dintre noi. Eram toţi veseli. Parcă renăscusem!

Toate operaţiile premergătoare plecării – bătutul niturilor la lanţuri, împărţitul bagajelor şi al hranei reci – au durat mai bine de două ore, timp în care am stat în curte, la soare. Bucuria de a fi din nou împreună ne-a

făcut să uităm de toate suferinţele îndurate, de foametea şi slăbiciunea care ne sleiseră de puteri. Discuţiile nu mai pridideau.

Schimbam păreri, impresii şi informaţii, trecând în revistă diferitele episoade ale evadării, din timpul anchetei şi al procesului. Când toţi împreună, când separat, câte doi sau trei, grupul nostru se aduna sau se destrăma, într-o efervescenţă şi agitaţie greu de înţeles din partea unor oameni de o slăbiciune scheletică, cărora nu le puteai atribui atâta vitalitate. E drept că, după primele minute, ne-am şi consumat aceste rezerve neştiute de energie, de care, încă, mai dispuneam, şi a trebuit să ne aşezăm pe jos.

Singurul care în tot acest timp se ţinea mai deoparte era Ducu. La început încercase şi el să se integreze în grupurile care stăteau de vorbă şi să participe la discuţii. Intervenţiile lui erau ignorate şi nimeni nu s-a angajat cu el în vorbă, aşa că, simţind că prezenţa lui era nedorită, se retrăsese. Stătea pe margine, întunecat la faţă, şi pe gânduri.

După ce fiecare şi-a povestit fragmente din păţaniile personale pe timpul cât fusese despărţit de ceilalţi şi astfel am putut reconstitui şi avea fiecare o vedere de ansamblu a întregii perioade, de la evadare până în momentul de faţă, s-a trecut şi la unele aspecte mai hazlii. Astfel, îmi amintesc de povestea lui George Sarry, care i-a lămurit pe cei care îi fuseseră vecini de celulă în arestul Securităţii din Baia Mare, de ce, deseori, se iscau certuri între gardieni.

Or, George Sarry avusese o idee ingenioasă. Profitând de faptul că salteaua lui era nouă şi proaspăt umplută, scosese din ea un pai şi, culcat pe burtă lângă uşă, aştepta trecerea primului gardian care punea jos castroanele şi apoi a celui de-al doilea care le umplea cu ciorbă. Când acesta trecea la celula următoare, George strecura paiul prin grătarul de aerisire care se găsea în partea de jos a uşii metalice, până în castron şi sugea toată ciorba din el. Când cel de-al treilea gardian, care deschidea pe rând celulele, pentru ca deţinuţii să-şi ridice mâncarea, ajungea la uşa lui George, constata că în castronul lui nu fusese pusă ciorbă. Numai pe fundul castronului, unde nu ajungea George cu paiul, era puţin lichid şi câteva felii de cartofi sau gulii, care constituiau invariabil, meniul zilei. Gardianul trei îşi chema atunci tovarăşul care îl precedase şi îi făcea observaţie. Gardianul doi, pe bună dreptate, susţinea morţiş că pusese în castron porţia reglementară şi... de aci, discuţiile în contradictoriu care se stârneau la ora mesei în dreptul uşii lui George Sarry, pe care le auziseră şi nu şi le putuseră explica vecinii lui de celulă. De câte ori castronul era depus suficient de aproape de uşă, pentru ca George să poată ajunge cu paiul până la el, scena se repeta, fără ca gardienii să aibă cea mai mică bănuială asupra felului în care dispărea ciorba din el.

Tolăniţi pe jos, la soare, glumeam şi râdeam de diferitele întâmplări pe care le povestea fiecare. Din nou domnea în tot grupul buna dispoziţie de altădată! Aşa ne-a găsit grupul de gardieni, în frunte cu căpitanul Tilici şi câţiva ofiţeri, care şi-a făcut apariţia în curte.

Ni s-a spus să ne sculăm în picioare şi să ne aliniem. Într-o ultimă încercare de a-şi manifesta autoritatea, Tilici ne-a ordonat: „Drepţi!” Un gardian, cu dosarele noastre în braţe, a făcut apelul nominal. Cu atitudinea marţială a unui comandant care îşi ia trupele în primire, Tilici asista. Deodată, privirile i s-au oprit asupra lui Ion Pantazi:

— Bă! Tu n-ai făcut armata? Nu ştii ce-i aia drepţi?

Ion i-a explicat că el stătea drepţi, dar bocancii pe care-i primise de la închisoare nu voiau să ia poziţia de drepţi.

Într-adevăr, încălţămintea cu care evadase de la Cavnic se rupsese de mult şi Ion raportase zile în şir că rămăsese desculţ, până ce i se dăduse o pereche de bocanci de-ai închisorii. Erau bocanci „reformă de la armată”, preluaţi de penitenciare pentru a fi daţi deţinuţilor care nu mai aveau încălţăminte. Faptul că erau uzaţi şi scorojiţi era lucru obişnuit, dar bocancii pe care-i primise Ion erau şi desperecheaţi. Şi asta era ceva obişnuit, numai că, de data asta, diferenţa dintre cei doi bocanci era de câteva numere, ceea ce făcea ca stând în poziţia de drepţi, cu călcâiele apropiate şi pe aceeaşi linie, vârful unuia îl depăşea pe celălalt cu un lat de palmă. Zi de zi, Ion Pantazi insistase o vreme să i se dea alţii, dar fără succes şi în cele din urmă renunţase. Tilici n-a mai zis nimic.

De altfel, scena a fost întreruptă de sosirea unui camion, care intrase pe poarta închisorii, trecuse pe sub bolta de la intrare şi se oprise în curte, în dreptul nostru. Am fost îmbarcaţi cu ritualul obişnuit: ni s-a spus să ne aşezăm pe jos, să nu privim peste bordul lăzii camionului şi am fost avertizaţi, că la cea mai mică tentativă de a ne scula în picioare, escorta are ordin să tragă. Cei câţiva gardieni care constituiau paza stăteau în picioare, rezemaţi de cabina şoferului şi cu pistoalele automate îndreptate spre noi.

Camionul a pornit, a ieşit în stradă şi în urma noastră am auzit trântindu-se poarta închisorii. Fără niciun punct de sprijin, zgâlţâiţi şi aruncaţi dintr-o parte într-alta la hopuri şi la curbe, am parcurs străzile oraşului până la gară. Camionul s-a oprit în afara staţiei, unde, pe o linie moartă, era garat un vagon-dubă. Ne-au dat jos din camion şi abia atunci am văzut că un alt grup de gardieni înarmaţi ne precedase.

Se înşiraseră, de la locul de debarcare, peste câteva linii de cale ferată şi până la vagonul penitenciar. La vreo cincizeci-şaizeci de metri, la capătul peronului gării, alţi doi miliţieni înarmaţi interziceau lumii să se apropie. Forţa desfăşurată era impresionantă, pentru nişte biete fiinţe scheletice, care înaintau cu paşi şovăielnici şi împiedicându-se în lanţuri peste liniile de cale ferată.

Cu destule dificultăţi, am parcurs distanţa de vreo cincisprezece metri până la vagonul-dubă, şinele peste care trebuia să păşim, traversele şi balastul dintre liniile ferate fiind adevărate obstacole pentru picioarele noastre prinse în lanţuri. Unul câte unul, am fost ajutaţi să ne urcăm în vagonul al cărui planşeu era mult prea înalt pentru a ne putea căţăra fără sprijin. Cel care ajungea sus, pe platforma de la intrarea în vagon, era luat în primire de unul din gardienii dubei, care îl conducea pe coridorul strâmt, mărginit pe o parte şi pe alta de uşile metalice ale celulelor. După ce îl închidea într-una din ele, gardianul se întorcea şi-l lua pe următorul, care între timp fusese ajutat să se urce în vagon.

Paul Iovănescu, Mache Ionescu, Ion Pantazi, Colea Ungureanu şi cu mine am rămas mai la urmă, în speranţa de a fi repartizaţi împreună în aceeaşi celulă. Am fost mai norocoşi decât sperasem. Când ne-a venit rândul la urcare, am înţeles din discuţiile gardienilor că celulele erau pline la refuz şi

nu mai era loc şi pentru noi. După o scurtă consfătuire, un plutonier, care părea şeful dubei, i-a spus unuia din subalterni: „Bagă-i în camera mare!”

Ştiam din povestite că în vagoanele-dubă, la capătul coridorului cu celule pe sânga şi pe dreapta, se afla o cameră mai mare. Cu celulele în care fusesem înghesuiţi ca sardelele în drumul de la Jilava la Cavnic, făcusem cunoştinţă. Îi invidiasem atunci pe cei ce avuseseră şansa să nimerească în celula cea mare din capătul vagonului. Abia acum aveam să ne dăm seama că, şi în această încăpere mai mare, gardienii puteau realiza aceeaşi densitate ca şi în celule.

După ce a învârtit cheia în broască, gardianul a început să împingă uşa care se deschidea spre interior. Opintindu-se cu umărul proptit în uşă, după multe eforturi, însoţite de înjurături, a reuşit, centimetru cu centimetru, s-o întredeschidă suficient pentru ca primul dintre noi să se poată strecura înăuntru, împins de la spate de un alt gardian. Operaţia s-a repetat de cinci ori, pentru fiecare din noi întâmpinându-se aceleaşi dificultăţi. După fiecare urma câte o pauză în care gardienii, transpiraţi de efort, se ştergeau de sudoare şi-şi trăgeau sufletul.

Masa de oameni, comprimaţi în celulă prin deschiderea uşii pentru a ne face şi nouă loc să intrăm, s-a mai rărit după ce aceasta s-a închis. Înghesuiala era mare. Totuşi, beneficiam de mai mult loc decât atunci când călătorisem într-una din celulele mici, spre Baia Mare. Băncile erau tixite, iar între ele, ca şi în spaţiul din faţa uşii, deţinuţii stăteau în picioare, ocupând întreaga suprafaţă a camerei. În loc de vreo douăzeci de oameni, cam câţi ar fi fost normal să fie introduşi în celulă, eram aproape cincizeci. Era cald şi lipsă de aer.

La intrarea noastră s-a produs rumoare. Locatarii camerei erau consternaţi de halul în care arătam şi impresionaţi de zornăitul lanţurilor pe care le târam. Dintre ei, s-a desprins unul cam de treizeci de ani, care şi-a făcut loc cu coatele până la noi şi ni s-a adresat pe şoptite: „Sunteţi politici?”

Abia atunci am înţeles de ce gardienii nu ne repartizaseră în camera cea mare, fără să se mai consulte între ei, aşa cum procedaseră cu ceilalţi dinaintea noastră, pe care îi băgaseră în celulele mici. În cazul nostru, aşteptaseră să-şi ia răspunderea şeful dubei şi să le dea ordin, fiindcă deţinuţii din camera mare erau de drept comun şi dispoziţiile erau ca politicii să nu ia contact cu ei. Era pentru a doua oară, dar şi ultima, de-a lungul anilor mei de detenţie, că mă aflam cu deţinuţi de drept comun. Prima oară, dintr-o greşeală, atunci când petrecusem o noapte în fostele pivniţe domneşti de la Văcăreşti. De data asta, din lipsă de loc, şeful dubei îşi permisese această derogare de la regulament.

I-am confirmat celui care ne întrebase, şi care părea să se bucure de respectul celorlalţi, că într-adevăr suntem condamnaţi politici. În clipa următoare, s-a întors spre cei ce ocupau una din băncile de la peretele vagonului şi le-a spus:

— Ia, liberaţi banca şi faceţi loc! Dumnealor sunt „politici” şi au condamnări mari!

Am dat să protestăm că nu vrem să fim favorizaţi, dar, cu acelaşi ton hotărât, care nu admitea replică, cu care se adresase celor de pe bancă, ne-a vorbit şi nouă:

— Nu se poate! Dumneavoastră staţi jos! Ştim ce regim greu aveţi, pe când noi o ducem mai bine.

Omul părea să dispună de o autoritate necontestată, deoarece nici nu-şi terminase bine vorba, şi banca se golise. Mergând înaintea noastră, ne-a croit drum prin înghesuiala de oameni şi abia după ce ne-a văzut aşezaţi, a dat mâna cu noi şi s-a prezentat.

Toţi erau cu ochii pe noi. Priviri în care se amesteca şi compătimire, şi admiraţie, şi curiozitate. Pe măsură ce am intrat în vorbă cu unul şi cu altul, rezervele pe care le avusesem iniţial şi sentimentul cam neplăcut de a ne şti printre „şuţi”, cum le spuneam între noi celor de drept comun, s-au risipit. În cele trei sau patru zile cât am călătorit împreună, toţi s-au arătat deosebit de prevenitori şi chiar respectuoşi faţă de noi.

Plecaseră de la Văcăreşti şi erau de aproape o săptămână pe drum, având diferite destinaţii, în funcţie de vârstă şi cuantumul pedepsei. În turul pe care îl făcea prin ţară, ataşată când la un tren, când la altul, cu popasurile respective pe liniile moarte din afara staţiilor, în aşteptarea legăturii următoare, duba îşi descărca marfa umană după programul stabilit, aprovizionând penitenciarele sau lagărele de muncă de pe traseu. Un astfel de itinerariu dura uneori o lună şi chiar mai mult.

Neobişnuiţi să trăiască numai din hrana penitenciarelor, pentru că aveau dreptul să primească pachete cu alimente de acasă, toţi erau nerăbdători să ajungă la destinaţie, ca să scrie câte o carte poştală şi să-şi anunţe familiile unde se află, pentru a li se trimite colete.

În săptămâna care se scursese pe drum, rezervele alimentare li se terminaseră şi trăiau şi ei, ca şi noi, din hrana rece pe care o primiseră. Ultimele ţigări pe care le mai aveau câţiva dintre ei le-au împărţit cu noi. Prea multă pagubă nu le-am făcut în această privinţă. Nu mai fumasem de atâta vreme şi în halul de slăbiciune în care eram, cum trăgeam un fum, ameţeam şi ni se făcea rău, ca la prima ţigară, fumată pe furiş, când eram copii.

Încet, încet, am făcut cunoştinţă cu tovarăşii noştri de drum, aflând astfel fel de fel de întâmplări din lumea „dreptului comun”, a cărei viaţă în închisori era atât de deosebită de a noastră. Am ascultat povestea fiecăruia şi m-au uimit cât de bine cunoşteau procedura şi codul penal şi ce bine stăpâneau limbajul juridic. Erau condamnaţi pentru tot felul de infracţiuni, în afară de crimă. Furt, spargere, delapidări, sabotaj etc.

Un caz deosebit, care m-a impresionat, era al unui tânăr ţigan, condamnat pentru automutilare şi sustragere de la serviciul militar. La primirea ordinului de încorporare, îşi pusese mâna dreaptă pe un butuc şi cu mâna stângă, dintr-o lovitură de topor, îşi tăiase de la rădăcină patru degete, urmărind astfel să fie declarat inapt pentru serviciul militar. Cineva îl denunţase şi fusese arestat. La început, în anchetă, declarase că se accidentase. Apoi, bătut, recunoscuse adevărul, fusese judecat şi condamnat. Rana încă proaspătă la arestare, îi fusese tratată superficial şi pansată în timpul cercetărilor şi în cele câteva zile cât stătuse la Văcăreşti, după proces. Acum, de o săptămână de când era pe dubă cu pansamentul neschimbat, rana se infectase şi supura. Faşa era îmbibată de sânge şi puroi. Tânărul avea temperatură şi era foarte palid. Mache i-a refăcut pansamentul cu nişte fâşii de pânză rupte dintr-o cămaşă mai mult sau

mai puţin curată, constatând totodată că braţul se roşise până mai sus de cot şi că i se prinseseră ganglionii de la subţioară.

Stând cu el de vorbă, tânărul ne explicase actul lui disperat. Încerc acum să rezum punctul lui de vedere. La primirea ordinului de chemare, după părerea lui, avea de ales între trei posibilităţi: să se automutileze şi să fie reformat, autorităţile să afle că se automutilase şi să-l condamne, ceea ce se şi întâmplase, sau să se prezinte la încorporare. Am pus cele trei posibilităţi în ordinea de preferinţă a opţiunii lui. Pe scurt, voia să fie reformat cu orice preţ, chiar cu riscul de a intra în puşcărie, numai şi numai să nu facă armata. Ideea că rămăsese infirm pe viaţă, şi tocmai de mâna dreaptă, nu-l afecta deloc şi nu intrase în calculele lui. Cu toate că părea întreg la minte şi chiar un băiat inteligent, spaima lui de ordinea şi disciplina din armată era nemăsurată. Să fi fost o trăsătură specifică neamului lui ţigănesc, care nu concepuse să se supună unor reguli? Un atavic simţ al libertăţii absolute, în stadiul ei primar, de animal care nu suferă hamul?

Mache ne-a spus că dacă, într-o zi sau două, nu primeşte îngrijirile necesare, riscul cangrenei şi septicemiei este aşa de mare, că nu-i mai dă multe şanse. Peste două zile, când la una din opririle dubei i-au strigat numele şi l-au luat, ţiganul arăta foarte rău. Era galben la faţă, ochii îi erau tulburi şi-i luceau de febră. Peste noapte aiurase, vorbise prin somn şi Mache îi pusese comprese cu apă pe frunte. Nu am mai putut afla ce s-a ales de el.

La un popas al dubei, s-au produs modificări în componenţa camerei noastre. Mai mulţi deţinuţi au fost scoşi şi a fost introdus unul singur. Tot de drept comun. Era ungur din Transilvania. Se vedea că e arestat de curând. Era bine îmbrăcat, curat încă şi nepeticit. Purta un rucsac imens, plin până la refuz. Cum a intrat, fără să întrebe ceva sau măcar să dea bună ziua, s-a aşezat pe una din bănci, unde întâmplător în acel moment era un loc liber.

Cu toate că celula se mai golise, rămăseseră totuşi mai mulţi oameni decât locuri pe bănci. Până aci, nu fuseseră niciun fel de conflicte în privinţa locurilor. Oamenii le ocupau prin rotaţie, în bună înţelegere. Reuşisem să-i convingem să uzeze şi de locurile noastre, când ne sculam în picioare să ne mai dezmorţim, dar cu mare greutate. Nu prea voiau să accepte, invocând mereu ca motiv slăbiciunea noastră şi susţinând că e firesc să fim menajaţi.

Procedeul noului venit, de a-şi apropria de autoritate locul, ca şi firea lui ursuză şi aroganţa cu care le-a răspuns celor ce au încercat să intre cu el în vorbă l-au făcut tuturor, de la început, antipatic. Stând în colţul nostru, observasem atmosfera care se crease şi tensiunea crescândă.

La un moment dat, ungurul a băgat mâna în rucsac şi a scos un săcotei de pânză, de mărimea unei pungi de un kilogram. Tacticos, l-a dezlegat la gură, a scos din el cu două degete nişte tutun, l-a presărat pe o foiţă pe care şi-o pregătise dinainte şi şi-a răsucit o ţigară. A scos apoi din buzunarul hainei o cutie de chibrituri şi şi-a aprins-o. Cu aceleaşi gesturi măsurate, a băgat chibriturile la loc, a legat sacul de tutun, l-a aşezat cu grijă în raniţă, pe care, la rândul ei, a strâns-o cu şnurul la gură prinzându-i

şi cureaua de la capac în cataramă. În timp ce ungurul pufăia liniştit din ţigară, am observat un grup de câţiva deţinuţi care se sfătuiau pe şoptite, într-un colţ al camerei. Dintre ei s-a desprins unul, care s-a apropiat de noul venit şi, pe un ton foarte firesc, după ce i-a explicat că, fiind pe drum de o săptămână, îşi consumaseră toate rezervele de alimente şi ţigări, l-a rugat să-i dea şi lui puţin tutun, să-şi facă o ţigară. Ungurul l-a refuzat scurt, fără vreo explicaţie, continuând să pufăie din ţigară.

Episodul părea să fi trecut neobservat de ceilalţi deţinuţi, cu toate că fusese limpede că solicitantul de tutun se adresase ungurului cu asentimentul celorlalţi, cu care ţinuse sfat. O oră sau două mai târziu, ungurul a umblat din nou în raniţă şi şi-a mai răsucit o ţigară. Tot aşa de tacticos, a băgat mâna în buzunar după chibrituri. Negăsindu-le la locul lor, a început să-şi pipăie toate buzunarele de la haină şi pantaloni. S-a aplecat să se uite sub bancă. Nu erau nici acolo. Şi-a desfăcut raniţa, a cotrobăit şi în ea, dar fără succes. A rămas un moment pe gânduri şi apoi a început să bombăne furios pe limba lui, punându-şi bine ţigara neaprinsă. Ungurul ajunsese la aceeaşi concluzie în privinţa dispariţiei chibriturilor, ca şi noi, care urmărisem scena! Dar când şi cum îi fuseseră furate chibriturile, n-am putut să ne dăm seama.

E drept că în cameră era o forfotă permanentă. Unii se sculau de pe bănci ca să dea locul altora. Alţii stăteau de vorbă într-o parte a celulei, după care se strecurau prin înghesuială spre alt grup, din partea opusă. Alţii făceau cu rândul la geam, ca să se mai răcorească de zăpuşeala din vagonul închis. Nici noi nu remarcasem când îi fuseseră subtilizate chibriturile şi nici ungurul nu simţise când fusese buzunărit.

Din poziţia de castă privilegiată în care eram trataţi, tendinţa noastră era să rămânem rezervaţi şi neutri faţă de orice eventuale disensiuni sau conflicte s-ar fi ivit. Şi totuşi, în sinea noastră, de data asta, eram de partea hoţilor. Fără să ne facem a fi băgat de seamă întâmplarea, curiozitatea ne fusese stârnită şi devenisem atenţi. Voiam să vedem urmarea. Cum era de aşteptat, ungurul a răbdat ce a răbdat şi, cu toată ciuda ce i se reflecta în trăsături şi priviri, în cele din urmă şi-a călcat pe inimă, a lăsat ambiţia la o parte şi a apelat la vecinul lui de bancă. L-a întrebat dacă are să-i dea foc. Vecinul i-a răspuns că n-are, dar s-a oferit să caute la alţii şi, amestecându-se prin mulţime, s-a îndreptat spre un colţ al camerei. După un timp s-a întors, spunând că a găsit pe cineva care are chibrituri, dar care voia în schimb tutun. Am asistat la un du-te-vino al vecinului care se oferise să facă pe intermediarul, între ungur şi posesorul de foc, până ce s-au înţeles din preţ şi tranzacţia a avut loc. După numărul de drumuri făcute şi pumnul de tutun pe care, în cele din urmă, ungurul l-a pus în palma vecinului, ne-am dat seama că fusese tocmeală la sânge.

Câteva clipe mai târziu, aproape toată lumea fuma. Tânărul care ne primise la intrarea în cameră s-a prezentat la banca noastră cu foiţă şi tutun pentru două ţigări şi, arătând spre ungur, ne-a spus, fără niciun fel de ironie în glas, dar destul de tare ca să fie auzit şi de el:

— Luaţi şi nu-mi mulţumiţi mie. E de la dumnealui, care, auzind că ni s-au terminat ţigările, ne-a dat la toţi nişte tutun. L-am împărţit între noi, căci la nevoie trebuie să ne ajutăm!

Ce puteam face altceva, decât să acceptăm şi să-i mulţumim ungurului, care, morocănos, a mârâit ceva în barbă.

De-a lungul întregii zile, de câte ori ungurul şi-a făcut câte o ţigară, scena cu focul s-a repetat aidoma. Preţul creştea însă, fiindcă de fiecare dată, ungurul punea tot mai mult tutun în palma vecinului lui. A mai încercat el să facă economie, aprinzând o ţigară de la alta, dar către seară, sacul de tutun se golise totuşi mai mult de jumătate.

Pe la ora prânzului, s-a produs o altă surpriză. Ungurul şi-a dezlegat rucsacul şi, cu un briceag pe care l-a scos din căptuşeala de la carâmbul cizmei, a început să taie ceva în interiorul raniţei. Voia să facă operaţia discret, fără să atragă atenţia. Dacă nouă, care eram aşezaţi mai departe, ni s-au părut suspecte mişcările lui, cu atât mai puţin le-au scăpat celorlalţi, care erau mai aproape de el, fie în picioare, fie pe bancă. Nimeni nu s-a arătat a-i fi remarcat îndeletnicirea sau ce a scos din traistă. Mai întâi, a ieşit la iveală o felie groasă de pâine albă. După lungimea feliei, n-a mai fost un secret pentru nimeni de ce era atât de umflată raniţa ungurului: conţinea o pâine aproape întreagă! O pâine rotundă, uriaşă, aşa cum se mai făcea încă prin unele părţi ale Ardealului, din făină de grâu, amestecată cu cartofi, pentru a se menţine proaspătă. Nu mai puţin impresionantă, a ieşit şi halca de slănină, pe care a decupat-o tot în traistă şi din care tăia apoi, metodic, cubuleţe egale, pe care le mânca împreună cu cubuleţele similare ce le croia din felia de pâine. Indiferenţa ungurului faţă de cei din imediata lui apropiere şi mai ales faţă de un grup de trei copii minori, care nu se puteau stăpâni să se uite cu jind la bucăţile pe care le scosese din raniţă, ne-a umplut de indignare. La ora cinei, demonstraţia lui de egoism s-a repetat.

Către seară, gardianul a deschis vizeta şi a strigat un nume. A răspuns ungurul. Aşa cum făcuse şi în cazul deţinuţilor care coborâseră mai înainte la una din opririle dubei, gardianul l-a anunţat şi pe el, din timp, să fie pregătit înainte de a se lumina de zi, fiindcă atunci va ajunge la destinaţie.

În cele câteva ore până la căderea nopţii, banca din faţa noastră, pe care stătea şi ungurul, s-a aglomerat tot mai mult. Mereu, câte unul din cei care stăteau în picioare cerea să fie lăsat şi el să stea pe bancă. Cei care stăteau jos se mai strângeau şi-i făceau loc. La început cu bunăvoinţă, dar pe măsură ce înghesuiala creştea, se năşteau discuţii, proteste şi chiar certuri. Când ungurul, împins de nevoie, şi-a părăsit locul, ca să folosească W.C.-ul amenajat în cealaltă parte a vagonului, la întoarcere, n-a mai găsit loc pe bancă. Devenit prudent, de când cu păţania cu chibriturile, când se dusese la W.C., îşi luase raniţa cu el. Fostul lui vecin, care îi procurase foc ca să-şi aprindă ţigara, îşi păstrase locul pe bancă. L-am văzut făcându-i semn ungurului că vrea să-i vorbească. Ungurul, care stătea în picioare în dreptul fostului lui loc, acum ocupat, s-a aplecat spre el şi între ei a urmat un dialog. La capătul lui, când aproape tot restul din punga de tutun a ungurului a trecut în mâna interlocutorului lui, am înţeles că se perfectase o nouă tranzacţie. Dar totodată am priceput că înghesuiala de pe bancă şi chiar certurile pe locuri la care asistasem nu fuseseră întâmplătoare.

Era o nouă stratagemă, bine ticluită şi execuţia planului se desfăşurase sub ochii noştri, fără să ne fi trecut prin minte că lovitura era premeditată, pentru a-i sustrage ungurului ultimele fire de tutun.

După puţin timp, am luat şi noi cunoştinţă de termenii contractului ce se încheiase. Vecinul ungurului, care primise tutunul, a intrat în tratative cu deţinuţii care ocupau locurile de la capătul băncii şi i-a convins să se

scoale şi să le cedeze clientului lui. Ungurul îşi plătise aproape un metru şi jumătate de bancă, nu numai un loc de stat aşezat. Era obosit şi voia să se culce, ceea ce a şi făcut, imediat ce capătul băncii a fost eliberat. În chip de pernă, dar şi cu scopul să şi-o apere, şi-a potrivit cu grijă sub cap preţioasa lui raniţă. Culcat pe spate şi cu genunchii puţin îndoiţi, ca să încapă pe suprafaţa de bancă pe care şi-o închiriase, n-a trecut mult şi a adormit.

De altfel, mai toată lumea încerca să-şi găsească o poziţie cât de cât mai comodă de dormit. Colea Ungureanu şi cu mine ne stabilisem culcuşul pe jos, renunţând la locurile noastre în favoarea altora, care nu se încumetau să se culce pe tabla groasă de fier, cu care nu de mult fuseseră acoperite duşumelele vagoanelor penitenciare. Se spunea că măsura fusese luată în urma unei tentative de evadare. Dezavantajul tablei cu care fuseseră căptuşite vagoanele era că peste zi se încingea la soare, iar peste noapte se răcea şi dimineaţa te trezeai tremurând de frig. Simţeam răceala chiar şi prin cojocul lui Colea, pe care ne culcasem amândoi. Totuşi, chinul cel mai mare era durerea pe care o simţeam în umeri şi în şolduri. Din cauza slăbiciunii şi dormitului pe tare, făcusem vânătăi şi nu puteam sta culcat mult timp pe o parte, trebuind tot timpul să-mi schimb poziţia. Ne culcasem unul lângă altul pe culoarul liber dintre bănci, dar cu capetele sub una din bănci, pentru a ni le feri din calea celor care peste noapte îşi părăseau cotlonul, pentru a se duce la W.C.

Era încă întuneric când trenul s-a oprit şi gardianul a deschis uşa celulei, ca să-l scoată pe ungur. Am auzit mişcarea care s-a produs, dar nu m-am trezit decât pe jumătate şi am adormit imediat la loc. A mai trecut o vreme şi m-a sculat Colea, care îmi şoptea ceva la ureche. Când m-am dezmeticit, îmi ţinea sub nas o bucată de slănină cam cât o jumătate de franzelă! I-o dăduse tânărul care ne primise la intrarea în celulă. Îi spusese că era prea puţină, pentru a putea fi împărţită la toată lumea, aşa că hotărâse să ne-o dea nouă, celor patru „politici”, care aveam mai multă nevoie de hrană decât ceilalţi. Despre proveniența ei n-a pomenit nimic şi nici Colea nu l-a întrebat. Nici nu era nevoie! Ne-am sfătuit între noi şi am împărţit-o în şapte porţii egale: patru pentru noi şi trei pentru cei trei copii minori. Recunosc că mi-am mâncat partea fără mustrări de conştiinţă.

Cei trei minori, care se aflau cu noi în vagon, formau un fel de număr de atracţie pentru toată lumea. Se bucurau de simpatia generală şi toţi le purtam de grijă. Fiecare le dădea câte o bucăţică din raţia lui, peste zi, când căldura devenea sufocantă, li se făcea loc la geam, unde aerul era mai respirabil, iar noaptea, când se răcorea şi se strângeau unul într-altul de frig, totdeauna se găsea cineva să arunce o haină peste ei.

Cel mai în vârstă avea treisprezece ani. Cel mai mic, căruia îi spuneau „Căpitanul”, n-avea decât unsprezece ani şi era şeful lor. De o precocitate şi inteligenţă excepţionale, îi domina pe ceilalţi, care îl priveau cu admiraţie şi nu-i ieşeau din vorbă. Toţi trei erau foarte mândri că erau recidivişti. Acum, se aflau pentru a doua oară în drum spre şcoala de corecţie.

Orfani, sau provenind din familii destrămate, vagabondaseră de mici pe străzi, pripăşindu-se pe unde apucaseră şi obişnuindu-se să trăiască din

cerşit şi din mici furtişaguri. Astfel, ajunseseră pe mâna Miliţiei şi apoi la şcoala de corecţie. Acolo se întâlniseră, se împrieteniseră şi juraseră să nu se mai despartă. Aşa luase fiinţă „organizaţia” lor şi-l aleseseră şef pe Căpitanul. Visul lor era să-şi însuşească toate cunoştinţele necesare ca să poată da lovitura la o bancă şi apoi să fugă cu banii în America, unde să trăiască la adăpost de lipsuri. Prin lipsuri, înţelegeau căldură şi mâncare! Cei doi mari duşmani ai lor erau iarna şi foamea.

După eliberarea din şcoala de corecţie, fiecare fugise de la ruda, mai mult sau mai puţin apropiată, căreia îi fusese încredinţat de autorităţi. La locul de întâlnire pe care îl stabiliseră pe când erau încă închişi, şi-au reîntărit legământul de a nu se mai despărţi şi de a se pregăti pentru marea lovitură la bancă. Până una-alta însă, le era frig şi le era foame. Îşi stabiliseră cartierul general în podul unui atelier de fierărie, unde se strecurau fără a fi văzuţi şi dormeau în jurul coşului încins al forjei.

Cu procuratul mâncării mergea mai greu. În afară de câte o pâine furată de la vreo brutărie şi de o performanţă a Căpitanului, de care vorbeau ca de o faptă de arme, care într-o zi, profitând de un moment de absenţă a gospodinei, s-a fofilat în bucătăria unei case şi a luat de pe plită o cratiţă cu mâncare caldă, nu prea reuşeau să-şi astâmpere zilnic foamea.

Într-o seară, rătăcind flămânzi pe străzile din centrul Oradei, un miros ademenitor de aluat cald, ciocolată şi vanilie le-a stârnit şi mai rău foamea. Venea dintr-o cofetărie şi nu s-au putut stăpâni să nu se oprească în faţa vitrinei pline de bunătăţi. Era seara, destul de târziu, şi trecătorii se făcuseră rari. Magazinul era închis, dar vitrina era luminată şi copiii nu-şi puteau lua ochii de la prăjiturile din galantar. Căpitanului i-a venit o idee. El era întotdeauna cu ideile! A discutat cu ceilalţi planul pe care îl imaginase şi au şi trecut la fapte.

Deasupra uşii cofetăriei era un luminator, o ferestruică lăsată întredeschisă pentru aerisire. Pe acolo, o dată cu aerul cald dinăuntru, ieşea şi mirosul îmbietor care îi atrăsese. Deschiderea era destul de strâmtă, pentru a nu lăsa să treacă trupul unui om în toată firea, dar pentru ei dimensiunea ferestrei nu era un impediment. Singura dificultate o prezenta înălţimea la care se găsea. Pândind momentul când strada era pustie şi nu se auzea pasul nici unui trecător, au pornit totuşi la acţiune. După câteva încercări nereuşite, căţărându-se unul pe umerii celuilalt, în cele din urmă au reuşit. O dată primul ajuns sus, în firida geamului, i-a întins următorului mâna, iar ultimului, care nu mai avea pe ce să se înalţe, Căpitanul i-a lăsat o funie, pe care o purta totdeauna la el, pentru orice eventualitate, înfăşurată în jurul taliei.

Cum luminaţia din cofetărie îi expunea vederii oricărui eventual trecător întârziat, prima lor reacţie, când s-au văzut în interior, a fost să se ascundă. După ce au luat la repezeală câteva prăjituri din galantar, au fugit către fundul prăvăliei unde văzuseră o uşă. Au deschis-o şi au rămas înmărmuriţi. Încăperea în care pătrunseseră era laboratorul cofetăriei, unde se preparau prăjiturile. Pe nişte mese de marmură erau înşirate tăvile cu fel de fel de prăjituri proaspete, pregătite de cu seara, pentru a fi puse în vânzare a doua zi. Din înfriguraţi, flămânzi şi rătăcind pe străzi fără prea multe nădejdi, cum fuseseră cu câteva minute mai înainte, deodată s-au văzut în paradis: în laborator era cald şi în jurul lor numai bunătăţi! N-au mai stat mult pe gânduri şi s-au pus pe treabă.

Când ne descriau orgia care a urmat în laboratorul cofetăriei, ochii le luceau de parcă mai vedeau încă toate acele dulciuri minunate. Au mâncat din fiecare până n-au mai putut. Au mai stat, au gustat din feluritele siropuri şi iar au mai mâncat. Când bomboane, când prăjituri, când dulceţuri! În cele din urmă, răpuşi, toropiţi de căldură, s-au întins chiar pe mesele de marmură, printre tăvile cu prăjituri şi au adormit, satisfăcuţi şi sătui, cum nu mai fuseseră niciodată.

Aşa i-a găsit a doua zi dimineaţa, la deschiderea prăvăliei, responsabilul cofetăriei. A chemat Miliţia şi aşa se face că am aflat şi noi povestea lor în dubă. Paul Iovănescu, care stătuse mai mult de vorbă cu ei, le câştigase încrederea şi îi determinase să ne facă aceste confidenţe.

Pe toată durata călătoriei, ne-am pus de nenumărate ori întrebări în privinţa destinaţiei ce ni se hotărâse. Traseul întortocheat pe care îl urma vagonul nostru, ataşat când la un tren, când la altul, era derutant. Mai toate pronosticurile pe care le făceam erau infirmate câteva ore mai târziu. De câte ori Colea, care cunoştea cel mai bine regiunea, ne spunea că ne apropiem de Gherla, Arad sau Dej şi ne aşteptam să fim anunţaţi să ne pregătim de coborâre, vagonul nostru ori trecea prin gara respectivă fără să oprească, ori era detaşat şi rămânea pe o linie moartă, pentru a fi legat mai târziu de un alt tren, care ne ducea în altă direcţie. De mai multe ori ne-am dus şi ne-am întors pe acelaşi drum. În unele staţii unde ne opream, ne dădeam seama că se petreceau mişcări de deţinuţi. Auzeam paşi de cizme pe terasamentul căii ferate, ordine şi îndemnurile binecunoscute ale soldaţilor din escortă: „Dă-i drumu’ mai repede! Mişcă! Ţine aproape!” etc. Am trecut prin momente de îngrijorare, când trenul nostru o lua spre nord şi ne făceam socoteala că ne duc din nou la Cavnic, unde nu ne-am fi putut aştepta la nimic bun din partea celor din mâinile cărora scăpasem. Peste noapte însă, duba noastră a fost iar desprinsă şi a doua zi, cuplaţi la o altă garnitură, am schimbat iar direcţia. Cu cât drumul se prelungea, oboseala noastră se accentua şi ea. Începuse să ne chinuie şi foamea. Raţia zilnică ne-o consumam în cursul dimineţii. Restul zilei, răbdam şi de foame şi de sete, din cauza slăninei râncede şi sărate. Numai după multe insistenţe şi suportând obişnuitele insulte din partea gardienilor, obţineam, din timp în timp, câte o cană de apă de vreo trei litri, cantitate absolut insuficientă pentru toată lumea.

LA AIUD. ZARCA AIUDULUI

În fine, într-o dimineaţă ne-a venit şi nouă rândul. Prin vizeta deschisă, gardianul ne-a strigat numele şi ne-a spus să ne pregătim de coborâre. De data asta, prevestirea lui Colea, că vom coborî la Aiud, avea să se adeverească. Au mai trecut vreo două ore până ce am ajuns.

Debarcarea din vagon, traversatul liniilor sub paza soldaţilor, înşiraţi între tren şi maşina care ne aştepta, şi urcatul nostru în camion s-au făcut

în condiţii obişnuite. Au fost aduşi şi ceilalţi camarazi ai noştri, care călătoriseră în celulele mai mici ale vagonului penitenciar, şi astfel grupul nostru de evadaţi era din nou complet. Eram treisprezece. Lipsea Ion Cojocaru, de a cărui soartă, la vremea aceea, nu ştiam încă nimic. Cei care fuseseră condamnaţi pentru complicitate la evadarea noastră rămăseseră la Oradea.

Camionul în care ne urcasem avea laturile înălţate cu vreo câteva rânduri de scânduri, aşa că, fiind obligaţi să stăm aşezaţi pe jos, n-am văzut pe drumul până la penitenciar decât vârful câtorva copaci. Ni s-a interzis să vorbim, iar securiştii care se urcaseră cu noi pe platforma camionului ne ţineau sub ameninţarea pistoalelor şi nu ne slăbeau din ochi.

Pe drum, ştiind acum unde aveam să ajung, mă încercau sentimente împărţite. Pe de o parte, unul de teamă. Teama pe care o inspira în acea vreme numele de Aiud. Reputaţia sinistră a temniţei din Aiud o făcuse să fie considerată de toată lumea simbol al silniciei la care era supusă ţara. Pe de altă parte, sentimentul de mândrie de a intra în închisoarea în care fuseseră aruncaţi atâţia oameni celebri, care căpătaseră în ochii noştri aureolă de martiri, mă încuraja. În atmosfera întemniţată şi ea între zidurile grozave care îl izolau de lumea exterioară, Aiudul păstrase ceva din suflul eroic al celor care se chinuiseră, muriseră sau mai sufereau încă în celulele lui şi părea să transmită mai departe mesajul lor, tuturor celor care intrau pe poarta lui.

Camionul a cotit şi a încetinit. A trecut prin două porţi, înainte de a se opri definitiv.

Ajutându-ne reciproc, am coborât. Până la uşa în faţa căreia oprise camionul, n-am avut de făcut decât câţiva paşi. N-am apucat să remarc decât o clădire cu câteva etaje, care le depăşea în înălţime pe toate celelalte din incinta închisorii. Era o construcţie modernă din beton, cu zidurile albe, numită de toţi „celularul nou”. Celelalte toate datau de pe vremea ungurilor şi aveau, ca şi cea din Oradea, aspectul unei temniţe medievale, cu ziduri ca de cetate, cu druguri de fier impresionant de groase la ferestre, cu uşi din lemn masiv legate în fier, având fiecare, în afară de broască, şi două sau trei zăvoare.

O altă caracteristică, comună acestor închisori din Ardeal, erau dalele de culoare galbenă, cu care erau pardosite coridoarele şi care proveneau din aceleaşi cariere, care furnizaseră piatra pentru mai toate clădirile administrative din vremea imperiului austro-ungar şi chiar pentru pavajul trotuarelor.

Titi, care fusese închis în Aiud din 1948, când deţinuţii aveau încă libertate de mişcare în incinta închisorii, ne-a făcut planul ei pe o pătură, folosind o coajă de săpun, de îndată ce am fost introduşi în celulă. Ne aflam în celularul vechi, care era împărţit în două secţii.

După ce am fost daţi în primire unui ofiţer de serviciu şi toate formele de rigoare au fost îndeplinite – apel nominal, identificare după datele din dosare, percheziţie corporală şi reţinerea bagajelor pentru magazie – am fost conduşi la o celulă de la capătul coridorului. Era o cameră mare, absolut goală. Fereastra era acoperită pe dinafară de un oblon de

scânduri, care nu lăsa să intre lumină decât prin partea de sus şi împiedica orice vedere spre curte. Pe jos, pardoseală de cărămidă. Aveam cu toţii destulă rutină de puşcărie, ca să ne dăm seama că era vorba de o cameră de tranzit, unde nu aveam să stăm decât până la repartizarea noastră definitivă în alte celule. Dar tot această rutină ne învăţase că o astfel de şedere provizorie putea să nu fie neapărat de scurtă durată. Putea să fie vorba de câteva ore, dar tot atât de bine şi de mai multe zile. Trebuia deci să ne asigurăm de strictul necesar, pentru eventualitatea unei şederi prelungite. Am început aşadar să batem la uşă, pentru a cere o tinetă.

Gardienii cu care avusesem de-a face până aci se arătaseră severi, tăcuţi şi fără iniţiative personale, prin care să-şi manifeste vreun sentiment de omenie sau de cruzime faţă de noi. Ni se păruseră nişte roboţi perfect programaţi, care executau întocmai ordinele. După experienţa trăită cu gardienii de la Oradea, aveam tendinţa să-i preferăm pe cei de la Aiud. Cel puţin eram la adăpost de abuzurile individuale ale vreunei brute sadice! Cu ocazia insistenţelor ce le-am depus pentru obţinerea tinetei, ne-am dat seama însă că ne cam grăbisem cu aprecierile noastre. Au trecut câteva ore bune până ce ni s-a dat o tinetă!

E drept că la bătăile noastre repetate în uşă, nu ni s-a răspuns cu insulte şi înjurături. Din când în când, ni se striga de undeva, din capătul coridorului: „Aşteaptă”! Nevoia ne-a făcut să căutăm o modalitate de a face faţă situaţiei. Am descoperit astfel, cum procedaseră alţii, în aceeaşi situaţie, înaintea noastră şi am făcut la fel.

Pe urmele soluţiei ne-a pus mirosul ce se degaja dintr-unul din colţurile camerei. Cercetând mai îndeaproape locul, am descoperit că mai multe cărămizi din pardoseală erau dislocate din rosturile lor de ciment şi puteau fi scoase. Ridicându-le, am dat de sursa mirosului. Patul de nisip, peste care fuseseră aşezate cărămizile, era îmbibat de urină. Aşa am putut rezista până ce, într-un târziu, am primit tineta. Problema nu s-a rezolvat însă. Tineta era mult prea mică pentru a satisface nevoile a treisprezece oameni, iar bătăilor noastre în uşă, pentru a ni se permite s-o golim la closet când se umplea, li se răspundea cu aceeaşi întârziere. Am fost deci obligaţi să folosim în continuare calitatea absorbantă a nisipului din colţul cu cărămizile detaşabile.

Aceleaşi greutăţi le-am întâmpinat şi la obţinerea hârdăului cu apă de băut. În acest caz, nu puteam improviza nimic, aşa că am răbdat de sete până ce au catadixit să ne aducă hârdăul. Ne-am astâmpărat setea provocată de slănina sărată, dar apa ne-a ţinut şi de foame, fiindcă în ziua aceea, nefiind trecuţi în efectivul închisorii, n-am primit nimic de mâncare.

Tot în dimineaţa sosirii noastre, pe când aşteptam în zadar să ni se dea tineta şi apa, un gardian a tras zăvoarele şi a deschis uşa. În loc de cele două hârdaie mult aşteptate, gardianul i-a făcut semn unuia din noi să iasă afară. A închis uşa după el şi i-am auzit îndepărtându-se pe coridor.

Curând după aceea, au început să răsune lovituri de ciocan. În fine, după luni de zile, ni se tăiau lanţurile! Zăngănitul fierului lovit de daltă se repercuta pe tot coridorul, făcând să vibreze zidurile până la celula noastră. Un zgomot sinistru, care însă nu ne mai impresiona de mult! Dimpotrivă, de data asta chiar ne bucura, fiindcă ne scăpa de lanţuri. Mi-a

venit şi mie rândul. Operaţia o făcea chiar gardianul de pe secţie, în camera lui din celălalt capăt al coridorului. Mi-am potrivit singur, pe rând, urechea brăţării de la fiecare picior, pe nicovală. Gardianul introducea vârful dălţii în dreptul nitului care menţinea cele două bare de fier alăturate. Urmau câteva lovituri de ciocan, până ce dalta tăia nitul. La fiecare izbitură de baros, fierul sălta pe nicovală şi brăţara zvâcnea în jurul piciorului. O ţineam cu amândouă mâinile, străduindu-mă să-i stăpânesc smuciturile, pentru ca fierul să nu mă lovească peste fluierul piciorului. Tăiatul lanţurilor noastre a durat toată dimineaţa.

Uşuraţi pentru prima dată, după atâtea luni de zile, puteam, în fine, să ne dezmorţim cu adevărat picioarele.

Mi-amintesc că după ce m-am plimbat un timp prin cameră, bucuros că pot umbla din nou normal, cu pasul întins şi ridicând piciorul, au început să mă doară articulaţiile de la şolduri. Era efectul anchilozei care se stabilise pe tot timpul cât purtasem lanţurile, care mă obligaseră să fac paşi scurţi şi să-mi târăsc picioarele.

Pentru prima dată de la evadare, eram cu toţii împreună şi puteam vorbi nestânjeniţi. Ne-am împărtăşit unii altora tot felul de amănunte, pe care nu avusesem ocazia să ni le povestim, din cauza condiţiilor neprielnice în care se purtau discuţiile, prin vizetă, la Oradea. În mod fatal, am ajuns să vorbim şi despre ancheta de la Baia Mare.

Ducu Ciocâlteu, care se simţea evitat şi nebăgat în seamă, a avut nefericita inspiraţie să încerce să-şi refacă reputaţia, pe lângă unii din grupul nostru, pe care i-a socotit mai influenţabili. Retras într-un colţ al camerei, cu Mircea Vueric, fraţii Brânzaru şi Titi Spânu, pe care îi considera mai simpli şi mai puţin capabili de a-şi fi putut face o imagine de ansamblu a anchetei, reconstituită din fragmentele povestite de fiecare, Ducu le-a prezentat o versiune proprie, din care el ieşea basma curată. Recurgând la falsificarea unor date şi la insinuări răuvoitoare, a încercat să le abată atenţia de la rolul jucat de el în anchetă şi să îndrepte bănuielile asupra lui Ion Pantazi şi asupra altora, care nu erau prezenţi, între care Bănilă. Stratagema nu i-a reuşit însă. Nu numai că intriga lui a dat greş, dar a reuşit să stârnească atâta indignare, că ar fi degenerat în bătaie, dacă n-ar fi intervenit Paul Iovănescu. Interpretând cuvintele destul de aspre, cu care Paul i-a admonestat pe cei ce săriseră să-l bată, ca pe o atitudine de solidarizare necondiţionată cu el, Ducu şi-a manifestat cu glas tare indignarea de a fi acuzat pe nedrept de turnătorie, cerându-i să confirme inexactitatea acestei afirmaţii. În liniştea care se făcuse, cuvintele lui Paul, rostite cu calmul şi echilibrul lui obişnuit, au pus capăt definitiv discuţiilor asupra acestui subiect:

— Am intervenit numai în virtutea principiului că trebuie să ne prezentăm uniţi şi omogen în faţa celor care ne păzesc, chiar dacă între noi există disensiuni. Dacă ne-am bate între noi, ar interveni administraţia şi i-am da satisfacţia de a constata lipsa noastră de solidaritate.

Apoi, întorcându-se spre Ducu, a continuat:

— Cât priveşte acuzaţia care ţi se aduce, ea este adevărată. De turnat, ai turnat, dar asta nu poate fi judecat acum şi aici, ci numai atunci când vom fi iar liberi!

Liniştea s-a lăsat parcă şi mai grea, după vorbele lui Paul. Ducu n-a mai îndrăznit să zică nimic şi, cât am mai stat împreună, a rămas complet izolat.

Către seară, ni s-a dat fiecăruia câte o pătură, ceea ce însemna că noaptea aveam s-o petrecem în camera de tranzit. Ne-am înghesuit, cum am putut mai bine, într-unul din colţurile camerei ca să ne ţinem cald, dar umezeala şi frigul tot ne-au pătruns. Patul nostru de cărămidă, rece şi tare, ne-a făcut să dormim cu întreruperi.

M-am trezit de mai multe ori peste noapte şi m-am plimbat prin cameră ca să mă dezmorţesc de frig şi să mi se potolească durerile din umeri şi şolduri. Vânătăile îmi provocau dureri insuportabile, care mă obligau să mă întorc când pe o parte, când pe alta. În cele din urmă, când nu mai puteam răbda durerea, mă sculam în capul oaselor sau mă plimbam până ce mă răzbea oboseala şi mă culcam din nou. Ciclul se repeta de mai multe ori pe noapte.

Dimineaţa a venit ca o izbăvire, iar când gardianul a deschis uşa ca să ne împartă terciul, toate chinurile au fost uitate. Raţia, foarte mică, măsurată cu un polonic cam de dimensiunea unei ceşti de ceai, ne-a lăsat tot flămânzi, dar terciul fierbinte şi puţin îndulcit ne-a încălzit imediat şi ne-a redat buna dispoziţie.

Conversaţiile şi glumele erau în toi când uşa s-a deschis din nou şi au fost introduşi câţiva deţinuţi. Proveneau din celulele de pe cele două secţii şi din celularul nou şi fuseseră aduşi în camera de tranzit, urmând să părăsească Aiudul spre diferite destinaţii. Unii se aşteptau să fie duşi la un nou proces, alţii bănuiau că s-ar putea să fie vorba de o nouă anchetă, dar cei mai mulţi nu ştiau ce cale aveau să ia şi ce soartă le era hărăzită. Nu mai reţin numele nici unuia din ei şi nu mi s-a întipărit în minte nicio figură, din cauza agitaţiei care a domnit toată ziua în cameră. Uşa s-a deschis de zeci de ori, ba pentru a-i scoate pe unii din noii veniţi, ba pentru a-i aduce pe alţii. Alteori, pentru a-l aduce înapoi pe unul pe care îl scoseseră cu un ceas mai înainte. N-apucai să faci cunoştinţă cu unul, şi gardianul îi striga numele şi-i spunea să iasă afară. Caracteristica îngrijorătoare a acestor oameni, care s-au perindat prin camera noastră, era aspectul lor fizic. Nu arătau cu mult mai bine ca noi!

De altfel, primele lămuriri pe care le-am cerut au fost cu privire la regimul şi tratamentul din Aiud. Răspunsul primit ne-a confirmat temerile ce ne fuseseră stârnite de slăbiciunea acestor oameni. De câteva luni, în Aiud domnea foametea! Şi noi, care credeam că, o dată cu plecarea din Oradea, scăpasem de spectrul foametei!

Aceeaşi bucurie cu care noi, numai cu câteva zile în urmă, părăseam Oradea, o remarcam acum la aceşti oameni, care abia aşteptau să scape de Aiud, gândind că oriunde vor fi trimişi, mai rău nu pot nimeri. Plecau de la Aiud, cu aceeaşi nădejde cu care plecasem şi noi de la Oradea...

Pe la amiază, agitaţia de pe secţie s-a mai pototlit. În acalmia care prevestea împărţirea mesei şi când orice altă activitate încetase, nu se mai auzea decât zgomotul gamelelor şi târâtul hârdăului pe coridor. La celălalt capăt al secţiei, s-au tras primele zăvoare. Camera noastră era ultima, aşa că mai aveam de aşteptat. Discuţiile încetaseră şi, în liniştea

care se lăsase, fiecare era atent la zgomotele care străbăteau până la noi. Fiecare urmărea în gând etapele hârdăului pe coridor. Cu toate că eram preveniţi că nu ne puteam aştepta decât la o zeamă chioară cu cel mult câte o foaie de varză acră pe jumătate stricată sau cu câteva sfărâmături de cartofi, şi ei stricaţi, sucurile gastrice începuseră să lucreze şi stomacul îşi manifesta nerăbdarea, în mod aproape dureros. Unul din deţinuţii din Aiud, care asculta la uşă, ne-a anunţat că hârdăul se apropie. Mai erau trei celule până la noi.

Un miros, mai întâi slab şi nedefinit, s-a strecurat pe sub uşă în celula noastră. Deţinutul de la uşă, ezitând, şi-a dat cu părerea: „Parcă ar fi fasole! S-au auzit murmure de nemulţumire, vorbele lui fiind luate drept o glumă proastă.

Apariţia fasolei şi a cărnii în alimentaţia închisorilor era visul oricărui deţinut şi reprezenta sumumul posibil în materie de hrană. De multă vreme nu se mai văzuse aşa ceva la Aiud! Şi totuşi, după câteva minute, prima impresie a celui de la uşă s-a confirmat. Nu fusese o glumă. Mirosul tot mai puternic de mâncare de pe coridor se răspândise în cameră şi nu mai era niciun dubiu: era fasole cu carne! Când s-a deschis şi uşa noastră şi fiecare a primit o gamelă cu mâncare „groasă” de fasole cu carne de porc, surpriza şi bucuria se puteau citi în egală măsură pe figurile şi în privirile noastre. Niciunul din noi nu mai văzuse aşa ceva de când era închis. La o mâncare chiar aşa de densă şi cu atâtea bunătăţi de carne şi slănină, nu se aşteptase nimeni. Depăşea şi cele mai îndrăzneţe speranţe!

În timp ce mâncam, s-au făcut mii de speculaţii, în căutarea unei explicaţii a fenomenului. Toţi ne-am dat cu părerea. S-a vorbit de evenimente politice externe, care ar putea fi la originea schimbării regimului nostru. De presiuni internaţionale, exercitate asupra guvernului român pentru a respecta „drepturile omului” şi Carta Naţiunilor Unite, pe vremea aceea, aceste noţiuni şi instituţii mai bucurându-se încă de respectul şi încrederea noastră. S-a presupus chiar un posibil avertisment cu caracter ultimativ, dat de Statele Unite ruşilor, prin care să fi fost somaţi să se retragă în frontierele din 1938. Tot pe acea vreme, mai credeam necondiţionat în onestitatea Americii şi în intenţia ei sinceră de a restabili o ordine echitabilă pe continentul european. Încă le mai acordam credit nelimitat. Le treceam chiar cu vederea încetineala de care dădeau dovadă şi nu le puneam la socoteală anii pierduţi. Aveam toată încrederea în ei; eram încă tineri şi încă generoşi! Cei mai optimişti credeau chiar că războiul era iminent (poate chiar izbucnise!) şi regimul din ţară se pregătea de un nou „23 august”. Era firesc deci să-şi schimbe atitudinea faţă de noi şi să încerce să-şi răscumpere în ultimul moment greşelile, ştiind că vor fi traşi la răspundere pentru crimele comise. Doar ştiau ce se întâmplase la Nürnberg! Cât despre soarta Rusiei, în caz de război, nu se îndoia nimeni!

Ca reacţie la aceste ipoteze, din cale afară de exagerate, alţii, care se voiau mai realişti, susţineau că mâncarea abundentă care ni se dăduse nu ne fusese distribuită decât nouă, celor din camerele de tranzit, şi că în restul închisorii, probabil că deţinuţii primiseră aceeaşi ciorbă chioară ca şi până aci. Părerea acestora din urmă a stârnit indignare în tabăra optimiştilor. S-au iscat discuţii în contradictoriu, s-a argumentat în fel şi chip, şi dintr-o parte şi dintr-alta, spiritele s-au aprins, şi în cele din urmă

„realiştii” au fost copleşiţi de numărul mai mare al „optimiştilor”, care i-au acuzat de defetism. De altfel, în cursul după-amiezii, teoria „realiştilor” a fost definitiv infirmată. Câţiva deţinuţi, care apucaseră să mănânce la prânz, în celulele lor de pe celelalte secţii din Aiud, înainte de a fi aduşi în camera noastră, ne-au spus că primiseră aceeaşi mâncare ca şi noi.

Toată discuţia stârnită în jurul mâncării de fasole cu carne, pe care n-am făcut decât s-o schiţez, poate servi de model pentru toate cazurile similare, când un eveniment neobişnuit venea să schimbe ceva din viaţa noastră cotidiană. Oricăror modificări care interveneau, fie în regimul nostru alimentar, în bine sau în rău, fie în comportarea mai blândă sau mai dură a gardienilor, fie în frecvenţa mai mare sau mai mică a percheziţiilor sau în relaxarea ori înăsprirea măsurilor de pază, de izolare şi de pedeapsă, li se căuta motivarea. Aşa se ajungea la tot felul de interpretări ale faptelor ieşite din comun, care reflectau tot atâtea feluri de caractere, de la cel mai sumbru pesimist, până la iremediabilul optimist. Cu toate că părerile difereau aşa de mult de la om la om, aveau totuşi o trăsătură comună: plecau de la aceeaşi premisă. Toţi, fără excepţie, căutam explicaţia într-un eveniment politic extern. Toţi eram convinşi că orice schimbare mai de seamă în regimul care ni se aplica, în bine sau în rău, nu putea fi decât o consecinţă a unui fapt politic extern.

Şi totdeauna acest raţionament s-a dovedit just, fiind confirmat, e drept, cu întârziere, de informaţiile ce ne parveneau ulterior, prin noii arestaţi, care veneau mereu să ne îngroaşe rândurile. Aşa am aflat, de fiecare dată, că iniţierea unor conferinţe internaţionale la vârf (de la Geneva, de la San Francisco sau de la Paris) determinase, cu câtva timp în urmă, îmblânzirea regimului nostru de detenţie, iar mai târziu, eşecul convorbirilor sau anularea lor (vezi cazul ruperii Conferinţei de la Paris din 1958) provocase represalii sălbatice şi adevărate regimuri de exterminare în toate închisorile din ţară. Deţinuţii erau astfel când ostatici, în perspectivă de a deveni marfă negociabilă, când obiectul răzbunării şi cruzimii regimului comunist.

Din păcate, nu-mi amintesc cărui fapt politic internaţional îi datoram brusca îmbunătăţire a condiţiilor de detenţie de care am beneficiat în chiar ziua sosirii noastre la Aiud. În orice caz, îmbunătăţirea regimului alimentar pentru noi, cei veniţi de la Oradea, a fost de-a dreptul salvatoare.

Către seară, când ne pregăteam să petrecem din nou o noapte în camera de tranzit de pe secţie, şi-a făcut apariţia ofiţerul de serviciu, cu o listă în mână:

— Care ţi-auzi numele, îţi iei bagajul şi ieşi afară!

A urmat citirea numelor de pe listă. Era vorba de noi, evadaţii de la Cavnic. Unul după altul, pe măsură ce ne-a strigat, am ieşit pe coridor.

— Ia pe doi! Alinierea! Lasă vorba!

Înainte de a porni, ne-a mai numărat o dată şi ne-a mai dat câteva instrucţiuni. Să ne ţinem după el, în linişte şi cu capul în jos, fără să ne uităm în stânga şi în dreapta.

Convoiul nostru a pornit. În frunte mergea ofiţerul, urmat de coloana noastră, iar în încheiere, un plutonier. Am ieşit din coridorul întunecat al secţiei, în curtea pavată. Se lăsa seara. Am trecut de colţul clădirii. În faţa

noastră, curtea se lărgea. Pe urmele ofiţerului, am traversat-o în diagonală, îndreptându-ne spre o clădire lungă, cu etaj, a cărei parte de jos se pierdea în umbrele înserării. Numai partea de sus se profila pe cerul încă luminos. Dincolo de ea, estompate de distanţă, se vedeau vârfurile unui şir de plopi, cărora o sumedenie de ciori le dădeau târcoale, cârâind continuu şi disputându-şi, cu ţipetele lor stridente, câte un loc pe o creangă, pe care să înnopteze.

Erau faimoasele ciori ale Aiudului, de care auzisem şi care peste zi îşi duceau viaţa în incinta închisorii, ciugulind tot ce le pica din resturile de la bucătărie şi făcându-şi cuiburile în streşinile şi după nenumăratele coşuri ale clădirii penitenciarului.

În timp ce ne apropiam de clădirea din faţa noastră, Titi Coşereanu, care cunoştea Aiudul, ne-a şoptit: „Ne duc în Zarcă!” De alte explicaţii nu mai aveam niciunul nevoie, chiar dacă nu mai fusesem la Aiud. Renumele Zărcii era bine stabilit. Era închisoarea închisorilor. Căpătase valoare de simbol. Un fel de Sfânta Sfintelor.

Am mai făcut câţiva paşi şi ne-am oprit în faţa unui gard de vreo doi metri înălţime. Era din şipci înguste, dar bine alăturate, astfel că împiedicau vederea printre ele. Tot din şipci era şi poarta în faţa căreia ofiţerul care ne adusese s-a oprit şi a sunat. După câteva clipe s-a deschis o vizetă. Gardianul de dincolo de poartă a schimbat câteva vorbe cu ofiţerul de serviciu, înainte de a ne deschide. Tot încolonaţi, am parcurs cei câţiva metri până la intrarea în clădirea propriu-zisă, trecând printr-un fel de culoar, mărginit pe stânga şi pe dreapta de acelaşi fel de gard din lănteţi. Pe o parte şi pe alta, am mai remarcat câte o poartă, asemănătoare cu cea prin care trecusem. Cum aveam să vedem mai târziu, acele porţi dădeau spre cele două curţi de plimbare, amenajate de-a lungul faţadei Zărcii, una în stânga şi alta în dreapta intrării şi îngrădite cu acelaşi sistem de ţarc înalt şi opac. Înainte de a urca cele două-trepte trepte şi de a pătrunde în Zarcă, mi-am aruncat ochii în sus. Am zărit o clipă partea de sus a acoperişului de deasupra intrării, de unde se înălţa un drapel din fier forjat, profilând în filigran, pe cerul devenit lăptos înainte de lăsarea nopţii, patru cifre: 1882. Era anul când fusese construită Zarca, sub administraţia maghiară. Prima şi cea mai veche clădire a complexului Penitenciarului Aiud.

O dată trântită în urma noastră uşa masivă, concertul de cârâituri al ciorilor s-a stins brusc. În primul moment, liniştea care mă înconjura mi-a dat o impresie de ermetism, pe care nu o mai avusesem până aci. Cred că pentru câteva clipe am realizat ce înseamnă claustrofobia. Instinctiv, am respirat adânc de câteva ori. Faptul că n-am întâmpinat nicio dificultate să-mi umplu plămânii cu aer, cum mă aşteptam, şi mai ales mirosul înţepător de motorină, cu care erau date duşumelele, m-au trezit la realitate.

Cred că toţi camarazii mei au fost la fel de impresionaţi ca şi mine, la intrarea în faimoasa Zarcă. Auzisem atâtea poveşti despre ea, în lumea închisorilor circulau atâtea legende despre cei întemniţaţi aci, era înconjurată de atâta mister, încât nu se putea să nu te înfiori când îi treceai pragul.

Între zidurile ei, în cea mai cumplită izolare, nu numai de lumea exterioară, dar chiar şi de cea a restului închisorii, pieriseră, rând pe rând,

nenumăraţi oameni, pe care regimul îi considerase cei mai periculoşi duşmani ai săi. Oameni de toate culorile politice: ţărănişti, legionari, liberali, comunişti; de toate credinţele: preoţi şi episcopi – ortodocşi, romano-catolici şi greco-catolici –, evrei sionişti, înalţi ofiţeri, foşti miniştri, profesori universitari, poeţi, scriitori, duşmani de totdeauna ai comunismului, colaboraţionişti, comunişti ilegalişti, ca şi oameni din Rezistenţă. Parte din ei muriseră neştiuţi de nimeni, în tăcerea de mormânt a Zărcii. Pe alţii, care încă supravieţuiau, îi aştepta acelaşi sfârşit.

Dacă în lagăr lichidarea deţinuţilor se realiza prin extenuare fizică, prin muncă forţată, norme supraomeneşti, privaţiuni de tot felul, lipsă de igienă, de tratament medical, frig sau căldură excesivă, bătăi etc., iar în închisori, prin aceleaşi mijloace, cu singura diferenţă că locul muncii forţate era luat de regimuri periodice de înfometare, în Zarcă, factorul determinant în atingerea aceluiaşi scop părea să fie timpul.

În singurătatea şi liniştea mormântală a Zărcii, timpul nu mai avea unităţi de măsură. Niciun eveniment nu venea să-i tulbure mersul şi, neîntâmplându-se nimic, neavând jaloane, nu puteai spune că trece. Curgea. Curgea fără sfârşit, desfăşurându-şi procesul lui lent, dar sigur, de uzură psihică şi fizică, asupra deţinuţilor, a căror viaţă se consuma aici încet, încet până la pieire.

Plutonierul care ne luase în primire ne-a oprit imediat ce uşa de intrare s-a închis în urma noastră. A bătut din palme şi am auzit paşi de cizme coborând pe scări. Îl chemase pe plutonierul de serviciu de pe secţia de la etaj, ca să-l ajute la repartizarea noastră. Unul din plutonieri a rămas să ne păzească, iar celălalt a început să facă naveta, luând de fiecare dată cu el câte trei sau patru dintre noi şi ducându-i în câte o celulă. Toţi am fost repartizaţi la parter. La intrarea în Zarcă, mă aflam în coada coloanei, aşa că mi-a venit rândul la urmă, împreună cu Miltiade Ionescu şi Paul Iovănescu.

Gardianul ne-a spus să-l urmăm. Am luat-o la stânga pe coridorul care mergea de la un capăt la celălalt al Zărcii. Era mărginit pe o parte de zidul exterior. În partea superioară avea o serie de ferestre înguste şi lungi, care se deschideau în oberlict. Pe partea opusă, uşile masive de stejar, cu câte trei zăvoare, ale celor treizeci de celule de la parter, cincisprezece în dreapta şi cincisprezece în stânga intrării. Aceeaşi împărţire şi tot atâtea celule avea şi etajul.

Ne-am oprit în faţa uşii cu numărul douăzeci şi nouă. Era penultima. Mai urma o uşă identică pe care scria W.C. Simetric, şi cu aceeaşi inscripţie, mai era încă o uşă la fel, în capătul aripei drepte a coridorului. Tot numerotată era şi prima uşă de lângă intrare, de pe aripa stângă a coridorului, care dădea spre scara care urca la etaj, ceea ce făcea ca, de fapt, la parter, să nu fie decât douăzeci şi nouă de celule propriu-zise. Gardianul a încuiat şi ferecat totul în urma noastră. Cu toată uşa grea şi zgomotul drugilor groşi de fier ai zăvoarelor, ce dădeau impresia unei perfecte etanşeităţi, i-am auzit paşii îndepărtându-se pe duşumelele coridorului.

Mi-aduc aminte că, exact în faţa uşii noastre, una din scândurile pardoselei coridorului scârţâia când călcai pe ea, prevenindu-ne ori de câte ori gardianul se apropia tiptil de vizetă, fie pentru a ne spiona, fie pentru a asculta ce vorbim.

Rămaşi singuri, am pornit la cercetarea noii noastre locuinţe. Amenajări nu erau de făcut. În afară de trei rogojini, trei saltele şi trei pături, întinse pe podelele de brad, iar într-un colţ o tinetă şi hârdăul de apă, cu o cană de băut pusă pe capac, camera era goală. Sus, pe peretele de deasupra uşii, un bec lumina celula.

Înaltă de mai bine de trei metri, lată de doi şi ceva şi lungă de aproximativ patru jumate, celula părea imensă. Peretele dinspre coridor, unde se deschidea uşa, era impresionant de gros: cam optzeci de centimetri! Tocul uşii, din lemn de stejar vopsit în maron, îl îmbrăca pe toată grosimea. Pe peretele opus, la fel de gros, era fereastra în două canate, plasată sus, în aşa fel ca să nu te poţi uita afară. Dacă încercai să te sui până la ea, nu puteai sta decât agăţat de gratii, fiindcă pervazul, cu toate că era de lăţimea zidului, nu-ţi oferea sprijin, nefiind orizontal, ci înclinat în pantă, spre interiorul celulei. Dar chiar dacă te căţărai până la gratii, vederea ţi-era împiedicată de un oblon din scânduri, fără interstiţii. Un fel de ladă, fixată din exterior în dreptul ferestrei, care nu lăsa să pătrundă aerul şi lumina decât prin partea ei de sus. O fâşie de vreo treizeci de centimetri, prin care vedeai cerul. Şi gratiile erau deosebite de cele pe care le întâlnisem până aci. Erau duble. Mai bine zis, două grilaje împletite între ele, unul din bare de fier pătrat şi unul din şine mai late. A doua zi, când s-a luminat, aveam să descoperim că oblonul nu era chiar aşa de opac. Alţi deţinuţi, dinaintea noastră, îi aduseseră îmbunătăţiri substanţiale. Într-o parte a oblonului, lărgiseră puţin crăpătura dintre două scânduri, pentru a privi în curtea pavată pe care o străbătusem înainte de a intra în Zarcă. Într-altă parte, un nod al lemnului dintr-o scândură putea fi scos. Prin acel orificiu, te puteai uita în curtea de plimbare a Zărcii din dreptul aripii noastre.

În această primă seară, culcaţi pe saltelele noastre, am discutat până ce ne-a cuprins somnul. Subiectul care ne preocupa se putea rezuma într-o singură întrebare De ce fuseserăm noi aduşi în Zarcă? Ştiam că aici erau încarcerate numai personalităţi, oameni consideraţi de regim ca cei mai mari duşmani. Aveam să ne lămurim a doua zi.

Dimineaţa ne-am trezit în strigătele gardianului: „Deşteptarea”! Apoi l-am auzit oprindu-se şi bătând cu cheile în uşă, la fiecare celulă. A ajuns şi la noi, s-a uitat pe vizetă şi ne-a spus să deschidem fereastra. Afară, vremea se arăta frumoasă în acel început de primăvară. Totuşi, răcoarea nopţii, pereţii reci şi cu urme de igrasie ai celulei constituiau, pentru corpurile noastre slăbite şi lipsite de rezistenţă, o încercare grea. Tremurând de frig, ne-am pus păturile în spinare şi, aşezaţi pe saltele, am aşteptat desfăşurarea programului primei noastre zile în Zarcă. La scurt timp, am auzit soneria de la poartă şi apoi voci şi paşi de cizme. Venise schimbul de zi pentru „număr” sau „deschiderea!” cum ne-a anunţat strigătul gardianului. Când au ajuns la noi, gardianul de noapte şi ofiţerul de serviciu, care a verificat pe un tabel efectivul celulei, au rămas în cadrul uşii, până ce gardianul care preluase schimbul de zi a bătut cu un ciocan de lemn gratiile de la fereastră. Tot aşa cum veniseră, fără să scoată o

vorbă, au trântit uşa, au tras zăvoarele şi au plecat, iar noi am închis repede fereastra şi ne-am ghemuit pe saltele, înveliţi până peste cap cu păturile. N-aveam decât o singură dorinţă: să fim lăsaţi să dormim.

Regulamentul penitenciarelor prevedea că, de la „deşteptare” şi până la „stingere”, deţinutul nu avea voie să doarmă. Respectarea măsurii era însă supusă aceloraşi fluctuaţii ca şi hrana şi tratamentul general al deţinuţilor. Depindea de acele dispoziţii misterioase care veneau de la centru şi care puteau modifica radical, de la o zi la alta, viaţa deţinuţilor. Un regim de exterminare, cu toate procedeele lui – înfometare, bătăi, munci istovitoare etc. – şi care făcea din fiecare punct al regulamentului un nou mijloc de tortură, prin interpretarea pe care i-o dădeau şi felul în care îl aplicau, se putea schimba peste noapte, urmându-i o perioadă în care orice teroare înceta, hrana se îmbunătăţea, iar nerespectarea regulamentului de către deţinuţi nu mai era pedepsită, gardienii făcându-se că nu observă abaterile. Or, se pare că ne aflam tocmai într-un astfel de moment de tranziţie, de la un regim la altul.

Prima, şi cea mai importantă dovadă că începuse o perioadă de relaxare, fusese mâncarea pe care o primisem cu o zi înainte. Aceeaşi hrană substanţială avea să se menţină timp de câteva luni, până ce, treptat, s-a degradat din nou. Al doilea semn îmbucurător a fost o oarecare delăsare în comportarea gardienilor, care veneau foarte rar să supravegheze prin vizetă, iar atunci când totuşi veneau, nu-şi mai dădeau osteneala să umble încet ca să ne surprindă. Făceau parcă înadins să calce apăsat cu cizmele, ca să ne dea de veste, nu cumva să fie puşi în situaţia de a ne prinde în flagrant delict de privit pe geam, de cusut sau de vorbit la perete cu celula vecină. Implicit, din acest agrement tacit dintre noi şi gardieni, decurgea şi posibilitatea de a dormi în timpul zilei.

Norocul pe care l-am avut ca această perioadă de îmblânzire să survină tocmai când atinsesem limitele extreme ale slăbiciunii şi deci ale rezistenţei fizice, a fost pentru noi de-a dreptul salvator. Datorită vremii tot mai calde, a hranei mai consistente şi a somnului reparator, în mai puţin de două luni ne-am refăcut complet. Desigur că faptul că eram tineri a jucat un rol important.

Am văzut, în decursul întemniţării, oameni mai în vârstă cărora, lipsindu-le resursele tinereţii, au ajuns distrofici după o perioadă de înfometare şi nu s-au mai refăcut niciodată. De multe ori, organismul ceda şi efectele privaţiunilor ieşeau la iveală abia după ce regimul se îndrepta. Cele mai multe afecţiuni se manifestau atunci la inimă, ficat sau stomac. Deficienţele ireversibile ce apăreau la unul din aceste organe, ce fusese supus la prea grele încercări, reduceau şi mai mult şansele de supravieţuire ale deţinutului respectiv, nu numai în cazul unei noi înăspriri a regimului, dar chiar şi în condiţiile unei perioade de închisoare mai blânde.

Ca noi locatari ai Zărcii şi încă impresionaţi de faptul că ne aflam între zidurile celei mai teribile închisori, cu toate că ne-am culcat imediat după „număr”, am dormit iepureşte, tresărind din somn la fiecare zgomot, de teamă să nu fim surprinşi. Abia după o zi sau două, ne-am dat seama că

vigilenţa gardienilor slăbise şi că nu se mai preocupau de respectarea dispoziţiei care ne interzicea să dormim peste zi.

La scurtă vreme după „număr”, a început „programul”. Am reuşit să localizăm zgomotul zăvoarelor, la celălalt capăt al coridorului: fusese scoasă la W.C. celula nr. 1.

Totodată am auzit cum se târa pe coridor un hârdău. S-a oprit în faţa celulei noastre. Gardianul a descuiat uşa. Împreună cu el a mai apărut un personaj, care ne-a dat câte o gamelă şi o lingură la fiecare, şi apoi ne-a împărţit terciul. Omul era îmbrăcat în zeghe vărgată. La fiecare polonic pe care ni l-a turnat în gamele a făcut câte o glumă referitoare la „serviciul hotelului de lux” în care ne aflam, căutând în acelaşi timp cu privirea la plutonierul care asista la împărţire, pentru a vedea dacă îi aprecia umorul.

Glumele lui, cu nuanţă batjocoritoare la adresa deţinuţilor, erau în spiritul celor pe care le făceau şi miliţienii, aşa că, de cele mai multe ori, individul îşi primea răsplata pe care o cerşea din ochi. Gardianul râdea şi omul nostru radia de mulţumire că reuşise să-i fie pe plac.

Cu timpul aveam să ne obişnuim cu prezenţa acestui personaj abject. Îl chema Cărămidaru şi fusese condamnat pentru crime de război săvârşite în timpul campaniei din Rusia. Ca deţinut în Aiud, se remarcase ca turnător şi astfel devenise om de încredere al administraţiei. După un timp, ofiţerul politic îl mutase din fabrica închisorii, unde lucra, ca planton în Zarcă. Aici, căra hârdaiele, împărţea masa, mătura pe jos şi întreţinea în general curăţenia. De mai multe ori, când mătura pe coridor, l-am auzit şoptindu-i gardianului ceea ce auzise discutându-se în câte o celulă sau sugerându-i să facă o percheziţie în celula X, fiindcă ştia că unul din deţinuţi avea ascuns un ac sau că altul scria pe săpun. Cărămidaru umbla mai tot timpul desculţ şi se deplasa fără zgomot pe coridor, aşa că trebuia să fim foarte atenţi să nu ne spioneze la uşă. Ţin minte că avea un semn particular: îi lipsea degetul cel mare de la piciorul drept. Fiind din Basarabia, puternicul lui accent rusesc ni-l făcea şi mai antipatic.

Gardianul cu care Cărămidaru se înţelegea cel mai bine, şi de altfel singurul de al cărui nume îmi amintesc, era plutonierul Olteanu. Gras, cu „x-beine”, cu faţa buhăită şi o pată roşie din naştere sub unul din ochi, fusese supranumit de noi „Bejniţa”. În schimbul lui, trebuia să fim foarte atenţi. Bejniţa îşi făcea o plăcere să şicaneze deţinuţii, să-i pună să spele pe jos în celule chiar dacă abia se spălase, să şteargă cu motorină lemnăria de la uşi şi ferestre, să nu-i lase să se culce etc. Cu toată îmblânzirea regimului de care am pomenit, şi care nu-i mai permitea să treacă la măsuri de pedeapsă pentru orice fleac, Olteanu era singurul care nu se putea abţine de la mici mizerii, satisfăcându-şi astfel pornirea sadică de a sâcâi oamenii. Cărămidaru îl seconda, spionând pe la uşi şi raportându-i comentariile pe care le înregistra. Cea mai mare plăcere a lui Olteanu era să-i chinuie pe cei mai bătrâni şi neputincioşi. Profitând de slăbiciunea şi de gradul mai mare de timorare pe care îl întâlnea la cei infirmi, răcnea la ei prin vizetă, când îi surprindea culcaţi, îi obliga să alerge cu tineta plină pe coridor, când îi scotea la W.C., şi îi ameninţa în fel şi chip, stârnind la bieţii oameni o adevărată panică. Marea lui satisfacţie era să-i înfricoşeze şi să-i facă să-şi ceară iertare şi să-l roage să treacă cu vederea abaterea de la regulament. Nenorociţii se umileau, încercând să-l înduplece să nu le pună lanţuri sau să nu-i bage la carceră, cum îi

ameninţa, argumentând, în speranţa că-l vor înduioşa, că sunt bătrâni, slăbiţi şi bolnavi. Plutonierul se arăta însă intransigent şi le spunea să stea pregătiţi, că va veni să-i ia ca să-i ducă la carceră. Apoi trântea uşa, se îndepărta de celula lor şi-l auzeau râzând şi distrându-se cu Cărămidaru, pe socoteala amărâţilor pe care-i păcălise. După un timp, îl trimitea pe Cărămidaru, care era desculţ şi nu făcea niciun zgomot când umbla, să-i spioneze prin vizetă. Când se întorcea şi-i spunea că-i văzuse stând îmbrăcaţi lângă uşă, aşteptând să fie duşi la carceră sau că se iscase o ceartă între ei, fiindcă îi reproşau celui care fusese surprins culcat, că din cauza lui urmau să fie toţi pedepsiţi, Olteanu nu mai putea de bucurie.

Am dat numai un exemplu, dar cât am stat în Zarcă, am fost martorii mai multor astfel de scene penibile, petrecute pe aripa coridorului nostru şi în raza accesibilă audiţiei noastre. Unele din victimele preferate ale plutonierului Olteanu se aflau la câteva celule distanţă de noi. Erau patru în celulă. Toţi, foste personalităţi politice, închişi de mai mulţi ani de zile, destul de înaintaţi în vârstă la vremea aceea dar, mai ales, puternic marcaţi de toate prin câte trecuseră. Din punct de vedere fizic, nişte biete epave umane. Nu-mi amintesc decât de doi dintre ei. Unul era Dobrescu, naţional-ţărănist, fost primar al capitalei. Celălalt era Pop, fost ministru. Nu mai pot preciza dacă era vorba de Valer Pop, cel care dusese tratativele cu ungurii în privinţa Ardealului, înainte de Dictatul de la Viena, tratative care eşuaseră, sau de Ionel Pop, rudă cu Maniu şi fost ministru. De ceilalţi doi nu-mi mai aduc aminte.

În ceea ce ne priveşte, nu pot spune că am avut de suferit de pe urma răutăţilor lui Olteanu. Ne înţelesesem între noi asupra unei atitudini comune faţă de el şi mai ales să nu-l provocăm. Cu prima ocazie când ne-a surprins dormind şi a deschis uşa pentru a ne ameninţa cu lanţurile şi cu carcera, la toată tirada lui, noi am rămas muţi. Ne-am sculat doar în picioare. Cam dezamăgit că nu căutăm să ne justificăm, ne-a avertizat că la a doua abatere ne bagă la carceră. Cum a trântit uşa, ne-am culcat la loc! N-a trecut mult şi, cu toate precauţiile pe care le-a luat ca să nu-l simţim, l-am auzit totuşi pe Cărămidaru apropiindu-se de uşă şi dând clapa vizetei la o parte. Ne-am prefăcut că dormim. Tot aşa tiptil l-am auzit plecând. Puţin după aceea, Olteanu a deschis iar uşa. De data asta, răcnind şi ameninţând. Ca şi prima dată, ne-am sculat în picioare şi am tăcut. Înainte de a închide din nou uşa, ne-a spus să stăm pregătiţi că vine să ne ducă la carceră, ca să ne treacă pofta de dormit. Cum a închis uşa, ne-am culcat iar. După câteva minute, am auzit vizeta. Era tot Cărămidaru. Peste alte câteva minute a venit şi Olteanu, care ne-a scrutat îndelung prin vizetă, dar de deschis n-a mai deschis uşa.

Figura s-a mai repetat o dată sau de două ori în zilele următoare, dar văzând că încercările lui de intimidare nu reuşesc, a renunţat. Din când în când, cu ocazia împărţirii mesei sau a scoaterii la W.C., se mulţumea să ne spună pe un ton dojenitor-înţelegător: „Sunteţi băieţi tineri şi dormiţi toată ziua ca nişte boşorogi!” Alteori, fără să se oprească sau să se mai uite pe vizetă, când trecea prin faţa celulei noastre, dădea un pumn în uşă şi striga: „Deşteptarea!” Atâta tot, şi trecea mai departe.

După această digresiune, revin la desfăşurarea programului din prima noastră zi în Zarcă.

Terciul fierbinte ne încălzise de-a binelea. De frig nu mai sufeream, dar ne prindea somnul. Încă nu ne încumetam să ne culcăm, fără să luăm anumite măsuri de prevedere. Hotărâsem să facem câte unul pe rând de pază, ca ceilalţi să poată dormi între timp. Primul în post la uşă a fost Mache, care după câtva timp ne-a trezit, anunţându-ne apropierea gardianului de uşa noastră. Târa ceva după el pe coridor şi se oprea la fiecare celulă. Când a deschis şi la noi, am văzut că zgomotul produs provenea de la un coş de nuiele (cum erau cele de rufe, pe vremuri) pe care îl trăgea de o toartă după el. S-a aplecat asupra lui şi, înainte de a ne da seama de conţinut, ne-a aruncat pe jos în cameră ceea ce luase din fundul coşului. Până ce nu s-au oprit din rostogolit, scoţând un sunet de pietroaie pe duşumele, n-am putut identifica cele trei obiecte. Cei trei bolovani nu erau altceva decât turtoaie. Celebrele turtoaie ale Aiudului!

Râzând de „gluma bună” pe care o făcuse, gardianul a plecat, iar noi ne-am apucat să examinăm mai de aproape această specialitate culinară a Aiudului. De mărimea unui pumn, aveau forma aproximativă a unui trunchi de con, iar culoarea, de la brun închis până la negru, după cum erau mai puţin coapte sau aproape carbonizate. Coaja, extrem de dură şi groasă, cerea un adevărat efort ca s-o poţi rupe sau mai bine zis, sparge, iar de mâncat, prezenta chiar o problemă, mai ales când îţi sângerau gingiile, cum era cazul nostru. Ce să mai vorbim de majoritatea celor care nu mai aveau dinţi deloc! Iar miezul propriu-zis, după ce reuşeai să rupi coaja, rămânea cam de volumul unui ou, era crud, şi de cele mai multe ori verzui şi cu gust de mucegai. Cât am stat în Zarcă, distribuirea turtoiului a suferit variaţii. Au fost perioade în care ni s-a dat de două ori pe săptămână, în locul raţiei de două sute cincizeci de grame de pâine, alteori, zilnic, împreună cu o raţie de pâine redusă la o sută douăzeci de grame, iar alteori fără niciun fel de regularitate.

N-a trecut mult de la împărţirea turtoiului şi ne-a venit rândul la „program”. Celula noastră fiind ultima, n-am făcut decât să ieşim pe uşa noastră şi să intrăm pe cea de alături. Oricât am încercat să întârziem pe cei doi-trei paşi pe care îi aveam de făcut pe coridor, prefăcându-ne că avem greutăţi la dusul tinetei, timpul a fost prea scurt ca să putem privi mai atent de-a lungul secţiei. N-am înregistrat decât existenţa carcerei. Un fel de gheretă de scândură, plasată în colţul din faţa uşii W.C.-ului. La capătul opus al coridorului, mai era una la fel.

Cum eram ultimii care fuseserăm scoşi, şi între timp sosiseră hârdaiele cu mâncarea de prânz, gardianul ne-a încuiat în W.C. şi s-a apucat să împartă masa. Am avut astfel timpul să ne spălăm în voie la robinetul de la spălător, privilegiu rar în închisoare, unde totul trebuia făcut repede. Apa era ca gheaţa, dar am profitat totuşi de ocazia ce ni s-a oferit. Trecuseră mai bine de zece zile de când făcusem ultimul duş, la Oradea. Gardianul ne-a scos din W.C. abia când a ajuns cu împărţitul mesei la celula noastră.

Din hârdăul tras în faţa uşii de Cărămidaru, ni s-au umplut gamelele cu ciorbă, tot aşa de consistentă ca şi în cele două zile precedente, ceea ce ne-a întărit convingerea că ne făcusem intrarea în Aiud într-o zodie favorabilă. Se părea că abia acum ni se stârnise foamea. O foame de

convalescent tânăr şi sănătos, supus la un regim de refacere. Progresul se putea observa zilnic. Nu numai că ne întremam fizic văzând cu ochii, dar zi de zi ne recuperam forţele. După primele săptămâni petrecute mai mult culcaţi, ne-am recâştigat încet, încet toată energia şi totodată ne-a scăzut şi acea necesitate permanentă de somn, revenind astfel treptat la un ritm de viaţă normal.

Mâncarea s-a menţinut mai tot timpul, dacă nu bună, în orice caz suficientă. În această primă parte a perioadei de îndreptare a regimului din Aiud, primeam aproape zilnic carne. La început multă, apoi, cu timpul, tot mai puţină şi mai târziu numai o dată sau de două ori pe săptămână. Dar chiar în zilele fără carne, ciorba conţinea cantităţi suficiente de cartofi, arpacaş, varză sau fasole, alimentele de bază din toate puşcăriile. Cu aceiaşi cartofi, arpacaş sau varză se realizau, în alte perioade, regimurile de înfometare, ca cel prin care trecusem în Oradea sau cel aplicat la Aiud, înainte de sosirea noastră. Era numai o diferenţă de cantitate! Iar în aceste perioade de exterminare prin foamete, fasolea, care avea calităţi nutritive mai ridicate, dispărea din meniul închisorilor. La fel şi carnea. Ceea ce se înţelegea acum prin carne la Aiud depăşea cu mult, şi cantitativ şi calitativ, „normalul” din alimentaţia deţinuţilor în epocile aşa-zise blânde. Era vorba fie de slănină, fie de capete de porc, de oaie sau de vită, fie de burtă sau uneori chiar de carne macră de vită.

Faptul că deţinuţii care lucrau la bucătăria din Aiud nu erau de drept comun, cum era cazul în multe alte puşcării, l-am remarcat imediat. Nu se fura din alimente şi, în limita posibilităţilor, se respectau anumite norme de curăţenie, cu toate că am avut uneori şi surprize neplăcute în această privinţă. Le voi menţiona la timpul cuvenit.

Cu celelalte câteva deschideri de uşă din cursul după-amiezii, care s-au succedat conform ritualului din toate puşcăriile şi anume: „programul” de după masă, mâncarea de seară şi „închiderea”, am crezut că prima noastră zi la Zarcă s-a încheiat. Am mai stat un timp de vorbă comentând evenimentele zilei şi am ajuns la concluzia că bilanţul era pozitiv. Ne puteam declara mulţumiţi de viaţa destul de paşnică, de temperatura suportabilă şi de regimul alimentar satisfăcător, cu care ne inaugurasem detenţia în noua noastră reşedinţă. După Oradea, era şi normal să fim optimişti în noua noastră situaţie!

Ne pregăteam tocmai de culcare, când am auzit trăgându-se zăvoarele şi deschizându-se o uşă din capătul opus al celularului. Din experienţa de până aci, ştiam că, după „închidere”, gardianul de serviciu pe secţie nu mai avea voie să deschidă vreo celulă decât în cazuri foarte grave, şi atunci, numai în prezenţa ofiţerului de serviciu. Bănuind deci că se petrecea ceva neobişnuit, ne-am repezit să ascultăm la uşă, în speranţa să prindem despre ce era vorba. După numărul paşilor de pe coridor, ne-am dat seama că cei din celula respectivă erau scoşi spre ieşirea din Zarcă. Apoi, la scurtă vreme, s-a auzit un nou rând de zăvoare şi iar paşi de deţinuţi care se îndreptau spre ieşire. Neputându-ne explica ce se întâmplase, eram pe punctul să renunţăm de a mai pricepe şi voiam să ne culcăm, când un zgomot ciudat ne-a parvenit, de data asta dinspre fereastră. Când am deschis-o, ne-am lămurit: deţinuţii din cele două celule

fuseseră scoşi la plimbare, unii în curtea din dreapta, ceilalţi în cea din stânga.

Ne-am căţărat la geam. Afară se îngâna ziua cu noaptea, iar becul care lumina curtea de sub fereastra noastră nu reuşea să ne dea o imagine prea clară a celor trei sau patru deţinuţi. La fiecare tură pe care o făceau în jurul rondului din mijlocul curţii, treceau, pe o distanţă de câţiva paşi, prin raza vizuală pe care ne-o permitea crăpătura oblonului, dar mai mult decât nişte siluete, n-am putut distinge. De altfel, din prudenţă, am şi renunţat să mai întârziem la oblon, nefiind încă obişnuiţi cu mediul înconjurător şi cu obiceiurile gardienilor. Deoarece gardianul nostru începuse să se plimbe pe coridor, ne-am dat seama că recursese la tovarăşul lui de la etaj, pentru a-i supraveghea pe deţinuţii care erau scoşi la plimbare. Or, pe acesta din urmă nu-l puteam repera şi, neştiind unde stătea, ne temeam să nu se fofileze sub ferestre şi să ne surprindă agăţaţi de gratii. Uimiţi de acest procedeu neobişnuit al plimbărilor nocturne, ne-am hotărât să ne culcăm, până ce ne va veni şi nouă rândul.

Se făcuse noapte de-a binelea, când ne-a trezit gardianul şi ne-a scos în curte. Cerul plin de stele şi aerul proaspăt ne-au produs o plăcere pe care n-o mai avusesem de mult. Pe marginea exterioară a potecii pe care ne plimbam şi în rondul din mijloc, căruia îi dădeam ocol, fuseseră semănate nişte plante. Abia răsăriseră şi nu le-am putut recunoaşte soiul. Peste vreo două sau trei săptămâni, aveau să constituie cea mai plăcută surpriză pe care ne-a oferit-o Zarca. Erau petunii multicolore, care aduceau o notă veselă, nemaiîntâlnită în monotonia de nuanţe întunecate, dominante în lumea penitenciarelor. Puţin timp după petunii, au înflorit şi cele câteva tufe de regina-nopţii, semănate printre ele. Toată vara, o dată cu lăsatul serii, când florile de regina-nopţii se deschideau, mirosul lor puternic pătrundea pe fereastră şi schimba atmosfera în celulă până la venirea zorilor. Dimineaţa, când florile se închideau, parfumul lor îmbătător se risipea şi puşcăria îşi recucerea terenul pierdut în timpul nopţii, infestând din nou aerul celularului cu amestecul ei pestilenţial specific: duhoare de tinetă, de corpuri nespălate, de rufe murdare, D.D.T. şi motorină. Multe din cele văzute şi păţite de-a lungul anilor de puşcărie mi s-au şters din minte, dar parfumul de regina-nopţii îmi răsare şi acum în nări, ori de câte ori vine vorba de Aiud şi de Zarcă.

Timpul de plimbare nu cred că depăşea zece minute, dar era zilnic respectat.

Peste câteva zile, fiind o sâmbătă, aveam să constatăm că, şi la baie, locatarii Zărcii tot noaptea erau duşi. Sala de duşuri era lângă bucătărie, iar boilerul şi robinetele aflate în camera vecină erau manipulate de un deţinut politic, ceea ce făcea ca apa să ne fie distribuită în bune condiţii. Chiar dacă şi aici, ca în toate puşcăriile, gardianul ne grăbea, reuşeam totuşi să ne spălăm mai ca lumea.

Mi-amintesc că de mai multe ori, la întoarcerea în celulă, am găsit în buzunare câte două-trei ţigări cu câteva chibrituri şi o bucată de catran din cutia de chibrituri. Ni le pusese deţinutul de la baie, în hainele pe care ni le lăsam într-o anticameră a sălii de duşuri, când ne dezbrăcam. Nu i-am văzut niciodată decât silueta, prin uşa întredeschisă a camerei unde se afla cazanul. Nu ne-a fost niciodată posibil să luăm contact cu el, gardianul fiind mereu prezent şi atent la toate mişcările noastre.

După vreo două luni de la sosirea noastră la Zarcă, scoaterea la plimbarea zilnică şi la duşul de sâmbătă a început să se facă ziua. Renunţarea la aceste activităţi nocturne era probabil un efect întârziat al regimului mai blând instaurat la Aiud, şi care mai atenua şi măsurile de extremă vigilenţă şi secret sub care se trăia în Zarcă. În general, viaţa noastră în Zarcă nu a suferit modificări importante pe parcurs, regimul menţinându-se destul de constant, cu un program zilnic neschimbat, aşa cum am arătat că s-a desfăşurat în prima noastră zi.

Revin la această primă zi de Zarcă, pentru a vorbi despre celula vecină. Imediat după ce ni se împărţise terciul, locatarul ei a încercat să ia legătura cu noi, bătându-ne în perete. Nu ne-am grăbit să-i răspundem, fiindu-ne teamă. Trebuia mai întâi să ne familiarizăm cu mişcările, sunetele şi acustica celularului, care ne erau încă total străine. Vecinul a insistat de mai multe ori în tot cursul dimineţii, până când, în sfârşit, ne-am hotărât să-i răspundem. Ne-am asigurat că gardianul se afla în cealaltă parte a celularului, supraveghindu-l pe Cărămidaru, care mătura pe coridor. Paul a rămas la pândă la uşă, iar Mache cu mine, după ce i-am răspuns vecinului prin câteva ciocănituri, ne-am lipit urechea de perete.

La început ne-am înţeles cu greu, dar foarte repede, urmând indicaţiile vecinului, am stabilit un sistem de comunicaţie, pe care aveam să-l întrebuinţăm de-aci înainte mereu. Procedeul era simplu. Aplicam fundul căniţei de băut apă pe perete şi vorbeam, dozându-ne vocea, cu gura cât mai în interiorul căniii. Totodată, astupam cu palmele spaţiul dintre obraz şi buzele căniii. Pentru a asculta, în loc de gură, ne apropiam urechea de deschiderea căniii. Pereţii dintre celule erau cu mult mai subţiri decât ne-am fi aşteptat, faţă de grosimea zidurilor exterioare, ceea ce făcea ca audiţia să fie destul de bună. Pentru o cât mai bună înţelegere, cele două căniţe ale interlocutorilor trebuia să fie aplicate pe cele două feţe ale peretelui, pe cât posibil, una în dreptul celeilalte. Acest reglaj de poziţie se făcea prin ciocănituri concomitente din ambele celule, până când cele două puncte de bătaie în perete coincideau.

Ca nou-veniţi, ne-am prezentat primii şi ne-am supus, conform obiceiului, interogatoriului celui mai vechi locatar. Numele, condamnările, data arestării şi itinerarul nostru prin diversele închisori, după proces, au fost repede trecute în revistă de vecinul nostru, ca să ajungă la întrebarea-cheie: „Ce mai ştiţi nou?” I-am spus că de luni de zile nu mai aveam nicio informaţie, din cauza izolării totale în care fuseserăm ţinuţi la Oradea Mare. După momentul de tăcere care a urmat, ne-am dat seama că răspunsul nostru provocase decepţie în celula vecină. Dialogul a fost reluat, de data asta noi fiind cei care puneam întrebările. Era rândul nostru să fim deziluzionaţi.

Ne aşteptam să avem de-a face cu una din acele personalităţi cu nume sonor din viaţa politică românească sau cu vreun erou al luptei de rezistenţă. Ne închipuisem că numai astfel de oameni puteau fi închişi în celulele din vestita Zarcă.

Or, pe vecinul nostru îl chema Brauner! Harry Brauner. Bănuiala ne-a confirmat-o tot el, spunându-ne că este fratele pictorului Victor Brauner, de la Paris. De data asta, Mache, cu cunoştinţele lui enciclopedice, l-a

localizat. Victor Brauner, pictor surrealist, care trăise şi murise la Paris, era evreu, originar din România.

— Pentru ce aţi fost condamnat?

Răspunsul lui Brauner ne-a luat şi ultimele iluzii pe care le mai aveam:

— Sunt condamnat în procesul Lucreţiu Pătrăşcanu!

În loc de un adevărat naţionalist român, cu care nădăjduiam să avem cinstea de a fi vecini, dădusem peste un evreu care pe deasupra mai era şi comunist! Am devenit imediat suspicioşi. Ascunzându-ne sentimentele şi mai ales trecând peste repulsia unei astfel de vecinătăţi, ne-am zis totuşi că e mai bine să menţinem relaţiile, decât să le întrerupem, aşa cum ne dicta primul impuls. Şi bine am făcut!

Mai întâi, fiindcă vecinul nostru s-a dovedit a fi o preţioasă sursă de informaţii. Dacă în materie de ştiri politice era tot aşa de dezinformat ca şi noi, în schimb era la curent cu tot ce se întâmpla în Zarcă. În al doilea rând, menţinând legătura cu el, am avut ocazia să ne schimbăm prima impresie pe care ne-o făcusem când se prezentase. Cu judecata noastră pripită de la început îi făcusem o nedreptate. Harry Brauner era departe de a fi avut vreodată convingeri comuniste şi s-a dovedit a fi un bun camarad şi nicidecum un turnător sau un colaborator al administraţiei, cum ne aşteptasem. De altfel, pe măsură ce relaţiile de bună vecinătate se dezvoltau, părerile noastre despre el au evoluat mereu, trecând prin mai multe faze. De la repulsia şi suspiciunea primelor zile, treptat, i-am acordat tot mai multă încredere. De la satisfacţia de a vedea alături de noi un comunist, suportând binefacerile propriului regim, am început, cu timpul, să-l considerăm un camarad de suferinţă şi mai târziu chiar să ne fie milă de el, văzându-l mult mai neajutorat decât noi.

Cu moralul destul de scăzut, din cauza lungii singurătăţi, se agăţa de prezenţa noastră şi de posibilitatea de a schimba o vorbă cu cineva, ca naufragiatul de scândura salvatoare. Era atât de dornic să vorbească, încât, mai ales în primele săptămâni, când noi nu voiam decât să dormim, devenise o adevărată calamitate cu pisălogeala lui. De zeci de ori pe zi ne bătea în perete, ca să stăm de vorbă. Chiar după ce şi-a deşertat sacul cu informaţii, a continuat să ne cheme la perete cu aceeaşi insistenţă, numai de dragul de a vorbi. Venea cu cele mai năstruşnice propuneri: „Vreţi să vă cânt un cântec popular din Munţii Vrancei?”, sau: „Vreţi să vă spun nişte strigături din Maramureş?” Harry Brauner era specialist în folclor, cutreierase toată ţara înregistrând cântece populare şi după 23 august fusese numit director al Institutului de Folclor. Ne-am dat seama cât de greu suporta singurătatea, aşa că am tratat cazul ca pe o corvoadă, făcând cu rândul la perete. Ca întotdeauna, Paul s-a arătat cel mai răbdător şi astfel devenise victima preferată a logoreei lui Brauner.

Peste câţiva ani, când întâmplarea va face să împart pentru mai multă vreme celula cu Harry Brauner, aveam să-l cunosc mai îndeaproape şi să-i descopăr şi alte trăsături. Completările sau retuşările aduse portretului le voi pomeni când voi ajunge la lunile de convieţuire cu el şi când personajul va fi mai bine conturat.

Primele informaţii despre o parte din componenţa celulelor le-am primit de la Brauner. Ulterior am reuşit să mai obţinem şi alte date, care ne-au

ajutat să adăugăm câteva nume la lista deţinuţilor ce se aflau în acea vreme în Zarcă. La parterul celularului se găseau unsprezece membri ai lotului Pătrăşcanu. Lucreţiu Pătrăşcanu fusese executat. Fiecare ocupa singur câte o celulă: E. Calmanovici, Remus Kofler, A. Ştefănescu, Harry Brauner, Herbert Zilber (Belu), Betea, Hrant Torosian (Herant), Pavel Constantin, Ion Mocsonyi-Styrcea (Ionel), Birtaşu, Iavorski. În afară de primii trei, pe care nu i-am cunoscut, asupra celorlalţi voi reveni cu amănunte, atunci când drumurile întortocheate, pe care ne-a purtat Securitatea, au făcut să ne întâlnim.

Mi-amintesc numai că unul din primii doi – ori Calmanovici, ori Kofler, nu mai ştiu exact care, amândoi fuseseră membri de partid cu funcţii importante – a intrat în greva foamei, cerând să i se dea posibilitatea să apară în faţa unei comisii de anchetă a „Partidului”. Cererea nu i-a fost luată în seamă de administraţie, iar el şi-a continuat greva până a murit.

Toţi membrii lotului Pătrăşcanu erau presăraţi de la un capăt la altul al celularului, în aşa fel ca să nu se găsească în celule alăturate. Astfel, între Harry Brauner şi următorul membru din lotul lui, era intercalată o celulă în care se aflau patru deţinuţi, toţi patru foşti miniştri sau înalţi demnitari din guvernările dinainte de război. Nu-mi amintesc decât de doi dintre ei. Unul era Dobrescu, ţărănist şi fost primar al Capitalei. Celălalt era Pop, dar nu pot preciza dacă era vorba de Ionel Pop sau de Valer Pop. Singur, într-o altă celulă, era amiralul Horia Măcelaru. În primele câteva celule, de la capătul opus al celularului, închişi câte trei-patru împreună, se găseau mai mulţi foşti miniştri din guvernul Antonescu. Nu reţin decât numele generalului Pantazi, fostul ministru de război, condamnat la moarte în procesul mareşalului, graţiat de regele Mihai şi executându-şi pedeapsa de muncă silnică pe viaţă, al profesorului Tomescu, fostul ministru al Sănătăţii, şi al generalului Stoenescu. Printre ei se afla şi Nichifor Crainic. Tot singuri, fiecare în câte o celulă, erau închişi Radu Xenopol şi Dido Greceanu. Cu grupul nostru de treisprezece evadaţi de la Cavnic, închei lista deţinuţilor de la parterul Zărcii, pe care i-am putut identifica. Mai târziu se va adăuga şi numele doctorului Cornel Petrasievici, asupra căruia voi reveni cu amănunte. Prezenţa lui Dido Greceanu, de care am pomenit mai sus, ne-a dezlegat misterul pentru care şi noi fuseserăm aduşi aici. Cu aproximativ un an în urmă, evadase din Aiud şi pentru acest fapt, după un nou proces şi o nouă condamnare, fusese închis în Zarcă. Tragicul episod al acestei evadări îl voi relata la locul potrivit, atunci când am avut ocazia să-l aud povestit chiar de Dido Greceanu.

În privinţa componenţei celulelor de la etaj, informaţiile noastre au fost mai reduse şi mai confuze. Am avut date certe numai cu privire la Radu Demetrescu-Gyr, N. Gane, autorul cărţii Trecute vieţi de doamne şi domniţe, profesorul Gh. Manu şi un sionist, cu numele de Fleischer, fiecare izolat în câte o celulă.

Într-o altă cameră, erau câţiva comandanţi legionari, între care Radu Mironovici. Deasupra celulei noastre au fost închişi la un moment dat mai mulţi legionari, aduşi de la minele de plumb. Am putut lua scurt contact cu ei, vorbindu-ne pe fereastră. Riscul de a fi prinşi fiind mult prea mare, n-am mai repetat încercarea. Am aflat că ajunseseră aici, ca represalii, în urma unei greve a foamei declanşate în lagăr. Mache şi Paul îi cunoscuseră la Baia Sprie. Unul din ei se numea Petrică Cojocaru, iar altul

Firică sau Firoiu. Tot la etaj mai era şi fiul fostului ministru liberal Sassu, care avea crize periodice de nebunie. Din când în când, ţipetele lui, care nu mai aveau nimic dintr-un glas omenesc, sfâşiau liniştea de mormânt a Zărcii, făcându-se auzite în toată închisoarea Aiudului. Urma tropăitul de cizme al gardienilor alarmaţi, care urcau în fugă scările. Se auzeau zgomote înfundate, vocea se gâtuia şi se transforma într-un plâns domol, care dura încă multă vreme. Am aflat că i se punea cămaşa de forţă şi era lăsat astfel până se potolea.

După cum am mai spus, datorită tinereţii şi noului regim din Aiud, ne-am recăpătat destul de repede forţele. După câteva săptămâni, în care viaţa ni s-a limitat la mâncat şi dormit, am ieşit la liman. Aveam din nou înfăţişare omenească. O dată cu refacerea fizică, foamea şi dorinţa permanentă de somn au început să scadă.

Celula noastră, în care până aci domnise o linişte absolută cât era ziua de lungă, a prins încet, încet viaţă. Animată de discuţiile în care ne consumam o bună parte din energiile recuperate, începuse să atragă mai des paşii gardianului spre uşa noastră. De cele mai multe ori, îl auzeam venind, deseori însă, ne pasionam de subiect, tonul creştea şi ne trezeam cu gardianul bătându-ne cu cheile în uşă şi atrăgându-ne atenţia să vorbim mai încet.

Plutonierul Olteanu, zis Bejniţă, ne luase la ochi. În schimbul lui, ne şicana tot timpul, ameninţându-ne cu fel de fel de pedepse pentru încălcărea regulamentului Zărcii, care prevedea că deţinuţii trebuie să observe „regimul tăcerii”. Ameninţările nu erau însă puse în aplicare şi, cu timpul, am ajuns şi cu el la un modus vivendi. Noi încercam să ne mai stăpânim vocile, el se făcea că nu aude sau striga, fără să se mai deplaseze, de la jumătatea coridorului unde obişnuia să stea: „Lasă gura, 29!”

Un fel de pact tacit între noi şi Bejniţă l-a stabilit însă Paul. Într-una din zile, când iar deschisese uşa ca să ne facă observaţie, Paul i-a sugerat o propunere. Dialogul s-a desfăşurat cam în felul următor:

— Domnule plutonier, ştiţi că noi auzim soneria de la poarta Zărcii!

— Şi ce dacă o auziţi?

— De câte ori sună, ştim că vine un ofiţer în inspecţie şi atunci nu mai vorbim tare şi nu stăm culcaţi pe saltele, ca să nu avem nici noi, nici dumneavoastră neplăceri!

În faţa acestei oferte destul de transparente de complicitate cu noi, Bejniţă nu putea decât să protesteze cu indignare:

— Da’ce crezi, bă, că mie mi-e frică de ofiţeri? Voi trebuie să respectaţi întotdeauna regulamentul, nu numai când vine cineva în inspecţie!

Şi cu aceste vorbe şi umflându-şi maiestuos pieptul, a plecat trântind uşa.

Din comportarea lui ulterioară, ne-am dat seama că acceptase compromisul. E drept că şi noi ne-am dat osteneala să-i demonstrăm că ne ţinem de cuvânt şi, de câte ori a venit cineva în inspecţie, n-am fost prinşi în defect. Şi aşa, ne-am asigurat liniştea şi din partea lui Olteanu, care nu ne-a mai şicanat.

O dată ieşiţi din letargia primelor două-trei săptămâni, viaţa în celulă a început să se organizeze de la sine, în funcţie de obiceiurile fiecăruia şi în spiritul celei mai bune camaraderii. Toţi trei ne înţelegeam foarte bine, cu toate că aveam caractere şi temperamente diferite. Trăsătura comună, dezvoltată în cel mai înalt grad în special la Mache, şi care făcea convieţuirea agreabilă, era toleranţa pentru apucăturile fiecăruia. Ne unea o prietenie sinceră şi, pe toată perioada şederii noastre împreună în aceeaşi celulă din Zarcă, am trăit într-o perfectă armonie, neintervenind nici cel mai mic dezacord care s-o tulbure. Dacă Mache avea obiceiul să se plimbe mai toată ziua dintr-un capăt la celălalt al celulei, în timp ce vorbea, sau chiar când noi dormeam, în schimb, Paul şi cu mine stăteam mai mult tolăniţi sau aşezaţi turceşte pe saltele.

Bineînţeles că, în discuţiile noastre, am început prin a relua, punct cu punct, toate fazele evadării şi anchetei prin care trecusem, ajungând la o reconstituire aproape completă a rolului jucat de fiecare în această afacere. Cu această ultimă trecere în revistă, subiectul a fost definitiv epuizat şi conversaţiile noastre s-au îndreptat spre tot felul de alte teme. Lâncezeala, care părea să caracterizeze viaţa deţinuţilor din Zarcă, ne făcuse să credem că într-adevăr vom zăcea într-o atmosferă stagnantă, lipsită de orice mişcare sau evenimente şi că privaţi de aceste puncte de reper, timpul ne va trece greu. Aceste prevederi sumbre s-au dovedit false.

Desigur că majoritatea faptelor, considerate de noi evenimente, erau departe de a-şi merita acest calificativ, în limbajul comun al oamenilor liberi. Noţiunile îşi reduseseră şi ele sensul, adaptându-se la proporţiile vieţii pe care eram constrânşi s-o ducem, scăzută şi ea la un nivel aproape vegetativ. Tot ceea ce reuşea să pătrundă până la noi, prin barierele menite să ne izoleze de exterior şi să ne limiteze existenţa în spaţiul cuprins între cei patru pereţi ai celulei, reprezenta pentru noi un eveniment. Tot ce contravenea interdicţiilor avea pentru noi valoarea unui contact cu libertatea. Tot ce cădea în acest fel sub simţurile noastre era motiv de satisfacţie şi bucurie, de la mirosul florilor de regina-nopţii sau zăritul unui petec de cer prin crăpătura oblonului şi până la croncănitul ciorilor deasupra Aiudului.

Oblonul cu cele două găuri prin care puteam vedea în curtea de plimbare şi respectiv, peste gardul Zărcii, în curtea cea mare a închisorii, era un fel de post de observaţie, la care mă suiam de zeci de ori pe zi. Intrase într-un fel în atribuţiile mele zilnice să mă caţăr pe pervazul înclinat al ferestrei şi, atârnat de gratii, să le povestesc tot ce se petrecea în curte. Bineînţeles că în acest timp, unul din ei îmi purta de grijă ca să nu fiu prins şi pândea la uşă eventuala apropiere a gardianului, pentru a mă avertiza din vreme. În afară de observaţiile de rutină, la orele când se aduceau alimentele la bucătărie şi puteam să-i informez pe Paul şi pe Mache asupra meniului de la prânz şi seara, mai săream la geam pentru orice zgomot neobişnuit sau stăteam până ce amorţeam, numai ca să privesc afară.

În curtea mare era totdeauna mişcare. Mai întâi din cauza bucătăriei, unde, ca în toate închisorile, activitatea nu se întrerupea nici noaptea. Deţinuţii-bucătari din schimbul de noapte se ocupau de focul de la cazane,

de la cuptoarele unde se coceau turtoaiele, spălau şi aliniau în faţa uşii hârdaiele pentru terciul de dimineaţă, pe care tot ei îl pregăteau. Hârdaiele se spălau la o cişmea, care se afla chiar în faţa ferestrei noastre. Din păcate, distanţa era prea mare şi nu puteam distinge clar figurile deţinuţilor, aşa că n-am avut posibilitatea să ne dăm seama dacă printre ei era vreun cunoscut. Hârdaiele din Aiud aveau un model special. Mai mari decât cele din alte închisori, cu o capacitate aproximativă de două sute de litri, nu erau prea înalte, însă mult mai largi la gură. Prin găurile celor două urechi, era trecută o rangă de fier. Pentru a le transporta, la capetele răngii care depăşeau în afară, erau adaptate două brancarde, pe care le apucau doi deţinuţi. După ce intrau între hulube, unul în faţă, altul în spate, fiecare îşi trecea peste umăr o chingă care era prinsă de braţele brancardelor, aşa încât toată greutatea o duceau mai mult în spinare decât în mâini.

Când se lumina de ziuă, sosea echipa de „brancardieri”, care porneau cu hârdaiele de terci pe toate secţiile penitenciarului, sub supravegherea câtorva gardieni. Înhămarea lor la hârdaie, încolonarea pe grupe şi plecarea coloanei păreau o adevărată mişcare de trupe care executau exerciţii militare pe un câmp de instrucţie. După împărţirea terciului, hârdaiele erau aduse înapoi şi spălate la cişmeaua din faţa bucătăriei. Aceeaşi operaţie se repeta de două ori în cursul zilei, la masa de prânz şi la masa de seară. Tot de la bucătărie porneau şi echipele de deţinuţi cu coşurile de pâine sau de turtoaie. În restul timpului, la aceeaşi cişmea, se spălau arpacaşul, cartofii şi burţile de vită, acestea din urmă fiind supuse unui tratament special. Erau spălate într-un fel de soluţie de apă de var, frecate pe nişte scânduri, cu periile de rădăcini şi clătite în nenumărate ape, înainte de a fi tăiate şi băgate la cazan.

Măsurile de curăţenie de la bucătăria Aiudului erau numai meritul deţinuţilor, care nu precupeţeau niciun efort pentru a respecta maximumul de igienă posibilă în condiţiile date. Era o diferenţă ca de la cer la pământ faţă de murdăria îngrozitoare de la bucătăria din Oradea, unde bucătarii erau deţinuţi de drept comun, majoritatea ţigani. Munca bucătarilor din Aiud nu era deloc uşoară, ţinând seama de cantităţile de alimente ce le treceau zilnic prin mână. După aprecierile noastre, bazate pe numărul hârdaielor care părăseau bucătăria la ora mesei şi calculul porţiilor pe care le conţineau, efectivul deţinuţilor din Aiud la acea vreme se cifra la peste cinci mii de oameni.

Cu toată această grijă pentru curăţenie, am avut şi aici uneori surprize dezgustătoare. Mi-amintesc, de exemplu, că atunci când, în chip de carne, primeam în ciorbă capete de oaie, am găsit de mai multe ori în gamelă câte o larvă cam de doi centimetri lungime şi de grosimea unei macaroane. Era vorba de acel parazit ale cărui ouă erau aspirate de oaie din iarbă, când păştea, şi care, dezvoltându-şi metamorfoza în fundul nărilor animalului, aproape de creier, provoacă ceea ce în termeni populari se numeşte: căpierea oii. Înainte de a fi băgate la cazan împreună cu arpacaşul, varza sau cartofii din ziua respectivă, capetele de oaie erau sparte cu toporul în mai multe bucăţi, şi atâta tot. Pentru a putea descoperi prezenţa paraziţilor, ar fi fost necesară o cercetare amănunţită a interiorului fiecărei căpăţâni, ceea ce practic era imposibil. Aşa că ne

mulţumeam şi noi să scoatem larvele cu lingura din gamelă şi să le aruncăm în tinetă. Pe cele pe care le vedeam...

Într-una din zile, auzind motorul unui camion, m-am suit la postul meu de observaţie. Trăsese în faţa bucătăriei, şi un grup de deţinuţi se îndeletnicea cu descărcarea lui. Era vorba de nişte lădiţe cam de aceeaşi dimensiune cu cele de zahăr de pe vremuri. Cu toate că am reuşit să descifrăm inscripţia pirogravată pe lădiţe, nu ne-am putut lămuri asupra conţinutului. Ce se ascundea sub denumirea de „produs alimentar inalterabil" n-am aflat decât la prânz, prospectând cu lingura în gamelă.

Descoperirile noastre personale, la care s-au adăugat informaţiile altor deţinuţi din Aiud, întâlniţi mai târziu, ne-au dezvăluit nu numai conţinutul lădiţelor, dar şi provenienţa lor. Veneau de la o întreprindere de conservat şi congelat păsări, care lucra pentru export şi avea un abator propriu. Deşeurile de la abator, prefăcute în jumări, erau presate şi apoi ambalate sub pretenţioasa inscripţie: „Produs alimentar inalterabil". Incontestabil că aceste „jumări" din resturile de la păsările tăiate erau hrănitoare. Conţineau grăsime şi rămăşiţe de carne. Dar ce fel de rămăşiţe! La fiecare lingură aveam câte o surpriză. Ba o labă de pui cu gheare cu tot, ba un cap cu cioc, ba o pipotă necurăţată şi plină de pietricele. Pe ici, pe colo, mai apărea şi câte o pană. Până aici, mai treacă-meargă; mai selectai, mai scoteai deoparte. Dar ce să faci cu măruntaiele? Maţele erau şi ele făcute jumări şi presate, dar aveau un gust amar, fiindcă erau pline, necurăţate. Antidotul la greaţă a fost tot gluma. Mache ne spunea că în chimie, termenul de „murdărie" nu există. Din punct de vedere chimic, totul e pur, spunea el. Noroc că jumările cu pricina n-au apărut decât de vreo cinci-şase ori în meniul nostru.

Burta, capetele de oaie şi jumările mai sus amintite, ca şi tot ce intra la capitolul „carne" erau aduse cu camionul şi intrau la cazan în aceeaşi zi. Restul alimentelor – arpacaşul, cartofii, mazărea, fasolea, varza – cu care penitenciarul era aprovizionat pentru mai multe luni erau depozitate în fostele capele, ortodoxă şi catolică, transformate în magazii. Fostele capele se aflau tot în curtea din faţa Zărcii.

Câţiva ani mai târziu, cu ocazia arestărilor masive din 1958-'59, când toate penitenciarele erau supraaglomerate, fostele capele, devenite mai întâi magazii, au fost transformate în încăperi de detenţie. Majoritatea deţinuţilor înghesuiţi în cele două capele erau preoţi, ridicaţi de la casele şi parohiile lor, din toate regiunile ţării, în valul de arestări de atunci. Deţinuţi, întâlniţi mai târziu în închisoare, mi-au povestit că într-una din capele erau peste patruzeci de preoţi, care seara, după „închidere", cântau rugăciuni. Corul lor răsuna în toată închisoarea. Printre ei se afla şi preotul Titu Teodorescu din Ilovăţ, „Popa Titu".

Ţinând zilnic sub observaţie curtea din faţa Zărcii, ajunsesem să cunoaştem întreaga activitate care se desfăşura în această zonă a închisorii. Cu toată distanţa, reuşisem să cunoaştem fiecare bucătar, fiecare deţinut din echipele care îndeplineau corvezile din curte şi fiecare gardian. Îi deosebeam după talie, după mers, după voce. Le dădusem chiar nume.

Un personaj însă ne-a atras în mod special atenţia. Nu făcea parte din niciuna din echipele permanente de deţinuţi care lucrau în curte. Îşi făcea apariţia sporadic şi întotdeauna singur. După felul în care traversa curtea, într-o parte sau alta, părea să aibă şi el o treabă bine determinată, dar nu i-am descoperit rostul decât după multă vreme, iar întreaga lui poveste am aflat-o de la Harry Brauner şi, mai târziu, de la alţi deţinuţi. La trecerea lui prin curte, toţi ceilalţi deţinuţi care lucrau în faţa bucătăriei îl apostrofau cu fel de fel de vorbe, pe care nu le înţelegeam din cauza distanţei, dar după hazul pe care-l făceau, ne dădeam seama că glumeau şi se distrau pe socoteala lui.

Fenomenul curios care coincidea cu apariţia omului în curte era însă zarva care se stârnea printre ciori. Abia după ce l-am văzut de mai multe ori trecând prin curte, am înţeles că între sosirea lui şi neliniştea care cuprindea ciorile era o legătură directă şi nu o simplă coincidenţă. De îndată ce omul pătrundea în curte, sosirea lui era semnalată de ţipetele stridente ale ciorilor, care îşi luau zborul de pe unde se aflau, întrerupându-şi ocupaţiile zilnice din incinta închisorii. Fie că beau apă din băltoaca de lângă cişmea, fie că ciuguleau grăunţele căzute la descărcatul sacilor de arpacaş sau că stăteau înşirate la soare pe streaşina acoperişului secţiei, toate se ridicau în zbor ca la o comandă, cârâind asurzitor şi rotindu-se în cercuri deasupra capului deţinutului solitar. Din când în când, câte una mai îndrăzneaţă se desprindea din stol în picaj, până aproape de capul omului, care, instinctiv, se ferea sau gesticula ca să le sperie, ceea ce nu făcea decât să mărească excitaţia păsărilor şi să sporească vacarmul ţipetelor lor stridente. Aşa îl petreceau în zbor, cârâind, şi nu se potoleau decât după ce omul dispărea din vedere.

Dar cine era personajul? Se numea Lachs, era evreu şi probabil originar din partea Ardealului ocupată de unguri în timpul războiului, pentru că ajunsese într-unul din lagărele de concentrare din Germania. O dată cu terminarea războiului, fusese eliberat şi se întorsese acasă. Recunoscut şi denunţat de alţi foşti deţinuţi pentru activitatea lui din lagăr, unde fusese omul administraţiei, este arestat şi condamnat pentru „crime contra umanităţii”. Ajuns la Aiud, a devenit imediat turnător şi omul de încredere al ofiţerului politic. Ca răsplată, primeşte postul de coşar. Muncă privilegiată, pe care şi-o îndeplineşte cu conştiinciozitate, bucurându-se de o totală libertate de mişcare în incinta puşcăriei, circulând neînsoţit de vreun gardian.

Treabă avea tot anul. Zecile de coşuri ale clădirilor închisorii necesitau nu numai curăţirea de funingine, dar şi reparaţii, pe care tot el le efectua. La fel şi înlocuirea ţiglelor sparte de pe acoperiş. Începând din primăvară, când, în afară de bucătărie, nu se mai făcea focul în sobe, ciorile Aiudului începeau să-şi clădească cuiburile în coşurile şi streşinile acoperişurilor. Una din sarcinile lui Lachs era tocmai înlăturarea cuiburilor care înfundau hornurile. Era o treabă care în mod normal trebuia făcută înainte de venirea frigului şi de reintrarea în funcţie a sobelor, adică la începutul toamnei, când ciorile şi-ar fi scos puii şi şi-ar fi părăsit cuiburile. Aşa proceda şi Lachs. Atunci când făcea ultima revizie a coşurilor, înainte de venirea iernii, distrugea şi cuiburile, abandonate de puii care crescuseră şi zburaseră.

Dacă activitatea lui s-ar fi limitat la munca de coşar şi de informator mărunt al ofiţerului politic, n-ar fi purtat decât pecetea de turnător şi ar fi trăit ca toţi cei de teapa lui, dispreţuit şi ignorat de ceilalţi deţinuţi. Lachs a reuşit însă să-şi creeze o faimă cu totul neobişnuită în Aiud. Pe tot timpul verii, cât se ocupa de repararea coşurilor şi întreţinerea acoperişului, Lachs dijmuia cuiburile de o parte din ouăle proaspete şi le mânca. Aşa crude. Când, din ouăle lăsate în cuiburi, pe care ciorile le cloceau mai departe, ieşeau primii pui, Lachs le urmărea creşterea. Cu puţin înainte de a deveni zburători, Lachs lua puii din cuib, le sucea gâtul, îi jumulea şi se aranja să-i frigă, fie la focul de la cazanele din bucătărie, fie în fabrica închisorii, la forjă. Recoltarea de ouă şi pui de pe acoperiş era acompaniată de corul de ţipete de disperare al ciorilor, care zburau în jurul lui, încercând să-şi apere cuiburile.

Deţinuţii îl priveau indignaţi, uneori i-am auzit huiduindu-l când smulgea capul puilor de cioară. Dar Lachs, imperturbabil, îşi vedea mai departe de treabă. Aşa cum, pentru o lingură de mâncare în plus sau orice avantaj cât de mic, îşi denunţase camarazii, acceptând să trăiască fără să-i pese în mijlocul oprobriului general, tot aşa de puţin afectat se arăta şi de dezgustul pe care i-l manifestau deţinuţii pentru mâncatul ouălor şi puilor de cioară. Cât priveşte panica şi duşmănia pe care o stârnea în rândul ciorilor, când apărea în curte, asta, oricum, nu putea să aibă vreun efect asupra unui om ca Lachs, hotărât să supravieţuiască cu orice preţ... mai ales dacă putea să-i facă pe alţii să plătească preţul.

Dacă pentru colaborarea cu ofiţerul politic era numai dispreţuit şi izolat, pentru furatul ouălor şi puilor din cuiburi Lachs îşi atrăsese ura deţinuţilor, care îl priveau ca pe un adevărat criminal, ca pe un călău. Şi asta, fiindcă victimele lui Lachs erau tocmai ciorile, pe care mai toţi deţinuţii le îndrăgiseră.

Aceste păsări, considerate dăunătoare, descrise ca urâte, purtătoare de ghinion, cobe, producătoare de pagube etc. erau peste tot prigonite şi sortite distrugerii. Numai în rândul deţinuţilor din Aiud găsiseră înţelegere şi simpatie. Erau studiate şi urmărite ore în şir printre zăbrelele şi crăpăturile obloanelor. Erau admirate pentru inteligenţa lor şi le priveam cu drag. Poate fiindcă vedeam în ele nişte mesageri veniţi din lumea liberă şi, privindu-le, poate că într-adevăr ne-au transmis un mesaj al vieţii şi ne-au ajutat să nu pierdem contactul cu lumea de dincolo de gratii şi ziduri.

Observaţiile noastre asupra ciorilor ne-au dus la constatări uimitoare în privinţa isteţimii acestor păsări. Faptul că trăiau în bună înţelegere cu deţinuţii din curtea închisorii, de care nu se temeau şi că numai la apariţia lui Lachs, care le era duşman, intrau în alarmă, era de înţeles. Dar cum reuşeau să-l identifice de la distanţă şi să-l deosebească de ceilalţi deţinuţi, când toţi erau îmbrăcaţi la fel, rămăsese pentru noi un mister.

O altă demonstraţie de inteligenţă a acestor păsări, am urmărit-o într-o zi cu atâta pasiune, încât era cât pe-aci să fim surprinşi de gardian. Neglijând paza la uşă, ne adunaserăm toţi trei sub fereastră, ca să ne putem căţăra cât mai repede unul după altul la observatorul nostru, pentru a nu pierde nicio fază din scena de-afară şi spre a ne bucura fiecare pe rând de spectacol. Vreo şapte-opt ciori îşi disputau o bucată de coajă de turtoi din gunoiul pe care un bucătar îl măturase din bucătărie şi-l strânsese într-o grămăjoară la uşă. Până să se ducă după făraş, ciorile s-au

şi repezit în zbor să culeagă coaja de turtoi. Cea mai iute dintre ele a luat-o în cioc, dar n-a apucat să bată nici de două ori din aripi, căci, atacată din toate părţile de celelalte concurente, a scăpat prada pe pavajul din curte. Imediat, într-un picaj magistral, coaja a fost culeasă de altă cioară, care bătând puternic din aripi a încercat să câştige înălţime, ca să scape de urmărire. De aci, s-a încins o luptă aeriană în toată regula, cu figuri spectaculoase, în timpul căreia coaja de turtoi a schimbat de mai multe ori stăpânul, de fiecare dată victoria uneia fiind subliniată de corul de ţipete al celorlalte participante la bătălie. În cele din urmă, una mai destoinică, cu coaja de turtoi în cioc, a reuşit să se degajeze din învolburare şi să se depărteze. A zburat cu prada pe streaşina secţiei, iar celelalte, considerând prada pierdută, au abandonat lupta şi au plecat să-şi caute norocul în altă parte.

După ce s-a asigurat că n-o mai pândeşte niciun pericol, cioara noastră învingătoare a lăsat să cadă în streaşină bucata câştigată cu atâta trudă şi, fixând-o cu o gheară, s-a apucat s-o ciugulească. Dar coaja de turtoi s-a dovedit rezistentă. Uscată şi probabil şi veche pe deasupra, era aşa de tare, că nu se lăsa fărâmiţată nici de cele mai puternice lovituri de cioc. Perseverentă, cioara nu s-a lăsat. A întors-o şi pe o parte şi pe alta cu ciocul, a privit-o pieziş din toate unghiurile, căutându-i un punct slab, o fisură, unde s-o poată sparge. Dar n-a avut succes. Coaja rămânea intactă! Cioara a schimbat tactica: imobilizând cu amândouă ghearele bucata de turtoi, a început să-i aplice puternice şi repetate lovituri de cioc în acelaşi punct. Lovea cu cadenţa cu care bate ciocănitoarea în trunchiul copacului, ca să-l perforeze. Tabla jgheabului răsuna sub lovituri, ca sub rafalele unei arme automate. Dar coaja n-a cedat nici de astă dată. După mai multe încercări, cioara s-a oprit, privind cam nedumerită în jur. Credeam că se resemnase şi va renunţa. Deodată însă, a luat bucata de turtoi în cioc şi s-a lăsat să cadă în zbor planat de pe acoperiş, aterizând jos în curte. Din câteva sărituri pe pavajul din faţa bucătăriei, s-a apropiat de băltoaca de lângă cişmea şi a lăsat să cadă coaja de turtoi în apă. A mai împins-o apoi de câteva ori cu ciocul încoace şi încolo prin apă. Când a socotit că turtoiul se muiase destul, l-a pescuit din băltoacă şi s-a apucat să-l mănânce. De data asta, coaja s-a lăsat ciugulită fără dificultate, fărâmiţându-se sub fiecare lovitură de cioc.

Cred că dacă n-aş fi văzut în ultima vreme o serie de filme documentare, ilustrând ingeniozitatea anumitor specii de animale, nu m-aş fi încumetat să menţionez acest episod, de teama de a nu fi crezut.

Printre ocupaţiile noastre zilnice continuau să figureze şi conversaţiile cu Harry Brauner, care nu ştia ce să mai inventeze ca să-l intereseze pe Paul, interlocutorul lui obişnuit, spre a-l ademeni şi reţine mai mult la perete. De la Harry Brauner am aflat o mare parte din versurile lui Radu Gyr şi Nichifor Crainic, care circulau din gură în gură în Aiud şi pe care noi le-am scris pe săpun şi le-am învăţat. Culmea a fost alta, şi Paul Iovănescu ne-a făcut semn să punem şi noi urechea la perete, ca să-l ascultăm pe vecinul nostru cântând. Harry Brauner compusese în celulă muzica pentru mai multe poezii ale lui Nichifor Crainic şi Radu Gyr.

Am făcut mare haz între noi, imaginându-ne cum ar privi lumea un disc pe care ar sta scris: „Rugăciune. Text: Nichifor Crainic. Muzica: Harry Brauner!” Sau: „Întoarcerea din Cruciadă. Text: Radu Gyr. Muzica: Harry Brauner!”

Am discutat mult între noi pe marginea acestei teme, întrebându-ne dacă din partea lui Brauner era vorba de obrăznicie sau de lipsă de bun-simţ. Sau poate era vorba de acel tupeu al unora, de a-şi permite să pătrundă absolut oriunde şi care îi face pe alţii să considere această lipsă de discreţie şi de măsură ca pe o profanare? Câţiva ani mai târziu, când s-a ivit ocazia, mi-am permis flagranta lipsă de tact, de a aborda acest subiect, chiar cu Harry Brauner.

Prin Harry Brauner, folosindu-l ca intermediar, menţineam legătura cu Titi Coşereanu, care se afla în celula următoare împreună cu Ducu Ciocâlteu, Mircea Vueric şi Ghiţă Brânzaru. De altfel, Titi ne dădea câte un semn de viaţă în fiecare zi, când era scos la „program” şi trecea cu ceilalţi prin faţa celulei noastre. Fie că lovea cu piciorul în uşă, fie tuşea, fie chiar ne şoptea câte o vorbă când gardianul nu era prea aproape.

Într-una din zile, la ora „programului”, am avut o surpriză. Nu ştiu din ce motiv, în timpul desfăşurării „programului” se produsese schimbarea gardianului de pe secţie. Noul venit primise, de la cel care plecase, instrucţiunile în privinţa continuării „programului”, dar probabil că le înţelesese greşit. Fapt este că, datorită unei încurcături, noul gardian ne-a deschis uşa şi ne-a trimis la W.C., fără să-şi dea seama că locul era ocupat de un deţinut scos la closet de predecesorul lui, care plecase înainte de a-l fi reintrodus în celulă.

Cum am intrat în W.C., gardianul cel nou a încuiat uşa în urma noastră şi s-a dus la capătul opus al celularului pentru a scoate o altă celulă la closetul din cealaltă parte. Rămaşi singuri cu deţinutul necunoscut, ne-am repezit la el, cu gândul să apucăm să stăm de vorbă, înainte ca gardianul să-şi dea seama de eroarea comisă. Speram să aflăm de la el noutăţi, negândindu-ne că, din moment ce era încarcerat în Zarcă, era tot aşa de izolat ca şi noi. Mai rămânea posibilitatea să fi fost adus în Zarcă după noi şi deci să aibă totuşi veşti mai proaspete.

Ne înşelasem însă. Nu numai că se afla în Zarcă de mult mai multă vreme, dar chiar dacă ar fi ştiut ceva, sunt sigur că n-am fi aflat nimic de la el. Omul era aşa de înspăimântat de această întâlnire care contravenea regulamentului, încât, nu numai că a refuzat să răspundă la întrebările cu care îl asaltam, dar voia să bată la uşă, ca să-i semnaleze gardianului eroarea făcută. L-am împiedicat s-o facă, explicându-i că vina acestei întâlniri n-o purtam noi, ci gardianul, care nu avea niciun interes să se audă de întâmplare, de teamă să nu fie pedepsit pentru lipsa lui de vigilenţă. Omul s-a mai liniştit, dar când l-am întrebat care sunt ultimele informaţii politice pe care le are şi ce ştie despre situaţia internaţională, s-a speriat din nou.

Cu toate că noi ne prezentasem, numele lui nu l-am aflat decât insistând şi numai după ce ne-a făcut să-i promitem că, dacă vom fi întrebaţi, nu vom recunoaşte că a stat de vorbă cu noi. Îl chema Radu Xenopol. Decepţionaţi, l-am lăsat în plata Domnului, şi când ne-am

terminat treburile şi gardianul ne-a deschis uşa, am ieşit primii, spunându-i: „Domnule plutonier, ne-aţi închis în W.C. cu un nebun sau cu un mut!”

Gardianul a făcut ochii mari, dar n-a zis nimic şi, după ce ne-a închis în camera noastră, l-am auzit întrebându-l pe Xenopol din ce celulă e şi îndepărtându-se cu el pe coridor.

La vreo două luni de la sosirea noastră în Zarcă, s-a produs pe neaşteptate o modificare a regulamentului de până aci. Am început să fim scoşi la plimbare şi la duş, ziua. Am interpretat faptul ca pe o atenuare a rigorii şi vigilenţei, cu toate că alte măsuri n-au mai urmat, stricteţea în privinţa secretului şi izolării celulare rămânând aceeaşi.

Pentru noi, schimbarea a fost motiv de bucurie. În fine, după atâtea luni, ne puteam plimba la soare! Eram la începutul verii. Cele două curţi de plimbare erau pline de petunii înflorite. Cele zece-cincisprezece minute, cât dura plimbarea, erau o încântare, cu toate că trebuia să ne învârtim în cerc, sub supravegherea gardianului, cu mâinile la spate, cu privirea în pământ, păstrând distanţa între noi şi fără drept de a vorbi.

Faţă de umezeala, semiobscuritatea şi mirosul din celulă, curticica părea un mic paradis. De fiecare dată când ieşeam pe uşa Zărcii, ne trebuiau însă câteva minute de adaptare. Primul contact cu curtea scăldată în soare şi cu aerul curat de afară îl înregistram ca pe un şoc. Ochii, neobişnuiţi cu lumina puternică, ne dureau şi începeau să ne lăcrimeze. Eram obligaţi să ni-i ferim de reverberaţia razelor şi, la primele ture în jurul rondului de flori, ne ţineam palma streaşină la frunte, ceea ce ne atrăgea întotdeauna observaţia gardianului: „Ţine mâinile la spate!” Nici de aerul curat nu ne bucuram imediat ce ieşeam, căci la primele respiraţii mai adânci, ne apuca ameţeala. După câteva ture, ne obişnuiam cu mersul în aer liber şi gustam din plin razele soarelui, mirosul şi mai ales coloritul viu al petuniilor de toate nuanţele.

O dată timpul de plimbare scurs, întoarcerea în celulă, de-a lungul culoarului sumbru al Zărcii, ne readucea la realitate. Efectul demoralizant la trecerea pragului Zărcii era însă atenuat de starea de extremă oboseală fizică în care ne întorceam. Eram istoviţi de parcă făcusem kilometri şi abia ne târam picioarele pe nesfârşitul coridor al celularului. Abia aşteptam să ajungem în celulă şi cum se închidea uşa în urma noastră, invariabil, după fiecare plimbare, ne trânteam pe saltele şi adormeam imediat, răpuşi. După spusele lui Mache şi Paul, era efectul anemiei.

Trecerea de la plimbările nocturne la cele de zi a mai avut şi un alt avantaj, procurându-ne o ocupaţie în plus. Luând aceleaşi măsuri de pază la uşă ca şi la observarea mişcărilor din curtea din faţa bucătăriei, acum, prin cea de-a doua gaură din oblon, supravegheam curtea de sub geamul nostru. Cât timp plimbările se făcuseră noaptea, renunţasem să încercăm să-i vedem pe deţinuţii scoşi la aer. Era prea întuneric ca să-i putem distinge. Acum însă, în răstimp de câteva săptămâni, mai toate celulele Zărcii s-au perindat prin curtea de plimbare din dreptul ferestrei noastre şi i-am putut privi în voie pe deţinuţi.

Majoritatea depăşiseră jumătatea vieţii, mulţi având chiar o vârstă înaintată, iar noi, evadaţii, reprezentam excepţia, chiar şi printre cei câţiva mai tineri. Era greu însă de apreciat vârsta unor oameni uzaţi, slăbiţi, cu

trăsăturile marcate de anii lungi de regim celular şi de paloarea specifică încarceraţilor în Zarcă. La prima vedere, păreau toţi bătrâni. N-am reuşit să identificăm decât o parte din locatarii Zărcii, pe care i-am înşirat pe lista dresată mai înainte, listă şi aşa incompletă.

Bineînţeles că n-am avut nicio problemă cu cei din lotul nostru, cu toate că se mai întremaseră şi ei, faţă de cum arătau când ne despărţisem. În schimb, pe generalul Constantin Pantazi, căruia îi reţineam foarte bine figura, pentru că îl văzusem de mai multe ori când eram încă licean, familiile noastre fiind prietene, şi ale cărui fotografii, atât din casa lor cât şi din ziarele vremii, când era ministru de război, îmi rămăseseră în minte, nu l-am identificat decât cu greu. Dacă n-aş fi ştiut că era în Zarcă, probabil că nu l-aş fi recunoscut. La fel şi pe profesorul Tomescu, fostul ministru al sănătăţii, pe care îl cunoşteam foarte bine, fiindcă venise deseori la noi în casă în timpul războiului.

Cum să-i mai recunoşti după atâţia ani, când imaginea lor se ştersese încet, încet, nerămânând în amintire decât o trăsătură specifică, o atitudine mai deosebită, un gest caracteristic sau un detaliu vestimentar mai aparte de odinioară, iar acum se învârteau în cerc, împreună cu alţii, de care nu se mai deosebeau. Toţi îmbrăcaţi la fel, cu aceeaşi zeghe vărgată, călcau în acelaşi pas, unul în urma celuilalt. Încărunţiţi, slabi, supţi la faţă şi palizi, la prima vedere păreau toţi identici.

Numai după o lungă şi atentă observaţie, puteai constata că totuşi regimul de uniformizare şi depersonalizare siluită, exercitat asupra oamenilor, nu reuşise să suprime caracteristicile proprii, individuale. Aşa am surprins, de pildă, la generalul Pantazi, mersul şi ţinuta ofiţerului de cavalerie. Impresia unei atitudini de demnitate şi rezervă distantă, pe care ne-a făcut-o, ne-a fost confirmată mai târziu de alţii, care avuseseră ocazia să-l cunoască în închisoare.

Cu ajutorul informaţiilor culese de Harry Brauner, mai vechi ca noi în Zarcă, am aflat numele unui personaj care ne-a intrigat chiar din prima zi când l-am văzut. Era singur în celulă. Cu toate că puţin adus de spate şi la fel de slab ca şi ceilalţi, când se plimba în curte, părea un taur scos în arenă, exprimând, numai prin simpla sa apariţie, forţă şi hotărâre. Uriaşul, omul fiind într-adevăr foarte înalt, era amiralul Horia Măcelaru.

Pe o parte dintre cei care figurau pe lista deţinuţilor din Zarcă nu i-am văzut niciodată la faţă. Erau cei grav bolnavi, care nu se puteau deplasa şi nu ieşeau niciodată la aer. Printre ei, Radu Gyr şi N. Gane.

Tot Harry Brauner a fost cel care ne-a spus, la perete, numele fiecărui membru din lotul Pătrăşcanu, pe măsură ce erau scoşi la plimbare, nume care la acea vreme nu-mi spuneau nimic, în afară de faptul că nu prea aveau rezonanţe româneşti. Cu ocazia introducerii noului regim de plimbări în timpul zilei, ne-am satisfăcut curiozitatea de a-l cunoaşte la faţă pe vorbăreţul nostru vecin. Harry Brauner, care ştia că aveam posibilitatea de a privi prin oblon, ne-a întrebat prin perete, ce parte a curţii intra în unghiul nostru de vedere, promiţându-ne să-şi încetinească mersul în acel punct, pentru a-l observa cât mai bine. A insistat chiar să-l privim cu atenţie, ca să-i spunem, la întoarcerea în celulă, ce impresie ne-a făcut. Voia să ştie cum arăta, dacă îi stătea bine cu mustaţa pe care şi-o lăsase, ca să-şi ascundă lipsa dinţilor pierduţi în închisoare şi mai ales voia să afle părerea prietenilor mei, doctorii, dacă ei credeau că se va reface

fizic, recăpătându-şi înfăţişarea de bărbat atrăgător, în cazul că va scăpa din puşcărie. Ne-a cerut să-i spunem, după ce îl vom vedea, ce vârstă îi dăm. Preocupările de cochetărie ale lui Brauner frizau ridicolul şi totodată stârneau milă.

De îndată ce l-au scos la plimbare, ne-am suit pe rând la postul de observaţie, curioşi să-l vedem. La fiecare tură, când ajungea în dreptul crăpăturii din oblon, Brauner îşi încetinea mersul şi, profitând probabil de momentele de neatenţie ale gardianului care îl supraveghea, lua diferite atitudini, prezentându-se din toate unghiurile. O dată din profil, altă dată din faţă, când zâmbind, când serios, uneori cu capul plecat şi aerul gânditor, alteori solemn şi grav, Brauner defila pe potecă prin faţa ferestrei noastre, schimbându-şi de fiecare dată ţinuta şi mimica. Nimic mai grotesc de văzut, decât acest om pirpiriu, sfrijit, cu obrajii scobiţi de slăbiciune şi scofâlciţi de lipsa dinţilor şi cu o mustaţă de mandarin, care-i cobora pe lângă colţurile gurii până la marginea de jos a bărbiei, făcând astfel pe măscăriciul. Părea o fostă actriţă, care după ani de absenţă, bătrână şi uitată de public, încerca o revenire pe scenă şi poza în faţa obiectivelor fotoreporterilor, adoptând atitudinile şi ţinuta desuetă de pe vremea când fusese vedetă. Scenă penibilă, dar şi înduioşătoare.

Cum s-a întors în celulă, Brauner ne-a şi bătut în perete. Paul, convingător, cu competenţă şi autoritate profesională, l-a asigurat că refacerea lui fizică nu reprezintă nicio problemă şi că, în primele săptămâni după eliberare, urmele puşcăriei vor dispărea. Cea mai mare bucurie i-a făcut-o însă când i-a apreciat vârsta. I-a spus că nu-i dă mai mult de patruzeci de ani. Bineînţeles că la stabilirea acestei cifre, căzusem toţi trei de acord, sperând că va fi mai mică decât vârsta reală a lui Brauner, greu de determinat, ca de altfel a mai tuturor deţinuţilor.

Avusesem noroc! O nimerisem! Brauner era mai în vârstă. Îl făcusem fericit! De bucurie, ne-a anunţat că a doua zi, când va fi scos la plimbare, ne va face o surpriză. Îşi va îmbrăca singurul obiect vestimentar, păstrat în bună stare, din pachetul pe care îl primise înainte de proces. Nu-l purtase de frică să nu-i fie confiscat.

A doua zi Harry Brauner se plimba foarte mândru, îmbrăcat cu un halat albastru peste zeghe. La una din percheziţiile care se făceau aproape săptămânal în celule, halatul i-a fost confiscat.

Era de mirare că nu-i fusese luat mai devreme, fiindcă îmbrăcămintea exterioară era, obligatoriu, zeghea vărgată. Prevedere contra evadărilor. Numai lenjeria de corp putea fi particulară.

Cu toate că regula ca toţi deţinuţii să fie îmbrăcaţi în haine vărgate era foarte strict respectată la Aiud, tocmai noi, care evadasem şi care pentru acest motiv ne aflam în Zarcă, făceam excepţie. Probabil că din cauza acelui du-te-vino de deţinuţi din camera de tranzit, în care stătusem înainte de a fi mutaţi în Zarcă, uitaseră să se ocupe de acest aspect. Tot grupul nostru rămăsese îmbrăcat în salopetele cu care evadasem de la Cavnic, numai Titi Coşereanu şi cu mine eram în hainele civile pe care le purtam în momentul arestării la Bucureşti. Fiecare aveam câte o manta vărgată, primită la Oradea.

Cu toate că ofiţerii de serviciu, care veneau dimineaţa la deschidere şi seara la închidere, se sesizaseră de mai multe ori de îmbrăcămintea noastră nereglementară şi le spuseseră gardienilor să anunţe „magazia”, ca să ni se dea „haine penale”, ordinul n-a fost executat decât luni de zile mai târziu, în pragul iernii.

De regulă, în Aiud, „magazia” intra în activitate de două ori pe an, o dată toamna şi o dată primăvara. Toamna, li se dădeau tuturor deţinuţilor haine de iarnă, adică zeghe vărgate şi se înlocuiau hainele rupte cu altele în general mai puţin rupte. Primăvara operaţia se limita la deţinuţii care lucrau în fabrica închisorii şi la muncile aşa-zise de „interior”: bucătarii, cărătorii, plantoanele, cărora li se schimbau zeghele cu haine de vară. Efectivul mare al închisorii, birocraţia uriaşă a acestei magazii de zdrenţe şi tembelismul miliţienilor-magazioneri făceau ca cele două campanii anuale de echipare a deţinuţilor să înceapă târziu şi să dureze câteva săptămâni. Practic, deţinuţii care munceau tremurau de frig în hainele subţiri de doc, până aproape de Crăciun, când primeau zeghele, şi sufereau de căldură în toiul verii, când, în sfârşit, li se dădeau iar haine de doc.

Aşa s-a întâmplat şi în cursul anului pe care l-am petrecut în Zarcă. Intrasem de mult în lunile călduroase, când, într-o dimineaţă, suindu-mă la postul meu de observaţie, am constatat cu uimire schimbarea survenită. În timpul nopţii, magazia distribuise echipamentul de vară. Bucătarii şi „brancardierii”, care tocmai se înhămaseră la hârdaiele de terci, erau de nerecunoscut. Îţi venea să crezi că în curte se serba Carnavalul sau avea loc un bal costumat. Nu mai erau îmbrăcaţi în zeghe vărgate, cum eram obişnuit să-i văd. Purtau acum alt fel de haine şi pantaloni scurţi. Cum majoritatea n-aveau chiloţi scurţi, vă puteţi imagina ce înfăţişare grotescă aveau, cu pantalonii până deasupra genunchilor, de sub care ieşeau, prelungindu-se până la glezne, izmenele lungi. Până aici mai treacă-meargă. Ceea ce îi făcea să pară nişte clovni de circ era culoarea, sau mai bine zis, culorile hainelor. Atât pantalonii scurţi cât şi vestoanele erau făcute din petice de doc de felurite forme şi culori (galbene, albastre, verzi, maro şi roşii). Peticele erau de diferite dimensiuni, dar în general aşa de mici, încât în componenţa unei mâneci sau a unui piept de haină, spre exemplu, intrau cel puţin două-trei bucăţi şi deci tot atâtea culori.

Am aflat că hainele erau făcute din deşeurile de la fabricile de confecţii. Se realizase astfel un dublu ţel: pe de o parte o economie de material, şi pe de alta, un „costum penal” ideal, răspunzând cerinţelor de securitate, în caz de evadare, deţinutul neputând trece neobservat într-o astfel de ţinută.

Nu ştiu dacă nu cumva cu această îmbrăcăminte, care se preta la batjocură, nu s-a urmărit şi un eventual efect demoralizant asupra deţinuţilor.

Noi, cei din Zarcă, nu am beneficiat de echipamentul de vară şi am rămas cu hainele noastre până la căderea zăpezii, când am primit zeghe vărgate.

Nu pot spune că am suferit de căldură, Zarca menţinând între zidurile ei groase şi în celulele ei întunecate şi umede o atmosferă dacă nu plăcută,

cel puţin răcoroasă. Canicula zilelor de vară n-o simţeam decât în cele câteva minute de plimbare cotidiană. Era cea mai mare plăcere a zilei, să ne încălzim mădularele la soare şi să cuprindem cu ochii cât mai mult din spaţiul curţii şi din peticul de cer, limitat de creasta gardului şi muchia acoperişului Zărcii. Urmăream zilnic creşterea şi dezvoltarea nu numai a petuniilor şi a reginei-nopţii, dar şi a diferitelor buruieni, care începuseră să năpădească straturile şi pe care le priveam cu aceeaşi plăcere. Prin cine ştie ce întâmplare, în mijlocul unui snop de regina-nopţii, răsărise o sămânţă de roşie. Zi de zi i-am urmărit progresul, până ce planta a ajuns la maturitate, a înflorit şi a legat rod. Crescuse lângă peretele Zărcii, ascunsă între frunzele de regina nopţii şi invizibilă pentru gardianul care supraveghea plimbarea din poarta curţii.

După ce i-au căzut florile, am putut observa rezultatul rodului: două pătlăgele. Au crescut sub ochii noştri, una mai repede, alta mai încet. Prima începuse să se înroşească şi mai avea câteva zile până să se coacă de-a binelea, când a dispărut. Am fost convinşi că numai un gardian sau Cărămidaru, plantonul turnător, putuseră s-o ia, ei fiind singurii care n-aveau a respecta regulamentul plimbării, permiţându-şi să calce în afara potecii. Până aci, nici nu ne trecuse prin minte să încercăm să le culegem. Nu numai fiindcă ar fi fost greu s-o facem fără să fim văzuţi de gardian, dar nu eram nici flămânzi şi plăcerea noastră era să le privim cum cresc.

Privind planta de atâtea săptămâni, ne obişnuisem într-atâta cu ea, încât aveam sentimentul că ne aparţine. În ziua în care am fost scoşi la plimbare şi am constatat dispariţia primei roşii, ne-am simţit de-a dreptul frustraţi. După primul moment de ciudă neputincioasă împotriva gardianului şi a lui Cărămidaru, pe care îi bănuiam că ne furaseră roşia, am hotărât s-o salvăm cu orice preţ pe a doua. Era o copilărie, dar simţeam nevoia unei satisfacţii! Am mai aşteptat câteva zile până ce şi a doua pătlăgea a dat în pârg, pândind şi sperând într-un moment de neatenţie a gardianului, ca să mă reped s-o culeg. Am aşteptat în zadar ocazia, zile în şir, trăind cu emoţia că, până a doua zi, roşia va dispărea. Începusem să-mi pierd nădejdea, când, deodată, norocul mi-a surâs. În timp ce ne învârteam ca de obicei pe potecă în jurul rondului, gardianul s-a întors spre uşa de la intrare a Zărcii, ca să-l strige pe Cărămidaru. Dintr-un salt, am fost lângă tufa de roşii, am smuls pătlăgeaua şi am vârât-o în sân. În clipa următoare, când gardianul a întors capul spre noi, păşeam din nou reglementar cu privirea în pământ şi mâinile la spate. Numai poziţia mea în şir se schimbase. Fusesem al doilea, după Paul, iar acum eram al treilea, în urma lui Mache, fiindcă nu mai avusesem timp să-mi reiau locul. Gardianului i-a scăpat însă acest detaliu.

O dată înapoiaţi în celulă, Mache şi Paul m-au tratat de nebun, pentru riscul pe care mi-l luasem. Toţi trei eram însă mulţumiţi de reuşită. Am împărţit roşia şi am mâncat-o. Nu era îndeajuns de coaptă, dar mai era caldă de la soare şi mirosea a vrej.

O dată cu roşia, am savurat şi răzbunarea noastră împotriva gardianului şi a lui Cărămidaru. Ceea ce nu înseamnă că satisfacţia înregistrată atunci a mai putut fi alterată câteva luni mai târziu, când am aflat că prima roşie nu fusese luată de ei, ci de Mircea Vueric, camaradul nostru de evadare.

Într-una din zile, am primit un mesaj de la Titi Coşereanu, transmis la perete prin intermediul lui Harry Brauner, a cărui celulă se afla între noi. Titi îmi cerea să stau lângă uşă, de câte ori el şi cu camarazii lui din cameră vor fi scoşi la W.C. La trecerea prin faţa uşii noastre, Ducu Ciocâlteu va încerca să-mi strecoare prin vizetă un bilet cu o comunicare foarte importantă. Intrigaţi de vestea primită, nu găseam nicio explicaţie la încercarea lui Ducu de a lua legătura cu mine, când despărţirea noastră fusese suficient de rece pentru a-l descuraja să mai caute o reluare a raporturilor. Cât priveşte acea „comunicare foarte importantă”, pe care avea să mi-o facă, n-aveam cea mai mică idee despre ce putea fi vorba. Nu ne-a rămas decât să aşteptăm „biletul”, ca să ne lămurim.

La a doua sau a treia ieşire la W.C., operaţia prevăzută le-a reuşit. Când gardianul le-a deschis uşa, Ducu şi unul din fraţii Brânzaru au pornit cu tineta spre closet, iar Titi, pretextând că hârdăul de apă curge, l-a invitat pe plutonier să se uite în celulă, ca să constate băltoaca făcută pe duşumele. Profitând de momentul în care gardianul s-a lăsat reţinut de plângerea lui Titi, Ducu, care ajunsese cu tineta în dreptul uşii noastre, a dat căpăcelul vizetei deoparte. Prin orificiul astfel descoperit, a apărut capătul unui bileţel, răsucit sul, pe care l-am apucat imediat şi l-am tras înăuntru. Totul a mers foarte repede, gardianul neobservând nimic.

Abia după ce am fost şi noi scoşi la W.C., când gardianul s-a îndepărtat şi liniştea s-a restabilit pe coridor, ne-am ocupat de corespondenţa primită. Era un petic de hârtie, jupuit dintr-o bucată de carton. Un pătrat cu latura de cinci-şase centimetri. Această simplă mostră reprezenta o adevărată raritate în Zarcă, unde hârtia se afla în capul listei de obiecte interzise, considerată material subversiv. Cine ştie prin ce împrejurare ajunseseră camarazii noştri în posesia ei! Dar ceea ce ne-a mirat şi mai tare a fost scrisul. Părea să fie cerneală! Un capăt de mină de creion de câţiva milimetri, uşor de ascuns într-un tiv de haină, mai putea fi uneori găsit în închisoare, dar ca un deţinut să ajungă la cerneală, asta nu era de conceput. E drept, nu era cerneală neagră sau albastră, ci avea o culoare neobişnuită, brun-castanie. Se vedea însă bine că era cerneală şi nu creion, fiindcă scrisul pătrunsese şi se lăţise în hârtia poroasă, ca într-o sugativă.

Şi mai perplecşi am rămas, citind conţinutul! O singură frază, pe care o redau întocmai: „Securitatea ştie că, în timpul evadării, ai luat legătura cu Ambasada Israelului. Ducu”.

Oricât mi-am spart capul să pricep, n-am reuşit să depăşesc întrebările fireşti ce se năşteau din citirea biletului: de unde şi până unde să fiu bănuit că aş fi avut legături cu Ambasada Israelului? Iar dacă într-adevăr Securitatea credea a şti aşa ceva (aşa cum scria în bilet), cum de ajunsese Ducu să afle ce ştia Securitatea? La absurditatea în sine a ipotezei că Ducu ar fi putut afla acest lucru de la Securitate, se adăuga imposibilitatea materială a unui contact între el şi aceasta din urmă, din moment ce se afla la fel de izolat ca şi noi în Zarcă. Ştiam doar din comunicările lui Titi, mijlocite prin Harry Brauner, că nimeni din celula lui nu fusese niciodată scos, nici pentru vreo anchetă, nici sub alt pretext. Am ajuns până la urmă la concluzia că totul nu putea să fie decât o nouă poveste din arsenalul de minciuni al mitomanului de Ciocâlteu.

Am încercat să aflăm mai mult de la Titi, dar am înţeles că se ferea să-i facă alte destăinuiri lui Brauner. La toate insistenţele noastre, am primit mereu acelaşi răspuns laconic, transmis prin Brauner: „Ceea ce scrie în bilet este adevărat. Ioanid să fie atent!” Pentru noi afacerea a rămas de neînţeles, dar în suspensie. Cu toate că Ducu mi-a comunicat să distrug imediat biletul, fiindcă dacă ar cădea în mâna administraţiei, viaţa i-ar fi în pericol, consultându-mă cu Mache şi cu Paul, am hotărât să-l păstrăm. L-am răsucit din nou sul şi printr-o crăpătură a scândurilor care îmbrăcau intrândul de la uşă, l-am lăsat să cadă în spaţiul dintre toc şi zid. Dezlegarea enigmei biletului am avut-o abia peste câteva luni, când Titi a fost mutat la noi în celulă. O voi povesti deci când îi va veni rândul.

Dacă până aici n-am pomenit nimic despre convieţuirea cu Paul şi Mache, faptul se datoreşte numai perfectei noastre înţelegeri. Din acest punct de vedere, a fost una din cele mai fericite celule în care am stat de-a lungul întregii mele perioade de detenţie. N-am avut niciun fel de disensiuni, n-au existat animozităţi, nu ne-am certat niciodată. Bazată pe respect reciproc şi pe o prietenie pe care timpul n-a făcut decât s-o adâncească, armonia care domnea în celula noastră n-a generat evenimente deosebite, demne de consemnat. Şi totuşi, la un moment dat, intervenţia neaşteptată a administraţiei ne-a făcut, pentru prima dată, să avem puncte de vedere diferite asupra căii de urmat, ceea ce a dat naştere la discuţii în contradictoriu, fără însă să altereze climatul de bună înţelegere dintre noi sau să afecteze prietenia noastră.

Iată ce s-a întâmplat: într-o bună zi, gardianul a deschis uşa şi i-a spus lui Mache să-şi îmbrace haina şi să-l urmeze. Cam după o jumătate de oră, l-a adus înapoi.

Fusese dus în biroul gardianului, unde îl aştepta medicul-şef al închisorii Aiud. În uniformă de medic M.A.I. şi cu gradul de maior, doctorul Bogăţeanu (cred că-mi amintesc bine numele) fusese coleg de facultate cu Mache, care l-a recunoscut imediat. Nu numai că l-a recunoscut după figură, dar şi-a adus aminte şi de numele lui şi de faptul că era unul din cei mai slabi studenţi ai anului.

Bogăţeanu, în schimb, s-a făcut că nu-l cunoaşte, cu toate că Mache fusese şeful promoţiei în facultate şi era greu de presupus să-l fi uitat. Maiorul a început prin a-l întreba în ce spitale a lucrat cât a fost liber şi dacă a avut ocazia să practice profesiunea şi în detenţie. Deşi era sigur că doctorul îi cunoştea foarte bine datele din dosar, Mache i-a răspuns la întrebări, spunând în încheiere că ultima dată îndeplinise funcţia de medic-deţinut, la cabinetul lagărului de la Cavnic.

Maiorul a făcut câteva aprecieri cu privire la uşurinţa cu care Mache se lăsase antrenat în acţiunea fără sorţi de izbândă a unei evadări, reuşind nu numai să-şi piardă poziţia privilegiată de la cabinetul medical al lagărului din Cavnic, care îl scutea de munca grea din mină, dar şi să-şi îngreuneze şi mai mult situaţia. Dăduse astfel cu piciorul posibilităţii de a se reabilita prin muncă, fiind acum supus unui regim de pedeapsă celulară. Apoi, pe un ton din ce în ce mai puţin formal, şi-a arătat totuşi înţelegerea pentru slăbiciunea ce o avusese de a se asocia la acea acţiune nesăbuită, convins fiind că fusese indus în eroare de ceilalţi deţinuţi, elemente duşmănoase şi

irecuperabile, care nu voiseră decât să-l folosească pentru planurile lor criminale. Administraţia, încredinţată că Mache îşi regreta acum fapta, se gândise să-l ajute, oferindu-i o nouă şansă să-şi îndrepte greşeala. Pe scurt, maiorul venise să-i propună să preia postul de doctor la cabinetul medical ce se va înfiinţa în Zarcă, unde va avea astfel ocazia să dovedească administraţiei că nu se înşelase acordându-i această încredere. După ce şi-a încheiat monologul, maiorul Bogăţeanu i-a cerut lui Mache să reflecteze bine la ceea ce îi spusese şi numai dacă va considera că merită încrederea ce i se acordă, să-i dea răspunsul. Peste câteva zile va veni din nou să stea de vorbă cu el. Întrevederea se încheiase, fără ca Mache să poată adăuga ceva.

Relatându-ne în amănunţime scena petrecută în biroul gardianului, Mache a adus în celulă un bogat material de discuţie. Mai întâi s-a vorbit de doctorul Bogăţeanu, pe care şi Paul îl ştia din facultate, părerile lui despre el nedeosebindu-se de ale lui Mache. Am analizat apoi cea mai importantă informaţie ce rezultase din declaraţiile făcute de Bogăţeanu: înfiinţarea unui cabinet medical în Zarcă.

Ştirea ni s-a părut senzaţională, constituind o nouă dovadă că începuse să sufle un vânt mai blând în închisorile de deţinuţi politici, din moment ce până şi regimului atât de aspru din Zarcă i se aducea o stare de îmbunătăţire. Deţinuţii din Zarcă nu primiseră până aci îngrijire medicală decât in extremis, atunci când era prea târziu şi nu mai folosea la nimic, iar la spitalul închisorii nu avuseseră acces decât în cazuri foarte rare şi atunci, numai în stare atât de gravă, încât nu supravieţuiseră. Practic, deţinuţii care se îmbolnăveau erau sortiţi să moară în celula lor, fără asistenţă medicală.

În privinţa propunerii de a deveni medicul viitorului cabinet al Zărcii, reacţia lui Mache m-a surprins. Ne-a declarat că e hotărât să refuze. Pe mine în schimb, perspectiva de a-l vedea doctor în Zarcă, mă entuziasmase. Pe această temă s-au declanşat discuţiile noastre. Timp de două sau trei zile, n-am făcut decât să ne susţinem fiecare punctul de vedere, eu încercând să-l conving să accepte, iar el rezistând pe poziţia lui.

I-am pomenit mai întâi de avantajul de a scăpa din izolarea celulei şi de eventualitatea de a putea astfel afla ceva veşti. Era de presupus că, în calitate de doctor, va avea o oarecare libertate de mişcare. Poate chiar contacte cu spitalul închisorii şi deci cu deţinuţii din celelalte secţii şi chiar din fabrică, unde, cu siguranţă, sunt mai informaţi despre situaţia politică. Cât priveşte Zarca, ea nu va mai avea niciun secret pentru el. Îi va cunoaşte pe toţi deţinuţii, din toate celulele.

La argumentele mele, Mache ridica mereu aceeaşi obiecţie. Pretindea că pentru a afla nişte informaţii politice, şi aşa depăşite, şi pentru a-şi satisface curiozitatea de a cunoaşte secretele Zarcăi, preţul pe care l-ar plăti acceptând postul de medic ar fi mult prea mare. Va fi mereu între ciocan şi nicovală.

Pe de o parte, conştiinţa profesională şi spiritul de solidaritate cu deţinuţii îi vor dicta atitudinea şi hotărârile de luat, iar pe de altă parte, medicul M.A.I. şi ofiţerul politic îi vor cere să contravină acestor principii şi să se alinieze la interesele administraţiei. Dacă rămâne inflexibil pe poziţie, va fi înlocuit după primele zile. Dacă totuşi va voi să se devoteze

cauzei, cu scopul de a ajuta la alinarea suferinţelor camarazilor, rămânând totodată fidel obligaţiilor lui profesionale, va trebui să ducă o luptă permanentă cu administraţia atotputernică, uzând de abilitate şi de tot felul de subterfugii, pentru ca prin înşelătorie să-şi atingă măcar în parte ţelul. Va trăi astfel într-o tensiune permanentă, supus la presiuni, umilinţe, ameninţări şi pedepse. Făcuse această experienţă la Cavnic şi nu voia s-o repete. Nu se mai simţea în stare de un nou sacrificiu. Mai ales acum, când propria lui sănătate lăsa de dorit.

Într-adevăr, de câtăva vreme, Mache se plângea de tulburări cardiace, punându-şi singur cele mai grave diagnostice. Gestul de a-şi lua pulsul sau de a-şi ţine mâna pe piept în dreptul inimii devenise aproape un tic şi deseori îi cerea lui Paul să-l consulte şi el, ca să se convingă de anumite simptome anormale. Paul pretindea că era vorba doar de nişte manifestări de natură nervoasă, absolut explicabile, foarte frecvente în închisoare şi fără niciun fel de gravitate. Mache susţinea însă că nu era vorba de acele simple aritmii sau tahicardii la care se referea Paul, ci de o afecţiune organică reală, care îi provoca o senzaţie de neputinţă şi stări de angoasă. Când Paul refuza să ţină seama de aceste senzaţii, pe care le considera subiective şi deci neavând valoarea ştiinţifică a constatărilor obiective, ce trebuie să stea la baza formulării unui diagnostic, Mache se enerva. Dându-ne seama că presupusa boală de inimă începuse să devină la Mache aproape o idee fixă, am evitat să-l mai contrazicem, ocolind subiectul şi încercând să-i distragem atenţia de la preocuparea care-l obseda. A trebuit să treacă mai bine de un an (părăsisem de mult Zarca şi drumurile noastre în puşcărie se despărţiseră) pentru ca Mache să uite de boala lui de inimă şi diagnosticul lui Paul să se confirme. Până una-alta însă, suferinţa lui de inimă devenise un argument în plus, ca să nu accepte să devină doctor în Zarcă.

În cele din urmă, i-am smuls totuşi o promisiune. Când va fi din nou dus la maiorul Bogăţeanu, îi va spune că nu va accepta să preia cabinetul din Zarcă decât cu o condiţie: să aibă mână absolut liberă din punct de vedere medical, ceea ce însemna să i se pună la dispoziţie medicamentele necesare şi să nu fie împiedicat de administraţie în exercitarea meseriei lui, respectându-i-se aplicarea tratamentelor pe care le va prescrie, de care va răspunde numai în faţa organelor medicale ale închisorii. Mache a ţinut să-mi spună că sunt un optimist dacă îmi închipui că aceste condiţii vor fi acceptate.

A doua întrevedere cu Bogăţeanu a avut loc tot în biroul gardianului, dar de astă dată doctorul nu mai era singur. Era însoţit de un ofiţer, care, după aplomb, aroganţă şi mai ales după vocabularul bogat în expresii şi lozinci marxiste, nu lăsa nicio îndoială că era de la biroul politic al închisorii.

— Ei, te-ai gândit bine la ce ţi-am spus data trecută? a început prin a întreba Bogăţeanu.

— N-am prea avut la ce mă gândi, domnule maior, fiindcă nu mi-aţi explicat în ce condiţii ar urma să lucrez la cabinetul medical.

Răspunsul lui Mache i-a contrariat de la început pe cei doi şi mai cu seamă pe ofiţerul necunoscut. Veniseră convinşi că vor avea de-a face cu un docil, care după regimul pe care-l îndurase după evadare se va grăbi să

accepte propunerea. Nu se aşteptau ca Mache să trateze termenii contractului. Făcând un vizibil efort de a nu-şi arăta surprinderea şi de a nu părea să fi înţeles exact sensul cuvintelor lui Mache, maiorul i-a explicat că deocamdată va fi mutat într-o altă celulă, amenajată în cabinet medical, unde va avea un pat ca lumea, cu pernă şi cearceaf. Prin favoarea ce i se făcea, de a avea din nou dreptul să muncească, va primi regimul alimentar al celor care lucrau în fabrică, iar mai târziu, dacă administraţia se va convinge de dorinţa lui sinceră de a se reabilita, i se vor crea şi alte avantaje, eventual dreptul de a scrie şi de a primi pachete de acasă. Bineînţeles că, dacă munca şi atitudinea lui vor fi apreciate, nu este exclus ca într-o bună zi să primească o reducere de pedeapsă. Când maiorul, satisfăcut, şi-a încheiat cântecul de sirenă, Mache i-a spus că a fost înţeles greşit. Nu voia să ştie ce avantaje personale aveau să decurgă din funcţia de medic de Zarcă, ci condiţiile în care îşi va putea exercita profesiunea.

De data asta, nemaiavând răbdare, a intervenit celălalt ofiţer, pe un ton mai imperativ:

— Asta nu te priveşte pe tine! Vei executa ordinele pe care le vei primi de la noi!

Cu aceste cuvinte conflictul era deschis. Atâta aştepta Mache! Şi-a făcut plăcerea să le spună celor doi tot ce avea pe suflet. Referindu-se la deontologia medicală, la etica şi jurământul hipocratic, cărora orice medic trebuie să le fie credincios, aluzie transparentă la adresa lui Bogăţeanu, acesta din urmă, prudent, n-a ripostat, aşteptând intervenţia celuilalt ofiţer.

Politrucul nu pricepuse nimic din spusele lui Mache. Înţelesese însă că Bogăţeanu fusese pus în stare de inferioritate şi că, din duelul verbal ce avusese loc, Mache ieşise învingător şi domina situaţia, ceea ce nu putea fi tolerat din partea unui deţinut. S-a răstit deci cu ton poruncitor la Mache, amintindu-i că e „bandit” care n-are dreptul să discute ordinele primite. Ca doctor în Zarcă va face ce i se va spune şi nu după capul lui.

— Dumneavoastră puteţi da ordine subalternilor dumneavoastră şi deţinuţilor. Deci şi mie, cât sunt un simplu deţinut. Ca medic, în exerciţiul profesiunii, sunt însă suveran în hotărârile mele şi nu-mi puteţi da ordine! Căutaţi-vă deci pe altcineva, fiindcă eu nu accept să fiu medic în condiţiile astea.

Acestea fiind spuse, Mache a cerut să fie dus în celulă. Ceea ce spusese era însă prea mult pentru urechile unui ofiţer politic, care nu şi-a mai putut păstra cumpătul şi, furios, s-a dezlănţuit, amestecând insulte şi ameninţări în obişnuitul limbaj al categoriei din care făcea parte. Când, în sfârşit, a chemat gardianul de pe secţie ca să-l ducă în celulă, ofiţerul politic şi-a luat rămas-bun de la Mache, cu formula de mult banalizată prin frecvenţa întrebuinţării şi devenită aproape clasică:

— Aici o să-ţi putrezească oasele, banditule!

Am redat în rezumat ceea ce ne-a povestit Mache în celulă despre convorbirea cu ofiţerii, încercând s-o prezinte cât mai aproape de spiritul în care s-a desfăşurat.

Nici nu apucase bine Mache să ne termine povestea, când uşa s-a deschis iar, şi gardianul i-a strigat numele lui Paul. I-a spus şi lui să-şi ia haina şi l-a scos din cameră. Nu ne-a fost greu să ne imaginăm unde îl

duce. Paul n-a lipsit nici cinci minute! Fusese şi el dus în biroul gardianului, în faţa aceloraşi doi ofiţeri. De data asta, iniţiativa a luat-o ofiţerul politic. L-a anunţat pur şi simplu pe Paul că administraţia hotărâse să-i încredinţeze grija cabinetului medical ce va lua fiinţă în Zarcă.

Paul însă, cu calmul lui proverbial şi nevrând să intre în polemică, i-a mulţumit pentru intenţie, dar i-a spus că nu poate accepta.

— De ce, mă? l-a întrebat ofiţerul.

— Nu mă simt în stare să fac faţă răspunderilor.

Ofiţerul a înţeles şi n-a mai insistat. Cu un „o să vă învăţ eu minte!” Paul a fost trimis în cameră.

În urma celor petrecute, am ajuns la concluzia că administraţia voise să numească un medic, chiar pe unul din locatarii Zărcii, pentru a nu dezvălui nimic din secretele ei unui doctor pe care l-ar aduce din altă parte a închisorii. Cu defecţiunea lui Mache şi a lui Paul, sursa de doctori a Zărcii fusese epuizată. Dacă administraţia era decepţionată de eşec, pot spune că de data asta mă aflam alături de ea. E drept că din cu totul alte motive. I-am reproşat lui Mache atitudinea avută. Consideram refuzul lui ca pe o dezertare de la datorie, mai ales că ne dăduse dovada, ca doctor la Cavnic, că era capabil să se descurce în aşa fel, încât să aducă enorme servicii deţinuţilor, cu toate piedicile ridicate în cale de biroul politic. E adevărat, nu fără neplăceri şi riscuri. Acum, după refuzul lui, era foarte probabil ca administraţia fie să renunţe la ideea unui cabinet medical în Zarcă, fie să aducă un doctor selecţionat dintre „deţinuţii de încredere” cum erau numiţi turnătorii în terminologia oficială a Securităţii. Din fericire, nici Mache nu mi-a luat în nume de rău învinuirea pe care i-o aduceam şi nici pronosticurile mele pesimiste în privinţa cabinetului medical nu s-au adeverit.

Peste câteva zile, cabinetul a luat fiinţă. Când am fost scoşi la plimbare, am observat uşa unei celule (cred că nr. 10) deschisă şi în dreptul ei, pe coridor, câteva piese de mobilier, pe care Cărămidaru le manipula după indicaţiile unui gardian. Un mic dulăpior, vopsit în alb şi purtând pe uşiţă semnul crucii roşii, ne-a lămurit despre ce era vorba.

Peste alte câteva zile, într-o dimineaţă, am auzit deschizându-se succesiv uşile celulelor. Până la noi a durat destul de mult, opririle la fiecare celulă fiind neobişnuit de lungi. În fine, s-a deschis şi uşa noastră şi în prag, alături de gardian, a apărut doctorul, primul doctor al Zărcii. Extrem de înalt şi slab, cu o expresie suferindă în trăsăturile feţei, părea să aibă el însuşi nevoie de un medic. Numai privirea lui vioaie contrazicea acest aspect. Pentru o clipă, i-am surprins o licărire de uimire în ochi şi chiar un început de zâmbet schiţat pe buze, care s-a stins însă atât de repede, încât am avut impresia că m-am înşelat. Gardianul avansase cu o jumătate de pas, în aşa fel, ca să-i aibă sub ochi şi pe doctor şi pe noi. Era evident că fusese instruit să fie deosebit de vigilent, pentru a preveni orice luare de contact sau convorbire între doctor şi ceilalţi deţinuţi, în afară de schimbul de cuvinte strict necesar unei aşa-zise consultaţii medicale.

De altfel, gardianul avea tendinţa de a face pe intermediarul, el fiind cel care ne-a întrebat:

— E careva din voi bolnav?

Mai mult împins de noi, Mache s-a lăsat convins şi a făcut un pas înainte:

— Eu, domnule plutonier.

— Spune doctorului ce te doare.

Şi Mache a început să-i spună doctorului despre tulburările lui cardiace. Încă de la primele cuvinte pronunţate, i-a stârnit suspiciunea gardianului. Neînţelegând nimic din expresiile medicale folosite de Mache, l-a bănuit că nu vorbeşte româneşte şi a intervenit imediat:

— Ce limbă străină vorbeşti, bă? Nu ştii că n-ai voie?

A trebuit ca Mache să-i explice că este doctor şi noi să confirmăm faptul, pentru ca, în cele din urmă, să se convingă că nu avusese loc o tentativă de a comunica nereglementar cu medicul şi să permită continuarea „consultaţiei”.

După ce medicul cel nou a ascultat expunerea simptomelor resimţite de Mache, i-a spus că deocamdată, cabinetul medical nefiind încă înzestrat cu cele necesare, îl va consulta mai atent, de îndată ce va primi un stetoscop. M-a frapat vocea lui, voalată şi extrem de blândă. Nu ştiu să spun de ce, dar omul inspira încredere. Pentru moment, s-a mulţumit să-i ia pulsul şi, aplicându-şi urechea pe pieptul lui Mache, i-a ascultat inima. Înainte de a pleca, i-a împărtăşit părerea ce şi-o făcuse: tulburări neurovegetative! Deci nimic de natură organică. Cu aceste cuvinte, vizita medicală s-a încheiat. Gardianul îl grăbea pe doctor să-şi continue turneul şi la etaj. Înainte de a ieşi, doctorul a mai întors o dată capul şi iar mi s-a părut că-i văd în ochi o lucire de simpatie complice la adresa noastră. Apoi uşa s-a trântit în urma siluetei lui deşirate, care s-a aplecat ca să treacă pragul.

Când zgomotul paşilor pe coridor s-a stins, am aflat semnificaţia privirilor doctorului. Se cunoştea foarte bine cu Mache şi Paul. Munciseră împreună în mina de la Baia Sprie înainte ca drumurile lor să se despartă, Mache şi Paul fiind transferaţi la Cavnic, iar el, la cea de-a treia mină unde lucrau deţinuţi politici, la Valea Nistrului. O vreme fusese medic la cabinetul de la Baia Sprie.

Îl chema Cornel Petrasievici. După nume şi mai ales după renume, îl ştiam şi eu. Auzisem de multe ori vorbindu-se de el. Se făcuse remarcat în toate închisorile prin care trecuse. Aşa cum, din cauza înălţimii lui, nu putuse trece neobservat, tot aşa şi calităţile lui de om şi doctor i-au semnalat prezenţa peste tot pe unde l-au purtat dubele penitenciare şi i-au creat reputaţia de care se bucura, una din acele reputaţii care se transmite din gură în gură în lumea de după gratii şi care m-a făcut şi pe mine să-l cunosc, înainte de a-l fi văzut.

La fel cum numele odioase ale delatorilor erau difuzate şi cunoscute în toate închisorile, intrând în patrimoniul de informaţii al fiecărui deţinut, aşa şi numele acelor oameni de bine şi de caracter erau transmise din om în om şi răspândite în tot Gulagul românesc. Reputaţia, atât a unora cât şi a celorlalţi, care prin atitudinea lor ieşiseră din anonimatul masei de puşcăriaşi, avea să-i însoţească şi să-i preceadă de-a lungul drumului şi în cursul anilor prin închisori. Pentru unii, această reputaţie avea să devină un fel de titlu de nobleţe, pentru alţii, o povară mult mai greu de purtat decât lanţurile şi mai greu de suportat decât temniţa în sine. Şi pe unii şi pe alţii, faima pe care şi-au făcut-o în închisoare îi urmăreşte încă şi nu se pare că se va stinge, atâta vreme cât mai supravieţuiesc amintirile celor care, trăind cu ei după gratii, pe unii i-au stimat şi pe alţii i-au dispreţuit. Şi cred că e şi bine să fie aşa.

Cornel Petrasievici îşi luase diploma de doctor la Facultatea de medicină din Bucureşti. În primii ani de după război, când Y.M.C.A. îşi deschisese un sediu în România, ocupase postul de medic la secţia de la Timiş a acestei asociaţii americane pentru tineret. După o activitate de numai câţiva ani, guvernul comunist a închis birourile asociaţiei şi la scurt timp i-a arestat pe preşedintele ei şi pe cei câţiva angajaţi români. Acuzaţi de spionaj în favoarea „imperialiştilor americani", au fost judecaţi şi condamnaţi pentru „înaltă trădare". Din câte îmi amintesc, sentinţa lui Petrasievici la proces fusese douăzeci şi cinci de ani muncă silnică. Aşa ajunsese în lagărul de la Baia Sprie şi apoi în cel de la Valea Nistrului unde, fie în calitate de doctor, fie ca simplu deţinut muncind în mină, pusese toată inima şi toată priceperea lui profesională în îngrijirea medicală a camarazilor săi bolnavi.

Un exemplu: într-una din zile, cu ocazia prăbuşirii unor roci într-o galerie a minei, un deţinut fusese grav accidentat. Roca ascuţită îi provocase o rană adâncă la picior şi îi tăiase un tendon. Se impunea o intervenţie chirurgicală urgentă, în caz contrar rănitul riscând, în cea mai fericită ipoteză, o infirmitate pe viaţă. Petrasievici a cerut administraţiei lagărului să transporte deţinutul la spitalul cel mai apropiat, arătând gravitatea cazului. S-a lovit însă de obişnuitul dispreţ pentru viaţa deţinuţilor, din partea comandantului şi a ofiţerului politic, care au invocat tot felul de impedimente: ba că le trebuie o aprobare specială de transfer, ba că n-au mijloc de transport la îndemână. Tergiversau lucrurile şi timpul trecea. Dându-şi seama că vremea astfel pierdută putea fi fatală rănitului, Petrasievici şi-a luat singur răspunderea unei intervenţii. Fără mijloace adecvate, în condiţiile primitive pe care le oferea aşa-zisul cabinet medical, mai prost înzestrat decât cea mai mizerabilă infirmerie, Cornel Petrasievici s-a decis să treacă la operaţie. Hotărâre gravă, deoarece în caz de nereuşită, putea fi tras la răspundere (culmea ironiei!) chiar de administraţie. Fiind vorba de sănătatea unui om, Cornel n-a pregetat. A încropit în grabă cele necesare, suplinind lipsurile cu ce avea la îndemână şi improvizând. În loc de bisturiu a folosit un cuţit de la bucătăria lagărului, iar pentru cusut, un ac obişnuit, împrumutat de la un deţinut. Şi operaţia a reuşit! Omul s-a vindecat şi şi-a recăpătat uzul piciorului.

Această ispravă a doctorului Petrasievici, povestită şi purtată de deţinuţi dintr-o închisoare în alta, a îmbogăţit cu un episod în plus cronica nescrisă a puşcăriilor, alături de multe alte fapte şi întâmplări. Aşa o aflasem şi eu, cu mult înainte, pe vremea când nici nu bănuiam că mă voi întâlni vreodată cu eroul ei în Zarcă şi cu atât mai puţin nu gândeam că mai târziu aveam să-l cunosc îndeaproape şi o să ne împrietenim în închisoarea din Piteşti.

Bun şi generos din fire, avea o înclinaţie naturală spre dăruire. Rar am văzut un medic îngrijindu-se cu atâta devotament de bolnavi. Cornel Petrasievici era şi foarte credincios. Cu toate aceste calităţi, era chemat să fie un fel de doctor-misionar. Şi aşa a şi fost în toate închisorile prin care a trecut. Dar mai ales pentru cei din Zarcă a fost o adevărată binefacere. Niciodată n-am înţeles cum de s-a putut înşela în aşa hal biroul politic al Aiudului, numindu-l pe Cornel Petrasievici medic în Zarcă! Cred că niciunul din deţinuţii Zarcăi nu l-a putut uita vreodată.

De câte ori eram scoşi la W.C. sau la plimbare, îi zăream silueta pe coridor, intrând sau ieşind dintr-o celulă. La început însoţit şi supravegheat

îndeaproape de un gardian, dar cu timpul, din ce în ce mai liber în mişcările şi deplasările lui prin celular. Pe zi ce trecea, delăsarea firească îşi spunea cuvântul, concomitent cu efectul pe care încet, încet, atitudinea lui Petrasievici îl producea asupra gardienilor. Cu privirea lui veşnic senină şi caldă, cu vocea lui blândă, reuşea să-i dezarmeze pe cei mai răi. Avea darul să-i îmblânzească şi chiar să-i umanizeze într-o oarecare măsură. În orice caz, în mai puţin de o lună, a izbutit să le câştige într-atât încrederea, încât unii îl lăsau să circule singur pe coridor şi chiar să tragă zăvorul la câte o celulă, pentru a da un medicament sau a se informa de starea sănătăţii deţinuţilor.

Cornel se oferise să-i ajute la curăţenie lui Cărămidaru, aşa încât era mai toată ziua pe coridor. De îndată ce se auzea însă soneria de la poarta Zarcăi, intra repede în celula lui şi trăgea uşa după el, pentru a nu fi surprins pe coridor de inspecţia „politicului" sau a altui ofiţer. Îl punea astfel pe gardianul de pe secţie la adăpost de observaţie sau chiar de pedeapsa de care era pasibil, pentru nerespectarea cu stricteţe a regulamentului, care cerea ca doctorul să fie încuiat în celula lui, la fel ca toţi ceilalţi deţinuţi. Grija lui Petrasievici de a-i evita neplăceri din partea superiorilor era apreciată de gardian, iar acceptarea acestei complicităţi îl îndatora şi îl făcea să-i acorde şi mai multă independenţă, independenţă de care Cornel se folosea cu discreţie, fără să-i dea impresia că abuzează de ea.

Şi aşa, pas cu pas şi cu duhul blândeţii, Petrasievici îşi câştiga tot mai mult spaţiu de manevră. Îl auzeam deseori stând de vorbă pe coridor, în dreptul celulei noastre, cu gardianul care îl supraveghea în timp ce mătura sau ştergea cu motorină uşile. Cu un tact deosebit, îi menaja susceptibilităţile, vorbindu-i respectuos, dar fără să se umilească. Întotdeauna găsea prilejul să aducă vorba despre vremurile grele prin care treceam şi cărora toţi le eram supuşi deopotrivă, şi noi, deţinuţii, şi ei, gardienii puşi să ne păzească. Şi unii şi alţii, trebuia să ne înţelegem reciproc poziţia pe care ne-o hărăzise soarta şi, numai păstrându-ne omenia, ne vom putea privi unii pe alţii în ochi, atunci când urgia timpurilor se va domoli şi întâmplarea va face să ne întâlnim în libertate, fost deţinut cu fost gardian. Oamenii buni şi cu frică de Dumnezeu se vor respecta întotdeauna şi se vor revedea cu plăcere. Numai oamenii răi şi fără minte nu-şi dau seama că vremurile sunt trecătoare şi că fiecare, mai devreme sau mai târziu, îşi primeşte răsplata pentru faptele lui.

Cam pe acest teren de discuţie se aventura cu prudenţă şi fără să întindă coarda prea mult Cornel Petrasievici, având grijă ca vorbele lui să nu pară a insinua vreo ameninţare. Cornel nu predica în pustiu, căci de la individ la individ şi în limita posibilităţilor lor de gardieni, obţinea întotdeauna câte ceva. Unul se arăta ceva mai indulgent, atenuând în parte rigorile regimului din Zarcă, prelungind timpul de plimbare, negrăbind deţinuţii să iasă de la toaletă sau oferind suplimente din mâncarea rămasă în hârdău după împărţirea mesei. Altul închidea ochii când surprindea vreo activitate nepermisă în celule (cusut sau vorbit la perete). Tot efectul eforturilor lui Cornel dispărea însă ca prin farmec după fiecare inspecţie care dădea noi instrucţiuni de vigilenţă şefilor de secţie, sau după şedinţele destul de frecvente, unde gardienilor li se injecta o nouă doză de ură împotriva „bandiţilor" din celule. Dar Cornel nu se

descuraja şi, cu aceeaşi răbdare şi perseverenţă de predicator, o lua de la capăt. Săpa din nou la temelia edificiului de ură, trezind iar în inimile gardienilor o licărire de omenie sau măcar strecurându-le în suflet îndoiala.

Cu toată această relativă relaxare a supravegherii în ce-l privea, nu am reuşit niciodată să stăm cu el de vorbă în tihnă. Cel mult, cu ocazia vizitelor medicale în celula noastră, reuşea să ne strecoare câte o vorbă de încurajare, uneori în franţuzeşte, strecurată printre expresiile medicale, cu care îl deruta pe gardianul care asista destul de indiferent din uşă. Noi nu solicitam vizita medicului, neavând niciun motiv real de boală. Cu toate astea, Cornel ne vizita la fiecare două-trei zile. Când gardianul deschidea uşa, intra în celulă şi se adresa direct câte unuia din noi, întrebându-l cum se mai simte, dacă mai are dureri în abdomen, dacă îl mai jenează ficatul, dacă medicamentul pe care i l-a dat i-a făcut bine etc.

Eram convinşi că recurgea la aceste invenţii pentru a-şi justifica vizita în celula noastră, contând pe faptul că gardianul de serviciu în ziua respectivă n-avea de unde să ştie ce se petrecuse în schimbul tovarăşului lui din tura precedentă. Credeam că Petrasievici îşi crea astfel pretexte de consultaţie, sperând să prindă un moment favorabil pentru a ne vorbi. Bănuiam că reuşise să afle ceva ştiri politice şi voia să ni le împărtăşească şi nouă. Straniu în comportarea lui Cornel ni se părea faptul că pierdea o mulţime de vreme, prefăcându-se a ne consulta pentru bolile pe care ni le inventa. Te punea să te culci pe o parte sau pe alta, punea urechea şi te asculta, te întreba dacă în cutare sau cutare punct te doare la apăsare. Bineînţeles că fiecare din noi îi confirmam simptomele pe care ni le sugera chiar el, prin felul în care ne punea întrebările. Consideram însă că măsurile de prudenţă pe care le lua, jucând tot acest teatru, erau mult prea exagerate faţă de indiferenţa cu care gardianul aştepta în cadrul uşii sfârşitul consultaţiei. De câteva ori, Cornel ne-a putut şopti câteva frânturi de frază, care, reconstituite şi puse cap la cap, reprezentau o rugăminte cam cu următorul sens: dacă suntem vreodată întrebaţi, să susţinem că suferim de bolile pentru care ne consultă şi că am primit de la el medicaţia adecvată.

Au trecut mai mult de doi ani, până ce am aflat cu ce afaceri „misterioase” se îndeletnicea doctorul Petrasievici. Când luase în primire cabinetul medical din Zarcă, îi fuseseră aduse la cunoştinţă condiţiile în care urma să-şi desfăşoare activitatea. Va fi condus de gardian la celulele unde vor fi semnalate cazuri de boală. Va consulta bolnavii şi va întocmi o listă cu numele celor consultaţi, cu diagnosticele stabilite şi medicamentele prescrise, listă ce o va preda gardianului, care, la rândul lui, o va înainta medicului-şef al spitalului penitenciarului, maiorul Bogăţeanu. Acesta din urmă, în măsura posibilităţilor şi a stocului existent în farmacia spitalului, va aproba lista de medicamente şi i le va trimite. Cabinetul lui nu dispunea decât de aspirine, antinevralgice şi câteva sticle de sirop de tuse. Tot în atribuţia lui intra şi obligaţia de a-i semnala maiorului Bogăţeanu cazurile grave, care nu puteau fi tratate pe loc şi necesitau internarea în spital.

Încă din prima zi, Cornel a făcut o vizită în toate celulele, consultându-l pe fiecare deţinut în parte şi a trimis spitalului un raport însoţit de două liste. Una cu deţinuţii care necesitau spitalizare şi alta cu numele bolnavilor care puteau fi trataţi pe loc, indicând medicamentele de care

aveau nevoie. Printre cei pentru care recomanda internarea, fiind în stare foarte gravă, se aflau Radu Demetrescu-Gyr şi Niculae Gane. La cererea lui Cornel de a fi internaţi, i s-a răspuns că pentru moment nu sunt locuri libere în spital. De fiecare dată în decursul timpului, când a repetat cererea de internare, în cazul lor, Petrasievici a primit acelaşi răspuns. Cât priveşte lista de medicamente pentru deţinuţii ce urmau a fi îngrijiţi în Zarcă, procedeul spitalului a fost altul, aceasta i-a fost înapoiată împreună cu o parte din medicamentele solicitate. Pe listă fuseseră barate medicamentele care lipseau din farmacia spitalului, dar mai fuseseră tăiate şi numele câtorva deţinuţi, precum şi toată medicaţia ce le fusese prescrisă.

Autorii cenzurării îşi puseseră semnătura în josul listei: colonelul Coler, comandantul închisorii Aiud, şi maiorul Bogăţeanu, medicul-şef al spitalului. Pe toate listele trimise ulterior spitalului şi înapoiate lui Cornel împreună cu medicamentele, erau tăiate de fiecare dată numele aceloraşi deţinuţi. La una din vizitele maiorului Bogăţeanu în Zarcă, Petrasievici i-a vorbit de necesitatea stringentă de medicamente pentru aceşti bolnavi. Bogăţeanu i-a spus că nu poate face nimic pentru ei, deoarece cererile de medicamente şi de internare în spital pentru deţinuţii din Zarcă sunt supuse mai întâi aprobării comandantului închisorii şi numai după aceea lui, ca medic al penitenciarului. El personal nu tăia de pe listă decât medicamentele care lipseau din farmacie.

Cornel a înţeles şi nu a mai insistat. N-a mai trecut niciodată pe listă numele celor care fuseseră sistematic tăiate până atunci. A găsit o altă cale: le-a atribuit deţinuţilor ale căror nume observase că nu erau tăiate de pe liste diagnosticele celor cărora li se refuzase asistenţa medicală. În categoria asta ne aflam şi noi. În felul acesta, Cornel obţinea, pe numele noastre, medicamentele necesare pentru cei pe care administraţia voia să-i lase să moară fără îngrijire medicală.

În afara celor menţionaţi mai înainte, mai erau supuşi acestei interdicţii Radu Mironovici, comandant al „Bunei Vestiri”, şi alţii, ale căror nume nu mi le mai amintesc. Am avut ocazia să văd cum arăta unul din oamenii căruia colonelul Coler voia să-i grăbească sfârşitul. Iată împrejurările.

Într-o zi am primit vizita unui plutonier de la grefa închisorii. Ne-a citit fiecăruia dintre noi textul unei hotărâri a tribunalului militar, prin care ni se aducea la cunoştinţă că „cererile noastre de recurs” la sentinţa pronunţată la Oradea, în chestiunea evadării, fuseseră aprobate. Recursul se judecase şi condamnările ne fuseseră reduse de la unsprezece ani la cinci ani. Plutonierul ne-a cerut să semnăm de luare la cunoştinţă şi totodată să iscălim o cerere gata imprimată, prin care să solicităm computarea pedepsei de cinci ani, rămasă definitivă prin recurs, cu condamnarea noastră iniţială. În cazul meu, să mi se compute cei cinci ani în cei douăzeci de ani de muncă silnică, pe care îi primisem la procesul de la Piteşti. Spre uimirea plutonierului, toţi trei am izbucnit în râs. I-am explicat apoi că nu acceptăm hotărârea tribunalului de a ne reduce pedepsele. Considerăm hotărârea ilegală, deoarece noi nu făcusem niciodată cerere de recurs. Ca atare, nu semnăm nici de luare la cunoştinţă şi nu ne interesează nici computarea pedepsei. Atât plutonierul de la grefă cât şi şeful de secţie care asistase la scenă ne-au privit nedumeriţi. Nu înţelegeau cum puteam refuza o reducere de pedeapsă.

Le-am spus că noi nu aşteptăm nimic de la justiţia acestui regim, pe care n-o recunoaştem. Noi nu vedem decât două posibilităţi: ori nu vom ieşi niciodată din puşcărie, ori vom fi eliberaţi, fără hotărâre judecătorească, atunci când se vor deschide porţile închisorilor, cum s-au deschis porţile lagărelor de concentrare din Germania. Pe vremea aceea, o credeam sincer! N-ar fi trebuit însă s-o spunem! Plutonierul a considerat refuzul nostru o manifestare de recalcitranţă, ceea ce de fapt şi era! Crezând că ne va intimida, a răcnit la noi, că n-avem dreptul să discutăm ordinele şi că suntem obligaţi să semnăm. I-am răspuns că refuz şi că n-are decât să semneze el în fals, aşa cum se procedase şi în cazul cererii noastre de recurs. Plutonierul de la grefă, furios, s-a întors spre şeful de secţie: „Ia să-l bagi pe ăsta la carceră!”

(Câteva luni mai târziu, un alt plutonier de la grefă ne-a anunţat că cererile noastre de computare a pedepselor fuseseră aprobate! Nu ne-a mai cerut să semnăm de luare la cunoştinţă!)

Aşa am ajuns în carcera din colţul coridorului, la numai câţiva paşi de uşa celulei noastre. În carceră n-am stat decât câteva ore. Totuşi, poziţia era incomodă şi obositoare. Mă lăsam când pe un picior, când pe altul, dar tot amorţeam. Rezemându-mă de pereţii de scândură, ba într-o parte, ba într-alta, deodată în bezna carcerei a pătruns o rază de lumină. Frecându-mă cu umerii de pereţi, dădusem jos un dop făcut dintr-un fir de lână mototolit, care astupa o gaură nu mai largă de doi milimetri, practicată în scândură. Aplicându-mi ochiul pe orificiu, mi-am dat seama că fusese făcut cu bună ştiinţă de alt deţinut, care stătuse înaintea mea în carceră. Scândura fusese perforată la înălţimea capului unui om de statură mijlocie, în peretele carcerei orientat spre coridor. Privind prin gaură, cuprindeam în câmpul meu vizual întreg coridorul, pe toată lungimea şi lăţimea lui, până la celălalt capăt al lui, care se pierdea în semiobscuritate.

Un timp m-am distrat să-i urmăresc mişcările lui Cărămidaru. Ştergea pe rând, cu o cârpă, uşile celulelor. De fiecare dată când trecea la altă uşă, înainte de a se apuca s-o frece cu cârpa, se apropia tiptil şi privea prin vizetă. La unele celule întârzia mai mult, cu urechea lipită de uşă, ca să asculte discuţiile din interior. Abia după aceste preliminarii silenţioase îşi trăda prezenţa, apucându-se de treabă.

L-am văzut şi pe Cornel Petrasievici ieşind din celula lui, care nu era zăvorâtă şi îndreptându-se către biroul gardianului. Nici paşii lui Cornel nu se auzeau, fiindcă umbla în ciorapi. Aşa venea şi la noi la vizita medicală. Aflasem de la Mache şi Paul motivul. Îşi menaja bocancii, ajunşi în ultimul hal de uzură, ştiind că nu putea căpăta alţii pe măsura lui. Purta un număr aşa de mare la picior, încât încălţăminte de gata, pe dimensiunea lui, nu se găsea. Îşi făcuse întotdeauna pantofii pe comandă. Mai toată puşcăria a făcut-o desculţ, în ciorapi şi, cel mult iarna, în galenţi. Mai târziu, când am stat împreună în închisoarea din Piteşti şi ne-am împrietenit, râdeam cu el că iarna îşi pune schiurile ca să iasă la plimbare, aşa de lungi erau cele două bucăţi de scândură din care erau croiţi galenţii lui.

Un timp nu s-a mai văzut nicio mişcare pe coridor. Numai silueta lui Cărămidaru, care se îndepărtase către fundul coridorului, şi ea estompată de distanţă şi întunecime. Renunţasem să mai privesc prin gaură şi îmi schimbasem poziţia, fiindcă amorţisem. Deodată, pe sală s-a produs rumoare. Se auzeau paşi şi vocea gardianului. Mi-am reluat observaţia.

Cornel, ţinând în mână un lighean din care ieşeau aburi, se îndrepta spre celula-cabinet medical, urmat de gardian. Acesta din urmă l-a strigat pe Cărămidaru. Între cei doi a urmat un scurt conciliabul, după care Cărămidaru a dispărut pe uşa unde se afla scara care ducea la etaj. Între timp, gardianul a intrat la Cornel în celulă. A mai ieşit de vreo două ori în uşă şi a strigat după Cărămidaru să se grăbească. În sfârşit, l-am auzit pe acesta coborând scările. Când a reapărut pe coridor, nu mai era singur. Purta în spinare un alt deţinut, care la fiecare pas al lui Cărămidaru gemea. În această formaţie au intrat amândoi în cabinetul medical şi uşa s-a închis după ei.

După o vreme, Cărămidaru a ieşit şi s-a dus să-şi continue treaba începută, urmat peste puţin timp de gardian, care s-a îndreptat spre biroul lui. Până la ora prânzului, nu s-a mai întâmplat nimic. Când cărăuşii cu hârdaiele de mâncare au sunat la poartă, gardianul m-a scos din carceră şi m-a băgat în celulă.

Câţiva ani mai târziu, am aflat de la Cornel că deţinutul adus în cârcă de Cărămidaru la cabinetul medical era Radu Gyr.

Într-o stare de slăbiciune extremă, pe lângă alte suferinţe, Radu Gyr era chinuit de un prolaps. Mi-aduc aminte de vorbele lui Cornel: „La fiecare scaun, îi ieşea intestinul de vreo patruzeci de centimetri!”

De fiecare dată, în lungi şedinţe chinuitoare, numai cu răbdare şi cu mâinile goale, Cornel reuşea să rezolve criza, reintroducându-i intestinul la loc. Singurul ajutor pe care îl primea era un lighean cu apă caldă, cerut de la bucătărie. Şi asta, fără ştirea administraţiei şi numai datorită strădaniilor prin care Petrasievici câştigase un dram de bunăvoinţă din partea gardianului.

În cursul aceleiaşi veri, am mai fost băgat o dată în carceră. Şi de această dată, tot pentru refuz de semnătură. Iată din ce mi s-a tras. Ceasul pe care îl avusesem la mână în momentul arestării şi care, la percheziţia din subsolul Ministerului de Interne, îmi fusese luat la magazie mă urmase, de aci, în toate peregrinările prin diferite aresturi şi închisori prin care trecusem, până la Cavnic.

Pe lângă bagajele care ni se reţineau, tot la magazia penitenciarelor, erau depuse şi aşa-numitele „obiecte de valoare”, adică ceasuri, inele, stilouri etc. Cu ocazia fiecărui transfer, atât la părăsirea închisorii, cât şi la sosirea la noul loc de detenţie, deţinutului i se prezentau obiectele de valoare depuse. De fiecare dată era pus să semneze o hârtie. Prima dată, la plecare, semna de luare în primire (numai în teorie, fiindcă pe drum, obiectele erau date în grija escortei şi nu erau lăsate asupra deţinutului), iar a doua oară, iscălea de predare, la sosirea în noua închisoare.

Aşa semnasem şi eu mereu, până ce ajunsesem la Cavnic. De aici, evadând, ceasul nu mă mai urmase şi zăcuse în magazie, nemaiavând stăpân. Prin ce minune mecanismul haotic al birocraţiei se pusese din nou în mişcare, când fusesem prins şi reintrasem în circuitul puşcăriei, nu ştiu. Fapt este că ceasul meu pornise iar la drum şi-mi dăduse de urmă la Aiud.

Aşa s-a făcut că m-am trezit într-o zi cu un plutonier-magazioner, care mi-a arătat o cutiuţă de lemn în care se afla ceasul meu şi mi-a cerut să

confirm printr-o semnătură predarea lui la „obiectele de valoare” ale închisorii. Dar plutonierul nu s-a mulţumit cu atât. Mi-a explicat că, în urma unei dispoziţii a Direcţiei Generale a Penitenciarelor, magaziile tuturor închisorilor trebuiau să desfiinţeze depozitul de „obiecte de valoare”, trimiţându-l familiilor deţinuţilor. Pentru asta, îmi cerea să depun o nouă semnătură, prin care să-mi dau acordul ca penitenciarul să procedeze la expedierea ceasului prin poştă, la adresa mamei în Bucureşti. Hârtia pe care mi-a întins-o era gata scrisă şi servea de fapt la descărcarea magaziei.

Aducându-mi aminte, din vremea când eram încă liber, de câteva cazuri în care familiile unor deţinuţi primiseră prin poştă obiectele aparţinându-le, am refuzat să semnez. Şi iată de ce: într-o anumită perioadă, în caz de deces al unui deţinut, penitenciarul îi expedia obiectele personale acasă, ceea ce pentru familia respectivă era confirmarea morţii lui. M-am gândit deci că, la primirea ceasului, şi mama îşi va închipui că am murit în închisoare. Plutonierul a insistat, spunându-mi că, în urma dispoziţiei primite, penitenciarul nu mai are dreptul să păstreze obiectele de valoare, iar eu, la rândul meu, i-am explicat motivul refuzului meu. A părut a înţelege, dar cum nu putea lua singur o hotărâre, a plecat, ca să revină peste un timp cu un ofiţer, probabil superiorul lui de la magazie. Nici discuţia cu ofiţerul nu a dus la niciun rezultat. În cele din urmă, reprezentanţii magaziei au plecat. Credeam incidentul închis. Eram convins că vor trimite ceasul acasă, chiar şi fără semnătura mea, lipsa acestei forme nefiind un impediment pentru a-l expedia prin poştă.

Nu ştiam însă ce însemnau birocraţia şi gestiunea unei magazii de penitenciar. În închisorile Ministerului de Interne, oamenii puteau fi trataţi după bunul-plac al celor ce dispuneau de viaţa deţinuţilor. Puteau fi schingiuiţi, degradaţi în toate felurile, înfometaţi, lăsaţi să moară fără îngrijire medicală, ajutaţi s-o facă sau chiar asasinaţi. Toate aceste fapte puteau fi săvârşite fără niciun fel de scrupule, dar nu... fără forme. Formele se întocmeau cu scrupulozitate, dând naştere unui sistem aşa de rigid, încât de multe ori însăşi administraţia se găsea prinsă în propria-i capcană. Într-o astfel de situaţie se găsea acum, în faţa refuzului meu de a semna. Nesemnând, magazia nu era descărcată şi rămânea mai departe răspunzătoare de ceas. Deci, nu-l putea expedia şi, obligată fiind să-l păstreze, nu respecta dispoziţia primită de la Direcţia Generală a Penitenciarelor. Un adevărat cerc vicios, din care nu puteau ieşi decât făcând presiuni asupra mea. Şi le-au făcut!

De data aceasta însă, cei doi magazioneri au recurs la ofiţerul de serviciu care, cu o falcă în cer şi una în pământ, a deschis uşa celulei şi acuzându-mă de „indisciplină”, „neexecutare de ordin” şi chiar „rebeliune”, mi-a întins şi el hârtia cu pricina şi un creion chimic. Prudent, am adoptat atitudinea deţinutului disciplinat şi, pe un ton calm, i-am cerut ofiţerului să-mi permită să-i „raportez”. Cu această formulă l-am dezarmat. S-a mai potolit şi m-a ascultat. I-am explicat şi lui de ce nu voiam să semnez şi i-am propus un compromis:

— Aduceţi-mi un ciocan, cu care în faţa dumneavoastră voi distruge ceasul şi astfel dispare obiectul litigiului.

Ofiţerul de la magazie n-a fost de acord, spunând că dispariţia în acest fel a ceasului nu poate fi justificată în scriptele magaziei. Ofiţerul de

serviciu, grăbit să plece la alte treburi şi văzând că discuţia se prelungeşte, s-a enervat iar şi s-a răstit la mine, dându-mi ordin să semnez. Am continuat să refuz şi iritaţia a mers crescând, până ce, cu o ultimă propunere, am provocat explozia.

— Dăruiesc ceasul Ministerului de Interne. Daţi-mi o hârtie să formulez în scris donaţia şi s-o semnez!

Şi discuţia s-a încheiat cu ultimul cuvânt al ofiţerului de serviciu, adresat gardianului de pe secţie:

— Bagă-l la carceră!

Şi aşa am ajuns să mai petrec o jumătate de zi în carceră, convins că toată opoziţia mea fusese inutilă. Din fericire, datorită regimului mai blând din acea epocă, preţul pe care îl plăteam era suportabil. Cât am mai stat în Zarcă, n-a mai fost vorba de ceasul meu. Abia la plecarea din Aiud, am aflat că dispoziţia Direcţiei Penitenciarelor nu fusese respectată: înainte de a fi urcat în dubă, mi s-a arătat ceasul şi am semnat de luare în primire! Reuşisem deci ca ceasul să nu ajungă la mama. Dar povestea ceasului meu nu s-a încheiat aci. A mai avut o urmare, sau mai bine spus, mai multe urmări, pe care le voi relata pe măsură ce le va veni rândul.

Deocamdată eram iar în carceră. Era o zi extrem de călduroasă. Până şi coridorul, aşa de răcoros de obicei, se încălzise. În carceră, mai era şi lipsă de aer. Uşa se închidea aproape ermetic şi nu exista nicio deschidere pentru aerisire. După vreo două ore de stat, eram transpirat leoarcă şi simţeam că mă înăbuş. Am început să bat în uşă. Gardianul mi-a strigat de câteva ori să nu mai bat, dar văzând că nu încetez, a sfârşit prin a veni. M-a întrebat ce vreau şi, când i-am spus că mă sufoc din lipsă de aer, a trântit uşa la loc şi a plecat, ameninţându-mă că-mi pune şi lanţuri dacă mai bat. Prin deschiderea uşii însă, aerul din carceră se primenise, aşa că pentru o vreme a fost iar respirabil.

Între timp, gardianul începuse să scoată celulele la W.C. Am pipăit peretele de scândură până ce am dat de dopul de lână descoperit la prima mea şedere în carceră. L-am scos şi prin gaură am putut să văd toţi deţinuţii din celulele din jumătatea noastră de coridor. Treceau chiar pe lângă carceră, înainte de a intra la closet. Toţi cei din grupul nostru de la Cavnic au dat câte un pumn în carceră, la trecere, sau mi-au şoptit câte un salut, arătându-mi că ştiau de soarta mea. Telefonul prin perete funcţionase!

M-am bucurat şi eu să-i revăd la faţă şi mai cu seamă să constat că toţi se refăcuseră şi nu mai aveau nici ei nimic din înfăţişarea scheletică de acum câteva luni. În comparaţie cu ei, cu atât mai impresionante erau apariţiile din celelalte celule, care au defilat prin faţa observatorului meu. În afară de Harry Brauner, nu cunoşteam pe nimeni. Totuşi, prin informaţiile obţinute, fie prin perete de la Brauner, fie ascultând la uşă discuţiile dintre gardieni sau ofiţeri, reuşisem să aflăm numele locatarilor multor celule. Dacă cei câţiva din lotul Pătrăşcanu, printre care şi Brauner, arătau destul de prost, aspectul fizic al celorlalţi era îngrozitor. Fiind cald, toţi ieşeau la W.C. numai în chiloţi, aşa că le puteam număra coastele în voie.

Mi-aduc şi acum aminte de drumul parcurs de patru deţinuţi până la W.C., drum care luase proporţii de calvar. În cei cincisprezece metri de la celula lor până la closet, s-au oprit de cel puţin patru-cinci ori. Doi din ei

duceau de toarte tineta, iar ceilalţi doi, hârdăul de apă. Cel mai greu din recipiente, chiar plin, nu depăşea treizeci de kilograme. Şi totuşi, nenorociţii se clătinau pe picioarele tremurânde, sub greutate, pierzându-şi echilibrul la fiecare patru-cinci paşi. Atunci lăsau hârdaiele jos ca să răsufle şi să se rezeme de perete, în timp ce gardianul îi grăbea, ameninţându-i şi răcnind tot felul de cuvinte de batjocură la adresa bătrâneţii şi neputinţei lor. Înfricoşaţi, bieţii oameni apucau tineta şi hârdăul de toarte şi, împleticindu-se şi mai rău pe picioare, o porneau mai departe, până când îi lăsau din nou puterile şi iar se opreau. La fiecare etapă, scena se repeta, gardianul neînduplecându-se să-i lase să se odihnească sau măcar să meargă mai încet. Intransigent a rămas şi când unul din ei s-a văitat că îi este greu, fiindcă are hernie. Într-adevăr, îl văzusem cum, în timp ce cu o mână ţinea toarta hârdăului, cu cea rămasă liberă îşi apăsa partea de jos a abdomenului.

— Dacă eşti bolnav, trebuia să rămâi acasă, banditule, nu să complotezi împotriva clasei muncitoare, ca să ajungi la puşcărie!

Drumul de întoarcere de la W.C. s-a desfăşurat în aceleaşi condiţii.

Doi din cei patru astfel batjocoriţi zilnic erau Dobrescu, fostul primar al Capitalei şi Pop (nu mai ştiu dacă Valer sau Ionel), fostul ministru. De numele celorlalţi doi nu-mi mai amintesc.

Când a venit rândul celulei mele să fie scoasă la W.C. am fost şi eu eliberat din carceră.

Într-o după-amiază, am primit, pentru a doua oară în aceeaşi zi, vizita lui Cornel Petrasievici. Cu totul pe neaşteptate, zăvoarele celulei noastre au fost trase şi în uşă a apărut un gardian necunoscut. Se întâmpla deseori ca şeful de secţie din Zarcă să fie chemat la administraţie. În acest caz, plutonierul sau sergentul care venea să-i transmită ordinul rămânea să-i ţină locul gardianului de serviciu până la întoarcerea lui pe secţie. Profitând probabil de acest intermezzo, noul gardian fiind străin de felul în care se desfăşurase programul în Zarcă şi neştiind că vizita medicală avusese loc în cursul dimineţii, Cornel Petrasievici îl convinsese că are de distribuit medicamente la câţiva bolnavi. Aşa se face că a ajuns din nou la celula noastră. Sub ochii gardianului care rămăsese în uşă, Cornel a intrat în celulă, întrebându-ne dacă mai tuşim. N-a aşteptat răspunsul şi, cu autoritate, a continuat:

— Deschideţi gura pe rând, să vă dau ultimul „Maraschino” pe care îl mai am în cabinet!

Şi, dintr-o sticlă cu etichetă de sirop de tuse, a umplut de mai multe ori o lingură, pe care ne-a turnat-o pe rând în gură.

Ne-au revenit fiecăruia câte trei-patru linguri, pe care, luaţi repede, le-am înghiţit pe negândite. Până să ne dezmeticim, Cornel ajunsese în prag şi, înainte ca gardianul să trântească uşa în urma lui, l-am mai auzit spunându-ne:

— Cu asta, cred că o să vă simţiţi mai bine!

Nu fusese chiar Maraschino ce ne dăduse Cornel, era însă o băutură destul de tare, preparată de el din alcool medicinal, diluat cu sirop de tuse. Cornel îşi botezase preparatul Maraschino, fiind sigur că gardianul nu cunoştea denumirea.

Pe măsură ce vremea trecea, lipsa de evenimente mai deosebite şi de informaţii devenea tot mai apăsătoare. În afară de nimicurile zilnice, altceva nu venea să tulbure viaţa stagnantă din Zarcă. Am fi dat orice să mai aflăm ceva despre situaţia politică internaţională şi gândurile noastre se îndreptau mereu spre Cornel Petrasievici, pe care îl bănuiam deţinător de informaţii externe. Datorită postului de doctor, care îi conferea o oarecare libertate de mişcare în Zarcă, nu ne puteam închipui să nu fi avut posibilităţi de contacte cu deţinuţii din celelalte secţii ale închisorii sau acces la ziarul adus de vreun gardian. Nu ştiam pe vremea aceea că gardienilor de serviciu în Zarcă le era interzis să-şi aducă ziarul. În toate închisorile prin care trecusem până aci, îi văzusem pe gardieni citindu-şi ziarul pe secţie. În închipuirea noastră, vedeam în Cornel un adevărat tezaur de informaţii, care nu ne erau accesibile, fiindcă nu aveam ocazia să stăm cu el de vorbă între patru ochi. Toate încercările noastre de a crea un astfel de prilej au dat greş, gardianul fiind totdeauna în apropiere.

Într-o zi, când am fost duşi la baie, în timp ce ne săpuneam unul pe altul pe spate, lui Mache i-a venit o idee. O dată întorşi în celulă, am aflat că eu îl inspirasem. Frecându-mă pe spate cu săpun, simţise sub mână o denivelare. Cu câţiva ani înainte de arestare, în partea stângă a şalelor, ceva mai jos de regiunea rinichiului, îmi apăruse o mică excrescenţă, de mărimea unei alune. Doctorul îmi spusese că era un lipom, un chist sebaceu, cu totul banal. Fusesem sfătuit să-l las să se mai dezvolte, înainte de a-l extirpa. Timpul trecuse şi lipomul nu mai crescuse. Era aproape invizibil şi nu mă jena deloc, aşa că nu m-a mai preocupat. Cu puţin înainte de a evada de la mină, a început, treptat, să se dezvolte. De când mă aflam în Zarcă, devenise foarte vizibil. Fiind şi slab, apărea ca o proeminenţă de dimensiunea unei jumătăţi de ou.

După ce gardianul ne-a încuiat în celulă, Mache s-a întors spre mine şi a exclamat:

— Numai tu ne poţi salva!

Planul lui era simplu. La prima vizită medicală, să-i spun lui Cornel Petrasievici că excrescenţa din spate a început să mă doară. Examinându-mă, Cornel îşi va da imediat seama că e vorba de un lipom banal, care nu poate provoca dureri. Va înţelege că durerile invocate sunt un pretext pentru a scăpa din Zarcă şi va raporta administraţiei, recomandând internarea mea în spital, pentru operaţie. Dacă planul va reuşi şi internarea mea va fi aprobată, voi fi operat tot de un medic deţinut, probabil de profesorul Topa, despre care auzisem că era chirurg la spitalul din Aiud. Şi Mache şi-a încheiat pledoaria, asigurându-mă că operaţia e un fleac, o simplă incizie, care în mod normal nu necesită nici măcar o internare.

Deci, operaţia nu conta. Important era că aveam să ajung în spitalul închisorii, unde voi lua contact cu diferiţi deţinuţi, fie bolnavi, fie doctori şi, după câteva zile, mă voi întoarce în celulă doldora de informaţii.

N-am stat mult pe gânduri. Am fost imediat de acord să fac pe cobaiul la experimentul sugerat de Mache. Chiar a doua zi, am cerut gardianului să fiu examinat de doctor. La venirea lui Cornel, mi-am descoperit regiunea şalelor unde se afla lipomul şi i-am semnalat zona dureroasă, aşa cum mă învăţase Mache. Pentru a facilita intervenţia lui Mache în discuţie, i-am spus lui Cornel că fusesem examinat de colegul meu de celulă care era

doctor şi care va putea explica mai bine decât mine situaţia. Mache îşi pregătise dinainte lecţia. În câteva fraze, utilizând cele mai complicate expresii ştiinţifice, de neînţeles pentru un profan şi de-a dreptul ermetice pentru un gardian, i-a dat de înţeles lui Cornel că, de fapt, nu era nimic adevărat din tot ce-i spusesem şi că urmăream numai să fiu internat şi operat. Cornel a priceput exact explicaţiile lui Mache. Dialogul lor nu stârnise nici cea mai mică suspiciune plutonierului. Dimpotrivă, îl urmărise cu multă atenţie, compunându-şi o expresie interesată de cele ce spuneau cei doi doctori.

O nimerisem bine cu el. Făcea parte din categoria mai rară de gardieni, care se simţeau măguliţi de a avea sub paza lor oameni mai deosebiţi, personalităţi politice, profesori, generali sau intelectuali în general. Complexul lor de inferioritate nu se manifesta decât prin atitudinea pe care o adoptau faţă de aceşti oameni, ţinând să le lase impresia că nu sunt străini de anumite cunoştinţe şi preocupări intelectuale. Oricât de penibile erau încercările lor neîndemânatice de a se da drept ce nu erau, acoperindu-se de ridicol, nenorociţii dovedeau totuşi prin această comportare că mai recunoşteau şi mai respectau anumite valori. Cu această categorie de gardieni exista posibilitatea unor contacte şi relaţii mai umane. Din păcate, cei mai mulţi făceau parte dintr-o specie cu totul diferită. Adevărate brute primitive, care nu recunoşteau decât supremaţia forţei. Era categoria cu care trebuia să procedăm cu maximum de prudenţă, mai ales în perioadele în care se strângea şurubul în închisori. O vorbă greşită te putea costa şi viaţa. Auzul unui singur cuvânt pe care nu-l cunoştea putea stârni la un astfel de gardian o criză de furie, care-ţi putea fi fatală. Orgoliul lui de proporţii aproape patologice, dezvoltat de atotputernicia pe care i-o conferea uniforma M.A.I., în virtutea căreia dispunea de ani de zile de puteri discreţionare asupra unor oameni lipsiţi de orice drepturi, nu suporta să-i fie ştirbită superioritatea tocmai de către un deţinut, care, din moment ce îi era total supus, trebuia să-i fie şi inferior sub toate raporturile. Dacă un astfel de individ mai avea şi înclinaţii sadice din fire, iar natura îl mai înzestrase cumva şi cu o constituţie fizică excepţională, toate condiţiile erau îndeplinite pentru a face din el o brută perfectă. Şi din nefericire pentru noi, M.A.I.-ul găsise şi recrutase destul de multe exemplare de acest fel, de care s-a folosit în opera de zdrobire, în sensul propriu al cuvântului, a celor care reprezentaseră rezistenţa împotriva regimului, fie că fuseseră membri ai unor partide politice, ai vechii armate, ai clerului sau ai ţărănimii.

Trecuseră mai multe zile de la vizita medicală, la care mă plânsesem de durerile din şale. Începusem să credem că planul imaginat de Mache nu avea să dea rezultatul scontat când, într-o dimineaţă, gardianul m-a scos din celulă şi m-a dus la cabinetul medical, de fapt, în celula lui Cornel. O celulă ca toate celelalte, cu singura deosebire că era mobilată. Un pat de fier, cu saltea, pătură, cearceaf, pernă şi faţă de pernă, aşezat de-a lungul peretelui din dreapta, constituia privilegiul de care se bucura Cornel, ca medic al Zărcii. În partea stângă, o masă lungă de lemn, cu picioarele scurtate şi acoperită cu un cearceaf, servea de pat de consultaţii. La unul din capetele ei, o măsuţă cu câteva cutii şi sticluţe. Pe unul din pereţi, era

agăţat un dulăpior vopsit în alb, cu o cruce roşie pe uşă, pe altul, un mic rezervor de tablă, prevăzut cu un robinet, sub care se găsea un lighean.

În celula-cabinet medical, mă aşteptau Cornel Petrasievici şi doctorul Bogăţeanu. Cel din urmă îşi pusese un halat alb peste uniforma albastră de M.A.I. Mi s-a spus să mă dezbrac şi să mă întorc cu spatele. Cornel, arătându-i colonelului umflătura, a început să-i expună cazul. După o serie de explicaţii, descriind aspectul şi locul unde era plasat, Cornel a trecut la palparea lipomului, asigurându-mă că o va face cu menajamente. Va trebui numai să-i indic punctele dureroase. Ghidându-mă după indicaţiile pe care în acelaşi timp i le dădea lui Bogăţeanu, m-am plâns de dureri la apăsare, acolo unde înţelegeam, din explicaţiile lui, că trebuia să fie locurile sensibile. Colonelul nu s-a atins de mine, dar asculta cu atenţie tot ce-i spunea Cornel.

O dată consultaţia terminată, în timp ce mă îmbrăcam, Cornel s-a apropiat de Bogăţeanu şi i-a vorbit cu glas scăzut, ferindu-se în mod vădit să nu-l pot auzi. Conţinutul convorbirii lor confidenţiale nu l-am aflat decât mai târziu. Pe scurt, Cornel susţinuse posibilitatea unei tumori de natură canceroasă. Pusese chestiunea în aşa fel, încât, pentru a-şi arăta competenţa, Bogăţeanu îşi însuşise imediat diagnosticul. Mai mult, Cornel îi stârnise chiar interesul personal, sugerându-i că descoperirea şi semnalarea cazului puteau face obiectul unei comunicări, al cărei merit îi va reveni în întregime, aducându-i aprecierea forurilor superioare pentru activitatea lui profesională. Cornel i-a propus să dispună operarea mea la spitalul închisorii şi trimiterea tumorii extrase la un examen de laborator, putându-şi apoi întemeia lucrarea pe rezultatul biopsiei.

Bogăţeanu a părăsit Zarca, hotărât să exploateze cazul în favoarea lui, pentru a se remarca, dar i-a dat de înţeles lui Cornel că nu poate decide pe loc internarea mea în spital. Desigur, întârzierea se referea la obţinerea aprobării colonelului Coler, comandantul închisorii.

După consultaţia de la cabinetul medical, în prezenţa doctorului Bogăţeanu, au trecut vreo două săptămâni, fără ca evenimentul să mai aibă vreo urmare. Părea că toată afacerea căzuse baltă. În tot acest răstimp, continuam să joc rolul bolnavului, simulând dureri în regiunea dorsală, ori de câte ori eram în ochii gardianului, fie cu ocazia scoaterii la „program”, fie la împărţirea mesei. În cele câteva vizite făcute în celula noastră, Cornel m-a examinat de fiecare dată, întrebându-mă dacă durerile s-au accentuat şi cerându-mi să am răbdare până ce medicul-şef va aproba internarea mea în spital. Gardianul, fiind ca de obicei de faţă la aceste vizite, am înţeles că trebuie să-mi joc mai departe rolul.

Începusem să mă obişnuiesc cu ideea că toată înscenarea noastră fusese zadarnică şi că planul nostru dăduse greş, când într-o bună dimineaţă, gardianul a tras zăvoarele celulei şi, din uşă, Cornel mi-a anunţat surpriza: operaţia fusese aprobată. Dar surpriza nu se oprea aici; internarea mea în spital nu fusese aprobată, aşa că urma să fiu operat de Cornel în cabinetul medical din Zarcă. Totodată, Cornel m-a anunţat că voi fi adus la cabinet după ce va primi de la spitalul penitenciarului cele necesare pentru intervenţie, adică o casoletă cu pansamente sterile, o alta cu instrumente, catgut şi ac chirurgical. Decepţionaţi la început de vestea

că nu aveam să ajung la spital, ne-am consolat cu gândul că măcar voi avea ocazia să stau de vorbă cu Petrasievici, pe care oricum îl presupuneam mai bine informat ca noi. Am pus chiar la cale un mijloc prin care Mache şi Paul să-mi faciliteze condiţiile de a sta de vorbă cu el între patru ochi. După ce voi fi dus la cabinetul medical, vor bate în uşă, sub un pretext oarecare, pentru a-l atrage pe gardian în celula lor, eu rămânând astfel singur cu Cornel.

Am aşteptat toată dimineaţa să fiu dus la cabinet. Evenimentul s-a produs abia după-amiază. Când, urmat de gardian, am intrat în cabinet, l-am găsit pe Cornel făcând ultimele improvizaţii pentru aranjarea mesei de bucătărie cu picioarele tăiate, care-i mobila celula, în masă de operaţie. Aşternea pe tăblia de lemn pătura de pe patul lui, iar pe deasupra un cearceaf curat. La căpătâi, mi-a pus mantaua lui de zeghe, împăturită. M-am dezbrăcat şi m-am întins cu faţa în jos. Gardianul, curios să vadă operaţia, se apropiase şi privea peste umărul lui Cornel. Părea aşa de interesat de tot ce făcea Cornel, încât începuse să-mi fie teamă că nu va părăsi cabinetul decât atunci când, conform înţelegerii noastre, Mache şi Paul vor bate în uşă. Nu s-a clintit din loc, cât timp Cornel mi-a făcut cele câteva injecţii cu novocainăîn jurul lipomului aşteptând ca anestezicul să-şi facă efectul.

Petrasievici îmi atingea din când în când pielea cu vârful bisturiului, pentru a-i verifica sensibilitatea. Mi-a spus că va fi nevoit să treacă la incizie, de îndată ce zona respectivă va fi anesteziată şi că va trebui să termine operaţia cât mai repede, deoarece primise de la spital o cantitate minimă de novocainăă. Când, la înţepătura bisturiului, n-am reacţionat şi i-am spus că nu simt nimic, Cornel a făcut incizia, pe o lungime de circa zece centimetri.

În clipele următoare, o senzaţie de căldură umedă pe partea laterală a şoldului m-a făcut să întorc capul. Era sângele care se scurgea din rană şi care, prelingându-se pe piele, îmbiba cearceaful de sub mine. Totodată, am văzut însă şi faţa gardianului, care pălise ca varul.

Cu toate că era ocupat cu decolarea lipomului, care se arăta foarte aderent de ţesutul din jur, Cornel îşi dăduse şi el seama de starea gardianului, fiindcă l-am auzit spunându-i:

— Domnule plutonier, ieşiţi repede afară la aer şi respiraţi adânc de câteva ori!

N-a fost nevoie de insistenţe. Gardianul i-a ascultat sfatul şi, cam nesigur pe picioare, s-a îndreptat spre uşă.

Scena care s-a petrecut atunci a rămas de pomină în grupul nostru, fiind deseori povestită prin puşcăriile prin care am mai trecut, cu un haz mereu reînnoit. În momentul în care gardianul a ieşit pe uşă, ca la o comandă, Cornel s-a aplecat spre mine, iar eu am întors capul spre el, amândoi într-un glas, pronunţând aceleaşi cuvinte: „Ce mai ştii nou?”

În dialogul care a urmat, ne-am decepţionat reciproc: şi unul şi altul deţineam informaţii tot atât de vechi, datând de câteva luni. Şi Cornel îşi pusese aceeaşi nădejde ca şi mine în întâlnirea noastră cu ocazia operaţiei. Fusese convins că venisem în Zarcă cu ştiri proaspete, la fel cum şi noi crezusem despre el că trebuie să fie informat. Singurul schimb de veşti interesante pe care l-am putut face a fost cu privire la soarta câtorva camarazi şi prieteni comuni, întâlniţi fie de el, fie de mine, prin diferitele

închisori prin care trecusem fiecare. În timp ce stam de vorbă, Cornel continua să se ocupe cu desprinderea chistului, străduindu-se să-l extragă în întregime. Îmi spunea că dacă nu procedează aşa, sunt riscuri să se refacă. După o vreme s-a întors şi gardianul, dar n-a mai intrat în cabinet. Se plimba pe coridor în faţa uşii deschise, evitând să se mai apropie sau chiar să privească spre noi.

Din cauza aderenţelor şi a dificultăţilor întâmpinate la desprinderea lor, durata operaţiei a depăşit timpul prevăzut şi efectul anesteziei a început să dispară. Faza finală a fost destul de neplăcută, mai ales când s-a ajuns la cusut, a trebuit să strâng zdravăn din dinţi, această ultimă parte a operaţiei petrecându-se pe viu. Înainte de a-mi face pansamentul, Cornel mi-a dat câteva antinevralgice, prevenindu-mă că în următoarele ore durerea s-ar putea intensifica. M-a trimis apoi în celulă şi mi-a spus să stau culcat spre a evita sângerarea.

Nici n-a apucat bine gardianul să tragă zăvoarele în urma mea, că Mache şi Paul au şi fost lângă mine, curioşi să afle veştile pe care le aduceam. Nu se aşteptau să vin chiar cu mâna goală. Mai întâi s-au resemnat ca şi mine, apoi am sfârşit prin a râde de iluziile pe care ni le făcusem şi de întreg planul pe care îl urzisem în zadar. Pentru Mache, toată păţania devenise cu timpul un fel de anecdotă, pe care o povestea mai târziu cu mult haz, ori de câte ori venea vorba de timpul petrecut în Zarcă. Începea mereu cu aceeaşi formulă: „Hai să vă povestesc cum s-a operat Ioanid degeaba.”

Chiar degeaba n-a fost. Mai întâi fiindcă eu am scăpat de chist, pe care oricum ar fi trebuit să-l operez cândva. În al doilea rând, am exploatat câţiva ani mai târziu cicatricea rămasă de pe urma operaţiei, pretinzând că fusesem operat la rinichi. Cicatricea era destul de mare pentru a impresiona şi induce în eroare un gardian, care nu-şi dădea seama că nu era plasată în dreptul rinichiului. Aşa am obţinut de mai multe ori dreptul de a rămâne în celulă în închisoarea din Piteşti, în timp ce camarazii mei erau scoşi la plimbare. Printre noi se afla un turnător şi numai în acest fel puteam lua contact cu celula vecină, pentru a afla noutăţi.

Până una alta, efectul anesteziei trecuse şi, aşa cum prevăzuse Cornel, începuseră durerile. Noaptea n-am prea dormit, iar dimineaţa, nu numai că eram obosit, dar durerile persistând nu-mi găseam nicio poziţie mai comodă în care să mă pot odihni. Cam pe la ora prânzului, renunţasem să mai încerc să adorm. Reuşisem în schimb să-mi găsesc locul. Culcat pe partea dreaptă, proptit într-un cot şi cu spatele la uşă, stăteam de vorbă cu Mache, care se aşezase turceşte la picioarele mele. Paul era culcat ca şi mine, cu spatele la uşă şi dormea.

În aceste poziţii ne-a surprins brusca deschidere a uşii. Instinctiv, toţi trei am întors capul. Chiar şi Paul, trezit de zgomotul zăvorului, a privit spre uşă. Un fel de monstru obez, îmbrăcat cu un raglan închis până la gât şi cu o şapcă în cap, stătea nemişcat în cadrul uşii. Din cauza corpolenţei, braţele prea scurte îi stăteau depărtate de corp, ca aripioarele unui pinguin uriaş. De sub şapca pusă drept în vârful capului, ca pe un calapod, ochii mici şi înfundaţi în faţa lată şi înecată în grăsime ne priveau fără niciun fel de expresie. La o jumătate de pas în spatele lui, Coler, comandantul, în uniforma lui de colonel.

Câteva clipe a fost linişte absolută. Toate personajele scenei rămăseseră într-o imobilitate perfectă. Cei din uşă, aşa cum i-am descris, iar noi, în poziţiile în care ne surprinsese zgomotul zăvoarelor trase, nemişcaţi şi numai cu capetele întoarse spre uşă. Prima mişcare a făcut-o Coler. Cu vizibilă deferenţă s-a apropiat de civilul obez, dar mai scund decât el şi, din spate, aplecându-i-se peste umăr, i-a şoptit ceva la ureche. Apoi, respectuos, s-a retras din nou pe poziţia iniţială, scena revenind şi ea la imobilitatea dinainte. În acest timp, completând tabloul, gardianul de serviciu pe secţie încremenise în poziţie de drepţi pe coridor.

Era evident că civilul trebuie să fi fost un personaj foarte sus-pus, ca să producă o asemenea manifestare de respect. Mai ales atitudinea aproape umilă şi de totală supuşenie a lui Coler ne-a făcut să înţelegem că vizitatorul era un om foarte important. Pe Coler îl văzusem de câteva ori prin gaura oblonului venind în inspecţie la bucătărie. Mândru, ca un stăpân absolut pe domeniile lui, stârnea la apariţia lui o adevărată panică printre gardieni, care alergau în toate părţile, neştiind cum să execute mai repede ordinele pe care le dădea, cu tonul autoritar al unui comandant de oşti. Acelaşi Coler era acum rezervat şi modest, cu ochii în patru şi atent să surprindă cel mai mic gest al civilului, ca să-i ghicească şi să-i prevină orice dorinţă.

Între timp, scena mută care se prelungea peste măsură crease un fel de suspans penibil, o tensiune nervoasă inexplicabilă. Cheia destinderii părea să stea în mâna personajului central al tabloului, care continua să ne privească cu aceiaşi ochi inexpresivi, fără să dea niciun semn de viaţă. Prin ce fluid telepatic sau pe ce altă cale gândurile noastre au intrat în comunicaţie, nu ştiu, fapt este însă că toţi trei, spontan, ne-am reluat îndeletnicirile întrerupte cu câteva momente mai înainte de deschiderea uşii. Ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut şi nimeni nu ne-ar fi observat, rupând vraja nemişcării şi a tăcerii, Paul a întors capul spre fereastră şi şi-a tras pătura peste umăr, ca să-şi continue somnul, iar Mache şi cu mine, ignorând ostentativ prezenţa celor din pragul celulei, ne-am reluat conversaţia.

Mache, din poziţia în care se afla, a putut vedea cu coada ochiului reacţia civilului. S-a întors brusc spre Coler şi, arătându-ne cu un gest nervos din mână, i-a adresat câteva cuvinte, pe care nu le-am înţeles. Ni s-au părut a fi într-o limbă străină. Apoi, ne-au întors spatele şi au plecat. Am auzit rând pe rând deschizându-se uşile celorlalte celule. Inspecţia a durat o bună bucată a dimineţii şi când s-a terminat, prin gaura oblonului, l-am văzut pe vizitatorul civil traversând curtea, însoţit de Coler.

Scurt timp după aceea, uşa noastră s-a deschis din nou. Era ofiţerul de serviciu, care ne-a spus să ne scoatem saltelele pe coridor. Ne-am executat, crezând că urmau să fie umplute cu paie proaspete. După un timp, ne-am dat seama că era singura celulă din care fuseseră scoase saltelele. La ora prânzului, când l-am întrebat pe gardian de ce nu ni se restituie saltelele, ne-am lămurit. Din ordinul comandantului, ca pedeapsă pentru atitudinea nedisciplinată, ni se luaseră saltelele pentru o lună.

Abia atunci am reuşit să reconstituim cuvintele civilului adresate lui Coler. Pronunţase numai două cuvinte, dar cu un accent străin atât de puternic, încât nu le putusem desluşi sensul. Acum, ştiind despre ce era

vorba, ne-am dat seama că, pocind îngrozitor cuvintele, civilul ordonase laconic: „Sólte Ă˘far!”

Multă vreme am făcut tot felul de presupuneri cu privire la identitatea misteriosului personaj civil. În cele din urmă, după plecarea noastră din Zarcă, având ocazia să întâlnim alţi deţinuţi din Aiud, cărora le-am descris personajul, împrejurările şi data la care ne vizitase, aceştia ne-au spus că era vorba despre celebrul colonel Nicolschi. Această eminenţă cenuşie a Ministerului de Interne, de numele căruia erau legate cele mai sinistre acţiuni criminale săvârşite împotriva deţinuţilor politici, care culminaseră cu „reeducarea” din Suceava, Piteşti şi Gherla, vizitase în acea epocă Aiudul.

Alţi deţinuţi, tot din Aiud, pretindeau că vizitatorul din acea vreme fusese generalul Pintilie Gheorghe. Pe adevăratul lui nume, Pintilie Bodnarenco, acest rus din Basarabia era o altă figură cu nimic mai prejos de Nicolschi. În ierarhia ocultei Ministerului de Interne, cred că era şi mai sus-pus. Din câte ştiu, într-o vreme în care Securitatea devenise minister independent, sub denumirea de Ministerul Securităţii Statului, Pintilie fusese şeful lui. Nu m-am putut niciodată lămuri cu certitudine, cu care din cei doi avusesem de-a face în Zarcă.

Pentru satisfacţia de a-l fi înfruntat pe Nicolschi sau pe Pintilie, am dormit timp de o lună direct pe podele, cu bocancii sub cap, în chip de pernă. Cred că tot datorită relaxării care intervenise în acea vreme în regimul penitenciar, scăpasem aşa de ieftin. Pentru mine, primele zile fără saltea au fost mai chinuitoare din cauza operaţiei încă proaspete. După ce Cornel mi-a scos însă firele şi durerile au încetat, n-am mai avut de răbdat, ca şi Mache şi Paul, decât duritatea duşumelelor şi frigul care începuse să se lase peste noapte.

Vara se apropia de sfârşit. Căldurile mari trecuseră. Zilele erau încă frumoase şi însorite, dar nopţile se răcoriseră de-a binelea.

Într-o dimineaţă, ofiţerul de serviciu a deschis uşa celulei noastre şi mi-a citit numele scris pe un bileţel:

— Echipează-te şi ieşi afară!

M-a dus spre ieşirea din Zarcă. Înainte de a ieşi pe poartă, mi-a pus o pătură în cap şi m-a luat de braţ. Nu vedeam decât unde puneam piciorul. Condus de mâna ofiţerului, am traversat curtea din faţa Zărcii, care mi-era bine cunoscută de luni de zile, de când o ţineam sub observaţie prin gaura oblonului. Apoi, am cotit la stânga şi nu m-am mai putut orienta. Pierdusem obiceiul să mai merg aşa de mult şi picioarele neexersate îmi erau nesigure pe pavajul neregulat din piatră rotundă de râu. Drumul mi s-a părut destul de lung şi mi se făcuse frig. Îmi amintesc că am trecut printr-o poartă din zăbrele. Am mai mers puţin, am urcat două sau trei trepte şi am intrat într-o clădire. După încă vreo câţiva paşi pe un coridor, ofiţerul de serviciu m-a oprit şi mi-a spus să nu mă mişc din loc şi să aştept. A deschis o uşă şi l-am auzit raportând ceva unui superior. „Bine! Adu-l înăuntru!” i-a răspuns o voce.

În clipa următoare, mi s-a tras pătura de pe cap şi am fost introdus într-o cameră. Orbit de lumină, am rămas în picioare, lângă uşa pe care ofiţerul de serviciu, fără să mai intre, o închisese în urma mea. Mă aflam într-o încăpere foarte spaţioasă. Cele trei birouri, scaunele şi câteva dulapuri de acte mai lăsau destul loc împrejurul lor, ca să-ţi dea impresia

unei încăperi insuficient mobilate. Se făcuse focul. Din dreapta mea, de lângă uşă, o sobă de teracotă radia căldură. În faţa ei era aşezat unul din birouri. De-a lungul peretelui din dreapta era instalat al doilea, iar drept în faţă, între cele două ferestre, cel de-al treilea. Din cauza luminii puternice care îmi bătea în ochii încă neacomodaţi, nu remarcasem că la acesta din urmă era aşezat un ofiţer. I-am înregistrat prezenţa aproape în acelaşi moment în care mi-a adresat cuvântul:

— Ce mai faci, domnule Ioanid? Ia, te rog, loc pe scaun!

Cu un gest mi-a indicat un scaun din faţa biroului. Fusese aşezat la oarecare distanţă, în aşa fel ca să nu pot vedea hârtiile de pe birou.

— Îţi mai duci aminte de mine?

— Sigur că da, domnule locotenent-major.

Era ofiţerul care mă anchetase în toamna lui 1953, la sediul Securităţii din Calea Rahovei, când Titi şi cu mine fuseserăm arestaţi.

Cele câteva fraze, schimbate în termeni cât se poate de civilizaţi, n-au fost singurele. A urmat o conversaţie de cel puţin zece minute, purtată în aceleaşi condiţii. Între altele, privindu-mă cu insistenţă, s-a informat dacă sunt bolnav. Mi-am dat seama că, pentru el, eram aproape de nerecunoscut. Când fusesem arestat şi mă anchetase, aveam cel puţin zece kilograme mai mult, eram bronzat de soare şi, din punct de vedere fizic, puteam fi un exemplu de tinereţe şi sănătate. Iar acum, îi stătea înainte un om uzat, supt la faţă, cu pielea uscată şi gălbejită de claustraţie, tuns şi îmbrăcat în haine vechi, murdare şi peticite, care-i accentuau înfăţişarea, şi aşa mizerabilă. Nu m-am mirat, aşadar, să-l văd neîncrezător, când i-am spus că n-am fost bolnav şi că nu sufăr de nimic. Am profitat însă să-i arunc o vorbă despre ceea ce poate face Ministerul de Interne dintr-un om supus regimului de exterminare. Cu toate că s-ar fi putut simţi direct vizat de această învinuire, fiind el însuşi un reprezentant al M.A.I.-ului, anchetatorul s-a mulţumit să ignore aluzia, părând mai degrabă interesat să afle detalii despre regimul de care pomenisem şi căruia îi datoram starea mea fizică actuală.

Nu mai eram tânărul care cu doi ani în urmă ar mai fi putut crede în sinceritatea unor manifestări de bunăvoinţă din partea unui anchetator. Admiţând că totuşi, la început, aş fi avut naivitatea de a crede în sensibilitatea sufletească a vreunui membru din aparatul Securităţii, după experienţa câştigată între timp, nu mai putea fi vorba de aşa ceva. Ar fi însemnat nu numai prostie, dar şi o slăbiciune nepermisă. Eram, aşadar, departe de tentaţia de a umaniza trăsăturile vreunuia din aceşti roboţi, specializaţi în zdrobitul oamenilor.

Şi totuşi de-a lungul anilor în care am avut de-a face cu ei, am întâlnit câteva exemplare care încă mai păstrau ceva nealterat din făptura lor umană. Cu toată şcoala intensivă de pervertire sufletească pentru meseria de anchetator, în care calitatea profesională creştea pe măsură ce mânuiau mai bine înşelătoria, minciuna, şantajul, spaima şi tortura, totuşi, la unii mai persistau urme de sentimente umane. Desigur, nu într-atât încât să-i facă să-şi pericliteze situaţia, dar suficient pentru a-i pune uneori pe gânduri, ceea ce, dintr-un anumit punct de vedere, le făcea probabil viaţa mai grea decât celor total dezumanizaţi. Acesta mi s-a părut a fi şi cazul anchetatorului meu. Prea mă asculta cu luare-aminte. Cu toate că afecta un aer distrat, nu-şi putea ascunde interesul pentru cele ce-i

povesteam despre închisoarea din Oradea. Când mă opream din povestit, tot el mă stârnea să continuu, prin câte o remarcă, în care îşi manifesta neîncrederea faţă de cele ce-i relatam. Reluam atunci episodul cu pricina, descriindu-l până la cele mai mici amănunte. O făceam cu plăcere şi cât mai convingător. Mai ales că era un rechizitoriu al căpitanului Tilici, comandantul închisorii din Oradea, şi al echipei lui de dălcăuci.

I-am înşirat toate acţiunile întreprinse de administraţia penitenciarului Oradea, care erau tot atâtea capete de acuzaţie, ce se încadrau în articolele oricărui Cod Penal, din orice ţară din lume. Nu ştiu dacă pledoaria mea a servit la ceva sau dacă mi-am răcit gura de pomană, denunţând unui securist fărădelegile altor securişti. Zicala „corb la corb nu-şi scoate ochii" se potrivea de minune cazului. Şi totuşi, chiar dacă n-am făcut decât să-i satisfac curiozitatea personală, povestindu-i din lumea penitenciarelor cu care, practic, un anchetator nu avea de-a face, consider că trebuia să-l informez. Uneori, chiar pe un teren steril, mai încolţeşte câte o sămânţă. Iar de nu era acesta cazul, cel puţin contribuisem la ceea ce mulţi dintre noi consideram, pe vremea aceea, ca fiind o datorie a deţinutului: făcusem din anchetatorul meu un securist în plus care nu va putea spune că „n-a ştiut".

Când mi-am încheiat povestea cu întrebarea:

— Domnule locotenent-major, dumneavoastră credeţi că într-o închisoare se pot petrece asemenea lucruri fără ştirea Securităţii şi a Ministerului de Interne?, anchetatorul îşi luase un aer preocupat, ca şi cum nu mi-ar fi urmărit ultimele cuvinte. Începuse să răsfoiască un dosar voluminos care-i stătea în faţă şi, prefăcându-se a nu-mi fi auzit întrebarea, mi-a spus:

— Domnule Ioanid, trebuie să lăsăm poveştile şi să trecem la treabă.

Înainte de a continua, m-a întrebat dacă vreau să fumez. I-am răspuns afirmativ. Ca să nu mă apropii de birou, s-a sculat el şi mi-a adus un pachet de ţigări Carpaţi şi o cutie de chibrituri. S-a întors apoi la biroul lui şi mi-a dat următoarea explicaţie:

— Domnule Ioanid, se apropie data procesului dumitale. Cum a trecut cam multă vreme de la întocmirea lui, dosarul anchetei s-a prăfuit stând pe rafturi şi nu mai e prezentabil. Sunt nevoit să-l refac. Voi reduce piesele la strictul necesar, comprimând vechile dumitale declaraţii într-un nou proces-verbal de anchetă, mai concis. Pentru acesta din urmă, voi avea nevoie de semnătura dumitale.

Şi, ca şi cum mi-ar fi ghicit gândurile, a continuat:

— Bineînţeles că îţi voi da mai întâi să citeşti noile procese-verbale, ca să-ţi dai seama că nu vor cuprinde decât declaraţiile pe care le-ai dat şi le-ai semnat la anchetă.

Într-adevăr, de îndată ce-mi spusese că venise să rescrie procesele-verbale de anchetă, mă gândisem că trebuie să fie vorba de o înşelătorie. Nici ultimele lui asigurări nu m-au liniştit în această privinţă. Mi-am zis că va trebui să fiu cu ochii în patru la ce voi semna, ca să nu mi se strecoare ceva nedorit. Am devenit cu atât mai bănuitor cu cât anchetatorul se arăta mai departe binevoitor. Mi-a spus că transcrierea pieselor din dosar îi va lua timp şi că de mine nu va avea nevoie decât la sfârşit, pentru semnături, dar că se gândise că mi-ar face plăcere să mai ies dintre cei patru pereţi şi să pot fuma o ţigară. De aceea ceruse să fiu adus în faţa lui.

Dacă însă preferam să stau în acest timp în celulă, nu aveam decât să-i spun, şi-mi va îndeplini dorinţa. Atâta solicitudine şi bune intenţii mi se păreau suspecte. I-am mulţumit însă şi i-am spus că, decât în întunecimea celulei, prefer să rămân în birou cu el, unde ferestrele n-au obloane şi pot măcar vedea un petic de cer. Acestea fiind zise, conversaţia a încetat, fiecare văzându-şi de treabă: ofiţerul s-a pus pe scris, iar eu m-am apucat să examinez mai cu atenţie încăperea, rotindu-mi privirile împrejur. Din când în când, ca şi cum aş fi amorţit, îmi mai schimbam poziţia pe scaun şi totodată unghiul de vedere. Aşa am ajuns să observ că lângă sobă se afla un cuier-pom, în care era atârnată o manta ofiţerească albastră cu epoleţi de colonel. Nu putea fi decât a lui Coler, comandantul Aiudului, şi totodată şi unul din birouri trebuie să fi fost tot al lui. Dar descoperirea senzaţională era alta: din buzunarul mantalei lui Coler ieşea partea de sus a unui ziar împăturit.

Obsedat cum eram de ştiri, nu mi-am mai putut lua gândul de la ziarul care se găsea la numai câţiva paşi, şi totuşi atât de inaccesibil. Atracţia irezistibilă pe care ziarul o exercita asupra mea nu-mi dădea pace. În cele din urmă mi-a venit o idee. Am rupt tăcerea şi m-am adresat anchetatorului. L-am întrebat dacă mă pot aşeza lângă sobă, fiindcă îmi era frig. A fost de acord, cu toate că părea puţin mirat, cererea mea nefiind prea justificată de temperatura destul de plăcută din cameră. M-a şi întrebat dacă în celulă era mai cald. I-am spus că nu, dar că din cauza slăbiciunii eram mai friguros şi că eram obişnuit să stau toată ziua cu pătura în spinare.

Între timp îmi mutasem scaunul, mă aşezasem şi, rezemat de sobă, fumam, cu aerul mulţumit al omului care nu-şi mai doreşte nimic altceva. Ce voiam să fac mai departe, nici eu nu ştiam.

Mă aflam acum la aproape patru metri distanţă de anchetatorul meu, care îşi reluase scrisul. Partea de jos a corpului mi-era acoperită de biroul ce-l presupuneam a fi al lui Coler, în spatele căruia îmi trăsesem scaunul. Întinzând mâna, puteam atinge ziarul din buzunarul mantalei. Era însă o mişcare care intra în unghiul de vedere al anchetatorului, deoarece înălţimea biroului se oprea la nivelul buzunarului şi nu-mi mai făcea paravan.

Am stat mai bine de trei ore pe scaunul de lângă sobă. Anchetatorul scria de zor. Din când în când îşi mai înălţa capul şi privea în direcţia mea, fără să mă vadă, preocupat de formularea frazei următoare din procesul-verbal pe care îl rescria. În restul timpului, nu părea să mai ia act de prezenţa mea, decât când se oprea din scris, ca să aprindă o ţigară. Atunci punea tocul jos şi mai schimba câteva vorbe cu mine, fie pentru a mă întreba dacă îmi mai este frig, fie pentru a se informa dacă mai am ţigări.

Mie îmi era însă gândul numai la ziar. Totuşi, n-am îndrăznit să mă ating de el. Nu atât de grija de a fi surprins de anchetator, cât de teamă că mi-l vor găsi asupra mea la percheziţia ce cu siguranţă mi-o vor face la întoarcerea în Zarcă.

Pe la prânz, ofiţerul şi-a strâns hârtiile, spunându-mi că n-a terminat încă şi că va trebui să continue şi după-masă. Din nou m-a întrebat dacă prefer să mă cheme de îndată ce se va întoarce de la masă, sau numai la sfârşitul lucrării pentru semnătură, iar eu i-am repetat că m-aş bucura mai mult să stau la lumină şi lângă sobă, decât în celulă. În timp ce-şi băga

dosarul în servietă şi înainte de a chema gardianul ca să mă ducă în Zarcă, i-am cerut două ţigări pentru camarazii mei din celulă. M-a întrebat dacă regulamentul închisorii permite fumatul. I-am spus că da, dacă ţigările sunt de la anchetă, cu toate că ştiam că în Zarcă nu aveam dreptul să fumăm. După un moment de ezitare, s-a decis:

— Ia-le pe toate, dar pe riscul dumitale. Dacă ţi le găseşte şi ţi le confiscă, eu nu pot face nimic. Aici, nu eu hotărăsc!

N-am mai aşteptat. Am scos cele şapte-opt ţigări care mai rămăseseră în pachet şi, de faţă cu el, le-am pus bine: câte două le-am strecurat printr-o gaură special prevăzută, sub fiecare din peticele cusute în genunchii pantalonilor, alte două sub peticul din fund, iar restul în sân. În tivul de la piept al zeghei, am vârât câteva beţe de chibrituri şi o bucăţică din scăpăriciul pe care l-am rupt din muchia cutiei. Ofiţerul mă privea cu un zâmbet reţinut pe buze. Când am terminat operaţia, a deschis uşa şi a strigat gardianul:

— Tovarăşe plutonier! Du deţinutul înapoi în celulă!

Drumul de întoarcere l-am făcut tot cu pătura în cap. La poarta de fier am fost opriţi, gardianul care mă conducea de braţ trebuind să dea socoteală despre destinaţia mea celui care păzea trecerea.

Acesta din urmă s-a apropiat apoi de mine şi, în timp ce glumea cu tovarăşul lui, m-a pipăit o dată, de sus până jos. N-a făcut decât să-şi treacă mâinile peste pătură, de la umeri şi până prin dreptul genunchilor, într-un gest de parcă şi-ar fi şters palmele pe mine. După acest simulacru de percheziţie, am putut trece mai departe. Eram însă furios pe mine însumi că nu îndrăznisem să iau ziarul. Aş fi ajuns cu el în celulă, fără nicio problemă! M-am mai consolat, gândindu-mă la bucuria ce aveam să le-o fac prietenilor mei, când vor vedea ţigările. Mai ales lui Mache, care era un fumător pătimaş.

Am ajuns la uşa celulei, fără să mi se facă vreun control. Băieţii mă aşteptau, nerăbdători să afle unde fusesem dus atâta vreme. Trecuse de ora mesei şi vesela fusese strânsă din celule. Nu rămăsese decât gamela cu porţia mea de ciorbă. În timp ce mâncam, le-am povestit despre întrevederea mea cu anchetatorul de la Bucureşti. Imediat ce am golit gamela, m-am grăbit să bat la uşă ca s-o dau afară, ştiind că de aici înainte, până la ora „programului”, gardianul nu ne va mai deranja. Cum i-am auzit paşii îndepărtându-se pe coridor, am luat legătura cu Titi Coşereanu prin vecinul nostru Harry Brauner şi i-am comunicat cele întâmplate. Presupuneam că şi el va fi chemat la anchetator, pentru acelaşi motiv ca şi mine. Împărtăşindu-i bănuielile mele cu privire la acest procedeu neobişnuit, de a rescrie nişte declaraţii vechi de un an, sub pretextul că nu mai sunt prezentabile la înfăţişare, l-am prevenit să fie şi el atent la ce semnează. Titi mi-a răspuns prin Brauner că şi el crede că e ceva suspect la mijloc. Abia după ce am terminat conversaţia la perete, am început să scot la iveală ţigările. Surpriza a fost din cele mai frumoase, dar bucuria a trecut repede într-un adevărat chin. Trebuia să răbdăm şi să nu aprindem încă nicio ţigară. Gardianul putea veni în orice moment ca să mă ducă din nou la anchetă şi, deschizând uşa, va remarca imediat fumul şi mirosul de tutun. Celula se aerisea greu şi descoperirea că aveam ţigări, şi mai ales foc, ar putea provoca o adevărată alarmă, având drept consecinţă o percheziţie şi confiscarea obiectelor prohibite. Am hotărât

deci să nu se fumeze decât după ce va veni gardianul să mă ia la anchetă. Până atunci, comoara a fost ascunsă în saltea.

N-a trecut mult şi am fost din nou dus în biroul unde anchetatorul, deja instalat, scria. Cum am intrat pe uşă, din prima privire am văzut că situaţia cuierului era neschimbată. Mantaua şi ziarul erau la locul lor. M-am aşezat direct pe scaunul părăsit cu două ore mai înainte şi care nu fusese mutat de lângă sobă. Ofiţerul s-a întrerupt din scris pentru a-mi aduce un alt pachet de ţigări şi chibrituri. A mai schimbat câteva vorbe cu mine, întrebându-mă, între altele, dacă le-am dat şi camarazilor mei să fumeze, după care s-a aşezat din nou la biroul lui şi s-a cufundat în scris.

Nu mi se mai întâmplase să fiu aşa de răsfăţat cu ţigări. Abia aşteptam să mi se dea procesele-verbale spre semnare, ca să văd care era preţul acestor amabilităţi. Aveam tot mai mult convingerea că era vorba de un târg. Ceea ce mă intriga însă era procedeul. De obicei, la anchetă, ţi se promiteau ţigări sau alte avantaje, în schimbul unor declaraţii pe placul Securităţii, ceea ce nu însemna că le şi primeai dacă acceptai compromisul. Nu înţelegeam de ce mi se plătea anticipat şi fără să mi se spună măcar ce mi se cere în schimb. Până la găsirea răspunsului, când voi citi procesele-verbale, nu mi-am mai bătut capul şi mi-am zis că, deocamdată, e mai bine să profit de situaţie. Ce-i în mână nu-i minciună! Mi-am aprins deci o ţigară şi m-am întors iar cu gândul la ziarul din mantaua colonelului Coler.

Toate socotelile pe care mi le-am făcut m-au dus la aceeaşi concluzie: oricum aş proceda, luatul ziarului reprezenta o acţiune hazardată. Nicio precauţiune nu mă putea pune la adăpost de privirea ofiţerului, dacă acesta şi-ar ridica privirea din hârtii, tocmai în momentul în care aş întinde mâna spre cuier. Era pur şi simplu o chestiune de noroc. Şi m-am decis să mi-l încerc! Singurul lucru pe care îl puteam face pentru a-mi ajuta norocul şi a micşora riscurile era să procedez repede şi fără zgomot. Evitarea zgomotului era o problemă. În birou domnea o linişte aproape desăvârşită. Nu se auzea decât scârţâitul peniţei pe hârtie şi un slab sfârâit al focului din sobă.

Mi-am luat inima în dinţi. Cu ochii la anchetator şi printr-o mişcare rapidă, am executat gestul pe care mi-l exersasem de mai multe ori în gând. Cred că şi un hoţ de buzunare profesionist s-ar fi putut declara mulţumit de reuşită. Totul nu durase mai mult de o clipă şi nu se auzise nici cel mai mic foşnet. Iar ziarul, tot aşa împăturit cum stătuse în buzunarul mantalei, se afla acum pe genunchii mei, acoperit vederii ofiţerului de marginea mai înaltă a biroului.

Abia acum am realizat însă cu câtă uşurinţă judecasem situaţia, înainte de a trece la acţiune. Mă concentrasem numai asupra subtilizării ziarului din buzunar, neglijând complet pasul următor. Oricine ar fi deschis uşa în acel moment ar fi văzut ziarul pe genunchii mei. La asta nu mă gândisem. Prevăzusem în schimb unde voi ascunde ziarul: în chiloţi, între picioare, unde avusesem grijă să descos, pe o latură a lui, un petic, transformându-l astfel într-un fel de buzunar. Dar pentru asta ziarul trebuia împăturit de mai multe ori şi adus cam la dimensiunea unui pachet de cărţi de joc. Or, toată această operaţie trebuia să fie şi silenţioasă şi repede executată, pentru a nu fi surprins nici de la uşă, nici de anchetator, înainte de a fi pus ziarul la adăpost.

Norocul m-a ajutat şi de astă dată. Profitând de fiecare zgomot scos de anchetator când răsfoia filele dosarului, ajutându-mă cu câte un acces de tuse, sau făcând să scârţâie scaunul de sub mine, am izbutit să acopăr foşnetele inerente manipulării şi împăturirii ziarului. Mi s-a părut o eternitate până ce l-am făcut să dispară în ascunzătoarea ce i-o pregătisem. Abia atunci mi-a trecut sentimentul de panică şi mi s-au potolit bătăile inimii. Eram transpirat şi palmele îmi erau ude. Aici, cred că n-aş mai fi fost la înălţime, în ochii unui hoţ de buzunare!

Pe de o parte mă liniştisem, dar pe de alta, se trezise în mine un fel de tentaţie a riscului, care îmi dădea ghes să-mi mai încerc o dată norocul. Voiam, cu orice preţ, să cercetez şi celălalt buzunar al mantalei. Nici eu nu ştiam ce mă aşteptam să găsesc în el, dar diavolul, care pusese stăpânire pe mine, mă împingea să cutez pentru a doua oară să fac gestul spre buzunar. Şi l-am făcut! Poate chiar mai repede decât prima dată. Braţul mi s-a destins, mâna a pătruns în buzunar, degetele mi s-au închis pe obiectul întâlnit şi în clipa următoare aveam pe genunchi portofelul lui Coler. Cel mai surprins am fost tot eu. Numai la portofel nu mă gândisem! Un pachet de ţigări, nişte chibrituri, un creion sau măcar un petic de hârtie ar fi fost lucruri folositoare, dar un portofel era un obiect absolut inutil. Totuşi, primul impuls a fost să-l păstrez şi, automat, l-am băgat în sân. Şi bine am făcut!

Tocmai atunci anchetatorul s-a sculat de la locul lui şi mi-a adus o parte din foile pe care le scrisese. Mi-a spus să le citesc şi să-mi pun semnătura în josul fiecărei pagini, pe măsură ce le voi parcurge. S-a întors apoi la biroul lui ca să continue transcrierea proceselor-verbale, treabă care se apropia de sfârşit. Mi-am tras şi eu scaunul lângă colţul biroului din faţa mea şi totodată mai aproape de cuier. Aveam de gând totuşi ca la primul moment prielnic să pun portofelul înapoi în buzunarul mantalei. Nu însă înainte de a-i cerceta conţinutul. L-am scos din sân, mi l-am pus în poală şi, prefăcându-mă că citesc hârtiile date de anchetator, l-am deschis. La prima vedere nu părea să conţină nimic interesant. Câteva bancnote şi hârtii cu însemnări. Într-unul din compartimentele lui, am făcut însă o descoperire senzaţională: carnetul de membru de partid al lui Coler! Descoperirea crea o situaţie incredibilă şi cred că unică în analele închisorilor comuniste: un deţinut, supus la cel mai strict regim de izolare şi secret, se afla în posesia carnetului de partid al comandantului închisorii! Cu toate că îmi surâsese ideea de a le face prietenilor mei surpriza să le duc carnetul în celulă, mi-am stăpânit pornirea. Dacă lipsa ziarului ar fi putut trece neobservată sau cel mult ar fi fost bănuit vreun ofiţer din administraţie că l-ar fi luat să-l citească, dispariţia carnetului de partid al comandantului nu putea să nu provoace cercetări. Şi în acest caz, era de prevăzut că puteau ajunge şi la ipoteza că eu eram făptaşul. După ce anchetatorul mi-a mai adus câteva file din procesul-verbal, când mi-a întors spatele pentru a se întoarce la locul lui, cu toată părerea de rău, m-am despărţit de carnetul lui Coler, dându-i din nou drumul în buzunarul mantalei.

Din câte am aflat mai târziu, preferând să-şi petreacă bătrâneţea în Occident, Coler s-a descotorosit chiar el de carnetul de partid.

Nu ştiu dacă şi el a făcut-o tot cu părere de rău!

Anchetatorul îşi încheiase lucrarea. Îmi adusese ultimele pagini, îşi strânsese filele din vechiul dosar şi îşi aprinsese o ţigară aşteptând ca la rândul meu să-mi termin lectura şi să semnez.

După spusele ofiţerului, procesele-verbale trebuiau să conţină, într-o formă mai concisă, vechile mele declaraţii din 1953, cu privire la activitatea mea şi a lui Titi, din momentul sosirii noastre în Bucureşti şi până la arestare. Citeam cu grijă şi mă opream asupra fiecărei fraze, pentru a mă asigura că nu se pretează la vreo interpretare ce nu ar fi corespuns declaraţiilor mele anterioare. Eram atât de atent să nu-mi scape o formulare mai ambiguă sau un cuvânt nedorit, încât abia când am ajuns la ultimele pagini, am realizat unde era neregula. Preocupat fiind numai să găsesc, strecurate printre rânduri, un nume, o frază sau un cuvânt în plus, nu mă gândisem nicio clipă că şiretenia trebuia căutată în altă direcţie.

Faţă de vechile declaraţii, noile procese-verbale nu păcătuiau prin vreun adaos, cum credeam eu, ci printr-o omisiune! Într-adevăr, cu o măiestrie demnă de admirat, în noile declaraţii dispăruseră, de parcă n-ar fi existat niciodată, numele Aniţei şi al lui Dinu Hariton. Cu toate că Titi şi cu mine fuseserăm găzduiţi de ei o bună bucată de vreme în timpul evadării, cu toate că fusesem arestat chiar la ieşirea din casa lor şi că această complicitate a lor la ascunderea noastră ieşise la iveală în ancheta din 1953, fiind consemnată în vechile procese-verbale pe care le semnaserăm atunci, acum, acest întreg episod dispăruse din noile acte întocmite. Securitatea, care în mod obişnuit, urmărea în toate anchetele să implice cât mai multă lume, de data asta, în cazul soţilor Hariton, în mod vădit, urmărea să-i scoată din cauză. Mai auzisem de la alţi deţinuţi despre asemenea procedee, dar numai atunci când era vorba de agenţi sau de delatori ai Securităţii, care, după ce îşi îndepliniseră rolul de agenţi provocatori, nu mai apăruseră în boxa acuzaţilor la procesul celor cu care simulaseră o complicitate, numai pentru a-i putea denunţa.

În cazul familiei Hariton, această ipoteză era exclusă. Vechea legătură de prietenie dintre familia mea şi familia Goga (Aniţa era fiica lui Eugen Goga) cât şi faptul că oferta de a ne ascunde, cu toate riscurile ce le comporta o astfel de acţiune, venise din partea lor, făceau absolut imposibilă orice bănuială în privinţa onestităţii lor.

Şi totuşi, Securitatea părea să vrea să-i scoată basma curată! De ce? Explicaţia aveam s-o primesc zece ani mai târziu, la eliberare! Până atunci, cu toate că nu m-am îndoit nicio clipă de integritatea lor de caracter, am trăit cu acest oribil sentiment al incertitudinii, care plana asupra lor.

Când am ajuns cu cititul la ultima pagină, ofiţerul m-a întrebat dacă am vreo nemulţumire în privinţa redactării proceselor-verbale, sau dacă declaraţiile mele, recopiate acum, corespund întocmai celor făcute la anchetă, cu un an în urmă. Cu aceeaşi aparentă sinceritate cu care mi-a pus întrebarea, i-am răspuns şi eu, că n-am nimic de zis, că nu am constatat nicio modificare de sens a celor afirmate la ancheta din Bucureşti şi că sunt gata să semnez. Ofiţerul mi-a întins tocul şi am iscălit în josul fiecărei pagini. Pentru mine, în acel moment, nu era prea limpede cine înşelase pe cine. Ştiam doar că trebuia să semnez noile hârtii, din moment ce ele scoteau din cauză familia Hariton, indiferent de scopul urmărit de Securitate.

Câteva minute mai târziu, mă aflam iar cu prietenii mei în celulă. La plecare, gardianul care mă adusese înapoi l-a luat pe Titi, aşa că n-am avut timp să-i comunic nimic. Trecusem teafăr prin controlul de la poartă şi veneam încărcat ca o albină. Nu numai cu un pachet aproape întreg de ţigări, dar cu un ziar complet, din chiar ziua respectivă. A fost mare fierbere în celulă. Luând cele mai mari măsuri de prudenţă pentru a nu fi surprinşi, ne-am repezit ca nişte flămânzi asupra ziarului.

Nu-mi mai amintesc cu exactitate tot ce am putut citi printre rânduri în informaţiile de pe pagina cu ştiri externe. Evenimente deosebite în politica internaţională nu erau semnalate. Totuşi, din aceste ştiri, care toate prezentau imagini negative ale ţărilor din Vest, ilustrând nemulţumirile şi criza crescândă din lumea capitalistă, am ştiut să ne extragem hrana necesară realimentării optimismului nostru. De fapt, răstălmăcind nişte ştiri deja răstălmăcite de redacţia ziarului Scânteia, nu făceam decât să ne apropiem de adevăr. Oricum, ziarul a fost citit şi răscitit, fiecare pagină, fiecare rând şi fiecare cuvânt fiind supuse unei disecţii şi unei interpretări, până la cele mai mici nuanţe de sens.

O expresie nouă care apărea de mai multe ori în ziar ne-a atras atenţia: „convieţuirea paşnică”. Articolele din ziar pledau în favoarea respectării acestui principiu în relaţiile dintre state, pentru menţinerea şi asigurarea păcii. Am fost convinşi că formula „convieţuire paşnică” izvora din slăbiciunea ruşilor şi era folosită de propaganda sovietică, ca o nouă momeală întinsă Occidentului, pentru a câştiga timp. Ceea ce nu vedeam însă atunci era slăbiciunea Occidentului de a se lăsa ademenit de ipocrita propagandă pacifistă sovietică. Sau poate, instinctul de conservare ne făcea să nu vrem să vedem slăbiciunile lumii libere. Ar fi însemnat să renunţăm la singurul nostru sprijin moral. A recunoaşte că puterea Statelor Unite nu era decât o iluzie deşartă ar fi însemnat pentru noi pierderea oricărei nădejdi.

Eram abia la începutul puşcăriei, când încă ne căutam puncte de sprijin în exterior. Cu timpul aveam să ne cunoaştem pe noi înşine mai bine şi să ne descoperim forţe interioare mai solide şi mai trainice, care nu aveau să ne mai provoace decepţii.

Într-unul din articole, ne-au intrigat câteva referiri la anumite hotărâri luate cu ocazia unor convorbiri politice internaţionale. Oricât ne-am străduit, nu le-am putut desluşi sensul. Mult mai târziu aveam să aflăm că anul 1954 începuse cu o conferinţă a miniştrilor de externe ai celor patru mari puteri, la Berlin, urmată de cea de la Geneva, în privinţa Indochinei. Climatul politic era mai destins. Sufla un vânt de optimism, de înţelegere, de noi speranţe. Probabil că tot acestor conferinţe în curs le datoram şi îmblânzirea temporară a regimului nostru de detenţie.

O dată ziarul citit, mai bine spus consumat, am aşteptat cu nerăbdare ora „programului”, pentru a-l face să dispară bucată cu bucată, în canalizare. Tot cu ocazia programului, am plasat într-o ascunzătoare, între oblonul de la fereastra WC-ului şi perete, o porţie de ţigări pentru Harry Brauner şi alta pentru celula lui Titi Coşereanu.

La întoarcerea lui de la anchetă şi Titi avea să facă aceeaşi operaţie. Şi el primise ţigări ca şi mine şi fusese tratat la fel de anchetator. La urmă i se prezentase spre semnare şi lui noua variantă a vechilor lui declaraţii, din care de asemenea dispăruseră Haritonii. Şi Titi le semnase, fără să

facă vreo remarcă. În schimb, o dată întors în celulă, mi-a comunicat prin Brauner că acum ştie cine a pus Securitatea pe urmele noastre, când eram ascunşi în Bucureşti. Nu aveam nicio dovadă concretă cu care să-l conving că Haritonii nu ne-ar fi putut trăda. Faptul că eu aveam o încredere de nezdruncinat în caracterul lor loial, în pofida ultimelor aparenţe, nu constituia un argument suficient de puternic pentru a-i schimba părerea lui Titi. Pe de altă parte, nu voiam să port o discuţie pe această temă prin intermediar. I-am cerut aşadar lui Harry Brauner să-i transmită lui Titi că nu împărtăşesc suspiciunile lui şi că îl rog să păstreze discreţia asupra acestui subiect, până ce ne va fi posibil să vorbim între patru ochi. N-am obţinut astfel decât o amânare a unei discuţii, destul de aprinse, pe care am avut-o cu prilejul primei noastre întâlniri şi pe care am reluat-o de mai multe ori de-a lungul detenţiei noastre comune, fiecare rămânând pe poziţia lui. Am abordat subiectul pentru ultima dată în 1964, imediat după eliberare, când am aflat întregul adevăr în privinţa Haritonilor. Chiar pus în faţa evidenţei, dintr-o mândrie, care de multe ori îl împiedica să-şi recunoască eroarea, Titi s-a îndărătnicit într-o atitudine pe care i-am reproşat-o în termeni poate prea duri. Camaraderia noastră s-a păstrat intactă, dar prietenia noastră a fost umbrită din acel moment de schimbul de cuvinte avut şi, din păcate, aşa a rămas până la sfârşit.

Excitaţia provocată de scoaterea mea la anchetă, de ziarul şi ţigările pe care le adusesem în celulă se potolise şi credeam că va trece iar multă vreme până ce un nou eveniment va veni să ne scoată din inerţie. N-au trecut însă decât câteva zile până ce administraţia ne-a făcut o surpriză. În urma unor mutări, justificate ca de obicei de misterioasele raţiuni ale biroului politic, dar ca totdeauna inexplicabile pentru nişte simpli muritori ca noi, ne-am trezit cu doi noi locatari în celulă: Ion Pantazi şi Colea Ungureanu! Cum s-a închis uşa în urma lor, am dat curs liber bucuriei revederii. Celula a prins iar viaţă. Discuţiile nu mai conteneau până noaptea târziu. Aveam atâtea să ne povestim de când nu ne mai văzuserăm! Atâtea lucruri mărunte şi observaţii de tot felul, pe care orice om liber le-ar fi considerat fără importanţă, dar care nouă ne umpleau zilele!

Ne apropiam de 23 august. În preajma acestei zile, în toate penitenciarele se luau măsuri speciale. Gardienii intrau în efervescenţă, fiind convocaţi în şedinţe frecvente, din care ieşeau mai nervoşi, mai excitaţi şi mai înrăiţi ca de obicei. Cu câteva zile înainte de data fatidică, se luau măsuri de vigilenţă sporită. Posturile de pază erau dublate şi se făceau exerciţii de alarmă inopinate, timp în care afară sunau sirenele, iar gardienii de pe secţii alergau pe coridoare, fluierând şi bătând în uşile celulelor, pentru ca deţinuţii, conform regulamentului în astfel de situaţii, să se culce pe jos, cu faţa la pământ şi cu picioarele spre uşă. Era o tevatură de nedescris şi orice abatere, cât de mică, era pedepsită cu asprime. Alarmele din timpul nopţii te făceau să crezi că a început războiul. Se bătea toaca pe toate secţiile, iar în curţile interioare şi din turnurile de pază se trăgeau rachete luminoase. Cu o săptămână înainte de această zi de sărbătoare, toţi gardienii din toate schimburile erau consemnaţi în incinta penitenciarului. La cele mai neaşteptate ore din zi

sau din noapte se făceau percheziţii. Uşile se deschideau brusc şi în fiecare celulă năvăleau câţiva gardieni, care în câteva clipe devastau camera. Era mai degrabă un act de vandalism decât o percheziţie, fiindcă de căutat nu căutau nimic. Adevăratul scop urmărit părea să fie timorarea deţinuţilor care, puşi să se dezbrace, erau ţinuţi în pielea goală într-un colţ al celulei, în timp ce unul din gardieni, sub pretextul controlării hainelor, le smulgea cu sălbăticie nasturii şi peticele, le descosea câte o mânecă sau gulerul şi apoi le aruncau pe jos şi le împingeau cu piciorul la o parte. Între timp, ceilalţi gardieni se năpusteau la saltele, le descoseau la capete şi le deşertau conţinutul în mijlocul celulei. Cu cizmele împrăştiau apoi paiele şi pleava în toate părţile, ridicând nori de praf. De multe ori, înainte de a pleca, i-am văzut răsturnând hârdăul cu apă sau chiar tineta, pentru a-şi desăvârşi opera. Dacă la aceste provocări, vreun deţinut îndrăznea să protesteze sau numai să se plângă, represaliile erau neînchipuit de aspre în acele zile de vigilenţă mărită din preajma lui „23 August”. Pregătirile pentru „23 August” începeau însă cu o campanie de curăţenie, ce se încheia cu o serie de inspecţii ale ofiţerilor din administraţie, care se succedau în ordine ierarhică crescândă, până la comandantul închisorii. Abia după această etapă, se intra în faza de măsuri excepţionale.

Ne găseam tocmai în ultimele zile ale campaniei de mare curăţenie. Gardienii nu reuşiseră să execute toate ordinele pe care le primeau zilnic de la diverşi ofiţeri care se perindau prin Zarcă, fiecare cu o nouă părere despre ceea ce mai era de făcut, pentru ca la inspecţia comandantului să nu primească vreo observaţie.

Toate pretenţiile ofiţerilor care cuprindeau reparaţii de zidărie, de tencuială, văruit, vopsitul în negru al pereţilor până la înălţimea umărului, spălatul geamurilor etc. cădeau în cele din urmă în sarcina lui Cărămidaru, singurul planton autorizat în Zarcă. În acele zile, toate micile privilegii de turnător de care se bucura dispăreau, gardienii frecându-l ca pe hoţii de cai, îngrijoraţi să nu iasă prost la inspecţie. Regimul de izolare impus în Zarcă nu permitea să fie aduşi alţi deţinuţi din celelalte secţii ale închisorii pentru a ajuta la curăţenie. Numai Cornel Petrasievici mai dădea câte o mână de ajutor. Îşi oferise singur serviciile, în cadrul aceleiaşi politici de captare a bunăvoinţei şi încrederii gardienilor, pe care s-o folosească în interesul general al deţinuţilor. De data asta a realizat chiar o performanţă unică în felul ei.

După câteva zile de treabă neîntreruptă, care se prelungise şi în timpul nopţii, toată munca de zidărie se terminase. Cu toate că tencuiala suprafeţelor reparate era încă proaspătă, gardianul dispusese ca pereţii să fie văruiţi. Vopseau neagră de pe partea de jos a pereţilor fiind încă udă, Cărămidaru fusese trimis la etaj, unde încă nu era văruit, iar Cornel, cu o perie cu coadă lungă, în capătul căreia înfăşurase o cârpă muiată în apă, spăla geamurile înalte de pe coridor.

Cam în acest stadiu al lucrărilor, s-a auzit soneria de la poarta Zărcii. Ofiţerul de serviciu venise să-l anunţe pe şeful de secţie să fie pregătit să primească, în cursul după-amiezii, vizita comandantului.

Era înainte de prânz şi uşile celulelor şi duşumelele de pe coridor nu fuseseră încă frecate cu motorină. Timpul mult prea scurt până la inspecţia lui Coler făcea imposibilă realizarea operaţiei. Gardianul intrase de-a dreptul în panică la gândul că va fi surprins de comandant cu treaba

neterminată. Mai ales că, în mentalitatea cazonă a administraţiei închisorilor, era de neconceput ca tot ce era lemn vopsit să nu fie frecat cu motorină. E drept că motorina făcea să lucească suprafeţele vopsite, producând o impresie bună la prima vedere.

Şi aici a urmat intervenţia salvatoare a lui Cornel Petrasievici. I-a sugerat gardianului să-i scoată la ştersul podelelor şi uşilor cu motorină pe tinerii din ultima celulă de la parter. Era vorba de celula noastră. În felul acesta se va putea pridid treaba până la venirea comandantului în inspecţie. Gardianul i-a spus însă că n-are voie să scoată deţinuţii din Zarcă pe coridor, fără aprobarea Direcţiei.

Cornel i-a explicat că ne cunoaşte de la minele de plumb şi că nu facem parte din categoria celorlalţi deţinuţi din Zarcă, pentru care se instituise acest regim de secret strict. Nu suntem nici foste personalităţi politice şi nici criminali de război. Pe lângă asta, nimeni nu va putea afla că a recurs la serviciile noastre, iar în cazul că între timp va suna cineva la poartă, ne va putea băga repede înapoi în celulă, înainte de a deschide.

Aflat la ananghie, gardianul s-a mai codit un timp, dar în cele din urmă s-a lăsat corupt de argumentaţia lui Cornel. Şi-a luat totuşi o măsură de siguranţă: i-a strigat lui Cărămidaru să nu coboare până nu termină treaba sus şi a tras zăvorul la uşa de la etaj. Singurul martor la călcarea dispoziţiilor rămânea Cornel. În ceea ce ne privea, Cornel îi garantase că vom fi discreţi, fiindcă ne plictiseam în celulă şi aveam tot interesul să fim scoşi la puţină mişcare pe coridor. Toate preliminariile care au dus la scoaterea noastră la curăţenie le-am aflat mult mai târziu de la Cornel. Aşa s-a făcut că gardianul a deschis uşa celulei şi, spre mirarea noastră, i-a făcut loc lui Cornel ca să ne vorbească. Făcându-ne cu ochiul, acesta ne-a lămurit cam în felul următor despre ce era vorba: „Fiindcă sunteţi tineri şi dornici de muncă, l-am rugat pe domnul plutonier să vă dea ocazia să vă dezmorţiţi puţin oasele. Veţi avea de şters cu motorină pe coridor şi dacă veţi face treaba bine şi repede, poate veţi mai fi scoşi şi altă dată. I-am spus domnului plutonier că ştiţi să vă ţineţi gura şi dânsul a acceptat să facă această excepţie!”

Era clar. Fără să mai stăm pe gânduri, toţi cinci am ieşit pe coridor. Am primit fiecare câte o cârpă şi o cutie veche de conserve plină cu motorină. Tot Cornel ne-a repartizat şi la treabă. Pe Ion Pantazi, pe Mache şi pe mine ne-a trimis şă începem cu frecatul pe jos de la celălalt capăt al coridorului, Colea şi Paul urmând să pornească din dreptul celulei noastre. Nu din întâmplare ne împărţise astfel. Ştia la fel de bine ca noi că la capătul coridorului, unde ne trimisese, se găsea celula unde era închis generalul Pantazi, tatăl lui Ion. Dacă-mi amintesc bine, era la celula nr. 4.

Ajunşi în fundul coridorului, ne-am înşirat de-a latul lui, Ion pe extrema stângă, Mache pe cea dreaptă şi eu la mijloc. În patru labe, muindu-ne cârpele în motorină, am început să frecăm duşumelele. Fâşia lui Ion era de-a lungul uşilor celulelor. La capătul opus al coridorului, cu bună-ştiinţă, Cornel făcea tot posibilul să-l reţină pe gardian şi să-i atragă atenţia în altă direcţie. Pe şoptite, în dreptul fiecărei uşi la care ajungea cu frecatul, Ion încerca să ia contact cu cei din interior. În zadar însă. Nu primea niciun răspuns. Mai toţi locatarii acelor celule erau oameni în vârstă, mai puţin înclinaţi să-şi asume riscul de a fi surprinşi şi pedepsiţi. Pe de altă parte, prudenţa lor era justificată, neavând de unde şti de excepţia făcută prin

scoaterea noastră la curăţenie şi fiind obişnuiţi cu Cărămidaru, care nu o dată recursese la astfel de provocări, pentru a-l raporta apoi gardianului pe cel care căzuse în cursă.

Când am ajuns cu frecatul în dreptul celulei generalului Pantazi, lucrurile s-au schimbat. Ion s-a făcut recunoscut de tată-său şi cei doi au schimbat câteva cuvinte la colţul de jos al uşii. Generalul era sănătos şi îndura regimul din Zarcă demn şi cu aceeaşi ţinută cu care trecuse prin toate încercările la care fusese supus în cei zece ani ce se scurseseră de la arestarea lui şi care îl purtaseră mereu alături de mareşalul Antonescu prin temniţele ruseşti, apoi din nou în ţară, pentru proces, şi la Jilava. Abia atunci drumurile lor se despărţiseră, Mareşalul încheindu-şi martiriul în Valea Piersicilor, iar generalul Pantazi continuându-şi calvarul în închisoarea-închisorilor, Zarca Aiudului. Iar aici, după atâţia ani, tatăl şi fiul schimbau din nou câteva cuvinte. Ultimele... pentru că nu s-au mai întâlnit niciodată.

La un moment dat, profitând de faptul că gardianul era întors cu spatele, Ion s-a ridicat în picioare şi a privit pentru o clipă prin vizetă. Printre cei trei sau patru inşi care împărţeau celula cu generalul, erau Nichifor Crainic şi amiralul Măcelaru. Trecuse cam prea mult de când frecam pe loc duşumelele, pentru a-i lăsa timp lui Ion să ia contact cu generalul. Noroc că gardianul de la distanţa la care se găsea nu-şi putea da seama de subterfugiul nostru. Totuşi, ne-a strigat să ne grăbim, aşa că a trebuit să înaintăm din nou cu frecatul pe jos.

Schimbasem locul cu Ion Pantazi şi, la cele două celule următoare, am şoptit insistent de câteva ori: „Soţia profesorului Tomescu se află bine, sănătoasă în Bucureşti.”

Într-adevăr, cu un an în urmă, în timp ce eram evadat, o zărisem pe stradă în Bucureşti pe d-na Tomescu. Nu ştiam exact în care din cele două celule se afla dr. Tomescu (fostul ministru al Sănătăţii în guvernul Antonescu) şi nici nu am primit vreun răspuns din interior, dar sunt sigur că mesajul meu a fost recepţionat.

Restul timpului petrecut la curăţenie pe coridor n-a mai prezentat niciun aspect interesant. O dată treaba terminată, am fost băgaţi în celulă, iar inspecţia lui Coler şi toată zarva zilelor următoare, cu percheziţiile şi alarmele lor, au continuat după ritualul obişnuit, pentru a se stinge la 23 august. În seara zilei respective, la închidere, după ce ne-au numărat şi au verificat gratiile de la fereastră cu ciocanul, gardienii au părăsit celula, lăsând în urmă miros de băutură.

O dată cu nopţile mai răcoroase ale începutului de toamnă, am avut o surpriză neplăcută. Am fost supuşi unei adevărate invazii de muşte! În celulă era încă suficient de cald, aşa că dormeam cu fereastra deschisă până aproape de ivirea zorilor, când frigul dimineţii ne trezea. În cursul nopţii, roiurile de muşte de la bucătărie şi din curtea din faţa ei, gonite de frig, se refugiau în primele câteva celule din capătul Zărcii. Cred că celula noastră era cea mai oropsită, fiind cea mai apropiată de bucătărie. Zile şi nopţi în şir am fost chinuiţi de aceste insecte sâcâitoare. Cu toate vânătorile organizate împotriva lor, singurul rezultat obţinut a fost pur

decorativ: pereţii celulei erau tapetaţi cu cadavre de muşte strivite şi uscate. Abia după primele zile de ger adevărat, am scăpat de ele.

Câteva zile după 23 august s-au făcut mutări în celular. Celula noastră n-a fost afectată. În schimb, a fost mutat Harry Brauner şi în locul lui a fost adus Dido Greceanu. Pe noul nostru vecin îl cunoşteam din vedere şi din reputaţie, de când eram liber. În primele zile ale războiului, păţania lui făcuse senzaţie. Trupele noastre abia eliberaseră Basarabia, frontul aflându-se încă în apropierea Nistrului. Într-una din acele zile, Dido Greceanu, care era pilot, se întorcea cu avionul grav avariat dintr-o misiune în spaţiul aerian inamic. Într-un ultim efort, reuşeşte să treacă Nistrul în liniile noastre şi, înainte de prăbuşirea aparatului, se lansează cu paraşuta. Preveniţi de autorităţile militare româneşti că ruşii infiltrează agenţi şi chiar paraşutează oameni în spatele liniilor noastre pentru acţiuni de sabotaj, ţăranii care se găseau la munca câmpului au alergat la locul unde Dido tocmai căzuse. Înainte de a apuca să se degajeze din pânza şi sforile paraşutei, ţăranii au început să dea în el cu sapele şi uneltele pe care le aveau la îndemână, crezând că aveau de-a face cu un paraşutist sovietic. Îndârjiţi, îl loveau cu atâta furie, încât, până să se facă recunoscut că este ofiţer român, era cât pe-aci să fie omorât. Descoperirea erorii, chiar cu întârziere, i-a salvat viaţa, dar de pe urma confuziei a zăcut o vreme în spital, cu mai multe fracturi şi nenumărate contuzii.

Acum, aşa cum îl văzusem când fusese închis în carceră, părea mai înalt, mai slab şi cu nasul parcă mai lung şi mai ascuţit, faţă de cum mi-l aminteam din Bucureşti. Cum s-a liniştit mişcarea pe coridor, am intrat în legătură cu el prin perete. Nu mai ţin minte pentru ce fusese condamnat iniţial. Trimis, după proces, la Aiud, fusese repartizat într-o echipă folosită la diferite munci interioare în incinta închisorii. Aici îi venise ideea şi pusese la cale cu încă doi camarazi singura evadare semnalată vreodată din închisoarea Aiud. Acţiunea lor pornise de la început în mod dramatic şi şi-a păstrat acest caracter până la încheierea ei când, cu vreun an înainte, Dido fusese din nou condamnat şi apoi încarcerat singur într-o celulă din Zarcă. Am aflat de la el direct întreaga poveste a acestei evadări, despre care aveam să mai aud deseori vorbindu-se în închisoare, în termenii cei mai controversaţi.

Iată cum a decurs evadarea din Aiud, aşa cum ne-a istorisit-o Dido Greceanu la perete. După un timp de viaţă şi muncă în comun, între el şi alţi doi deţinuţi din echipă, Sirianu şi Spulbatu, se stabiliseră relaţii de încredere reciprocă, ceea ce i-a făcut să-şi destăinuie unul altuia şi anumite gânduri mai intime. Aşa au ajuns să descopere că pe toţi trei îi frământa aceeaşi idee: să evadeze! Fiind de acord asupra acestui punct, s-au apucat să studieze în amănunţime toate posibilităţile, s-au oprit la cea care li s-a părut cu cele mai mari şanse de reuşită şi, după ce şi-au împărţit rolurile, într-o seară fără lună au trecut la acţiune.

Totul trebuia să pornească de la o pană de curent, care să lase în întuneric coama zidului împrejmuitor, iluminată din loc în loc de câte un bec şi din fiecare turn de control de câte un reflector. Observaseră că în cazul unor astfel de pene, destul de frecvente în reţeaua electrică a puşcăriei, erau aduşi doi electricieni deţinuţi, care, însoţiţi de un gardian,

căutau de-a lungul cablurilor locul defecţiunii. Aşadar, trebuia să provoace această pană în ziua şi la ora care le conveneau. Au aşteptat vremea cea mai potrivită: o seară fără lună şi cu cerul acoperit.

Sirianu şi Spulbatu, înarmaţi cu două răngi pregătite din timp, au pătruns în încăperea unde se afla centrala electrică a închisorii. Aici, urmau să-l imobilizeze mai întâi pe deţinutul însărcinat cu supravegherea şi întreţinerea centralei, turnător al administraţiei, iar apoi să distrugă tablourile electrice şi astfel să întrerupă curentul. În acel moment a intervenit elementul neprevăzut, care avea să ducă la sfârşitul atât de dramatic al evadării lor şi să compromită imaginea acţiunii curajoase la care porniseră. Ireparabilul s-a produs în câteva secunde!

Când cei doi au dat buzna în centrală, venind din întunericul de afară, s-au trezit faţă în faţă cu doi inşi, în loc de unul singur, cum se aşteptau. Sub tensiunea nervoasă în care se aflau, orbiţi de lumina din încăpere şi surprinşi de neaşteptata apariţie a încă unui personaj, care, la rândul lui speriat de năvala celor doi, a început să strige, toate aceste elemente la un loc au declanşat mişcarea spontană fatală. Braţele li s-au destins şi răngile s-au abătut asupra celui care se pornise să strige! Ţipătul, de care se temeau că va da alarma, s-a stins încă de la primul sunet şi omul s-a prăbuşit. Cel de-al doilea, turnătorul, n-a opus nicio rezistenţă şi a fost imobilizat, iar tabloul electric a fost scos din uz, lumina stingându-se în tot penitenciarul. Totul n-a durat decât câteva clipe.

Când, pe întuneric, au părăsit încăperea, Sirianu şi Spulbatu nu ştiau că lăsaseră în urmă un mort. Din câte îmi amintesc, numele lui era Tăutu, comandorul Tăutu, a cărui condamnare expira peste câteva săptămâni. Era un om mai în vârstă şi lucra în curtea închisorii la curăţenie şi la diferite corvezi. Destinul voise ca tocmai atunci să se ducă să-şi aprindă o ţigară în camera centralei electrice!

Ajunşi în curte, Sirianu şi Spulbatu s-au îndreptat spre capătul uneia din secţiile închisorii, unde îi aştepta Dido Greceanu, care între timp adusese scara electricienilor. Locul unde voiau să pună scara pe zid şi-l aleseseră cu socoteală: la mijlocul distanţei dintre două turnuri de pază. De la înălţimea la care se aflau, santinelele nu distingeau decât siluetele celor trei, neputându-i identifica după îmbrăcăminte, dacă poartă uniformă de gardian sau haine vărgate. Profitând de această situaţie, Dido, adoptând tonul imperativ al gardienilor, a început să dea ordinele cuvenite celorlalţi doi, presupuşi a fi electricienii. Totodată li s-a adresat santinelelor din turnuri, avertizându-le că vor ridica scara pe zid, pentru a repara scurtcircuitul care se produsese la cablurile de pe coamă. O dată scara rezemată pe marginea zidului împrejmuitor, unul din deţinuţi s-a urcat până sus. Prefăcându-se că umblă la cabluri cu cleştele pe care şi-l procurase, a tăiat cele câteva rânduri de sârmă ghimpată, întinse în partea de sus a zidului. Apoi, desfăşurarea operaţiei s-a precipitat. Ceilalţi doi deţinuţi s-au suit şi ei pe scară şi, unul după altul, au sărit de cealaltă parte a zidului. Abia când Dido, care era ultimul, a ajuns pe muchia zidului, santinelele s-au dezmeticit şi au început să tragă rafale de pistol automat. Trăgeau însă în sus, fiindcă dacă ar fi tras în direcţia lui Dido, care se afla pe zid între cele două turnuri, s-ar fi împuşcat între ele. Când Dido şi-a dat şi el drumul de cealaltă parte a zidului, înalt de aproape cinci metri, neprevăzutul a intrat iar în joc. În cădere, la poalele zidului, şi-a fracturat

piciorul. Fractură deschisă de tibie! Sirianu şi Spulbatu dispăruseră deja în zăvoiul de la marginea oraşului, unde se afla şi închisoarea. Toţi trei se înţeleseseră dinainte ca, de îndată ce vor trece zidul, să se despartă şi fiecare să încerce să se salveze pe cont propriu.

Trupele din paza exterioară cât şi gardienii din interiorul închisorii, care intraseră în alarmă, au pornit în urmărirea evadaţilor. Găsindu-l pe Dido imobilizat la picioarele zidului, s-au năpustit asupra lui cu patul armelor şi cu cizmele, lovindu-l până ce şi-a pierdut cunoştinţa. Pe Spulbatu l-au prins o zi sau două mai târziu, în zona Aiudului.

Numai Sirianu, după un marş obositor de aproape trei săptămâni peste văi şi dealuri, păduri şi câmpii, a ajuns în celălalt capăt al Ardealului, de unde era originar. Flămând, în zdrenţe şi istovit, a bătut într-o noapte la uşa fostei lui logodnice. Locuia într-un sat vecin cu al lui şi se despărţiseră cu vreo doi ani în urmă, când fusese arestat. Femeia i-a dat adăpost. L-a primit în casă, i-a dat să mănânce şi un pat să se odihnească. Răpus de oboseală şi simţindu-se în siguranţă, s-a prăbuşit într-un somn adânc. Un ceas mai târziu, l-a trezit un ofiţer de securitate, în uniformă şi cu pistolul în mână. De îndată ce Sirianu adormise, femeia se grăbise să-l denunţe noului ei logodnic!

În acest timp, la Aiud se instituise un regim de represalii, cu tot cortegiul cunoscut de pedepse, carceră, lanţuri şi bătăi, cu sau fără motiv. După prinderea evadaţilor, s-a mai îmblânzit. Ancheta celor trei s-a încheiat neobişnuit de repede. Înainte de proces, politrucul închisorii a început un turneu prin celule, aducând la cunoştinţa deţinuţilor că cei trei „bandiţi” fuseseră prinşi şi că urmau să fie judecaţi pentru „crima săvârşită împotriva colegului lor”. Pentru o dată, pe nesfârşita listă de crime pe care Securitatea le avea pe conştiinţă se înscria şi un asasinat care nu-i aparţinea. Ministerul de Interne a exploatat prilejul, încercând să creeze un curent de opinie printre deţinuţi, pentru a-i face să se solidarizeze cu „Justiţia”. Câţiva „deţinuţi de încredere” au fost însărcinaţi să culeagă semnături de la deţinuţii din fabrică, pe un apel, cerând pedeapsa cu moartea pentru criminalii care le omorâseră colegul. Oamenii n-au înţeles însă să facă jocul administraţiei şi iniţiativa ofiţerului politic n-a avut succesul scontat. În schimb, cei câţiva care umblaseră după semnături n-au fost niciodată uitaţi, purtând tot restul anilor de închisoare pecetea acţiunii lor infamante.

Câţiva ani mai târziu, am avut ocazia să stau cu unul din ei într-o celulă din penitenciarul Piteşti. Om slab şi lipsit de caracter, comandorului Braşoveanu nu i s-a iertat niciodată atitudinea pe care a avut-o la Aiud.

După eşecul strângerii de semnături, văzând că n-a reuşit să atragă în cursă deţinuţii, spre a-i asocia la o campanie comună, de condamnare a evadaţilor, biroul politic şi-a arătat din nou adevărata faţă. Ofiţerul politic a început un nou turneu prin celulele închisorii, de data asta apostrofându-i şi ameninţându-i pe deţinuţi, cu scopul vădit de a întreţine, prin terorizare, o atmosferă de timorare. Voia să convingă deţinuţii că singura lor şansă de a mai fi vreodată liberi era să accepte înfrângerea ideilor lor şi victoria definitivă a regimului. Numai abandonând vechile lor convingeri şi mergând pe calea reeducării, vor mai putea spera într-o posibilă clemenţă. Altfel, vor fi zdrobiţi de „puterea populară”, ale cărei organe de securitate sunt tot mai necruţătoare cu duşmanii poporului.

Punctul culminant al acestei campanii de demoralizare l-a reprezentat o macabră înscenare, regizată de biroul politic. Într-o bună zi au fost aleşi din fiecare celulă a închisorii câte unul sau doi deţinuţi. Încolonaţi câte doi, au format un lung şir, care, escortat de gardieni, a fost scos în curte. Îndreptaţi spre curtea fabricii, deţinuţii au fost obligaţi să defileze prin faţa unui şopron deschis. Aici, aruncate pe ciment, ciuruite de gloanţe şi pline de sânge, zăceau expuse cadavrele lui Sirianu şi Spulbatu.

Politicul asistase la scenă. Probabil că reacţiile pe care le-a cules nu l-au satisfăcut: pe măsură ce rândurile coloanei de deţinuţi ajungeau în faţa şopronului, oamenii se descopereau şi se închinau. Episodul ni l-a relatat Dido Greceanu, care îl aflase de la alţi deţinuţi. Mai târziu, mi-a fost confirmat din mai multe surse şi chiar de deţinuţi care se aflaseră în coloana ce defilase prin faţa şopronului.

La procesul evadării, Spulbatu şi Sirianu fuseseră condamnaţi la moarte şi la scurt timp executaţi. Corpurile le fuseseră apoi aduse de la locul execuţiei la închisoare, pentru această demonstraţie barbară de forţă a regimului. Tudor Greceanu (Dido) primise o sentinţă de muncă silnică pe viaţă şi fusese adus în Zarcă.

Datorită vecinătăţii lui Dido, am mai aflat o sumedenie de amănunte noi din viaţa Zărcii. Multe ore şi zile în şir am vorbit cu el prin perete, dar întâmplarea a făcut să nu mă întâlnesc niciodată cu el în închisoare. Nu ne-am cunoscut efectiv, decât după eliberare, în Bucureşti.

Peste tot pe unde a trecut, în lungii ani de detenţie, a lăsat aceeaşi impresie printre cei care l-au cunoscut: om de caracter, bun camarad, fire blândă, săritor la nevoile altora. A fost simpatizat de toată lumea şi n-am auzit decât vorbe bune despre el. Mai era cunoscut în închisoare pentru îndemânarea cu care sculpta, cu instrumente improvizate, diferite obiecte din oasele găsite în ciorbă. L-am văzut pe plutonierul Olteanu, zis Bejniţă, fumând dintr-un ţigaret de os sculptat de Dido. I-l confiscase la o percheziţie şi era foarte mândru de achiziţie, lăudându-se cu el la ceilalţi tovarăşi ai lui. Avea şi de ce, pentru că era o adevărată operă de artă!

De cât ori îmi amintesc de evadarea din Aiud, mă trece un fior la gândul că numai simpla întâmplare a făcut ca evadarea noastră de la Cavnic să nu aibă un deznodământ similar. Dacă la ieşirea noastră pe puţ, am fi avut de-a face cu un post de pază, am fi aruncat desigur asupra lui grenadele pe care ni le pregătiserăm, iar dacă ne-ar fi ieşit în cale vreun securist, n-am fi pregetat să-l lovim ca să ne facem drum liber. Şi într-un caz şi într-altul, acţiunea s-ar fi putut solda cu moarte de om. Ca să nu mai vorbim de miliţianul de la corfă, care în cele din urmă a fost imobilizat, dar care mai înainte, în învălmăşeala produsă, fusese lovit cu lampa în cap de Titi Spânu. Aceeaşi lovitură, la numai câţiva centimetri mai jos, în tâmplă, i-ar fi putut fi fatală. Dar, cine se gândeşte, o dată angajat în acţiune, la o astfel de ipoteză! Mai ales când ştii că tu eşti cel care încerci să-ţi salvezi viaţa şi că pe tine te pândeşte moartea în orice clipă. Recunosc că până ce n-am auzit de evadarea din Aiud, nu mă gândisem niciodată la acest aspect; nici chiar atunci când ajungând în Bucureşti şi spunându-i mamei că evadasem, prima ei întrebare a fost: „Aţi omorât pe cineva?” Am râs şi n-am realizat atunci cât de îndreptăţită era îngrijorarea ei. Numai soarta a

vrut ca evadarea noastră să-şi păstreze caracterul ei curat: un amestec de entuziasm tineresc, de spirit de aventură, de curaj şi inconştienţă!

Vremea începuse să se strice. Perdeaua de plopi pe care o vedeam din curtea de plimbare îşi pierduse frunzele. Ploua mărunt şi umezeala şi frigul pătrundeau în celula tot mai întunecoasă, pe măsură ce lumina zilelor de toamnă se făcea mai palidă.

Stăteam tot mai mult culcaţi şi înghesuiţi unul într-altul, ca să ne ţinem de cald.

De la o vreme băltoaca de apă de lângă cişmeaua din faţa bucătăriei prindea gheaţă peste noapte, iar dimineaţa acoperişurile secţiilor din faţa Zărcii erau albe de brumă. Iarna se apropia cu paşi repezi. Ne resemnasem tocmai s-o petrecem fără foc, când Dido Greceanu ne-a comunicat că se fac pregătiri în curte pentru a ni se instala sobe în celule. Bucuria legitimă care ne-a cuprins la aflarea veştii s-a dovedit a fi prematură, fiindcă am mai tremurat de frig încă multe săptămâni, până ce în sobă a pâlpâit pentru prima oară focul. Abia în noiembrie, când iarna era în toi, am primit combustibil!

Deocamdată însă, ne-am bucurat când într-o dimineaţă am fost închişi în WC, pentru a nu-i vedea şi a nu lua contact cu deţinuţii din echipa care venise să ne monteze soba.

Întorşi în celulă, am examinat cu vie curiozitate aşa-zisa sobă. Era vorba, de fapt, de versiunea modificată a unei sobe inventate de un inginer deţinut şi concepută iniţial să ardă cu rumeguş, provenit din deşeurile de la secţia de tâmplărie a puşcăriei. Sobele fuseseră construite în fabrica închisorii. Funcţionaseră, se pare, satisfăcător cu rumeguş timp de câţiva ani, iar acum fuseseră transformate, nu se ştie de ce, pentru a arde cu cărbuni.

Era vorba de un fel de butoi, cu pereţii din tablă de vreo patru milimetri grosime, aşezat pe trei picioare din fier cornier. Peste partea de sus a acestui cilindru, cu diametrul de optzeci de centimetri, era aşezat un capac din acelaşi fel de tablă, prevăzut cu două toarte. În faţă, în partea de jos, era uşiţa pentru alimentare, iar dedesubt cenuşarul. Din spatele sobei, cam de la jumătatea înălţimii ei, pornea un burlan, care, după ce făcea două coturi, se termina în partea de sus a peretelui, pe unde trecea coşul comun pentru celula noastră şi cea vecină. Scoţându-i capacul pentru a-i cerceta interiorul, am devenit mai sceptici în privinţa eficacităţii viitoare a sobei. În afară de partea de jos unde se făcea focul şi unde era zidit un rând de cărămidă, pereţii butoiului erau necăptuşiţi. Deci, nu putea fi vorba de o sobă care să înmagazineze căldură, pereţii de tablă urmând să se răcească tot atât de repede pe cât aveau să se încălzească la facerea focului. Mai rămânea de văzut ce cantitate de combustibil vom primi.

N-a trecut multă vreme şi componenţa celulei noastre s-a modificat iar. O nouă mutare, tot atât de neaşteptată şi inexplicabilă, prin care ofiţerul politic pritocea conţinutul celulelor Zărcii, ne-a afectat din nou. A fost luat Ion Pantazi şi dus câteva celule mai departe, în camera fraţilor Brânzaru, iar la noi au fost aduşi Titi Coşereanu şi Mircea Vueric. Dido Greceanu a

fost şi el mutat, camera lui rămânând goală. Nemaiavând vecin, legăturile cu celulele următoare ne-au fost astfel tăiate, aşa că am rămas complet izolaţi.

În schimb, celula noastră a devenit cea mai gălăgioasă şi plină de viaţă din întreaga Zarcă. Şi Mircea Vueric şi Titi Coşereanu erau nişte vorbăreţi iremediabili. Mai ales Titi. Discuta întotdeauna cu multă patimă şi, pe măsură ce se ambala, ridica tonul şi glasul lui răsuna pe coridor, stârnind observaţiile de rigoare ale gardianului. Titi avea un dar înnăscut al pledoariei, iar în discuţiile în contradictoriu nu accepta niciodată înfrângerea. Chiar pus în faţa evidenţei, dacă apucase să facă o afirmaţie pripită şi se găsea în poziţie falsă, improviza la nesfârşit tot felul de argumente şi nu ceda nici în ruptul capului. Iar dacă interlocutorul, obosit şi sătul de discuţie, renunţa să-şi mai susţină punctul de vedere ca să încheie dezbaterea, Titi se enerva, spunând că nu acceptă să i se facă concesii din complezenţă, evitându-se astfel să i se dea dreptate. Devenise una din distracţiile noastre zilnice să ne angajăm în discuţii contradictorii, pe care apoi le abandonam. Titi cădea sistematic în plasa întinsă şi se înfuria, tratându-ne în fel şi chip. Cum însă avea caracter bun, în cele din urmă totul se termina în râs şi bună dispoziţie.

Singura temă rămasă în suspensie şi asupra căreia niciunul n-am cedat, discuţia întrerupându-se la un nivel foarte încordat, a fost cazul familiei Hariton. În schimb, Titi ne-a adus mult aşteptata lămurire a enigmaticului bilet pe care ni-l scrisese Ducu. E vorba despre biletul prin care Ducu mă anunţase că Securitatea ştie că, în timpul evadării, în perioada petrecută la Bucureşti, luasem contact cu Ambasada Israelului. Titi îl determinase să-mi scrie biletul, în urma confidenţelor pe care i le făcuse Ducu.

Niciunul din noi n-a putut înţelege cum de a reuşit Titi să-l convingă să i se destăinuie. Probabil că atmosfera din camera lor contribuise în mare măsură la această spovedanie. Atât Simion Cojocaru, Ion Brânzaru, Mircea Vueric cât şi Titi îl tratau pe Ducu Ciocâlteu cu atâta dispreţ şi ostilitate, încât viaţa lui în celulă nu fusese deloc uşoară. Izolat şi respins de toţi, şi-a dat seama că nu se poate aştepta la înţelegere şi iertare decât de la Titi. La ceilalţi trei se izbea de un zid de intransigenţă. Buni, cinstiţi şi cumpăniţi la minte, în simplitatea lor, şi judecata le era simplă. „Dacă ne-a vândut, nu-i frate cu noi!”, spunea Simion Cojocaru, unul din vrânceni.

Bunătatea lui Titi şi mai ales buna lui credinţă fuseseră întotdeauna considerate de Ducu slăbiciune şi prostie. Or, acum, în naufragiul lui, tocmai de aceste calităţi pe care i le dispreţuia se agăţa ca de un colac de salvare. Schimbând tactica şi recunoscându-se în parte vinovat de acuzaţiile ce i se aduceau, l-a înduplecat pe Titi să-i asculte noile explicaţii. Câteva nopţi în şir, în timp ce ceilalţi dormeau, i-a destăinuit noua variantă a celor petrecute.

După ce fusese prins şi adus la ancheta din Baia Mare, acceptase să colaboreze cu Securitatea, pentru a evita condamnarea noastră la moarte. Numai datorită destăinuirilor pe care le făcuse în anchetă scăpaserăm cu viaţă! Noua poveste a lui Ducu era tot aşa de bogată în amănunte bine sincronizate, succedându-se logic şi susţinute de argumente solide, ca şi toate poveştile lui de mai înainte. Urzeala de minciuni se împletea în aşa fel cu crâmpeiele de adevăr, încât echilibrul povestirii lui se menţinea pe firul subţire care desparte credibilul de incredibil. Tot acest joc era făcut

spre a-l înduioşa pe Titi, arătându-i cum ajunsese să fie şantajat, cu ameninţarea morţii, de Securitate, care, până la proces, îi ceruse să îndeplinească tot felul de misiuni, pentru a scăpa de pedeapsa capitală. Una din aceste misiuni fusese să afle, din indiscreţiile noastre, lucruri pe care nu le declarasem la anchetă şi să le raporteze ofiţerului politic de la închisoarea din Oradea. De cele mai multe ori spusese că nu surprinsese nimic deosebit sau numai amănunte fără importanţă, dar, de câteva ori, trebuise să raporteze şi lucruri mai consistente, pentru ca Securitatea să nu se îndoiască de sinceritatea lui. Ca exemplu, e citat cazul cu Ambasada Israelului, pe care l-a raportat ofiţerului politic, puţin după sosirea noastră la Oradea.

Pentru a păstra secretul întâlnirilor lui cu ofiţerul politic, stabilise, de convenţă cu el, ca prin cereri periodice de a fi scos la raportul comandantului, spre a se plânge de regimul din închisoare, să-şi creeze un alibi faţă de noi. În prima zi chiar a sosirii noastre în celularul din Oradea, Ducu ascultase convorbirile care se purtaseră prin vizetă. Surprinsese, printre altele, şi răspunsul ce-l dădusem lui Ion Pantazi, care mă întrebase de ce, o dată ajunşi în Bucureşti, nu încercasem să plecăm mai departe în Vest. Făcusem atunci imprudenţa să pomenesc, în acest context, numele lui Rici Tailer, cu care luasem legătura pentru o astfel de tentativă de a pleca din ţară. În explicaţiile asupra proiectului şi căii de trecere clandestină a frontierei prin mijlocirea lui Rici Tailer, pe care Ion Pantazi îl cunoştea, nu-i pronunţasem acestuia numele decât o singură dată. În tot restul relatării, de câte ori mă referisem la el, întrebuinţasem cuvântul „jidanul”. Din fericire, Ducu nu-i auzise numele, ci numai denumirea pe care o folosisem ulterior în cursul conversaţiei cu Ion. Trăsese deci concluzia că „jidanul” nu putea fi decât o relaţie pe care o aveam la ambasada Israelului şi se grăbise să-i raporteze descoperirea ofiţerului politic!

Titi îl ascultase până aici fără să-l întrerupă, înclinând când să-i creadă spovedania şi căinţa sinceră, când bănuindu-l de o nouă născocire, urmărind cine ştie ce scop. Auzind însă despre denunţul în legătură cu ambasada Israelului, Titi i-a cerut să mă prevină şi pe mine, cât mai repede posibil, despre ceea ce-i raportase ofiţerului politic în această privinţă. Ducu nu voia însă să mi se destăinuie şi mie. Titi i-a argumentat că numai în acest fel se putea răscumpăra de greşeala făcută şi l-a asigurat că şi eu voi aprecia atitudinea lui ca o dovadă de loialitate şi bună camaraderie. Denunţându-mă, mă aruncase într-o primejdie cu consecinţe de neprevăzut, riscând să fiu anchetat asupra unor fapte care mi-erau total necunoscute. Avertizându-mă însă, îmi făcea un real serviciu, având ocazia să îndrepte totodată greşeala făcută. Fiind în cunoştinţă de cauză, la o eventuală anchetă nu voi fi surprins, putându-mi lua unele măsuri preventive, pregătindu-mi din timp anumite răspunsuri cu care să ies din încurcătură. Titi i-a dat de înţeles că numai aşa ne va putea recâştiga încrederea, pentru a găsi, la rândul lui, înţelegerea de care avea nevoie. Ducu s-a lăsat înduplecat, şi aşa s-a ajuns la biletul cu pricina, căruia i-a dat şi o valoare dramatică, scriindu-l cu propriul lui sânge.

Din amănuntele date de Titi, scena scrierii biletului n-a fost chiar atât se zguduitoare. În permanenta lui nervozitate, Ducu îşi rupea pieliţele şi îşi rodea unghiile până la carne, vârful degetelor sângerându-i totdeauna în

mai multe locuri. De aici sursa cernelii în care înmuiase capătul unui pai din saltea, pentru a scrie biletul. Mărturisirea din bilet n-a avut niciodată niciun fel de urmare. N-am fost niciodată anchetat despre ambasada israeliană şi mă întreb şi azi care a fost adevărul în toată această poveste. N-a găsit oare raportul lui Ducu nici atâta credit la Securitate, încât aceasta să-mi pună măcar o singură întrebare despre ambasadă? Sau toată povestea era inventată de Ducu, numai pentru a încerca să obţină de la Titi o confirmare şi ceva amănunte despre legăturile mele cu ambasada? Să fi plătit Ducu anticipat pentru nişte ipotetice detalii, cu o recunoaştere că era informatorul Securităţii? Nu era totuşi preţul prea mare? Sunt întrebări rămase fără răspuns, dar din care toţi am tras aceeaşi concluzie: turnător sau paranoic, sau amândouă la un loc, Ducu era oricum un om periculos!

Într-una din nopţi, am fost treziţi de Mircea Vueric. Se văita de dureri mari în abdomen. Mache şi Paul şi-au dat imediat seama că era vorba de o criză acută de apendicită. Riscul unei perforaţii, dacă nu se intervenea imediat, îi punea viaţa în pericol, aşa că în toiul nopţii, am început să batem la uşă. Ne-am izbit de obişnuitele dificultăţi, până ce l-am determinat pe gardian să cheme ofiţerul de serviciu. Mai întâi, bătăile noastre în uşă au fost întâmpinate de răspunsul răstit al gardianului, care ne-a spus să aşteptăm „deschiderea” pentru a raporta cazul. Văzând că nu-l putem îndupleca, ne-am pornit să batem cu bocancii în uşă. Vuia toată Zarca de scandalul şi vociferările noastre. Nici ameninţările cu carcera şi lanţurile n-au oprit răpăiala de pumni şi picioare în uşă. Abia atunci l-am auzit pe gardian strigându-şi tovarăşul de serviciu de la etaj şi trimiţându-l după ofiţer.

Cu acesta din urmă, care a deschis uşa celulei, au continuat alte pertractări, până ce l-am convins că nu tulburasem liniştea din simplă indisciplină. Treptat, s-a lăsat impresionat de competenţa profesională cu care Mache i-a explicat gravitatea cazului şi a sfârşit prin a-l aduce la consultaţie şi pe Cornel Petrasievici. Cornel a confirmat diagnosticul şi nevoia urgentă de internare pentru operaţie. Ofiţerul a plecat, promiţând să raporteze „mai sus”. Mircea Vueric, făcut covrig de durere pe saltea, gemea fără să-i putem da vreun ajutor.

După o vreme de aşteptare, văzând că nu se întâmplă nimic, ne-am apucat din nou să batem în uşă şi nu ne-am lăsat până ce n-a venit ofiţerul de serviciu. Ne-a spus că raportase urgenţa cazului şi că de aici înainte situaţia nu mai depindea de el. Să avem răbdare! Am încercat să avem, dar vremea trecea şi nu se întâmpla nimic. Degeaba am mai repetat la diferite intervale loviturile în uşă şi insistenţele pe lângă gardian şi ofiţer. Până la „deschidere” nu ne-am ales decât cu promisiuni în privinţa lui Mircea Vueric, însoţite de ameninţări şi înjurături la adresa noastră, pentru scandalul pe care îl făceam. La „deschidere” am repetat cazul noului ofiţer de serviciu din schimbul de zi. Speram acum că, o dată cu venirea zilei, rezolvarea cazului nu va mai întâmpina dificultăţile din timpul nopţii şi bolnavul va fi internat în spital. Mircea, ghemuit pe salteaua lui, s-a zvârcolit însă de durere până la prânz. Abia atunci a venit ofiţerul să-l ia. Când Mache a remarcat cu voce tare că nu crede că Mircea va putea

merge pe jos până la spital, ofiţerul de serviciu i-a replicat pe un ton răstit: „O să poată, că doar n-o să-l duc eu în braţe!”

Şi, într-adevăr, a putut! Îndoit de durere, ţinându-se cu mâinile de abdomen şi clătinându-se pe picioare, după o noapte de suferinţă care îl istovise, Mircea a ieşit pe coridor şi uşa s-a trântit în urma lui.

O săptămână mai târziu l-au adus înapoi. Vesel ca un copil care-şi regăsise casa şi familia, Mircea ne-a îmbrăţişat şi ne-a strâns pe rând în braţe. Ne-am bucurat şi noi că scăpase cu zile şi că se afla iar printre noi. Fusese într-adevăr operat în ultimul moment, scăpând ca prin minune de peritonită. Nu văzuse mai nimic din spital şi nu ne-a adus nicio noutate, fiindcă nu putuse schimba nicio vorbă cu nimeni. Stătuse singur într-o celulă, în cea mai strictă izolare. În afară de doctorul care-l operase şi de plantonul care-i aducea mâncarea, nu mai văzuse niciun deţinut, iar cu aceşti doi nu putuse vorbi, gardianul fiind întotdeauna de faţă. Asistase chiar şi la operaţie.

De altfel, pe doctor nu-l văzuse decât de două ori, o dată în sala de operaţie şi a doua oară, când îi scosese firele, cu o zi înainte de a-l aduce din nou în Zarcă.

Povestindu-ne în amănunt despre cele şapte zile petrecute în spital, ne-a vorbit şi despre regimul alimentar, cu mult mai bun şi mai consistent decât cel pe care îl primeam în Zarcă. Îmi amintesc şi acum stupefacţia lui Mache şi Paul, când au aflat că a doua zi după operaţie, la ora prânzului, Mircea primise o gamelă plină cu arpacaş cu carne. Nu numai că o primise, dar o şi mâncase toată. Abia când ne-a povestit cât de foame îi fusese şi cum golise gamela, a aflat că şi el scăpase pentru a doua oară de la moarte; Mache şi Paul nu puteau să-şi explice cum de nu făcuse o perforaţie a intestinului. Mircea nu ştiuse că nu trebuie să mănânce în primele două sau trei zile, iar doctorul nu putea fi învinuit că i se dăduse arpacaşul, bolnavul neaflându-se sub supraveghere medicală, cum ar fi fost normal după operaţie, ci sub paza strictă a gardianului.

Gerul iernii se aşezase de-a binelea, mai înainte de a se fi aşternut zăpada. Chiar cu geamul închis, peste noapte ne pătrundea frigul şi dimineaţa ne trezeam rebegiţi. Ne resemnasem să mai petrecem încă o iarnă fără foc, mângâindu-ne cu gândul că Zarca prezenta totuşi nişte avantaje faţă de celularul din Oradea. Faptul că aici celula avea geamuri, că eram fără lanţuri la picioare şi mai mulţi împreună ne făcea să ne simţim mai puţin oropsiţi ca iarna precedentă. Dar de tremurat, tot tremuram!

Şi totuşi, într-o bună dimineaţă, ni s-a distribuit combustibilul pentru sobă. Raţia pe zi: un mănunchi de ţăndări subţiri de brad, din lădiţele de marmeladă golite la bucătărie şi între cincisprezece şi douăzeci şi cinci de brichete de cărbune, de mărimea şi forma unui ou. Am clădit surcelele pe grătarul sobei, am aşezat ouăle de cărbune jur împrejur şi am aşteptat, aşa cum ni se spusese. Pe coridor am auzit gardianul trăgând zăvor după zăvor. A ajuns şi la celula noastră. A deschis uşa şi în prag a apărut Cărămidaru, într-o mână cu o cutie de tinichea cu motorină, în cealaltă purtând o făclie aprinsă. Trebuia să pescuieşti din cutia pe care ţi-o întindea unul din peticele de zeghe scufundate în motorină şi să-l vâri sub surcelele din sobă. Cu băţul, în vârful căruia ardea un şomoiog de cârpă, muiat şi el în motorină, Cărămidaru aprindea peticul din sobă.

De aici înainte, ritualul focului avea să se repete zilnic, toată iarna, cu aceleaşi consecinţe: un foc care nu ardea mai mult de un sfert de oră, de multe ori stingându-se mai înainte ca toate brichetele să se fi consumat. Pereţii de tablă se încingeau până la jumătatea înălţimii sobei, timp în care toţi ne strângeam în jurul ei. O oră mai târziu, soba era iar rece, iar noi ne refugiam din nou pe saltele şi sub pături, cu ochii roşii de fumul care se răspândise în celulă. De multe ori, vântul şi viscolul refulau tot fumul în celulă. Soba şi burlanul fumegau pe la toate încheieturile. Ochii ne înţepau şi ne lăcrimau, fumul înecăcios ne făcea să tuşim şi atmosfera devenea într-atât de nerespirabilă, încât eram nevoiţi să deschidem fereastra. După ce aeriseam, în celulă era mai frig decât înainte de a fi făcut focul. Observasem că soba scotea fum cât era rece. Înceta să mai afume, abia când focul era pe sfârşite, când aproape toate brichetele erau consumate. Am încercat deci să economisim zilnic câteva brichete sau să nu facem deloc focul în câte o zi mai puţin geroasă şi să punem deoparte o cantitate mai mare de cărbuni. Experienţa ne-a reuşit.

În prima zi mai geroasă, am pus toată cantitatea adunată pe foc. La început, cât timp soba a scos fum, am ţinut geamul deschis ca să aerisim celula. După ce soba s-a încălzit, n-a mai radiat decât căldură şi ne-am bucurat de câteva ore plăcute. N-am aplicat însă procedeul decât de câteva ori şi apoi am fost siliţi să renunţăm. La percheziţiile inopinate, care se făceau săptămânal, ni s-au confiscat rezervele de brichete pe care le economisisem, sub pretextul că regulamentul interzicea astfel de depozite în celulă. Aşa că restul iernii ne-am chinuit zilnic cu fumul, neavând parte decât de câteva minute de căldură, mai mult iluzorie.

De altfel, în toate celulele problema era aceeaşi. Zilnic auzeam la ora focului bătăi în uşile celulelor. Unii se plângeau că nu le ajung surcelele sau cărbunii, alţii se văitau că se sufocă de fum sau alţii, că li s-a stins focul. Numai acestora din urmă li se satisfăcea cererea şi li se aprindea din nou focul. Dar şi ei trebuia să insiste şi să suporte insultele obişnuite ale gardianului. Dar cei care sufereau cel mai mult de pe urma frigului şi aveau în acelaşi timp şi cele mai mari dificultăţi la făcutul focului erau bătrânii. După socotelile pe care le făcusem atunci, media vârstei la deţinuţii din Zarcă era mai mare decât în oricare altă închisoare. Numai noi, evadaţii de la mină şi încă vreo câţiva deţinuţi mai tineri de la etaj, prin venirea noastră la Aiud, stricaserăm această medie. Bătrânii din Zarcă, trecuţi de-a lungul detenţiei prin toate vicisitudinile regimului alimentar, afectaţi de diferite boli cronice şi infirmităţi, din lipsă de îngrijire medicală, fără dinţi, cu vederea slăbită şi cu sistemul nervos uzat de atâţia ani de viaţă de celulă, erau zilnic expuşi batjocurii, insultelor şi brutalităţii gardienilor, când, în nepuţinţa lor de a-şi face focul sau de a-l întreţine, cereau să le fie din nou aprins.

Zilnic parveneau până la celula noastră ecourile scandalurilor ce se iscau pe această temă, contrastul dintre vocile care participau la discuţii fiind mai grăitor decât vorbele ce se schimbau. Pe de o parte glasuri stinse şi şovăitoare, abia perceptibile, dar a căror intonaţie rugătoare nu ne scăpa, pe de alta, glasul puternic al gardianului, fie răstit şi împroşcând obscenităţi, fie batjocoritor, cu glume grosolane la adresa vârstei, neputinţei sau infirmităţii celui care bătuse la uşă. De fiecare dată când aveau loc astfel de scene, în celula noastră se lăsa o linişte care se

prelungea încă mult după ce glasurile de pe coridor se stingeau. Pe măsură ce ascultam, indignarea care mă cuprindea mergea crescând până ce mă trezeam clocotind de furie. Mi s-a întâmplat de multe ori în închisoare să-mi fie mai greu să asist la chinul altora decât să-l îndur eu însumi.

Una din scenele cele mai penibile de acest fel, de care îmi amintesc, s-a petrecut la numai câteva celule distanţă de camera noastră. Era o celulă cu patru deţinuţi, între care se afla Pop, fostul ministru, şi Dobrescu, fostul primar al Bucureştiului, pe care îi văzusem când fusesem închis în carceră. Mă impresionase atunci halul lor de slăbiciune. Acum, aveam să-mi dau seama şi de un alt aspect al degradării lor.

În celula celor patru izbucnise o ceartă. Gardianul răcnise de mai multe ori din capătul celularului, dar formula consacrată din jargonul M.A.I., „Lasă gura!”, rămăsese fără efect. Cearta a continuat tot mai aprinsă, până ce deodată, unul din deţinuţi a bătut în uşă, solicitând venirea gardianului.

În celula noastră, toţi eram cu urechile ciulite. Nu ne aşteptam ca cineva să calce una din cele mai elementare reguli de comportare din închisori, care cerea evitarea cu orice preţ a intervenţiei administraţiei în problemele ce se năşteau uneori între noi, inerente vieţii de claustraţie în comun. Orice discuţie mai aprinsă, ceartă sau chiar scandal, indiferent de gravitatea lui, se rezolva numai între noi. Această regulă se impusese, stabilind o dată mai mult, o linie clară de demarcaţie între cele două lumi: lumea din celule şi cea de pe coridor.

Când gardianul a deschis uşa celulei celor patru, am putut urmări cuvânt cu cuvânt întreaga discuţie care a avut loc. Primele vorbe ale celui care bătuse la uşă ne-au indignat peste măsură. Mi le reamintesc şi azi: „Domnule plutonier, apelez la dumneavoastră, fiindcă ştiu că sunteţi un om inteligent şi drept... „

Pe măsură ce a continuat să-i explice gardianului motivul pentru care îl chemase, dezgustul ce ni-l provocase la început slugărnicia lui s-a spulberat treptat, transformându-se, în cele din urmă, într-un sentiment de nesfârşită milă. Bietul om era evident în pragul senilităţii! I-a relatat gardianului cum intrase în conflict cu unul din camarazii lui de celulă, din cauza focului. Avuseseră păreri diferite, cu privire la felul cum trebuiau puse brichetele. Unul pretindea că trebuia puse toate de la început, celălalt susţinea că trebuia puse pe foc treptat, pe măsură ce se consumau. De aici, discuţia în contradictoriu, care se auzise pe coridor. Scandalul s-ar fi potolit probabil, dacă n-ar fi căzut o vorbă în plus, care rănise susceptibilitatea lui Dobrescu, fiindcă el era reclamantul. Ca un şcolar din clasele primare căruia un coleg îi făcuse o nedreptate şi care i se plângea învăţătorului, Dobrescu apela la arbitrajul plutonierului. Se considera grav insultat de camaradul lui de celulă (nu l-am putut identifica), care nu numai că nu-l lăsase să facă focul, dar îl mai şi acuzase că nu se pricepe la gospodărie. „Tocmai mie să-mi spună una ca asta! Mie, care în calitate de primar, m-am ocupat de gospodăria întregii Capitale! Vă rog, domnule plutonier, să spuneţi dumneavoastră, dacă nu e normal să fac eu focul?”

La noi în celulă, nimeni n-a comentat nimic. Se lăsase un fel de tăcere jenantă, pe care, primul, a rupt-o Mircea Vueric, exprimând, în felul lui, ceea ce gândeam cu toţii: „ ...mama lor de criminali!”

În acelaşi timp, de pe coridor s-a auzit şi verdictul gardianului: „Daţi cărbunii afară! Dacă nu vă înţelegeţi, astăzi nu mai faceţi focul!”

Efectul claustraţiei prelungite începea să se facă simţit şi la noi în celulă. Era mai multă linişte. Multe subiecte de discuţie fiind epuizate, se vorbea mai puţin. Conversaţiile lâncezeau. Ne petreceam cea mai mare parte din timp culcaţi şi înveliţi în pături, frigul contribuind în mare măsură la această stare de semihibernare în care intrasem cu toţii. Singurul care părea să nu fi căzut în apatia generală era Mircea Vueric. Suporta greu regimul de celulă. Stăpânit de o permanentă nervozitate, simţea nevoia de mişcare şi ore în şir, cu pătura în spinare, măsura celula în lung şi în lat, până ce obosea şi se culca. Lipsa de somn şi plimbările prelungite îl istoveau şi-i măreau agitaţia nervoasă. Slăbise şi mai tare şi ochii i se afundaseră în orbite. Pe zi ce trecea, arăta mai rău şi mai neliniştit.

Într-o zi, ne-a declarat că nu mai poate suporta lipsa de activitate, monotonia şi viaţa apăsătoare din Zarcă şi că s-a decis să facă tot posibilul ca să determine trimiterea lui într-un lagăr de muncă sau măcar în fabrica închisorii Aiud. Va face orice numai să scape de Zarcă. Toate strădaniile de a-l abate de la planul pe care şi-l făcuse au fost zadarnice. Hotărâse să facă greva foamei până ce va fi mutat din Zarcă, chiar dacă va trebui să meargă până la limita extremă. „Dacă nu mă vor lua în serios de la început, voi continua până ce voi fi pe moarte şi atunci vor trebui să mă scoată din Zarcă, de n-ar fi decât ca să mă interneze în infirmerie!”

Noi nu eram însă deloc convinşi că lucrurile vor evolua aşa cum prevăzuse Mircea. Toate argumentele pe care i le-am adus s-au dovedit inutile. Determinarea lui era luată şi într-o bună dimineaţă, spre uimirea gardianului, a refuzat terciul şi a cerut să vorbească cu ofiţerul de serviciu. Acesta din urmă şi-a făcut apariţia abia după masa de prânz, după ce Mircea Vueric refuzase şi turtoiul şi gamela de ciorbă. I-a cerut să raporteze administraţiei că va refuza hrana până ce va fi mutat din Zarcă. De aici înainte, lucrurile s-au desfăşurat ca de obicei în cazuri similare, procedeul administraţiei suferind numai variaţiile dictate de gradul de asprime a regimului din închisoare, din momentul respectiv. Mai întâi, cu duhul blândeţii, a fost îndemnat să nu refuze hrana. Apoi, s-au făcut aluzii la eventuale reduceri de pedepse, de la care cei cu comportare nedisciplinată vor fi exceptaţi. Au urmat ameninţările. Toată gama: carceră, lanţuri la mâini şi la picioare, beci cu apă pe jos, unde va sta numai în cămaşă şi izmană! De la Mircea n-au reuşit să scoată mai mult decât vorbele pe care le spusese în prima zi, când refuzase mâncarea.

După trei zile de insistenţe, timp în care pe la celula noastră s-au perindat tot felul de ofiţeri, perioada aplicării formulelor de convingere s-a încheiat. „Dacă vrei să mori de foame, banditule, n-ai decât!” Cu aceste vorbe, ofiţerul a trântit uşa şi a plecat. Începuse etapa a doua a programului: indiferenţa totală faţă de soarta celui în grevă! Timp de două zile nu s-a mai arătat niciun ofiţer. Gardienii nu mai făceau nicio remarcă atunci când le restituiam gamela plină a lui Mircea, de parcă ar fi fost

lucrul cel mai firesc din lume ca unul din noi să refuze mâncarea. De îndată însă ce uşa se închidea, această ostentativă nepăsare era dezisă de insistenţa cu care eram supravegheaţi. Cu toate precauţiile pe care le luau ca să nu se facă auziţi pe coridor, în dreptul uşii noastre, unde veneau să tragă cu urechea, le simţeam întotdeauna prezenţa şi deci conversaţiile în celulă erau purtate în consecinţă. Nu se mulţumeau numai să asculte. Priveau insistent şi prin vizetă, având aceeaşi grijă să nu se facă remarcaţi. Ceea ce părea să-i intereseze cel mai mult era să vadă dacă Mircea respectă într-adevăr greva foamei sau se lasă cumva hrănit de noi. Bănuiala era justificată, deoarece îi propusesem lui Mircea să simuleze numai greva, oferindu-ne să-i dăm din raţia noastră de mâncare şi pâine. Cu toate insistenţele noastre, Mircea refuzase însă cu încăpăţânare. Tot trei zile a durat şi această fază de acalmie, de aparentă ignorare a grevistului.

A şaptea zi de la intrarea lui Mircea în grevă, dimineaţa, după distribuirea terciului, la uşa noastră şi-a făcut apariţia un întreg stat-major de ofiţeri şi gardieni.

— Te-ai hotărât, bă, să mănânci? i-a zis unul din ei lui Mircea.

— Da! Dacă mă scoateţi din Zarcă, a fost răspunsul.

Uşa s-a trântit la loc. O parte din paşi s-au îndreptat pe coridor. Alţii au rămas în dreptul celulei. Se auzeau numai şoaptele unei discuţii, fără să putem distinge ce se vorbea. După câteva minute, uşa s-a deschis iar: „Ia-ţi bagajul şi ieşi afară!” Mircea şi-a adunat zdrenţele, ne-a îmbrăţişat pe toţi pe rând şi a ieşit.

Gardianul încuiase uşa şi trăsese toate zăvoarele şi noi încă nu ne dezmeticisem. Rămăsesem uitându-ne unii la alţii. Era cât pe-aci să ne exprimăm uimirea, dar şi satisfacţia pentru eficacitatea procedeului imaginat de Mircea, când, deodată, pe coridor, la numai câţiva paşi de celula noastră, s-a stârnit un tumult inexplicabil. Paşi precipitaţi, îmbulzeală, gâfâieli! Parcă s-ar fi încins o luptă! Apoi, s-au pornit strigătele: „Bandiţilor! Criminalilor! Tâlharilor!” Nu ne venea să credem. Era vocea lui Mircea, care striga cât îl ţinea gura, insultându-i pe miliţieni. Toată Zarca răsuna de strigătele lui: „ ...vreţi să mă omorâţi, ticăloşilor!... dar o să vă vină şi vouă rândul!... o să vă omoare lumea ca pe câinii turbaţi!... „

La început am fost impresionaţi de disperarea din glasul lui. Părea să fie criza de nervi a unui condamnat la moarte, care, ajuns în faţa călăului, îşi pierduse cumpătul. Îl cunoşteam însă mult prea bine pe Mircea, ca să nu ne dăm seama, în cele din urmă, că actorul înnăscut din el nu făcea decât să improvizeze un nou rol. Printre răcnetele şi insultele pe care le profera, presăra scurte mesaje pentru noi, ca să ne pună la curent cu cele ce se întâmplau: „M-aţi scos din celulă, ca să nu vadă ceilalţi ce aveţi de gând cu mine! Vreţi să-mi băgaţi furtunul pe gât cu forţa! De asta vreţi să mă băgaţi în celula goală de alături, ca să mă chinuiţi! Ca să nu vadă nimeni că sunteţi zece pe mine şi mă chinuiţi! Au venit şi doi ofiţeri să asiste la ticăloşia voastră!... Criminalilor! Asasinilor!” Strigătele lui nu mai conteneau. Ne întrebam de unde atâta forţă după şapte zile de nemâncare şi în halul de slăbiciune în care se afla! Din învălmăşeala ce se auzea pe coridor, ne dădeam seama că echipa de gardieni se străduia să-l târască în celula de alături şi în acelaşi timp să-l facă să tacă cât mai repede.

În urechile administraţiei, strigătele lui Mircea în acest lăcaş al tăcerii răsunau ca o blasfemie. Era o profanare a atmosferei conspirative, în care era învăluită Zarca. Pe de altă parte, procedau totuşi cu oarecari menajamente şi nu recurgeau la brutalitatea maximă, de unde am tras concluzia că barometrul care măsura presiunea în închisori indica încă spre „favorabil”.

După aprecierile noastre, cu toată imensa disproporţie de forţe, lupta cu Mircea a durat cinci minute bune. Din când în când, zgomotele de trântă de la uşa vecină se potoleau şi chiar strigătele încetau. Nu se mai auzea decât respiraţia grea a miliţienilor, care-şi trăgeau sufletul şi icnelile înăbuşite ale lui Mircea. Reuşiseră să-l stăpânească şi să-i astupe gura cu mâna. În clipa următoare însă, Mircea izbutea să se degajeze şi tot tărăboiul reîncepea, vocea lui spărgând iar liniştea cu o forţă reînnoită. În cele din urmă, zgomotul ne-a parvenit mai estompat. Terenul de luptă se mutase în celula vecină. Cum nu puteam pune urechea la perete, fiindcă eram mai tot timpul supravegheaţi prin vizetă (probabil de unul din ofiţeri), n-am mai auzit mare lucru.

După vreun sfert de oră s-au auzit paşi de cizme părăsind celula vecină şi din nou invectivele lui Mircea. Dar de data asta, vocea lui nu mai avea aceeaşi forţă. De altfel, cum i s-a închis uşa la celulă, Mircea a tăcut. Când am fost siguri că prin dreptul uşii noastre nu mai mişunau gardienii, i-am ciocănit lui Mircea în perete. Ne-a răspuns cu o lovitură de pumn în zid, ceea ce însemna „pericol”. Am mai aşteptat o vreme, am ascultat din nou la uşă, dar n-am surprins niciun fel de zgomote suspecte. Toţi gardienii se retrăseseră. Era linişte absolută. Coridorul era pustiu. Am repetat apelul la perete, dar Mircea ne-a răspuns la fel. După vreo două-trei încercări de a intra cu el în legătură, am renunţat. De fiecare dată ne-a bătut cu pumnul în perete, refuzând astfel să ia contact cu noi. Nu ne puteam explica atitudinea lui!

O oră mai târziu, am auzit pasul gardianului pe coridor venind în direcţia noastră. S-a oprit la uşa vecină, a descuiat-o şi a intrat în celulă. Câteva clipe mai târziu a ieşit iar pe coridor, urmat de paşii nesiguri ai lui Mircea. S-au oprit la uşa noastră. Gardianul a tras zăvoarele şi i-a făcut loc lui Mircea să intre în celulă. Încă înainte de a trece pragul celulei, Mircea ne-a făcut cu ochiul şi ne-a zâmbit. Pentru gardianul rămas în uşă şi care nu-l vedea decât din spate, a continuat să păşească greu, clătinându-se pe picioare şi sprijinindu-se de pereţi. Nici nu s-a închis bine uşa şi Mircea s-a trântit pe saltea şi a izbucnit în râs.

În starea în care se prezenta, era mai mult motiv de plâns decât de veselie. Cu un crac de pantalon despicat până mai sus de genunchi, care la fiecare pas îi dezgolea un picior scheletic, cu haina de zeghe mai zdrenţuită decât la plecare şi lipsindu-i o mânecă smulsă din umăr, Mircea părea scăpat dintr-o explozie. Impresie întărită şi de aspectul feţei supte mânjite cu sânge. Trăsăturile lui extrem de mobile, rapiditatea cu care îşi schimba expresia feţei, ca şi trecerile lui neaşteptate de la o stare la alta, în jocul lui de mim talentat, pe care se distra să-l exerseze cu orice ocazie, ne făcuse să-l numim „Nebunică”. De data asta însă se întrecea cu gluma. Părea într-adevăr să nu mai fie în toate minţile, împrejurările nefiind de natură să îndemne la râs.

Ce se întâmplase? Când i se spusese să-şi ia bagajul şi să iasă din celulă, Mircea fusese, ca şi noi, convins că va pleca din Zarcă. Iluzie de scurtă durată! Ieşind pe coridor, s-a văzut înşfăcat de gardieni şi târât spre celula de alături, a cărei uşă fusese deschisă dinainte. Totodată a remarcat şi halatul alb al unui infirmier, care ţinea în mână un tub de cauciuc, o pâlnie şi o cană de metal. A înţeles ce i se pregătea şi s-a împotrivit. Cât timp a durat rezistenţa lui, o ştiam după zgomotele pe care le auzisem, dar amănuntele bătăliei care se dăduse pe coridor pentru a-l imobiliza aveam să le aflăm acum.

Văzând în ochii noştri şi compătimire şi îngrijorare, Mircea s-a oprit din râs ca să ne liniştească: „Nu vă uitaţi la mine cum arăt! Să-i vedeţi pe miliţieni!” Şi iar s-a pus pe râs. Apoi ne-a făcut semn să ne apropiem şi să stăm jos lângă el, ca să ne povestească.

Chiar de la primele lui gesturi de împotrivire de a intra în celula vecină, îşi dăduse seama că gardienii primiseră dispoziţii să se abţină de la brutalitate. În aceste condiţii, chiar cu disproporţia numerică ce-i favoriza, sarcina miliţienilor era ingrată. Nu era uşor să imobilizeze cu forţa un om care opune rezistenţă, fără să-l brutalizeze sau să-l lovească în vreun fel. Mircea a profitat din plin de această situaţie! A dat din mâini şi din picioare, lovind în stânga şi-n dreapta, unde nimerea. În învălmăşeală, în timp ce miliţienii îl trăgeau spre uşa celulei vecine, căutându-şi un punct de sprijin, Mircea se agăţa de vestonul câte unuia din gardieni şi nu-i mai dădea drumul, până ce nu-i săreau toţi nasturii. Văzând că-l privim cam neîncrezători, ca să ne arate că nu exagerează cu nimic isprăvile lui de pe coridor, Mircea s-a scotocit în buzunar şi ne-a pus dovada pe saltea: un epolet de sergent! Smulsese trofeul de pe umărul unuia din gardieni! Faptul că le rupsese mai tuturor miliţienilor nasturii de la haine şi că pe unul din ei, care îi astupase gura cu mâna ca să nu mai strige, îl muşcase până la sânge îi dădea atâta satisfacţie, încât ceea ce păţise el însuşi nici nu-l mai afecta. În timpul luptei corp la corp, pe care o dusese pe coridor, se alesese cu câteva contuzii şi buza crăpată care încă îi sângera. Când în fine fusese răpus de număr şi imobilizat, i se pusese o cămaşă de forţă, i se descleştaseră fălcile cu sila şi i se vârâse tubul de cauciuc pe gât. După ce sanitarul îi turnase în stomac lichidul din cana cu care venise, toată echipa de miliţieni se retrăsese din celulă, părăsindu-l pe Mircea în cămaşă de forţă. Era momentul când noi încercasem să luăm contact cu el şi când Mircea, neavând mâinile libere, ne bătea cu călcâiul în perete. Mircea ne-a povestit toată întâmplarea cu volubilitate şi entuziasmat de ocazia ce o avusese să-şi verse focul pe gardieni, fiind încă sub efectul excitaţiei celor petrecute. Scurt timp după aceea însă a adormit răpus, şi nu s-a mai trezit până a doua zi.

Dimineaţa următoare la „număr”, când ofiţerul de serviciu l-a întrebat dacă s-a hotărât să mănânce, Mircea l-a privit doar de pe salteaua pe care stătea întins, dar n-a catadicsit să răspundă. La împărţirea terciului, aşa cum ne rugase, am depus gamela cu porţia lui intactă, la uşă. O oră mai târziu, uşa s-a deschis iar. În prag a apărut ofiţerul de serviciu, care i-a spus lui Mircea să iasă afară. În spatele lui, pe coridor, aşteptau mai mulţi gardieni şi acelaşi sanitar cu furtunul şi cana în mână. De data asta Mircea ştia la ce să se aştepte. Făcuse chiar unele pregătiri, hotărât să nu se lase hrănit. Îşi trăsese salteaua în colţul din fundul celulei, lângă fereastră.

Aşezat pe ea, cu spatele la zid şi înconjurat de toate obiectele contondente pe care le putuse aduna (bocancii, pe care şi-i scosese, capacul de la tinetă şi câteva brichete de cărbune), aştepta.

Încercasem să-l convingem să renunţe la grevă, cel puţin la opoziţie, care oricum nu servea la nimic şi nu făcea decât să-i consume ultimele forţe. Argumentaţie zadarnică, în faţa încăpăţânării lui Mircea, care ne dezarma cu replicile lui: „Până nu fac rost şi de un epolet de ofiţer, nu mă las!” Izbucnisem în râs şi renunţasem să mai insistăm, cu toate că începusem să fim serios îngrijoraţi de starea lui. Nu numai că era vizibil marcat de atâtea zile de nemâncare, cu ochii încercănaţi şi obrajii scobiţi, dar Mache, care îi luase de mai multe ori pulsul, constatase o neregularitate şi slăbire a bătăilor inimii.

La ordinul ofiţerului de a ieşi afară, Mircea şi-a băgat mâna într-un bocanc şi i-a răspuns zâmbind şi privindu-l batjocoritor: „Nu merg decât dacă mă luaţi în braţe!” Cu numai câteva luni în urmă, o astfel de atitudine l-ar fi costat viaţa! Ofiţerul, roşu de furie, într-o tentativă de a-şi salva faţa, s-a întors spre noi şi ne-a ordonat: „Puneţi mâna pe el şi scoateţi-l afară!”

Sperase probabil să ne intimideze şi să-şi impună din nou autoritatea ştirbită, poate nu atât în ochii noştri, cât într-ai gardienilor de pe coridor, care asistau la scenă. În faţa zâmbetelor noastre, fără să ne fi clintit din loc şi mai ales a răspunsului pe care i l-a dat Paul Iovănescu, a înţeles însă că încercarea lui dăduse greş.

— Domnule locotenent, noi suntem deţinuţi, nu salariaţii Securităţii!

— Marş afară, bandiţilor! a răcnit la noi, ieşindu-şi din fire şi congestionat la faţă. S-a întors apoi spre şeful de secţie şi i-a ordonat să ne bage în camera de alături.

— Luaţi-vă şi saltelele şi păturile! a mai strigat la noi.

Târând saltelele după noi, am ieşit pe coridor. În urma noastră, la un semn al ofiţerului, gardienii au început să pătrundă în celulă.

Aşteptam încă în faţa celulei vecine ca şeful de secţie să ne descuie uşa, când Mircea a deschis ostilităţile. O ploaie de brichete de cărbune a răpăit în pereţi şi în uşa celulei pe care o părăsisem, ricoşând şi pe coridor. Câţiva gardieni, ferindu-şi capul cu mâinile, au ieşit îmbrâncindu-se din celulă. Dinăuntru se auzea vocea lui Mircea, care îşi însoţea fiecare zvârlitură de brichetă cu câte un epitet: „Criminalilor! Bandiţilor!” etc.

Între timp, am fost introduşi în altă celulă. Prin uşa închisă, am mai urmărit o vreme zgomotele înăbuşite, până ce treptat s-au potolit şi, în sfârşit, am auzit paşii gardienilor care se retrăgeau. Celula în care ne aflam, fiind de mai multă vreme nelocuită, fusese folosită ca depozit pentru surplusul de saltele de pe secţie. Colea Ungureanu, după ce a examinat cu vădit interes stiva de vreo zece saltele de lângă perete, s-a întors spre mine şi m-a întrebat: „Ce zici, naşule, mă ajuţi?” Înţelesesem dinainte la ce fel de ajutor făcea aluzie, fiindcă şi mie îmi trecuse prin minte aceeaşi idee. Şi nu numai mie! Am trecut imediat la fapte, ca şi cum am fi fost înţeleşi.

Eu mi-am descusut salteaua cu care venisem la unul din capete. Salteaua mea conţinea cele mai puţine paie sau, mai bine zis, ceea ce rămăsese din paiele cu care fusese cândva umplută. Colea, care între timp alesese din stivă tot o saltea mai goală, a vârât-o în salteaua mea pe care i-o ţineam deschisă la gură ca pe un sac. Tot el, singurul posesor de ac

dintre noi, mi-a cusut imediat salteaua la loc. La ultima împunsătură de ac, le-a făcut semn celorlalţi camarazi ai noştri că rolul lor încetase şi puteau de-acum părăsi poziţia pe care o luaseră în dreptul uşii, pentru a face paravan în faţa vizetei. În numai câteva clipe, salteaua mea o înghiţise pe cea din stivă, fără să se mai vadă nicio urmă a delictului comis.

Reîntorşi în celula noastră, aveam să ne ocupăm de salteaua astfel capturată. O parte din ea a fost ruptă în fâşii, din care apoi am scos firele de bumbac din urzeală, singura sursă de aţă de cusut a deţinuţilor. Cu altă parte ne-am cârpit hainele, fie cosând peticele pe dinăuntrul lor, fie murdărindu-le în prealabil cu funingine din sobă, pentru a le camufla originea. Partea rămasă a fost ascunsă ca rezervă, tot în saltele. Zile întregi ne-am ocupat cu cusutul şi cârpitul, până ce ne-am considerat mulţumiţi cu îmbunătăţirile aduse îmbrăcămintei noastre. Dar de disecţia saltelei şi de toată această activitate, nu ne-am putut apuca decât peste câteva zile. Deocamdată, din cauza grevei lui Mircea, ne bucuram de o mult prea mare atenţie din partea pazei de pe coridor, a cărei frecventă supraveghere prin vizetă făcea imposibilă orice activitate nepermisă.

De astă dată, şeful de secţie a venit mult mai repede să ne mute iar în celula noastră decât o făcuse cu o zi înainte cu Mircea. Cărămidaru, plantonul, depusese în faţa uşii noastre o găleată cu apă şi o cârpă, pe care gardianul ne-a spus să le luăm cu noi, ca să facem curăţenie în celulă. Abia când ne-a deschis uşa am înţeles de ce voia să spălăm pe jos, când nu trecuseră decât două zile de când fusese zi de curăţenie generală pe tot celularul. Celula părea să fi fost devastată de un uragan! Soba era mutată din loc, iar burlanele, descompuse în bucăţi, zăceau trântite în mijlocul camerei. Tineta fusese răsturnată, iar conţinutul ei de apă şi urină, vărsat pe duşumele. Miliţienii călcaseră în băltoaca formată, strivind sub cizmele lor bucăţile de cărbune sfărâmate şi întinzând prin toată celula funinginea din burlanele sobei. Până şi pereţii purtau urmele negre ale brichetelor, transformate de Mircea în proiectile.

Din mijlocul acestui dezastru, sau mai exact, din acelaşi colţ în care îl lăsasem, Mircea, strâns în cămaşa lui de forţă şi zâmbind provocator, l-a apostrofat pe gardianul care ne deschisese uşa: „Adineauri fugeaţi toţi ca nişte laşi! Acum, că m-aţi legat, aveţi curajul să intraţi la mine!” Gardianul ne-a lăsat să intrăm şi a trântit uşa în urma noastră, fără să riposteze, ca şi cum n-ar fi auzit vorbele lui Mircea. Eram tot mai uimiţi de această comportare! Fără să mai aşteptăm vreo încuviinţare, prima noastră mişcare a fost să-l liberăm pe Mircea din cămaşa de forţă. Nenorocitul, într-o ultimă atitudine de bravadă, îşi adunase toate forţele pe care le mai avea pentru a-l înfrunta pe gardian, când acesta deschisese uşa. Acum, zăcea sfârşit, cu respiraţia tăiată de efortul făcut, cu glasul stins, nereuşind să mai vorbească decât în şoaptă. Mache şi Paul i-au înregistrat un puls precipitat, mai slab şi mai neregulat.

După ce am montat burlanele, ne-am apucat de curăţenie. În timp ce spălam pe jos, am remarcat că eram observaţi prin vizetă. Ne aşteptam ca gardianul să reacţioneze faţă de îndrăzneala ce o avusesem de a-i fi scos lui Mircea cămaşa de forţă, dar vizeta s-a închis cu aceeaşi discreţie cu care fusese deschisă, şi paşii gardianului s-au îndepărtat la fel de tiptil

cum veniseră. Nici când am terminat treaba şi am bătut la uşă ca să dăm afară găleata şi totodată şi cămaşa de forţă, şeful de secţie n-a ridicat nicio obiecţie.

Mircea a rămas toată ziua întins pe salteaua lui şi cu ochii închişi. Plutea între vis şi realitate. Uneori se trezea şi voia să ne spună câte ceva. Trebuia atunci să ne apropiem cu urechea de el ca să-l putem înţelege şi astfel îi simţeam respiraţia. Degaja un miros neplăcut, de acetonă. După spusele lui Mache, era produsul descompunerii mucoasei, sub efectul sucurilor gastrice asupra pereţilor stomacului gol. Se pare că şi noi, la Oradea, miroseam la fel, dar cum toţi eram în grevă, nu percepeam duhoarea. Pe cât era de slăbit şi lipsit de energie, pe atât hotărârea lui Mircea de a-şi continua greva era mai nezdruncinată.

În cursul după-amiezii, am primit vizita lui Cornel Petrasievici. L-a examinat şi el pe Mircea, după care, cu voia gardianului, s-a repezit până la celula lui şi a revenit cu o seringă gata pregătită. În prezenţa gardianului, care nu-l slăbea din ochi, i-a făcut lui Mircea o injecţie şi a plecat fără să putem schimba cu el nici cel mai mic semn.

A doua zi, când au venit iar ca să-l hrănească artificial, n-a mai fost nevoie de întreaga desfăşurare de forţe ca până aici, Mircea nemaifiind capabil să opună vreo rezistenţă. În timp ce eram evacuaţi din celulă, de data asta fără saltele, l-am văzut pe Mircea făcând efortul să se ridice într-un cot şi deschizând gura să protesteze. Glasul lui n-a mai parvenit până la noi pe coridor şi nici în celula de alături, unde am fost iar închişi, nu l-am mai auzit. În afară de tropăiala de cizme a gardienilor, care intraseră la el, n-am mai înregistrat alte zgomote. După un sfert de oră am fost reintroduşi în celula noastră. De data asta era aşa cum o lăsasem, intactă, iar Mircea zăcea pe salteaua lui, fără cămaşă de forţă. Părea şi mai slăbit de puteri. După un timp, a fost agitat de spasme şi a început să vomite. Numai lichid! L-am acoperit cu toate păturile pe care le aveam, fiindcă tremura de frig. Când s-a mai liniştit, a adormit.

Mache însă a bătut la uşă şi i-a cerut gardianului să cheme ofiţerul de serviciu, care a venit neaşteptat de repede. Ne-am dat seama că aparenta indiferenţă faţă de soarta lui Mircea era numai simulată şi că gardianul primise dispoziţie să anunţe imediat tot ce se întâmpla în celula noastră. Mache i-a explicat ofiţerului că starea lui Mircea Vueric era critică şi că necesita îngrijire medicală urgentă. Orice întârziere îi putea fi fatală, inima slăbită putându-i ceda în orice moment. „N-are decât să mănânce dacă vrea să nu moară!” a fost primul răspuns al ofiţerului.

Prevalându-se de faptul că e doctor, Mache i-a spus că din stadiul actual Mircea nu-şi mai poate reveni, chiar dacă ar încerca să se hrănească normal. Apoi a recurs la argumentul care, în perioadele mai blânde de detenţie, părea să aibă un mai mare efect asupra cadrelor M.A.I. decât apelul la sentimentele lor umane. „Domnule locotenent-major, eu, ca medic, mi-am făcut datoria să vă aduc la cunoştinţă starea gravă a camaradului nostru. Vă sfătuiesc să raportaţi mai departe situaţia, pentru a nu purta responsabilitatea morţii unui om, în cazul că nu se ia nicio măsură pentru a-l salva. În caz de accident, noi vom fi martori că v-am anunţat şi cineva va trebui să răspundă pentru această crimă. Să nu ziceţi atunci că nu v-am spus!”

Ofiţerul l-a ascultat până la capăt şi n-a găsit cu cale să se indigneze de avertismentul formulat de Mache. Nu l-a acuzat că a îndrăznit să-l ameninţe şi nici n-a luat vreo măsură disciplinară împotriva lui, cum s-ar fi întâmplat altă dată. Înainte de a trânti uşa, s-a mulţumit să spună: „N-o să mă înveţi tu, banditule, ce trebuie să fac!”

Am rămas cu impresia că intervenţia lui Mache îşi produsese efectul şi ne aşteptam să-i vedem cât de curând rezultatele. Ziua s-a încheiat însă, fără să se întâmple nimic. Abia a doua zi, puţin înainte de prânz, şi-a făcut apariţia un ofiţer, care din uşă i-a spus lui Mircea să-şi ia bagajul şi să iasă afară. Mircea nu mai era capabil însă nici să meargă până la tinetă fără ajutorul nostru, dar să mai şi plece pe propriile-i picioare din celulă. Convingându-se de neputinţa lui, ofiţerul a plecat şi s-a întors după o vreme cu doi deţinuţi, purtând o targă.

Înainte de a fi scos din celulă şi întins pe targă, Mircea a mai avut puterea să ne întindă mâna şi, mai mult din buze, să-şi ia rămas-bun de la noi. Era emoţionat şi avea lacrimi în ochi. Aşa mi-a rămas în amintire, alături de imaginea primei noastre întâlniri, când, abia sosiţi la Cavnic, Mircea se furişase până la baraca în care eram încă izolaţi şi mi-a dat pe fereastră o pâine şi un pumn de ţigări. Nu l-am mai văzut niciodată. În anii următori, prezenţa lui în diferite închisori mi-a mai fost semnalată de câteva ori de alţi deţinuţi pe care i-am întâlnit în peregrinările mele prin lumea puşcăriilor. Mult mai târziu, când eram liber, în Bucureşti, am aflat de la alţi deţinuţi că, la scurt timp după eliberare, Mircea Vueric murise, pe undeva prin Moldova.

Ne apropiam de Crăciunul din 1954. Ninsese mult. În curtea din faţa bucătăriei nu se mai circula decât pe pârtii întreţinute zilnic de echipa de deţinuţi. Zile în şir, n-am mai fost scoşi la aer din cauza zăpezii necurăţate şi troienite în curţile de plimbare ale Zărcii. Ce-i drept, nici nu duceam prea mult dorul plimbării. Răbdam destul de frig în celulă, ca să ne mai tragă inima să rebegim şi pe afară.

O dată cu înăsprirea vremii, părea că şi regimul din închisoare devenise mai dur. Mâncarea se degradase treptat. Arpacaşul, oricât de prost ar fi fost, dar care reprezenta o hrană mai consistentă, dispăruse aproape complet din alimentaţie. Cartofii apăreau sporadic în gamelă, iar fasolea, deloc. Şi carnea se rărise. Meniul părea să se fi stabilizat la un fel unic de mâncare: ciorbă de gogonele murate! Uneori mai puţin acre, alteori aşa de acide şi de sărate, încât cu toată foamea am fi renunţat să ne mâncăm porţiile, dacă ciorba n-ar fi fost fierbinte. Cel puţin ne mai încălzea! Câteodată, printre gogonelele din gamelă descopeream urme de fibre de carne de la capete de vită sau câteva bucăţi de burtă. În rest, pe suprafaţa ciorbei, nu plutea nicio steluţă de grăsime.

Şi atitudinea gardienilor se mai schimbase. Deveniseră mai vigilenţi şi parcă mai agresivi. Ne sâcâiau tot mai des la vizetă, acuzându-ne că nu respectăm regulamentul. Găseau tot felul de pretexte ca să ne bată în uşă: ba vorbeam prea tare, ba ne interziceau să stăm culcaţi în timpul zilei sau să ne plimbăm cu pătura în spinare, cerându-ne ca, de la „deşteptare” şi până la „stingere”, păturile să fie întinse pe saltele. Era clar că începuse să bată un nou vânt şi, ca de obicei, când regimul din închisoare se

înăsprea, cei mai răi dintre gardieni se remarcau prin excesul de zel în aplicarea măsurilor şi chiar prin inventivitatea de care dădeau dovadă, pentru a ne face viaţa cât mai grea. Dacă pe tot timpul verii, gardienii se mulţumeau numai să ne amenințe când se isca vreun incident, acum, aceste amenințări se puneau în practică. Ne-am putut da seama de mai multe ori că deţinuţii din alte celule au fost trimişi la „izolare”, undeva la etaj. Curând aveam să aflu mai exact ce înseamnă izolarea, fiind eu însumi pedepsit pentru cinci zile.

Gardianul îmi atrăsese atenţia prin vizetă că vorbesc prea tare, ceea ce nici măcar nu era adevărat. Făcusem imprudenţa să protestez şi, câteva zile mai târziu, în dimineaţa Ajunului de Crăciun, la „număr”, ofiţerul de serviciu mi-a citit raportul făcut de gardian, care îmi ceruse pedepsirea pentru „nerespectarea regulamentului”, raport ce fusese aprobat de comandantul închisorii. Am fost scos pe coridor şi percheziţionat la piele. Mi-au lăsat numai indispensabilii, cămaşa, pantalonii şi vestonul de zeghe, şi însoţit de un gardian, am urcat scările spre secţia de la etaj.

Celula în care m-a închis se afla cam deasupra celei pe care o părăsisem; în afară de soba, bineînţeles rece, şi o tinetă fără capac, era absolut goală. Cu toată pavăza oblonului, geamurile erau acoperite de flori de gheaţă, iar în celulă era de-a dreptul ger. Ca să nu îngheţ, am început să mă plimb, făcând totodată mişcări de încălzire cu braţele. Pe măsură ce oboseam, am renunţat mai întâi la mişcarea braţelor, iar mai apoi şi la pasul vioi, cu care pornisem. Când m-au lăsat puterile şi n-am mai putut să-mi continui nici automatismul mersului în care intrasem, m-am aşezat pe pragul uşii, cu genunchii la gură şi cu spatele proptit de tocul de lemn al uşii. Cel puţin, nu mă rezemam de peretele rece ca gheaţa. Cu capul plecat, cu fruntea pe genunchi şi haina ridicată cât mai sus peste cap, încercam să mă încălzesc cu propria-mi răsuflare, suflându-mi în sân. Nici asta nu era o soluţie, fiindcă aburii respiraţiei condensate îmi umezeau pantalonii la genunchi şi zeghea în dreptul gurii. După un timp, când frigul devenea insuportabil şi mă apuca tremuratul, reîncepeam să mă plimb, până ce iar oboseam. Ciclul acesta l-am repetat timp de cinci zile, uneori şi noaptea.

Peste zi, singurele variaţii interveneau la ora prânzului, când mi se dădeau două sute cincizeci de grame de pâine şi o gamelă cu apă caldă. Se pare că, după regulament, apa trebuia să fie sărată şi fierbinte. N-am simţit să fi fost sărată, în schimb avea gust de rugină de la gamela cu smalţul sărit, mirosea a mâncare şi vas nespălat, şi nu era nici fierbinte. Chiar şi aşa însă, lichidul călduţ în stomac îmi prindea bine şi nu mai tremuram o bucată de vreme.

Către seară, am primit raţia de surcele şi brichete ca să-mi fac foc. A fost o surpriză plăcută, fiindcă nu mă aşteptam. De obicei, locurile de pedeapsă nu erau încălzite. M-am bucurat însă degeaba, fiindcă după repetate eşecuri de a întreţine focul, trebuind să înduplec de mai multe ori gardianul să mi-l reaprindă, când în cele din urmă a început să ardă, n-am reuşit decât să umplu celula de fum şi să fiu nevoit să deschid fereastra. E drept că, tot timpul cât m-am agitat cu făcutul focului, am uitat de frig, iar apoi, până la „închidere”, m-am mai dezmorţit, stând aşezat pe sobă, al cărei capac de tablă reţinuse puţină căldură. Când s-a răcit de tot, mi-am reînceput plimbările.

La un moment dat, m-am oprit din mers ca să ascult. Mi se păruse că aud voci. Nu mă înşelasem! La început nedesluşite, iar apoi tot mai distincte, au început să-mi parvină voci de copii. Cântau colinde de Crăciun. Veneau cântând pe o stradă ce se apropia de zidurile închisorii şi, pe măsură ce înaintau, colindele se auzeau tot mai puternic, pentru ca apoi să înceteze aproape brusc, probabil la o cotitură a drumului. În toate cele cinci zile cât am stat la „izolare”, o dată cu lăsatul serii, veneau şi colindătorii. Mă obişnuisem să-i aştept. Până târziu răsunau colindele de Crăciun, ridicându-se pe deasupra zidurilor înalte şi păzite ale închisorii. Purificate parcă de spaţiul străbătut şi limpezite în gerul şi liniştea nopţii, cântecele îmi pătrundeau în celulă atât de clare, încât înţelegeam fiecare cuvânt. După Cavnic şi Oradea, înscriam acum, pe răbojul meu de puşcăriaş, al treilea Crăciun pe care îl petreceam în temniţă, în Zarcă la Aiud.

Încă din primele momente de când intrasem în izolare, imediat după ce gardianul se îndepărtase, încercasem să iau contact cu celulele vecine. Din dreapta, niciun semn de viaţă! Din stânga, am primit răspuns. Mi se răspundea la fiecare bătaie în perete, dar atâta tot. Vecinul meu nu încerca să pună căniţa la perete. Bănuind că nu cunoaşte sistemul, am început să-mi deplasez treptat ciocăniturile de-a lungul peretelui, ca să-l fac să înţeleagă să vină la fereastră. Numai după multe stăruinţe, l-am auzit în sfârşit deschizând fereastra.

Încredinţându-mă mai întâi că gardianul era tot ocupat cu împărţirea mesei la celălalt capăt al coridorului, m-am grăbit şi eu să deschid fereastra şi dintr-o săritură m-am apucat de gratii, rămânând agăţat de ele. Măsurându-mi cu grijă vocea ca să nu fie auzită până în curte, m-am adresat vecinului meu, începând prin a-i spune cine sunt, de unde vin şi în ce împrejurări am ajuns la etajul Zărcii. Mi-a răspuns cu o voce tremurândă, de om bătrân şi suferind. A început prin a se scuza că n-a putut da mai repede curs chemării mele. Era chinuit de dureri mari reumatice şi îi venea tare greu să se mişte şi mai cu seamă să se suie la fereastră. Când mi-a spus numele, am rămas înmărmurit: era scriitorul Nicu Gane! În vremea evadării, cât stătusem ascuns în casa Haritonilor, recitisem tocmai Trecute vieţi de Doamne şi Domniţe!

Dialogul pe care l-am avut cu el a durat atât timp cât l-au ţinut puterile să stea agăţat la fereastră. S-a bucurat de veştile pe care i le-am dat despre nepoţii lui, Ştefan şi Gheorghe Gane, pe care îi văzusem cu un an şi jumătate în urmă, la Bucureşti. Identificându-mă al cui fiu eram, mi-a spus: „Nici nu se putea ca fiul lui Tilică să nu fie în închisoare!”

În acel moment, s-a auzit o altă voce de la o altă fereastră: „Bădie, mă bucur să-ţi aud glasul!” Intrusul era Radu Gyr!

A urmat un schimb de urări de Sărbători, după care conversaţia a încetat brusc. Se auzeau paşii gardianului pe coridor! Cu puţin înainte, Nicu Gane ne anunţase de altfel că nu-l mai ţin puterile să se menţină la gratii. Mă gândeam şi la efortul pe care trebuia să-l fi făcut Radu Gyr pentru a se căţăra la geam. Cu câteva luni înainte, îl văzusem adus în spinare de Cărămidaru, la cabinetul medical. Cele câteva vorbe schimbate cu Nicu Gane, limba lui aleasă, cu accent moldovenesc, ca şi farmecul

acelui glas firav şi puţin trist vor rămâne una din amintirile mele cele mai duioase din Zarcă. Altă ocazie n-am mai avut să-l aud pe Nicu Gane, dar în fiecare dimineaţă şi seară, cât am stat în izolare, l-am salutat cu câte un pumn în perete, primind şi de la el acelaşi răspuns.

A treia zi, după cum prevedea regulamentul, am primit întreaga raţie de mâncare. Ciorba fierbinte de gogonele acre, de la prânz, a făcut adevărate minuni. Nu numai că m-a încălzit, dar mi-a provocat şi o dulce toropeală, încât am adormit ghemuit pe pragul de la uşă şi nu m-am trezit decât după ce m-a pătruns iar frigul. Ziua mi s-a părut mai puţin lungă. La masa de seară am fost şi mai norocos: s-a nimerit să fie un arpacaş „mai gros”, ceea ce devenise rar în ultima vreme. În seara aceea m-am culcat sătul. Făcut covrig sub pătură, am adormit şi până dimineaţa n-am mai simţit nici frigul, nici tăria duşumelelor.

N-aş putea spune că ultimele zile de izolare au fost mai grele ca primele. E drept că frigul, foamea şi oboseala creşteau şi se făceau tot mai mult simţite, pe măsură ce timpul trecea, dar totodată îşi făcuse loc şi obişnuinţa cu noile condiţii, care nu mi se mai păreau aşa de înspăimântătoare ca la început. Şi totuşi, a cincea zi, când am fost dus în celula mea de la parter, am avut impresia că mă întorc acasă.

Afecţiunea cu care m-au înconjurat prietenii, de cum am intrat pe uşă, mi-a încălzit inima. Mă aşteptau cu rezerve de pâine şi turtoi din raţiile lor, îmbiindu-mă să mănânc, neştiind ce-ar mai putea face ca să simt că sunt alături de mine. Se pare că gerul şi foamea pe care le îndurasem în izolare îşi lăsaseră amprenta şi că eram mai supt la faţă şi cu ochii mai afundaţi în orbite decât înainte de a-i fi părăsit. În schimb, prietenii mei stăteau zgribuliţi şi cu gulerele hainelor ridicate, în timp ce eu, prin contrast, apreciam din plin atmosfera plăcută şi primitoare din celulă. Când s-a mai făcut şi focul, m-a cuprins o moleşeală binefăcătoare şi un sentiment inexplicabil de profundă mulţumire. După „număr”, am adormit imediat. A doua zi dimineaţă, m-am trezit bine dispus şi refăcut.

Timpul a continuat să treacă în monotonia de mai înainte, fără evenimente noi, doar cu o lentă însă sensibilă înăsprire a regimului.

Aşa s-a încheiat anul 1954 şi am intrat în 1955. Iarna nu se terminase încă, dar gerul se mai domolise când mi-am făcut al doilea stagiu de cinci zile de izolare.

Într-o seară, după stingere, când toţi camarazii noştri adormiseră, Titi Coşereanu şi cu mine mai stăteam încă de vorbă. Ne făcusem un fel de program de conversaţie în limba franceză, în fiecare seară. Discuţiile, care uneori se prelungeau până noaptea târziu, ne foloseau amândurora, nu numai ca să ne treacă timpul mai uşor, dar şi ca exerciţiu. Titi voia să-şi perfecţioneze pronunţia şi îşi mai îmbogăţea vocabularul, iar eu nu uitam ce ştiam. Vorbeam pe şoptite, ca să nu tulburăm somnul celorlalţi. Scârţâitul podelei pe coridor ne-a dat de veste că gardianul se apropiase de celula noastră. Cu toate că ne-am dat seama că se oprise la uşă ca să asculte, curios să surprindă ce vorbim, în loc să tăcem, ne-am continuat conversaţia. De serviciu se nimerise să fie unul din gardienii cei mai nesuferiţi, care îşi făcea o plăcere din a ne sâcâi şi a ne şicana în toate chipurile. Câteva zile mai târziu, ofiţerul de serviciu ne-a citit raportul

gardianului, cerându-ne pedepsirea pentru că „discutasem politică într-o limbă străină ca să nu fim înţeleşi”. Primisem fiecare câte cinci zile de „regim sever” şi după ce am trecut prin ritualul obişnuit al percheziţiei, Titi a fost închis într-o celulă goală de la parter, iar eu într-una de la etaj, alta decât cea în care fusesem prima dată izolat.

Deşi mai frig decât în celula noastră de la parter, era departe de a mai fi gerul pe care-l îndurasem de Crăciun. În schimb, poziţia era mai dezavantajoasă, fiind foarte aproape de biroul gardianului de serviciu. Trebuia să aştept ca treaba de pe secţie să-l oblige să se îndepărteze către unul din capetele coridorului, fie la distribuirea mesei, fie la ora „programului”, pentru a lua contact cu vecinii. La prima ocazie am putut stabili că şi aici numai celula din stânga mea era locuită. De îndată ce gardianul şi-a părăsit biroul, mi s-a bătut în perete. Vecinul meu care luase iniţiativa părea familiarizat cu procedeele de comunicaţie, aşa că n-am întâmpinat greutăţi la vorbitul prin perete cu ajutorul căniţei de băut apă. M-am prezentat şi i-am explicat că fusesem pedepsit cu cinci zile de izolare.

Vecinul meu se numea Fleischer şi era sionist. Era de câteva luni de zile complet singur, celulele din stânga şi dreapta lui fiind goale. Eram primul locatar al uneia din ele şi totodată primul om cu care stătea de vorbă de când ajunsese în Zarcă. Vecinul meu era foarte vorbăreţ şi chiar puţin exaltat. Am pus aceste apucături pe seama efectului singurătăţii prelungite. Cu întreruperile de rigoare, când gardianul era în apropiere, ne-am reluat conversaţia de câte ori a fost posibil, în toate cele cinci zile cât am fost vecini. Mi-a povestit o mulţime despre el şi despre ţelurile mişcării sioniste. Timpul mi-a şters din memorie amănuntele, dar esenţialul l-am reţinut.

Fleischer era unul din şefii importanţi ai Mişcării sioniste din România, având legături directe cu cercurile din Israel. Fusese arestat şi anchetat la Ministerul de Interne. După primele zile în care nu lipsiseră brutalităţile obişnuite, ancheta luase brusc o altă întorsătură. Din acea zi, fusese tratat cu toate menajamentele posibile în ceea ce privea condiţiile de detenţie, iar ancheta luase aspectul unor conversaţii civilizate cu diverşi civili din Ministerul de Interne, de altă calitate şi alt rang decât al anchetatorilor obişnuiţi. Dedusese, şi chiar i se dăduse de înţeles, că pentru el interveniseră autorităţile israeliene, cu care se purtau tratative la un nivel mai înalt decât al Ministerului de Interne. Apoi brusc, într-o bună zi, fără nicio explicaţie, fusese scos din celulă, suit într-o maşină şi transportat la Aiud, în Zarcă. Privilegiile şi menajamentele, de care se bucurase în subsolul de la Interne, încetaseră. Era supus regimului general al celor din Zarcă. Cu câteva excepţii totuşi: nu fusese tuns în cap şi i se dăduse voie să poarte în continuare barbă şi mustăţi. De câteva ori fusese vizitat de comandantul închisorii, care se informase personal de sănătatea lui.

Fleischer era fără îndoială un caz special. Numai faptul că se afla în Zarcă, fără să fi fost condamnat, constituia o curiozitate cu totul ieşită din comun. Fleischer pretindea că fusese adus în Zarcă pentru a i se pierde urma şi pentru a se asigura secretul absolut în jurul persoanei lui. Susţinea că la Ministerul de Interne, sistemul de izolare nu era perfect impermeabil şi că prin anumite persoane „prietene”, din chiar cadrele ministerului, transpiraseră veşti despre el în exterior. În acest fel, serviciile israeliene

fuseseră în permanenţă informate despre el. Acum, de când fusese mutat în Zarcă, nimeni nu mai ştia nimic de soarta lui şi asta îl îngrijora. Era convins că dacă tratativele pentru răscumpărarea lui eşuau, risca să fie lichidat într-un fel sau altul de Securitate, fiindcă ştia prea multe. De aceea, credea el, se luaseră aceste măsuri de izolare absolută, pentru ca la nevoie să-l facă să dispară discret, fără a lăsa vreo urmă. Singura lui salvare de la această eventualitate era spargerea zidului secretului din jurul lui. În acest scop, mă ruga insistent, şi mi-o amintea zilnic, să le vorbesc tuturor deţinuţilor cu care voi avea ocazia să iau contact despre prezenţa lui în Zarcă. Răspândind vestea existenţei lui în Aiud, informaţia va fi transmisă de la om la om, intrând în circuitul obişnuit de difuzare a ştirilor printre deţinuţi şi astfel se va şti unde se află. În cele din urmă, informaţia va ajunge şi la urechea prietenilor, care vor putea interveni pentru el.

Povestea lui Fleischer era plină de mistere şi de lacune. Era evident că nu-mi spusese totul şi că trecuse multe lucruri sub tăcere. Cu toate astea, am fost convins de buna lui credinţă şi i-am promis că nu voi uita să-i satisfac dorinţa, dacă voi avea ocazia şi voi scăpa eu însumi din Zarcă. Făgăduiala mea era sinceră şi pornea din toată inima, deşi la ora aceea nu întrevedeam nicio speranţă s-o pot aduce la îndeplinire. Nu puteam împărtăşi decât prietenilor mei din celulă cele discutate cu Fleischer şi, cu asta, vestea existenţei lui avea să rămână tot între zidurile Zărcii. Şi totuşi, n-a mai trecut mult şi mi s-a oferit ocazia să mă pot ţine de cuvânt!

Încă de la prima noastră convorbire, când îi spusesem că eram pedepsit cu cinci zile de „arest sever”, Fleischer mă anunţase că îmi va da în fiecare zi sfertul lui de pâine. Mi-a explicat că atunci când va fi scos cu tineta la WC, va depune raţia lui de pâine într-o ascunzătoare de la fereastra încăperii. Când îmi va veni şi mie rândul să fiu scos la „program”, n-aveam decât să scot mâna printre gratii, în partea dreaptă a ferestrei, unde, pe faţa exterioară a zidului se află o adâncitură. Acolo voi găsi pâinea! Cu toate protestele mele, Fleischer a insistat să accept, spunându-mi că este o obligaţie elementară ca în această situaţie să ne ajutăm reciproc. Trebuie să ne considerăm fraţi nu numai de suferinţă, dar şi de luptă, pentru că nutrim, fiecare pentru ţara lui, aceleaşi idealuri, fiind şi unul şi altul naţionalişti şi deci pe aceeaşi parte a baricadei. Mi-a vorbit mult şi cu înflăcărare despre comunitatea noastră de vederi şi alianţa naturală care trebuie să ne unească. Am mai încercat să rezist ofertei, declarându-i că nu voi ridica pâinea chiar dacă o va lăsa la WC.

Răspunsul lui a venit prompt: „Am jurat că-ţi voi lăsa zilnic porţiile mele de pâine. Dacă nu le vei lua, bucăţile se vor acumula în acel spaţiu nu prea încăpător şi vor fi descoperite de gardian. Procedând aşa, nu vei ajuta decât la descoperirea ascunzătorii, privându-i în viitor pe alţi deţinuţi să se folosească de ea!”

Am fost silit să capitulez. Timp de cinci zile, cu regularitate, am găsit porţia lui de pâine la locul pe care mi-l indicase. Ajutorul lui Fleischer mi-a prins bine şi cele cinci zile de izolare în care n-am mai răbdat de foame au fost mai suportabile. Abia după ce m-am întors în celula mea de la parter şi le-am povestit camarazilor mei cele petrecute, ne-am explicat atitudinea şi sensul vorbelor lui Fleischer: mă socotise membru al Mişcării Legionare!

De aceea îmi vorbise ca un naţionalist israelian care se adresează unui naţionalist român!

La câtăva vreme după revenirea mea în celula de la parter, nu ştiu nici azi datorită cărei întâmplări, Fleischer a fost scos la plimbare în curticica de sub fereastra noastră. Atunci, prin gaura oblonului, l-am văzut pentru prima şi ultima oară. L-am identificat imediat, fiind singurul deţinut de aici care purta barbă şi nu era tuns. Gestul lui de a-mi fi cedat raţia lui de pâine, când eu nu primeam de mâncare, a căpătat în ochii mei o nouă dimensiune, când l-am văzut cum arăta. Era mult mai slab ca mine, aproape scheletic!

Cuprins

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE (1)
Nota autorului
Prima arestare. Malmaison, 1949
În arestul securităţii Piteşti
La penitenciarul Piteşti
Procesul
Din nou la penitenciarul Piteşti
Plecarea spre Bucureşti
Văcăreşti
Jilava. Fortul nr.13
Plecarea din Jilava
La mina de la Cavnic (Capnic)
Cavnic. Crăciunul 1952
Paştele la Cavnic
Ne pregătim de evadare, mai 1953
Sâmbătă, 6 iunie 1953, evadarea de la mina Cavnic
Evadaţi. Prin pădurile Maramureşului şi ale Bucovinei
Evadaţi. La Bucureşti
Duminică, 13 septembrie 1953. Din nou arestat. La interne
În anchetă. La Securitatea din Calea Rahovei
În anchetă. La Securitatea din Baia Mare
În lanţuri. La penitenciarul din Oradea
Procesul. Greva foamei
Plecarea de la Oradea
La Aiud. Zarca Aiudului

MemoriiJurnale

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

*

TAS